

**NOTITIA HUNGARIAE NOVAE
HISTORICO GEOGRAPHICA**

**ELABORAVIT
MATTHIAS BEL.**

**C O M I T A T U M I N E D I T O R U M
T O M U S S E X T U S
IN QUO CONTINENTUR
COMITATUS ABAJVÁRIENSIS, GÖMÖRIENSIS,
THORNENSIS ET BORSODIENSIS**

N O T I T I A

HUNGARIAE NOVAE HISTORICO GEOGRAPHICA, DIVISA IN PARTES QUATUOR,

Q U A R U M

PRIMA, HUNGARIAM CIS-DANUBIANAM; ALTERA, TRANS-DANUBIANAM, TERTIA, CIS-TIBISCANAM, QUARTA, TRANS-TIBISCANAM:

Universim XLVIII. Comitatibus designatam,
E X P R O M I T.

Regionis Situs, Terminos, Montes, Campos, Fluvios, Lacus, Thermas, Caeli, Solique ingenium, Naturae munera & prodigia; Incolas variarum Gentium, atque harum mores; Provinciarum Magistratus; Illustres Familias; Urbes, Arces, Oppida, & Vicos propemodum omnes; Singulorum praeterea, Ortus & Incrementa, Belli Pacisque Conversiones, & Praesentem Habitum;

Fide optima, Adcuratione summa,
E X P L I C A T.

OPUS, HUCUSQUE DESIDERATUM, & IN COMMUNE UTILE.
ELABORAVIT

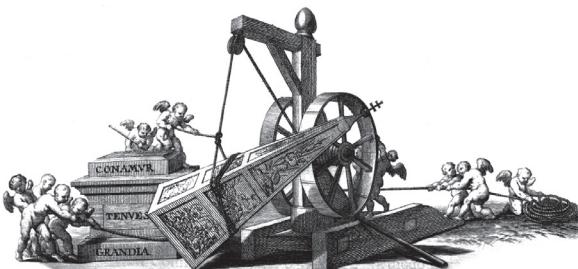
M A T T H I A S B E L.

C O M I T A T U M I N E D I T O R U M T O M U S S E X T U S

IN QUO CONTINENTUR COMITATUS ADHUC IN MSS. HAERENTES

P A R T I S T E R T I A E
C I S - T I B I S C A N A E ,
HOC EST,

**COMITATUS ABAUJVÁRIENSIS, GÖMÖRIENSIS,
THORNENSIS ET BORSODIENSIS.**

BUDAPESTINI

SUMPTIBUS INSTITUTI HISTORICI SEDIS CENTRALIS
STUDIORUM PHILOSOPHICORUM
ANNO MMXX.

**OPERI EDENDO PRAEFUIT ET PRAEFATUS EST
GREGORIUS TÓTH**

**TEXTUM RECENSUERUNT NOTISQUE INSTRUXERUNT
BERNADETT BENEI
ZOLTANUS GŐZSY
RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH
PETRUS TÓTH**

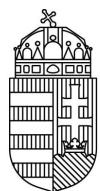
**PRAEFATIONES IN LINGUAM ANGLICAM CONVERTIT
IOHANNES HIDEGL**

**NOTAS EXPLICATORIAS IN LINGUAM LATINAM CONVERTIT
GREGORIUS TÓTH**

**TEXTUM SECUNDIS CURIS RECENSUIT
BLASIUS DÉRI**

**LIBRUM IN HANC FORMAM REDEGIT
GEORGIUS DOMOKOS**

A kötet elkészítését és megjelenését támogatta
a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (K 124884).

**NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL**

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
**Történettudományi
Intézet**

ISBN 978-963-416-221-6

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet,

Benei Bernadett, Gőzsy Zoltán, Jarmalov Rezső, Tóth Gergely, Tóth Péter, Hideg János, 2020

TARTALOMJEGYZÉK & CONTENTS

ELŐSZÓ	9
FOREWORD	11
RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATONS	13
COMITATUS ABAUJVÁRIENSIS	15
Abaúj vármegye – Bevezetés	17
Abaúj county – Introduction	31
COMITATUS ABAUJVÁRIENSIS	47
PARS GENERALIS	47
Membrum prius Physicum	47
Membrum posterius Politicum	53
PARS SPECIALIS	58
Membrum I. De Processu Cassoviensi	58
Sectio I. De libera regiaque urbe Cassovia	58
Sectio II. De oppidis et castellis Processus Cassoviensis	123
Sectio III. De vicis Processus Cassoviensis	125
Membrum II. De Processu Fűzériensi	129
Sectio I. De arcibus, sacerdotiis et oppidis Processus Fűzeriensis	129
I. Arx Füzer	129
II. Arx Szaláncz	131
III. Castrum Ujvár	137
IV. Praepositura Mislyensis	139
V. Abbatia B. V. Mariae de Széplak	140
VI. Oppidum Telki-Bánya	140
Sectio II. De vicis Processus Füzériensis	141
§. I. Ditio arcis Füzér	142
§. II. Ditio arcis Száláncz	142
§. III. Vici Praepositurae Mislyensis	144
§. IV. De vicis Abbatiae B. V. Mariae de Széplak	144
§. V. De vicis Arci Terebes accensis	145
§. VI. Vici variorum	147
Membrum III. De Processu Cserehatensi	151
Sectio I. De arce et oppidis Processus Cserehatensis	151
I. Arx Jászó	151
II. Oppidum Jászó	159
III. Oppidum Also-Meczenzéff	163
IV. Oppidum Felsö-Meczenzéff	165
V. Oppidum Szepsi	166
Sectio II. De vicis Processus Cserehátensis	169

TARTALOMJEGYZÉK

Membrum IV. De Processu Szikszoviensi	179
Sectio I. De oppidis Processus Szikszoviensis	179
I. Oppidum Szikszó	180
II. Oppidum Szántó	187
III. Oppidum Gőntz	188
Sectio II. de arcibus Processus Szikszoviensis	189
I. Arx Regécz	189
II. Arx Boldókő	193
III. Arx Omodea	194
Sectio III. De vicis Processus Szikszoviensis	194
§. I. Vici ditionis Regécziensis	194
§. II. Vici ditionis Bóldogkőiensis	195
§. III. Vici variorum	196
 COMITATUS GÖMÖRIENSIS	 201
Gömör vármegye – Bevezetés	203
Gömör county – Introduction	211
COMITATUS GÖMÖRIENSIS	221
PARS PRIOR GENERALIS	221
Membrum Physicum	221
Membrum secundum Politicum	227
PARS SPECIALIS	233
Sectio I. [!] De Processu Rosnaviensi	233
Articulus I. De Districtu Rosnaviensi, et huius oppido unico Rosnavia	233
Articulus II. De vicis Districtus Rosnaviensis	240
Sectio II. De Districtu Csetnekiensi	243
Articulus I. De oppido Csetnek	243
Articulus II. De oppido Tobschau	245
Articulus III. De oppido Pelschőtz	246
Articulus IV. De vicis Districtus Csetnekiensis	247
Sectio III. De Districtu Murányensi	250
Articulus I. De arce Murányensi	250
Articulus II. De oppidis Districtus Murányensis	250
§. I. Nagy-Rőcze	250
§. II. Oppidum Jólsva	251
Articulus III. De vicis Districtus Murányensis	252
I. De vicis Vallis Granensis	252
II. De vicis arcis Murány obtutui subiectis	253
III. De vicis ultra Jólvam secedentibus	254
Sectio IV. De Processu Ratkoviensi	255
Articulus I. De oppido Ratkó	255
Articulus II. De oppido Kövi	256

CONTENTS

7

Articulus III. De vicis Processus Ratkoviensis	257
I. De vicis variorum	257
II. De vicis dominationis Derencsiana, quae et Baloghiensis dicitur	258
Membrum III. [!] De Processu Serkiensi	260
Sectio I. De oppido Rima-Szécs	261
Sectio II. De arce Várgede	261
Sectio III. De vicis Processus Serkiensis	262
Membrum IV. De Processu Putnokiensi	267
Sectio I. De arce Putnok	267
Articulus II. [!] De oppido cognomine Putnok	268
Articulus III. De oppido Sajó-Gömör	269
Sectio II. De vicis Processus Putnokiensis	270
 COMITATUS THORNENSIS	 277
Torna vármegye – Bevezetés	279
Torna county – Introduction	287
HISTORIA COMITATUS THORNENSIS	295
PARS GENERALIS	295
Membrum I. Physicum	295
Membrum II. Politicum	303
PARS II. SPECIALIS	309
Membrum I. De Processu Superiore	309
Sectio I. De arce et oppido Thorna	309
Sectio II. De vicis Processus Superioris	313
Membrum II. De Processu Inferiore	318
Sectio I. De arce Szádvár	319
Sectio II. De vicis Processus Inferioris	329
 COMITATUS BORSODIENSIS	 335
Borsod vármegye – Bevezetés	337
Borsod county – Introduction	349
COMITATUS BORSODIENSIS	363
PARS GENERALIS	363
Membrum I. Physicum	363
Membrum II. Politicum	379
PARS II. SPECIALIS	382
Membrum I. [De Processu Miskolciensi]	382
Sectio I. De situ atque natura Processus Miskolciensis	382
Sectio II. De arcibus atque oppidis huius processus speciatim	382
I. De arce Diós-Győriensi	382
II. De oppido Miskólcz	386
Sectio III. De pagis et vicis huius processus	391

TARTALOMJEGYZÉK

Membrum II. [De Processu Onodiensi]	395
Sectio I. De situ atque natura Onodiensis Processus	395
Sectio II. De arcibus huius processus	396
I. Onodia	396
II. Cerepia	399
Sectio III. De oppidis huius processus	399
I. Keresztesum	399
II. Kövesdia	401
Sectio IV. De pagis et vicis huius processus	402
Membrum III. [De Processu Szendröiensi]	406
Sectio I. De situ atque natura Processus Szendröiensis	406
Sectio II. De arcibus atque castellis	407
I. De arce Szendröensi	407
II. De castello Szendröensi	408
III. De castello Edelino	408
IV. De castro Borsod	408
Sectio III. De oppidis huius processus	408
I. Oppidum Senderő	409
II. Oppidum Aszaló	409
Sectio IV. De pagis et vicis huius processus	409
Membrum IV. [De Processu Szent-peteriensi]	412
Sectio I. De situ atque natura Processus Szent-peteriensis	412
Sectio II. De arcibus huius processus, speciatim de Dedessa	412
Sectio III. De oppidis huius processus: Oppidum Sancti Petri	413
Sectio IV. De pagis et vicis huius processus	414
 BIBLIOGRÁFIA – BIBLIOGRAPHY	 419
A Bél által (is) idézett művek – Works cited (also) by Bél	419
Források és szakirodalom – Sources and litterature	421
 MUTATÓK – INDEXES	 427
Helynévmutató – Index of Places	427
Személynévmutató – Index of Names	460

ELŐSZÓ

Szövegkiadás-sorozatunk 6. kötetében Bél Mátyás nagy országleíró művének újabb négy darabját adjuk közre. Abaúj, Gömör, Torna és Borsod vármegyék leírásai mindenkorban csak kéziratos másolatokban voltak olvashatók; egyikük sem láttott még napvilágot nyomtatásban eredeti latin szöveggel. Ami a fordításokat illeti, Gömör és Torna vármegyék leírásai korábban már megjelentek magyarul, Borsod vármegye ismertetéséből azonban csak néhány kisebb részletet fordítottak le eddig, míg Abaújból még ennyit sem. Nem ok nélkül bizakodunk tehát abban, hogy a jelen kötetet is érdeklődéssel fogadja majd a tudományos kutatás, illetve a szélesebb szakmai közönség: régészek, művészettörténészek, múzeológusok, illetve helytörténészek.

Gyakran hangsúlyoztuk korábban, és most is le kell írnunk: Bél *Notitiája* nem egyenletes színvonalú – sem stílusában, sem kidolgozottságában, sem adatoltságában. Ezt a régi tapasztalatunkat igazolja a jelen kötet is. Ami a megszerkesztettséget és kidolgozást illeti, egy-egy vármegyeleírás nívója azon múltott, hogy Bél Mátyásnak volt-e ideje arra, hogy az adatközlők által elküldött anyagot átgyűrja és a saját elképzélései szerint kicsiszolja. Abaúj, Gömör és Torna vármegyék esetében ez valóra vált – mindenhang vármegyeleírás Bél összetéveszthetetlen stílusával ékeskedik. Borsod ismertetését viszont szerzőnk valamelyen okból nem tudta átdolgozni, így az fő adatgyűjtőjének, Matolai Jánosnak a cikorgósabb, dísztelenebb előadásmódjában és jóval kezdetlegesebb kompozíciójában maradt ránk.

Ami az adatoltságot illeti, szintén vegyes a kép. Abaúj leírása eleve kétarcú e tekintetben. A mezővárosok, falvak ismertetése többségében igen informatív, mivel a vármegyének mind a négy járásáról kapott részletes leírást Bél – ezek az adatgyűjtések fenn is maradtak. Sajnos éppen Kassa bemutatása lett szegényes, mert bár a pozsonyi tudós remekül kidolgozta a históriai részt, a nagy múltú város „jelenéről” kevés érdemleges adatot tudott közölni. Gömör vármegye leírása éppen az ellentéte Kassa ismertetésének: a korabeli állapotok ismertetése, az egyes mezővárosok és falvak bemutatása igen részletes – különösen az egyes települések lakosainak tevékenységéről, kenyérkereseti módszerekről közöl szerzőnk érdekes információkat –, ám a történeti részek megrázását Bél valamelyen okból későbbre halasztotta, ami így végül elmaradt.

A kicsinyke Torna vármegye ismertetéséhez szintén gazdag adatgyűjtést kapott szerzőnk, így a települések bemutatásakor sok érdekes részlet megtudható a szövegből. A legkülönlegesebb fejezete e leírásnak a szádelői és szilicei barlangról szóló rész, illetve az utóbbiról készített keresztmetszeti rajz. Borsod vármegye leírása a már említett Matolai Jánosnak köszönhető, aki személyesen járt a vármegyében 1730 szeptemberében, így az általa írtak helytörténeti szempontból igen értékesek. Az ismertetés általános részében figyelmet érdemel a vármegyében lévő (gyógy)fürdők leírása, míg a különleges részben Miskolc városról és korabeli lakosairól tudunk meg fontos adatokat – de a falvak ismertetése is egyenletesen jó színvonalú.

A vármegyeleírások szövegének gondozása, kritikai edíciója ezúttal sem volt problémamentes. Gömör és Torna vármegyék leírása esetében szépen szerkesztett, jó állapotban fennmaradt tisztázatokból dolgozhattunk, így ezek nem jelentettek gondot. Abaúj ismertetésénél viszont nehezítette munkánkat, hogy a legjobb, legteljesebb kéziraton erősen kifakult a tinta, bár 97–98 százalékban így is olvasható volt (hála a jó minőségű szkennelésnek). Az olvashatatlan részeken rendelkezésünkre állt egy másik kézirat, amelynek alapszövege nagyrészt egyezett a kifakult kézirat javítatlan alapszövegével – a javításokat pedig Bél szerencsére más (jobb minőségű?) tintával írta bele a kéziratba, így azok nem halványodtak el annyira. A szöveg gondozása, pontos rekonstrukciója ezzel együtt is elég összetett és nehéz munka volt.

Borsod vármegye leírásának megjelentetése kissé kalandosan alakult. A legjobb és legteljesebb szövegváltozatot egy késsei kézirat őrizte meg, amelyet a vármegye készített. A kézirat eredetijének azonban nyoma veszett – utolsó, általunk ismert őrzési helye a szentsimonai római katolikus plébánia volt –, csupán a xerox-másolata volt fellelhető, de ebből

a kópiából is eltűnt néhány lap. Ezt a problémát kezdetben úgy oldottuk meg, hogy egy másik, szintén teljes szöveget tartalmazó példányból pótoltuk a hiányzó részek szövegét. Már a munkálatok végén jártunk, amikor tudomásunkra jutott, hogy Horváth István, az egri Főegyházmegyei Levéltár vezetője az arlói plébánián – Szentsimontól 10 kilométerre – megtalálta Borsod leírásának egy kéziratos példányát. Nagylelkű segítségének köszönhetően hamarosan megkaptuk a leírásról készült fotókat, s örömmel állapítottuk meg, amit már sejteni lehetett – a „szentsimonit” kézirat vándorolt át valamilyen módon Arlára. Így már nem volt akadálya annak, hogy a teljes szöveget eme kézirat alapján adjuk ki – persze az írnoki hibák kijavításánál figyelembe vettük a többi példány textusát is.

A VI. kötet készítése során egy új taggal bővült a csapatunk: Tóth Péter, a kiváló történész és latinista, a Miskolci Egyetem nyugalmazott tanszékvezető docense csatlakozott hozzánk. Érkezése nagy nyereség nekünk, hiszen egy olyan kutatóról van szó, aki már régóta familiáris viszonyban van Bél Mátyás *Notitiajával*: a mű számos részét magyarra fordította korábban. Neki köszönhető, hogy a „szentsimonit” (arlói) példányt – xerox másolatban – egyáltalán megismerhettük; emellett oroszlánrészt vállalt Borsod vármegye leírásának gondozásában és jegyzetelésében. Munkájára a következő kötet készítésekor is számítunk.

Ezúttal is sok kollégának tartozunk köszönettel. Hálásak vagyunk Glück Lászlónak, a BTK Történettudományi Intézet tudományos munkatársának, szövegkiadó csapatunk korábbi tagjának, aki értesített minket a „szentsimonit” példány eredetjének felbukkanásáról – illetve a már említett Horváth Istvánnak is, amiért bámulatos gyorsasággal és hatékonyssággal fotómásolatot készített nekünk a kéziratról, és egyebekben is a segítségünkre volt. Nagyon köszönjük Sánta Sárának, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársának, hogy előmozdította munkánkat a nemzeti bibliotékában lévő Bél Mátyás-kéziratok felkutatásakor. Végül ismételten hálával tartozunk Szalai Katalinnak, az Esztergom Főszékesegyházi Könyvtár igazgatójának, illetve a könyvtár többi munkatársának, amiért készségesen együttműködtek velünk a kéziratok digitalizálása során.

Finitum Anno 1726. d. ult. Apr. infinitis interea laboribus aliis exantlatis, S. D. G. – „Befejeztem 1726. áprilisának utolsó napján, miközben számtalan egyéb fáradságos munkát is elvégeztem; egyedül Istené a dicsőség!” – jegyezte fel Bél Mátyás Zólyom vármegye leírásának saját kezű fogalmazványában, az utolsó levél végén.¹ Mi is hasonló körülmények között dolgozunk a *Notitia* kéziratos vármegyeleírásainak megjelentetésén, miként a hajdani szerző magán a művön: munkánkból adódóan sok egyéb feladatot kell elvégeznünk, illetve más kutatásokban is részt veszünk – bőségesen vannak a mi életünkben is *labores alii infiniti*. Bél páratlan szorgalma és kitartása azonban példát mutat nekünk. Ő valahogy mindenig merített erőt, hogy odaüljön az íróasztalhoz, és a fárasztó lelkészi-családapai teendők, illetve egyéb tudományos kutakodások mellett tovább írja hazája ismertetését. Tisztában volt ugyanis azzal, hogy a tudós munkája nem minden boldog és felhőtlen elmélkedés, hanem igen gyakran küzdelmes robotolás: ám a nagy művek alapozása – és Bél ennek is tudatában volt –, a nagy lélegzetű válllások teljesítése általában csak így végezhető el. Ahogy nyilvánvalóan azt is tudta, hogy az ilyen monoton munka szintén okozhat kutatói izgalmakat, örvendetes felfedezésekkel – sőt, valójában az efféle lelkiismeretes, verejtékes munkálkodás vezet el a legbiztosabban új következtetésekhez. A felfedezés izgalmát mi is sokszor megtapasztaltuk a szövegkiadás során, és bízunk abban, hogy az Olvasónak is sok örömet és hasznos kutatási adatokat tartogat Bél alkotása. Ennek reményében bocsátjuk útjára munkatársaimmal – Benei Bernadettel, Jarmalov Rezsővel, Gőzsy Zoltánnal és Tóth Péterrel – sorozatunk hatodik kötetét.

Székesfehérvárott, 2020. február 26-án

Tóth Gergely

¹ Ld. LK 427. kt. p. 628. Vö. TÓTH 2006. nr. 14/IV. (10. o.), TÓTH 2007. II. 48.

FOREWORD

In Volume 6 of our textual edition series we present four new portions of Matthias Bel's large-scale encyclopedia of Hungary. The descriptions of Abaúj, Gömör, Torna and Borsod counties were hitherto available in manuscript form only; none of them had ever been published in print with the original Latin text. In terms of the translations, the descriptions of Gömör and Torna counties had earlier been published in Hungarian, while only small sections of the description of Borsod County had been translated, and nothing of Abaúj County. We therefore have every confidence that the current volume will be received with interest by researchers, as well as by the wider professional public: archaeologists, art historians, curators and local historians.

We reiterate here something that we have emphasised on many earlier occasions: Bel's *Notitia* is not a work of even quality — in terms of style, composition, or data. The current volume once again confirms this. With respect to composition and elaboration, the quality of each county description depended on whether Matthias Bel had sufficient time to reshape the material sent to him by his data collectors, and to polish it in line with his own concept. In the case of Abaúj, Gömör and Torna counties, this did indeed take place — all three county descriptions bear the trace of Bel's unmistakable style. However, for some reason the author was unable to revise the description of Borsod, thus what we have is in the far less harmonious and polished style, and with the more rudimentary composition, of Bel's principal data collector, János Matolai.

The situation is equally erratic in terms of the richness of the data. The description of Abaúj County is certainly ambiguous in this respect. The descriptions of the market towns and villages are mostly very informative, since Bel received detailed descriptions of all four of the county's municipalities — and these data collections have also survived. Unfortunately, the presentation of Kassa (Košice) is rather poor, because although Bel elaborated the historical part outstandingly well, he could provide little meaningful information on the "contemporary" condition of the historical city. The description of Gömör County provides a direct contrast to that of Kassa: the presentation of contemporary conditions, and the descriptions of the individual market towns and villages, are very detailed — especially with respect to the activities and livelihoods of the inhabitants of the various settlements — although for some reason Bel postponed the writing of the historical part, which in the end was never completed.

The author was also able to rely on a rich collection of data for the description of the small county of Torna, thus the presentation of the settlements offers many fascinating details. The most striking chapter in this description is the section on the Szádelő (Zádiel) and Szilice (Silica) caves, including the cross-sectional drawing of the latter. The description of Borsod County was the work of the above-mentioned János Matolai, who personally visited the county in September 1730, thus what he writes is extremely valuable in terms of local history. In the general part of the description, the discussion of the county's (medicinal) spas deserves particular attention, while the special part contains important information about the city of Miskolc and its contemporary population — although the presentation of the villages is also of consistently good quality.

The revision and critical edition of the texts of the county descriptions were not without problems. In the case of the description of Gömör and Torna counties, we were able to work from well-preserved, clean copies, thus these were entirely unproblematic. With respect to the description of Abaúj County, however, our work was made difficult by the fact that the ink was extremely faded on the best and most complete manuscript, although 97 to 98 percent of it was still legible (thanks to high-quality scanning). For the illegible parts, we were able to rely on another manuscript, the basic text of which largely tallied with the *uncorrected* basic text of the faded manuscript — and, fortunately, the corrections had been written into the manuscript by Bel using a different (better-quality?) ink, thus had not faded to the same extent. The revision and accurate reconstruction of the text still proved to be rather complex and difficult work.

The publication of the description of Borsod County was a rather convoluted task. The best and most complete version of the text was preserved in a late manuscript, which had been made for the county. However, the original manuscript was lost — its last known location was the Roman Catholic parish of Szentsimon; only a photocopy was available, although some pages were missing even from this copy. The problem was solved initially by replacing the missing parts from another manuscript, which also contained the full text. We were already nearing the end of our work when we learned that István Horváth, director of the Archepiscopal Archives of Eger, had come across a manuscript copy of the description of Borsod in the parish of Arló — 10 kilometres from Szentsimon. Thanks to his generous help, we soon had in our possession photographs of the description and were delighted to be able to confirm what we already suspected: the “Szentsimon” manuscript had somehow ended up in Arló. There was thus no obstacle to the publication of the complete text on the basis of this manuscript — while of course taking into account the various other copies of the text when correcting clerical errors.

During the work on volume 6, our team welcomed a new member: we were joined by Péter Tóth, a prominent historian and Latinist, retired associate professor and head of department at the University of Miskolc. In terms of his research experience, his arrival was a huge benefit to us, as he had long been familiar with Bel’s *Notitia* and had translated many parts of the work into Hungarian. It is thanks to him that we were able to obtain a — xeroxed — copy of the “Szentsimon” (Arló) manuscript, and besides, he took on the lion’s share of the revision and annotation of the description of Borsod County. We are also counting on his contribution during work on the next volume.

Once again, we are grateful to many of our colleagues. We would like to express our thanks here to László Glück, an associate research fellow at the Institute of History of the Research Centre for the Humanities, a former member of our text publishing team, who notified us of the discovery of the original of the “Szentsimon” copy; as well as to István Horváth, whom we mentioned above, for making photocopies of the manuscript with amazing speed and efficiency, and for his other contributions. Many thanks go to Sára Sánta of the National Széchenyi Library, who facilitated our research on the Bel manuscripts. Finally, we are infinitely grateful to Katalin Szalai, director of the Cathedral Library of Esztergom, and the other library staff, who gave us their willing support with the digitization of the manuscripts.

Finitum Anno 1726. d. ult. Apr. infinitis interea laboribus aliis exantlatis, S. D. G. — “Completed on the last day of April 1726, while undertaking countless other laborious tasks; To God alone be the glory!” These are the words with which Matthias Bel signed the final page of the handwritten draft of the description of Zólyom County.¹ We too were working on the publication of the county description manuscripts of the *Notitia* under similar conditions as those faced by the author of the original work itself: because of the nature of our work, we were obliged to perform many other tasks, and to participate in other research as well — *labores alii infiniti* are likewise in abundance in our lives. Bel’s unparalleled diligence and perseverance, however, stood as an example for us. Somehow he always found the strength to sit at his desk and continue to write the description of his native country, alongside his other demanding duties as a parish priest and a father, and in parallel with other scholarly research. He was aware that the work of a scholar does not always take the form of contented and carefree contemplation, but typically involves arduous toil: however, there is no other way to lay the foundations of great work — something that Bel was also aware of — or to perform great endeavours. He was also clearly aware that such monotonous work may lead to exciting and rewarding discoveries on the part of the researcher — indeed, this kind of conscientious, laborious work is the most likely to result in new discoveries. We also experienced the thrill of discovery on several occasions while editing the text, and we trust that our readers will find great pleasure and valuable research data in Bel’s work. It is with this profound hope that I and my colleagues — Bernadett Benei, Rezső Jarmalov, Zoltán Gőzsy and Péter Tóth — publish the sixth volume in our series.

Székesfehérvár, 26 February 2020

Gergely Tóth

¹ See LK vol. 427, p. 628. Cf. TÓTH 2006. no. 14/IV. (p. 10), TÓTH 2007. II. 48.

RÖVIDÍTÉSEK & ABBREVIATIONS

1. A szövegkritikai és tárgyi jegyzetekben előforduló rövidítések

Abbreviations in the text-critical and explanatory notes

add.	<i>addit, additum, addidi</i>	mss.	<i>manuscripta</i>
cf.	<i>confer</i>	nr.	<i>numero</i>
corr.	<i>correxi, correctum</i>	om.	<i>omisit</i>
del.	<i>delevi, deletum</i>	p.	<i>pagina</i>
etc.	<i>et cetera</i>	pp.	<i>paginae</i>
f.	<i>folium</i>	sec.	<i>secundum</i>
ff.	<i>folia</i>	sq.	<i>sequens</i>
insert.	<i>insertum</i>	sqq.	<i>sequentes, sequentia</i>
l. c.	<i>loco citato</i>	suppl.	<i>supplevi</i>
lin.	<i>linea</i>	transl.	<i>translatum</i>
ms.	<i>manuscriptum</i>		

2. Intézmények rövidítései

Abbreviations of Institutes

EFK	Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár, Esztergom <i>Cathedral Library of Esztergom</i>
LK	Líceumi Könyvtár, Pozsony/Bratislava <i>Lyceum Library, Bratislava</i>
MNL BAZML	Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, Miskolc <i>National Archives of Hungary, Borsod-Abaúj-Zemplén County Archives, Miskolc</i>
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár, Budapest <i>National Archives of Hungary, Budapest</i>
MTAK Kézirattár	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár, Budapest <i>Library of Hungarian Academy of Sciences, Manuscript Collection, Budapest</i>
OM ČK	Oravské múzeum, Čaplovicova Knižnica, Dolný Kubin <i>Orava Museum, Čaplovic Library, Dolný Kubin</i>
OSZK Kézirattár	Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Budapest <i>National Széchényi Library, Manuscript Collection, Budapest</i>

**MATTHIAS BEL:
COMITATUS ABAUJVÁRIENSIS**

**TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT**

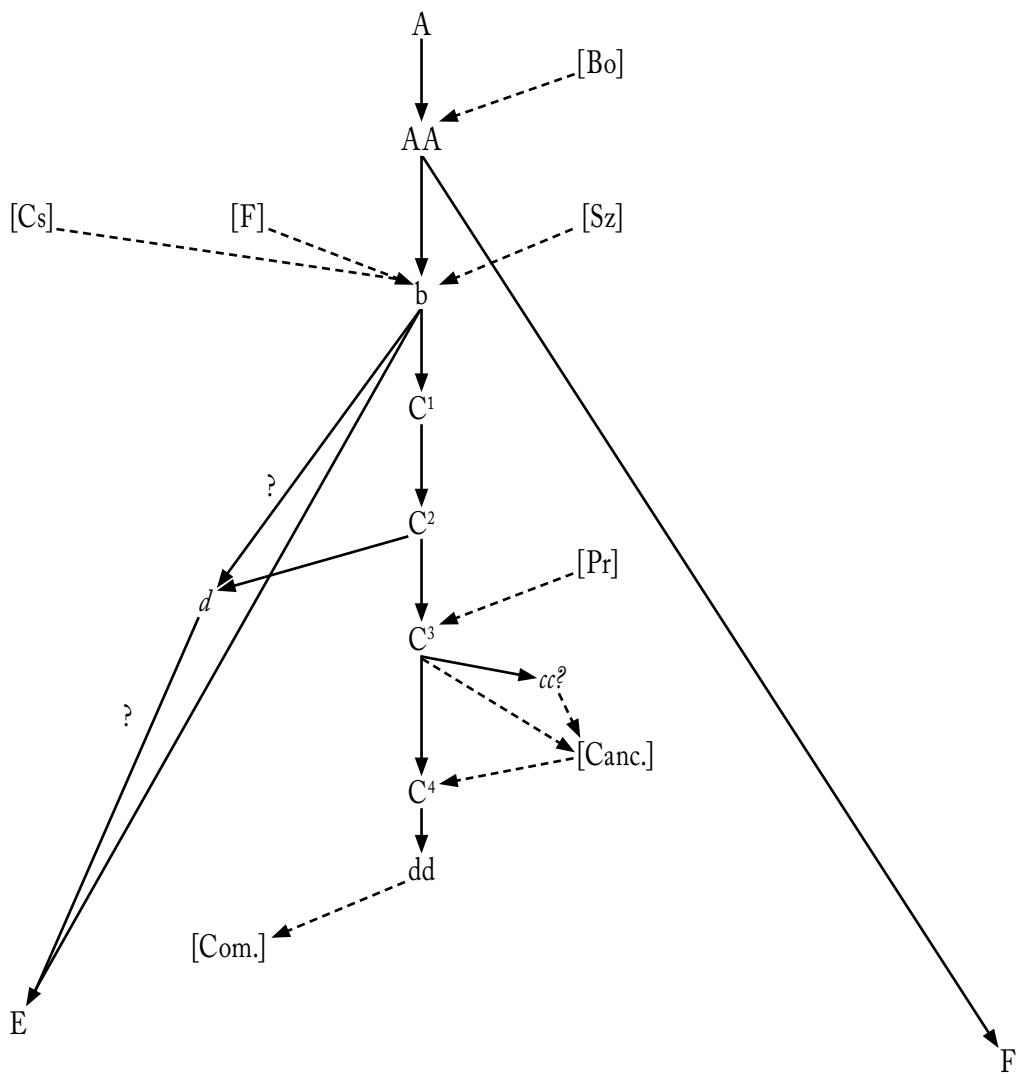
**BERNADETT BENEI
RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH**

PRAEFATUS EST

GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Bél meglehetősen korán, 1724-ben saját kezűleg készített egy fogalmazványt Abaúj vármegyéről, amely vázlatossága ellenére viszonylag részletes bemutatást nyújt a Kassai járásról (különösen annak falvairól), ám a Csereháti járást már csak részben, a többöt pedig egyáltalán nem tartalmazza (A). Szintén hiányos volt Bél 1725-ben készült fogalmazványa (AA), bár ebben az általános részt és Kassa város ismertetését már jobban kidolgozta. Ugyanebben a kéziratban Bél – ahogy máskor is – felhasználta Michael Bonbardi 1718-ban megjelent Magyarország-ismertetésének (*Topographia*) vonatkozó részét a leíráshoz: a neki szükséges néhány lapot kimásoltatta (kimásolta?) a kötetből ([Bo]), és egy ismeretlen személynek adta át. Ez az ismeretlen személy megjegyzéseket írt Bonbardi szövegéhez, amelyeket szerzőnk szintén felhasznált (ld. [Bo]).

Ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy adatközlőkre van szükség a hiányzó járások bemutatáshoz. Remek szervezőkézségeknek és kiterjedt kapcsolati hálójának köszönhetően Bélnek rövidesen sikerült három olyan személyt találnia, aikik láthatóan jól ismerték a vármegyét, és hajlandóak voltak neki segíteni. Jó ismerőse, Reviczky János Ferenc kamarai hivatalnok, egyben Abaúj vármegyei birtokos a Füzéri járásról készített – 1728 után – kimerítő leírást ([F]), míg két ismeretlen személy a Csereháti, illetve a Sziksziói járás településeiről közölt információkat ([Cs], [Sz]). A Csereháti járás ismertetése szintén valamikor 1728 után, míg a Sziksziói járásé valamikor 1725 után készült. Mindhárom adatközlő a Bél leírásaiban ismert kritériumok szerint dolgozott, vagyis a szokásos adatok alapján mutatta be pl. a falvakat (elhelyezkedés, falu lakosainak nemzetisége, föld minősége, földesűr).

Bél a kapott információk alapján – 1730 körül – „újraírta” a szöveget (**b**), majd e fogalmazványát letisztáztatta (**C¹**). A szöveghagyomány innentől némileg problematikus, elsősorban egy kései másolat (**E**) miatt, amely részben tartalmazza (alapszövegben) a **C** Bél által eszközölt utólagos javításait, más részüket viszont – amelyek szintén Bél-től származnak – nem. Ennek alapján azt a rekonstrukciót tartjuk a legvalósínűbbnek, hogy Bél, miután lemásoltatta a **C** példányt (**C¹**), javításokat végzett rajta (**C²**): az így létrejött szövegállapotról újabb másolatot készítettet (**d**), majd elküldte egy ismerősének. Hipotézisünk szerint tehát a **C** kézirat hagyományából „kiágazó” **d** példány lehetett a mintája a kései másolatnak (**E**).

A **d** elkészítése és elküldése után Bél kiegészítette a leírást a vármegyei nemesek listájával: ezeket a lapokat utólagosan helyezte bele a kéziratba (**C³**). Emellett a szöveg végére bekötette azt az „oklevélgyűjteményt”, amely az I. Lipót által megerősített cassai kiválság leveleket tartalmazta ([Pri]); eme összeállítást Potoczky Kristóf, a Szepesi Kamara hivatalnoka készítette részére 1730-ban (Bél azonban végül nem használta fel ténylegesen ezeket az okleveleket a művében). Ezután szerzőnk elküldte a Kancellária részére ellenőrzésre a szöveget: valamikor 1731-ben, esetleg 1732 elején. Valószínűleg a **C** kéziratot küldte, bár ebben voltak javítások; nem kizárt, hogy egy erről készített tisztázatot küldött el (**cc**). 1732 júniusában visszaérkezett a **C** (vagy a **cc**) példány a Kancellária észrevételeivel együtt. A hivatal kifogásainak és megjegyzéseinek Bél a **C** kéziratban tett eleget, s egyúttal még saját maga is írt néhány kiegészítést, megjegyzést a szövegbe (**C⁴**).

Néhány év múlva, 1736 elején vélhetőleg újabb tisztázatot készítetett a **C** kéziratról (**dd**), és azt elküldte a Helytartótanácsnak, hogy ellenőriztesse a vármegyével. Ám a vármegyeiek – mint annyi más esetben is – elodázták a munkát, amely végül így elmaradt, és a **dd** kézirat is elkallódott. A szövegről két kései másolat maradt fenn. Az egyik a már említett **E** jelű másolat, amely, mint láttuk, a **C** egy korai szövegállapotának (**C²**) tisztázatáról (**d**) készült (valamikor a 18. század vége felé, de még 1808 előtt), a másik pedig Gyurikovits György másolata az 1830-as évekből (**F**), amely a második Bél-fogalmazványról készült (**AA**). Mindazonáltal kétségtelen, hogy a **C** kézirat a legfontosabb példány, mivel az tartalmazza a legteljesebb változatot, tehát Bél Mátyás nagyszámú korrekcióját: másként fogalmazva, ez a másolat, illetve annak véleges állapota (**C⁴**) őrizte meg az *ultima manust*, vagyis a legkésőbbi szerzői változtatásokat. Így ez képezi szövegkiadásunk alapját is.

III. A kéziratok bemutatása

A

1: EFK Hist. I. b. ff. 66–74.

2: Comitatus Abaujvariensis.

3: 18 pp. 345×220 mm.

4: Abaúj vármegye leírása.

5: Bél sajátkezű fogalmazványa. Még csak egy piszkozatot írt. Az általános rész fejezeteit nem dolgozta ki, a különleges részben pedig csak a falvak egy részét mutatta be hosszabban – nyilván ekkorra már kapott róluk információkat. De csak

a Kassai járás bemutatása mondható – ha vázlatosan is, de – teljesnek a szövegben, az azt követő Csereháti járás egyrészt befejezetlen (csak 18 falut sorol fel), másrészt hiányzik – a sorszámozás alapján ítélezve egy darab – levél a 73. és a 74. fólió között. A többi járást Bél láthatóan el sem készítette: a 18. falu után a lap (f. 74.) üres, s a lap verzója is, tehát nem volt folytatása a kéziratnak.

A kézirat elején látható jellegzetes Bél-féle datálás (ld. 6. pont) tartalmaz egy nevet: „dict. (?) D(omi)no Faj”. A Csereháti járásban található Belsőbőcs, illetve Felsőméra leírásában szó esik Fáy Gáborról, illetve Mihályról (ld. kiadásunkban a 198. oldalon), de nem biztos, hogy róluk van szó, ahogy azt sem tudjuk, hogy miért áll itt a „Fáy úrnak” megjegyzés. (Talán neki szánta a szöveget, átolvasás, kiegészítés végett.)

6: f. 66r: „Anno 1724. d. 22. Nov. dict. D(omi)no Faj (?)”

[Bo]

1: EFK Hist. I. b. ff. 54–57.

2: Descriptio Comitatus Aba-Uyvariensis ex Topographia Magni Hung. Regni Michaelis Bonbardi Viennae A. 1718.

3: 8 pp. 210×170 mm.

4: Az Abaúj vármegyről szóló rész Michael Bonbardi 1718. évi *Topographiájából*.¹

5: Tisztázat; esetleg Bél sajátkezű másolata. A szövegbe ismeretlen kéz írt megjegyzéseket, Kassáról és Göncről. Érdekes az a megjegyzése, amely Kassa város etimolójáról szól. Elmondása szerint Veresegyházi Tamás debreceni református lelkész (1643–1716) hat évvel korábban közölte vele, hogy peregrinációja idején, a svájci Schaffhausenben járván, egy *Ichnographia Hungariae* nevű kéziratos munkában azt az állítást találta, miszerint Kassa neve a feltételezett *Gazopolis* (tkp. „a kincs városa”) alakból származna, amely elnevezés az osztrágok idejében keletkezett volna.² Bél megemlíttette a vármegyeleírásban ezt a sajátos etimológiát – már az 1725-ben készített második fogalmazványban (AA) szót ejtett róla –, de egyúttal el is vetette azt. Fontos adalék, hogy Bél a „barátjának” nevezi ugyanitt az információ közlőjét, vagyis a szóban forgó megjegyzések készítőjét, de Veresegyházon, az „ősforrást” nem nevezi meg, sőt, úgy tűnik, figyelmetlenül úgy értette a megjegyzést, mintha a „barátja” lássa volna – utazóként, vagy peregrinus diáként (*peregrinator*) – a szóban forgó kéziratos könyvet Schaffhausenben.³

6: Mivel Veresegyházi 1716-ban halt meg, akivel a megjegyzések készítője „hat évvel korábban” („ante 6 annos”) konzultált Kassa neve kérdésében,⁴ Bonbardi műve pedig 1718-as kiadású, a megjegyzések legkorábban 1718-ban, legkésőbb pedig 1722-ben keletkeztek.

AA

1: OM ČK C3 157a (coll. 2.)

2: Historia Comitatus Abaujváriensis.

3: 41 pp. 330×225 mm.

4: Abaúj vármegye leírása.

5: Bél Mátyás újabb autográf fogalmazványa 1725-ből. Kidolgozottabb, mint a fenti Bél-fogalmazvány (A), így Kassa város leírása már tíz fejezetből áll (ld. AA pp. 13–26.), ahogy az általános rész is „ki van bontva” (uo. pp. 1–12.). Másrészt

1 A vonatkozó részről Bonbardi művében ld. Bonbardi 1718. 131–134.

2 Ld. [Bo] f. 55r.

3 „Monebat amicorum non nemo, *Cassam*, Latine *Cassoviam*, a *Gaza*, quod thesaurum notat, sic vocatum fuisse, atque id quidem faciebat fidem adpellans codicis *Schapibusiensis* manuscripti, quem aliquando, peregrinator legerit, in hunc modum: [...] Haec ille, ex codice, manu exarato, cuius inscriptio fuerit: *Ichnographia Hungariae*.” AA pp. 13–14. (Közeli azonos szöveggel szerepel a C-ben is. Ld. kiadásunkban a 62. oldalon.)

4 Ld. [Bo] f. 55r.

még így is messze áll a későbbi teljes szövegváltozattól, amelyben Kassa leírása 50 fejezet (ld. **b**, **C**). A Kassai járásról és falvairól elég információt szerzett, de a Csereháti járás leírása még mindig igen hézagos: csupán 17 falvat sorolt fel (tehát valamiért eggyel kevesebbet, mint az előző, **A** jelű fogalmazványban). A többi járás leírása ebben a fogalmazványban sem található meg. A Szikszi járásnak csak a címét jegyezte fel szerzőnk a kézirat végén, de jelezte, hogy a „többi hiányzik”, azaz a többi járáshoz nincsenek adatai. (Ld. a 6. pontot.) Bél információhiányán az alább felsorolt adatgyűjtések fognak segíteni (**[Sz]**, **[Cs]**, **[F]**).

Erről a kéziratról készült a kései **F** másolat, amely Gyurikovits György munkája (ld. ott). Gyurikovits azt írja, hogy a példány, amelyről sajátját másolta, „Tomka Szászky János könyvtárának csonka kézirata”.⁵ Annyiból érdekes ez a megjegyzés, hogy a kéziratunk része annak a néhány darabból álló csoporthnak, amelyeket az alsókubini Csaplovics Könyvtárban (Čaplovičova Knižnica, Dolný Kubin) őriznek, s Bél Mátyáshoz köthetők.⁶ Lehetséges ez alapján, hogy eme darabok provenienciája Tomka Szászkyhoz, Bél jeles tanítványához⁷ kötődik – de ezt további kutatásoknak kell tisztáznia.

6: p. 1.: „Posonii 1725. d. 13. Augusti.”; p. 41.: „Reliqua desunt. Hucusque 1725. d. 5. Sept.”

[Sz]

1: EFK Hist. I. b. ff. 58–64.

2: Processus Szikszo.

3: 13 pp. 345×220 mm.

4: Az Abaúj vármegyei Szikszi járás leírása.

5: Ismeretlen kéz által készített ismertetés a Szikszi járásról, Bél Mátyás elvei szerint. Bél nagymértékben felhasználta a benne leírtakat.⁸

6: A leírás készítője megemlíti, hogy Belsőbőcs falu 1725-ben kezdett benépesülni.⁹ Így a kézirat ezután készülhetett el (de 1732 előtt, ld. **C**).

[Cs]

1: EFK Hist. I. b. ff. 1–29.

2: Brevis connotatio Processus seu 4ti districtus Incliti Comitatus Abaujvariensis, Cserehat nominati...

3: 57 pp. 345×220 mm.

4: Az Abaúj vármegyei Csereháti járás leírása.

5: Ismeretlen kéz által készített, alapos, de nehezen olvasható szöveg. A tinta néhol teljesen elfakult. Szerzője igen gazdag információkat közölt az egyes településekről. Bizonyosan valamilyen helybéli lehetett; emellett a hivatalos csengésű cím esetleg hivatali emberre enged következtetni. Bél messzemenően felhasználta a benne szereplő adatokat.¹⁰

6: A szöveg szerzője megemlíti, hogy 1728-ban Somodi mellett aranyat kezdték bányászni.¹¹ Ezek szerint a kézirat 1728 után keletkezett (de 1732 előtt, ld. **C**).

⁵ Ld. a 40. jegyzetet.

⁶ Így pl. a jelen kézirattal egybekötve található hat további vármegyeleírás (Liptó, Máramaros, Szabolcs, Közép-Szolnok, Kraszna, Kővár) eredeti, Bél által írt fogalmazványa, benne a szerző sok fontos megjegyzésével. Ld. OM ČK C3 157a.

⁷ Személyére újabban ld. TÓTH 2007. I. 14, 100–101; TÓTH 2011.

⁸ Ld. erre a következő jegyzetet.

⁹ „Belső-Bőlc pagus frequentissimus Anno 1725. frequentari caeptus...” Ld. **[Sz]** f. 62v. Bél ezt az adatot is átvette, mint általában az adatgyűjtés többi közlését. Így fogalmaz ugyanis a falu ismertetésekor: „Anno MDCCXXV. incolis frequentari coepit...”. Ld. kiadásunkban a 198. oldalon.

¹⁰ Erre egy helyen kiadásunkban is utalunk. Ld. a 175. oldalon az 1. jegyzetet!

¹¹ Ld. f. 10v. Bél ezt az adatot is átveszi. Ld. kiadásunkban a 171. oldalon.

[F]

1: EFK Hist. I. b. ff. 30–52.

2: **Processus Fözeriensis.** [!]

3: 45 pp. 345×220 mm.

4: Az Abaúj vármegyei Füzéri járás leírása.

5: Bél az első lap jobb felső sarkára a következőt jegyezte fel: „Notitiae ad Comitatum Abaujvár pertin[entes] quas P. D[omi]n[u]s Joh. Fr. Reviczky liberali manu suppeditavit.”¹² A leírás készítője tehát Reviczky János Ferenc,¹³ akinek Bél később levélben is köszönetet mondott az Abaúj és Máramaros vármegyék leírásaiban való segítségéért, és megígérte neki, hogy hivatkozni fog rá.¹⁴

Reviczky alapos leírást készített (Bél elvei szerint), amelynek értékét tovább emeli, hogy készítőjük – maga is Abaúj vármegyei földesűr¹⁵ – jórészt birtokok, uradalmak szerint csoportosítva sorolta fel a falvakat. Bél nagymértékben felhasználta a benne írtakat.¹⁶

6: Ebben a szövegben is az 1728 a *terminus post quem*, ugyanis Reviczky említést tesz az 1726. és az 1728. évi rendkívüli szárazságóról.¹⁷ A *terminus ante quem* 1732 (ld. C).

b

1: -

2: **[Comitatus Abaujvariensis.]**

3: (A kézirat nem található.)

4: Abaúj vármegye leírása.

5: Az időben soron következő, fennmaradt kézirat (C) egy tisztázat, amely már tartalmazza a fenti kéziratokban lévő adatokat. Feltételeznünk kell tehát egy közbülső kéziratot (b), vagyis egy olyan szöveget, amelyet Bél írt, az 1725. évi fogalmazványa (AA), és a „kapott anyag” ([Sz], [Cs], [F]) felhasználásával. Ennek a kéziratnak a tisztázata a C kézirat.

6: 1728–1732.

[Pr]

1: EFK Hist. I. a. pp. 293–319.

2: **Privilegia Cassoviensia.**

3: 27 pp., 335×225 mm.

4: I. Lipót császár és magyar király 1686. július 29-én kelt oklevelének hiányos, átszerkesztett másolata. Lipót az említett oklevélben a szokásos módon közölte és megerősítette a cassaiak kiváltságait.¹⁸ A jelen másolatot Potoczky Kristóf, a Szepesi Kamara helyettes titkára készítette, sőt, össze is vetette „szóról szóra” az eredetivel, továbbá néhol javította

12 Ld. [F] f. 30r.

13 Személyére és Béllel való kapcsolatára ld. TÓTH 2007. I. 91–93.

14 Ld. Bél Mátyás levelét Reviczky János Ferencnek (Pozsony, 1737. ápr. 17.) In: BÉL 1993. nr. 674.

15 Szalánc várának, illetve uradalmának leírásában Reviczky megjegyezte, hogy 1727-ben ő maga megvásárolta azt korábbi birtokosaitól. Ld. [F] f. 33v.

16 Erre kiadásunk jegyzeteiben több helyütt is utalunk. Ld. például a 136. oldalon az 1. jegyzetet!

17 Ld. [F] ff. 36r–v.

18 Az oklevélnek csak a Lipót által írt részét közli, a benne foglalt korábbi okleveleket szokás szerint elhagyja a Királyi Könyvek írnoka. Ld. LIBRI REGII 18.420.

azt.¹⁹ Potoczky úgy járt el, hogy a Lipót oklevelében szereplő kiváltságokat időrendben közölte; ezzel felbontotta a levél eredeti szerkezetét, amely az ismert módszerrel visszafelé haladt az időben a kiváltság-, illetve megerősítő oklevelek közlésekor, hogy aztán a levél második felében a megerősítő részek ismét kronologikusan haladjanak előre. Potoczky tehát egy szabályos oklevéltárat akart csinálni Lipót oklevele alapján. Csakhogy többször is hibázott, mert elfelejtette közölni I. Ferdinánd, Miksa és I. Lipót okleveleinek az elejét (holott Lipót levele természetesen ezeket is tartalmazza).²⁰ A melléklet címét (*Privilegia Cassoviensis*) Bél írta fel az első levél rektójára, a jobb felső sarokba.²¹

5: Potoczky Kristóf kézírása. Vélhetőleg Bél Mátyás kérésére készítette ezt az iratot. Bél a Potoczky által küldött szöveget a soron következő tisztázat (C) végére köttette. Ennek alapján elképzelhető, hogy valamilyen formában közölni szerette volna, a vármegyeleírás részeként. De végül az oklevéltárat nem használta fel: a szövegben semmilyen utalás nincs ezekre a kiváltságokre, és azt sem írja Bél, hogy lenne a leírásnak egy függeléke. Így nem tekinthetjük a szöveg részének.²²

6: Amint azt Potoczky a szöveg végén jelezte, 1730. október 6-án fejezte be az oklevél közlését és ellenőrzését.²³ Nem ismeretes, hogy Bél mikor kötötte hozzá a vármegyeleírás kéziratához (C).

C

1: EFK Hist. I. a.

2: *Comitatus Abaujvariensis.*

3: 319 pp. 335×225 mm.

4: Abaúj vármegye leírása. A kötet elején Kuntz Jakabnak, Bél Mátyás bécsi ágensének az 1732. augusztus 4-én kelt levele olvasható – utólag behelyezve –,²⁴ míg a kötet végére I. Lipót császár és magyar király 1686. július 29-én kelt oklevelének átszerkesztett (és hiányos) másolatát kötötték be. (Ld. [Pr].)

5: Másolat. Az alapszöveg (C¹) már tartalmazza az Abaúj vármegyei járásokról kapott információkat (ld. b). Utólag helyezte el a kéziratban Bél az általános rész politikai tagozata végére a 6. fejezetet, amelyben a vármegye nemeséit sorolta fel: a betoldott szöveget ugyanaz az írnok vetette papírra, mint magát a másolatot.²⁵ A szövegben emellett Bél nagyszámú javításai láthatók. A szerző részben a Kancellária észrevételei, kifogásai szerint javította a szöveget – e kifogásokat a hivatal 1732. július 28-án kelt levelében közölte.²⁶ Nem ismeretes, hogy Bél mikor küldte el a hivatalnak a leírást, de valószínű, hogy 1731-ben, esetleg 1732 elején. Sajnos a kéziraton a tinta elhalványult, de 97–98 százalékban így is olvasható.²⁷

19 A szöveg végén ez olvasható: „Praesens exemplar ex originalibus D. Leopoldi imper. et regis gloriae reminiscientiae, die 29. Iulii A. 1686. emanatis confirmationalibus excerptum, et per me cum eisdem de verbo ad verbum collatum, et in nonnullis correctum, in omnibus et per omnia esse conforme infrascriptus bona fide testor et recognosco. Cassae, die 6. Octobris A. 1730. Christophorus Potoczky, V. Secret. et Registrator ibidem Cameralis m. p[rop]ria.” Ld. [Pr] p. 319.

20 Ld. [Pr] pp. 315–316, 318–319.

21 Ld. [Pr] p. 293.

22 Valószínű egyébként, hogy Potoczky gyűjteménye későn érkezett: Bélnek ekkor már nem volt ideje – a kancelláriai revízió előtt – Kassa városának jól kidolgozott leírását „megbontani” az oklevelek felhasználása által. Lehetséges persze, hogy csak későbbre halasztotta az oklevelek feldolgozását, de végül ez a munka minden bizonnal elmaradt.

23 Ld. fentebb a 19. jegyzetet.

24 A levél közlését ld. BÉL 1993. nr. 460. A levére még ld. alább.

25 Ld. C pp. 16–18. (A szövegben az utólagos behelyezés miatt kétszer van 17. és 18. oldal!)

26 Ld. BÉL 1993. nr. 459. Így a Kancellária figyelmeztette, hogy ne Csáky Istvánt írja főispánnak a politikai tagozatban, hanem Csáky Zsigmondot, amit Bél végre is hajtott, és javította a szöveget. Ld. C p. 17[2]. (A kéziratban kétszer szerepel a 17. lap: ez a „második” 17. lapon van.) De szinte minden esetben engedett a Kancelláriának, és a hivatali censor észrevételeinek megfelelően utólagosan javította a szöveget. Ld. további példaként: C pp. 2, 3, 5, 6, stb. illetve BÉL 1993. nr. 459. (pp. 270–271.)

27 Horvát István szerint még „egészen ép”. HORVÁT 1812 f. 4v.

Itt kell szólnunk a szöveghagyomány egyik kései darabjáról, az **E** kéziratról, mivel ennek szövege meglehetősen bonyolulttá teszi a meglévő, illetve elveszett (de egyéb iratok alapján feltételezhető) példányok egymáshoz való viszonyát. Az **E** szövegvariánsa alapszövegében nagyrészt megegyezik a **C** kéziratéval. Vannak azonban lényeges különbségek. Egyszer az **E** kéziratban nincs nyoma annak a figyelmetlenségből eredő egy sornyi kihagyásnak, amelyet a **C** másolója elkövetett, amikor a feltételezett **b** kéziratot másolta (minden bizonnal átugrott a szeme a következő sorra, ahol szerepelt ugyanaz a szó – „*incolas*” –, amit éppen írnia kellett, s így egy sornyi szöveget kihagyott – ez klasszikus írnoki tévesztés).²⁸ Az **E** tehát e helyen megőrizte nekünk az ép, kihagyás nélküli szöveget.

Ami a **C**-ben szereplő, Bél Mátyástól származó, autográf javításokat illeti, ezek egy része megtalálható az **E** alapszövegen.²⁹ Nem szerepel viszont az **E** kéziratban a Bél által utólagosan behelyeztetett fejezet a vármegye nemeseiről. Szintén nem szerepelnek az **E**-ben azok a kiegészítések, javítások, amelyeket ugyancsak Bél szúrt be a **C** szövegébe a kancelláriai cenzor észrevételei alapján,³⁰ illetve egyéb, Bél-től származó kiegészítések, javítások, amelyeket szerzőnk nem a Kancellária megjegyzései nyomán, hanem más megfontolásból írt bele a szövegbe.³¹

Tehát ez alapján a **C** kézirat alakulása a benne szereplő Bél-féle javítások alapján négy fázisra osztható: 1.) javítatlan alapszöveg; 2.) az az állapot, amikor a kézirat már tartalmazza ama Bél-féle javításokat, amelyek szerepelnek az **E** kézirat szövegében is (a főszövegen, tehát a szövegbe beleépítve); 3.) az az állapot, amikor a szöveg már tartalmazza a Bél által behelyezett 6. fejezetet, amely az **E** kéziratból hiányzik – ezt a fejezetet a Kancellária külön kifogásolta a megjegyzései között,³² tehát a behelyezés bizonyosan a Kancelláriára való elküldés előtt történt; 4.) az az állapot, amikor a kézirat már tartalmazza azokat a Bél-féle javításokat, amelyek nem szerepelnek az **E**-ben, és a kancellária megjegyzései nyomán írta be őket Bél; illetve ama Bél-féle javításokat is, amelyek szintén nem szerepelnek az **E**-ben, de nem a kancelláriai revízió javaslatára, hanem más okból jegyezte fel őket Bél. Ugyanakkor az **E**-ben van egy olyan többlet, ami a **C**-ből hiányzik (az a bizonyos egy sornyi kihagyás).

A két kézirat eme szövevénies viszonyára az alábbi – bár meglehetősen bonyolult – magyarázatot tartom a legvalószínűbbnek. Bél lemasoltatta a feltételezett **b** kéziratról a **C** példányt (**C**¹) – az írnok azonban hibát vétett, kihagyott egy sort, amit Bél nem vett észre. Szerzőnk ezután javításokat végzett a szövegen (**C**²); az így létrejött szövegállapotról másolatot készítettem (**d**), majd elküldte egy ismeretlen személynek. Vagyis a rekonstrukció szerint a **C** kézirat korai állapotáról másolt **d** példány szolgált alapul az **E** kéziratnak. A **d** elkészítése és elküldése után Bél valahonnan információt kapott a vármegyei nemesekről (talán éppen attól a személytől, aki a **d** kéziratot elküldte), s ezért kiegészítette a leírást a már többször említett 6. fejezzel: ezeket a lapokat utólagosan helyeztette bele a kéziratba (**C**³). Ezután elküldte a Kancellária részére ellenőrzésre a szöveget: valamikor 1731-ben, esetleg 1732 elején. Valószínűleg a **C** kéziratot küldte, bár ebben voltak javítások; ezért felvethető, hogy egy tisztázatot készítettem. Ezt az esetleges tisztázatot jelöltük **cc** betűkkel. 1732 júniusában – visszaérkezett a **C** (vagy a **cc**) példány a Kancellária észrevételeivel együtt; a kéziratot és az észrevételeket Kuntz Jakab, Bél bécsi ágense továbbította, akinek a leveléből az is kiderül, hogy Palásthay Ferenc kancelláriai tanácsos nézte át, illetve véleményezte Abaúj (és Ung) vármegyék leírását.³³ A hivatal kifogásainak és megjegyzéseinak Bél a **C** kéziratban tett eleget, s egyúttal még saját maga is írt néhány kiegészítést, megjegyzést a szövegbe (**C**⁴).

28 Ld. **C** p. 12, illetve **E** f. 7r. Még ld. kiadásunkban az 53. oldalon a 3. jegyzetet.

29 Pl. az „et Cassoviensem agrum incursabant” szöveget Bél utólagosan szúrta be a **C** szövegébe, míg az **E**-ben alapszövegen szerepel (tehát nem utólagos beszúrással.) Ld. **C** p. 29, **E** f. 15r. A szövegrészt a kiadásunkban ld. a 65. oldalon.

30 Így az **E** kéziratban hibásan „Stephanus Csáky” a korabeli föispán neve (ld. **E** f. 9v), míg a **C** kéziratban a Kancellária figyelmeztetése nyomán Bél javította a helyes „Sigismundus Csáky” névalakra. (**C** p. 17[2].) Még ld. a 26. jegyzetet. Más, kancelláriától származó, és a **C** kéziratban szereplő javításnál is ez a helyzet.

31 Számos ilyen betoldásra van példa – tehát olyan betoldásokra, amelyek függetlenek a Kancellária észrevételeitől, de nincsenek meg az **E** kéziratban. Ld. pl. a kézirat 83. oldalát, ahol Bél egy utólagos jegyzetet szúrt be * jelölve („feminas illi...”), ám ez az **E** kéziratban nem található meg. A szöveghelyet ld. kiadásunkban a 95. oldalon.

32 Ld. BÉL 1993. nr. 459. (269. o.)

33 Az észrevételeket ld. uo. nr. 459. (269–270). Kuntz Jakab levele, mint említettük, be van kötve a **C** példány elejére; a közlését ld. BÉL 1993. nr. 460.

Az E kézirat ennek megfelelően a feltételezett **d** kéziratról készült, tehát egy olyan másolatról, amely tartalmazta a C kézirat bizonyos javításait (C²), de a betoldott 6. fejezetet, illetve egyéb későbbi javításokat nem. Kérdés azonban, hogy hogyan került bele a hiányzó egy sor az E kézirat szövegébe – hiszen a C-n alapuló **d** kéziratban elvileg nem lehetett benne. Ez viszont nem feltétlenül van így. Lehetséges, hogy a **d** készítője figyelmes volt, és észrevette a lapszust a C-ben, így javította azt a korábbi kézirat alapján (**b**). De még az sem kizárt, hogy a **d** kézirat még a **b** alapján készült el, csak éppen készítője figyelembe vette a C kéziratba időközben beleírt Bél-féle javításokat. De az is felvethető, hogy az E kézirat készítőjének állt a rendelkezésére a **d** kéziraton kívül a **b** kézirat, amely nyomán korrigálni tudta a korábbi tévedést.

6: A fent említett szövegállapotokat nem lehet pontosan datálni: csak annyi a bizonyos, hogy a C¹, C² és C³ szövegállapotok a kancelláriai revízió elkészülte, tehát 1732. július 28-a előtt keletkeztek, míg a C⁴ e dátum után.

d

1: [A kézirat elveszett]

2: [Comitatus Abaujvariensis.]

3: -

4: Abaúj vármegye leírása.

5: A **d**-vel jelölt példány létezését azért szükséges feltételeznünk, mert így tudjuk rekonstruálni az E kézirat létrejöttét. A **d** tehát az a kézirat, amely az E kézirat alapját képezi: már tartalmazza a C-n elvégzett Bél-féle javítások egy részét (C²), de később, a **d** elkészülte után a C-be Bél belehelyezte a fentebb említett 6. fejezetet, illetve később további javításokat, kiegészítéseket is beleírt (C³, C⁴). Funkcóját tekintve a **d**-t talán azért készítette Bél, hogy egy lehetséges adatközlőnek elküldje. (Még ld. a C kézirat ismertetését!)

6: 1731–1732. (Még ld. C.)

cc

1: [A kézirat elveszett.]

2: [Comitatus Abaujvariensis.]

3: -

4: Abaúj vármegye leírása.

5: A **cc**-vel jelölt példány hajdani létezése nem bizonyítható. Azért vetettük fel mégis, hogy létezett, mert Bél általában letisztázott, javítatlan példányokat szokott volt küldeni a Kancelláriára, míg a C-t Bél bizonyosan javította az elküldés előtt (mivel e kéziratba helyezte bele – utólagosan – az említett 6. fejezetet, amelyet aztán a Kancellária kifogásolta). Így adódik a lehetőség, hogy egy letisztázott másolatot küldött el a Kancelláriára. Ezt a feltételezett másolatot jelöltük **cc** betűjellel. Ha viszont számunk ezzel a kézirattal, akkor nem világos, hogy Bél miért nem ebbe a tisztázatba írta bele a Kancellária javítási javaslatait, s miért a C kéziratot választotta helyette.

6: 1731–1732. (Még ld. C.)

dd

1: [A kézirat elveszett.]

2: [Comitatus Abaujvariensis.]

3: -

4: Abaúj vármegye leírása.

5: Bél 1736. január 27-én elküldte a Helytartótanácsnak Abaúj vármegye leírását (hat másikkal együtt), hogy továbbítsa a vármegyének ellenőrzés végett.³⁴ A Helytartótanács ennek megfelelően elküldte a kéziratot a vármegyének. Bél ezután többször is sürgette az ellenőrzéssel a Helytartótanácson keresztül a vármegyebelieket (még 1736-ban, majd 1738-ban kétszer is),³⁵ de nincs nyoma annak, hogy a vármegye végül elvégezte volna a revíziót.

Semmit nem tudunk a vármegyének eljuttatott kéziratról. Valószínűleg Bél egy teljesen új tisztázatot készített – ezt jelöltük a **dd** betűkkel – a **C** legkésőbbi szövegállapotáról (**C⁴**). De az is lehet, hogy valamely korábbi változatot küldött el – vagy a **d**, vagy a **cc** kéziratot (efféle „újrahasznosítás” más esetben is gyanítható Bélnél).

6: 1736.

E

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 268.

2: **Comitatus Abaujvariensis.**

3: 130 ff. 395×260 mm.

4: Abaúj vármegye leírása.

5: A kéziratot felsőkubinyi és demjénfalvi Kubinyi Péter (1765–1835) királyi tanácsos, „számos vármegye törvényszéki ülnöke”, családja első „genealógusa”³⁶ ajándékozta a nemzeti könyvtárnak 1808-ban.³⁷ A másolat előzéklapjának címe: „Matthiae Belii descriptio historico-geographica Incliti Comitatus Aba-Uyvariensis ex autographo transumta.” Az „autográf” jelző azonban itt nem a szerző keze által készített kéziratot jelöli. Fentebb már többször említettük, hogy az **E** egy olyan kéziratról készülhetett, amely már tartalmazza a **C** kéziratban megtalálható Bél-féle javítások egy részét (**C²**). Ezt a feltételezett kéziratot a **d** betűvel jelöltük. Nyilvánvaló, hogy ez csak egy másolat lehetett. Ahogy arra már szintén utaltunk, az **E** kézirat tartalmazza azt a körülbelül egy sornyi szöveget, amely egyértelműen az írnok hibájából maradt ki a **C** kéziratban. Ezért úgy véljük, hogy vagy a **d** vagy az **E** készítője felhasználta a korai **b** kéziratot, hogy ezt a hiányt pótolja.

A kézirat pontos provenienciája egyelőre nem tisztázott. Nem tudjuk, ki és mikor másolta. Az bizonyos, hogy nem Bél írnoka jegyezte le, tehát Bél halála (1749) után készült a másolat. Az 1808-as évszám, amely az előzéklapon szerepel, csak az adományozás dátuma. Írásképe alapján ugyanakkor már inkább a 18. század végére, vagy a 19. század elejére datálható. Feltehető, hogy Kubinyi másoltatta le a kéziratot, de kérdés, hogyan jutott hozzá az eredeti kézirathoz (**d**). Nem kizárt, hogy a vármegyei levéltárból jutott hozzá: ez azt jelentené, hogy Bél valóban „újrahasznosította” a **d** kéziratot, tehát azt küldte el 1736-ban a vármegyéhez. De az is lehet, hogy Kubinyi valamilyen magánembertől kapta meg lemasolásra a kéziratot – annak a személynek a leszármazottjától, akinek egykor Bél elküldte a **d** kéziratot átnézésre.

A kézirat a kiadás szempontjából fontos, mert a **C** példány néhol erősen kifakult (ld. **C**). Ezért e példányt is felhasználtuk a szöveg rekonstruálásánál.

6: A 18. század végén, vagy a 19. század elején készült, de 1808 előtt (ld. fent).

F

1: OSZK Kézirattár Fol. Lat. 3804. ff. 59–74.

2: **Historia Comitatus Abaujvariensis.**

3: 16 ff. 380×240 mm

³⁴ Ld. uo. nr. 574.

³⁵ Ld. uo. nr. 628, 699, 730a.

³⁶ Kubinyi megjelentetett egy kisebb munkát családja leszármazásáról. Ld. KUBINYI 1824.

³⁷ „Donavit Bibliothecae Regnicolari Spectabilis, ac Perillustris Dominus Petrus Kubinyi de Felső-Kubin, et Demjénfalva, Complurium I. Co[m]it[al]tuum Tabulae Iudicariae Assessor 1808.” Ld. **E** (előzéklap).

4: Abaúj vármegye leírása.

5: Gyurikovits György másolata a 1725-ben készült Bél-féle fogalmazványról (**AA**). (Gyurikovits átmásolta a kéziratra az eredeti példány [**AA**] datálását is.³⁸⁾ Megjegyzése szerint az általa készítetett példány Tomka Szászky János könyvtárának csonka kéziratáról lett lemásolva,³⁹ és a kézirat további része a Kollár Ádám Ferenc által megvásárolt anyagban van, a bécsi Császári Levéltárban, „a XVI. kötetben”, illetve az esztergom Prímási Levéltárban, „I. a.” jelzet alatt.⁴⁰ Az utóbbi jelzetazonosítása egyszerű: a **C** kéziratról van szó.⁴¹ Ami viszont a Kollár-féle anyagra való hivatkozást illeti, itt alighanem tévedés állhat fenn. A jeles selmecbányai származású tudós által Bél özvegyétől megvásárolt kéziratok valóban a Császári Udvari Levéltárba kerültek,⁴² és ezek között valóban szerepel egy gyűjtemény XVI-os számmal, amely (legalábbis részben) Béltől származott.⁴³ Csakhogy ebben a gyűjteményben – amely ma az Országos Levéltárban található, és két kötetből áll – nem szerepel Abaúj vármegye leírása: különböző oklevélmi-solatok és egyéb dokumentumok találhatók benne.⁴⁴ Kérdés egyébként, hogy a Kollár által adott kötetszámozás megfeleltethető-e a Bél-hagyaték vonatkozó kéziratainak számozásával. Miller Jakab Ferdinánd, a Bél-kéziratok nagyobb részét megvásároló Baththyány József kalocsai érsek titkára, egyben a kéziratok rendezője ugyanis a Bél-hagyatékról írt jelentésében említi egy 16. és egy 17. számú kéziratcsomót, amelyeket Kollár megvásárolt Bél özvegyétől – ezek Miller szerint ugyancsak oklevelek másolatait és egyéb dokumentumokat tartalmaztak.⁴⁵ Valószínűbb azonban, hogy csak véletlen egybeesről van szó.

Gyurikovits ugyanezen másolat végén közöl egy listát, amely több szempontból is igen problematikus. Alább pontos átíratát adjuk a szövegnek:

„In collectione Manuscriptorum Matthiae Bel a vidua eius jure emptionis in manus Adami Franc. Kollár deventorum, in Caes. Aulico Secr. Archivo Viennensi reperibili sequentium comitatuum Notitia a Matth. Belio adornatae in manuscripto prostant:

Abaújvár	Tomo X. XVI.	item Cserhát, Főzér, Sziksó [!] eodem XVI. distinctim
Kraszna	X. XVI.	possideo
Marmaros	X. XVI.	possideo
Thurocz	X. XVI. XVIII.	impressus
Ugocha	XVI.	possideo
Arad	XVI.	possideo
Szathmár	XVI.	-
Borsod	XVI.	possideo
Zemplén	XVI.	-
Neograd	XVI.	impressus

38 Ff. 59r.: „Posonii 1725. d. 13. Augusti inchoatum.” f. 74r: „Reliqua desunt. Hucusque 1725. d. 5. Sept.” Még ld. az **AA** kézirat ismertetését (6. pont).

39 Gyurikovits e megjegyzésére ld. bővebben az **AA** kézirat ismertetését.

40 „Desumtum [!] ex exemplari Biblioth. Tomka-Szászkianae manco, cuius residua pars Processum Sziksziensem et Füzérensem complectens in Collectione Manuscriptorum Beliano-Kollariana, quam Adamus Franc. Kollár a vidua Beliana jure emptionis comparaverat, in Caes. Aul. Secreto Archivo conservata prostat Tomo XVIo. Et in Bibliotheca Primatali I. a.” f. 74r.

41 Ld. a **C** kézirat ismertetésének az 1. pontját.

42 Vö. SZELESTEI N. 1984. 9.

43 A kötetre ld. CSONTOSI 1885. 198, 259. tétele. (Itt zárójelben látható a 16-os szám.)

44 A két kötetből álló (folytatónak oldalszámozású) gyűjtemény jelzete: MNL OL I 7, 46–47. kötet. (Eredeti számozása – 16. – egy behelyezett lapon olvasható, amelyen a benne szereplő tételek is fel vannak sorolva.) A gyűjtemény részleges ismertetését ld. SZELESTEI N. 1984. nr. 618. (Csak azokat a kéziratokat sorolta fel a gyűjteményből, amelyekről úgy vélte, hogy Béltől származnak.)

45 A jelentés vonatkozó részét ld. SZELESTEI N. 1984. 221.

Temes	XVI.	possideo
Torna	XVI.	-
Mediocris Szolnok	XVI.	possideo
Ungvár pars generalis bis	XVI.	-
Szabolts	XVIII.	possideo
Bars	XVIII.	impressus
Sáros	XVIII.	possideo
Kővár districtus	XVIII.	possideo
Báts-Bodrog Comitatus	-	possideo Gy. mp.
Békes	-	possideo
Csanád	-	possideo
Zaránd	-	possideo” ⁴⁶

Gyurikovits tehát azt állítja, hogy nemcsak Abaúj vármegye leírásának másolata jutott Bél özvegyétől Kolláron keresztül a Császári Levéltárba, hanem huszonegy másik vármegyeleírás is, és ezek vagy a „X.”, vagy a „XVI.”, vagy pedig a „XVIII.” kötetben vannak. A Kollár-hagyatékban azonban – legalábbis amit ma ismerünk belőle – nincsenek darabok a *Notitia* vármegyeleírásainból; a Béltől vásárolt, ma is kézbe vehető kötetekben iratmásolatok találhatók, amelyeket még Bél gyűjtött, illetve másolta tatt, és bizonyára Kollár is úgy vélte, hogy ezeknek hasznát tudja venni.⁴⁷ Ezeket a jeles tudós 1762 októberében vásárolta meg Bél özvegyétől.⁴⁸

Egyéb adatok is Gyurikovits megjegyzése ellen szólnak. Kollár levelezésében nincs arra utalás, hogy vármegyeleíráskat vásárolt volna az özvegytől.⁴⁹ Ezenkívül Kollár könyveinek és kéziratainak hagyatéki katalógusában szintén nem szerepelnek a Gyurikovits által említett, kéziratban maradt vármegyeleírások: csupán azok a – Bél özvegyétől vásárolt – kéziratos kötetek tűnnek fel a nyomtatványban (persze sok egyéb kézirat mellett), amelyek ma is megtalálhatók az Országos Levéltárban.⁵⁰ Így Gyurikovitsnak a fenti idézetben közölt információi mai ismereteink szerint nem igazolhatóak.⁵¹

6: 1830-as évek.

46 Ld. F f. 74v.

47 Az iratokat ismerteti CSONTOSI 1885; PAJKOSSY 1979. 11–15. A Béltől származó kötetek: MNL OL I 7 34, 43, 44, 46, 47. Egy darab iratmásolat képezi a *Notitia* részét: Hont vármegye leírása általános részének természetrajzi tagozatát egy ismeretlen kéz lemosolta, s ez a másolat benne van az egyik kötetben. Ld. MNL OL I 7 44 pp. 235–238.

48 Az Országos Levéltárban lévő kötetek közül több darabban is szerepel ez a dátum, minden bizonnal Kollártól. Ld. pl. a 34-es jelzetű kötet előzéklapját: „Emptus a me Posonii d. 15. Octob. A. 1762. a vidua Cl. Matthiae Belii.” Ld. MNL OL I 7 34, p. 1. Ugyanezzel a kézzel egy másik kötetben, egy inventárium Bél által lejegyzett címlapja alatt: „Ex collectaneis Cl. Matthiae Belii Posonii emptum d. 20. Octob. 1762. ab Adamo Francisco Kollario Pannonio Neosoliensi Aug. Bibl. custode primario.” Ld. MNL OL I 7 44. p. 119.

49 Ellenkezőleg: 1762 után arról folyt a levelezés Kollár és tudós barátai (Bél Károly András, Benczur József) között, hogy miként lehetne Bél özvegyétől a vármegyeleírás-kéziratokat megszerezni és megjelentetni. Erre azonban nem került sor. Az egyik levelében, 1768. december 27-én Benczur éppen arról számolt be, hogy az özvegy az összes vármegyeleírás-kéziratot át akarta adni a királynőnek, hogy cserébe kegydíjat kaphasson az udvartól. Ld. KOLLÁR 2000. nr. 204. 1769-ben pedig ugyancsak az özvegy a teljes hagyatékot, s köztük a vármegyeleírásokat is eladt Batthyány Józsefnak – amint arról szintén Benczur értesítette Kollárt 1769. július 24-én. Ld. uo. nr. 220. Még ld. uo. 189, 192, 195, 205; SZELESTEI N. 1984. 9–11.

50 A Béltől származó kéziratos kötetek: CATALOGUS 1783. 20. (nr. 95) = MNL OL I 7 46–47; CATALOGUS 1783. 21. (nr. 102) = MNL OL I 7 43; CATALOGUS 1783. 21. (nr. 105) = MNL OL I 7 44; CATALOGUS 1783. 28. (nr. 140) = MNL OL I 7 34.

51 Kérdés ugyanakkor, hogy amennyiben Gyurikovits tévedett, mit értett félre: miféle X., XVI., és XVIII. kötetekről volt tudomása? Ezzel kapcsolatban egyelőre csak találhatni tudunk. Fentebb már említettük: a Kollár által 16-os számmal jelzett kéziratos fólió-kötetben valóban Bél által gyűjtött iratmásolatok – de nem vármegyeleírások! – voltak (ld. MNL OL I 7 46–47). A Kollár által 10-es számmal jelölt kötetben szintén (MNL OL I 7 43; ld. a jelölést az előzéklapon). Megjegyzendő még, hogy Miller is említ egy elveszett kéziratcsomót, amelyet X-es számmal jelöltek. (Ld. SZELESTEI N. 1984. 226.) De egyáltalán nem biztos, hogy minden adatoknak van bármilyen Gyurikovits információihoz. A kérdést a Gyurikovits-levelezés vizsgálata döntheti el. (Itt köszönöm meg Szelestei N. Lászlónak, hogy a kérdéssel kapcsolatban elmondta véleményét, és hogy ötleteket adott a további kutatáshoz.)

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Abaúj vármegye leírása meglehetősen terjedelmes, jól adatolt szöveg, különösen más felső-magyarországi vármegyékéhez viszonyítva. Az általános rész természetföldrajzi tagozata ugyanakkor igen rövid: minden öt fejezetből áll (kiadásunkban: 47–52.). Emellett ez az öt fejezet nem is tartalmaz érdekesebb adatokat. Egyedül a folyóról szóló harmadik paragrafus részletezőbb: többek között tartalmazza az Izra hegyén lévő két tó leírását, és az azokról szóló mondát is, amely szerint egy kuruzsló az egyik tóból előhívott két sárkányt, és elrepült velük Indiáig (!) (kiadásunkban: 51.). A politikai tagozat (53–57.) hat fejezetből áll, és néhány szokatlan részlettel is szolgál. Bél a magyarok kapcsán azt vizsgálja, miért olyan ritkán lakott a vármegye, s a lehetséges okok között a méltányosnál súlyosabb földesúri terheket és az adókat is említi: ezek miatt ugyanis a parasztok átszöknek a szomszédos vármegyékbe (54.). Szerzőnk emellett igen hosszú listát tudott közölni a vármegye nemes családjairól, felosztva hercegi, grófi, bárói és (köz)nemesi familiáakra (ld. 56–57.).

A különleges rész a Kassai járással kezdődik (58–129.), amelynek legnagyobb részét Kassa város leírása teszi ki (58–122.). Történetét és korabeli állapotát Bél természeten igencsak részletesen írja le, 50 fejezetben taglalja. Ebből 43 fejezet a város történetével foglalkozik, szinte kizárolag elbeszélő források alapján. De van néhány érdekes mozzanat ebben a részben is. Bél részletesen írt a Bocskai-felkelés alatti eseményekről, bár a felkelés egyik fő kiváltó okát, a kassai templom elvételét elhallgatta, csupán Belgrado felelősségeit említette meg a helyzet elfajulásában (ld. 83–84.). Látható, hogy Bél itt igen jelentős öncenzúrát hajtott végre – de ezt el is várta tőle a bécsi udvar. A felkelés eseményeit egyébként Bél elsősorban Istvánffy munkája alapján tárgyalja – vagyis meglehetősen egyoldalúan –, bár egy helyen megemlíti, hogy ismeri azokat a „cikkelyeket” – valójában a tervezett békékötés egyes pontjait –, amelyeket a Bocskai mellett álló rendek az 1606 április-májusában tartott kassai gyűlésükön állapítottak meg (87.). Bél egyébként mind Bocskait, mind a felkelését következetesen elítéri műveiben, és e munkájában sem fukarkodott a kritikával. Igen szemléletes példája ennek az a részlet, ahol Bocskait úgy állítja be, mint aki Kassáról „boldogan szemléli” – egyfajta magyar Neróként – a Magyarországon felfellobanó tűzvészeket, amelyeket ő maga okozott.⁵²

Bethlen időszakának ismertetése annyiban érdekesebb, hogy Bél kénytelen volt több forrásból utánozni az eseményeknek, s nem támaszkodhatott egyetlen műre (Istvánffy munkája, mint ismert, 1606-ban lényegében befejeződik). Így felhasználta Khevenhüller *Annales Ferdinandei* című monumentális munkáját, de több kéziratos dokumentumot is, így a nikolsburgi békészerződés szövegét, a Bethlen Gábor és Brandenburgi Katalin között megkötött házassági szerződést (amelyből többször idéz), illetve az erdélyi rendek II. Ferdinánd részére kiállított bizonyáglevelét (ld. 97–98.). Érdekes még a II. Rákóczi Ferenc által összehívott 1707. évi kassai országgyűlés ismertetése, amelyről Bél viszonylag részletes beszámolót ad (vélhetőleg ezúttal is kéziratos forrás alapján), miközben persze szokás szerint gúnyolódik is a fejedelmen.⁵³ Érdekesebb azonban, hogy közli a gyűlésen részt vevő szenátorok neveit (110–111.) – ami azért meglepő némileg, mert máshol inkább Rákócziira és Bercsényire hárít minden felelősséget, és óvakodik attól, hogy egyéb kuruc vezetőket is említsen.⁵⁴ Az utolsó hét fejezet (114–122.) már a korabeli városról szól, így tartalmaz olyan témaikat, mint a főutca, a város épületei, a városon keresztül folyó Csermely-patak, a templomok, kolostorok és a védművek, illetve a külváros. Mégis hiányérzetet kelt a korabeli település leírása, mivel kevés értékes adatot tartalmaz e hét fejezet – úgy látszik, éppen Kassa városából nem sikerült adatközlőt találnia Bélnek. Más szabad királyi városok esetében jóval gazdagabb tematika szokott szerepelni (lakosok szokásai, nyelve, „belső” várostörténet stb.).

Kassa után Nagyida mezőváros, illetve a járás kastélyainak bemutatása következik (123–125.). Hét kastélyt említi Bél, ha a nagyidai kastély leírását is hozzászámoljuk. Ezek esetében minden közli a birtokost, a kastély nagyságát, állapotát, valamint annak elhelyezkedését is. Végül a falvak leírása – szám szerint ötvenháromé – zárja a járás bemutatását (125–129.). A települések bemutatása a szokásos módon zajlik (elhelyezkedés, lakosok nemzetisége, föld minősége, birtokos),

52 „Hinc postea, tamquam ex specula, Hungariae incendia, laetus prospectabat...” Ld. 87. o.

53 Ld. erre TÓTH 2010. 18.

54 Uo.

a vallási hovatartozás említése természetesen hiányzik, hiszen a szöveget Bél a kancelláriának szánta.⁵⁵ Van emellett néhány érdekes adalék, különösen azzal kapcsolatosan, hogy az egyes falvak lakosai mivel keresik a kenyerüket. Így kiiderül, hogy Miszlóka „szász” lakosai kiváló sört főznek, továbbá a Szepességből behozott lenvászont fehérítik ki, majd adják el (126.); Enyicke falu Pádár (Padar) nevű pusztája kiváló nyulászhely, gyors nyulairól híres (128.).

A Füzéri járás (129–150.) leírásának első “szakasza” elég vegyes, ugyanis a várak és a mezővárosok mellett Bél itt ír a járásban lévő apátságról és prépostságról is. Füzér várának rövidke leírása után következik a szalánci várról szóló rész, amely – hálá az uradalmat birtokló Reviczky János Ferencnek, Bél szorgalmas adatközlőjének ([F]) – igen terjedelmes lett (131–137.). A szövegben helyet kapott Reviczky (megalhetősen iskolás) költeménye is a várról (136–137.). Ezután olvasható Abaújvár leírása (137–138.), majd a mislei prépostság és a Szűz Mária-ról nevezett széplaki apátság, végül Telkibánya bemutatása. A falvak ismertetése (142–150.) uradalmak, illetve birtokosok szerint történik. A csoportosítások: a füzéri, illetve a szalánci vár falvai, a mislei prépostság falvai, a Szűz Mária-ról nevezett széplaki apátság falvai, az (egyébként Zemplén vármegyei) Terebes várának birtokához tartozó falvak, és “különféle birtokosok falvai” (*vici vriorum*). A falvaktól szóló ismertetők minőségükben változóak. Különösen részletező a szalánci várhoz tartozó falvak ismertetése (142–144.) – köszönhetően Reviczkynek. Kisszalánc faluról például megtudhatjuk, hogy alig maradt belőle valami a mostoha idők miatt – a fogadón kívül; ugyanitt egy rendkívüli borospincéről is beszámol szerzőnk, amely egykor igen hideg volt még nyáron is, de Bél korára ez a tulajdonsága megszűnt (143–144.). Alsó- és Felsőmislye falu mellett, mint írja, gyógyforrás fakad, amely szembajra jó; szintén szót ejt az itteni Mária Magdolna-kápolnáról, és az ide vezető zarándoklatokról (144.).

A Csereháti járás leírása a jászói várral, és ezen belül természetesen a jászói prépostsággal indul. Bél ennek ismeretében közli és magyarázza a Zsigmond király által a prépostság részére kibocsátott, 1436-ban kelt kiváltságlevelét (152–156.). Ezután Bél meglepő részletezéggel, hat fejezetben mutatja be Jászó mezővárost, kitérve földjének minőségére, és a lakosok megélhetési lehetőségeire, sőt vallására is: persze csak azért, mert ők akkor is katolikusok maradtak, amikor – ahogy Bél diplomátkusan fogalmaz – “az egész környéken nagy változások történtek a vallás terén” (*tota cum regione, magna sacrorum enata est permutatio*).⁵⁶ A többi mezőváros (Alsó- és Felsőmecenzéf, Szepsi) bemutatása már nem ilyen hosszú, de Bél sok érdekes információt is közöl, mint például az alsómecenzéfiek ruházata, hajviselete, vagy a várost körülvevő hegyek nevei (164–165.), illetve Szepsi templomának, földjeinek bemutatása (167–168.). A járás 70 falvának bemutatása igen jól adatolt: szerzőnk több település esetében is érdekes részletekkel szolgál. Így pl. Petri esetében úgy tudja, hogy a falu lakossága 1716-ban az arra vonuló katonaság zaklatása miatt egy félreeső völgybe költözött (172–173.). Ismerteti emellett Fulókércecs különleges hatszögletű templomát is, amelynek magas tornya Bél szerint védelmi célokat szolgált; szerzőnk emellett úgy vélte, a husziták építették (174.). Újlak (Abaújlak) falu ismertetésében azt állítja, hogy az itteni szőlőket 1723-ban kezdték a lakosok újra művelni (176.). Felsővadásznál megemlékszik a Rákócziakról, s amikor szót ejt a falu templomáról, s bejáratain a vörös márványba véssett, rossz állapotban lévő Rákóczi-címerről, némi módosítással Lucanust idézi, miszerint a békés élet az istenek ajándéka, de a templomoknak és a (vár)falaknak nem adatik meg a nyugalom zavargás idején, amikor a császár (Lucanus nál Caesar) dörömből az ajtón. (177.).

A Sziksói járás (179–199.) névadója, Sziksó mezőváros ismertetése (180–187.) csak az utolsó fejezet miatt érdemel figyelmet, amelyben a város korabeli állapotának bemutatása található, bár ez sem túl részletező. Szántó (Abaújszántó) mezőváros leírása (187–188.) az ottani bor dicséretében merül ki, Gönc ismertetése pedig annyiból érdekes, hogy a bibliafordítások iránt egyébként érdeklődő Bél⁵⁷ szemérmesen hallgat a híres “gönci prédikátorról”, azaz Károlyi Gáspárról – a már említett okok miatt –, s csak azt említi meg Bonbardira hivatkozva, hogy a kálvinistáknak “gimnáziumuk” volt

⁵⁵ Ez az A szövegben, a Kassai járás leírásánál még szerepelt a falvak leírásánál, így pl. Béla falunál: „Incolae Slavi, Luth.” Ld. A 68v. Az információ az AA fogalmazmányban is szerepel: „Incolitur a Slavis, reli[gi]onem professis Evangelicam.” AA p. 28. Ezért is érdemes a korábbi leírásokat figyelembe venni az egyes vármegyeleírások vizsgálatánál.

⁵⁶ C p. 212. Kiadásunkban ld. a 162. oldalon.

⁵⁷ Erre bővebben ld. KOMLÓSSY 2010.

itt (188–189.). A járás három várának (Regéc, Boldogkő, Amadévár) leírása szintén nem nyújt sok hasznos adalékot (189–194.), bár Regéc ismertetésében figyelmet érdemel annak elbeszélése, hogy a várfogságból megszökött Koháry Istvánt hogyan fogta el Thököly Imre várkapitánya – egy „boszorkány” (*venefica*) segítségével (190–191.). A falvak bemutatása (194–199.) itt is részben uradalmak szerint történik (regéci és boldogkői uradalom falvai, valamint különféle birtokosok falvai). Az egyes ismertetésekben kevésbé találni érdekes adatot, bár szinte minden falunál elég részletesen megadja a birtokos családokat. Kisfalu településnél (ma Vilmány része) szerzőnk megemlíti, hogy 1721-ben létesült (196.). Alsókér állítólag híres a hurkájáról, de a lakosok rossz néven veszik, ha az utas ezt kéri tőlük (196–197.). Belsőbőcs (ma Bőcs) faluval kapcsolatban említi, hogy a lakosok a katonák beszállásolása vagy az adózás elől átszöknek a szomszédos Külsőbőcs faluba, amely Zemplén vármegyében fekszik; majd ismét visszatérnek, ha ott is adózás alá vonták őket. (198.) Abaúj vármegye leírása adatokban gazdag, a 18. század eleji vármegye településeinek történetére, állapotára nézve informatív alkotás – hála Bél szorgalmas adatközlőinek. A mű “zászlóshajója”, vagyis Kassa város leírása azonban csak a historiári részét tekintve részletes – itt Bél megint megcsillogtatja történetírói erényeit –, különösen az, hogy hogyan mutatja be Bocskai, Bethlen Gábor, illetve II. Rákóczi Ferenc mozgalmát. A korabeli Kassa bemutatása azonban már bántóan szegényes. A kutatót azonban némileg kárpótolja a falvak leírása.

Abaúj vármegye leírásának kritikai kiadásánál az okozta a fő nehézséget, hogy a kiadásra szánt kézirat (**C**) szövege néhol túlságosan kifakult, és csak nehézséggel volt olvasható. Ilyenkor a jó minőségű **E** kézirattal vetettük össze. Természetesen ügyelnünk kellett arra, hogy ilyen esetekben is vegyük fel a kiadásunkba Bél utólagos javításait és kiegészítéseit, amelyeket a **C**-be beleírt. Szerencsére Bél javításai – nyilván a Bél által használt másfajta (jobb minőségű) tinta miatt – az ilyen kifakult szövegrészeken sokkal jobban látszanak, mint a **C** alapszövege, így ezeket minden esetben el tudtuk olvasni. Voltak ugyanakkor olyan esetek is, amikor az **E** alapszövege őrizte meg a helyes olvasatot – vagyis a **C** írnoka hibázott a **b** szöveg átírásakor, viszont az **E** mintájának készítője (**d**) nem.⁵⁸ Ilyenkor figyelembe vettük az **E** kézirat olvasatát, de jegyzetben természetesen közöltük a **C** kéziratban szereplő hibás alakot is.

V. Összefoglaló adatok

Adatközlők: Reviczky János Ferenc ([F]); Potoczky Kristóf ([Pri]); ismeretlenek ([Bo], [Sz], [Cs])

Ellenőrzés: kancelláriai: Palásthy Ferenc kancelláriai tanácsos (ld. **C**), vármegyei: valószínűleg nem valósult meg (ld. **dd**)

A szövegkiadás alapját képező kézirat: **C** (és ahol a **C** túlságosan kifakult: **E**)

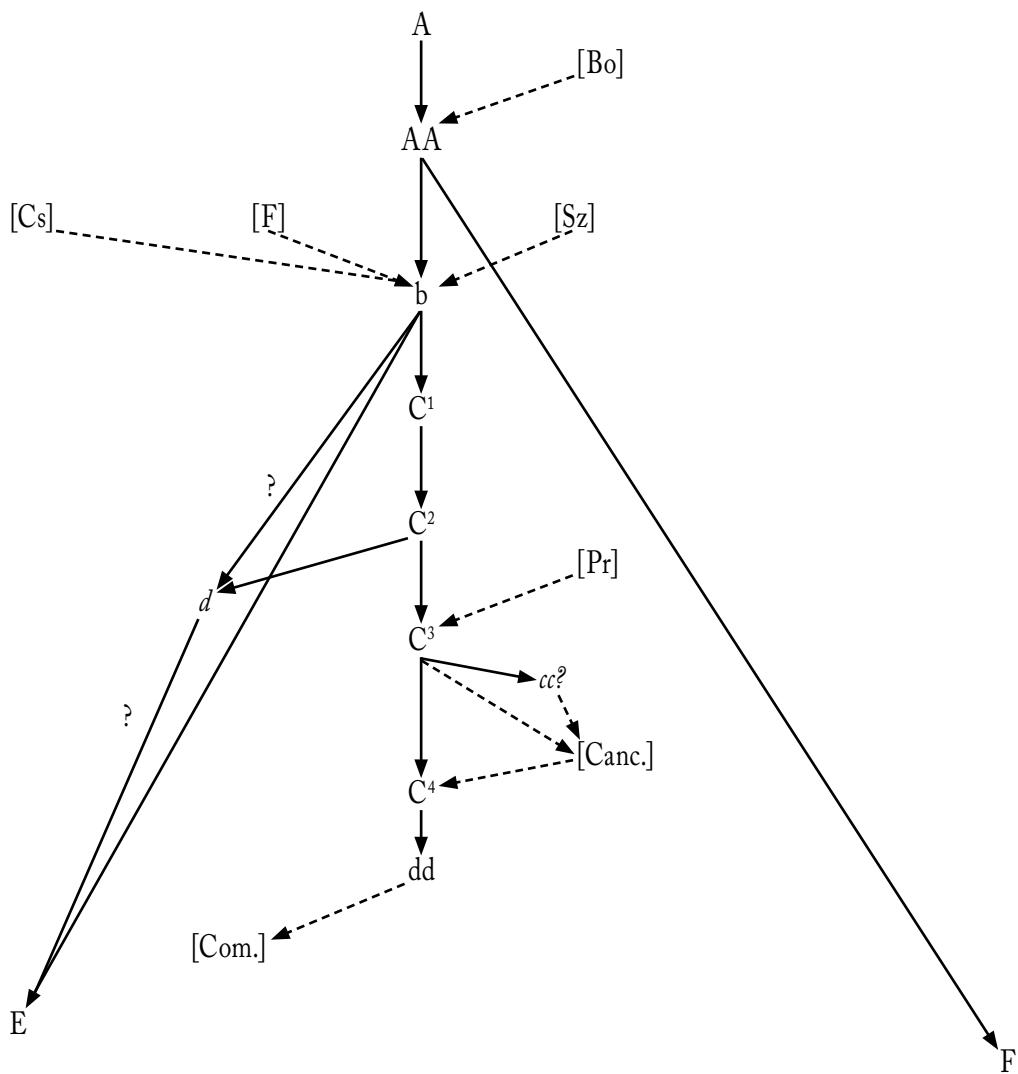
Fordítás: -

Irodalom: -

58 Ennek kirívó példája a **C** írnoka által kihagyott egy sornyi szöveg, amely viszont az **E** kéziratban megtalálható. Ld. a **C** kézirat ismertetését.

INTRODUCTION

I. The manuscript stemma

II. The creation process of the county description

Bel prepared a draft of the Abaúj County description in his own hand fairly early, in 1724. Despite being only an outline, it provides a relatively detailed presentation of the municipality of Kassa (and especially of its villages), although it contains only a partial description of the municipality of Cserehát, and no description at all of the other municipalities (A). The draft prepared by Bel in 1725 was similarly sketchy (AA), although the general part and the description of the city of Kassa are already more developed here. In this latter manuscript, Bel — as elsewhere — made use of the relevant passages of Michael Bonbardi's 1718 work on Hungary (*Topographia*): he had copied for him (or he himself copied?) the few pages that he needed from the volume ([Bo]), and gave them to an unknown person. This unknown person added comments to Bonbardi's text, which Bel likewise used (see [Bo]).

At the same time, it was obvious that he needed people to provide data for the presentation of the missing municipalities. Thanks to his excellent organisational skills and extensive network of acquaintances, Bel quickly managed to identify three people who obviously knew the county well and who were willing to help him. His good acquaintance János Ferenc Reviczky, an official from the Hungarian Chamber and a landowner in Abaúj County, prepared an exhaustive description — after 1728 — of the municipality of Füzér ([F]), while two unknown individuals collected information on the settlements in the municipalities of Cserehát and Szikszó ([Cs], [Sz]). The description of the municipality of Cserehát was likewise written some time after 1728, and that of the municipality of Szikszó some time after 1725. All three data collectors worked according to the criteria familiar from Bel's descriptions, presenting the villages, for example, based on the usual data (location, the nationality of the inhabitants, the quality of the soil, and the name of the landowner).

Based on the information he received — in around 1730 — Bel “rewrote” the text (**b**), then clarified this draft (**C¹**). From this point, the textual heritage is somewhat problematic, primarily due to a later copy (**E**), part of which contains (in the basic text) the subsequent corrections effected by Bel (**C**), while the other part — which likewise originates from Bel — does not. On the basis of this, we believe that the most likely reconstruction is that Bel, after having manuscript **C** copied (**C¹**), subsequently corrected it (**C²**): he then had a new copy made of the textual condition that had been created in this way (**d**), which he then sent to one of his acquaintances. Thus, according to our hypothesis, copy **d** that “branches” from the manuscript heritage **C** could have been the basis for the later copy (**E**).

After creating and sending manuscript **d**, Bel supplemented the description with a list of the county nobility: these pages were inserted into the manuscript at a later date (**C³**). Moreover, at the end of the text he had inserted the “collection of charters” that contained the Kassa charter ratified by Leopold I ([Pri]); this collection was prepared for him by Kristóf Potoczky, an official from the Szepes Chamber, in 1730. (Ultimately, however, Bel did not in fact make use of these charters in his work.) Bel subsequently sent the text to the Chancellery for revision, some time in 1731, or perhaps at the beginning of 1732. He probably sent manuscript **C**, even though it contained corrections, although it may be the case that he sent a clarified copy of it (**cc**). In June 1732, manuscript **C** (or **cc**) was returned, along with the observations of the Chancellery. Bel adjusted manuscript **C** according to the authority's objections and comments, at the same time inserting several additions and comments of his own into the text (**C⁴**).

A few years later, possibly at the beginning of 1736, he had a new clarified copy made of manuscript **C** (**dd**), which he sent to the Locotential Council to be forwarded to the county for revision. The county officials, however — as in so many other cases — postponed the task, which was ultimately never undertaken, and manuscript **dd** went missing. Two later copies of the text have survived. One of them is the above-mentioned copy referred to as **E**, which, as we have seen, was made from the clarification (**d**) of an early textual condition (**C²**) of manuscript **C** (some time towards the end of the 18th century, but before 1808), while the other was György Gyurikovits's copy from the 1830s (**F**), which was prepared from Bel's second draft (**AA**). Based on the above, there can be no doubt that manuscript **C** is the most important copy, since it contains the most comprehensive version — that is, Matthias Bel's numerous corrections: in other words, this copy, and its final condition (**C⁴**), preserve the *ultima manus*, or the latest modifications made by the author. Thus it also served as the basis for our edition of the text.

III. Presentation of the manuscripts

A

1: EFK Hist. I. b. ff. 66–74.

2: *Comitatus Abaujvariensis*.

3: 18 pp. 345×220 mm.

4: Description of Abaúj County.

5: A draft in Bel's own handwriting. This is still only a draft. He has not elaborated the chapters of the general part, while in the special part, only some of the villages are presented at length — clearly those about which he had already obtained information by this time. However, only the presentation of the municipality of Kassa can be described as — even if somewhat sketchily — complete in this text, while the description of the municipality of Cserehát is, on the one hand, unfinished (it lists only 18 villages), and, on the other hand — according to the page numbering — missing a page between folios 73 and 74. Bel had evidently not even prepared a description of the other municipalities: after village number 18 the page is empty (f. 74), and the verso of this page is also empty, thus the manuscript was not continued.

The characteristic dating added by Bel at the beginning of the manuscript (see point 6) features a name: “dict. (?) D(omi)no Faj”. In the descriptions of Felsőméra and Belsőbőcs, in the municipality of Cserehát, mention is made of Gábor Fáy and Mihály Fáy (see p. 198. in our edition), although we cannot be certain that it refers to them, nor do we know why the reference to “Mister Fáy” appears here. (Perhaps Bel sent the text to him for review and supplementation.)

6: f. 66r: “Anno 1724. d. 22. Nov. dict. D(omi)no Faj (?)”

[Bo]

1: EFK Hist. I. b. ff. 54–57.

2: *Descriptio Comitatus Aba-Uyvariensis ex Topographia Magni Hung. Regni Michaelis Bonbardi Viennae A. 1718.*

3: 8 pp. 210×170 mm.

4: The section from Michael Bonbardi's 1718 *Topographia* concerning the county of Abaúj.¹

5: Clarified copy; possibly a copy in Bel's own handwriting. An unknown person has added comments to the text in relation to Kassa and Gönc. The comment concerning the etymology of the city of Kassa is particularly interesting. According to this, six years earlier Tamás Veresegyházi, a Reformed priest from Debrecen (1643–1716), had informed the writer of the comment that, while travelling in Schaffhausen, Switzerland, he had come across a claim, in a manuscript with the title *Ichnographia Hungariae*, that the name Kassa originates from the hypothetical form *Gazopolis* (i.e. “the city of treasure”), an appellation that had supposedly emerged in the age of the Ostrogoths.² Bel mentions this peculiar etymology in his county description — as early as the second draft (AA), made in 1725 — although at the same time he rejects it. Importantly, Bel here refers to the source of this information, that is, the person who wrote the comment in question, as his “friend”, but without mentioning Veresegyházi, the “primary source” — in fact, he seems to carelessly misunderstand the comment, as if “his friend” — as the traveller, or the student traveller (*peregrinator*) — had seen the manuscript in question in Schaffhausen.³

6. Since Veresegyházi, with whom the author of the comment had discussed the question of the origin of the name Kassa “six years earlier” (“ante 6 annos”),⁴ died in 1716, and since Bonbardi's work was published in 1718, the comment must date from 1718 at the earliest, and 1722 at the latest.

1 For the respective section in Bonbardi's work see BONBARDI 1718. 131–134.

2 See [Bo] f. 55r.

3 “Monebat amicorum non nemo, *Cassam*, Latine *Cassoviam*, a *Gaza*, quod thesaurum notat, sic vocatam fuisse, atque id quidem faciebat fidem adpellans codicis *Schaphusiensis* manuscripti, quem aliquando, peregrinator legerit, in hunc modum: [...] Haec ille, ex codice, manu exarato, cuius inscriptio fuerit: *Ichnographia Hungariae*.” AA pp. 13–14. (An almost identical text also appears in C. See p. 62. in our edition.)

4 See [Bo] f. 55r.

AA

1: OM ČK C3 157a (coll. 2.)

2: Historia Comitatus Abaujváriensis.

3: 41 pp. 330×225 mm.

4: Description of Abaúj County.

5: Matthias Bel's new draft in his own handwriting, from 1725. This is more developed than Bel's above draft (A), thus the description of the city of Kassa now comprises 10 chapters (see AA pp. 13–26), and the general part is also more elaborated (cf. pp. 1–12). On the other hand, it is still a long way from the later complete version of the text, in which the description of Kassa comprises 50 chapters (see b, C). He obtained sufficient information about the municipality of Kassa and its villages, although the description of Cserehát is still very full of gaps: he lists just 17 villages (that is, for some reason one fewer than in the previous draft, referred to as A). Nor does this draft contain the description of the other municipalities. Bel mentions only the title of the municipality of Szikszó at the end of the manuscript, although he also notes that "the others are missing" — that is, he has no information on the other municipalities. (See point 6.) Bel obtained later the missing information from the data collections (see [Sz], [Cs] and [F]).

The later copy F, which was the work of György Gyurikovits, was made on the basis of this manuscript (see there). Gyurikovits writes that the manuscript from which he made his own copy was "an incomplete document from the library of János Tomka Szászky".⁵ This comment is interesting for the fact that our manuscript is a part of a small collection of manuscripts held in the Csaplovics Library in Alsókubin (Čaplovičova Knižnica, Dolný Kubin), and can be linked to Matthias Bel.⁶ Based on this, it is possible that the provenance of these items is linked to János Tomka Szászky, an outstanding student of Bel⁷ — but this would need to be clarified by further research.

6: p. 1: "Posonii 1725. d. 13. Augusti.;" p. 41: "Reliqua desunt. Hucusque 1725. d. 5. Sept."

[Sz]

1: EFK Hist. I. b. ff. 58–64.

2: Processus Szikszo.

3: 13 pp. 345×220 mm.

4: Description of the municipality of Szikszó in Abaúj County.

5: A description of the municipality of Szikszó, written in an unknown hand according to the principles of Matthias Bel. Bel used a great deal of the material in this manuscript.⁸

6: The author of the description comments that the village of Belsőbőcs was first populated in 1725.⁹ The manuscript must therefore have been written after this date (but before 1732, see C).

[Cs]

1: EFK Hist. I. b. ff. 1–29.

2: Brevis connotatio Processus seu 4ti districtus Inclyti Comitatus Abaujvariensis, Cserehat nominati...

5 See note 40.

6 Thus, for example, bound together with the present manuscript are the original drafts of six further county descriptions (Liptó, Máramaros, Szabolcs, Közép-Szolnok, Kraszna, Kővár) written by Bel, which include many important comments by the author. See OM ČK C3 157a.

7 More recently on him see TÓTH 2007. I. 14, 100–101; TÓTH 2011.

8 On this, see the following note.

9 "Belső-Bölcs pagus frequentissimus Anno 1725. frequentari caeptus..." See [Sz] f. 62v. Bel used this piece of information, like other data from the collection. This is evident from his wording in the village description: "Anno MDCCXXV. incolis frequentari coepit...". See p. 198. in our edition.

3: 57 pp. 345×220 mm.

4: Description of the municipality of Cserehát in Abaúj County.

5: A text in an unknown hand that is thorough, but hard to read. In some places, the ink has faded entirely. The author has gathered quite comprehensive information about certain settlements. It must certainly have been someone living locally; moreover, the official sounding title would perhaps suggest someone with an official position. Bel makes extensive use of the information it contains.¹⁰

6: The author of the text refers to the start of gold mining in the vicinity of Somodi in 1728.¹¹ This suggests that the manuscript was written after 1728 (but before 1732, see **C**).

[F]

1: EFK Hist. I. b. ff. 30–52.

2: *Processus Fözeriensis*. [!]

3: 45 pp. 345×220 mm.

4: Description of the municipality of Füzér in Abaúj County.

5: In the top right-hand corner of the first page, Bel adds the following note: “Notitiae ad Comitatum Abaujvár pertin[entes] quas P. D[omi]n[u]s Joh. Fr. Reviczky liberali manu suppeditavit.”¹² The author of the description was thus János Ferenc Reviczky,¹³ whom Bel, in a later letter, thanks for his help in the descriptions of Abaúj and Máramaros counties, promising Reviczky that he will be acknowledged in the publication.¹⁴

Reviczky wrote a comprehensive description (according to Bel’s principles), the value of which is further enhanced by the fact that the writer — being himself a landowner in Abaúj County¹⁵ — mostly listed the villages grouped according to owners and demesnes. Bel used a great deal of the material contained in this manuscript.¹⁶

6: In this text, also, 1728 is the *terminus post quem*, since Reviczky makes reference to the extreme droughts in 1726 and 1728.¹⁷ The *terminus ante quem* is 1732 (see **C**).

b

1: -

2: *[Comitatus Abaujvariensis.]*

3: (Lost manuscript)

4: Description of Abaúj County.

5: Chronologically speaking, the next surviving version is a clarified copy (**C**), which already contains the data found in the above manuscripts. We must therefore assume the existence of an intermediate manuscript (**b**) — that is, a text written by Bel using the 1725 draft (**AA**) and the “received material” ([Sz], [Cs], [F]). Manuscript **C** is the clarified version of this hypothetical manuscript.

6: 1728–1732.

10 We refer to this in our edition. See note 1. on p. 175.

11 See f. 1ov. Bel also uses this piece of information. See p. 171. in our edition.

12 See [F] f. 3or.

13 On him, and on Bel’s connection with him, see TÓTH 2007. I. 91–93.

14 See Bel’s letter to János Ferenc Reviczky (Pozsony, 17 April 1737). In: BÉL 1993. no. 674.

15 In the description of the castle and demesne of Szalánc, Reviczky notes that in 1727 he himself purchased it from its previous owners. See [F] f. 33v.

16 We make several references to this in our edition. See for example note i on p. 136.

17 See [F] ff. 36r–v.

[Pr]

1: EFK Hist. I. a. pp. 293–319.

2: **Privilegia Cassoviensia.**

3: 27 pp., 335×225 mm.

4: An incomplete and edited copy of the charter issued by Leopold I, emperor and king of Hungary, dated 29 July 1686. In this charter, Leopold announces and confirms the privileges of Kassa in the customary style.¹⁸ The copy in question was made by Kristóf Potoczky, acting secretary of the Szepes Chamber: he compared it “word by word” with the original, and even corrected it in places.¹⁹ Potoczky proceeded by putting the privileges contained in Leopold’s charter into chronological order; by doing so, he changed the structure of the original letter, which, following the accepted method, proceeded backwards in time when publishing the privilege-granting and confirmatory charters, but then, in the second half of the letter, the confirmatory parts once again proceeded chronologically. Potoczky thus attempted to create an orderly collection of charters on the basis of the charter issued by Leopold. However, he made several errors, forgetting to quote the beginning of the charters of Ferdinand I, Maximilian and Leopold I (even though Leopold’s letter naturally contained these as well).²⁰ Bel added the title of the appendix (*Privilegia Cassoviensia*) in the upper right-hand corner of the recto of the first sheet.²¹

5: Kristóf Potoczky’s handwriting. This manuscript was presumably created at the request of Matthias Bel. Bel attached the text sent by Potoczky to the end of the next clarified manuscript (C). Based on this, it can be supposed that he intended to publish it in some form as a part of the county description. However, in the end he did not use the collection of charters: the text contains no mention at all of these letters of privilege, nor does Bel refer to the existence of any annexes to the description. Thus it cannot be considered as part of the text.²²

6: As Potoczky noted at the end of the text, he completed the editing and review of the charter on 6 October 1730.²³ We do not know when Bel attached it to the manuscript of the county description (C).

C

1: EFK Hist. I. a.

2: **Comitatus Abaujvariensis.**

3: 319 pp. 335×225 mm

4: Description of Abaúj County. At the beginning of the volume there is a — subsequently inserted²⁴ — letter written on 4 August 1732 from Jakab Kuntz, Matthias Bel’s agent in Vienna, while at the end of the volume the edited (and incomplete) copy of the charter issued on 29 July 1686 by emperor and king of Hungary Leopold I has been attached. (See [Pr].)

18 As usual, the clerk of the *Libri Regii* publishes only the part of the charter written by Leopold, omitting the earlier charters it contained. See LIBRI REGII 18.420.

19 The following can be read at the end of the text: “Praesens exemplar ex originalibus D. Leopoldi imper. et regis gloriosae reminiscentiae, die 29. Iulii A. 1686. emanatis confirmationalibus excerptum, et per me cum eisdem de verbo ad verbum collatum, et in nonnullis correctum, in omnibus et per omnia esse conforme infrascriptus bona fide testor et recognosco. Cassae, die 6. Octobris A. 1730. Christophorus Potoczky, V. Secret. et Registrator ibidem Cameralis m. p[rop]ria.” See [Pr] p. 319.

20 See [Pr] pp. 315–316, 318–319.

21 See [Pr] p. 293.

22 It is otherwise likely that Potoczky’s collection arrived late: at that point, Bel had no time – before the Chancellery’s revision – to “upset” the elaborate description of the city of Kassa by using the charters. It is of course possible that he merely postponed the processing of the charters until a later date, but in the end, this task was certainly never undertaken.

23 See note 19 above.

24 For the publication of the letter, see BÉL 1993. no. 460. On the letter, see also below.

5: A copy. The basic text (**C¹**) already contains the information received about the municipalities of Abaúj County (see **b**). Chapter 6 was inserted into the manuscript by Bel at a later date, at the end of the political passages of the general section. This chapter lists the nobility of the county: the interpolated text was set down on paper by the same clerk that made the copy itself.²⁵ In addition, the text contains a large number of corrections by Bel. The author corrected the text partly in keeping with the observations and objections of the Chancellery — objections that were communicated by the authority in a letter dated 28 July 1732.²⁶ We do not know when Bel sent the description to the authority, but it was probably in 1731, or possibly at the beginning of 1732. Unfortunately, the ink has faded, although 97 to 98 percent of the manuscript is still legible.²⁷

It is important to mention here one late item in the textual tradition, manuscript **E**, since the text of this manuscript considerably complicates the relationships among the existing and missing (but hypothesised, on the basis of other writings) manuscripts. In terms of the basic text, the **E** textual variant largely corresponds to that of manuscript **C**. However, there are fundamental differences. On the one hand, manuscript **E** contains no trace of the careless omission of some words that were missed out by the copyist of **C** when copying the hypothetical manuscript **b** (he certainly jumped a line, to where the same word as the one he should have written — “incolas” — appears, thus omitting an entire line of the text, in what was a classic clerical error).²⁸ In this location, manuscript **E** has thus preserved for us the complete text, with no omission.

Some of the corrections that appear in manuscript **C**, added by Bel in his own hand, can be found in the basic text of **E**.²⁹ However, manuscript **E** does not contain the chapter subsequently inserted by Bel on the county nobility. Nor does manuscript **E** contain those additions and corrections that Bel likewise inserted into the text of **C** on the basis of the observations made by the Chancellery’s censor,³⁰ nor the additions and corrections originating from Bel, which he added to the text not on the basis of the Chancellery’s comments, but from other considerations.³¹

Thus, on the basis of the corrections made to it by Bel, the creation of manuscript **C** can be divided into four phases: 1) the basic text without corrections; 2) the condition when the manuscript already contained Bel’s corrections, which also appear in the text of manuscript **E** (in the main text — that is, built into the text); 3) the condition when the text already contained Bel’s inserted Chapter 6, which is missing from manuscript **E** — the Chancellery included a separate objection to this chapter among its comments,³² thus it must certainly have been inserted *before* the manuscript was sent to the Chancellery; 4) the condition when the manuscript already contained those of Bel’s corrections that do not appear in manuscript **E**, and that were added by Bel on the basis of the Chancellery’s comments; and Bel’s comments that likewise do not appear in manuscript **E**, but that Bel added not at the suggestion of the Chancellery’s revision, but for

25 See **C** pp. 16–18. (Because of the subsequent insertion, there are two pages 17 and 18 in the text.)

26 See BÉL 1993. no. 459. The Chancellery advised that Bel should list not István Csáky as the lord lieutenant in the political passages, but Zsigmond Csáky, which Bel did, making the correction in the text. See **C** p. 17[2]. (Page 17 appears twice in the manuscript: this is on the “second” p. 17.) In nearly all cases he complied with the Chancellery and subsequently corrected the text in line with the observations of the authority’s censor. For further examples, see: **C** pp. 2, 3, 5, 6, etc. and BÉL 1993. no. 459 (pp. 270–271).

27 According to István Horvát it is still “completely legible”. HORVÁT 1812 f. 4v.

28 See **C** p. 12 and **E** f. 7r. See also note 3 on p. 53. in our edition.

29 For example, Bel subsequently inserted the text “et Cassoviensem agrum incurvant” in the text of **C**, while it appears in **E** in the basic text (thus not as a subsequent insertion). See **C** p. 29, **E** f. 15r. For this part of the text see p. 65. in our edition.

30 Thus the name of the current lord lieutenant is given erroneously in manuscript **E** as “Stephanus Csáky” (see **E** f. 9v), while in manuscript **C**, in line with the Chancellery’s admonition, Bel has changed it to the correct name “Sigismundus Csáky” (**C** p. 17[2].) See also note 26. This is also the case with the other corrections that appear in manuscript **C**, originating from the Chancellery.

31 There are many examples of this kind of interpolation — that is, interpolations that are independent of the Chancellery’s observations, but that do not appear in manuscript **E**. See, for example, p. 83 of the manuscript, where Bel inserts a later note, marked with * (“feminas illi...”), which does not appear in manuscript **E**. For the textual location, see p. 95. in our edition.

32 See BÉL 1993. no. 459 (p. 269).

other reasons. At the same time, manuscript E contains an addition that is missing from manuscript C (the omission of one particular line).

I believe that the most likely — but nevertheless fairly complicated — explanation for the complex relationship between the two manuscripts is the following. Bel had copy C made from the hypothetical manuscript b (C¹) — the copyist, however, introduced an error by omitting a line, which Bel did not notice. Bel then inserted corrections in the text (C²); he had a copy made (*d*) of the textual condition created in this way, which he then sent to an unknown person. In other words, according to our reconstruction, copy *d*, which was copied from an early condition of manuscript C, served as the basis for manuscript E. After creating and sending manuscript *d*, Bel received information from somewhere about the county nobility (perhaps from the very person to whom he had sent manuscript *d*), thus he supplemented the description by adding the above-mentioned Chapter 6: these pages were inserted into the manuscript at a later date (C³). He subsequently sent the text to the Chancellery for review some time in 1731, or possibly at the beginning of 1732. He probably sent manuscript C, even though it contained corrections; it is therefore possible that he had a clarified copy made. We refer to this possible clarified copy using the letters *cc*. In June 1732, copy C (or *cc*) was returned by the Chancellery along with its observations; the manuscript and the observations were forwarded by Jakab Kuntz, Bel's agent in Vienna, from whose letter we learn that Ferenc Palásthý, a councillor of the Chancellery, had read through and commented on the Abaúj county description (and the description of Ung).³³ Bel adjusted manuscript C according to the authority's objections and comments, at the same time inserting several additions and comments of his own into the text (C⁴).

Accordingly, manuscript E was prepared from the hypothetical manuscript *d*, thus from a copy that contained certain corrections to manuscript C (C²), but not the interpolated Chapter 6 and other, later corrections. However, the question remains as to how the missing line appeared in manuscript E — since it probably could not have been included in the manuscript *d*, which was based on C. However, this is not necessarily the case. It is possible that the person who created manuscript *d* was attentive and noticed the lapsus in C, which he thus corrected on the basis of the earlier manuscript (b). But nor can it be ruled out that manuscript *d* was made on the basis of b, only the copyist even took into account the corrections meanwhile inserted by Bel into manuscript C. But it is also possible that, in addition to manuscript *d*, the copyist of manuscript E also had access to manuscript b, on the basis of which he was able to correct the earlier error.

6: It is not possible to date the above-mentioned textual conditions with accuracy: we can be certain only that textual conditions C¹, C² and C³ were created before the Chancellery's revision, thus before 28 July 1732, while C⁴ was created after this date.

d

1: [Missing manuscript]

2: [Comitatus Abaujvariensis.]

3: -

4: Description of Abaúj County.

5: We are obliged to assume the existence of the copy referred to as *d*, since in this way we are able to reconstruct the creation of manuscript E. We can therefore consider manuscript *d* to be the basis for manuscript E: it already contained some of the corrections that Bel made in manuscript C (C²), although later, after the creation of *d*, Bel inserted the above-mentioned Chapter 6 into manuscript C, and subsequently also inserted corrections and additions (C³, C⁴). In terms of its function, Bel perhaps created *d* to send to a potential data collector. See also the presentation of manuscript C.

6: between 1731 and 1732 (see also C).

³³ For the observations, see *ibid.* no. 459 (269–270). Jakab Kuntz's letter, as already mentioned, is inserted at the beginning of copy C; for the publication see BÉL 1993, no. 460.

cc

1: [Missing manuscript.]

2: [Comitatus Abaujvariensis.]

3: -

4: Description of Abaúj County.

5: The existence of the copy designated by the letters *cc* cannot be proved. However, we have assumed its existence based on the fact that Bel typically sent the Chancellery clarified copies without corrections, while Bel certainly corrected **C** before it was sent (since he — subsequently — inserted into the manuscript the above-mentioned Chapter 6, to which the Chancellery then made objections). For this reason, it is possible that he sent a clarified copy to the Chancellery. We have designated this hypothetical copy using the letters *cc*. However, if we do assume the existence of this manuscript, then it is not clear why Bel did not insert the corrections suggested by the Chancellery into this clarified copy, and why he chose to insert them into manuscript **C** instead.

6: between 1731 and 1732 (see also **C**).

dd

1: [Missing manuscript.]

2: [Comitatus Abaujvariensis.]

3: -

4: Description of Abaúj County.

5: The description of Abaúj County (along with six others) was sent to the Locotential Council by Bel on 27 January 1736, to be forwarded to the counties for review.³⁴ The Locotential Council accordingly sent the manuscript to the county. Bel subsequently urged the county officials, via the Locotential Council, to complete the review on several occasions (in 1736, and on two occasions in 1738),³⁵ but there is no evidence to suggest that the county ever completed the revision. We know nothing about the manuscript that was sent to the county. Bel probably made a completely new clarified copy — which we refer to as **dd** — from the latest textual condition of **C** (**C⁴**). However, it is also possible that he sent one of the earlier versions — either manuscript **d** or manuscript *cc* (this kind of “recycling” can be assumed on Bel’s part on other occasions, too).

6: 1736.

E

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 268.

2: Comitatus Abaujvariensis.

3: 130 ff. 395×260 mm

4: Description of Abaúj County.

5: The manuscript was donated to the National Library in 1808 by Péter Kubinyi of Felsőkubiny and Demjénfalva (1765–1835), royal councillor, “court assessor for many counties”, and the first “genealogist”³⁶ of his family.³⁷ The title that

³⁴ See *ibid.* no. 574.

³⁵ See *ibid* no. 628, 699, 730a.

³⁶ Kubinyi published a small work on the origins of his family. See KUBINYI 1824.

³⁷ “Donavit Bibliothecae Regnicolari Spectabilis, ac Perillustris Dominus Petrus Kubinyi de Felső-Kubin, et Demjénfalva, Complurium I. Co[mi]t[at]uum Tabulae Iudicariae Assessor 1808.” See **E** (front page).

appears on the front page of the copy reads: "Matthiae Belii descriptio historico-geographica Incliti Comitatus Abaújvariensis ex autographo transumta." The epithet "autograph", however, does not indicate a manuscript written in the author's own hand. As we have mentioned on several occasions above, copy E must have been made from a manuscript that already contained part of the corrections made by Bel in manuscript C (C²). This is the hypothetical manuscript that we have designated by the letter d. Clearly, this can only have been a copy. Likewise, as we have already mentioned, manuscript E contains the approximately one line of text that is missing from manuscript C, clearly as the result of a clerical error. For this reason, we believe that either the creator of d or the creator of E used the earlier manuscript b, in order to correct this omission.

The exact provenance of the manuscript is not yet clear. We do not know who copied it, or when. However, it is certain that it was not copied by Bel's clerk, thus the manuscript was created after Bel's death (in 1749). The year 1808 that appears on the front page is only the date of the donation. At the same time, on the basis of the handwriting, it can be dated from the end of the 18th century or the beginning of the 19th century. It is possible that Kubinyi had the manuscript copied, but the question remains as to how he got hold of the original manuscript (d). It cannot be ruled out that he obtained it from the county archives: this would mean that Bel did indeed "recycle" manuscript d, which he sent the county in 1736. However, it is also possible that Kubinyi obtained the manuscript for copying from some private individual — from the descendant of the person to whom Bel once sent manuscript d to read through.

The manuscript is important from the point of view of publication, since copy C is badly faded in places (see C). For this reason, we also made use of this copy during the reconstruction of the text.

6: It was created at the end of the 18th century or the beginning of the 19th century, but before 1808 (see above).

F

1: OSZK Manuscript Collection Fol. Lat. 3804. ff. 59–74.

2: Historia Comitatus Abaujváriensis.

3: 16 ff. 380×240 mm.

4: Description of Abaúj County.

5: György Gyurikovits's copy, made in 1725 from Bel's draft (AA). (Gyurikovits also copied into the manuscript the dating of the original copy AA).³⁸ According to his note, his copy was made on the basis of the incomplete manuscript in the library of János Tomka Szászky,³⁹ and the rest of the manuscript is in the material purchased by Ádám Ferenc Kollár, in "Volume XVI" in the Imperial Library in Vienna, and under the classification "I. a." in the Archiepiscopal Archives in Esztergom.⁴⁰ The latter classification is very easy to identify: it refers to manuscript C.⁴¹ As far as the reference to the material purchased by Kollár is concerned, however, there must surely be some mistake. The manuscripts purchased from Bel's widow by Kollár did indeed end up in the Archives of the Imperial Court,⁴² and these do indeed include a collection bearing the number XVI that originated (at least partly) from Bel.⁴³ However, this collection — which can be found today in the National Archives, and which comprises two volumes — does not include the description of Abaúj County:

³⁸ F f. 59r.: "Posonii 1725. d. 13. Augusti inchoatum." f. 74r: "Reliqua desunt. Hucusque 1725. d. 5. Sept." See also the presentation of manuscript AA (point 6).

³⁹ For more on this note by Gyurikovits, see the presentation of manuscript AA.

⁴⁰ "Desumtum [...] ex exemplari Biblioth. Tomka-Szászkianae manco, cuius residua pars Processum Szikszoensem et Füzérensem complectens in Collectione Manuscriptorum Beliano-Kollariana, quam Adamus Franc. Kollár a vidua Beliana jure emptionis comparaverat, in Caes. Aul. Secreto Archivo conservata prostat Tomo XVIo. Et in Bibliotheca Primatiali I. a." F f. 74r.

⁴¹ See point 1 of the presentation of manuscript C.

⁴² Cf. SZELESTEI N. 1984. 9.

⁴³ On the volume, see CSONTOSI 1885. 198, item 259. (The number 16 can be seen in brackets here.)

it contains copies of various charters and other documents.⁴⁴ It is however questionable, whether the volume numbering given by Kollár tallies with the numbering of the related documents of Bel's legacy. The organiser of the manuscripts, Jakab Ferdinánd Miller — secretary to József Batthyány, bishop of Kalocsa, who purchased the majority of Bel's manuscripts — refers in his report on Bel's legacy to collections of manuscripts numbered 16 and 17, which Kollár purchased from Bel's widow. According to Miller, these also contained copies of charters and other documents.⁴⁵ However, it is more likely to be merely a matter of coincidence.

Gyurikovits provides a list at the end of this same copy, which is extremely problematic from several points of view. Below, we provide an accurate transcription of the text:

"In collectione Manuscriptorum Matthiae Bel a vidua eius jure emptionis in manus Adami Franc. Kollár deventorum, in Caes. Aulico Secr. Archivo Viennensi reperibili sequentium comitatuum Notitiae a Matth. Belio adornatae in manuscripto prostant:

Abaújvár	Tomo X. XVI.	item Cserhát, Főzér, Sziksó [!] eodem XVI. distinctim
Kraszna	X. XVI.	possideo
Marmaros	X. XVI.	possideo
Thurocz	X. XVI. XVIII.	impressus
Ugocha	XVI.	possideo
Arad	XVI.	possideo
Szathmár	XVI.	-
Borsod	XVI.	possideo
Zemplén	XVI.	-
Neograd	XVI.	impressus
Temes	XVI.	possideo
Torna	XVI.	-
Mediocris Szolnok	XVI.	possideo
Ungvár pars generalis bis	XVI.	-
Szabolts	XVIII.	possideo
Bars	XVIII.	impressus
Sáros	XVIII.	possideo
Kővár districtus	XVIII.	possideo
Báts-Bodrog Comitatus	-	possideo Gy. mp.
Békes	-	possideo
Csanád	-	possideo
Zaránd	-	possideo" ⁴⁶

Gyurikovits thus states that it was not only a copy of the description of Abaúj County that came into the possession of the Imperial Archives from Bel's legacy via Kollár, but 21 other county descriptions too, and these were in either Volume "X", or "XVI", or even "XVIII". However, Kollár's legacy — or at least what we know of it — does not contain any of the county descriptions from the *Notitia*; the volumes purchased from Bel, which still exist today, contain docu-

44 The classification of the two-volume collection (with sequential page numbering) is MNL OL I 7, Vols. 46–47. (The original numbering – 16 – can be seen on an inserted page, on which the included items are also listed.) For a detailed presentation of the collection, see SZELESTEI N. 1984. no. 618. (He lists only those manuscripts from the collection that he assumes originate from Bel.)

45 For the relevant part of the report, see SZELESTEI N. 1984. 221.

46 See F f. 74v.

ment copies that Bel had collected, or that he had had made, and Kollár must also have believed that he could make use of them.⁴⁷ The excellent scholar purchased them from Bel's widow in October 1762.⁴⁸

Other data likewise contradict Gyurikovits's comment. There is no mention in Kollár's correspondence that he purchased any of the county descriptions from Bel's widow.⁴⁹ Besides, the catalogue of Kollár's legacy of books and documents likewise contains none of the county descriptions in manuscript form mentioned by Gyurikovits: only those volumes of documents — purchased from Bel's widow — appear in the printed catalogue (along with many other documents, of course) that can be found today in the National Archives.⁵⁰ Thus the information contained in the above quotation from Gyurikovits cannot be verified according to our current knowledge.⁵¹

6: 1830s.

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

The description of Abaúj County is a fairly extensive, well-researched text, particularly by comparison with other counties in Upper Hungary. At the same time, the geographical passages in the general part are rather short, comprising just five chapters (in our edition: pp. 47–52.). Besides, these five chapters do not even contain data of much interest. Only the third paragraph, which concerns the rivers, contains more detail: it includes, among other things, a description of the two lakes situated on the Izra hill, as well as the legend associated with them, according to which a charlatan summoned two dragons from one of the lakes, which he flew to India (in our edition: p. 51.). The political passages (53–57.) comprise six chapters, some of which contain an unusual amount of detail. In connection with the Hungarians, Bel explores the question of why they are so rarely to be found living in the county. Among the possible reasons, he mentions the unreasonably heavy burdens imposed by the landowners, and the taxes: this explains why the peasants escape to the neighbouring counties (54.). Furthermore, Bel provides a lengthy list of the noble families of the county, divided into the families of dukes, counts, barons and the gentry (see 56–57.).

- 47 For an account of the documents: CSONTOSI 1885; PAJKOSSY 1979. 11–15. For the volumes that originated from Bel: MNL OL I 7 34, 43, 44, 46, 47. One copy of a document represents a part of the *Notitia*: An unknown person copied the geographical passages of the general part of the description of Hont County, and this copy is included in one of the volumes. See MNL OL I 7 44 pp. 235–238.
- 48 This date features in several of the volumes in the National Archives, and with all probability originates from Kollár. See, for example, the front page of the volume with the classification 34: “Emptus a me Posonii d. 15. Octob. A. 1762. a vidua Cl. Matthiae Belii.” See MNL OL I 7 34, p. 1. In another volume, written in the same hand, is an inventory under the title page written by Bel: “Ex collectaneis Cl. Matthiae Belii Posonii emptum d. 20. Octob. 1762. ab Adamo Francisco Kollario Pannonio Neosoliensi Aug. Bibl. custode primario.” See MNL OL I 7 44. p. 119.
- 49 On the contrary: after 1762, correspondence was exchanged between Kollár and his erudite friends (Károly András Bel, József Benczur) regarding how to obtain the county description manuscripts from Bel's widow, and publish them. However, this did not happen. In one letter, dated 27 December 1768, Benczur recounts that the widow intended to hand over all the county description manuscripts to the queen, in exchange for a court pension. See KOLLÁR 2000. no. 204. In 1769, however, Bel's widow sold the entire legacy, including the county descriptions, to József Batthyány – which Benczur informed Kollár about on 24 July 1769. See ibid. no. 220. See also ibid. 189, 192, 195, 205; SZELESTEI N. 1984. 9–11.
- 50 The manuscript volumes originating from Bel: CATALOGUS 1783. 20. (no. 95) = MNL OL I 7 46–47; CATALOGUS 1783. 21. (no. 102) = MNL OL I 7 43; CATALOGUS 1783. 21. (no. 105) = MNL OL I 7 44; CATALOGUS 1783. 28. (no. 140) = MNL OL I 7 34.
- 51 If Gyurikovits was mistaken, however, the question arises as to the nature of his misunderstanding: what were the volumes X, XVI and XVIII that he knew of? In this respect, we can only surmise at present. As mentioned above, the manuscript folio volume classified by Kollár as number 16 does indeed contain copies of documents collected by Bel – but not county descriptions! (see MNL OL I 7 46–47). The same is true of the volume classified by Kollár as number 10 (MNL OL I 7 43; see the notation on the front page). It should also be noted that Miller also refers to a lost collection of manuscripts, numbered X (see SZELESTEI N. 1984. 226). However, it is far from certain that any of these data have anything to do with Gyurikovits's information. The question can be answered by an analysis of Gyurikovits's correspondence. (I am grateful here to László Szelestei N. for giving his opinion in connection with this question, and for providing ideas for further research.)

The special part begins with the municipality of Kassa (58–129.), most of which is taken up with a description of the city of Kassa (58–122.). Bel naturally explores its history and contemporary condition at great length, in 50 chapters. Of these, 43 chapters are devoted to the history of the city, almost exclusively on the basis of narrative sources. However, even this section contains some interesting comments. Bel writes in detail about the events that took place during the Bocskai uprising, although he does not mention one of the main reasons for the uprising, the seizing of the church in Kassa, mentioning only the responsibility of Belgiojoso in the aggravation of the situation (see 83–84.). Bel clearly exercised significant self-censorship here — and the Viennese court expected no less from him. Otherwise, Bel discusses the events of the uprising primarily on the basis of Istvánffy's work — that is, fairly one-sidedly — although in one place he mentions being familiar with the “clauses” — in reality certain points in the planned peace treaty — that the orders that sided with Bocskai drew up at the assembly held in Kassa in April–May 1606 (87.). On the other hand, Bel consistently condemns both Bocskai and the uprising in his works, nor is he sparing with his criticism in this work, either. A striking example of this is where he presents Bocskai as someone who “happily contemplates” from Kassa — like some kind of Hungarian Nero — the fires burning throughout Hungary as a result of his action.⁵²

What is interesting about his presentation of the Bethlen era is the fact that Bel was obliged to draw on several sources in writing about the events, and could not rely on one individual work (Istvánffy's work basically ends in 1606). Thus he used the monumental work *Annales Ferdinandei* by Khevenhüller, as well as various manuscript documents such as the text of the Peace of Nikolsburg, the marriage contract between Gábor Bethlen and Catherine of Brandenburg (from which he quotes on several occasions), and the document issued by the Transylvanian orders to Ferdinand II (see 97–98.). Equally interesting is the description of the National Assembly summoned by Ferenc Rákóczi II in Kassa in 1707, of which Bel gives a detailed account (presumably also on the basis of manuscript sources), while at the same time of course mocking Rákóczi in his usual fashion.⁵³ However, what is more interesting is that he gives the names of the senators who attended the assembly (110–111.) — which is somewhat surprising, since elsewhere he tends to push all responsibility onto Rákóczi and Bercsényi, and avoids referring to any of the other kuruc leaders.⁵⁴ The last seven chapters (114–122.) are devoted to the contemporary city, and include themes such as the main street, the buildings of the city, the Csermely stream that runs through the city, the churches, monasteries and defence works, as well as the outskirts of the city. Nevertheless, the description of the contemporary settlement still feels incomplete, since these seven chapters are lacking in interesting information — apparently Bel failed to find anyone to collect data even about the city of Kassa. In the case of other royal free cities, there is typically far richer subject matter (the customs of the inhabitants, their language, the “internal” history of the city, etc.).

After Kassa comes the market town of Nagyida and a presentation of the manor houses in the municipality (123–125.). Bel mentions seven manor houses, if we include the description of the manor house in Nagyida. In each case he mentions the owner, the size of the manor house, its condition, as well as its location. Finally, the presentation of the municipality closes with a description of the villages — 53 in total (125–129.). The presentation of the settlements follows the usual pattern (its location, the nationality of the inhabitants, the quality of the soil, and the owner); mention of denominational allegiance is of course missing, since Bel intended the text for the Chancellery.⁵⁵ Additionally, there are several interesting facts, especially in connection with how the inhabitants of certain villages make their living. We learn, for example, that the “Saxon” inhabitants of Miszlóka make excellent beer, and that they bleach linen brought

52 “Hinc postea, tamquam ex specula, Hungariae incendia, laetus prospectabat...” See p. 87.

53 On this, see TÓTH 2010. 18.

54 Ibid.

55 It was included in text A, in the village descriptions in the section on the municipality of Kassa – thus, for example, in the description of the village of Béla: “Incolae Slavi, Luth.” See A 68v. The information can also be found in draft AA: “Incolitur a Slavis, reli[gi] onem professis Evangelicam.” AA p. 28. For this reason, it is worth taking into account earlier versions when examining certain county descriptions.

from Szepes County before selling it (126.); the abandoned village Pádár belonging to the village of Enyicke is excellent for rabbitting and is famous for its fast rabbits (128.).

The first “section” of the description of the municipality of Füzér (129–150.) is rather varied, since besides the castles and market towns, Bel also writes about the abbeys and provostships. After the brief description of the castle of Füzér, a passage on the castle of Szalánc follows, which — thanks to the owner of the demesne, János Ferenc Reviczky, Bel’s conscientious data collector ([F]) — is very extensive (131–137.). Reviczky’s (rather schoolboyish) poem about the castle is also included in the text (136–137.). After this we can read the description of Abaújvár (137–138.), then Bel shows us the provostship of Misle. He also mentions the abbey of Széplak, named after the Blessed Virgin, and finally we can learn about the town of Telkibánya. The villages are described according to demesne and owner (142–150.). They are grouped as follows: the villages of Füzér and Szalánc castle, the villages of the provostship of Misle, the villages of the Abbey of the Virgin Mary in Széplak, the villages belonging to the estate of the castle of Terebes (which is otherwise in Zemplén County), and “villages in various ownership” (*vici variorum*). The descriptions of the villages vary in terms of quality. The account of the villages belonging the Szalánc castle is particularly detailed (142–144.), thanks to Reviczky. Concerning the village of Kisszalánc, for example, we learn that there is scarcely anything left of it due to the adverse times — apart from the inn; Bel also provides an account of an exceptional wine cellar here, which was once extremely cold, even in summer, although by Bel’s day this was no longer the case (143–144.). Next to the villages of Alsómislye and Felsőmislye, as he writes, there are healing waters, which are beneficial for diseases of the eyes; he also mentions the chapel of Mary Magdalene, and the pilgrimages to it (144.).

The description of the municipality of Cserehát begins with the castle, and within it of course the provostship of Jászó. In his description, Bel refers to and explains the letter of privilege issued to the provostship in 1436 by King Sigismund (152–156.). Next, in surprising detail, Bel presents the market town of Jászó in six chapters, covering the quality of the soil, the ways in which the inhabitants earn their living, and also their religion: of course, only because they had remained Catholics at a time when — as Bel diplomatically puts it — “great changes had taken place in the entire region in matters of religion” (*tota cum regione, magna sacrorum enata est permutatio*).⁵⁶ The descriptions of the other market towns (Alsó- and Felsőmecenzéf, Szepsi) are not as lengthy, although Bel does provide a lot of interesting information, such as, for example, the clothing and hairstyles of the inhabitants of Alsómecenzéf, and the names of the hills surrounding the town (164–165.), as well as a presentation of the churches and lands of Szepsi (167–168.). The presentation of the 70 villages in the municipality contains a lot of data: in the case of many of the settlements, Bel offers some very interesting details. Thus, for example, in the case of Petri, we learn that in 1716 the inhabitants of the village moved out into a secluded valley because of harassment by troops moving through the village (172–173.). Bel also describes the unusual hexagonal church in Fulókércecs, the tall tower of which is believed by Bel to have served defensive purposes; furthermore, Bel suggests that the church was built by the Hussites (174.). In the description of the village of Újlak (Abaújlak), he states that the inhabitants began to cultivate grapes here again in 1723 (176.). In the description of Felsővadász, he mentions the Rákóczi family, and when discussing the village church and the dilapidated Rákóczi coat of arms engraved in red marble above the door, he loosely quotes Lucan, who said that a peaceful life is a gift from the gods, but this is something that churches and (castle) walls cannot enjoy in times of turbulence, when the emperor (Caesar, in the case of Lucan) is hammering at the door (177.).

In the description of the market town of Sziksó (179–199.), from which the municipality of Sziksó takes its name (180–187.), the only interesting part is the last chapter, in which Bel presents the contemporary condition of the town, although even this is not particularly detailed. In the description of the market town of Szántó (Abaújszántó) (187–188.), Bel praises the local wine, while the description of Gönc is interesting for the fact that Bel, who is otherwise interested in the Hungarian translations of the Bible,⁵⁷ remains silent about the “preacher of Gönc”, Gáspár Károlyi — for the reasons already mentioned above — and, alluding to Bonbardi, mentions only that the Calvinists’ grammar school was here (188–189.). The descriptions of the three castles in the municipality (Regéc, Boldogkő, Amadévár) likewise con-

⁵⁶ C p. 212. In our edition, see p. 162.

⁵⁷ For more on this, see Komlóssy 2010.

tain little useful information (189–194.), although in the description of Regéc is interesting for the fact that it recounts how, having escaped from imprisonment in the castle, István Koháry was captured again by the captain of Imre Thököly — with the help of a “witch” (*venefica*) (190–191.). Here too, the villages are partly presented according to demesne (194–199.) (the villages belonging to the demesne of Regéc and Boldogkő, as well as villages in various ownership). The individual descriptions contain little information of interest, although in the case of each village, the landowning family is presented with a fair amount of detail. With respect to the settlement of Kisfalu (now part of Vilmány), Bel comments that it was founded in 1721 (196.). Alsókér is allegedly famous for its sausages, although the inhabitants are resentful if travellers request any from them (196–197.). In connection with the village of Belsőbőcs (today Bőcs), he remarks that its inhabitants avoid quartering troops, or paying taxes, by escaping to the neighbouring village of Külsőbőcs, which is in Zemplén County; they then go back again if taxes are demanded of them there too (198.).

The description of Abaúj County is rich in data: it is an informative work from the point of view of the history and condition of the county's settlements at the beginning of the 18th century — thanks to Bel's conscientious data collectors. However, the “flagship” section of the work — that is, the description of the city of Kassa — is detailed only in terms of the historical part, and in particular for the presentation by Bel, who once again displays his skills as a historical writer, of the movements led by Bocskai, Gábor Bethlen, and Ferenc Rákóczi II. However, the presentation of contemporary Kassa is disappointingly poor. The description of the villages nevertheless compensates for this to some extent.

The principle difficulty in compiling a critical edition of the description of Abaúj County lay in the fact that the text of the manuscript intended for publication (**C**) was extremely faded in some places, and was extremely hard to read. Where this was the case, we compared it with the good-quality manuscript **E**. Naturally, in these cases we had to pay careful attention to ensuring that Bel's final corrections and additions, which he had inserted in manuscript **C**, were also included in our edition. Fortunately, Bel's corrections — clearly due to the different (better-quality) ink used by Bel — are far easier to read in these faded parts of the text than the basic text of **C**, thus we were able to read them in all cases. At the same time, there were instances when the correct reading had been preserved in the basic text of **E** — that is, the copyist of **C** had introduced errors when transcribing the text of **b**, while the person who made the manuscript (**d**) on which **E** was based did not.⁵⁸ In these cases, we took the reading of manuscript **E** into account, although we naturally provided in a note the erroneous form that appears in manuscript **C**.

V. Summarised information

Data sources: János Ferenc Reviczky ([F]); Kristóf Potoczky ([Pri]); unknown ([Bo], [Sz], [Cs])

Revision: Chancellery: Ferenc Paláthy, Chancellery councillor (see **C**), County: probably not undertaken (see **dd**)

Manuscript for publication: **C** (and in places where **C** is too faded: **E**)

Translation: -

Literature: -

58 A striking example of this is the line of text omitted by the copyist of **C**, which, however, appears in manuscript **E**. See the presentation of manuscript **C**.

MATTHIAE BELII¹ COMITATUS ABAUJVÁRIENSIS, PARS GENERALIS.

MEMBRUM PRIUS

PHYSICUM

De

*Situ, natura et opportunitatibus
Comitatus Abaujváriensis.*

S Y N O P S I S.

Nominis origo, a castro petita: eius natales atque etymon: occasus: regiunculae amplitudo: collimitia: situs amoenitas. §. I.

Montes Abaujvárienses: auri proventu divites: ferri feraces: eorum venatus ac ferae. §. II.

Regionis fluvii: Hernádus: Tarcza, et huius divortia: Olsva: Bodva: Kanyapta: Miszla: Ronyva: Boszva: lacus geminus, in monte

Izra: utriusque inexperta altitudo: vulgi de iis fabula. §. III.

Soli, ac caeli ingenium: res frumentaria: hortensis: manna scarlatina: vini proventus, et eius varietas. §. IV.

Rei pecuariae rationes: processus Szikszo-viensis opportunitas: ovium greges: porcos saginandi modus. §. V.

§. I.

*Comitatus Abaujváriensis, qui iam succedit, a castro *Aba-Ujvár* etymon duxit. Sunt, *Nominis origo, a castro petita:* qui credunt, hoc, quidquid erat munimenti, ab *ABA*, *Hungariae* rege, excitatum, atque ex suo nomine adpellatum fuisse. Alii ad *Abam*, ducem *Hungariae*, et arcis natales, et vocabuli originem, referunt: utrique, sola vocis similitudine ducti; nam historiae quidem ea de re silent. Quomodounque se res habeat, iis omnino munimentis castrum illud accensemus, quae priscis temporibus, regionis tutandae caussa, opere educta castrensi, nomen suum in circum[p. 2.]positam ditionem, propagaverunt. Nisi fortassis, vocabuli *Ujvár* nomenclatura, quae *arcem novam* significat, recentiori adscribendam aetati suadeat: tametsi, ne sic quidem antiquitatis laude privari temere possit, cum potuerit omnino, operibus vetustate collapsis, instaurari denuo, atque inde *Aba Ujvár* dici, cum antehac³ *Aba-Vár*, quasi dicas, *arx Abae*, vocitaretur. Tulit seculis pluribus fortunae vicissitudines inconcussa, donec anno MDLVI. a ducibus FERDINANDI I. obsessa*

*eius natales
atque etymon.²*

occasus:

¹ *Matthiae Belii add. a nobis* ² *eius ... etymon add. a nobis sec. synopsin* ³ *corr. ex ante hac*

*regiunculae
amplitudo:* et capta, solo aequaretur,^{a.)ⁱ}

collimitia: quo *Georgius Tarkany*, cui parebat, reginae *Isabellae* partes secutus fuit. Haec ad mentionem arcis, quae comitatui nomen dedit, dicere habui.

*situs
amoenitas.* Ipsa regio, isto insignita nomine, in longitudinem quidem, ad VIII. milliaria procurrit, si terminum alterum extremo processus *Füzeriensis* angulo, ad vicum *Benyék*, vicinum *Sárosiensibus*; alterum ad pagum *Bölt*, *Zemplinensibus* et *Borsodiensibus* ad finem constitutas. Latitudo, quatuor circiter milliaribus, angustior est, qua nimurum a *Tornensium* finibus, ad *Zemplinenses*, in vicinitate *Töltsvensium* diffunditur. Eximiam hanc regiunculam, comitatus circumpositi, varie ambiunt. Nam ab oriente sole, meridieque, maiore parte *Zemplinensium* ager, tractu perpetuo ei praetenditur; *Tornensium*, et cum primis *Borsodiensium* ab occidente. Sed a septentrionibus hinc quidem *Scepusiorum*, illinc, atque id longiori confinio, *Sárosiensium* comitatu, clauditur. Reliquam a meridie¹ oram, *Borsodiensis* regio terminat. In primis amoena regionem, suffusa, praealtis montibus, planities efficit. Enim vero, qua ad orientem, septen[*p.* 3.]trionem, atque occidentem prospicit, montibus et silvis asperatur; qua vero in meridiem effunditur, in aequora abit, pascuis et semente luxuriantia.

§. II.

*Montes
Abaujvarienses:* Coniicias hinc, regionis montes, quibus insessa est, insignes esse oportere, ac varios, neque non metallorum divites. Sunt autem ad orientem, eleganti nexu, varie errantium sinuum coniugati: *Regécz*, *Füzér*, *Szalántz*, *Bóldogkő*, arcibus cognominibus olim celebres, sed quarum tres priores, bellorum vicissitudines, seculo superiore deleverunt. Huc et montes *Telkibanyenses* referas, auri proventu, antegressa aetate, memorabiles. Neque ignobiliores ii sunt, qui aquilonibus obiciuntur, puta montes *Cassovienses* et *Belayenses*, aeris cyprii ferares, *Hillyaienses*, et *Aranynitkenses*, quibus a divite quandam auri minera, nomen inditum; denique *Metzensetienses*, et *Jászovienses*, ubi adhuc ferrum, fructuoso reditu, eruitur. Quod reliquum est montanae regionis, silvis praetexitur iligneis, cum montium altiora, fagis et passim abietibus sint consita. Isto regionis habitu non est, quod sive feras desideres, sive avium silvestrium varia genera. Nimurum, inexhausta ad venandum regio est; nam intra opaca montium frequentia sunt, ursorum, luporum, lyncium,³ et vulpium lustra, nullo facile venationis labore exinanienda. Qua declivius iuga serpent, cervorum et damarum greges, non secus, quam in vivariis principum, passim oberrant: ut leporum fugitiva agmina, feras ignobiliores alias, et aves silvestres, de quibus alibi, taceamus.

§. III.

*Regionis
fluvii:* Porro, ad laudem regionis pertinet, quod, [*p.* 4.] quemadmodum montibus, ac silvis, mira locorum amoenitate, distincta est; ita fluviis etiam partim aliunde acceptis, partim domi natis, quaquaversum sit irrigua. Iuvat, peregre illapsos, primum designavisse. In his sunt:

^{a.)} Libro XIX. *p.* 373, 44.

¹ *a meridie* corr. ex *ameridie* ² add. *a nobis sec. synopsin* ³ corr. ex *lintium*

ⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 373–374.*

I.) *Hernádus*, Hungaris *Hernáth*, Germanis: *Die Kundert*. Fontes copiosi fluminis, apud *Scepusios* designavimus.ⁱ Illic, rivis compluribus, quin et amne *Gölnitz* adactus, regionem nostram, insigni aquarum mole superbus, in agro *Cassoviensium* subit, atque proiectus aliquantum, lento alveo, *Cassoviam* adluit. Hinc delapsus, vicis *Lebenye*, *Széplak*, *Csany*, adfunditur, donec *Tartzae* admisceatur, alveumque et nomen nunc immutet, nunc resumat iterum. De eo ISTVÁNFFYUS:^{b.)ii} *Oritur¹ e Carpatho monte, ac praeter moenia² Cassoviae fluens, amnibus Tarcia, et quem purpureum vocant, aliisque ignobilioribus, alveo receptis, in Saionem primo, ac postea in Tibiscum devolvitur.*

Hernádus:

II.) *Tartzza*, a *Scepusiensibus*, ubi fontes habet, postquam provinciam *Sárósiensem*, ad fines *Berzevicziensium* subiens, septem milliariorum procursu, interluisset, comitatui nostro, ad vicum *Benyék* illapsus, per processum *Füzeriensem* decurrit, rigatisque pagis, hinc ipso *Benyék*, *Rás* et *Zdoba*, illinc *Királynép*, *Vajkócz*, *Rozgony*, *Otsvár*, *Lengyelfalva*, *Hutka*, et inferiore *Misle*, *Hernádo* commiscetur; cuius nomen, cum duum milliarium spatio retinuisse, in geminum alveum, infra pontes *Nemethienses*, *Gönczienses* vulgo audiunt, finditur: quorum occidentali *Hernádo*; orientali vero *Tartzae*, nomen est: sed iste tamen illo, multo validior existit. Enim vero, plurium annorum eluvionibus factum est, uti *Hernádi* alveus, adgestis arborum truncis, pene obturaretur, neque, [p. 5.] nisi vere adulto, cum nives diffugint, sit pervius. Qua re, sicuti alveus alter, multum increscit, ita *Hernádi* accolae, si aestas incidat impluvia, in magnam aquarum penuriam coniunctur, cogunturque, armenta, quae copiosa alunt, ad *Tartzam* usque, adaquatum propellere. Facta, eum in modum, insula, uterque denuo alveus ad vicum *Inánts* coalescit, parvo post intervallo iterum iterumque dirimendus. Atque tunc *Tartzae* quidem vocabulum intercidit penitus. Nam alveo orientali *Hernádi* nomen communicatur, occidentali vero *Bársonyos*, quasi *purpuratum amnem* dices. Vulgus perhibet, aliquem ex regibus *Hungariae*, indutum purpura, fluvio huic illapsum, atque, ne sorberetur penitus, aegre admodum gurgiti subductum fuisse. Novo hoc divertio, scissi amnes, diversim cursum tenent. *Bársonyos* enim versus *Halmai*, *Szikszo*, et *Onga*, varie flexus, labitur; *Hernádus* autem *Felsö Dobszam*, *Hernáth-Kerts*, *Kinés*, *Baksa*, et plures alias vicos, lambit, duorum circiter milliarium intervallo, *Abaujváriensium* agrum, a *Zemplinensi*, dirimens: donec infra *Hernath-Némethi*, ad oppidum *Bölt*, ultimum confluentes, prope vicum *Zemplinensium Hidvég*, fluvio *Sajó*, hauriantur, qui demum *Tibisco*, infra oppidum *Késnyéten*, illabitur.

*Tartzza, et
huius divertia:*

III.) *Olsva*, qui apud *Sárosienses* ortus, in montibus *Keczerianae* ditionis ultra pagum *O Falu*, ac *Thurina*, adsurgentibus, ad vicum *Bátyok*, in agrum *Ujváriensem*, defluit, cumque duum intervallo milliarium, infra *Batyók*, vicos ab ortu sitos, *Böd*, *Györke*, *Regéte-Ruszka*, *Balogd*, *Bogdany*, *Felsö-Mislye*: ab occasu vero *Nádaskam*, *Olsvam*, *Felsö* et *Also-Csaj*, subluisset, infra *Alsó-Mislye*, *Tartzza Hernádoque* miscetur. Et hi quidem, accepti a vicinis, [p. 6.] amnes fuere. Domesticos nunc videamus.

Olsva:

^{b.)} Libro IX. p. 142, 26.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 142. add. is ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *maenia*

ⁱ In *Notitia scilicet Comitatus Scepusiensis*, quae in *Prodromo a Belio promulgata est*. Vide BÉL 1723. p. 73. ubi fusiis de fontibus *Hernádi* legas.

ⁱⁱ Locum in nota b.) relatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 142.

- Bodva: IV.) *Bodva* montibus *Jászoviensibus* editus, et corrivatis passim torrentibus insigniter auctus, oppidum *Szepsi*; inde, flexo alveo, *Bodoló* et *Péder* vicos adluit, acceptoque *Kanyapta* fluvio, ad *Tornenses* exspatiatur, posteaquam in comitatu nostro, duorum fere milliarium spatium decurrit.
- Kanyapta: V.) *Kanyapta*, mirae indolis fluvius. Enim vero, e montibus *Hilloiensibus*, atque ultro hos, *Aranynitkensibus* deiectus, ubi nomine *Ida*, *Kisidam*, *Satzam*, *Buzinkam*, et *Nagyidam* subluisset, terra hauritur, suspensam inde perpetuis paludibus regionem, ad duo fere milliaria efficiens, quae non dicam habitari, sed ne adiri quidem potest, nisi qua margines arescentes habet, foeni proventu, et pascuis commodas. Oram paludis *Kanyapta-Mellyéke*, id est *viciniam Kanyaptae*, vocant, frequentibus insessam pagis. Illud mirere, ad uliginosa haec loca cervorum subinde greges, quasi peregrinatum venirent, accedere, et illic, nisi aquis increscentibus depellantur, etiam foetus edere. Emergit iterum *Kanyapta*, prope ad fines comitatus occidentales, collectisque in unum aquis, iusto alveo, ad vicum *Péder*, fluvio *Bodvae* se intimat.
- Miszla: VI.) *Miszla*, defluit ex montibus *Mislekiensibus* (quos supra *Cassoviensium* nomine sumus complexi), unde, et nomen, cum undis traxisse, vocabulum ipsum condocet. In primis eo memorandus, quod tredecim vicos (per dicterium *tredecim oppida* vocant) interluat. In his numerantur: *Miszlóka*, *Cassoviensium* iuris, *Alsó* et *Felső Bartzza*, *Buzafalva*, *Csontosfalva*, *Bernádfalva*, *Mind*[p. 7.]*szent Kokso-Baksa*, *Alsó*-et *Felső Getse*, reliqui. Cursu milliaris *Hungarici* absoluto, ad vicum *Csany* in *Hernádum* incurrit.¹
- Ronyva: VII.) *Ronyva*, amnis, cum fontibus suis, tum acceptis aliunde rivis, oppido uber. Habet capita in montibus, qui arcii *Szalancziensi* ab aquilone obiacent. Hinc delapsus, infra vicum *Ujváros*, fluvium² *Baradla*, ab occidente ad labentem, intra alveum recipit. Post hanc accessionem, cum levioribus maeandris, tria milliaria, nostra hac regione lusisset, atque supra oppidum *Zemplinensium Sátoralljae Ujhely* vocatum, *Boszvam* amnem accepisset, oppidum ab oriente praeterlabens tandem *Bodrogho* miscetur.
- Boszva: VIII.) *Boszva*, quem nunc meminimus, montibus editur, versus *Telki-Banyam* procurrentibus. Vix a fontibus stadia productus aliquot, rivo, e montibus *Fezériensibus* ruente, et strepero eo, et copioso augetur. Tunc vicias aliquot, praecipi undarum lapsu, sublutis, *Mikóházam* intercurrit, demumque, supra oppidum *Ujhély*, ubi diximus, cum *Ronyva* commiscetur.
- lacus geminus,*
in monte Izra: IX.) Sed nec lacubus montanis caret regio. Mons *Izra*, geminum habet, quorum alter minor seu superior, maior alter, atque a situ inferior, dicitur. Sane monti nomen dedisse putantur. *Slavis* enim lacus, inexpertae altitudinis, *Jezero*, atque multitudinis numero, *Jezera*, dicuntur: unde Hungari *Izra*, detorserunt. Altitudo utriusque incerta est, quia tamen proprius ad crepidines accedit, pedes geometricos triginta vix superat. Latitudo maioris pedum circiter CL. longitudo, triplicato maior, deprehensa est. Alter, sicuti aquarum mole, sic et ambitu exilius,³ crepidines habet dehiscentes. [p. 8.] Uterque editum montis iugum, sed ad vallis speciem depresso insedit, quodque perennibus aquis redundat, perpetuo amne, per convalles, et tunc emanat, cum sunt anni, siccitate nimia ultra modum siticulosi: cuiusmodi nostra aetate fuere, MDCCXXVI. et XXVIII. Molis profecto agendis ubertim sufficit; quarum idcirco⁴ plures olim alveo illi, accolae,

¹ corr. ex *in currit* ² corr. ex *fluminum* ³ corr. ex *exsilius* ⁴ corr. ex *id circo*

et rerum domini inaedificaverant: praesertim, qua limites *Szalankiensium* vallium emensus, *Kozmafalvensium*, *Kolbásziensiumque*, apud *Zemplinenses*, agros interluit, *Ronyvae* postea immergendus. Vulgi fabulis increbuit, alatos colubros, in lacubus istis hospitari. Cui rei, ut fidem facerent, historiam commenti sunt accolae, quasi nuperis tumultibus *Rakóczianis*, gestam. Aiunt, praestigiatorem nescio quem, duos hic dracones excantavisse, quorum alteri ipse insederit, alteri, rusticum, forte in proximo saltu, ligna caedentem, imposuerit, avolaveritque ad *Indos*. Huc delatus beneficus, draconem utrumque, magno aere, vendit, et rustico, qui ex pernici volatu pileum amiserat, petasum *Indicum*, emit, ut reduci ad suos, peregrinitatis indicio esset. Rebus, apud *Indos*, ex animi sententia confectis, comparato illic pari colubrorum remigio, in *Hungariam* redit, atque abductum antea rusticum, inibi, unde sustulerat, reponit. Eum vero, suis post longioris temporis intervallum, redditum, quid secum, quoque auspice, gestum sit, narrasse, monstratoque peregrino, neque his terris viso unquam pileo, dictis fidem praestruisse. Haec vulgus, prodigiorum fidem exsuperantium amans, hodieque in ore habet. Ceteroquin, foecundum lacubus est cancerorum seminium, qui utrobique, et mole insignes, et sapore, fluvialibus consimiles, innascuntur. [p. 9.] Haec sunt *Abaujváriensium* flumina praecipua, piscium et cancerorum egregie feracia. Qua propius ad fontes manant, saxatilibus piscibus refertos accepimus, trutis puta, et gobiis; sed qua longius absunt a capitibus, et aquas, ex planiore alveorum situ, indipiscuntur lentiores, carpionibus, luciis, siluris, barbis, muraenis, et id genus piscibus, luxuriant, quorum captura, passim ignara legum, omnibus, ex aequo, libera adhuc fuit.

*vulgi, de iis,
fabulae.*

§. IV.

Soli, caelique natura pro situs ratione diversa variat. Nam, qua montibus horret regio, sicuti aere gaudet salubri, ita glebam habet sterilem; contra se res habet, qua in campos exporrigitur. Hic enim lentus quodammodo aer est, neque, nisi ab his facile tolerandus, qui diurniore eius usura, subacti sunt. At solum, eo foecundius, et omnis generis sementis patientius est, quo terrenum situ gaudet elegantiore. Serunt autem incolae, praeter usitata frumenti genera, et turicum illud, quod, sicuti et milium, sagittandis porcis adhibent, iis locis, ubi glandis est inopia. Sed hortensi rei, non tam seu luxus, seu quaestus caussa student, quam ut habeant, quod usus quotidianus depositit, vulgaribus pomariis, herbis item, et radicibus culinaribus, haud nimium operae impendentes; suo quodam gentis nostrae more, quae, si habeat, quantum ad victum satis est, raro, neque aliter, quam si necessitas cogat, naturam, suapte foecundam, arte atque industria provocat. Meminisse hic iuvat *Mannaë Scarlatinae*, quae in isto comitatu, atque in primis ad pedes montis, cui rudera arcis *Amadeae* adhuc insident, aestate colligitur. Pultis genus est, minutum illud, et ad escam suave, in primis, si [p. 10.] lacte incoquatur. Vinearum eximia *Abaujváriensis* cura est, quas passim conserunt, sed fructu longe diversissimo. Qui vina, comitatui nostro, vernacula, accuratius habent cognita, varia eorum genera constituunt. In infimis habent *Jászoviensia*, quippe austeri saporis. Post haec *Cserehátensia*, cum *Szaraszvölgicensibus*, toto eo tractu, qui usque ad *Kásmárk*¹ procurrit,

*Soli, ac caeli
ingenium:*

*res
frumentaria:
hortensis:*

*Manna
Scarlatina:*

*vini
proventus, et
eius varietas.*

¹ sic!

collocant; nam et sapiunt mitius, et bibuntur salubrius. Inde *Szikszóviensia*, *Bóldogköiensia*, *Heitzeiensia*, et *Göntziensia* nominari merentur, eo quod *Miskoltziensibus*, proxime creduntur accedere, et *Szikszoviensia* quidem, etiam praecellere. Denique optimae sunt notae *Horváthensia*, et *Szantoiensia*, suo merito, *Tokayensibus*, iam pridem accensa. Proinde, non est assentatus regiunculae ISTVÁNFFYUS,^{c.)ⁱ}

¹ cum nobilissimam, ² et totius Hungariae fertiliissimam, generosissimi vini proventu, regionem, in quo iucundum Liberi patris, cum Cerere, certamen est, adpellavit.

§. V.

Rei pecuariae rationes: Aestimari, ex his, quae de soli qualitate, diximus, potest, quales apud *Abaujvárienses*, rei pecuariae sint rationes. Nempe, montana regionis ora, indolem, quam alibi descripsimus, retinet, quippe, minuti pecoris qualicunque proventu, laeta. Sed, qua in campos diffunditur, aut distinguitur saltibus, cum iis comitatibus merito contendi potest, quibus ampla satis et fructuosa est pecoris procreatio. In primis *Szikszoviensi* processui hanc laudem tribuas. Quia enim non pascuis modo laetatur, sed abundat etiam campus salsugine gravidis, armentis educandis alendisque, longe commodissimus est, quod salitis natura pabulis, vescantur: iis certe, et felicius multo succrescunt, et ad saginam proficiunt, quam si a villico, sal eis quam frequentissime [p. 11.] adspergeretur. Nam, et illud omnino inter opportunitates, alendo saginandoque pecori idoneas, in nostra *Hungaria*, passim referendum, quod inter pinguisima pascua, nativus e terra sal, pruinæ instar, procrescat, quem armenta avidissime lambunt, quin et erodunt, egregieque condimento isthoc, non invalescunt³ modo, sed etiam adversus morbos, pecudi familiares, prae-muniuntur. Hinc, frequentes illi sunt boum et equorum greges, quos in *Cserehátensium*, *Szikszoviensium*, quin et *Füzeriensium* regiuncula, iucundo passim spectaculo errantes videas. Sed nec ovibus inimica regio est. Campi nimirum genus illud, quod *Hungaricum* audit, commode satis alunt;⁴ montes contra, et saltus, alii illi speciei, quam *Bohemicam* vocant, amiciores existunt. Neque minutæ illas oviculas desideres, quas vulgo *birke*, ob vellus curtum ac tenerum, adpellant. Ut iam porcos, *Cserehátensi*, cum primis vero *Füzerensi* tractui familiares, taceamus. Varia hos saginandi ratio, usitatissima tamen, quae fit glandibus deciduis; has, ubi annuus proventus negavit, frumentum turicum, hordeum, miliumve, adhibent. Qui autem *Hernádum* adcolunt, radicibus arundinum, et algarum, vesci eos permittunt, magno quidem incremento, sed non ea lardi probitate, qualem ex glandis pastu, periti rerum villici, observarunt.

processus Szikszoviensis opportunitas:

ovium greges:

porcos saginandi modus.

c.) Lib. II., p. 18, 23.

¹ nobilissimam ISTVÁNFFY 1622. p. 18. nobilissimamque, illam ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ungariae* ³ corr. ex invalescat sec. ms. AA, ubi vero (ut) invalescant ⁴ corr. ex alit sec. A

ⁱ Locum in nota c.) memoratum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 18.

MEMBRUM POSTERIUS POLITICUM

DE

*Incolis et Magistratibus
Comitatus Abaujvariensis.*

[p. 12.]

S Y N O P S I S.

<i>Incolae regionis: prisci, Iazyges: Sarmatae et Rutheni: Slavi.</i>	<i>§. I.</i>	<i>nes: Danielis Guilielmi Mollerii, sententia: ex Stephano Székely adprobatur. ... §. III.</i>
<i>Hungari, ad paucitatem redacti, cur? adhuc infrequens habitatorum est regio: eius rei caussae.</i>	<i>§. II.</i>	<i>Magistratus comitatus: supremi comites. §. IV.</i>
<i>Saxones, regionis incolae: eorum isthic origi-</i>		<i>Regiunculae comitiola: insignia. §. V.</i>

§. I.

Colunt regionem *Hungari* potissimum, avitum genus, et pulsis subactisve, primis incolis, hic collocatum. Qui vero ii fuerint, quos sedibus his vel eiecere, vel misere sub iugum, difficile est ad indagandum. Tametsi enim constat, late hic olim, *Iazyges Metanastas*, habitusse, illud tamen dubietatem habet, an ii, ad *Hunnorum* usque tempora perduraverint. Et est omnino, cur ambigamus, cum nihil priscis illis temporibus fuerit frequentius, quam ut gens depelleret sedibus gentem, mox iterum ab illuvione² alia, seu eliminanda, seu subiuganda. Quidquid eius sit, *Sarmaticum* genus quoddam fuisse oportet, quod subactum licet ab *Hunnis*, et qui hos securi sunt, *Hungaris* posterioribus, permansit tamen in suis sedibus, montanis potissimum; sicuti id ex *Sarmatarum* et *Ruthenorum*, heic adhuc coletium, reliquiis, liquido colligas; quippe qui, et linguae dialecto, et moribus, a genuinis *Slavis* multum discreti, *Sarmaticam* produnt originem, non alio commodius, quam ad primos regionis incolas, referendam. Haec nostra erat sententia, quum admoneremur, veterimos regionis incolas,³ *Slavos*, qui *Ruthenis* et numero antestant, et natalium dignitate, dici oportere: quippe, uti linguae dialecto, ita moribus etiam et convictu, a *Ruthenis* discretis, vetustatemque referentes,⁴ multis se indicis ostentantem. Quidquid eius sit, nolim tamen *Sarmatas*, et *Iazyges*, consobrinum genus, avitis hisce sedibus, defraudare. [p. 13.] Certe *Slavos*, tardius in has oras accessisse, pronum foret demonstrare, nisi ea de re, dictum fuisset saepius. Accedit, gentem olim validam, multum *Hussitarum* impressionibus, et tunc potuisse locupletari, cum a *Ruthenis*, laxe habitantibus, numero

*Incolae
regionis:*

prisci, Iazyges:

*Sarmatae et
Rutheni:*

Slavi.

¹ *elenchus familiarum...* §. VI. add. a nobis sec. notam marginalem §. VI. ² rectius quidem *illuvie*; sed idem vocabulum est in Belii autographo AA (p. 8.) ³ *referendam ... incolas* a copista ms. C temerarie omissa add. a nobis sec. ms. E (ubi vero pro *veterimos* erronee *veterimos*) ⁴ corr. ex *referentis*

vincerentur. Ut iam de *Bohemorum* coloniis, quas huc adduxerat ELISABETHA, ALBERTI vidua, quosque MATTHIAS demum *Corvinus*, magno labore non tam eiecit, quam subiugavit, nihil iam commemoremus.

§. II.

Hungari, *ad paucitatem redacti, cur?*

ad huc infrequens habitatorum est regio:

eius rei caussae.

Ad *Hungaros*, quod adtinet, frequentibus hi bellis exinaniti, priscae multitudinis numerum, vix amplius referunt. Enim vero, erat *Comitatus Abaujváriensis*, inde ab antiquissimis temporibus, belli theatrum perpetuum, nunc *Turcarum*, nunc *Tartarorum*, nunc *Polonorum*, nunc denique *Transilvanorum*, et quod turpe dictu est, *Hungarorum* etiam incursionibus, caedibus atque rapinis, expositum. Augebat calamitatem *Cassovia*, munimentum ab ultima aetate semper validum. Quoties enim, aut oppugnabatur, ab hostibus, aut reducebatur a nostris ad obsequium, toties regionem ad vastitatem, incolas ad paucitatem, redigi oportuit: id quod orae etiam aliae, validis urbibus circumfusae, tristi adhuc spectaculo, loquuntur. Ita, si non exinanitis, certe multum diminutis *Hungaris*, *Slavi*, quos diximus, montium lustra habitantes, iuxta et *Rutheni*, succedebant. Hodie, tametsi, quae DEI, et huius beneficio Caesaris est providentia, alta pace refoveantur omnia, regio tamen nostra difficilius vires resumit, incolis nescio, quo malo fato, in vicinos comitatus clam diffugientibus: quae res multas magistratis lites, etiam publice agitas, tractatasque, peperit. [p. 14.] Temporum difficultatem alii accusant, tributorumque pendendorum summam insuperabilem: alii, caussam in duritiem herorum coniiciunt, qui insuetam tributariarum operarum gentem, plus iusto onerent. Fortean utrumque est. Adde plebis inconstantiam, immo et nequitiam, legibus iam pridem notatam; qua fit, ut sola defugiendi tributi publici caussa, sedes pristinas deserat, quaeratque novas, multo subinde prioribus deteriores. Atque migrandi vesana cupiditas, quantum in commune malorum protrudat, non est iam meum adnotare.

§. III.

Saxones, *regio nis incolae:*

eorum isthic origines:¹
Danielis
Guilielmi
Moller,
sententia:

Post *Hungaros*, *Sarmatas*, *Ruthenos* et *Slavos*, *Saxones* sunt nominandi, nam et hi in prisciis regionis nostrae incolis sunt. Diximus de iis non nihil, in *Comitatu Scepusiensi*; nunc, quod reliquum est, promemus. Nimirum, antiquissimis temporibus, et ante natum CHRISTUM, frequentes hisce regionibus, e civitate *Germanica*, populi sese infuderunt, variis nominibus, sicuti loco memorato diximus, insigniti; sed quia temporariae hae fuerunt demigrationes, et coloniae, nequeas *Saxonum* nostrorum, qui supersunt, origines, hoc referre: nam, et lingua, et mores gentis, aliud indicant. Proinde, non abs re me facturum existimo, si celeberrimi DANIELIS GUILIELMI MOLLERI, *Norici*, dum viveret, doctoris, sed patria tamen *Pisoniensis*, sententiam, illorum temporum historiae consentaneam, adtulero, in schedis doctissimi viri *Germanicis*, repertam, et mecum communicatam. Ea vero huc redit: debellatis, a CAROLO M. *Hunno-Avaribus*, regioneque universa, suis exinanita incolis, placuisse, inusitatae virtutis caesari, et quos tunc in obsequio habebat, viris *Germaniae* principibus, ut habito passim, in copiosis [p. 15.] simis urbibus, delectu,

¹ *eorum ... origines* add. a nobis sec. synopsin

coloniae, in *Hunnivariam*, seu *Hungariam* et huic adfinem *Daciam*, duderentur. Igitur delectibus, apud *Brunsvicenses*,^{a.)ⁱ *Hamelenses*, *Hildesheimenses*, et *Hanoveranos*, institutis, grandem multitudinem coactam, deductam esse in *Daciam*, septem legionum non minibus discretam. Has, ubi regionem, suis destinatam sedibus, intravissent, ut tutam sibi habitationem praestarent; legiones singulas, castris excitandis, improbo labore, operam dedisse, quae sua dialecto *Burg*, et numero legionum addito, *Siebenburgen*, hoc est, *Septem castra*, adpellarint: linguae dialecto, qualis inferioris *Saxoniae* tunc fuerat, sed et legibus avitis, ad nostram usque aetatem, retentis. Constitutis, eum in modum, apud *Dacos*, coloniis, montana *Hungariae*, qua *Carpaho* subsita est, regio supererat, novis itidem coloniis reddenda copiosior. Atque huc quidem quinque legiones, in *Misnia Thuringia*, *Voigtländia*, [p. 16.] vicinisque locis delectae, eadem ista tempestate, inducatae fuerunt, quae pro gentis solertia quinque primum urbes, postea regum *Hungariae* indulgentia, libertate et peculiaribus iuribus donatas, puta: *Cassoviam*, *Leutschoviam*, *Eperiesinum*, *Bartfam*, et *Cibinium*, exaedificaverint, ex quibus, aucto multitudinis numero, tredecim oppida, minores, maioresque civitates montanae, sint propagatae. Haec laudati MOLLERI de *Saxonum* nostrorum, quin et *Transilvanorum* origine, sententia est. Ad eum modum STEPHANUS quoque SZEKELY,^{b.)ⁱⁱ primus fere *Chronici Hungarici* conditor: cuius verba infra dabimus. Nihil repugnaverimus, modo concedatur nobis, post istas colonias, cum late dominarentur *Hungari*, novas subinde eductas fuisse, quae metallis operarentur, et insuetam artium gentem, suo convictu atque commerciis, non di- tiorem modo redderent, sed etiam beatiorem. Quod suis ubique locis adnotabimus. De his hactenus.}}

*ex Stephano
Székely,
adprobatur.*

§ IV.

Diversis, quos vidimus, incolis, iidem magistratus, idque patro more, ius dicunt, ut iam in ea re narranda, nihil opus sit elaborare. Illud optaremus, *Supremorum Comitum* plenior catalogus contexi a nobis potuisset. Sed, quod alibi questi sumus saepius, id iam quoque repetamus, necesse est, cum monumenta, unde id fieret, deficiant. Sequentium ergo, quos eruderare poteramus, mentio nunc sufficiat.

*Magistratus
comitatus:*

a.) Multum hinc lucis *Hamelensi* illi fabulae adfundti omnino potest, ad quam *Saxonum* in *Transilvania*, originem, cum multi alii, tum in primis *Samuel Ehrich*, apud *Hamelenses* rector et pastor retulit, edito a. 1614. libello, quem *Exitum Hamelensem*, inscripsit. Hunc a. 1662. *Martinus Schokius*, *Gröningensium* professor, scripta *Fabula Hamelensi*, confutavit: suum et ipse nactus antagonistam, *Franciscum Wörgerum*, *Lubecensium* pastorem, qui *Historiam Hamelensem*, fabulae illi opposuit. Praeter hos *Ludovicus* quoque *Liebhart*, prof. Hist. *Bareuthensis*, dissertationem conscripsit, *de fabuloso liberorum egressu*, eodem, quo prodierat, anno 1671. a *Theodoro Kirchmeyero*, *Vittebergae*, confutatam, in *Dissert. de inauspicato liborum Hamelensium egressu*. Nos in eam concedimus sententiam, delectus istiusmodi, et forte etiam eos, qui ob sacrum bellum fiebant, occasionem fabulae dedisse, apud superstitionem illam aetatem. Lege sis, LAURENTII TOPPELTINI *Origines Transilv.* Cap. III. p. 8. seq. Prodiit libellus, *Lugduni* 1667. forma 12.
b.) In *Chronico Mundi*, quod *Hungarice* scriptum, prodiit a. MDLVIII. *Cracoviae*, forma quadripartita.

ⁱ *Libri in nota a.) citati hi quidem sunt: ERICH 1654. (erronee enim Belius eum librum anno 1614. publicatum esse scribit); SCHOCK 1662; WÖRGER 1670; LIEBHARD 1671; KIRCHMAIER 1671; atque TÖPPELT 1667. p. 8.*

ⁱⁱ *Huc littera notae b.) a nobis translata est; in mss. enim errore manifesto post nomen „Moller” paullo supra scriptum ponitur. Opus vero Stephani Bencédi Székely vide in bibliographia (BENCÉDI SZÉKELY 1559.).*

*Supremi
Comites.*

Omodaeus vixit sub regibus: WENCESLAO, OTTONE, et CAROLO ROBERTO, dignitate *palatini* post annum MCCCVIII. functus. Cui comitis *Abaujváriensis* axioma, iunctum fuisse, non ab re, credimus. Occiditur a *Cassoviensibus*, sicuti infra dicetur.

Philippus Drugeth, de *Homona*, Comes *Scepusiensis*, et *Abaujvár*, idemque Regni *Hungariae*ⁱ [p. 17.] palatinus, sub CAROLO ROBERTO, anno MCCCXXIV. An, qui hunc secuti sunt, *Iohannes* et *Wilhelmus Drugeth* de *Homona*, sub eodem rege, usque ad annum MCCCXXXIV. dignitate comitum *Abaujváriensium* floruerint, non habeo dicere.

Leustachius de *Ilsa*, comes *Albensis* et palatinus, sed loco motus, sub rege SIGISMUNDO MCCCXCII. nisi *Albaregalensem* fuisse mavis credere.

Emericus de Perenis, sive *Pereny*, comes perpetuus *Abaujvariensis*, et Regni *Hungariae* palatinus anno MDIV.

Petrus Perény, Sacrae Coronae duumvir, ab anno MCCCCXCV. usque ad MDXL.

Gabriel Perény, tavernicorum regalium magister, sub FERDINANDO I. et MAXIMILIANO II. cumque hic nullam masculam sobolem reliquerit, tota dominatione, quae erat amplissima, ad *Sacram Coronam* redacta, praeter castrum *Terebez*, ut infra dicetur, verosimile est, stirpe *Palatini* extincta, perpetuum quoque axioma istud, ad arbitrium regium recidisse. Quidquid eius sit, *Peréni* certe hodieque superstites, hac de re, litem movent, non plane nullam. Hodie summae rerum preeest:

Sigismundus Csáky, de *Keresztszeg*, *Scepusiensis* perpetuus, *Abaujvariensis* supremus comes, idemque tavernicorum regalium magister. *Feliciter!*

§. V.

*Regiunculae
comitiola:*

*insignia.*¹

Provincialia regiunculae comitia, plerumque *Cassoviae* aguntur, in primis, si magistratus, ex more, instaurandi sint: rarius iam apud *Göntzienses*, *Szántóienes*, aut *Szepsienses*. Insignia, quibus utitur comitatus, in scuto quidem duas trabes horizontaliter, quod dicunt, transeuntes, duorum, uti existimo, fluviorum *Hernádi*, et *Tarczae*, simulacra praeferunt. Scuto, nulla ornato galea, aquila uniceps, dextram prospiciens, pedibus insistit, alas utrinque pandens, [p. 17.]ⁱⁱ et coronam capite gerens. Circum haec verba leguntur: SIGILLUM COMITATUS ABAUJVÁR, 1558. Horum imaginem, in fronte comitatus spectandam, exhibuimus.

§. VI.

*Elenchus
familiarum.*

Superest,² ut familias, quae florent hodie, saltem aliquem possessionum modum habent apud *Abaujvarienses*, recenseamus. Sunt autem:

Principes: *Trautson*, *Lobkovitsch*.

Comites: *Csáky*, *Barkoczy*, *Peteö*, *Keglevitsch*, *Perény*

Barones: *Sztaray*, *Mesko*, *Perény*, *Vecsey*, *Sickingen*

¹ add. a nobis sec. synopsin ² corr. ex super est

ⁱ Hic manu scripto nostro C posterius folium est insertum, ubi finis paragraphi V. et textus paragraphi VI. eadem manu descripti sunt („et coronam capite gerens... Vitarius, Zorger”). Numeri paginarum in folio sunt: p. 17., p. 18. Textus vero post insertum folium in pagina illa sequitur, cuius numerus aequa p. 17. est.

ⁱⁱ Hic sequuntur ea, quae in folio illo posterius inserto inveniuntur. Vide notam nostram priorem.

Nobiles: *Alas, Bako, Baja, Barczy, Barlogh, Beczy, Beky, Bekeny, Bernath, Beszterczey, Botka, Bonis, Bör, Csató, Cseby, Csemiczky, Daczo, Dajka, Désy, Dienes, Dobay, Doman, Divény, Dulffy, Döry, Fai, Fancsaly, Fejér, Furár, Giczei, Girintsy, Glatzinger, Hartany, Hegyi, Hericz, Horváth* [p. 18.] *Jabreczky, Jakabfalvay, Joob de Fancsal, Kandó, Kapy, Kazinczy, Kelczy, Ketskemethy, Kiraly, Kohány, Komáromy, Komiáthy, Kormos de Gyanda, Kovács, Kozma, Kupay, Lánczy, Lászlóffy, Mikoviny, Mariássy, Mazsáry, Medveczky, Megyeri, Melczer, Mocsáry, Nagy, Nebest, Nemethy, Nikházy, Okolitsány, Oláhy, Olasz, Oltsváry, Orosz, Örmény, Ötves, Palásty, Patay, Püspöky, Pamleny, Posony, Proszek, Puky, Putnoky, Ratzkövi, Reviczky de Revisnye, Sajghó, Szegedy, Szemere, Szepesi, Semsey, Szirmai, Somody, Soos, Szent Imrei, Szent Mártony, Sustrik, Sztratsikovitsch, Ternyei, Tolnai, Udvarhely, Váhl, Varady, Vitarius, Zorger.* [p. 18.]

PARS SPECIALIS

DE

Processibus Comitatus Abaujváriensis.

Dispescitur regio *Abaujvariensis*, in *processus*, quos dicunt, quatuor: *Cassoviensem*, *Füze-*
riensem, *Szikszoviensem*, et *Cserehatensem*: quorum nunc urbes, arces, oppida, et vicos,
lustrabimus.

MEMBRUM I.

De

Processu Cassoviensi.

Dicitur *Cassoviensis*, a metropoli totius comitatus, *Cassovia*, cui ad duo milliaria, situ
partim montano, partim campestri, circumfunditur. Nos urbem primo, dein loca reli-
qua, videamus.

SECTIO I.

De

Libera Regiaeque Urbe Cassovia.

SYNOPSIS.

Cassoviae denominatio dubiae originis:
Bonfinii error: *an sit Gormanum Ptolomei: vel a Quadis: vel a Gaza dicta?* a
Kása nuperus auctor derivat. §. I.

Urbis natales, a Szekelio, Carolo M. adtri-
buti: Saxonibus aliis, a Ladislao Turoczy:
qui reges urbem munire cooperint: Cassovia
gemina, campestris et montana §. II.

Accipit liberae regiaeque urbis axioma: ci-
vium sub Carolo I. ferocia: Hedvigis foedus,
cum Polonis, Cassoviense: Giscrae, insessa
urbe, rapacitas: Wladislai irritus eius obsi-
dendi conatus. §. III.

Cassoviensium, in Wladislaum, fides: rei-
gestae series: Albertus Cassoviam, irrito co-
natu, obsidet. §. IV. [p. 19.]

Wladislai, *in Albertum, expeditio: occurrit*
adventanti Albertus: praesidiariorum eru-
ptio, atque edita in Polonis, clades: Demetrii
Jaxith, singularis cum Tartaro, pugna:
Albertus pacem serio petit: et impetrat. §. V.

Inita pace, Albam reciperat¹ Wladislaus, in-
que morbum incidit: Albertus, bellum denuo
commovet: quod Wladislaus, missis legatis,
amoliri conatur: mox belli summam, Ste-
phano Zápolyae credit: cui se obiicit Alber-
tus: committitur proelium: pugnatur acerri-
me: vincuntur Poloni: Albertus in fugam
coniicitur: atque Eperiesini obsessus, pacem
impetrare cogitur. §. VI.

Wladislaus Cassoviam *venit: Cassoviensium felicitas.* §. VII.

¹ frequentius *recupero*, sed nec ita erroneum

*Urbis, post cladem Mohaciensem, fata:
fit ducum Ferdinandi specula, atque belli
sedes. §. VIII.*

*Cassoviensium, in Ferdinandum, fides: urbs,
a Zapolitanis, proditione nostrorum, capi-
tur: quae hinc secuta sit calamitas: Seredii, in
partibus Ferdinandi, constantia. §. IX.*

*Ferdinandi de recuperanda urbe sollicitudo:
Felsii, in superiorem Hungariam, expeditio:
ei, Zápolyae exercitus occurrit: receditque in-
glorius: ac a Felsio vincitur: Cassoviae op-
pugnandae adparatus: pace inita, fiunt irripi:
manet urbs, in potestate Iohannis. §. X.*

*Ab Isabella vidua, quindecim annis posside-
tur: adseritur Ferdinando: Isabellae, queru-
losa isthic diversatio: tandem, urbe, et regno,
excedit. §. XI.*

*Ferdinandus, milite, et operibus, munit Cas-
soviam: fortuito incendio conflagrat. §. XII.*

*Isabella, Cassoviensem oram infestat: Fer-
dinandi providentia, et urbis praefecti: Tele-
kesii successus. §. XIII.*

*Mortuo Telekesio, res Cassoviensium con-
vertuntur: infelix Peteönis Szerentsi obsi-
dio: Cassovienses praefecti. §. XIV.*

*Novus Cassoviae turbo imminet: belli fortu-
na, sub Schwendio reparata. §. XV.*

*Instaurato bello, Cassoviae, et Schwendii, res
difficiles: Iohannes Sigismundus, urbem ob-
sidere parat; sed conatu frustraneo: Schwen-
dius provincia decedit:¹ Cassoviensis aerarii
exordia: Schwendii elogium: Francisci Zai,
mors, et laudatio. §. XVI.*

*Pax cum Iohanne Sigismundo, Spirae inita:
mox et mors eius.² §. XVII.*

*Turbantur iterum res Cassoviensium: qui-
bus de caussis: Barbiani in Cassovienses
saevities. §. XVIII.*

*Botskaii defectio: ei se dedit Cassovia: a Lip-
paio occupata: expilataque. §. XIX.*

*Basta ad reprimendum Botskayum missus:
Blasium Nemethium primo: postea Botskay-
um ipsum, profligat: Cassoviam obsidione
tentat: posteaque, re infecta, discedit.. §. XX.*

*Cassovia, Botskaii fit sedes: susceptae hinc eru-
ptiones Hajdonum: Eperiesinum frustra tenta-
tum: Blasii Lippaii, immanis caedes. §. XXI.*

*Botskayus Szerentsum, hinc in Transilvani-
am, abit; et brevi post, Cassoviam redit: con-
ventus Rakosiensis et Carponensis: pax Vi-
ennensis: ex eius legibus, Cassovia, Bots-
kaio elisa de manibus, sed quam ille mortuus
de[p. 20.]mum deseruit: pompa; qua elatus
est, funebris: quid tunc maleficii, commissum:
Cassoviensium, ex tumultu Botskaiano, ac-
cessiones: urbs Caesari reddita: comitia, a pro-
ceribus isthic habita. §. XXII.*

*Quid gliscentibus inter Matthiam et Rudol-
phum dissidiis Cassoviae fit actum. §. XXIII.*

*Cassoviae securitatem, Bethlenius perturbat:
eius technae: Ferdinandi II. querelae: ob Cas-
soviam occupatam: rei gestae historia. §. XXIV.*

*Bethlenius Cassoviam venit, et comitia
isthic habet: sanctionum editorum, insolens
praefatio: conclusio monstrosa. §. XXV.*

*Discedit Cassovia Bethlenius: eamque prope
amittit: eius, in custodienda postea urbe, stu-
dium: permittitur Bethlenio, pace Niclas-
burgensi. §. XXVI.*

*Nova Bethlenii inquies: denuo Bethlenio
adserit Cassoviam: nuptias cum Catharina
Brandenburgica hic celebrat Bethlenius:
exterorum legati huc missi. §. XXVII.*

*Sponsae ad urbem adventus: pompa, qua a
Bethlenio accepiebatur: Catharinae comita-
tus: legati Brandenburgici, ad Bethlenium,*

¹ Schwendius... decedit add. sec. notam marginalem

² mox...eius add. sec. notam marginalem

audientia: eius, cum Catharina, nuptiae: earum solemnes epulae: saltationes: morionum infaustus lusus: dos Catharinae, a Bethlenio, oblata: principum Europae munera..... §. XXVIII.

Tertium tumultuatur Bethlenius: factaque pace Cassoviae, possessionem sibi confirmat: Transilvaniae ordinum sanctio, qua eam ratam habent. §. XXIX.

Mortuo Bethlenio, adseritur Caesari Cassovia: turbae in Transilvania ortae ac sopiae: pactionis leges. §. XXX.

Mota iterum a Rakoczio seditio: quibus fomentis: eius clarigatio: Ferdinandi oppositum ei diploma: Cassoviam impetrat Rakoczius: Forgáchii eius defensandae studium: civium inquies: urbs Rakoczio deditur: nova belli excusatio, ab eo vulgatur. §. XXXI.

Regionem, late incursat, et subiugat: Eszterhazius et Buchaimus adversus Rakocziū movent: Cassoviam irrito conatu obdident: Rakocziī, in paciscendo, dolus: Buchaimi clades et fuga: Rakoczius comitia indicit Cassoviam: iterumque pacis consilia agitat. §. XXXII.

Götzius, Szendrönem liberat, et per Buchaimum legatum,¹ vicem Transilvanis reddit: pacis Tyrnaviensis lenti successus: Rakocziī nova expeditio: confecta Tyrnaviae pace, sufflaminatur: brevi post redintegrata: eius successus: pace instaurata, avellitur a Suecico foedere, Rakoczius: ex eius legibus Cassovia Rakoczio tribuitur. §. XXXIII.

Cassoviae, mortuo Rakoczio, quies, novarum rerum studiis, perturbatur: quales eae fuerint: praesidium Germanicum in urbem inductum. §. XXXIV.

Erumpente seditione, Cassovia ab Hungaris tentatur: hos Eszterhazius [p. 21.] et Koppius

profligant: quid inde accesserit Cassoviae: novus Hungarorum, in Cassoviam, adsultus: Koppius suppliciorum atrocitate, exosam facit Cassoviam: eo, provincia abeunte, proprius ad periculum accedit Cassovia. §. XXXV.

Caprarae cura nequit Cassoviam tutam praestare: capitur a Tököllo; quibus artibus et auxiliis: decadentibus urbe praesidiariis non servata fides: propugnaculum solo aequatur. §. XXXVI.

Tökölius comitia edicit Cassoviam: urbis, post Viennae obsidionem, fata: tentatur obsidione, a Iohanne III., Poloniae rege: strenue defenditur a Tökoliano praefecto. ... §. XXXVII.

Cassovia, post Viennensem cladem, Tökölii armamentarium: eius obsidenda cura Caprarae mandatur: castra is urbi admovet, eamque sibi dedi poscit: obsessorum ferocia: initia oppugnationis funesta: successum addit Tökölii captivitas: Petneházy ad Capram, adventus: et procurata ab eo urbis deditio. §. XXXVIII.

Factioni Tökolianae, ex deditione urbis, inflicta plaga: Francisci Rakocziī tumultus: Cassoviensium, in fide Caesaris, constantia: urbs tandem Rakóczio, deditur: eius, in munienda ea, solertia: frustra a Rabutino oppugnatur. §. XXXIX.

Cassoviam comitia indicit Rakoczius: urbem fastose subit: convivio a Bertsenio accipitur: consultationum initia: et capita, a Rakocziō proposita: suspicio, quam sibi Rakoczius et Bertsenius, eo conventu, collegere. §. XL.

Post Trentsinense proelium, quemadmodum Cassoviam, curae habuerit Rakoczius: Berthotyus, ad recognoscendam eam, missus: desolata moenia, et² exinanitam adparatibus urbem, Rakoczio nunciat: eius muniendae caussa mandata eo missa. §. XLI.

¹ add. sec. notam marginalem ² corr. ex ad sec. notam marginalem

Cassoviensium, erga Rakoczium, fides: post initam pacem Szathmariensem, aequis conditionibus, a Daniele Eszterhazyo, deditur Ebergenio. §. XLII.

Urbis calamitates reliquae: incendia: terrae motus: pestilentia. §. XLIII.

Celebritates et praerogativae Cassoviae: fit belli ducum; publicorum iudiciorum; et aerarii regii, sedes: laus urbis, a Bocatio decantata: accipit studiorum universitatem: atque collegium sacerdotum Agriensium: a Gabriele, e comitibus Erdödy, translatum. §. XLIV.

Situs urbis amoenus: aeris vitia, hodierna munditie diminuta: urbis interiora: vicus princeps: amniculus Csermel, urbem interluens: aedificiorum habitus: aerarium regium: [p. 22.] *armamentarium: cella penuaria:*

Bornemisziana domus: militum contubernia: eorum eximia utilitas. §. XLV.

Aedes sacrae, quae sint in urbe: basilica D. Elisabethae. §. XLVI.

Templa reliqua: Dominicanorum historia. §. XLVII.

Coenobia, atque aedes sacrae aliae: PP. Franciscanorum: Jesuitarum: collegium Academicum: eius ortus et incrementa: sacrarum virginum coenobium et templum: seminarium clericorum: convictus nobilium. §. XLVIII.

Urbis robur et munimenta: eorum, tempore Tökölly, habitus: fit sub Rakoczio validior: civium varietas, victus et mores: magistratus urbici: urbis opulentia. §. XLIX.

Suburbiorum opportunitates: insignia urbis. §. L. [p. 23.]

§. I.

Cassovia, vetustissima Hungariae Superioris urbs, dubiam habet denominationem. BONFINIUS, ut Italiae suae studeret, a Cassio Romano, Pannoniarum praeside conditam, audacter adfirmat. Sed gemino se errori implicat. Nam et rem comminiscitur, praeter historiarum ac veteris geographiae fidem; Pannoniae etenim, a septentrione orienteque Danubio, quasi perpetuo limite, disternabuntur, et cum Iazygum Metanastarum regione, in qua Cassovia sita est, nec quidquam commune habebant; et altius reponit urbis natales, quam revera oportebat. Si ultra CAROLI M. tempora, quae supra meminimus, urbis origo fit proferenda, malim cum ZAMOSIO^{a.)}ⁱ Gormanum Ptolemaei dicere. In Iazygum, inquit, regione, ponit PTOLEMAEUS Gormanum, quod hodie Cassoviam dixerim, si Geographorum filii, non repugnabunt. PTOLEMAEUS sic habet:^{b.)}ⁱⁱ Civitates Iazygum Metanastarum, hae sunt: Uscenum, Gormanum: tametsi non undiquaque caeli, ac soli, concordent situs. Neque forte melius BONFINIO somniant, qui Cassoviam, Quadorum coloniam fuisse adfirmant. His est Caschau, quasi, Quadsau, hoc est, Quadorum campus; unde sermonis variatione, vulgare illud nomen enatum sit. Ita TRÖSTERUS,^{c.)}ⁱⁱⁱ quam

Cassoviae denominatio dubiae originis:
Bonfinii error:

an sit
Gormanum
Ptolemaei:

vel a Quadis:

^{a.)} *Analect. Lapid. Vetust. Daciae* fol. 6. b.

^{b.)} Lib. III. c. VII. Adde CELLARI Notitiam Orbis Antiqui, lib. II. cap. VIII. p. 598. PTOLEMAEUS etiam Bormanum vocat, Libro VIII. Codex autem Vaticanus, dicto quoque libro III. sicuti observat ABRAHAMUS ORTELIUS, in *Thesauro Geographicō*, ad vocem *Gormanum*.

^{c.)} *Antiquo-Novae-Dacie Lib. II. c. IV. p. 140.*

ⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in SZAMOSKÖZY 1593. f. 6v.*

ⁱⁱ *Vide locos in nota b.) citatos in PTOLEMAEUS 1597. p. 71.; CELLARIUS 1701. p. 598.; ORTELIUS 1611. f. Qqq3r, ad vocem.*

ⁱⁱⁱ *Locum, quem Belius in nota c.) affert, vide in TRÖSTER 1666. p. 140.*

eius opinionem, nihil cunctaremur admittere, si idoneis, saltem qualibusunque auctorum monumentis fulcitam dedisset. Nullus coniectatione campus amplior est, sed nullus etiam pronior ad labendum, in primis, si ingenii accesserit fiducia, quam imposuisse TRÖSTERO, res *Hungarorum exagitanti, alibi^{d.)}ⁱ* [p. 24.] iam pridem docuimus. Ac profecto, nescio, utrum *Quadi*, ferocissimus alioquin populus, fines hucusque protulerint. Inter *Marum*, et *Granum*, hoc est, *Moravam*, et *Granum*, fluvios, se continuisse, dedis-sequi, in adversam *Pannionam*, clades innumeratas, certum est, et a nobis dictum saepius. Monebat amicorum non nemo, *Cassam*, Latine *Cassoviam*, a *Gaza*, quod thesaurum notat, sic vocatam fuisse, atque id quidem faciebat fidem adpellans codicis *Schaphusiensis* manu exarati, quem aliquando, peregrinator legerit, in hunc modum: *Fragopoli, tribus circiter milliaribus ad meridiem, distat Gazopolis, popularibus Gassa dicta, civitas aquosa. Vocata autem est Gazopolis, a Gaza, eo, quod temporibus excursionum Ostrogothorum, et Visigothorum, omnes facultates et divitias Longobardi, et Vandali, in eum locum, securitatis gratia, convasare solebant.* Haec ille, ex codice, qui inscribebatur: *Ichnographia Hungariae.ⁱⁱ* Sed quaeso, unde *Longobardis*, et *Vandalis*, aut horum hostibus, *Gothis*, gazae nomen, *Persicum* illud, et transmarinum, barbara illa aetate innotuit? Nempe, lusisse oportuit *Ichnographiae* auctorem, cum ex *Cassa*, *Gazam* comminiscebatur; licet negari haud possit, ita fieri solere, ut si bellum ingruat, huc opes suas, tamquam ad perfugium, congerant, qui regionem circumfusam incolunt. Doctorum hae de urbis nomine, coniectationes fuerant: vulgi est, quae sequitur, tametsi haud displicerit, auctori *Topographiae Magni Regni Hungariae:ⁱⁱⁱ* *Verius*, inquit, *alii ex Kása et falva, binis Hungaricis vocabibus, quarum illa pulles, haec locum, aut pagum notat, Cassoviae, quasi Cassa falva,¹ hoc est, Pultium pagi, vocabulum constant.* Nescio [p. 25.] an id in mentem venerit, urbis conditoribus, in primis, si *Saxones* fuisse credideris. Nam quod in diplomate EMERICI regis, ad annum MCCII. *Kasafalvenses* adpellentur, urbis nostrae cives, dicit illud quidem, de urbis antiquitate, testimonium, non vero de pultium etymo illo. Interim, diffiteri nolim, multum notationi huic verosimilitudinis² conciliari, ex eo, quod eiusdem regiunculae vicus quidam, a tritici proventu, *Búzafalva* adpelletur. Nostra nihil interest, unde arcessatur origo vocabuli, quippe quum potior nobis rerum, quam vocabulorum sit ratio.

§. II.

Urbis natales, a Székelyo, Carolo M. adtributi:

Ad natales urbis quod adtinet, supra, cum de *Saxonum*, in hanc regionem adventu egissemus, monuimus, *Germanicarum* coloniarum monimentum esse *Cassoviam*. Nunc fidem interponimus SZÉKELII, scriptoris, gente et lingua, Hungari: *Továbbá*, inquit, de Carolo M., *egyébféle Némettel építette*, Nagy Bányát, Cassát, Eperjest, Barthfát, Szebent és Lötsét. *Kiket mind azért miele, hogy ezekböl Erdélységet és Pannoniát birhatná. De meg tsalaték mint jámbor vélekedésében; mert ö ezekkel mind a' Magyaroknak szolgála. Mert,*

^{d.)} *De Vetera Litteratura Hunno-Scythica, Sect. II. §. XVI.*

¹ *Cassa falva* BONBARDI 1718. p. 131. *Casa Falvae* ² corr. ex vero similitudinis

ⁱ *Locum operis sui, quem in nota d.) noster citat, vide in BÉL 1718. p. 51.*

ⁱⁱ *De codice „Ichnographia Hungariae” inscripto nihil constat. Vide etiam [Bo] in praefatione.*

ⁱⁱⁱ *Vide in BONBARDI 1718. p. 131.*

mihelt az Magyarok esmét másodszor Hunniából ki jövénék; azonhelt ezek mind Nemetestől, a' Magyarok birodalma alá jutának.ⁱ Hoc est: *Porro, per alias Germanos (Saxoniae superioris) aedificavit* (Carolus M.) Rivulinum, Cassoviam, Eperiesinum, Bartpham, Cibinium, et Leutschau. *Quae omnia ideo fecit, ut ex his posset Transilvaniam et Pannoniam possidere, sed frustratus est vir bonus opinione sua, quia his omnibus [p. 26.] Hungarorum rebus velificavit.* *Protinus enim, cum Hungari secundo ex Scythia egressi sunt, hae civitates, una cum suis incolis Germanis, in Ungarorum ditionem pervenerunt.* Ista SZÉKELIUS.^{e.)} Subscribo narratiunculae, tametsi contraeat CARIONIS^{f.)}ⁱⁱ *Chronicon*, sed ita, ut moneam, urbes illas, atque in his *Cassoviam nostram*, castrensi admodum opere, excitatas tunc fuisse, decus autem ac robur reliquum, sequutis postea temporibus, lenta occasione, invaluisse. LADISLAUS TURÓCZY multis seculis recentiora urbis exordia prodidit. *Saxones, inquit*ⁱⁱⁱ, *prima loco dedere fundamenta, post annum millesimum centesimum quadragesimum tertium; quo, aut certe proximo superiori, evocantur a¹ Geysa² II. in Hungariam³ et Transilvaniam.*⁴ Nihil repugnarim,^{g.)}^{iv} venisse tunc in *Hungariam* colonias *Saxonum*. Sed ambigo tamen, an non, illi *Cassoviam*, sua hac demigratione, auxerint potius, quam condiderint. Certe, *Hungarorum fasti*, nihil, quod huc pertineat, adnotarunt, praeterquam, quod sub EMERICO rege, inter maiora oppida censam, atque incinctam muris; a STEPHANO V. agris donatam; ab ANDREA denique III. validioribus operibus communitam fuisse, docti^{h.)}^v perhibent. Dubito tamen, an recte, sive calculum subduxerint, sive urbis adnotaverint incrementa, qui eius munienda initia ad annum *millesimum ducentesimum nonagesimum*, referunt. Nempe, existimaverim, urbem, ex nupera *Tartarorum* grassatione, quae anno MCCXLI. usque in annum MCCXLIV. [p. 27.] hoc est, toto triennio perduraverat, nondum redintegratam, nova immanissimi hostis illuvione, quae sub LADISLAO *Cumano* anno MCCLXXXV. evenit, deletam penitus, saltem evastatam atrocius; e ruinis, sub ANDREA III. optimo principe, adsurgere coepisse. Nam, ut ad haec usque tempora, post tot bellorum conversiones, nudam, omni munimento, *Cassoviam* fuisse, credam, difficiliter a me impetro. Igitur instaurata ab ANDREA, non excitata primo omnium, *Cassoviensium* moenia, credamus, oportet. Postea, turres et propugnacula, CAROLUS I. operibus illis addidit. Quorum freti robore cives, frena⁵ subinde momorderunt. Nonne vero a LUDOVICO I. urbi mumentorum additum quidpiam? Ita existimo. Tum quod

Saxonibus
alii, a
Ladislao
Turóczy:

qui reges
urbem munire
cooperint?

e.) *Chronico Hungarico*, quod supra laudavimus. Fol. 150. seq.

f.) Libro IV. p. m. 329. ubi ea narratio fabulis accensetur.

g.) Dignum in eam rem lectu est ANDREAE *Hierosolymitanei* diploma, quod exhibet TOPPELTINUS, loco cit. p. 16.

h.) Vid. *Topograph. Regni Hung. et Tyrnavienses Eruditos; Celebrior. Hung. Urbium* P. II., p. 11.

¹ TURÓCZI 1729. p. 171. add. rege ² TURÓCZI 1729. l. c. Geyza ³ TURÓCZI 1729. l. c. *Ungariam* ⁴ TURÓCZI 1729. l. c. *Transsilvaniam* ⁵ corr. ex *fraena*

ⁱ *Verba a Belio citata vide in SZÉKELY 1559. f. 143r. (non in f. 150., sicuti in mss. erronee legitur). Textus Stephani Székely, qui hic citatur, ad orthographiam saeculo XVIII. usitatam a Belio accommodatus est (e. g. pro „tovaba” scribitur „továbbá”; pro „egieb fele” autem „egyébféle”), quod iam ad singula vocabula adnotare supervacaneum nobis visum est.*

ⁱⁱ *Locum chronicu Carionis, qui hic citatur, vide in CARION-MELANCHTHON-PEUCER 1572. p. 329.*

ⁱⁱⁱ *Quae hic a Ladislao Turóczii citantur, vide in TURÓCZI 1729. p. 171.*

^{iv} *Locum in nota g.) citatum vide in TÖPPELT 1667. pp. 16-22.*

^v *Locos in nota h.) a Belio memoratos vide in BONBARDI 1718. p. 132.; TIMON 1702. p. 11.*

Cassovia
gemina,
campestris et
montana.

eius in urbem exstant documenta alia benignitatis, tum, quod *Poloniae*, cum *Hungaria*, in eodem rege coniunctio, id apud limitaneum isthoc propugnaculum, requisivisse videbatur. Sed quam quaeso *Cassoviam* ad eum modum curaverant reges? Duplicem enim fuisse, in confessu est, apud rerum gnaros; *montanam* alteram, editiore iugo positam, alteram *campestrem*, quae hodieque superest. Res quidem disputatu difficilis; sed eorum tamen proxima ad verum coniectatio est, qui id, de inferiore hac, intelligunt, superiorem perfugii caussa, *Tartarorum* metu, excitari coeptam, autumantes. Cui opinioni, multum accedit verosimilitudinis, quod montanum illud castrum, STEPHANUS V., cum hucusque in privatorum esset potestate, anno MCCLXX. urbis ditioni, liberaliter adiecit. [p. 28.]

§. III.

*Accipit liberae
regiaeque urbis
axioma:*

*civium sub
Carolo I.
ferocia:*

*Hedvigis
foedus, cum
Polonis,
Cassoviense:*

Atque eadem illa tempestate, cum primum incresceret, in liberis, regiisque urbibus censi coepisse *Cassoviam*, inde colligimus, quod frequentes litteras regum acceperit, quibus oppidani, honorifica *civium* compellatione, salutabantur. De EMERICI diplomate, supra diximus, quod adhuc in tabulario urbis adservari, *Topographiae* auctor, testis est. Neque dubito, quin plura huius generis ibidem exstant: si possit nostris hominibus persuaderi, ut haec istiusmodi cimelia, malling, exemplo exterorum, in lucem protrahere, quam blattis in escam permittere. Accedit, inter septem vetustissimas liberas regiasque urbes, principem locum tenere *Cassovia*, crediderim, praecclare, de regibus et de reliqua patria, merendo occupatum. Sub initia CAROLI I. ea iam civium fuit, seu potentia, seu pervicacitas, ut summis etiam magistratibus, iura sua contemerantibus; resistere nihil dubitarent, factionem *Matthaei Trentiniensis* secuti. Tunc enim occiso *Paullo Omodaeo* (*Leonhardum* aliiⁱ) vocant non indignationem modo, sed arma etiam regis, in se provocarunt, ac perdomiti, fecerunt postea officium. Mortuo LUDOVICO I. cum HEDVIGIS, ex testamento patris ad capessenda *Poloniae* sceptra, proficeretur, *Cassoviae*^{k.)ii} substituit, ad quam primores Poloniae¹ egressi, pacta cum regina, et aeternum foedus cum Hungaris, pепigerunt,² legibus latis: ut HEDVIGIS quidem in *Polonię* veniens, ex procerum sententia nuberet; improlem, si e vita demigrare contingeret, ei MARIA soror succederet; idem ius esset HEDVIGI, nullo, a MARIA *Hungarię*, relicto haerede. Ac HEDVIGIS quidem, posthabito³ *Wilhelmo Affabili*, Archiduce *Austriae*,^{1.)iii} [p. 29.] JAGELLONI, *Lithuaniae* duci, nupsit, et sicuti maritum, ad sacra *Christianorum*, ita regionem, cui dominabatur, ad *Polonię* pertraxit. Mortuo ALBERTO *Austriaco*, ELISABETHAE fortunam pertinaciter urbs nostra sequebatur, toleravitque tumultuarias obsidiones, *Giscrae Bohemi* praesidiis

^{i.)} PETRUS de RéVA, *Corona Hung.* Cent. IV. p. 21.

^{k.)} Idem, loco cit. p. 25.

^{1.)} Excessimus rei gestae historiam, in descriptione urbis *Pisoniensis*, Cap. III. seu Periodo urbis *Hungarica*, §. 28.

¹ RÉVAY 1659. p. 25. *Poloni* ² RÉVAY 1659. l. c. *inierunt* ³ corr. ex *post habito* sec. E

ⁱ *Locum operis Petri Révay in nota i.) designatum vide in RÉVAY 1659. p. 21.*

ⁱⁱ *Locum in nota k.) relatum vide in RÉVAY 1659. p. 25.*

ⁱⁱⁱ *Quod ad locum in nota l.) citatum attinet, non equidem in §. XXVIII., sed in XXVII. period. Hung. historiae urbis Posoniensis ea res a Belio narratur. Cf. BÉL 1735–1742. I. pp. 147–148.*

egregie munita. *Adiecerat*, inquit BONFINIUS,^{m.)i} *Giscrae Bohemo*,¹ Cassoviae urbis, montanaeque provinciae, praefecturam, ut hominem, quem consilio, armis et auctoritate haud parum in Bohemia² posse noverat, hisce sibi officiis obligaret, eoque vehementius, in pupilli sui tutelam, obstringeret. Sed *Giscra*, uti rapinarum fuit avidissimus, tutandi principis obtentu, regionem late circumfusam, extra modum adfluxit. *Cassoviam* profecto, militari ope- re, ultra seculi morem, communivit, ut haberet, trepida re, latrociniorum perfugium. De eo iterum BONFINIUS:ⁱⁱ *Nactus ad explendam cupiditatem tempus nimis idoneum, vi- cinas Cassoviae regiones, ac universas superioris Hungariae³ oras, incursat, pagos incendit, agrum late populatur, praedam undique ingentem congerit, iuxta in homines ac pecora saevit, reliqua. Diu, ea tempestas saeviit, fuitque tunc Cassovia, rapinarum quasi officina quae- dam. Quin et Poloni, spe exciti praedarum, subinde et oram evastabant; et Cassoviensem agrum, incursabant. Hos *Giscra*, ne suos fines, quos ipse percursare solitus erat, exinanirent, saepius^{n.)iii} acie fudit.* WLADISLAUS proinde, ut rapacissimum hominem a cervi- cibus amoliretur, obsidem statuit *Cassoviam*, belli summa *Iohanni Galearo, Iohanni item Perényo, Kászmarcki* praefecto, tradita. Sed *Giscra*,^{o.)iv} cum, quid rex adversum se moli[p. 30.]retur, maturius cognoscit, *Cremnitziensibus* vectigalibus, ubi nummos, post- humi nomine, cudebat, adiutus, nova *Bohemorum* supplementa conscribit, urbem com- meatu implet, instaurat munitiones, adeoque paratus, *Galearum* operitur, ut, inferior licet viribus fuerit, coegerit tamen hostes, magno coeptam labore obsidionem dissolve- re. Atque tunc quidem ipse *Giscra*, urbem defensabat. Iniquius postea *Telephus*,^{p.)v} vir alioquin manu fortis, rem gessit, quippe qui, ab his, quos vicerat, victus captusque, non *Cassoviae* modo praefecturam, sed libertatem etiam amisit. ELISABETHA, e vivis subla- ta, nec quidquam *Bohemi* a rapinis cessavere. *Bohemi*,⁴ inquit historicus,^{q.)vi} *regina vita defuncta, ad Caesarem, cum universis praesiidiis oppidisque, quae in Cassoviana provincia tenebant, continuo defecere. Hi namque⁵ veluti carceribus, ac vinculis, emissi, in regios pa- gos, et oppida erumpunt, populationes ac caedes, instaurant, multo ferocius, quam antea, sae- viunt, intestina mala redintegrantur.* Perduravit haec gentis intemperies, gemuitque sub eius captivitate *Cassovia*, dum a MATTHIA^{r.)vii} imperata facere, cogeretur.

Giscrae,
insessa urbe,
rapacitas:

Wladislai
irritus eius
obsidendi
conatus.

^{m.)} Dec. III. Lib. IV. p. 426, 33.

^{n.)} Idem Decade III. Lib. V. initio, p. 430.

^{o.)} Idem, ibidem Lib. V. p. 436, 3.

^{p.)} Ibidem p. 437, 13.

^{q.)} Ibid. p. 440, 10.

^{r.)} MATTHIAM, *Cassoviae* fuisse, BONFINIUS testatur, Decade IV. Lib. V. p. 600, 30. ad annum 1478.

¹ *Giscrae Bohemo* BONFINI 1581. p. 426. quoque huic ² BONFINI 1581. l. c. *Boemia* ³ *universas superioris Hungariae* BONFINI 1581. l. c. *universas superiores Ungariae* ⁴ add. a Belio ⁵ BONFINI 1581. p. 440. nanque

ⁱ *Locum in nota m.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 426.*

ⁱⁱ *Verba Bonfinii hic citata vide eodem loco, id est, in BONFINI 1581. p. 426, a linea 37.*

ⁱⁱⁱ *Vide locum Bonfinii in nota n.) allatum in BONFINI 1581. p. 430.*

^{iv} *Locum hunc Bonfinianum in nota o.) citatum vide in BONFINI 1581. p. 436.*

^v *Locum Bonfinii in nota p.) proditum vide ibidem, p. 437.*

^{vi} *Locum in nota q.) memoratum vide in BONFINI 1581. p. 440.*

^{vii} *Vide locum in nota r.) designatum in BONFINI 1581. p. 600.*

§. IV.

Cassoviensium
in Wladislaum
fides:

*rei gestae
series:*

Albertus
Cassoviam,
irrito conatu,
obsidet.

In primis WLADISLAO, qui *Corvinum* excepit, fidem probavit *Cassovia*. Cum enim ALBERTUS, WLADISLAUM, fratrem germanum, bello semel iterumque lacerret, expugnataque *Cassovia* aditum sibi ad interiora *Hungariae* praemuniendum, conaretur, *Cassovienses*, tolerata, semel atque iterum obsidione, non remoram modo rebus *Poloni* iniecerunt, sed redactum [p. 31.] ad incitas, coegerunt, pacem a victore, Stephano Scepusiensi, implorare. Res fuit istiusmodi: posteaquam MATTHIAS *Corvinus*, rebus humanis exemptus est, scisis procerum, in diversa, studiis, hi MAXIMILIANUM *Austriacum*; illi WLADISLAUM, *Bohemiae* regem; ALBERTUM alii, regem postulabant. Praevaluit eorum sententia, qui WLADISLAO velificabantur: MAXIMILIANO et ALBERTO, iura, quae obtendebant, commoto utrinque bello, adseratum euntibus. Et MAXIMILIANUS quidem ulteriorem *Hungariam*, quod nemo se intranti cum exercitu obiiceret, facile pervasit, capta simul, et dirum in modum evastata *Alba Regali*. Nondum inaugurato WLADISLAO, ALBERTUS quoque, in superiorem *Hungariam*, patre CASIMIRO, palam connivente, se infudit, totamque regionem, ad *Pestanum* usque agrum, infestis armis percursans, incendiis et rapinis, foedavit, regnumque, ea vi, a paucis quibusdam plebeis hominibus, sibi oblatum, repetiit. Sed tunc, missis frequentibus nunciis, qui fratrem, a coeptis deducerent, facile obtinuit WLADISLAUS, ut bellum, mutuo, in citeriore *Danubii* ripa, colloquio,^{s.)ⁱ}

 pactis conditionibus, supprimeretur. Sane, ALBERTUS, quinto, quam venerat, die, cum copiis, in *Poloniam* rediit: *Glogaviensem* in *Silesia* ducatum, in pacis firmamentum, accepturus. Sed cum WLADISLAUS, sive, quod in adeundo regno occupato, non vacaret, sive, quod revera, extortis sibi conditionibus, stare nollet, regionem fratri, non illico attribuit, ALBERTUS quoque, pacta rescindenda putavit: PHILIPPO CALIMACHO, cladis *Varnensis* scito scriptore, strenue fri[p. 32.]gidam adfundente. Itaque, itineris ac consiliorum ratione commutata, *Cassoviam* obsidendum expugnandamque statuit. Admotis ad urbem castris, in primis commeatu, qui assiduo invehebatur, privandam, tandemque fame, ad deditiois leges adigendam, opinabatur: quod distentum alibi fratrem intelligeret, urbemque, quasi per otium capi posse, existimaret. TUBERO^{t.)ⁱⁱ auctor est, parum abfuisse, quin primo impetu, urbs a *Polonis* interciperetur. Albertus, inquit, *Cassoviensi*¹ agro prius vastato, quae ad oppugnationem urbis pertinerent, celeriter paratis, urbem oppugnare aggreditur,² ratus, si coepita successissent, Hungarorum animos, non parum ea re motum iri, atque in sui favorem converti posse. Civitati militiae insuetae (omnes enim mercatores sunt) tantus terror hostium adventu incidit, ut ni Bohemus³ quidam, longe inter regios purpuratos clarus, Peutam Sevichovium populares adpellabant,⁴ adfuisse, nullo ferme repugnante, portis immissus esset hostis; properea quod oppidanis, ex re scilicet insolita, pavore torpentibus, nec portas claudere, nec muros ascendere, nec tormenta locis opportunis disponere, occurrebat. Quod ubi Bohemus⁵ vidit, non minus audaci, quam necessario consilio,}

^{s.)} Descriptum id habes, apud LUDOVICUM TUBERONEM, *Commentariorum de temporibus suis* Lib. II., p. 48.

^{t.)} Loco citato p. 51.

¹ TUBERO 1603. p. 51. add. quoque ² TUBERO 1603. l. c. aggreditur ³ TUBERO 1603. l. c. Boemus ⁴ TUBERO 1603. l. c. appellabant ⁵ TUBERO 1603. l. c. Boemus

ⁱ Locum operis Tuberonianus, qui in nota s.) apponitur, vide in TUBERO 1603. p. 48.

ⁱⁱ Hunc locum in nota t.) citatum vide in TUBERO 1603. pp. 51–52.

quo Cassoviensium¹ animos erigeret, metumque his hostilem demeret, confestim, levem armaturam, cuius generis equites, circiter trecentos,² apud se habebat, equos sternere, oppidoque erumpere iubet, ut hostem armis gravem, et ob id magis statarium, quam concursatorem, pro cursionibus lacerrent. Hungari, celeriter equos descendunt, [p. 33.] ex oppido provolant, in Polonosque, nihil³ tale timentes, impetum faciunt. Itaque, et equorum freti velocitate, et hostium abusi ignavia modo procurrentes, modo refugientes, atque non a tergo solum, sed etiam a latere, hostem carpentes, aliquamdiu⁴ vexarunt. Tandem ex Polonis aliquot vulneratis, in oppidum, sedato gradu, ac nulla timoris significatione, abeunt. Mirum, imparatam adeo urbem, ALBERTUM deprehendisse, nondum Giscrae, et perpetuarum, quas ille, vel faciebat, vel retundebat, impressionum, immemorem. Hungarorum certe, qui in praesidio erant, eximia fuit virtus. Quidam ex Hungaris equitibus, pergit TUBERO,^{u.)ⁱ}

dum ceteri,⁵ qui levia proelia⁶ cum Polonis, erumpendo conserebant, oppidum repeterent, Polonum equitem, extra suorum agmen nactus, subditis equo calcaribus, infesta hasta petit; Polonus quoque ex adverso concitato equo, hosti occurrit. Attamen, seu viribus, seu arte, seu utroque impar, primo ictu, ex equo praecepitur. Hungarus, iacenti vincula indidit, vehementerque obluctantem, ad praefectum urbis, Cassoviam pertraxit. Quo plane spectaculo, moeror ingens Polonus incessit, et Cassoviensibus, Hungaricae virtutis admiratio, iniecta. Nescio, an non haec primo ALBERTI, in *Hungariam*, impetu, adeoque ante gesta fuerint, quam in *Pestano* agro, instaurata quomodocunque concordia, fratres diremti sunt. Nam, *Hungarorum* hoc successu, haud mediocriter consternatos Polonos, non modo ab oppugnatione urbis, sed etiam ab obsidione omnino deterritos, prorsusque duce *Blasio Magyaro*, qui ad ALBERTUM defecerat, ad evastandam regionem conversos, TUBERO memorat: quod ad primae illius expeditionis ingenium, plane pertinet. [p. 34.]

§. V.

Sed WLADISLAUS, audita fratris intemperie, consultisque, de rei publicae salute, proceribus, nihil cunctatus, *Pisonium* venit, *nigras cohortes*, quae tunc intra eam urbem et *Tyrnaviam* stativa habebant, soluto aere, conductit, inque fratrem expeditionem suscipit. Vix *Budam* venerat, cum de obsessa a MAXIMILIANO *Alba*, frequentes trepidosque nuncios accipit. Itaque, opem *Albanis* ferendam ratus, exercitum, quem adversus fratremducere statuerat, extemplo⁷ *Danubium* traicere iubet. Quod dum fit, *Alba* a MAXIMILIANO capit. Ea conversione nec quidquam percussus, ad *Cassoviam* liberandam, animum adiicit, receptoque in castra, cum selecta militum manu, *Iohanne Corvino*, iter, cum octodecim millium exercitu, prosequitur. Plures iam dies ALBERTUS *Cassoviam* obsidebat, quin moenia quoque, admotis tormentis, verberare cooperat; cum de adventu WLADISLAI populatores, passim exurentes regionem, certiore faciunt. Ergo, ad tuendam nominis sui famam, pertinere ratus, relinquenda tantisper circumvallatae urbis moenia, atque patentibus campis, fratri, instructa acie, occurrentum, militari habito

Wladislai, in
Albertum,
expeditio:

^{u.)} Ibidem, p. 52.

¹ TUBERO 1603. l. c. *Cassoviensium* ² TUBERO 1603. l. c. *trecentos* ³ TUBERO 1603. p. 52. *nil* ⁴ TUBERO 1603. l. c. *aliquandiu* ⁵ TUBERO 1603. l. c. *caeteri* ⁶ TUBERO 1603. l. c. *praelia* ⁷ corr. ex *ex templo*

ⁱ Locum Tuberonianum in nota u.) relatum vide in TUBERO 1603. p. 52.

*occurrit
adventanti
Albertus:*

*praesidiario-
rum eruptio,
atque edita in
Polonis clades:*

*Demetrii
Jaxith
singularis cum
Tartaro pugna:*

*Albertus
pacem serio
petit:*

et impetrat.

senatu constituit. Ab urbe digressus, WLADISLAUM, pugnae potestatem facturum, non procul inde offendit: collataque tam prope castra fuerunt, ut equorum hinnitus, fremitusque multitudinis, hinc atque illinc, exaudiretur. Res ad pugnam vergebant, iamque tormenta mutuo evibrabant,¹ cum duces, fraternum bellum detestati, principum utrique, uti dissidia, extra Martis aleam, componerent, plane persuadent. Missi, ultiro citroque, nuncii, vix quidquam proficiebant, *Polonis* [p. 35.] et tunc, cum de sacerienda concordia ageretur, qua machinis, qua velitibus, rem hostiliter gerentibus. Id conspicati, e moenibus, ac templorum turribus, qui in praesidio urbis fuere, animadversoque, *Polonos* aggerrum et tormentorum custodiae, exiguum militum numerum reliquise, densato globo erumpunt, editoque cruento certamine, omnibus machinis, quae per suggestus dislocatae erant, puncto temporis potiuntur: ligneas turrem, e materia et cespite, ad moeniorum fere altitudinem, a *Polonis* eductas, expugnant, atque pulvere pyrio, quem nunc occupaverant, subiecto, inflammant, incolumesque in urbem redeunt. Sub idem tempus, castris mutuo se lassentibus, *Tartarus*,^{v.)} i equo vectus, fortissimum *Hungarorum*, si quis in arenam auderet descendere, ad singulare certamen, magna sui iactatione, clamoreque, provocat. Occurrit, ferocieni, *Demetrius Jaxith*, MATTHIAE regis alumnus, multisque editis facinoribus clarus, equitum praefectus, atque inspectante utroque exercitu, barbarum, primo congressu, adacta in pectus hasta, equo deturbat, ac conficit. Utrumque facinus, in meliorem partem interpretatus WLADISLAUS, impunitatis veniam, per caduceatores edicit omnibus, qui relictis intra tridui spatiu ALBERTI partibus, ad se redierint, fecerintque in posterum officium. Ea res multorum a *Polono* animos alienavit, ALBERTUMQUE prorsus induxit, uti pacem, de qua segnius adhuc agebat, cupidius iam deposceret. Itaque scriptis, ad WLADISLAUM litteris, quas, sagittae adligatas, in fraterna castra, emiserat, seria pacis [p. 36.] consilia aperit, eumque in colloquium, fide interposita, invitat. Acceptavit conditionem WLADISLAUS; tum, quod a fraterno bello suapte abhorret, tum, quod, *Albae* recuperandae studio teneretur: iamque inusitata hiemis saevities,^{x.)}ⁱⁱ extra modum militem ducesque adfligens, missionem edici postulabat. Igitur, positis, inter utraque castra, duobus tentoriis, ALBERTUS, equo vectus, prior ad fratrem venit. Tunc, remotis arbitris, unico *Valentino*, Varadiensi praesule, qui fratum affectui moderaretur, retento, de mutuis dissidiis disceptare, exprobrare iniurias, ALBERTUS, etiam regnum sibi delatum repetere, accusareque WLADISLAUM, qui conditionibus, quas nuper in agro *Pestano* pepigisset, convulsis, hanc sibi instaurandi belli necessitatem imposuisset. Sedato haec animo tulit WLADISLAUS, nec gravate *Pestanas* illas conditiones, fratri adfirmavit denuo; quibus ALBERTO *Glogoviae* Ducatus, cum certis oppidis, adscribebatur, interea vero, dum id fieret, *Sárosium*, *Eperiesinum*, et *Cibinium*, pignori dabantur. Confecta ad eum modum pace, ALBERTUS, praesidiis in oppida, quae nunc diximus, impositis, ad suos abiit; WLADISLAUS autem, *Cassoviam*

v.) Aliter certamen hoc singulare LUDOVICUS TUBERO *Comment. de rebus sui temporis* Lib. IV. p. 70. seqq. descriptis.

x.) Descriptam eam legesis apud BONFINIUM, Decad. V. Lib. I. p. 690, 50. seqq.

¹ corr. ex e vibrabantur

ⁱ Locum, qui in nota v.) citatur, vide in TUBERO 1603. p. 70.

ⁱⁱ Vide locum Bonfinianum notae x.) insertum in BONFINI 1581. p. 690.

ingressus,^{y.)ⁱ}

cives ac milites, ob servatam fidem, multis verbis collaudavit, novisque immunitatibus, ac muneribus donatos, ut porro, suae huius virtutis memores, in officio permanenter, benigno sermone admonuit, *Budamque* inde rediit.

§. VI.

Averuncato¹ bello fraterno, reciperataque *Alba* [p. 37.] *Regali*, quin universa *Transdanubiana* regione, depulsis *Germanis*, in febrim, quam ventris profluvium multo reddiderat periculosorem, W^LADISLAUS incidit, iamque fama vulgaverat, e vivis, post praeclera haec regni initia, regem excessisse. Rumore eo ad ALBERTUM perlato, novum mox bellum, priori, et adparatu grandius, et eventu atrocius, conflatum est. Is enim, ne iam quidem, pacis conditiones, a fratre sibi servatas, caussatus, coadunato plurium milium exercitu, nihil cunctatus in *Hungariam* movet, iterumque *Cassoviae* oppugnandae imminet. Mox et regionem omnem, quae *Cassoviam* et *Tokayum* interiacet, rapinis et incendiis, miserabilem in modum deformat; atque duo millia, et amplius doliorum vini passi, quae per vim ademerat, in *Poloniam* mittit. Haec ille, ad *Cassoviam* agitabat, cum W^LADISLAUS, nondum prorsus confirmata valetudine, anticipi iterum periculo circumventus; nam et MAXIMILIANUS, bellum redintegraturus ferebatur, legatos, ad fratrem, patremque CASIMIRUM mittit, cum his mandatis, uti serio monerent ALBERTUM, *Hungaria* decederet; patrem contra, verbis conceptissimis rogarent, ne, seu ope, seu consilio temerarios crudelesque ausus fratri, porro sustentet: stare sibi, belli, adversus iniurissimum hominem, fortunam experiri; ubi, si quid ALBERTO evenerit adversi, non id sibi, sed fratri intemperantiae tribueret. Legati, suo perfuncti munere, verba gestis contraria accepere. Nam ALBERTUS quidem, emortuali de fratre nuncio, in bellum se prolectum iacebat, ne per ignaviam, iure suo cedere videretur; nunc, cum superstitem audiat W^LADISLAUM, [p. 38.] convasatis belli instrumentis, sine mora in *Poloniam* cum exercitu rediturum. CASIMIRUS vero, legatis comiter habitis, se ALBERTUM serio commonefactum spopondit, ne deinceps W^LADISLAI oppida usurpet; sed positis armis in *Poloniam*, quo eum domestici etiam bellorum motus revocent, primo quoque tempore revertatur, quod si paterna monita susque deque habere perrexerit; non modo nulla copiis stipendia subministraturum: sed indicto etiam bello, hostem renunciaturum. Haec illi verba ad W^LADISLAUM retulerunt, cum interim ALBERTUS, regionem omnem percursare, vexare quotidianis impressionibus *Cassovienses*, et quaquavorsum praedas agere pergit: simul expugnandae urbi adparatum cogit, neque non ita se gerit, ut non in fraterno regno, sed in hostico arma circumferre putaretur. Ista, variis nunciis edoctus W^LADISLAUS, ne,³ seu regionem, seu urbem, timide atque ignave deserere videretur, ad STEPHANUM de ZÁPOLY, regni palatinum, qui cum *Bohemorum* copiis, et quas ipse conscriptas habebat, tutandae huic orae, post nuperum cum ALBERTO foedus, relictus fuerat, manda-
ta mittit; uti fratrem a *Cassoviae* obsidione, quin tota ea regione bello deiiciat; adfutura

Inita pace, Al-
bam recipera-
Wladislaus,
inque² mor-
bum incidit:
Albertus,
bellum denuo
commovet:

quod
Wladislaus
missis legatis
amoliri
conatur:

mox belli
summam,
Stephano
Zápolyae
credit:

y.) Plenior huis belli historia legitur apud BONFINIUM loco cit. p. 689. seq. ISTVÁNFFYUM Lib. I. exeunte, LUDOVICUM TUBERONEM, *Commentarior. sui temporis*, Lib. IV.

¹ corr. ex averuncato sec. E ² corr. ex in quo sec. synopsin et E ³ corr. ex e (?) sec. E

ⁱ Locos, qui in nota y.) reperiuntur, vide in BONFINI 1581. p. 689.; TUBERO 1603. p. 84.

cui se obiicit
Albertus:

committitur
proelium:

pugnatur
acerrime:

vincuntur
Poloni:

Albertus
in fugam
conicitur:

procerum et antistitum auxilia,^{z.)ⁱ}

liberaliter spondet. Ergo STEPHANUS, ut anni superiores infamiam, *Austria* enim inglorius decesserat, <abstergeret>,¹ non se regi, non patriae, non gloriae sua defuturum, respondit. Postea *Bohemis*, quos *Nicolaus Haubicius* ductabat, spe dissolvendorum, quae restabant, stipendiorum, praedaeque, ex [p. 39.] *Polonis* parandae, ad bellum accensis, exercitum octodecim² millium, coadunat, positisque in suburbano *Cassoviensi* castris, pugnae occasionem captat. Habebat ALBERTUS castra, medio inter *Cassoviam* et *Eperiesinum* itinere, ad *Tartzam* amnem. Is, ut hostes, magna victoriae fiducia proprius accessisse cognovit, tametsi, vix quatuor millia armatorum, sub signis habebat; quod alii quidem, praeda onusti in *Poloniam* redierant, alii, pallantes, late per regionem vagabantur; indecorum tamen ratus, pugnae potestatem hosti denegare, aut *Eperesi*, quod ex nupero foedere adhuc obtinebat, imbellium ritu ferarum, quasi indagine quadam conclidi; instructa, ducum consilio, acie, *Stephano* obviam processit. Quo viso *Scepusiensis*, ordines et ipse instruit, relictaque ad castrorum custodiam valida suorum manu, hostem adoriri statuit. Cornu dextrum ipse ductabat, sinistrum *Haubicio* tradidit: utrumque cataphractorum turmis praemunivit. Ut in conspectum venere acies, equites levioris armatura, sed bellis *Turcicis* duratos, procurrere, hostem lassessere, et pugnae initium facere,^{aa.)ⁱⁱ}

iubet. Excipiunt *Poloni* impetum, commissoque proelio, rem acriter gerunt, atque *Bohemos* in primis urgent. Quibus fugam fere prospectantibus, *Stephanus*, cum *Hungaris*, facto cuneo, in hostes incurrit, atque praefactis in *Polonorum* pectoribus hastis, *Hungaris*, ut gladio rem gerant, edicit. Hi, cum praesente ubique *Stephano*, strenue mandata exsequuntur, magna *Polonorum* fit strages. At, in eo cornu, ubi *Bohemi* depugnabant, proelii fortuna adhuc nutabat; cum et *Bohemi* for[p. 40.] tissime dimicarent; neque loco cederent *Poloni*. Iam dies in vesperam declinabat, cum *Stephanus*, ne ex acie, aliter quam victor, decederet, sclopetariorum cohortes, quas castris custodiendis reliquerat, extemplo acciri, et in hostes ire iubet. Simul hi, glandium imbræ in infestos ordines, effundunt, *Poloni* referre pedem, posteaque in apertam fugam effundi. *Albertus ipse*, uti habet ISTVÁNFFYUS,^{bb.)ⁱⁱⁱ}

nullo, aut optimi ducis, aut fortissimi commilitonis officio praetermissò, duobus equis, pugnando amissis; et tertio, sub ventrem, gravi vulnere, debilitato, saepe certamen instaurare, frustra conatus, multis fortibus viris aut captis, aut imperfectis, tandem, amissò exercitu, saluti suaे consuluit, ac praecipiti fuga, cum viginti equitibus, e manibus hostium se proripuit. BONFINIUS,^{cc.)^{iv}}

accepta, e captivo, quodam milite, eius noctis³ tessera, per medias hostium custodias, cum paucis, tamquam⁴ amicum,

^{z.)} Copias, quas quisque in id bellum miserat, LUDOVICUS TUBERO, *Commentariorum de temporibus suis*, Lib. IV. p. 80. seqq. recenset, qui legendus sane est.

^{aa.)} Orationem Stephani, quam proelium commissurus, ad milites habuit, TUBERO exhibit, loco citato, p. 84. seqq. pugnam vero p. 88. seqq. describit.

^{bb.)} Lib. II. p. 21, 46.

^{cc.)} Decade V., Lib. II., p. 701, 43.

¹ add. a nobis ² corr. ex octedecim sec. E ³ accepta...noctis BONFINI 1581. p. 701. accepta eius noctis e captivo quodam milite ⁴ BONFINI 1581. l. c. tanquam

ⁱ Locum Tuberonianum in nota z.) repertum, ubi scilicet copiae istae recensentur, vide in TUBERO 1603. pp. 80–82.

ⁱⁱ Locos operis Tuberonis in nota aa.) citatos vide in TUBERO 1603. pp. 84–86. et pp. 88–89.

ⁱⁱⁱ Vide hunc locum in nota bb.) designatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 21.

^{iv} Locum in nota cc.) allatum vide in BONFINI 1581. p. 701.

*imprudentibus illis, elapsum, Eperiesinum venisse,¹ memorat. Revera tamen, virtute sibi fugae spatium peperit. Cum enim, a duobus *Bohemis*, qui armis cristisque, conspicuum, summo ardore prosequabantur, pene caperetur, iamque gladium, quo se pugnando tuebatur, fractum amisisset, accepto a *Iohanne Cruspicio*, equite *Polono*, acinace, ambos confecit, sicque *Eperiesinum* evasit. Illic demum a *Stephano et Haubicio* circumclusus, pacem, quam toties pessima sua re contemeraverat, redintegrare cogitur, his latis legibus:ⁱ *uti op-pida, quae usurpat hucusque, Eperiesum, Sárosum, ac Cibinium, redderet. Ipse, non tam suo merito, quam indulgentia* [p. 41.] *fratris, incolumis, acceptis simul captivis, in Poloniam rediret; tormenta secum reveheret; iniuriis belloque, aeternum abstineret; amorem fraternum, sanctum in posterum haberet; cumque Hungaris amicitiam, pro vicinitatis iure, perpetuo cole-ret.* Iste, belli eius, et calamitatis, quae inde *Cassoviensibus* tertium incubuerat, finis fuit.*

atque
Eperiesini
obsessus, pacem
impetrare
cogitur.

§. VII.

Haec anno MCCCCXCI. gesta confectaque fuere. Biennio post, evocato *Leutschoviam* fratre *Alberto*, qui patri mortuo, in regno successerat; indictoque proceribus *Hungaris*, ad componendas, quae e superiore bello restabant, discordias, conventu; *Cassoviae*, solemnem eam coitionem, praestolatus est **Wladislaus**. *Cassoviam cum venisset*, verba sunt **BONFINII**,^{dd.)} *atque eodem mox universi principes accessissent; uno Laurentio duce excepto, qui superbe regis imperium, inani quadam² arrogantia, detrectavit; ibi fratres, quos sat-tis mature (quippe longa ac difficilia emensuros itinera) advenire non posse, prospiciebat, sibi exspectandos putavit.* Rebus, *Leutschoviae*, intra mensis spatium, magna edita pompa, pertractatis, atque fratribus, significatione multa amoris, *Fridericus enim et Sigismundus*, una venerant, dimisis, perlustrataque provincia, ut gravissima, quibus adfectam esse cognoverat, eius vulnera sanaret, *Cassoviam* iterum reversus est; *Sigismundo*^{ee.) ii} episcopo *Quinqueecclesiensi*, quem *Budae*, rebus administrandis, reliquerat, isthuc arcessito, ut eius consilio uteretur. Secuta postea sunt tempora, ista *Hungariae* regione, pacata, et a bellis vacua, quae quidem, uti res universae provinciae, ita *Cassovi*[p. 42.]*ensium* in primis, clarissimis incrementis redintegraverunt. Duravit, ea urbis felicitas, usque ad cladem *Mohácsianam*. Ea vero accepta, perpetuis postea turbis exercebatur: quas iam, ex more nostro, brevi fasce, complectemur.

Wladislaus
Cassoviam
venit:

Cassoviensium
felicitas.

§. VIII.

LUDOVICO, anno MDXXVI. in pugna *Moháciensi* obtrito, cum se *IOHANNES de ZÁPOLYA*,³ regem coepisset gerere, iamque *FERDINANDUS*, iura sua, ferro adversus eum, vindic-

Urbis, post
cladem Moháciensem, fata:

^{dd.)} Decade V., Lib. IV. initio, p. 714.

^{ee.)} *BONFINIUS*, loco cit. p. 717, 9. et *ISTVÁNFFYUS*, Lib. III. p. 34, 19.

¹ *amicum... elapsum... venisse* *BONFINI* 1581. l. c. *amicus... elapsus, ad Eperies pervenit* ² *BONFINI* 1581.
p. 714. add. *inflatus* ³ corr. ex *Zapolyae* sec. **E**

ⁱ *Verba haec Bonfinii vide ibidem, id est, in BONFINI* 1581. p. 701.

ⁱⁱ *Locos, qui in nota ee.) afferuntur, vide in BONFINI* 1581. p. 717. et *ISTVÁNFFY* 1622. p. 34.

*fit ducum
Ferdinandi
specula, atque
belli sedes.*

caret: *Cassovia*,¹ specula quasi quaedam fuit, unde duces *Ferdinandeis*, et *Iohannis* molitiones observabant, et cum erat opus, expeditiones suscipiebant. Post *Tokayense* certe proelium illud, quo vires *IOHANNIS*, uno quasi ictu, accisae fuerunt, *Cassoviam*, *Cocianus*, victorem exercitum deduxit, ac, cum *IOHANNES*, reparatis quomodocunque copiis, iterato, duce *Bodone*, manus cum *Ferdinandeis*, conserere statuisset, *Cocianus*, ac ceteri duces, *Cassoviae*,^{ff.)ⁱ eius itinera et consilia, observabant, eductoque hinc exercitu, *Bodoni*, castra ad *Zinam*, palatini oppidum, duobus ultra *Cassoviam* versus *Tokayum* milliaribus positum, haud procul ab *Hernádo*, habenti, forti animo occurrerunt. Commisso proelio, succubuere iterum *Zápolitan*, captoque *Bodone*, tantus Victoriae illius fuit proventus, ut *Tokayum*, *Agria*, *Hatvanum*, *Vacia*, et *Neogradum*, ceteraeque arces, et regio omnis usque ad *Danubium*, partibus *FERDINANDI* confestim accesserint. Rebus, ea expeditione, ex animi sententia gestis, *Cassoviam* denuo *Cocianus* rediit, exercitu, ita per hiberna collocato, ut ad primum nuncium cogi, et adversum hostes progredi posset. Vere demum se aperiente, cum victore exercitu [p. 43.] magnoque tormentorum adparatu, *Cassovia*^{gg.)ⁱⁱ profectus, *Scepusium*, *Hradecum*, *Licavam*, atque *Trenchinum*, sub potestatem *FERDINANDI* misit.}}

§. IX.

*Cassoviensium
in Ferdinan-
dum fides:*

*urbs, a
Zapolitanis,
proditione
nostrorum
capitur:*

Haec, sub regni exordia, a *Ferdinandeis* gesta sunt. Fidem postea, quae regi addixerant, et tunc servavere intemeratam *Cassovienses*, cum pervastata ulteriore *Hungaria*, *Viennam* ipsam *Solymannus* obsideret, nutarentque procerum, etiam fidissimorum, studia. Anno demum, supra *millesimum quingentesimum trigesimo quinto*, cum inter utrumque regem, de induciis agitaretur, *Cassovia*, ingenti rerum *FERDINANDI* detimento, a *Zápolitanis*, proditione nostrorum, intercepta est, quam quomodo instruxerint, perfidissimi homines, pretium operae fuerit commemoravisse. Praefuit *Cassoviae*, et toti circum regioni, *Casparus Seredy*, vir spectatae in caesarem fidei: fines autem *ZÁPOLYAE*, *Leonhardus Czéczy*,^{hh.)ⁱⁱⁱ acerrimus et militaris homo, haud procul *Cassovia* cum praesidio tuebatur. Is ergo, dum induciarum spe, segnus, vigilias in urbe agi, intelligeret, per crebros nuncios, praesidiarios, magnis promissis, sollicitare; mox et *Gregorium Lónaium*, cui *Seredyus*, portarum custodiam demandaverat, pertentare, atque amplissimarum possessionum pollicitatione, in *IOHANNIS* partes, clam pertrahere conatur; eoque tandem perducit, ut intromittendo *Zápolitan* militi, operam ei se navaturum, polliceretur. Aberat *Cassovia Seredyus*, sive induciarum, quae sperabantur, fiducia, sive uxoris desiderio,}

^{ff.)} Vide ISTVÁNFFYUM, Lib. IX. p. 142, 22.

^{gg.)} Ibidem p. 146, 6.

^{hh.)} Male *Szétsy* apud WOLFGANGUM BETHLENIUM, *Histor. Lib. II.* p. 77. Corrupte ISTVÁNFFYUS, unde historiam depromsimus, Libro XII. p. 202. seqq. *Ceceum* adpellavit; idque demum saepius: *Czéczei* nomen fuit. At SAMUEL TIMON, ad annum MDXXXVI. *Kékedi* vocat.

¹ corr. ex *Cassoviae* sec. E

ⁱ *Locum in nota ff.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 142.*

ⁱⁱ *Vide hunc locum in nota gg.) a Belio designatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 146.*

ⁱⁱⁱ *Locos eos, qui in nota hh.) referuntur, vide in BETHLEN 1684–1690. p. 77. et ISTVÁNFFYUS 1622. p. 202; TIMON 1736. p. 128. Certe, Timon in opere suo illum ducem Leonhardum Kékeum nominat, in pagina vero infima de Iohanne Kékedi mentionem facit: hoc vero fuit, quod Belium nostrum in errorem induxit.*

Nagyidam duobus inde milliaribus seiunctam, profectus. Quin et *Eustachius Feledy*, eius legatus, [p. 44.] quod nihil usquam trepidi subesse existimaret, ab urbe digressus fuerat. Hanc, rei gerendae, opportunitatem nacti, complices, *Czétseium*, per conscos prodictionis admonent, vacuam praefectis urbem, in *Lónaii* potestate esse; veniret crastino diluculo, portamque, quam posset, maximo silentio, subiret, urbe, si vir esset, ex animi sententia, potiturus; se reliqua omni fide et accuratione administraturos. Nihilo segnior *Czétseius*, suscepto, obscurum adhuc nocte, itinere, horis antelucanis, sicut erat constitutum, sedatis passibus, miroque silentio, ei portae, quae *Eperiesinum* prospicit, cum quinque tercenariis selectissimis cohortibus, adpropinquat. Has, ubi cognitis indiciis adesse, *Lónayus* et socii vident, portas extemplo *Czétsyo*, adaperiunt. Succedit ille, iniquissimum facinus, crassiore nebula, quae auram obfuscaverat, occulente. Insessa mox, nec advertente, seu praesidiario, seu urbico milite, porta, relictoque ei tutandae, atque subsidiis intromittendis, *Ladislao Kéndyo*,^{ii.)} in forum citato cursu provehitur, IOHANNIS illic nomen, militari fremitu, proclamat, urbis dominum vociferatur, occursare ausos foedissime obtruncat, totaque urbe ante potitur, quam rei fama incolas, somno adhuc sepultos, excitavisset. Urbis, quae hinc secuta est, calamitatem, ISTVÁNFFYUS ad hunc modum descripsit.^{ii.)} *Capta¹ Seredii domo, in quam magnum auri et argenti pondus, pretiosioresque² res collocaverat, ac praetorio occupato, tota urbe, puncto temporis potiuntur. Deinde, ad eam diripiendam conversi, excruciatis miseris hominibus, ut res abditas proderent, nec sacris, [p. 45.] nec profanis³ rebus parcunt, multo ubique innoxio sanguine profuso: usque adeo, ut nihil dici fierique possit, nulla immanitatis et avaritiae⁴ exempla excogitari, quae in miseros cives et praesidiarios, infelicis urbis, designata editaque non fuerint: quae etiam absque multis lacrymis,⁵ neque referri, neque audiri possunt.* Haec ille. Intercepta urbe, rem IOHANNI regi Leonhardus nunciat, suppetias sibi mitti postulat, brevique cum perpetua urbis praefectura accipit. Quam eum, magna postea moderatione accurbationeque, donec vivendi finem faceret, administravisse, infra dicemus. *Seredys* interim, urbis iacturam, intermeratae erga FERDINANDUM fidei significatione, pensandam ratus, nullis promissis, ut IOHANNIS partes sequeretur, adduci potuit. Cum enim eius nuncii, direptos *Cassoviae* thesauros redditum iri, si relicto FERDINANDO, IOHANNI studia addiceret, pollicerentur; deliberaturum se, quid facto opus esset, respondit: postero autem die, nunciis in inferiorem aedium arcis *Nagyidae* partem, deductis, cistas ostendit, grandioresque loculos, hordeo et farre oppletos, superne vero, modico auro argentoque signato respersos; magno animo intersetens: falli IOHANNEM, si credit, direpto *Cassoviensi* suo thesauro, ad eam pauperiem *Seredym* esse redactum, ut fidem, optimo regi debitam, venalem prostituerre debeat: pauxillum id fuisse, quidquid disperierit *Cassoviae*, superesse, quam viderent, substantiae partem potiorem. Ita delusi corruptores, cum nihil se profecturos cernerent, ad IOHANNEM rediere.

quae hinc
secuta sit
calamitas:

Seredii in
partibus
Ferdinandi
constantia.

^{ii.)} *Quequidum* ISTVÁNFFYUS, sed profecto corrupte, vocat. Nos BETHLENIUM sequimur.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 202. *captaque* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *preciosioresque* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *prophanis* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *avariciae* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *lachrimis*

ⁱ *Locos istos, qui in nota ii.) memorantur, vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 202; BETHLEN 1684–1690. p. 77. Non tandum vero est, nihil apud Bethlenium de hoc Ladislao Kendy reperiri posse, saltem ubi de Cassovia occupata narratur; mentionem vero fieri ibidem de Johanne Kendy.*

ⁱⁱ *Verba haec Istvánffii vide ibidem, id est, in ISTVÁNFFY 1622. p. 202.*

§. X.

Ferdinandi de
recuperanda
urbe
sollicitudo:
Felsii in
superiorem
Hungariam
expeditio:
ei Zápolyae
exercitus
occurrit:

receditque
inglorius:

ac a Felsio
vincitur:

Cassoviae
oppugnandae
adparatus:

pace inita,
funt irriti:

manet urbs,
in potestate
Iohannis.

Sollicitum haec validissimae urbis iactura, [p. 46.] FERDINANDUM tenuit; quod intelligeret, quidquid cis *Tibiscum* regionis supererat, simul in hostium potestatem venturum. Proinde ad recuperandam eam, *Leonhardum Felsium*, adtributo *Germanici* militis robore, in eas partes cum imperio mittit. Eo proficiscenti, ex Hungaris, *Ludovicus Pekry*, *Franciscus Nyary*, *Balthasar Bánffy*, *Petrus Bakits*, et *Nicolaus Osztrositsch*, singuli, cum selecta equitum peditumve manu, adfuere. Capta ex itinere arce *Sárosia*, *Eperiesino* autem ad incerta belli communito, iam iam, vis omnis *Cassoviae* imminebat. Sed IOHANNES etiam de retinenda urbe sollicitus, omnem movebat lapidem, ut coadunato ex *Hungaris*, *Transilvanis*, atque *Moldavis*, quantocunque exercitu, *Felsio* occurrere, atque *Cassoviam*, unicam dominationis suae tota ea regione firmamentum servare posset, tuerique. At enim, dum imprudente consilio, tres, valido alioquin exercitui, duces, *Georgium Monachum*, *Perényum*, et *Franciscum Bebekum*, praeficit, suo sibi iumento, cladem arcessit. Haerebat tunc ad *Eperiesinum Felsius*. Huc et *Zapolitani* magnis animis accessere: pugnae, si daretur, copiam aucupantes.¹ At *Felsius*, cum se, et numero, et viribus, imparem hosti sentiret, castris militem continuit, remque tormentis, et frequenti velutum procusione, aliquamdiu gessit. Vix ulla dies, dum castra opposita castris fuere, sine levi quadam concusione abiit; donec, duces² IOHANNIS, sive decretoriae pugnae exspectatione, sive, quod revera fuit, mutuis dissidiis, fatigati, retro unde venerant, inglorii se recipiunt. Qua re adversa, *Felsius*, minime cunctandum ratus, recedenti hosti imminet, [p. 47.] opportuneque, prope *Tokayum*, adsecutus, pugnae occasionem captat. Pars, cum ducibus *Tibiscum* superaverant. Ergo hos, qui in citeriore ripa, traiectum moliebantur, adoritur, perturbatos fundit, fugatque. Pauci in proelio occubuere, plures *Tibisci* gurgitibus hausti sunt. In his *Nicolaus Báthory*, *Iohannes Kendi*,^{kk.)ⁱ *Iohannes* item *Kornis*, numerabantur. Hoste, praeter spem, reiecto, atque *Tokayino*, ob iter recuperato, *Cassovia* supererat, non aliter facile, quam operosiore oppugnatione, subiuganda. Ergo, ut leviori victoriae hoc tantum pondus adiiceret *Felsius*, castra, cum tormentis, omnique adparatu bellico, isthic promovenda, urbemque, militari opere ante claudendam, castrensi habito senatu, decrevit, quam hostes, collectis ex otio viribus, laboranti subvenirent. Sed dum haec occipit, pax inter FERDINANDUM, et IOHANNEM *Vacini* coalescit, summo IOHANNIS commodo, qui *Cassovia* totiusque *Hungariae* superioris dominatione privari posse putabatur, nisi *Felsium*, ex pacis legibus, ab obsidende urbis destinatione, FERDINANDUS revocavisset. Enim vero, quidquid hucusque obtinebat IOHANNES, id ei, iure, dum vive-ret, perpetuo, possidendum sanciebatur. Itaque, *Cassovia*, nuper admodum negligentia nostrorum intercepta, in potestate IOHANNIS relicta est.}

^{kk.)} Et hic *Quequedii* nomen apud ISTVÁNFFYUM legas.

¹ corr. ex *aucumantes* sec. E ² corr. ex *ducibus* a nobis

ⁱ Vide locum Istvánffianum in nota kk.) citatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 205.; cf. etiam BETHLEN 1684–1690. p. 77.

§. XI.

Mortuo IOHANNE, mansit *Cassovia^{kk.)}* in ditione ISABELLAE viduae, praefeturam eius, eodem *Leonardo Czéczio*, annis quindecim, summa cum laude, administrante. Tandem anno supra millesimum <quingentesimum¹ quinquagesimo primo, *Georgio Monacho* et *Castaldo* administris, [p. 48.] extorta an conciliata pace, urbs^{ll.)ⁱ}

Ab Isabella
vidua, quin-
decim annis,
possidetur:
adseritur
Ferdinando:

Isabellae,
querulosa
isthic
diversatio:

Cassoviense autem diverticulum, ita descripsit: *Cassoviam adventantem reginam*, *Leonhardus Czéczius*,² qui urbem ante quindecim annos proditione, ut supra diximus, occupaverat, cum armatis praesidiariis, obviam progressus, in urbem deduxit, ubi per aliquod tempus, dum res ad iter necessariae, et carri, ac iumenta, vehendis impedimentis conqueruntur, ac conditionibus solvendae dotis Ferdinandus satisfacit, conquiescendum duxit. Illinc Balassium, et Patocium, et alios, qui officii causa, e Transilvania eam comitati fuerant, dimisit; relictis tantum Petrovitio, Csákyo,³ epistolarum magistro, et Szétsio,⁴ qui in Silesiam usque erant cum ea profecturi. Sed Szétsyus,⁵ repentina correptus atque exanimatus morbo, itineris eius comes esse non potuit. Quae res ingenti dolore reginae animum adfecit; fuerat enim acerrimus eius partium⁶ defensor, et servandae, nomine eius, Cassoviae, usque adeo solers et diligentiae singularis custos, ut per quindecim annos, quibus ei cum imperio praefuit, ne semel quidem extra urbem pernoctasse, visus sit. Nimirum didicerat, quid liceat praesidiariis, si absint praefecti, cum per absentiam Seredii, illecto in consilii partes Lónaio, urbem ipse intercepisset. Dum hic moratur regina, *Georgium*, iussu FERDINANDI, ministerio autem *Castaldi*, sublatum e medio, intellexit,^{nn.)ⁱⁱⁱ}

tulitque caudem hominis, sibi, dum vive-
ret, haud omnino aequi, adfectu ambiguo. Tandem, [p. 49.] *GEORGIUS VERNHERUS*,^{oo.)^{iv}}

qui in superiore *Hungaria*, administrans aerarii proventibus praeerat, vir doctus et elegans, *Georgius item Rakowszky*, *Thurocziensis* iureconsultus, mandato FERDINANDI, *Cassoviam* veniunt, eiusque nomine, pecuniam dotis, et pactorum iure ISABELLAE debitam, secum adferunt. Quam illa, diu recipere cunctata, alias, ex aliis caussas interferebat: revera autem, quod Szétsius, qui in vivis adhuc erat, et *Hungarorum* aliqui, abdicandum demigrationis consilium, manendumque in provincia, suadebant, in ea re tuenda, operam studiaque sua offerentes. Sed *Matthaei Loboccii*, et *Georgii Blandrattae* medici sermonibus permota, mortuoque interim *Czéczio*, tandem oblatam pecuniam recipit,

^{kk.)} Ingenti totius regionis damno, ob frequentes *Cassoviensium* eruptiones. Status certe ordinesque, necessum habuerunt, ut ad defensandam contra *Cassoviensium* iniurias *Hungariam* superiorem, regis opem, publica sanctione, implorarent. Videsis anni MDXLVI. Artic. LII.

^{ll.)} ISTVÁNFFY Lib. XVI. fine; et BETHLENIUS Lib. IV. p. 166. seqq.

^{mm.)} Loco citato p. 298, 40.

^{nn.)} ISTVÁNFFY Lib. XVII. p. 314, 30.

^{oo.)} Hic ille est, qui epistolam de *Administrans Hungariae Aquis* scripsit.

¹ add. a nobis ² ISTVÁNFFY 1622. p. 298. *Leonardus Ceceius* ³ ISTVÁNFFY 1622. p. 299. *Chaqio* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ceceio* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Cecius* ⁶ eius partium ISTVÁNFFY 1622. l. c. *partium eius*

ⁱ Vide locos in nota ll.) designatos in ISTVÁNFFY 1622. p. 297, et in BETHLEN 1684–1690. p. 166.

ⁱⁱ Locum in nota mm.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 298–299.

ⁱⁱⁱ Vide hunc locum, quem in nota nn.) Belius affert, in ISTVÁNFFY 1622. p. 314.

^{iv} Opus illud Wernherianum, quem Belius in nota oo.) memorat, vide in bibliographia (WERNHER 1551).

tandem urbe et permissaque FERDINANDO Cassovia, cum filio IOHANNE SIGISMUNDO, iisdem, quos regno excedit.

Ferdinandus,
milite et
operibus
munit
Cassoviam:

*fortuito
incendio
confagrat.*

Acceptam in fidem *Cassoviam*, iusto praesidio, cui *Andream Tarnocium* praefecerat, quin et instauratis operibus FERDINANDUS communivit, ut refraenari inde possent, si quos novarum rerum cupido, in transversum raperet. Neque inanis fuit ea providentia. *Transilvani* enim, ISABELLA e *Polonia* evocata, atque *Hungariae* procerum nonnullis, in consiliorum societatem illectis, non eam modo provinciam, sed omnem quoque *Hungariam*, quae infra supraque *Cassoviam*^{pp.)ⁱ}

est, in FERDINANDUM subito concitaverant. *Franciscus* certe *Bebekus*, cum filio *Georgio*, et *Francisco Perényo*, genero, *Gabriel* item *Perényus*, et *Georgius Tarczianus*, multis et magnis clientelis potentes, quamquam ingentibus a FERDINANDO beneficiis adfecti, insigni perfidiae exemplo ad *Transilvanos* defecerant. Igitur, [p. 50.] elaborandum omnino fuit, ne quid *Cassovia* detrimentum caperet. Eam FERDINANDUS, *Andrea*,¹ quem diximus, *Tarnóczio*, nuper fatis functo, *Petro Macedonia*, cubiculario suo, viro impigro, cuius maiores e *Graecia* in *Hungariam* immigrasse dicebantur, a *Bebekiorum* et *Perenyorum* incursione tuendam commisit, *Simonem* autem *Forgáchium*, *Cibinio*, quod minus vocant, defensando, praefecit: quin et urbes reliquas quinque, *Poloniae* limitaneas, promissis oneratas, ad perseverandum in fide, admonuit, *Wolffgango Buchaimo*, cum exercitu, qui retundendis male sanorum hominum moliminibus, obiici posset, in provinciam misso. Sed cum ille ad *Sarosienses*, mense Aprili pervenisset, *Cassovia urbs*, inquit ISTVÁNFFYUS,^{qq.)ⁱⁱ}

fortuito igne, e domo

Matthiae Saicilicii, *urbani scribae, erumpente, tota, miserabilem in modum conflagravit*,

*una cum templo maiori, ac duobus monachorum templis et collegiis, ac curia senatoria: duravitque incendium, aquilonibus vehementer spirantibus, quatuor amplius horarum spatio;*²

tanta vi ac saevitia, ut nulla extingueendas flammis remedia proficerent, ignesque vagando libere passim et populando, obvia quaeque absumere viderentur. Incendii hac opportunitate usurus *Bebekus* iunior, *Nagyidam* cum selecta suorum manu, advolaverat, ut, si possit, concursante ad restringendas flamas multitudine, portas urbis, subiret; sed cum et incendium resedisse videret, et portas clausas teneri, per exploratores didicisset, nec tentato ad urbem accessu, *Crasznahorkam*, unde venerat, fremens recessit.

§. XIII.

Isabella
Cassoviensem
oram infestat:

Rerum denuo in *Transilvania* potita ISABELLA, superiorem *Hungariam*, procerum, quos diximus, malefi[p. 51.]cio, ad *Cassoviae* usque moenia perturbabat. Ac fuit profecto, cur urbi metueret FERDINANDUS, quando, *Francisci Nemethii* defectione, iam et *Tokayum* in

^{pp.)} ISTVÁNFFYUS Lib. XIX. p. 372, 49. ad annum MDLVI.

^{qq.)} Ibidem p. 373, 32.

¹ corr. ex *Andreae sec. E* ² ISTVÁNFFY 1622. p. 373. *spacio* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *extinguendis*

ⁱ *Locum Historiarum Istvánffii in nota pp.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 372.*

ⁱⁱ *Vide locum in nota qq.) citatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 373.*

ditionem reginae concesserat. Proinde, meliore usus consilio, *Buchaimo*, qui superioris anni expeditionem, crudelitate atque imbelli metu, corruperat, *Emericum Telekesium*, multae virtutis senem, substituit: *Petrum autem Macedonium*, quem nuper *Cassoviae* praefecerat, revocat, eamque tuendam *Stephano Dersffyo* adtribuit. Ac *Telekesius* quidem, coadunato ex *Germanis* et *Hungaris* exercitu, sine mora *Cassoviam* venit, eamque urbem, habito senatu militari, in sedem belli,^{rr.)ⁱ}

Ferdinandi
providentia, et
urbis praefecti:

successus.

unde hostem infestaret, deligit. Itum postea est in *Zápolytanos*, resque magnis successibus a *Telekesio* administratae, subindeque reductus *Cassoviam*^{ss.)ⁱⁱ}

ad hibernandum exercitus, ne rigente quidem bruma, cessaret hostibus instare. Urbs certe, devictorum exuvii, quin et tormentis, quae per circumsitas arces intercipiebantur, ditabatur saepius. Cum haec geruntur, *Stephanus Dersffy*, cui praefecturam crediderat FERDINANDUS, a provincia discessit, cui caesar *Iohannem Peteö*, sufficit. Militem forte *Telekesius*, in suburbanis campis lustrabat, cum *Veligianus*,^{tt.)ⁱⁱⁱ}

Fileki praefectus, *Sixonem* oppidum, direptum prius, igne exurit, magnoque ex omni sexu atque aetate captivorum abacto numero, ovabundus, unde venerat, discedit. *Telekesius*, accepto rei indicio, subitoque corrogatis ducum, quorum milites recensebat, sententiis, in hostem, *Peteöne* in primis suffragante, movet, eumque adsecutus, difficiili proelio, fundit, fugatque. Ex subitanea et felici expeditione, mense Octobri, *Cassoviam* redux *Telekesius*, captivos et detra[p. 52.]cta hostibus spolia, ritu militari, sub hasta venundari, atque conflatum inde aes, inter victores dispertiri iussit. Nondum annus, qui supra millesimum quingentesimum quinquagesimus nonus fuit, exiverat, cum nova, rei bene gerenda, strenuissimo duci, occasio se dedit. *Balassius*, *Vardam*, *ISABELLAE* auspiciis, rigidissima hieme, obsederat, quod *Tibisco*, et quas hic arcis offundit, paludibus, glacie concretis, faciliorem loci expugnationem futuram credebat. Inde, ut quam primum reiceret *Balassium*, exercitum ex hibernis convocat, et castra, ad *Tarkánum*, uno ab hostibus milliari collocat; ut solo *Tibisci* alveo, invicem separarentur ac quandoque tormentis mutuo se incesserent. Tandem maiore adunato exercitu, cum ante selectissimorum militum centuriam duce *Iohanne Málio* arcis inieciisset, exeunte fere Ianuario, asperrimo frigore, conglaciatum *Tibiscum* traiicit, admotaque, hostilibus vallis, quibus castra circumdederant, acie, tubarum ac tympanorum sonitu, *Transilvanos* ad proelium depositit. Quo denegato, et *Balassio* se in castris continente, ita exercitus ultra oppidum metatus est, ut *Balassianis* commeatum omnem adimeret, cogeretque discessum incolumem, nec tentata pugna, implorare. Quo impetrato, ad suos *Balassius*, *Telekesius Cassoviam* rediit, ac brevi post ex morbo, quem ultima hac expeditione contraxerat, anno aetatis LXIII.
^{uu.)^{iv}}

naturae debitum persolvit.

^{rr.)} ISTVÁNFFYUS Lib. XIX. p. 377, 37.

^{ss.)} Idem, Lib. XX. p. 385. seqq.

^{tt.)} Ibidem, p. 388. seqq.

^{uu.)} Eius encomium ISTVÁNFFYUS habet, Lib. XX. p. 392, 45.

ⁱ *Locum operis eiusdem notae rr.) insertum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 377.*

ⁱⁱ *Locum eum, qui in nota ss.) citatur, vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 385–386*

ⁱⁱⁱ *Vide locum istum, qui in nota tt.) citatur, in ISTVÁNFFY 1622. pp. 388–389.*

^{iv} *Locum in nota uu.) a Belio relatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 392.*

§. XIV.

*Mortuo
Telekesio res
Cassoviensium
convertuntur:
infelix Petönis
Szerentsi
obsidio:*

*Cassovienses
praefecti.*

Simul vita excessit *Telekesius*, fortuna *Casso*[p. 53.]*viensium* conversa est. Nimirum, *Iohannes Peteö*, quem arcis a FERDINANDO post *Dersffyum* praefectum fuisse meminimus, communicato cum *Bebeko* consilio, *Szerentsum* obsidere statuit, a *Némethio*, *Tokaini* praefecto fossa nuper et vallis munitum. Huc, ubi cum tribus fere armatorum millibus, et duabus colubrinis machinis, venere, arcem corona circumdant, et globis verberare incipiunt. Re comperta, *Némethius*, simulque cognito, negligentius vigilari in castris, celeritate, qua potuit maxima, cum quingentis equitibus, et quantulocunque sclopetariorum manu, in equos accepta, media nocte, *Tokayno* egressus, ante, quam aurora iniret, ad castra *Peteönis* et *Bebeki* venit, tanto nocte illuni silentio usus, ut evitatis, quae prope modum nullae fuerunt, vigiliis, ante somno sepultos per tentoria adoriretur, quam adesse hostem, existimarent. Clamore, uti in ea trepidatione fieri oportuit, oborto, passim concursatur, et quod imparati essent caesareani, dirum in modum caeduntur. *Peteö*, et *Bebek*, aegre, ac fere vulnerati, cum paucis *Gönzium* effugere. Victores, impressionis hac fortuna usuri, castra diripiunt, firmataque praesidio arce, ne a recollectis *Germanis* occuparentur, *Tokaynum*, praeda onusti, eodem, quo exiverant, die, ovantes redeunt. Ista *Peteönis* seu infelicitate, seu imprudentia, offensus FERDINANDUS, a *Cassoviensi* eum praefectura revocat, *Petro Macedonia*, qui mortuo *Telekessio*, rebus preeisset, iterum isthuc misso. Sed cum is quoque, paucis post adventum diebus, apoplexia tactus, exspiravisset, summa rei administranda *Francisco Zaio* a caesare delata est, idque senatu adprobante; tum, quod eum antea, multis rebus strenuum [p. 54.] fidelemque esset expertus, tum vero, nuper, legatione *Constantinopolitana* cum laude functum, memoria teneret. Is ergo, mandatis pro temporum habitu acceptis, *Cassoviam* venit, atque urbis non solum, sed copiarum etiam administrationem suscepit. Longum foret, et alienum a describendae urbis ratione, praclaros actus, proelia, et victorias *Zaii* prosequi. Istud dixisse sufficerit, toto postea tempore, quo FERDINANDO paruit *Cassovia*, res urbis fuisse integras, bello simul tota ea regione longe propulsato.

§. XV.

*Novus Casso-
viae turbo
imminet:*

At ubi MAXIMILIANUS ad regni clavum accessit, saevus *Cassoviae* turbo incubitus erat; nisi fortuna, novo regi, quasi ex instituto velificari voluisse. Nempe, commoto bello, *Szathmarinum*, *Hadadum*, et minoris momenti arces alias *Stephanus Báthori*, seu prodizione, seu metu nostrorum occupaverat. Eo successu factus animosior, ad *Cassoviam* expugnandam animum adiecit. Ac reperisset profecto imparatos caesareanos, nisi caelum ipsum, effusis continuo imbribus, *Transilvanorum* haec consilia opportune diluisset. *Haec*,¹ inquit historicus,^{vv.)ⁱ *adposite*² *deliberantem*, *fortuna caesari*³ *ex professo favens*,}

^{vv.)} ISTVÁNFFYUS, Lib. XXII. p. 441. seqq. ad annum MDLXIV. et p. 445, II.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 445. add. *eum vel* ⁸²⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *apposite* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *caesarianis*

ⁱ *Locos Istvánffianos in nota vv.) citatos vide in Istvánffy 1622. pp. 441–445; locus vero, unde haec citantur, est in p. 445.*

et illius conatibus maxime infensa, facile irrisit, nec eum ulterius progredi, aut destinata perficere passa est. Nam caelum repente turbatum, tot et tantos imbræ, ei iter habenti, superfudit;¹ ut intumescentibus subita inundatione² etiam exiguis rivulis, ager omnis et campi aquis innarent, et itineribus profundo impeditis caeno, tormentorum et curruum rotæ, usque ad axes mergerentur, nec quidquam³ extrahere valentibus iumentis, et milites fracti animis, eam horridæ et frigidioris [p. 55.] tempestatis iniuriam, perferre non possent. His ergo caeli iniuriis, et quas eae trahebant, calamitatibus aliis, fractus Transilvanus, ac frustra infestæ fortunæ indignatus, Varadinum, nec conspecta Cassovia, facto hominum iumentorumque ingenti damno, rediit. Posteaquam Lazarus Schwendius, et Andreas Báthorius, strenuissimi duces, cum imperio et exercitu, anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, in provinciam venissent, et belli fortuna reparata subito est, et Transilvani, omni ea regione arcibusque, quas anno superiore occupaverant, quin Tokayo quoque et Szerentso exuti sunt. Qua sane re, uti pax^{xx.)i} IOHANNI SIGISMUNDO extorta, immo imperata fuit; ita Cassoviae tranquilla et tunc fuere omnia, cum pace nupera sive rescissa, sive confirmata nondum, ad bellum denuo iretur. Ab armis ubi discessum est, sedem Cassoviae statuit Schwendius, unde Bebekii arces,^{yy.)ii} quas uxor sua, Sophia Patoczia, virilis animi femina, tametsi in Transilvani partibus esset maritus, obtinebat, subinde invasit, subegitque.

*belli fortuna,
sub Schwendio
reparata.*

§. XVI.

Recrudescente bello *Transilvano-Turcico*, clades cladibus hinc *Transilvani*, *Turcae* illinc atque *Tartari* cumulabant, calamitate ad *Cassoviae* usque moenia propagata. Inerat urbi *Schwendius*, sed imbecilla adeo militum manu, instructus, ut vix extra pomoeria pedem efferre,⁴ nedum hostem, regionem circum omnem dirum in modum evastantem, adgredi sustineret. Ita ISTVÁNFFYUS^{zz.)iii} habet: *Dum in hunc [p. 56.] modum caesareani,⁵ ad Cassoviae fere suburbana, omnibus belli incommodis ac calamitatibus exagitantur; Schwendius⁶ moenibus⁷ inclusus, congressum hostium, cautis consiliis devitare, luctuosumque regionis excidium prospectare coactus, tum demum facti poenitere,⁸ seque, et infestam fortunam accusare coepit:⁹ quod sibi impari viribus, nec a caesare novis et opportunis¹⁰ adiuto auxiliis, in aciem descendere onustosque praeda hostes adgredi¹¹ minime tutum putaret. Arctatis ita Schwendii rebus, IOHANNES SIGISMUNDUS Kövárum, et Nagy-Bányam, per adsultum occupat, deletisque crudeli facinore praesidiariis, tantum ex eo successu spiritus sibi sumit,*

*Instaurato
bello Cassoviae
et Schwendii
res difficiles:*

^{xx.)} Eius leges, apud ISTVÁNFFYUM, loco cit. p. 451, 35. et apud BETHLENIUM, cum rei gestae prolixiore historia, Lib. V. p. 227. seqq. exstant.

^{yy.)} ISTVÁNFFYUS ibid. p. 462, 11. et Lib. XXIV. initio, ubi *Sendrönis*, et *Szadvári* expugnationem legas.

^{zz.)} Libro eodem p. 504, 24.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *superinfudit* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *innundatione* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quicquam* ⁴ corr. ex *eferre* a nobis ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 504. *caesariani* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Suendius* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *maenibus* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *paenitere* ⁹ *accusare coepit* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *incusare cepit* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *oportunis* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *aggreedi*

ⁱ *Vide hos locos, qui notae xx.) insertae sunt, in ISTVÁNFFY 1622. p. 451; BETHLEN 1684–1690. pp. 227–228., et antea, ubi historia huius belli fusius enarratur, in pp. 226–227.*

ⁱⁱ *Locum Istvánffianum in nota yy.) appositum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 462, atque in pp. 496–500., ubi scilicet de Szendrónie et Szádváro expugnatís legi potest.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota zz.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 504.*

Iohannes
Sigismundus,
urbem obsidere
parat; sed
conatu
frustraneo:

Schwendius
provincia
decedit:

Cassoviensis
aerarii
exordia:

Schwendii
elogium:

ut animum, spe et cupidine, *Cassoviae* sub iugum mittendae, impleverit. Neque deerant, qui hanc eius spem, suis ex occulto consiliis, foverent. Sed, cum totus in adparatu est, destinata exsequendi, viscerum acutissimis doloribus correptus, castris excedere cogitur, lectica domum delatus. Secutae hinc octennales cum *Selymo* induciae, quibus *Transilvani* simul rationes innectebantur, quae ab armis quidem et aperto bello, haud vero a fraude, et^{a.)}ⁱ maleficio *IOHANNEM SIGISMUNDUM* prohibuere. Sub idem tempus, *Cassovia* decessit *Schwendius*, sui loco *Iohanne Rubero* relicto, atque aerario caesaris nomine illic constituto. Iuvat, rem momentosam, *ISTVANFI*^{b.)}ⁱⁱ verbis meminisse. *Induciis*, inquit, *opera legatorum, per hunc¹ modum confectis*, *Schwendius*,² *magnis rebus adversus Turcas et perduelles praclare gestis clarus, abdicata praefectura sua, et relicto sui loco, in [p. 57.] superiori Pannonia, Iohanne Rubero, donec alias a caesare mitteretur; ac constituto Cassoviae, novo aerario, eiusque praefecto primo, Gregorio Abstemio, episcopo Csanadiense,³ declarato, ad caesarem venit, ac ab eo liberaliter benevoleque susceptus, ad Germaniae comitia, Ratisbonam,⁴ cum eo discessit: et caesar illius iudicium, quo discedens exercitum Rubero commendaverat, ratum habuit, eumque in ea praefectura, confirmavit.* Habes, hic lector, aerarii Cassoviensis, *Cameram* vocant, prima exordia: non quod antea non fuerint, regiorum in *Superiore Hungaria* reddituum praefecti; nam et *Georgium Wernherum*, eo munere functum fuisse, supra meminimus; sed quod eius rei administratio, apud *Scepusios* procurabatur: unde et *Camerae Scepsiensis* nomen putarim arcessendum, quod diu *Cassoviensi* etiam adhaesit. Ceterum, laudes *Schwendii* egregie *Iohannes BOCACIUS^{c.)}ⁱⁱⁱ* postea cecinit, cum prolapsa militari disciplina eius desiderium vulgo incuteretur:

*Militiae superis, labor est heroibus, intra
Vincula, concordi, lege tenere suos
Qua non est pallos, nec honos, reverentia friget.
Nemo ducem curat; propria quisque gerit.
Ergo ducem miratur adhuc haec Lazarora ora,
Quem de Schwendiaca, clarat, origo domo.
Hunc proceres tremuere soli, quasi cerva leonem,
Neu, sic agna solet, forte pavere lupum.
Scilicet is norat vir, debellare superbos,
Effera militiae, corda domare sua.
Non minus ut vileis lixas miserosque caloneis
Illius egregios sustulit ira viros.⁵*

a.) Instructas technas, *ISTVÁNFFYUS* recenset. Lib. XXIV. p. 507. seqq.

b.) Ibid. p. 507, 28.

c.) *Hungaridum* Lib. I. p. 36. ad Generosum et Egregium virum *Valentinum Usz.*

¹ corr. ex *hanc sec. ISTVÁNFFY* 1622. p. 507. et **E** ² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Suendius* ³ *ISTVÁNFFY* 1622. l.

c. *Chanadiense* ⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Ratisponam* ⁵ *BOCATIUS* 1599. p. 36. add. *Crux pro nobilibus cum semper aperta colonum/ Ceu pro subiecta rusticitate foret.*

ⁱ *Vide locum istum in nota a.) citatum in ISTVÁNFFY 1622. pp. 507–511.*

ⁱⁱ *Locum in nota b.) a Belio designatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 507.*

ⁱⁱⁱ *Locum operis Bocatii in nota c.) designatum, unde versus infra citantur, vide in BOCATIUS 1599. pp. 35–36.*

*Efferus haud, quisquam se contra impune¹ ferebat,
 In cruce magnificentum saepe pependit onus. [p. 58.]
 Nonne putas Uszi! belli si Schwendius² armis
 Nunc ista rursus praeficeretur humo:
 Caesaris edicto mage grex pareret: in alta,
 Ni fieri vellet littera longa trabe.*

Haec ille. Ad hanc rerum *Cassoviensium* conversionem, mors quoque *Francisci Zai*, viri pacis bellique artibus atque operosa ad *Solymannum* legatione clarissimi, accessit, qui *Cassoviae*, cuius praefecturam obtinebat, senio et militari labore confectus placide exspiravit.

Francisci
*Zai, mors, et
 laudatio.*

§. XVII.

Elisa conspiratione, quam *Nicolaus Botskai*, clandestinis *IOHANNIS SIGISMUNDI* auspicciis, late per utramque *Hungariam* instruxerat, nova, mutuae cum caesare reconciliacionis consilia, agitari coepta sunt; dum, superatis, quae se ingerebant, difficultatibus, pax tandem *Spirae* coaluit. *BRUTUS*, apud *BETHLENIUM*,^{d.)i} auctor est, eius pacis legibus cautum fuisse: *ut quidquid³ intra Szathmarum et Erdödum, caesareanarum⁵ partium confinia, regionis⁶ Transilvaniae⁷ adiaceret, id omne Iohannis Sigismundi esset:*⁸ Tasnadum Transilvaniam⁹ ab *Hungaria* campesti clauderet: *Debreczinum, amplum et frequens incolis oppidum, eo quod in Turcarum, caesaris et Transilvanorum collimitaneum esset: medium se inter omnes gereret,*¹¹ *proprietas tamen, et ius in ea, ad Transilvaniam¹² pertineret, usus fructus ad omnes.*¹³ *Iohannes Sigismundus, regis Hungariae filii, Dei gratia Principis Transilvaniae titulo fruerentur.*¹⁴ Ad hunc modum *BRUTUS*: aliter paullo *ISTVÁNFFYUS.*^{e.)ii} Quidquid eius fit, *Cassovia* certe, cuius dominationem avarissime cupiebat *Tran*[p. 59.]*silvanus*, longissime submotus est. Demum *IOHANNE SIGISMUNDO*, paci huic, anno millesimo quingentesimo septuagesimo primo, postridie Idum Martii, coelibe adhuc, ex viscerum doloribus immortuo, *Cassovia*, prorsus extra periculi formidinem posita est: quod cessante cum *Transilvanis* bello, et proceribus, qui hucusque novarum rerum erant studiosi, paullatim exstinctis, alta pace perfruerentur omnia. Post *IOHANNIS SIGISMUNDI* fata, infrequens, apud rerum *Hungaricarum* scriptores, *Cassoviae*

d.) Libro V. p. 277.

e.) Lib. XXV. p. 617, 27.

¹ add. sec. *BOCATIUS* 1599. l. c. ² *BOCATIUS* 1599. l. c. *Swendius* ³ *BETHLEN* 1684–1690. p. 277. *quicquid* ⁴ *BETHLEN* 1684–1690. l. c. add. *eversum castellum* ⁵ *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *caesarianarum* ⁶ *regionis* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *pagorum, oppidorum, castellorum, arcium reperitur id* ⁷ *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *Transsylvaniae* ⁸ *id... esset* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *iisque omnibus Joannes Sigismundus iure quovis optimo potiretur* ⁹ *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *Transsylvania* ¹⁰ *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *Debrecinum* ¹¹ *amplum... gereret* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *ampla et copiosa civitas (quia Turcicae, Transsylvaniae, et Maximiliana ditionis territorium secaret) media se inter ternos Principes gereret* ¹² *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *Transylvanum* ¹³ *BETHLEN* 1684–1690. l. c. add. *et quemadmodum* ¹⁴ *Iohannes... fruerentur* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *Ioannes Sigismundus per Stephanum Bathoreum postulabat, id consecutus fuit, nimirum ut fruatur hocce titulo: Joannes... Hungariae*

ⁱ *Locum in nota d.) citatum vide in BETHLEN 1684–1690. p. 277.*

ⁱⁱ *Vide locum Istvánffii in nota e.) citatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 617.*

Pax cum
 Iohanne
 Sigismundo,
 Spirae inita:

mox et mors
 eius.

mentio reperitur: sive, quod bellum longius nunc ab urbe gereretur, sive, quod qui annales condiderunt, negligentius res isthic gestas adnotasse, censendi sunt. Praefectos certe urbis, post *Franciscum Zaj*, invenio nullos, non quod nulli fuerint, sed quod eorum nomina in litteras relata haud sint. In adparatu ad *Szikszoviense* proelium, *Michaelis Serény*, qui ducentos plus minus *Cassovia* milites ad eam expeditionem adduxerat, mentio apud ISTVÁNFFYUM^{f)}ⁱ exstat. Postea, praeter *Ferdinandum* comitem ab *Hardeck*, exercitus, in *Hungaria* superiore praefectum, *Tieffenbachius* quoque isthic^{g)}ⁱⁱ subinde hibernasse, quin et militares^{h)}ⁱⁱⁱ expeditiones hinc suscepisse, legitur. Sed amissa *Agria*, maior *Cassoviae* celebritas esse coepit, ipso etiam MAXIMILIANO^{i.)}^{iv} archiduce, RUDOLPHI caesaris fratre, huc semel atque iterum divertente. Hieme dein, anni MDXCV. *Transilvanorum* legati, honestissimo cum comitatu, quem insigni carmine BOCATIUS^{k.)}^v [p. 60.] descriptis, ad RUDOLPHUM imperatorem, a *Sigismundo Báthory*, missi; urbem subierunt, acceptique sunt, ea pompa, quae principem utrumque decuit. Obibant eam legationem, praeter *Nicolaum¹ Botskay*, *Sigismundi* avunculum, *Georgius Csáky de Kereszszeg*; *Iohannes Sigér de Szent László*; *Iohannes Fratáj*, de *Fráta*; *Albertus Süveg*, iudex regius *Cibiniensis*. Amplissima his mandata^{l.)}^{vi} fuere, quae ad caesarem perferrent. Haec tamen praecipue; ut foedus, adversus *Turcas*, quam possent aequissimis rationibus, pangerent; sibiique sponsam e domo *Austriaca* deposcerent. Utrumque legationis caput expressit BOCATIUS:^{vii}

*Addo: suam defert^{m.)} operam Tibi, maxime Caesar,
Militiae consors, percupit esse Tuae.
Nec vult tam pravo, posthac servire tyranno,
Pro Te, proque Tuis, omnia ferre studet.
Praeterea, quo certa fides: Tua foedera poscit,
Ut post se stabili Tuque favore iuves.
Legitimos ex stirpe² Tua meditatur amoreis,
Et generis sponsam, gaudet habere Tui.*

f.) Libro XXVI. p. 583, 7.

g.) Ibidem Lib. XXVII. fine.

h.) Lib. XXVIII. p. 657, 42.

i.) Exstant apud IOHANNEM BOCATIUM, *Hungaridum* Lib. I. p. 51. et p. 125. seqq. de eius in *Superiorem Hungariam* adventu, non invenusta carmina.

k.) Loco citato, p. 37. seqq.

l.) Legesis ea apud BETHLENIUM, Lib. VIII. p. 571. seqq.

m.) De *Sigismundo Báthori*, *Transilvaniae* principe, loquitur.

¹ Erronee pro Stephano; cf. BETHLEN 1684–1690. p. 571. ² BOCATIUS 1599. p. 40. strpe

ⁱ Locum in nota f.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 583.

ⁱⁱ Vide locum in nota g.) memoratum in ISTVÁNFFY 1622. p. 620.

ⁱⁱⁱ Erronee in nota h.) locus Istvánffianus adnotatur; p. 637. enim scribenda esset. Cf. ISTVÁNFFY 1622. p. 637.

^{iv} Carmina ista, quae in nota i.) memorantur, reperi possit in BOCATIUS 1599. pp. 51–60. et pp. 125–131.

^v Vide istud insigne carmen, cuius locus in nota k.) designatur, in BOCATIUS 1599. pp. 37–41.

^{vi} Vide locum Bethlenianum in nota l.) citatum, ubi scilicet mandata illa produntur, in BETHLEN 1684–1690.

pp. 571–573.

^{vii} Vide hos versus Bocatianos in BOCATIUS 1599. p. 40.

Rebus apud caesarem ex animi sententia confectis, atque sponsa, *Maria Christierna*, archiduce *Austriae* impetrata, *Cassoviam* iterum iidem illi legati, sed geminato comitatu, accessere. Praeter sponsam enim, quam insigne gynaeceum sequebatur, mater quoque, et *MAXIMILIANUS* archidux, in eodem comitatu *Cassoviam* usque venerant: ubi eam *Emericus Bogáthi*, nomine *Sigismundi* salutavit,^{n.)i} ac ne cessaret porro pergere, impensis rogitavit.

§. XVIII.

Ineunte seculo decimo septimo, variare urbis fortuna coepit, ac quandoque in peius rueret. [p. 61.] Turbaverat res *Transilvanicas*, *Sigismundi Báthori* principis mira in abdicanda, iterumque adeunda dominatione inconstantia: qua fiebat, ut hinc *Poloni*, illinc *Moldavi*, quin *Transilvani* ipsi, in sua viscera, praepostero usi consilio grassarentur. Igitur, plurimum intererat caesaris, uti traditam sibi a *Sigismundo* regionem, profligata seditione, et hostibus averruncatis, *Hungariae* postliminio adsereret. Quibus quidem moliminibus, seu maturandis, seu sustentandis, nihil *Cassoviensi* urbe visum est opportunius. Itaque hoc miles, bellique instrumenta, huc duces subinde missi. Arcem *Tarpeiam* dixisses, unde *Iupiter*, fulmina belli, in *Dacos* vibravit. *Georgius Basta*, tantarum rerum administrator fuit: praefectura urbis *Ferdinando Gonzagae* a caesare adtributa. Nihil adtinet, res *Transilvanicas*, felicius an crudelius a *Basta* administratas, hic recensere. Id in confessu est apud omnes, si profligatis toties *Transilvanis*, *Mose Siculo* devicto, et *Sigismundo* ad caesarem dimisso,^{o.)ii} eadem moderatione, qua fortuna, *Basta* usus fuisset, magno orbis *Christiani* commodo, multorum, quae secuta sunt, civilium bellorum tristes eventus, provincia illa in ordinem redacta, anteverti potuisse. Vix enim postea, vel seditio oriebatur, vel *Turicum* bellum ingruebat, quin praecipuas utrobique partes *Transilvania* haberet. Accessit, rerum *Cassoviensium*, dum de *Transilvania* pugnaretur, fatalis quae-dam conversio, ducum procurata intemperantia. Digna res est, quam historici^{p.)iii} verbis expromamus. *Iisdem*,¹ inquit, *diebus*, *Caesar*, *Iohannem Iacobum Barbianum*, *comitem Belgiosae*,² (*locus est in Italia*, [p. 62.] *ad Abduam flumen situs*), qui nuper in aulam e Belgio ac castris Hispanicis venerat, *Cassoviam misit*, ut in locum *Ferdinandi Gonzagae*, ea praefectura abeuntis, succederet, ab electore septemviro *Ernesto*, *Coloniensi archiepiscopo* sibi commendatum. Is brevi eius urbis et Superioris *Hungariae*³ administranda curam suscepit; sed fatali ac occulto quodam praeiudicio, quamquam vir alias clarus, militarisque esset, minime ad genium respondit, atque adeo non multo interiecto tempore, ab infesta eius coeptis⁴ consiliisque, fortuna destitutus, paratis in praesens honoribus, et ipse excidit, et dissensione, ac seditione⁵ populum suborta, tam urbs illa, antea semper fida caesari, quam superior regni

*Turbantur
iterum res Cas-
soviensium:*

*quibus de
caussis:*

*Barbiani in
Cassovienses
saevitias.*

n.) *BETHLENIUS* eodem libro VIII. p. 594.

o.) *Cassoviae* ex eo itinere sextidui spatio commoratum, *ISTVÁNFFYUS* meminit, Lib. XXXIII. p. 786, 45.

p.) *ISTVÁNFFYUS* eodem libro et pagina.

¹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 786. *hisdem* ² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Belgioiosae* ³ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Ungariae*

⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *caeptis* ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *sedacione*

ⁱ *Vide locum operis Bethleniani, quem Belius in nota n.) designat, in BETHLEN 1684–1690. p. 594.*

ⁱⁱ *Locum, qui in nota o.) invenitur, vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 786.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota p.) citatum vide ibidem, in ISTVÁNFFY 1622. p. 786.*

pars, non sine veteris gloriae et existimationis iactura, ab imperio caesaris defecerunt. Haec ille, ad annum MDCII. adnotavit, a nobis, eo recitata consilio, ne, quod passim faciunt minuti scriptores, securarum defectionum caussae, civibus et urbanae multitudini, sed sicuti res est, *Barbiana* huic intemperiei, adscribantur.

§. XVIII.

Botskaii
defectio:

ei se dedit
Cassovia:

a Lippaio
occupata:
expilataque.⁵

Maturuit interea *Stephani Botskaii* defectio, hinc domesticis consiliis, illinc *Turcicis* auctoramentis, iam pridem instrui coepta: quae, siquidem in ea tempora incidit, quibus alienato iam ob *Belgiosae* duritiem animo, earum partium incolae, esse cooperant; tantis subinde incrementis succrevit, ut ex unius proelii, quo *Peczium* debellaverat, successu, tota regione, *Cassoviam* usque, ante potiretur, quam dispicere posset *Barbianus*, unde perturbatis rebus praesidium sit petendum. [p. 63.] Atque ille quidem *Cassovia*, IOHANNIS BOCATII factione exclusus, in arcem *Scepusiensem*, se recepit; urbs autem, magno rei publicae malo, *Botskayo*, portas aperuit, maiorene civium, an *Barbiani* culpa, non temere dixerim. Utrosque accussat ISTVANFFYUS.^{q.)}ⁱ *Ad¹ pessimum, inquit, facinus patrandum, illi non tam ob ademptum² sibi maius templum, turbatamque ibidem religionis professionem, adductos referebant; quamquam, id etiam molestissime ferrent: quam quod pagis circiter viginti octo,³ quos liberali veterum regum indulgentia, civitati attributos,⁴ possedissent, a Barbiano, iussu caesaris, privatos esse, conquererentur.* Profecto autem, nulla unquam tanta iniuria esse potest, quae fidem regi obstrictam legitimo labefactare, ne dicam, elidere possit. *Botskayus* interim natantium animorum hac propensione utendum ratus, *Blasium Lippaium, Blasium item Némethy,*^{*)} ad occupandam suo nomine urbem praemittit. Qui demum, acceleratis cum exercitu itineribus, traectoque *Tibisco*, *Cassoviam* advolat, accipiturque a civibus ingenti consensione. Princeps hominis cura fuit, ut regium, quod in urbe fuit, aerarium, expilaret, adparatus belli, qui ingentes fuerunt, occuparet, vinculisque oneraret, si qui essent, suo huic latrocinio, contraeuntes. In his fuere *Georgius Szalatnocius, Quinqueecclesiensis, Nicolaus item Micacius, Varadiensis* episcopus, aerarii praefectus: collegae autem, *Georgius Kapronczy, Nicolaus Orley*, in verba *Botskaii* iurare adacti. Nihil publicarum, nihil privatuarum opum supererat, quin id avaris[p. 64.]sime diriperetur. In primis, saevitum in eos est, qui vel religione a *Blasio* dissidebant, vel partes caesaris sequebantur.ⁱⁱ *Quibus omnibus diripiendis, tanta Lippaie erat immanitas, ut nemini parceret, quin aurum, argentum, pecuniam, arma, equos, vestes, vina, frumentum, pecora, et quidquid⁶ eiusmodi dici potest, ab iis, apud quos relictum habebatur, iureiurando adactis, crudelissime extorqueret; et multis occultare et negare conatis, vulnera*

^{q.)} Libro itidem XXIII. p. 815, 10.

^{*)} Exstant apud nos, utriusque litterae, quas, ultima Octobris ad comitatus Superioris Hungariae, Cassoviae dederunt, cum hac subscriptione: *Illustrissimi ac Magnifici Domini STEPHANI BOTSKAY, Sacrae Christianae et Orthodoxae Religionis Defensoris Milites et Capitanei, Blasius Lippay, et Blasius Némethy.*

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 815. add. *quod* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ademptum* ³ *viginti octo* ISTVÁNFFY 1622. l. c. XXVIII. ⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *attributos* ⁵ corr. ex *expilataque* sec. synopsin et E ⁶ ISVÁNFFY 1622. p. 816. *quicquid*

ⁱ *Locum Historiarum Istvánffii in nota q.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 815.*

ⁱⁱ *Quae nunc sequuntur, ex Istvánffio Belius assumpsit. Cf. ISTVÁNFFY 1622. p. 816.*

et necem intentaret. Uxori *Barbiani* liberisque id misericordiae a civibus datum, ut ante ad arcem *Scepusiensem*, cui se maritus iniecerat, cum omni supellectile dimitteretur, quam *Blasius* urbem subiisset. Verum, feminae hanc felicitatem, *Iohannes Kátay*, *Michaelis* frater, iniquissime contemeravit, quippe quam, rebus omnibus, in itinere exspoliavit. Urbe, insigni adeo maleficio, expilata, et machinatoribus, qui *Germani* erant plerique, carcerum et cruciatuum metu in partes pertractis, atque praetorio, quo *Botskayus* acciperetur, summo studio perpurgato, *Blasius* ad oppugnandum *Barbianum* abiit.

§. XX.

Aberat tunc *Basta*, dum primum *Botskaiana* seditio invaluisse, quippe e *Transilvania*, cui exosum se pridem fecerat, ad *Danubium* evocatus a caesare, ut illic belli fortunam adversus *Turcas* periclitaretur. Itaque, cum non bellicis modo artibus, sed etiam in administrandis rebus severitate, unus omnium maxime valeret, ad sedandum *Botskainum* tumultum, in superiorem *Hungariam*, cum selecto exercitu, postliminio mittitur. Atque [p. 65.] is quidem, quasi ex itinere, prima statim profectione, *Blasium Nemethium*, ad *Osdgyánum* profligat, *Eperiesinumque*, unde postea hostibus imminaret, occupat. Iam et *Botskaius*, ne sibi, atque sequacibus, deesse videretur, initio anni MDCV. *Cassoviam* venerat, acceptusque illic est, pompa propemodum regia. Ingens huc procerum et nobilitatis, certatim partes caesaris deserentium, numerus confluxit, uti fidem novo huic duci obstringerent. At *Basta*, ne ex sua cunctatione, vires sumeret seditio, exercitum promovet, atque ad *Szendrönem* tantisper subsistit, dum, quid *Cassoviae* occpturus esset *Botskayus*, idoneis auctoribus edoceretur. Is vero, iam tum missis celeribus¹ nunciis, a *Mehmete*, *Budensi* purpурато, auxilia impetraverat: quibus factus insolentior, *Bastae* occurendum statuit. Proinde, *Nicolao Sennyeio*, cum mille selectissimis peditibus, equitibus ducentis, dato ei collega *Alberto Nagy*, *Cassoviae*, relictis, in *Bastam* movet, cumque eo, gemino proelio, haud procul *Szendrōne*, sed infeliciter adeo confligit, ut victus, ne *Cassoviam* quidem redire sustinuerit, fugiturus procul dubio ad *Turcas*, nisi a *Valentino Homonaio*, acri viro, retentatus fuisset. Potitus tam opportuna Victoria *Basta*: atque exercitu *Eperiesinum* reducto, *Cassoviam*, ea trepidatione percussum, tentandam constituit. Nec mora, spretis coeli iniuriis, exercitum eo dicit, castra urbi admovet, missisque per caduceatores litteris, quibus gratiam caesaris, atque praesentissimam eorum, quae ademta sibi essent, restitutionem, pollicebatur, si cives redire ad officium maturarent. Sed illi, re cum praefectis *Botskaii* communicata, *Bastae* respondent: *artes*, quibus se circumvenire velit, [p. 66.] *Transilvanicas esse consimiles*, ubi oneratos inanibus promissis incolas, subinde iniquissime divexarit; sibi ante, quam fida pax coaluerit, partes, quas inviti secuti essent, deserere, integrum haud esse; ipse, si vellet, oppugnandae urbis fortunam experiretur. Sub eiusdem diei vesperum *Blasius Lippai*, cum delecta Haidonum manu, erupit, suburbii, ne usus essent caesareanis, flamas subditurus; sed a *Germanis* fortiter repressus, multis suorum desideratis, in urbem redire cogebatur. Captus tamen in ea velitatione fuit *Leonhardus Jellus*, *Huszti* praefectus, vir strenuus, et *Mansfeldii* olim commilito, quem *Sennyeius*, in forum raptatum, praeter ius belli, gladio iussit percutiendum. Multa postea intercessere, quae oppugnandae arcis successum interverterunt.

Basta ad
reprimendum
Botskayum
missus:

Blasium
Nemethium
primo:

postea
Botskayum
ipsum
profligat:

Cassoviam
obsidione
tentat:

¹ malim celeribus

*posteaque
re infecta
discedit.*

Praeter vim enim frigoris, plures, ex minoribus praefectis, militiae hoc genus detrectabant, quod adversus eandem religionem susciperetur, quam ipsi profiterentur. Accedebat stipendorum tarditas, et annonae penuria, quae militem, pollicitationibus hucusque frustra sustentatum, non a laboribus modo castrensis, sed militari etiam obsequio ac disciplina prorsus alienaverant. His rebus adactus, *Eperiesinum*, unde venerat, recessit, militemque per vicos in hiberna distribuit, ac vere ineunte *Pisonium* inglorius abiit.

§. XXI.

Cassovia Botskaii fit sedes:
susceptae hinc
eruptiones
Hajdonum:

*Eperiesinum
frustra
tentatum:*

Blasii Lippaii
immanis
caedes.

Sedem postea et belli, et noxiae dominationis *Cassoviae Botskayus* statuit, diversabaturque isthic, et cum principatu *Transilvaniae* potitus est. Hinc profecto, examina *Hajdonum*, tamquam e vesparum quodam nido, emittebat late in regionem, tunc in primis grassantia, cum *Basta* ex pro[p. 67.]vincia excessat. Plura eruptionum exempla apud ISTVÁNFFYUM^{r.)i} leguntur. Unam retulisse iuvat, ut quales reliquae fuerint, existimari posset. *Hajdones*,¹ inquit, *Cassovia de nocte egressi, in eos, qui Sovarii, et S. Petri pago erant, intempestae noctis tenebris irruperunt: ubi Carolus Colonitschius, cum suis equitibus hospitium erat sortitus. Is, quamquam ex³ somno experrectus, et interiore⁴ tantum tunica indutus, improviso hostes, adesse sensisset, ignominiae tamen loco dicens, si vel iniquiore loco pugnam abnueret, diu pugnando ac reluctando, hostibus repellendis, obstaculo fuit. Sed postea illi injecto tectis igne, pagum succenderunt, captoque Peitingero⁵ et abducto, et Capello⁶ signifero imperfecto, Cassoviam redierunt; cum ex ipsis quoque circiter viginti quinque⁷ cecidissent, multique sclopetis vulnerati discessissent.* Istiusmodi facinoribus *Cassovia* tunc nobilitabatur. Tentavere postea *Eperiesinum Cassovienses*,^{s.)ii} *Nicolao Sennygio, et Blasio Lippaio* ducibus, sed conatu omnino irrito, praesidiariis *Germanis*, quibus *Georgium Emericum Buchaimium, Basta* praefecerat, moenia, minoribus maioribusque machinis, strenue, et magna *Botskaianorum* strage defensantibus. Sub idem tempus, turpi caede suas, suorumque manus, *Botskay* contaminavit. *Blasius Lippaius*, unus e primopilis, quem *Cassoviam* diligenter expilavisse diximus, odium *Botskaii* sibi collegerat; sive, quod ex rapinis, subito dives factus, ac insolens animo, segnius imperata exsequeretur; sive, quod suspicionem de se fecerit, clandestinae ad caesarem defectionis. Hunc ille, communicato cum tribulibus consilio, e medio tollen[p. 68.]dum decrevit. Dantur *Nicolao Sennygio, Michaeli Katayo, et Alberto Nagy* mandata, quae, quam possent ocissime,⁸ sine tumultu tamen, exsequerentur. Itaque, ad caenam a *Katayo* invitatus, quum nec quidquam funesti metueret, in eius hospitium venit, ibique angusto quodam tenebricosoque transitu deprehensus, adactis in pectus et abdomen pugionibus, contrucidatur, cadavere famulis ad sepeliendum tradito. Qui hominem penitus habebant cognitum, non tam caudem, quam multis latrociniis, periuriis, furtis, proditionibusque, pridem fuerat meritus, quam

r.) Libro XXXIV. p. 820, 34.

s.) Ibid. p. 821, 43.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 820. *haidones* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Colonicius* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *e* ⁴ *et interiore* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *interioreque* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Pettingero* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Copello* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *XXV.* ⁸ corr. ex *ocissime*

ⁱ *Locum in nota r.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 820.*

ⁱⁱ *Vide hunc locum in nota s.) citatum in dicto loco, id est, in ISTVÁNFFY 1622. p. 821.*

immanitatem *Botskaii* detestabantur: quod virum, pugna *Adoriana*, et occupata demum *Cassovia*, optime de se meritum, indicta caussa et furtim e vivis sustulerit.

§. XXII.

Facinore perpetrato, *Szerentsum*, ut indicta illuc comitia agitaret; hinc in *Transilvaniam*, ad capessendam principatus dignitatem, *Botskayus* abiit: atque provincia *Sigismundo Rakóczio* commendata, iterum *Cassoviam*,^{t.)}ⁱ nec quidquam cunctatus rediit. Hinc postea, tamquam ex specula, *Hungariae* incendia, laetus prospectabat, laureatas subinde litteras accipiens, quibus nunciabatur, et suorum agmina, late per hosticum, grassari, et arces, quibus *Germani* adhuc inerant, certatim se dedere. Tota ei aetas in cruento hoc otio, ipse enim post *Szendrőiensem* pugnam hostem ne conspexit quidem, *Cassoviae* exacta est, dum autumno senescente, a *Budensi* purpurato, in campum *Rákos*,^{u.)}ⁱⁱ evocaretur. Magna [p. 69.] hic honoris significatione habitus, coronam a *Turcarum* imperatore sibi oblatam accepit quidem, sed tanta modestia, quantam vix antea quisquam, in novo regulo observarat. Neque enim aliud, quam benevolentiae erga se *Ottomanicae*, documentum esse voluit; ad pompam certe, aut regalem ostentationem, spurium diadema numquam adhibuit. Dimissus a purpurato, *Carponam* concessit, comitiumque illic habuit, ideo laudandum, quod pacis in eo fundamenta iacta sunt, quam *Stephanus Illyesházy*, anno sequente, cum collegis *Viennae* penitus consummavit. Cui concinnandae, dum ultro citroque legati commeabant, *Cassoviae* iterum *Botskayus* desedit, sedulo huc commigrantibus, qui ex utraque *Hungaria*, partes eius deserto caesare secuti fuerant. Tunc conventus^{uu.)}¹ ille celebratus *Cassoviae* fuit, quo in caesaris sequaces, exsiliū, iactura bonorum, et dirissima quaeque statuebantur, pace demum *Viennensi*^{v.)}ⁱⁱⁱ² penitus convulsa. Eiusdem pacis

Botskayus Szerentsum, *hinc in Transilvaniam abit; et brevi post Cassoviam redit:*

conventus Rakosiensis et Carponensis:

pax Viennensis:

t.) ISTVÁNFFYUS ibidem, p. 824, 21.

u.) Conventus eius historiam IOHANNES BOCACIUS, *Cassoviensium* consul, singulari epistola, ad amicum ἀδηλον, explicit: quam manu exaratum possidemus.

uu.) Exstant eius conventus Articuli, *Hungarice* conscripti, hoc titulo: *Articuli in Diaeta et Congregatione Cassoviensi, Dominorum, Baronum, Magnatum, Nobilium, aliorumque Statuum et Ordinum Regni Hungariae conclusi die XII. Mai a. 1606.* Plena, in iis, querelarum sunt omnia. In primis *Viennensis Pacificationis Articuli*, exaggeranter recognoscuntur, cum hac clausula: *Datum et actum ex Diaeta et Congregatione Cassoviensi, Dominorum, Baronum, Magnatum, Nobilium aliorumque Statuum et Ordinum Regni Hungariae D. 12. M. Mai a. 1606.*

v.) Articulo XIV. §. ult. *Quoniam vero, in proxime peracto conventu Cassoviae, a regnicolis, ipsi domino Botskayo adhaerentibus, conclusum erat; quod ii, qui se ad festum S. Jacobi, proxime adfuturum, eidem, et aliis sibi adhaerentibus, non adiunxerint, universa eorum bona, et iura possessionaria amittant; conclusum itaque, hanc constitutionem omnino silere; et invigorosam esse debere.*

¹ in nota uu.) querelarum corr. ex quarelarum sec. E ² in nota v.) *Botskayo CJH 1696. III. p. 115. Bochkayo; adfuturum CJH 1696. l. c. affuturum; post itaque CJH 1696. l. c. add. est; invigorosam CJH 1696. l. c. in vigorosam*

ⁱ *Locum, qui in nota t.) citatur, vide ibidem, in ISTVÁNFFY 1622. p. 824.*

ⁱⁱ *Opus istud Bocatianum, quod Belius manu exaratum se possidere in nota u.) asserit, inscribitur „Relatio vel epistolica commemoratio”, quod postea a nostro publicatum est in Adparatu suo, sub titulo „Commentatio epistolica de legatione sua”. Vide BÉL 1735–1746. I. pp. 317–352. Cuius operis editionem criticam vide in BOCATIUS 1990–1992. Op. Pros. 87–110.*

ⁱⁱⁱ *Quae in nota v.) citantur, vide in CJH 1696. III. p. 115.*

ex eius legibus, Cassovia, Botskaios elisa de manibus, sed quam ille mortuus demum deseruit:

pompa, qua elatus est, funebris:

quid tunc maleficii commissum:

Cassoviensium ex tumultu Botskiano accessiones:

urbs caesari redditia:

legibus, *Cassovia* quoque, e manibus *Botskaii* elisa quidem fuit, sed quam ille vivus, nequitivit deserere. Ita nimirum in fatis erat, ut in eadem urbe, ubi arcem tumultus collocaverat, tumulum inveniret, tunc prorsus, cum parta ex pacis legibus non *Transilvania* modo, sed insigni etiam superioris *Hungariae* portione, quiete perfruendum fuerat. Atque ita eventurum homini, vel imperitum vulgus augurabatur. Neque id falso iactatum fuisse, eventus docuit; lenta enim et tabifica hydrope, turgentibus [p. 70.] membris omnibus, anno MDCVI. quinto Calendas Ianuarii, hoc est, eo ipso die, qui memoriae interfectorum ab *Herode* infantum, sacer est, praefocatus, cum annum quinquagesimum excessisset, vitam cum morte commutavit. Exsequias ISTVÁNFFYUS descriptis: ⁱ *Funus,* inquit, *eius, magnificentissima pompa, planeque regia, ab¹ eius adseclis² Cassovia elatum est, duabus coronis, quarum unam a Turcis acceperat, alteram³ a Coronensibus, seu Brassonianis civibus, e latebris eruta; despota illius fuisse dicebatur,⁴ qui Moldavia, per tyrannidem occupata, nostro aevo inclaruerat, feretro impositis: deinde, congestae bello civili per iniuriam opes, multis carris, sequebantur, Valentino Homonniano, Paulo Nyario,⁵ Georgio Szetsio,⁶ ac aliquot Haidonum millibus comitantibus. Sed *Botskayus*, ne mortuus quidem, sine maleficio urbem potuit deserere, quippe cuius manibus sanguine parentandum existimarint praetoriani milites. Priusquam eius funus efferretur, mutuo se cohortati, auctoribus, ut fama fuit, *Nyári*, ac quibusdam proceribus, *Michaelem Kátayum*^{x)} in vinculis detentum, atque nunc mortuo *Botskayo*, in spem recuperandae libertatis erectum, summo mane e lectulo abripiunt, repente in forum pertrahunt, ibique deum et hominum fidem frustra implorantem mille et amplius ensibus petitum, barbara ferocitate frustillatim conciderunt, nulla artuum parte, praeter pedium talos, quos vincula texerant, illaesa manente. Uxor profecto, dissecta minutim membra, aegre postea collegit, atque canistris condita, sepulturae mandavit. Ista *Cassoviae*, sub ea seditione, gesta fuerunt, ex qua, id urbi accessit, ut et latifundiis veteribus potiretur, et [p. 71.] eius gubernandae cura, postliminio *Hungaris* adsereretur. *Civitas*, inquit,^{y)}ⁱⁱ *Cassoviensis bona ab antiquis regibus⁷ collata, libere, modo antiquo, teneat et possideat.* Atque postea,^{z.)}ⁱⁱⁱ *Gubernatio Cassoviae, et reliquarum⁸ regni Hungariae superiorum, pro Hungaris fiat, prout in Articulo Generali conclusum est.* Urbem extincto *Botskayo*, missi isthuc, *Georgius Thurzo*, et *Sigismundus Forgách*, nullo negotio in caesaris fidem recepere: quando *Franciscus Magocsy*, qui ei, post *Transilvani* obitum praeverat, nec quidquam cunctatus, portas adventantibus aperuit, ipseque *Regeczum* secessit. Hi demum communicato, cum proceribus consilio, ad restinguendas nuperi tumultus qualescunque scintillas, comitia *Cassoviam* indexerunt.*

^{x.)} Dabatur criminis *Kátayo*, quod opera adamatae a *Botskayo* puellae, quam ei suo lenocinio *Claudiopoli* adduxerat, philtra venenumque clam propinasset: quod ille tamen constanter negavit.

^{y.)} Pacificationis *Viennensis* Artic. XII. numero 11.

^{z.)} Ibidem, in iis sanctionibus, quae ad *Botskayum* adtinuerunt.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 847. add. *infanis* ² ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *asseclis* ³ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *altera*

⁴ corr. ex *dicebatar* sec. ISTVÁNFFY 1622. 1. c. et E ⁵ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *Niario* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *Secio* ⁷ CJH 1696. III. p. 114. add. *ei* ⁸ CJH 1696. III. p. 116. add. *partium*

ⁱ *Haec verba ex Istvánffio citata vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 847.*

ⁱⁱ *Locum in nota y.) citatum vide in CJH 1696. III. p. 114.*

ⁱⁱⁱ *Vide locum, qui in nota z.) ponitur, in CJH 1696. III. p. 116.*

Et convenit sane frequens nobilitas, consultumque est in commune, maiore, quam spe-rassess, animorum coniunctione. In primis, coerciti fuere *Hajdones*, ne impune grassarentur; *Valentinus* autem *Homonnay*, et *Nicolaus Botskay*^{aa.)ⁱ}

*comitia a
proceribus
isthie habita.*

*Quid gliscen-
tibus inter
Matthiam et
Rudolphum
dissidiis
Cassoviae sit
actum.*

prorsus ad faciendum officium adducti. Ita, urbs, quae turbandis nuper rebus *Hungariae*, plurimum momenti adulterat, nunc pacandis iisdem inservivit.

§. XXIII.

Gliscentibus, inter RUDOLPHUM caesarem, et MATTHIAM archiducem dissidiis, *Cassovia*, *Illyésházyo*^{bb.)ⁱⁱ}

connitente, in partes MATTHIAE, eo promptius mansit, quo maiore ordinum adsensu, ea reipublicae conversio, procurata [p. 72.] est. Ac fuit sane, *Illyésházyo*, prona ad exsequendum destinata, occasio, quando RUDOLPHI nomine, cum *Gabriele Báthorio*, *Transilvaniae* principe, sub idem^{cc.)} tempus *Cassoviae* paciscebatur. Neque postea quidquam memoria dignum *Cassoviae* administratum est, quam quod anno supra millesimum sexcentesimum decimo, eadem illa, quam *Illyésházius*, ante biennium sarsserat, concordia, novis pactionibus, inter MATTHIAM regem, et *Transilvanum*, instaurata est. Cuius tabulae^{dd.)} decem articulis designatae, passim hodieque sunt obviae. Rem certe serio gestam, inde coniicias, quod praeter *Georgium Thurzonem* palatinum, *Sigismundus* quoque *Forgách*, iudex curiae regiae, *Michael Czobor*, *Ladislaus* et *Sigismundus Pétsi*, *Iohannes Alagy*, atque *Georgius Homonnay*, ut *Transilvanorum* nomina taceamus, ei conciliationi, quam decimo octavo Calendas Septembbris ratam habuerunt, interfuerint. Neque tamen diurna haec cum *Báthorio* concordia fuit, quippe quam mutuis utrinque iniuriis *Hajdones* contemeraverunt. *Sigismundus* certe *Forgáchius*, sive regis mandato, sive palatini iussu, infestis armis, anno sequente, *Transilvaniam* invaserat: connivente pri-mum fortuna, sed quae conversa subito, extra modum *Forgachium* affixit. Victus enim, atque impedimentis exutus, infelici per alpes errore diu iactabatur, dum in *Hungariam* evaderet. Ac parum omnino abfuit, quin novis iterum tumultibus, universa superior *Hungaria* perturbaretur: cum hinc quidem *Andreas Nagy*, hajdonum dux, caedibus et rapinis foedaret *Tibisci* oram; illinc *Gabriel Báthori*, lacescitum se a *Forgáchio* dict-tans, *Turcicis* [p. 73.] etiam auxiliis subnixus, apertum bellum interminaretur. Itaque Martis domicilium *Cassoviae* statui iterum oportuit. *Georgius* sane *Thurzo*, clade et fuga *Forgachii* cognita, pervigili cura excubabat *Cassoviae*, ne res publica detrimenti quidpiam

^{aa.)} Molitiones utriusque, ISTVÁNFFYUS meminit. Lib. XXXIV. p. 848, 20. Huius occasione congregationis factum fuisse credo, quod *Georgius Závodsky* in ephemerides suas ad A. 1607. retulit: *Die XVII. Aprilis*, Stephani Hertzeg, *iudicis ordinarii Cassoviensis sextam consortem*, *e statu*, *uti dicebatur*, *virgineo*, *singulas ducentis*, *nuptiae celebratae*, *quibus et Sua Magnificentia* (*Georgius Thurzo*) *interfuit. Paradoxon!* Fuit autem Závodszky, GEORGIO THURZONI ab epistolis secretioribus.

^{bb.)} Epitome ISTVÁNFFII, Lib. XXXVI. p. 851, 26. atque Lib. XXXVII. ibidem.

^{cc.)} Anno scilicet MDCVIII. Vide anni MDCVIII. Art. XIX. post coronat. ubi pactiones eas, ratas habuere ordines.

^{dd.)} Habemus earum exemplum, *Hungarice* scriptum.

¹ in nota aa.) *Hertzeg* BÉL 1735–1746. I. p. 364. *Hertzek*

ⁱ *Locum in nota aa.)* primum citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 828.; *ephemeris vero Georgii Závodszky*, *quae deinde citatur, in Adparatu Beliano invenitur. Vide* BÉL 1735–1746. I. p. 364.

ⁱⁱ *Locum, sive epitomen illam Istvánffianam in nota bb.)* citatam vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 857.

caperet; donec, adacto in aequissimas conditiones *Báthorio*, atque *Andrea Nagy*, edita etiam strage, reiecto, tranquillior annus MDCXII. iniret.

§. XXIV.

Cassoviae
securitatem
Bethlenius
perturbat:

eius technae:
Ferdinandi II.
querelae:

ob Cassoviam
occupatam:

Nihil inde, toto lustro habebat, quod metueret *Cassovia*. Sublato enim e vivis *Gabriele Báthorio*, *Béthlen*, qui ei *Turcarum* suffragio non minus, quam auxiliis adiutus successerat, pacis aliquantis per consilia praeferebat, *Tyrnaviensi* conventu, quem heic anno MDCXV. celebratum fuisse, in eius urbis historia diximus,ⁱ quodammodo consolidata. Hanc, qualem cunque pacem, *Georgii Homonnay* intempestivus, sive invadendi aliena, sive recuperandi sua, fervor, anno sequente, propemodum convulserat. Expeditionem ille inconsulto rege in *Transilvaniam* parabat. Quo intellecto *Bethlenius*, uti vim anteverteret, cum duodecim millium exercitu, mense Decembri, *Eszekum* usque perrupit, deditque subitanea illa impressione damni quidpiam; verum, ne coeptis insisteret, precibus partim, partim minis ordinum, qui ad eam auditionem *Cassoviam*, quasi incendium restincturi, convolarant, repressus est. *Homonnayus* certe, ob lacessum *Bethlenium*, fere in ius vocatus est. Postea solertissime imminebat occasio *Bethlenius*, qua destinatum animo bellum, in caesarem opportune posset commovere. Ac dedit sane exitiales turbas, quae, cum eximiae regionis portione, *Cassoviam* quoque caesari e manibus excusserunt. Coacto nimirum exercitu, atque *Cassoviensi* praefecto, *Andrea Doczio*, ne hostile quidquam¹ metueret, subinde fide interposita admonito, [p. 74.] ante *Tibiscum* superavit, quam belli rumor spargeretur, captaque est eius auspiciis nec opinato *Cassovia*. Publice *Bethlenio* facinus exprobavit FERDINANDUS:^{ee.)}ⁱⁱ *Transylvanos*,² inquit, *ut magis incautos circumveniret, ad arma expedienda, ac militem conscribendum induceret, foederum nobiscum initorum praetextu, acriter incitabat, ut iuxta datam fidem, auxilia nobis submittere non different*. *Postquam et Transilvanis*³ *belle imposuisse, et a milite satis instructum se animadvertisit, scriptis ad generalem nostrum Cassoviensem, Magnificum Andream Dóczli litteris*,⁴ *significat, Varadinum iter se adornasse, non dubitare, quin varii de se rumores, ab aemulis circumferantur, quasi Hungariae invadendae consilia agitaret; ceterum*,⁵ *monere se, atque etiam impensis rogare, ne malevolorum sermonibus aures praebeat, nondum sibi excidisse, quid ex capitulationibus, ac fide data, Maiestati nostrae debeat. His aliisque verborum lenociniis, adeo dictum generale nostrum*⁶ *demulsit, ut nihil prorsus ab illo metuendum sibi existimaret; donec tandem sub initium Septembbris anni praeterlapsi, (MDCXIX.) accedente Cassoviensium perfidia, ac proditione, idem generalis noster captus, ac compedibus constrictus, sub arcta custodia in Transilvaniam*⁷ *(ubi et vitam clausit) a Bethlenio mitteretur. Haec edicti regii sunt querelae.*

^{ee.)} In *Edictali Cassatione*, iniquae, praetensa et ipso iure nullae electionis, *Gabrielis Bethlen*, in regno *Hungariae*. Prodiit *Viennae*, a. MDCXX. d. X. Dec.

¹ corr. ex quid quam sec. E ² EDICTALIS CASSATIO 1620. [A4]r *Transylvanos* ³ EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. *Transylvanis* ⁴ *Dóczli litteris* EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. *Doczli litteris* ⁵ EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. *caeterum* ⁶ EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c. add. *Bethlenus* ⁷ corr. ex *Transylvania* sec. EDICTALIS CASSATIO 1620. l. c., ubi vero *Transylvaniam*

ⁱ *Vide in BÉL 1735–1742. II. pp. 49–51., ubi de illo conventu Tyrnaviensi anno 1615. celebrato agitur.*

ⁱⁱ *Locum, qui in nota ee.) ponitur, hic vero verbo tenus citatur, vide in EDICTALIS CASSATIO 1620. f. [A4]r.*

KHEVENHILLERUS^{ff.)}ⁱ auctor est, ducibus *Francisco Redey*, et *Georgio Szétsi*, in occupanda *Cassovia* usum fuisse *Bethlenium*. Qui simul ad urbem, cum exercitu, adpropinquarunt, misso caduceatore, praefectum *Andream Dóczy*, a civibus sibi dedi, [p. 75.] postulant, quod nisi maturarint facere, omni ope in expugnandam urbem incubituros interminantur, qua per vim capta, nulli sexui, nulli aetati, sed ne matribus quidem gravidis parsum iri. Itaque, sive minis exterriti, sive suapte ad defectionem proni, cives *Dóczium*, uti imperaverant *Bethleniani*, vinctum hosti tradunt, seque et urbem Nonis Septembribus *Bethlenio* permittunt. Ac *Dóczium* quidem vestibus^{gg.)}ⁱⁱ spoliatum, captivum in *Transilvaniam* misere; in urbe autem saevitum est in hos, qui diversam a *Bethlenio* religionem profitebantur. In primis Iesuitis^{hh.)}ⁱⁱⁱ et monachorum coenobiis vis adhibita.

*rei gestae
historia.*

§. XXV.

Fama deditae sibi *Cassoviae*, prolectus *Bethlenius*, turmis praetorianorum, magnoque procerum numero comitatus ad urbem accessit, promulgatisque per superiorem *Hungariam* comitiis, brevi eadem tanta concursantis nobilitatis multitudine confecit, ut ad undecimum Calendarum Octobris, sanctiones conflatae iam fuerint, nulli antea seculo visae in *Hungaria*. Dabimus earum praefationem *Bethlenianam*, ut habeat, quod miretur posteritas.^{iv} *Nos Gabriel Dei gratia regnum Hungariae et Transilvaniae princeps et Siculorum comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes, quibus expedit universis; Quod¹ Spectabiles ac Magnifici, Generosi, Egregii, et Nobiles, cuiuscunque status et ordinis homines, trium statuum regni Hungariae, in civitate nostra libera regiaque² Cassoviensi, in comitiis comitatuum generalibus, ad XXI. mensis Septembbris, an[p. 76.]no MDCXIX. ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt, quosdam infra scriptos³ articulos, in iisdem comitiis, paribus eorum⁴ votis, et unanimi⁵ consensu conclusos, supplicantes⁶ nobis humillime, ut nos eosdem universos et singulos articulos omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos, et acceptos, habentes, approbaremus, ratificaremus, et confirmaremus; Quorum quidem articulorum tenor talis est: Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Statuum Regni Hungariae, in Comitiis eorum Generalibus in civitate regia et libera Cassoviensi, ad XXI.⁷ Septembbris⁸ a. MDCXIX. indictis et celebratis conclusi. Nihil non in tota hac praefatione insolens est atque inusitatum. Iam enim, et PRINCIPEM Hungariae se gerebat *Bethlenius*, et urbem *Cassoviam* suam adpellabat: et quod ridendum fere est, hanc asseclarum coitionem, generalia trium statuum comitia, vocitabat. Prave omnia, et ex rapto. Nam *Principem* quidem *Hungariae* creaverat nemo; *Cassoviam* autem*

*Bethlenius
Cassoviam
venit, et
comitia isthic
habet:*

*sanctionum
editorum,
insolens
praefatio:*

^{ff.)} *Annalium Ferdinandeor.* Tomo IX. ad a. MDCXIX. p. 689.

^{gg.)} Omni prorsus veste nudatum ORTELIUS meminit, Tomo II. p. 65, b.

^{hh.)} Confer loco citato ORTELIUM, ubi indignam memoratu barbariem legas.

¹ MTT IV. p. 192. ² quoniam ³ libera regiaque MTT IV. l. c. *Regia Liberaque* ³ infā scriptos MTT IV. l. c. *infrascriptos* ⁴ MTT IV. l. c. *ipsorum* ⁵ unanimi MTT IV. l. c. *suffragiis unanimoque* ⁶ MTT IV. l. c. *suplicantibus* ⁷ MTT IV. p. 193. add. *mensis* ⁸ MTT IV. l. c. add. *diem*

ⁱ *Locum in nota ff.) citatum vide in KHEVENHÜLLER 1721–1726. IX. p. 689.*

ⁱⁱ *Locum in nota gg.) a Belio appositum vide in ORTELIUS–MEYER 1665. II. p. 65.*

ⁱⁱⁱ *Vide locum in nota hh.) memoratum ibidem, id est, in ORTELIUS–MEYER 1665. II. p. 65.*

^{iv} *Verba praefationis decretorum conventus Cassoviensis hic citata vide in MTT IV. pp. 192–193.*

*conclusio
monstrosa.*

insigni maleficio suam fecerat: ut nihil dicamus, nequaquam dici posse *generalia comitia*, ad quae *quatuor Status*, ex universa *Hungaria*, corrogati haud fuerint. Neque minus monstrosa est eorundem articulorum conclusio:ⁱ *Nos¹ itaque, praemissa supplicatione Dominorum regnicolarum trium statuum et ordinum dicti Regni Hungariae, nobis, modo supradicto, porrecta,² benigne exaudita, praescriptos universos et singulos articulos, omniaque et singula, in iisdem³ contenta, ratos, gratos, acceptaque⁴ habentes, [p. 77.] acceptavimus, approbavimus, et ratificavimus, nostrum illis consensum, pariter et assensum benevolum probavimus,⁵ prout acceptamus, approbamus et ratificamus; et tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam observari faciemus: harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in libera et regia civitate nostra Cassovia.⁶ Die XXVI. praedicti mensis Septembbris, anno Domini MDCXIX. Gabriel princeps, Simon Pétsi, cancellarius. En, quemadmodum regem se mentitus sit *Bethlenius!* Sunt enim hae solemnies formulae, quibus reges *Hungariae* publicas regni leges sancire solent. Argumentum *articulorum* recensere eo minus aequum putamus, quo plura habent, turbarum eius temporis fomenta.*

§. XXVI.

*Discedit
Cassovia
Bethlenius:*

*eamque
propemodum
amittit:*

*eius in
custodienda
postea urbe
studium:*

Simul haec acta fuere, quod se virum praestare gestiebat *Bethlenius*, relicta tantisper *Cassovia*, magna regionis, qua exercitum ducebat, iniuria, *Pisonium^{ii.)ii}* profectus est. Ingens hoc non *Hungarorum* modo, sed vicinarum etiam regionum facta est concursatio. Profecto comitia *Pisonium* indicere, eo minus dubitavit *Bethlenius*, quo magis sibi persuaserat, protrito scilicet *FERDINANDO*, cum diademate, quod captivum in arce habebat, suam fore *Hungariam*. Dum ille isthic novarum rerum studia, quam latissime spargit, *Cassoviam* propemodum amittit. *Georgius* enim *Homonnay*, acerrimus caesareanarum partium defensor, comparato in *Polonia*, quorsum a *Bethlenio* reiectus fuerat, exercitu, *Georgium Rákoczi*, insignem aemulam adortus profligat. Reliquebat eum *Bethlenius*, ad *Cassoviae*, et *Hungariae* superioris, custodiam. Ergo, de adventu [p. 78.] *Homonnaei* certior factus, copias contrahit, hostique animo, quam successu meliore occurrit. Fusus enim fugatusque, omni facile regione exui poterat, si tam uti victoria, quam vincere potuisse *Homonnayus*. Enim vero, *Bethlenianis* auxiliis adventantibus, quod fluxum habuit exercitum, non diu in *Hungaria* moratus, in *Polonię* excessit denuo. Post, ubi regem se *Hungariae*, *Neosolii*, *Bethlenius* salutari voluit, tanto plus, et studii, et operae, custodiendae *Cassoviae* impendit, quanto magis in ea positum credebat praesidii, ad *Hungariam* superiorem in obsequio retinendam. Huc profecto, raptam *Pisonii*, S. regni *Hungariae* coronam, detentamque aliquantis per *Vetusolii*, adduxerat. Quam postea, cum ne hic quidem tutam esse, crederet, *Etschedum* alegavit. Ipse interim, dum de pace agitat, *Cassoviae* subsedit, ut haberet, unde insidiaretur rebus caesaris. Itaque hoc subinde contrahebat exercitum, hinc

^{ii.)} Quid hic semel iterumque egerit, explicuimus in *Pisonii* historia, periodo IV. §. XXVI. seqq.

¹ MTT IV. p. 197. *hos* ² corr. ex *porrectam* sec. MTT IV. l. c. ³ MTT IV. l. c. *eis* ⁴ MTT IV. l. c. *et accepta* ⁵ MTT IV. l. c. *praebuimus* ⁶ MTT IV. l. c. *Cassoviensi*

ⁱ *Hanc conclusionem, quae hic sequitur, vide ibidem, in MTT IV. p. 197.*

ⁱⁱ *In nota ii.) Belius ad suam Notitiam lectores mittit; locum vide in BÉL 1735–1742. I. pp. 233–234.*

movebat^{ll.)ⁱ}

permittitur
Bethlenio pace
Niclasbur-
gensi.

in hostes, huc profligatus, tamquam ad perfugium quoddam, redire solebat. Iam in alterum annum, publica haec regni calamitas protrahebatur, cum pax *Niclasburgensis*, ne porro grassaretur, *topportunum*[†] intercessit. Sed ea, urbem adeo non extorsit e potestate *Bethlenii*, ut eam iuribus eius, cum magna regionis portione, penitus adscripserit. Diplomatis verba, haec sunt: *Ad haec sua Maiestas, memorato Domino principi, septem integros comitatus regni, ultra et cis Tibiscum habitos, utpote:*² Zathmár, *cum eiusdem nominis castro, Szabolts, Ugotsa, Beregh, Zemplin, Borsod, (excepto Zendrō, tricesimae autem ibidem erectae proventibus, [p. 79.] pro Domino Principe permanentibus) et Abaujvariensi, una cum civitate Cassoviensi simul cum cunctis eorundem antiquis metis et limitibus, tam intra, quam extra Tibiscum, proventibusque et redditibus fiscalibus, plenaria cum iurisdictione et gubernatione, iuxta tamen conditiones, paullo infra declarandas, ad vitae suae dies tenendos, et possidendos concedit.* Haec in diplomate^{mm.)ⁱⁱ}

leguntur, postea, in eiusdem anni comitiis,^{nn.)ⁱⁱⁱ}

quae *Sempronii* celebrabantur, a statibus et ordinibus, verbis fere totidem recognita: sed adhibita cautione: ne quidquam inde sibi iuris sive in comitatus septem, sive in urbem *Cassoviam*, vendicet *Transilvania: Assecurabit insuper, verba sunt decreti, et Transilvania³ suam Maiestatem Caesaream, et successores eius, legitimos reges Hungariae, quod ad praedictos septem comitatus, ac civitatem Cassoviensem, nihil iuris aut successionis sibi vendicabit, neque in iis, citra benignum suae Maiestatis assensum, delectum militum faciet.*^{iv} Quae paullo post repetuntur denuo, utque, *Supremi Comites Comitatuum,⁴ Capitanei quoque, et Castellani confiniorum, et hajdonum iudices, et senatores civitatum et oppidorum privilegiatorum praesentes et futuri, quicunque Domino Principi iurant, pro termino resignationis regni annotato, suae Maiestati quoque, coram commissariis eiusdem⁵ ad haec puncta iurent,*⁶ semel atque iterum, ex diplomatis sententia decernitur.

§. XXVII.

Ad hunc modum *Cassoviam*, difficillimo bello implicitus alibi FERDINANDUS, *Bethlenio* [p. 80.] possidendam reliquit. Ac potuerat sane, his initiae pacis fructibus securus perfriui *Bethlenius*, nisi familiari sibi, et detestabili profecto vitio duci maluisset. Biennium fere abierat, cum novum iterum bellum, an seditionem conflat, *Hungariam* invadit, *Cassoviamque* denuo accedit. Quid tunc, quaque fortuna, gestum sit,^{oo.)^v}

Nova
Bethlenii
inqüies:

^{ll.)} Vide SZENTIVÁNY *Synopsi Chronol.* ad a. MDCXXI. p. 174.

^{mm.)} Eo scilicet, quod sua Maiestas Caesareo Regia, Principi *Bethlenio* dedit. *Viennae*, a. MDCXXII. d. 7. Ian.

^{nn.)} Articulo XXIX. ubi summam diplomatici recensitam videas.

^{oo.)} In historia urbis *Pisoniensis*, Periodo IV. §. XXXIV. sq.

¹ sic et in E; recte *opportune* ² corr. ex *ut pote sec. E* ³ CJH 1696. III. p. 79. *Transylvania* ⁴ CJH 1696. III. p. 79. add. *praedictorum* ⁵ CJH 1696. III. l. c. add. *specialiter* ⁶ CJH 1696. III. l. c. *iurabunt*

ⁱ Erronee in nota ll.) numerus *paginales* ponitur: in isto enim opere in pp. 379–380., et non in p. 174. haec a Szentivánio narrantur; cf. SZENTIVÁNYI 1697. pp. 379–380.

ⁱⁱ *Hoc diploma, quod Belius in nota mm.) commemorat, eruderare non potuimus.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota nn.) citatum vide in CJH 1696. III. pp. 78–79.*

^{iv} *Vide haec in CJH 1696. III. p. 79.*

^v *Vide locum Notitiae, qui in nota oo.) ponitur, in BÉL 1735–1742. I. pp. 248–252.*

denuo Bethlenio adserit Cassoviam: nuptias cum Catharina Brandenburgica hic celebrat Bethlenius:

exterorum legati huc missi.

recensuimus. Ea profecto pace,^{pp.)ⁱ}

quae huic quoque perturbationi finem adulit, iterum *Bethlenio* adserita est *Cassovia*: quam is frequentius postea adibat, quin et nuptiarum solemnibus, quas cum *Catharina Brandenburgica* celebravit, nihil dubitavit cohonestare. Digna relatu^{qq.)ⁱⁱ}

res est, quia antea *Cassoviae* visa numquam. Pactis matrimonialibus, *Berolini*, per *Stephanum Kovacsóczy de Körtvélyfája*, cancellarium, *Franciscum Miko de Hidvege*, et *Matthiam a Quád*, *Germanicarum* copiarum praefectum, in tabulas^{rr.)} rellatis, *Catharina* in *Hungariam* movit, splendido aulicorum comitatu stipata. *Cassoviam* delegerat *Bethlenius*, ubi sponsam acciperet. Ergo Ianuario senescente ex *Transilvania* profectus, circa Idus Febru[*p. 81.*]arii urbem subit, posteaque nuptiales adparatus summo studio procurat. Id dum agit, variorum principum legati cum muneribus missi adveniunt. Et XVIII. quidem Februarii die *Valachus*, cum centum quinquaginta equitum ala, ad urbem accessit, habitaque altero post die audiencia, duos parhippos, indolis generosissimae, maximique pretii phaleris ornatos *Bethlenio* obtulit. Hunc quadriduo post plures alii secuti sunt, a *Poloniae* proceribus missi: cum rex ipse, nobili quodam tabelario usus, litteris tantum salutandum duxerit *Bethlenium*; quas ille, quod titulos, quibus caesaris consensione utebatur, non referrent, nec laxato vinculo reddidit. Vix hos, quos diximus, dimiserat *Gabriel*, cum imperatoris *Turcici* legatus adfuit. Sexto Calendas Martii, in urbem, solemnni pompa, a quingentis equitibus *Hungaris*, inter barbaricos gentis concentus, tibiarum tympanorumque clangores deductus, sequenti luce in convivium, cui ipse *Bethlenius* interfuit, adhibitus est. Id observatum a curiosoribus fuit, *Transilvanum* et summo loco accubuisse, neque aperuisse caput, quoties *Turca*, vota pro salute imperatoris sui bibens, nuncupabat. Eius munera, quae secum adduxerat, duo equi fuere, illusis auro peristromatibus ad fastum exculti. Hos muli tredecim sequebantur, aureos atque sericeos pannos, *Asiaticas* item opes alias baiulantes. Biduo is *Cassoviae* substitit, dimissusque est a *Bethlenio* eo promptius, maioreque honoris significatione, quo diligentius cavendum putabat, ne adventante iam et caesaris legato, praerogativarum inter utrumque fieret concertatio. Altero certe, quam *Turca* valedixerat, die, *Stephanus Sennyei de Kis-Sennye*, [*p. 82.*] *Vacziensis* episcopus, idemque cancellarius, caesaris FERDINANDI II. nomine, honestatus nuptias, cum electoris *Bavari* legato, et quingentorum virorum comitatu advenerat: acceptusque fuit tanto *Transilvanorum* plausu, ut pompam longe instructissimam nequierint demirari satis advenae. Nam et praetorianus *Bethlenii* miles e *Polonis* conscriptus, veste atque armis ad luxum percultus, et carpentorum longus

^{pp.)} Sunt apud nos eius pacis tabulae, Articulis XXXI. designatae: ubi Articulo XI. iisdem fere verbis, quae supra dedimus, de *Cassovia* agi legas. Coaluit ea, signatoque sunt eius conditiones, *Viennae* MDCXXIV. VIII. Idus Maii. Adde KHEVENHILLERUM *Annalium Ferdinandeor.* Tomo X. p. 598. seqq.

^{qq.)} Vide KHEVENHILLERI *Annal. Ferdinand.* Tom. X. p. 1279. seqq. Inde nuptiarum hanc historiam mutuati sumus.

^{rr.)} Exstant eae quoque in adparatibus nostris, quarum initium est: *Dei Gratia, Nos Georgius Guilielmus, Marchio Brandenburgensis, S. R. Imperii Archi Camerarius, et Elector, in Prussia, Iuliae, Cliviae, Montium, Sedini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Silesia, Crosnae, Carnoviaeque Dux, Burgravius Norinbergensis, Princeps Rugiae, Comes Marcae, et Ravensburgi, Dominus in Ravenstein: Et Eiusdem Gratia, Nos Gabriel, S. R. I. et Transilvaniae Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque Dux; testatum facimus, etc.*

ⁱ *Locum in nota pp.) citatum vide in KHEVENHÜLLER 1721–1726. X. p. 598.*

ⁱⁱ *Vide hunc locum in nota qq.) relatum in KHEVENHÜLLER 1721–1726. X. pp. 1279–1282.*

superbusque ordo, cum militari symphonia, obviam eis processerat. Simul ad urbem adpropinquatum est, machinae per universos circum suggestus detonuere, quod iterum factum est, cum portae subirentur; atque tertio, ubi ad destinata hospitia discedebatur. Sequenti luce ad salutandum principem *Sennyelius*, insigni eidem habito honore, deductus est. Is, ubi id, quod in mandatis habebat, dixisset, munera non sine decora quadam ostentatione obtulit. Ac *CAESAR* quidem torquem miserat, frequenti adamantum serie conspicuum: pretium decem mille *Vallenses* aequasse dicebatur. *REX Hungariae* monile addiderat, ad sex mille *Vallenses* aestimatum. Sed nec *Bavari* legatus vacuus a muneribus venerat. Pelvim, ex auro conflatam, silanoque instructam, *Bavari*, *Coloniensis* autem nomine, aquilam argenteam, multo inductum auro, quae intus sonorum habebat horologium, adulterat. Haec, ubi reddita sunt, diei reliquum, conviviis, quae proceres *Transilvani* adparaverant, extractum est.

§. XXVIII.

Inierant Calendae Martii, cum sponsam, uno ab urbe, lapide, abesse, celeres nuntii, adferebant. Itaque, ne quid in accipienda ea pom[p. 83.]pae deesset, instructa praetoria-norum manu, obviam ei *Bethlenius* processit. Sexcenti equites, pedites mille quingenti, caeruleis pannis amicti, *Germani* item quingenti, rubra induiti veste, suis subsignis, partim praiebant, partim cingebant, sequebanturque principem. Quin et procerum nobilitatisque agmina, superbissime instructa, *Bethlenium* comitabantur. Mille circiter passus ab urbe progressis, patenti campo sponsa occurrit. Quo viso *Bethlenius*, equo celeriter delapsus, *Catharinam*, curru, quo vehebatur, aulicorum ministerio, deductam, verbis et gestu blandissimis accipit; illa dextram sponsi osculatur. Tunc porrecta ei sinistra, ne quid mori^{*} *Hungarico* derogaret, in tentorium praetorianum, plura enim poni curaverat, deducit, atque remotis arbitris, horae propemodum intervallo, cum ea, pro eo, ac poscebat occasio, suavissime confabulatus est: cum interea, ordinum structores, festivam multitudinem, ne quid fortuitae daretur perturbationis, in manipulos dispertiuntur. Ducenti equites cum *Catharina* advenerant, rubra veste, quam argenteae zonae distinguebant, conspicui, seiuges item currus sexaginta, rubro induiti corio, quorum rectores eadem, qualem militum¹ diximus, veste amiciebantur. Tunc primum in *Hungaria*, aurigandi illa ratio visa est, ubi, non iuncto ad sinistrum² temonis latus equo, sed suggestui, intra anteriores rotas, posito, insidet agazo carpentarius. Reliquus *Catharinae* adparatus, ad eum modum factus erat, ut facile omnium in se oculos converterit. Nam et nobiles pueri, ultra quam credi [p. 84.] potest, sumptuose vestiti erant, et gynaeceum inusitatam prorsus munditiem referebat. Aulae quem habebat praefectum, vestibus, dum nuptiarum agerentur solemnia, usum fuisse, accepimus, quarum pretium, quinquaginta mille *Vallensium* nummuum, exaequavit. In primis currus, quo sponsa, cum sorore sua, ducis *Brunsvigae* coniuge, vehebatur, magnificentissimi adparatus fuit. Iam instructis ordinibus stabant praetoriani, cum *Bethlenius* eductam e tentorio sponsam, in suo curru, pro aetatis ingenio

*Sponsae
ad urbem
adventus:*

*pompa, qua
a Bethlenio
accipiebatur:*

*Catharinae
comitatus:*

* Feminas illi, uxores sint virginesve, sinistra †pres[s]ant†, ipsi dextram, sive sedendum sit, sive ambulandum, obtinent. Hodie, locum dare incipiunt peregrinorum elegantiae.

¹ malim militem seu milites ² corr. ex sinistram a nobis

splendidissime facto, ipse reposuit. Tunc vero, consenso equo, cum procerum turba, quam duodecim parhippi, superbissime exculti praecedebant, sponsam praeire coepit. Ut primum tuba profectionis signum datum est, fausta passim adclamantium voces exaudiebantur. Itum postea est, dimensis passibus. Quum in urbis conspectum veniebatur, ingens tormentorum fragor editus est, secundum postea, et tertium, ut esset publicae hilaritatis indicio, repetitus. Accepta ad eum modum sponsa, privatim adventitiae coenae passim dabantur. Altero demum die *Schwartzenburgius*, electoris *Brandenburgici* legatus, *Bethlenium* adiit, commendataque ei *Catharina*, et quae eius nuptiis contracta est, nova adfinitate, cistulam obtulit, rebus pretiosissimis refertam. Haec mane gesta sunt. A prandiis, ritu solemni, in eo palatio, ubi degebat, *Bethlenius Catharinam* matrimonio sibi iunxit. Nuptiales hinc epulæ dabantur, tantæ, omnium ordinum multitudini, ut mirum fuerit, opes, unius principis, sufficere ei luxui, potuisse. Octidui spatio geniales [p. 85.] feriae actae. Bacchanalia dixisses, ita commensationibus, ludis saliaribus, festivis ignibus, urbs completebatur. Primo nuptiarum die, *Germanicae* nobilitatis praincipi qui que saltationem ediderunt, larvatam eam, et ad numeros *Hispanicos* compositam, eo maiore *Hungarorum* admiratione, quo magis tunc larvatos istiusmodi convictus ignorabant. Inducti hac novitate spectaculi, moriones, domesticus alter *Bethlenii*, alter peregrinus, egregii quidpiam facinoris, quo convivas oblectarent, edere parant. Itaque, ludibundi, infestis hastis concurrunt, cumque aliquantis per, repeterent simulatum certamen, ad ultimum hastas praestringunt, magno scilicet *Bethleniani* morionis damno, quippe qui, resiliente e hastili¹ fragmento, non oculum modo, sed postero die, ex neglecto vulnere, vitam quoque amisit. Repotiorum die, amplissima dote, *Catharinam* suam, *Gabriel*^{ss.)} prosecutus est. Monilia, torques, et id genus mundus muliebris, ducentorum millium *Vallensium* fuisse perhibebatur. Observatum a peregrinis fuit, tantum donorum, cohonestandis nuptiis, *Bethlenio*, a principibus *Europæ* fuisse submissum, quantum impensas nuptiales, oppido magnas et insanas, exaequare posse videbatur. Ea scilicet, providentia usus fuerat, ut reges, atque principes Christianos, quin *Turcarum* etiam imperatorem, ad haec solemnia invitaret; vixque ullus, praeter *Gallum* et *Britannum*, atque *Venetos*, [p. 86.] desiderabatur, qui *Bethlenianae* elegantiae huic non responderit. *Hispanicus* certe legatus, *Avantagnio* ei nomen fuit, *Rosenbergam* usque, quinque dierum itinere *Cassovia* disiunctam pervenerat, cum inaudiit, consummatis nuptiarum solemnis, relictaque *Cassovia*, in *Transilvaniam* abiisse *Bethlenium*. Proinde, dona, quae secum habebat, nuptialia, misso, e comitatu nobili viro, in *Transilvaniam* ei preferenda curavit.

§. XXIX.

Tertium tumulti uatur Bethlenius: Redux, in *Transilvaniam*, cum nova coniuge *Bethlenius*, adeo nihil ab ingenio descivit, ut potius novis denuo turbis *Hungariam* permiscuerit. Neque id nuptiarum fiducia

^{ss.)} Cautum id erat pactis matrimonialibus, ista formula: *Altera nuptiarum die Nos Princeps Gabriel, Eandem Serenissimam Sponsam Nostram tali Morgengaba, quae ex aliquot mille aureorum numero, nec non torque pretiosiore, ex gemmis et auro fabricata, unde gemma grandior et reliquis praestantior dependeat, constabit, et talis erit, quali Nos Principem Gabrielem Sponsam nostram donare addecet, remunerabimus.*

¹ malim *hasta*; apud Khevenhüllerum pro *resiliente e hastili fragmento* solum hoc legas: *ein Splitter*; vide KHEVENHÜLLER 1721–1726. X. p. 1282.

fecisse putandum est; *Brandenburgus* enim, ne ex hoc matrimonio rebus caesaris detrimenti quidpiam adferretur, sollicitissime caverat;^{tt.)} quam suapte natura, qua rebus novandis extra modum deditus, immo obnoxius fuit. Nihil adtinet, tumultus, quem movit, historiam retexere. Brevi eam fasce, ad *Pisoniensis urbis*^{uu.)}ⁱ descriptionem complexi sumus. Pretium operaे vix aliud tulit *Bethlenius*, quam quod *Mansfeldium*, in *Hungariam* cum exercitu illectum, tametsi semel iterumque victorem, pessum dedit, posteaque, sive consilii, sive fortunae pertaesus, pacem male toties focillatam, denuo texarserit[†].¹ *Cassoviam* profecto, non modo elidi sibi e manibus, passus haud est; sed *Niclasburgensi*, *Viennensisque* pace iterum consolidata, pror[p. 87.]sus sibi adseruit. Hac tanta *Bethlenii* mobilitate permotus caesar, qua redintegratam saepius pacem, quoties lubebat, convellere solitus est; ordines *Transilvaniae*, ut et ratam haberent, novas eius tabulas, neque in posterum, furori principis sui arma ministrarent, induxit. Non ab re fecerimus, si, formulam sanctionis eius ediderimus. Est autem huiusmodi:ⁱⁱ *Nos, proceres, magnates, ceterique status et ordines*,² *trium nationum regni Transilvaniae*,³ *et Partium Hungariae eidem adnexarum*,⁴ etc. *Damus pro memoria per praesentes. Quod cum superioribus temporibus, fuenesti bellorum motus, in medio*⁵ *Hungariae regno exorti, miserabiles Christiani populi ruinas, regnorumque vastitates, cum ultima vicinarum regionum pernicie adferre viderentur, tandem Deo O. M. ita corda principum dirigente, ut inter Sacram Caesaream Regiamque Maiestatem, et*⁶ *Serenissimum ac*⁷ *Celsissimum Dominum, Dominum Gabrialem, S. R. Imperii et Transilvaniae*⁸ *Principem, Dominum nostrum clementissimum, certi tractatus inchoari, denique pax alma quoque concludi*⁹ *deberet: ut hac in parte, nos quoque singularem affectum nostrum erga pacis conclusae negotium demonstraremus, Suam Maiestatem Caesaream, super eo assecurandam*¹⁰ *et certificandam duximus; quod nullo unquam*¹¹ *tempore arma offensiva contra Maiestatem eius, successoresque Maiestatis ipsius, legitimos reges, et regnum Hungariae, fidelesque Maiestatis suaे subditos sumemus, neque hostilitatem ullam exercebimus. Insuper omnes et singulos praesentis tractationis articulos, in omnibus suis punctis et clausulis sancte et inviolabiliter observabimus; dummodo*¹² *Maiestas etiam sua Caesarea et Regia, reciproce, benignitatis suaē argumenta declaranda*¹³ *velit. Prout [p. 88.] assecuramus, affidamus, et certificamus, bona fide, et harum nostrarum vigore et testimonio litterarum*¹⁴ *mediante. Datum in generali congregazione nostra in civitate Alba Iulia. Die XXII. mensis Aprilis, anno MDCXXVII. Comes Stephanus Bethlen, m. pr. Sigismundus Kornis, m. pr. Comes Stephanus Bethlen*

*factaque pace
Cassoviae,
possessionem
sibi confirmat:*

*Transilva-
niae ordinum
sanctio, qua
eam ratam
habent.*

^{tt.)} Ita habent matrimonii tabulae: *Quae omnia, subfide principis, a nobis Serenissimo Electore Brandenburgico, et Serenissimo Principe Transilvaniae, absque omnium mortalium, cum primis vero invictissimi Imperatoris, et Serenissimi Poloniae et Sueviae Regis praeiudicio acta, et transacta fuerunt, etc.*

^{uu.)} Periodo IV. §. XXXV. seq.

¹ ita et in E; forsitan *exsarcierit* ² EOE VIII. p. 377. *ordinis* (!) ³ EOE VIII. l. c. *Transylvaniae* ⁴ EOE VIII. l. c. *anexarum* (!) ⁵ EOE VIII. l. c. *inlyto* ⁶ EOE VIII. l. c. *ac* ⁷ EOE VIII. l. c. *et* ⁸ EOE VIII. l. c. *Transylvaniae* ⁹ *denique ... concludi* EOE VIII. l. c. *denique deo propitio alma pax etiam concludi* ¹⁰ EOE VIII. l. c. add. *affidandam* ¹¹ EOE VIII. l. c. *umquam* ¹² EOE VIII. l. c. *dum modo* ¹³ EOE VIII. l. c. add. *eaque omnia tam per se quam per suos clementer observanda* ¹⁴ EOE VIII. p. 378. *literarum*

ⁱ In nota uu.) *Notitiae suaē volumen primum, ubi historia urbis Posoniensis invenitur, Belius citat; vide BÉL 1735–1742. I. pp. 250–252.*

ⁱⁱ *Hoc iuramentum d. 22. Apr. 1627. ab ordinibus Transilvanicis praestitum, quod infra citatur, publicatum est in EOE VIII. pp. 377–378.*

*iunior, m. pr.*¹ Itaque, invito licet, quiescendum tamen postea fuit *Bethlenio*, dum aqua intercute, anno MDCXXIX. die decimo quinto Novembris^{vv.)i} extingueretur.

§. XXX.

*Mortuo Bethlenio adseritur
Caesari Cassovia:
turbae in Transilvania ortae ac sopiae:*

Morte *Bethlenii*, quasi manumissa videbatur *Cassovia*, posteaquam decennalem servitutem serviverat. Caesar nimirum, missis recuperatoribus, *commissarios* vocant, et urbem, et septem illos comitatus, quorum usuram *Bethlenio*, dum vivet, permiserat, nec quidquam cunctatus occupat, atque praesidio communis. Perturbabatur mox aemulorum, *Stephani Bethlenii*, et *Georgii Rákoczi* factionibus *Transilvania*. Ergo, ne quid inde in receptam nuper superiorum *Hungariam* detrimenti redundaret, quin, si fieri posset, *Transilvania* in provinciae formam redigeretur, *Nicolaus Eszterházy*, regni palatinus, coadunato quantocunque exercitu, *Cassovia*, quam recuperarat, ultra *Tibiscum* processit. Quae ei postea cum *Rákoczi* fuerint altercationes, alienum ab instituto est commemorare. At parum aberat omnino, quin e litibus, quas missis ultro citroque epistolis agitabant, atrox bellum oriretur: iam enim fusus, fugatusque a *Rákoczi*^{xx.)ii} fuerat *Eszterházyus*; cum FERDINANDI II. aequitas, ne porro bellum serperet, opportune cavit. *Caesar*, inquit PARSHITIUS,^{yy.)iii} *Eszterhazium*² *Palatinum* [p. 89.] anno seculi decimi septimi trigesimo, cum instructa manu, ut *Transilvaniam*,³ in provinciae formam redigeret, et septem comitatus, ad Patissum amnem, una cum urbe *Cassovia* recipere, misit. Sed is, ab obvio Georgio Rakóczy,⁴ nullo negotio ad Patissum amnem fusus fugatusque, ne graviori bello implicaretur imperator, in electionem novi principis consensit. Positis nimirum armis, *Cassoviae*, mutua FERDINANDI et Rakoczi consensione, pacem, decem et novem conditionibus, composuerunt. Quibus arbitris, saluberrimum consilium administratum sit, tabularum^{zz.)} exordium condocet. Fuere nimirum, hinc quidem, comes *Nicolaus Eszterházy de Galantha*, regni *Hungariae* palatinus; illinc, *Stephanus Kovacsóczy*⁵ de *Körtvélyfaja*, cancellarius; *Franciscus Mikó*; atque *Andreas Georgias*, civis et senator *Coronensis*. Leges a paciscentibus latae huc redeunt: *Rakócius caesarem missis legatis, pro eo, ac decet, venerator; ne quidquam hostilis in posterum, adversus imperatorem, et Hungariam suspicio;* †*Patakini*†⁶ *praefectos Hungaros habeto; praesidiarium militem caesaris Onodinum, pari cum suis numero recipito, arcis tamen ius integrum habeto;* *Transilvanis, caesaris partes secutis, sine iniuria redire, aut manere, ius esto: hajdones, partis utriusque alienare et bello adhibere, utrinque cavento; princeps, publica onera, pro bonorum in Hungaria portione, haud gravate fert;* *foedus praesens, iurata fide, ordines Transilvaniae confirmanto;* *cum hostibus caesaris, nihil unquam commune*

^{vv.)} KHEVENHILLER *Annal. Ferdinand.* Tom. XI. p. 744.

^{xx.)} ORTELIUS, eodem loco, p. 121. a.

^{yy.)} In *Tabella Hungariae*, p. 168.

^{zz.)} Et has in *Adparatibus nostris possidemus.*

¹ *iunior m. pr.* EOE VIII. l. c. om.; idem add. *Sigismundus Kornis ... J. Bistr.* ² PARSHITIUS 1702^b p. 168. *Eszterhasium* ³ PARSHITIUS 1702^b l. c. *Transylvaniam* ⁴ PARSHITIUS 1702^b l. c. *Rakoczi* ⁵ corr. ex *Kovacsóczy* sec. E ⁶ rectius *Patakini*

ⁱ *Vide locum Khevenhülli in nota vv.) allatum in KHEVENHÜLLER 1721–1726. XI. p. 744.*

ⁱⁱ *Vide hunc locum ex Ortelio in nota xx.) citatum in ORTELIUS–MEYER 1665. II. p. 121.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota yy.) a Belio citatum, unde haec repetuntur, vide in PARSHITIUS 1702^b p. 168.*

habeto, quin potius eos mature deferto, atque pari [p. 90.] amicitiae iure ipse quoque perfruitor; mutuas querelas, missis ultro citroque legatis, procul omni vi componunto; captivos utrinque sine lytro reddunto; hajdones, hinc apud caesarem, illinc apud principem stipendia merentes, legibus pacis huius obstringunto, et a clandestinis conspirationibus arcendo; Munkaczienses praesidiarios, ut in verba caesaris iurent, inducito, sin nolint, visque eis adhibenda fuerit, imperatorem ne impedito; iniuriae mutuo illatae, aeterna oblitione sepeliuntor; princeps, perpetuo caesaris patrocinio utitor, fruitor; eundem in Transilvaniae et partium Hungariae possessione, ne turbato; pristina cum Transilvaniae ordinibus foedera instaurata sunt; denique amnistia, ex Pisoniensis tractatus praescripto, omnibus Transilvani sequacibus optima fide indulgetur. Hae pacis eius conditiones fuere. quas Rakoczius, solemni hac, quam adscribimus, formula, ratas habuit: Nos igitur, quibus nihil carius, potiusque, quam †publicae quietis, gentisque nostrae tranquillitatis† fuit, praescriptos universos articulos, singulaque in iisdem contenta, ex certa nostra scientia, animoque bene deliberato, acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus. Assecurantes saepe fatam sacratissimam Caesaream Regiamque Maiestatem, ac successores eius legitimos, scilicet dicti regni Hungariae Reges, in verbo nostro principali, et bona fide Christiana, quod praescriptos universos Articulos, in omnibus suis punctis et clausulis, tam Nos ipsi observabimus, quam etiam per alios subditos nostros, [p. 91.] cuiscunque status aut conditionis sint, observari faciemus. Ad quod observandum, etiam successores nostros, legitimos Transilvaniae Principes, quos videlicet transactio ista concernere dignoscitur, obligatos esse volumus. Harum nostrarum, manus nostrae subscriptione roboratarum, vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in arce nostra Várad, die septima mensis Aprilis, anno Domini millesimo sexcentesimo trigesimo primo. Georgius Rakóczy. Stephanus Kovacsoczy cancellarius, Martinus Markoffalvas secretarius. At enim, fluxam horum omnium fidem fuisse, funesti, qui sequebantur, eventus docuere. Iam ad urbis historiam, redeamus.

§. XXXI.

Redintegrata, cum *Rakoczio*, quiete, *Nicolaum Forgách, Sigismundi* illius, qui grassante per *Hungariam Bethlenio*, palatinus fuit, fratrem, anno MDCXXXIV. in urbem et provinciam, cum imperio, FERDINANDUS misit. Multa is sollicitudine, curaque pervigili, urbi et tunc praefuit, cum maxime fluctuarent res *Transilvaniae*: donec *Rakóczii* inquies, motus iterum cieret, et sibi exitiales, et funestos *Hungariae*. Nempe, conquitis undecunque seu caassis, seu praetextibus; cum iam et aemulos profligasset, et a *Turca* securitatis tabulas accepisset, caesarem adoriendum statuit. Additae sunt vires turbulentio consilio, quod essent media in *Hungaria*, qui auxilium *Rakóczii* adversus FERDINANDUM invocarent. Certe *Galliae Sueciaeque* reges, nihil intentatum reliquerunt, ut primum in bellum principem accenderent, innectarerentque suis foederibus. Simul autem de inferendo bello consti[p. 92.]tuit, cum septuaginta millium exercitu ultra *Tibiscanam* regionem inundat, arces vi partim, partim metu, aut proditione, sub potestatem rapit: in primis *Homonnayum*, omni fere dominatione, arcibus quibusdam etiam solo aequatis, expoliat. Ineunte Februario, *Cállóviae* classicum cecinit *Rakoczius*, sicuti id, clarigationis tabulae, *manifestum* dicunt, quas hic anno MDCXLIV. die decimo septimo eiusdem mensis in caesarem vulgavit, condocent. Crevit his flabellis seditionis incendium, tametsi restinguendum conatus FERDINANDUS,

*Mota iterum
a Rakoczio,
seditio:*

*quibus
fomentis:*

eius clarigatio:

*Ferdinandi
oppositum ei
diploma:*

Cassoviam
imperit
Rakoczius:

Forgáchii eius
defensandae
studium:

civium
inquietus:

urbs Rakoczius
deditur:

nova belli
excusatio ab eo
vulgatur.

Regionem late
incursat et
subiugat:

Eszterhazyus
et Buchaimus
adversus Rako-
czius movent:

peculiari diplomate,^{a.)ⁱ}

Rakóczium retentarát a tumultu ciendo, et confirmarát simul, qui aequiorem secuti partem, civile bellum detestabantur. Serpente demum quaquavorum bello, *Cassovia*, ante hos quatuordecim annos e potestate *Bethlenii* liberata, corripitur. Facile fuit *Transilvano*, urbe validissima potiri, quod et cives, alienatis a caesare animis fuerant, et multi e nobilitate, ad urbem configuerant, quibus tacita cum *Rakóczio* erat consensio. Exercitu nimirum, propius admoto, tumultuari cives, deprecarique ob-sidionis damna. Contra *Nicolaus Forgách*, increpare seditiosos, praemunire urbis aditus, instaurare propugnacula, obvallare portas, omniaque fortis atque intrepidi ducis munia obire. Sed hac ille providentia, adeo nihil profecit, ut reddiderit etiam novarum rerum cupidiores incolas. Est enim istud multitudinis ingenium, ut simul veterum fastidio rerum coepit laborare, nulla arte, sed nec vi coerceri queat, quin destinata exsequatur: prorsus, uti est fluminum indoles, quae aperto alveo prona defluunt, obiecto autem aggre-re, momento intumescunt, [p. 93.] et quidquid molis obieceris, strage edita perrumpunt. Ergo, cum non esset, cur civibus fideret *Forgáchius*, praesidiarium militem in novam iuri-riurandi formulam adigit, denuoque caesari obstringit. Adest interim *Rakóczius*, neque tam obsidionem molitur, quam admonet complices, uti, quod destinarunt, efficiant. Igitur, *Forgáchium*, fidei, quam caesari debebat, egregie memorem, adorti cives, palam profitentur; ni urbem *Rakóczio*, in castris praesenti, dedat, sua se usuros opportunitate. Dum ita litigatur in urbe, tota circum regio, in hostium partes abiit. Neque desiere urbici magistratus *Forgáchium* deprecari, uti afflictæ superiorum temporum iniuriis urbi parceret; *Transilvanos*, quidquid contra moliretur, nisi capta urbe, haud recessuros; se, non tam defectione quadam, quam necessitate coactos, fortunae cedere. His vocibus auditis, cum ad tumultum rem vergere cerneret, habito militari senatu, urbem, quam posset, aequissimis conditionibus, dedendam statuit. Ea, cum quadringentis *Hungaris*, *Germanis* ducentis, quos in praesidio habebat, excedentem, blandius, quam putasses, *Rakóczius* accepit. Praeterquam enim, quod veteres, quae ei intercedebant, simultates, ne meminit quidem, etiam convivio adhibuit, atque commoti in caesarem belli rationes, prolixo sermone excusavit; sed cum *Forgáchius*, cum salutis voto, quod pro caesare nuncupabat, bi-beret, vicem ei reddere detectavit. Dimisso cum praesidiariis *Forgáchio*, urbem insedit *Rakoczius*, iterataque excusatione, quam die XXIX. Martii *Cassoviae* publicis tabulis promulgavit, obiecta sibi ab imperatore crimina diluere connisus est. [p. 94.]

§. XXXII.

Nondum hostem viderat *Transilvanus*, quod praeter arcium et castellorum praesidia, nullus tota regione exercitus fuerat. Itaque dimissis quaquavorum manipulis, ex facili et urbibus montanis potitus est, et arcibus aliis. Iamque *Eperiesinum*, *Sárosum*, *Leutschovi-*
amque per legatos sibi adseruerat, cum *Filekinum* et *Szendorönem* obsidenda statuit. Hoc dum agitat, *Eszterhazyus* cum *Buchaimo*, quibus summam rerum tradiderat imperator, coadunato exercitu in *Rákóczium* movent. Quo auditio *Rákóczius*, urbes montanas deserit

a.) Vulgatum id fuit *Viennae*, a. MDCXLIV. d. XXIII. Febr.

ⁱ Hoc diploma, aut rectius manifestum, quod in nota a.) refertur, etiam praelo impressum est. Vide FERDINAN-DUS 1644.

iubet a suis, quin et obsidiones, quas moliebatur, solvit, ac, ne pugnandi necessitatem sibi *Eszterházius*, *Buchaimiusque* imponerent, collectum exercitum, *Sáros-Patakum* promovet, illic, quorsum evasura esset caesareanorum expeditio, speculatorus. *Cassoviae* in primis metuebat. Itaque, ad tolerandam obsidionem, et valido eam praesidio communis, et omni adparatu complet. Non latuit *Eszterházium Rakóczii* haec trepidatio. Proinde, recedenti insistendum ratus, *Cassoviam*, tamquam seditionis arcem, ante omnia, ex senatus castrensis consulto, adoriendam, atque laboriosiore etiam obsidione revocandam ad officium, decrevit. Nec mora, admoventur proprius ad urbem castra, fiunt fossae et aggeres obsidionales, iamque proiectis in suggestus machinis, moenia urbis verberari incipiunt; cum *Rakóczius*, virtuti, an fortunae suorum minus confisus, datis ad palatinum litteris, et inducias poscit, et salvi conductus tabulas pro his, quos paciscendi caussa ad eum esset missurus. Ac inducias quidem negavit *Eszterházius*, pacis autem conditiones, si aequae essent, audi[^{b)}] turum se spopondit. Missis ergo *Sárosum* arbitris,^{b)} palatinus quoque, retracto ab obsidione *Cassoviae* exercitu, accedit. Cum isthic de pacis conditionibus agitur, *Rákóczius*, auxiliis *Transilvanicis*, quae in castra receperat, factus validior, suos *Eperiesino* erumpere, atque *Buchaimum* adoriri iubet. Conseritur inopinatum proelium, pugnatumque est octo horarum spatio, dum *Buchaimus*, insigni clade adfectus, in fugam vertitur. Rei indignitatem detestatus *Eszterházius*, pace, quam tractare cooperat, infecta, *Buchaimum* et ipse, cum reliquis exercitus, secutus est. His tunc artibus, servavit *Rakóczius Cassoviam*. Furtiva hac victoria rite usurus, comitia in urbem indicit. Convenere, ad felicis eius pugnae famam, quam sperari poterat, numerosiores, decretumque est communibus suffragiis, uti bellum, quod felicibus adeo auspiciis exorsi essent, tam diu alerent, dum pace, ex animi sententia, potirentur. Hac et *Turcarum* imperatoris nuncius venerat: amplissima *Rákóczio* subsidia pollicitus, si comitatus septem, *Tibisco* utrinque adsitos, *Sultano* faceret tributarios. Importuna adeo rogatione territus *Rakóczius*, pacis consilia repetit serio; maxime, quod audiret, redintegrato exercitu, brevi, *Götzio* duce, adfuturos caesareanos. Proinde nihil cunctandum ratus, palatinum suae huius destinationis admonet, facileque obtinet, ut *Tyrnaviae* iterum coiretur. Quae hic, quibusque arbitraris gesta fuerint, dedimus in historia^{c)}ⁱ *Pisonii*.

§. XXXIII.

Dum illic de pace agitur, *Götzius Szendrönem* obsidione liberat, atque *Transilvanos* per *Buchaimum* legatum prope ad *Tokainum* profligat. [p. 96.] Interim *Rákóczius*, sive hac suorum clade, sive administrandae *Transylvaniae* cura ductus, adulto eiusdem anni, quo *Cassoviam* ceperat, auctumno, urbem relinquit, *Varadinumque* proficiscitur, atque ineunte anno MDCXLV. reparato cum exercitu, iterum reddit. Quod enim, frequentibus legatorum, quos *Tyrnaviae* habebat, nunciis didicerat, segnius illic, ac prorsus impedita, pacis tractationem succedere, copias iterum conscribit, arma cum *Suecis*, qui ad *Olomuczium* haerebant, consociaturus. Itaque, cum viginti duorum millium exercitu, denuo in

*Cassoviam
irrito conatu
obsident:*

*Rakóczii in
paciscendo
dolus:*

*Buchaimi
clades et fuga:*

*Rakoczius
comitia indicit
Cassoviam:*

*iterumque
pacis consilia
agitat.*

^{b)} Fuere hi, *Sigismundus Lonyay*, et *Stephanus Somogyi*.

^{c)} Periodo IV. §. XL. seqq.

ⁱ *Vide locum, quem in nota c.) Belius designat, in BÉL 1735–1742. I. pp. 256–259.*

*Götzius Szen
drönem liberat,
et per Buchai-
mum legatum
vicem Tran-
silvanis reddit:
pacis Tyrna-
viensis lenti
successus:
Rakóczii nova
expeditio:*

Hungariam movet, atque a filio, *Georgio* et uxore comitatus, *Cassoviam* venit. Eius adventu perturbati caesareani, nec quidquam moliebantur. Nam *Görtzius* quidem in hibernis, quae in montanis urbibus occupaverat, se continuuit; *Buchaimus* autem ad *Galgóczium*, cum quantulacunque manu excubans, prohibere haud potuit, quin superato *Vago*, iamiam finibus *Moraviae Rákóczius* adpropinquaret. Huc, cum venisset, pax *Tyrnaviae* conficitur, retractusque est aliquantis per, a *Suecica* societate *Transilvanus*. Enim vero, vix pedem, *Cassoviam*, ab ea expeditione retulit, cum *Thorstensohnii* novis se precibus evinci, atque pace susque deque habita, in novas foederis *Suecici* leges irretiri se passus est. Reditum est ergo ad bellum, tanta animorum acerbitate, quasi nec quidquam pacis nuper admodum intercessisset. Iterum ergo *Cassovia* armamentarium *Rákóczii* fuit. Promoto enim hinc ad VII. Idus Iunii exercitu, filium uxoremque secum ire iubet. Tentatae obiter *Szendorvia* et *Filekinum*, munitissimae arces, sed conatu [p. 97.] irrito. Facilius urbes metallicae missae sub iugum sunt. Hic, cum rem privatam ex publicis redditibus auctitat *Rákóczius*, filium, ut *Gabrielem Bakosch*, qui cum *Duglasso nonnihil* negotii caesareanis facessebat, sequeretur, cum selectissima copiarum parte, dimittit. Varia fortuna, *Sueci*, cum *Transilvanis*, coniuncti, hic ad *Tyrnaviam*, et *Pisonium*, illic ad *Brunam*, rem gessere: dum *Rákóczius* senior, meliore usus consilio, caesareanos identidem instaurandae pacis commonet. Ivit in novas, et *Tyrnaviensibus* illis ampliores multo conditiones caesar, avulsitque *Transilvanum* a *Suecica* societate. Quid utrinque sancitum sit, publicis^{d.)} decretis prescriptum est, atque potissimum iis tabulis,^{e.)}ⁱ¹ quas *Johannes Törös*, caesaris apud *Rakoczium* legatus inde retulerat. Diserte hic legas: *septem comitatus, vita nostra durante, prout praefuncta sua Maiestas Caesarea, principi quondam Gabrieli Bethlen, in anno MDCXXII. contulerat, cum omnibus proventibus, ita, prout idem quondam princeps Bethlen possedit.* Itaque, *Cassoviae* simul possessio, permissa fuit *Rákóczio*, qua ille tum demum excidit, cum anno MDCXLVIII. decimo quarto Octobris die, vitam cum morte commutavit.

§. XXXIV.

Cassoviae mor-tuo Rakóczio quies novarum rerum studiis perturbatur:

Post has rerum vicissitudines, per duo fere lustra, visa est requievisse *Cassovia*, novis mox rebus inservitura. Capto nimirum a *Turcis* [p. 98.] *Varadino*, quod anno MDCLX. evenit, comitiola hic tredecim comitatuum celebrata sunt, ut, communibus suffragiis decernentur, quorsum *Susae* miles, in hiberna mittendus esset. Praeerat ei conventui *Vesselenius*, regni palatinus, *Germani* militis acerrimus insectator. Iam inter proceres atque nobilitatem, convenerat, uti *Susa*, cum centum quinquaginta peditibus, hibernatum intra urbem

^{d.)} Vide anni MDCXLVII. Artic. V.

^{e.)} Sunt eae bifariam dispertitae: quarum pars prior, sanctiones habet, quibus se caesari obstrinxit *Rákóczius*, articulis VII. comprehensas; posterior, beneficia recenset, ex pacis legibus in *Transilvanum* a caesare collata, cum clausula: datum in Civitate Nostra *Alba Iulia*, die 20. mensis Octobris, Anno Domini MDCXLV.

¹ in nota e.) *Alba Iulia* KATONA 1779–1817. XXXII. pp. 341–342. *Albae Iuliae*

ⁱ *Tabulae illae in nota e.) memoratae d. 20. Octobr. 1645. a principe Georgio Rákózzi promulgatae sunt; quas postea Stephanus Katona edidit. Cf. KATONA 1779–1817. XXXII. pp. 338–342. Vide etiam SZILÁGYI 1885. p. 384. Hanc vero partem, quam Belius infra citat, Katona omisit, tamquam in monumento quodam priore comprehensam. Vide KATONA 1779–1817. XXXII. p. 341; vide etiam ibid. 334.*

admitteretur; cum *Vesselenius*, eo *Onodinum* digresso, ut arcem a vidua *Rakócziana* reciperet, militemque per stativa distribueret, in contrariam sententiam facile omnes pertrahit, magno animo ingerens: *satis ducentorum Hungarorum praesidio, et civium excubiis, munitam fore Cassoviam; nec licere caesari, vel unum Germanorum in urbem inducere.* Ac profecto, aegre obtinuit redux *Susa*, ut grandiores machinas in suburbio relinqueret, militi autem in vicina circum regione, stativa emendicaret: ipse denique *Szendorviae*, non immunita arce, hiemem extraheret. Anno, qui secutus est, MDCLXI. eadem ludebatur fabula, cum reduci e *Transilvania Montecuculio*, iterum, ac maiore etiam contentione, hiberna negarentur, *Cassovia* autem fere occluderetur. Plane enim provincialium comitiis deliberatum fuit: *ne praesidium Cassoviam recipetur;*¹ *quod, et urbs angusta esset, et si quid periculi ingruerit,*² *vicos circa nobiles, hic quaerere deberent perfugium: iis demum privata publicaque hospitia oppleri.*³ Haec,^{f.)}ⁱ et his similia plura, prima velut incunabula fuere, magnarum postea seditionum. Sunt, qui credant, conspirationi, quam *Franciscus I. Rakóczii* instruxerat, vires addidisse *Cassoviam*. Illud in confessu est, comitiag.^{j)} hoc, anno MDCLXX. [p. 99.] edixisse, superioris *Hungariae* proceres, ut, quod deesse videbatur male coepitis, prorsus conficerent. Quidquid eius sit, *Rákóczio* in ordinem redacto, *Cassovia* eodem illo anno *Germanicum* praesidium admisit, in quod unius beneficio noctis e medio tollendum, cives postea conspiravisse, WAGNERUS auctor est. Atque hac quidem civium duritie factum est, ut refrenandae urbi, novum munimentum, *citadellam* vocant, australi eius latere, validissimis operibus, excitari debuerit.

quales eae fuerint:

praesidium
Germanicum
in urbem
inductum.

Erumpente
seditione
Cassovia ab
Hungaris
tentatur:
hos Eszterhazi-
us et Koppius
proflicant:

Erupit tandem, praefocata diu seditio, tantisque brevi accessionibus invaluit, ut *Cassoviam* nostram, anno supra millesimum sexentesimum septuagesimo secundo adtentarat. Ita PARSHITIUS:^{h.)}ⁱⁱ *Anno MDCLXXII.* inquit, *malecontenti, cum ducibus suis, Stephano Petroczy,⁴ Matthia Suhay,⁵ Paullo⁶ Szepesi, et⁷ Gabriele Kende, et alis consurgentibus, urbem hanc arctissima obsidione cinixerunt, quorum sparsas vires, ac servandis ordinibus minus intentas,⁸ Paullus Eszterhazyus⁹ et Generalis Kopp,¹⁰ subita¹¹ irruptione dissiparunt.*

f.) Ita WAGNERUS in *Historia Leopoldi M.* Lib. II. p. 99. seqq.

g.) Idem Lib. III. p. 239.

h.) In Comitatibus *Hungariae* MSC. ad urbem *Cassoviam*. Et in *Tabella Regni Hungariae*, p. 190. seqq.

¹ WAGNER 1719–1731. I. p. 99. *reciperent* ² *quod... ingruerit* WAGNER 1719–1731. I. c. *angustias urbis ostendunt; ingruente periculo* ³ *bic... oppleri* WAGNER 1719–1731. I. c. *hic receptum quaerere, iis hospitia publica et privata oppleri* ⁴ PARSHITIUS 1702^a p. 290. Petroczy ⁵ PARSHITIUS 1702^a I. c. *Suhai* ⁶ PARSHITIUS 1702^a I. c. *Paulo* ⁷ PARSHITIUS 1702^a I. c. om. ⁸ *ac servandis... intentas* PARSHITIUS 1702^a I. c. *ac minus agminibus suis intentas*; PARSHITIUS 1702^b p. 190. *ac eo minus servandis ordinibus intentas* ⁹ *Paullus Eszterhazyus* PARSHITIUS 1702^a I. c. *Paulus Eszterhazi*; PARSHITIUS 1702^b I. c. *Paulus Eszterhasi* ¹⁰ PARSHITIUS 1702^a I. c. et PARSHITIUS 1702^b I. c. *Cobb* ¹¹ PARSHITIUS 1702^a I. c. et PARSHITIUS 1702^b I. c. *add. belli*

ⁱ *Locum in nota f.) a Belio citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. pp. 99–100.*

ⁱⁱ *Locos istos Parschitianos, qui in nota h.) memorantur, vide in PARSHITIUS 1702^a p. 290; PARSHITIUS 1702^b pp. 190–192. Verba, quae in textu sequuntur, ex his operibus mixtim Belius hausit.*

ⁱⁱⁱ „*Anno MDCLXXII. ... irruptione dissiparunt*” – vide PARSHITIUS 1702^a p. 290.; cf. etiam PARSHITIUS 1702^b p. 190.

*quid inde
accesserit
Cassoviae:*

*novus
Hungarorum
in Cassoviam
adsultus:*

*Koppius
suppliciorum
atrocitate,
exosam facit
Cassoviam:*

*eo provincia
abeunte
propius ad
periculum
accedit
Cassovia.*

*Quam atrociter cum mille viris, prope Cassoviam, ad Hernadum flumen, se dedere nolentibus dimicatum sit, exitus docuit: nam quem quisque in pugnando locum occupaverat, eundem amissio spiritu corpore tegebat.ⁱ Hac clade adtriti, lentius postea instabant, infausti illi publicae libertatis vindices. Cassoviae accessionis quidpiam, ex ea victoria subnatum. Tormenta enim, et belli adparatus omnis, qui *Eperiesini*, *Bartphae*, atque *Cibinii* repertus fuit, *Cassoviam* invictus est. Vix dum cladis memoriam [p. 100.] obliterate runt *Hungari*, cum, quod aperta vi nequierunt, insigni quodam strategemate effectum eunt. *Cassovia*, inquit WAGNERUS,^{i.)ii} in praesenti discrimine fuit. Incendium atrox armamentarium, penumque annonariam hauserat; atque ut ne fortuitum crederetur, rebellium aliquot globi, per tumultum ad moenia adlapsi,¹ facileque reiecti fuere,² ut ne de auctoribus³ dubitaretur. Cognito his indicis, quorsum tumultuantis colluviae destinationes facerent, numquam non valido acribe praesidio, et urbem, et adpositum ei propugnaculum illud, munitum tenebant caesareani. Profecto, quidquid passim, per ultra Tibiscanam regionem, conflabatur, hinc id, disiectum confusumque est saepius. In primis exosam *Hungaris Cassoviam*, *Koppius* reddit, cum administrato per superiorem *Hungariam* bello, ferocius, quam id leges militiae ferebant, in captivos isthic saeviret. Edixerat nimis severissime,^{k.)iii} ne quem deinceps captivum caesareani ducerent;⁴ qui capti iam essent, cum cruciatu, necarentur.⁵ Hac eius feritate, brevi factum est, ut *Cassoviae*, aliisque locis tercentis plures, variis atque inhumanis modis e medio tollerentur. Putabat scilicet, hac suppliciorum atrocitate, alienatos a caesare animos, edomari revocarique ad officium posse. At enim, adeo immani eo consilio, ad rei summam nihil profecit, ut visus sit etiam oleum camino adfudisse: cum et *Hungari*, vicem cumulate *Germanis* redderent; et *Cassovia*, tamquam cruciatum officina, a turbulentu hominum genere, ad cladem destina[p. 101.]retur. Itaque rescidit *Koppii* hoc edictum, caesaris lenitas: *Cassovia* vero mansit perduellum terror; donec *Koppius*, seu coactus senio, seu, quod eius in exigendis suppliciis nimia severitas, importuna caesari videretur, provincia decederet. Simul autem *Wurmius*, ac postea *Leslaeus*, in militiam cum imperio venere; commutata belli fortuna, *Cassovienses* quoque propius ad periculum arcessiti⁶ fuere. Subinde curandae causa valetudinis *Leslaeus* hic diversabatur, factumque eius praesentia est, ut tametsi foris, sub novo duce *Tökölio* tumultarentur *Hungari*, in urbe tranquilla essent omnia.*

§. XXXVI.

*Caprarae cura
nequit Casso-
viam tutam
praestare:*

Caprara postea, ubi in locum *Leslaei*, valetudinarii ducis venisset, retudit is quidem aliquantis per *Hungarorum* grassationes, ad ultimum tamen, nequivit prohibere, quin universa propemodum *Hungaria* superior, in *Tökölii* casses incideret. Invaluerat nimis,

^{i.)} Lib. VIII. p. 547. ad annum MDCLXXIV.

^{k.)} Ita loco citato WAGNERUS.

¹ WAGNER 1719–1731. I. p. 547. *allapsi* ² WAGNER 1719–1731. l. c. *fecere* ³ WAGNER 1719–1731. l. c. *authoribus* ⁴ *caesareani ducerent* WAGNER 1719–1731. I. p. 551. *facerent* ⁵ WAGNER 1719–1731. l. c. *enecarentur* ⁶ corr. ex *arcessiti* sec. E

ⁱ “Quam atrociter ... corpore tegebant” – vide PARSHITIUS 1702^b pp. 190–191; cf. etiam PARSHITIUS 1702^a p. 290.

ⁱⁱ *Locum in nota i.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 547. (ubi in margine erronee „A. 1682.” legitur.)*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota k.) allatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 551.*

Turcici belli accessione, civilis seditio, quam hinc *Cassovia, Szathmarinum* illinc, arcere que alii, quomodocunque adhuc refrenaverant. Utrumque obicem, omni ope amolendum ratus *Tökölius*, quod animo destinarat, opinione et celerius, et facilius exsequitur. WAGNERUS^{1.)i} sic rem memorat: *Turcarum iam imperator Tökölius, Szathmarinum¹ pauculis, quod mirere, praesidiariis defensum, dein Cassoviam ipsam, superioris Hungariae² caput, temporis laborisque impendio propemodum³ nullo occupat. Id in hunc modum evenit. Obortum in suburbio incendium, seu ex composito, ab civibus [p. 102.] suppositum, arcis praesidiarios omnes, in obversam incendio partem, ad spectandum sane, improvidos avertit. Parte altera seditiosi adplicant⁴ scalas; condescendunt inobservati; Germanos, nisi quos Turcis dono dedere, solita crudelitate concidunt. Amissa munitissima arce, urbs timidius restitit. Exstructis⁵ Turcarum machinatorum opera suggestibus, quadraginta hominum millibus, naviter opus facientibus, novis identidem supplementis ab Rakoczia⁶ submissis, ruinis muri fatiscebant; fossae marginem hostis tenebat. Intus quoque suspecta omnia et infida. Cives, et qui intro convolarant agricolae, intus, et in cute Tökoliani;⁷ miles, longo stipendiiorum defectu aeger ac seditiosus, Lambium protribunum permovere, ut honestis se conditionibus⁸ dederet. Aliter rem vulgus hodieque narrat; nolumus tamen historici fidem labefactare. SZENTIVANIUS:^{m.)ii} Anno⁹ MDCLXXXII. Cassoviensis citadella, per proditionem a Tökolio occupatur: mox et¹⁰ civitas, auxilio Budensis Vezirii, ad deditioem cogitur. Fraudem fuisse, THUROCY^{n.)iii} scribit. Neutrius, fraudis proditionisve, PARSHITIUS^{o.)iv} meminit: *Capto¹¹ intempesta nocte munimento (quod vocant citadella), ipsum quoque, claritate, magnificentia, et vetustate originis celebrem, vigesima nona^{p.)} Augusti, intercipit urbem. Alibi,^{q.)v}¹² stratagemate¹³ usum Tökölium munimentum pentagonum intercepisse memorat. Quidquid eius sit, urbis haec iactura, [p. 103.] totam secum *Hungariam* traxit in exitium. Sed demigranti militi, haud servatam fidem aliqui perhibent, quippe quem penitus deleverint Tökoliani. Id laudatus WAGNERUS, ad eum modum interpretatur, ut nihil dubitet vindici numini adscribere.^{vi} *Flagitiosum, inquit, militem sua a tergo Nemesis secuta est. Cuniculum effoderat***

capitur a
Tökolio:
quibus artibus
et auxiliis:

decedentibus
urbe praesidiariis, non
servata fides:

^{1.)} Libro eodem, p. 572. seqq.

^{m.)} In *Synopsi Hungariae chronologica*.

^{n.)} *Hungariae septentrionalis*, p. 172.

^{o.)} In *Tabella Regni Hungariae*, p. 199.

^{p.)} Rectius: *quarto Augusti*.

^{q.)} In MSCto de Comitatibus *Hungariae*, ubi et istud legas: *In hac occupatione, fortitudinem suam ostendit, Andreas Szirmay, qui primus, aquam et murum, cum aggeribus, superavit, et ceteris viam se insequendi patefecit.*

¹ *Tökölius, Szathmarinum* WAGNER 1719–1731. I. p. 572. *Tökelius, Zattmarinum* ² WAGNER 1719–1731. I. c. *Ungariae* ³ WAGNER 1719–1731. I. c. *prope* ⁴ WAGNER 1719–1731. I. c. *applicant* ⁵ WAGNER 1719–1731. I. p. 573. *extractis* ⁶ WAGNER 1719–1731. I. c. *Rakozia* ⁷ WAGNER 1719–1731. I. c. *Tökeliani* ⁸ *se conditionibus* WAGNER 1719–1731. I. c. *conditionibus se* ⁹ add. a Belio; cf. SZENTIVÁNYI 1697. p. 398. ¹⁰ SZENTIVÁNYI 1697. I. c. add. *ipsa* ¹¹ PARSHITIUS 1702^b p. 199. add. *igitur* ¹² in nota q.) Szirmay PARSHITIUS 1702^a p. 290. *Sirmai; ceteris PARSHITIUS 1702^a I. c. ceteris* ¹³ sic et in Parschitio, ubi vero *per stratagemata bellica; cf. PARSHITIUS 1702^a p. 290.*

ⁱ *Locum Wagnerianum in nota l.) relatum vide in WAGNER 1719–1731. I. pp. 572–573.*

ⁱⁱ *Locum chronologiae Szentiványiae, qui hic citatur, vide in SZENTIVÁNYI 1697. p. 398.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota n.) citatum vide in TURÓCZI 1729. p. 172.*

^{iv} *Locum in nota o.) a Belio memoratum vide in PARSHITIUS 1702^b p. 199.*

^v *Locum in nota q.) citatum vide in PARSHITIUS 1702^a p. 290.*

^{vi} *Verba Wagneri, quae hic citantur, vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 573.*

*propugnacu-
lum solo
aequatur.*

Lambius, *a quo fomitem in digressu removere oblitus fuerat. Is concepto igne solutus, nonnullos e¹ Turc-Ungaris cum obruisset, rem malo dolo factam interpretati, digressos, ad unum omnes, laniena miserabili contrucidant. Oppidani, direptionem, octoginta millibus redemere.* Haec ille. Grande proecto aes, et cui praestando, egentissima omnium rerum ea tempestate, haudquaquam suffectura fuisse urbs videri possit. Quid, quod honestis non modo conditionibus deditam urbem audiverimus; sed cives quoque, et perfuga isthuc multitudo, intus et in cute, *Tökölana* dicatur. Quam eorum fidem, hac tanta mulcta, pessime remuneratus fuisset dux perduellum. Id certum est, propugnaculum illud pentagonum, ne in posterum, sive urbi fraudi esset, sive oneri civibus, inerme fecisse *Tökölium*. Quod demum *Iohannes Pálffyus*, consopito *Rákocziano* tumultu, penitus solo aequavit.

§. XXXVII.

Tökölius,
comitia edicit
Cassoviam:

Late iam dominabatur *Tökölius*, si dominari sit, aliena invadere, cum anno sequente, comitia edicit Cassoviam. Adfuere, in novo comitio numerosi; pauci minis; suapte multi; plerique Germanorum odio adducti. Ut convenit cupidissima novarum rerum multitudo, *Tökölius* conventui praesedit, dextrum latus *Turco*, sinistrum *Transilvano* legatis stipantibus. Multa hic, de sua pro libertate [p. 104.] patriae sollicitudine, homo disertissimus, memorat; ostentat pacis cum LEOPOLDO ineundae spem; adfirmat, eius se conciliatorem, inter utrumque caesarem, delectum; interim, curandum esse maximopere, ne nova, quam pararet inducere, reipublicae forma, ante fatisceret, quam rite coaluisset; de militum stipendiis, de finibus, adversum utrosque hostes defensandis, de legatis ultro citroque mittendis, et quae fuerunt cetera, mutuo, atque in medium consulendum. Ita fere *Germanici^{r.)i}* scriptores. Plura WAGNERUS, quae suis ipsius verbis adscribenda censuimus:ⁱⁱ *Tökölius*,² inquit, *orationem habet, argumento protrito; de Germanorum barbarie, religionum, legum, libertatis excidio; Turcici suavitate iugi, ac securitate. Applaudunt laeto³ fremitu comitia; Mahometi IV. vitam, salutem, victorias adclamant; se regnumque totum dedunt; deditio tabulas una omnes subscribunt. Conditiones hae fuere: Tökölium⁵ nempe, e Bethleniorum sanguine prognatum, ut primum fidem iurasset sultano,⁶ Ungariae principem tributarium agnosci; eius legatos, more regiorum legatorum, honoribus iisdem habendos; eo sine haeredibus demortuo, suos⁷ Rakocziae⁸ fundos fore integros; integrum Ungaris regem, seu principem alium, qui sultano⁹ non displiceat,¹⁰ suffragiis surrogare. Tributi modus nec augeatur, nec diminuatur; nisi habita principis ratione pax ne fiat; ne e captis Ungariae locis, Turca quidquam¹¹ retineat; Ungari suis moribus, [p. 105.] legibus, institutis viverent; vis nemini inferretur; S. Gothardiana¹² pax, suo loco relinquetur. In haec pacta, utrinque*

r.) Vide, inter reliquos, ANDREAE STÜBELII *Hungariam*, Parte I. p. 218. seqq. nisi ea, ante Cassoviense comitium, gesta fuerint.

¹ WAGNER 1719–1731. I. p. 573. ^a ² add. a Belio; cf. WAGNER 1719–1731. I. p. 575. ³ WAGNER 1719–1731. l. c. *laetu* ⁴ WAGNER 1719–1731. l. c. *acclamant* ⁵ WAGNER 1719–1731. l. c. *Tökelium* ⁶ WAGNER 1719–1731. l. c. *sultanno* ⁷ WAGNER 1719–1731. l. c. add. *viduae* ⁸ WAGNER 1719–1731. l. c. *Rakoziae* ⁹ WAGNER 1719–1731. l. c. *sultanno* ¹⁰ WAGNER 1719–1731. l. c. *displiciat* ¹¹ *Turca quidquam* WAGNER 1719–1731. l. c. *quidquam Turca* ¹² WAGNER 1719–1731. l. c. *San-Gothardiana*

i Locum in nota r.) citatum vide in ZEILLER-STÜBEL 1690. pp. 218–219.

ii Verba ex Wagnero citata vide WAGNER 1719–1731. I. p. 575.

suo¹ ritu iuratum est. Ista tunc *Cassoviae*, infausti eventus plenissima, gesta sunt; nec quidquam *Saponara*,^{s.)} quin et palatino *Paullo Eszterhazyo*, qui hominem ab his consiliis deducere connitebantur, elaborantibus. Sequuta postea *Viennae* obsidio est, quae quomodo ceciderit, quidque inde redundarit in *Tökölium*, novum, si diis placet, *Hungariae* principem, non est, cur recitemus. Istud haud siluerim, regem *Poloniae*, post liberatam *Viennam*, tentavisse eodem illo anno *Cassoviam*, dum victorem quidem, sed male adtritum exercitum reduceret in *Polonię*. *WAGNERUS^{t.)}i* destinationem tantum fuisse, meminit: *Rex² in animo habuerat³* ex itinere *Cassoviam*, *unicam perduellionis arcem*, *si res ferret, caesari adserere. Hiemis⁴ saevities, et totius factionis vires huc collectae, consilium discussere*. Contra *PARSCHITIUS^{u.)ii}* reiectum adserit, a suscepta obsidione. *Cassoviam*, inquit, *urbem vetustissimam adgreditur⁵* Sed ab ea virtute praesidiariorum Emerici Tököli,⁶ uti etiam ab *Eperiesino et Barthpha*,⁷ reicitur. Atque ita omnino res se habuit. *Petrus enim Feigel*, qui urbi *Tökölii* nomine cum imperio praeerat, partim praesidiariorum, partim civium robore fretus, ita defensabat moenia, ut discedere ab eius obsidione coegerit regem, longo molestoque per hosticum itinere languentem, neque instructum ab [p. 106.] iis adparatibus, qui subiugandae validissimae urbi, fuerant necessarii.

*urbis post
Viennae
obsidionem
fata:*

*tentatur
obsidione, a
Iohanne III.
Poloniae rege:*

*strenue
defenditur
a Tökoliano
praefecto.*

§. XXXVIII.

Exarmatus propemodum *Viennensi* clade fuerat *Tökölius*, nisi ei *Cassovia* superfusisset. Huc, ubi ab infausta expeditione rediit, dissimulato dolore, ad evastando caesareae factionis hominum fundos se convertit; egregie scilicet, patriam libertatem, praclaris istiusmodi facinoribus defensurus. *Cassovia* certe armamentarium ei fuit, toto anno MDCLXXXIV. unde, maiora minoraque tormenta, et belli adparatus alios, depromebat, quoties vicinos vexandos existimavit. Ita *Leutschoviam*, et arcem *Scepusiensem*,^{v.)iii} quae caesareanos admiserat, expugnatum ibat; quae ei expeditio, quam inique ceciderit, ad *Eperiesinum* meminimus. *Schultzius^{x.)}* enim, quod rem sibi cum pernici hoste videret esse, qui velitatione plerumque, rarissime stataria pugna decertaret, nunc occursabat adventantibus, nunc fugientibus imminebat; neque id aliter, quam cum *Tökölianorum* clade faciebat. Alia omnia, sequente anno fuere. Nascebatur LEOPOLDO, ex una Victoria, altera. Caesi ad *Strigonium Turcae*, vi captum *Ujvarinum*, *Eperiesinum* sub potestatem actum, et vires hostis fregerunt, et animum.

*Cassovia post
Viennensem
cladem Tökölii
armamen-
tarium:*

^{s.)} Missus is ad *Tökölium* fuit, pacis conciliandae causa.

^{t.)} Libro VIII. p. 629.

^{u.)} In eadem *Tabella Regni Hungariae*, p. 209. Adde manu exaratos Comitatus *Hungariae*, ad *Cassoviae* mentionem.

^{v.)} *WAGNERUS*, Lib. IX. p. 651.

^{x.)} In superiore *Hungaria* belli dux; cum duces alii rem alibi gererent.

¹ *WAGNER* 1719–1731. l. c. *diverso* ² add. a *Belio*, cf. *WAGNER* 1719–1731. I. p. 629. ³ *in animo habuerat* *WAGNER* 1719–1731. l. c. *habuerat in animo* ⁴ *WAGNER* 1719–1731. l. c. *hyemis* ⁵ *PARSCHITIUS* 1702^b p. 209. *aggreditur* ⁶ *PARSCHITIUS* 1702^b l. c. *Thökhöli* ⁷ *PARSCHITIUS* 1702^b l. c. *Bartpha*

ⁱ⁾ *Vide locum Wagnerianum in nota t.) memoratum in WAGNER 1719–1731. I. p. 629.*

ⁱⁱ⁾ *Locos istos a Belio in nota u.) citatos vide in PARSCHITIUS 1702^b p. 209., PARSCHITIUS 1702^a p. 290.*

ⁱⁱⁱ⁾ *Locum in nota v.) a Belio allatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 651.*

*eius
obsidetiae
cura Caprarae
mandatur:*

*castra is urbi
admovet,
eamque sibi
dedi poscit:*

*obsessorum
ferocia:*

*initia
oppugnationis
funesta:*

*successum
addit Tökölii
captivitas:*

*Cassovia supererat, grande labascentis Tökölii, si intactum relinqueretur, firmamentum. Itaque, datum id *Caprarae* in mandatis fuit, ut eadem fortitudine, qua *Ujvarinum*^{y.)}ⁱ expugnasset, cum victore exer[p. 107.]citu, adoriretur *Cassoviam*, subiiceretque caesari. Erat eo pronior rei gerendae successus, quod *Eperiesinum*, *Tokainum*, *Calloum*, caesareanis iam se dediderant; neque ullus in castris *Turcicus* miles superesset; *Tököl* autem, accisis viribus, incertis stativis vagaretur. Iam inierat October, imbris et auctumnali frigore saevus. Die decimo tertio, castra urbi admovet *Caprara*, praefectum, per tubicinem admonet, uti se, et seditionis hanc arcem, maturius dederet, neque vim et oppugnationis periculum experiri vellet. Nunc pronam se ei et tribulibus occasionem dare, ad amplectendam caesaris gratiam, quam ubi neglexerit, suppliciis, et omni cruciatum genere ac forte etiam urbis et civium excidio, iunctam perfidiae obstinationem pensandum iri. Nec quidquam profecit caduceator: responsum, inquiebat ille, daturum se, quod non unus *Caprara*, sed *Germani* omnes, exaudituri essent: simul haec dixit, omnia circum tormenta, explodi iubet. Coepit hinc difficilis et laboriosae oppugnationis, anicipitis adhaec eventus, argumentum *Caprara*: quod et in obsessis animorum videret plurimum; et ab auctumno, tempestuoso frigidoque, plus fere, quam ab hostibus, exercitu metueret. Accedebat *Tököl* inquies, qui ultimo hoc rerum suarum discrimine exagitatus, anxie bassas percursabat, ut auxili quidpiam, vel invitisi, extunderet. Fit tamen oppugnationis initium, collocatisque per suggestus tormentis, ingenti fragore et moenia verberantur, et urbis tecta. Rem, serio agi, ubi adverterunt obsessi, in caesareanorum [p. 108.] obsidionales operas erumpunt, convellunt aggeres, obturant machinas, inque militem caedibus grassantur; posteaque, concursantibus nostris, paucis desideratis in urbem redeunt. *Caprara*, ista hostium ferocia, ne quid atrocius tentarent, admonitus, exitus urbis studiosius obvallari, et obsidionales vias maiore studio, versus labra fossarum promoveri, quin et tormentorum displosiones geminari iubet. Quantacunque autem haec ducis fortissimi providentia fuit, caveri tamen haud potuit, quin alterum erumperent hostes, atque clade edita, intra urbem, propemodum incolumes, se reciperent. Ac fuit profecto multa cura efficiendum *Caprarae*, ne partam ad *Ujvarinum* gloriam, insigni dedecore isthic amitteret, cogereturque inglorius coeptis desistere. Sub idem fere tempus, *Georgius Fridericus*, dux *Württembergensis*, impacta in collum tormenti pila, cum et strenuissimi ducis, et militis fortissimi munia obiret, occisus est. Ita res oppugnationis erant; cum *Tököl* nec opinata captivitas, obsessis animum ademit, nostris opportunitatem adlulit, destinata exsequendi. Iverat is cum legato suo, *Petneházyo*, ad bassas vicinos, opem conceptissimis precibus emendicaturus. Maxima ei in *Varadiensi* fiducia: a quo, cum promissas suppetias repetit, intra urbem illectus capitur, atque catenis onustus, *Hadrianopolim* mittitur. Perculsus rei novitate *Petneházyus*, tametsi a *Turcis*, loco *Tököl*, rebus praeesse iussus, ad suos redit, tragoediam, quam spectarat, recenset, quidque sibi, quid ceteris omnibus, ex *Turcica* hac [p. 109.] societate sperandum sit, adtonitam multitudinem edocet. Infremuere, qui aderant, monenteque *Petneházyo*, eo facilius in partes caesaris adduci se passi sunt, quo indignius putabant, dolo malo, ab his privari duce,*

y.) Ibidem WAGNERUS, p. 663.

ⁱ Locum Wagnerianum in nota y.) citatum, ubi scilicet de Újvárino a Caprara expugnato agitur, vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 663.

quorum illi caussa, non humanis, non divinis rebus pepercissent, quin suam suorumque salutem imprudentes prodegerint. Ergo, uno omnes ore clamant, eundum esse ad *Capraram*, adfirmandam ei fidem, et ipsos *Cassovienses*, mature victoris irae ac vindictae subducendos. Huc, dum acceleratis itineribus, septingenti fere accessissent, facile et veniam singuli, et *Petneházyus* id obtinuit, ut in urbem intromissus, edoceret obsessos, quo loco, quam praecipi in exitium, res *Tökölii* essent. Ac profecto, tantum, seu viri auctoritas valuit, seu concepta ex *Tökölii* captivitate indignatio, ut iisdem legibus, quae *Eperiesiensibus* latae fuerant, decimo tertio obsidionis die, *Caprarae* se dederent. *Ita opinione citius, faciliusque, urbs magna, et superioris Hungariae² caput, quarto, postquam erepta fuerat, anno in caesaris potestatem rediit. In penuariis atque³ armamentariis, rerum omnium abundantia reperta,* inquit WAGNERUS.^{z.)ⁱ}

§. XXXIX.

Urbe dedita, lethali plaga afflictam dixisses perduellionem, ita, nocentissima factio ad eius occasum elanguit.⁴ Certatim ferocissimi quique clementiam caesaris aucupari, detestari praeterita, optima quaeque, iurata fide spondere. Neque postea convaluit seditio, tametsi pristinae dignitati restitueretur *Tökölius*. Quid enim ageret, mortalium infelissimus, elisa sibi [p. 110.] e manibus *Cassovia*, *Munkatsio*, triennali obsidione circumcluso, erepta *Turcis Buda, Agria, Varadino*, arcibusque reliquis? Urbs interim nostra, egregie, optimi principis indulgentia, refovebatur, iamque tria lustra, post liberatam eam, abierant, cum *Franciscus Rakóczius*, infaustum caput, turbas ciere, atque patris et avorum aemulari facinora, occipit. Initia tumultui, anno MDCCIII. sub aestatis exordia data, magnis subito incrementis adolevere, cessitque opinione celerius, improviso torrenti *Hungaria*, iamque toto regno, summa imis miscebantur, cum adhuc fidem caesaris constanter sequeretur *Cassovia*, suo, quod impositum habebat, praesidio, eo usque tuta, dum militi civibusque commeatus sufficeret. *Rakóczius* sane, et qui signa eius sequabantur, *Hungari*, lenta obsidione urbem cinixerant, prohibebant annonam, et factis non raro impressionibus, cives et praesidiarios, ad velitandum, strage simul edita prolectabant. Annus iam abierat, cum non tam animus, obsessos, quam annona deficerre coepit; spes autem superabat nulla, fore, ut urbi a caesareanis succurratur: *Rakóczius* contra, *Hungaria* universa potitus, ad eum modum invaluerat, ut iustam suspicere posse obsidionem putaretur. Proinde militum, atque aerarii praefecti, cives item, ne capta per vim urbe, ultima pati cogerentur, habitu senatu, ditionem, legibus, quam poterant, aequissimis, pacti, *Simoni Forgáchio*, anno MDCCIV. decimo septimo Calendas Octobres, se permittunt: posteaquam obsidionis mala, in alterum annum, eximia in caesarem fide toleravissent. Ac dedititiis quidem, egregie servatae fuerunt, quas pepigerant, conditio[p. 111.]nes: dimissi enim hi, *Pisonium*, illi *Viennam*, alii in *Silesiam* incolumes pervenere. Quantum rebus *Rakóczii*, hac urbis ditione accesserit, eventus docuit.

^{z.)} Ibidem, p. 672.

¹ corr. ex *Petneházy* sec. E ² WAGNER 1719–1731. I. p. 672. *Ungariae* ³ WAGNER 1719–1731. I. c. ac
⁴ corr. ex *elanguvit*

ⁱ *Vide locum in nota z.) citatum in WAGNER 1719–1731. I. p. 672.*

Petneházy¹
ad Capraram
adventus:

et procurata
ab eo urbis
deditio.

Factioni
Tökolianae ex
deditione urbis
inficta plaga:

Francisci
Rakoczii
tumultus:

Cassovien-
sium in fide
Caesaris
constantia:

urbs tandem
Rakóczio
deditur:

eius in munientia ea solertia: frustra, a Rabutino oppugnatur.

Certe, in munienda ea, non sumtibus, non labori, sed nec tempori pepercit, effecitque alterutrius intervallo anni, ut propemodum invincibilis crederetur. Factum ea re fuit, ut cum summus caesarei apud *Transilvanos* exercitus dux *Rabutin*, suscepta expeditione *Cassoviam* obsidendarum sibi sumeret, nullo postea negotio, si urbem cepisset, hostem profligaturus; non modo nihil profecerit, sed diminuto etiam exercitu reiectus sit. Tantum enim, et in moenibus roboris, et animorum in obsessis fuit, quantum vix putarat *Rabutinus*: id quod, facta semel atque iterum eruptione, fortis ac felici, testatum fecerunt.

§. XL.

Cassoviam comitia indicit Rakóczius: urbem fastose subit:

convivio a Bertsenio accipitur:

consultationum initia:

Postea maiores suos imitaturus *Rakóczius*, qui urbem clarissimam comitiis frequentaverunt, anno MDCCVII. ad Nonas Decembres conventum isthuc indixerat. Ipse profecto, ad regium modum instructa pompa, eodem die *Szalánczio*, ubi noctarat, in urbem invictus est. Proficiscentem peditum agmen, validum id selectumque, uti viam duci faceret, praecedebat. Hos lecta e nobili iuventute cohors, uti vestitu splendida, ita ingressu lasciva, servatis decore ordinibus, adhibitaque militari symphonia sequebatur. Tunc aulae procerum globus, sub signis fastose ingrediebatur. Hos parhippi longo ordine, superbissimeque instrati excipiebant. Proxime, ante carpentum ephebi, pone corporis custodes, post tergum praetoriani milites [p. 112.] ibant. Reliquum agmen impedimenta fuere, et currus onerarii. Cum ad urbem adpropinquasset, carpento tantisper relicto equum *Turicum*, generosissimum eum, et quasi ad modulos gradientem concendit, ut id praefectorum obviam progressorum honori daret. Vix stadium eques fuerat emensus, dum currum repetit denuo. Adventantem instructa acie satellitum manus pro porta urbis accepit, quam ubi subiit, edito semel, iterum ac tertio machinarum fragore, a praesidiariis consalutabatur. Platearum, qua insolentissimus regulus devehebatur, latebra, armati cives geminato ordine, qui ad grandius templum pertingeret, honestabant. Aedem sacram ingressus, vota pro more nuncupavit, posteaque ad *Antonii Eszterházii* domum, ubi hospitaretur, divertit. Insessa mox a praesidiariis domus, collocatique sunt per singulos aditus excubatores, provisuri, ne quid in sacrum caput temeratoribus liceret. Tanta videndi hominis apud urbicam multitudinem fuit aviditas, ut non fenestrae modo, sed tecta quoque aedium, spectatoribus onerarentur. Altero, quam venerat, die, qui *S. Nicolao* sacer est, adparatissimo convivio, a *Bertsenio*, id nominis ferente, acceptus, festivaque demum saltatione recreatus est. Huc accendentem feminae pro gradibus salutant, inque coenaculum deducunt. In his fuere *Bertsenii* coniux, furiarum princeps, *Csákii* senioris, *Guadagnia*, et *Francisci Barkotzii* uxor. Quatriduum abiit, antequam promulgaret *Rakóczius*, cur suos huc tribules evocarit. Pridie demum Idus Decembbris, publice consultari coeptum. Tanta vero accuratione res suscipiebatur, ut omnium, quos adesse oportuit, [p. 113.] catalogus, a *Francisco Aszalaio*, senatui a secretis, ante praelegeretur, quam comitium iniret: deprehensum ea diligentia fuit, praeter *Liptoviensium*, et *Borsodiensium* legatos, desiderari neminem. *Bertsenius* interea, cum senatu, ad *Rakoczi* accessit, ut in diaetam, eo fastosius deduceret. Is, ubi in gravissimum consessum prodidit, sellam reliquis sublimiorem instructioremque occupat: dextram, *Stephano Telekesio*, *Agriensi*; *Andrea Pethesio*, *Ansariensi*, episcopis; *Stephano Senneio*, cancellario; *Francisco*

Barkóczio seniore; Stephano Csákyo; Francisco Galambosio; Stephano Kálmancaio; Paullo Gyürkio; Ladislao Beniczkyo, atque Stephano Soosio: sinistram, Nicolao Bertsenio; Alexandro Karolyo; Stephano Petroczio; Adamo Vajo; Sigismundo Jánokyo; Francisco Berthothio; Georgio Gerhardo; Stephano Törökio; denique Iohanne¹ Labsanszkyo, longo utrinque ordine, stiptantibus. Hi senatores fuere; ordinibus reliquis, sua pro more sedilia, ad collocatas hinc atque illinc tabulas, itidem occupantibus. Facto silentio Rakóczius, uti erat facundissimus, conventus caussas, scita oratione, expromit: *videndum scilicet, et summo studio recognoscendum esse, quatenus, Onodienses sanctiones observentur; excutiendas subducendasque dicarum* (ita tributorum sortes, quae cuique adscriptae sunt, *Hungari olim vocabant rationes, ac pro temporis habitu, consulendum porro in publicum*. Atque istis capitibus distinebatur, cum suis Rakóczius, dum pridie Natalis Domini, ut diebus festis quietius vacari posset, consultationum finis fieret. Erant tunc, qui mussarent, abdicato per scelus [p. 114.] ad *Onodium Iosepho* rege, exauktoratoque Paullo Eszterhazio, de novo rege palatinoque sublegendis, clam agitari consilia, atque dignitatem quidem regiam Rakóczio, Bertsenio *palatinalem* destinari. Sed ventosa haec consilia, sequens annus, *Trentsinensi* pugna, confecit penitus. Rakóczius, dimissis ordinibus, toto postea mense Cassoviae vario oblectamentorum genere sustentatus, trans *Tibiscum* abiit: atque postliminio redux, habito iterum *Agriae* conventiculo, ad fatalem illam pugnam, fatorum quadam destinatione protractus est.

*et capita a
Rakóczio
proposita:*

*suspicio, quam
sibi Rakóczius
et Bercsenius
eo conventu
collegere.*

§. XLI.

Fugerat ex *Trentsinensi* proelio lymphato similis Rakóczius, curam tamen Cassoviae non depositus. Convenire sine mora ordines *Maklarinum* iusserat, ut et vires accisas redintegraret, et mutuis suffragiis statueret, quemadmodum perdita recuperari, atque servari possent bello intacta. Coivere tertio Nonas Septembres, qui nutantem Rakoczii fortunam sequebantur adhuc, neque ii numerosi, neque tamen pauci. Mittitur hinc Cassoviam *Franciscus Berthóty*, uti, quis urbis penuarii atque armamentariorum esset habitus, praesens cognosceret, edoceretque ducem. Simul huc accessit, cum *Radicsio* et *Lehnero* propugnacula urbis recognoscit, annonam dinumerat, belli instrumenta definit, tormentorum numerum init, rimatur subterraneas specus; sed desolata fere omnia, exhaustaque reperit. Nimirum, quia a bello metu longe abesse credebant Cassoviam, praeclari isti belli duces, segnius reparabant vitiata ex *Rabutini* oppugnatione moenia, adparatus autem bello necessarios egerebant perpetuo, nec quidquam solliciti, unde pen[p. 115.]sari debeat, quod egestum est. Prolixum foret, *Berthotii* epistolam, quam ea de re ad Rakóczium dedit, intexere. Scripta fuit in hanc sententiam: operam cognoscendae urbi se quam diligentissimam impendisse; moenia, quae *Rabutinus* laceraverit, instaurata esse nondum; mandata tamen *Alexandro Ketzero* et mathematico data, uti acceptis a consilio oeconomico sumtibus, ruinas, quam possent celerrime, redintegrarent; penuariam cellam annonae, armamentarium machinis, globis, atque pulvere pyrio propemodum exinanita, neque, nisi magno aere, atque impensa, pro tantae urbis modo, oppleri posse; sibi ita videri, *La Frondium* mathematicum, qui operis moderaretur, submitti oportere;

*Post Trentsi-
nense proelium
quemadmodum
Cassoviam
curae habuerit
Rakoczius:
Berthótyus
ad recognos-
cendam eam
missus:*

*desolata moe-
nia et exinan-
itam adpar-
ratibus urbem
Rakóczio
nunciat:*

¹ corr. ex Iohanne sec. E

*eius munien-
dae causa
mandata eo
missa.*

Stahrenbergium^{aa.)} captivum, sorti sua, quod *Cassovia* aliorum abduceretur, indoluisse; *Urbanum Czelder*, qui cum legione sua praesidum auxisse debuerat, *Georgii Ottlikii* iussu ad *Arvenses* abiisse. Reliqua. *Cassoviae*, d. XX. Septembris, a. MDCCVIII. Adeo imparsata tunc ad reiiciendum hostem *Cassovia* fuerat. Itaque, omni cura connisus *Rakóczius*, id dedit operam, ut haec sua, suorumque *Pergama*, ultimumque infelicitis seditionis perfugium, communiretur iterum, atque adparatibus tolerandae obsidioni necessariis, oppleretur tempestivius: quod quidem, annis, qui secuti sunt, duobus, strenue praestitum meminere, eius tumultus annales.

§. XLII.

*Cassovien-
sium, erga
Rakoczium,
fides:*

*post initam
pacem Szath-
mariensem:*

*aequis
conditionibus:*

At enim frustranei hi conatus fuere, seditione partim armis sopita, partim suapte residente. [p. 116.] Post receptas nimirum superioris *Hungariae* urbes, unica superabat *Cassovia*, quae obstrictam *Rakóczio* fidem mordicus tuebatur: cum interim, ductu *Ladislai Ebergenii*, urbs diu lenta in obsidione teneretur. Iam ad incitas redactus fuit *Rakóczius*, quando comitis *Alexandri Karolii* providentia, de pace cum caesareanis agi coeptum est. Et successit adfectum diu opus, comite *Iohanne Pálffy*, summo exercitus caesarei duce, nihil intentatum reliquente, ut et *Rakóczium*, et qui partes eius sectabantur, ad officium reduceret. Tametsi enim excessit e regno, strenuissimus dux, pacisque ineundae consilia, datis publice litteris superbissime sprevit, an damnavit; tamen, sua ista secessione, adeo profecit nihil, ut ardentes pacis desiderio *Hungaros* prorsus inflamarit. Itaque, pace iis conditionibus, quae ex temporis habitu obtineri poterant aequissimae,¹ *Szathmarini* composita, non erat, cur diutius cunctarentur *Cassovienses*. Quin immo militari atque urbico senatu habito, urbem tradendam statuunt, ea tamen providentia, ne quid inde seu in praesidiarium militem, seu in cives incommodi redundaret. Quod ut fieret, e suorum numero ad hos, penes quos pacisciendi facultas erat, *Georgium Nyikrázy*, *Franciscum Palásty*, *Michaëlem Szőke*, *Iosephum Reinsberger*, et *Petrum Györi*, militares viros, ablegent. Qui cum *Szathmarinum* iter suscipiunt, ex *Ebergenio Debreczino* reduce plane cognoscunt, coaluisse iam pacem, neque esse, cur porro pergent, plenam sibi a *Pálffyo* potestatem adtribu[

117.]tam, uti cum *Cassoviensibus* de urbis deditione pacisceretur; proinde, redirent secum, et saluti sua suorumque quam primum consulerent. Facile, ut iter flecterent, persuasit *Ebergenius*. Ubi ad urbem rediere, rem omnem, quemadmodum se habebat, his, a quibus missi fuerant, exponunt, maturandam, facta iam pace, urbis dditionem suadent. Collatis utrinque et disputatis diutius sententiis, tandem in has leges consensum est: *Actus hostiles, cum omnium, qui in urbe essent, tum singulorum, aeterna obli-
vione sepelirentur; tradita urbe, nemo, quisquis ille fuerit, pensandis qualibuscumque damnis obstringeretur; conclusa moenibus multitudo, ire, quo libuerit, manereve permitteretur; bona, quae cuiusque essent, restituerentur; Transdanubiani aut e longinquo hic acciti milites, ad suos, cum armis et impedimentis, tuto abire permitterentur; ab opprobriis, dicteriis, et id ge-
nus offensionibus, ubi demigrandum ex urbe fuerit, miles caesareus se abstineret; extra regnum*

^{aa.)} Abducebatur in arcem *Scepusiensem*, unde, eodem hoc anno XXX. Novembris, cum arcis praefecto, *Christophoro Szineio de Merse* elapsus, per *Poloniam*, *Silesiam* et *Moraviam* una cum liberatore suo *Viennam* incolmis venit.

¹ malim *aequissima*

proficisci volentes, viri feminaeve sint, cum salvo conductu dimitterentur; urbis privilegia intemerata manerent; viduae et orphani nullatenus adfligerentur; cetera. Erat tunc urbis gubernator *Daniel Eszterházyus*, qui, simul deditio[n]is tabulae conscriptae mutuaque fide signatae erant, *Viardum*, unius legionis cataphractorum ducem, in urbem intromittit. Quatriduum praesidiariis datum est, ut sarcinas convasarent. Id, ubi praeter lapsum est, caesareus quidem miles per superiorem portam urbem subibat, dum interim *Hungari* per inferiorem tristes emigrarent. Ita *Cassovia*, [p. 118.] infaustis hospitibus, sexennio post, quam eis victas manus dederat, exonerata, et quod in tota hac deditio[n]e admiratio[n]is habuit plurimum, mortuo caesari JOSEPHO, exeunte Aprili, reddit[us] est. Ignorabant nempe, cum ii, qui *Szathmarini* paciscebantur, tum *Cassovienses* isti, exemptum rebus humanis caesarem. *Germanus* profecto miles, summo silentio cavit, ne id in vulgus erumperet, eaque re exanimata seditio ex regis morte novos spiritus, vitamque conciperet. Demigrantibus servata fides fuit, abierteque ad suos praesidia, missione accepta. Sex mille fuisse, alii meminerunt: quem numerum ad ter mille reducunt alii. *Feliciter!*

*a Daniele
Eszterhazyo
deditur
Ebergenio.*

§. XLIII.

Belli hucusque vicissitudines, quas urbs subiit, easque extantiores tantum narravimus. Nunc calamitatum aliarum iniicienda mentio est. Longum foret, pestilentiae atque incendiorum mala sigillatim percensere: recentiora indicasse sufficiat. Atque incendium quidem anni MDXLVI. iam supra^{bb.)}ⁱ ob iter meminimus. Eo id fuit miserabilius, quod et fortuito erupit, et totam urbem opinione celerius absorbsit. Idem malum frequenter postea adfluxit urbem, in primis anno MDCLXXIV. mense Augusto, ubi praeter domum penuariam, armamentarium quoque flamme corripuerunt, succensoque, qui inerat, pulvere pyro, everterant funditus. Quin ad privatorum etiam aedes serpsit incendium, absumtaeque sunt momento temporis septem et decem. Illud triste fuit spectaculum, quod nitratus pulvis quadraginta viros, qui igni restinguendo ac[p. 119.]currerant, in auras eliserit. Suspitione res non caruit, periculo a deo loco, a factiosis ignem fuisse compositum: id quod in rebus eius anni ex WAGNERO^{cc.)}ⁱⁱ monuimus. Vix ab ista calamitate urbs respiraverat, cum novus eam, idemque insolitus terror perculit. Terrae motus anno MDCLXXVI. quarto Idus Martii, regionem circumfusam ita concusserat, ut passim terra dehiscens, maneret postea depressior; urbis autem grande quoddam propugnaculum prorsus collaboretur; aedes praeterea, cum publicae, tum privatae, rimas agerent. Rediere iterum incendia, anno MDCCII. alterum, alterum MDCCXII., funesta quidem ea, sacris et profanis aedibus, urbi tamen non plane exitiosa: quippe quae ex busto subinde cultior adsurrexerit. Sed neque pestilentia pepercit *Cassoviae*. Gravis in primis annus urbi fuit MDCLXXIX. Exinanita enim incolis, aegerrime postea, atque, nisi acceptis supplementis, civium numero convaluit. Ut luem illam, quae nostra aetate, anno MDCCX. cum universam *Hungariam*, tum *Cassoviam* quoque depasta est,

*Urbis calam-
itates reliquae:
incendia:*

terrae motus:

pestilentia.

^{bb.)} Nimirum §. XII.

^{cc.)} Vide §. XXXV.

ⁱ Paragraphum XII., quae in nota bb.) memoratur, vide in nostra editione in p. 76.

ⁱⁱ Paragraphum XXXV. in nota cc.) citatam vide in hoc nostro volumine in pp. 103–104.

taceamus. Auxit vim morbi obsidionis metus, acceptaque in urbem cum pecoribus multitudo, agros colere adsueta.

§. XLIV.

*Celebritates et
praerogativaes
Cassoviae:*

*fit belli ducum:
publicorum
iudiciorum:*

*et aerarii regii
sedes:*

*laus urbis,
a Bocacio,
decantata:*

Ad urbem ipsam quod adtinet, nihil ea ista regione magnificentius, sive aedificiorum, quibus superbit, cultum, sive praerogativam spectes, quam post interceptum *Temesvárinum* et securis postea temporibus indepta est. Enim vero, *Turcica* dominatio ne, immo tyrannide, late per *Hungariam* diffusa, et captis passim urbibus arcibusque, ac, quod inde consequi oportuit, regione hosti vagabundo exposita, necessum erat, ut, quod reliquum *Hungariae* superfuit, [p. 120.] limitibus, quam fieri poterat, validissimis praemuniretur. Atque hoc illud est decus magnis olim cladibus rependum, quod *Cassoviae* nostrae anno MDLII. obtigit. Tunc enim generalis praetura, et sedes belli ducum *Hungariae* superioris facta est. Huc refer decretum^{dd.)}ⁱ anni MDLII. quod sic habet: *De celebratione iudiciorum Cassoviae pro viginti octo comitatibus, Maiestati Regiae nominatis, Maiestas sua regia¹ clementer resolutionem facere dignetur.* Itaque belli non minus, quam pacis studiis frequentabatur *Cassovia*. Qui vero illi fuerint comitatus, coniectatu facile est: nempe, inter *Transilvaniam* et montanas urbes positi. Accessit postea aerarium regium, *Cameram* vocant *Scepusiensem*, quam hic anno MDLXVII. MAXIMILIANI iusu *Schwendium* constituisse, supra^{ee.)}ⁱⁱ ex ISTVÁNFFYO meminimus. His profecto rebus, multum urbis celebritati accessit; ut iam et habitaretur copiosius, et cultu aedium egregie effloresceret. Huc IOHANNIS BOCACII, consulis *Cassoviensis*, edyllion, quo laudes urbis cecinit, pertinet.

*Martia belligeros Cassovia nota per Hunnos,
Regia, quae nostri sceptra tuere soli.
Quae nos, hasce potens defendis et asseris oras,
Totque geris porro fortia corda virum.
Urbs mihi matries, quam tu gravis una Poetae,
Si quid ego possem carmine, sola fores.
Parva quidem tractu, sed nomine sparsa per omnes,²
Egregio vasti qua iacet orbis iter.
Abs te pendet humus, quam late fulget in armis,
Dedita Caesareis, Martis alumna, cohors.
Non reliquas urbeis³ amissas esse fatebor,
Tu donec nobis, arbitra sospes eris. [p. 121.]
Prima sciens belli dominaris, et Hungara pubes,
Servit ad arbitrium, ponit et arma⁴ Tuum.*

^{dd.)} Artic. XLIV.

^{ee.)} Vide §. XVI.

¹ CJH 1696. II. p. 446. om. ² BOCATIUS 1599. p. 148. *omneis* ³ corr. ex *orbeis* sec. E et BOCATIUS 1599. p. 149. ⁴ BOCATIUS 1599. l. c. *arva*

ⁱ Articulum 1552/XLIV. in nota dd.) memoratum vide in CJH 1696. II. p. 446.

ⁱⁱ Paragraphum XVI. in nota ee.) relatam vide in nostra editione in pp. 79–81.

*Nil sine TE, nil laude TUA sine cetera¹ possunt,
 Agmina virtuti consociata Tuae.
 Quando iubes, pedites turmaeque moventur equestres,
 Te proceres regni, Caesaris instar habent.
 In primisque² Tuis clares heroibus, orbem
 Passim per totum praepete laude volas.*

Haec ille,^{ff.)ⁱ}

*accipit
studiorum
universitatem:*

*atque
collegium
sacerdotum
Agriensium:*

*a Gabriele
e comitibus
Erdödy
translatum.*

de sua aetatis, quae in exitum seculi decimi sexti, et initia decimi septimi incidit, urbis laudibus. Illustrior postea evasit *Cassovia*, cum praeter armatam, litterata etiam Pallas, domicilium hic fixisset. Nimirum, *Benedictus Kisdy*, *Agriensium* prae-sul anno MDCLVII. inusitata liberalitate, academiae fundamenta, primus iecit. Quae deinde, anno MDCLX. *LEOPOLDUS M.* non modo rata habuit, sed effecit etiam, ut iuribus ex more donata, brevi pulchre adolesceret: studiorum cura PP. Societatis *Iesu* commissa: qui iam tum anno MDCL. scholas in urbe aperuerant. Eodem anno *Capitulum quoque Agriense, Jaszoviae* hucusque hospitans, an exulans? *Cassoviam^{gg.)}* translatum est; suo demum tempore, vindicata ab hostibus *Agria*, sedi vitae restituendum. Et ita sane evenit. Nam *Georgio Fenesy*, *Agriensium* episcopo, vita defuncto, cum tiara illa *Stephanus Telekesy* potitus est, id dedit operam, uti sacerdotum venerabile collegium, pristino loco reponeret. Sed ita erant tempora, ut destinationem nequiverit prorsus exsequi. Proinde satis habuit, quod partem capituli potiorem eo potuit collocare. Factum inde est, ut et *Cassoviae*, et *Agriae* publicum esset [p. 122.] tabularium, et utrobique eiusdem collegii nomine litterae signarentur, agerenturque reliqua, quae sunt huiusmodi collegiorum in curandis negotiis iuridicis propria. Duravit haec ratio expeditionum ad aetatem usque *Gabrielis* e comitibus *Erdödy*, iam episcopi *Agriensis*, qui laudabili prorsus instituto, uti collapsas res capituli redintegravit, ita *Cassoviae*, hoc, quidquid fuerat administrationis, anno MDCCXXIV. prorsus abrogavit, collegio sacerdotum cum tabulario *Agriam* post-liminio translato.

§. XLV.

Iam et de urbis situ, robore atque venustate dicendum nonnihil est. Sedet in agro culto et hilari, *Hernádo* amni, quem supra memoravimus, vicina, ex quo et aquas, fossis, quibus incingitur, suffusas habet: amoenior multo futura, si cum soli ingenio aeris salubritas conspiraret. Sunt, qui adfirment, veterem hanc querelam, hodiernorum hominum munditie, multis modis diminutam esse. Stagnantium³ circum urbem aquarum vitio fiebat olim, ut aer evaserit inquinatior, eaque re, exterorum in primis valetudini, quam id credi possit, inimicior. Immo, ne indigenis quidem fertur pepercisse, aliunde habitatum huc concedentibus. Febris illi, atque his ad curandum refractariis corripiebantur. Quas postea, nisi summa circumspectione depellerentur, haud superandis facile morbis

*Situs urbis
amoenus:*

*aeris vitia
hodierna
munditie
diminuta:*

^{ff.)} *Hungaridum* Lib. II. p. 148, 149.

^{gg.)} Decreto anni MDCXLIX. Artic. XXXVIII.

¹ BOCATIUS 1599. l. c. *caetera* ² BOCATIUS 1599. l. c. *imprimisque* ³ corr. ex *stagnante* sec. AA

ⁱ *Vide hos versus, qui supra citati sunt, in BOCATIUS 1599. pp. 148–149.*

segmentem post se reliquise largam, cum medicorum filios, tum hos, qui familiaria haec urbis mala gustaverant, prolixe questos audivimus. Contra, qui diutius aeri huic innutriti sunt, [p. 123.] haud graviter eum ferunt, vegetique sunt, et longaevi; nostra potissimum aetate, qua provisum est accuratione summa, ne quid inutilium aquarum temere desiderat. Urbis interiora pluribus plateis discriminantur. Princeps ea est, quae a septentrione in meridiem procurrit; atque in alias minores, ad orientem, occiduumque solem propagatur. Latus vici utrumque tectis insessum est eximie cultis, et ritu factis *Italico*: ut revera, sive publicas, sive privatas aedes spectes, urbis caput atque ornamentum praecipuum possis dicere. Rigat plateam amniculus, e monte *Csermely* et nomen trahens, et aquas. Is, ubi per superiorem portam ab aquilone, admissus, atque ad colossum *B. V. Mariae* provectus est, fisco alveo insulam molitur, laxam, et quae praeter curiam urbicam praesidiariorum contubernia, atque perpetuam eorum stationem, forum¹ omne ambitu suo concludit: corrivatus iterum, facto alterutro maeandro, in fossas urbis per clathratos meatus evolvitur. Dum per urbem manat, ripis coeretur manufactis, ne temere diffluat, insterniturque ponticulis plus minus triginta, ut commode queat traiici. Multum ad salubritatem loci adferre fluviolum, inde potest existimari, quod sordes vitium daturas absorbeat, secumque avehat. Urbis aedicia pleraque nitida sunt, et ad seculi fastum substructa. Sed nec vetera desideraveris, quae recenter factis hic atque illic per vicos interposita, obtutum habent non indecorum. Inter publicas aedes aerarium regium, *Cameram* vocant, eminet, ita omnia et ad regulam facta sunt, et ad commoditatem. [p. 124.] Hic coeunt, qui redditus superioris *Hungariae* regios procurant: puta *administrator aerarii*, consiliarius alteruter, *pro-director caussarum fiscalium*, et qui sunt a secretoriibus epistolis rationibusque reliqui. Armamentarium postea nominaverimus, non subtractionum modo amplitudine ac dignitate, sed bellicis etiam adparatibus insigne. Refertum est scilicet maioribus minoribusque machinis, nec non omni eo instrumento, quod seu hosti propulsando, seu instruendo exercitui est necessarium. Adde cellam penuariam, in qua annona, et omnis generis commeatus reponitur, uti laxam capacemque, ita numquam nisi refertissimam. Cum *Johannes Bornemisza* urbi huic et militiae moderaretur, palatium suo aere condidit, grande non minus, quam egregiarum opportunitatum. Extus magnifica domi species, intus ita dispertia instructaque hypocausta, coenacula, fornices, et, quae ad commode habitandum requiruntur, cetera, ut sint, qui credant, regio hospitio, haud indignam fore molem, si contingat aliquando, optimum principem isthuc accedere. Fuit, dum circa urbem, atque eius vicinia belli sedes erat, perpetuum ducum, *generales* vocant, diversorium. Quin et ipsa militum contubernia, quaterna ea, et vasta mole exaedificata, multum urbis decorem augent. Regis iuxta et civium sumtu educta sunt, ut et privatae incolarum domus hospitiis liberarentur, et ad omnem eventum praesto esset miles, iisdem aedibus conclusus. Accedit, adductiore disciplina contineri posse praesidiarios, si una sint omnes, quam si per urbem [p. 125.] habitent dispersi. Civibus profecto praecclare eo instituto consultum est, quippe sexcentis molestiis, quae privata militum hospitia comitabantur, exemptis. Quod *Cassoviensium* exemplum, si imitari vellent urbes *Hungariae* reliquae, nae illae, et sibi pulchre consulerent, et militi.

¹ malim *forumque*

§. XLVI.

Ad sacras aedes, quod adtinet, plures earum, sed cum aetate discretas, tum adparatibus, habet Cassovia. Dignissima memoratu est basilica *D. Elisabethae* dedicata, sive molem aestimes, sive architectonicem. Ex caeso lapide in crucis speciem condita est. Dabimus eius imaginem, LADISLAI THURÓCZY verbis scitissime pictum.ⁱ *Parietem*, inquit, *lapis componit quadratus. Portarum, fenestrarum, anteridum, columnarum, coronidumque ornamenta multiplici torno, labore subtili, tam fabrefactae definiunt figurae, fusae ut magis, quam sculptae esse videantur. Superiorem templi partem idem decus lapideis in cancellis circuit,*¹ *ex quibus in totam, quam late patet, regionem prospectus longe iucundissimus. Geminas turres par industria inchoaverat, sed alteram tantummodo ad fastigium perduxit. Externa ex imagine esto iudicium de internis: omnia isthic ad dignitatem et² sanctimoniam. Mitto alia; gradus illos, qui dextrum occupant latus, et in superna faciunt ascensum, nefas sit silere. Turrim moles imitatur, saxo diversissimas in formas elegantissime detorto. Duplex inferne porta, et limax sursum, per quem³ bini absque impedimento ascendentis,⁴ modo sibi occurrunt, modo divelluntur, donec aliquando [p. 126.] tandem in apice convenient. Res visu mirabilis, haud perinde, ac est, dici poterit. Templum hoc, sunt, qui Viennensi *D. Stephani* comparent; ego brevibus et germane: Viennense amplitudine, pulchritudine excellit Cassoviense. Opus sane augustum, circiter annum MCCCXXIV.⁵ postrema CAROLI I. uxor, Elisabetha cepit, mulier profusae divinum in cultum liberalitatis. Probavit multumque promovit Elisabethae religionem rex coniux; erepto illo, ipsa in primis regina, filius deinde LUDOVICUS I. nihil, quae ad rem facerent, intermisere. Atque horum trium^{hh.)} principum sunt illae statuae, quae septentrionalem⁶ basilicae portam ornant.⁷ Haec ille, quibus quidem adcuratiora dare nequivimus. Illud certum est, omnium, quae ex tot cladibus per Hungariam supersunt, templorum elegantissimum esse, multisque modis Budense, Pisonienseque superare; si Neosoliense excipias, quod secundas partes obtinere crediderim. De primis eius incunabulis ali^{ii.)} aliter: *Elisabetha, mater Ladislai posthumi aedem hanc inchoarat, tres reges postea confecerant.*ⁱⁱⁱ⁾ Quod nolim adfirmare; quia et res viduae angustiores fuerint, quam ut potuerit tantae molis, cum qualicunque successus fiducia, fundamenta iacere; neque tempora bellis infesta patiebantur de eiusmodi substructionibus cogitationem suscipere. Quid, quod, si tres secuti reges^{kk.)} consummasserent praeclarum opus, MATTHIAM *Corvinum* supremam ei manum oportuisset impone-re, quod [p. 127.] omnino non est ita. Ceterum, meridionali molis huius lateri sacrarium adpositum est, uti non inelegans, ita opinione multorum urbi coaevum.*

*Aedes sacrae
quae sint in
urbe:
basilica D.
Elisabethae.*

^{hh.)} Vulgus pio sibi errore persuasit, tres illos esse reges, qui factis in aedem sumtibus ad pauperiem sint redacti.

^{ii.)} Eruditus Tyrnaviensis Celebrior. *Urbium Hungariae* Part. II. p. 11.

^{kk.)} Ita enim se excipiunt, ut WŁADISLAUM Polonum, Posthumus LADISLAUS, hunc MATTHIAS, sequeretur. Alioquin, notavit eundem hunc errorem et auctor *Topographiae Magni Regni Hungariae*, p. 132.

¹ TURÓCZI 1729. p. 172. ² TURÓCZI 1729. l. c. ³ multamque ³ recte: *quam* ⁴ TURÓCZI 1729. l. c. ⁵ incidentes ⁵ TURÓCZI 1729. l. c. ⁶ milles. tercentes. viges. quartum ⁶ TURÓCZI 1729. l. c. ⁷ septentrionalem

⁷ TURÓCZI 1729. l. c. *coronant*

ⁱ Verba Ladislai Turóczii, quae hic sequuntur, vide in TURÓCZI 1729. p. 172.

ⁱⁱ Locum in nota ii.) memoratum vide in TIMON 1702. p. II.

ⁱⁱⁱ Haec verba ex eodem loco operis Timoni transcripta sunt. Vide notam priorem.

§. XLVII.

Templa reliqua: Praeter basilicam, quam descripsimus, plura sunt templorum variis religiosorum ordinibus adscripta. Vetustissimum est FF. Praedicatorum *S. Dominici*; sed quod ultra seculum suis ipsius ruderibus sepultum iacuit. Unde haec illi ruina? F. SIGISMUNDUS FERRARIUS^{ll.)i} nos docuit: *Cassoviense*,¹ inquit, *coenobium nostrum, sacrarum litterarum*² *studio, pietatis observantia, structurae opere fuit insigne: sed ob incendium, quo ex igne fortuito urbs tota cum maiori templo, ipsum nostrum, et Franciscanorum coenobia, conflagravit, aliasque bellorum et religionis acatholicae perturbationes denique desertum est a nostris hominibus.* Incendium illud fuisse credo, cuius semel^{mm.)ii} iterumque meminimus, quodque florentem urbem, anno MDXLVI. in cineres redegerat. Granarium postea e desolato templo cives, permissu RUDOLPHI II. fecere. Iterum inibi FERRARIUS:ⁱⁱⁱ *Cives*³ Cassovienses *Caesari RUDOLPHO II.*⁴ *supplicarunt, ut ipsis templum pro communi civitatis frumento*⁵ *daretur. Quod impetrarunt A. MDLXXVIII.*⁶ ea tamen conditione, ut repetentibus illud Dominicanis, sine mora restituerent, ut patet ex caesarearum litterarum⁷ exemplari, quod sequitur: *Nos Rudolphus etc.*⁸ *Memoriae commendamus, tenore praesentium, significantes, quibus expedit, universis; quod Nos, attentis,*⁹ *et consideratis constanti fidelitate, fidelibusque servitiis fidelium nostrorum, prudentum et [p. 128.] circumspectorum iudicum et iuratorum, totiusque communitalis civitatis nostraee Cassoviensis, tum vero benignum habentes respectum humillimae supplicationis ipsorum nobis propterea factae: totale desertum templum, alias ad Religiosos Fratres Ordinis S. Dominici pertinens, sed per complures hactenus annos,*¹⁰ *tam ex incendio conflagrationeque praefatae civitatis nostraee Cassoviensis, omni prorsus tecto destitutum, quam temporis et aeris iniuria penitus corruptum, et desolatum, in inferiore eiusdem civitatis nostraee Cassoviensis parte, et area situatum, iisdem iudici, iuratis et communitali civium civitatis nostraee Cassoviensis pro domo frumentaria reparandum et exstruendum,*¹¹ *clementer dedimus, contulimus, et concessimus. Ita et sub ista conditione,*¹² *ut fideli nostro, Reverendissimo Stephano Radecio,*¹³ *episcopo Agriensi, per Ungariam locum tenenti, et consiliario nostro, tamquam*¹⁴ *dioecesano ipsorum litteras*¹⁵ *sub sigillo civitatis ipsius Cassoviensis publice consignatas dare teneantur. Quod si successu temporis praedicti Fratres Ordinis S. Dominici, in integrum restitui, ac templum praedictum ab ipsis civibus Cassoviensibus per illos repeti contingat: tum*¹⁶ *iidem*¹⁷ *illud absque resistentia difficultateque aliquali eisdem remittere et restituere debeant, et teneantur. Immo damus, conferimus, et concedimus, harum*

ll.) In, *De Rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum*, Parte IV. c. II. p. 512. seqq. Prodiit liber Viennae, A. MDCXXXVII. forma quadripartita.

mm.) Supra §. XII. et §. XLIII.

¹ add. a Belio, cf. FERRARIUS 1637. p. 512. ² FERRARIUS 1637. p. 512. *literarum* ³ FERRARIUS 1637. p. 513. add. autem ⁴ FERRARIUS 1637. l. c. 2. ⁵ FERRARIUS 1637. l. c. *frumentario* ⁶ A. MDLXXVIII. FERRARIUS 1637. l. c. *anno 1578.* ⁷ FERRARIUS 1637. l. c. *literarum* ⁸ FERRARIUS 1637. l. c. *et coet.* ⁹ FERRARIUS 1637. l. c. *attentis* ¹⁰ FERRARIUS 1637. l. c. add. *a fratribus praedicti ordinis desertum* ¹¹ FERRARIUS 1637. l. c. *extruendum* ¹² FERRARIUS 1637. l. c. *condicione* ¹³ FERRARIUS 1637. l. c. *Rade-* ¹⁴ FERRARIUS 1637. l. c. *tanquam* ¹⁵ FERRARIUS 1637. l. c. *literas* ¹⁶ FERRARIUS 1637. p. 514. *tunc* ¹⁷ *iidem corr. ex iisdem sec. FERRARIUS 1637. l. c.*

ⁱ *Vide locum in nota ll.) citatum in FERRARIUS 1637. pp. 512–513.*

ⁱⁱ *Vide paragraphos in nota mm.) memoratas in nostra editione in pp. 76, et 113–114.*

ⁱⁱⁱ *Vide ibidem, id est, in FERRARIUS 1637., in pp. 513–514.*

nostrarum vigore et testimonio litterarum¹ mediante. Datum in arce nostra regia Posoniensi, die X.² Mensis Aprilis, Anno MDLXXVIII.³ Hactenus diploma. Condiscalas hinc, praeter aedis situm, vastitatis quoque caussas. Positum nempe est, extra insulam *Csermel*, prope ad occidentalia urbis propugnacula, loco tuto et secreto [p. 129.] a vulgi perturbatione. Haec palam sunt, sed natales coenobii ignoti. Sunt, qui eos ad aetatem *S. Hyacinthi*, ex *Polonia* huc delati reiiciant: sed *FERRARIUS*,^{nn.)ⁱ nihil eius meminit; quin confutat etiam opinionem eorum, qui Dominicanorum in *Hungaria* origines ad *S. Hyacinthum* referre haud dubitant. Quidquid eius sit, monasterii rudera tam sunt ampla, ut regias^{oo.)ⁱⁱ opes operasque requisivisse, existimari possit. Fratres profecto, centenum etiam numerum superantes aluisse, sunt,^{pp.)ⁱⁱⁱ qui adfirment. Surgente, quod iam vivimus, seculo, decimo octavo, ex busto itidem coepit surgere; profecitque in dies, ad eum modum, ut spes sit, brevi qualemcumque pristinae celebritatis faciem, an umbram? relaturum.}}}

§. XLVIII.

Nunc coenobia templaque cetera adeamus. Atque horum quidem tria supersunt. Praecipuum in his, PP. Franciscanorum est, *assumptioni B. Virginis Mariae* sacrum. Aedis obtutus, aetatem refert haud omnino nuperam. Angustiore olim erat coenobio, quod superiore seculo, laxius eductum est, cum armamentarium vetus regis munificentia eidem adderetur; ut iam speciem referat, multo, quam antea, nitidiorem, quippe annis superioribus scitissime exornatum. THURÓCZY, pietatis *Prinianae* monumentum esse scribit, qui coenobium illud anno MCCLXXXIII. *Conventualibus* substruxerint; sed quibus, longa [p. 130.] post annorum serie, PP. Strictioris Observantiae successerint.^{iv} Sane certiora dare nequimus. Sedet, ea urbis regione, quae ad solem orientem vergit. Ad eandem plagam templum quoque et insigne Societatis IESU collegium positum est. Prima eius fundamenta *Sophia Bathori*, *Georgii II. Rakoczii*^{qq.)^v vidua, cum filio *Francisco I.*, liberali manu iecit. Vastum id est, et frequentis concionis capax, si molem spectes; si elegantiam, ita instructum, ut cum cultissimis aedibus, quas nupera aetas per *Hungariam* excitavit, contendi possit. De ea *Tyrnavienses*:^{vi} *Superiore anno (MDCCI.) dum turres elevabantur,*}

*Coenobia
atque aedes
sacrae aliae:
P.P. Franci-
scanorum:*

Iesuitarum:

^{nn.)} Loco nunc citato Parte I. Cap. III. p. 29. seqq.

^{oo.)} LADISLAUS THUROczy, loco cit.

^{pp.)} Ita *Topographiae Magni Regni Hungariae* auctor, p. 132.

^{qq.)} Male, *Celebriorum Urbium Hung.* Parte II. p. 11. *Sophia Bathorea*, coniux *Francisci Rakóczii* dicitur, quippe qui filius eius fuit, habuitque *Helenam Zriniam* in matrimonio, ex qua *Franciscum II.*, infaustum caput, anno MDCLXVI. die IV. Sept. *Borsi*, ad *Bodrogum* amnem suscepit.

¹ *FERRARIUS* 1637. l. c. *literarum* ² *FERRARIUS* 1637. l. c. 10. ³ *FERRARIUS* 1637. l. c. 1578.

ⁱ *Vide hunc locum in nota nn.)* citatum in *FERRARIUS* 1637. pp. 29–36., ubi scilicet de iis viris religiosis narratur, qui ordinem Praedicatorum in *Hungaria* fundaverunt.

ⁱⁱ *Vide hunc locum in oo.)* memoratum in *TURÓCZI* 1729. p. 173., ubi de ruderibus illis mentio facta est.

ⁱⁱⁱ In nota pp.) opus Michaelis Bonbardi citatur, cuius locum hic allatum vide in *BONBARDI* 1718. p. 132.

^{iv} *Haec de opere Turócziano Belius hausit. Vide TURÓCZI* 1729. p. 173.

^v *Vide locum in nota qq.)* citatum in *TIMON* 1702. p. 11.

^{vi} *Tyrnavienses*, scilicet „*Tyrnavienses eruditii*”: ita enim Belius auctores anonymos operum *Tyrnaviae editorum* nominare consueverat. *Haec, quae sequuntur, itidem de opere „Celebriorum Ungariae urbium et oppidorum topographia” inscripto noster hausit, cuius auctor Samuel Timon est. Vide TIMON* 1702. p. 11.

collegium Academicum:

eius ortus et incrementa:

sacrarum virginum coenobium et templum:

seminarium clericorum:

convictus nobilium.

miserum in modum igni est humiliatum. Nam totum tectum, quod haud multos soles viderat, paucosque imbræ tulerat, in cineres subsedit. Neque immunis erat a flamma domus sodalitatis Iesu. Utraque tamen aedes paucis post hebdomadis, non minus strenue, quam celeriter contegi coepit.¹ quin nova collegiatae domus pars a fundamentis educi. Ita est. Surrexit ex iis cineribus, templum iuxta et collegium, multo, quam ante fuerat, et solidius, et splendidius. Adsita ei est academia, quam fundasse Kisdiūm, Agriensium praesulem; LEOPOLDUM autem, perscriptis iuribus, quae sunt universitatibus studiorum necessaria, perfecisse, supra retulimus. Crevit scilicet ex tenuibus initii in hanc, qua nunc est, amplitudinem, [p. 131.] plurium patrocinio. Adfixerat Bethlenius, cum A. MDCXIX. urbe potiretur, Iesuitas, Stephano Pongrátz, et Melchiore Grodecz, per tumultum e medio sublatis; sed ea clades adeo prohibere nequivit, ut porro incresceret societas, ut visa etiam sit, mortuo Bethlenio, novas inde vires sumsisse. FERDINANDUS III. Mislensem Praeposituram, primus collegio donavit, ut eius redditus alendis Hungaricae adolescentiae magistris impenderentur. Tunc Benedictus Kisdiūs, anno MDCLVII. omnes hic Musas collocavit, a LEOPOLDO, uti dictum, liberaliter postea habitas. Accessit denique A. MDCCXIII. Alexandri Ketzer et coniugis Sophiae Sándor insignis prorsus munificentia, qua ita invaluit collegium, ut et sodales numerosiores alere, et meliores quoque litteras magno successu docere possit. Iam et typographaeo instructum est adparatu eo, qui his terris esse potest exquisitissimus. Est et sacris virginibus suum delubrum, quas huc anno MDCXCIV. ex Pisonensi D. Ursulae familia Eleonora Augusta, elaborante Georgio Fenesio, Agriae episcopo, munificentissime deduxit, atque iis donavit redditibus, quos sustentandis commode sororibus existimavit suffecturos. Templum eis adtributum est, D. Michaeli dedicatum, quod olim Calviniani ab imis fundamentis eduxerant. Fuerunt hae sacrae aedes. Seminariūm clericorum, laudatus Kisdiūs, anno MDCLIX. S. regis LADISLAI nomine, instruxit. Quam eius pietatem aemulatus Thomas Pálffyus, in episcopate Agriensi successor, tanta idem liberalitate, anno MDCLXXVIII. percoluit, ut statorem [p. 132.] alterum merito dixeris. Praeterquam enim, quod multum sui aeris in institutum profudit, id quoque beneficium, quod Georgius Melith L. B. Ungvariensis addixerat, in Cassoviense istud, insigni usus providentia transtulit. Ultimus, qui suam in idem seminarium liberalitatem testatam reliquit, Augustinus Benkovich fuit, Varadiensium praesul, qui anno MDCXCIX. redditum quidpiam ei adscriperat, ut Varadiensi dioecesi, cui praeerat, consultum iret. Neque siluerimus convictum nobilium, quem spectatissima mulier, Susanna Balassa, prius excitavit, demum vero non una accessione auxit Alexander Ketzer. Utriusque instiuti procuratio Societati IESU credita est.

§. XLIX.

Urbis robur et munimenta: Urbis robur existimantibus obvium est, nulli munimentorum Superioris Hungariae facile secundum esse, ita et natura valet, et arte. WAGNERUS,^{rr.)ⁱ}

^{rr.)} *Historia Leopoldi M. Libro IX. p. 670.*

¹ TIMON 1702. p. 11. *caepit*

ⁱ *Vide locum Wagnerianum in nota rr.) citatum in WAGNER 1719–1731. I. p. 670.*

munitiones ad hunc modum describit: *Situs, ac munitio loci est eiusmodi. Amnibus duobus, Hernádo et Tarcza adluitur.*¹ *Utrinque vasta sunt suburbia, paullum² a muris abiuncta. Figura propemodum ovali, gemino murorum recinctu ambitur. Extimus hodierni operis propugnaculis, obiectisque loricae molibus exstructus:*³ *interiorem antiquae turres, nec altae admodum, nec fortes interstinguunt.* Bene se habent, quae de munitionibus dixit, sed in eo emendandus est, quod ab *Hernado et Tarcza*, fluminibus, adlui, scribat. De *Hernado* nihil contraiverim, quippe cui ad orientem solem labanti vicinior adse[p. 133.]dit, habetque ex eo aquas intra fossas et vallos derivatas. *Tarczae* profecto alveus longius in orientem abest; atque uno circiter milliari infra urbem, *Hernado* coadunatur. Hodie multis modis, quam tunc erat, validior est. *Franciscus nempe Rakoczius*, ut tutum, sibi suisque, si quid adversi accidisset, perfugium redderet, *Gallorum*, quos apud se habebat, industria, novis e congesta humo propugnaculis, ad leges architectonices militaris factis, augendam praemuniendamque curavit: tanta circumquaque mole, ut lapidea moenia spectantium e longinquu oculis subducatur. Ne quid de fossa dicam, recens urbi praecincta, et passim in geminum alveum desinente, difficilem omnino expugnationem, si obsideri contigeret, effecturam: nam et laxa est ac profunda, et perennibus *Hernadi* aquis restagnans. Non diffitetur has ex *Rakócziano* tumultu urbis accessiones *THURÓCZY*.¹ Postrema, inquit, *Hungariae*⁴ seditio terrea undique erexit moenia, novasque adiecit fossas et aquas, eaque Cassoviam induit fortitudine, par ut repellendo sit hosti vel potentissimo: nempe, nihil tam malum, ex quo commodi quidpiam non percipias. Itaque, carere nunc poterit, laterario illo propugnaculo, quod *LEOPOLDUS M.* anno MDCLXI. excitandum curaverat: cum, et urbs, ex se munitissima sit, et cives lubentes officium faciant. Triplex horum est natio, *Hungarica, Germanica, et Slavica*. *Germani*, veteres illi, *Saxonibus* sati fuere. Qui hodie urbem colunt, advenae sunt plerique omnes, ut vix ci- vem dederis, proavo *Cassoviense*, prognatum. *Slavi* genus avitum, et *Sarmatiae* huic confinio familiare. Superant hi incolas reliquos numero. Enim vero paucissi[p. 134.]mos urbs habet *Hungaros*; plures *Germanos*; *Slavos*, omnium frequentissimos. Mores singuli- lis pro gentis ingenio variant, neque tamen sunt a cultu civitatis alieni. Victum partim ex mercatibus, culturaque vineatica, partim ex illiberalibus artibus quaeritant. Atque est hoc sane in commoditatibus *Cassoviensium*, quod et circumsitae regionis fora soler- ter frequentent, et plura in annos singulos domi celebrent. Habentur nimirum diebus festis *DD. Fabiani et Sebastiani; Philippi Iacobi; Corporis Christi; Adsumtionis in caelos B. V. Mariae; ac S. Elisabethae viduae*. Illud dolendum, publicorum mercatuum fructum ci- vibus intercipi, a vagantibus passim *Iudeorum, Graecorum, et Rascianorum* agminibus. Vicatim scilicet qualescumque merces circumferunt, et fere obtrudunt emtoribus. Qua re fit omnino, ut minus frequentes fiant nundinae, Christiani autem et indigenae mer- catores, eo minus proficiant, quo maior hominum peregre illapsorum impudentia est, ac circumveniendi incautos artificium. Magistratus urbici iisdem legibus rempublicam administrant, quas recognovimus toties. Cum *Saxones* in urbe dominarentur, praeto- rem *den Graffen*, hoc est, *comitem* adpellabant; erantque ea in *Provinciola Abaujváriensi*

eorum,
tempore
Tökölöi,
habitus:

fit sub
Rakóczio
validior:

civium
varietas,
victus et
mores:

magistratus
urbici:

¹ *Hernádo et Tarcza adluitur* WAGNER 1719–1731. I. p. 670. *Hernato ac Tarza alluitur* ² WAGNER 1719–1731. I. c. *paulum* ³ WAGNER 1719–1731. I. c. *extractus* ⁴ TURÓCZI 1729. p. 171. *Ungariae*

ⁱ *Vide locum ex Ungaria Ladislai Turóczii citatum in Turóczzi 1729. p. 171.*

*urbis
opulentia.*

existimatione, ut in publicis comitiolis tertium quartumve locum apud *tabulam iudicariam* ex iure tenuerint. Quae demum praerogativa, collapsis urbis opibus, multum diminuta fuit. Prefecto enim, urbium *Hungariae* facile ditissima^{ss.)} [p. 135.] fuit *Cassovia*, quippe quam prisci illi reges, singulari indulgentia, pluribus circum vicis donaverant; quos ei postea, sive temporum difficultas, sive iniuriae aliae e manibus eliserant. Iam, ea diligentia ad rem adtendunt magistratus, ut non modo aes,¹ quod patres sui conflaverant, pulchre dissolvant, sed vicos etiam obaeratos, expunctis nominibus, pristinae suae ditioni postliminio adserant.

§. L.

*Suburbiorum
opportunitates:* Urbem late diffusam suburbia, sed longiuscule submota a moenibus circumcludunt. Suus et his nitor atque opportunitas est. THUROCZIUS memorat, anno MCCVII. fuisse in suburbanis *monialium* coenobium; unde simul colligit, iam tum muro circumdatam fuisse *Cassoviam*. Hodie ne volam vestigiumve notaveris, ita, quidquid fuerat coenobii, seu vetustas obliteravit, seu bellorum conversiones. Suburbanas aedes praedia, horti, pomaria, agri frumentarii, vineaeque excipiunt. Audiamus voluptates has desribentem THUROCZIUM.ⁱ *Pomerium² urbis amplum ac diffusum suburbanae undique excipiunt aedes, et plurimus elegantissimorum hortorum nitor; eorum praesertim, quos aut adlambit,³ aut intersectat Hernádus.⁴ Prata deinde et agri, et sparsa partem per omnem pomaria; tum vitiferi colles valleculis⁵ interpolati: in quibus multus fons, sine naeve aqua, graminei thori, et arboreus fornix: denique innocuus ubique lepos, et omnes hospitantur gratiae.* Haec ille, undecennali *insignia urbis.* apud *Cassovienses* hospitio liberaliter acceptus.ⁱⁱ Insignia urbis, ne id quoque sileamus, scutum referunt tripartitum, cuius basis in campo caeruleo tria lilia habet. Reliquum scuti bifarium finditur, sex alternis [p. 136.] trabibus transversim distinctum, quarum tres rubae sunt, totidemque aureae. Sinistrum dimidiati scuti *semicorpor*⁶ aquila insignit. Quod ultra has trabes, superiore scuti parte residuum est, iterum in campum desinit caeruleum, tribus liliis decoratum. Nequimus haec tam eximia simulacra interpretari, nisi ipsi *Cassovienses*, excusso tabulario, lucem umbris istis voluerint adfundere. Iam est, ut valedicamus urbi celeberrimae, numen precati, ne unquam ei quidpiam eveniat, quam quod undiquaque sit *fortunatissimum!*

^{ss.)} Hinc fluxerunt publicae querelae, quas qui volet, legat in Decreto Anni MDCXLVII. Artic. LXXXII. item Artic. CIX. et Anni MDCXLIX. Art. XXI. et XCV. Prefecto, magnam esse oportuit urbis potentiam, quae id ausa fuit adtentare, atque regi et regno facessere molestias.

¹ sc. aes alienum ²TURÓCZI 1729. p. 175. *pomoerium* ³TURÓCZI 1729. l. c. *allambit* ⁴TURÓCZI 1729. l. c. *Hernadus* ⁵TURÓCZI 1729. l. c. *valliculis* ⁶rectius *semicorpus*

ⁱ *Vide verba, quae hic citantur, in TURÓCZI 1729. p. 175.*

ⁱⁱ *Scilicet Ladislaus Turócz S. J., qui de se ipso hoc scribit in eodem opere. Vide TURÓCZI 1729. p. 175.*

SECTIO SECUNDA

DE

Oppidis et castellis Processus Cassoviensis.

SYNOPSIS.

<i>Oppidum et arx Nagy-Ida: capitulatur a ducibus Ferdinandis, et solo aequatur.</i> §. I.	<i>Venit in ditionem comitum Czobor, atque Csákyorum: castellum oppidi.</i> §. III.
<i>Lepidum in eius propugnatione Zingarorum facinus.</i> §. II.	<i>Castella reliqua: Enitzkense: Hillóiene: Satzaiense: Barczaiense: Getseiene: Pányense.</i> §. IV.

§. I.

In oppidis praeter *Nagy Idam*, quod referas, haud reperio. Nobile olim, atque ob castris, cui erat subsitum, obsidiones expugnacionesque, bellorum vicissitudinibus subinde adflictum. Hic ille est secessus,^{a.)i} qui *Casparum Seredy*, urbis *Cassoviensis* praefectum, in uxoris am[*p. 137.*]plexus intempestivius avocaverat, dum interea *Cassovia*, partes hucusque FERDINANDI I. secuta, a *Zapolitanis* astu interciperetur. De castri mole ac propugnaculis inde coniicias, quod obsidionem^{b.)ii} viginti dierum, ritu castrensi institutam, toleraverit, funditus postea a ducibus FERDINANDI deleta. Erat in his, *Michael Perény*, qui a possessione arcis per *Franciscum* fratrem germanum, tunc *Isabellae* sequacem, deiectus fuerat: nam aequa parte ad utrumque pertinebat. Nec quidquam ergo cunctatus *Michael*, sicuti obsidioni manum, ita desolando patrimonio consilia, eo, uti credere fas est, animo commodavit, ut *Francisco*, adversae adhuc partis studioso aegre faceret. Ita fratum discordia opimam haereditatem adtrivit.

*Oppidum et
arx Nagy-Ida:
capitulatur a duci-
bus Ferdinandis et solo
aequatur.*

§. II.

Fallor! an non lepidum *Zingarorum facinus*, cuius meminit THURÓCZIUS,^{c.)iii} in huius tempus obsidionis inciderit. *Franciscus Perény*,¹ inquit, *loci herus*,² moenia tutatur anno MDLVII.³ in quae, quidquid hominum fortunae eius⁴ alebant, coniecerat. Erat maior Zingarorum numerus e diversis circum pagis coactus, ac valla custodire iussus; milite veterano ad interiora arcis defendenda collocato. Egit rem *Zingarus pro virili*, et multum supra spem: semel, iterum ac tertio; nec sine strage impressionem facientem⁵ militem repulit Ferdinandeum;

*Lepidum in
eius oppugna-
tione Zingaro-
rum facinus.*

a.) ISTVÁNFFYUS Lib. XII. p. 202, 23.

b.) Idem Lib. XIX. p. 373, 51.

c.) *Hungariae septentrionalis* p. 176. seq.

¹ TURÓCZI 1729. p. 176. ² TURÓCZI 1729. l. c. add. *pro Zapolio* ³ tutatur... MDLII. TURÓCZI 1729. l. c. tutabatur *Anno milles. quingentes. quinquages. septimo* ⁴ TURÓCZI 1729. l. c. illius ⁵ TURÓCZI 1729. p. 177. *facientis*

ⁱ Locum in nota a.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 202.

ⁱⁱ Vide hunc locum in nota b.) citatum itidem in ISTVÁNFFY 1622. p. 373.

ⁱⁱⁱ Locum in nota c.) relatum vide in TURÓCZI 1729. pp. 176-177.

dabat enim¹ illi animos, et tractandi sclopi peritia, et amplius vita desperata. Quid multis² colligit obsessor vasa, et viam³ inchoat. Commodo discessus hic Zingaro accidit, quem nitratus iam pulvis totum defecerat; et [p. 138.] omnino triumphasset, si vocem tenuisset. At enim, vix adversarius processerat; prorumpere continuo e fossis ille, effundi agminatim in valla, minari dextra,⁴ ac identidem⁵ inclamari. Ite in malam crucem mortalium pessimi, gratiam vitae superis habete: unus vos tumultus⁶ hausisset, si quidpiam adhuc nobis pulveris⁷ ad manum. Audit inconditam vociferationem Ungarus Germano mixtus, et socium rei admonet. Revertunt extemplo,⁸ aggerem scandunt, et nihil iam ferreis fistulis potentem Zingarum, ad unum caedunt. Desiderati sunt ultra mille, tantumque vulnus candidae huic⁹ reipublicae hoc proelio¹⁰ inflictum, ut non minus hac aetate <Zingaris>⁹ infastum sit nomen Nagy-Idae,¹⁰ ac Cannarum olim Romanis, Thermopylarum Persis. Digna sane historia, quam oblectandi lectoris caussa interseruerimus, quippe quae luridae gentis ingenium loquitur.

§. III.

Venit in ditionem comitum Czobor, atque Csakyorum:

castellum oppidi.

Postea in ditionem comitum *Czobor* venisse oppidum, leges patriae^{d.)} meminerunt; sed quo iure, non reperio. Certe, ut *Emerico Czobor* opima illa dominatio restituatur, quippe a *Gabriele Bethlenio*, *Transilvaniae* principe aliquamdiu detenta, neque redditia postea, severa lege cautum est. Hodie in potestate est comitum *Csáky de Keresztszeg, Perenyorum* item, et nobilium *Jábretzky*. Castellum, quod iam exstat, ex arcis ruderibus surrexisse creditur. Aedificium longius est, quam laxius, et non tam ad habitandum factum, quam frumento accipiendo destinatum. Ager oppido adscriptus frumenti cum primis fertilis est, sed rarioribus silvis, quam quae usibus sufficient. Dividitur [p. 139.] *Cassovia* in meridiem, duobus fere milliaribus, rivo *Ida*, ut supra monuimus, rigatum, qui inde elapsus *Kanyaptae* nomen indipiscitur. Colunt oppidum *Hungari* et *Slavi*.

§. IV.

Castella reliqua:
Enitzkense:

Hilloiense:

Reliqua nunc castella videamus. Atque hic quidem *Enyitzkense* in primis se offert, sive aedificii elegantiam, sive opportunitates ceteras speces, nulli ista regione facile censurum. Nam et ad regulam architectonices recentioris excitatum est, et speciem iusti cuiusdam propugnaculi prae se fert. Reiicitur *Cassovia* in meridiem grandi milliari, dissidetque *Nagy Ida* ad orientem solem, mille plus minus passibus. Piscinam habet commodo factam, et latissime diffusam. Est in ditione principum *Lobkowitsch*.
II.) *Hilló*, castellum est, non tam mole substructionum, quam commoditate nobile. Haerediolum comitum *Peteő*, sed quod *Iacobo Mesko* in pignus datum est, hodieque per viduam eiusdem dotis nomine possidetur. Secedit *Cassovia Hungarico* in occidentem milliari.

^{d.)} Anni MDCXLVII. Artic. CXXXII.

¹ TURÓCZI 1729. l. c. *quippe* ² *et viam* TURÓCZI 1729. l. c. *ac iter* ² TURÓCZI 1729. l. c. *dextera* ³ corr. *ex indentidem sec.* TURÓCZI 1729. l. c. ⁴ *erronee pro tumulus;* cf. TURÓCZI 1729. l. c. ⁵ *nobilis pulveris* TURÓCZI 1729. l. c. *pulveris nobis* ⁶ corr. *ex ex templo sec.* TURÓCZI 1729. l. c. ⁷ TURÓCZI 1729. l. c. *illi* ⁸ TURÓCZI 1729. l. c. *praelio* ⁹ add. sec. TURÓCZI 1729. l. c. ¹⁰ TURÓCZI 1729. l. c. *Nagyidae*

III.) *Satza*, mediocri aedium adparatu, sed quae heris accipiendis egregie sufficiunt. Sunt hi *Semsey*, antiquae gentis nobiles. Disiungitur *Cassovia* in occidentem solem uno admodum milliari, a *Hillóensi* autem in austrum medio.

Satzaiense:

IV.) *Barcza*, natalibus iuxta et nomine vetustae familiae *Bárczianae* nobilitatum. Haud ita pridem instauratae aedes, novae molis ostentant speciem. Reducitur ab urbe quadrante milliaris in meridiem, sedetque ad fluvium *Miszlam*. [p. 140.]

Barczaïense:

V. Neque silendum est *Getse*, modicum fratrum *Ladislai* et *Iosephi Olasz* castellum, nuper excitari coeptum, uno ab urbe in meridiem lapide, ad eundem amnem *Miszlam* reiectum.

Getseiense:

VI. Huc et sedem gentis *Sennyeiorum* retuleris, neque valde laxam, sed neque suis indignam habitatoribus. *Pány* ei nomen est. Recedit *Cassovia* duobus in occidentem milliaribus. Paret hodie *Michaeli Glatzinger*, civi *Cassoviensi*.

Panyense.

SECTIO TERTIA

DE

vicis Processus Cassoviensis.

Frequens hic tractus vicis est. Qui si ita copiosi essent, quam sunt multi numero, opima, iure, ac dives regio dici mereretur. Sed inania passim nomina supersunt, incolis, cum bellorum vicissitudine, tum reliqua temporum difficultate ad incitas redactis. Nostri iam est muneris, qui nobis innotuerunt, singulos percensere.

Vici Processus Cassoviensis.

1.) *Hámor*, vicus metallicus, idemque *Scepusiacis* limitaneus, qui et partem eius, comitatu suo vindicant, tametsi possessio sit *Cassoviensium*, quorum sumtu ferrum heic eruitur, produciturque in variam supellectilem. Inde nomen vico datum, quod *malleum* significat. Sedet in ripa *Belae*, supra *Cassoviam* duobus ad occiduum solem milliaribus. Incolae *Slavi* sunt, crassi fere ac *Ruthenici* oris, vitam degentes duram, quam ob agri steriliatem, aegre lignatione sustentant.

2.) *Bela*, priori adfinis, eidemque urbi *Cassoviensium* obnoxius. Agro sterili admo-[p. 141.]dum, cuius vitia silvarum proventus compensant quodammmodo. Habet fodinas aeris cyprii, quas *Regia Camera*, mutuo cum *Cassoviensibus* sumptu procurat. Colitur a *Slavis*, industrio¹ genere.

3.) *Felsö-Tökés*, vicus *Cassoviensium*, milliari inter montium clivos ad occidentem reiectus. Itaque ex lignatione, quam agricultura, potior incolis quaestus. Habitatur a *Germanorum* et *Slavorum* colluvione promiscua. Vicinus huic est:

4.) *Alsó-Tökés*, situ et agri qualitate, quin et incolis priori simillimus.

5.) *Hilló*, cuius castellum supra descriptsimus. Sedet intra montes, sterili nimium solo, et quod, nisi provocetur stercoratione, vix acceptam semen reddit. Discedit ab urbe in occiduum solem milliari. Possessio comitis *Peteö*, a *Slavis* potissimum culta, agri vitia lignatione egregie pensantibus. Proxime hinc abest:

¹ vocabulum in ms. C ob maculam atramenti legi non potest; add. sec. E

- 6.) *Bukótz*, vicus exilis, quia sterili et saxoso agro. Adscribitur ditioni *Hilloensi*, vix alio, quam silvarum beneficio memorandus. Incolae *Slavi* sunt, ad tolerandam loci iniquitatem nati. Recedit ab urbe in occidentem milliari, neque eo nimio.
- 7.) *Miszlóka*, nomen ab amne *Miszla*, cui adhaesit, indeptus. Paret *Cassoviensibus*, bis mille circiter passibus ab urbe in occidentem seiunctus. Praecipua vico laus est a *cerevisia*, quae hic sapidissima fit, devehiturque *Cassoviam* egregio fructu. Incolis, qui *Saxones* sunt, e linteis est quaesticuli quidpiam, quae illi a *Scepusiis* adportata cum cura dealbant, et passim divendunt. Feminarum contra in eluendis *Cassoviensium* vestibus, et id genus operis, labor omnis ponitur. [p. 142.]
- 8.) *Baska*, est in ditione *Cassoviensium*, a tenui plebe quomodocunque cultus, quae, quod agrum nacta est effoetum, lignatione potissimum, et aurigatione rem facit. Abest ab urbe in occidentem dimidio milliari.
- 9.) *Póly*, ditionis *Szentivanyanae*, maiore, quam prior, intervallo ab urbe disiungitur. Coloni veteres *Hungari* sunt, advenae item *Slavi*, infelicem nacti agrum. *Allodium*, quod heic possessores habent, ob vicinitatem urbis opportunum est, atque egregie fructuosum.
- 10.) Altius inde recedit *Kis Ida*, Venerabilis Capituli *Scepusiensis* vicus, silvarum potius copia, quam agri foecunditate memorandus.
- 11.) *Satza*, gentis *Semseyanae* possessio, modica illa quidem, sed castello tamen, quod supra nominavimus, insignis. Ager vici non plane sterilis est, neque lignatione destitutus.
- 12.) *Buzinka*, exiguus viculus, tribus tamen familiis adscriptus, *Kalamantzay*, *Dobay*, et *Semsey*. Ad laudem vici pertinet, quod *Buzinkayum*, virum egregie doctum, et scholae *Patakinae* rectorem dederit, scriptis aliquot apud suos notum.
- 13.) *Semse*, familiae cognominis, cui natales dedisse creditur. Elegant olim castello superbiebat, sed quod frequentia bella, pene solo aequaverunt. Obtigit ei ager laxus, sed non aequa fertilis; silvae autem ad lignationem fere inexhaustae: nisi locus ab urbe esset remotior, quorsum ligna e circumfusis vicis quaestus caussa invehi videas. Disiungitur *Cassovia* duobus ad zephyrum milliaribus.
- 14.) *Hatkócz*, dispertita inter plures possessio, puta *Kalamantzayos*, et *Semseyos*. [p. 143.] Ager vici ex se angustus saxis horret, qua re fit, ut incolae iam pridem ad paucitatem redacti, pastinatione, quam in vineis *Tokayensibus* locant, quam agricultura, vitam malint tolerare. Situ priori suppar.
- 15.) *Jászó-Ujjfalu*, censetur in ditione *Jászóviensi*, eodem illo tractu situs, territorio quidem non plane angusto, sed lapidoso nimium, et ad sementem faciendam pene inutili.
- 16.) *Aranxitka*, ipsa vocabuli notio, aurariam hic olim floruisse condocet: montes enim vico imminentes aureis venis adhuc celebres sunt; sed quas scrutari pridem desierunt *Cassovienses*, ad quos locus iste pertinet. Nunc coloni, *Slavum* genus, materiarii fere sunt, ovium armenta sollicite curantes.
- 17.) *Pány*, supra in castellis recensitus. Vicus ex se modicus, agroque circumfusus sterili, pratis contra eo laetioribus. Incolae pauci sunt, ex *Slavis* et *Hungaris* mixti.
- 18.) *Nagy-Bodoló*, *Bodvae* amni adsitus, pratorum agrorumque proventu satis felix. Dissidet *Cassovia* duobus cum dimidio ad occiduum solem milliaribus. Possessio plurium est.
- 19.) Suppar ei est *Makrántz*, situ non minus, quam opportunitate. Hinc est:
- 20.) *Szeszta*, *Kanyaptæ* imminens, adeoque foeni, quam sementis ditior. Silvis fere destituitur. Pluribus obnoxius. Flexo hinc ad meridiem *Kanyaptæ* alveo,

- 21.) *Komártz* consedit, reliquis, quos isto situ vidimus, consimilis, lumbricorum aquatitum, quos in deliciis habent nostri, capture memorabilis. Non procul inde abest:
- 22.) *Tséts*, vicus olim amplius, et habitatus [p. 144.] copiose; sed iam ad solitudinem proximus. Partem vici praecipuam *Stephanus Szirmay*, quippe, familiae *Faj* successor in potestate habet: reliqua, genti *Prinyorum*, et *Horváth* parent. Ex *Kanyaptæ* vicinia iisdem, quae nunc memoravimus, opportunitatibus gaudet. Aedes, quas hic excitavit *Szirmay*, habitatu perquam sunt commoda. Accedit vico non nihil celebritatis ex eo, quod *Tsetsius* pater, insigne apud *Patakienses* nomen, isthic satus est.
- 23.) *Alsó-Lántz*, eximius ad *Kanyaptæ* oram vicus, modico quidem, sed fertili tamen agro, quem silvae glandiferae multo reddunt fructuose. Est et hic egregius flutarum proventus; quin et frequens in arundinetis, quae *Kanyaptæ* amni late praetexuntur, venatio, non ignobiliorum modo ferarum, sed cervorum etiam, magno numero huc subinde adventantium. Adscribitur in primis familiae *Lántzy*, cui et nomen dedit.
- 24.) *Közép-Lántz*,
- 25.) *Felső-Lantz*, situ et agro inter se similes.
- 26.) *Him*, familiae *Kohány*, eadem, cuius ad *Alsó-Lántz* meminimus, praeditus commoditate.
- 27.) *Perény*, sedet ad *Kanyaptam*, vetustae *Perenyorum* familiae incunabulis celebris. Dispescitur *Cassovia* duobus in meridiem milliaribus, coliturque ab *Hungaris*. Reducto hinc ad *Hernádum* situ,
- 28.) *Szurdok* occurrit, ripae eiusdem amnis insidens. Praeter agri fertilitatem eximiam, multum loci †opportunitatis¹ ex silvis, quas circumsitas habet, accedit. Ut punctionem incolis promiscue liberam taceamus. Reiicitur *Cassovia* in meridiem milliaribus tribus. Hinc [p. 145.]
- 29.) *Hidas-Némethy* se offert, locus aliquando late cultus, sed quem superioribus bellis frequentes militum commigrations desolaverunt penitus. Ponte enim *Hernádus* hic iungitur, unde et nomen loco inditum. Hodie praeter divisorium, viatoribus accipiendis et ponti custodiendo destinatum, nihil superesse videas. Est comitum *Szentivány* possessio, tribus milliaribus *Cassovia* in austrum reducta.
- 30.) Proxime hinc sedet: *Tornyos-Némethy*, comitum *Csáky*, et B. *Prény*, quin et nobilium quorundam possessio. Territorium fertilitatis est eximiae, vitis etiam patiens, sed fructus tamen minus subacti. Neque seu venatum, seu punctionem desideres; hinc *Hernádo* praeterlabente, illinc silvis vicum cingentibus. Abest *Cassovia* milliaribus duobus cum dimidio. Coloni *Hungari* sunt.
- 31.) Vicinissimus ei est *Miglétz*, *Hernádo* et ipse haerescens, earundem, quas nunc diximus, opportunitatum. Vici possessio dispertita est inter plures.
- 32.) Altius in septentrionem *Kenyhétz* visitur, non longe ab *Hernádo* seiunctus, locus, quantus quantus est, curialis, ideoque a vulgo nobili habitatus.
- 33.) *Szina*, cursoris publici prima ab urbe statio, *Hernádo* amni vicina. Haeredium olim gentis *Varádyanae*, nunc successoribus feminei sexus adtributum, quibus hic commoda sunt sedes, atque in primis *Patayo*. Ager vico fertilissimus, iuxta et late diffusus contigit, cui serendo quod incolae haud sufficiunt, locari eum vicinis observes. Adfinis² huic est: [p. 146.]

¹ malum *opportunitati* ² corr. ex *ad finis* sec. E

- 34.) *Kápolnás-Bőse*, a *Hernádo* aliquantum ad occidentem recedens. Locus *curialis* est.
- 35.) *Sándor-Bőse*, eiusdem situs ac *praerogativae*.
- 36.) *Kurva-Bőse*, prioribus suppar, sed qui proprius ad *Hernádum* accedit.
- 37.) *Gönyü*, varie inter plures possessores divisus. Angustiam iuxta et sterilitatem agri prata pensant, insigni graminum copia luxuriantia. Discriminatur *Cassovia* duorum milliarium intervallo, habitaturque ab *Hungaris*.
- 38.) *Botsárd*, viculus, dominationi *Enyitzkeiensi*, quae principis *Lobkowitzii* est, adscriptus. Secedit ab *Hernádo* ad occiduum solem medio, *Cassovia* autem in austrum integro milliari.
- 39.) *Szakály*, culta in planicie consedit, estque terreno amplio ac fertili, cuius frumento praecipua ex eo laus est, quod gluma sit teneriore, adeoque farinam praebeat minus habentem furfuris. Possidetur a familia *Kormos* et *Nikházy*, quae posterior aedes non incolas isthic habet. Seiungitur ab *Hernádo* plus minus passibus bis mille, piscinis perquam commodis incinctus.
- 40.) *Enyitzke*, loci mentionem supra habuimus, cum castella enumeraremus. Nunc opportunitates meminisse iuvat. Enim vero, praeter agrum foecundum, eumque late vico circumpositum, praediolum habet bellum et amoenum, cui *Pádár* nomen, in planitem diffusum undiquaque cultam ac florentem. Leporum quoddam lustrum ac perfugium dices, ita lubenter ferae istud genus in hoc aequore hospitatur. Venatores perhibent, [p. 147.] vix ullibi perniciosiores¹ unquam lepores observatos fuisse. Hinc, si canum venaticorum fieri oporteat periculum, huc eos deduci, et leporum ocissime² diffugientium globis immitti moris est: quos si hic consecuti sunt, alibi nullo negotio intercipient. Quae hinc supersunt loca, curialia sunt omnia, vulgi dicterio *tredecim oppidorum* nomine insignita: tot enim sunt numero.
- 41.) *Csány*, in his primum locum obtinet, vicus *Hernádi* ripae impositus, et partem maximam ditioni *Enyitzkensi* obnoxius. Quod residuum est, *Bartzii*, *Lántzii*, et *Püspökii* possident. Ager, si quis alias, eximie fertilis, pratis adhaec et silvis glandiferis luxurians. Reliqui huic sunt vicini:
- 42.) *Felső-Getse*, itidem *Hernádo* adsitus: de castello, supra diximus.
- 43.) *Alsó-Getse*, pridem in solitudinem abiit.
- 44.) *Mindszent*, *Horváthorum* haereditas, tametsi pignoris titulo inter plures divisa. Sedet ad *Hernádum*, uno ab urbe milliari in austrum secedens.
- 45.) *Bernádfalva*, aequo *Hernádo* adhaesit, estque praeter commodum agrum, silvis glandiferis praeditus.
- 46.) *Csontosfalva*, eodem fere situ, a *Seminario Kisdyano*, quod *Cassoviae* est, possessus.
- 47.) *Búzafalva*, a fertili agro ita dictus, pertinet ad *Convictum S. I. Cassoviensem*.
- 48.) *Baksa*, gaudet agro eximio, pratisque late ad *Hernádum* porrectis.
- 49.) *Koksó-Baksa*,
- 50.) *Zebes*, iuribus Capituli *Scepusiaci* adscriptus. Coloni *Hungari* sunt. [p. 148.]
- 51.) *Bártza*, de castello, quod gens *Bártzorum* hic habet, iam diximus. Vicus ipse modicus est, ager solo effoeto, nisi laetamine iuvetur.
- 52.) *Alsó-Bartza*, iam solitudo est, non vicus, nominandus tamen, ne loci memoria penitus intercidat.

¹ ita iam in Belii autographo AA; sed erronee scriptum pro *perniciosores* ² corr. ex *ocissime*

53.) *Lebenye*, proxime ab urbe abest, ripae *Hernádi* insidens. Ante hoc Venerabili Capitulo *Tyrnaviensi* paruit, iam vero illustri *Mednyánszkyorum* familiae obnoxius est. Ager ei contigit arctior, idemque minus fertilis. Hucusque *Processus* fuit *Cassoviensis*.

MEMBRUM II.

DE

Processu Füzériensi.

Traxit nomen ab arce *Füzer*, complectiturque eam regiunculae portionem, quae *Processui Cassoviensi* inter orientem et meridiem obiacet. Positus est amoenissimi, quod et montibus inhorrescit, et collino passim situ depresso, in planitiem pone *Hernádum* laxatur, rusticationi apprime commodam. Sunt heic quoque arces, sacerdotiorum sedes, oppida et vici, quos iam lustrabimus.

SECTIO I.

DE

Arcibus, Sacerdotiis, et Oppidis Processus Füzériensis.

Sunt orae huic nostrae arces tres; duo insignia sacerdotia; oppidum unicum. Singula, breviter describemus; atque arcem *Füze*[p. 149.]*riensem* quidem, quia tractui isti denominationem impertivit, primo loco.

I. Arx FÜZER S Y N O P S I S.

<i>Arcis habitus: origines: possessores Pe-</i>	<i>Heri reliqui: Báthorii; Nadasdii: excidunt hi</i>
<i>renii.....§. I.</i>	<i>eius possessione: arx solo aequatur§. II.</i>

§. I.

Rupem, cum valuit, insidebat praealtam, et silvosis montibus circumsessam, fuitque, et operibus insignis, et praetorii ad habitandum opportunitate. Origines arcis ignotae sunt, quia remotae ab hominum memoria, neque relatae in annales. Crediderim, perfugio aduersus *Tartaros*, *Cumanosque* excitatam primum fuisse, et turritis moenibus incinctam. Quibus regione decedentibus, ab heris, quicunque ii fuerint, voluptariis secessibus, ob situs iucunditatem, atque opportunitates venatus, frequentatam existimamus. In hanc

*Arcis habitus:
origines:*

*possessores
Perenii.*

sententiam elegantia et immensis propemodum opibus gentis *Perenianae* adducimur. Nam ad hos arcem, cum dominatione universa, superioribus seculis pertinuisse, certum est. In primis *Emerici Perenii*, Regni *Hungariae* palatini, lubentissime montanam silvamque regionem habitantis, secessum fuisse, existimarim: quoties, seu a publica negotiorum procuratione vacabat, seu rei familiari fuerat consulendum. Neque dubitandum est, quin et a *Petro*, *Emerici* filio, coronae duumviro, crebrius adiretur; maxime, ubi id provinciolae, cui perpetui supremi comitis, uti et pater suus, nomine praeverat, res poscebant. Sed *Petro* iussu *FERDINANDI I.* capto,^{a.)i} et *Neapolim Austriae* in custodiam misso, arx tantisper in fisci potestate fuit, dum eo *Viennae* mortuo^{b.)ii} *Gabriel, Petri* [p. 150.] filius omnia patris latifundia indulgente *FERDINANDO* reciperaret. Ac fuit sane intemperata *Gabrieli* arcis possessio, donec in *FERDINANDI* fide, perseveravit. Qua eiurata, cum improvidus, neque sine insigni maleficio ad *Isabellam IOHANNIS* viduam deficit,^{c.)iii} arcis, et quae amplissima circumhabuit, bonorum usura excidit. Tandem, ad obsequium redux, cum anno MDLXVII. e vivis sine haerede excessit, quidquid uspiam possessorum habuit, fisco id regio adscriptum est. Ita habet *ISTVÁNFFYUS*:^{d.)iv} *Gabriel Perenius, Petri filius, eiusdem anni aestate, qua Posonii comitia habebantur, nullo haerede relicto vitam cum morte commutavit: eiusque ditio fere omnis, quae erat opulentissima, in fiscum redacta est: Terebesia arce excepta.* Ad hunc modum, in regiam ditionem arx postliminio relata est.

§. II.

*Heri reliqui:
Bathorii,
Nadasdii:*

Post *Perénios*, subinde heros variabat. Ac primo quidem *Báthorianae* genti fuisse adscriptam, eius aetatis privata monumenta loquuntur. At, quibus id factum sit iuribus, iuxta cum ignarissimis scio. *Stephano Báthori* sine haeredibus vita functo, ad *Nadasdyos* arcem cum vico *Keresztúr* pervenisse, ex tabulis testamenti *Báthoriani*, quas anno MDCIII. Kalendis Martii *Etschedini*, Hungarice scripserat, cognovimus. *Fűzér* várat hagyom *Báthori Eörsébeth Aszszonynak*, mind két ágon lévő maradékinak, *Keresztúr* névő falummal együtt: verba sunt testantis, [p. 151.] sic reddenda: *Arcem Fűzér, lego Dominae Elisabethae Báthori, et eius utriusque sexus successoribus, una cum vico meo, Keresztúr.* Fuit vero *Elisabetha* haec *Francisci Nadasdy* uxor: id, quod ex iisdem tabulis condiscas: *Egy arany kelhem vagyon, bátyámtúl maradt, Nádasdy Ferencznének, Báthori Eörsébethnek hagyom.* *Est mibi, inquit, aureus calix, a fratre meo mihi relictus, hunc Elisabethae Báthory, Francisci Nadasdy coniugi, testamento scribo.* Nimicum, germana *Stephani* huius *Báthory*,^{e.)v} soror fuerat *Elisabetha*, infelix illud monstrum, an furia, cuius horrendum facinus, atque

a.) *ISTVÁNFFYUS*, Lib. XV. p. 253. seq.

b.) Idem, Lib. XVI. p. 269, 49.

c.) Ibidem, Lib. XIX. p. 373, 2.

d.) Libro XXIV. p. 512, 14.

e.) *Quis fuerit, ISTVÁNFFYUS* Lib. XXXIV. p. 824, 21. docet.

i) *Vide locum in nota a.) citatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 253.*

ii) *Locum in nota b.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 289. (erronee enim p. 269. in nota scribitur.)*

iii) *Locum operis Istvánffii in nota c.) memoratum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 373.*

iv) *Vide hunc locum in nota d.) citatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 518.*

v) *Locum hunc haud absimiliter ex Istvánffio citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 824.*

tristem exitum, alibi^{f.)}ⁱ descriptsimus. Nuptiarum hac lege, ultra sexaginta annos arx a Nádasdiis possidebatur. Anno demum, supra MDCLXX. *Francisco Nadasdyo* criminis laesae maiestatis damnato, in ditionem *Ladislai L. B. Karoly de Nagy Károly* venit: quorum iure iam in *Emerici Dessöffy de Csernek*, legionis *Csonkenbergiana* tribuni, haeredumque *Georgii Ketzer* potestate est: vicis, qui ei accensebantur olim, plerisque pignori oppositis. Ceteroquin, eadem illa conspiratio, quae *Nadasdyo* exitium, arcis *Füzériensi* vastitatem adtulit. Redacto enim in ordinem *FRANCISCO I. RAKÓCZIO*, qui eidem se crimiini innexuerat, plures montanae arces, ne tumultuantibus essent perfugio, sub idem tempus solo aquatae sunt.

excidunt hi
eius pos-
sessione:

arx solo
aequatur.

II. Arx Szaláncz

S Y N O P S I S.

<i>Arcis Szaláncz moles: superior: inferior: huius cisterna: ad radices fons perennis: piscinae.</i>	§. I.
<i>Fata arcis prisca ignota: habuit olim salinas: eius rei indicia.</i>	§. II.
<i>Possessores, qui potuerunt indagari: hodier- nus quis?</i>	§. III.
<i>Fit rudus: Csatarii maleficio: instaurari [p. 152.] coepit a Barbara Battania: arcis prospectus.</i>	§. IV.

<i>Territorium eidem admensum: et huius inge- niuum: silvae glandiferae: serviunt porcorum saginæ.</i>	§. V.
<i>Ferarum, quae hic nascuntur,¹ genera: venationis commoditas: aves silvestres: piscium inopia: eius caussae: cancrorum frequentia.</i> §. VI.	§. VI.
<i>Montium Szaláncziensium amoenitates: hei- ri Revitzkii, de iis edyllion.</i>	§. VII.
<i>Quaedam communes sunt Füzeriensibus, et Szaláncziensibus.</i>	§. VIII.

§. I.

Altera regiunculae arx Szaláncz est, eleganti firmoque opere, sicuti ostendit rudus, in praerupti crepidinosique montis vertice, eminenti petrae imposta. Turrim habebat validam, et rotunda forma ad eam altitudinem substructam, ut quatuor concamerationibus, quasi totidem contignationibus instrui potuerit. Qua tectorum fastigia adsurgebant, ambulacro e caeso lapide facto circumcingebatur: credo, ut speculae vicem praeberet ex-cubatoribus. Reliqua arcis moles duplex fuit; superior altera, altera inferior. Illam praetorium, in duas contignationes, orientali meridionalique turris latere, quadrato aedificio surrectum, insidebat. Multae opportunitatis totam aedificii partitionem fuisse, ex parietinis colligas. In primis vero sacrario honestabatur, uti eleganter facto, ita frequenti concioni accipiendae idoneo. Laxius inferior colebatur, aedificiis ab oriente sole per aquilonarem plagam in occidentem procurrentibus. Eximia his quoque ad habitandum commoditas, fornices multi, ac perpetuae fere cellae penuariae vinariaeque. Ingens eam

*Arcis Szaláncz
moles:*

superior:

inferior:

^{f.)} In historia *Comitatus Nitriensis*, ad *Csejtensis* castelli descriptionem.

¹ corr. ex *nascantur*

ⁱ Vide hunc locum in nota f.) citatum in BÉL 1735–1742. IV. p. 468.

propugnaculum, inter occasum septentrionemque positum praemuniebat, quod eo latere mitescente quodam [p. 153.] modo montis praecipitio, aditus ad arcem fuerat expeditior. In area haud omnino angusta cisternam depressoerant, seu primi conditores, seu heri isthic colentes. Solidum extra modum opus, quippe, ex secto lapide ad eum modum coagmentatum, ut lapidum commissuras adfuso plumbo obfirmarint. Adhuc concameratio integra est, cuius tamen os hiare iam incipit. Ad radices montis, cui arx insedit, fons scatet limpidissima, et perenni aqua uber. Demanantem ex eo rivulum piscina olim excipiebat, capax sane, et ingenti, qui exstat adhuc, aggere coercita. Iam, corylis, cornis, salice et queru obsita horret.

*ad radices fons
perennis:
piscina.*

§. II.

*Fata arcis
prisca ignota:* Vetera arcis fata herosque oblivio nobis subduxit. Unum illud populari sermone circumfertur, dominatos olim fuisse arcis *Bertothis*, qui eam, accepta apud *Sárosienses* aequa bonorum portione, regibus permiserint. Et habet sane veri aliquam similitudinem, haec qualiscunque narratio. Vetusta nimirum lege,^{g.)}^{clxi} ad regum iura saline omnes pertinebant. Quas cultas hic olim fuisse, non uno constat indicio. Praeterquam enim, quod arcis nomen *Szaláncz* ad fine sit *Slavico* vocabulo *Slanecz*, seu *Solanecz*; silva profecto exstat hodieque, arcis admensa, eaque *Zemplinensibus* limitanea, quam Hungari *Bánya Erdeje*, Slavi *Bansky Les* adpellant: id quod, *silvam fodinarum* significat. Neque observatum adhuc est, metalli genus quocunque, erutum hic aliquando fuisse: cum contra planities monti subsita, qua ex *Szilvás-Újfalú* ad vicum *Széts-Ke* [p. 154.] resztúr, fluvius *Ronyva* ponticulo ligneo transmittitur, passim, quasi rore, aut salis quadam pruina perspersa, haud raro observetur: funesto cervorum diverticulo, qui salinariis istiusmodi deliciis huc illecti, praedae cedunt *Ujfalusiensibus*. Hi enim pernocte luna, ubi casas ex arborum ramis connexas subiere, pascentem ex more feram improviso deiiciunt. Adde puteum, an fontem, salinario latice eo usque redundantem, ut non raro in rivum diffluat. Est is in vici vestigio, *praedium* nostri homines dicunt, cui res ipsa nomen *Sós-Kút*, hoc est, *salsi fontis* impertivit, mille plus minus passibus a silva, arcis pedi contermina, disiuncto. Ex hac soli atque fontium natura facile est coniicere, salinis olim locum hic fuisse. Quas, vel exinanitas, sicuti aeternum nihil est: aliis adhaec maiore alibi proventu, parabilioreque impensa apertis; vel certe depulsis temporum iniuria operis, in vastitatem redactas fuisse credimus. Ecur vero haec meminimus? Nempe, ut adfirmemus, in regum potestate arcem olim fuisse; quam illi demum bene de se et patria meritis donavisse existimandi sunt.

*babuit olim
salinas:
eius rei
indicia.*

§. III.

*Possessores
qui potuerint
indagari?* Possessorum, quos indagare potuimus, veterrima est, *Anna Losonczy*, primum *Christophori Ungnadii*, postea *Sigismundi Forgach de Ghymes* coniux. Istis nuptiis adserita fuit genti *Forgáchiorum* arcis haereditas, tenuereque eam ad annum usque MDCXCIV. quo

^{g.)} Vide SIGISMUNDI Decretum III. Art. XX. et WŁADISLAI Decr. I. Artic. XXX.

ⁱ Quod ad notam g.) attinet, non in decreto III., sed in decreto II. Sigismundi anno 1405. promulgato ille articulus XX. de sale externo non inferendo reperitur. Vide CJH 1696. II. p. 76.

Adamus Forgách, Simonis, extorris illius frater, cum Szalánczii, [p. 155.] tum castellorum Hertnek, et Szent Márton, atque castri Sebes, qualecunque id fuit, ius haereditarium in comitem Ladislauum Szent-Ivány transscripsit. Erat tunc in arcis possessione Stephanus Szirmai,^{h.)} iudicis curiae regiae protonotarius, qui praetorium ad montis, cui arx incubat, pedem cum villa urbana substruxit: opportuno satis hilarique loco, sed opere male instructo, quia caementa, non calce durata, sed luto sunt interlita. Quo aedificii vitio prohibetur possessor hodiernus, ne fragili muro alteram, tertiamque contignationem inaedificare possit. Postea Sigismundus Csáky de Keresztszeg, tavernicorum regalium magister, et Comitatus Abaujvariensis supremus comes arcem, et quidquid nomine iure que eius continebatur, suam fecit, Magyarbéllo, curiali in agro Pisoniensi vico, Szirmaio vice pretii tradito. Neque tamen Sigismundo Csákyo diuturna arcis fuit possessio; quippe quam Sigismundo Horváth de Palocsa, filio Barbarae Csáky, aequis legibus permisit. Dum arx ad hunc modum variat possessores, Iohannes Franciscus Revitzky de Revisnye, causarum fiscalium prodirector, iure comitis Josephi, filii Ladislai Szent Ivány, dissoluto, quo obruta fuit, argento, arcem anno MDCCXXVII. cum omni ditione redemit. Feliciter! Iam totus in eo est, ut non praetorium modo a Szirmaio suscitatum reddat habitatu commodius, sed opportunitates etiam alias amoenissimo secessui conciliet. Huc aquae ductus retuleris, ex eo fonte, quem sub arce scatere diximus, ad tria, et quod superest, stadia Italica, passus nimirum geometricos CCCCXCVII. [p. 166.] aquas, praetorianae areae ubertim ac perenne suffudentes: qua diligentia, sicuti putei vetustate dehiscentis, neque ullis facile operis instaurandi iacturam praeclare sarsit, ita multum momenti adiecit, non ad aedium modo, sed viridarii etiam decus, silenis hic atque illic positis, qui laticem fundunt limpidissimum, rigantque areolas. Adde fornices penuarios, vineaticas item celas, quas obversa arci regione educi deprimique curavit, uti prioribus ampliores, ita rei familiari, et condendis fructibus magis idoneas. Hactenus possessores arcis vidimus.

*hodiernus
quis?*

§. IV.

Illud dolemus impensius, in rudus abiisse eximium opus, et dignum herilibus hospitiis. Evenit ei haec calamitas ea tempestate, cum tumultuantem Hungariam Superiorem, Koppius et Paullus Eszterházius, postea regni palatinus, armis in ordinem redigebant. Nimirum, insigni proelio ad vicum Gyürke, arci nostrae confinem, seditiosos fuderant caesareani; cum Csatárius quidam, qui arcem cum centenaria cohorte insecederat, auditu ducis sui Stephani Bacskay strage, servandae arcis impos, ne hostibus esset praesidio, subiectis maleficentissime flammis, foedum in modum exussit. Eam tunc dotis nomine Barbara Battyani, Sigismundi Forgách vidua obtinebat, Sybaritici luxus memoria hodieque, et in vulgus celebris. Adiecerat illa instaurandae arci animum, quippe anno superiore operas exorsa: restituitque collapsum vetustate propugnaculum, cuius supra meminimus, aquilonare; id quod insculptae lapidi litterae B. B., hoc est, Barbara Battyán, cum anni MDCLXIX. [p. 157.] indicio condocent; sed destitut coepitis; sive, quod luxui fomenta subducturam se praevideret, si damna incendi resarciret, sive, quod nollet possessam ex dotis iure arcem, sua impensa reaedificare.

Fit rudus:

*Csatarii
maleficio:*

*instaurari
coepit a
Barbara
Battyania:*

^{h.)} Hic ille est Szirmai, qui postea axioma comitis indeptus, adoptato ex sorore nepote N. Dessoffyo, novam in Szirmaiana gente comitum familiam instituit.

*arcis
prospectus.*

Proinde mansit insignis illa substructionum moles, sine fastigio tectisque, iniuriis Iovis pluvii diu exposita, donec perpluentibus concamerationibus tignisque, et laxata murorum atque fornicum compage, ruinam faceret, seque ipsam, ac veteranum decus obrueret. Digna profecto melioribus fati! tum, ob aeris, quae excelso hoc loco viget, salubritatem prorsus eximiam; tum ob prospectus iucunditatem, nulli fere locorum secundum. Tametsi enim, montium quasi corona quadam circumquaque incingitur, *Ronyva* ab aquilone, *Baradla* ab austro, copiosis amniculis demanantibus; tamen, qua in occasum hibernum prospicit, mitescentibus montium iugis, amoena nanciscitur rimam, patentemque adeo, ut sudo coelo, disiunctam quinque milliaribus arcem *Tornensem* in obtutu habeat. Par, immo augustior in orientem quoque prospectus est. Desidunt et hac parte montes, ingeruntque prospicientium oculis, cum multas arces castellaque, tum *Ungvariensem* in primis, septem milliarium intervallo hinc sepositam. Eadem hac plaga eximiam *Zemplinensis Provinciae* portionem, potissimum autem peninsulam, quam nostri *Bodrog-Köz* dicunt, totam, speculari possis: ut iam de secessus remota ab hominum frequentia opportunitate, quae hic posset constitui, nihil dicamus.

§. V.

*Territorium
eidem
admensum:
et huius
ingenium:*

Admensum arcis territorium, longum quidem [p. 158.] duo, latum unum est milliare. Hoc, quidquid est spatii, montes fere insederunt saltusque. Hinc factum, ut modicus vicos ager frumentarius obtigerit. Nempe evenit superiorum seculorum calamitatibus, ut vici, etiam frequentissimi, incolis exinanirentur, qua postea vastitate silvescebat ager, increvitque vario arborum genere, ut subinde novellantibus necessum fuerit, silvas primum eradere, et revulsis ab imo radicibus terrenum subigere. Sed, quod eam diligentiam pauciores adhibent, nequit agraria res laxius propagari. Pratorum eadem fere angustia. Itaque, per suspensa montium calvitia foenum oportet fieri, commodum id quidem, neque parcum. Ac fit omnino, hac silvestris foeni copia, ut armenta et greges, maioris minorisque pecudis, fructuose per herbescentes hos saltus alantur edacenturque. Nam ea sunt pabuli ubertate, ut habeant vicini, nec quidquam arcem nostram adtinentes, quod aequo pretio armentis suis depeciscantur. Iidem et lignationem ab arcis hero, egeni aeris, agrestibus operis, avena, et altilibus redimunt, decidua passim arbores avehentes. Nempe, cum foeniseccii, messisve tempus ingruit, adsunt ad praestandas tot dierum operas, quantas data fide pacti fuerant: quod, quam sit rusticationi herili utile, proclive est coniicere. Praecipui silvosorum montium redditus ex glande fiunt. Varium eius genus est: faginum, ilignum, et quernum. His enim arboribus ad opacitatem usque obsiti sunt montes. [p. 159.] Ergo, uti caeli rationes, totiusque anni temperamentum favit, ingens glandis copia, quaquavorus se silvae porrigunt, innascitur. Quae ne dispereat inutilis, praeter domesticos, cum heri tum colonorum greges, peregre multi, huc impelluntur ad saginam, proficiuntque eximio incremento; postea vel decimata pecude, vel depenso pro singulis capitibus aere redimuntur. Quae glandis fertilitas, si annis singulis obtingeret, facile in praecipuis rei herilis proventibus posset censeri; verum, quia per intervalla reddit, fit, ut hic quoque proventus, ob infrequentiam evadat, quam credi possit, exilior.

*silvae
glandiferae:*

*serviunt
porcorum
sagine.*

§. VI.

Nec quidquam monentibus nobis, coniici ex silvosa montanaque loci natura potest, sua hic et feris lustra esse, et venatibus commoditates. Ferarum, quae isthic hospitantur, praecipuae sunt damae, lepores, vulpes, et, qua in convales iuga sinuantur, aprorum gregatim pascentium globi. Quin et cervi non raro, errore quodam huc seducti, silvas nostras factis quasi agminibus percursant; sed neque ursi ac lynces¹ usque quaque rari sunt. Proinde, non est hic, vel indagine opus, vel alia venatorum solertia, si quid deiicere cupias. Solo canum venaticorum ministerio propulsae e lustris ferae, incurunt in subsessores: qui, quo sunt ad rem adtentiores, eo plus praedae ex modico labore domum referunt. Avium praeterea silvestrium, uti sunt ficedulae, attagines, perdices, urogalli, gallinagini, turdi, [p. 160.] turdellae, merulae, et genera alia, tam uber est foetificatio, ut non silvarum, sed positi ex arte vivarri eam frequentiam diceres. Sed, quod mirere, pisces deficiunt, tametsi non desint rivi amnesque, perennibus aquis manantes. Supra Ronyvae nobis fuit mentio. Nunc et Baradlae meminerimus, quae ad Ujváros, Szalancziana ditionis vicum incurrit in Ronyvam. Est et Tereblye amnis, undosus omnino, in Szalancziensibus iugis supra Ujszállás ortus, atque eadem Ronyva, cum in agrum Zemplinensem excurrisset, infra vicum Szilvás-Ujfalú absorbendus. Singulis olim et variis, et copiosum piscium fuerat seminium. Sane, in priscis reddituum ac servitutum tabulis (nostri urbura vocant) repertum est, plebem a pescatione arcitam fuisse, tantumque inde heris piscium expromtum, quantum mensis etiam opiparis sufficiebat. Quae quidem piscium copiae, torridis superiorum annorum aestatis diminuta, ac prope modum enecta est: quando divites alioquin undarum amniculi, eo magis exaruerunt, quo longius a fontibus recedebant. Atque erit omnino magnae, et diligentiae, et laboris opus, piscium semina fluviis istis ingenerare denuo; neque tamen impeditum prorsus, si posito idoneo loco vivario, minuti pisciculi in rivos quotannis ad genus propagandum immittantur. Cancris tamen exquisiti saporis, neque non molis eximiae abundant: quales et lacus Izrenses sufficere, supra indicavimus. [p. 161.]

*Ferarum, quae
hic nascentur,
genera:*

*venationis
commoditas:*

aves silvestres:

*piscium
inopia:*

eius caussae:

*cancrorum
frequentia.*

§. VII.

Sunt praeterea in Szalancziensibus his montibus amoenissimi passim, et quasi sacri quidam luci, natura ad eum modum consiti, ut litteratis otiis, immo Apollinis Musarumque secessibus factos crederes; ita et intonsa fronde arbores, et humus ubere gramine virescunt; atque umbras non minus, quam molles recumbentibus thoros praestant. Videas nimirum hic cavata ad sedilium modum, teneroque inducta musco saxa, fessos qualicunque inambulatione ad residendum invitare; alibi, cathedras suppeditare, despressos arborum ramos. Augent hanc tantam voluptatem fontium latices, et decurrentes passim rivuli, quorum non latice magis delectabere, quam amoeno susurro. Qua hi deficiunt, Zephyris² luditur, et oscinum cantu. *Tempe* diceres, ita ad amoenitatem pertinent omnia.

*Montium Sza-
lancziensium
amoenitates:*

¹ corr. ex *linces* ² corr. ex *Zephiris*

heri, Revitzkii, Has loci delicias, et quod praeterea de eius opportunitate, diximus, herus REVICZKYUS, de iis edyllion. eleganti ad amicum^{i.)} carmine complexus, ad hunc modum cecinit:ⁱ⁾

*Accipe, quam tristes profundat Musa querelas?
Dum Szalanczinos, Te sine visit agros.
Octavam ter, ait, sparsit Tithonia lucem,
Et toties rutilo fulsit ab axe dies,
Ex quo nostra Tuae, sunt reddita carmina dextrae;
Ipse fatere, in rem, non nisi scripta Tuam.
Rebar ego monitisque meis precibusve daturum
Te manum, et ad nostros, velle volare situs.
Et quidquid faceres, credebam Tute relinques:
Da veniam tantum, si sibi fidit amor! [p. 162.]
Inde nihil volui rescribi: non quod abesset
Gratia carminibus, dulcis amice! Tuis:
Ipse enim nosti, vel me reticente, quod illo,
Quo meruere, mihi, sunt Tua scripta, loco.
Sed quod si nostras venisses ipsus ad umbras,
Puroque hic mecum, perfruerere polo,
Hic inter laetas posuisses taedia silvas,
Adsurgunt †celsi qua per opaca iugi,†¹
Hic ubi semirutos vetus arx Szalánczia muros
Ostentat patriis, olim habitata Diis,
Cui priscos cultus rapidi furor ignis ademit,
Quem fugiens posuit Csatariana manus.
Aut si huius cineres renovassent forte dolorem,
Vellesque indignam condoluisse vicem:
Ast vitrei fontes, et amoena fluenta Baradlae
Miscentur lymphis, quae vaga² Ronyva, Tuis,
Ac lacus ille, oculum quem plebs putat esse marinum
In latere medio est qui situs Izra tuo,
Quem nutritre feros, popularis fama dracones
Fert, et in exemplo, multa recente³ citat.
Vel luci suaves et amica recessibus antra,
Atque iuga Aoniis aemula pene iugis.*

^{i.)} Est is, *Franciscus Sibrik*, dicasterii *Eperiesiensis* notarius, poeta et ipse insignis.

¹ in ms. C quo utimur, primum *celsa ... iuga*, quae aliena manu corr. in *celsi ... iugi*; ita et in ms. [F] ab ipso auctore carminis J. F. Reviczky concinnato ² in ms. C corr. in *vagae*; in ms. vero [F] *vaga* ³ sic et in ms. [F]; recte *recente*

ⁱ *Auctor huius carminis, uti etiam Belius admonet, Johannes Franciscus Reviczky est, Belii amicus et in opere Notitiae promovendo adiutor strenuus, qui de toto hoc processu Füzériensi descriptionem haud exiguum confecit, eamque cum Belio communicavit. Vide in praefatione nostra ea, quae de ms. [F] scripsimus. Carmen vero vide in eodem manuscripto ab auctore exarato [F] ff. 37r–38r.*

*Quae Phoebus Graiis bello male pulsus ab oris
 Si nosset! Latiis ante tulisset agris:
 Hic et Castalidum fixisset turba Dearum
 Ipso mutandum †vix[†] Helicone locum.
 Cetera non memoro, didicisses Ipse profecto,
 Vertissent in rem, quam bene cuncta TUAM!*

Hactenus, heri edyllion illud, quod adscripsisse visum est, ut quantulocunque hoc indicio discant credere alienigenae, non exsulare ab *Hungaria* placidores Musas, sed haberi passim ab his quoque in pretio, quibus alioquin [p. 163.] gravissimarum rerum procura-
tione defungendum est. Nos certe, non possumus non rusticantibus Musis viri, et nostri,
et studiorum nostrorum amantissimi bene precari.

§. VIII.

Ceterum montes et silvae, *Szalanczio* circumpositae, duplices sunt generis: aliae quidem arci peculiares, communes aliae cum *Füzériensibus*. Et *Szalánczinae* quidem, ultra *Ujszál-*
lás viculum, et adsitam a meridie vitriaram officinam, late procurrunt: communes contra inter utramque arcem vastis iugis insederunt. Hungari *Köz-Erdő* vocant; non quod suis utrinque finibus non discriminentur; sed quod compascui sint arci utrique; tunc in pri-
mis, cum immissi ad saginam porcorum greges, unius alteriusve territorii limitibus con-
tineri nequeunt, quin iam hic, iam illic depascant glandem. Quod veteres arcium heros ad hanc silvarum communionem induxisse crediderim; ne scilicet litibus locus esset, neve vicinorum alteruter proventu suo fraudaretur. Itaque, si decimandum sit pecus, in vicum *Puszta falu* ditioni accensum *Szaláncziensi* depelli solet, decimaeque partibus aequis inter utrumque herum dispergiri. Interim sollicitissima terminorum cura habetur, ne aut pro-
rogentur, aut confundantur temere. Itaque diligentissime in annos singulos adparitores, *Faunos* dixeris, limites obeunt, providentque, ne quid inter mutuos fines quomodocunque contemeretur. Dissidet arx *Cassovia* duobus in hibernum solis ortum milliaribus. [p. 164.]

*Quaedam
 communes sunt
 Füzeriensibus,
 et Szalancien-
 sibus.*

III. Castrum UJVÁR

S Y N O P S I S.

Abaújvár toti regiunculae nomen adtribuit: | *Cur Ujvár dicatur? arcis occasus: situs ratio:*
eius conditor. §. I. iam tenius est vicus. §. II.

§. I.

Haec illa est arx, quae nomen, universae provinciae, adtribuit, plenius *Aba-Ujvár* dicen-
da. Originis iuxta et occasus mentionem habuimus, cum de regionis nomine ageremus.
Qui de comitatibus *Hungariae* commentati sunt, quidpiam, magna consensione, ABAE

*Abaujvár, toti
 regiunculae no-
 men adtribuit:
 eius conditor.*

¹ in ms. [F] ab auctore carminis *vox* (!); in E *mox*; et ita in C, sed a Belio corr. in *vix*

nescio cui, excitati castri laudem adscribunt. Nam alii quidem ducem *Hungarorum gentilium*; alii secundum *Hungariae regem*; iterumque alii, *Abam palatinum fuisse aiunt*. In hanc sententiam concedit LADISLAUS THURÓCZY:ⁱ *Aba*, inquit, *primus¹ in Hungaria² palatii regii comes, sive pro rex renunciatus, has sibi colendas sumpsit³ partes, ut, dum Stephanus ad Danubium publicum in bonum excubat, vicaria ipse cum potestate terris istis prospiciat. Itaque arcem condit, et amplam, et dignam, quae palatinum habeat incolam. Dicta est arx nova, Ungaris Ujvár:⁴ populo addere placuit nomen conditoris: inde Aba-Uj-vár,⁵ quod in universam transit regionem*. Non est, cur contraeamus scitissimo scriptori; tametsi optaremus, si historia tacente res diplomatibus posset condoceri.

§. II.

Cur Ujvár dicatur?

arcis occasus:

situs ratio:

*iam tenuis est
vicus.*

Probat se nobis BONBARDI^{k.)ii} quoque coniectura, qui cum eidem *Abae palatino arcis originem tribuisse*, nominis simul rationem, [p. 165.] cur *arx nova* dicta fuerit, sagaciter reddidit. *Nobis*, inquit, *probabile est; regni palatinos ante Aba Ujváriensis⁶ arcis erectionem prope Cassoviam, ubi vestustae arcis Óvár⁷ dictae vestigia supersunt, degere solitos fuisse, ea autem Abae iussu exaedificata, campos Cassovienses pauculis primum domibus habitari coepitos,⁸ tandem Saxonibus praecipue conditoribus in urbis qualiscunque⁹ formam commigrasse*. Haec de originibus. Occasum, et huius caussas ISTVÁNFFYUS^{1.)iii} memorat: *Ferdinandi*, inquit, *duces, consilio cum Forgachio¹⁰ communicato, ne hostile quidpiam¹¹ a tergo relinquatur, aestuosissimo die, Idibus Iulii,¹² ad arces Tarconem et Ujvarium¹³ castra promovent. Eae erant ditionis Georgii Tarciani, qui ante aliquot dies ad Melchiorem Balassium, comitanuae in Transilvaniam¹⁴ reginae causa,¹⁵ cum suis militibus erat profectus. Eas arces ii, qui intus erant, metu tormentorum currulum adacti, nulla exspectata¹⁶ oppugnatione¹⁷ dediderunt: et Germani, ne cui obstaculo esse possent, dirutas solo aequarunt. Iste arcis interitus fuit. Sita erat, loco haud quaquam edito, sed plano eo, et ad ripas Hernádi deiecto, prorsus ad eorum montium radices, quos *Füzeriensibus* et *Szalancziensibus* communes esse diximus, ut despici hinc possit. Qua vestigia eius notantur, nec quidquam parietinarum, sed ne lapidis quidem observes, ut primum sit credere, munitiones, quibus ambiebatur, omnes castrensi ritu aggeribus et circumductis fossis constitisse. Iam in vicum de[p. 166.]crevit, ne umbram quidem pristini decoris referentem; tametsi nomen *Ujvár* retineat adhuc, et laxe ab *Hungaris* colatur.*

^{k.)} In *Hungaria Magna*, p. 132.

^{1.)} Libro XIX. p. 373, 43.

¹ TURÓCZI 1729. p. 170. add. *Christiana* ² TURÓCZI 1729. l. c. *Ungaria* ³ TURÓCZI 1729. l. c. *sumpsit*

⁴ TURÓCZI 1729. l. c. *Ujvar* ⁵ TURÓCZI 1729. l. c. *Abaujvár* ⁶ BONBARDI 1718. p. 132. *Aba-Uyvariensis*

⁷ BONBARDI 1718. l. c. *Ovar* ⁸ BONBARDI 1718. l. c. *caeptos* ⁹ BONBARDI 1718. l. c. *qualiscumque*

¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. p. 373. *Forgacio* ¹¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quippiam* ¹² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Iuliis*

¹³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Ujvarium* ¹⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Transsilvaniam* ¹⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *causa*

¹⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *expectata* ¹⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. *extemplo*

ⁱ Vide TURÓCZI 1729. p. 170.

ⁱⁱ Locum in nota k.) citatum vide in BONBARDI 1718. p. 132.

ⁱⁱⁱ Vide locum in nota l.) relatum in ISTVÁNFFY 1622. p. 373.

IV. Praepositura MISLYENSIS

S Y N O P S I S.

Praepositurae Mislyensis inexperta antiquitas: iam PP. Societatis Iesu paret. §. I. | *Aedificii habitus, et loci opportunitas: et oblectamenta aucupii: pescationis. §. II.*

§. I.

Veterrimi esse instituti *Mislyensem* hanc Praeposituram, non est, cur ambigamus; tametsi non habeamus dicere, quo ea auctore excitata sit. Posita est in vico *Alsó-Mislye*, loco edito ac hilari, unde non subiectam modo planitiem, confluentes item *Hernádum*, *Tarczam*, et *Olsvam* queas despicere, sed regionem etiam omnem, qua ad *Tornensium* fines late porrigitur. Habuit olim suos praepositos, sed qui *Tartarici* belli iniuriis pridem sunt depulsi. Dicatam *S. Nicolao* fuisse, liquido constat, non item, a quibus monachis culta fuerit. Exeunte seculo decimo sexto, surgenteque decimo septimo, in gentis *Kátaianae* ditione fuit, quippe pignori opposita. Tandem cum PP. Societatis Iesu, sedem *Cassoviae* ponerent, aperirentque ludum litterarium, qui postea Academiae, uti ad urbis mentionem diximus, locum fecit, *Benedictus Kisdy*, aere, quo obruta fuerat, *Kátais* representato, novo huic instituto cum omni reditu adtribuit; FERDINANDUS III. autem, dato liberalissime diplomate, prorsus adseruit. Postea semel atque iterum exclusa ab eius possessione fuit socie[*p. 167.*]tas; nupera in primis seditione, ubi eam *Szakmario* addixerat *Rakóczius*.

*Praepositurae
Mislyensis
inexperta
antiquitas:*

*iam PP.
Societatis Iesu
paret.*

§. II.

Aedificii moles ad castelli modum substructa, non raro a PP. Iesuitis, iunioribus potissimum aditur. Quia enim sesqui tantum milliario, situ ab oriente in meridiem reducto, *Cassovia* dirimitur, frequentes habet hospites, in primis, dum seu verna, seu auctumnales sunt feriae, et indulta a studiis cessatio. Tunc vero, quidquid esse potest, rusticanarum oblectationum, varie hic a variis captatur. Prout nimirum cuique locus lucusve placuit, iam apricantur in sole, iam umbras quaerunt. Avibus hi, piscibus illi insidias struunt. Et aucupium quidem, quod instituunt, plurimum et iucunditatis habet, et vigilantiae. Nimirum arbores loco opportuno deligunt, quarum ramos, sua quadam arte, ita tondent, ut viscatas virgas commode possint depangere. Id facturi, ante lucanis horis silvas subeunt, et cum se primum ostentare coepit aurora, ementita bubonis voce, residentes vicina circum regione aves excitant. Hae demum, dubia adhuc luce, certatim ad vocis indicium illud convolant, viscataeque arbori, incident, turdi praesertim, merulae, sturni, graculi, nonnunquam nisi, accipitresque. Adsunt mox aucupes, et quae in insidiis haesit, praedam demunt. Aucupii haec ratio fuit. Pescationis labore qui defungi malunt, quarti partito eam possunt instituere; nunc in singulis, qui hac de manant, amnibus, *Olsa*, *Tarcza*, et *Hernádo*; nunc in ipso confluente, ubi omnes in unum corrivati [*p. 168.*] alveum, ab *Hernádo* absorbentur. Istis oblectamentis, quum satis datum est, ad severiora studia *Cassoviam* redditur.

*Aedificii
habitus et loci
opportunitas:*

*et oblectamen-
ta aucupii:*

pescationis.

**V. Abbatia B. V. MARIAE
DE SZÉPLAK¹**

S Y N O P S I S.

<i>Abbatia B. V. Mariae incertae est originis: habuit olim Benedictinos:</i>	<i>adtribuitur collegio sacerdotum Strigonien-sium.</i>
--	---

Abbatia B. V. Mariae incertae est originis: habuit olim Benedictinos: Origines *abbatiae* huius vestigantibus, nec quidquam occurrit, quod certo queamus adseverare. Vetus esse institutum, inde colligi potest, quod LADISLAUS THURÓCZY, annum circiter millesimum ducentesimum decimum septimum a Benedictinis cultam fuisse memoret.ⁱ Tunc vero abbates habuisse, ambigendum^{*ii} haud est; sed quando alere desierit monachos, non est proclive existimare. Nostra coniectura est, eam conversiōnem *Tartarorum* illi grassationi tribui oportere, qua post victimum BELAM IV. regionem, atque monasteria in primis, necatis barbara feritate viris sacris evastaverunt. Post eam tempestatem, cum deessent monachi eiusdem ordinis, qui et coenobium et cultum divi-nūm instaurarent, facile fuit, sacrum institutum collegio sacerdotum *Strigonensium* maiori, regum munificentia, cum vicorum redditibus adscribi. Haec non silenda duximus; certiora ab aliis, sed diplomatum fide adfirmando, exspectaturi. [p. 169.]

VI. Oppidum TELKI-BÁNYA

S Y N O P S I S.

<i>adtribuitur collegio sacerdotum Strigoniensium.</i>	<i>Est hodieque copiosum oppidum: silvis cir-auri et argenti venae huiates: agri circumsisti cumfusum: eius heri. §. II. indoles. §. I.</i>
--	---

§. I.

Telki-Bánya, olim metallicum oppidum fuit: Telki-Bánya metallicum olim fuit oppidum, uti incolis frequens, quos *Germanos* fuisse accepimus, ita auri argentique venis dives. Situm est inter editissimos montes, eosque ad rem metallicam curandam idoneos. Nam et silvosi sunt, adeoque lignationis inexhaustae; et ita a natura facti, ut vel ex obtutu colligas, generandis metallis positos a natura

^{*} Exstat abbatis mentio in libro, cui titulus: *Ritus Explorandaे Veritatis* etc. Lit. C. 3. Verba sic habent: *Cygel abbas de Zeploc, impeciit Benam, de villa Scerepin novo castro, de latrocino, iudice Nicolao palatino comite, pristaldo Aegidio, de villa Osa. Cumque Bena, Varadini portare ferrum esset paratus, praenominatus abbas subterfugit iudicium ferri candentis, dicens, quod falsa opinione, praedictum Benam de latrocino impeciisset.* Haec ante annum MCCXX. gesta fuisse, ex palatini nomine, qui sub ANDREA II. vixit, coniicias.

¹ In margine manu Belii additur: *Confer omnino Diploma MAXIMILIANI, qua [!] Jesuitis adtribuitur, apud TIMONEM ad. a. 1565. Adde a. 1567. p. 57.* (Cf. TIMON 1736. p. 196., „ad. a. 1565.”, ubi diploma est Maximiliani; ibidem p. 208., „a. 1567.”, ubi mentio fit de Abbatia; quid autem „p. 57.” sibi velit, nescimus.)

ⁱ *Vide* TURÓCZI 1729. p. 178.

ⁱⁱ *Vide locum, quem Belius ex libro illo „Ritus explorandae veritatis” inscripto in nota * citat, in RITUS 1550. f. C3r.*

esse. Adhuc superiore seculo nobilissima auri et argenti metalla isthic eruebantur, quae iam non tam, credo, ob exinanitas venas, quam ob alias temporum difficultates deserata sunt, ut iam praeter scorias, ubi conflabatur metallum, et puteorum hic alibi cuniculorum vestigia, nihil supersit aliud. Optaremus sane, ut avaras spes his illisve auri fames inderet, ne defossas opes humus porro inaniter obrueret. Nunc a clava et malleo ad stivam, trituram, bidentesque studia transtulere incolae, plerique omnes *Hungari*, metallicarum scilicet operarum insueti. Ager circum non usque adeo fertilis est, sive ex montosae regionis ingenio, sive revera ob latentia subtus metalla, †quae halituum,† si qui forte evaporant, terrae superficiem reddunt praeter soli indolem steriliorem, saltem non satis respondentem [p. 170.] colono. Vitis tamen, per apriciora collium dora, haud ignave proficit.

*auri et argenti
venae huiates:*

*agri circumsiti
indoles.*

§. II.

Alioquin, oppidum copiosum est, et a frequenti colono habitatum. Non huic ad regulam admensus ager est; sed quod quisque, aut patrum industria obtinuit, aut derasa silva subegit ipse, id pro eo, ac potest, percolit. Silvarum ingens circum vastitas est, queru et ilice consita. Itaque eximia in iis porcorum sagina consuevit esse, cum glandi favit annus. Ferarum aviumque seminium inextinctum, venatio ex aequo libera omnibus: nisi iam ex nupera lege statutum sit aliter. De oppido, nec quidquam apud historicos lego, quam quod MAXIMILIANUS II. Stephano Doboni, post perditam Transilvaniam ex diu- turniore carcere profugo, dono dederit. Id apud ISTVÁNFFYUM^{m.)}ⁱ legas: *Ultra, inquit, stipendia emerita integre soluta, et arcem Levam, maximi census, ei iure haereditario donatam; Viglesum¹ etiam castrum, prope Zolium situm, cum duobus oppidis, Gönczio² et Telkibánya,³ multo generosi vini proventu claris, ac praeterea, quadraginta aureorum num- muum⁴ millia, ex Semptzianis⁵ portoriis ac vectigalibus exsolvenda⁶ superaddidit.* Secutis temporibus Rakóczii paruit. Iam Trautsonio principi subest, qui oppidum Patakianae dominationi adiunxit. [p. 171.]

*Est hodieque
copiosum
oppidum:
silvis
circumfusum:*

eius heri.

SECTIO II.

DE

Vicis Processus Füzériensis.

In recensendis vicis *Processus Füzériensis* ita versabimur, et eos, qui sunt in arcium, atque sacerdotiorum ditione, primo loco, postea, qui passim sparsi a nobilibus familiis possidentur, designemus.

^{m.)} Lib. XX. p. 396, 21.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 396. *Viglessum* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Goncio* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Telquibania*
⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *numuum* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Sempcianis* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *exolvenda*

ⁱ *Locum in nota m.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 396.*

§. I.

*Ditio Arcis FÜZÉR**Vici arcis
Füzér.*

- 1.) *Füzér*, nomine et situ adfinis arci viculus.
- 2.) *Komlós*, olim a lupuli forte proventu sic dictus.
- 3.) *Pálháza*,
- 4.) *Filkeháza*,
- 5.) *Villy*, tenues omnino vici, et intra montes importuno situ reiecti. Itaque exigua iis ad rusticandum commoditas est, montanae regionis vitio. Coluntur fere ab *Hungaris* tantum, suntque in potestate *Emerici Desöffy*, haeredum *Ketzerianorum*, *Gabrielis Pálffalkvaj*, et *Ladislai Szent-Ivány*.
- 6.) *Bistye*, viculus, eadem vicinitate, lateri montis orientem prospicientis inaedificatus.
- 7.) *Mátyásháza*, positu perlibratiore, melioreque agro praeditus, in meridiem recedit. Vitem haud inique alit. Uterque ad *Emericum L. B. Sztaray de Nagy-Mihály* pertinet.
- 8.) *Radvány*, adsedit septentrionali *Boszvae* margini, habitaturque a *Ruthenis* non minus, [p. 172.] quam *Hungaris*. Est in potestate *Desöffii*, qui aedes heic habet, e laterculo haud incommode substructas.
- 9.) *Nyiri*, copiosus omnino, et intra hos montium recessus frequentissimus. Incolas potissimum *Hungaros* habet. Possidetur ex *Nadasdyano* pignore, *Andreae Hartyáni*, facto,¹ per *Annam Varady*, viduam *Stephani Soós de Soovár*.
- 10.) *Kajata*, vicus sane mediocris, eodemque iure a vidua *Soosiana*, atque *Francisco Palásti*, et *Samuele Pataj* possessus.
- 11.) *Mikoháza*, olim a *Nicolao Báthory* toto iure *Stephano Ispány* adscriptus. Nunc a *Paullo Orosz de Csicscer* possidetur, quippe dicti *Stephani Ispány* abnepote. Medium *Boszva* fluvius interluit. Incolae *Rutheni* sunt, qui aedem quoque sacram habent. Alioquin ager vici, quo se in planitiem exporrigit, foecundus est, sed laetaminis tamen indigus.
- 12.) *Redmecz* inferior, iam tum anno circiter MDLX. a *Gabriele Perény*, *Francisco Melith* et cuidam *Horváth* dono datus. Nunc pars altera regis munificentia *Martini Heritz* est; altera *Danielis Kazinczy*, et *Iudithae Teleky de Szék*, *Iohannis Pongrácz de Nagy-Mihály* viduae. Subluitur amne *Ronyva*, estque agro plano, et cum frumenti, tum et foeni ferace. Vicos reliquos, qui olim in ditione *Füzériensi* fuerant, infra, ubi variorum possessiones designabimus, recensendi erit locus.

§. II.

Ditio Arcis SZÁLÁNCZ

[p. 173.]

*Vici arcis
Szaláncz.*

- 1.) *Nagy-Szaláncz*, veteribus, et cum arx floreret adhuc, *Várallja*, hoc est, *vicus arci subsitus* dicebatur. Omnino enim arcem ab oriente aestivo subsidet; sedem vero herilem, quam supra meminimus, inter arcem et vicum, edito loco positam suspicit. Huc nimirum, *Pii Penates* arce deserta commigraverant. Habet prisco iure villam geminam, rusticam et fructuariam, paretque *Iohanni Francisco Reviczky de Revisnye*; si aliquem possessionis modum, viduae *Stephani Soós* adscriptum, excipias.

¹ in ms. [F], unde haec assumpta sunt, ita legitur: *possidetur ex pignoratione Nadasdiana Andreae Hartyáni facta*

2.) *Ujváros*, medio in orientem milliari, in valle arci subiecta, sed iugo editiore interstincta disiunctus. Modicus iam vicus est, qui oppidum olim fuerat copiosum et cum villis frequens, tum et cultu vineatico insigne. Nec quidquam horum superest hodie, praeter silvescentia pomaria, viae regiae ad solis occasum adsita: tam ubere nonnunquam fructu, ut viatores quoque habeant, quod carpant. Tertiam vici partem, *Paullus Furár* possidet; reliquum *Reviczkyo* paret.

3.) *Ujszállás*, quasi *novum hospitium*, seu *coloniam* dices. Recedit ab arce uno in meridiem, sed declivem ad solis ortum milliari, a *Slavis* et *Ruthenis* insessus. Ultra vicum vitriaria est officina, cum operarum aediculis. Vitrum, quod hic conflatur, vulgari quovis alio insignius est, ac tota circum regione celebre.

4.) *Puszta falu*, profundius in meridiem sesqui milliario ab arce secedens, ac facile totius *Szalancziana* ditionis copiosissimus. Insedit inter saltuosus montes, haud tamen agro frumentario destitutus, quem incolae largo in annos fere singulos laetamine ad reddendam cum fructu sementem provocant. Hic vicus ille est, ubi porcorum, qui ad saginam in communes *Szalancziensibus* et *Füzériensibus* silvas [p. 174.] adpelluntur, decimatio instituitur.

5.) *Rákos*, in hibernum solis occasum, uno ab arce milliari seiungitur; tenuis viculus, neque nisi exilitate¹ sua memorandus.

6.) *Regete Ruszka* adsedit itineri, quod *Cassoviam* dicit. Vicus non infrequens, gemina villa, rustica altera, altera fructuria instructus. Agri, quem admensum habet, ea est bonitas, ut facile in praecipuis tota *Szaláncziensi* regiuncula existimari possit. Mitescentibus enim montium iugis, terrenum hic incipit diffundi, sicuti planum, ita opportunum ad agricolandum: tametsi haud sine laetamine, quod semel adspersum diutius, quam alibi, gravidatam humum, seminibus retinet idoneam. Accedit ab occidente fluminis *Olsa* apud *Sarosienses* ortus, qui cum aliquantis per agrum vici adluiisset, tandem penitus ei se intimat, laetis utrinque pratis, quin etiam hinc mola frumentaria, illinc †pilo miliario² insessus. Illud doleas, quod passim vepribus dumisque, margines fluvii reddant impeditos. Flexo hinc versus arcem itinere,

7.) *Regete*, cognominis olim, sed tenuis vici superest vestigium, multa circum solidudine deforme. Ager profecto omnis in silvam abiit; pomariorum quaedam reliquiae, et angusti hic atque illic tramites, indicio sunt cultus pristini. Hinc

8.) *Kis Szaláncz*, sub arcis obtutu, quam inter occasum et meridiem suspicit, consedit, medio fere milliari inde seiunctus, atque iugo illi, quod ab *Ujváros* hucusque procurrit, impositus. Vicus, et cum floreret, non plane copiosus; iam vero temporum, quas pertulit, iniuriis ita adtritus, ut praeter diversoriam [p. 175.] tabernam, vix quidquam habeat residui. Quod quanta viatorum fiat commoditate, ex situ natura potest coniici. Nempe, mediis in montibus positus est, habetque praeter perennem, et inexhaustae ubertatis fontem ad radices annosae tiliae iucundo adspectu salientem, cellam vinariam inusitatae naturae, in latus montis, supra laudatum modo fontem, medio pomario, levi arte olim impressam. Cum enim maxime aestuabant soles, atque *Sirius* segetem aduriebat maturabatque, tunc cella, concepto intus frigore, ad eum modum rigescerat, ut destillans per contabulationes et latera humor, quasi bruma esset, in stirias glaciemque concresceret. Itaque vinum

¹ corr. ex *exsilitate* ² in ms. [F] haec leguntur: *inferius, qua mola frumentaria, pilum ve milliarium visitur*

hic conditum, uti frigidissimum fuit, glacieque¹ aemulum, ita non potuit non fessis ex itinere viatoribus acceptum esse, et refovendis viribus idoneum. Perierat propemodum hic, sive lusus naturae, sive beneficium, dum *Sigismundo Palocsaio*, arx vicique circumsitti parerent. Forte enim paries vetustate peresus vitium fecerat (ut est cella tota non lapide aut laterculo instructa, verum e roboribus contabulata), atque hiatum illum, qui ventum exspirabat frigus glaciemque inducentem, lapide illapso praefocaverat. Repercussit ea res subterraneos flatus, atque frigoris vim extra modum diminuit. Instauratis demum heri, qui hodie est, cura cellarii parietibus, laxatoque non nihil meatu illo in profundum abeunte, solitum frigus reparatum quodammodo est, si non penitus restitutum; stiriae tamen raro, glacies, quae parietibus aut humo incresceret, rarius observatur. Interim cella, quo extus calet intensius, eo frigore magis inhorrescit, estque cum vini, tum ferinae etiam, et quae sunt servan[p. 176.]da contra putredinem, insigne conditorium. At ubi hiemis, saltem adultioris auctumni frigora coeperunt inire, tepescere primum cella, incalescere postea consuevit; egerendumque est, quidquid contra aestatis iniurias illatum hoc fuit. Hactenus *Szalancziensis* dominatio fuit, quae quanta quanta est, *Revitzkyo* iam paret: modica ea portione demta, quam in *Nagy-Szalácz Soósiana* viduae, in *Újváros* autem *Paullo Furár* adtribui diximus: quin et in *Kis-Szaláncz*, de quo nunc egimus, eidem *Soósiana*, *Bernáthiana* que viduae, et *Iohanni Sajghó* suae sunt possessiunculae.

§. III.

Vici Praepositurae MISLYENSIS

Vici Mislyensis Pauci hi sunt ac mediocres, *Olsvae* omnes adpositi. In his:

Praepositurae.

1.) *Alsó-Mislye*, sedes praepositurae, agro, quemadmodum non plane diffuso et laxo, ita ex regionis indole sementi amico.

2.) *Felső-Mislye*, tenuior priori, sive incolas spectes, sive territorium. *Superiorem Mislyam* dicunt, quia altius ad flumen *Olsvam* adsedit.

3.) *Balogd*, retinet vicinitatis ingenium, neque gaudet opportunitate exquisitiore, quam vici ceteri.

4.) *Olsa*, nomen a fluvio, cui adsedit, accepit, aut ei forte impertitus est.

Singulorum incolae indigenae quidem *Hungari* sunt, convenae *Slavi*, *Rutheni*, ac *Poloni* etiam. Scatet in *Mislyensibus* iugis fons eximiae salubritatis, qui oculorum potissimum doloribus [p. 177.] medetur. Est et sacrarium *D. Mariae Magdalena* dedicatum, religiosa peregrinatione, quae die *D. Magdalena* festa, magna hominum frequentia isthuc suscipitur.

§. IV.

De vicis Abbatiae

B. V. MARIAE DE SZÉPLAK

Abbatia Széplak, collegio sacerdotum *Strigoniensium* maiori, *archi-capitulum* vulgo dicitur, adscripta est: nunc viduae *Mednyanszkyanae*, *Iudithae Ioanelli de Telvana*, iusto aere elocata. Videndum est, quid hoc vicorum pertineat.

¹ corr. ex *glacieque*

1.) *Széplak*, nomen iuxta et sedem *Abbatiae* dedit, inter *Cassoviam* et *Mislyam*, medio itinere situs, atque orientali *Hernadi* ripae adpositus. Adpellationis ratio nos monet, positionem loci haud iniquam esse oportere. Nam *Hungaricum* vocabulum, *elegantem habitatu locum* significat. Trifariam vicus dispescitur, estque: *Apáty*, *Hoszszu-Szer*, et *Rövid-Szer*: verum, is tantum *Abbatiae* adscriptur, qui *Apáté*, seu *Apáty*, hoc est, vicus *Abbatis* dicitur. Gaudet agro haud infelici, habetque villam rusticam et fructuarium.

2.) *Zdoba*, et

3.) *Rás*, exiles viculi, occidentali *Tarczae* ripae adpositi, iidemque contermini. Intumescente, quod haud raro fit, amne, difficilis ad *Zdobam*, ubi is ponte iungitur, tractus est.

4.) *Felső-Olcsvár*,

5.) *Beszter*,

6.) *Alsó-Hutka*, tenuis hic extra modum est; illi, copiosiores quodammodo: tametsi [p. 178.] ex nuperis belli civilis calamitatibus, nondum instaurati penitus. Tenent adversam *Tarczae* ripam.

7.) *Garbócz*, est *Alsó-Hutkae* confinis, reductus tamen medio fere milliari ad montium *Szaláncziensium* radices, qua *Olsva*, cui adhaesit, decurrit. Solitudinem potius, quam vicum dixeris, ita incolis exinanitus est.

8.) *Lebenye*, vicus *Cassoviensi* quidem adscriptus *Processui*, ubi de eo diximus, in *abbatiae* tamen ditione est.

§. V.

De vicis arcii TEREBES accensis.

Arx *Terebes* in *Zemplinensi* est *Provincia*, loco imposita campestri ac laeto. Eius fata ini-
bi explicuimus.ⁱ Hic vici memorandi sunt, qui eius dominationi prisco iure in nostra hac
regiuncula parent, suntque eo tractu, qua mons *Dargo*, utriusque comitatus disterna-
tor procurrit, longo ordine varioque dispersi. Accensuit eos castro *Terebes*, *Gabriel Perény*
ille, cuius supra fuit mentio, *MAXIMILIANO II.* indulgente; cum ante in ditione fuissent
arcis *Füzériensis*. Diserte *ISTVÁNFFYUS*,^{a.)ii} *Gabrielis Pereny*, inquit, *ditio fere omnis*,¹ *infis-*
cum redacta est: *Terebesia arce excepta, quam uxori, et ea decedente, Georgio Druetho*,²
*sororis suae filio, adnuente*³ *caesare legaverat*. Iisdem tabulis, quibus haeredes scripserat
Perény, et hi, quos dabimus, vici designabantur. Habuit in matrimonio *Gabrielis* soro-
rem *Elisabetham* comes *Franciscus Drueth de Homonna*, ex qua *Georgium*, cuius meminit
ISTVÁNFFYUS, suscepit, *Terebesiae* arcis scriptum haeredem. Atque perstitere omnino in
dominationis usura *Homonnaii*, [p. 179.] dum ipsis masculi, nam in hos solos transscri-
pta fuit, supererant. Horum iure hodierni possessores rerum isthic potiuntur; si vicum
alterutrum, qui vel fisco regio accessit, vel in alios transiit, excipias. Sunt autem:

Vici arcis
Terebes.

^{a.)} Lib. XXIV. p. 512, 16.

¹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 396. add. *quae erat opulentissima* ² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Drugeto* ³ *ISTVÁNFFY*
1622. l. c. *annuente*

ⁱ *Vide in Notitia Comitatus Zempliniensis, quae in tomo V. seriei nostrae publicata est: id est, in BÉL 2018. pp. 184–186.*

ⁱⁱ *Locum in nota a.) designatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 396.*

- 1.) *Csakány*, celebris olim *Homonnaiorum* praetorio, et incolarum frequentia. Accedebat ingens villa, urbana partim, partim rustica, cuius procuratio operis tributariis, isthuc ex tota dominatione hinc mandata accipiente coactis instituebatur. Nunc praetorium subversum penitus, villa autem, vix umbram pristinae illius refert; tametsi et agro frumentario abundet, et pratis foecunditatis eximiae. Est in potestate *Gabrielis Mariassy de Markusfalva*, receditque *Cassovia* duobus milliaribus, via nimirum *Varanoviensi*.
- 2.) *Böd*, non isto solum tractu, sed tota *Abaujvariensi* regione facile princeps vicus, sive frequentes colonos existimaveris, sive laxum ubermque agrum. Elonginquo prospicientibus, obtutum praebet diffusioris oppidi, ut non tam vicus credi possit, quam^{b)} pagus. Colitur ab *Hungaris*, prisco genere, quodque superiorum seculorum calamitates nequierunt avitis sedibus proturbare. Fisco regio tunc accensus est, cum caduca *Homonnaiorum* haereditas in regis potestatem recidit. Hinc,
- 3.) *Pető-Szinye*, medio milliari in orientem secedit, laxe habitatus, atque templo, quod eminenti colli inaedificatum est, conspicuus. Terrenum, qua in planitiem libratur, habet foecundum, effoetum contra, qua montano positu suspenditur. Laus vico praecipua a silvis est, quas per saltuosa montium iuga non vastas [p. 180.] modo habet, sed ubere etiam glandis proventu insignes. Itaque ex lignatione non minus, quam sagina porcorum, eximii fiunt reditus. Dispertita est possessio inter comitem *Iosephum Szent-Ivány*, et *Ladislau de Bárcza*, ad quem et vici pars potior, et villa, quam rusticam urbanamque erexit, pertinet. Ultra, situ aequo orientali,
- 4.) *Kelecsen* in radicibus montis *Dargó* iacet. Tenuis oppido viculus, neque re alia magis, quam vastissimorum montium lustris memorandus. Ad venandum vix usquam exquisitor opportunitas. Colitur a *Ruthenorum* vulgo.
- 5.) *Felső-Kemencze*, ad eiusdem montis pedem, nescio, meliorene situ positus, priori tamen aliquanto copiosior. Paret haeredibus comitis *Paulli Brankowitsch*, puta: *Francisco Kapy*, et *Adamo Jábreczky*.
- 6.) *Zsir*, vestigium vici malim dicere, quam vicum, ita tenuis est, et infrequens. Est *Ladislai de Bárcza*, et *Georgii Nikházy*.
- 7.) *Alsó-Kemencze*, sub montis *Dargó* radicibus, positione agroque tam felici, ut in optimis huius orae vicis censeri possit. Heros cum priore habet eosdem.
- 8.) *Rank*, in opportunitatibus, quibus praeditus est, *acidum fontem*, tota hac, et quae ultra montem *Dargó* apud *Zemplinenses* est <ora>¹ unicum iure meritoque censueris. Magna is salubritatis opinione non ab accolis tantum, sed *Cassoviensibus* etiam bibitus. Possidetur a comite *Michaele Petheö de Gerse*, *Francisco Kapy*, et *Adamo Zábreczky*. Infra hunc, depresso in meridiem situ,
- 9.) *Bátyok* visitur, agro aperto, edito tamen, et multo, quam pro incolarum copia, [p. 181.] angustiore. In primis pratis destitui videas. Ius vici ad plures pertinet; nam praeter *Iohannem Okolcsány*, partem aliquam capiunt *Barbara Divényi*, *Francisci Olasz* vidua, haeredes item *Andreae Divényi*.
- 10.) *Györke* montes subsedit *Szalánczienses*, qua ii a *Regete* in orientem procurrunt. Ager ei obtigit et laxus, et uber; prata autem, quae *Olsva* interluit, prorsus eximia, nisi ab b.) Pagus nimirum vicorum, contra vicus rusticarum tantum aedium congeries quaedam est, atque societas. Itaque vici, quam pagi vocabulum adhibere malumus.

¹ ora add. sec. [F]

intumescente amne, quod non raro fit, inundarentur. Isthic a *Koppio* et *Pauollo Eszterházyo* tumultuantes *Hungaros* caesos fuisse, ad *Szalánczum* meminimus. Est in ditione *Francisci Palastyi*, *Iohannis Okolitsány*, *Georgii Meltzer*, haeredumque *Andreae Divényi*. Ad eosdem,

11.) *Györgyi* quoque adversa *Olsvae* ripa positus spectat. Villam refert magis, quam vicum, ita infrequens est.

§. VI.
Vici variorum

Supersunt vici, haud sane pauci, quos iam, siquidem nulli dominationi maior i illi accensentur, pro situ ordine enumerabimus.

1.) *Nádaska*, ultra villam *Györgyi*, in septentriorem, editiore loco, sepositus. Confinem ab oriente habet vicum *Böd*, est tamen agro multo, quam iste, effoetiore. Olim in arcis *Szaláncziensis* ditione fuit; nunc *Francisco Palástio* accensetur, qui villam hic excitavit rusticam, redditus egregii.

2.) *Haraszti*, recedit ad fines *Sárosiensium*, montano silvoaque positu. In heris habet: *Franciscum Palásty*, *Ladislaus Soós*, *Georgium Nébest*, et *Emericum Sustrik*. Silvae, quibus quadamtenus praecingitur, *Rozgonyensium* sunt. [p. 182.]

3.) *Királynép*, priori suppar, nam eodem *Sárosiensium* collimitio insedit; sed agro praeditus foecundiore, laxioribusque pratis. Adscribitur comitibus *Barkoczy*, quorum et villa rustica est.

4.) *Benyék*, adversa, quae ad occidentem vergit, *Tarczae* ripa, in vicinia *Sárosiensium* exaedificatus, atque ob situs hoc vitium exundationibus, uti frequentibus, ita damnosis expositus. Tanta earum vis est, ut non agros modo prataque, sed vicum omnem offundant. Colonis certe, quam pro agri laxitate, habitatur ob haec *Tarczae* damna paucioribus. Possident vicum *Franciscus Palásty*, *Ladislaus Soós*, et *Stephanus Mariássy*.

5.) *Vajkócz*, fluvii eiusdem ripam orientalem occupat, collino agro, sed modico eo, neque multum fertili circumcessus. Paret heris iisdem, si *Emericum Dessöffy* addas, viduamque *Andreae Ketzer*.

6.) *Rozgony* eandem ripam obtinet, sed in meridiem declivem. Olim oppidum fuit, haud incelebre, quippe natalibus vetustissimae *Rozgonyiorum* gentis nobilitatum. Qua ineunte seculo decimo sexto stirpitus emortua, longe post annorum serie in *Eszterházyorum* potestatem venit. Ab his *Paullus Várady* magno aere emtum, suum fecit, a cuius nepte, *Rosalia Várady*, *Sigismundi Kelcz* uxore hodieque partem maximam possidetur. Vicus iam est non usque quaque copiosus. Laxo circum agro incingitur fertilique. Silvarum laus praecipua, quae ad milliare protensae, multum queruae iligneaeque glandis ferunt. Neque prata damnaveris, si, qua sunt graminis praestantia, ea situs esset commoditas. Quia enim depresso positu, utroque *Tarczae* margine [p. 183.] procurrunt, crescente amne perfundantur penitus. Territorium reliquum pabulis luxuriat. Itaque vicini armentis suis pascua hic rusticis operis redimunt. Duo vicum praetoria, totidemque villae ornant. Alterum *Várdianum* fuit haereditum, commoda simul piscina intra viridarium instructum; *Soósianum* alterum: utrorumque enim haeredes, tametsi non aequa portione, vicum tenent. Sunt et *Iohanni Okolitsánio*, *Georgio Meltzer*, et haeredibus *Andreae Divény* fundi quidam.

- 7.) *Alsó Oltsvár*, nulla re magis, quam *Oltsvavorum* origine memorabilis; cetera vicus tenuis, eadem, qua *Rozgony*, *Tarczae* ripa sedens. Aliquam eius partem *Georgius Nikházy* possidet.
- 8.) *Lengyelfalva*, Slavis *Polyanka*, itidem *Tarcza* subluitur, rustica urbanaque villa *Francisci Palásty* clarus. Censemur in mediocribus vicis, cetera agro pingui, sed angusto eo praeditus. Prata utroque *Tarczae* margine decurrunt, satis ea quidem laeta, sed ab increscentis fluvii damnis haud immunia. Silvae tantum ei admensum est, quantum lignationi commode sufficit. In vallicula, quae in orientem abit, meridionali latere, fons scatet medicatus, ideoque tempestivis balneis olim adhibitus. Vicus ipse *Francisci Palástii* est, quem ei anno MDCCXII. CAROLUS¹ VI. dato diplomate, prorsus adtribuit.
9. *Felső-Csaj*, adversa silvarum parte, in colle *Olsvam* fluvium ad orientem despiciente insedit, iamque solitudini, quam vico similior est. Sane vix tribus quatuorve rusticani casulis coli accepimus. Ager per iuga sparsus effoetus est; silvae tamen queruae glandis feraces. *Franciscus Hegyi* vici [p. 184.] herus villulam isthic habet; fundo uno alterove *Iohanni Medveczky* adscripto. Hinc,
- 10.) *Alsó-Csaj*, ad bis mille circiter passus eodem *Olsvae* margine abest. Vicus mediocris, agro tamen, quam superior, meliore; sed arcto eo, modicisque silvis insesso. Antehac,² in ditione *Szalancziensi* censebatur. Iam *Iohanni Medveczkyo* paret, qui praetoriolum isthic habet amoenum, neque ineleganter materiatum. Eiusdem et villa est rustica, pro vici habitu fructuosa omnino.
- 11.) *Bogdány*, modico infra priorem intervallo, orientali *Olsvae* ripa, qua *Szalanczia* iuga subsidunt, inaedificatus. Vicus utique frequens, foecundo terreno, sed angustiore tamen, quam usus posceret. Itaque lignationem a *Szalánczensibus* redimunt incolae. Tenet vicum idem *Johannes Medveczky*.
- 12.) *Felső Hutka*, ad occidentem in *Tarcziana* valle, edito tamen loco, ad eum modum insedit, ut subterlabentem amnem queat despicere. Diu desertus iacuit, dum annis superioribus, deducta isthuc ex *Scepusiensis Provinciae* vico *Iekelfalva* colonia, habitari inciperet. Incolae *Slavi* sunt omnes, rei rusticae perquam³ studiosi. Agrum certe, qui diurna solitudine silvis inhorruerat, magno labore hodieque subigunt. Totus is collinae positionis est, prata contra ea, ad oppositam amnis ripam depressa, ideoque eluvionum, cum *Tarczae*, tum *Hernádi* iniuriis exposita. Est in fratum *Bárcziorum* potestate.
- 13.) *Széplak-Hoszsúzszer*, et
- 14.) *Széplak-Rövidszer*, uterque vico [p. 185.] *Széplak-Apáte*,⁴ de quo ad abbatiae mentionem dictum est, contigui, atque vicum eundem referentes. Ac *Hoszsúzszer* quidem, quod *longam vici seriem* notat, frequens est; *Rövidszer*, seu *brevis series*, uti ex se modicus, ita praetorio ad modum castelli substructo, et villa cum rustica, tum urbana insignis. Est in ditione *Meskoiana*. Hinc *Iacobus Mesko*, Camerae Aulicae, dum viveret, a relationibus, referendarium vocant, agnomen, de *Széplak*, regis indulgentia sortitus est. Et *Rövidszer* quidem, totus quantus *Meskoianis* haeredibus accensetur; *Hoszsúzszer* contra simul collegio sacerdotum *Agriensium* communis est. Utrique solum obtigit uber, et sementi amicum, prata late procurrentia, et multo gramine laeta. Fit tamen, ut *Tarcza* ab oriente, ab occidente *Hernádus*, ripas supergressi, non prata modo, sed agrum etiam frumentarium obruant, adeoque messem utramque non raro corrumpant.

¹ corr. ex *Caroli* ² corr. ex *ante hac* ³ corr. ex *per quam* ⁴ sic, pro *Apáti*, seu *Apáty*, ut superius scribitur

15.) *Zsadány*, ad trium amnium, *Olsvae*, *Tarczae*, et *Hernádi* confluentem orientali latere positus. Habet colonos *Hungaros*, copiosos eos, et qui agrum, quem non infoecundum nacti sunt, eo sollicitius colunt, quo est passim lapidosior. Pratorum eadem hic, quae alibi recensuimus, damna ex diluviis fiunt. Pabulis eo usque indigus, ut a *Szaláncziensibus* rus compascuum cogantur depecisci; cuius quidem pretium, hi campestribus operis, avena illi, alii denique altilium iusto numero dependunt. Fuit antea gentis *Horváth-Kissevitsiorum*; iam a *Paullo Szegedy*, et *Michaele* [p. 186.] *Sz. Mártoni*, quin et *Lánczianis* haeredibus possidetur.

16.) *Szkaros*, est situ intra montes, quos *Füzériensibus* et *Szaláncziensibus* communes esse docuimus, devio. Agrum, quem peculiarem, et ab utraque illa dominatione discretum habet, montes et aspera humus sterilem faciunt. Itaque in mediocribus vicis reponendus. Est possessio, *Francisci*, *Michaelis*, *Stephani*, *Andreae*, et *Georgii Bonis*, sororumque.

17.) *Nádasd*, amoenus oppido et frequens, villa item atque praetorio *Váradiorum* insessus. Paret *Annae Váradyi*, *Paulli*, cuius ad *Rozgony* meminimus, ex filio *Michaele Váradyi* nepti, iamque *Stephani Soós* viduae, quae veteres aedificii subtractiones novo opere auxit, ornavitque. Ager vico admensus fertilis est, sed quia collini positus, imbrium iniuriis obnoxius. Hi enim, ubi copiosi vehementesque decidunt, torrentes efficiunt, ac profunde resolutam humum eluunt: quandoque sementem, quam late patet ager, radicitus derasam, auferunt.¹ Neque meliore loco prata habueris, quippe *Hernádo*, tumido amni adposita.

18.) *Pányok*, exilem vicum situs ingenium fecit. Nam et hic intra *Füzeriensium* et *Szaláncziensium* montes, qua mitescere incipiunt, sepositus est. Proinde effoeto rure colitur, paretque *Peréniis*, *Melczériis*, haeredibus item *Stephani Komáromy*, et *Michaelis Ketskeméthy*.

19.) *Felsö-Kéked*, suppar priori, ac fere infelior. Pabula a *Füzériensibus* redimit, messem autem non raro imbrium, de qua ad *Nádasd* questi sumus, iniuria amittit. Est [p. 187.] in *Melczerorum*, *Gabrielis Nagy*, et *Stephani Fejér*, aliorumque potestate.

20.) *Alsó-Kéked*, gentis *Kékedianae* incunabulis celebris, quorum sedes insigni castello instructa superest hodieque, tametsi amisso decore pristino. Transiit in *Melczerios*, non tam nuptiarum iure, quam regum munificentia. Res ita habet: *Iohannes Melczer* senior *Catharinam Kékedy*, *Blasii* filiam duxerat in matrimonium; cui, quod *Blasio* nullus supererat haeres masculus, rex, dato in successores diplomate, indulxit vicum. Itaque in vici iuxta et castelli possessionem nati e *Catharina*, *Iohannes*, et *Georgius Melczerii* vene-
re. Praeter hos *Stephanus Püspöky*, *Iohannes Désy*, vidua item *Iohannis David* fundorum quandam partem capiunt. In territorio eius fons e latere montis scatet tepidus, quem morbis, quos *spasticos* vocant, egregie mederi aiunt: certe, frequentari ab his videas, quibus quaedam ab eo morbi genere molestia est. Ceteroquin ager vico obtigit, quam vicino alteri, agricolationi, cessantibus montium iugis, placidior.

21.) *Zsúta*, segregatus a montibus, planitiem insedit, non magis amoenam, quam fertilem, sed expositam tamen exundanti *Hernádo*. Pabulo, quod domesticae pecudi sufficiat, et silvis caeduis destituitur. Proinde lignationem iuxta et pascua partim a *Telki-Bányensibus*, partim a *Göncziensibus* necesse est, redimant incolae. Possessores sunt *Ludovicus Niczky*, *Andreas Örmény*, *Stephanus Domian*, *Stephanus Posonyi*, et *Stephanus Némethy*.

¹ corr. ex afferunt a nobis

22.) *Nagy-Boszva*, recedit intra montes orienti soli obiacentes, rigaturque a fluvio cognomine, qui in iugis versus *Telki-Bányam* [p. 188.] prospicientibus editus, ac deinde undoso torrente, quem *Füzérienses* montes deiiciunt, auctus isthac delabitur, tandemque vicos aliquot praetervectus, *Mikoházam* vero interlapsus, uti suo loco diximus, supra *Ujhelyinum Ronyvae* commiscetur. Vicus alioquin tenuis est, arctiore agro frumentario, amplis contra silvis praeditus. Paret in primis *Francisco Dajka*.

23.) *Kis-Boszva*, eidem adsedit fluvio, ideoque nihilo meliori rure circumsessus. Tenent vicum praeter *Franciscum Dajka Daniel Bakó, Samuel*, atque *Stephanus Beszterczey*.

24.) *Felső-Redmecz*, vico *Mátyásháza*, de quo iam diximus, contiguus, modicus sane, atque *Zemplinensis* limitaneus. Multus ei ager frumentarius, prataque *Ronyvae* adposita, silvae nullae obtigere. Geminam hic villam, rusticam urbanamque videas, quarum altera *Adami Komjaty* est, *Paulli Daczó* altera, edito amoenoque loco, aedibus item e lapide factis instructa. Ad eorum iura et vicus adtinet.

25.) *Kis-Kazmér*, in eodem *Zemplinium* collimitio, ex se quidem tenuis. Fuit in ditione *Stephani Barlogh*, vice iudicis Curiae Regiae, qui vicum omnem, praetoriumque, et villam in *Nagy-Kazmér*, mille circiter hinc passibus, confinia *Zemplinium* insidentem, sorori suae testamento transscripsit. Rus vici pingue est, sed angustum, idemque interlabente *Ronyva* irriguum.

26.) *Vágás*, intra montes nemoraque, qua se *Füzerium* iuga adtollunt, seclusus. Si nobiles, qui hic frequentes degunt, paucis [p. 189.] agrestibus computes, vicus fuerit copiosus, et pratorum potius, quam agri frumentarii ditior. Fundi, qui hic sunt, rustici, ad *Paullum Orosz, Danielem Kazinczy, Gabrielem Giczey, Franciscum Dajka*, et isthic colentem *Georgium Botka* pertinent. Reliqua nobilium sunt, hic pro fundorum modo rusticantium.

27.) *Kalsa*, consedit sub montibus *Szalánciensibus*, qua in solem prospiciunt orientem. Igitur silvis circumquaque obsidetur, si meridiem excipias, qua se depresso glabrique colles ostendunt. Subluitur fluvio *Tereblye*, <in¹> iisdem montibus, supra *Ujszállás* <orto>². Vicus oppido exilis, ac tametsi in mediis silvis insederit, caedui ligni egenus. Quod a *Szalancienibus* parandum est. Censetur in haerediis *Cassoviensium*, sed aere adhuc viduae *Iohannis Bernáth, Sophiae Keresztes* obrutum.

28.) *Kassa-Ujfalu*, eidem urbi obstrictus, quem annis superioribus pignore PP. Societatis IESU exemptum, suum postliminio fecere magistratus. Dirimitur ab urbe semihorii itinere, positusque est versus orientem, in monte *Cassoviensi*, exili³ vallicula interstincto. Quod tam prope ad urbem est, festivis deambulationibus, academicorum in primis, cum est quaedam a studiis cessatio,⁴ frequentatur. Ista habuimus dicere de *Processu Füzériensi*.

¹ add. sec. [F] ² add. sec. [F] ubi haec etiam leguntur: ...qui cum in agrum Zempliniensem excurrisset, atque vicum Szilvás ujfalu irrigasset, Ronyva hauritur. Cuius quoniam nobis regionem Szalancienensem describentibus in mentem non venit, mentionem hic iniiciendam existimavimus. Vicus ipse exiguis... ³ corr. ex exsili a nobis ⁴ corr. ex ressatio sec. ms. E

MEMBRUM III.

DE

Processu Cserehatensi.

Processus Cserehatensis, eam comitatus portionem habet, quae e septentrione, tractu pro[p. 190.]currens angustiore, laxiore terrarum intercapedine in austrum desinit. *Cserehát*^{a.)} vernacule dicitur, quod *dorsum quercinum* significat. Omnis enim regiuncula haec ad quatuor propemodum millaria protensa collibus distinguitur, quos quercina passim nemora investiunt. Devexa collum, et silvis nuda, exilem hic, pingue alibi glebam habent, quae colono respondet omnino benignius, si rei rusticae prudentiam labori assiduo coniunxerit. Eius nunc arces et oppida, postea vicos, passim per convales sparsos videamus.

SECTIO I.

DE

Arce, et Oppidis Processus Cserehatensis.

I. *Arx Jászó*

S Y N O P S I S.

<i>Arcis Jászó etymon, num a Iazygibus: vel ab Hungaris arcessendum? huius occasio: contra eunt¹ diplomata.</i> §. I.	<i>dato diplomate. §. III.</i>
	<i>Hodiernus eius habitus: situs amoenitas: est ad defensandum, importune posita. §. IV.</i>
<i>Bela rex, et dux Colomannus, praepositurae auctores: eius diploma, a Sigismundo confirmatum.</i> §. II.	<i>Habet praeposituram, et publicum tabularium: et expediendorum negotiorum publicorum facultatem, etiam legibus confirmatam: instaurandi conventus sollicitudo: quomodo se hodie habeat. §. V.</i>
<i>Stetit coenobium ante Tartarorum impressionem, estque ab iis exustum: eius muniendi potestatem Sigismundus praeposito indulget,</i>	

§. I.

Unica toti huic orae arx est, quam *Jászó* Hunga[p. 191.]ri, Latini *Iászoviam* dicunt. Ambigo, annon vocabulum, a *Iazygibus*, late hic olim habitantibus, arcii atque oppido haeserit. Ita ut opinemur, exacta nominis cum *Iazygum* adpellatione similitudo persuadet. *Jász* enim Hungaris *Iazygem*, significat; unde addito suffixo possessivo, fiet *Jászé*, quasi locus *Iazygis*, ac deinde crasso ore, *Jászó*. Quam tamen conjecturam, nemini obtruserimus:

Arcis Jászó etymon, num a Iazygibus:

^{a.)} Est et apud *Neograadienses* regiuncula, eodem isto vocabulo insignita, *Pesthiensi Provinciae* adfinis.

¹ sic; rectius *contraeunt*

certe, antiquitatis gnari, nihil fortassis habebunt, cur ei contra eant.¹ Nam et alia super-

sunt oppida vicique, *Iazygum* referentia memoriam: id quod de *Jászberény*, nemo tenere

fuerit inficiatus.^{b.)}ⁱ Hae erant coniectationes nostrae, cum ab amicis docemur, quidquid

vel ab Hungaris
arcessendum?

huius occasio:

contraeunt
diplomata.

hoc sit vocabuli, *Hungarico* idiomati debere originem. Arcem nimirum in petra, cui

Várhegy nomen est, exaedificari curavisse BELAM IV., ut esset circumsitae regioni adver-

sus *Tartarorum*, quas iam minabantur, incursions perfugio. Hic, dum strenue in opus

incumbitur, adsunt improviso barbari, et cum operas omnes, tum convolantem isthuc

multitudinem immani feritate contrucidant. Non aetati, non sexui parcebatur. Hic mar-

ritum uxor, matrem alibi infans, semianimis inclamabat, totaque circum moles eiulati-

bus morientium *Jaj! Jaj!*^{c.)} opplebatur. Missi ad regem, tantae cladis nuncii, cum quid

illic fieret, interrogarentur, nihil, inquiunt, post hostis abitum, quam *Jaj-szó*, hoc est,

dolentium et emorientium voces. Quibus rex: sit ergo, inquit, funestissimae arcis, ad

posteri[*p. 192.*]tatem nomen: *Jászó*. En, vocis originem, ab eventu petitam funestissi-

mo! Quam eo minus inficiaremur, quo est familiarius, plebeias narratiunculas locorum

originibus adspergere; nisi contrairent diplomata. Quae iam animus est exhibere, ut

constet, quemadmodum *praeposituram* antiquitus institutam, ita iura eius, et accensam

dominationem plurium regum sanctionibus fuisse confirmatam.

§. II.

Bela rex, et
dux Coloman-

nus, *praepositu-*
rae auctores:

eius diploma
a Sigismundo
confirmatum.

Primus, qui tabulis perscripsit coenobii iura, BELA IV. fuit. Eum liberalitate COLOMAN-

NUS, frater suus, praeivit. Utriusque pietatem SIGISMUNDUS recognovit, ratamque habu-

it, dato diplomate. Cuius quidem copiam, eo confidentius lectori facimus, quo maioris

beneficii loco habemus ipsi, quod tabulas, ex membrana αὐθεντικῇ potuerimus exscri-

bere. Habet autem ad hunc modum:ⁱⁱ SIGISMUNDUS *Dei gratia Romanorum Imperator*
semper Augustus ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Gal-
liciae, Lodomeriae, Cumaniae,² Bulgariaeque rex. Universis CHRISTI fidelibus praesenti-
bus pariter et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in omnium Salvatore. Etsi³
Caesarea atque regalis dignitas, tanto in gloria praeclarior, et in felicitate reddatur sublimior,
quanto excelsi mundi opificis reverentia cordi suo ferventius insidet, et ad eius nominis
exaltationem, mentis suaे acies frequentius occupatur; expedit praefecto, [p. 193.] ut loca

b.) Adde apud *Crasnenses in Processu Inferiori*, §. VI. numero 13. *Iász* vicum.

c.) *Jaj!* apud *Hungaros*, interiectio dolentis est, *ah, vae*, significans.

¹ rectius contraeant ² *Croatiae ... Cumaniae* om. FEJÉR 1843. p. 754. ³ FEJÉR 1843. l. c. et si

ⁱ In nota b.) *Matthias Belius opus suum, Notitiam scilicet Comitatus Crasnensis (Kraszna) affert, ubi autem revera in dicto loco, id est, in Processu Inferiori, §. VI. numero 13. vicus Jász reperitur. Haec Notitia Crasnensis in manuscriptis nunc haeret, quam nos in tomo IX. seriei nostrae edituri sumus. Vide autem mentionem pagi Jász in manuscripto isto Beliano in EFK Hist. I. ff. p. 58.*

ⁱⁱ *Hoc diploma, quod Belius infra recitat, a Sigismundo rege d. 24. Ian. 1436. productum est. Cuius photographiam regestamque vide in MOL DL-DF nr. 16087. Sigismundi litterae a Georgio Fejér postea publicatae sunt, excepto textu diplomatis Belae IV. in litteris iisdem citato, quippe quod ex autographo sub anno 1255. iam prodidisset. Vide in FEJÉR 1829. pp. 299–303. (diploma Belae IV.); FEJÉR 1843. pp. 754–757. (Sigismundi litterae, excepto diplomate Belae in iisdem contento). Quae cum ita sint, nonnisi eas partes, quas ex diplomate Sigismundi confirmatorio Fejér ediderat, cum hoc Beliano scrupulosius contulimus; diploma enim Belae non ex hoc Sigismundi, sed ex autographo Fejér publicaverat. De quo diplomate vide etiam notam i in p. 153.*

sancta¹ cultui divino mancipata, et in iuribus et libertatibus, moderata sollicitudine,² propensius principatus providentia conserventur, ac eadem, debito fulcimento roborentur. Ad cunctorum proinde, tam praesentium, quam futurorum hominum notitiam, harum serie volumus pervenire: quod fidelis noster venerabilis et religiosus, Stanislaus Praepositus Ecclesiae B.³ Ioannis Baptistae de Jázow,⁴ Ordinis Praemonstratensis, in sua ac conventus loci eiusdem personis, nostrae celsitudinis veniens in conspectum, exhibuit et praesentavit nobis quasdam litteras⁵ olim Serenissimi Principis⁶ Domini BELAE D. G.⁷ regis Hungariae, praedecessoris nostri felicis recordationis privilegiales, pendent authentico⁸ sigillo suo maiori duplaci⁹ communitas, super certis libertatibus et gratiarum praerogativis ac concessione seu collatione tributi, per ipsum quondam Dn.¹⁰ BELAM regem ipsi Ecclesiae de Jászow¹¹ factis et collatis, nec non nominibus terrarum, per eundem olim Dn.¹² BELAM regem, ac¹³ COLOMANNUM fratrem suum, eidem ecclesiae donatarum, ac cursibus metarum, et aliis certis conditionibus ipsius Ecclesiae de Jászovv¹⁴ et suarum possessionum, in tenore praetectarum litterarum¹⁵ infra scripto, latius et expressius contentis, confirmative confectas et emanatas, tenoris subsequentis: supplicans idem Stanislaus Praepositus Maiestati nostrae, suo et dicti sui¹⁶ conventus nominibus, et personis, humiliter et devote, ut ipsas litteras dicti quondam Domini BELAE regis ratas, gratas [p. 194.] et acceptas habendo, nostrisque litteris¹⁷ privilegialibus verbotenus¹⁸ inseri faciendo, pro ipsa ecclesia de Jászow¹⁹ eiusdemque praeposito et conventu, innovandas perpetuo valituras, confirmare dignaremur: quarum quidem litterarum eiusdem Domini BELAE²⁰ regis tenor sequitur in haec verba:ⁱ BELA, Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniaeque rex, universis CHRISTI fidelibus praesentem paginam inspecturis salutem in vero Salvatore. Effectum iusta postulantibus tam vigor aequitatis, quam usus exigit rationis, praesertim cum potentium vota et pietas adiuvat, et iustitia non relinquit: proinde ad universorum notitiam, tam modernorum, quam futurorum, praesentium insinuatione volumus pervenire; quod cum gens impia Tartarorum et crudelis, Domino permittente, cuius nequit iudicio contradici, regnum nostrum crudeliter invasisset, et nos post recessum eorundem versus Turna divertissemus, fideles nostri, Albertus Praepositus et Conventus de Jászow, ad nostram praesentiam accedentes, nobis conquerendo significarunt, quod omnia privilegia et instrumenta, quibus vigorem et fortitudinem metarum ecclesiae, et populorum suorum libertatem obtinebant, in fornacis fervore furor supra dictorum impiorum succendisset, supplicantes nobis humiliter et devote, ut supremae retributionis intuitu, omnes facultates ecclesiae, tam a nostris antecessoribus,^{a.)} quam a carissimo fratre nostro COLOMANNO,

^{a.)} Itaque, ante funesta haec BELAE tempora stetit iam *Praepositura Jászóviensis*: nunc iterum, nova hac indulgentia instaurata.

¹ FEJÉR 1843. l. c. *sacra* ² FEJÉR 1843. l. c. *solicitudine* ³ FEJÉR 1843. l. c. *om.* ⁴ FEJÉR 1843. l. c. *Jazow* ⁵ FEJÉR 1843. l. c. *literas* ⁶ FEJÉR 1843. l. c. *add. ac domini* ⁷ D. G. FEJÉR 1843. l. c. *Dei gratia* ⁸ FEJÉR 1843. l. c. *autentico* ⁹ FEJÉR 1843. l. c. *duplici* ¹⁰ FEJÉR 1843. p. 755. *dominum* ¹¹ FEJÉR 1843. l. c. *Jazow* ¹² FEJÉR 1843. l. c. *dominum* ¹³ FEJÉR 1843. l. c. *et* ¹⁴ FEJÉR 1843. l. c. *Jazow* ¹⁵ FEJÉR 1843. l. c. *literarum* ¹⁶ *dicti sui* FEJÉR 1843. l. c. *sui dicti* ¹⁷ FEJÉR 1843. l. c. *literis* ¹⁸ FEJÉR 1843. l. c. *verbo tenuis* ¹⁹ FEJÉR 1843. l. c. *Jazow* ²⁰ FEJÉR 1843. l. c. *om.*

ⁱ *Hic sequitur Belae IV. diploma anno 1255. promulgatum, de quo vide Reg. Arp. I/2. nr. 1062. Vide de hoc documento etiam notam nostram ii. in p. priore. Cum hoc diploma a Georgio Fejér separatim, nec ex diplomate Sigismundi, sed ex authenticis Belae litteris publicatum sit (FEJÉR 1829. pp. 299–303.), nonnisi differentias graviores in notis adnotavimus.*

illustri duce, collatas, litteris nostris renovare, et renovatas auctoritate sigilli nostri confirmare dignaremur. Quo[p. 195.]rum precibus inclinati, preces eorum audivimus, et exaudivimus cum effectu, nomina terrarum et libertates populorum, ac cursus metarum, et conditiones alias, in scriptum redigi facientes, iussimus confirmare; quarum series talis est: quod prima meta terae monasterii nostri de Jászow incipit a parte meridionali in uno monticulo lapidoso, inter duas valles, et est contigua villae curriferorum nostrorum Zekeres vocatae, deinde tendit ad fluvium Buldva, et in eodem fluvio descendit usque ad silvam,¹ et usum trium molendinorum, et exeundo de aqua, ascendit per quandam viam ad monticulum, ubi vigent arbustae versus occasum; relinquendo ipsam viam, descendit per eundem monticulum contra meridiem ad unam vallem; transeundo ipsam vallem vadit directe ad viam, qua itur ad aliquam silvam Feketey Erdő vocatam, transeundo ipsam viam directe tendit ad quandam petram existentem circa pratum Debregy, villam eiusdem Ecclesiae; relinquendo ipsam petram vadit ad fontem versus occasum, et deinde tendit ad quandam particulam terrae eiusdem monasterii Nyhatateluke vocatae, iuxta nigram silvam; deinde vadit inter duos montes, quorum unus vocatur Ayfey, a parte meridionali, et aliis vocatur Hygyshyg, a parte septentrionali, et ipse mons dictus Hygyshyg continetur †² intra †² eiusdem Ecclesiae; deinde tendit ad fontem Sumugy Buldva feu vocatum; relicto ipso fonte, tendit ad alium fluvium Zumulnukfeu vocatum, et per eundem fluvium descendit ad alium fluvium Gilnych vocatum, [p. 196.] qui separat a terris et metis Scepus, et in eodem fluvio Gilnych vadit usque ad Nyznanoupotoka,³ et ab inde descendit ad fluvium Bornanoupotoka⁴ vocatum, et per eundem fluvium ascensit ad alpes Golcha vocatas, et dividit ipsas alpes, et transit versus orientem, et ab inde descendit ad fluvium Ida, et circa eundem fluvium, a parte meridionali, tendit ad monticulum unum, et ascendendo ipsum monticulum descendit ad fluvium Aranas, per silvam Gozd vocatam, relictoque ipso fluvio, tendit versus metas villae Myhluk vocatae, quam quidem villam cum omnibus suis utilitatibus et pertinentiis universis Isaak, filius Abraam⁵ de genere Aba, Ecclesiae S. Ioannis Baptistae de Jászow, salubriter consulens, dedit, donavit, et contulit irrevocabiliter possidentem, pleno iure et perpetuo pro offensis et spolis, quae post recessum Tartarorum ipsi ecclesiae intulerat pro trecentis marcis et captivitate Alberti praepositi eiusdem ecclesiae; circumeundo ipsam terram, ascendit ad unum monticulum, iuxta arbores querici, et per eundem monticulum descendit ad vallem in meridiem ad ipsam villam Zekeres, ubi meta prima est incopta, et ibi terminatur. Praeterea quia ipsum monasterium nostrum, per insultum ipsorum Tartarorum, ad tantam devenerat egestatem, ita quod fratres in eodem existentes commode se⁶ non possent sustentare,⁷ eisdem⁸ praeposito et fratribus pro remedio animae fratris nostri carissimi COLOMANNI, felicis recordationis, dedi[p. 197.]mus tributum exigendum,⁹ et pro reparacione dicti¹⁰ monasterii, quia ipsum monasterium a COLOMANNO fratre nostro carissimo nondum erat^{b.)i}

b.) Mentionem COLOMANNI ducis, in rebus BELAE IV. apud BONFINIUM Decade II. Lib. VIII. legas. Fuit frater BELAE, natu secundus. PISTORIUS in *Regum Hung. Genealogia*, regem Haliciae fuisse ait, a Tartaris, cum fratri subsidio venisset, occisum.

¹ FEJÉR 1829. p. 300. ² FEJÉR 1829. p. 301. in terra ³ FEJÉR 1829. l. c. *Vyzuans potoka* ⁴ FEJÉR 1829. l. c. *Borna potoka* ⁵ FEJÉR 1829. l. c. *Abraham* ⁶ commode se FEJÉR 1829. p. 302. *commodiōse* ⁷ FEJÉR 1829. l. c. *sustentari* ⁸ FEJÉR 1829. l. c. *eidem* ⁹ FEJÉR 1829. l. c. *exigere* ¹⁰ FEJÉR 1829. l. c. *ipsius*

ⁱ *Mentiones Colomanni ducis in decadibus Bonfinianis, sicuti Belius in nota b.) admonet, vide in BONFINI 1581. p. 286, 295, 296; vide etiam BONFINI 1936–1976. 2.8.3, 228, 231, 232. Locum genealogiae Pistorii in eadem nota comprehensum vide in PISTORIUS 1600. p. 554.*

consummatum. Item omnem collectam populorum suorum, quae ratione regum exigi consuevit, pro reficiendis aedificiis, temporibus successivis, dicto monasterio donavimus pacifice possidere in perpetuum. Insuper omnes caussas populorum suorum iudex Praepositi monasterii eiusdem, pro tempore constitutus, et villicus iudicabunt, et omnia iuramenta in monasterio S. Ioannis praestabunt. Hanc etiam specialem gratiam iam dicto monasterio duximus faciendam, quod nullus comitum de †Abayvár¹, et de aliis comitatibus castri pro tempore constitutorum, in qualibuscunque articulis caussarum, populos ipsius monasterii nostri audeat, vel praesumat² iudicare. Item in ipsa³ villa Jászow et in foro eiusdem monasterii nostri exercebunt officia sua cum iudice et villico eorundem. Praeterea terras, videlicet: Pochym et Poche, Moncykedy, Neste, Pereche et Jeche, a COLOMANNO fratre nostro carissimo eidem ecclesiae collatas, cum antiquis metis et terminis confirmamus. Item terras Noae, et Sauli, vocatas, quas nos eidem ecclesiae contulimus de novo, et terram Andreeae emptitiam, quam dux COLOMANNUS eidem ecclesiae contulerat, cum ceteris confirmamus. Item populi saepe dicti monasterii de Jászow, de Debragh, Elthvan, et Rodnuk, [p. 198.] tenebuntur solvere decimas, tam in magnis, quam in minutis, quae nos contingebant, et ad nostra dicia⁴ portabantur, eidem ecclesiae in perpetuum. Item propter maiorem devotionem, quam ad ipsos fratres de Jázow, Ordinis Praemonstratensis, habuimus et habemus, praeposito et fratribus eiusdem monasterii hanc duximus gratiam faciendam, ut privilegia et litterae praepositi, ac fratrum monasterii eiusdem, evidenter emanatae, ratione possessionum emendarum et vendendarum,⁵ et universarum caussarum in regno nostro rationabiliter moventium, seu motarum pro centum marcis credantur, coram quibuscunque capitulis, seu iudicibus in regno nostro per nos deputatis, et acceptentur. Ecclesiam vero S. Michaelis Archangeli,^{c.)} praepositus, cui voluerit, poterit assignare. Ut igitur huius confirmationis series, robur obtineat perpetuae firmitatis, nec unquam nostris, aut nostrorum temporibus successorum, valeat in irritum retractari, in argumentum maioris certitudinis litteras nostras concessimus duplicitis sigilli nostri munimine roboras. Datum per manus discreti viri magistri Smaragdy, Albensis Ecclesiae praepositi, aulae nostrae vice cancellarii dilecti et fidelis nostri. Anno Domini millesimo CC. quinquagesimo quinto, regni autem nostri anno vicesimo. Nos igitur humillimis et devotis praefati domini Stanislai praepositi supplicationibus antefatis, per [p. 199.] eum, suo et praefati Conventus sui nominibus, celsitudini nostrae subiective oblatis, pie exauditis et clementer admissis, praescriptas litteras, annotati quondam Domini BELAE regis, non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte vitiatas, immo merae et sincerae veritatis integritate praepollentes, praesentibusque litteris⁶ nostris privilegialibus, verbotenus insertas, quoad omnes earum clausulas, continentias et articulos, acceptamus, approbamus et ratificamus. Easque nihilominus ob spem et devotionem, quam ad sanctos gloriosos et electos DEI, et praecipue ipsum B.⁷ Ioannem⁸ Baptistam, prae-cursorem Domini nostri IESU CHRISTI, in cuius nomine sanctissimo et gloriose praedicta ecclesia de Jázow⁹ fundata et constructa existit, gerimus et habemus, cuiusque meritis et precibus nedum in terris, sed et in caelesti¹⁰ patria pie speramus confoveri, simul cum omnibus libertatibus et gratiarum praerogativis, ac¹¹ collatione tributi, nec non cursibus metarum, et aliis

c.) Est haec oppidi Ecclesia, in quam *ius patronatus* rex praeposito confert. Vide infra, *Historiam oppidi*.

¹ primum Abauyvar, littera vero u ab alia manu deleta ² audeat, vel praesumat FEJÉR 1829. l. c. audeant, vel praesumant ³ FEJÉR 1829. l. c. illa ⁴ FEJÉR 1829. p. 303. olicia ⁵ emendarum et vendendarum FEJÉR 1829. l. c. vendencium et emencium ⁶ FEJÉR 1843. p. 755. ⁷ FEJÉR 1843. l. c. beatum ⁸ FEJÉR 1843. l. c. Johannem ⁹ FEJÉR 1843. l. c. Jazow ¹⁰ FEJÉR 1843. l. c. coelesti ¹¹ FEJÉR 1843. l. c. et

singulis, superius in tenore praescriptarum litterarum¹ eiusdem Domini BELAE regis tenore,² limpidiis contentis et specificatis, mera auctoritate et potestatis plenitudine ex certaque scientia³ nostrae Maiestatis, pro eisdem, Ecclesia de Jázow,⁴ ac praeposito et conventu eiusdem innovandas⁵ perpetue⁶ valituras, absque alieni iuris praeiudicio, confirmamus, praesentis scripti nostri⁷ patrocinio mediante. In cuius rei memo[p. 200.]riam firmitatemque perpetuam⁸ praesentes concessimus litteras⁹ nostras privilegiales, pendentis authentici maioris novi duplicitis sigilli nostri, quo ut rex Hungariae utimur, munimine roboras. Datum per manus Venerabilis Domini Matthiae¹⁰ de Gathaloucz praepositi Ecclesiae Quinque-ecclesiensis,¹¹ aulae nostrae supremi cancellarii, fidelis nostri dilecti, anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto, nono Calendas mensis Februarii, regnorum nostrorum anno Hungariae etc.¹² quadragesimo nono, Romanorum vicesimo sexto, Bohemiae sedecimo, imperii vero tertio: Venerabilibus in CHRISTO patribus, Dominis Georgio Archiepiscopo Strigoniensi; Colocensi, Spalatensi,¹³ ac Jatreensi¹⁴ sedibus vacantibus, Petro de Rozgon Agriensi, fratre Iohanne¹⁵ de Korchula¹⁶ Varadiensi, Georgio Lépes, Transilvanensi,¹⁷ Zagrabensi sede vacante; Henrico Quinque-ecclesiensi; Simone de ante dicta Rozgon, Veszprimensi; Clemente Iauriensi, Vacziensi sede vacante,¹⁸ Georgio Nitriensi, Chanadiensi sede vacante, Iosepho Bosnensi, Iacobo Sirmiensi, Tinniniensi sede vacante,¹⁹ Vito Corbaviensi, Iohanne²⁰ de Dominis Segniensis²¹ ecclesiarum episcopis ecclesias DEI feliciter gubernantibus, Scibiniensi, Novensi, Scardonensi, Traguriensi, Makariensi et Pharensi²² sedibus vacantibus. Item magnificis Mattheo de Pallaucz²³ dicti regni nostri Hungariae palatino; Ladislao de Chaak, vajvoda²⁴ [p. 201.] nostro Transilvanensi,²⁵ comite Stephano de Báthor, iudice curiae nostrae; Mathkone de Talloucz,²⁶ totius regni nostri Sclavoniae, Iohanne²⁷ et Stephano de²⁸ Frangepan, Veglae, Segniae et Modrusiae comitibus, regnorum nostrorum Dalmatiae et Croatiae praedictorum; Desevv²⁹ et Ladislao de Gara, Machoviensibus banis, honore bannatus Zevriniensis vacante; Iohanne³⁰ de iam fata Rozgon tavernicorum; Emerico filio Nicolai vajvodae³¹ de Marczali,³² ianitorum,³³ Iohanne³⁴ et Stephano de Berén³⁵ dapifero-rum; Paullo³⁶ et Iohanne³⁷ Kompolth de Nana, pincernarum; Laurentio de Hétréhvar,³⁸ agazonum nostrorum magistris, ac Stephano et Georgio de praefata Rozgon, comitibus nostris Posoniensibus, aliisque quam plurimis regni nostri comitatus tenentibus et honores. Hactenus, insigne illud diploma.

¹ FEJÉR 1843. l. c. *literarum* ² om. FEJÉR 1843. l. c. ³ *certaque scientia* FEJÉR 1843. l. c. *antiqua licentia* ⁴ FEJÉR 1843. l. c. *Jazow* ⁵ FEJÉR 1843. l. c. *innovantes* ⁶ FEJÉR 1843. l. c. *perpetuo* ⁷ om. FEJÉR 1843. l. c. ⁸ om. FEJÉR 1843. l. c. ⁹ FEJÉR 1843. l. c. *literas* ¹⁰ FEJÉR 1843. l. c. *Mathiae* ¹¹ FEJÉR 1843. l. c. *Qq.-Ecclesien.* ¹² om. FEJÉR 1843. l. c. ¹³ FEJÉR 1843. l. c. *Spalaten.* ¹⁴ E et FEJÉR 1843. l. c. *Jadrensi* ¹⁵ FEJÉR 1843. l. c. *Joanne* ¹⁶ FEJÉR 1843. l. c. *Corchula* ¹⁷ Lépes, Transilvaniensi FEJÉR 1843. l. c. *Lepes*, Transsilvanien. ¹⁸ Henrico ... vacante om. FEJÉR 1843. l. c. ¹⁹ Iosepho ... vacante om. FEJÉR 1843. l. c. ²⁰ FEJÉR 1843. l. c. *Joanne* ²¹ FEJÉR 1843. l. c. *Segnien.* ²² *Scibiniensi...Pharensi* FEJÉR 1843. l. c. *Sibinicen. Nonen. Scardonen. Tragurien. Makarien. et Pharen.* ²³ *Mattheo de Pallaucz* FEJÉR 1843. l. c. *Mathaeo de Paloucz* ²⁴ FEJÉR 1843. l. c. *vaivoda* ²⁵ FEJÉR 1843. l. c. *Transilvanien.* ²⁶ *Mathkone de Talloucz* FEJÉR 1843. l. c. *Matkone de Thalloucz* ²⁷ FEJÉR 1843. l. c. *Joanne* ²⁸ om. FEJÉR 1843. l. c. ²⁹ FEJÉR 1843. l. c. *Desew* ³⁰ FEJÉR 1843. l. c. *Joanne* ³¹ FEJÉR 1843. l. c. *vaivodae* ³² FEJÉR 1843. l. c. *Marczaly* ³³ FEJÉR 1843. l. c. *janitorum* ³⁴ FEJÉR 1843. l. c. *Joanne* ³⁵ *de Berén* FEJÉR 1843. l. c. *do Peren* ³⁶ FEJÉR 1843. l. c. *Paulo* ³⁷ FEJÉR 1843. l. c. *Joanne* ³⁸ FEJÉR 1843. l. c. *Hedrewar*

§. III.

Colligimus hinc, stetisse coenobium ante, quam *Tartari* regionem evastavissent, fuisseque non duci COLOMANNO solum, fratris BELAE IV., sed antegressorum etiam regum munificentia exornatum. Itaque nominis ea derivatio, quam supra adtulimus, commentitia sit oportet; tametsi palam fiat ex ipsis hisce tabulis, exustum fuisse, ac forte solo etiam aequatum coenobium. Exili postea aedificio instauratum, stetit annis fere ducentis, cum maleficentissimorum hominum iniuriis adpeteretur denuo. Id vero coegit Stanislauum praepositum, ut facultatem a SIGISMUNDO [p. 202.] impetraret, coenobii turritis moenibus communandi. Diploma est huiusmodi:ⁱ *Nos SIGISMUNDUS, Dei gratia Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. rex. Memoriae commendamus, tenore praesentium, significando quibus expedit, universis. Quod fidelis noster venerabilis et¹ religiosus Stanislaus² praepositus Ecclesiae B. Iohannis³ Baptistae de Jászou, Nostrae Celsitudinis accedens conspectum, Nobis exposuit, in hunc modum. Quomodoquidem⁴ praedecessores sui, praepositi scilicet dictae ecclesiae, per quosdam malefactores, immo⁵ rebelles et contumaces iobbagyones⁶ ipsius ecclesiae de Jászó,⁷ rabida acerbitate, diabolica instigante furia⁸ seductos, propter parentiam fortalitii, in quo se ab insultibus talium malefactorum tutari,⁹ et praeservare valuerint, in domibus dictae praepositurae crudeli nece interemti¹⁰ exstisset: propter quod formidaret et ipse Stanislaus praepositus a similibus malefactoribus, et praesertim iobbagyonibus¹¹ suis rebellibus, et malignis ac rabidis eorum invasoribus,¹² sibi consimile¹³ malum temporis¹⁴ in processu posse evenire. Supplicans his exposuit¹⁵ idem Stanislaus praepositus maiestati nostrae humiliter et devote, ut sibi circa praemissa, gratiarius de remedio dignaremur providere opportuno.¹⁶ Unde Nos, tam¹⁷ ad huiusmodi¹⁸ humillimae supplicationis instantiam ipsius Stanislai praepositi, nostrae per eundem¹⁹ propterea oblatae maiestati, tum etiam ex gratia speciali, potissime ex eo, ut idem Stanislaus [p. 203.] praepositus, et sui successores praepositi, protervas rebelliones, et rabidas insultationes, quorumlibet sibi forsitan adversari satagentium, et praesertim iobbagyonum²⁰ suorum rebellium, eo facilius eludere²¹ et conculcare, eoque tutius et liberius, divinis obsequiis insistere et inhaerere valeat atque possit, eidem id gratiose duximus adnuendum,²² immo²³ annuimus et concedimus, praesentium per vigorem, ut ipse Stanislaus praepositus, habitationem seu domum suam et dictae suaee praepositurae, iuxta suaee voluntatis libitum, opere lapideo, seu ligneo, ad modum castri, seu castelli, turribus, moeniis,²⁴ et propugnaculis, pro personae propriae, rerumque et*

*Stetit coenobium ante
Tartarorum impressionem,
estque ab iis exustum:*

*eius muniendi
potestatem
Sigismundus
praeposito
indulget, dato
diplomate.*

¹ FUXHOFFER 1803. II. 28. ac ² FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *Stanizlaus* ³ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *Iannis*
⁴ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *quando quidam* ⁵ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *imo* ⁶ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *iobbagyones* ⁷ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *Jászov* ⁸ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *versutia* ⁹ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *tutare* ¹⁰ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *interempi* ¹¹ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *iobbagyonibus* ¹² FUXHOFFER 1803. II. 29. *incursionibus* ¹³ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *simile* ¹⁴ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *temporum* ¹⁵ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *expositis* ¹⁶ *providere opportuno* FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *opportuno providere* ¹⁷ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *tum* ¹⁸ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *huiuscemodi* ¹⁹ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *eundem* ²⁰ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *iobbagyonum* ²¹ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *elidere* ²² FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *annuendum* ²³ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *imo* ²⁴ FUXHOFFER 1803. II. 1. c. *maenisi*

ⁱ *Hoc diploma d. 26. Ian. 1436. a Sigismundo rege Conventui Jászóviensi indultum est; cuius photographiam vide in DL-DF 232925. Textus eius editus est in FUXHOFFER 1803. II. 28–29.*

bonorum suorum, ac¹ dictae suae ecclesiae uberiori tutela ac² defensione, fulcire ac fortificari facere valeat atque possit, ex praesenti Nostrae Maiestatis annuentia et concessione speciali. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum³ mediante. Datum in Alba Regali⁴ secundo die festi Conversionis B. Pauli Apostoli, anno Domini millesimo quadragesimo nono.⁵ Itaque, inermis hucusque fuit praepositura; postea vero, aedibus non minus, quam munitionibus coepit invalescere.

§. IV.

Hodiernus eius Iam refert⁷ arcem, si muros spectes et moenia, non invalidam. Praetorium quadraginta passus latum, totidemque longum, quadrata ex aequo mole adsurgit. Eodem ambitu et ecclesia continetur, *D. Iohanni Baptistae* [p. 204.] veterum pietate consecrata. Ampla ea est, et eximie perculta, cum variis monumentis atque picturis, tum altaribus quoque, quorum tria numerat, summum illud, et lateralia duo. Huic ab aquilone turris cohaesit, solido opere, in quatuor contignationes substructa. Ante quam⁸ fastigia ineant, ambulacro succingitur, habetque conclave, captandis ethesiis in primis idoneum. Area praetorii ad aedificii modum quadrata est, fonte instructa saliente, cui proximi montes per subterraneos ductus perennem aquam suffundunt. Porta aditur unica, in qua tympana, ex more, cum diescit vesperascitve, pulsantur. Fastigium turriculatum est, atque horologio instructum. Moenia denique piscina circuit, et laxa, et profunda. Per hanc, tubi illi, qui aquam arci suffundunt, transducuntur. Universim, situs arci obtigit amoenus, idemque insulanus. *Bodva* enim, cum prona valle, ab inferiore *Metzenzéff*, bis mille circiter passus emensa est, ultra arcem nostram in geminum alveum diffunditur, quorum orientalis ille oppidum *Iászó*, alter occidenti obiectus radices montis ac petrae, quam infra describemus, subluit; dum coadunata iterum infra oppidum, aquarum mole integer manere incipiat. Hac ergo insula arx resedit, cum vico *Pizendorff*, agri item et pratorum quadam portione. Obiacet autem petrae *Várhegy* dictae versus occidentem, prorsus e regione vallis, cui *Tapolcza* nomen est. Ista situs ratio facit, ut arx minus idonea credatur obsidioni ferendae, tametsi egregie sit communita. Praeterquam enim, quod vicinos utroque latere montes habet, unde proclivis in arcem est despectus, aquis insulano etiam hoc positu privari posset facile, refossis, [p. 205.] quos diximus, subterraneis illis ductibus.

*situs
amoenitas:*

*est ad
defensandum
importune
posita.*

§. V.

*Habet
praeposituram
et publicum
tabularium:
et expediendo-
rum negotio-
rum, facultatem:* Praecipua ei dignitas, cum a *praepositura* est, tum a publico tabulario, atque adservandarum litterarum procuratione. Nostri *locum authenticum* vocant, ubi publicae non minus, quam privatorum tabulae possint recondi; et quod caput rei est, *fassiones*, et id genus *caussae iuridicae*, cum fide publica acceptari expedirique. Huc spectant diplomatis verba:ⁱ Item, propter maiorem devotionem, quam ad ipsos fratres de Iaszow *Ordinis Praemonstra-*

¹ FUXHOFFER 1803. II. l. c. et ² FUXHOFFER 1803. II. l. c. et ³ FUXHOFFER 1803. II. l. c. *literarum*

⁴ *Alba Regali* FUXHOFFER 1803. II. l. c. *Alba-Regali* ⁵ *millesimo ... sexto* FUXHOFFER 1803. II. l. c. 1436.

⁶ *regnorum ... nono* FUXHOFFER 1803. II. l. c. om. ⁷ sc. *praepositura* ⁸ sic Belius scribit illud vocabulum, ut et alibi separatim huiusmodi verba denotat

ⁱ *Hoc loco diploma Belae IV. anno 1255. emanatum a Belio iterum recitatur. Vide notam nostram i. in p. 153.*

tensis habuimus et habemus, praeposito et fratribus eiusdem monasterii, hanc duximus gratiam faciendam, ut privilegia et litterae praepositi, ac fratrum monasterii eiusdem, evidenter emanatae, ratione possessionum emendarum et vendendarum,¹ et universarum caussarum in regno nostro rationabiliter moventium, seu motarum, pro centum marcis credantur coram quibuscunque capitulis seu iudicibus in regno nostro per nos deputatis, et acceptentur. Placuit ista repetere, ne non adversa in diplomate, a lectore transmittantur. Videre hinc est, antiquam hanc *Iászóviensis Praepositurae* praerogativam esse. Quam secuti reges, ad nostram usque aetatem, legibus latis adprobarunt; tametsi ob bellorum iniurias aliquamdiu contemeratam. Discas id ex anni MDCIX. decreto:^{d.)ⁱ} *Supplicant² status et ordines regni, ut sua Maiestas Iászóviensem³ et Thurocziensem conventus restaurare dignetur: interim tamen, usque ad eliberationem bonorum, ma[p. 206.]neant et sint requisitores in Iászoviensi⁴ Conventu, et si conventuales introducti fuerint, requisitorum officia cessent.* Nempe dissipato conventu, bona simul, quae ei fuerunt adscripta, confertissimis bellis ac tumultibus, alienata fuisse oportuit: irreparabili propemodum tabularii iactura. Hinc nova opus fuit sanctione, ut et conventus instauraretur⁵ denuo, redintegrareturque tabularium. Sic habet FERDINANDI III. decretum:^{e.)ⁱⁱ} *contenti redundunt status et ordines, ut iuxta benignam suae Maiestatis resolutionem Praepositura Iászoviensis⁶ in prima vacantia, in pristinum statum redigatur, ac interim litterarum⁷ in sacristia conventus eiusdem habitarum conservationi et custodiae diligentius, quam hactenus, provideatur; sacerdotesque conventuales, ad minimum quinque ad peragenda rite et absque defectu munia conventionalia inteteneantur. Contra directores porro litterarum et litterarium⁸ instrumentorum, sub praeteritis disturbiorum temporibus ablatorum ex eodem conventu, et Capitulo Agriensi, veluti publicos praedones, vigore articulorum superinde⁹ sanctitorum, per supremos et vice-comites comitatum procedatur. Valuit solemnis haec sanctio, redditusque sibi ipsi est conventus, ut iure cum quoconque loco authenticō alio contendī iam possit: ad eum modum et tabularium instructum est omni genere monumentorum, et, qui conventum agunt, solertes sunt, atque ex legum praescripto ad rem adtenti.* [p. 207.]

publicis
etiam legibus
confirmatam:

instaurandi
conventus
solicitudo:

quomodo se
hodie habeat.

II. *Oppidum Jászó*

S Y N O P S I S.

Cognomen oppidum arce antiquius: eius origines: et incrementa. §. I.

Quo sit positu: interluitur rivo perenni: aedes sacra: deleta ab Hussitis: iterumque

instaurata. §. II.

Agri qualitas et ambitus: montes et valles: rus frumentarium et prata: vineae et harum fructus. §. III.

^{d.)} Articulo L.

^{e.)} Anni MDCXLVII. Articulo CI.

¹ emendarum et vendendarum FEJÉR 1829. p. 303. vendencium et emencium ² NOVELLAE 1698. p. 25. add. etiam ³ NOVELLAE 1698. l. c. Jaszoviensem ⁴ NOVELLAE 1698. l. c. Jaszoviensi ⁵ hoc verbum in C legi vix potest; add. sec. E ⁶ NOVELLAE 1698. p. 193. Jaszoviensis ⁷ NOVELLAE 1698. l. c. literarum ⁸ litterarum et litterarium NOVELLAE 1698. l. c. literarum et literarium ⁹ corr. ex super inde sec. E et NOVELLAE 1698. l. c.

ⁱ Locum in nota d.) citatum vide in NOVELLAE 1698. p. 25.

ⁱⁱ Vide hunc locum in nota e.) citatum, ac in sequentibus verbotenus insertum in NOVELLAE 1698. p. 193.

Petra oppido vicina: specus natura cavata: eius interiora: et profundum: fuit olim ac colis perfugio: antrum eiusdem petrae aliud: eius habitus et usus: fastigium petrae arx insedit. §. IV.

Oppidani Hungari sunt: eorum occupatio: ferri fodina huia: fora annua. §. V.

Fuit oppidum perfugio Agriensi Capitulo: sanctiones ea de re publicae: transfertur Cassoviam capitulum. §. VI.

§. I.

Cognomen oppidum arce antiquius: eius origines: et incrementa.

Arci oppidum adsitum est, cognomen illud, atque originis omnino antiquioris. Neque enim falluntur, qui existimant, ante exstisset oppidum, quam *praepositura* isthic constituta est. Id profecto ex BELAE diplomate, quod supra dedimus, liquido adparet. Tabernas hic posuerant metallici, qui venas montium circumiectorum scrutabantur, colebantque viculum diutius, dum invalescente convenarum numero locus fieret oppidanis aedibus. Sunt, qui putent, pastores sua inibi habuisse tuguria, ubi aestivarent hibernarentque cum pecore, Hungaris *Iászol*,^{f.)} et brevius *Iászó* dicta: quod *praesepe* notat: ut frequentatum iam re pecuaria locum, metallicorum genus, †locum^{†1} in sedem sibi delegerit. Id dum fiebat, arcem in monte proximo, *Várhegy* adpellant hodieque, ANDREAS II., [p. 208.] quem *Hierosolymitanum* dicimus, et post eum, filius BELA IV. atque huius frater, COLOMANNUS dux, instruebant. Fecit haec arcis vicinitas, et regum haud infrequens in ea diversatio, ut copiosiores subinde in *Iászoviensem* coloniam incolae coirent. Adde opulentos ex metallis redditus, quorum accessione brevi ad oppidi modum vicus increvit, invitavitque reges, quos diximus, atque COLOMANNUM ducem in primis, ut, et surgens oppidum privilegiis donarent, et constituta isthic *Praepositura B. Iohannis Baptiste*, multum ad celebritatem momenti adferrent. Haec de originibus, atque incrementis oppidi.

§. II.

Quo sit positu: interluitur rivo perenni: aedes sacra:

Positum est in valle, unico admodum sed longiori vico, ab oriente, in occiduum solem, decurrente aedibus instructum, ad habitandum non minus, quam rusticandum, idoneis. Ad oppidi opportunitatem pertinet, quod rivo perenni interluitur, ἀνωνύμῳ eo, nisi a valle, qua editus est, denominatum velis, quam *Olsanicza* vocant. Obliquo primum alveo e septentrione oppido adlabitur, quod ubi occidentali eius latere subiit, labitur in orientem, rigataque eximia vici parte, declinat versus meridiem, dum ad petram *Várhegy* delatus, *Bodvae* amni immergatur. Itaque oppidum situ est irriguo, quippe ab aquilone rivo, quem diximus, a meridie *Bodva* sublatum. Ab utraque autem plaga, elevatiore positu, in vallem arctatur; hinc colle, illinc petra *Várhegy* obiacentibus. Hanc situs rationem [p. 209.] secuti primi conditores, aedem quoque sacram colli oppido a septentrione adposito inaedificarunt. Ampla ea est, neque inelegans, nomini *S. Michaelis*² archangeli dedicata. Intus decoram faciunt altaria, quorum tria sunt arte statuaria educta. *Chorus* sonoro organo, atque musicis instrumentis aliis sic satis instructus³ est. Neque emortalia

^{f.)} Hoc si certum esset, exploratumque, haberemus etymon nominis, extra dubietatem positum.

¹ add. sec. Belio, sed, si recte legitur, erronee; cum prius iam vocabulum hoc in sententia ponitur; ita etiam in **E** ² corr. ex *Machaelis* sec. ms. **E** ³ corr. ex *insctruetus*

monimenta hic atque illic conspicua desideraveris. Iam et turri altitudinis eximiae praefulcitur, quam nuper accepimus instauratam. Cum *Hussitae* et reliqua *Bohemorum* colluvio, tota *Hungaria Superiore* praedabunda grassaretur, non oppidum modo universum, sed aedem quoque sacram funditus eversam fuisse, domestica *praepositurae* monimenta loquuntur. Diutius postea in ruderibus iacuit, dum a sacro hoc *Praemonstratensium* ordine iterum exaedificaretur.

*deleta ab
Hussitis:*

*iterumque
instaurata.*

§. III.

Ager oppido circumsitus, laxe is¹ quidem procurrit, sed quia montibus asperatur, sterilis est effoetusque. Et a septentrione quidem, inter territoria *Iászo-Mindszent*, et *Felsö-Metzenzéff*, finibus *Scepusiensium*, iuxta vallem *Zábawa* dictam, describitur, ea prorsus regione, qua fines sunt vici *Scepusiensis*, *Koisó*. Hinc *Felsö-Metzenzéff*, *Iászo-Mindszent*, et *Aranyidkæ* sub ipso cacumine alpium *Holicza* limitaneus, pone *Alsó-Metzenzéff*, atque *Tornensium* terminos in occidentem deflectit, dum ab oriente praedio *Hetény*, et vico *Rudnok*, redeuntibus in circulum terminis, definiatur. Montium, quibus insidetur, [p. 210.] tot fere sunt nomina, quot diversi situs. Hos valles intercurrunt, itidem varie denominata. In his *Zábawa*, *Király-Pataka*, *Kriska*, et *Tapolcza* censemur. Quorum fluviali, quin et *Bodva*, piscibus adfluunt et cancris. Maxime familiares sunt trutae, et id genus saxatiles alii. Montanum ingenium frumentarius ager prorsus refert, infoecundus sane, et multi indigus laetaminis. Prata utroque oppidi fine laeta sunt, et laudatissimi foeni proventu commendanda. Circumsessum montibus ac silvis oppidum et lignationem, et pascua, quam reris, arctiora habet: omni fere silvarum proventu arci priscis iuribus adscripto. In his glandem et ferarum insignem copiam merito censueris. Id mirere, placere potuisse incolis, in hac *Carpathi* vicinitate cultum vineaticum. Habent enim colles viteros, si ex iucundo obtutu existimaveris, commodos; sed profecto, fructus austeri, neque exculti satis; tunc potissimum, ubi annus incidit frequentibus pluviis madidus: magna eorum molestia, qui vernaculo hoc vino, tamquam demenso suo, in gratiis vicitant.

*Agri qualitas
et ambitus:*

*montes et
valles:*

*rus frumenta-
rium et prata:*

*vineae et
harum fructus.*

§. IV.

Non est sine mentione dimittenda petra oppido adsita, et natura cavatae in ea specus. Ac petra quidem ipsa celsa est, atque abrupta, ut *Sogdianam* illam dices, quae ALEXANDRI M. virtutem, et in enitendo contentionem exercuit. Mollius a sole meridiano aditum, in aquilonem autem ita praerupta est et ardua, ut ad solum eius obtutum me[p. 211.] rito horrescas. Nunc enim abscissis ad parietinarum modum lateribus, nunc saxis ruinam minantibus adtollitur, dum rigido fastigio caput inferat in aera. Media sui regione specum aperit, rictu obscuro quidem, sed hiante eo. Est is passuum fere quinque; quibus superatis gemino fornice, artifice natura, discriminatur. Uterque facile centum armatos viros cepерit, ita in orientem laxatur. Simul autem concamerationes in occidentem flectuntur, arctiores esse incipiunt, deprimunturque in profundum petrae meatus angusto, ut intrare volentibus viritim, et quasi per gradus, ad passus circiter viginti

*Petra oppido
vicina:*

*specus natura-
cavata:*

eius interiora:

¹ hoc vocabulum hic plane supervacaneum esse videtur

et profundum: descendendum sit. Huc ubi ventum est, laxiore iterum meatu deprimitur, descensus adeo difficilis, ut nisi colligatis longo ordine immissisque scalis, adiri nequeat. In fundo rivum habet, limpidissimi iuxta et copiosi laticis. Qui cum aliquantis per streperus per confragosa antri in meridiem manavit, occultat deinde alveum, atque ad vicum *Somodi* magno aquarum impetu in apricum perrumpit. Fuit olim, grassantibus *Tartaris*, potissimum BELAE IV. et LADISLAI *Cumani* temporibus, accolis perfugio, ubi et vitam servarent, et fortunas. Aditum certe muro praemuniverant, atque ferreis valvis: sicuti id rudus extans hodie condocet. Praeter istud, quod vidimus, aliud quoque eodem petrae latere, sed recedens ad quinquaginta in occidentem passus, antrum aliud visitur. Duobus id ostiis, sed coniunctis mutuo aditur, meatu iam¹ arcto, ut non nisi serpendo queant subiri. Superatis angustiis, longe [p. 212.] lateque sinuari specus incipit, et nunc cavari in laxos fornices, nunc iterum coire in angustas scrobes. Durat haec situum vicissitudo ad ima usque petrae. In hanc accolae rebus trepidis fortunarum optima pretiosissimaque congregabant. Ac certum est omnino, si quid huic naturae opificio artis accederet, conditorum futurum esse, atque perfugium nulli usquam secundum. Summo petrae fastigio arx, cuius semel iterumque meminimus, imposita fuit, si ex ruderibus coniicias, ampla satis splendidaque, si autem ex situ, propemodum inexpugnabilis. Sedem ANDREAE II., BELAE IV. et secutis postea regibus usque ad CAROLUM I. praebuisse, constans accoliarum narratio est. Nomen et occasum nemo nos docere potuit. Petra sane vulgariter *Várhegy*, hoc est, *mons arcis* adpellatur.

§. V.

Oppidani Hungari sunt: Sed ut ad oppidum redeamus, colitur id ab *Hungaris*, avitae religionis, quae *Romano Catholica* est, tenacissimis. Cum enim, tota circum regione, magna sacrorum enata est permutatio, soli fere *Iászóienses*, quam a maioribus acceperant, colendi DEUM rationem, constanter retinuere. Alioquin, et rusticari strenue, et mercatibus rem auctitare didicerunt. Utramque diligentiam oppidi situs suggestit. Nam ager quidem ex montani positus vitio sterilis agricolationem poscit scrupulosam; collimitum autem plurium comitatuum, quod insedit oppidum, mercandi opportunitatem vel invitum obtrudit. Itaque, quia vicini sunt *Scepusiensi*[p. 213.]bus, *Gömöriensibus*, *Tornensibus*, et *Borsodiensibus*, rusticis merces huc atque illuc devehent, frumentum potissimum, atque vinum; quod in montana oppida, *Stoss*, *Szomolnok*, *Remete* et *Schwedler*, cum lucro inferunt, novas iterum merces, quas divendant alibi, revehentes. Est et ferri fodina in agro oppidi cum officina, in qua conflatur ferrum, procuditurque in supellectilem; sed ea singula, quin et gemina mola frumentaria, quam *Bodva* versat, ad rationes *praepositurae* iure vetere sunt relata. Ceteroquin, ad oppidi cum decora, tum utilitatem etiam retuleris annua fora, quae hic, *dominica Rogate*, et diebus *S. Michaeli* archangelo et *D. Luciae* sacris, non infrequente hominum concursu celebrari acceperimus.

¹ ita et in E; malim tam

§. VI.

Permulum oppido celebritatis accessit, quod ex decreto regis et statuum *Capitulum Agriense*, post captam a *Turcis* urbem, exsulare coactum hospitio acceperit. Distinuit enim ea cura et regem, et ordines, uti loco opportuno venerabile illud sacerdotum collegium reponeretur. Sic habet anni MDCIX.^{g.)}ⁱ sanctio: *Dignetur Sua Maiestas, usque ad certum tempus, Tyrnaviae illis residentiam concedere.* Sed, quod illic *Strigonense Capitulum* iam hospitabatur, res successu caruit. Proinde secutis anno MDCXIII. comitiis, *Jászóviense oppidum* ei fini^{h.)}ⁱⁱ designabatur. *Pro restauratione Capituli Agriensis, deputatur oppidum Jászó,*¹ *ut ibi residentiam habeat, executionesque in districtu ipsius ex praefato loco peragat.* *De intentione au*[p. 214.]*tem Sua Maiestas benigne providere dignabitur.* *Residentia tamen absque praeiudicio praepositi et praepositurae concessa intelligatur.* Sed temporaria haec admodum sedes fuit. Quia enim, tota ista regio frequentibus *Turcarum* impressionibus fatigabatur, oppidum vero *Jászó*, partem maximam igni exustum, anni MDCXLIX.^{i.)}ⁱⁱⁱ comitiis capitulum hinc *Cassoviam* delatum est. *Tum ob*³ *benignam, inquit, Suae Maiestatis requisitionem, pro parte Capituli Agriensis factam, tum etiam ex eo, quod idem capitulum in oppido Jászó,*⁴ *veluti loco Turcarum excursionibus de-populationibusque exposito, ut iam in aliqua parte exusto, tuto residere, et ad executiones*⁶ *procedere, et caussantes*⁷ *illuc ad necessarias illis fassiones celebrandas, secure adire non possint; ordinatur idcirco eidem capitulo locus residentiae in Libera ac Regia Civitate Cassoviensi, reliqua. Atque haec de oppido*^{k.)} *habuimus dicere.*

Fuit oppidum
perfugio
Agriensi
Capitulo:

sanctiones ea
de re publicae:

transfertur
Cassoviam
capitulum.

III. Oppidum Also-Meczenzéff

S Y N O P S I S.

Meczenzéff incertae originis oppidum: est
Saxonum colonia: de eius ortu et incrementis
coniectatio: a quibus regibus donatum sit pri-
vilegiis, incertum. §. I.

Incolarum indoles ab accolis diversa: eorum
lingua absona: corporis habitus: operarum,

quibus distincentur, ratio: vestis genus, mores,
duri et agrestes §. II.

Positus oppidi montanus: agri ingenium: eius
montes: valles, et in his prata: metalla: Bodva
amnis §. III.

g.) Articolo X.

h.) Artic. III.

i.) Articolo XXXVIII.

k.) Tricesimam hic *Georgium Monachum* constituisse, cum *Transilvani Cassovia* potiebantur, ex decreto anni MDXLVIII. Artic. LVIII. condiscas, ubi simul abrogatam cupiunt ordines.

¹ NOVELLAE 1698. p. 37. *Jászo* ² NOVELLAE 1698. l. c. *executionesque* ³ NOVELLAE 1698. p. 217. *ad*

⁴ NOVELLAE 1698. l. c. *Jászo* ⁵ NOVELLAE 1698. l. c. *tute* ⁶ NOVELLAE 1698. l. c. *executiones* ⁷ NOVELLAE 1698. l. c. *causantes* ⁸ corr. ex *id circo sec.* NOVELLAE 1698. l. c.

ⁱ Vide articulum hunc in nota g.) citatum in NOVELLAE 1698. p. 18.

ⁱⁱ Articulum in nota h.) citatum vide in NOVELLAE 1698. p. 37.

ⁱⁱⁱ Vide hunc articulum, quem in nota i.) Belius memorat, in NOVELLAE 1698. p. 217.

§. I.

Metzenzéff incertae originis oppidum: est Saxonum colonia: Incertae originis, ac denominationis oppidum [p. 215.] a situ *inferius Metzenzéff* dictum. Simillima vero coniectura eorum est, qui †successis† convenarum tuguriis ob metallorum venas sedes hic ponentium excitatum autumant. *Saxones* fuisse in has regiones, sive sua illapsos sponte, sive a regibus excitos, sermonis eius gentis reliquiae condocent. Existimant nimirum, metalla scrutantes, cum venarum quidpiam inter haec iuga observassent, montanas casulas sparsim excitare coepisse, utque haberent, unde inter durissimas et diu inanes lucri operas vitam traherent, silvas extirpavisse, subegisse que accipiendis seminibus humum. Ea diligentia, cum successisset pluribus, crevisse ad iustae coloniae modum vici nuperi aedes hominesque. Tunc demum tantum quisque terreni occupavit, quantum coli a se posse putabat. Itaque horrida silvis regio et in cultu squalens, peregrinae gentis solertia brevi perculta adeo fuit, ut situi ipsi et naturae vim allatam, credi potuerit. Nam qua montes in collinos positus mitescebant, derasa labore insano arbore frumentarios agros, prata per vallum plana instruxerunt, reliqua in rus compascuum vertentes. His initii profecta oppidi incrementa pulchre adolescebant postea, cum metallorum proventu ditari iam cooperunt incolae. Sed quando, et a quibus regibus oppidanorum iuribus sint donati, non est proclive adfirmare.

§. II.

Incolarum indoles ab accolis diversa: eorum lingua absona: Incolae, quos *Saxonici* generis esse diximus, lingua, corporis habitu, moribus, et operarum diversitate ab accolis prorsus se discriminant. Adhuc nimirum *Germanice* loquuntur, sed crassa adeo dialecto, ut vix possint intelligi. Praeterquam enim, quod accentu utuntur [p. 216.] absono, multum in universam dictionem et vocabulorum, et phrasium invehunt, quod vix ceperis, nisi adhibito interprete. Corpore sunt robusto, et plerique longiori, quam breviori. Caput eis et facies oblonga est, aures flaccae, oculi inter languidos et acutos medii. Certe ad ferendam laborum molestiam ita eos natura fecit idoneos, ut vix tota *Hungaria*, genus aliud. Accedit operarum ab ineunte aetate patientia, qua illi ad eum modum durantur, ut si natura etiam molles edidisset, reddantur tamen robusti, et labori etiam refractario habiles. Vix pueri pedem incipiunt figere, cum clavis et ligonibus versandis adsuefunt. Ubi adolevere, omnis eis in eruendo ferro labor, quod liquatum excedunt in supellectilem agricolationi in primis necessariam, puta, vomeres, clavas, liones, et id genus rustica instrumenta. Progeniem *Vulcani*, coelo in has montium angustias praecipitatam, crederes: ita hic omnia fabrilibus operis perstrepunt: maxime, quod ager oppidi sterilis, neget redditus sustentandae vitae suffecturos. Pauciores sunt, qui artes sellularias addiscant. Multi peregre cellas puteosque cavando stipem merentur. Veste amiciuntur peculiari, viri non minus, quam feminae. Informis ea est, atque inficeta, sed quae tamen *Hungaricam* aemulatur. Frustra fuerit, qui eos ad seculi elegantiam erudire cupiat. Ceteroquin, tonsa omnibus sunt capita, comae anteriores ritu *Hungarico* submissae longius. Qui virilem aetatem adtigerunt, barbas alunt; nec circumtonsas, nec rese [p. 217.] cetas. Iurares *Longobardorum* esse reliquias: ita hirtum illis os, et obtutu horridum. Isti corporis animique habitui respondent mores, duri et agrestes. Mutuo tamen convivunt eleganter, in primis, si nuptiarum solemnia obeunda sint. Peregre raro, immo fere numquam

corporis habitus:

operarum, quibus distinentur, ratio:

vestis genus:

mores duri et agrestes.

adsciscunt sponsas, ne avitum genus alienigenarum adfinitatibus permisceant. Itaque, et ducunt et nubunt ex tribulibus suis. Rempublicam dixeris institutis veterum ita circumseptam, ut ne quid ad eos peregrinitatis adtingeret.

§. III.

Ac profecto ipsa situs natura oppidum a vicinis secrevit. Incinctum est enim perpetuis montium iugis, quae varie sinuata, totum, quam late patet, territorium asperant. In primis a meridie atque septentrione, perpetua quasi dorsorum sepe definitur. Vetera his, eaque *Germanica* sunt nomina. Atque ab oriente quidem: *Unterschaid*; a meridie, *Wachhübel*, *Höltzel*, *Öding*, *Haidt*, *Mertzberg*, *Hogenberg*, reliqui; ab occidente, *Titelsberg*, *Viehweg*, *Mühlberg*, *Mochngrund*, *Derfl*, *Gropn*; ac denique a septentrione, *Haberkasten*, *Rentnhübel*, *Lamgrund*, *Winckelbrech*, *Zwischen den Graben*, *Schoberstam*, *Hinterverboth*, *Gropn*, *Rein* et *Oberschaid*. Derasa his plerisque sunt latera, et subacta ad sementem faciendam; sed difficillimae agricolationis, ob salebrosos suspensosque positus. Iisdem plagis montes alii oppido circumiacent, sed silvosi illi, et opaci saltibus. Horum nomina sunt, *Kollath*, *Steinbruch*, *Pibring*, et *Klein Pibring*, a septentrione; *Buchrab*, *Fichtenhübel* et *Sago*, a [p. 218.] meridie, ceteri. Profundae iis valles, et fere irriguae omnes, quae-dam pratis etiam idoneae. In iis sunt, praeter has, quae utraque oppidi parte, superiore inferioreque ineunt, sub *Sago*, et *Pibring*. Foenum, quod ferunt, exile id quidem est, sed alendo pecori commodum. Olim, cum maior in eruendis metallis incolarum fuisse contentio, aes quoque cyprium effodiebatur; iam eo neglecto, ferro tantum operantur, solertia, quae potest esse, maxima. Tantum eius egeritur, ut habeant, quod plures officinae liquent; vix autem viginti sex mallei, procudant. Adlabitur oppido, latere eius meridionali *Bodva* amnis, tenetque cursum ab occasu in orientem. Posteaquam enim in valle *Bodoka*, dominationi adscripta *Tornensi*, fontibus corrivatis editus est, praeceps labitur per *Stósiensem* vallem, dum se agro *Alsó-Metzenzéffensi* infundat. Alter *Felső-Metzenzéffiensis* ab aquilone, alter e finibus *Tornensium*, a meridie. Atque iste quidem oppidi situs est, asper omnino et difficilis. Secedit *Iászóvia*, bihorii in aquilonem itinere.

*Positus oppidi
montanus:
agri ingenium:*

eius montes:

*valles et in his
prata:*

metalla:

Bodva amnis.

IV. Oppidum Felsö-Meczenzéff

S Y N O P S I S.

Felsö-Meczenzéff, *situ*, *inferiori opportu-*
nus: hinc deductam illuc coloniam credunt:
oppidi exordia ignota: eius situs: aedificia et
templum. §. I.

Agri natura collina est: nomina collum: val-
les: fodinae: rivuli: exiles oppido sunt oppor-
tunitates: incolarum opera: agri fines et colli-
mita. §. II.

§. I.

Felsö-Meczenzéff, quod Germani *Ober Metzensaiff* dicunt, reducto in septentrionem si-tui [p. 219.] desidet; estque, *inferiori*, quod iam vidimus, et antiquius, et positu opportu-nius. Sunt, qui perhibent, hinc deductam fuisse coloniam, quae *Meczenzéffum* inferius

Felsö-
Meczenzéff
situ inferiori
opportunius:

*binc deductam
illuc coloniam
credunt:*

*oppidi exordia
ignota:
eius situs:*

*aedificia ac
tempium.*

condiderit. Illud certum est, nec quidquam inter utriusque oppidi incolas discriminis intercedere. Eadem illis gens, lingua, mores, corporis habitus, et victus operarumque ratio eadem: ut necessum haud sit, de his commentari denuo. Sed, prima oppidi exordia, quo referas, in proclivi haud est, quod et in litteras relatum nihil est, neque ex domesticis oppidanorum monumentis quidquam possis eruere. Situm est oppidum in alpium, quae *Scepusiensem* a nostra regiuncula discriminant, radicibus, totumque meridiano soli obiacet, vico, quem rivus interfluit limpidus et uber, unico eo, sed gemino aedificiorum ordine in longum procurrente definitum. Ecclesiam habet cultam, et *Alsó-Meczenzéffensi* capaciorem.

§. II.

*Agri natura
collina est:*

*nomina
collum:*

valles:

fodinae:

rivuli:

*exiles
oppido sunt
opportunitates:*

*agri finis et
collimitia.*

Ad agrum quod adtinet, tametsi altero illo apricior est, et culturae commodioris, tamen collibus glabris, atque varie se adtollentibus hic quoque impeditur. Nomina, quibus insigniuntur, *Germanica*, fidem faciunt, ab eadem gente derasos esse, et rei agrariae accommodatos. Dicuntur autem: *Unterscheiben*, *Buchwaldt*, *Bernsaiffen*, *Grendl*, *Oberscheiben*, *Régel*, *Scheibenhübel*, *Fahrnhebn*, *Paltserwinckel*, *Netzbuhogn*, *Odehygen*, et *Goldseiten*. Horum posteriores quinque in eam surriguntur altitudinem, ut si arboribus investinentur, iugis circumsitis possent conferri. [p. 220.] Duae in hac varietate collum valles deprimuntur, laxae satis longaeque. *Humul* alteri, *Bernseiffn* alteri nomen est. Prior illa fodinas aeris cypri eo latere habet, quod soli occiduo obvertitur. Sumtus in eos partim comites *Quadagni*, partim oppidani *Alsó Meczenzéffenses*, at fructu modico, faciunt. Adverso eiusdem vallis latere *Lincz* quidam, argenteas venas nuper scrutari coepit, sed nullo adhuc operae pretio, tametsi ingenti iam facta impensa. Vallem utramque amniculi cognomines irriguam faciunt, cum alias opportuni, tum feraces pisciculorum saxatilium, atque in primis trutarum, dum *Bodvae* immergantur. Quidquid praeterea oppidanis commoditatum obtigit, exile id omne est, et pro loci ingenio parvi redditus. Silvarum praecipiuus foret proventus, si esset, ubi caedua ligna aere possent commutari. Sunt tamen in oppidanis materiarii quoque, lucri quidpiam iis operis facientes. Reliqui metallis student. Quibus ab ea occupatione vacatio est, mercatu rem faciunt. Sed neque desunt, qui ligone et clavis stipem mereantur. Quas illi operas tanta aviditate consectetur, ut late regionem pererrent, modo sit, ubi cum qualicunque spe lucelli clavam possint adigere, deprimere puteos, et agere cellaria. Haec eos diligentia ipsis *Temesvariensibus*, longo terrarum intervallo secretis, cognitos fecit, immo necessarios. Ceterum ager oppidum circumsidens ita descriptus est, ut ab oriente ultra vallem *Bernseiffen* montibus *Iászoviensibus*; a meri[p. 221.]die et occidente finibus *Alsó-Meczenzéffensium*, a septentrione collimitio *Scepusiensem* vicorum, *Helmanócz*, et *Koisó* terminetur.

V. Oppidum Szepsi SYNOPSIS.

<i>Locus Szekeres olim dictus: de nomine Szepsi narratio plebeia: etymon aliud: fit oppidum.</i>	<i>Eius eximiae accessiones: decrementa unde arcessenda? incolae sunt Hungari: moenia derasa.</i>
---	--

Positus oppidi amoenus: cellariorum laus: | rum praerogativarum reliquiae: possessores ecclesia: rus commodum: prata nulla: ter- | oppidi. §. III.

§. I.

Istud illud est, quod Szekeres in diplomate BELAE adpellatur. Quomodo vero nomen, quod fert hodieque, indeptum sit, non una omnium est sententia. Vulgo ferunt, regum *Hungariae* aliquem, (W^LADISLAUM Dobse Polonum, fuisse volunt quidam) positis isthic castris, egressum forte fortuna e tentorio, venustum canem ab eo loco, quo est nunc oppidum, proorsum conspexisse. Quo viso ad aulae familiares *Hungaros*, iuxta et *Polonus*, hybrido sermone dixisse, *Szép-Psy*; *canem venustum* volebat dicere. Nam *szép* quidem venustum *Hungaris*, *Psy* canes *Polonis*, et reliquo *Slavorum* generi significat. Edito, quod fit, a familiaribus cachinno, regem, ut vitioso sermoni auctoritatem conciliaret, extemplo edixisse, *hoc quidquid sit loci*, *Szépsy in posterum adpellari debere, atque liberis oppidis accenseri*. Haec vulgus, pro ea, qua est, fingendi libidine. Aliam loco denominationem, adfingunt alii, quasi esset *Szép-Sik*, elegans et amoena planities; [p. 222.] enim vero subsidentibus montium dorsis, campestris hinc se regio ad *Tornensium* usque fines incipit explicare. Nihil interest, undecunque arcessere volueris loci nomen: id constat, Szekeres olim vocatum fuisse: nam ita habent verba diplomatis, quo BELA IV. *Iászoviensem Praeposituram instituit: prima meta terrae monasterii nostri de Iázow incipit a parte meridionali in uno monticulo lapidoso, inter duas valles, et est contigua villae curriferorum nostrorum Zekeres vocatae. Atque iterum: et per eundem monticulum descendit ad vallem in meridiem ad ipsam villam Zekeres, ubi meta prima incepta et ibi terminatur.* Idem et in oppidanorum privilegio nomen exstare, amici nos docuerunt. Ac proclive omnino fuit, ex villa aurigarum regiorum oppidum liberum creari, et cum novo iure, novo simul vocabulo donari.

*Locus Szekeres
olim dictus:
de nomine
Szepsi narratio plebeia:*

etymon aliud.

fit oppidum.

§. II.

Lautum post prima incrementa fuit oppidum, nunc ita deforme, ut vix umbram retinet decoris pristini. Nempe amplissimis donatum privilegiis, ad eum modum invaluerat, ut liberae regiaeque urbis axioma adfectasse putaretur. Nam et moenibus incinctum, arcere incursum hostem potuit, et ea fuit cum incolarum frequentia, tum opibus, quae et hodiernam oppidi faciem contuentibus fidem faciant difficilem. Postea multa fuerunt, quae calamitatem oppido adulere. Silemus perpetuas hostium, easque sanguinolentas impressiones, posteaquam *Agriam*, [p. 223.] et *Filekinum* usque eorum tyrannis pertigerat: aes cum primis alienum, tametsi necessitate urgente, sed improvide tamen contractum, res oppidi adtrivit: atque perpetuis usuris civium facultates exedit penitus.

*Eius eximiae
accessiones:*

decrementsa unde arcessenda:

ⁱ *Hoc diploma Belae IV. anno 1255. emanatum a Belio superius iam cum textu suo integro publicatum est. Vide in hoc volumine in pp. 153–155; partem hic citatam vide in p. 154. De diplomate vide notam nostram i. in p. 153.*

ⁱⁱ *Haec, quae sequuntur, ex eodem diplomate transsumpta sunt. Vide in p. 154. in hoc volumine. Vide etiam notam nostram priorem.*

incolae sunt Hungari: moenia derasa. Neque adhuc modus ei malo positus est; adeo pristina illa temporum felicitas facilius potuit amitti, quam reparari. Incolae hodieque sunt *Hungari*, sed, quam deceret, ad rem adtenti remissius, sive id desperatione melioris fortunae faciant, sive desidia. Nam ita fieri consuevit, ut cum ruere mortalium res coeperunt in deterius, se ipsos deserant, saltem non eo studio current, quo adversis rebus occurendum est. Ad decrementa oppidi retuleris, quod derasis iam sit moenibus, neque nisi geminam portam, et quasdam turrium parietinas ostentet, tristia pristini floris indicia. Adde, ipsum quoque agrum incultu squalere passim, vineas maxime, licet haud inique positas.

§. III.

Positus oppidi amoenus: Ceteroquin, is oppido positus contigit, qui potest esse amoenissimus. Insedit nimirum septentrionalem *Bodvae* ripam, solo adeo solido, quod depressas ad tertiam usque continuationem cellas vinarias, non siccas modo habeat, sed frigidissimas etiam, et condensis vinis eximie idoneas. Ferunt, exile vinum istis cellariis repositum, mutari in melius, et generositatis quidpiam concipere: quod si est, hiberno id quidem tepori, aestivoque frigori adtribuerim: quorum stata vicissitudine, id quod vitiosum in vino est, excoqui, sustenta[p. 224.]ri contra id, quod est laudabile, existimaverim. Universim, permultum ad vinorum aetatem conferunt, cellae frigidae, et immunes ab humoribus subterraneis. Infima cellarum regio, et quae profundior est reliquis, non secus, quam id in fodinis fieri novimus, ubi quaedam aeris intemperies est, illatas candelas extinguit subito: quod subterraneis halitibus incolae tribuunt: luculentas ideo faces inferentes, cum illuc descendunt. Est intra oppidum, insignis ecclesia, *S. Spiritui* sacra, larga olim dote ornata, sed quam superiorum seculorum funestae illae conversiones decoixerunt. Idem et *Xenodochio* accidit. Et qui fieri poterat aliter? cum nunc hi, nunc illi aede sacra potiarentur. Adhuc mola superest, parochiae adscripta, quam superiorem vocant. Tres enim *Bodvae* inaedificarunt. Quarum duae in oppidi sunt ditione. Rure est commodo, et si colatur impensis, fertili. Silvae contra parciores, quam quae lignationi sufficient; ac eae quidem queruae ea regione, qua se montes *Somodienses* adtollunt. In hac agri bonitate, caret pratis oppidum; quod difficilem civibus rei pecuariae curam facit. Incingunt terrenum huias ab occasu quidem solitudo *Hetény*, vici item *Döbrőd*, et *Somodi*; ab oriente, *Pányenses*, et *Makránczenses* termini; a meridie *maius* et *minus Bodoló*; atque a septentrio-ne *Rudnok*. Quod e veteribus oppidi praerogativis superest, eo absolvitur, quod retineat adhuc cum annua [p. 225.] fora, tum ius, quod vocant, gladii. Aguntur illa quidem, sed copia, quam olim, minore; nimirum diebus festis, *D. Matthiae*, *D. item Margaretha*, et *Omnium Sanctorum*. Iure autem gladii tum oppidanis fas est uti, quum supplicia, quae captivis decreverunt in iudicio herili, nostri *sedem dominalem* adpellant, recognita sunt adprobataque. Fuit olim oppidum, in comitum *Nádasdy* potestate. Iam *marchionis de Prie* est, sed partim Capitulo *Agriensi*, partim successoribus *Varadianis* pignori oppositum: tenuis sane reditus, quod praeter censem antiquitus designatum nec quidquam tributarum operarum praestent oppidani.

SECTIO II.

DE

Vicis Processus Csereháensis

Refertissima vicos ora, hanc sibi diligentiam poscit, ut eos accuratione, qua fieri potuerit maxima, percenseamus. Nempe, quod silvestris regio, non aequo *Turcarum* patuit impressionibus, quam campestris illa; vicos, si non undiquaque integros; revera enim, nihil impervium fuit hosti errabundo; tamen copiosiores intra haec nemorum dora permanisse contigit. In his sunt:

Vici Processus Csereháensis.

1.) *Pizendorff*, vicus *Iászóviensis* ditionis *curialis*, hoc est, nullis, seu tributis, seu decimis obnoxius. Agro, qui ei esset peculiaris, destituitur. Itaque herorum beneficio tantum in territorio oppidi *Iászó*, admensum habet terreni, quantum modicae rusticationi suffi[*p. 226.*]ciat. Silvae glandiferae, quae ad vicum adtinent, inter *Iászó-Mindszent*, et *Rudnok* positae sunt, dicunturque Hungaris *Tilalmas*, Slavis *Stawenecz*, quod lignationem habent vetitam. Quercu tota consita est, proceritatis ad modum pini eximiae, atque contingandis aedibus idoneae. Fuit olim vicus frequens, iam vix alterutram habet aediculam. 2.) *Iászó Mindszent*, situ et nomine oppido *Iászó* adfinis. Coloniam esse ab oppidanis huc deductam, in vulgus notum est, quae exstirpatis in agro *Iászoviensi* silvis rusticari cooperit, operarum metallicarum vel pertaes, vel defecta a venis. Atque ita hodieque agrum habet definitum, ut quod silvis, cis et trans vallem *Zábawa*, et montem *Urbanecz*, nudatum est, *Mindszentensium* sit; *Iászóviensium* contra, quod est silvosum. In vallem reiectus, arcii *Iászó* a septentrione ad passus circiter bis mille obiacet. Incolae *Slavi* sunt, sed qui male respondent vici vocabulo. *Mind-Szent* enim, *omnes sanctos* notat; ipsi vero, cum se dat occasio, latrones sunt strenui. Proinde, non tam vico nomen id tribueris, quam aedi sacrae, quae *Omnium Sanctorum* honori, dedicata est. *Quidquid* admensum habet agri, montibus id horret, estque effoeta gleba. Atque in montibus praincipi sunt: *Holicza*, *Harb*, *Kobulya-Hvora*, *Rownicza*, *Banyske*, *Ondregowa*, *Háj*, *Kadlubecz*, et *Werchny Laz*. In his prata virescunt, quae incolae, ne ex situ siticulosia fiant, aquis per canales huc derivatis tempestive norunt subrigare. Auri et argenti fodinarum haud obscura in iis sunt vestigia; potissimum in [*p. 227.*] montis *Banské* latere illo, quod est supra vallem *Olsvam*, atque in *Werchny-Laz*, monte item *Haj*, et passim. Agrum frumentarium tripartito habet divisum, sed multo laetamine foecundandum. Eius pauperiem ita pensant incolae, ut vinum frumentarium, *causticum* vocant, copiosum parent, idque demum venum circumferant, quaesticuli quidpiam ea industria facientes. Est in ditione *Iászoviensi*.

3.) *Rudnok*, priori vicinissimus. Resedit in vallicula, a septentrione quidem, monti *Kobulya Hvora*, a meridie vero deserto *Hetény* obversa, decurritque duobus aedium ordinibus. Agri eadem hic, quae apud *Mindszentenses*, natura est; mitior incolarum, quippe qui et imperata faciunt promtius, et abstinent se a latrociniis. Monte gaudet unico, cum *Mindszentensibus* communi, *Kobulya-Hvora* ei nomen est. Totus, qua huc spectat, silvis glandiferis obsitus est. Qua meridiei obiacet, sacrarium habet *S. Annae*, a *D. Elisabetha*, ANDREAE II. filia conditam, ac hodieque sacris peregrinationibus frequentatum. Situm est loco hilari, inter frondosas procerasque arbores. Pone fons scatet, perenni limpidoque latice; ut habeant, ubi divertant, recreenturque religiosi convenae. Adversum montis

latus, quod *Aranyidkam* prospectat, frequentia fodinarum indicia huc atque illic prodit: de quibus, cum vicum illum recensuimus, mentio nobis fuit.ⁱ Eadem hac regione amnis *Ida* deiicitur. Dum proprius ad fontes manat, *Rieka*, quod Slavis *fluvium* [p. 228.] significat, dicunt accolae; at ubi *Buzinkam* et *Nagy-Idam* praetervectus est, *Idae* nomen sortitur. Scaturit sub alpibus *Harb* et *Holicza*, boreali super *Aranyidkam* regione. Olim ad pedem montis *Kobulya-Hvora* manabat, ita facto alveo, ut quo longius pergeret, eo elevatiore eius latere decurreret. Ductum arte factum putarim, quem hodieque *Kamené Iárky* adpellant, qui que eo loco, cui *Kamene Szadlo* nomen est, vestigia ostendunt. Hinc in vallem *Zlatnik*, forte ut metallis triturandis serviret, praecipiti lapsu deiectus, versus *Pány* et *Csécs* vicos cursum tenuit, dum *Kanyapta* hauriretur. Postea *Perényiorum* opibus ac providentia in hunc alveum, quo iam devehitur, reductus est, ut *Nagy Idam*, gentis eius arcem irrigaret. Vicus ceteroquin Praepositurae *Iászóviensi*, quod recitatum a nobis diploma condocet, attributus; ecclesia S. *Georgio* martyri dedicata est.

4.) *Hetény*, insignis olim vicus, nunc solitudo est in eius vallis ostio late proiecta, quae versus *Iászó*, et *Alsó-Meczenzéff* in occidentem dicit. Circumcluditur a meridie quidem *Döbrödiensi*, *Szépsiensi* ab oriente, a septentrione *Rudnokensi* agro. Dum habitaretur adhuc, praeter agricolationem aliam, vitem quoque coluit, sed cuius fructus, ignoramus. Ferunt, infames latrociniis incolas, cum neque metu suppliciorum, neque praemiis ad frugem se reduci paterentur, magistratum sententia disiectos, vicumque fuisse desolatum. [p. 229.] Iam nihil praeter villam rusticam Praepositurae *Iászóviensis*, et diversoriam tabernam residui habet. Rigatur meridionali plaga amne *Bodva*, ubi agri quoque sunt frumentarii, eximie steriles. Pratis caret.

5.) *Döbrőd*, vicus caeca deviaque valle ita positus, ut circumquaque montibus petrisque obsideatur. Hinc difficiles habet aditus. Incingitur autem a meridie *Somodiensi*, *Iászóviensi* ab occidente, a septentrione *Hetényensi* agro. Eadem plaga petris horret longa serie *Bodvae* imminentibus. Quod pone has terreni secundo amne in qualemque planitiem laxatur, pratis excultum est. Reliquus ager sterilis est, et difficillimi cultus, quod humus saxis subiacentibus, quam accepit semen, nequeat educare. Ergo passim incultu squalet. Laetius silvae proficiunt, quarum lignatione ad exurendam calcem utuntur incolae, *Hungari* ii, sed cervicis durae. Qua saltuosi sunt montes, feris abundant, aluntque cervos, ursos, apros, et damas. Vitis, quam invito forte situ colunt *Döbrődenses*, fructum fert *Iászóviensi* simillimum. Praeter calcis quaestum circulis quoque ligneis, quos in coryletis caedunt, pauperiem in tanta agri malignitate relevant incolae. Eo in monte, qui ad meridiem vergit, sacrarium visitur, S. LADISLAO regi *Hungariae* dedicatum, uti sacris accolarum peregrinationibus ad diem ei festam huc susceptis, ita largitione indulgentiarum, insigne. Sed templum, quod intra vicum est, S. *Paulo* sacrum habetur, [p. 230.] tiliis ita conceptum, ut vix fastigia conspicias. Si quid in vico laudaveris, scaturigines aquae saluberrimae fuerint, quae e petrarum ruinis saliunt: reliqua dura sunt omnia, et importuna.

6.) *Kis-Bodoló*, fuit olim arci *Szendrőiensis* accensus, ideoque iuris regii; sed quem LUDOVICUS II. *Paullo Magno*, seu *Nagy de Finke* pro *Szlaprád*, vico alio permutasse, eorum temporum monumentis traditur. Iam in potestate est *Alexandri Csemiczky*. Cum Turcae *Agriam*, et circumsitas regiones tenebant, aggeres vallosque habuit, Christianorum praesidio in-

ⁱ *Vide supra* in p. 126. in hoc tomo, ubi vero *Aranyitka* nominatur.

sessos. Hodie tenuia rudera supersunt munitionum illarum. Situ est commodissimo, agro sementi amico, tametsi angusto eo, et silvarum egeno. Subluitur amne *Bodva*.

7.) *Nagy-Bodoló*, consimilis positus, agrique, priori illi trans amnem ab oriente obiacens.
 8.) *Somodi*, gaudebat antea iuribus oppidi, sed quibus incolae, quod lites heris moverunt iniquas, prorsus exciderunt, suntque ad rusticitatem redacti. Paruit quondam JOHANNI de ZÁPOLYA, postea regi *Hungariae*, qui vicum *Capellae Beneficii Corporis Christi*, quae in Capitulo *Scepusiensi* est, perpetuo iure dedicavit. Eius rei occasionem eam fuisse, amici nos docuerunt, cuius ISTVÁNFFYUS^{a.)}ⁱ meminit. Verba ita habent: *Ferunt, Iohannem¹ post deletos agrestes et fusum innoxium plurimorum sanguinem, eucharistiam, dum ea a sacrificante sacerdote adstantibus² populis ostenditur, mirum [p. 231.] dictu, toto biennio videre non potuisse. Unde ipsum ac incomparabiles et religiosissimas³ feminas, Hedvigem matrem, et Barbaram sororem, reginam Poloniae, erogato in egenos ac monachorum ac sacrarum virginum collegia magno auri pondere, obtinuisse assiduis suis et piorum precibus ieconiisque, ut sacrosanti eius mysterii pristinus conspectus illi redderetur.* Eadem illa pietate *Somodinum* dicto sacrario *Corporis CHRISTI* accensum fuisse aiunt. Quo beneficio PP. Jesuitae, qui sunt in eodem *Scepusiensi* Capitulo, fruuntur, in quorum potestate vicus integer est. Situs ad eum modum se habet, ut cum sub collibus a septentrione imminentibus iaceat, reliquum rus ab oriente fines oppidi *Szepsi*, et vici *Kis-Bodoló*, a meridie *Péder* uterque; ab occasu oppidum *Torna*, et comitatus eiusdem vicus *Aj*; a septentrione denique *Döbrödienses* agri definiant. Colitur ab *Hungaris*, estque insigni templo instructus, quod *B. Martino* sacravere conditores. Hic subterraneus ille torrens, cuius in *Iászóviensi* antro meminimus, cum passus plus minus bis mille occultis subter saxa meatibus decurisset, ingenti aquarum impetu, et copia exundat in apricum; manatque postea et lenis, et hieme tepidus, adeo, ut molis, quarum duas circumagit, illapsus, numquam gelu retarditur. Medius inde vicum interluit, atque eo relicto, posteaquam divaricato iterumque coeunte alveo insulam fecisset, ad silvam *Zarnókőensem*, apud *Tornenses*, in *Bodvam* elabitur. [p. 232.] Est hic et alter rivus, naturae consimilis, qui a monte *Magos* media, quam interlabitur, valle, aperiente se hiatu sorbetur, redditque iterum, cum ad trecentos passus manasset subterraneus. Montes vici, qui plures sunt, metalla habent, quae anno MDCCXXVIII. idem ille *Lincz*, cuius supra nobis fuit mentio, in *Dorosbalyuka*, id monti nomen est, scrutari coepit, auri venas, et ex his redditus idoneos sibi pollicitus. Ceterum saltus vici feras, maiores minoresque, rivi, quos diximus, trutas, et qua *Bodvae* fiunt propiores, lucios etiam alunt.

9.) *Nagy-Péder*, et

10.) *Kis-Péder*, vicus olim, unus idemque, sed, qui *maioris*, et *minoris* discriminem indeptus inde est, quod inter tres haeredes aequa portione divisus; duas illas, quae fratribus natu maioribus obtigerunt, *Péder maiorem*, ultimum, quam natu minimus accepit, *minorem* dixerunt. Adsidet fluvio *Bodvae*, in quem non longe a vico *Ida* incurrit; ab oriente

a.) Lib. VI. p. 83, 8. Itaque, accidit prodigium, post deletos immani crudelitate agrestes; haud vero, post LUDOVICI ad *Mohács* occasum, quem IOHANNES procurarit, ideoque punitus sit divinitus ἀβλεψίᾳ isthac, sicuti vult *Actio S. Ordinis Cisterciensis*, auctore FR. MALACHIA ROSENTHAL, p. 15.

¹ *Iohannem ISTVÁNFFY 1622. p. 83. enim illum* ² *ISTVÁNFFY 1622. l. c. astantibus* ³ *ISTVÁNFFY 1622. l. c. add. quas nominavi*

ⁱ *Locos istos, qui in nota a.) citati sunt, vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 83; ROSENTHAL 1649. p. 15.*

Kis-Bodoloiensium, a meridie *Jánokiensium*, *Sarnóköiensium* ab occasu, ab aquilone *Somodiensium* terminis cum omni, quo est, rure circumclusus. Sunt ei agri frumentarii cis *Bodvam*, trans *Idam*, silvae glandiferae, ubi et vinearum exstant vestigia, intra ea nemora, quibus *Három-Hegy* nomen est. Fuit olim gentis cognominis *Pédery*; iam ex pignore in plurium est potestate. In his sunt, *Csemeckii*, *Ötves-Ráczköi*, et qui haereditatis quidpiam obtinere dicuntur, *Királyi de Szathmár*; reliqui. [p. 233.]

11.) *Jánok*, vetustae *Iánokyorum* gentis incunabulis nobilitatus, sed qui totus in potestatem sexus feminini familiae eiusdem venit. Sedet pone fluvium *Ida*, intra geminum collem e regione valleculae vicum a meridie findentis. Ager, quo circumdatur, frumentarius sterilis est, et ob collinos positus, argillaceamque glebam imbrium damnis obnoxius; prata contra ea laxa, multoque, et probo gramine luxuriantia. Horum partem haud exiguum subaravere annis superioribus incolae, egregio iactae sementis incremento, fructuque. Foecunditatis rationem inde repetunt, quod superiore tumultu *Rakócziano*, toto anno duae legiones stativa isthic habuerint. Silvae spatiostae sunt, feracesque glandium. Ingens in iis ferarum proventus, cervorum potissimum damarumque. In mediis nemoribus vinetorum superant vestigia, longiore incultu horrida. Quod late hic *Ida* restagnet, aquas vehit potatu inutiles, sed divites piscium. Eius arundinosi margines non minus feris sunt perfugio, quam opacae silvae; sed captura isthic impeditior, ob suspensum aquis terrenum. Itaque, hibernis venationibus relinquuntur oportet, nisi sicco nimium caelo solidetur humus. Distat *Jászovia* duobus in austrum milliaribus. Incolae *Hungari* sunt, *Slavis* permixti.

12.) *Reste*, in vallem quingentis circiter passibus ab *Ida* amne recedit, estque agro consimili, pratis autem ob nimiam uuditatem deterioribus. Est possessio successorum *Georgii Kun*, ab *Hungaris* culta. [p. 234.] Silvae, quae a meridie, et occasu vico praetenduntur, uberem ferunt glandem.

13.) *Szedlec*, inter *Jánok* et *Reste*, vici qualemque vestigium. Angusto est rure, cuius pars maxima ex solitudine silvis obsita est. Heros eosdem habet, quorum ad *Reste* me minimus.

14.) *Bozita*, profundiori valli inaedificatus montibus circumsidetur. Itaque eiusdem positionis et ager est, si oram excipias versus septentrionem, usque ad *Idam* decurrentem. Hac enim in planitiem laxatur, quae tandem, qua est amni vicinior, in prata desinit, *Restensis* illis quam simillima. Montes, uti silvosi sunt, et glandiferi, ita feras, atque in his cervos, ac das benigne alunt. Cultus vineatici, meridionali plaga, exstant indicia, incolis, qui *Hungari* sunt, *Puszta-Szöllő* dicta. Possident vicum *Lászlóffii*, qui hic degunt, successores item *Stephani Lendvay*, nec non *Andreas Döry*, et *Elisabetha Udvarhely*.

15.) *Szemere*, hinc antiquum *Szeméreiorum* genus prodiisse, res ipsa loquitur. Hodieque enim ab eadem gente possidetur. *Paullus* certe *Szemere* castellum hic posuit, uti opere elegans, ita commodum habitatu. Resedit in valle, quam montes *Bércz*, et *Eresztény*, ac vastae circum silvae propemodum caecam efficiunt. Tres agrum valles intercurrunt, quas vulgo *Tarheszra*, *Telek*, et *Kércsy-Völgy* adpellant. In his suae foenisecio sunt opportunitates. [p. 235.] Residuuus ager frumentarius potissimum per colles suspensus est. Coluit olim vineas quoque in eo monte, cui *Kerékhegy* nomen est; sed eae dudum in solitudinem abierte.

16.) *Petri*, priori a septentrione confinis. Adsitus fuit viae regiae, quae *Cassovia* *Szikszóviam* deducit; ubi et templum surrecto modice colli impositum, sed proximum ruinae visitur. Anno vero MDCCXVI. commigrantium ultro citroque militum iniuriis

coacti incolae, vico relicto in opacam vallem secesserunt, iamque illic, excitatis negligenter inter densas procerasque arbores tuguriis degunt, peregrinaturis similes. Accensetur Capitulo *Scepensi*. Agro ceteroquin amplo est, sed collibus interstincto. Horum nomina sunt: *Malomszer* ad meridiem; *Hecske*, ad occasum; *Gyermek-Erdő*, *Sisek*, *Szuhoda*, *Agyagás*, *Kis-Telek*, *Nyilasok*, et *Bik* ad orientem; atque *Sűrű-Oldal*, in septentrionem sepositi. Cognomines his valles, ac praeterea *Ropoczó-Völgye*, *Gonkás-Allja* et *Szabó-Utja*. Rigatur fluvio exili. Confinis vico est,

17.) *Radvány*, solitudo. Rus fere omne silvis inhorruit, procera queru insignibus. Possessores plures sunt, praecipua in his familia *Szemere*.

18.) *Vécse*, hinc barones *Vécsey* prodiere, in quorum haerediis vicus censemur, tametsi iam in potestate sit *B. Andreea Andrassy*. Est terreno neque fertili eo, sed nec effoeto nimium. Prata, in vallis sunt, *Gállya*, et *Bába* [p. 236.] *Berke*, nuncupatis, quae foenum edunt nobile et copiosum. Querceta colles *Gállya-Bércze*, *Debreczke*, *Mogyorós*, *Sűrű-Bércz*, et *Berekmaj* occupant. Sunt et vitis aliquando cultae vestigia. Rivus vicum interlabens, limosus est admodum, et potatu sordidus: itaque puteali aqua vicitant incolae.

19.) *Szőled*, praedium est, seu solitudo in valle posita. Subest *Vécseiis*, aliisque, agro et silvis praedita, egregie colono suffecturis, si insideri contingat.

20.) *Garadna*, rebus adhuc florentibus oppidum fuit non infrequens; iam vicus est prisco iure *Cassoviensibus* adscriptus. Si positum excipias; nam viae regiae *Cassovia* ad *Szikszovienses* ducenti adsedit, quod multum habet molestiae; vicus fuerit multae opportunitatis. Nam et agro frumentario diffuso est ac fertili, et pratis, ubere foeni preventu dicitibus. Atque haec quidem ea valle procurrunt, quae ad silvam *Szölediensem* prospicit; illi, ad viam regiam partim, partim in colle *Deső* late coluntur. Duos nimirum colles, exstantiores illos, rus habet *Garadnense*, quorum ille, qui ad occasum vergit, *Szebenye*, qui ad meridiem, *Deső*, dicitur. Neque silvas desideraveris, sed quas incolae, ne succidantur temere, lata lege *Tilalmas*, hoc est, *vetitas esse*, voluerunt. Vicum amniculus intercurrit, collectis ex duabus vallis rivis, sic satis undosus, et piscibus hospitialis. Molam huic inaedificarunt, gemino lapide [p. 237.] instructam. Quam ubi versavit fluiolus, flexo intra vicum alveo in orientem ferri incipit, tandemque *Hernádo* miscetur. Ceteroquin territorium vici ab aquilone praedio *Szőled*, *Hernád* fluvio ab oriente, a meridie denique solitudine *Sárvár* concluditur.

21.) *Sárvára*, hoc istud est praedium, cuius nunc meminimus, inter agrum *Garadnensem*, et *Felső-Novaj* longo tramite procurrens. Itaque agro est arcto, neque eo, si habitari contingat denuo, frequentium colonorum capaci.

22.) *Felső-Novaj*, haeridum arcis *Régécz*, quae iam in potestate est principis *Trautsohn*. Occupat cum universo agro priorum viciniam, haud eo quidem extra modum laxo, idoneo tamen ad rusticandum; ita et sementi commodus est, et foenisecio. Silvae, quae vico ab oriente obiacent, *Bereg* et *Nyakazó*, quae ab occasu, *Ligét* dicuntur. Vineta iniuria temporum exscidit. Incolae *Hungari* sunt omnes, rerum suarum egregie satagentes.

23.) *Idrány*, priori ab occasu confinis. Est nunc praecipue *Samuelis Pataj*, et tenuioris fortunae nobilium aliorum possessio; sed terreno nimium angusto, cui tamen eximia fertilitatis laus est. Silvula, quam habet, glandem fert et pabula.

24.) *Alsó-Novaj* pertinet veteri instituto ad Praepositurae *Jászóviensis* ditionem, estque eodem *Cassoviensi* itinere positus. Nihil isthic, quod ad laudatissimum agrum pertineat,

temere desideraveris. Frumento, [p. 238.] vite, foeno, quin et glande laetatur. Qua fines territorii cum *Felső-Méra*, et *Alsó-Szend* coeunt, vetustissimi aggeris exstant vestigia, Hungaris *Föld-vár* dicta. Vulgi opinio est, *Hunnorum*, cum se huc infunderent, castra fuisse. Sed quia et agger, et fossae, exstanti adhuc sunt altitudine, neque detriti ad eum modum, sicuti retrusa illa aetas posceret, tutius forte, vel ad *Tartaricas* impressiones illas, vel certe ad grassationes *Bohemorum*, molis origines retuleris. Qua fossa maxime depre-
sa est in aquilonem, fontem habet perennis scaturiginis.

25.) *Alsó-Szend*, insignem locum fecerat, vetusta *Szendiorum* gens; sed ea redacta ad incitas, vicus quoque, anni cum primis MDCCXVI. iniuriis, adtritus adeo est, ut aegre iam respiret. Possidetur a successoribus *Georgii Matócsy*. Ager, si quemadmodum vastus est, ita esset fertilis, facile in eximiis haberi posset. Neque tamen deest, quod agricolatio requirat, sive rem frumentariam spectes, sive vineaticam. Ipse vicus in valle iacet: vici-
ni circumsunt, a septentrione *Alsó-Novaj*, ab oriente *Felső-Méra*, a meridie¹ *Devecser*, ab occasu denique *Felső-Szend*. Est vero

26.) *Felső-Szend*, cum cognomine illo, quem nunc vidimus, eiusdem, et situs, et oppor-
tunitatis.

27.) *Szala*, eidem rivulo, cui priores duo, adsedit. Rure est commodo, et agris frumenta-
riis, pratisque culto, his tamen exilioribus, quam quae rustico sufficient. [p. 239.] Silvae
vici glandiferae multum et utilitatis praestant, et amoenitatis. Possidetur a *Szepesiis*, qui
hic domum instruxerunt, habitatu commodam.

28.) *Szebenye*, confinis priori, quem ab oriente habet obiacentem. Iam solitudo est, agris
ipsis incultu silvescentibus. Laus nemorum praecipua, utroque vallis, in cuius ostio vicus
insederat, latere, per fines territorii *Fajensium*, a meridie in aquilonem protensorum. Est in *Cassoviensium* haerediis.

29.) *Fuló-Kércs*, anno MDCCXVI. desertus: qua iniuria, difficile dictu est; cum terreno
sit omni ad rusticandum commoditate praedito, tametsi indigo laetaminis. Possessores
sunt, *Szepesii*, *Faji*, et *Szemereii*. Exstat heic inusitatae subtractionis templum. Moles,
in sex angulos ad regulam positos adsurgit, ita fornicibus commisso, ut totidem intus
sint concamerationes, quindecim circiter virorum capaces. Ianua aditur unica, occidenti
opposita, cui observandae longior addita² est fenestella. E medio templi turris exsurgit,
altitudinis eximiae, quae ubi murum reliquae molis exaequavit, quatuor basibus susten-
tata, sedet super concameratione geminato circum muro, intra quem duo viri latere, et
per instructa foramina quaquavorum, seu sagittis, seu plumbea glande iaculari queant.
Tota aedificii ratio, ad defensandum comparata est. Dubitant accolae, cui opus aeta-
ti adtribuendum sit. Ego aio, *Hussitiae* dominationis monumentum [p. 240.] esse, cum
Cassoviam tenerent, et late, per regionem grassarentur. Ita enim, illi templa sua excita-
bant, ut simul, castellorum vice essent. Nam, quod *Graecas* litteras, in parietibus aedis
conspici ferunt, poterant eae et a *Bohemis* scribi aut sculpi; si tamen *Graecae* sint litterae,
et non potius *monastici*, quos vocant, characteres.

30.) *Faj*, cognomine, sed profecto caeca valle, inter vastas silvas sepositus, eo tamen ce-
lebris, quod inclytam³ *Fajorum* gentem edidit, ad quam hodieque iure adtinet haere-
ditario. Situs iniquitas frumentarios quidem agros steriles, prata modica efficit. Tenui

¹ corr. ex meridi sec. ms. E ² corr. ex adita sec. E ³ corr. ex inclitam a nobis

rivulo interlutus, aqua utitur puteali, sed quam vix possint ferre peregrini, ob saporem sulphurosum: ab incolis autem etiam cum opinione salubritatis bibitur. Vitem, diu satis desertam, anno circiter MDCCXXIII. recolere coepit, eo fructu, qui ultra notam infimam probus sit, et mensis, nec vulgaribus, idoneus. Quod situi vinetorum meridionali tribuendum.

31.) *Litka*, itidem vallem occupat deviam, ex cuius vitio, agro sterili est, pratis extra modum paucis. Ergo in praedio *Lyuba* redimenda sunt foenisecia. Silvarum dives, sed aquarum inops est, utiturque puteis passim depressis. Paret *Nicolao Szemere*.

32.) *Csenete*, nec quidquam melioris positus, quin obscurioris etiam. Nam cum vallem teneat ex se depressam, atque a septentrione in meridiem projectam, silvis obsidetur situs collini. Eo tamen priori opportunior est, quod rivulum habet [p. 241.] intercurrentem, pecudi adaquandae perquam commodum. Praecipua vici pars eidem *Nicolao Szemere* paret; reliquum varii possident.

33.) *Lyubá*, si ex *Slavico* nomine argumentum capias, vicum, dum florebat; nunc enim solitudo est; fuisse oportuit, hero, saltem incolis gratum acceptumque; id enim vocabulum significat. In valle et is repositus fuit, agro frumentario, pratis et silvis late obsessus. Eundem cum antegresso dominum habet; paucis quibusdam, partem aliquam capientibus.

34.) *Büttes*, haereditum familiae *Iánoky*, et quos habet earundem haereditatum participes, *Horváth-Sztrantsikovitsch*. Iam ab *Andrea Döry* tenetur: eo infelix, quod in solitudinem abierit. Valuit, dum coleretur, pratis magis, quam agro frumentario. Positus fuit in valle, non magna adiecta planicie, totusque silvosis collibus continebatur.

35.) *Kány*, cum vici, quos post *Garadnam* recensuimus, omnes ab *Hungaris* habitentur, hic *Ruthenica* est colonia, frequens et copiosa. Convenae sunt omnes, ritu *Graeco* rem sacram facientes. Pro servili, qua sunt, natura, incolae agrum oppido vastum, neque plane fertilem, diligentissime percolunt. Fuit olim *Georgii Kun* haereditas, quam eius successores, *Mariassii*, *Udvarhelyii*, et *Nikházii* dispergitam possident.

36.) *Perecse*, consimilis priori, cum incolis, tum agri qualitate. Vetus *Praepositurae Iaszóviensis* et diplomate BELAE IV. designata haereditas. Vallis ostium occupavit, hinc a *Iánokiensibus*, illinc a *Vajdensibus*, [p. 242.] intersitis silvis secretus. Vastae eae quidem, sed herorum sunt, neque incolis praeter gramina compascua, et lignationem, foco atque instruendis aedificiis servientem, relictum est quidquam. Aqua fruitur puteali.

37.) *Keresztéte*, insedit convallem, humilem omnino, sed foecundiorem, quam erant prioris. Agro modico est, silvis copiosioribus, et quasi in orbem circumeuntibus. Hic quoque solitudo est, a *Iánokiis*, et successoribus *Horváth-Sztratsikovitschianis*, nec non *Georgio Iakabfalvi*, *Alexandro* seniore *Csemitzky*, seniore item †*Ales*†,¹ alias *Zorger* possessa.

38.) *Pamlény*, in *Borsodiensium* partim, partim *Thornensium* collimitio, vallem sibi peculiarem obtinet, agris frumentariis per collum latera dispersis. Qua ultra vicum procurrit vallis, prata sunt utrinque; silvis ad meridiem hinc, ad septemtrionem illinc diffusis. Fuit olim natalis locus, et haereditum avitum familiae *Pamlény*; sed ea redacta ad pulvisculum, nunc parte meliore a *Nicolao Szemere*, parte reliqua a *Georgio Iakabfalvi* possidetur.

39.) *Kelecsény*, eximio vastoque agro, cum sit, non potuit tamen ita perferre temporum iniurias, quin ab incolis desereretur. Est in ditione *Nicolai Szemere*; quod ab ea residuum

¹ primum *Alas*, alia manu, forsan Belii, corr. in *Ales*; in [Cs], unde haec assumpta sunt, *Ales*, aut forte *Alcs*

est, *Iakabfalvii* et *Pamlényenses* nobiles obtinent, quibus, sicuti et *Százfaiensibus* atque praedio *Karácsondiensi*, vicinus adsedit.

40.) *Szászfa*, situs, multo, quam quos vidimus, nobilioris. Colliculum in ipsa via [p. 243.] regia, quam *Cassovia* ad *Szikszovienses* transmittit, prope ad vallem *Vajdensem* occupavit. Profecto rusticationis amplissimae est, cui omne genus agri cumulate respondet. Circumsidetur ab oriente *Vajdensi*, *Gagy-Báthorensi* agro a meridie: quod reliquum ruris est, praedium *Kelecsény* ab occidente, *Keresztéte* a septentrione definit. Subest *Iánokiis*, *Iakabfalviis*, et *Horváthis*, posteaquam eius possessione aviti haeredes exciderunt.

41.) *Vajda*, vallem occupat, cognominem, longeque porrectum, sed coenosam nimium, si annus incidat pluvius. Ex vallis varie semet sinuantis positu, brevi ac impedito est prospectu. Idem situs agrum quoque suspensum facit. Sed prata eo sunt nobiliora, quo elegantius eadem valle exporriguntur. Silvae meridiem iuxta et septentrionem incident. Ius vici haereditarium *Iánokyorum* est, et *Horváth-Sztrantsikovitschiorum*: iam et aliis ex pignore in possessionem admissis.

42.) *Gagy-Báthor*, situs istiusmodi est. Ex valle *Vajdensi*, per collem meridiem versus emergentibus, vallis occurrit alia *Báthori-Völgy* dicta, quae, cum supra praedium *Vendégi* iniisset, procurrit in occasum. In hac vicus noster, in ipsa via regia consedit. Accipit nomen, ab inclita gente *Báthoreorum*, a qua insigne hic castellum fuisse positum, ampla eiusⁱ¹ rudera indicant. Nunc vicum inter se partiuntur, *Petrus Ianka*, *Georgius Iakabfalvi*, *Adamus Borbél*, et *Andreas Vendégi*, alii. Habuit piscinam, limpidissimis [p. 244.] aquarum venis scatentem, et obiectis aggeribus valide coercitam. Ferunt, cum intemerata stetit, inexpertae fuisse altitudinis, aquarum autem perenne tantum emisisse, quod impellendae molae frumentariae sufficerit. Nunc, quod segnius curatur, obtritis fere aggeribus, mola quoque concidit. Agri collinae sunt positionis, prata infra piscinam prona valle usque ad praedium *Karácsond* protensa. Silvarum quidquid habet, glandiferum est, atque meridiei et septentrioni obiectum: nam, quae ad occasum vergunt, modicae sunt. Incingitur ab oriente sole praedio *Vendégi*, a meridie praedio *Ujlak*, et vico *Gadna*, ab occasu iterum praedio *Karácsond*, ab aquilone vico *Szászfa*.

43.) *Vendégi*, idem illud est, cuius toties meminimus, praedium, in ipso vallis *Báthorianae* exordio positum, et genti cognomini obnoxium. Totum in silvas abiit, tametsi olim agris, pratis, et vite cultum fuerit.

44.) *Ujlak*, vicina priori solitudo, sed cultior tamen, rem rusticam *Gadnensium* incolis facientibus. Iidem vineas quoque dudum desertas anno MDCCXXIII. renovellare coeperunt, positu ad meridiem non magis amoeno, quam viti amico. Paret iisdem heris, quos ad *Báthor* designavimus. Aquam scaturigines sufficiunt.

45.) *Gadna*, adversae vico *Báthor* valli impositus. Antea *Hungaros* aluit, iam convenas *Ruthenos*, illis deficientibus, in supplementum accepit. Habent sacram aediculam, quam *Czerko* (Slavi *Cyrkew*) [p. 245.] dicunt. Fuit gentis *Gadnay*; sed ea extra modum diminuta,

* *Turcarum* scilicet maleficio, uti multa huius regioni castella alia in rudus abiisse, ISTVÁNFFYUS, Lib. XXIV. p. 504, 16. auctor est: *in queis*, (exustis scilicet) *fuere Gagy-Báthorum*, Finca, Horváthum, Gestelia, *aliaeque munitiones*. Vadászum, et Monachium, *vi expugnata sunt, flammisque absunta*. etc.

¹ in nota * *Gagy-Báthorum...* *Horvathum* ISTVÁNFFY 1622. p. 504. *Gagibatorum*, *Finca*, *Horbatum*; *Vadászum* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Vadazum*

ⁱ *Locum operis Istvánffii*, qui in nota * citatur, vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 504.

aequis conditionibus, in potestatem *Petri Ianka* venit. Ager vici collinus est, silvis circumquaque obsessus vastissimis, et ad limites usque *Borsodiensium* protensis. Vicini sunt a septentrione praedium *Berencs*, et *Gagy-Báthor*, ab occidente praedium *Ujlak*, a meridie et ortu *Felső-Vadász*. Aquae fluviatilis inopiam, heic quoque putei et scaturigines pensant.

46.) *Berencs*,

47.) *Szent-Istvány*, et

48.) *Karácsond*, deserta sunt sibi vicinissima. Nam *Berencs* quidem a meridie *Gadnae*, ab occasu finibus *Comitatus Borsodiensis*, ab occidente silvae *Gagy-Báthoriensi*, a septentrione praedio *Szent-Istvány*, atque huic iterum *Karácsond* contiguus est. Quae duae solitudines vallem *Báthorensem* insederunt, suntque agro *Pamlényensi*, et deserto *Kelecsény* limitaneae. Rure potitur angusto, silvis late diffusis, et vetusta queru opacis. Ad *Szent-Istvány*, qua *Berencsi*, et *Gagy-Báthor* fines coeunt, rudera in colle visuntur veterimi cuiusdam aedificii. Vulgus Templariorum fuisse coenobium perhibet, forte S. STEPHANO dedicatum.

49.) *Felső-Vadász*, hic ille vicus est, cuius vocabulum in titulis habuit gens *Rákócziorum*: dicebantur enim de *Felső-Vadász*. Exciderunt eius possessione nupero, quem *Franciscus II.* dedit, tumultu. Iam partem alteram vidua *Meskoiana*, al[*p. 246.*]teram autem *Paullus Orosz* obtinent: illa regis donatione, hic successionis iure. Quod tamen *Stephano Szirmaio* pignori datum est. Situs est in ea valle, quae a *Gadna* propagatur. Cum florerent adhuc *Rakóczii*, frequenter isthuc secedebant. Castellum sane, gemina instructum contignatione, ita factum erat, ut et herum commode potuerit accipere, et familiam. Nunc ruinam minatur: piscinae autem, quae procedente valle erant positae, perruptis aggeribus in prata abierte. Terreno est non infoecundo, sed sparsò tamen per colles. Quod re frumentaria haud colitur, qua dumis, qua silvis grandiferis, in primis in orientem et occasum obsitum est. Templi ianua rudus quoddam insignis *Rákócziani*, rotam scilicet dimidiatam rubro insculptam marmori, ostendit. Hic nos merito occinimus:

*O vitae tuta facultas! o munera nondumⁱ
Intellecta Deum! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu,
Caesarea pulsante manu?ⁱⁱ*

50.) *Ambrus-Háza*, praedium est modico quidem, sed foecundo agro praeditum, idemque *Borsodiensibus* limitaneum. Est in potestate *Királyii de Szathmár*, et quorundam nobilium.

51.) *Tomor*, gentilitius *Tomoriorum* vicus. Hinc *Paullus Tomori*, archiepiscopus *Colocsensis*, *LUDOVICI II.* dux, et funestae ad *Mohácsum* pugnae an lanienae infelix auctor prodidit: ut emendandus omnino sit *ISTVÁNFFYUS*,^{b)}ⁱⁱⁱ dum ortus *Tomoraei* [*p. 247.*] ad hunc modum in litteras retulit: *Nobili et honesta familia Tomoraea, e Gömöriensi Provincia, ortus.* reliqua. Neque enim *Gömöriensis*, sed *Abaujváriensis* regio, atque in ea, hic noster vicus, natale eius solum fuit. Sacra aedes caeso partem maximam lapide instruta, *Tomoraeanae* pietatis monumentum esse creditur. Territorio est arcto, sed fertili, et

^{b.)} Lib. VII. p. 203, 20. ubi historiam viri, compendio exhibitam legas.

ⁱ Ex duabus Lucani versibus Belius hunc unum contraxerat (cf. *Luc. Phars.* 5.527–528).

ⁱⁱ „*O vitae... pulsante manu*” – cf. *Lucanus Pharsalia* 5.527–531.

ⁱⁱⁱ Vide locum *Istvánffianum* in nota b.) citatum in *ISTVÁNFFY* 1622. p. 203.

ad omne rusticationis genus idoneo. Extincta dudum infausta Hungaris *Tomoraeorum* gente, variavit subinde heros. Iam ad *Királyios de Szathmár* pertinet.

52.) *Gyanda* praedium est infra *Tomor*, situs et terreni haud vulgaris: ut mirum sit, deserit ab incolis potuisse. Censetur in haerediis gentis *Kormos de Gyanda*.

53.) *Kupa-Kérce* modici agri solitudo, quam *Királyii*, cum *Kupaiensibus* nobilibus possident. Vicina adsedit *Gyandae*.

54.) *Kupa*, priori, uti nomine, sic et situ adfinis; sed habitatus ab *Hungaris*. Fuit olim familiae *Kupay*; iam inter plures disperitus. Capiunt nimirum possessionis partem aliquam *Vitarius*, *Baja*, *Bör*, *Kovács*, *Pamlény*, alii. Rure est fertili, sed pratorum silvorumque modicarum.

55.) *Horváthy*, tenue praediolum, si agri molem spectes, sed non iniquum rusticationi. Iacet eadem in valle, quam *Kupa* insedit. Parte altera, haereditas est comitis *Caroli Serény*, altera familiae *Iánoky*, quam pignori dedere *Ladislao Vitarius*.

56.) *Sellyéb*, dum floraret, in vicis censebatur, totius facile *Processus* copiosissimis. Valli, quae a *Nesta*, et *Szolnok* propagatis varie tractibus isthac decurrit, inaedificatus. [p. 248.] Si quis alias, hic profecto, non minus amplio, quam fertili agro est. Qua sementem faciunt incolae, his nominibus insignitur: *Kegyetlen oldal*, *Tanordok*, *Órvényfaj*, *Nagy-Kötélek*, *Halomszer*, *Majorság-földe*, *Beregallja*, et *Közép Romollja*. At prata extra modum arcta sunt, atque vix triginta falcatorum, unius diei operis, suffectura. Vinum huias *Szikszoviensi* secundum existimatur. Medium vicum ecclesia insedit. Eius heri iidem sunt, quos ad *Felső-Vadász*, meminimus.

57.) *Nesta*, positu est humili, in eo vallis *Sellyébensis* ductu, qui in septentrionem proficiscentibus sinister est. Rus ei obtigit arctum, sed gleba fertili, pratis foecundis, et silvis glandiferis praeditum. Accensetur ditioni *Praepositurae Iászóviensis*, quae heic sacra-rium posuit.

58.) *Szolnok*, altero eiusdem vallis eaque orientali tramite, silvis intersitus. Colitur a *Ruthenis*, agro modico quidem, sed qui laudem habet fertilitatis. Accensetur iuribus *Petri Iánka*.

59.) *Gagy-Apáti*, priori simillimus, at situ intra silvas retruso. Coloni *Rutheni* sunt, eidem hero, cui prior, obnoxii.

60.) *Felső-Gagy*, vicus olim frequenti *Báthoreorum* sede illustris. Geminum iis castellum hic fuit; maius alterum, inferiori vici regione, loco plano excitatum; alterum minus, colli, superiore eiusdem ora, impositum. Utrumque suis se ruderibus iam dudum obruit. Priscis temporibus *Abbatiae de Gagy*, [p. 249.] quae in *Gagy-Apáti*, unde et vico nomen, erat instituta, haereditarium fuisse, in *Iászóviensis Praepositurae* monumentis legitur. Iam in potestate eorum est, qui in *Báthoreorum* possessiones matrum iure successerunt. Quidquid habet agri, collinum id omne ac mediocriter est fertile. Eiusdem positionis sunt et silvae, glandis feraces, si annus favit. In vicinis censem: vicum *Csenéte* a meridie; praedium *Vendégi* ab occasu; *Vajda* vicum, et *Büttes* praedium, a septentrione.

61.) *Alsó-Gagy*, desertum est, vico, quem nunc vidimus, a meridie adsitum. Agros eiusdem fere amplitudinis habet, fertilitatis vero etiam praestantioris. Subest iisdem heris, ad quos *Felső-Gagy* diximus pertinere. Rusticantur hic *Gagy-Apátenses*.

62.) *Kéty*, diu incultus iacuit: anno demum MDCCXXIV. heri *Nicolai Szemere* provi-dentia *Ruthenis* ad colendum permissus. Solo est fertili, silvis adhaec vastis, et saginæ porcorum idoneis.

- 63.) *Bakta*, eodem illo tractu, quo *Gagy* uterque, in via *Szikszoviensi* regia consedit. Alias *Tanya-Bákta* etc. dicitur. Hic quoque collini sunt agri, pratis in vallem reiectis. Sunt vico silvae glandiferae, utraque collium, qui ei imminent, parte consitae. Rivus, qui prona valle interlabitur locum, tenuis est, et in proximum vicum excurrens. Is est,
- 64.) *Bereth*, modico infra spatio repositus. Agri natura eadem hic, quam in priori vidi-
mus. Possessores plures e vulgo nobilium; haereditas contra *Dete*[p. 250.] *kiensium*. Tan-
tillo hinc spatio abest,
- 65.) *Detek*, ab agro frumentario egregie instructus; sed quem silvae, prataque deficiunt.
Paret *Georgio Dúlfy*, *Sigismundo Szemere*, *Michaeli* item, ac *Sigismundo Csató*. Huic,
- 66.) *Tengerfalva*, ad eum modum vicinus est, ut solo eo rivulo discriminetur, qui vallem
interluit. Ut agro frumentario haud destituitur, ita vite in primis proficit fructus eximii.
Adscribitur genti *Szemere*, *Szentimrey*, et *Csató*.
- 67.) *Fancsal*, in orientem reiectus. Vallem insedit, a priori illa, cuius vicos nunc dedimus,
discretam. Agrum fere omnem in meridiem projectum habet, per collium latera suspen-
sum. Prata media valle diffunduntur. Vineae anno demum MDCCXXVI. recoli coepe-
runt. Silvae ampliae sunt, et feraces glandium. Dominantur vico *Fancsali* hac prodeuntes,
hinc eis de eadem cognomen. Vicini huic sunt,
- 68.) *Forró*, a meridie,
- 69.) *Devecser*, ea valle, quae vulgo *Kegyetlen* dicta, ubi ex *Fajensibus* silvis prodire coepit,
versus *Hernádum* decurrens postea in apertam exit planitiem. Agris est fertilibus, vastis
silvis, vite nulla. Servit *Fajis*, et *Putnokiis*. [p. 251.] Nequimus, quin redeunte in orbem,
quem longis ambagibus peragravimus, *Processu*, mentionem faciamus insignis deserti:
- 70.) *Papi*, medio inter *Faj*, *Devecser*, *Fancsal*, *Kety*, et *Csenéte* situ. Nam, et agris laetatur,
et silvis, instituendae coloniae unice opportunis. Multis in praedium ius est, *Fajorum*
possessio praecipua. Atque hactenus de *Cserehátensi Processu*.

MEMBRUM IV.

DE

Processu Szikszoviensi.

Quod regionis secundo *Hernádo* inter *Borsodiensem*, et *Zemplinensem Comitatus* in an-
gulum cuneatur, *Szikszoviensis Processus* ab oppido, quod mox dabimus, denominatus
occupat. Peragravimus eum non minore accuratione, quam quae in designandis proces-
sibus reliquis adhibita a nobis est.

SECTIO I.

DE

Oppidis Processus Szikszoviensis.

Tria insunt regiunculae oppida, olim non incolis modo, sed opibus etiam florentia.
Parum vero aberat, quin abirent in vicos, tot exhausta cladibus, adtrita bellis, pessundata

civium seditionibus. Prodemos tamen eorum memoriam posteris, ut saltem hac opera damna, quae accepere toties, quomodo cunque reparamus. Sunt autem: [p. 252.]

S Y N O P S I S.

I. <i>Oppidum Szikszó: eius situs opportunus: nominis Szikszó origines: agri ingenium: frumento et viti amicum: vini laus: rus reliquum.</i> §. I. Turcarum clade nobilitatur Szikszóvia: prima eorum in oppidum impressio: Telekesii cum ducibus consultatio: oratio Peteönis: vota et praesagia Telekessii. §. II. Suscepta in hostes expeditio: nostri hostem adsecuti, aciem instruunt: manus cum hoste conserunt: iniquiore primum fortuna: mox redintegrato proelio: nutantes aliquantum: post servatum a caede Telekesium: hostes pugna difficii vincunt: caesorum Turcarum numerus. §. III. Eius victoriae fructus: nova Turcarum in oppidum impressio: et inflict a nostris clades. §. IV.	Tertia Turcarum in oppidum impressio: eius quaesita occasio: rei gestae series: pugnae adparatus: et auspicatum initium: nostrorum acies inclinat: quo malo fato: instauratur ab Agriensibus: Turcae denique, levi stratageme confusi: a nostris vincuntur. §. V. Fuit oppidum fatalis Turcicae fortunae scopolus: hodierni eius habitus: mercatum celebritas: possessores. §. VI. II. <i>Oppidum Szántó: unde dictum: oppidanorum labor et occupatio: vini laus: incolae Hungari</i> §. VII. III. <i>Oppidum Göncz: eius facies: olim comitiis provincialibus frequentabatur: origines et prisci possessores.</i> §. VIII.

I. *Oppidum Szikszó* §. I.

Oppidi situs opportunus: Szikszó oppidum lautum aliquando fuisse et copiosum, non uno adparet indicio. Praeterquam enim, quod laxe porrectum est adhuc, eo loco insedit, qui, et frequentes incolas accipere, et ad rem faciendam auctitandamque esse poterat, quam opportunissimus. Nomen unde acceperit, definitu ambiguum est. Ab agri natura, qui id derivant, ad verosimilitudinem accedunt proxime. Nimirum, est heic idem, quod passim observavimus, soli ingenium, ut nativo sale, vulgari eo partim, partim nitri turgescat. Prolicitur is, cum solis ardore, tum nocturnis [p. 253.] etiam teporibus, ut perspersa humo, ad pruiniae modum late albescat. Atque hic istiusmodi locus Szék, et conversus illic sal Szék-só dicitur. Quam quidem agri naturam, in primis referunt deserta praedia Sziget, et Ujfalu, haud longe ab oppido in meridiem submota. Itaque putant, non sine ratione, Szék-só, et leviori sibilo, Szék-, seu Szikszó, locum fuisse appellatum. Nihil contraiverim, quod similius vero occurrit nihil. Alioquin oppidum ipsum amoena planicie, non longe ab amne, cui Bársnyos nomen est, consedit. Qua in septentrionem, atque solem occiduum, ager sinuatur, colles se adtollunt, fastigio miti, atque ponendis vineis perquam¹ idoneo. Situs ista clementia dubium facit, Cererine an Baccho sit amicior. Frumentum, pro nativa soli foecunditate, ita proficit, ut nusquam laetus. Vinum autem, quod laudati colles

nominis Szikszó origines:

agri ingenium, frumento et viti amicum:

vini laus:

¹ corr. ex per quam

fundunt, post *Tokaiensia* propemodum principatum tenet. *Polonorum* certe, duobus retro lustris, adprobationem tulit eximiam. Nam, cum olim, praeter *Tokaiensia* illa renuerint quidquam mercari, iam et *Szikszoviensi* delectantur impensis. Et est omnino, cur adamant vinum huias; gustu enim non minus se probat, quam salubritate. Quibus rebus, si aetatis patientia accederet, suo merito in optimis post *Tokaiensia* vinis *Hungariae* cendum esset *Szikszoviense*. Sed ea virtute defici¹ accepimus, suave natura, an seu vasorum, seu cellariorum vitio, non habemus dicere. Reliquum a vineis, agroque frumentario rus, partim in prata diffunditur uberrimi foeniseccii, partim [p. 254.] pabulis luxuriat, uti ex se pinguibus, ita non satiendo tantum pecori, sed saginando etiam prorsus commodis. Init enim hic regio illa, quae laetis arvis non iam pecudes singulas, sed armenta numerat censemque. Istud situs laudem diminuit, quod nudam silvis regionem insederit.

rus reliquum.

§. II.

Ceteroquin, non una *Turcarum* clade nobilitatum esse oppidum, apud omnes constat. Fluctuante nimirum Caesareanorum hinc, illinc *Zapolitanorum* factione *Hungaria Superiore*, id egere *Turcae*, ut quam possent frequentissimis impressionibus, eas partes fatigarent, quae erant in fide caesaris perseverantes. *Telekessius*, vir acerrimus, bello FERDINANDI auspiciis praerat. Forte pro *Cassoviensium* moenibus militem lustrabat, cum agricola pernici equo advolans, hostium impressionem, exustamque *Szikszoviam*, non tam verbis nunciat, quam manu indice, sublatum in aera² fumum crassiorem commonstrans. Id maleficium *Rustanis*, *Budae* praefecti auspiciis, ductu *Veligiani* conflatum fuisse, captivi nostros docuerunt. Infremuit ad funestum adeo nuncium *Telekessius*, convocatoque militari senatu, cui *Peteönem*, *Cassoviae* praefectum, *Forgáchium*, et *Antoninum Siculum*, ex *Hungaris*, ex Germanis *Geratovium*, et *Teicovicium* adhibet, sententias, quid tam subito casu agendum censerent, rogat. Primus, quid sentiret, *Peteö*, edicit: *Ut prolixioribus verbis utar, inquit,³ nec tempus patitur, cum hostes sub oculis nostris grave et atrox bellum miscent, neque vero expedit. Hactenus quidem in populares nostros ferrum strinximus, ac tumultuosius forsitan et crudelius, quam [p. 255.] decuissest, civilia arma exercuimus, ut eos, qui a fide communis regis nostri nefarie recessissent, perdomitos ad officium reduceremus. Sed nunc occasionem, qua nos non solum adversus cives, gentilesque nostros, sed etiam contra immanissimos et truculentissimos Christiani nominis hostes, virtute ac victricibus armis valere ostendamus, divinitus oblatam videmus. Nullum itaque morae aut haesitationi locum relinquentum; sed recta in hostem contendendum censeo, eumque ab agrorum et villarum vastatione, atque incendiis, ultore gladio, propulsandum.^{a.)ⁱ}* Vix haec *Peteö* dixerat, cum fremitus concionis et ducum, sequutus est, magna consensione, in eandem euntium sententiam. In primis *Telekessium* ardor solitus invasit, animo victoram praecipientem:ⁱⁱ *Deus, inquit, optimus maximus, qui de hoc eodem Veligiana, perfido hoste, ante hos aliquot annos vota et praesagia Telekessii.*

^{a.)} Hanc ISTVÁNFFYUS Lib. XX. p. 389, 14. ad annum MDLIX. *Peteönis* orationem, recitat.

¹ corr. ex *defeci* ² corr. ex *aere* sec. E ³ *verbis utar inquit* ISTVÁNFFY 1622. p. 389. *inquit verbis utar*

⁴ ISTVÁNFFY 1622. p. 389. *Veligiane*

ⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 389.; unde et oratio haec transumpta.*

ⁱⁱ *Vide verba, quae hic sequuntur, in ISTVÁNFFY 1622. p. 389, in linea 27.*

Veszprémii¹ victo, atque profligato trophyaeum mihi concesserat, non inani procul dubio omne, certam nunc quoque victoriam dabit. Ista fatus, profectionem in hostem, ex templo, edicit, urbem *Iohanni Szalaio*, tutandam relinquit.

§. III.

*Suscepta
in hostes,
expeditio:*

Itaque dato profectionis signo, iisdem armis et ornatu, quo ad lustrandum prodierant, duces iuxta et milites in *Turcas* auspicato ducit; *Georgium Bebekum, Szendrönis* praefectum, uti constituto loco cum suis turmis adesset, per cele[p. 256.]res nuncios, evocat: ipse interea mille quingentis equitibus *Szikszonem* versus movet. Huc, ubi festinato itinere venisset, oppidum funditus exustum, abductos cives, funesto extra modum spectaculo comperit. Sed et *Veligianes* onustus praeda iam *Filekinum* redibat, multa ubique strage, ne deessent barbaricae feritatis vestigia, qua proficiscebatur, edita. Insequitur abeuntem *Telekessius*, atque paullulum progressus *Bebekum* cum quadringentis circiter equitibus occursantem habet. His suppetiis aucto ad duo millia exercitu, agmen gradu citatiore dicit, hostesque ad vicum *Kazam*^{b.)} adsequitur. Simul is nostrorum signa conspexit, gradum sistere, instruere aciem, et suos ad pugnam accendere: sed et *Telekessius*, ne quid, nisi mascule gereretur, providere. Ergo aciei ordinem hunc instituit: *Antonius Siculus, Franciscus Szalaius, et Matthias Szennyesi*, cum sexcentorum equitum ala, praecedere sunt iussi. Hos *Bebekus*, et *Peteö* cum totidem equitibus, subsidiaria acie, sequuntur. *Telekessius*, cum *Forgáchio*, et *Germanis Geratovio* atque *Teicovicio* agmen ad eum modum claudebat, ut et opem ferre laborantibus, et pugnam inituris moderari posset. Sed is ordo, cum ad pugnam ventum esset, servari haud potuit. *Turcae* enim, simul imminere nostros cernebant, captivos contrucidare cooperant. Quo intellecto, *Telekessius* primum aciei ordinem festinato [p. 257.] hostem adoriri iubet, et facta pugnae potestate, a captivorum nece avocare. Cum ergo hi citatu cursu in hostem irruunt, neque subsidiaria *Bebeki*, et *Peteönis* acies praeeuntes consequi potest, aliter longe, quam constitutum fuerat, manus conseri oportuit. Nam *Siculus* quidem, cum suis, hostes a captivorum nece, facile in se convertit, sed impetum tamen hostium undique barbarica feritate irruentium sustinere vix potuit. Iam hastas, magno fragore praefregerant pugnantes, resque gladiis utrinque gerebantur; cum *Telekessius*, viso primae aciei periculo, *Bebekum*, et *Peteönem* subvenire laborantibus iubet. Subierunt ergo intrepidi, accepereque ex acie refugientes intra suos ordines, eo opportunius, quo hostis pertinacius loco motis incumbebat. Fit atrox iterum pugna, cum et nostri, viribus aucti, atque redintegratis ordinibus proelium instaurant, neque cessant instare hostes. Cecidere hoc impetu, e *Turcis* quidem *Sinanus*, Budensis legatus ac *Ramadanus*, *Giumliarum* praefectus; e nostris *Stephanus Lazaius*, equitum *Bebeki* ductor desideratus est; *Georgius* autem *Rakóczius*, eius legatus, vir fortis, in humero vulnus accepit. Difficili adeo certamine implicitis nostris, id importune acciderat, quod in ipso proelii fervore decidens pluvia sclopétariorum funes incendiarios inutiles reddiderat. Quin et submissi auxilio equites *Germani*, pluribus ex suorum numero cadentibus, fugam circumspiciebant. [p. 258.] Iam et *Telekessius*

*aciem
instruunt:*

*manus
cum hoste
conserunt:*

*iniquiore
primum
fortuna:*

*mox redinte-
grato proelio:*

*nutantes
aliquantum:*

b.) Seiungitur *Szikszovia*, tribus in occasum milliaribus, ripae *Sajó* amnis impositus.

¹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Besprimii*

atque *Forgáchius*, alia aciei parte cum praetorianis et *Veligiane* dimicabant, cum intelligunt, cornu altero infeliciter pugnari. Proinde, conversis illuc ordinibus, *Telekessius*, nuntantes confirmare, renovare pugnam, atque stragem in hoste edere longe atrocissimam. Tunc *Cirkinus*, Vaciensium equitum ductor, *Telekessium* suos ad pugnam incendentem conspicatus, singulari certamine adoritur. Excepit irruentem *Telekessius*, tametsi effoeta esset senectute, fortiter. Sed barbarus, uti erat indomiti roboris, vibrato in senem ictu, atque cassidis illa parte, quae iugulum protegit, detersa, equo item convulnelerato, in terram praecipitem dare nitebatur. Et periisset omnino dux fortissimus, nisi advolans subito armiger suus *Benedictus*,^{c.)} atque *Iohannes Cruciger*, Turcam submovissent, sauciatoque capite, pluribus, uti fit, concurrentibus, penitus confecissent. Cadenti *Cirkino*, cum *Mustapha Setsinensis*, et *Alaga Filekiensis*, facto suorum globo, succurrere nituntur, equis reiecti et ipsi obtruncantur. Tum vero *Telekessius*, periculo defunctus, ac duces reliqui, restitutis iterum iterumque ordinibus, trepidum hostem sublato clamore invadunt, eduntque pugnam prioribus illis multo atrociorem. Ingruebat vespera, quae ne victoram nostris eriperet, saltem redderet quomodocunque dubiam, duces iuxta [p. 259.] et milites connitebantur. Hoc nostrorum ardore, atque tertium redintegrato proelio confusi hostes ultimo terga vertunt,^{d.)}ⁱ¹ et qua quemque, seu terror agebat, seu ducebat evadendi confidentia, diffugiunt. Parta victoria *Telekesius*, labore tam ancipitis pugnae fessum exercitum *Putnokum*,^{e.)}ⁱⁱ² deducit, duces, ut fugienti hosti insisterent, ac quam possent, latissime terrorem spargerent, admonet, ipse corpus ea proelii contentione fractum quieti tradit. Neque frustraneus fuit indagatorum labor. *Forgáchius* certe cum *Sennyesio* captivos XXIX. equos XL. signum militare unum, illucescente die, interceperant. Turcarum clades, quatuor millium, et quod ultra est, numero censebatur; sed e nostris etiam, haud pauci desiderati sunt. Captorum pauci superabant, quod neminem, qui in potestatem venerat, vivum servari *Telekessius* volebat. *Veligianes* tamen, exiguo suorum comitatu stipatus, aegre *Filekum* evasit. FERDINANDO caesari, signa militaria XIII. cum aliquot captivis et equis, et Maximiliano filio, haud dissimiliter munera missa.^{f.)}ⁱⁱⁱ

*post servatum
a caede*

Telekessium:

*hostes pugna
difficile
vincunt:*

*caesorum
Turcarum
numerus.*

c.) ISTVÁNFFYUS hominem *Bencze* vocat, quomodo Hungari *Benedictum* reddunt.

d.) *Turcae terga vertunt*, ait ISTVÁNFFYUS, atque ad Saionem praecipi fuga deferuntur. *Ubi cum una tantum via angustior esset, quae transeuntes ad naives duceret, ripae autem fluminis altae, profundaeque fugientibus obstarent, trepidi et consternati unus post alios instar ovium perterritorum sese cum equis in flumen praecipites dedere, haustique aquis periere.*

e.) *Parta victoria*, inquit historicus, *Telekesius, sub eam, quae secuta est, noctem Putnokum, quod non procul erat, cum victore exercitu se recepit.*

f.) Idem, loco citato, p. 391, 33.

¹ in nota d.) cum ISTVÁNFFY 1622. p. 390. ² in nota e.) *Telekesius* ISTVÁNFFY 1622. p. 391. *Telequessius; quae secuta* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *quae pugnam sequuta; Putnokum* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *ad Putnocom*

ⁱ *Vide operis Istvánffii partem, quae in nota d.) citatur, in ISTVÁNFFY 1622. p. 390.*

ⁱⁱ *Locum istum, qui in nota e.) a Belio citatur, vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 391.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota f.) designatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 391.*

§. IV.

Eius victoriae fructus: Eius victoriae fructus insignis fuit. *Pulchrum in primis,¹ iucundumque erat spectaculum,* in[p. 260.]quit ISTVÁNFFYUS,ⁱ *videre magnum Christianorum captivorum numerum, domos suas repetentem: qui sublatis in coelum oculis manibusque ac in genua procidentes, Deo optimo maximo, et militibus liberatoribus, perennes gratias agerent, quod eorum ope detestabilis et impiae gentis carceres, et implacabilem servitutem evasissent.* Sed oppidum lentis postea successibus redintegrabatur. Forte tria lustra abierant, cum barbari cladem iteravere. Nundinas anno MDLXXVII. ad diem S. Martino festam,^{g)}ⁱⁱ magna accolarum celebri-
Turcarum in oppidum impressio: tate Szikszozienses agebant, dum Filekiensis praefectus, Caithbego nomen fuit, *Veligianis* cladem ulturus, cum mille equitibus ad oppidum adcurrit, multitudinem mercatui intentam circumcludit, expoliatamque agit captivam, atque ubi se praeda, cui auferendae impar erat, explevit, oppidum incendit, et qua reddit, rapinis, caedibus, incendiis foedat omnia. Vix ille haec patraverat, cum percrebrescente maleficii fama, hinc Sigismundus Rakóczius,^{h)} Szendrői praefectus, illinc *Valentinus Praepostvári*, Ruberi apud Cassovienses legatus, facto celeriter tumultu hostem insequuntur, cruento proelio vincunt, et bis mille plus minus captivos hosti e manibus elidunt. ISTVÁNFFYUS^{i.)}ⁱⁱⁱ rem ad hunc modum meminit: *Sigismundus Rakóczius,² qui Szendróni³ praerat, et Valentinus Praepostvárius,⁴* [p. 261.] Cassoviae Ruberi legatus, Caithbegum, Fileki⁵ praefectum, qui cum mille equiti-
et inflictia a nostris clades. bus Turcis ad nundinas, quae in oppido Sixone futurae erant, praedatum et populatum exie-
Tertia Turcarum in oppidum impressio: rat, obviam progressi fuderunt, hostesque fusos et fugatos, ad Filekum⁶ usque persecuti⁷ sunt, et magnum eorum numerum, partim ceperunt, partim trucidarunt. *Captus etiam in ea pugna fuit Hasanes, equitibus spahiis praefectus,⁸ quem Alibegum⁹ vocant.*

§. V.

Praeclare haec a nostris gesta fuere, tametsi haud sine insigni Szikszoiae clade; sed erant tamen praeludia solum eius pugnae, quae, deleto iterum flammis oppido, anno MDLXXXVIII. isthic commissa est. Prolixe rei gestae memoriam ISTVÁNFFYUS^{k.)}^{iv} in litteras retulit; nos, ne non illustratas oppidi res dimittamus, compendio dabimus.

g.) DAVID FRÖLICHUS in *Hemerologio Historico*, cladem, et quae eam secuta est, victoriam, ad diem XII. Novembris, anni MDLXXVII. refert: *Sixovienses Nundinatores Begus Filekiensis abducit, qui tamen a praesid. Christ. liberantur. Adde ORTELIUM Chronico Hung. Part. I. p. 121, a.*

h.) Fuit hic Sigismundus, Georgii illius Rakoczii, quem priore Turcarum impressione sauciatum diximus, filius, posteaque Transilvaniae princeps, et Georgii II. Transilvaniae itidem principis pater.

i.) Libro XXV. p. 535, 13.

k.) Libro XXVI. p. 582, 16 ad annum MDLXXXVIII.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 391. ² ISTVÁNFFY 1622. p. 535. Racocius ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Sendroni

⁴ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Praepostuarius ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Fileci ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Filecum

⁷ ISTVÁNFFY 1622. l. c. persecuti ⁸ ISTVÁNFFY 1622. l. c. praepositus ⁹ ISTVÁNFFY 1622. l. c. Allaibegum

ⁱ Verba haec historici ex eodem loco citantur. Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 391.

ⁱⁱ Vide locos in nota g.) memoratos in FRÖLICH 1644 f. [D4r]; ORTELIUS-MEYER 1665. I. p. 121. (in columna prima, sive „a”).

ⁱⁱⁱ Locum in nota i.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 535.

^{iv} Vide locum hunc in nota k.) memoratum in ISTVÁNFFY 1622. p. 582.

Ferhates nimirum e *Bosnia*, *Budensem* ad praefeturam translatus, uti inexplebilis erat avaritiae, regionem, quae late fuit tributaria, intolerabili censu oneraverat. Pertigit eadem illa calamitas ad *Szikszovienses*, mille aureorum nummum tributo in annos singulos gravatos. Quos cum neque possent, sed neque vellent pendere, vicinorum praesidiorum, quibus inerant Christiani, ope atque tutela freti, hominis adversus se rabiem inflammerunt. Ergo, missitare primum nuncios, mox, minis territare, denique ferro et flammis domare refractarios statuit. Recens erat *Sasvaris* clades, in cuius fortunam, ne se imprudens indueret *Ferhates*, exercitum cogit, ad omnem fortunae aleam, uti rebatur, suffectum. Quo in campis *Rákoss* [p. 262.] lustrato, et ex itinere *Vacziensi*, *Szetséniensi*, quin et *Filekiensi* praesidiis ad XII. millia adacto, tenuit aliquantis per suspensos Christianos, quorsum collectam procellam effusurus esset. Itaque ne imparatos, quoquo se verteret, reperiret, *Sigismundus Rákóczius*, iam tunc *Agriæ* praefectus, cum *Stephano Balásdiako*, et *Iohanne Bárczio* operam dedit: sed duobus millibus quingentis quinquaginta novem maiorem militum manum cogere in ea festinatione nequivit. Mox intellecto, *Szikszonem* a *Turcis* peti, illuc festinandum rebantur nostri, ut ante conseri manus possent cum hoste, quam oppidum evastaret. At enim, praeventi a barbaris, oppidum servare haud potuerunt. Quinta enim Idus Octobris, sub vesperum, in oppidi conspectum venere, quod incolae, cognita eorum destinatione, inane propemodum reliquerant; paucis iuvenili robore fretis turrim, templo, medio foro adpositam, et robusto muro circumdatam, ad defensandum occupantibus. Sub idem tempus, nostri quoque bipartito agmine hostibus se obiiciunt: alterum *Rákóczius* ex *Agriensis* suis coadunatum, alterum *Szétsius* et *Serenyi*, in quo *Hungari*, iuxta et *Germani* fuere, ductabant. Iam *Turcae* templum oppidi oppugnabant, cum Christianorum adventu cognito, subditis ei et oppido facibus, aciem haud procul purpureo amne, aperta planicie, instruunt, curris utroque latere, ne ad impetum paterent, denso longoque ordine inductis. Iam dubia lux, ex crepusculo esse cooperat. Itaque tempore utendum rati *Hungari*, ordines et ipsi, conflagrantis oppidi flammis tenebras discutientibus, construunt. *Caralibegus*, qui [p. 263.] cum imperio barbaris praeerat, cristis armisque conspicuus suos ad pugnam cohortabatur, cum nostri, classicum canere incipiunt, simulque sublato ingenti clamore, nomen IESU invocantes, in hostem proruunt, signa signis conferunt. Primo hoc certaminis¹ fervore *Georgius Peteö*, eximiae virtutis adolescens, e *Turcis* autem primorum haud pauci occubuere: *Caralibego* vitta decussa, vulnus in fronte inflictum, sed quod militi, qui cum eo congregdì nihil dubitarat, mortem acceleravit. Accendit ea res proelium. Nam excedente ex acie *Carali*, cum eius vice *Mustapha*, *Szetsenensis* praefectus, nutantes ordines redintegrabat, subito is quoque hasta transverberatur. Itaque *Baiazetes*, *Pestanae* classis praefectus, et *Mehmetes*, ianitserorum tribunus, suos cohortari, et tormenta in obliquos Christianorum ordines displodere. Qua adgessione turbari apud nostros cornu dextrum, tum recedere, mox verti in fugam coepit. Instabant referentibus pedem *Turcae*, contrucidatisque plurimis aliquot signa interceperunt. Iam in *Alsó-Vadászum*, vicum *Szikszóni* obiacentem evaserant fugientes cum *Hungaris Germani*, cum in cornu altero, maxima adhuc contentione, sed nocturnis in tenebris spe victoriae dubia decertabatur. In hac tanta perturbatione *Andreas quidam Paciotus* rem omnem propemodum corrupit. *Rakóczium* forte

*eius quaesita
occasio:*

*rei gestae
series:*

*pugnae
adparatus:*

*et auspicatum
initium:*

*nostrorum
acies inclinat:*

¹ corr. ex *certamis* sec. E

quomodo fato: suos ad pugnam animantem offendit, quem trepide adloquutus, uti saluti suaे consuleret, admonuit, cornu alterum acie iam profugisse, alterum ab hoste circumventum de salute laborare. Paruit homini amicissimo *Rakóczius*, quodque densa in caligine, quo loco res essent, cognoscere haud potuit, praeter morem suum proelio decidere coepit, sub pugnae demum finem, accepto victo[*p. 264.*]riae nuncio revocatus. At *Balasdianus*, et *Barczius*, *Rakoczii* collegae, hosti eo animosius instare, obluctantes sternere, et duabus colubrinis in median directis aciem, *Turcas* loco movere. Fuit *Agriensium* haec virtus saluti omnibus. Adcurrentibus enim *Serenyo* et ala cataphractorum *Germanorum* instauratum subito certamen fuit, itumque in hostem est tanto fervore, ut submotis ianitsariis, protritoque peditatu reliquo, non ante cessatum sit in hostem qua ferro, qua igne saevire, quam currulia tormenta, quorum quatuor erant, in nostrorum venirent potestatem. His occupatis atque conversis in *Turcas*, tametsi strages ederetur opinione atrocior, trahebant tamen proelium hostes, eo enxiore virium contentionе, quo maiori se circumventos periculo sentiebant. *Corcates*, praefectus *Filekiensis* fuit, qui voce, manu, et exemplo suos cohortatus, dubiam adhuc nostris victoram faciebat. Neque desiissent obluctari *Turcae*, nisi *Rakóczianus* tubicen, sive suo ipsius consilio, sive iussu ducum in collem, qui confligentibus a latere inter vineta imminebat, provectus, ritu *Germanico* tubam inflare, atque suspicionem edere sustinisset turmarum nostris subsidio adventantium. Subito enim consternati hostes, quod *Germanos* auxilio venire nostris, falso crediderant, amissis iam ante ducibus, in fugam se effundunt; equites in primis, qui desertis peditum cohortibus, qua quemque metus rapiebat, sparsis agminibus abierte. Simul in ea caligine adversum est, fugam hostium equitatum capessere, in pedites, qui superabant, [*p. 265.*] saevitum a nostris est. Equites, ad *Sajónem* usque, caesim propulsati, ubi, cum amnem non ubique vadosum trepida festinatione superare nituntur, magno numero gurgitibus hausti sunt. Atque ad eum modum, post difficilem ancipitemque pugnam nostri, quae DEI fuit bonitas, victoria potiti sunt. *Haec est pugna memorabilis ad Szikszonem*,¹⁾ inquit ISTVÁNFFYUS,^{1.)ⁱ *magno*²⁾ *summoque ardore pugnata: cuius exitum et victoram, si quis vel hostium numero, et robore ponderare velit, sive magnitudine periculi, si res improspere cecidisset, metiatur; sive, tam nostrorum, quam barbarorum constantiam*³⁾ *consideret, omni ratione magna, et divinitus plane concessam nequaquam negaverit.* Caesa sunt duo, et amplius millia, capti tercenti septuaginta sex; signa militaria, machinae item currules omnes; equi quadringenti, octoginta duo; carri commeatu et instrumento belli onusti centum viginti unum. Ex nostris, *Ungari* quidem quadringenti decem, *Germani* ducenti viginti desiderati sunt. Postero, quam depugnatum fuit, die, *Serényius* occisorum cadavera in acervum congeri, atque ingesta humo^{m^j} adobrui, ac, ne a canibus aut feris dilaniarentur, circumducta sepe caveri iussit.}

^{1.)} Ibidem, *p. 584, 51.*

^{m^j)} Supersunt hodieque tumuli, eius victoriae testes ad *Alsó-Vadászum*.

¹) ISTVÁNFFY 1622. *p. 584. Sixonem* ²) *magno* ISTVÁNFFY 1622. pp. 584–585. *magna utrinque animorum et virium pertinacia* ³) ISTVÁNFFY 1622. *p. 585. add. et fortitudinem*

ⁱ) *Locum in nota l.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 584–585.*

§. VI.

Non potuimus haec non adnotavisse, quod observatum sit, oppidum hoc, tametsi inerme, scopulum fuisse, in quem *Turcarum* fortuna triplici accepta clade offenderit. Memoria [p. 266.] profecto loci exsecrabilis semper *Turcis* fuit, dum vicinas arces tenerent. Sed nec postea immune ab hostium impressionibus esse potuit. Subinde civili seditione, ne convalesceret penitus, impeditum est. Iam quomodocunque instauratum, pristinas iniurias oblivisci videtur. Enim vero, et incolarum frequentia, et numero aedium insigniter profecit. Humiles hae sunt, et campestri *Hungarorum* ritu levi materia coagmentatae: tecta straminea pleraque omnia, aut ex arundine. Sunt tamen aedes quoque commoda habitatu, et referentes cultus quidpiam et elegantiae. Celebre in primis oppidum mercatus faciunt, boarii illi et vulgares, inciduntque in dies SS. *Dorotheae, Philippi Iacobi, Mariae Magdalena, Nativitatis B. V. Mariae, et Martini* episcopi. Multum huc armenti cis et trans *Tibiscana* regio submittit; quod pecuarii, montanarum urbium institores redimunt, et *Neosolum* ad fora hebdomadalia, magna lucri accessione impellunt. Dissidet *Cassovia* sex in meridiem vernaculis milliaribus, censeturque in Comitum *Csáky* et Baronum *Perény* haerediis. Aequa, utrisque possessionis est portio, si *Perényianam* excipias, cuius pars quaedam pigneratoribus paret. Sed et *Andreae Szent-Pétery* esse hic curiam perenni possessam iure accepimus.

*Fuit oppidum
fatalis Turci-
cae fortunae
scopulus:*

*bodiernus eius
habitus:*

*mercatuum
celebritas:*

possessores:

II. Oppidum Szántó

§. VII.

[p. 267.]

Szántó Hungaris *Aratorem* significat; sive, quod, sicuti *Capua ad Italos*, ita apud *Abaujvárienses* nostros Szántó receptaculum fuerit aratorum; sive quod arationes habuerint grandis foenoris et fructuosas. Forte, utrumque inter caussas denominationis¹ retuleris. Nam, cum integris erat rebus, optimum illud et honestissimum genus, sicuti vocat *CICERO*, liberaliter aluit, et gaudebat agro multae sementis capaci. Iam praeter rei frumentariae studium, quod retinet adhuc, cultu in primis vineatico distinetur. Quae una cura quomodocunque res oppidi sustentat. Enim vero, difficultate temporum in eum modum exinanitum est, ut vix habeat, quo nomen oppidi tueatur. Nimirum arctius iam habitatur, neque id a colonis, quemadmodum antea, opulentis, multarumque possessionum, sed plerisque tenui fortunarum, et quibus vita omnis rusticatione distineatur. Vini Szántoiensi, non in *Abaujváriensi* tantum *Provincia*, sed apud exterios etiam, in primis *Polonos*, eximium est praeconium. Nimirum, eadem illi, cum *Tokayensibus* laus et adprobatio, *Cos* fere idem, obtigit. Itaque vineatici illi mercatores, cum via *Cassoviensi* e *Polonia* accedunt, Szántoviensia vina primum ad faciendum gustum delibant; sicuti, qui per *Zemplinensium* regionem adveniunt, *Ujhelyiensibus* capi consueverunt, dum in regionem *Tokaiensem* perveniant, ubi

*Szántó unde
dictum:*

*oppidano-
rum labor et
occupatio:*

vini laus:

*dulcissima vina,
implent et liquido distendunt nectare cellas.ⁱ*

¹ corr. ex *demominationis* a nobis

ⁱ Cf. *Verg. Georg. 4.163-164.*

Ita nimirum consedit oppidum, ut ab oriente *Bodrogbum*, *Tibiscum* a meridie, ab occidente amnem *Aranyos* praetensem habeat; hoc est, oram, quae vini, tota *Europa* facile principis [p. 268.] proventu luxuriat. Ex situs hac vicinitate, caeli solique ingenium idem prorsus oppido est, quod ad *Tokayum* laudabimus.ⁱ Itaque tulit huias vinum adprobacionem^{n.)ii} summi quoque *Romanorum Pontificis*,

cum¹ SANCTO Szántó² munera sancta dedit.

*incolae
Hungari.*

Colunt oppidum *Hungari*, prisci moris tenaces, et prorsus ad curandam vitem facti. Aedes sacra medio oppido eleganti mole educta, pristinum loci florem adumbrat quodammodo; tametsi et ipsa non sine indicio acceptarum toties cladium. Est in ditione arcis *Regécz*.

III. *Oppidum Göntz* §. VIII.

Göntzii facies: Tametsi multum pristini floris ex frequenti, quae totam regionem adflxit, calamitate detritum *Göntzio^{o.)}* est; tamen oppidi refert speciem, uti non infrequentis, ita multarum circumquaque opportunitatum. Nam et agro frumentario luxuriat, et collibus vitiferis. Utrorumque redditus eximii sunt; sed vini tamen eximiores. Olim comitiorum celebritate, nostri *sedes iudicarias* vocant, quae hic provinciales agitabant, claruit. Praetorium ei fini publico sumtu excitatum heic fuit, non id quidem splendidum, sed factum tamen et commode et laxe ad accipiendos,³ qui confluabant, ordines. [p. 269.] Sed hoc, quidquid erat accessionis ad famam oppidi, fere desiit, cum lege publica iudiciorum ea solemnia *Cassoviam* translata sunt. Alteram, anno MDCXLVII.^{p.)} alteram MDCXLIX.^{q.)} eamque rigidorem multo perlatam, in decretis legimus. Quocirca diu negligentius habitum est commune illud praetorium, nuper impensa provinciae quomodo cunque instauratum. *BONBARDI*,^{r.)iii} gymnasio Calvinistarum olim celebre fuisse memorat. *Casparus* certe *Caroli* isthic Biblia *Hungarice* reddidit. Sed origines ad *Saxones* inferre nihil dubitat *THURÓCZY*.^{s.)iv} Utetur eius verbis: *Gönczinum, haud ignobile oppidum, pariter a Saxonibus, ac eo propemodum tempore, quo Cassovia, coli coepit.*⁴ Paruit initio regibus; tum ad

^{n.)} Vide JOHANNIS BOCATII *Hungaridos* Lib. II. p. 241.

^{o.)} Ab oppidi nomine vasculis trium urnarum, quorum ingens tota regione *Tokaiensi* usus, indita adpellatio, ut *Göntz* dicantur hodieque.

^{p.)} Articulo CIX.

^{q.)} Artic. XXI.

^{r.)} *Hungariae Modernae* p. 133.

^{s.)} *Ungariae Septentrionalis* p. 176.

¹ BOCATIUS 1599. p. 241. cui ² BOCATIUS 1599. l. c. Szántó ³ corr. ex *acciendas sec. E* ⁴ TURÓCZI 1729. p. 176. *cepit*

ⁱ Sic in utroque manuscripto (C, E); malim „laudavimus”. De situ oppidi Tokaj a Belio descripto vide in *Notitia Com. Zempliniensis; quam vide in tomo V. seriei nostrae, id est, in BÉL 2018. pp. 115–116, 162–163.*

ⁱⁱ Vide locum in nota n.) citatum, unde et versus huc insertus est, in BOCATIUS 1599. p. 241.

ⁱⁱⁱ Vide locum in nota r.) memoratum in BONBARDI 1718. p. 133.

^{iv} Locum in nota s.) citatum vide in TURÓCZI 1729. p. 176.

Amadeos, *sive* Omodeos, *seu* Ormodeos *translatum, habuit ea de gente palatinum Ungariae, virum potentia nulli secundum, qui utpote Wladislaum¹ Poloniae regem, intestinis ci-vium motibus regno pulsum, et pro maiestate hospitem fovit, et exsulem² in thronum reposuit.* Haec ille. Recentiore aetate, *Alexio Thurzoni* adiudicatam fuisse, ISTVÁNFFYUS^{t.)i} au-tor est. Sed recidit denuo ad regis fiscum, nam a FERDINANDO I. Stephano Doboni, ob toleratam constanti fide apud *Transilvanos* captivitatem, cum *Telkibánya* donatam fu-isse, ad eius oppidi mentionem ex ISTVÁNFFYO retulimus.ⁱⁱ Iam haeredium est veterri-mae *Csákyorum* gentis, sed cuius redditus pignoris lege ad *convictum* [p. 270.] *Nobilium Cassoviensem* adtinet. Recedit *Cassovia* tribus in meridiem milliaribus, inseditque viam regiam, difficilis olim periculosique itineris. Quod ex anni MDCLIX.^{u.)iii} sanctione condiscas.

SECTIO SECUNDA

DE

Arcibus Processus Szikszo-viensis.

S Y N O P S I S.

I. <i>Arx Regécz.</i> <i>Eius positus, et facies pristina: munitiones et fata.</i> §. I.	<i>Prisci arcis heri: propiores ad nostram aeta-tem: hodiernus quis? venatus circa arcem commoditas.</i> §. IV.
Quomodo se habuerit, tumultuum civilium tempore: Tökölio potissimum: fit Stephanii Kohárii carcer: eius fugam, venefica reddit irritam. §. II.	II. <i>Arx Bóldogkő:</i> unde dicatur? vetus est substructio: eius positus: possessores. §. V.
<i>Elidetur e manibus Tökölii: astu Petnehá-zii.</i> §. III.	III. <i>Arx Omodea:</i> eius vestigium. ... §. VI.

I. *Arx Regécz*³
§. I.Regéczi
positus, et
facies pristina:

Vetustior est *Regéczi* moles, quam ut eius origines possimus eruderare. Ad situm quod adtinet, montes insedit, vasto tramite per *Szalánczi* regionem ex *Beczkidiis* alpibus huc-usque propagatos. Itaque offunditur silvosis iugis. Ex quo situs ingenio, multum arci iu-cunditatis accedebat, cum herorum diversorius fuit secessus. Adsurgebat enim non una conclave substructione, ex quibus in subsitam regionem montanam, et proiectas late

^{t.)} Libro XII. p. 189, 29.^{u.)} [Nota deest.]¹ TURÓCZI 1729. l. c. *Uladislaum* ² TURÓCZI 1729. l. c. *exsulem* ³ I. *Arx Regécz* add. a nobisⁱ Locum hunc in nota t.) comprehensum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 189.ⁱⁱ Vide in hoc volumine in p. 141.ⁱⁱⁱ Nota deest in utroque manuscripto (C, E). Ceterum in articulo 1659:XXXIX. de illa via, seu, uti verbis articuli utar, de passu Gönciensi reparando agitur.

*munitiones et
fata.*

convalles despici potuit. *Principem inter arcem tenebat locum Regéciana, a paliorum ornatu mirabilis;* inquit THURÓCZY.ⁱ [p. 271.] Ut nihil dubitarit *Tökölius* suas hic nuptias, regia pompa, cum *Rakócziana* vidua concelebrare. *Arx Regécz,*¹ inquit BONBARDI,ⁱⁱ *quondam elegans, egregieque munita, et a nuptiis Emerici Tököly² cum Helena Zrinyi³ celebris.* Neque tamen voluptaria solum fuit habitatio: incingebatur muris, turribusque, vetere quidem ritu, sed ita factis, ut loci naturam, multis modis reddiderint inexpugnabiliorum.⁴ Nequivit tamen a bello intemerata mansisse; nunc a *Transilvanis*, mox a caesareanis, quin et a *Turcis* semel, iterumque adpetita. Memorat cladem ISTVÁNFFYUS,^{a.)}ⁱⁱⁱ a *Turcis* regioni circumiectae, an etiam arci illatam. *Itum,*⁵ inquit, *est pari terrore, et clade ad amoenissimas⁶ vini dulcioris, frugumque et pecoris, omniumque rerum ad victum necessariarum proventu celeberrimas Agriae, Tocaii, Regéczii,⁷ Cassoviaeque regiones, atque rapta quaeque obvia et abducta, adeo, ut aliquot millia miserorum mortalium capta aut caesa narrarentur:⁸ domibus et aedificiis omnibus ignis iniectus.*

§. II.

*Quomodo se
habuerit tu-
multuum civi-
lium tempore:
Tököli
potissimum:*

*fit Stephani
Kohárii carcer:*

*eius fugam
venefica reddit
irritam.*

Regionis, non item arcis fuisse calamitatem existimari. Duravisse enim toto ultra eam tempestatem seculo, cognitum habemus. Neque coorta facile seditio fuit, quin victas illa manus, sponte, an vi, novarum rerum molitoribus tradiderit. Quae quidem facilitas exitio ei tandem fuit. Acceperat *Tökolianum* praesidium, iam tum ante occupatam *Cassoviam*, idque eo promptius, quod [p. 272.] nuptiarum iure, *Rakóczianam* enim duxerat *Emericus*, eius dominationi adiecta credebatur. Itaque non tam bello partam, quam optimo suo iure insessam putabat *Tökölius*. Ac dedit sane operam, ut et militate arcem compleret, et omni eo adparatu, qui est ad tolerandam obsidionem necessarius. Quin et bello captos huc intrudebat. Sane, *Stephanus Kohári*, melioris *Hungariae* ea tempestate decus, post captum *Filekinum* diu isthic in vinculis detinebatur, idque, quam pro dignitate tanti viri, acerbius sordidiusque. Proinde, cum neque spes libertatis adfulgeret, neque posset profundi carceris squalores amplius tolerare, fugam meditari coepit. Erat inter praesidiarios miles gregarius, qui summi viri tactus miseratione, clam operam ei suam addicit, spem vindicandi se in libertatem ingerit, quin et rimam, qua possit elabi, commonstrat, ac ne fidem suam in dubium vocet, se fugae comitem futurum iure iurando adfirmat. Successit destinatio, iamque concubiae noctis silentio arce delapsus, in subsitum *Fonyiensium* agrum cum fugae illo duce iter intenderat, cum carceris custodes re, tametsi tardius, adversa, evasisse e vinculis *Kohárium* conclamant. Eo nuncio exterritus arcis praefectus, cum quid ageret, non facile reperiret; captivum enim prae vita commendatum fidei sua habebat; diu secum anxius animo collectatur. Tandem, impium istud, sed rebus tamen suis utile consilium capit. Forte benefica anus,

^{a.)} Libro XXIV. p. 504, 19. ad annum MDLXVII.

¹ add. a Belio; cf. BONBARDI 1718. p. 133. ² BONBARDI 1718. 1. c. *Tököli* ³ BONBARDI 1718. 1. c. *Zryny*

⁴ corr. ex *in expugnabilem* sec. E ⁵ ISTVÁNFFY 1622. p. 504. add. *deinde* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *amaenissimas* ⁷ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *Regecii* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *narrentur*

ⁱ *Verba haec vide in Turócz 1729. p. 176.*

ⁱⁱ *Vide BONBARDI 1718. p. 133.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota a.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 504.*

incantationibus tota circum regione infamis, sub idem tempus captiva in arce inerat, [p. 273.] poenas maleficiorum brevi luitura. Ad hanc ille subito advolat, precibus cum ea primum agit, mox libertatis vitaeque spem ostentat, si artibus suis fugientem *Kohárium* irretiret. Deprecabatur illa facinus, ne, si quid praestigiarum edidisset, se ipsam beneficiorum ream, quod constanter hucusque negaverat, perageret. Tunc tormentorum injecto metu, quin et praesentissimae mortis interminatione evicta, tentaturam se quidpiam spondit, si libertatis, quam obtulerat, praefectus fidem iuravit. Adsensit ille, quod incuriam amissi *Kohárii* vita pensandam, animo praeciperet. Ergo, ad nota carmina, et incantationes conversa anus, *Acheronta* movit, eo successu, ut cum tres noctis vigilias festinato itinere subsitis arcis montibus inerrasset fugiens, sub diluculum in *Regéczi* obtutu se versari consiperet, mille errorum gyris in nive, quae profunda ceciderat, expressis. Vetulæ impietate fretus arcis praefectus, militem, qui profugum insequeretur, intempesta nocte dimittit, abeuntes beneficæ consiliis instruit. Vix illi indagare coeperant fugientes, cum per nota vestigia grassati in *Kohárium* incidunt, reprehendunt miserum, et cum infelicitissimo fugae atque itineris ductore in arcem, quasi in triumpho reducunt. Angustiores inde res *Kohárii* fuere, quippe qui *Munkácsini*, alto demersus carcere, fugae potestatem omnem amisit. Sed an praefectus iuratam beneficæ fidem liberaverit, non habeo scribere. Credo, valuisse hic illud SENECAE:^{b.)}

*Quae scelere parta est, frangetur scelere fides.*ⁱ [p. 274.]

Aliter rem WAGNERUS memoriae prodidit: nos auctores secuti sumus, qui eam aetatem meminerunt. *Isthaec libertas,*^{c.)ii} inquit ille, *forti viro mala accersiit* (arcessivit)¹ *innumera. Tres et viginti menses in caecum*² *ergastulum retrusus, praeparco panis, ac frigidae demenso prope enectus est. Custodes virtutem viri admirati, oblata fugiendi facultate, simul fugae comites se addidere. Quatriduo per silvas*³ *oberrantes, fameque confecti propemodum, in vicum quempiam quaerendi cibi caussa se dedere. Agniti retractique custodes, palo per corpus adacto, transfugium luere. Kohárius*⁴ *in Mongatschini*⁵ *rupem, post Unghvarinum,*⁶ *ac Patakinum, in novas semper iniurias abductus, suam perfidis perduellionem ac dedecus exprobrare numquam*⁷ *destitit. Silet caeci ergastuli nomen; Regéczum autem fuisse, cum expugnati Fileki historiam expromsissemus, ipso Kohário indice meminimus.*ⁱⁱⁱ

b.) *Medea*, versu 55.

c.) Defensi mordicus *Filekini*, reprehensique ex aequo *Tökölii*. Vide WAGNERI *Historiam Leopoldi M. Lib. VIII. p. 573. ad annum MDCLXXXII.*

¹ add. a Belio; cf. WAGNER 1719–1731. I. p. 573. ² WAGNER 1719–1731. I. p. 573. *coecum* ³ WAGNER 1719–1731. l. c. *sylvas* ⁴ WAGNER 1719–1731. I. p. 574. *Coharius* ⁵ WAGNER 1719–1731. l. c. *Mongatsini* ⁶ WAGNER 1719–1731. l. c. *Ungvarinum* ⁷ WAGNER 1719–1731. l. c. *nunquam*

ⁱ Cf. Senec. *Medea* 55. ubi vero „quae scelere parta est, scelere linquenda est domus”.

ⁱⁱ Vide hunc locum hic et in nota c.) citatum in WAGNER 1719–1731. I. pp. 573–574.

ⁱⁱⁱ Belius in *Notitia Com. Neogradiensis* asserit, *Filekii expugnati historiam ex ipso Kohário „interpretibus amicis” accepisse, quae „explicatior” fuerit, quam quae apud Wagnerum inveniretur. Vide BÉL 1735–1742. IV. p. 81. Qua re factum est, ut etiam nomen „ergastuli illius”, quo Kohárius retrusus esset, prodere posset. Vide ibidem in p. 86.*

§. III.

*Elidetur e
manibus
Tökölii:*

*astu
Petneházii:*

*quomodo in
rudus abierit.*

His tunc rebus, *Regéczum* claruit, ultimam mox cladem accepturum. Dum enim raptus in vincula *Tökölius*, parta nefario bello dominatione excidit, arces quoque hominis subitam fortunam secutae, certatim se caesari dabant. Signum, *Cassovia* sustulit, *Petneházii* consilio ad obsequium reducta. Certatim postea munitiones reliquae portas adaperiebantur caesareanis: *Regéczum* tamen, astu capi debuit. Ignorabant praesidiarii, *Petneházii* a [p. 275.] *Tökölio* defectionem. Is ergo, cum alterutra cohorte, sub arcis conspectum venit, missisque, qui de adventu suo praefectum docerent, intra moenia arcis haud gravate acceptus, praefecto imperat, arma nil cunctatus poneret, fidem caesari iuraret; sin nollet captivum se cum praesidiariis teneri. At praefectus, somniaretne¹ *Petneházius*, an serio ageret, perquirit. Tunc ille, quid *Tökölio* evenerit, quemadmodum *Cassovia* dedita adteratur in dies factio, hominem condocet, facileque suo exemplo persuadet, uti eiurato *Tökölio* in caesaris partes transeat. Arcem^{d)}ⁱ postea *Caprara* praesidio imposito munivit, dum inutilem rati duces, penitus desererent; sed moenibus pertusis, ne latrocinantium globos reciperet, tuereturque. Istis ruinarum initii caeli tempestates incubuere, quae vastae iam sunt, fiuntque in dies foediores, ob crescentes vepres. En!

*Confide muris, cum levis magnas opes,
Huc ferat, et illuc, casus.^{e)}ⁱⁱ*

§. IV.

*Prisci arcis
heri:*

Priscos arcis heros haud proclive est indagare. BONFINIO^{f)}ⁱⁱⁱ auctore constat, a SIGISMUNDO rege post initia seculi decimi quinti GEORGIO, *Rasciae* despoti cum arcibus oppidisque aliis donatam fuisse. *Frequentavit quoque illius aulam* Georgius, *superioris Mysiae princeps*, *quem despotem nominant. Hic Sigismundi be*[p. 276.]*nificentia victus, Albam Graecam*^{g)}^{iv} *ibi ad Danubii et Savi confluentem*² *sitam, ubi Taurinum*³ *olim fuerat, in perpetuae fidelitatis pignus, veluti tuti obsidis loco imperatori sponte dono dedit: quod quidem in Mysia,*

^{d)} Meminit deditae anno MDCLXXXV. arcis WAGNERUS Lib. IX., p. 672. non item *Petneházii* strata-gematis.

^{e.)} SENECA, ibidem, versu 221.

^{f.)} Decade III. Lib. III. p. 400. adde THUROCGII Chronicon Sigismundi Imperatoris, Cap. XX. p. 135.

^{g.)} Sic emendamus exstantissimum BONFINII errorem, an typothetarum sphalma, *Albam Regalem* so-mniantis.

¹ corr. ex somniaret ne sec. E ² BONFINI 1581. p. 400. *confluenta* ³ BONFINI 1581. l. c. *Taurinum*

ⁱ *Locum operis Wagneriani in nota d.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 672.*

ⁱⁱ Cf. Senec. Medeae vv. 221–222, ubi vero pro „muris” est „regnis”.

ⁱⁱⁱ *Locos in nota f.) citatos vide in BONFINI 1581. p. 400.; THURÓCZY 1600. p. 135.*

^{iv} *Recte Belius in nota g.) admonet, erronee Bonfinium „Albam Regiam” (non autem *Albam Regalem!*) pro „Albam Graecam” scripsisse; non enim typothetarum, sed ex ipsis auctoris vitio hoc accidisse, codices mss. te-stantur. Cf. BONFINI 1936–1976. 33.193.; vide et apparatus criticum ibidem in p. 253., ubi nullam lectionem variantem reperias.*

ac ea, quae ad Turcas¹ nunc spectat, Ungaria, unicum est propugnaculum. Contra ille, ne bene merendo cederet, haec illi castella in regno rependit: Zalonkemen, Bechiem, Kelpem, Világosvarum, Tokaium, Monkáchum, Thályam, Rheyegczum,² reliqua. Arguimus hinc, in potestate regum fuisse hucusque, saltem heris, quos habebat ante, forte emortuis, recidisse iterum ex legum praescripto in regiam ditionem, donatamque tunc GEORGIO fuisse. Abiit arcis possessio in haeredes despotae, atque inter hos, Lazarum. Iterum BONFINIUS:^{h.)ⁱ⁾} *Georgio despoti,³ liberi tres mares fuere:* Stephanus, Georgius et Lazarus. Stephanum et Georgium, Turca excaecavit. E Stephano Lupus, mirae fortitudinis: e Georgio, (natu secundo),⁴ nostri temporis despote,⁵ Iohannes⁶ ac fratres sunt geniti. Lazarus, qui regno successit, unam tantum filiam genuit, quam Stephanus, Bosnensium⁷ rex, uxorem duxit. Is, defuncto Lazaro, socero suo, non solum uxore, sed regno quoque una potitus, Bosnae⁸ et Rasciae iuxta dominabatur. Atque, idem iste Lazarus arci quoque nostrae, anno MCCCCXXXVI. dominabatur: an etiam gener Stephanus, non habeo adfirmare. Latent nos inde, duorum seculorum possessores. Ineunte decimo [p. 277.] septimo Casparus Alaghy arce et ditione eius potiebatur. Eum Nicolaus Eszterházy,^{i.)} postea regni Hungariae palatinus, in dominatione excepit. Tandem anno circiter MDCXLVI. Georgio Rakóczio seniori, Transilvaniae principi adscripta, possessaque ab eius posteris fuit, dum eius pronepos, Franciscus Rakóczy II. mota in regem seditione, se, et quos habebat fundos avitos, iret perditum. Quocirca in manus iterum regis aequissimi recidit, traditaque est Iohanni Leopoldo Donato, principi a Trautson, qui eam maioratui, quem vocant, a se, indulgente caesare, constituto, una cum Saros-Patako, et accensa utrique dominatione adscripsit consulto. Vastae circum arcem silvae scatent omni ferarum genere. Itaque, dum herorum fuit secessus, venatus dabat, uti copiosos, ita varios. Hodie ea voluptas absente hero tota procuratorum, et reliqui est familitii. Accensetur arci praeter vicos provincia hac nostra aliquot, oppidum Szántó, et Tallya apud Zemplinenses.

*propiores
ad nostram
actatem:*

*hodiernus
quis?*

*venatus
circa arcem
commoditas.*

II. *Arx BOLDÓKÓ*

§. V.

Bódokő unde dicatur?

Post Regéczum, quod nunc vidimus, Boldókő, vel disertius Boldókő meretur commemo- rari, non tam quidem subtractionum mole; est enim, priori multis modis exilior; quam situs amoenitate. Id vocabuli etymon [p. 278.] docet: *beatam enim petram* significat. Sed non ausim adfirmare, a solane positionis elegantia, an felici quodam eventu, ita primi conditores adpellarint. Relatum accepimus, esse rerum patriae non ignaros, qui ita vocatam arcem credant, quod grassantibus late Tartaris, perfugio fuerit trepidae multitudini: quae ideo nudam adhuc munitionibus petram *beatam* vocitarit, communi postea accolaram

^{h.)} Decade III. Lib. X. p. 534, 12.

^{i.)} Vide anni MDCLV. Articulum XCV.

¹ BONFINI 1581. l. c. *Turcos* ² *Világosvarum, Tokaium, Monkáchum, Thályam, Rheyegczum* BONFINI 1581. l. c. *Vilagosvarum, Tochajum, Monkachum, Thaalliam, Rhegezum* ³ BONFINI 1581. p. 534. add. *de quo multa supra diximus* ⁴ add. a Belio; cf. BONFINI 1581. l. c. ⁵ *nostri temporis despote* BONFINI 1581. l. c. *despote nostri temporis* ⁶ BONFINI 1581. l. c. *Ioannes* ⁷ BONFINI 1581. l. c. *Bossoniensium* ⁸ BONFINI 1581. l. c. *Bossonae*

ⁱ Vide locum in nota h.) relatum in BONFINI 1581. p. 534.

*vetus est
substructio:
eius positus:
possessores.*

impensa atque operis arcis hac mole instructam. Haec illi. Nobis certe exploratoria haud suppetunt. Atque est omnino vetus substructio, modico ambitu, atriis, et hypocaustis, uti non frequentibus, ita elegantibus olim definita. Obiacet *Regéczo* in occidentem, quorum sum petra, e perpetuis montibus emergens, frontem obvertit. Praerupti ei sunt deiectus, iter angustum, neque, nisi singulis peditibus permeabile. Ex vicinitatis contagio, iisdem cum fatis, quae *Regéczum* exercuerunt, plerumque collectata est; eo tamen adhuc *beator*, quod cum illa, amissio decore pristino, se ipsam sepeliverit; haec superet adhuc, retineatque cultus quidpiam, atque sarta tecta. Est gentis *Horváth* de *Palocsa* haeredium, sed dudum a comite *Gabriele* mille circiter florenorum millibus Archiepiscopo *Strigonensi*, *Georgio Szeleptsenio*, pignori oppositum. Cuius demum liberalitate, pars quidem altera Archi-Capitulo *Strigonensi*, altera collegio *Societas Iesu*, quod idem praesul *Leutschoviae* fundaverat, ex aequo adtributa est. Tenuere aliquantis per utriusque [p. 279.] arcem, cum admenso possessionum modo, dum *Strigonienses* quidem suam illam portionem recepto aere prorsus *Leutschoviensis* permiserunt. Quod rarius ab heris aditur, in granarium abiit, atque reddituum agrestium apothecam. Collis ab aquilone arci obiacens totus vite consitus est, fructus ad eum modum eximii, ut, si annus favit, ne a *Polonis* quidem refugiatur.

III. *Arx Omodea* §. VI.

Arcis Omodeae vestigium.

Vix suppetit, quid de arce memoremus, olim vasta, et ex more seculi superbe substructa, quam quod inter rudera servet hodieque inclutae *Omodeorum* (ita diplomata scribunt) gentis qualem cunque memoriam. THUROCFIUS:¹ *exstat¹ locus arcis Amadeae ab oppido Gönczio² ad montes recedentis, quae quanta qualisque³ fuerit, ruderum modo ostentat magnificientia, tum templi perquam⁴ celebris, sepulta dignitas.* Haec αὐτόπτης, quae adiecissemus est, ut ne ignoret posteritas tantae molis vestigium.

SECTIO TERTIA

DE

Vici Processus Szikszoviensis.

Trium sunt generum vici *Processus Szikszoviensis*. Nam alios quidem *Regéczum*, *Boldogköüm* alios adscriptos habet. Quod ab [p. 280.] horum dominatione superest,⁵ varie possidetur.

§. I. *Vici ditionis Regécziensis.*

1.) *Mogyoróska*, alias *Sándorfalva*, hoc est *Alexandri* vicus, in vicinia *Regéczi* montibus intersitus, ideoque angusto atque sterili rure; silvarum contra atque pratorum dives.

¹ TURÓCZI 1729. p. 176. ² add. a Belio; cf. TURÓCZI 1729. l. c. ³ TURÓCZI 1729. l. c. *qualisve*
⁴ *perquam* corr. *ex per quam sec.* TURÓCZI 1729. l. c. ⁵ corr. *ex super est sec.* E

ⁱ Videl TURÓCZI 1729. p. 176.

- 2.) *Regéczke*, arci subsitus, neque tam colonorum numero, aut agri praestantia, quam officina vitriaria memorandus.
- 3.) *Komolóška*, vocabulum ipsum exilitatem vici prodit. Est nimirum suppar prioribus, sed qui tamen vitem colat, fructus haud quidem eximii.
- 4.) *Erdö-Horváth*, a montano situ ita dictus, ex cuius sane vitio agrum frumentarium effoetum habet, prataque foeniseccii parcioris; sed vini proventu prorsus luxuriat. Generosissimum id gignit, non nostra provincia tantum, sed quod cum *Tolcsvensibus*, immo *Tarczaliensi*, atque *Tokaiensi* iure meritoque conferri posse putent vinorum gnari. Alioquin silvis circumsidetur saltuosis, et non pauci reditus. Hinc *Tolcsenses* vicini et focum alunt, et sustentant aedificia. Rivus, qui interlabitur vicum, aquarum uber, atque molis versandis, quae plures ei adsederunt, perquam opportunus, trutas quoque et fundulos nutrit, foecundo seminio.
- 5.) *Fony*, vicus, si positum species, *Erdö-Horvátho* similis. Sed rus sterilius est, vini autem laus modica. Laetatur tamen silvis, pratorum hic atque illic interiectu distinctis. Colitur ab *Hungaris*, admissis tamen in supplementum *Slavis*, *Ruthenisque*. [p. 281.]
- 6.) *Marczinfalva*, tenuis iam est vicus, duobus insessus praetoriis, sed quae non minus vici fortunam induerunt. Vicinissimus oppido *Szántó* adsedit, a quo rivi interlapsu, qui a *Csekeháza* deiicitur, secretus est. Itaque retinet ingenium soli, quale ad *Szántó* esse diximus; sed vinum quoque gignit, *Szantóensi* nec quidquam vilius. Bipartito possidetur; altera quidem sui portione *Regécio*, altera genti *Marczinfalusianae* adscriptus. Quam nunc *Iosephus Nagy*, et *Stephanus Lánczy* tenent.
- 7.) *Basko*, vicus mediocris, intra montes supra *Erdö-Bénye*, *Zemplinensium* pagum reiecutus. Itaque, rure est sterili, silvis tamen caeduis et glandiferis adfluens. Atque hi quidem vici hodie *Regéciensi* ditioni accensentur.

§. II.

Vici ditionis Bóldogkőiensis

- 1.) *Bóldokkó-Várallja*, nomen ex situ accepit. Arcem nimirum cognominem a meridie subsedit, incolarum quidem frequens, sed quorum plerique convenae sunt, neque tam agricolatione vitam degunt, quam operas locunt vineis pastinandis. Igitur ager frumentarius, qui et laxus vico est, et uber, pretio vicinis *Arkaiensibus*, *Baskaiensibus*, *Czéczensibus* permittitur ad colendum. Sed prata angustiora sunt, quam quae herili tantum villae sufficient. Pascendo sane pecori necesse fuit praediolum vicinum *Abas* destinare. Silvae sic satis sunt amplae, sed in quas praeter lignationem nec quidquam iuris colono est.
- 2.) *Boldókó-Ujfalú*, profundius in meridiem repressus, loco plano et fertili, at [p. 282.] inope pratorum. Tametsi autem partem maximam ad arcem adtinet, habet tamen et nobiles inquilinos. Educat vinum, sed mediocre illud.
- 3.) *Arka*, copiosus omnino vicus, sed cuius ager ex collino positu, vicino illo sterilior est. Prata angustiam, qua sunt, laudatissimi foeni proventu pensant quomodocunque. Rus reliquum hic vite consitum, silvis alibi insessum est glandis feracibus. Incolae fere convenae sunt, ex *Hungaris*, *Slavis*, et *Ruthenis* permixti.
- 4.) *Alsó-Méra*, mediocris hic vicus dextram *Hernádi* ripam insedit. Hinc agro, pratis in primis, non una ab eluvionibus calamitas. Alioquin rure est non plane amplo, sed

gaudente tamen silvis opportunis. Dispertia vici possessio parte altera ad arcem *Bodokő* spectat, alteram eamque potiorem *Andreas Puky* cum *Paullo Pongrácz* sibi vindicant. Hucusque vici fuerunt ditionis *Bodókőiensis*.

§. III. *Vici variorum*

- 1.) *Göncz-Ruszka*, natale solum inclutae gentis *Kornis*, cuius eximia in *Transilvania* exstant merita. Certe hodieque *Kornis de Ruszka*, dicuntur. Olim vicus fuit frequens, sed quem superiorum annorum calamitates adriverunt. Agro circumfunditur, omni ad rusticandum commoditate egregie instructo. Praeter vitem enim, quam benigne alit, silvarum pratorumque, quin et agri frumentarii dives est. Multae ei vinariae sunt tabernae, heri item numerosi. Scilicet, partiuntur [p. 283.] inter se vicum: barones *Andrásii*, B. *Emericus Sennyei*; vidua B. *Jacobi Mesko*; *Ladislaus Vay*; *Wolfgangus Mariássy*; *Iohannes* et *Ladislaus* fratres *Bárczaii*; *Gabriel Nagy*; successores *Hamvaiani*, reliqui. Inter aedificia hic posita eminent urbana villa *Mariássii*, amoeno pomario obsessa.
- 2.) *Heicze*, facile tota hac ora copiosissimus, olim familiae cognominis, nunc *Seminario S. Ladislai*, quod *Cassoviae* est, *Kisdiano* obstrictus. Terreno, qua se ad *Göncz-Ruszka* sinuat, elevato est, atque fertili. Sed nec vitem spreveris, quippe vinum fundentem mensis idoneum. At silvarum pratorumque inops est propemodum. Itaque, id quod est necessarium, a *Regéczensibus*, avenae demenso redimunt, finium herciscundorum caussa in tempus reiecta opportunum. Incolae partem maximam *Hungari* sunt.
- 3.) *Vilmány*, fuit ante *Rakocziorum* haeredium, iam ob *Francisci* perduellionem fisci regii, qui id *Stephano Orczy*, et viduae B. *Jacobi Mesko* pignori opposuit. Territorio est ubere ac plano, et pratis pone *Hernádum* laeto positu, haud tamen sine exundationum damnis, procurrentibus.
- 4.) *Kis-Falu*, exilis adhuc viculus, quippe qui deducta isthuc anno MDCCXXI. colonia habitari coepit. Est in haerediis *Iohannis*, et *Ladislai Bárczaii*, pignore tamen a *Stephano Orczy*, *Gabriele Kovács*, et *Andrea Cseby* possessus. Rus priori illo nihil deterius.
- 5.) *Visoly*, ingens aliquando vicus, nunc propemodum mediocris. Censetur in haerediis comitum *Keglevitsch*, et nobilium *Semsey*; [p. 284.] parte altera, quae *Szuhaii* fuit, ob perduellionem fisco regio vindicata. Nunc *Ladislaus Semsey*, vidua *Meskoiana*, et *Franciscus Hegyi* vico potiuntur. Obtigit ei ager non amplius minus, quam fertilis, prata item laxa, sed quae *Hernádi* illuvies corrumpt non raro. Incolarum plerique *Hungari* sunt.
- 6.) *Korláth*, vicus, si quis alias, modicus, *Kendiorum* olim, et *Erneyiorum* possessio. Vicinus ab occidente arci *Bodokő* adsedit, agro extra modum arcto, pratis exilibus, silvis nullis, quarum usuram a *Regécziensibus* depeciscantur, necesse est. Insidetur a pluribus villis, urbanis et rusticis; inter quas praetoria *Francisci Hegyi*, et *Georgii Nikházii* eminent, quorum et pars vici potior est. Reliquum *Stephanus Dienes*, *Szakmárii*, et *Bekenii* possident.
- 7.) *Felső-* et
- 8.) *Alsó-Kér*, geminus quidem est, sed ita positus, ut vicum referat eundem. Solo gaudent ubere ac laeto, sed positu ob iter *Cassoviense* damnoso. Saepius a commigrante militite in vastitatem redacti, aegre adhuc respirant. Praecipua farciminum huiatum laus;

quae, si poscas, opprobrio id sibi ducunt incolae; certe, si possunt, etiam ulciscuntur. Adsitum vicis est praedium *Tussa*, alias *Kussafalva*. Pertinent ad comites ab *Aspermont* partim, partim ad *Francicum* et *Ludovicum* *Dessöffyos de Csernek*, qui hic praetoria habent; *Samuelem* item *Patay*, *Francicum Hegyi*, *Georgium Melczer*, et *Ludovicum Niczky*.

9.) *Alpár*, tenuis oppido viculus, sed cui ager obtigit uber. Possessio inter successo[p. 285.]res *Thomae Püspöky*, *Pongrácz*, et *Berky* dispertita est.

10.) *Csekeháza*, priori et positu, et soli ingenio non absimilis. Superbit eleganti *Samuelis Patay* praetorio: ad quem pars vici eximia pertinet.

11.) *Felső-Czécze*, vicus, in mediocribus censendus, idemque sinistrae *Hernádi* ripae adpositus. Est ei ager fertilis, sed neque silvis destituitur. Pratorum situs ob amnis vicitatem infelix. Est in potestate successorum sexus feminei gentis *Czéczianae*, *Samuelis* item *Patay*, *Francisci Hegyi*, ceterorum.

12.) *Alsó-Czécze*, prorsus consimilis priori, eiusdem *Czéczianae* gentis haeredium, ex qua *Leonhardus*^{a.)}ⁱ ille prodiit, qui auspicis *IOHANNIS*, astu *Cassoviam* interceperat.

13.) *Pere*, retinet priorum indolem, habetque et villas, et praetoria *Iohannis* et *Ladislai Barczaiorum*, ad quos ius vici haereditarium pertinet. Huc et praedium *Tövés-Pere* accensetur; sed in cuius possessionem, *Samuel Patay*, *Michael Zoltán*, aliique simul veniunt.

14.) *Büd*, est e vicis tenuioribus, agro elevato hic, depresso alibi, sed fertili tamen commodoque, si exceperis *Hernádis* exundantis iniurias. Possidetur a *Francisco*, et *Ludovico Dessöffis*, *Iohanne Bárczai*, *Stephano Girincsi*, *Georgio Jacobfalkii*, *Samuele Tolnay*, aliis.

15.) *Felső-Dobsza*, nihil in vicis superioribus opportunitatis memoravimus, quod non isthic reperias: incolae certe hic, quam illic, multo sunt frequentiores; quin vitis etiam egrie proficit, fertque vinum *Bodókőiensis* aemulum: ceteroquin silvarum inops. [p. 286.] Est familiae *Jósaianae* haereditas, nunc *Michaeli Zoltán*, et *Stephano Girincsy* obnoxia.

16.) *Felső-Golop*, dextro *Aranyos* amnis latere, loco inter *Szantó* et *Tállya* opportuno positus. Agro est modico, sed fertili eo. Insigne hic castellum visitur. Accensetur vicus praeter *Ladislauum Vay* successoribus *Ibranyianis*.

17.) *Hernad-Kérca*, vicus, quam pro agri portione, copiosior: angustum enim eum habet, et vix herorum sufficientem rusticationi, tametsi segeti amicum. Itaque sementem incolae in terreno *Prépostensi* faciunt, sed annuo pretio redemptam. Quod *Hernádo*, a quo et cognomen accepit, vicinus est, exundationibus non raro, quidquid ei pratorum adhaesit, foedatur. Pertinet ad *Gregorium Megyeri*, *Petrum Somody*, *Iohannem Pécsy*, *Stephanum Ternyei*, et *Georgium Korlát*.

18.) *Prépost*, ad solitudinem proximus. Rure est arcto quidem, sed rusticationi idoneo. Censetur in haerediis *Praepositurae S. Iohannis Baptistae de Jászó*: unde et nomen ei haesit.

19.) *Nagy-Kinyés*, soli caelique clementia nulli priorum secundus, atque villis cum rusticis, tum urbanis plurium nobilium insessus. Habet possessores eosdem, quos ad *Hernad-Kérca* recensuimus.

20.) *Szent-István*, et *Hegyallja-Baksa*, huic, quem nunc diximus, consimilis, vitis autem cultu etiam praestantior. Est in potestate successorum *Baksaianorum*, *Abonianorum*, *Christophori* item *Mazsáry*.

a.) Vide supra urbis historiam, §. IX.

ⁱ Vide locum a Belio in nota a.) memoratum in hac nostra editione in pp. 72–73.

21.) *Belső-Bőlcs*, ita dictus, quod [p. 287.] citeriorem *Hernádi* ripam occupavit: nam qui in ulteriori est, *Külső-Bőlcs* dicitur, estque finibus *Zemplinensium* admensus. Agrum certe frumentarium, quin et arva cum *Külső-Bőcsiensibus* habent communia. Silvas autem in gemino praedio inferioris et superioris *Kemei* iusto pretio depeciscantur, necesse est. Anno MDCCXXV. incolis frequentari coepit, eratque in *Onodiensi Rakócziorum* ditione, iam parte altera fisco regio, altera C. *Aspermontio* adscriptus. Illam *Iohannis Philippi Damiani* L. B. a *Sickingen* successores,¹ iure haereditario, atque *Gabriel Faj*, cedente possessionis suae modum C. *Sigismundo Csákio*; hanc comes *Carolus Perény*, *Stephanus* item *Jósa*, et *Franciscus Vahl* pignore tenent. Accusantur incolae, quod sint nimiae ad omnem occasionem mobilitatis. Si enim, vel militum hibernis, quod fit, vel tributis oneratos se credunt, convasatis clam reculis ad *Külső-Bőlcenses*, abeunt: iterumque illic censi, rediunt ad sedes priores. Qui pravus mos, quam sit damnosus provinciae, regiisque tributis, facile est ad coniiciendum.

22.) *Onga*, si ea situs, quae agri, esset felicitate, egregie pensaret tenuitatem. Sed, quia intra *Bársonyos* et *Hernádum* consedit, quoties intumescent amnes, late pessundatur terrenum: prata in primis. Possidetur a *Blasio Mocsáry*, et *Ladislao Mariássy*, quorum suae hic sunt villae rusticae.

23.) *Alsó-Vadász*, vicus totius tractus omnino frequentissimus, et cum suo ipsius agro, tum praediorum *Jánosd*, *Alsó-* et *Felső-Homorosd*, late circum[p. 288.]fusus. Über is est, et qua in colles adsurgit, vite consitus, fructus *Szikszoviensis*² simillimi. Sed egenus est silvarum, et arvorum, ut lignationem quidem a *Boldvensibus* e *Borsodiensi* provincia, passua e praediis, quae iam nominavimus, necesse sit, aequo pretio redimere.

24.) *Sááp*, et incolarum numero, et agro exilis, tametsi viti non minus, quam sementi idoneo. Est in haerediis *Kapianae* familiae, sed *Nicolao de Szemere* pignori datus.

25.) *Felső-Kázsmárk*,^{b.)} oppido *Szikszó* uno in aquilonem milliari obiacens. Solo condit ubere, et paciente sementis. Vinum, quod hic dignitur, *Szikszoviensi* et gustu simillimum est, et virtute. Ius vici haereditarium ad familiam *Joob de Fancsal* pertinet, iam et *hypothecariis*, quos vocant, possessoribus admissis.

26.) *Alsó-Kázsmárk*, abiit in vastitatem, neque retinet quidquam praeter villam rusticam *Petro-Jankainam*, et tabernam diversoriam. Spectat ad *Michaelem Zoltán*, *Stephanum Janka*, *Georgium Jakabfalvi*, et *Georgium Oláhy*. Vinum huias cum *Felső-Kázsmarkensi* contendit potest.

27.) *Léh*, alias *Karacsóny-Falva*, vicus modicus, exiguo lacui adpositus. Inest ei villa urbana *Elisabethae Monaky*, viduae *Georgii Horváth de Palócz*. Nam ad eam, et *Sigismundum Kandó* ius vici adtinet. Colles vinum ferunt, nihilo *Kázsmárkiensi* deterius. [p. 289.]

28.) *Berencs*, nobilium est colonia, qui genti *Berencsiana*e successerunt.

29.) *Rásongy*,

30.) *Felső-Méra*, itidem nobiles colunt, inter quos praincipi sunt *Michael Fay*, vidua *Francisci Fay*, *Paullus Pongrácz de Szent Miklós*, alii. Est hic villa urbana rusticaque successorum *Hamvaiorum*.

b.) Venit in mentem cogitare, an non ea pugna, quam *Hunnos* cum *Romanis* ad *Kászmarkum* commisisse memorant, isthic depugnata fuerit. Quis enim credit, in illas *Carpathi* angustias se coniecerit *Hunnos*, campis adsuetas?

¹ corr. ex *successores sec. E* ² malim *Szikszoviensi*; cf. infra in descriptione pagi *Felső-Kázsmárk*

- 31.) *Felső*,
 32.) *Közép*, et
 33.) *Alsó-Füged*, vici admodum tenues, sed territoriis agresti vitae opportunis. Itaque inaedificatae sunt villis herilibus, urbanis, rusticis, et fructuariis. Praecipua est, quae ad *Stephanum Szirmay* adtinet, quippe adstructo insigni praetorio decora. Est et *Stephano Terney*, *Stephano* item *Kardos*, neque paucis aliis suus isthic possessionum modus.
- 34.) *Ináncs*, vicus hac ora frequentissimus, agro praeditus pingui, et non minus segetum, quam foeni feraci. Id in loci malis merito censueris, quod hinc *Barsonosio*, illinc *Hernádo* exundantibus expositus est. Paret comitibus *Keglevitsch*.
- 35.) *Encs*, situ, et agri indole, priori quam simillimus: eo tamen praestantior, quod cum ille silvis sit nudus, hic praeter commoditates rusticas alias, nemoribus obsideatur uberris, ad focum et contignandas aedes lignationis. Incolae *Hungari* sunt, cum *Slavorum*, et *Ruthenorum* supplementis. Est in eorundem, quos diximus, comitum *Keglevitschiorum* potestate, insigni villa rustica instructus. [p. 290.]
- 36.) *Forró*, laxe olim habitabatur, iam fere in vastitatem abiit. Agro circumsidetur amplus, et fertili, pratis item largissimi foeniseccii. Quin et vitis eximio fructu proficit, quam ideo extranei studiose colunt. Accensetur ditioni *Cassoviensium*, estque nuper admodum pignore *Stephani Szirmaii*, pecunia repraesentata, exemptus.
- 37.) *Halmaj*, iniqui ad *Bársonyosum* positus, ob amnis eluviones. Aditur longis pontibus, cum purpureo amni, tum *Hernádo* instratis. Possidetur a *Petro L. B. Andrásy de Szent Király*.
- 38.) *Kis-Kinyés*, priori paullo frequentior, neque tamen situ commodior. Nam et ipse *Bársonyoso* adsedit: cetera, caelo et solo satis benigno praeditus. Est successorum *Kinesianorum*, puta: *Francisci Szakmári*, *Stephani Békely*, *Petri Somody*, et *Stephani Ternyei*, aliorum.
- 39.) *Csobád*, earundem cum priori illo opportunitatum, sed positus multo melioris. Pertinet potissimum ad *Andream Döry*, qui hic invitis provincialibus pontem in *Bársonyoso* et *Hernádo* frustra conatus est instruere. Habent aliquem possessionis modum et *Paullus Király*, *Martinus Beczy*, *Michael Zoltán*, et *Stephanus Mariássy*. Adfine vico praedium *Bosfalva* itidem in *Dörii* est potestate, quod ille *Inancsensibus* adulto more collocat. [p. 291.]
- 40.) *Szent-András*, tenuis vicus, idemque hinc *Purpurati*, illinc *Hernádi* iniuriis expositus. Alioquin solo est foecundo, pinguibusque pascuis. Adscribitur genti *Putnokianae*, et qui ei adfinitate sunt coniuncti, aliis.

TANTUM DE COMITATU ABAUVÁRIENSI.ⁱ

ⁱ *Haec verba, quia litteris maioribus in fine adscripta erant, et in medio folio, quasi titulus esset, adposita, nec a Belio, qui hoc ms. in multis locis correxerat, emendata, etiam a nobis ita in editione nostra in medio sunt relicta, in loco colophonis adsueti „finis Comitatus Abaujvariensis”.*

**MATTHIAS BEL:
COMITATUS GÖMÖRIENSIS**

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

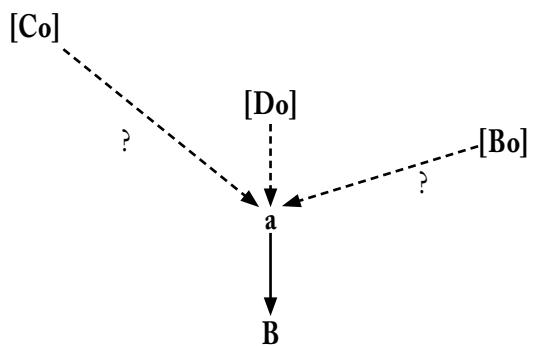
**RUDOLPHUS JARMALOV
GREGORIUS TÓTH**

PRAEFATUS EST

GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Gömör vármegyéről már korán (1718–1720 körül) készült egy rövid adatgyűjtés Bél elvei alapján ([Co]), ez azonban nagy valószínűséggel nem került felhasználásra. Sőt, Gömör leírásának elkészítése egyre jobban elhúzódott: Bél még 1732-ben is arról panaszkodott a Helytartótanácsnak, hogy nincsenek megfelelő adatai a leírás elkészítéséhez, bár a vármegye megígérte, hogy küld neki információkat.¹ Mindenesetre Dobai Székely Sámuel, Bél hűséges segítőtársa – valószínűleg 1727–1731 között – összeállította neki a gömöri alispánok jegyzékét ([Do]), amint arról maga Bél Mátyás beszámolt a később elkészült leírásban. Segített a munkában Esterházy Imre esztergomi főpásztor is, aminek köszönhetően szerzőnk több, az érsekségre vonatkozó oklevélet felhasználhatott az érseki levéltárból.² Feltételezhető – bár nem állítható teljes bizonyossággal –, hogy az a vármegyeleírás, amelyet Bodó Mátyás nagyszombati tanár és jogtudós készített, szintén Bél kérésére született meg, de ha el is jutott hozzá, szinte bizonyos, hogy nem használta fel az adatait (ld. [Bo]).

Gömör leírása, úgy tűnik, szinte „az utolsó pillanatban” született meg. Bél csak 1749. március 15-én, néhány hónappal halála előtt fejezte be a szöveget – bár van egy olyan adat, amely azt sejteti, hogy esetleg már korábban, 1743 előtt is dolgozott rajta (ld. a). A szövegről – vélhetően még a szerző életében – másolat készült (B). A fentiekből következik, hogy a vármegyeleírás nem volt sem kancelláriai, sem vármegyei revízió.

III. A kéziratok ismertetése

[Co]

1: EFK Hist. I. kkkk/10. pp. 460–471.

2: Comitatus Gömöriensis.

3: 12 pp.

1 „...Gömörensem: caremus sufficientibus notitiis, quas tamen Universitas submissuras [...] se spopondit.” Ld. Bél Mátyás levelét a Helytartótanácsnak. Pozsony, 1732. júl. 9. In: TÓTH 2006. 77.

2 „Quae singula [sc. diplomata], ex Archiepiscopali Tabulario, cuius nobis usuram laudatissimus quondam Princeps et Praesul Strigoniensis, Emericus e Comitibus Esterházy, benigne permisit.” Ld. B p. 26. (Kiadásunkban: 239.) Esterházy Imre segítségére, jóindulatára más alkalommal is utal Bél a *Notitiában*. Még ld. TÓTH 2007. I. 105–106.

4: Gömör vármegye leírása ismeretlen személytől, Bél Mátyás korai elképzelései szerint. Tematika: *termini, nomen, montes, fauces, fruges, incolae, religio, fluvii, dominia, processus*. Leírja a jelentősebb településeket járások szerint. Közli az egyes települések elhelyezkedését, birtokosát, néhol terményeit, lakosságának vallási hovatartozását is.

5: Ismeretlen kéz írása, ugyancsak ismeretlen kéz javításaival, megjegyzéseivel (ld. pp. 460, 463, 464. etc.). Bél, úgy tűnik, nem használta fel adatait; ő valahonnan máshonnan kapott – igen bőséges – információkat (ld. a, B), így erre nem volt szüksége. Természetesen vannak apró tartalmi egyezések, így a felhasználás eshetősége elméletileg nem zárható ki, gyakorlatilag azonban ennek nagyon kicsi a valószínűsége.

6: 1718–1720 körül (a korai tematika alapján).³

[Do]

1: -

2: [Vice-Comites Gömörienses]

3: (A kézirat nem található)

4: Gömöri alispánok nevei és hivatalviselésük dátuma, Dobai Székely Sámuelről.

5: Bél Mátyás az általa készített leírás egyetlen fennmaradt példányában (B) a gömöri alispánok (töredékes) listája után megjegyzi, hogy Dobai Székely Sámuel jóvoltából tudta e neveket közölni, aki máskor is gazdagította őt ilyen jellegű adatokkal. Bél utal arra is, hogy adatközlő barátja katonának állt, és nem biztos benne, hogy még életben van.⁴ (Valójában buzgó segítőtársa harminc évvel túlélte őt.) Máshonnan tudható, hogy Dobai Székely 1741 és 1753 között volt hivatásos katona,⁵ ami megfelel kéziratunk 1749. évi keletkezésének, vagy legalábbis véglegesítésének (ld. a, B).

Dobai Székely tehát adatgyűjtést készített Bélnek a gömöri alispánkról, mint ahogy azt más vármegyék esetében is megtette⁶ – az itt tárgyalt jegyzék azonban nem maradt fenn eredetiben. 1731. december 13-án kelt levelében megemlíti két gömöri alispánt 1477-ből,⁷ de azok a Bél által közölt listán abban az évben nem szerepelnek.⁸ Felvethető ezért, hogy az 1731-ben küldött adatok csak pótlásul szolgáltak a jegyzékhez, amelyet Dobai Székely már korábban eljuttatt Bélnek. A pozsonyi tudós – mint megjegyzése bizonyítja – felhasználta a listát az elveszett fogalmazványában (a), amelyről a másolat (B) készült.

6: 1727⁹–1731.

3 Sót, az irat még ennél is korábbra datálható lenne, mivel annak írója úgy tudja, hogy még Andrássy Péter a gömöri főispán („Comitem Supremum agnoscit Petrum Andraschy”. Ld. p. 460.), aki 1686–1714 között töltötte be ezt a tiszttet. Ld. FALLENBÜCHL 1994. 77. Ám inkább a szövegíró tudatlanságáról lehet szó, mintsem arról, hogy a szövegünk 1714 előtt készült volna, mivel Bél jól adatolhatóan csak 1718-ban kezdett el komolyan foglalkozni a *Notitia* tervével. Még ld. TÓTH 2007. I. 41–43. Egyébként a főispán nevét az ismeretlen javító korrigálta a következő alispán nevére: „Comitem Wolfgangum Sereny” ([Co] p. 460.), aki az e posztot 1714–1744 között betöltö Serényi Farkas Andrásnak felel meg. Ld. FALLENBÜCHL 1994. 77.

4 „Haec venerandae illius antiquitatis nomina, neque plura, ex authenticis schedis, quod possimus, Tecum, Lector Benebole, communicare, beneficium est Samuelis Székely de Doba, viri non eruditio modo, et amantis antiquitatum patriae, sed militaris etiam, qui nos saepius his istiusmodi accessionibus locupletavit. Quod ideo bonitati eius palam in acceptis referimus, sive vivere iam desiit, sive superat adhuc.” Ld. B p. 15. (Kiadásunkban: p. 230.) Dobai Székely Sámuelre újabban ld. ILLIK 2007; DOBAI SZÉKELY–KOLLER 2016; SZŐKE 2016; HENCZ 2016; HENCZ 2017.

5 Ld. ÚMEL II. 180.

6 Dobai Székely közreműködésére és Bélnek nyújtott sokrétű segítségére bővebben ld. TÓTH 2007. I. 87–90.

7 Ld. Dobai Székely Sámuel levelét Bél Mátyásnak. Eperjes, 1731. dec. 13. In: BÉL 1993. nr. 432. (A mondott részt ld. uo. p. 245.)

8 Ld. B pp. 14–15.

9 Dobai Székely 1727-ben írt először Bélnek és ajánlotta fel segítségét. Még ld. TÓTH 2007. I. 87.

[Bo]

1: OSZK Kézirattár, Quart. Lat. 1610.

2: **Comitatus Gömöriensis brevis descriptio a P. ac G. Domino Matthia Bodo de Ea[dem] ad requisitionem quorundam adornata.**

3: 29 ff., különböző nagyságú lapok.

4: Gömör vármegye leírása. minden bizonnal a Gömör vármegyei Rimabányáról származó jogtudós és táblabíró, késsőbb a nagyszombati egyetemen is tanító Bodó Mátyás (1690 k.-1751. ápr. 18. u.) készítette.¹⁰ A leírás szerkezete nagyjából emlékeztet a Bél-féle szerkezetre, mivel a vármegye nevének etimológiájával kezdődik, amit kisebb kitérő után a természeti viszonyok ismertetése követ (ff. 1r-5r). A vármegye lakosait azonban nem tárgyalja külön, ahogyan azt Bél teszi a politikai tagozatban. A folyók, hegyek, barlangok stb. bemutatása után járások szerint tárgyalja az egyes településeket, de falváról alig ejt szót: annál többet a várakról és városokról (5r-16v). Feltűnő, hogy van úthálózati jegyzék a leírás végén (ff. 17r-28r), ahogyan Bél leírásában is, bár ez nem azt a szerkezetet mutatja, mint a Bél-féle megfelője.¹¹ Az egész szövegre jellemző az erős jogi, történeti szemlélet, számos törvénycikket és történeti munkát idéz egyes településekkel kapcsolatban (ld. ff. 13v-14r, 15r-15v, 15v-16r stb.), de a korabeli jogi kérdésekről, az egyes lakosok jogállásáról is sok szó esik. Mindez a nagy műveltségű jogtudós, Bodó Mátyás érdeme.

5: Valószínűsíthető, de nem jelenthető ki biztonsággal, hogy a kézirat Bél Mátyás kérésére készült. Bél kezdeményezését sejteti Bodó munkájának szerkezeti hasonlósága a Bél-féle vármegyeleírásokhoz – csakhogy másrészt zavaró, hogy Bodó elég szabadon kezeli a Bél-féle kereteket. Elgondolkodtató lehet még a kézirat lelőhelye, hiszen az Országos Széchényi Könyvtárba került, s itt számos egyéb Bél-kézirat is megtalálható.¹² Konkrét utalás azonban nincs a szövegben Bélre. Így ezt a kérdést nyitva kell hagynunk.

A kézirathoz utólagosan hozzákötötték egy levelet, amelyen egy kései – 1775 utáni – bejegyzés olvasható.¹³ A beiktott levél verzóján az „ad requisitionem Severinyanam”, vagyis a „Severini kérésére” szöveg olvasható.¹⁴ Ez a kifejezés mintha a címben szereplő „ad requisitionem quorundam” („bizonyos személyek kérésére”) kifejezésre utalna vissza. Valószínűleg Severini Jánosról (1716–1789), a selmecbányai evangélikus líceum későbbi rektoráról van szó (1755-től 1789-ig, haláláig töltötte be a tisztséget), aki többek között Pozsonyban is tanult Tomka Szászky Jánosnak, Bél jeles tanítványának és munkatársának a keze alatt, majd kibővítve megjelentette Tomka Szászky *Introductio in orbis antiqui et hodierni geographiam* című munkáját.¹⁵ Severini feltűnése talán úgy értelmezhető, hogy ő volt a közvetítő Bél Mátyás és Bodó között. Am a rektón lévő kései bejegyzésből arra lehet következtetni, hogy a Severinire vonatkozó szöveg is kései – tehát a selmeci tanárnak nincs köze a szöveg elkészültéhez. Lehet, hogy később (1775 után), saját kérésére valaki elküldte neki az iratot, és erre vonatkozik a nevére való utalás.

A Bodó-féle szöveg semmilyen konkrét egyezést nem mutat a Bél által készített kézirattal, illetve annak másolatával (B), a nyilvánvaló megfeleléseken kívül. Egyértelmű, hogy Bél nem használta fel ezt a szöveget – de hogy ennek mi volt az oka, azt sajnos nem tudtuk kideríteni. Lehetséges, hogy későn érkezett meg hozzá, s ezért nem dolgozta bele adatait a saját szövegébe.

10 Vö. SZINNYEI: *Bodó Mátyás (bodófalvi)*; ÚMÉL I. 784. 1751-ben, vagy utána halhatott meg, mivel fő műve, a *Jurisprudentia criminalis* (1751) bevezetőjét 1751. április 18-án keltezi Csetnekről. Ld. Bodó 1751. [1]8]v. (Praefatio ad lectorem).

11 A jegyzékben táblázatszerűen van megadva, hogy a jelentősebb városoktól (Gömör, Rozsnyó, Csetnek) milyen messze van az adott település, és milyen útvonalon lehet oda eljutni (ff. 17–28.). A táblázat nagy része azonban üres, csak a Csetnektől való távolsághoz írta be néhány helyen ismeretlen kéz (vélhetőleg Bodó) az adatokat. Ld. ff. 25–28.

12 Szelestei N. László a kéziratot Bél Mátyás tulajdonába tartozónak vélte, s ezért felvette azt a tudós kéziratainak katalógusába. Ld. SZELESTEI N. 1984 nr. 652a.

13 „Ille est impiscabilis, sed anno 1775. occasione macerationis cannabum foetore quasi inebrinati pisces, 15 et 16 librarum lucii agris in[n] atantes capti sunt.” Ld. [Bo] f. 29r.

14 Ld. uo. f. 29v.

15 Severini személyére további irodalommal ld. SZELESTEI N. 2010.

6: A kézirat vélhetően nem sokkal 1739 után, az 1740-es években készült, mivel szerzőnk említí, hogy „legutóbb” ekkor volt pestisjárvány Csetneken (*recenter anno 1739*).¹⁶

a

1: -

2: Comitatus Gömöriensis.

3: (Kézirat nem található)

4: Gömör vármegye leírása.

5: Az egyetlen kézirat, amely a Bél-féle leírásról fennmaradt, egy másolat (ld. **B**). Léteznie kellett egy eredeti fogalmazványnak, amely azonban nem maradt ránk (**a**). Bizonyosan Bél a szerzője a másolat eredetijének, ahogy az kitűnik a leírás kidolgozottságából, stílusából, egy elejtett életrajzi adatból,¹⁷ vagy éppen a Dobai Székellyel kapcsolatos, fentebb már említett megjegyzésből (l. [Do]).

6: A másolat (**B**) végén: „Finitum. An. 1749. die 15. Martii.”¹⁸ Valószínű, hogy a datálás hiteles, vagyis a másoló az eredeti kéziratról másolta át, mivel Bél magában a szövegben is utal egy esetben arra, hogy 1749-ben írja mindezt.¹⁹ Bére egyébként is jellemző saját fogalmazványainak efféle datálása: erre számos példa van.²⁰

Ugyanakkor egy részlet arra mutat, hogy Bél – vagy adatközlője? – korábban is dolgozott a szövegen. Egy helyen ugyanis Serényi Farkasról azt írja, hogy ő a főispán, miközben ő (tehát Bél) „ezeket írja” (*dum haec commentamur*).²¹ Serényi 1714 és 1744 között töltötte be e tisztet.²² Máshol, a főispánok leírásánál azonban Bél az 1749. évi datálásnak megfelelően azt közli, hogy Balassa Pál viseli a főispáni méltóságot,²³ aki 1744 és 1771 között állt a vármegye élén.²⁴

B

1: EFK Hist. I. y.

2: Descriptio Comitatus Gömöriensis.

3: 62 pp. 365×325 mm.

4: Gömör vármegye leírása.

5: Bél Mátyás feltételezett fogalmazványáról (**a**) készült másolat. Két ismeretlen kéz írása.

6: 1749. márc. 15. után (ld. **a**), de feltehetően még Bél halála (1749. aug. 29.) előtt készült. Ez abból sejthető, hogy Bél kéziratos hagyatékának részét képezi (a Főszékesegyházi Könyvtárban van), de nem Batthyány József kalocsai érsek által készített másolat.²⁵

16 Ld. [Bo] 9v–10r.

17 A rozsnyóiak vendégszeretetéről írja: „Neque id relatum accepimus, sed ipsi, annus tunc trudebatur millesimus septingentesimus quartus, experiundo prolixè didicimus.” Ld. **B** p. 22. (Kiadásunkban: p. 236.)

18 Ld. **B** p. 62. (Kiadásunkban: p. 276.)

19 Bél ezt írja Rozsnyóról: „Nam, superioris quidem anni MDCCXLVIII. incendium, quo fere totum, quantum quantum est, oppidum, comsumptum est, eam post se reliquit calamitatem, cui reparanda vix plura lustra sufficient, id quod, ut eveniat, toto animo vovemus.” Ld. **B** p. 26. (Kiadásunkban: p. 239.)

20 Ld. TÓTH 2007. I. 65 (257. jegyz.), II. 21, 48 (22–23. jegyz.), 65, 78 (23–26. jegyz.), 88. (18–21. jegyz.), 98. (16–18. jegyz.), 109, 161. (3–7. jegyzet) stb.

21 Ld. **B** p. 54. (Kiadásunkban: p. 267.)

22 Ld. a 3. jegyzetet.

23 Ld. **B** p. 14. (Kiadásunkban: p. 229.)

24 Ld. FALLENBÜCHL 1994. 77.

25 Az érseki másolatokra ld. TÓTH 2007. I. 153.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Gömör vármegye leírása részletes és gazdag munka, néhány fontos sajátossággal. Az általános rész természetföldrajzi tagozatában (kiadásunkban: pp. 221–226.) Bél az első fejezetben a vármegye nevének eredetét, kiterjedését, határait kutatja, a 2. fejezetben pedig a hegyekről ír. Mint írja, a Posáló-hegy ércet, így rezet és vasat rej; a Fekete-hegy vasat és rezet, amelyet korábban Lányi Pál (hajdani gömöri alispán) és Szontágh termelt ki a városiakkal, most pedig Lányi János, Lányi fia. Említi még a „Murányi hegyeket” és a „Pelsőci hegyet”, s az utóbbiról leírja, hogy a legenda szerint Bebek juhász itt talált egy nagy kincset, amelyből aztán hét várat épített, s akitől aztán a Bebek nemzetseg származott. A 3. fejezetben (pp. 223–224.) a folyókat, patakokat ismerteti, a 4. fejezetben egyrészt a levegő egészséges voltát ecseteli, másrészt a mezőgazdaságról ír. Felsorolja, mely településeken termelnek jó bort. Az 5. fejezetben az állattenyésztesről ír, amelyet „közepesnek” (*mediocris*) nevez. Bél itt beszél a bányászatról is. Leírja, hogy Dobsinán ezüstöt és rezet bányásznak, s ismerteti, milyen módszerrel nyerik ki a fémet a vasércből a csetneki völgyben, amelyet aztán a Dunáig, a Tiszán túlra, sőt Erdélybe is visznek eladni. A 6. fejezetben egyrészt az Aggteleki-barlangról ír Bél, másrészt említi a Tergárt és Várgede melletti savanyúvíz-forrásokat, valamint az alsósajói, rézgálicot tartalmazó forrást is. Végül ecseteli a bőséges vadállományt, illetve arról is szól, hogy Körös falu lakói a sok szárnyasnak köszönhetően madarászatból élnek.

Az általános rész politikai tagozatában (kiadásunkban: pp. 227–232.), az 1. fejezetben először a vidék korábbi lakóiról ír, különösen a szlávokról, akik Erdélytől egészen a Dunáig laktak, s a magyarok csak hosszú harc után győzték le őket. Bél megjegyzi, hogy ezt Anonymus művében lehet olvasni, elég nagy terjedelemben és hihető módon.²⁶ Majd a mai lakosokra tér át, akik magyarok, szlovákokkal és „oroszokkal” (ruszinokkal) vegyesen. Leírja, mely területen laknak szlovákok (Balog, Jolsva, Murány és Csetnek falvak „felett”), és hogy a gazdálkodáson kívül vasat fuvaroznak Debrecenig vagy még tovább is. Birkatenyészettel is nagyban foglalkoznak. A ruszinokról azt írja, hogy Pacsán (Andrási) és Uhornán (Dénes) maradtak fenn; durva, fosztogató népnek tartja őket. Elmondása szerint németek Dobsinán (bányászok), és Rozsnyón (polgárok) vannak. A 2. fejezetben a lakosok kenyérkereseti lehetőségeiről ír: földművelés, állattenyésztes, szőlőtermesztés, mérhészet; vas-, réz-, cinóber bányászata; fuvarozás, fakitermelés, -kereskedés; bőrcserzés. De a leggyümölcsözöbb a vassal való kereskedés, amelyet részben már ekevassá stb. alakítva, részben feldolgozatlanul visznek eladni. Gyakran az így szerzett pénzből a tokaji sóházban sót vesznek, s aztán azzal kereskednek Gömörben. Bél sajnálja, hogy nincs elég város a vármegyében, s ezért a „régi magyarokat” hibáztatja, akik inkább szerettek rabolni, fosztogatni, mint a városokat megbecsülni. A 3. fejezetben a vármegyei vezetésről ír: a főispánokról nem sokat tud, az alispánokról annál többet, köszönhetően Dobai Székely Sámuelnek, aki, mint fentebb szó volt róla, elküldte ezek listáját Bélnek (l. [Do]). A 4. fejezetben a lakosok szokásairól értekezik, elsőként a nemességéről, ahol a keresztelésről, esküvőről, halotti torról ír néhány általanosságot, majd a parasztság szokásait is említi, különösen a szlovákokét, akiknek az esküvői szertartásait fejti ki bővebben. Az 5. fejezetben az uradalmakat sorolja fel (murányi, krasznahorkai, balogi).

A különleges részt a Rozsnyói járás ismertetése nyitja (kiadásunkban: pp. 233–242.) Elsőként Rozsnyó mezővárost mutatja be Bél. Az első fejezetben nevének eredetét, fekvését, a környező hegyeket, kerteket mutatja be. A 2. fejezetben a főteret, a templom melletti, nemrég épített borpincét, valamint a város utcáit (Berzéti, Ispita, Csucsom, Váraljai, Jólésze utca) ismerteti. A 3. fejezetben részint említi a város védműveit (sánkok, várak), valamint egy husziták által épített állítólagos várkastélyt, majd a lakosságra tér rá. A rozsnyói polgárok emberségesek, amit Bél elmondása szerint maga is tapasztalt 1704-ben;²⁷ a magyar lakosok nyelve tiszta, a németek a szepesi nyelvjáráshoz állnak közel, a szlovákok durván beszélnek. Éves vásárai nincsenek, de a szombati hetivásárokra sokan összecsődülnek. Emellett Bél, amikor itt járt, 37 sörfözdéről hallott. A 4. fejezetben a városi magisztrátust ismerteti, így a 12 tagú tanácsot, a két szószólót (*tribuni plebis*), az őrség parancsnokát és négy hadnagyát, valamint a bírót. Az 5. fejezetben a város csekély jövedelmeiről ír, amelyek a vásárok, borkimérések stb. hasznából származnak, valamint itt vannak a vármegyei tisztújító közgyűlések is, amikor nagy tömeg van a

26 „Haec in Anonymo legas, fuse satis et ad fidem faciendam idonee.” Ld. B p. 10. (Kiadásunkban: p. 227.)

27 Ld. a 17. jegyzetet.

városban. Ugyanitt ír a város jó levegőjéről és szántóföldjeiről is. Végül a 6. fejezetben birtokosairól – esztergomi érsekek –, s egyben történetéről, kiváltságairól szól; említ egy 1320., 1323., illetve egy 1332. évi oklevelet és későbbieket is, amelyeket, mint írja, a néhai Esterházy Imre esztergomи érsek bocsátott rendelkezésére az érseki levéltárból.²⁸ Végül megemlíti, hogy 1748-ban nagy tűzvész pusztította a várost.²⁹ A járás 19 falvának a leírása igen jó minőségű, főleg azért, mert Bél mindig említi, hogy a lakosok mivel keresik a kenyerüket. Érdemes néhány példát említni. Oláhpatak lakosai Bél elbeszélése szerint vasat bányásznak, illetve olvasztanak, és szénégetéssel is foglalkoznak, három hámoruk van (240.). Alsósajó lakosai cinóbort bányásznak, és higanyt állítanak elő belőle (240.). Betlér falu lakói gyümölcsöt szállítanak a Szepességebe (241.).

A Csetneki „kerület” (*Districtus Csetnekiensis*) ismertetése (kiadásunkban: pp. 243–249.) a névadó Csetnek mezővárossal kezdődik. Bél leírása szerint jó szántóföldekkel és rétekkel bír; kendert és lencsét termesztenek bősséggel. A 2. fejezetben leírja, hogy a városnak nincsenek sáncai, parasztházakból áll; ám a lakosok vasércet is bányásznak, amelyet négy hámorban dolgoznak fel, sőt, az ötödik hámorban fegyvereket, puskacsöveget gyártanak belőle, s aztán a Tisza-túli vidékre is elszállítják, és visszafelé mézet, viasz, sót hoznak. A város jövedelmeihez tartozik még a kocsmáltatási jog. A 3. fejezetben a város kiváltságáról, a pallosjogról ír. A lakosok szlovákok, s természetesen sok a kovács közöttük. Dobsina mezőváros „bányász mezőváros”, avagy „bányamezőváros” (*oppidum metallicum*). Az 1. fejezetből kiderül, hogy durva nyelvjárást beszélő németek lakják, s hogy határában van a *Schwartzzenberg*, amely gazdag rézben, vasban. A 2. fejezetben Bél azt az érdekes megjegyzést teszi, hogy a lakosok békésebben élnek, mint a csetnekiek, mivel itt nincs annyi nemes, mint ott, akik állandóan viszálykodnak egymással. Említi, hogy valaha a Rákócziaké volt, most a Lányi és Szontágh családé, akik kúriát is építettek itt. A 3. fejezetből megtudható, hogy gabonatermő földjük a hegyoldalon van, s nehezen művelhető, viszont jó legelőik vannak, továbbá van malmuk, sörfőzdéjük, fenyőfából ácsolt városházájuk. Pelsőc mezőváros lakosai magyarok, akik rengeteg uborkát termesztenek, és Rozsnyóra viszik a hetivásárra, de a Szepessége is. A 2. fejezetben Bél szól az itt tartott vármegyegyűlésről és a kétszentes vármegyeházáról, illetve, hogy igen kevés a lovuk, amellyel állítólag a katonaságnak történő forspontot akarják elkerülni. Jövedelmeik kocsmáltatásból és a malomból vannak; a Csetneki-patakban sok a hal, továbbá kendert termesztenek és madarasznak. A járás 21 falvát Bél hasonló részletességgel mutatja be, mint az előző járásnál. Hosszabban ír Felsősajó bányászfaluról, amelynek lakosai juhtenyészettel is foglalkoznak. Ochtina (Martonháza) lakosai a vasércet hámorokba szállítják, és juhot tenyésztenek. Újfalu (Rekenye, Rekenyeújfalu) lakosai sok ózet vadásznak, s ezt Rozsnyóban adják el.

A Murányi kerület ismertetésénél (kiadásunkban: pp. 250–254.) Bél Murány várával kezdené a sort, ám ennek elkészítését későbbre ígéri.³⁰ Megjegyzendő, hogy fentebb, Dobsina mezővárosnál is azt írja, hogy a török általi elpusztítását most nem tudja részletezni, mert már nincsenek a keze ügyében a vonatkozó nyomtatott munkák.³¹ A mezővárosokkal folytatja. Nagyrőce lakossága termékeny szántófölddel bír, továbbá juhtartása révén kiváló gyapjút és sajtot készít; emellett vasércet is kitermelnek, s azt két hámorban dolgozzák fel, amely hámorokat évi negyven forintért bérlik a földesúról. Jolsván sok a varga és a tímár; vannak éves vásárai, ilyenkor sok jövedelmük van a kocsmáltatásból. Két utcája van a városnak, a Rozsnyói és a Licei. Jó sörük van, és vigyáznak rá, nehogy hamisítsák, vagy rossz minőségű bocsássanak ki. A falvak leírását Bél három csoportra osztja. Ezek: a Garam völgyének falvai (7 falu), a Murány vára alatti völgy falvai (11 falu), illetve a Jolsván túl fekvő falvak (4 falu). A faluleírások itt is jó minőségűek. Telgárt faluban Bél szerint a birkatenyésztes mellett faragással foglalkoznak, így nyergeket, teknőket faragnak ki, és elviszik a jolsvai vásárra, de sok hasznuk ebből nincsen az ott megvolt sörön és pálinkán kívül. Murányalja faluban van sörfőzde és üvegfűvő műhely is. Hosszúréti faluban vashámor található, és a lakosok vasat fuvaroznak; emellett sok kaszálójuk is van. Miglész³² (Miglészpataka) lakosai főleg káposztatermesztésből élnek.

28 Ld. a 2. jegyzetet.

29 Ld. a 19. jegyzetet.

30 „Hanc [sc. Arcem Murányensem], data opera, ex Historicorum monumentis eruderabimus.” Ld. B p. 39. (kiadásunkban: p. 250.)

31 Ld. B p. 34. (kiadásunkban: p. 246.)

32 A kéziratban tévesen *Diglész* Ld. B p. 43. (Kiadásunkban: 254.)

Ratkói járás ismertetése (kiadásunkban: pp. 255–260.) Ratkó mezővárossal veszi kezdetét, amely Bél leírása szerint nem rendelkezik jó szántóföldekkel; lakosai a gazdálkodás mellett főként a tímár és varga mesterséget űzik. Emellett az elkészített bőrrel Rozsnyóra, Lőcsére, Eperjesre, Kassára is kereskednek. Jövedelmük van a borkimérésből, sörfőzésből. Kövi mezőváros egyetlen hosszú utcából áll; a lakosok főként égetett szesz főzéséből élnek. „Úgy tűnik, szinte nincs itt egyetlen olyan ház sem, ahol nem állították fel az ennek az elátkozandó folyadéknak az előállítására szolgáló rézüstöt, olykor csak egy egyszerű kis kemencével, olykor azonban teljes és sajátos műhelyként is.”³³ Legfőbb jövedelme innen van a városnak. A város egyéb pénzforrásai: mészárszék, kocsma, sörfőzde; sörök igen jó; van három vashámor, de ezek, jegyzi meg Bél, nemesi tulajdonuk. A falvak esetében Bél már többször gondban van, sok falut csak felsorolásszerűen említi. De vannak informatív leírások is. Gice falunál említi, hogy lakói fazekassággal foglalkoznak, és „a cserépedényeket, amelyeket készítenek, elszállítják egészen Szolnokig, és részint pénzáért adják el, részint pedig nemesebb terményre cserélik.”³⁴ Szkáros lakosai dinnyét termesztenek. Uzapanyit településen szép kastély van, emellett 3 halastó, sörfőzde, 3 tégláegyető kemence, továbbá jó szőlői vannak.

A Serkei járás ismertetésében (kiadásunkban: pp. 260–266.) először Rimaszécs mezővárosról ír Bél. Elmondása szerint híresek a város marha-, különösen lóvásárai, amelyekre Erdélyből és az Alföldről is jönnek. Ezután Várgede váráról szól, ahol leírja, hogy a Kubinyiaké volt a vár, majd elbeszéli egy szerencsétlen párviadaltörténetét, ahol az egyik Kubinyi elesett a kihívó török kezétől; ezután a várat is elfoglalta és lerontotta a török. Majd a járás 53 falvát mutatja be. Itt sokszor említi a falvak lakosságának nemzetiségettisztelést, amely általában magyar. Több falunál megjegyzí, hogy a lakosok sertéshízlalással, illetve méhészketéssel foglalkoznak. Serke falunál megemlíti, hogy van itt szép kastély vadaskerettel, gyümölcskertekkel, amely egykor Vay Ádámé volt, de Rákóczi Ferenc felkelése miatt e szép kastély birtoklásától megfosztatott, ugyanis csökönösen ragaszkodott Rákóczihoz és nem hagyta magát tőle elszakítani.³⁵ Várgede falunál a vár lábánál savanyúvíz-forrásokat említi, illetve, hogy itt van Kubinyi Imrének, a vármegye korábbi alispánjának háza.

A Putnoki járás ismertetésében (kiadásunkban: pp. 267–276.) először Putnok váráról ír a szerzőnk. A vár az ő korában még állott, Serényi Farkas gróf, az akkori főispán hozta rendbe, aki kis kápolnát építettek a keleti oldalon. Megemlíti, hogy az itteni végváriakat «putnoki rongyos»-nak nevezték szegénységük miatt. Putnok mezőváros árka még megvan, de a sáncot már elhordták. A sáncon túli alsóváros népesebb, mint maga a város. Van sörfőzde, malom; vásárokat is tartanak, de nincsenek sokan rajtuk, Bél szerint a török „egykor veszedelmes közelisége” miatt. Sajógomör mezőváros jó földekkel bír, vannak gyümölcsösei is. Evangélius magyarok lakják (itt említi először Bél a lakosok felekezeti hovatartozását), vásárai nincsenek, amiért a földesurak nemtörődömsége okolható. Főként dohányt termesztenek; van sörfőzdéjük és kocsmáltatási joguk. A járás 50 falva következik ezután. Több esetben említi az (1738–1739. évi) pestisjárványt, amelynek következtében a (magyar) lakosok megfogyatkoztak. Amint írja, Hanva faluban dinnyét, Füge faluban gyümölcsöket termesztenek. Az utolsó falu Otrokocs, ahol természetesen említi az innen származó Otrokosci Fóris Ferencet; a tudóssal 1718-ban levelezett is.³⁶ A szöveg végén nincs úthálózati jegyzék.

Gömör vármegye leírása több eltérést mutat a korábbi vármegyeleírásokhoz képest. A történeti jelleg, amely a többi leírásban rendkívül hangsúlyos, itt alig érzékelhető. Ezzel szorosan összefügg, hogy egyetlen lábjegyzet sincs a szövegben, vagyis Bél nem járt utána a történeti és egyéb szakmunkákban a települések, családok történetének. Egy esetben mutatható ki történeti munka használata, amikor is Anonymusra utal a vármegye története kapcsán, de itt is csak általanosságban, pontos szöveghelyet nem jelöl meg. (Anonymus említése egyébként a szöveg késői keletkezését mutatja, mivel Bél a

33 Ld. B p. 44. (Kiadásunkban: 256.) Fordítás: BÉL 1992. 66.

34 Ld. B p. 46. (Kiadásunkban: 257–258.) Fordítás: BÉL 1992. 68–69.

35 Bélnek a Rákóczi-szabadságharcról alkotott igen negatív véleményére ld. TÓTH 2010. 13–21.

36 Ld. TÓTH 2006. 69–71.

vármegyeleírások nagy részét értelemszerűen csak utólag egészítette ki Anonymus 1746-ban nyomtatásban is megjelent *Gesta Hungarorumának* adataival, tartalmának ismertetésével – mivel azonban Gömör leírását 1749-ben fejezte be, itt főszövegben utal rá.) Ezenkívül még egyszer, Putnok váránál említi a törvénykönyvet, de itt sem jelöl meg pontos cikkelyszámot. A történeti kidolgozást későbbre akarta hagyni: ezt bizonyítja az a tény is, hogy Murány várának kidolgozását más időre halasztotta, történeti munkák alapján. Okleveles forrásokat is csak egy esetben, Rozsnyó mezőváros leírásánál használ: ez a néhai Esterházy Imre hercegprímás máskor is igénybe vett jóindulatának volt köszönhető, aki engedélyezte neki a kutatást az érseki levéltárban.

Másrészt a vármegye korabeli állapotának bemutatása meglepően részletes. A mezővárosok, és gyakran a falvak bemutatásánál is ismerteti a lakosok jövedelmeit, illetve, hogy mivel keresik a kenyerüket. Ennek köszönhetően a vármegye egyik fő bevételi forrásaként jelenik meg a vasércbányászat és -feldolgozás, illetve az így előállított vaseszközök "exportja" más vidékekre, így a Tiszántúlra is. Egyben az így létrejövő "cserekereskedelemre", vagy inkább a vason szerzett pénzből vásárolt "importcikkekre" is utal (Tokajban vásárolt só, továbbá méz, viasz stb.). Többször ír a vármegyében elterjedt sörfőzésről, pálinkafőzésről is. A legkimagaslóbb egyébként Rozsnyó leírása, ahol Bél maga is járt 1704-ben, így bőséges leírást ad róla (utcák, a város irányítása, jövedelmei stb.). A falvak leírásánál gyakran említi a méhészkeést, fafaragást, fuvarozást, mint a lakosok bevételi forrását, de a lakosok nemzetiséget is. Általában elmondható, hogy a falvak leírása komoly forrásértékkel bír a korszakra nézve. Mindebből arra lehet következtetni, hogy az idős Bél egy jó adatgyűjtést kapott valakitől, amelyet saját stílusában feldolgozott, de később még szerette volna szokása szerint történeti szempontból is kibővíteni. Erre azonban halála miatt már nem kerülhetett sor.

A vármegyeleírás kéziratának (**B**) átírása és gondozása nem okozott különösebb problémát. Mindkét kéz, amely Bél feltételezett fogalmazványának (**a**) a másolását és tisztázását végezte, elfogadható munkát végzett, írásképük jól olvasható. Volt bizonyos számú elírás a szövegben, illetve hibásan leírt szavak is, de ezeket könnyen javítani lehetett.

Az általunk alapszövegként használt másolatban (**B**) voltak olyan – sűrűn ismétlődő – helyesírási hibák, amelyeket hallgatólagosan, külön jelzés nélkül javítottunk (pl. planicies – planities). Voltak emellett olyan helyesírási sajátosságok, amelyek ugyan önmagukban nem minősülnek hibának, mivel azonban eltérnek a Bél-féle gyakorlattól, ugyancsak jegyzet nélkül javítottuk őket a szerző által használt alakra (pl. inprimis – in primis). Ezek a következők (előbb a kéziratban szereplő alak, majd az általunk használt alak):

attribuo etc. – adtribuo etc.; affligo etc. – adfligo etc.; approbo etc. – adprobo etc.; planicies – planities; inprimis – in primis

V. Összefoglaló adatok

Adatközlők: ismeretlen ([Co]); Dobai Székely Sámuel ([Do]), Esterházy Imre (ld. **B** p. 26.); Bodó Mátyás? ([Bo]; nem biztos, hogy Bél felkérésére készítette el Gömör vármegye ismertetését, de ha így is történt, Bél nem használta fel az adatait.)

Ellenőrzés: –

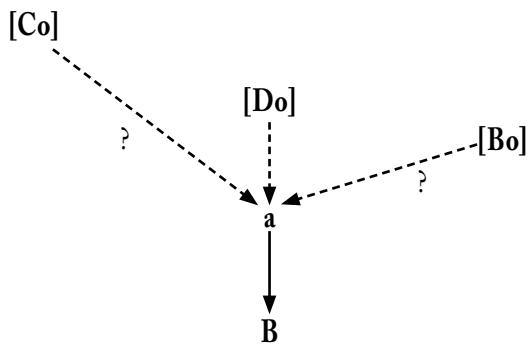
A szövegkiadás alapját képező kézirat: B

Fordítás: BÉL 1992.

Irodalom: –

INTRODUCTION

I. The manuscript stemma

II. The creation process of the county description

A brief collection of data on Gömör County had already been prepared earlier (in around 1718 to 1720) following Bel's principles ([Co]), although it is very probable that this collection was not used. In fact, the completion of the Gömör County description was a very drawn-out process: in as late as 1732, Bel complained to the Locotential Council that he did not have sufficient data to write the description, even though the county had promised to send him information.¹ At all events, Sámuel Dobai Székely, Bel's loyal assistant, compiled a list of the deputy lieutenants of Gömör [Do] for Bel — probably between 1727 and 1731 — as Matthias Bel himself reported in the description that he completed later. He was also helped in his work by Imre Esterházy, archbishop of Esztergom, who made available for Bel's use several charters relevant to the archdiocese that were held in the archepiscopal archives.² Although we cannot be entirely certain, we can conjecture that the county description written by Mátyás Bodó, a teacher and jurist from Nagyszombat, was likewise created at the request of Bel. However, if Bel did have a copy of it, it is almost certain that he did not use the data it contained (see [Bo]).

The description of Gömör was apparently completed "at the last minute". Bel finished the text only on 15 March 1749, a few months before his death — although one piece of data suggests that he had perhaps been working on it earlier, too, before 1743 (see a). A copy of the text was made, presumably while Bel was still alive (B). It follows from the above that the county description did not undergo revision by either the Chancellery or the county.

III. Presentation of the manuscripts

[Co]

1: EFK Hist. I. kkkk/10. pp. 460–471.

2: *Comitatus Gömöriensis*.

3: 12 pp.

1 "...Gömöriensem: caremus sufficientibus notitiis, quas tamen Universitas submissuras [...] se spopondit." See Matthias Bel's letter to the Locotential Council, Pozsony, 9 July 1732. In: TÓTH 2006, 77.

2 "Quae singula [sc. diplomata], ex Archiepiscopali Tabulario, cuius nobis usuram laudatissimus quondam Princeps et Praesul Strigoniensis, Emericus e Comitibus Esterházy, benigne permisit." See B p. 26 (in our edition: 239.). Bel also refers to Imre Esterházy's help and benevolence elsewhere in the *Notitia*. See TÓTH 2007, I. 105–106.

4: Description of Gömör County by an unknown person, following the early concepts of Matthias Bel. Subject matter: *termini, nomen, montes, fauces, fruges, incolae, religio, fluvii, dominia, processus*. The more significant settlements are described by municipality. Information is given about the location and ownership of certain settlements and, in some places, their crops and the religious affiliation of the population.

5: Written in an unknown hand, with corrections and notes also in an unknown hand (see pp. 460 463, 464, etc.). Apparently, Bel did not use these data; he obtained — plentiful — information from another source (see **a**, **B**), thus had no need of this manuscript. There are, of course, small overlaps in terms of content, thus in principle the possibility of it having been used cannot be ruled out, although in practice it is extremely unlikely.

6: c. 1718–1720 (based on the methodology).³

[Do]

1: (Lost manuscript)

2: [Vice-Comites Gömörienses]

3: -

4: Names of the deputy lieutenants of Gömör and the dates they were in office, from Sámuel Dobai Székely.

5: In the only surviving copy of the description completed by Matthias Bel (**B**), Bel adds a note after the (partial) list of deputy lieutenants of Gömör, to the effect that he was able to record these names thanks to Sámuel Dobai Székely, who had also supplied him with such data on other occasions. Bel also refers to the fact that the friend who collected data for him had enlisted in the army, and that he was no longer certain he was still alive.⁴ (In fact, his industrious assistant outlived him by 30 years.) We know from elsewhere that Dobai Székely was a professional soldier between 1740 and 1753,⁵ which would correspond to the creation, or at least the completion, of our manuscript in 1749 (see **a**, **B**).

Dobai Székely thus collected data for Bel on the deputy lieutenants of Gömör, just as he had done in the case of other counties⁶ — however, the lists referred to here have not survived in the original. In a letter dated 13 December 1731, he mentions two deputy lieutenants of Gömör from 1477,⁷ although in the list reported by Bel, their names are not included for this year.⁸ It could therefore be argued that the data sent in 1731 were merely additions to the list that Dobai Székely had sent to Bel earlier. As his note confirms, Bel used the list in the lost draft (**a**) from which the copy (**B**) was made.

6: 1727⁹–1731.

3 The document might be dated even earlier than this, since its author refers to the lord lieutenant of Gömör as being Péter Andrásy ("Comitem Supremum agnoscit Petrum Andraschy". See p. 460.), who held this office between 1686 and 1714. See FALLENBÜCHL 1994. 77. However, it is more likely to be a case of ignorance on the part of the author than an indication that the text was written before 1714, since there is good evidence to support the fact that Bel began planning the *Notitia* seriously only in 1718. See TÓTH 2007. I. 41–43. Otherwise, the unknown reviewer corrected the name of the lord lieutenant to the name of the deputy lieutenant, as follows: "Comitem Wolfgangum Sereny" ([Co] p. 460.), which corresponds to Farkas András Serényi, who held this post between 1714 and 1744. See FALLENBÜCHL 1994. 77.

4 "Haec venerandae illius antiquitatis nomina, neque plura, ex authenticis schedis, quod possimus, Tecum, Lector Benevole, communicare, beneficium est *Samuelis Székely de Doba*, viri non erudit modo, et amantis antiquitatum patriae, sed militaris etiam, qui nos saepius his istiusmodi accessionibus locupletavit. Quod ideo bonitati eius palam in acceptis referimus, sive vivere iam desiit, sive superat adhuc." See **B** p. 15 (in our edition: p. 230.). More recently on Sámuel Dobai Székely, see ILLIK 2007; DOBAI SZÉKELY-KOLLER 2016; SZÓKE 2016; HENCZ 2016; HENCZ 2017.

5 See ÚMÉL II. 180.

6 For more on Dobai Székely's collaboration and the diverse help he provided to Bel, see TÓTH 2007. I. 87–90.

7 See Sámuel Dobai Székely's letter to Matthias Bel. Eperjes, 13 December 1731. In: BÉL 1993. no. 432. (Foro the part in question, see *ibid.* p. 245.)

8 See **B** pp. 14–15.

9 Dobai Székely first wrote to Bel offering his help in 1727. See TÓTH 2007. I. 87.

[Bo]

1: OSZK Kézirattár, Quart. Lat. 1610.

2: **Comitatus Gömöriensis brevis descriptio a P. ac G. Domino Matthia Bodo de Ea[dem] ad requisitionem quorundam adornata.**

3: 29 ff., on pages of varying sizes.

4: Description of Gömör County. This was certainly compiled by Mátyás Bodó (mid-1690 – after 18 April 1751), a jurist and magistrate from Rimabánya in Gömör County, who later taught at the university in Nagyszombat.¹⁰ The structure of the description largely corresponds to the structure typically used by Bel, since it begins with the etymology of the county name, which is followed, after a brief digression, by a summary of the geographical aspects of the county (ff. 1–5r). However, the population of the county is not discussed separately, as Bel typically does in the political section. After describing the rivers, hills, caves etc., he discusses the individual settlements according to municipality, although he barely mentions the villages. However, he devotes greater attention to the castles and towns (5r–16v). Notably, the description ends with an inventory of the road network (ff. 17r–28r), as is typical in Bel's descriptions, although this does not follow the same structure as the respective inventories by Bel.¹¹ The text as a whole is characterised by a distinctly legal and historical approach: there are numerous quotations to legal texts and historical works in relation to the individual settlements (see ff. 13v–14r, 15r–15v, 15v–16r etc.), and frequent references to contemporary legal questions and the legal status of certain inhabitants. The credit for this goes to the highly erudite jurist Mátyás Bodó.

5: It can be supposed, although we cannot be absolutely certain, that the manuscript was prepared at the request of Matthias Bel. The structural similarities between Bodó's work and Bel's typical county descriptions support the idea that it was created at Bel's initiative — although, on the other hand, it is strange that Bodó treats Bel's typical framework rather freely. The location of the manuscript might also give pause for thought, since it was deposited in the National Széchényi Library, where many other of Bel's manuscripts can be found.¹² However, there is no concrete reference to Bel in the text. For this reason, the question must remain unresolved.

A page was subsequently inserted into the manuscript, containing a later note that was written after 1775.¹³ On the verso of the inserted page, the words “ad requisitionem Severinyanam”, or “at the request of Severini” can be read.¹⁴ This expression would seem to refer back to the words “ad requisitionem quorundam” (“at the request of certain persons”) that feature in the title. The words probably refer to János Severini (1716–1789), who was later rector of the Lutheran Secondary School of Banská Štiavnica (an office he held from 1755 until his death in 1789), who studied in Pozsony under János Tomka Szászky, Bel's exemplary disciple and colleague, and who published an expanded version of Tomka Szászky's work *Introductio in orbis antique et hodierni geographiam*.¹⁵ The inclusion of Severini's name can perhaps be explained by the fact that he was the intermediary between Matthias Bel and Bodó. However, from the late note that appears on the recto of the page, we can conclude that the text referring to Severini is also late — that is, Severini had no

10 Cf. SZINNYEI: *Bodó Mátyás (bodófalvi)*; ÚMÉL I. 784. He must have died in 1751, or later, since his introduction to his principal work, *Jurisprudentia criminalis* (1751), is dated 18 April 1751 in Csetnek. See Bodó 1751 [8]v. (Praefatio ad lectorem).

11 The notes include a tabular format for indicating the distance between the given settlement and the most important towns (Gömör, Rozsnýó, Csetnek), as well as the route between them (ff. 17–28.). However, the table is largely empty: only the respective distances from Csetnek have been entered in a few places in an unknown hand (possibly by Bodó). See ff. 25–28.

12 László Szelestei N. presumes that the manuscript belonged to Matthias Bel, and for this reason included it in the catalogue of his manuscripts. See SZELESTEI N. 1984. no. 652a.

13 “Ille est impiscabilis, sed anno 1775. occasione macerationis cannabum foetore quasi inebrinati pisces, 15 et 16 librarum lucii agris in[n] atantes capti sunt.” See [Bo] f. 29r.

14 See ibid. f. 29r.

15 On Severini, with further literature, see SZELESTEI N. 2010.

hand in the compilation of the text. It is possible that, at his own request, somebody sent him the manuscript at a later date (after 1775), which would explain the reference to his name.

There are no concrete parallels between the work of Bodó and the manuscript prepared by Bel, or the copy of it (**B**), apart from the obvious similarities. It is quite clear that Bel did not use this text — although we are unfortunately unable to ascertain the reasons why. It is possible that it reached him too late, and that this was why he was unable to work the data into his own text.

6: The manuscript was probably created soon after 1739, during the 1740s, since the author mentions that the “most recent” plague epidemic in Csetnek was in 1739 (*recenter anno 1739*).¹⁶

a

1: (Lost manuscript)

2: Comitatus Gömöriensis.

3: -

4: Description of Gömör County.

5: The only surviving manuscript of Bel’s description is a copy (see **B**). There must have been an original version, but this has not survived (a). We can be certain that Bel is the author of the original from which the copy was made due to the elaboration and style of the description, one piece of autobiographical data,¹⁷ and the comment concerning Dobai Székely referred to above (see [Do]).

6: At the end of the copy (**B**): “Finitum. An. 1749. die 15. Martii.”¹⁸ The dating is probably authentic — that is, the copyist transferred it from the original manuscript, since in one place in the manuscript itself Bel refers to the fact that he wrote it in 1749.¹⁹ This style of dating his own drafts is otherwise characteristic of Bel: there are numerous similar examples.²⁰ Nevertheless, one detail suggests that Bel — or his data collector? — had also worked on the text at an earlier date, as in one place he mentions that Farkas Serényi is the lord lieutenant at the time that he (Bel) “is writing this” (*dum haec commentamur*).²¹ Serényi held office between 1714 and 1744.²² Elsewhere, however, when referring to the lord lieutenants, Bel, in keeping with the 1749 dating, reports that the office of lord lieutenant was held by Pál Balassa,²³ who governed the county between 1744 and 1771.²⁴

B

1: EFK Hist. I. y.

2: Descriptio Comitatus Gömöriensis.

3: 62 pp. 365×325 mm.

16 See [Bo] 9v–10r.

17 On the hospitality of the inhabitants of Rozsnyó, he writes: “Neque id relatum accepimus, sed ipsi, annus tunc trudebatur millesimus septingentesimus quartus, experiundo prolixe didicimus.” See **B** p. 22. (in our edition: p. 236.)

18 See **B** p. 62. (in our edition: p. 276.)

19 Bel writes the following about Rozsnyó: “Nam, superioris quidem anni MDCCXLVIII. incendium, quo fere totum, quantum quantum est, oppidum, comsumptum est, eam post se reliquit calamitatem, cui reparandae vix plura lustra sufficient, id quod, ut eveniat, toto animo vovemus.” See **B** p. 26 (in our edition: p. 239.).

20 See TÓTH 2007. I. 65 (note 257), II. 21, 48 (notes 22–23), 65, 78 (notes 23–26), 88 (notes 18–21), 98 (notes 16–18), 109, 161 (notes 3–7) etc.

21 See **B** p. 54 (in our edition: p. 267.).

22 See note 3.

23 See **B** p. 14 (in our edition: p. 229.).

24 See FALLENBÜCHL 1994. 77.

4: Description of Gömör County.

5: A copy made from the supposed draft by Matthias Bel (a). Written in two unknown hands.

6: Completed after 15 March 1749 (see a), but presumably before Bel's death on 29 August 1749. This can be deduced from the fact that it forms part of Bel's manuscript legacy (in the Cathedral Library), but is not a copy commissioned by József Battyány, archbishop of Kalocsa.²⁵

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

The description of Gömör County is rich in detail and contains several important and unique features. In the geographical section in the general part (in our edition: pp. 221–226.), Bel explores the etymology of the county name, the extent and boundaries of the county in the first chapter, while in the second chapter he discusses the hills. He writes that Posáló-hegy contains ore — that is, copper and iron; Fekete-hegy contains iron and copper, which earlier Pál Lányi (formerly the deputy lieutenant of Gömör) and Szontágh had the townspeople mine, while now the exploitation of the ore is in the hands of Pál Lányi's son János. He mentions the "Murányi hills" and the "Pelsőci hills", writing of the latter that, according to a legend, the shepherd Bebek found a great treasure here, from which he built seven castles, and from him the Bebek family are descended. In the third chapter (pp. 223–224.) he writes about the rivers and streams, and in the fourth chapter he describes the health-giving qualities of the air on the one hand, and agriculture on the other. He lists the settlements in which good wine is produced. In the fifth chapter, he writes about animal breeding, which he describes as "mediocre" (*mediocris*). Bel also discusses mining here. He writes that silver and copper are mined in Dobsina and describes the methods used in the Csetnek valley to extract the metal from the ore, which is then sold as far off as the Danube, beyond the Tisza, and even in Transylvania. In the sixth chapter, Bel writes about the Aggtelek caves and also mentions the sour-water spring near Tergárt and Várgede, as well as the Alsósajó spring that contains crystalline copper sulphate. Finally, he describes the rich diversity of wild animals, mentioning how the inhabitants of the village of Kőrös make their living as fowlers, due to the plentiful birdlife.

In the political passages of the general section (in our edition: pp. 227–232.), Chapter 1 deals firstly with the earlier inhabitants of the region, in particular the Slavs, who populated the area from Transylvania as far as the Danube and whom the Hungarians overcame only after a long battle. Bel notes that a credible and quite abundant account of this can be found in the work of *Anonymus*.²⁶ He then turns his attention to the contemporary population, a mixture of Hungarians, Slovaks and "Russians" (Rusyns). He describes which areas have a Slovak population ("beyond" the villages of Balog, Jolsva, Murány and Csetnek), and how, in addition to farming, the inhabitants supply iron to Debrecen and even further afield. Many of the inhabitants are involved in sheep breeding. With reference to the Rusyns, he writes that they are still to be found in Pacsa (Andrási) and Uhorna (Dénes), describing them as boorish pilferers. He states that there are Germans in Dobsina (miners) and Rozsnyó (townspeople). In Chapter 2, he writes about how the inhabitants make their living, listing agriculture, animal breeding, vine cultivation and beekeeping; iron, copper and cinnabar mining; cartage, logging and timber trading; and leather tanning. The most profitable occupation, however, is trade in iron, which is sold partly already shaped into plough-shares, etc., and partly unworked. The money earned in this way was typically spent on salt from the Tokaj salt chamber, which was then traded in Gömör. Bel laments the fact that there are not enough towns in the county, blaming the "old Hungarians" who preferred to steal and pilfer rather than value the towns. In Chapter 3, he discusses the leadership of the county: he has little information about the lord lieutenants but knows slightly more about the deputy lieutenants thanks to Sámuel Dobai Székely, who, as mentioned above, sent a list of their names to Bel (see [Do]). In Chapter 4, he discusses the inhabitants' customs. He begins with a few general ob-

25 On the archepiscopal copies, see TÓTH 2007 I. 153.

26 "Haec in Anonymo legas, fuse satis et ad fidem faciendam idonee." See B p. 10 (in our edition: p. 227).

servations concerning the nobility, including christenings, marriages and funerals, then mentions the peasants' customs, and especially those of the Slovaks, providing a detailed description of their wedding ceremonies. In Chapter 5, he lists the estates (Murányi, Krasznahorkai, Balogi).

In the special section, he provides information about the municipality of Rozsnyó (in our edition: pp. 233–242.). He first describes the market town of Rozsnyó. In the first chapter, he discusses the origin of the name, the location, and the surrounding hills and gardens. In the second chapter, he describes the main square, the wine cellar that had recently been built next to the church, as well as the town's streets (Berzéti, Ispita, Csucsom, Váraljai and Jólésze Streets). Chapter 3 is partly devoted to the town's defence works (ramparts and moats), as well as a castle allegedly built by the Hussites, before he turns to a presentation of the inhabitants. The townspeople of Rozsnyó are described as being kind, as Bel claims to have experienced at first hand in 1704,²⁷ the Hungarians speak an unadulterated language, the Germans speak something like the Szepes dialect, and the Slovaks' speech is coarse. There are no annual fairs, but the weekly fairs on Saturdays draw big crowds. Besides this, when Bel visited the town he was told that there were 37 breweries there. In Chapter 4, he mentions the town magistracy, including the 12-member council, two arbitrators (*tribuni plebis*), the commander of the guard and four officers, as well as the judge. In Chapter 5, he describes the town's meagre revenues obtained from the fairs and wine-shops, etc. The elections of the county officials are also organized here, when large crowds are to be found in the town. The good quality of the air and arable land are also mentioned here. Finally, Chapter 6 discusses the landowners — the archbishops of Esztergom — and their history and privileges; he mentions charters dating from 1320, 1323 and 1332, as well as later documents, which the “late Imre Esterházy”, archbishop of Esztergom, made available to him from the archiepiscopal archives.²⁸ Finally, he mentions that in 1748 the town was devastated by a huge fire.²⁹

The description of the 19 villages in the municipality is of a very high quality, particularly because, in each case, Bel mentions how the inhabitants make their living. It is worth highlighting a few examples. According to Bel, the inhabitants of Oláhpatak are employed in iron mining and smelting; they are also involved in charcoal burning and have three hammer forges (240.). The inhabitants of Alsósajó are employed in the mining of cinnabar and the extraction of mercury (240.). The inhabitants of the village of Betlér supply fruit to Szepes County (241.).

The description of the “district” of Csetnek (*Districtus Csetnekiensis*) (in our edition: pp. 243–249.) begins with the market town of Csetnek. According to Bel, the arable land and meadows are of good quality here, and hemp and lentils grow plentifully. In Chapter 2, he writes that the town has no fortifications and is made up of peasant dwellings; however, the inhabitants also mine iron ore, which they process in four hammer forges, while in a fifth hammer forge they manufacture weapons and gun barrels that they trade beyond the river Tisza, returning with honey, wax and salt. The right to operate public houses also contributed to the town's revenues. In Chapter 3, he writes about the town's privilege of high justice (*jus gladii*). The inhabitants of the town are Slovaks, and of course there are many blacksmiths among them. The market town of Dobsina is a “mining town” (*oppidum metallicum*). We can learn from Chapter 1 that the population here comprises Germans who speak with a coarse dialect, and that on the outskirts of the town is the *Schwartzenberg*, which is rich in copper and iron. In Chapter 2, Bel adds the interesting comment that the inhabitants live more peacefully than the Csetneks, since there are fewer nobles here than in Csetnek, where they are permanently feuding. He mentions that it once belonged to the Rákóczi family and is now owned by the Lányi and Szontágh families, who even built a manor house there. From Chapter 3 we learn that the land used for growing grain is on a hillside and is hard to cultivate, although there are good-quality grazing lands, and they also have a mill, brewery, and a town hall built of pine wood. The market town of Pelsőc has a Hungarian population and the inhabitants grow vast quantities of cucumbers, which they take to Rozsnyó to sell at the weekly fair, and also to Szepes County. In Chapter 2, Bel

²⁷ See note 17.

²⁸ See note 2.

²⁹ See note 19.

discusses the county assembly that is held here, as well as the two-storey county hall. He also mentions that they have very few horses, which is presumably how they hoped to evade the military requisitioning of horses. Their revenues come from the public houses and mills; the Csetnek stream is teeming with fish; and in addition they grow hemp and are employed as fowlers. Bel describes the 21 villages in the municipality in the same level of detail as in the previous municipality. He writes at length about the mining village of Felsőszajó, where the inhabitants are also employed in sheep breeding. The inhabitants of Ochtina (Martonháza) supply iron ore to the hammer forges and breed sheep. The inhabitants of Újfalu (Rekenyeújfalu) hunt many deer, which they sell in Rozsnyó.

Bel would have liked to begin his account of the district of Murány (in our edition: pp. 250–254.) with the castle of Murány, although he promises to provide its description later.³⁰ Interestingly, when he later discusses the market town of Dobsina, he also writes that he is unable to provide details of the destruction caused by the Turks, because he does not have at hand the relevant printed documents.³¹ He continues with the market towns. Nagyrőce has productive arable land and also produces excellent wool and cheese as a result of its sheep breeding; in addition, its inhabitants mine iron ore that is processed in two hammer forges that are rented from the landowner for an annual fee of 40 forints. There are many cordwainers and tanners in Jolsva; they hold annual fairs, when the revenues from the public houses are high. There are two streets in the town: Rozsnyói Street and Licei Street. They have good beer, although they have to be careful that it is not counterfeited and that poor-quality beer is not released. Bel divides the village descriptions into three groups: the villages in Garam valley (7 villages); the villages in the valley below the castle of Murány (11 villages); and the villages that lie beyond Jolsva (4 villages). Here again the village descriptions are of a high standard. In the village of Telgárt, Bel reports that the inhabitants are employed in sheep breeding and wood carving. They carve wooden saddles and troughs, which they take to the Jolsva fair to sell, but they make little profit from it, apart from the beer and fruit brandy they drink there. In the village of Murányalja there is a brewery and a glassblowing workshop. The village of Hosszúrét has an iron hammer forge and the inhabitants trade in iron; there are also many meadows. The inhabitants of Miglész³² (Miglészpataka) make a living mainly from growing cabbages.

Bel begins his description of the municipality of Ratkó (in our edition: pp. 255–260.) with the market town of Ratkó, which he claims does not have good-quality arable land; besides farming, the inhabitants here are mainly occupied in the profession of tanner or cordwainer. They trade the leather produced here in Rozsnyó, Lőcse, Eperjes and Kassa. They also obtain revenue from the public houses and breweries. The market town of Kövi comprises a single, long street; the inhabitants make a living mainly from distilling liquor. “Apparently, there is not a single house here that does not have in place the necessary copper vessel for the production of this cursed liquid, whether it be merely on a small, simple stove, or an entire workshop.”³³ Most of the town’s revenue is made this way. The town’s other sources of income are its butchery, inn and brewery; the beers are of high quality; there are three hammer forges, but, as Bel notes, these are owned by the nobility. Presenting the villages of the municipality, Bel frequently encounters difficulties providing sufficient data. Many of villages are merely listed by name. However, some of the descriptions are informative. With respect to the village of Gice, he reports that the inhabitants are employed in pottery making and “the crockery they produce is delivered as far as Szolnok and is partly sold for money and partly exchanged for more valuable products.”³⁴ In Szkáros, the inhabitants grow melons. In the settlement of Uzapanyit there is an attractive palace, as well as three fishing lakes, a brewery, three brick-making kilns, as well as high-quality vines.

Bel begins his description of the municipality of Serke (in our edition: pp. 260–266.) with the market town of Rimaszécs. He writes that the town is famous for its cattle fairs and, in particular, its horse fairs, which attract visitors

30 “Hanc [sc. Arcem Murányensem], data opera, ex Historicorum monumentis eruderabimus.” See B p. 39 (in our edition: p. 250.).

31 See B p. 34 (in our edition: p. 246.).

32 Incorrectly *Diglész* in the manuscript. See B p. 43 (in our edition: 254.).

33 See B p. 44 (in our edition: p. 256.). Hungarian translation: BÉL 1992. 66.

34 See B p. 46 (in our edition: pp. 257–258.). Hungarian translation: BÉL 1992. 68–69.

from Transylvania and the Great Hungarian Plain. He then discusses the castle of Várgede, describing how it once belonged to the Kubinyi family. He then recounts the story of an unfortunate skirmish, in which one of the Kubinys fell at the hands of a Turkish challenger, after which the Turks occupied the castle and destroyed it. He then describes the municipality's 53 villages. In many places, he mentions the nationality of the village populations, which in most cases is Hungarian. In the case of several villages, he notes that the inhabitants are employed in pig fattening or beekeeping. Of the village of Serke, he writes that there is an attractive palace with a deer park and orchards, which was formerly owned by Ádám Vay. However, due to the uprising of Ferenc Rákóczi he was dispossessed, because he remained stubbornly loyal to Rákóczi and refused to desert him.³⁵ In connection with the village of Várgede, he mentions the sour-water spring at the foot of the castle, as well as the fact that Imre Kubinyi, the former deputy lieutenant of the county, has a house in the village.

Bel begins his description of the municipality of Putnok (in our edition: pp. 267–276.) by writing about the castle of Putnok. The castle was still standing in his time; it was restored by Count Farkas Serényi, the then lord lieutenant, who had a small chapel added to the eastern side. Bel mentions that the soldiers serving in the border castle were known as "ragged people of Putnok" because of their poverty. The market town of Putnok still has a ditch, although its fortifications have been removed. The "lower town" below the fortifications is more populous than the town itself. There is a brewery and a mill; they also hold fairs, but not many people attend, due, according to Bel, to the "former dangerous proximity" of the Turks. The market town of Sajógömör has good-quality lands, as well as orchards. The population here is made up of Lutheran Hungarians (Bel mentions the inhabitants' denominational affiliation here for the first time). There are no fairs, possibly due to negligence on the part of the nobility. The main product here is tobacco; they also have a brewery and right to operate public houses. The municipality's 50 villages come next. In most cases, he mentions the plague epidemic (of 1738–1739), which severely reduced the (Hungarian) population. He writes that melons are grown in the village of Hanva, and fruits in the village of Füge. The last village is Otrokocs, which he naturally mentions as the birthplace of Ferenc Otrokoci Fóris; he even corresponded with the scholar in 1718.³⁶ There are no notes about the road network at the end of the text.

The description of Gömör County differs in several respects from the earlier county descriptions. The historical character, which is a marked characteristic of the other descriptions, is barely perceptible here. This is closely connected to the fact that there are no footnotes at all in the text – that is, Bel did not research the histories of the settlements and families in any of the historical or other professional works. The use of a historical work is suggested in only one place, when he refers to Anonymus in connection with the history of the county, although here too only in general, with no precise textual reference. (The reference to Anonymus otherwise points to a late creation date of the text, since Bel only supplemented the majority of his county descriptions subsequently with data and references from the *Gesta Hungarorum* obviously after it had been published in 1746. However, since he completed the description of Gömör in 1749, such references appear in the main text.) Apart from this, when discussing the castle of Puntnok, he refers to a law, but here too he omits any reference to a specific clause. He intended to leave the historical elaboration to a later date – as proved by the fact that he postponed working on the description of Murány castle to another time, based on historical works. His use of charters as source material is also limited to one instance – the description of the market town of Rozsnyó: this was due to the fact that he had benefited, as on other occasions, from the benevolence of the late primate Imre Esterházy, who allowed him to undertake research in the archepiscopal archives.

³⁵ On Bel's decidedly negative opinion about Rákóczi's War of Independence, see TÓTH 2010. 13–21.

³⁶ See TÓTH 2006. 69–71.

On the other hand, the description of contemporary conditions in the county is surprisingly detailed. When discussing the market towns, and in many cases the villages, he describes the income of the inhabitants – that is, how they make their living. This is how we learn that one of the main sources of income in the county was the mining and processing of iron ore, along with the “exporting” of the iron implements thus produced to other regions, even beyond the Tisza. At the same time, he mentions the resulting “bartering”, or rather the “imports” obtained with the money earned from sales of iron (salt purchased in Tokaj, as well as honey, wax, etc.). He makes frequent mention of the beer brewing and brandy distilling that took place in the county. The most outstanding part of the text is otherwise the description of Rozsnyó, a town that Bel himself visited in 1704, enabling him to write at length about it (the streets, the governance of the town, its revenues, etc.). When discussing the villages, he makes frequent reference to beekeeping, logging and carting as sources of income for the inhabitants, although he also mentions the nationality of the population. In general, the descriptions of the villages can be regarded as a very valuable source of information about this period. From the above, we can conclude that the older Bel received a good collection of data from someone, which he elaborated in his own style, while intending to expand it later from a historical point of view, as was his custom. However, he died before this could happen.

No particular difficulties were encountered during the transcription and revision of the manuscript of the county description (**B**). The work of both the scribes who created the copy and clarification of Bel's supposed rough draft (**a**) was acceptable and clearly legible. The text contained a certain number of errata, as well as incorrectly written words, but these were straightforward to correct.

In the copy that we used as the basic text (**B**) there were — frequently recurring — spelling errors that we tacitly corrected without adding a respective note (e.g. planicies – planities). In addition, there were some peculiarities in the spelling that were not, in themselves, erroneous, but since they differ from Bel's typical usage, we also corrected them to the author's preferred form, but without adding a note (e.g. inprimis – in primis). These include the following (first the manuscript variant, then the form that we used):

attribuo etc. – adtribuo etc.; affligo etc. – adfligo etc.; approbo etc. – adprobo etc.; planicies – planities; inprimis – in primis

V. Summarised information

Data collectors: unknown ([Co]); Sámuel Dobai Székely ([Do]), Imre Esterházy (see **B**, p. 26); Mátyás Bodó? ([Bo]; it is not certain that his review of Gömör County was prepared at Bel's request, but if this was the case, Bel did not make use of the data.)

Revision: -

Manuscript for publication: **B**

Translation: BÉL 1992.

Literature: -

[p. 1.]ⁱ

MATTHIAE BELII¹ COMITATUS GÖMÖRIENSIS,² PARS PRIOR GENERALIS.

MEMBRUM PHYSICUM³

De

*Situ, natura, et opportunitatibus
Comitatus Gömöriensis.⁴*

S Y N O P S I S.⁵

Nomen comitatus unde? eius longitudo, et latitudo: termini: regionis habitus §. I.

Montes praecipui: Posaló: Niger: Murány: Pelsőcz: opilio Bebek hic reperto ex thesauro 7. arces condidit: montium reliquorum opportunitates §. II.

Fluvii, et amnes: Granus: Sajo: Rima: Balog: Thurócz: Tseremosno: Iosvai víz,

amnis: Csótnek: piscibus divites §. III.

Aeris salubritas: fertilitas pro ratione situs terrarum varia: gaudet vinetis: et fructibus hortensibus §. IV.

Res pecuaria mediocris: apium cura: metalorum genera, quibus regio ista ornatur.. §. V.

Antrum Aktörek: fontes acidi: venatus, et ferarum genera §. VI.

§. I.

Nomen Comitatus Gömöriensis ab oppido per vetusto⁶ Gömör mutuatus est. Si ambitum provinciae species, longitudo eius a Putnok usque ad Polyanka milliaria decem, sinuato tractu, conficit. Latitudo contra Rosnavia versus meridiem ad terminos Kishont, atque illic vicum Jánosi protensa, versus Rimaszombat, sex milliaria complectitur: atque hoc

*Nomen comitatus unde?
eius longitudo,
et latitudo:*

¹ *Matthiae Belii add. a nobis* ² *Comitatus Gömöriensis corr. ex <De> Comitatu Gömöriensi* ³ *Membrum Physicum add. a nobis* ⁴ *Gömöriensis add. a nobis* ⁵ *Synopsis, quae hic sequitur, add. a nobis sec. notas marginales* ⁶ *corr. ex per vetusto* ⁷ *corr. ex †adquit*

ⁱ *In folio secreto a copista titulus hic ponitur: „Descriptio Comitatus Gömöriensis per Matthiam Belium. Copia sub inspectione Belii facta, manuscriptum compactum pag. LXII. in folio ab aqua nihil vitii accepit, sequitur elenchus.”*

termini: quidem positu latissima est. Ab oriente *Tornensi*,¹ et *Borsodiensi*, ab occidente in alpibus *Kralova hola*, *Liptoviensi*, *Soliensi*, et *Kishontensi*; a septemtrione *Scepusiensis*; in meridiem *Kishontensi* partim, partim ad *Fülek*, *Neogradiensi Comitatibus*, circumfunditur. Montosa est in omnes plagas regio, in primis versus septemtrionem, et occidentem, qua continuis quasi alpibus horrescit: nam, licet, et contra orientem, ac meridiem, immo et media provincia, montibus insessa sit, tamen humiliores ii sunt, et insigniter silvosi, eaque re multae passim opportunitatis. In illis sunt, ut praecipuos, recenseamus:

§. II.

- Montes prae-*
cipiū: Posaló: I. *Posalo*, Germanis *Ocsenperg*, Slavis *Wolovetz*. Vasta is excelsaque mole, quam maxime supra *Rosnaviam* adtollitur,² protenditurque iugis et dorsis varie sinua[^{p. 2.}]tis usque in *Scepusium*. Summitatem³ habet calvam, cum latera contra ea et sinus densissimis silvis vestiantur. Censemur in metalliferis⁴ montibus, gaudetque cupro, et argento; verum isto quam illo parciore. Feris dives est, alitque ursos, lynces,⁵ sed rariores eos. Quandoque cervi et damae sunt obvii: nam ut vulpes, lepores commemoremus, non est opus. Arbores monti familiares sunt quercus, fagusve, atque passim per dora et convales⁶ pinus ac genera alia.
- Niger:* II. *Niger*⁷ mons Hungaris *Fekete Hegy*, Germanis *Svartzen berg*, Slavis *Tsorna hora*. Situs est super oppidum *Dopschima*, et ipse graminosa calvitie⁸ insignis, ac priori fere suppar. Metalla ad eruendum praebet cum ferri, tum cupri etiam. In primis et olim celebris fuit sectura estque hodie *Schvertzen berg*, quae cuprum ubere fructu praebebat vestigantibus; sed, qui proventus ob aquas subterraneas sensim diminutus est. Colebatur antehac a *Paulo Lany*, et *Sontag* cum oppidanis, nunc *Ioannes Lany*, *Pauli filius* in societate civium⁹ eam curam haud sine fructu sibi facit propriam.
- Murány:* III. Montes *Muranienses*, Hungaris *Muranyi hegyek*, Slavis *Muranske hori*, varie ii quidem coniugati, et passim petris horridi. Ineunt a *Dopchinensis finibus*, et flexis dorsis comitatum nostrum a *Kishont* occidentaliori distingunt. Porriguntur etiam versus *Soliensem Comitatum*, cuius tamen collimitia vix adtingunt.
- Pelsőcz:* IV. Mons *Pölsötsziensis*, miro situ ad milliare Hungaricum procurrens, sed qui millari in latitudinem haud distenditur, estque valle circumseptus, quae hinc ad *Districtum Rosnaviensem*, illic ad *Tsötnekiensem* spectat, et vicis insessa est frequentibus. Incingitur petris, tamquam sepe quadam natura facta.¹⁰ Summum montis cacumen partim calvum est, partim silvosum. [^{p. 3.}] Certe pascuis, bobus et ovibus pascendis, luxuriat. Habet et opportuna largaque accoliarum foenisecia. *Bebek*, cum adhuc opilio fuisset, atque cum grege suo, vel cuiuscunque heri,¹¹ monti huic *Pölsötsziensi* inerrasset, canis indicia grandem, in hiato petrae cuiusdam, reperisset thesaurum, tantae quidem molis, quae ei postea exaedificandis¹² septem arcibus suffecerit. Nam ipso conditore gloriantur: *Murany*, *Kraszna horka*, *Szadvár*, *Torna*, *Szentdrő*, *Regetz*, atque *Fülek*.ⁱ Et iste quidem †*Nedek*†,¹³ vel, uti

¹ corr. ex *Tormensi* ² corr. ex *ad tollitur* ³ corr. ex *Summitatem* ⁴ corr. ex *methaliferis* ⁵ corr. ex *linces* ⁶ corr. ex *convales* ⁷ corr. ex *Diger* (etiam in margine) ⁸ corr. ex *calvicie* ⁹ corr. ex *civum* ¹⁰ corr. ex *factae*
¹¹ corr. ex *haeri* ¹² corr. ex *ex aedificandis* ¹³ recte: *Bebek*

ⁱ *Haec quidem fabula de opilio Bebek fusius enarrata est a Belio in Notitia Comitatus Tornensis. Vide in hoc tomo in p. 320.*

monumenta vetera scribunt, *Bubek*, pater fuit gentis postea illustrissimae, ditissimae, ac gestis regni †baronatibus† imprimis memoranda. Ceteroquin mons hic *Pölsőtzienensis* accessu est difficillimi: quippe, qui tribus tantum locis adiri queat, ex parte *Rosnaviensium* ad *Bersetet*, ex valle *Tsőtnikiensi*, deinde a meridionali latere ac oppido *Pölsőtzio*. montium reliquorum opportunitates.

V. Reliqui montes declives progrediendo fiunt, sunt tamen utilissimis quercentis, quandoque glandis proventu luxuriantibus, convestiti.

§. III.

Tametsi vero montibus undequaque insessus est *Comitatus Gömöriensis*, tamen irriguum¹ faciunt frequentes passim amnes, ac iustae molis fluvii, qui partim in huiatibus montibus orti exeunt ad vicinos comitatus, partim intus nati absorbentur a variis validioribus. Recensemus praecipua:

Fluvii et amnes:

I. *Granus*. Supra vicum is ortus *Tergar* dictum, ex Monte Regio, sive *Kralova hola*, inde ad *Zavadkam*, hinc *Bolgoccam* strepero² alveo deiectus, in *Comitatum Zoliensem* se exonerat, posteaquam a capite, duo millaria emensus est. Qua intra montium convallles fertur, habetque aquas fonti suo similes, trutarum dives est. Ceteroquin fluvius pluribus *Comitatibus, Zoliensi, Hontensi, et Strigoniensi* familiaris est, dum, quod diximus alibi,ⁱ infra *Strigonium* in *Danubium* incurrat. [p. 4.]

Granus:

II. *Sajo* in montibus *Dopsinensibus*, et potissimum <in territorio³ vici *Radova*, pluribus fontibus †irritus†⁴ ac corrivatus, vicum *Felső Sajo* ex septemtrione in meridiem decurrent adluit, *Rosnaviam* inde praeterlapsus, auctusque ibi rivo *Tsere mosna*, ac *Kraszna huorka* adlabente, versus *Pelsőtz* citato lapsu defertur, ibique amniculum sic satis aquosum, et quem vulgus *Tsőtnek Vize*, nos, *Tsőtneciensem* dicimus, postea versus vicum *Beretke* delatus, fluvium *Josfensem* in valle *Muranensi⁵* ortum accipit, interlutoque oppido *Gömör*, ubi ponte instratus est, *Putnokinum* versus cursum tenet: atque sic tumidior factus, iterum fluvium *Turotz* ab occidente, et postea milliaris intervallo ab eadem plaga amnem *Balog* sibi coadunat: donec amne *Rima* a *Kishontensisibus* adlabente, supra vicum *Lenar falvam*, ubi et pontibus commode iunctus est, augeatur, exeatque ad *Borsodiensem Comitatum*.

Sajo:

III. *Rima* apud *Kishontenses* supra oppidum *Tiszszoltz* aspera profundaque valle deieictus collectusque, illabitur in comitatum nostrum, infra *Rimaszombatinum*, ad vicum *Janosi*. Tenet cursum ultra duo millaria, atque tunc *Sajoni* infusus, quod nunc diximus, ad *Lenar falvam*, eum et exundantiorem⁶ efficit, et cum fiunt diluvia, damnosorem.

Rima:

IV. *Balog* ab *Hontensium* parte insinuatus, toti, per quam⁷ labitur, valli, *Balog völgye*, hoc est, *vallis Balog*, nomen fecit. Incurrit in *Sajo* infra *Lenar falvam*.

Balog:

V. *Thúrótz* in montibus ad *Kishont* prospicientibus natus, cum variis maeandris nostra regione luit, et⁸ ad vicum *Runya*, supra *Putnokum*, *Sajoni* iungitur.

Thurócz:

VI. *Tseremosno*, diversis capitibus, hinc apud *Tornenses* ortus, dictusque *Derne víz*; illic supra *Kraszna Huorcam*, in *Patsa* natus, corrivatur in *Hoszu rét* infra arcem *Kraszna huorcam*, tandemque ad *Berzetem* vicum in *Sajo* [p. 5.] dilabitur.

Tseremosno:

¹ corr. ex *erigum* ² corr. ex *strebro* ³ in *territorio* add. a nobis ⁴ forsitan *editus* ⁵ corr. ex *Muranensem*
⁶ corr. ex *exundantiorem* ⁷ per quam corr. ex *perquam* ⁸ luit, et corr. ex *luciscet* (?)

ⁱ In *Notitia scilicet Comitatus Strigoniensis*. Vide in tomo III. seriei nostrae, BÉL 2016. p. 507.

Josvai víz,
amnis:

VII. Amnis *Alnoviensis*, Hungaris *Josvai viz*, supra *Muranyon*¹ e montibus deiectus, usque dum *Alnoviam* adtingat, *Murany vize* nuncupatur; posteaquam vero oppidum *Josvam*, seu *Alnoviam* praetervectus est, *Josvai víz* dicitur. Tenet cursum ad quatuor milliaria, dum ad vicum *Beretke*, *Sajoni* coniungatur.

Csőtnek:

piscibus
divites.

VIII. *Tsőtnek*, oritur supra *Tsernam Lehotam*, inde *Tsőtnekinum* delatus, ad *Pelsőtz* fertur, dilabiturque in *Sajonem*, posteaquam alveum duorum milliarium confecisset. Pisces horum fluviorum sunt in *Grano*, et in *Sajo*, dum² in montibus manant, trutae. De reliquis potissimum murenae, lucii, barbi, rarius carpiones, quin et siluri.³ Sunt et testudines locis palustribus. Cancri enim in nullo fluviorum deficiunt, sed ubertim capiuntur, suntque saporis eximii.

§. IV.

Aeris
salubritas:

Salubritas aeris singularis est, cum intra montes, tum qua hi in planities subsidunt. Tametsi enim, opinari quispiam possit, profundis vallibus⁴ inclusum quasi aerem torpescere, indeque asperiorem fieri, quam, qui ab hominibus tolerari possit; verum, quod imminentium montium propinquitate,⁵ et lapsu aurae vegetoris ab horum iugis dorsisque subinde recreetur, fit, ut salubris evadat, clausus ad eum modum aer. Nam neque nimis aestibus, per aestates etiam fervidiores, facile accenditur, neque ultra modum intolerabilis redditur, et cum sunt hyemes asperae et vehementes. Alia quandoque aeris ratio per planities est, in primis ubi palustres fiunt fluvii. Illic enim et mollior efficitur aura, et, si aestivi accedant fervores, molestior. Sed [p. 6.] huic etiam importunitati, cum aquilonares excessique illi montes, immissis ventis egregie medentur, tum monticuli alii per regionem⁶ sparsi ac perpetuis fere silvis, nemoribus atque lucis et horum umbra †commode†⁷ obviant. Itaque videoas incolas comitatus, et esse vegetos, et vitam, si congruant reliqua, in annos producere numerosos, senesque praeter opinionem fieri.

fertilitas pro
ratione situs
terrarum
varia:

gaudet vinetiis:

Iam ad fertilitatem, quod adtinet, *Gömöriensium*, de ea discrete et cum ratione dicendum est. Intra montes nimirum sterilior est ager, et difficilioris agricolationis, quam tamen pinguia pascua, quibus montium⁸ calvitia⁹ increta sunt, quomodounque compensant, quippe alendis ovium gregibus idonea, et stabulationibus ovilibus maxime opportuna.¹⁰ Casei enim hinc lanaeque copia sufficit agricolis. †At† ubi campi ineunt, foecundiora sunt omnia; in primis vallis *Balog*, et qua *Sajo* per decliviora regionis dilabitur, laudem hanc sibi faciunt propriam. Nam et agris frumentariis valet regio, et pratorum ubertate, nisi excedentium ripas amnium diluvionibus corrumpantur.¹¹ Certe triticum, ut siliginem et hordeum sileamus, passim eximie proficit: cum ea singula alpes memoratae refugiunt. Sane enim, in alpibus regiis ne semenem quidem auctumnalem¹² facere moris est, ob hyemis rigorem, semina terrae commissa rigore suo exurentem. Ergo restat, ut vere inseminent, cum hordeum, tum avenam potissimum, sed quae rarius maturitatem adtingunt, intempestivis¹³ frigoribus corrupta. Vinum gignit inferiori versus *Borsodienses* tractu, in *Trisch*, *Ragal*, *Zubody*, *Kelemér*, *Possoba*, reliqui.¹⁴ Sapore illud est

¹ sic! mendose a copista pro *Muranyum* scriptum, aut erronee cum suffixo Hungarico -on („super aliquo“) denotatum ² corr. ex *tum* ³ corr. ex *siluvi* ⁴ corr. ex *valibus* ⁵ corr. ex *propinquitate* ⁶ corr. ex *regionum*

⁷ forte *commodo* ⁸ corr. ex *moncium* ⁹ corr. ex *calvicia* ¹⁰ corr. ex *oportuna* ¹¹ corr. ex *corumpantur*

¹² corr. ex †auctum dare† ¹³ corr. ex *in tempestivis* ¹⁴ malim *reliquis*

Nagy Hontensi consimile, cui eximum a montanis civitatibus ponitur preti[p. 7.]um.¹ Sed hortis et pomariis singuli vici affatim incinguntur, eamque fructuum copiam ferunt, si annus favet, quae esse potest uberrima. Legumina porro pulchre, ubi seruntur, proficiunt, ut habeat plebs, quo victitet.

*et fructibus
hortensibus.*

§. V.

Res pecuaria comitatus mediocris quidem est, neque tamen contemnenda. Boum statura media est, inter *Scepusiaca*, et campestria *Hungarica*. Neque tamen stabulationes eiusmodi hic aluntur, quas *gulya* vocant *Hungari*, quaeque seminaria quasi sunt boariorum armentorum: ali² tamen, in monte potissimum *Pelsőtziensi* armenta, ex rerum gnaris³ didicimus. Ovium greges numerosissimi insunt regioni. †Quae quidem in horridioribus silvis illis <aluntur>⁴ *Bohemici* <generis⁵ sunt, in inferiore comitatus tractu⁶ vero *Hungarici*. † Ex harum proventu insignis casei copia premitur,⁷ hic in vasa, alibi in globos: in primis in regione *Polgomca*, qui *Briznensi* †superest†,⁸ si non praestantior quandoque: quippe adscititiae artis prorsus expers. Sed equi, tota regione, vulgares modo obtinent; equilia rara, eaque tantum in processu inferiori reperies. Rem apiariam ii maxime curae habent, qui inferiorem partem provinciae colunt, ubere, et mellis et cereae proventu. Est praeterea, cur metallorum huiatium meminerimus. Metallifer⁹ enim vero est, tractus comitatus superior. Nam praeter ferrum et cuprum, argentum quoque et aurum, cinnabaris¹⁰ et antimonum effodiuntur. Et quidem aurum, et argentum cum cinnabari¹¹ nativa *Dopschinae*, modicum argentum cum aere cyprio¹² uberiore. *Tsőtnekensi* in valle ferri minera dominatur, quam incolae vetusto [p. 8.] more liquant, arte simplici. Nempe frixatur prius lapis erutus, ut mitescat, et exhalet ante heterogenea:¹³ postea fornaci immittitur,¹⁴ atque ibi liquefactus, procuditur in omnis generis, quae ex ferro tundi fundique moris est, utensilia. Ferrum ipsum sic satis idoneum est ad usus quosvis. Quod varie dispensant, hi ad *Danubium* usque; illi trans *Tibiscum*, alii in *Transilvania* prorsus. Totus autem processus superior ferri ferax est, cuius infra *Pelsotz* minus reperias. Nunc in *Tsőtnekiensium* montibus aurum¹⁵ reperere, qui sunt nobilissimi metalli¹⁶ avidi; sed an venis ita notatis porro immineatur,¹⁷ non habemus dicere.

*Res pecuaria
mediocris:*

apium cura:

*metallorum
genera, quibus
regio ista
ornatur.*

§. VI.

Ceteroquin neque prodigiis naturae caret provincia. Celebre est antrum in *Aktörek* vico, *Rosnavia* in orientem duobus milliaribus submoto. Orificium eius orientem adspicit, ductus subterraneos ad *Lehenye* vicum infra *Pelsőtz* †exit†, aquas uberes et limpidas, atque congelari nescias indidem eructans. Historia vasti adeo antri, sive meatus subterranei, nondum a quoquam, in ea rerum incuria exprompta est: illud unicum circumfertur, missam ad *Aktelek* anatem, ad *Lekenyte* emersisse iterum. Fontes acidi, quod mirere in regione metallica, montanaque, [†...†].¹⁸ Neque enim alibi, quam ad *Tergart*, et

*Antrum
Aktörek:*

fontes acidi:

¹ corr. ex *praecicium* ² corr. ex *alii* ³ corr. ex *naris* ⁴ add. a nobis ⁵ add. a nobis ⁶ corr. ex *tractus* ⁷ corr. ex *praemitur* ⁸ fortasse *sapore aequalis est* ⁹ corr. ex *metalifer* ¹⁰ corr. ex *cinabaris* ¹¹ corr. ex *cinabari* ¹² corr. ex *ciprio* ¹³ corr. ex *haeterogenea* ¹⁴ corr. ex *imititur* ¹⁵ corr. ex *aurum* ¹⁶ corr. ex *metalli* ¹⁷ corr. ex *imineatur* ¹⁸ hic aliquid a copista omissum, forsitan rarissimi sunt, aut haud reperiuntur

*venatus et
ferarum
genera.*

Varbede hauriuntur. Naturae curiosiores aquam vitriolaceam, seu aeratam, *Ziment Wasr* Germanis dictam, in *Also Sajo* observarunt; cuius tamen efficacitas diluatur, et vanescat, venis aliis offusa permixtaque: neque enim seu ferrum arrodit,¹ seu loco eius deponit cuprum, sed strias admodum relinquit, inhaerente aliquantis per aquis ferro.² Materiam medicam nemo fuit, qui vestigavisset hactenus,³ ob peritorum medicorum absentiam; cum tamen proclive sit ad coniiciendum, et herbis lu[p. 9.]xuriare excelsa et abdita montium, et mineris ad medicinam facientibus secturas metallicas:⁴ ut proinde optaremus, in rem utilem adeo, imo necessariam,⁵ inquire curarent, optimi provinciae magistratus. Venatio⁶ copiosa est toto comitatu, fuitque praeterea †nostra tum†⁷ aetate libera, antequam leges rogatae fuissent, quae eam licentiam surrogarunt. Occurrunt enim, quod,⁸ cum de feris diceremus, meminimus iam in alpibus, ursi quandoque, cervi, et damae, sed lynces⁹ etiam et noxiū <genus>¹⁰ ovilibus stabulis, lupi, vulpes postea martesque et feles silvestres. Lepores certe nulla non per dumeta¹¹ oberrant, et nunc canum venatorum ope, nunc glandibus plumbeis intercipiuntur. Avium silvestrium nusquam copia maior. Passim enim per silvarum nemorumque secessus nidificari sueverunt turdi iuniperis pascentes, perdices etc. In primis vicus *Küres* aucupiis toto comitatu validissimus est, cui incolae cum cura sunt dediti.

¹ corr. ex *arrodit* ² corr. ex *fero* ³ corr. ex *hac tenus* ⁴ corr. ex *metalicas* ⁵ corr. ex *necessarium* ⁶ corr. ex *venacio* ⁷ *nostra tum* corr. ex *nostratu* ⁸ malim *quos* ⁹ corr. ex *linces* ¹⁰ add. a nobis ¹¹ *per dumeta* corr. ex *per dumeta*

MEMBRUM SECUNDUM POLITICUM¹

De

*Incolis, et Magistratibus
Comitatus Gömöriensis.²*

S Y N O P S I S.³

<i>Primi huius regionis hospites Metanastae: hodie Hungari Schlavis, et Russis intermixti: incolarum studium: et labores: Germanorum colonia, et mores</i>	§. I.
<i>Variorum, varia in quaerendis vitae mediis, solertia</i>	§. II.

<i>Magistratus provinciae: supremi comites priores: modernus: series vice-comitum. §. III.</i>	
<i>Mores incolarum comitatus huius: nobilium imprimis: solemnia nuptiarum: ceremoniae funebrales: plebeiorum⁴ longe alii</i>	§. IV.
<i>Dynastiae: Muranyiensis: Krasznahortensis: Baloghiensis.....</i>	§. V.

§. I.

Pronum est, veteros colonos istius *Hungariae* regionis indicare. Prisci illi, et hac aetate nostra longe seiuncti *Iazyges*⁵ *Metanastae*, primi forte fuerunt, qui his oris hospitabantur. Posteaquam *Dacorum* fortuna sub caesaribus *Romanis* nutare coepit,⁶ immo tota ea gens sub iugum missa est, *Metanastae* simul fata vicinorum, quasi sequi occooperunt. Hinc eorum in ulteriores regiones factae sunt demigrationes, [p. 10.] quas, quia vastitas⁷ pulcherrimae regionis consequi cooperat, nescio quo fato, gens *Slavorum* passim, et *Iazygum*⁸ etiam, hac regione, atque trans *Danubium Illyrico ac Dalmatia*⁹ invaluit. Sui genti fuere exarchatus, qui partita inter se regionis possessione,¹⁰ inde a *Transsilvaniae* montibus usque ad *Danubium*, varie insidebant patriam: cum quibus, effusi per *Russiam* Hungari, gens *Hunnis*, et *Abaribus* consobrina,¹¹ de dominatu potentissimae regionis diu multumque, sed successu tamen felici,¹² dimicare cogebatur. Haec in ANONYMO legas, fuse satis et ad fidem faciendam idonee.¹ ARPADUS eius expeditionis, post¹³ ALMUM patrem, dux et auctor fuit. Ab¹⁴ ea tempestate Hungari *cis*, et *Transtibiscanas* oras, in his nostram etiam provinciam, inhabitarunt; neque tamen, seu reliquiae *Slavicae*, seu deductae huc ab *Hungaris* coloniae *Russorum*, quae se in quilibet intermiscuerunt, defuerunt. Nempe supra *Pelsőtz*, penes *Sajo* amnem, *Szuha völgy*, et hinc *Regaly völgy* usque

*Primi huius
regionis
hospites
Metanastae:*

*hodie Hungari,
Schlavis, et
Russis intermixti:*

¹ *politicum add. a nobis* ² *Gömöriensis add. a nobis* ³ *Synopsis add. a nobis sec. notas marginales* ⁴ *corr. ex plebeorum* ⁵ *corr. ex Iasies* ⁶ *corr. ex caepit* ⁷ *corr. ex vasetas* ⁸ *corr. ex Iazigum* ⁹ *corr. ex Dalmatiae* ¹⁰ *corr. ex possessionem* ¹¹ *corr. ex consobrinae* ¹² *corr. ex elicit* ¹³ *corr. ex pos* ¹⁴ *corr. ex ad*

ⁱ *Vide Anonymi gesta primum a Belio ipso edita: ANONYMUS 1746. De Slavis ibidem vide pp. 10, 11, 18, 23.*

*incolarum
studium, et
labores:*

*Germanorum
colonia, et
mores.*

Putnokum, duri *Hungari* hodieque insident: si unicum vicum *Male* supra *Putnok* possum, qui colonia ex *Comitatu Trentsiniensi* ex *Hajnakiorum* gente huc deducta esse creditur. Patriorum institutorum extra modum tenaces sunt; coniugia in primis tam pure casteque habentes, ut in enormibus vitiis id ponant, si aliquos matrimonii per-e[p. 11.]grinarum,¹ sive *Hungaricae* sint, sive *Slavicae* feminae,² coniungi avertant. *Slavi* interim supra *Balog*, *Josva*, *Murany*, *Tsőtnek*, longe lateque incolunt. Omnes robusti et ad rem familiarem procurandam nati, quam praeter rusticationem aurigatione factant; quando saepius vel quadraginta quadrigarum facta societate ferrum ex vallibus suis varie proculsum *Debretzinum*, et quod³ ultra est, devehunt: rei in primis pecuariae, atque in hac ovilium stabulorum in primis, et cum cura studiosi. Dialectus gentis asperior est, quam apud vicinos: quod et indicio nobis est, ex prisca illa *Slavorum* natione,⁴ quam subiecerunt⁵ *Hungari*, superare has colonias. A *Ruthenis*, quos secum adduxisse *Hungaros* nunc diximus, †pauciores iam vicini incolique†. Illud indubie tenemus, in *Batsa*, et *Uhorná*, *Andrassianae* ditionis vicis, superesse⁶ adhuc agreste hoc seminium. Tametsi vero *Catholicae* religioni reduniti sunt; tamen, qua possunt, ruunt in latrocinia, et cum vicinos passim infestant, tum itinere subsident, ex inanis⁷ saepe⁸ numero lucelli causa caedes caedibus⁹ cumulantes. Quare fit, ut frequentes in carnificum manus delabantur, et hic atque alibi, cum patibula onerent, tum rotis etiam funestis implacentur. Post hos *Germani* numerandi sunt. Gemina horum colonia est, *Dopschina* <altera>,¹⁰ alte[p. 12.]ra, sed tenuior multo *Rosnavia*. Hos vero metalla huc illicuerunt, ut a vicinis *Scepusiensibus* huc degressi, fortunarum sedem¹¹ isthic quaererent. Et *Rosnavienses* quidem, et sermone culti sunt, et moribus, nam praeter *Hungaricam*, et *Slavicam*,¹² pro re nata, expedite loquuntur, ac vivunt sic satis civiliter; sed *Dobsinenses*, cum oris sunt crassi et inficiet, tum victus austeri, et *Metzensajfensium* in reliquo corporis habitu aemuli.

§. II.

*Variorum,
varia in
quaerendis
vitae mediis,
solertia.*

Diversas nationes¹³ has, quas cum cura indicavimus, scrupulosior passim agricolatio, adtentior item res pecuaria, non plane nullibi¹⁴ cultus¹⁵ vineaticus et rei apiariae procura-tio sustentat. Sunt et per montium convallis operaे metallicaе, quae ferrum producunt: *Rosnavienses* cuprum etiam, atque, cum feliciora essent tempora, aurum, et argentum. In *Felső Sajo* cinnabaris¹⁶ effoditur, sed quae in herilibus¹⁷ *Andrassiorum*¹⁸ refertur. Aurigatio pauciorum e plebe est, neque eorum redditum, qui alendo rustico, possit commode suffi-cere. Melius fere lignatores, et materialii¹⁹ proficiunt; quamvis et hi non nisi in oppidis.²⁰ Corium in usus plebis magna solertia *Kőrinii*, et *Josvae* subigitur, quod demum, qualis-cunque lucelli faciendi caussa, hinc inde per mercatus deferunt agrestes, qui id pararunt, cerdones. Sunt in vulgo et qui mellis atque cereae mercatu proficere student, sed, nul-liae merces meliori cum fructu, ad vicinos evehuntur, quam ferrum, in valle *Csetnekensi*, et apud *Dobsinenses* fusum, cusumque: quippe, quod partim iam hic proculsum, partim

¹ corr. ex *pereperegrinarum* ² corr. ex *foeminae* ³ corr. ex *quo* ⁴ corr. ex *nacione* ⁵ corr. ex *subeierunt*
⁶ corr. ex *supereesse* ⁷ corr. ex *ignis* ⁸ corr. ex *soepe* ⁹ *caedes caedibus* corr. ex *saedes saeduis* ¹⁰ add. a nobis
¹¹ corr. ex *saedem* ¹² corr. ex *Slavica* ¹³ corr. ex *naciones* ¹⁴ corr. ex *nulibi* ¹⁵ corr. ex *culpius* ¹⁶ corr. ex
cinabaris ¹⁷ corr. ex *haerilibus* ¹⁸ corr. ex *Andrasionum* ¹⁹ corr. ex *materialii* ²⁰ Hucusque eadem manu
copia transscripta est; inde vero altera manus sequitur

fabrefactum in vomeres, atque alia rusticationis instrumenta, par[p. 13.]tim crudum adhuc, et informe, ita dispensant agrestes institores, ut, sicubi detur, aere id repraesentato, vendant, alibi autem, melle, cerave permutent. Si quid vero pecuniae collegerunt, saltem ex apotheca, seu depositorio *Tokayensi* coëmunt, atque his onusti mercibus, ad oppida *Gömöriensia* remeant, *Rosnaviam* potissimum, ubi et frequentiores sunt incolae, civesque, et mercatus quodammodo lucrosiores. Nam, si fatendum, quod res est, hoc in incommo-dis *Provinciae Gömöriensis* iure suo recensueris, quod careat urbibus, adeoque et populo, idoneo ceteroquin futuro, ad mercatus, cum fructu sustentandos. Sed dandum hoc est priscis *Hungarorum* moribus, qui, satis habebant, regiones ac provincias per tumultuarias impressiones subiugavisse, nihil de cultu earum et flore iis adserendo, solliciti; nisi forte castellis, per idonea loca positis, quorum postea domestica praesidia exederent, ac sensim depopularentur circumiectam regionem. Utinam hac de re serias cogitationes non neglexissent veteres illi *Hungari* suspicere; saltem aemulari vicinas gentes, quas, abactis per bellorum iniurias, praedis, quam diligentissime everruerunt. Profecto enim, si sapuissent, existimasse poterant, nusquam se opimiores praedas coegisse, quam ex urbibus, quae, uti ex se divites fuere, ita iis evastatis facile pessum ivisse, quod residuum a populationibus supererat regionis. Desideria isthaec, hic loci et in descriptione opimi comitatus interse-ruisse, non sine ratione visum est. Quae nemo sane moleste feret, quam qui suis ipsius vi- sceribus infestus est, et profectibus patriae, inconsulte it derogatum.

§. III.

Ad magistratus provinciae commemorandos veniamus, quorum ratio eadem hic obtinet, quae est apud *Hungariae* comitatus reliquos. Nimirum proximi a rege et baronibus regni sunt supremi comites. Optabamus, et vehementer quidem optabamus, ut horum nomina ac memoriam ex priscis monumentis, diplomatis, et horum conditoris, sive archi-vis, potuisse erudere; sed, quia eadem hic, quae alibi passim, nobis se obiiciebant difficultates, frustra fuerunt vota nostra. quantum ergo de tota ea re, in his tenebris, constat, fuerunt in supremis, *Bubeckii*, antequam se novarum rerum stu[p. 14.]diis perdi- dissenterunt. Hos barones *Andrássii* exceperunt; nuper comes *Wolffgangus Csórény*, et hoc fatis functo, ab Indulgentissima Regina, *THERESIA*, maturo consilio donatus est, iamque rebus cum insigni provincialium adplausu potitur Illustrissimus Comes, *Paulus Balascha*, Consilii Locumtenentialis, et Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Camerarius et Actualis Consiliarius, nec non per Regnum *Hungariae*, Commissarius Provincialis Director. Post supremos comites, eorum vicarii nominandi sunt, quos vulgo vice-comites adpellamus. Horum plura nomina indagavimus, quae eo communicamus cum lecto-ribus libentius, quo magis cupimus, ut constet propalam, numquam defuisse provinciae nostrae viros, rebus moderandis idoneos. Sunt autem in horum catalogo:

*Magistratus
provinciae:*

*supremi
comites priores:*

modernus:

*series vice-
comitum.*

Iohannes, filius *Iacobi*, de *Némási*. Anno MCDXIV.

Georgius, dictus *Dauch*, de *Kővetses*.

Thomas, filius *Iohannis* de *Béja*. A. MCDXXIX.

Thomas Hensch, de *Sakfalva*, et *Nicolaus de Benerébe*.¹ A. MCDLXVII.

¹ sic et in ms., erronee pro *Beneréve*

Michaël de Czobra Szent Mihály, et Iohannes de Beneréve. A. MCDLI.
Georgius de Varjufalva. Anno MCDLXXXVI.
Demetrius Abafy, de Abafalva, et Nicolaus de Jánosi.
Sebestianus de Karunts. A. MCDXXXIII.
Thomas de Szkaros, et Ladislaus Targy, de Szuba. MCDLXXXIII.
Emericus de Deremező. MCDLXXI.
Georgius de Jene, ac Michael de Gőtki. MCDLXXXVIII.
Emericus de Derenchen, et Vincentius Zoldos, de Runya. MCDLXXV.
Ladislaus de Felfalu, Christophorus de Szentshen, et Iohannes de Tornalya. MCDXCIX.
Georgius Horváth de Gay, et Simon de Bekőltze. MCDLXVII.
Iohannes de Tornalya, et Lazarus de Tornalya ab anno MDIII. usque ad annum MDXIII.
Benedictus de Sód, et Bernhardus Abafy, de Abafalva, MDXX. MDXXI.
Georgius Czampor, de Czamporháza, et Paullus, de Alacska. MDXLVI. MDXLVIII.
Ladislaus Hench, de Sankfalva, et Demetrius Csató, de Figej. MDXXXVII. [p. 15.]
Franciscus de Thornalya. A. MDLX.
Michaël Putnoky, de eadem Putnok. A. MDLXXVI.
Franciscus Varma. A. MDLXXX.
Thomas Dosa. A. MDCIX.
Comes Petrus Zolcsy de Patrocz, comes de Gömőr, supremus capitaneus in Szendrő. A. MDLXX.
Casparus Tar, de Kisfalud. A. MDCXIII.

Haec venerandae illius antiquitatis nomina, neque plura ex authenticis schedis, quod possimus, Tecum, Lector Benevole, communicare, beneficium est, *Samuelis Székely de Doba*, viri non erudit modo, et amantis antiquitatum patriae, sed militaris etiam, qui nos saepius his istiusmodi accessionibus locupletavit. Quod ideo bonitati eius palam in acceptis referimus, sive vivere iam desiit, sive superat adhuc. De reliquis magistratibus, quales sunt, tabulae adsessores, notarii, iudices nobilium, si recolere hic iterum vellemus, hoc vero esset, cramben toties recoctam adponere.

§. IV.

Mores incolarum comitatus huius: Iuvat de populi Gömőriensem Comitatum colentis moribus aliquid adtexuisse. Et nobilium quidem, sive equestris ordinis virorum, ac familiarum praecipue, quae sunt purae Hungaricae, ea apud Gömőrienses, quae alibi vidimus, sunt instituta moresque. Si gens eorum, mascula in primis prole aucta est, post infantem sacro fonte ablutum, prolixo, modeste tamen, et, pro copiarum habitu, epulantur: quod et tunc faciunt, quando puerpera dies quieti suae destinatos, feliciter extraxit, atque in ecclesiam, benedictione sacerdotali impertienda, vegeta prodire potuit; nisi, quod ea occasione feminas potius, quam viros in convivium soleant adhibere. Quando nuptiarum obeunda sunt solemnia, ita tunc et rite fiunt omnia, ut nusquam alibi. Nam praeter diem sacris Hymenaei dedicatum, consulto, repotia concelebrant, qui sunt opimiores, protrahuntque in plures dies, dum bene acceptos hospites, quos e longinquo quandoque convocant, et fere continuis epulis fatigatos, tum multa humanitatis et benevolentiae significatione ad suos laetos ac bene contentos dimittunt, supparia honesti moris atque amicitiae, si id usus tulerit,

nuptiarum:

solemnia

redhostimenta exhibituros.¹ Quantumvis vero nihil circa hos istiusmodi nuptiales adp-
ratus desiderare possis, ubi patrio ritu fiunt omnia; tamen emortuales illae epulae, quas
silicernia veteres dicebant, omnia demptis symphoniacis sunt instructiora. Nempe fu-
nebralis primo omnium pompa, rite ac pro [p. 16.] dignitate,² qua vivus antecellebat
reliquos, funesto cum fastu deducta, exsequiatores, undecunque exciti, ad aedes emor-
tuales, post obitas ceremonias redeunt. His, ubi solemnes gratiae plerumque sermone
patrio dictae sunt, ducuntur ad instructa eo fine triclinia, ponuntur epulae, lautiores hic,
parciores alibi, prout sunt lugentium fortunae. Describeremus ritum, oppido memorabi-
lem, nisi eo labore alibi, cum cura fuissemus defuncti, quorsum Lectores nostros amice
dimittimus. Ista de nobilium, quorsum et magnates referimus, institutis ac moribus di-
cenda fuerunt. Plebeiorum contra ritus et consuetudines, et aliae sunt, et his, de quibus
diximus, haud conferenda. Singulis nationibus suae quodammodo sunt, et ceremoniae,
et vivendi rationes. *Hungari* antiquum obtinent, et ita sunt patrii moris obstinati obser-
vatores, ut capite diminui malint, quam a patriis moribus temere dimoveri. Hi autem
quales sint, non est opus, post tot de iis relationibus actum agere. Idem et *Slavorum* est
ingenium, ac quodammodo pervicacius, qui et nativitatem suorum, et funera, obeunt
plerumque scrupulose admodum, et rerum aequis existimatoribus forte etiam ridicule.
In nuptiis effusae omnia sunt licentiae. Sponsas, quas subinde ex adfinibus vicis adsci-
scunt rusticuli, ubi dies adest nuptialis, cum musico quodam stridore; nam praeter in-
ficitas fidium symphonias, utriculares quoque tibias murmura atque eiulatus adhibent;
ad sponsos, pluribus saepe plaustris, quorum pleraque bobus reiuncta sunt, devehunt,
festivum quid, uti convivae rentur, occidentes. Huc, posteaquam geminato plausu ven-
tum est, atque instructa reperiere omnia, uti quisque primus ex plaastro desiliit, atque
hunc sua *Cornelia* sequuta est, lymphato similis, in choreas ruit, atque tamdiu praesulto-
rem agit, dum tota convivarum turba, enormibus his choreis, fatigata est. Tunc potionis
circumferuntur, refocillando scilicet pectori profuturae. Videres hic, vinum factitum
alios, mella tinctum, alios cerevisiam, non tam avide bibere, quam gurgitibus distentis
rictibus exsorbere. Conquiescit interea, hoc, quidquid est, laeti tumultus. Discumbitur
magna rusticae comitatis testificatione, et, id quidem pro dignitatis cuiusque ratione, ita
modeste, ut inficitam alioqui multitudinem in aula educatam crederes. Neque enim,
seu senes, seu consanguinei, et, quo quisque sponsos proximiore adtingit consanguini-
tate, loco digniore, et praerogativa fraudatur facile. Reliqua edisserere prolixum foret,
quae diebus repotiorum obiri soleret. [p. 17.] Explicuimus festivas istas nugas in vicino
Kis-Hontensium Comitatu; ut *Liptovienses* taceamus.¹ *Germani* vix quidquam peculiare
habent in toto vitae genere, quae non ipsis seu cum *Hungaris*, seu cum *Slavis* sint com-
munia. Sed civiliores tamen sunt ubique,⁴ sive ad nuptias prodeundum sit, sive ad con-
celebranda funera. *Russi* ignobile genus sunt, tametsi in comitatu nostro tenuiter sparsi.

¹ corr. ex *exhibituri* ² corr. ex *<di>nitatis*, ubi litterae *di* nonnisi in loco custodis leguntur ³ corr. ex *plebeorum* ⁴ malim *utique*

ⁱ De his „festivis nugis” in *Notitia Comitatus, sive rectius Processus Kis-Hont enarratis* vide BÉL 1735–1742 IV. pp. 748–749.; in *Notitia vero Comitatus Liptoviensis* haud quicquam de iis reperimus. Unde fieri potest, ut erronee ab eo „*Liptovienses*” pro „*Neogradienses*” scriptum; in *Notitia enim Comitatus Neogradiensis* fuse de moribus *Slavorum* nuptialibus agitur. Vide ibidem IV. pp. 30–31.

*ceremoniae
funebrales:*

*plebeiorum³
longe alii.*

Tenent nimirum morem, quem a suis maioribus acceperunt, ad sordes usque et omnem austoritatem, pertinaciter. De his hactenus.

§. V.

- Dynastiae:* Sunt in *Comitatu Gőmőriensi* dynastiae, neque pauperes eae, neque extra modum diffusae, quod saltem non siluisse iuvabit forte. In his *Murányense* primo loco nominaverimus; quippe quod arcem, vix ulli in *Hungaria* comparandam, pro metropoli habeat, et, quemadmodum priscis temporibus, ita hodieque, praecipuis inter optimates sit obnoxia. Infra vicos huc adtinentes, cum cura indicabimus. Secundo ab hoc loco, dynastiam *Krasznahortensem* nominamus, cuius caput est, arx cognominis, tenuior quidem ea, non tamen sine ubere mentione dimittenda. Denique *Baloghiensis* ditio nominari debet, a rudere arcis *Balogh* sic dicta, sed hodie inter plures heros sparsa, cum antehac, quando unus domini potestate continebatur, et opima fuisse, et non vulgarium redditum. [p. 18.]
- Muranyiensis:*
- Kraszna-*
hortensi:
- Baloghiensis.*

PARS SPECIALIS

DE

Processibus Comitatus Gőmőriensis.

PROOEMIUM

Qui *Provinciam*, seu *Comitatum Gőmőriensem* primitus partiti sunt, in quatuor eam divi-
sere *Processus*, in *Rosnaviensem*, *Ratkoviensem*, *Serkiensem*, et *Putnokiensem*. Sua his sunt
iustis intervallis diffusa spatia; sed quorum tamen facile capacissimus est *Rosnaviensis*
Processus. Dabimus operam, ut singulos pro notitarum, quas multo labore conquisi-
mus, ratione, quam poterimus curatissime, expromamus.

*Divisio
processuum.*

SECTIO I.

DE

Processu Rosnaviensi.

Plures is districtus habet, commemorandos omnino, sed breviter, ac pro eo, quemadmo-
dum id singulorum oppida, arces, vici, et id genus opportunitates aliae depositae.

ARTICULUS I.

DE

*Districtu Rosnaviensi,
et huius oppido unico
Rosnavia.*

S Y N O P S I S.¹

*Nominis origo: a Germanis petenda: situs et
circumferentia. §. I.*

*Structura huius oppidi aedificiorum: plateae:
Berzéti-Ucza: Ispita-ucza: Csuczom-ucza:
rivi Csuczomensis oppidanis utilitas: Vár-
allyai-Úcza: Jolésze-úcza: ornatur praeterea
amniculi Cseremosnya cursu. §. II.*

*Concordia civium: Hungarorum: Germa-
norum: Slavorumque: vita horum: et oc-
cupatio: domus braxatoriales numerantur
XXXVII. §. III.*

Magistratus civicus. §. IV.

*Proventus oppidi tenues: soli coelique inge-
num: agrorum, pro situum ingenio, diversa
ratio. §. V.*

*Fodina Rosnyo-Bánya: sub Caroli Roberti
imperio Archi-Episcopatui Strigoniensi ad-
tribuitur cum auri secturis² anno MCCCXX.:
de eiusdem fodina Roznobánya cura post fata
Ludovici regis ad Mohacsium per archi-epi-
scopos, et reges Austriacos habita. ... §. VI.*

¹ *Synopsis add. a nobis sec. notas marginales* ² *auri secturis corr. ex aurisecturis*

§. I.

Nominis origo: a Germanis petenda: Nominis etymon *Germanicum* est, et vi vocum compositarum *Rosarum*, quasi quoddam viridarium significat: quod nobis indicio est, *Germanos* fuisse primos, qui isthuc colonias, metallorum studio, deduxerunt. Quod, uti ante immemorabilia tempora factum esse, nemo dubitarit; ita supervacua maximeque irrita fuerit omnis diligentia, in origines oppidi velle cum successu indagare: nisi diplomata suppetant, eius rei nos procul omni dubio diserte condocentia. Oppidi positus, et amoenus est, et exquisitae commoditatis. Sedet nimirum sub praecelso ac vasto monte, quem Germani *Ochsenberg*, Slavi *Volovetz* dicunt, nos *Latine*, neque id forte sine *praeambulonibus*, *Taurum* vocabimus. Adluitur oppidum ab occasu quidem solis fluvio *Sajó*, ab ortu *Cseremosnya*, qui cum arcem *Krasznahorka* praetervehitur, *Várallya víz*, dum vicum interluit, postea *Varga patak* dicitur, et cum *Sajó* amne infra *Berszetén* corrivatur. Idem isti amnes, tametsi plurimum oppido adferant commodi, non raro tamen subitis eorum di[*p. 19.*]luviis, quae cum diffugientibus nivibus, tum pluviis¹ diuturnioribus colliguntur, molesti sunt oppidanis, proxima quaeque inundantibus et complentibus inutili glarea. Multum praeterea ad loci amoenitatem gratiamque adfert mons *Szólómál*, <qui>² oppido ab aquilone triplici vertice imminet, et superbit. Colebatur olim vite, ac vineis ideo in oppidum despicientibus. Montem ita factum positumque princeps *Liechtensteinus*, dum isthic hibernaret, triplici cruce, memoriae caussa, coronaverat. Quod occasionem dedisse reor, ut *Calvariae* hic in declivo montis, qua id oppidum prospicit, *Calvaria* egregiae subtractionis inaedificatur. Iam, lapicidinis cavatur idem mons, quae lapides sufficient varii generis oppidanis. Neque silendus est hortus, qui aliquando in molli descensu montis floruit, quodque crocum educavit, *Sáfránykert*, hoc est, *croci hortus*, adpellabatur. Alter ab oriente mons visitur, *Krasznyahorkam* inde divergens, quem, nescio, qua adscita etymi ratione, *Rákos* et veteres dixerunt, et hodierni homines: neque enim tam cancris hospitalis est, quam varius ferarum generi; silvösus est enim, et cervis atque damis frequens. Dorsa is iugaque usque ad *Szomolnokenses* et *Szedlerienses* mira iucunditate protendit, estque latissime patentis prospectus. Tertius mons a meridie *Berzetén* insedit, et vulgo *Nyerges*, hoc est, *Ephippiatus*,³ vocatur; sive, quod speciem referat sellae istiusmodi, sive ab eventu quovis alio. Rectius, nostra quidem opinione, *montem leporinum* dices; ita huic ferae benigne hospitalis est. Certe vix dumum accesseris, ex quo non lepus prosiliat; quandoque autem etiam leporum familiae. Contra cervorum, damarumque impatiens fere est, saltem raro evenit, ut nobilius istud ferarum genus isthic deprehendatur. Eximie celsus est, et saltuosus, procurruntque *Csetnekinum*⁴ versus, posteaquam isthuc a *Berzéte* perpetuo tractu propagatus fuisset. Radices eius, qua iter prospiciunt *Rosnaviense*, *Csetnekinum* deducens, arboribus fructiferis, passim sunt consitae, quas solers olim aetas, memorabili ad posteritatem iuvenum disciplina, posuerat. Nempe, proximorum vicorum rustici, leges sibi suisque tulere, ne ulli iuvenum ante liceat uxorem ducere, quam arborem isthic alibive consitam, testium adfirmatione, fructus tulisse condocuerit; quod geminam habuit utilitatem: nam, neque immaturis nuptiis, quae sunt quandoque rusticorum cacoëthes, locum relinquebat, et fructus viatoribus, iuxta et possessoribus procreabat. Quam

¹ corr. ex *fluviosis* ² add. a nobis ³ corr. ex *Epiphiatus* ⁴ corr. ex *Csetnekinus*

sane diligentiam, utinam [p. 20.] pluribus locis sancirent, sive heri, sive vicorum rustici: multum ea re, cum ad honestatem, et circumspectionem in nuptiis conciliandis, tum ad fructuum simul copiam accederet. Quartus in vicinitate *Rosnaviae* mons est, *Bánya-Oldal*, sive *latus*, seu *dorsum secturarum*¹ dictus, ob fodinas aeris cyprii, quae isthic coluntur hodieque. Et ipse egregie silvoso, alitque lepores, rarius damas, ob inerrantem operarum frequentiam. Quae propius ad oppidum accedunt, partim pomaria, partim prata, agrique frumentarii incident, quos tamen, larga in singula triennia laetificatione, percoli gravidarique oportet. quod, ubi colonus, non neglexit facere, omne genus sementis, triticum, silinginem, hordeum, reliqua, suppari profectu et messes opimas sufficient.

§. II.

Circumsessa his montibus *Rosnavia*, terrenum insedit, planum id sane, et multae ex iugorum hoc obtutu amoenitatis. In medio oppidi forum est, forma quadrangulari, angustius fere, quam laxius, quod templo inaedificatum est, recentis operis, eodemque turrito. Civium id pietate eductum fuisse, inde colliges, quod turris in colophone tres rosas referat, quae oppidi praesentant insignia. Neque difficile fuit sacram eam aedem a civibus excitari, in ea temporum felicitate, qua immunes non solum a tributis fuere, sed locupletes simul, ex metallorum, quae colebant, divite e proventu. Id derogat laudatae civium pietati, quod pone templum, in meridionali fori plaga, cellarium excavaverint, vel ducentorum vini doliorum capax. Quod, ut occulerent, superne tabernis mercatorum inaedificarunt, in quibus quotidiana merces veneunt. Caeterum, si ad mercatus publicos coeatur, tanta post haec aedifica fori est amplitudo, ut currus, rustica merce onustos, simul tercentos capere queat. Ex foro plures plateae, recto tramite hae, aliae per anfractus quaquavorum propagantur. Et in meridiem quidem *Berzéti-Utza* excurrit. Aediculis humilioribus, et factis ex materia, tota platea distracta est, si aedes forte quinque excipias, quae solido opere, et ex lapide sunt eductae. Pergit haec platea, recto tramite, ut ex foro ad portam usque adspectare possis, et hinc vicissim in forum. Huic proxima est versus orientem platea *Xenodochialis*, *Ispita-utza*, ab *Hungaris*, vulgo autem *Nadabulyai-Utza* dicta. Prorepit ex foro sub radicibus *Szólómál* in aquilonem retorta, sed procurrus [p. 21.] brevioris, tametsi aedibus superbiat celsioribus, et opportunitatum exquisitarum. Colunt eas civium primores, et qui huc divertere solent ex equestri provinciae ordine. *Csuczom-Utza*, inde est, a vico *Csuczom*, versus quem sub radicibus montis *Posárló*, penes Iesuitarum coenobium protenditur. Tractus est longissimi, quem rivus *Csuczomensis* perpetuo interluit, atque tribus pontibus instratus est, cumque in meridionalem oppidi partem deflexit, quatuor molas frumentarias, tusorias² item perenniter versat. Domus plateae humiles sunt, et a sedentario hominum genere, fullonibus puta, et id genus aliis, insessa. Quarta hinc platea est, quam *Várallyai-Utza* ideo vocaverunt *Hungari*, quod versus *Krasznahorkam* et pone radices eius arcis, in *Superiorem Hungariam* educat. Colitur aedibus exilibus, quae a promiscuo vulgo habitantur; si unicam excipias, quae *Dobosiorum* prae nobilis gentis sumtu olim substructa fuit, ad castelli modum; nunc iure nuptiarum, ad *Mayerios* spectat. Longo satis tramite, haud tamen ad *Csuczomiensis*,

*Structura
huius oppidi
aedificiorum:*

plateae:

Berzéti-Ucza:

Ispita-ucza:

Csuczom-ucza:

rivi Csuczomensis oppidanis utilitas:

Várallyai-úcza:

¹ corr. ex *sectu rarum* ² corr. ex *tustrinas* (?)

Iolésze-úcza:
*ornatur
praeterea
amniculi
Cserecosnya
cursu.*

cuius nunc meminimus, modum procurrit. Idem ille rivus,¹ huc illatus, duobus pontibus subliciis iungitur. Quinta platea *Iolésze-Utza* adpellatur, nomine a vico synonimo accepto. Amniculus *Cserecosnya*, qui hac cursum tenet, et a vico *Iolész* adlabitur, pisciculos alit, nusquam alibi obvios, *Csernel* Hungaris, Slavis *Csernelka* dictos. Iucunda est specie; praeterquam enim, quod indicis digiti longitudinem haud excedat; ventrem rubris ac nigricantibus maculis habet decore adspersum, mystacem praeterea rubrum. Quem pisciculi habitum existimantibus, primum est suspicari, trutiarum minutiorem quandam esse speciem, quod et obtutu suppari est, et sapore fere aemulo. Coquitur cum intestinis, quae et ipsa placent hominibus, palati delicioris. Si quae platearum alia, haec sane copiosa est, et quae confertim habitatur.

§. III.

*Concordia
civium:*

Hungarorum,
Germanorum,
Slavorumque:

*vita horum, et
occupatio:*

Oppidum universum aggere incingitur, fossa praecincto, et vallis aspero, sed, quorum tum demum ratio haberi consuevit, dum res ob belli metum trepida est. Olim, dum latrocinantes *Bohemi* montanas *Hungariae* partes captivas tenerent, castellum hic excitaverant, vasto aggere, ex more gentis circumclusum. Quod tamen postea, dum MATTHIAE *Corvini* virtute bellica depulsi sunt, sive aeris iniuria, sive vindice manu victorum adeo detritum est, ut area castelli eius, civium sepulturas funeraque commode iam accipiat. Ce[p. 22.]teroquin, colunt oppidum cives, non minus ad rem in suo quisque vitae genere adtenti,² solertesque, sed etiam eximie humani, quodque ignoretur adhuc ista regione, diversiorum illa, qua vulgo sunt, iniquitas, accipiendis viatoribus habendisque comiter, hospitaliterque, proclives ac prompti. Neque id relatum accepimus, sed ipsi, annus tunc trudebatur millesimus septingentesimus quartus, experiundo prolixe didicimus. Vivunt invicem concorditer, et non facile vel vicinos offendunt, vel offensam colligunt ipsi: tametsi ex triplici natione coadunata sit civica ea multitudo. Nempe, ex *Hungari*, *Slavis*, *Germanis*, quorum isti inquilinorum tunc fuere praecipui, dum florebant secturae, et poterant cum fructu procurari. Lingua certe nationibus singulis sua est, quam ita loquuntur, ut vix contagii quidquam cum aliis advertatur. *Hungari* eximie fantur *Hungarica*; *Germani* Germanica, sed ad *Scepusiacam* fere dialectum declinantes; omnium rudissime *Slavi* sermocinantur, quippe qui e *Russica* dialecto non obscure admiscent quidpiam. Vivit eadem civium multitudo partim ex commerciis, partim ex sellulariis artibus, partim denique ex rusticatione, quam, qui reliquo vitae generi scite coadunare neverunt, pulchre proficiunt. Id doleas, copiosum adeo oppidum, annuis mercatis, nundinas vocamus, inde a primis originibus destitui: sola hebdomadaria fora, singulis diebus sabbathi frequentari videoas; tanto peregrinae plebis, et mercium rusticarum concursu, atque copia, ut die Veneris currubus frumentariis, et mercibus aliis pro anni tempestate onustis, plenum sit forum, refertaeque plateae. Enimvero, concurrunt huc non vicina solum metallica oppida, sed XIII. etiam oppida *Scepusiaca*. Quid? quod limitanei quoque *Poloni*, subinde hic conspiciantur, vel adferentes quidpiam suarum mercium, vel referentes isthic, quarum sibi usus est. Ergo fit ea mercatus occasione, ut vinaria, cerevisariaeque tabernae, multis atque strenuis potoribus insideantur: ut

¹ ille rivus corr. ex illerivus ² corr. ex attenti

domus
braxatoriales
numerantur
XXXVII.

medi, quod hic probissimum excoquitur, delicias, quas ex eo vulgus facit, taceamus. At non facile sane locum repereris, ubi tantus coquendae cerevisiae adparatus requiratur. Triginta septem officinas, braxatoria vulgus adpellat, numerata, cum hic versati fuissemus, idoneis auctoribus, accepimus. Singulis sui sunt praefecti, seu magistri, qui demum, ne quid in hoc ordine perperam fiat, tribus habent, *Germanico* vocabulo *zechas* adpellant: ubi statis temporibus convenient, et, si quid sive inter ipsos, sive inter heros operasque [p. 23.] suas adverso intercessit, id, cum severe disputant, tum, ne querelarum sit materies, serio decernunt. Reliquas opificum societates non est, cur recognoscamus. Habent ea leges easdem, institutaque, quae nusquam non sunt obvia. Id unum adiicimus: *Feliciter!*

§. IV.

Tam solerti populo, civibusque, magistratus ordinarii praesunt, quos salvo iure eligen-
di, ex gravissimis et valentibus experientia viris, cives diligunt. Mira in hoc negotio ho-
rum est circumspectio: saltem fuit olim, cum flos oppidi ac intemerata felicitas fuisset.
Nemini enim ad dignationem eam aditus adaperiebatur a multitudine, nisi quibus avo-
rum parentumque decora, sua ipsorum virtus, et populi haud quaesita suffragia, gra-
dus isthuc sternebant. Quod, uti more liberarum regiarumque civitatum, quales sunt in
Hungaria, fiebat; ita multum inde commodi promanabat in oppidanam hanc rempubli-
cam. Ex collegio enim *senatus*, qui viris constat duodecim, sine formidine eligebantur
magistratus quique secundarii. In his nimirum fuere duo *tribuni plebis*: *vigiliarum praefectus*, et qui huic, proportione oppidi succenturiantur, quatuor legati, *hadnagy* Hungari
vocant: quibus iterum singulis quinque subsunt decuriones, per certas oppidi regiones.
Hi demum, militem hibernantem curant, providentque ei de necessariis, ut agant apud
se sine querela: operas item procurent tributarias, agrorum puta rite exarandorum, se-
mentis faciendae, foeniseccii postea, ac messis laborem, et quae sunt reliqua. *Praetori*,
qui et *iudex* vocatur, duo praesto sunt *adparitores*,¹ *satellites* quatuor, quorum opera, cum
opus est, utitur. *Praefecto vigiliarum* incumbit potissimum indemnes securasque noctes,
et quieta harum silentia praestare. Itaque non temere hic post horam nonam vesperti-
nam streperi quidpiam audiveris; ita quietis publicae observantes sunt magistratus.

*Magistratus
civicus.*

§. V.

Ceterum proventus oppidi ex se sunt tenues, et vix alia re constant, quam iis rediti-
bus, qui ex hebdomadariis foris fiunt perpetuo, item, ex cellariis, vinariis, cerevisiari-
isque. Quorum duo inde a retrusa aetate, veteribus privilegiis oppido sunt adfirmata.
Ceteroquin ad celebritatem *Rosnaviensium* spectat, quod sedes comitatus restauratorias,
ita instaurandorum provinciae magistratum solemnia vocant nostri, hic peragi moris
est. Vix enim dici potest, quanto res ea concursu equestris ordinis conficiatur, adeoque
to[p. 24.]tum oppidum frequens fit, ut non nobiliorum aedes tantum, sed retrusa etiam
platearum domusque plebeiorum compleantur. Quae solemnia, si rite et ex praescripto

*Proventus
oppidi tenues:*

¹ corr. ex *apparitores*

legis fiunt omnia, trienniis singulis redeunt. Sed istud etiam decus *Rosnaviensium* adtinet, quod archivum, seu *tabularium* provinciae isthic depositum est, curae alioquin syndicorum provincialium commissum, quodque tam habetur religiose, quam quod maxime. Reliquas oppidi opportunitates, coeli solique habitu et ingenio metimur. Aëre nempe fruitur, vegeto eo, nec quidquam facile noxii admittente: quod iure optimo montanis circum sitibus, atque patenti, in quo¹ positum est oppidum, ac libero inde aëri adscribas. Adflant enim montes auram, vernis in primis mensibus, uti ex se, ita ex graminum arborumque pinearum halitibus salubrem, quae² non modo vegetandis humanis corporibus idonea³ est, sed iumentis etiam domesticis et montanis ovium gregibus. Aëris indolem fere aquarum natura sequitur. Tametsi enim, metallicum circumquaque⁴ obsidentium montium ingenium; tamen, non aequa hic, quam id *Cremnitzii*, *Schemnitziique* observaveris, strumosos tanto numero deprehendas, quantum illic adnotavimus: nisi forte, operarum id ibi, et adsiduitati, et frequentiae, tribueris, qui hic ne umbram quidem referunt. Certe, fonticuli †sint†, vel rivi, qui⁵ aquas potatu liquidas, egurgitant ac vehunt, <quae>⁶ sine strumarum formidine, secure bibi possunt. Agri, quibus oppidum circumfunditur, diversa est ratio, pro situum ingenio atque habitu. Est enim circa montem *Rákos*, versus *Krasznahorkam* et ad *Cseremosnam*, arenosus; pinguis praeterea, et pullus, qua ad montes *Nyerges*, et *Bánya-Oldal* sinuatur, sed ideo aratu difficilior. Hinc, si compendifacere operas velit colonus, maturas, et sub primum ver susceptas adhibeat operas, necesse est.

§. VI.

Haec de oppido *Rosnavensi* dicere habuimus. Oppidum est, urbica praerogativa haud dedignandum, si ita fuisset in fatis, ut primi illi reges ea id honestassent auxissentque libertate. Si quis enim locus alias, *Rosnavia* profecto, opportunissimum urbi celebriori situm, praebere potuisset: in primis, quod ad commoditatem eius, et auri, et aeris secturae ac proventus eximii accede[p. 25.]bant. Quibus universae circum regionis habitus cognitus est, facile nobis concesserint, nihil, non modo *Provinciae Gömöriensi* universae, sed toti etiam, circumquaque collimitio, accidere potuisse, seu lucrosius, seu multis nonminibus opportunius, quam, si urbem hic condidissent, reges prisci illi, et de locupletando regno unice solliciti. Certe, hodieque ea incolarum est copia, quae non instruendae modo urbi, colendaeque sufficere posse credatur; sed, si abesset etiam a provincia populo, multum inde intertrimenti toti comitatui accederet. Quod iterum iterumque studiose inculcamus, ut fidem faciamus popularibus nostris, multum ad florem regionis nostrae adtinere, si et urbibus percoleretur frequentioribus, et ad eas ponendas, augendas, ornandas, conservandasque tantum ab rege et ordinibus, quantum satis est, curae ac sollicitudinis adhiberetur. Quod enim, in corporibus hominum atque omnis generis animalium, si vegeta esse oporteat, stomachus est; id sunt in bene constituta republica atque regionibus promiscue omnibus, urbes: quippe quae, quum foris sive perturbata egenaque sunt omnia, sive adfluant omnium rerum abundantia, paceque fruantur, quidquid, seu secundarum rerum sit, seu adversarum, mira quadam fatorum indulgentia, in succum et sanguinem convertant, atque dispensant in totius corporis robur ac vegetationem.

¹ corr. ex *qua* ² corr. ex *qui* ³ corr. ex *idoneus* ⁴ corr. ex *circum quaque* ⁵ corr. ex *quae* ⁶ add. a nobis

*soli coelique
ingenium:*

*agrorum, pro
situum inge-
nio, diversa
ratio.*

*Fodina
Rosnyo-Bánya:*

Haec non siluisse decuit. *Rosnaviam* interim nostram, iam tum sub CAROLI ROBERTI imperio in diplomatis Archiepiscopatu*m* *Strigoniensi* adtributam reperio. Anno nimirum MCCCXX. *Temesvarini*, festa decollationis *Iohannis Baptistae* die, a CAROLO I. *Rosnavia* cum auri secturis, quasi ante iam Archiepiscopo *Strigoniensi* donata, atque, nescio quo casu, ablata, iterum restituebatur.ⁱ Ex eo tempore, ius intemeratum summis praesulibus ac sedi *Strigoniensi* in *Rosnaviam* fuit: cumque, quod fit, subinde a pronis in iniurias vicinis hinc atque illinc carperetur oppidum; Capitulum *Bachiense*, ne metas vicini et limitanei *Rosno Bányensium* occupare alienareque in posterum aude-rent, litteris prohibitoris, quae anno MCCCXXIII. exaratae sunt, serio intercessit, quin prohibuit etiam:ⁱⁱ cum interea archiepiscopi, qui erant, *pisetum*, cuius redditus ex metal-lis *Rosnaviensibus* ex publicarum legum praescripto percipiebant, prout id seu occasio ferebat, seu usus ecclesiae *Strigoniensis* [†...†].² Nam, et pignori oppositum quandoque fuisse, *Piseti* proventum, iterum³ in schedis veteribus reperio. Enimvero exstant litterae comitis *Scepusiensis* [p. 26.] cuiusdam, super urburis de *Rosnó-Bánya*, ab archiepiscopo *Strigoniensi*, uti loquuntur, privato alicui homini arendatis, anno MCCCXXXII. idque pro centum et viginti marcis:ⁱⁱⁱ unde colligi simul potest, qui ea iam tum aetate fiebant ex *Rosnaviae* possessione, redditus. Haec ita eveniebant sub regibus *Hungaricis*, continen-ter, ac sine impedimento. Cum hi in LUDOVICO II., qui ad *Mohácsium* periit, desiissent, eandem intemeratae possessionis archiepiscopi *Strigoniensis Rosno-Bánya* curam, et re-ges *Austriaci* suam in primis fecerunt. Exstat MAXIMILIANI imperatoris diploma, quo is privilegia *Rosno-Bányae* ac possessionibus *Sajó Püspeki*, *Nadabola*, et *Csuczom* diserte adfirmat, eosque cum omnes, tum singulos a pendendis per telonia tributis, seu vecti-galibus absolvit, anno MDLXV. <atque>⁴ immunes esse iubet, cumque uti sunt violen-ti hominum plerumque mores, neque suis istis iuribus, seu *Rosnavienses*, seu memorati-vici, uti, frui permitterentur, praefectus et consiliarii Camerae *Scepusiensis*, his iniuriis medebantur, quando, anno MDLXX. datis, regio procul dubio nutu, *Zendrögensis*, et *Zárdiensis*, arcium praefectis <litteris>⁵ eos inhibuerunt, ne *Rosno-Bányenses* et vicos ad archiepiscopum adtinentes, teloniorum tributis onerare imposterum, et adfligere sus-tineant. Quae singula, ex archiepiscopali tabulario, cuius nobis usuram, laudatissimus quondam princeps et praesul *Strigoniensis*, *Emericus* e comitibus *Eszterházy* benigne per-misit.^{iv} Superest, ut et oppido bene precemur, et heris, ut sub horum alis, umbraque, post tot temporum, calamitates, oppidani ad felicem temporum reparationem, denuo iterumque possint eluctari. Nam, superioris quidem anni MDCCXLVIII. incendum, quo fere totum, quantum quantum est, oppidum, consumtum est, eam post se reliquit calamitatem, cui reparanda, vix plura lustra sufficient: id quod, ut eveniat, toto animo vovemus. *Feliciter!*

*sub Caroli Ro
berti imperio
Archiepiscopatu
m Strigonien
si adtribuitur
cum auri
secturis¹ anno
MCCCXX.*

*de eiusdem
fodina Rozno
bánaya cura post
fata Ludovici
regis ad Moha
csium, per ar
chiepiscopos, et
reges Austria
cos habita.*

¹ *auri secturis* corr. ex *aurisecturis* ² hic quaedam desiderari putarim; forsitan *impignorarent*, seu *abalienarent* (sc. Archiepiscopi *pisetum*) ³ rectius *iterum atque iterum* ⁴ add. a nobis ⁵ add. a nobis

ⁱ *Huius diplomatis die 29. aug. 1320. Temesvarini a Carolo I. promulgati photographiam vide in DL-DF 248308. De diplomate vide Anjou-oklt. V. nr. 886.*

ⁱⁱ *Hoc diploma invenire non potuimus.*

ⁱⁱⁱ *Huius diplomatis d. 6. Nov. 1332. emanati photocopiam vide in DL-DF 237881.*

^{iv} *De hoc vide Tóth 2007. I. pp. 105–106.*

ARTICULUS II.
DE
Vicis Districtus Rosnaviensis.

Pauci sunt numero vici, qui iure vetere, *Districtui Rosnaviensi* accensentur; sed eximiarum, vel propterea commoditatum, quod et *Rosnaviam* mercibus rusticis in dies fere singulos sublevent, et ipsi etiam vici nihil non lucri, si velint esse [p. 27.] ad rem adtentii, [†..†].¹ quos eapropter eo recolemus diligentius. Sunt vero:

- 1.) *Oláh-Patak, Nakef, Slavis Wlachova.* Vicus, *Krasznahorkensi* baronum *Andrási* dynastiae adscriptus. Si ex vocabulo indicium capere velis, *Valachos* olim vel excitavisse, vel coluisse vicum oportuit. *Valachum* enim et Hungarorum *oláh*, et Slavorum *wlach* significat. Incolae ferro operantur, cuius mineram partim eruunt, partim fundunt, procusamque demum in supellectilem, rusticationi necessariam, passim per vicos et oppida devehunt. Pars incolarum, rei carbonariae dedita est, cui exurendae peropportuna silvarum ligna caedunt, rogos moliuntur, carbonesque exurunt: ex quibus operis, perpetuo aliquid ad ipsos lucelli redundat. Quod rus montanum et pascuis foecundum nacti sunt, oves sollicite curant, lanamque inde ad lacernas texendas, caseum ad escam, et minutos mercatus, accipiunt. Supra vicum, *Felső-Sajó* fontes habet, qui, ubi in rivos collecti sunt, simulque montanos torrentes acceperunt, mirum dictu, quantopere pluvio coelo incrementant, quamque damnosí sint, qua feruntur. Distat *Rosnavia* duobus milliaribus, et a *Slavis* colitur, aliis nationibus impermixtis. Habet tres officinas, fundendo cudendoque ferro factas.
- 2.) *Goóts* mille passibus *Rosnaviam* versus ad *Sajonem* repositus est. Victus ratio eadem hic quoque obtinet, quam ad *Oláh-Patakum* vidimus: nam ferri mineram tractant, tametsi non tam cumulate; oves cum cura alunt. Officinam ferream unam admodum habent. Industrii cetera incolae, suntque iuris baronum *Andrási*.
- 3.) *Alsó-Sajó*, vicus, cinnabaris proventu, in primis insignis, quam incolae passim, depresso foveis, ad *Sajónis* potissimum margines, cum in granis, tum in pulvere etiam <eruunt>.² Quae quidem occupatio omnium promiscue colonorum huiatium est. Ex reiectaneis cinnabaris, iidem agrestes, rustico artificio, duabus in ollis mercurium decoquunt: methodo fere eadem usi, quam in liquando antimonio apud *Liptovienses* descripsimus.³ Ceteroquin, non ita his unis operis, se obruunt, quin et rei rusticae curram habeant. Alunt nempe oves, conserunt agros, et foenisecia, alendae pecudi profutura, studiose procurant. Submovetur vicus *Rosnavia* † in †³ milliari in aquilonem. Est hic praetorium, *Iosepho L. B. Andrási*, insignis hac ora subtractionis, cum officina cerevisiaria, [p. 28] et pomario, quod praetorio illi adhaesit, habetque intus piscinam, aquae perennis, ex qua ipsi quoque cerevisiariae officinae latex necessarius subfunditur.
- 4.) *Henczko*, adsidet *Sajóni*, haud magno intervallo a priori submotus, *Goócsensibus*, et *Oláh-Patakensibus*, propemodum suppar.
- 5.) *Nagy*, et

¹ hic etiam a copista aliquid omissum esse vel ab ipso auctore sententiam non esse finitam existimemus oportet ² add. a nobis ³ forsan uno

¹ *Vide BÉL 1735-1742. II. pp. 540-541.*

6.) *Kis-Verész*, quos Slavi *Visnia*, et *Nisnia-Poloma* adpellant. Inter vici opportunitates, silvae sunt faginae, multa glande, si annus faverit, luxuriantes.¹ Hinc communis hic circumiectae regiunculae, porcorum sagina, esse creditur, quorum quandoque et ad sesqui mille intra montes recipit. Praecipua agrestium occupatio in aurigatione equestri vertitur, qua vinum passim devehunt. Telonium huias insigniter fructuosum est. Vici inquiliini *Slavi* sunt, ne ipsi quidem minerae ferrae negligentes, cui fundenda, tundendaeque officinam habent. Adtinent vicus uterque, ad dynastiam *Krasznahorkensem*.

7.) *Bethlér*. Colitur ab hominum genere, quod mercatu extra modum delectatur, eoque praecipue rem facere connititur. Merces, quibus dispensandis operam locant, fructus sunt arborum varii, frumentum item, quod illi per vicina oppida, quin et in *Scepusium* deferunt, equosque †hac istiusmodi merce cophinis² onerant. Genus hoc hominum, *Hungaris* quidem *Czeptzér*, *Slavis*, *Semán*, dicti. Gens pura *Slavica* est, *Andrásiis* itidem obnoxia, quibus hic castellum est, multae commoditatis, et coaedificata huic officina cerevisaria. Ferrum, cui procudendo duae hic sunt officinae, praecipuae adprobationis apud vulgus est.

8.) *Nadabulya*, vico, quem nunc vidimus, suppar, sed et archiepiscopo *Strigoniensi* obnoxius, fruunturque libertatibus iisdem, quibus *Rosnavienses*. Coloni *Hungari* sunt, et partim avehendo in interiorem *Hungariam* ferro operam navant, partim eruunt cuprum, atque adeo, praeter *Hungarorum* morem, aeri cyprio eruendo operantur. Adiacet *Sajóni*, loco non importuno.

9.) *Csuczom* eiusdem archiepiscopal dominationis, sed alia valle, sub radicibus montis *Posárló*, repositus. Agrestes vici lignatores fere sunt omnes, qui perpetim officinis cerevisariis³ *Rosnaviensium* ligna subvehunt, alioquin gentis *Hungaricae* homines. Distat *Rosnavia* quadrante milliaris, in occidentem brumalem. [p. 29.]

10.) *Krasznahorka-Várallya*, arci cognomini subsitus. Vicus totus, quantus quantus est, dealbandis linteis, vicitat. Quae occupatio fructuosa colono est, et censem simul herilem auctitat: quippe, quam domus singulae, numo imperiali in annos singulos redimant, oportet. Interluitur vicus rivo *Pacsai*, qui opportunatatem simul dealbandi linteis praestat. Decurrit vicus gemino aedium ordine, utroque a rivi margine positus. Haeredium est baronum *Andrásiis*.

11.) *Pácsa*, priori ad tormenti iactum vicinus, et, qui a *Pácsa* amniculo, nomen traxit. Russi eum colunt, quos huiates Slavi *Rusnaci* adpellant. Lignatione et ex ovium provenitu colunt:⁴ cetera duri homines atque inficeti, quique sua utuntur in sermone dialecto, quae ad *Moscoviticam* proxime accedit. Parent *Andrásiis*.

12.) *Uhorná*. Dissidet a *Pátsa* modico trans altissimum montem milliari, cuius incolae laudem habent, exquisitoris curae stabulationum ovilium. Alioquin solertes sunt lignatores, qua quidem merce *Szomolnokinum* sustentant; *Pacsensibus* nihil duritie atque morum austeritate⁵ concedentes. Est *Andrásiorum* haeredium.

13.) *Hoszszu-Rét*, adsedit amnis *Cseremosnae* occidental latere, medio milliari *Rosnavia* submotus. Agro sic satis est commodo: in primis pratis valet, et, quae haec praestant, uberibus foeniseciis, *Rosnaviensibus* vendi solitis. Incolae *Hungari* quidem sunt, sed ex eo institutorum genere, qui †*Czepázérek*†⁶ dicuntur.

¹ corr. ex *luxuriet* ² recte: *cophinis hac istiusmodi merce plenis* ³ corr. ex *cerevisiaris* ⁴ addiderim *vitam*
⁵ *morum* erronee iterum descriptum del. a nobis ⁶ recte *cepczárek*

14.) *Jólész*, eodem *Cseremosnae* latere, quo prior, adhaesit, estque opportunitatum consimilium: nam, et agro frumentario, *Rosnaviensis* aemulo, gaudet, et pratis laetatur, gramine luxuriantibus. Itaque uber hic foeni est proventus, sed vitem etiam patitur ager huias, quae pauculis vineolis conserta est, tractu eodem, quo apud *Hoszszu-Rétenses*. Censetur in baronum *Andrási* haerediis; tametsi et nobiles colant in vico, quibus *Császár* nomen.

15.) *Rudná*, in vallicula iacet, quae *Rosnavia Csetnekinum* dicit. Ager vico *Rosnaviensi* consimilis obtigit, quippe, quod ab oppido, quadrante solum milliaris distat. Incolae *Hungari* sunt, aurigae hi, illi opiliones, lignatores alii. Adtinent ad familiam *Mariássi*.

16.) *Kőrős*, trans collem hinc remotus, et peculiari valleculae [p. 30.] inaedificatus, et ab *Hungaris* iuribus eorundem *Mariássiorum* obnoxiis, cultus. Aucupio rem adtente faciunt, captant vero varia turdorum genera, visco partim, partim laqueis. Quibus ea occupatio otiosa videtur, neque fructus eximii, ferro trans *Tibiscum* usque vectitando, tamquam sciti aurigae, locant.¹

17.) *Berzéte*. Adsidet *Sajónis* cum *Cseremosna*, qui et *Varga-Patak* dicitur, confluenti. Vicus opificibus in primis cultus. Ceteroquin agri et pratorum eum habet modum, ut *Rosnavienses* aemulari posse videatur. Agro pone *Sajónem* aperto est; neque tamen caret silvis. Colonorum non plane nulli, equestri aurigatione valent, eaque re devehendis *Rosnaviensibus* opificibus, cum vicinorum oppidorum² fora frequentant, serviunt. Ferrum, quod hic in gemina officina liquefit, cuditurque, in praestantissimis huius orae habetur. Dissidet *Rosnavia*, quadrante milliaris. Est haerediis *Mariássiorum* accensus.

18.) *Szalócz*. Colitur ab *Hungaris*, sedetque ad *Sajónem*, sub celso monte, qui vallem ibi opacam facit, et nonnisi serotinis solibus illustrem. Haec ipsa vallis, quam insedit vicus, arcta est, et *Sajón* irrigua. Ager circumpositus modicus quidem est, sed sic satis fertilis. Mons in primis, qui vico ab aquilone obsidet, *Pelschőtzienis* dicitur, mirae est celsitatis, et per latera, dorsaque, eximie silvoso; sed, qua in verticem desinit, et glaber est, et salubri gramine luxurians, quod incolas illicuit, uti pascua hic ovium stabulationesque curare susciperent. Et sunt omnino, cum diligentes opiliones, tum agricolae etiam, et aurigae, ad rem adtenti. Pertinet ad familiam comitum *Csáky*.

19.) *Vitelke*, priori illi vicinus, sed modicus vicus, petroso monti eadem valle ad *Sajónem* positus. *Hungari* et hunc colunt. Mons, qui ab aquilone vico obsitus est, totus cornis vestitur, foecundis et fructus extra modum uberis, quem incolae, ubi maturuit, *Rosnaviam* venum inferunt. Ceteroquin, loci agricolatio tenuis est. Ergo boum †agricolatione† rem faciunt agrestes. Adtinet ad gentem comitum *Csáky*. Fuerunt hactenus vici *Districtus Rosnaviensis*.

¹ scilicet operam suam ² cum vicinorum oppidorum corr. ex convicinorum oppidum

SECTIO II.

DE

Districtu Csetnekiensi.

PROOEMIUM

Ora est, quam *Districtum Csetnekiensem* dicunt, pluribus, [p. 31.] cum oppidis, tum vi-

Promoemium.¹

cis, habitata. In illis sunt *Csetnek*, *Dobsnya*,² et *Pelschôtz*. Singula sigillatim expromemus prius, atque tunc demum vicos designabimus.

ARTICULUS I.

DE

*Oppido Csetnek.*S Y N O P S I S.³

<i>Origo oppidi Csetnek: situs: opportunitates.</i>	<i>§. I.</i>	<i>Iura, et privilegia oppidi: inter reliqua ius gladii: incolae Sclavi: eorum mores: et vita.</i>
<i>Aedificiorum ratio: labor, et occupatio oppidanorum.</i> ⁴	<i>§. II.</i>	<i>§. III.</i>

§. I.

Csetnekinum, seu accepit nomen a vetere familia *Csetneky*, seu id ei communicavit, constat apud omnes, gentem eam diu emortuam esse, atque eius loco, in oppidi possessionem, quia masculi haeredes deficiebant, uxorio iure multos successisse, quos ii enumeraverint, quibus familiarum adyta reserata sunt, et cognita. Oppidum ipsum *Rosnavia* uno miliari in occidentem brumalem secedit, et in valle aperta adsedit, monti praerupto illi, quique *Jólsvensem* agrum a *Csetnekiensi* disternat: ceteroquin ut vallis, quam insedit oppidum, nihil habet extra modum amoeni, ita neque destituitur rusticaris opportunitatibus. Fluviolum enim, quem *Ochtinensem* adpellant, adlabentem habet, qui cursum fere in aquilonem tenet, ac prosequitur; hic,⁵ atque illinc officinis ferrariis, ad impellen- dos malleos suffunditur. Ager oppido circumfusus eximie praestans est, redditque se- mentem, quam accepit, cum foenore. Prata et irrigua sunt, et, dum coelum favit, egregie graminosum. Quae res magno est usui oppidanis: quippe qui, vernaculum pecus, quo ad rusticandum utuntur, ex his foeniseciis commode alunt. In primis cannabis educant copiam incolae, quam postea, partim familiaribus textrinis operisque insumunt, partim devehunt ad mercatus vicinos. Sed hoc quoque a curiosis rerum, observatum est, lentes in agro huiate eximias, neque facile observatas alibi, et seri commode, et eximie profice- re. Certe, in pretio sunt apud vicinos, emunturque magna aviditate, cum ad escam, tum

*Origo oppidi Csetnek:**situs:**opportuni- tates.*

¹ corr. ex *praemium* ² sic! ³ *synopsis* add. a nobis sec. notas marginales ⁴ corr. ex *opidanorum* ⁵ malim hinc

ad serendum, propagandumque genus. Quod tamen maligne proficit, et nativam indolem, unica admodum satione, migrat, atque degenerat in peius. Adeo verum est illud:

*Non omnis fert omnia tellus.*¹

§. II.

Aedificiorum ratio: Distinctum est oppidum, neque, seu aggere, seu quovis se[p. 32.]pimenti genere alio circumvallatum. Aedes oppidanorum ad rusticationis commoditatem sunt exaedificatae, et rudi opere ex abietinis tignis ac trabibus contignatae. Quarum pars anterior habitationem cum annexa camera habet: reliqua, quae posticam partem occupant, stabulis bubulis, equestribus, et suillis, constant; postea horreum est, messis etiam uberrimae capax. Rarius, quod ultra est, hortulo culinari excolitur, dum contra obsideatur oppidum pomariis fructus uberis, et exquisiti. Cives ad modum agrestium degunt, et rem familiarem scite non minus, quam solerter procurant. Proinde, et agrum, quem nacti sunt, scrupulose percolunt, et ferri mineram ita curant, ac si nulla occupatione alia distinrentur. Officinas certe, liquando, fundendo, procudendoque ferro, quas ipsi malleos vocant, quatuor maiores, intra agri sui territorium habent; quinta eiusdem generis officina, minor quidem est reliquis, sed instructior etiam operarum varietate; nam, et arma in ea fiunt generis varii; et fistulae sclopis instruendis, eo² successu, quem in agresti hoc genere mireris. Quod iis ab rusticana occupatione vacat, ferro apud se fuso, excusoque, ad oras *Trans-Tibiscanas* evehendo impendunt, iisdem compendiis usi, quae superius indicavimus: nam, et mel revehunt, ceramque, et salem, atque nobiliora frumenta. Praeter agrestes hos oppidanos, multae oppido insunt familiae nobiles, quodque haeredia capiunt ex gente *Csetnekiana*, utuntur iuribus suis, non undequaque commodis, plebi oppidanae. Huc retuleris, vendendi sub hedera, vini, cerevisiae, et caustici. Qua re fit, ut eadem haec³ oppidi privilegia, aut nihil prosint incolis, aut certe tenuis admodum sint reditus.

*labor et
occupatio
oppidanorum.*¹

§. III.

*Iura, et privilegia oppidi:
inter reliqua,
ius gladii:* Nam sunt omnino oppido iura quaedam peculiaria, quae, dum felicia tempora fuerunt, multum ad oppidi praerogativas contulisse credebantur. In his referas, *ius gladii*, sicuti vocant nostri, hoc est, plectendorum sontium hominum libertatem. Utuntur ea hodieque, sed ea circumspectione, ut, quoties plectendus est, seu fur, seu latro, homicidave, plebeiorum iudi[p. 33.]cio, si non moderari, saltem interesse debet, orae huiatis iudex nobilium, cum sibi adjunctis consessoribus aliis, quod quidem eo fini sancitum a magistratibus provincialibus est, ne praeter rem et contra publicas regni leges peccetur ab agresti hominum genere. *Slavi* hi sunt omnes; sed duri oris, et dialecti perquam inficetae atque molestae. Quorum victus, praeter rusticationem, scrupulosam eam et adsiduam, artibus sellulariis, fabrilibus potissimum paratur. Nam multi omnino oppidum colunt fabri ferrarii, qui supellectilem rusticam ita excidunt, ut et oppidanis sufficient, et circumpositae vicinitati. Nos, ut bene sit oppido, in infinita paene haeredia dispertito, ex animo vovemus.

*incolae Sclavi:
eorum mores:
et vita.*

¹ corr. ex *opidanorum* ² corr. ex *et* ³ corr. ex *hec*

ⁱ Cf. *Verg. Georg. II. 109; Ecl. IV. 39.*

ARTICULUS II.

DE

*Oppido Tobschau.*SYNOPSIS.¹

Oppidum Dobscha metallicum est: colonia olim Gepidarum: situs eius: et fines. .. §. I.

Privilegia oppidi: heri priores: comites, dein principes Rakoczi: moderni: Lanii, et Son-

tagii: Máriássy. §. II.

Incolarum labor et mores: agri: pascua: fata oppidi priora. §. III.

§. I.

Tobschau oppidum metallicum est, a *Germanis* molestissimi oris, quos ideo coloniam veterum *Gepidarum* credimus, habitatum. Recedit *Csetnekio* duobus in aquilonem milliaribus, trans montem *Pétermanensem*, estque inter praecelsa vastaque silvosorum montium iuga: unde et a situ hoc *Tobschau*, quasi ollae cuidam inclusum cerneretur oppidum, dici primitus meruisse existimamus. Nam undique imminentium montium iugis dorsisque circumcidetur. Qui ei ab oriente imminet, *Schwartzenberg* dicitur, cupri adhuc ditissimus; quin et ferri minera abundat, quae hic copiosissima eruitur. Mons ceteroquin silvossissimus, et inexhaustae materiae ac lignationis. Qui ab aquilone oppido adiacet, spississimus, resinosisque pinis consertus est, ministratque materiam, cum aliis usibus ideoneam, tum cavandis potissimum canalibus, quos oppidanii *Rosnaviensibus*, cum quantulocunque lucello subvehunt. Ex qua situs conditione habituque facile est existimare, et inique positum esse oppidum, et agrum nactum esse, rusticationi non undaque amicum.

*Oppidum
Dobscha
metallicum est:
colonia² olim
Gepidarum:
situs eius:
et fines.*

§. II.

Sunt civibus sua, eaque prisca, quae a veteribus regibus obtinuerunt, privilegia. Quorum, quia, quantum eius fieri potest, tenaces sunt cives, multo, quam apud *Csetnekienses*, vivitur pacatus: quod enim, pauciores inter incolas [p. 34.] nobiles residerunt, minus etiam habent concertationum, quas, more solito, nobilium familiae subinde movere consueverunt. Cum olim familia comitum, postea principum, *Rakóczii*, floreret, insignem in oppido habebat possessionis modum, qui postea, cum per notam infidelitatis, quam vocant, semet in exitium praecipitassent, in fiscum recidit, a quo eum, repraesentato aere, *Lánii*, et *Sontagii* redemerunt, iamque geminam curiam, sicuti vocamus, sive sedes nobilitares, solidi opere factas, isthic possident, et rem inibi suam, prout fert loci qualisunque opportunitas, scrupulose, cum agresti, tum metallico etiam cultu, faciunt. Sed et *Máriássy* in partem possessionis in oppido praecipiua venit.

*Privilegia
oppidi:*

*heri priores:
comites, dein
principes
Rakoczi:
moderni:
Lanii, et
Sontagii:*

Máriássy.

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales ² corr. ex coloni

§. III.

Incolarum labor et mores: Populus huias, laboris longe omnium est patientissimus, et si de eius copia quaeras, multitudine *Rosnaviensibus* fere suppar; at enim, rusticior multo, et non aequae comis. *agri:* Agrum frumentarium, quem nacti sunt, per montium latera suspensum habent, qui difficilis ideo, ac impeditae rusticationis est. *pascua:* Pascua vero per montes, qua ii calvitie distincti sunt, uberi proventu, et ultra quam reris, graminosa, succrescunt, quae pecoribus atque in primis ovium gregibus et stabulationibus egregie, et cum ubere fructu sufficiunt. Oppidum ipsum fluvio est irriguum, quem montes vicini deiiciunt, trutarum potissimum feracem, captureae paene inexhaustae. Grandem is molam frumentariam, in oppido versat, cui officina cerevisaria, quae iuris est oppidanorum, adsedit. Domus oppidi ex abietinis trabibus contignatae sunt, sed magis ad morem *Germanorum* factae, quam erant *Csetnekiensium*. Illud admiratione dignum est, quod, cum tam austero loco et situs inamoeni considerit oppidum, qui ei incolendo semel adsueverunt, nulla sive temporum iniuria, sive difficultatibus aliis inde dimoveri se patiantur. Deletum fuisse oppidum immanni quadam *Turcica* impressione, bene recordamur; sed, quia schedae typis exaratae, non sunt iam ad manus, eius calamitatis recolenda labore, in aliud tempus differimus consulto. [p. 35.]

ARTICULUS III.

DE

*Oppido Pelschōtz.*S Y N O P S I S.¹

<i>Oppidum Pelschōtz: situs: et fines: incolae Hungari laboriosi: cucumerum mirabilis cura et ubertas.</i>	<i>Ornat oppidum domus comitatensis, et solita congregatio ampla: proventus oppidi exiguus.</i>
<i>§. I.</i>	<i>§. II.</i>

§. I.

Oppidum Pelschōtz: situs: et fines: incolae Hungari laboriosi: cucumerum mirabilis cura et ubertas. Oppidum *Pelschōtz* infra *Rosnaviam* hinc, illinc infra *Csetnekinum*, uno milliari trans montem cognominem, dissidet. Adhaesit autem *Sajóni* ab oriente, longa aedium, duorum ordinum, serie, quae ab oriente in occidentem versus *Sajónem* exeunt. Circumsidetur a petrosis montibus, qui et feris abundant, et avium silvestrium foetura. Ager, oppido admensus, egregius est, et sementi prorsus amicus, prata multo gramine luxuriantia, ideoque dicitum foeniseiorum. Oppidani *Hungari* sunt omnes, iisque strenui agricultae, ad quam eos occupationem agri bonitas invitat. Id mirabile in genere hoc hominum industriorum est, quod cucumeribus serendis educandisque operam navent, ultra quam hortensis hic proventus poscere videatur. Tam enim sunt in conserendis iis navi, ut nihil dubitent, integros, locis opportunis, agros, ad eorum educationem destinare. Quem demum proventum non *Rosnaviam* modo, in hebdomadarios mercatus invehunt, sed opplent etiam eo totam

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales

circum viciniam: quin et *Scepusium*, in primis praecoci adhuc fructu, qui ea provincia eo sunt gratiores, quo illic pruinæ serotinae, has eiusmodi delicias frequentius depascunt.

§. II.

Celebritatem oppido, alias rustico futuro, conciliant comitatus isthic institui solitae congregations; cui fini praetorium in oppido substruxere magistratus provinciales, ante haec lustra aliquot, in duas contignationes fastigiatum. Moles ipsa in longum porrigitur, et tecto, duobus canalibus instructo, insessa est. Cubicula ita sunt facta, ut praeter senaculum, multitudinis capax, supremus comes, si adsit, vice-comes, notarius, et alii qui que e magistratibus secundariis, suas isthic habeant sedes commodas. Oppidani, quod iam indicavimus, agricolatione vivunt, cui procurandæ boum iuga adhibent. Mirari possis, in toto oppido, duabus equis, vix plures reperiri, quod, [p. 36.] sive studio faciunt incolae, sive ex maiorum instituto, qui hac pecudis inopia, devitare soliti fuerunt militum frequentes molestias. Certe, cum hac iter faciunt, et equestribus iumentis ad vecturam uti volunt, hac una re detrectare officium solent, quod careant equis: id, quod indignabundi ferunt milites, neque nisi iactis in incolarum opprobrium conviciis, oppido decedunt. In redditibus oppidi caupona vini, et caustici censem: molam enim quatuor operarum frumentariam, et †textrinam¹ cannabis *Seremleyus*² herus oppidi sibi vendicat. Hic ceteroquin corrivatur cum *Sajóne* amniculus *Csetnekiensis*, piscium eximie dives: quippe qui lupos, siluros, muraenasque benigne alit. Ad occupationes agrestium oppidanorum et cannabis educandæ studium possis referre, aucupia item cum variis generis avium, tum praecipue turdorum, qui iuniperis victitant. Ex qua sane captura capiunt lucelli aliquid, cum ei anni tempora favent. Quod praetera silvae per montes passim oppido sunt glandiferae, alendis porcis studiose sunt intenti incolae.

Ornat oppidum domus comitatensis, et solita congre-gatio ampla:

proventus oppidi exiguus.

ARTICULUS IV.

DE

Vicus Districtus Csetnekiensis.

Superest, ut vicos *Districtus Csetnekiensis* perlustremus.

1.) *Felső-Sajó*, vicus metallicus, et ferri secturis praeditus, *Wissna-Slana* Slavis dictus, qui coloniam hic habent. Circumfusus est agro non iniquo, silvis item, rei carbonariae necessariis. Praeter occupationes metallicas, opiliones sunt industriae, et ad curandum rite pecudis hoc genus, maxime adtenti. Adsedit vicus ad *Sajónis* capita, disceditque *Csetnekino* in aquilonem duobus milliaribus. *Germanis*, *Hungarorum*, et *Slavorum* imitatione, *Ober-Saltz* dicitur. Monti subsitus est, quatuor comitatuum disternitori: quippe qui *Liptoviensem*, *Zoliensem*, *Gőmőriensem*, et *Scepusiensem Provincias* disternat, totidemque fluvios, oppido insignes, ex convallibus suis in singulos eos comitatus deiicit. Nam in *Zoliensem* regionem *Granum*; *Vagum* in *Liptoviensem*, qui alias *Czerna-Woda*; in *Scepusiensem* *Popradum*;³ denique in *Gőmőriensem* *Sajónem* emittit, atque *Slavico* vocabulo *Kralowa-Hora*, Hungaris *Király-Hegye*, hoc est *mons regius*, salutatur.

¹ corr. ex *tustrinam*; forsitan *tusoriam*, sed propter vocabulum sequens *cannabis* vero similius est *textrinam*

² corr. ex *Seremlegus*; rectius *Szeremleyus*, sive *Szeremley* ³ corr. ex *Popraram*

- 2.) *Redowa*, metallicis vicis et ipse accensendus. Habet enim fodinas, et aeris cyprii, et ferri, *Sajóni* ab occidente adpositus, et [p. 37.] montibus, densa abiete incretis, circumseptus. Qua quidem abietinarum silvarum commoditate illecti, materiarii sunt: in primis, edolant scandulas, quas ob copiam, viliori, quam possis credere, pretio, hic atque illic, *Rosnaviae* potissimum, aere permutant. Ceterum, vastatas malignitate temporum secturas, cum ferri, tum aeris, ante haec aliquot lustra, herorum procul dubio, qui varii sunt, hortatu, cum fructu coeperunt recolere. Incolae *Slavi* sunt, gnavum genus.
- 3.) *Berdárka*, exilis vicus, situ iniquissimo, intra montes reiectus, in eoque agri frumentarii fere inops, et a colonis paucioribus, qui *Slavi* sunt, insessus. Vicinus priori est ab occidente, videturque nomen accepisse ab operis textrinae necessariis: nam Slavicum *Brdo*, licum significat.
- 4.) *Fekete-Patak*, situs est inter eosdem montes, valle nihilominus, qua prior, †dedignior†.¹ Student materiae dolanda, et, qui iumenta possident, ferro, ad remotiora loca, vettitando. Quod utrumque, cum incolarum ingenio concordat, qui *Slavi* sunt, plurium possessorum iuribus obnoxii.
- 5.) *Péterman*, in obscuram vallem, situ prorsus infelici, retrusus. Hinc est agri primum frumentarii, nimia angustia, et, quae hanc consequi necesse est, incolarum eximia paucitas. *Slavi* et hic colunt, inter plures possessores disperiti.
- 6.) *Resstér*, Slavis *Rosstár*, priori aliquanto, et positu, intra montes, commodiori, et numerosioribus colonis, medio milliari, *Csetnekio* in aquilonem submotus. Ager, quem colit, silihinis est patiens, montes autem circumiecti, pascua sufficient, alendis ovibus, perquam utilia. Sunt et hic *Czeczeresek*,² rusticum quoddam institutorum genus.
- 7.) *Geczely*, Slavis *Geczelowo*, situ priori, eadem valle adfinis, estque agro, neque angusto eo, neque sterili. Dant operam rustici huiates cannabi serendae, qui *Slavi* sunt, et more gentis eius, ovium curant stabulationes.
- 8.) *Kis-Szlabos*, Slavis *Maly-Szlabossowecz*, inibi positus, quo loco priorem vidimus, sortis, et opportunitatis eiusdem cum priori.
- 9.) *Markuska*, eodem illo, quem diximus circa priores, et conditione, et †positus†.³ *Slavi Markusowetz* vicum adpellant.
- 10.) *Hankowa*, vicus est eximius, sub monte quodam retruso, in valle positus, et agro fertili circumdatus. Incolae, cum rusticatione alia, ovium curam, utiliter coniungunt: quibus rebus fit, ut agrestes ipsi haud sint pauperes. In primis *Czepczeresek*, ex animi sententia, in re facienda proficiunt: quippe suas qualescunque merces rusticas, in *Scepusium* agminatim inferunt, reportantque inde vinum factitium, quod causticum vocant, idemque postea, per vicos *Hungaricos*, circumferentes. Valent prae ceteris aurigatione, montibus obsessi, et silvosis, et pascuis divitibus. [p. 38.]
- 11.) *Fekete-Lehota*, Slavis *Cserna-Lehota*, vicinus priori, eique habitu similis.
- 12.) *Nagy-Szlaboss*, vicis, quos nunc diximus, situs et agri ingenio suppar. *Slavi Welke-Szlabossovocze* dicunt. Habet officinam ferrariam.
- 13.) *Roch-Falva* submovetur a *Nagy-Szlaboss* quadrante milliaris in occidentem; ceteroquin ingenium vicinitatis obtinet.

¹ vocabulum, nisi a copista hic peccatum est, a Belio inventum ² recte: *czepczeresek* ³ malim *positu*

- 14.) *Ochtina*, *Csetnekino* vicinus, agroque circumfusus egregio. Incolae in devehenda ferri minera ad officinas fusorias, solerti item agricolatione, ovium pastione, et aurigatione alia, vitam degunt commode. Olim oppidum metallicum fuisse aiunt, quod cultus ultra rusticum fastuosior, prodit hodieque. Certe, incolarum copia, vix quidquam concedit *Csetnekino*. Amniculus, qui hinc defluit, et molam versat frumentariam, *Csetnekinum* cursum tenet. Colitur a *Slavis*, rerum suarum egregie satagentibus.
- 15.) *Csetnek-Tapolcza*, medio milliari in meridiem paene ab oppido cognomine disiunctus, et ab *Hungaris* cultus, qui mercatu rusticae supellectilis rem faciunt. *Réadowensium* enim, quam hi fabricarunt materiam, redimunt, et, non ad vicinos tantum, sed remotores etiam, ubi ea opus est, <devehunt>¹ vinum, salemque, et alias vulgares merces, ex permutatione revehentes. Ager oppido obtigit commodus, prata laxa, et uberiorum foeniseiorum, silvae copiosae. Nobiles vico intersunt, *Czekuss*, et *Librek*.
- 16.) *Gencs*, vicus a *Slavis* cultus, qui ovium et caprarum, numerosos greges alunt: nam gaudent necessariis ad eam rem opportunitatibus, silvis puto, quas depopulantur capellae, et his intersertis pascuis; cetera, angusto et ieuno agro frumentario contentos esse oportet. Ut rem suam auctitent, carbonarium exercent; quo mercis genere *Csetnekienses* sustentant; quin et *Rosnaviam* carbones inferunt.
- 17.) *Szebes-Patak*, vicinus *Gencsio* adsedit, cuius agri quoque naturam aemulatur. Habet ferri mineram, utique copiosam, quam ad officinas liquatorias studiose devehunt. Caprarum in primis amant greges, educantque cannabim, multo, quam vicini, studiosius. Reliqua incolarum indoles, ingenii prorsus est *Slavonici*. Vulgus institorum, quod *Czepczeresek* vocant, sale, et caustico huc, et illuc deportato, vitam trudit.
- 18.) *Uj-Falu*, *Slavis Rekenye*, exilis vicus, sed, qui colonos, quos habet, commode sustentant. Silvae his sunt, et montes, venatum² fructuosorum: nam, praeter genus ferarum aliud, frequentes damas deiiciunt, easque demum venundandas *Rosnaviam* inferunt. Quin et aucupia amant; quippe quod *Kőrősiensium*, de quibus supra diximus,³ confines sunt, ac limitanei. Ager, priorum suppar, sed pratorum ditior. Eruunt praeterea ferri mineram, exuruntque carbones, quibus operas *Rosnaviensium* lignatorias sustentant: ovium, ex ingenio *Slavorum* et ipsi studiosi. [p. 39.]
- 19.) *Gacsalka*. Dirimitur *Csetnekino* monte praerupto. Vicus alioquin agro praeditus foecundo, et silvis copiosis. Quae res incolas partim ad exurendos carbones invitat, partim ad curandam rem pecuariam. Aditur *Csetnekino* angusto, sed pedestri tantum itinere; neque enim praeruptus montis situs quadrigarum patiens est: quibus, si adiri vicum oporteat, multae sunt ambages, ob eundem hunc montem, faciendae. Inter occupationes colonorum aurigationem quoque possis censere.
- 20.) *Rosz-Lószna*, a priore quadrante milliaris seiunctus, eique ideo consimilis, utrique vero id ad commoditatem deest, quod molis carent frumentariis: quo circa vel *Csetnekinum* deferant, necesse est. *Slavi* utrobique colunt.
- 21.) *Páska-Háza*, infra *Csetnek-Tapolczam*, medio, quod *Pelschőczium* dicit, itinere, positum, agro foecundo et plano, †pratorumque† divite. Colonos tamen, quam reri possis, alit pauciores. Adsedit amni *Csetnekiensi* intra duos montes; unde silvae ad lignandum necessariae vico sufficiunt; eorundem latera montium, cornis et corylis, ac annus si favit, eorum simul fructu abundant.

¹ add. a nobis ² corr. ex *venatum* ³ *supra diximus* corr. ex *supradiximus*

SECTIO III.

DE
Districtu Murányensi.

PROOEMIUM

*Prooemium:*¹ *Districtus hic, seu, quemadmodum adpellant alii, vallis Murányensis, nomen ab arce eiusdem nominis accepit, estque foecundioribus agris, eximia sui parte, quam, quos vidimus hactenus, praeditus. Duo tractui insunt oppida, Nagy-Rőcze, et Jolsyva, quae iam signifikatim singula expromsisse, et nostra intererit, et lectorum. Qua diligentia, duobus articulis, quam fieri potest accuratissime, defungemur.*

ARTICULUS I.

DE
Arce Murányensi.

Hanc, data opera, ex historicorum monumentis, eruderabimus.

ARTICULUS II.

DE
Oppidis Districtus Murányensis.

SYNOPSIS.²

Oppidum Nagy-Rőcze: eius situs: agri fertilitas: et incolarum industria: proventus: ex ferri officinis et molis. §. I.

Oppidum³ Jolsva: civium labor: et proveniens: mola, in amne Murany, oppido⁴ propria: ager ferax: in meditullio oppidi, castelli praestantia: eius uberior descriptio: incolae Slavi. §. II.

§. I. Nagy-Rőcze

Oppidum Nagy-Rőcze: eius situs: agri fertilitas: et incolarum industria: proventus: Nagy-Rőcze, quod Slavi Rewucze vocant. Copiosum sane est oppidum, atque incolarum numero, *Csetnekini*, si non suppar, certe aemulum. Intersitum autem est medio inter Murány et Jólsvam itinere: agro ample et fertili, et, quem adsidua agricultione, strenue percolunt oppidanii. Hoc enimvero, et habitus ingenii incolarum, et agri indoles, poscerre videtur. Praeter rem agrariam, curant simul ovium stabulationes, quam possunt, diligentissime, ex quibus multum, et lanae cogunt, et casei, qui hac ora plebi non victum modo sufficit, sed etiam delicias. Cum hac industria coniungunt [p. 40.] aliam, nimirum minerarum ferri eruendarum: quas demum more regionis huiatis, et eliquant⁵ stu-diose, et procudunt diligenter, in supellectilem rusticationi idoneam, imo necessariam.

¹ corr. ex *praemium* ² *Synopsis* add. a nobis sec. notas marginales ³ corr. ex *Oppidum* ⁴ corr. ex *oppido*
⁵ corr. ex *eliquant*

Duas huic fini instructas habent officinas, quarum census annuus quadraginta florenorum est, quem ad heriles proventus referunt. Mola frumentaria, qua gaudet oppidum, amni *Murány*, occidentale oppidi latus praeterlabenti, commode inaedificata est. Istud mirere, cum et situ opportuno est oppidum, tum frequentibus vicis circumsessum, nulla id iura nundinarum accepisse antiquitus: ergo, hac quidem praerogativa, hodieque creat, oportet.

ex ferri officinis et molis.

§. II. Oppidum *Jolsva*

Jelssavam dixerunt *Slavi*, cum contra Germanis *Eltsch* dicatur: quas adpellationes, qui *Latina* vocabula adflectant, *Alnoviam* dicunt, ab arboris² genere, quod palustribus, saltem uidis locis <provenit>.³ Secedit copiosum istud oppidum ab arce *Murány*, duabus fere in orientem milliaribus. Praecipuum oppido decus conciliat multitudo civium, quae ad omnem facta est humanitatem, licet artibus sellulariis unice dedita sit: in his praecipi sunt cerdones, et horum consobrini, sutores. Mercatibus multum proficit oppidum, qui statis diebus in annos singulos magna convenarum multitudine concelebrantur, diebus, puta, [...].¹ Itaque instructam habent cauponam, in qua et vinum et cerevisia, et causticum, selectioris singula generis,⁴ veneunt. Qui inde fiunt reditus, ad *senatum*, sive ad coetum oppidanorum adtinent. Quantae sit existimationis apud provinciales oppidum, inde colligas, quod in senatus ordinem saepe nobiles viri non recusent cooptari. Quod nostra hac aetate duos nobiles viros fecisse, *Bakay* alterum, alterum *Barrok*, adhuc recordamur, sed, utrum superstites sint, ignoramus. Oppidum ipsum duabus plateis instructum est, *Rosnaviensi* altera, altera *Lycensi*. Ceterum, quantum quantum est oppidum, moenitum tamen haud est, sed quaquavorsum apertum, si hortos, quibus fere continenter⁵ incingitur, excipias. Cerevisia hic coquitur, saporis omnino subacti. Vinum praeterea, quod venundatur, est generosum plerumque *Miskolciense*, et, quod illa vicinia gignitur. Certe, ne cerevisia, seu in coctura, seu deducta in vasa adulteretur, sollicite procurat magistratus. Habent enim severum inspectorem, cum cerevisiariae officinae, tum cellaria, in quibus potus ille defecare⁶ suevit. Neque molam, quae oppido est propria, silebimus. Quae amni *Murányensi* instructa, †occidentale latus†,⁸ quod lambit idem amnis, ad oppidum adsedit. Ager oppidum circumfundit, laxus non minus, quam foecundus, et nullius non frumenti, non tantum patiens, sed etiam fera-cissimus: id quod sedentariis artibus deditos incolas prolicit, ad agrestem industriam, exarandos, puta, agros frumentarios, iaciendam semen tem, eamque demetendam, et horreis cum cura invehendam, dum⁹ ad maturitatem usque adolevit. †[...]†¹⁰ Atque est omnino laboris non patiens tantum, sed etiam adpetens: nam in probbris¹¹ habetur vulgo, si quis adversus fuerit lentius, remissiorique studio, rem suam familiarem curare.

Oppidum¹
Jolsva:

civium labor:
et provenitus:

mola, in amne
Murany, oppi-
do⁷ propria:
ager ferax:

¹ corr. ex *Oppidum* ² ab *arboris* corr. ex *a barbaris*; cf. BÉL 1992. 56. ³ add. a nobis ⁴ *singula generis* corr. ex *singulageneris* ⁵ corr. ex *contingenter* ⁶ malim *defecari* ⁷ corr. ex *opido* ⁸ recte: *in latere occidentali* ⁹ rectius *cum* ¹⁰ Hoc loco quaedam de civibus oppidi denotata fuisse suspicor, quae autem a copista temere omissa sunt ¹¹ corr. ex *probis*

¹ *Hic sententia interrupitur; fieri quidem potest, ut Belius, cum haec scriberet, adhuc nesciverit, quibus diebus nundinae illae celebrarentur, ac postea haec denotare voluit.*

*in meditullio¹
oppidi, castelli
praestantia:*

*eius uberior
descriptio:*

incolae Slavi.

Medio oppido, sed ea parte tamen, quae *Murányium* prospicit, castellum substructum est, opere solido, et, quod, si seorsim positum esset, arcis fere modum p[re]ferret. Praetorium eius multis [p. 41.] conclavibus hypocaustis, interstinctum est, fornicibus item, et cellariis, egregie concameratis. Media area, fons depresso est, aquae perennis, et, ad potandum, salubris. Moles quadrangularis est, duorum in altitudinem ordinum, quae singula ad architectonices regulas adcurate sunt excitata. Circumcludit universam molem murus robustus, habetque portam, versatili ponte munitam, ut credant multi, si res trepida inciderit, defensari posse castellum, hostesque reiici: quod nos vix nobis persuaserimus; eo, quod universum, quo circumdatur castellum, oppidum, materiatis aedibus constat, quae, ubi flamas conceperunt, late eas fundunt, castello huiati haud omnino parcituras. Incolae *Slavi* sunt, dialecto utentes, inficeta ea, et auribus cultiorum *Slavorum* molesta.

ARTICULUS III.

De

Vicis Districtus Murányensis.

PROOEMIUM

*Prooemium²
de vicis Mura-
nyensibus.*

Trium hi sunt generum, pro vallium, in quibus sparsi sunt, diverso positu. Nam alii quidem ultra arcem *Murány*, ea valle insederunt, quae deiectum hac ora amnem *Granum*, ad *Zolienses* emittit; alii ei valli inaedificati sunt, quae arcis eiusdem obtutui subiecta est; alii denique, iique paucissimi, qui ultra *Alnoviam* conspiciuntur.

I. De vicis vallis *Granensis*

1.) *Tergard, Telgard* aliis dictus. Vici vocabulum *Germanicas* eius origines arguit. *Tergard* enim nobis tantundem est, ac si hodierna dialecto *Tiergard* diceret, hoc est *ferarum vivarium*: sive, quod vicus ille arcensi herorum opportunitati, ex frequentia ac divite venatu, feras copiose sufficiebat; sive, quod revera intra silvas, ad horti modum clausas, vivarium eiusmodi habuerit. Vicus est, intra silvosos petrososque montes, abstruso atque iniquo <loco>³ sepositus: hinc agro fere nullo, et, qui ei forte est, montium lateribus suspenso, glareaque et lapidum minutis insesso. Inde incolarum occupatio omnis, partim in pa- scendis, curandisque, per montium secreta, <ovibus>⁴ partim, in edolanda varii generis materia, vertitur. Nimirum, scalpunt mactras,⁵ ephippiaque componunt, vulgi usibus destinata; quae, cum tempestivum est, ad mercatus *Jólsvenses* invehunt, ac forte nihil aliud lucelli inde capiunt, quam, quod in nundinis, laetus se invitaverint, tantumque cerevisiae et caustici †induxerint†, ingurgitaverintque, quantum in montanis suis lustris, vix toto anno haurire deinde poterunt. Amniculus, eadem hac valle perpetuis fontibus oritur, et labitur versus vicum *Samjátz*. Vix a capitibus suis ad mille passus deiectus, tru- tharum ferax est, quae subinde rusticanas epulas unctiores⁶ faciunt.

¹ corr. ex *meditullio* ² corr. ex *praemium* ³ add. a nobis ⁴ add. a nobis; cf. infra in descriptione proximi pagi: *itaque aemulantur operas quoque vicinorum: nam curati sunt opiliones* ⁵ corr. ex *mactra* ⁶ corr. ex *unetiores*

- 2.) *Vernál*, quadrante milliaris a priori seiunctus, eidemque penitus, situs et circumiecti territorii indole, consimilis. Itaque aemulantur operas quoque vicinorum: nam curati sunt opiliones, atque materiarii. Rivus, quem laudavimus, *Vernálum* simul interluit, ei-que pariter, quam illi, truthas advehit. [p. 42.]
- 3.) *Sumjátz*, trans montem, medio ultra *Vernár* milliari, sepositus, similis prioribus. Rivus, quem meminimus, *Tergardensis*, circumito monte, huc defluit, et versus *Taxoviam*, pone officinam ferrariam, quae regiorum est proventuum *Taxoviae*, ad *Hontenses*, effunditur; augetque per medium oppidum *Taxoviense* delatus, *Rimam* fluvium, per medianam *Hontensium Provinciam*, cursum tenentem. Ut ut vero situ non satis sit benigno, tamen solertes habet colonos. Commode hi quidem, et intra haec lustra, vivunt, et ex ovium quidem stabulationibus tantum lanae, atque casei, ex scrupulosa autem agricolatione frumenti tantum accipiunt, quod et amictui sufficiat, et victui.
- 4.) *Pohoreláh*, inter montes haeret, suppari prioribus habitu. Habet <mo>lam materialiam, findendis asseribus destinatam.
- 5.) *Helpa*, itidem.
- 6.) *Szávotka*, versus *Taxoviam*, *Hontensibus* limitaneus.
- 7.) *Polonka*, nomen inde videtur accepisse, quod inter haec retrusa montium, campestris quodammodo ei situs obtigit. Eleganti enim, laxo, et foecundo agro, silvis item copiosis obfunditur. Coloniam habet *Slavorum*, tantae multitudinis, ut cum oppido *Jolsva* comparari posse videatur, quin ex aliorum sententia, ei etiam anteferri. Colunt hi agrum sicuti solerter, ita fructuose etiam. Alunt infinitos paene ovium greges, largo cum lanae, tum casei foenore. Qui ex vicinitatis cum *Breszno-Bányensibus* habitu, nihil illi, qui isthic premitur, sive pinguedine, sive gustus praestantia concedit. Vicus est totius dynastiae *Murányensis* facile optimus, idemque *Zoliensi Comitatui* collimitaneus. Rivus, quo *Polonka* irrigatur, *Grano* illabitur.

II. De vicis arcis *Murány* obtutui subiectis

Sicuti excenso loco posita est, arx *Murány*, ita longissime vallem, amniculo *Murányensi* irruquam, despicit, habetque, praeter oppida, quae vidimus iam, *Nagy-Rőcze*, et *Jolsva*, plures in obtutu vicos. Hi sunt:

*De vicis arcis
Murány obtu-
tui subiectis.*

- 1.) *Murány-Allya*, ex situs ingenio subductus, quod proxime arci subiacet, *Slavis* ideo *Pod-Murány* dictus. Vicus copiosus, quem herile insedit telonium, magni redditus. Officina cerevisaria, fructuosa ea, vici est propria. Agro est, sementi inimico, nisi uberiore adspergatur laetamine. Sed prata et eorum pascua eo sunt gramine feraciora. Habent ovium greges frequentes. Intimius, sub arcem, officina est vitriaria, quae ad redditus heriles spectat.
- 2.) *Murany-Lehota*, vicus exilis, eo itinere positus, quod *Taxoviam* deducit. Agro angusto est, sed pratis eo laetioribus. Alunt et hi oves, sic satis adtente.
- 3.) *Hoszszú-Rét*, secundo amniculo *Murányensi* positus, vicus omnino haud spernendae conditionis. Tametsi enim agrum habeat effoetum, et qui multo laetamine ad reddendum, cum foenore, sementem, provocari debeat; sunt tamen colonis, et aliae quaedam opportunitates, quas in suam rem vertunt. Huc referas officinam, liquando, curandoque

ferro, factam, aurigationes item, quas evehendo aliorum ferro, impendunt. Neque foenisecia silenda sunt: quippe quae et nomen dedisse vico, puto, ut *Hoszszu-Rét*, hoc est, *longum et capax pratum* vocetur.

4.) *Zálcava*. Eodem situ.

5.) *Kis-Rőcze*, ita dictus, ut a *Nagy-Rőcze* oppido, discriminetur. Eidem amniculo *Murányensi* adsedit, et, praeter rusticationem aliam, rem, vecturae ferri, facit. [p. 43.]

6.) *Vizes-Rét*, Slavis *Mokra-Luka* dictus, quasi *madiidum pratum* vocares. Quae vici natura, credo, ex amne *Murányensi*, cui adsedit, promanavit. Ceteroquin, et situs vici, et territorii qualitas, ingenium sequitur vicinorum.

7.) *Umrlá-Lehota*, quasi *emortuam Lehotam*, dices. *Jolsva*, *Murányium* ascendentibus, a dextris est, monticulo subsitus, loco, lapidibus obsito, adeoque sterili agro. Proinde incolae mineram ferri eruunt, et ad officinas, ubi ea eliquatur, invehunt, excusum postea ferrum, passim venum devehentes.

8.) *Lubenyik*, territorio haud quidem angusto, et alendis ovibus, quomodocunque idoneo: ager ceteroquin frumentarius¹ *Lehotensi* simillimus. Operis, praeter eas, quas rusticatio poscit, deficientibus, ferro vectitando occupantur incolae. Neque silendum, agrorum †plenam†² fere rubellam esse, quod certum est sterilitatis indicium.

9.) *Csissnó*, ultra collem, ab amniculo seiunctus, agri caetera supparis.

10.) *Srenysány*, tenuis admodum vicus, non alia³ magis caussa, quam agri iniquitate.

11.) *Kopráss*, eiusdem habitus colonia, nec quidquam, seu agri bonitate, seu opportunitatibus aliis, melior.

III. De vicis ultra *Jolsvam* secedentibus

*De vicis
ultra Jolsvam
secedentibus.*

1.) *Jolsva-Tapolcza*, infra oppidum cognomen, ad amnem, qui supra *Jolsvam*, *Murányensis*, hic iam *Jolsvensis* dicitur, opportune consedit, monti subsitus. Quae positus ratio multum ad pomariorum commoditatem, quae et foecunda habet, et vario fructus genere conserta, conferre videtur. Accedit ager frumentarius, segetum patiens ac ferax. In primis gaudent incolae cannabis satione.

2.) *Diglész*, itidem uberibus pomariis obsidetur, estque agro ad ruricolandum peropportunuo, pratis laxis, et foenisieorum feracibus. Isthic, tametsi neque cannabim negligant incolae, potior tamen ipsis ratio est brassicarum. Quas studiose ponunt,⁴ pone amnem *Jolsvensem*.

3.) *Sűvete*, amni itidem *Jolsvensi* adsedit, duobus prioribus consimilis, et divite cannabis, iuxta et brassicarum proventu, nobilis.

4.) *Perlatz*, vix alia re, quam agri et pratorum angustia, et, quae hanc sequitur, agriculturale pauperie, memorandus.

¹ corr. ex *voluntarius* ² forsan *terram* ³ corr. ex *aliae* ⁴ corr. ex *ponant*

SECTIO IV.

DE

Processu Ratkoviensi.

PROOEMIUM

Ora haec, quam *Processum Ratkoviensem* dicunt, in occidentem *Alnoviae* obsidet, estque positus asperi fere, et collini passim, silvisque luxurians. In hoc designando duo se nobis oppida offerent, vici plures, et in duas dispertiti dominationes.

S Y N O P S I S.¹

<i>Situs oppidi Ratkó: incolae Slavi: eorum occupatio: mercatus: et in moribus inurbanitas: fama privilegii. Art. I.</i>	<i>ducendis filis: et conficiendis linteis: proventus oppidi. Art. II.</i>
<i>Oppidi Kővi situs: occupatio oppidanorum: plurimum ex mercatu cremati constat: incolae Slavi rudes: feminarum² solertia in</i>	<i>Vici variorum: de vicis dominationis Derencsiana, quae et Baloghensis dicitur.³ Art. III.</i>

ARTICULUS I.

DE

Oppido Ratkó.

§. I.

Retrusum *Jólsva* ad unum milliare inter montes oppidum est; quod *Hungari* quidem *Ratkó*, *Slavi Ratkowa, Ratkoviam*, qui *Latina* adflectant, vocitare so[p. 44.]lent. Colligas hinc, de situs ratione, qui sane iniquior est, quam commodior. Tametsi enim, agro ex montanae positionis ingenio non plane est sterili; laboriosa tamen ubereque indiget, si ad reddendam cum foenore sementem provocari debeat, laetificatione. Prata, per montium convallis hinc illincve sparsa sunt, graminosa ea, cum coelum favit, ac rei pecuariae opportuna. Oppidi⁴ domus pro ratione positus varie habet sparsas, neque ad vicorum seriem, quod fit alibi, inaedificatas. Civium profecto numerosa est multitudo, ac fere *Jólsvensibus* suppar, gentis et ipsa *Slavicae*, sed, quae inficeta utitur dialecto. Horum occupatio rusticatione partim absolvitur, partim plebeiorum opificiorum procuratione: quorsum referas cerdonum operas, sutrinas item, et alia ignobiliora opicia. In primis multum hic corii rubri subigitur, quod operarum magistri scite, et praeterquam reris, colore rubro tingunt, eaque demum merce non temendum quaestum faciunt. Quas merces subinde, cum id proximiorum urbium mercatus poscunt, equites cerdones isti, agminatim et gruum instar corio onusti, per collium montiumque calles *Rosnaviam, Leutschoviam,*

*Situs oppidi
Ratkó:*

*incolae Slavi:
eorum
occupatio:*

mercatus:

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales ² corr. ex faeminarum ³ de vicis ... dicitur add. sec. titulum partis II. ⁴ malim oppidum

et in moribus inurbanitas: *Eperiesinum, Cassoviamque cum cura deferunt. Mores incolis, tametsi cives vocari ament, crassi tamen sunt, ac fere inurbani, quod circa nativitatem liberorum, nuptias, atque funera in primis possis observare. Navum nihilominus genus est, in vitae genere, quod semel occupavit, sive rusticum sit, sive sellularium¹ quodvis aliud, procurando. In oppidi proventibus caupona est, quam nostri homines educillum dicunt, atque officina cerevisaria. Insunt et nobiles oppido, quorum illi, qui hinc ducunt originem, ab oppidi vocabulo cognomen *Ratkayorum* acceperunt: in reliquis gens est, *Trascoiorum*, qui sedem hic habent, ad omnem factam commoditatem. Caeteroquin, heris pluribus obnoxium est oppidum, quibus censum solvunt annum. Aedes sacra, et capax est, et solidi, neque inelegantis operis. Privilegia oppidi, quae prisci reges donaverint civibus, laudari audio, sed eorum tamen copiam adipisci nequivi. Quod forte nullum famae fuerit inpendium.*

fama privilegii.

ARTICULUS II.

DE

*Oppido Kővi.**Oppidi Kővi situs:*

Kővi oppidum, Ratkvia et Jósva †triangulari² unius milliaris intervallo disiunctum est. Slavis Kamenyani, Kővinium Latinis, dictum, a lapidibus nempe, quos ager forte suus familiares habet. Constat longo vico, quem gemina aedium series, non indecora, sed rustico tamen ritu magis, quam oppidano, conficit, a septentrione in meridiem fere procurrens. Copiose satis colitur, vivitque tota ea, quanta quanta est, multitudo, Ratkoviensi tamen exilior, rusticatione partim, partim opificiis. In primis student vino illi factitio, quod e polenta, igne, rustico artificio, educunt, ideoque caustum adpellant: quam demum mercem tenuiores incolae pedites dorso deferunt in vicos proximos, quamque possunt, divendunt, lucrose. Atque opplent sane totam fere comitatus partem inferiorem, infausto hoc potus genere: quin et infelicem hanc mercem ultra Tibiscum evehunt, qui sunt lucri adeptiores. Coniicias hinc, nullam fere domum esse, quae non ahenum educendo liquori damnando, vel simplici furnulo, vel officinae prorsus peculiari inaedificatum habeat. Feces, ab his operis residue, ad rem domesticam procurandam, locupletandamque saginae porcorum cum fructu adhibentur: ut sint omnino, qui credant, praecipuum oppidanis proventum ex hac liquoris noxii coctura, redire. Hinc est, ut damnosam in commune mercis eius procreationem, magistratus etiam provinciales secundarii, quasi non adversam, tolerent.³ †Certum est enim, annonae sit caristia†, quod evenit saepius, frumenti in primis, †increscere ea [p. 45.] non uno modo valentius†,⁴ quando tantum frumenti inutili hoc artificio, deteritur, quantum toti fere multitudini oppidanae sustentandae videtur sufficere potuisse. Adscriptum est oppidum iure priscoditioni Szent Regensi, eo, ut accepimus, infelix, quod cives immodicis fere operis tributariis, vetere instituto, distineantur. Ceterum incolae vix ab ingenio rustico in re minima dissident. Nam, et moribus sunt crassis, et inculta linguae Slavicae dialecto, et vivendi rationem, prorsus agrestem sectantur. Multum tamen in illa rerum angustia, quae eos domi adfligit, cum in agris colendis, tum in partibus aliis rei familiaris procurandis

incolae Slavirudes:

¹ corr. ex sellulare ² forsitan addendum est: *forma* ³ corr. ex tollerent ⁴ forsitan valentibus

collocant. Viros feminae aemulantur, atque aestate quidem opere distinentur agresti; dein vero textrinis potissimum opificiis: nam, sicuti aestate cannabim curare; ita hie-me fila solerter ducere, posteaque in lintea protexere, curae in primis habent. Quod ex linteis ipsis fere vestis tota est; si has excipias, quae lautiores nactae viros, vestem ab iis quoque accipiunt, pro rusticitatis modulo lautiorem. Interhabitant nobiles quoque rusticum istud genus. In his praecipui sunt, quibus *Frengō* cognomen obtigit. Liberalius hi et colunt et habitant, et, ut se *Hungaros* nobiles testentur, praeter *Slavica*, *Hungarica* etiam loquuntur. Habet oppidum inter proventus publicos macellum, cauponam, et officinam cerevisiarium. Quae, nisi essent, vix perdurare posset inops multitudo. Certe, huias cœ-revisia non uno praestantiae argumento *Ratkoviensi* praefertur, ideoque bibitur etiam †prodigiust, vel, si mavis dicere, adfluentius. Amniculo oppidum praeterlabenti, qui torquentे perennior est, tres sunt officinae; fundendo,² cudendoque ferro inaedificatae; quae tamen, quod nobilium sunt, nihil adtinent ad oppidanam multitudinem. Mineram tamen in huiate eruunt territorio. Dissidet a ditionis capite, *Szendrovia*, quatuor circiter milliaribus, quod sane cum molestia operariorum tributariorum coniunctum est: quando ad eas proficiscentes tantum intervallum pedibus emetiri remetirique coguntur. Silvae oppidi fere faginae sunt, rarius tamen glandis feraces. Ad celebritatem oppidi iura peculiaria, quae privilegia dicimus, referre debent. Quae, ut exstent ad posteritatem, eorum monumenta, suo tempore, animus est, adtexere.

feminarum¹
solerter in
ducendis filiis:

et conficiendis
linteis:

proventus
oppidi.

ARTICULUS III. DE *Vicis Processus Ratkoviensis.*

Copiosi hi sunt, et alii aliis positi opportunius. Horum quidam varie dispertiti sunt, et peculiaribus nobilium familiis adscripti, partim ad dominationes accensi. Quarum pars una *Derencsiana*, altera *Baloghiana* dicitur.

I. De vicis variorum

- 1.) *Mikolcsány*. *Hungarorum* colonia, et, quod mirere, in gente *Hungara*, †mulos† tolerante. Huc eos, credo, invitavit argillosus vici, quo circumdatur, ager. Quod rusticationem difficilem facit laboriosamque: nam praeter largam laetificationem, quae in annos singulos adspergi debet, ternis arationibus ager subigatur, oportet prius, quam ei segmentem colonus credidit. Habet querceta glandium quandoque feracia. Ceterum, ultra *Kővinium* insedit. *Vici variorum.*
- 2.) *Nasztray*, a *Slavis* cultus, agro modico. Cerevisia vici [...]³ bibiturque cum salubritatis encomio.
- 3.) *Gicze*, adhaesit amni *Jósvensi*. Incolunt vicum *Hungari*, quibus aedes quoque sacra est. Insignem facit gentis *Faiorum* commoda, quam isthic habent, †sedes†. Territorium ei obtigit lapidosum nimis, ideoque sterile. Incolae, praeter [p. 46.] rem rusticam,

¹ corr. ex *faeminarum* ² corr. ex *fudendo* ³ hic aliquid a copista omissum esse videtur

ficulneam quoque faciunt. Prata ei loco obtigerunt graminis, ideoque et foeniseciorum feracia. Student cannabi quoque. Fictilia, quae eduxere, *Zolnokinum* usque devehunt, et partim aere permutant, partim nobiliori frumento. Vicinus est priori.

Hi tres vici haeredium sunt familiae comitum *Pető*, et gentis¹ *Fay*: in *Gicze* autem partem aliquam familia quoque cognominis *Giczei*, iure aequa haereditario, obtinet.

4.) *Licze*, in vicinitate prioris consedit; sed eo tamen et agro opimior, et pratis. Hic quoque figuli degunt, sciti ii, ac solertes. Caret vicus silvis, quando montes eius petrosi sunt, glabrique; ideoque impatiens arborum. Mixtim a *Slavis* et *Hungaris* colitur, sedetque ad *Jólsvensem* amnem, itinere regio. Est ditionis *Szendrőiensis*, quae ad comites *Csáky* pertinet.

5.) *Deressk*. Hungari sunt coloni, ad rem sunt adtenti, quam rusticatione solerter procurant. Recedit ab amne *Jólsvensi* intra silvosos colles. Qui, cum annus amicus est glandi, fructu isthoc luxuriant. Ditionis eiusdem est.

6.) *Nandrás*, in *Kőviensi* vicinitate positus.

7.) *Turcsok*, et

8.) *Szirk*, eiusdem *Szendrőiensis* ditionis, intra silvosos colles dissentiens.

9.) *Rákos*, territorio ad rusticandum, satis idoneo. Est idem quoque ditioni *Szendrőiensis* adscriptus.

10.) *Fillér*

11.) *Répás*

12.) *Szásza*

13.) *Borosznok*

14.) *Wisnó*, vici omnes intra colles sparsi.

15.) *Félfalu*, elegans viculus, neque ad rusticandum inhabilis.

16.) *Szkáros*, priori multo potior, et pratis, et agris frumentariis. Dedit agnomen genti *Farkas*, ut de *Szkáros* nuncupetur. Cui tria hic sunt praetoriola. In primis valet, peponum proventu, quos sollicite educant coloni *Hungari*. Septem hi retro vici familiarum sunt *Farkas* de *Szkáros*, *Soldos* de *Runya*, *Hamvay* de eadem, *Darvas* de *Hamba*, et *Sándor* de *Hamba*.

17.) *Alsó-Falu*, eadem vallicula consedit, estque opportunitatibus priori fere opimior. Colunt vicum *Hungari*, quibus eximia est ad venandum commoditas, peponum item, insigne seminium.

18.) *Mellék*, retracto ad *Jólsvensem* amnem situ, insedit orientali fluvii margine, intra montes quercetis obsitos, quae ubere glandis fructu luxuriant, cum annus favit. Alit oves, fere praeter *Hungarorum*, qui vicum colunt, consuetudinem. Medio vico fons est, multarum laudum. Nam, et perennis est, uberque, et ferventissima simul aestate gelidissimus. Possessores tam insignis vici sunt: *Burma*, *Barócz*, *Divini*, et *Abáts*.

II. De vicis dominationis *Derencsiana*e, quae et *Baloghiensis* dicitur PROOEMIUM

Gens *Derentsiana*, tota olim *Hungaria*, et bello, et pace fuit celebris. Cui emortuae successere *Lorántfyi*, *Bakosii*, *Dobosii*, *Hambayii*. Partem praeterea bonorum aliquam familia *Széczy*, et *Franciscus †Veseléczij*² obtinuit, quae demum, et his, vivere desinentibus, in-

¹ corr. ex *gemtis* ² erronee pro *Veselényi*, incertum, utrum auctoris an copistae vitio

dulgente LEOPOLDO MAGNO, in comitis *Stephani Koháry* potestatem venit, iamque ad comitem *Andream Koháry* adtinet. Tractum hunc eundem, et *vallem Balogh*, seu Hungarice, *Balogh-Völgy*, ad duo milliaria protensam, non iniurie dicunt. Iam, ut vicos recenseamus,

- 1.) *Derecseny*, vallis caput, et natalibus gentis cognominis memorandus. Recedit *Rima-Szombatino*, uno in aquilonem orientalem milliari. Ager, vico [p. 47.] admensus, si quis alias, foecundus, pullus, resolutus, et ad rusticandum, prorsus commodus: quin et prata divitum sunt foeniseiorum. Colitur ab *Hungaris*, prisci moris, et rerum suarum satagentibus.
- 2.) *Esztrény*, vicus modicus, *Derecsényio* dextrorum adsitus, eiusdem cum *Derecseny*, et agri, et incolarum indolis. Habitant eum *Hungari*, avitorum institutorum tenaces.
- 3.) *Lukovistye*, intra colles, situ plano repositus. Obsidetur silvis quercinis, †atque†¹ glandiferis. *Hungari* sunt coloni.

- 4.) *Hrußdo*
- 5.) *Sztriss*
- 6.) *Babalúška*
- 7.) *Kiete*
- 8.) *Baradna*
- 9.) *Dobrá-Patak*
- 10.) *Róna-Patak*
- 11.) *Poprócz*
- 12.) *Volom*
- 13.) *Zdichawa*
- 14.) *Krakowá*
- 15.) *Gerlicze*
- 16.) *Bisztrá*
- 17.) *Otoszká*
- 18.) *Ratkó-Lehota*
- 19.) *Ujvár-Sár*
- 20.) *Szuha*
- 21.) *Lipócz*
- 22.) *Sziliske*

Hi omnes vici sunt extra vallem *Balog*, varie dissiti.

- 23.) *Ispány-Mező*.
- 24.) *Balowo*, in occidentem, ad duo milliaria sepositus, agro praeterea capaci et laudabili praeditus. Habet fodinam, lapidum molarium, quos, praeter morem, *Hungari* effodiunt, huiates nimirum coloni.
- 25.) *Gesztes*.
- 26.) *Budyik falva*, et *Padár*, vici sunt, rei apiaiae, in primis studiosi. *Padár* Hungarorum est colonia, eaque eo memorabilis, quod *Lutheranos* unico isto vico, *Hungaros* quidem, alat. Distat *Balowo* uno, trans montem, milliari, eodemque intervallo *Rima-Szombatino* diremtus.
- 27.) *Alsó-Balog*, ab *Hungaris* habitatur, et, cum agro frumentario valet, laetificationis haud indigo, ita pratis divitum foeniseiorum praeditus est. Vitem tamen, sive incolae ipsi, qui alias *Hungari* sunt, sive agri ingenium respuit.

¹ lectio incerta

- 28.) *Papocs*, vicinus priori, neque tamen aequalis. Est haeredium familiae *Hatvány*.
 29.) *Felső-Balog*, vicus, hac ora facile frequentissimus, idemque agro frumentario, vite pratisque extra modum percultus. Habet silvas quoque glandiferas, hinc, et praestantia porcorum valet, et numero, saginaque. Ab hoc vico, et cognomine arce, quae pridem in ruderibus iacet, tota haec vallis nomen accepit. Est in vico cerevisaria officina, sed herilis ea, et redditus eximii. Ceterum incolae, causticum, seu vinum illud factitium, amant destillare, quod demum passim venum devehunt, ac mella, loco eius, mercantur.
 30.) *Meleg-hegy*, tenuis omnino vicus, sive agrum spectes, sive colonos, qui *Hungari* sunt. Adsidet ab oriente *Balovo*, milliaris admodum quadrante.
 31.) *Perjecse*, extra vallis *Balogiensis* terminos positus.
 32.) *Uza-panit*, vicus familiae cognominis, *Uza*, gentilitius. Castellum huius, toto hoc comitatu, commodissimum esse perhibetur, quod olim familia *Andorjásy* possedit: nunc in potestate est *Sz. Miklósi*, qui idem novis, iisque elegantibus substructionum accessionibus laetus reddidit. Moles totius aedificii in quadrum educta est, atque gemino cellario, eoque capacissimo substructa. Vicus omnium facile opportunissimus. Heri[p. 48.]les piscinas habet tres, cerevisiarium item officinam; furnos praeterea laterculis urendis tres, qui hic copiosi fiunt, et ab heris ad alia sua bona devehuntur. Ager frumentarius ne cogitari quidem potest commodior. Vineas, quas studiose colunt agrestes, habet eximii, et supparis *Balogiensibus* seminii, ideoque fructus etiam, si annus concordaverit, praestantis. Hactenus de *Processu Ratkoviensi*.

MEMBRUM III.

DE

Processu Serkiensi.

PROOEMIUM

Nomen a vico *Sarke* accepit, copioso eo, et ad oppidi modum frequentato. Tenet is oram fluvii *Rima*, decurritque pone fines *Comitatus Kishontensis*, usque dum in *Provinciae Borsódiensis* collimitio desinat. Iam, quid in eo memorandum sit, dispiciamus.

S Y N O P S I S.¹

<i>Oppidi Rima Szécs, nominis origo: et situs: opportunitates: equestrium praecipue nundinarum celebritas: earundemque celebrandarum termini.</i>	<i>Sect. I.</i>	<i>Arx Várgede Kubinianorum haereditaria: positu quo? fata eiusdem arcis: historia capitanei eiusdem arcis Kubinii cum Turca dimicantis.</i>	<i>Sect. II.</i>
<i>De viciis Processus Serkiensis. ... Sect. III.</i>			

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales

SECTIO I.

DE

Oppido Rima-Szécs.

Non frustra *Rima* fluvii praenomen adscivit oppidum. Nam orientali eius ripae opportune insedit, situ quidem elevatori, plano tamen, et praecipuae amoenitatis. Ager oppido circumfusus, et admensus, ultra, quam reris, foecundus est, ac omnis frumenti generis, tritici praecipue, eximie ferax. Pullo is est habitu, resoluto, neque impedito salebrarum quovis genere. Certe, vastitatis maioris est, quam pro oppidanorum numero: quippe qui, temporum bellorumque iniuriis, pridem ad paucitatem redacti, vix quadraginta domus habitant. Ad agri eam laxitatem, ac praestantiam, silvarum accedit commoditas, quae, quia quercinae sunt, praestant pro annorum ratione uberem glandium proventum, porcis, ex more regionis, in primis saginandis. Ager, quem laudavimus, frumentarius, utroque amnis *Rima* latere diffunditur, estque lapidum prorsus expers. Id mirere, in tanta agri affluentia, praestantiaque, ad vici modum degeneravisse oppidum, olim copiosum extra modum, et incolarum frequens. Sed, ita¹ sunt locorum, per *Hungariam*, fata, ut, si semel desciscere coeperunt, a flore pristino, vix ea ulla unquam ope, ad pristinum habitum, revocare queas. Sane *Rima-Széts*, ex *pristino* decore illo, nihil superat amplius, quam nundinarum praecipue et equestrium, insignis quaedam celebritas. Integra enim hoc numerosaque armenta, ex *Transylvania* partim, partim campestri *Hungaria*, venum adpelluntur: hinc armentarii illi institores, quibus moris est, lucrum ex pecuario quaestu facere, solerter huc adcurrunt. Quod et cum equis faciunt, ad rem adtentati, ex intimiori saepe *Transylvania* adpulsi.² Habentur autem mercatus hi utroque oppidi fine, sed septentrionali praecipue, idque diebus B. *Georgio martyri*, *Corpori Christi*, et *Michaëli archangelo* festis: quae opportuna sunt tempora, ad pellenda, pabulandaque pecudum armenta. Dissidet tñhinc³ *Rima-Szombatino*, uno in meridiem milliari.

*Oppidi Rima
Szécs, nominis
origo:
et situs:*

*opportu-
nitates:*

*equestrium
praecipue
nundinarum
celebritas:*

*earundem
celebrandarum
termini.*

SECTIO II.

DE

Arce Várgede.

Fuit olim arx haud ignobilis, *Kubiniorum* haerediis adscripta, eorumque sede nobilitata. Insedit monti glabro, et siticuloso, super vico cognomine, eo opportunius, quod nullus circumquaque collis caput adrigat; plana contra ea regio, arcem amoeno spectaculo circumfundat. Moles [p. 49.] subtractionum modica quidem fuit; sed, pro temporum ingenio, sic satis munita, cum adversus latrunculorum, tum contra apertorum hostium insultus, tenebaturque herorum *Kubiniorum* praesidio. Qui et praefecturam

*Arx Várgede
Kubinianorum
haereditaria:ⁱ
positu quo?
fata eiusdem
arcis:*

¹ malim ista ² corr. ex adpulsi ³ forsitan hoc

ⁱ In margine super notam istam haec leguntur: „vide decretum”; quidnam autem decreti hoc loco inspici debeat, ignoramus. Certe, fieri quidem potest, ut Belius in decretis publicis nomen arcis Várgede inquirere voluerit, num de eo mentio quaelibet in iis fieret, sicuti etiam in notitiis aliarum arcium decreta ad eas arcis pertinentia citare illi mos fuit. Si ita, haec verba sibi ipsi ad memorandum denotavit.

historia capitanei eiusdem arcis Kubinii cum Turca dimicantis.

arcis administrabant. Relatum accepimus, ea virtute animisque fuisse praesidiarios, ut non una impressione, nihil dubitarint, vicinos *Turcas*, atque *Filekienses* potissimum fatigare. Quocirca irritati hostes, non ante quieverunt, quam arcem interceptam, redigerent ad incitas. Primo ergo omnium, *Kubinium*, arcis ea tempestate praefectum, capitaneum nostri dicunt, *Turcarum* quidam, ad singularem pugnam ex arce prolicuit. Ille vero, in arenam descendere nolle, turpe et indignum viro militari ratus, nec quidquam uxore et praesidiariis deprecantibus, sumto generosioris vini haustu, ex arce, eques degreditur in palaestram, dataque mutuo fide, cum hoste eques concurrit. Repetebatur semel iterumque irrita concursio, cum *Turca*, sive celeritate, sive digladiandi artificio, *Kubinio* potior, frameam nostri retundit, et infelici ictu, caput simul aufert: quo, uti in more fuit *Turcarum*, in victoriae testimonium, secum accepto, cadaver praesidiariis et uxori condendum, reliquit. Aiunt, dira quaeque marito imprecantem uxorem, quod a singulari afferre non necessaria hac pugna, se retentari passus haud sit, maritum in campum usque Martium fuisse comitatam, eoque maleficio, uti omnium ferebat opinio, promeruisse, quod strenuus alioquin ac militaris plane vir, *Kubinyius*, pugnam hanc funestam pugnare debuerit. *Turcae*, orbitatem hanc arcis, in rem suam versuri, lenta primum obsidione eandem claudunt, mox, cum nihil se proficere viderent, totis viribus in eam oppugnandum incumbunt. Diu labor is oppugnationis, ringente hoste, quod ad vilem hunc nidum fortuna sua haeresceret, extrahebatur: cum senatu bellico decrevere, ut, quaqua ratione possent, sive dolo, sive impetu, arcem sub iugum mitterent. Acuit hanc contentionem hostium, quod per transfugas cognoverint, praesidiarios, sicuti commeatu omnis generis adfluere, integrumque adhuc gregem ovium in arce habere; ita animis non modo non deficere, sed novis etiam in dies, spiritibus sumtis, se ad defensandam porro acriter stationem hanc suam, incendere. Itaque eo magis ferocire *Turcae*, et ultima quaeque in perniciem praesidiariorum comparare. Quo viso, cum dubia, imo nulla superesset spes, arcem adversus crescentem *Turcarum* exercitum, molitionesque eorum insanas, servari posse diutius; in commune unanimiter consulunt, arce, rebus adhuc integris, decendum, paciscendum cum hoste, ut in columibus abire liceret. Quod et ita evenit. Et praesidiariis quidem fidem haud gravate servaverunt *Turcae*; sed arcem ingressi, id operam dederunt, ut pertusis passim arcis munitionibus, praetoriis autem desolatis, in rudus, quantulamcunque molem, verterent. Multum, hac strage, cladeque arcis, toti circum regioni damni illatum est. Fuit enim, non heris modo *Kubiniis*, sed toti circum multitudini, quoties res fuit trepida, perfugio, qui huc uxores liberosque, et reculas quasque alias deportabant: quod postea, ubi arcis munitiones praesidiumque deturbata sunt, sperari haud poterat. Ferunt adhuc in arce, cryptam et epitaphia *Kubiniorum* superare. Quod sane in tanta hostium malignitate, fere miraculi modum haberet.

SECTIO III.

DE *Vicis Processus Serkiensis.*

Elegans hic, amoenus fertilisque processus, multo et commodior redditur, [p. 50.] et tota provincia utilior, quod copiosis vicis frequens est. Hi quales sint, videamus.

- 1.) *Sajó-Púspeki*, ex positionis habitu, quod *Sajóni* fluvio adsedit, pronomen ei enatum est, cognomen autem ab archiepiscoporum possessione, quae ad eos prisco iure pertinere dignoscitur. Agro est amplo, et pingui, atque omnis generis sementi benigno, quo pepones referas, qui hic non mole tantum, sed et sapore proficiunt. Pratis gaudet amplis, et uberrimorum foeniseiorum. Positu, quem diximus, elevatiore est ad occidentalem *Sajónis* ripam, qui hic, pleno iam alveo, post *Rimam*, et *Balog* absorptos, exundantior delabitur, estque ultra, quam reri possis, piscosus. Ager frumentarius, quem nunc laudavimus, gemina valle, eaque commoda, continetur, quae¹ hinc atque illinc querceta obsident, et pomaria. Coloni *Hungari* sunt, solertes ii quidem agricolae, et, qui non rem modo frumentariam, pecuariamque adcurant, sed apum simul extra modum sunt studiosi. Mola frumentaria, fluvio *Sajóni* instructa, ex indole amnis, perennitatis habet laudem.
- 2.) *Welkene*, ad confluentem *Rimae* et *Sajónis* citeriorem ripam sepositus, priori quidem tenuior, sed agro consimili praeditus, et eidem ditioni archiepiscopali adscriptus. Curant incolae, cum rem pecuariam, porcorum saginam in primis, tum et apiariam. Nam, pulchre et cum fructu, in agro *Welkenensi* proficiunt. *Sajó-Púspeki* ad passus mille in septentrionem disiungitur, estque eius, quantum ad ecclesiam adtinet, filia.
- 3.) *Szent-Simon*, in occidentem ab amne *Rima*, medio fere milliari recedit. Vicus, si quis aliis, ad rusticandum, unice commodus, sive agrum frumentarium spectes, planum eum, pinguem, et tenui rivo irriguum, sive silvas glandiferas. Ergo, et *Szent-Simonensibus* curiae est porcorum sagina; sed curae etiam est apium foetura fructuosa. Delectatur præterea vici vulgus vini factitii, quod causticum dicunt nostri, coctura. Est haeredium comitum *Csáky*, ab *Hungaris* inhabitatum.
- 4.) *Alsó-* et
- 5.) *Felső-Hangon*, in angusta valle, et rivo modico irrigua, sepositi: siticuloso ideo positu, et, depressis passim puteis, adaquando pecori necessariis, instructi. Silvae vico obtigerunt glandiferae; ager laetaminis haud indigus. Distat a priori medio in occidentem milliari, estque *Hungarorum* colonia.
- 6.) *Harmatz*, aequalis situs, itidemque siticulosi. Rus ei est pingue, silvarumque glandiferarum. Habet *Hungaros*, non minus copiosos, et in omnis generis rusticatione solertes. Amant et hi apum foeturam: quippe, uti tota hac vicinitate, ita apud *Harmatzienses* quoque fructuosam.
- 7.) *Simonyi*, insignis vicus, et cum agri frumentarii præstantia, tum in primis copia pabuli memorandus. Profecto, nihil in territorio vici, ad commodissimam rusticationem, possis desiderare. Quam hic² coloni *Hungari*, solerter faciunt. Irrigatur tenui rivulo, atque solibus aestivis facile vadescente.
- 8.) *Serke*, is vicus iste est, qui toti processui nomen communicavit, estque, uti diximus supra, colonis ad modum oppidi frequens. Insedit ad *Rimae* latus orientale, loco plano, quique agrum frumentarium nactus est præstantissimum. Itaque hoc dant operam inquilini, ut ne desidia possint accusari, suntque ideo agricolatores, ad rem adtentii. Silvarum præterea utraque *Rimae* diffusarum margine insignis vico est copia, qui occasionem sufficient, cum saginandis porcis, tum alendis pecudum armentis, per silvarum calvities pabulosas. Sedem hic olim habuit *Adamus Vay*, priscae [p. 51.] nobilitatis

¹ malim *quas* ² hic erronee iterum descriptum del. a nobis

vir, omni opportunitate instructam.¹ Nam, et vivarium opportuno loco circumseperat vallis, ubi cervos, damas, leporesque alebat, ad quamvis occasionem, quin et animi caussa deiiciendas, et pomaria fructuum selectissimorum, graminosa ea, et dimanantibus fonticulis, luxuriantia. Sed hac eum felicitate, et insigni oppido praetorio, *Francisci Rakóczii*, cui mordicus adhaeserat, neque ab eo passus est se divelli, factio, exturbavit. 9.) *Darnya*, confinis priori, et laxo territorio, sive agrum [...]² spectes. Colunt vicum *Hungari*.

10.) *Détér*, antegresso³ illi vicinus. Insigne hic praetorium herus habet. Vicus agro circumdatus est fertili, et ad rusticandum unice idoneo; reliquam planitiem quercta insederunt, quod et ad *Darnyam* observare possis. *Hungari* et hic colunt.

11.) *Gesztéte*, rure itidem laxo, et omni ad rusticandum commoditate praedito circumsensus. Secedit a *Rima* ad bis mille passus in orientem.

12.) *Fayti*, exiguus viculus, neque tamen ad rusticandum inhabilis. Insedit in confinio *Comitatus Neogradiensis*.

13.) *Almág*, intra silvas repositus, loco siticuloso quidem, sed qui agrestes commode possit alere, si rerum suarum sint satagentes.

14.) *Csőreg*, familiae *Fay*.

15.) *Csaba*, ditionis *Hajnáts-Kőiensis*.⁴

16.) *Schütt*, *Filekiensis* dominationis.

17.) *Guszuna*, intra quercta dissitti, et tenuibus praediti opportunitatibus.ⁱ Iste tamen gaudet agro pingui et fertili, estque *Osdyanensibus* confinis, et ditioni *Filekiensi* accensus. Singulos *Hungari* colunt.ⁱⁱ

18.) *Balog-falva*, Hungarorum colonia. Habet non minus agri frumentarii, quam glandiferarum silvarum opportunitates, pertinetque ad dominationem *Filekiensem*.

19.) *Majom*, adscribitur ditioni *Hajnács-Kőiensi*,⁵ gaudetque commoditatibus, tum agri frumentarii, tum silvarum glandiferarum. Colitur ab *Hungaris*.

20.) *Gőmöry*, dives vicus est, et, sicuti pingui, ita laxo territorio situs est cis *Rimam*, ad milliaris fere divortium. Censemur in *Kubiniorum* potestate.

21.) *Vár-gede*, in radice montis, cui arx supra descripta insedit, positus. Vicus, omni, ad rusticandum, opportunitate, instructus: certe, praeter vitem vix desideraveris quidquam. †Ager frumentarius, silvae faginae, et late protensa versus *Guszunam*, et *Ostyán*; †contra, quae ad *Feredum* vergunt, plana sunt omnia et silvis nuda. Ad arcis pedem, eximiae sunt acidulae, tantae efficacitatis, ut nasum terebrent lacrymasque proliant, avide bibentibus. Hinc piscina longe lateque ad lacus modum diffunditur, piscibus omnis generis et flutis, fulicibus item hospitalis. Colitur, dum haec scribimus, ab emerito vice-comite *Gőmöriensi*, *Emerico Kubiny*, †quorum illi† versus arcem sunt aedes. Habet ad venandum commoditatis multum. Id tota vici positione damnes, quod fluvio careat.

22.) *Kere-Gede*, priori, et situ vicinus, et nominis similitudine cognitus. Spectat ad *Hainács-Kőensem*⁶ dominationem.

¹ corr. ex *instructa* ² hoc loco, aut ante voculam *sive* aliquid a copista temere praetermissum esse suspicamur ³ corr. ex *antegraesso* ⁴ *Hajnáts-Kőiensis* corr. ex *Hajnáts-Kőjensis* ⁵ *Hajnács-Kőiensi* corr. ex *Hajnács-Kőjensi* ⁶ *Hainács-Kőensem* corr. ex *Hainács-Kőjensem*

ⁱ *Haec quidem verba, ut appareat, non solum ad Guszunam, sed vicos etiam tres priores pertinent.*

ⁱⁱ *Vide notam nostram priorem.*

- 23.) *Teled*, aliis *Fered*, *Rimae* fluvio adsidet ab occidente, cui fructuosam habet instru-
ctam molam. Laxo, foecundoque agro, utroque fluminis latere circumfunditur. Hinc
eximum agricolationis incolis studium; copiosissimae eis sunt silvae ab aquilone, sicuti
laxa planities versus orientem. [p. 52.] Est in haerediis arcis *Hainács-Kő*, quae a baroni-
bus *Vécséi* possidetur; quibus insigne hic est praetorium, in quo amant diversari. Ager,
tametsi undoso amne, et, ad exundandum facili, irrigetur, sic satis tamen indemnus est.
- 24.) *Pál-falva*, versus *Vár-gedam*, ab amne *Rima* in mediterranea sepositus. Hic *Törökio*,
viro praenobili, sedes est: nam ad eum, et *Dorokffios* tota possessio adtinet. Ager consimilis
vicinis; neque desideres querceta, quibus et amplis, et glandium feracibus circumsidetur.
- 25.) *Jánosi*, ad orientalem *Rimae* ripam, medio, inter *Rima-Széts*, et *Rima-Szombat*, iti-
nere consedit. Vicus elegans, et, cum silvarum copiosarum, tum agrorum etiam, quo-
rum laus haec praecipua est, quod laetamine non indigent. Colitur praecipue a nobilibus.
Hinc *Jánosi* ille prodiit, cuius incuria *Filekinum* periit.
- 26.) *Szútor*, uno a *Rima*, in orientem milliari, secedit. Ager ei obtigit, ad agricolan-
dum perquam¹ opportunus, quem silvae quercinae, suis locis, commode interstingunt.
Positu, cetera, siticuloso est, et pertinet ad arcem *Balog*. Colunt eum, sicuti et priorem,
Hungari.
- 27.) *Dobócza*, vicus, non minus elegans, quam copiosus. Agro est pingui, silvoso, et fe-
raci glandis. Coloni sunt *Hungari*, qui strenue isthic agricolantur. Egregia vico est, ad
agricolandum, commoditas.
- 28.) *Czákó*, proxime a *Rima-Szombato* consedit in orientem: vicus omnino praeci-
puus, et, cui, quod ad commodam rusticationem, necessarium esse credideris, †^{haud}
quidquam² facile deficit. Ager pulchre diffusus, gleba resoluta et pingui; silvae copio-
sae; pascua per opaca nemorum luxuriantia. Student agricolae, qui sunt *Hungari*, apibus
praecipue. Est ditionis *Balogiensis*.
- 29.) *Ivány*, exiguis quidem vicus, neque tamen deteriore, quam prior ille, habitu. Ditionis
eiusdem, et familiae *Monoki*.
- 30.) *Csiss*, priori confinis, habetque omne id, quod est ad agricolandum necessarium:
nam et agro gaudet, et silvis. Operantur incolae apibus praecipue. Est gentis *Csicseny*.
- 31.) *Ujfalú*, copiosior, quam duo priores, vicus, inter quercetorum silvas, commoda val-
lecula repositus, atque earundem, quae sunt reliquorum, opportunitatum. *Hungari* sunt
coloni, apibus et ipsi dediti: ditionis *Balogiensis*.
- 32.) *Siph*, eodem tractu repositus, sed iisdem etiam, quo priores, praeditus commodita-
tibus. Elegans est colonia, et copiosa. Adtinet ad arcem *Balog*.
- 33.) *Tamásy*, suppar prioribus, et ex situ natura, ad rusticandum commodus. Quod et in
rem suam vertunt coloni, quorum aliqui, ultra agricolarum modum, et regionis consue-
tudinem, omnibus opibus adfluent, haud spernendis. Laetatur, cum reliqua rusticationis
operis, tum foeniseciis, silvis caeteroquin undeaque obsessus. Accensetur arcii *Balog*.
- 34.) *Alsó-Bátka*. Nihil hic deest, quod rusticus ad commode agricolandum queat de-
siderare, sive agrum frumentarium species, sive prata, silvasve, quae glandiferae sunt,
et saginandis porcis opportunae. Foenisecia certe inexhausta sunt. Rivus, haud egenus
aquarum, agrum vici irrigat, sed et foecundare creditur. Familiae *Bakos* et *Orlay* posses-
sionem, iure suo sibi vindicant.

¹ corr. ex *per quam* ² add. a nobis

- 35.) *Uray*, sub silvas orientem versus reiectus. Gaudet opportunitatibus, quas circa vicos reliquos laudavimus. Est in potestate familiae *Bolyky*. [p. 53.]
- 36.) *Jene*, exiguus vicus, haud tamen destitutus omni ad rusticandum commoditate. Est familiae *Jenei* gentilitius, sed cuius *Balogiensis* etiam ditio partem aliquam capit.
- 37.) *Jeszte*, priori suppar, gentis *Joots*.
- 38.) *Péterfalva*, eiusdem habitus, familiae *Kemény*.
- 39.) *Egy-házas-bást*, commodus vicus, agro circumquaque *Neogradensi* circumfusus. Fertur incunabula dedisse, nobili apud *Neogradenses* familiae *Bástiorum*. Alioquin ad *Mariássios*, et *Nátkaios* adtinet.
- 40.) *Szavár*, vicus insignis, et cum agri frumentarii, tum silvarum dives. Pertinet ad familiam *Thór*.
- 41.) *Déna*, vicinus priori adsedit, earundem fere opportunitatum, sed ditionis *Lorántffiorum*.
- 42.) *Kis-falut*, nominis omen habet, quia exilis vicus est. Pertinet ad familias *Kusza* et *Tar*; quin et familia *Kis-Faludiorum* colere perhibetur in vico. Quae tamen cum gente *Comitatus Castriferrei* *Kis-Faludiorum* confundenda haud est.
- 43.) *Bellény*, eiusdem propemodum sortis cum priori, familiae hinc denominatae *Bellényiorum* proprius.
- 44.) *Ratnód*, vicis hac ora mediocribus accensendus, estque familiae *Hamvay* prisco iure adscriptus.
- 45.) *Mártony-Falva*, earundem, †quae prior†, commoditatum, adtinetque partim ad arcem *Balogh*, partim ad familiam *Balajty*.
- 46.) *Czomporháza*, confinis *Mártony-Falvae*, et opportunitatum haud contemnendrum. Censemur in potestate familiae *Monoky*.
- 47.) *Rakottyás*, et positu, et commoditate priori similis, familiarum *Jákoffj*, et *Usa*.
- 48.) *Czenteháza*, eodem positu, familiae *Bodza*.
- 49.) *Dulyháza*, familiae *Farkas*.
- 50.) *Barziháza*, ex nimia cum prioribus vicinitate, trahit quidpiam de qualitate agri earundem. Adscribitur familiae *Hethi*.
- 51.) *Zádorháza*, vicus armentosus, extra modum opportuno agro, et, cum ad faciendum sementem, tum foenisecia procuranda, idoneo, gentis *Morótz* proprius.
- 52.) *Czikóháza*, egregiae positionis vicus, optimarum item opportunitatum. Adtinet ad familiam cognominem *Czikó*.
- 53.) *Felső-Bátka*, haereditas est *Czikóiorum*,¹ elegans sane et dives vicus. Habet hic possessionis quandam modum, et *Bornemisza*, gener *Szent Miklósi*, qui et praetorium isthic excitavit, et officinam cerevisiariam, rationibus suis velificantem.
- Atque hi sunt ditionis *Derencsiana*, sive arcis *Balog* vici, in quibus nihil temere desideraveris, ita sunt commode positi, et agricolationis fructuosae. Praeter rem frumentariam enim, pecuariam, saginam item porcorum, rem praecipue apiarium studiose curant, multumque adeo, et mellis producunt, et cereae.

¹ *Czikóiorum* corr. ex *Czikójorum*

MEMBRUM IV.

DE

Processu Putnokiensi.

Processus Putnokiensis secundo amne *Sajó*, in orientem ad duo milli[p. 54.]aria decurrit, ac terrenum rustico habet commodo. Nomen trahit ab arce *Putnok*, quam nunc exhibebimus.

SYNOPSIS.¹

<i>Arx Putnok: a comite Volffgango Sörenyi aedificata: a Turcis adtrita. Sect. I.</i>	<i>Oppido Sajó-Gőmőr nomen enatum ab amne Sajo: situs eius: opportunitates:² incolae Hungari, et modus vivendi..... Art. III.</i>
<i>Situs oppidi Putnok: heri hodierni: opportunitates. Art. II.</i>	

SECTIO³ I.

DE

Arce Putnok

Metropolis una cum cognomine oppido est totius processus. Hinc eidem, et nomen impertivit, uti nunc diximus. Arx ipsa amni *Sajó*, loco editiore adsedit, ripa orientali, estque antiquo ritu, robustis substructionibus educta, fossa item, laxa profundaque⁴ adversus orientem in primis, qua est oppugnationi obnoxior. Ad solem occidentem arcis praetorium cum munitionibus commissum est, habetque fenestras, in eam plagam prospicientes. Septemtrionale et meridionale stabulis hinc, illinc mansionibus militum, atque aedibus familiaribus insidentur. Orientale latus sacra aedicula occupat, quam a fundamentis eduxit Comes *Wolffgangus Sörény*, quippe arcis, suo iure haeres, et dum haec commentamur, *Provinciae Gőmőriensis* supremus comes. Area, quae his aedificiis intermittitur, fere rotunda est, amplitudinis mediocris, et quae vix explicando exercitandoque militi praesidiario sufficere poterat. Praetorium fastose olim instructum fuit, quod tamen *Turcarum*, cum arcem in potestate habuerunt, maleficio, ultra modum adtritum fuit, iamque vix reri possis, quam sit tenue; restauratum tamen quomodocunque ab laudato comite *Sörény*, ut nec eum, dum hic diversatur, hospitii pudere possit, nec hospites, quos forte habet, offenderet. Qua ad occiduum solem vergit arx, fossa ei praetenditur, lata ac profunda, cui pons sublicius impositus est, qui ad portam dicit, et ipsam ponte versatili instructam. Universae⁵ moles arcis interior tota, alto crassoque muro circumcingitur. Olim, cum viciniam hanc *Turcae* infestam redderent, acri *Hungarorum* praesidio custodiebatur, et quod amabant, tum frequentes in hosticum impressiones suscipere, tum praedas agere per eas etiam oras, quae securae a *Turcis* duraverunt hucusque,

Arx Putnok:

*a comite
Volffgango
Sörenyi
aedificata:*

*a Turcis
adtrita.*

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae autem aliena manu margini adscriptae sunt ² corr. ex *opportunitates* ³ recte: *articulus* ⁴ corr. ex *profundaeque* ⁵ corr. ex *universi*

†[...]†¹ idem istud praesidium insolito² tunc dicterio locum fecit, ut *Putnoki Rondgyos* diceretur: quod, tametsi, qua se dabat occasio, rapinis, et apud hostes, et apud *Christianos* indulgeret, miles tamen eius lacer semper esset, et cultus negligentissimi; reliqua lareatissimi, ubi cum hoste congregendum erat, milites, et non una passim edita clade nobiles. Quam eorum virtutem ne inultam permitterent *Turcae*, occasione perpetuo imminebant, dum se ea post captam a *Turcis* infausto suorum casu *Dedesam* <obtulit>.³ Primo enim, exusta late circum regione, infinitum pene hominum pecudumque numerum abegere, eodem impetu horrendo, et populando, *Putnokium*, armis et animis infestis, veniunt, idque vix tridui spatio lenta obsidione incingunt, cum imbellis arcis praefectus, *Michael Temesy*, hostium minis perterritus, tametsi nihil ei in arce deerat, quod ad rem strenue gerendam requirebatur, arcem *Turcis* deditione permittit, id unum pactus, ut se, praesidiarumque militem, tutos abire permitterent. Eo facto, dici nequit, quantus terror ac trepidatio, totam *Provinciam Gőmőriensem* percelluerit, quippe cui nulla toto *Sajónis* tractu, per quem liberum est iter, arx alia fuerat, quae hostem reprimere, saltem remorari a caede et devastatione regionis potuisset. Et fuit omnino *Putnokii*⁴ hic interitus, multo sanguine, toto eius collimitio foedatus. Nam *Turcae*, occasione hac usuri, non diu [p. 55.] ad *Putnokum* haesere, sed, vibratis iterum armis, sanguinolentam suscepereunt excursionem, et terrorem ulterius protulerunt, atque, nemine obsidente, multa minora ignobiliaque castella <occupaverunt>,⁵ in quae numerosi mortales confugerant, quod se, coniuges liberosque suos, illic tutos permansuros crediderant; quod tamen, quia aliter casurum animo praeciperent, illinc mature iterum diffugiunt, castellaque peculis miserae plebis offerta, post se relinquunt. *Vadászium* profecto, *Monachiumque*, †quae†⁶ expugnatae⁷ sunt, flammisque deletae,⁸ capto *Michaele Monachio*, †et† viro, pro more gentis militaris nobili: qui postea haud exigua vi auri se in libertatem adseruit. Itum deinde est pari feritate, et cladibus *Bátorum*, *Finkam*, *Foroatum*, *Gestriliam*, quae cum defensoribus vacua essent, direptis, quae intus erant, reculis, tectis ignem subiecerunt. Ita tunc una clades trudebat aliam! Haec anno MDLXVII. evenisse, quidam memoriae prodiderunt. Quando vero in *Christianorum* reciderit potestatem, vix possis definire; id extra dubium est, haud diu arcī⁹ *Turcas* donatos fuisse, quum, in sanctionibus anni MDLXXVII. iam *Putnok Christianis* paruisse, dignoscatur, quod ad eius et arcis *Balog* gratuitos labores *Comitatus Gőmőriensis* ordinetur. Iam solius possessoris comitis *Sőrény* cura sarta¹⁰ tectaque adservatur; ceteroquin praesidio omniq[ue] militari instrumento dudum orbata.

ARTICULUS II.

DE

Oppido cognomine Putnok.

Situs oppidi
Putnok:

Subsitum id est,¹¹ arcī adnexae, at declivius multo positum. Init a porta arcis, quam in occidentem spectare diximus, et versus amnem *Sajónem* gemina aedium serie decurrit. Humiles eae sunt, et ex more regionis, quomodo cunque materiatae, intectae autem

¹ nescio an etiam hic aliquid a copista praetermissum sit ² corr. ex *inolito* ³ add. a nobis ⁴ corr. ex *Putnoky* ⁵ add. a nobis ⁶ hoc vocabulum superfluum hic esse videtur ⁷ corr. ex *expugnate* ⁸ corr. ex *deleta* ⁹ rectius *arce* ¹⁰ corr. ex *serta* ¹¹ hic vocula et tamquam prorsus superflua a nobis del.

stramine. Adhuc fossa superat, late ac profunde, circa oppidum, egesto simul aggere, depressa. Quo munitionis genere tutum praestabatur oppidum, adversus fortuitas hostium impressiones. Nam agger quidem fossae, †versus oppidum praestructus erat vallis, e crassis arboribus factis,¹ et cuspidatis, denso ordine, praemuniebatur:† quibus capita *Turcarum*, quae in velitationibus decusserant praesidiarii, ritu patrio, ut essent virtutis bellicae ostentationi, cum cura defigebant. Tametsi vero oppidum ipsum copiosum est; suburbium tamen, quod ultra memoratos aggeres consedit, multo copiosius, populosiusque est. Id quod inde fortasse evenit, quod a ditione arcis exemptum, nobilium admiserit dominationem, qui, uti pro se quisque rebus suis attendebant olim, ita facile effecerunt, ut indulgentius habitu suburbanii, tametsi haud praemuniti adversus hostes, et numero increcerent, et re familiari. Certe comiti *Sórényio*, nullum in suburbanas istas possessio-
nes ius est. Partem earum fere praecipuam, capiunt *Faii* et *Debsii*, prisci nobiles. Reliqui nobiles, qui possessionis aliquem modum in oppido habent, †cauponas simul vinarias cerevisiariasque <possident>² non sine fructu†. Porrigitur autem suburbium orientali op-
pidi latere versus colles vitiferos. Et pertinet hoc ad commoditatem *Putnokii*,³ quod vi-
neas habeat et copiosas, et probi fructus: quippe orienti, et meridionali soli commode obiectas. Ager praeterea oppido admensus, laxus est, et aperta regione, ubereque ea, dif-
fusus, ac omnis generis sementi, nobiliori in primis frumento, perquam amicus. Neque [p. 56.] prata desideres, cum annus favit, ditium foeniseiorum. Silvae in orientem iti-
dem projectae sunt, ultra colles vitiferos, quercinae eae, et lignationis inexhaustae. Est nihilominus in suburbio, officina cerevisiaria, teloniumque, quae utraque ad comitem *Sórény* spectant. Mola praeterea herilis egregi proventus, *Sajóni*, magna oppidanorum commoditate, instructa est. Sunt oppido hodieque nundinae, sed quarum celebritatem,⁴ *Turcica* iam olim irrequies, nimium quantum deminuit. Coeunt hodieque diebus *Purificationis Virginis Mariae*, *Dominica Palmarum*, atque *Feria Omnia Sanctorum*.

heri hodierni:

*opportu-
nitates.*

ARTICULUS III.

DE

Oppido Sajó-Gőmőr.

Adsedit oppidum amni *Sajó*, unde ei nomen enatum, duobus milliaribus *Putnoko*, totidemque *Rosnavia* disiunctum in meridiem. Longe id aedium †tractus† ordine, et duobus aedium ordinibus, ab aquilone in meridiem, pone amnem *Sajó* porrigetur, positu utique non incommodo futuro, nisi *Sajónis* ei eluviones subinde molestae fierent. Nugantur, qui vocis *Gőmőr* etymon ab *Gomer*, prisco illo homine, arcessunt: quippe quod non consilio, sed fortuito loco huic adhaesisse, cum ratione existimamus. Olim, cum infesta *Turcarum* irrequieta fuisset regio, operosa fossa, et aggeribus incinctum fuisse, vestigia horum operum loquuntur. Certe, obtensa qualicunque ea munitione, securi reddebantur oppidani, ab iis illapsibus hostium, quos et subito instituebant, et sanguinolenter.⁵ Vineas egregie positas, neque deterioris fructus versus orientem habent.

*Oppido Sajo-
Gőmőr nomen
enatum ab
amne Sajo:
situs eius:*

*opportu-
nitates.*⁶

¹ corr. ex *factus* ² add. a nobis ³ corr. ex *Putnoky* ⁴ corr. ex *celebritati* ⁵ corr. ex *sanguinolenter* ⁶ corr. ex *oportunitates*

*incolae
Hungari,
et modus
vivendi.*

Hic et pomaria sunt arboribus conserta, omnigenis fructuum selectissimorum feracissima. Prata elegantis sunt positus, et dum ita fert annus, copiosissimorum foeniseiorum. Piscium uber est in *Sajóne* captura, qui subinde tamen hanc quantamcunque opportunitatem noxiis eluvionibus corrumpit, quippe qui prata subinde alte offundit, sed situs etiam, qui ultra sunt, saepe adlambit. Ultra vineta silvae sunt, versus *Herkáts* procurrentes. Colitur ab *Hungaris*, qui *Evangelici* sunt, et rerum suarum satagentes, atque copiosi. Nundinis vetustum adeo oppidum caret, quod herorum incuriae adtribuendum est, qui nihil pensi habebant, novae quondam coloniae accessiones, †*ne*que† pro iis apud reges solliciti fuerunt. Est oppidanis in deliciis, †quasi copiosa posset tabaccam educare, quo animo hortis, posticae aedium parti haerescentibus studiose serunt curantque: multum sibi placentes, quod fructus, sive herba haec sua in magna laude et adprobatione <est>¹ vicinorum. Sed peponum etiam proventus eximius hic loci producitur. Oppidum conditione qualicunque ad dynastiam *Szent Rőensem*² pertinet, sed multis retro annis in pignore apud hos illosve haeret, antehac genti *Platianae*, †nunc† *Lániis*, qui *Dobsinae* sedem habent, oppositum. Herili iure et redditibus gaudent, quos eis partim cauponae, partim officina braxatoria, ut census †reliquos† taceamus, sufficiunt. Pons, qui *Sajónem* committit, et traiectum praebet oppidanis, ultra templum impositus est.

SECTIO II.

DE

Vicis Processus Putnokiensis

*De vicis
Processus
Putnokiensis.*

- 1.) *Beretke*, supra oppidum *Gömer* mille circiter passibus in aquilonem positum. Interluitur amne *Josvensi*, qui infra vicum in *Sajonem* incurrit. Totus quantus vicus est, a nobilibus *Hungaris* colitur, qui †agricolationem† et fru[p. 57.]menti, atque variae materiae quaestura proficiunt.
- 2.) *Lekenye*, trans *Sajónem* intra montes, profunda et angusta valle, in amnis margine positus. Agro gaudet collini quidem situs, fertilis tamen, et ad rusticandum idonei. Prata pone amnem diffunduntur, graminis ac foeni foecunda. Id praecipuum in commemoratione vici est, quod pontem sublicium, qui³ sumtu provinciae insternitur, ob faciliores, ultro citroque militum traiectus, pone habeat. Apes colunt, cura singulari, suntque coloni omnes *Hungari*. Distat *Gómörino* secundo amne ad bis mille passus.
- 3.) *Csolto*, vicinus priori, atque *Sajóni*, verum situ elevatori adpositus. Agro circumdatur foecundo, silvis amplissimis et glandium feracibus, sed prata subinde amnis eluvionibus corrumpuntur: quod, ni sit, foeniseciis dotatur uberibus. Pomaria elegantia habet, et, cum fructus copia, tum varietate etiam insignia. Colunt vicum *Hungari*, sed numero tenuiore: quippe pestilentia diminuti. Templum in colle sedet. Habuit olim castellum, collini itidem situs, quod iam desolatas parietinas monstrat. Ceteroquin duae vico insunt curiae.

¹ add. a nobis ² *Szent Rőensem* corr. ex *Szent Rőjensem* ³ corr. ex *quo*

4.) *Gőmőr-Panit*, vicissimus oppido cognomini, a quo in via regia vix ultra mille passus recedit. Ager, quam *Csoltoiensium*¹ fuit, copiosior vico obtigit. In primis proficit foenise- ciis, ex quibus lucelli quidpiam capit. Incolae *Hungari* sunt, et horum plerique nobiles, rustici pauci. Silvis quercinis potitur versus *Regály* et *Szuha* porrectis, iisque glandiferis. Aquam, ad potum ex *Sajóne* capiunt, quam mane urceis haustum, per occulta aedium reponunt, bibuntque postea, quam sordes posuit.

5.) *Aktelek*, paucorum quidem colonorum vicus, sed agro tamen ad rusticandum opportuno incinctus. Habet silvas copiosas, prata item, quae sufficient rusticō, rivum nullum, sed medio vico fontem saluberrimae, et ubertim exundantis scaturiginis: ex hoc et incolae potum hauriunt, et pecus adaquant. Laetatur foecundis pomariis. Coloni *Hungari* sunt. Recedit vicus ab oppido *Gőmőr*, uno trans silvas quercinas milliari.

6.) *Ragály*, intra quercinas silvas ad viam regiam inaedificatus. Dedit natales et cognomen inclytæ² familiae *Ragályiorum*, quae varie propagata, isthic colit. Ager frumentarius laetaminis indigus est: vineae orienti et meridiei obiacent. Quam ob rem bene proficiunt, vinumque fundunt, non temnendum. Ad vinearum calcem pomaria incident, quae, cum annus favit, nobilissimo pomorum, pirorum prunorumque ubertate luxuriant. Curiae profecto, quas *Ragályii* habitant, itidem fructiferis elegantibusque pomariis clauduntur, quae heris et oblectamenta praebent, et probos fructus. Distat *Akteleko* ad meridiem plus minus bis mille. Fontem extra vicum habet in aquilonem, uberis et salubris ad potandum laticis, quem solerter hauriunt incolae, et capacibus amphoris in vicum inferunt, posteaque magna cum adprobatione bibunt.

7.) *Szubodgy*, eadem valle infra *Ragály* ad medium milliare situs, opportunitatis fere consimilis, si silvas, quibus caret, demseris. Multos tamen educat porcos, sed eos per egre saginandos. Apium foetura, cuius studiosi sunt, pulchre proficiunt. Est colonia *Hungarorum*.

8.) *Kelemér*, siticulosa, quod mirere, valle, inter quercinas silvas sepositus. Hinc eis porci curae sunt, quos silvarum quercinarum glandibus eximio successu saginant. Coloni *Hungari* sunt, rem apiariam scite, et cum fructu tractare adsueti. A *Szubodgy*, medio in meridiem milliari repressus est. [p. 58.]

9.) *Poszoba*, priori in orientem vicinus, et vastis silvis, quae potissimum quercinae sunt, inaedificatus. Quam ob rem ferarum, puta cervorum, damarum, leporum dives, hinc venatus commodi. Sed et porcis abundat, quibus glans affatim suppetit, et apibus, quorum magna in vico est copia. Ager, tametsi silvis intersitus, sementi tamen, si ea rite instituantur, amicus. Inquilinos habet *Hungaros*.

10.) *Keszzi*, situs †pariformis†, sed quam, quos vidimus, lapidiosioris multo; agro nihilominus fertili, et viti etiam benigno, quae vinum gignit nobile. Haeredium est, gentis *Dancs*, quae et praetorium isthic habitatu commodum possidet. Apum, porcorum et silvarum dives vicus: neque destituitur pratis, quae superiori et inferiori vallis parte, vicum perquam commode obsident.

11.) *Király*, iterum ad *Sajónem* accedit, cuius orientali ripae ita adsedit, ut simul viam regiam transmittat, modico infra *Gőmőr* intervallo. Agro est plano, pullo, laxo, foecundoque eo, pratis abundantibus, silvae vero ultra agrum recedunt frumentarium.

¹ *Csoltoiensium* corr. ex *Csoltojensium* ² corr. ex *incultae*

Commodum adeo vicum *Hungari* colunt, numero quidem pauci, sed qui agricolatio-
nis solertia, cum vici copiosis possint contendit. Sunt hic sua praetoria nobilibus *Szent
Miklosio de Primocz*, et *Loschonczio*. Porcorum et¹ aprorum² foetura vix ulli circumsito-
rum vicorum cedunt.

12.) *Méhy* in eadem *Sajónis* ripa, priori collimitaneus. Optimus vicus, quem *Hungari* co-
lunt. Templum iucundi est adspectus, quia colli, versus *Király* porrecto, insedit. Si plu-
vium sit tempus, coenosus nimiopere est vicus, neque facile, sine molestia, permeabilis.
Nomen ab apibus sortitus est, quarum incolae studio nimiopere delectantur, fructumque
ex iis capiunt non spernendum. Agri et silvarum indoles eadem cum *Királyiensium* est.

13.) *Kővecses*, quasi *lapidosum vicum* dices, tametsi in toto eius territorio, vix lapil-
lum notaveris. Positus est in via regia, quae *Putnokum* deducit. Situ est collino, et quem
amnis *Sajó* sublabitur. Certe, ingenium vici, et quem circum habet agrum, cum etymo
vocabuli *Kővecses* haud quaquam congruit, quia caret lapide, ne dicam, quod lapido-
sus dici mereatur. Ager fere argillosus est, et qui ubere indigeat laetificatione. Coloni
Hungari sunt, sed *Slavis* permixti. Possessio *Dantsiorum*, quorum iuribus totus vicus,
prisco iure, adscribitur. Insignem hi in vico officinam habent cerevisiarium. Silvae, quae
huc adtinent, in orientem sunt projectae.

14.) *Szent Király*, ad ortum solis a *Sajónē* recedit, valliculae commode adpositus, ubi
ei silvae quercinae obsident. Aedes sacra in ruderibus prostrata iacet, e quadrato cae-
soque lapide tota olim educta. Sunt, qui opinentur, SANCTUM STEPHANUM auctorem
sumtuosae adeo aedis fuisse, adfirment, in cuius opinionis argumentum et nomen vici
trahunt, qui *Szent Király*, hoc est, *Sanctus Rex*, adpelletur. Magis hi cum ratione sic exi-
stimant, quam qui *Templariorum* coloniam, et aedem sacram fuisse, eunt adfirmatum.
Ager vici elegans, amplus et fertilis est, pratorum et silvarum, quantum satis. Molam
in *Sajónē* habet; coloni pauciores, sed ad rem adtenti: quod in via regia sedet, cauponam
habet et officinam cerevisiarium, haud exigui reditus.

15.) *Abafalva*, vicus natalibus familiae *Abafy*, nobilitatus, sed diversa tamen ea a
Transylvana illa, ex qua *Michael Abafy* princeps prodiit. Subsitus est glabro colli, agro
versus *Sajónem* longe lateque porrecto. Unde et hero, et colonis proventus omnis. Colonia
nunc *Slavorum* est huc deducta, post *Hungaros* [p. 59.] pestilentia absumtos.

16.) *Málé* prope ad *Putnokum* sedet, *Slavorum* itidem colonia, quam hodiernus supremus
comes, *Wolfgangus Sörény*, huc deduxit, posteaquam diu iacuisset desertus. Agro pingui
laxoque gaudet, qua re fit, ut egregii sint agricolatores. Alioquin retinent, *Hainakorum*, e
quibus delecti sunt coloni, ingenium. Nuptias alienigenas³ neque ipsi †advetunt†, neque,
si inter suos querantur ab *Hungaris*, concedunt. Amant nonnunquam, more tribulorum
suorum latrocinari. Silvae et prata eis sic satis sunt commoda. Adtinet ad *Putnokum*.

17.) *Lenhártfalva*, trans *Sajónem*, eo itinere, quod *Putnoko*, *Rima-Szombatinum* tendit,
repositus. Ager sementi omnis generis benignus, prata ditium foeniseiorum, silvae, non
plane vastae. Pons ab hero, qui *Abaffy* est, amni impositus, traiectum reddit commo-
dum. Certe, si amnem exundare contingat, nimium quantum impedita redundunt iti-
nera. Vicus ipse una solitariaque domuum serie, secundo amnis margine instructus est.
Viget hic quoque singulare apium⁴ studium.

¹ corr. ex *fet* ² corr. ex *aporum* ³ corr. ex *aligenigenas* ⁴ corr. ex *apum*

18.) *Hamva*, aprico positus colle, a nobilitate partim, partim a rusticis cultus. Quorum illi superiore vici serie, hi sub colle inferiorem insederunt. Situs ex hoc positu vico amoenus obtigit, ac prospectus patentissimi: nam et agrum suum in obtutu habet, et *Putnokum*, cum pagis vicinis. Occupat autem occidentalem *Sajónis* marginem, ad mille fere passus a profluente submotus. Territorium ei laxum et foecundum, ager commodus obtigit. Qui, quod pulla est gleba, laetificationis haud indigus. Amica praeterea peponibus tellus, quin et viti, quae versus *Runyam* protenduntur, suntque fructu *Putnokiensisibus* compares. Silvae, quas quercinas habet, ad occidentem recedunt. Dominantur vico familiae *Hamvay*, *Darvas*, *Farkas*, *Szkáros*, *Sóldos de Runya*, *Sándor de Hamva*.

19.) *Runya*, eadem *Sajónis* ripa, sed altius paullo in aquilonem, sepositus. Agro est omnino foecundo, sed propius *Sajóni* accedit,¹ quam *Hamva*. Cetera commoditatibus iisdem, quibus prior, praeditus, et inter easdem familias dispergitus.

20.) *Füge*, in vallem uliginosam secessit, et a paucis colonis habitatur. Si pluvius sit annus, impermeabili coeno impeditus est, licet in via regia consideret, illa nimirum, quae *Rosnavia*, *Rima-Szombatinum* dicit. Agro et silvis multo copiosior est, quam pro colonorum copia. Recedit a *Sajóne* modico in occidentem milliari, silvis quercinis undequaque obsessus. Inquilini *Hungari* sunt, pomariorum studiosi, quae habent perquam foecunda. Pertinet ad comites *Csáky*, familiam item *Pécsi*, et *Csató*.

21.) *Alsó-Kalósa*, eadem cum priori valle insedit, in septentrionem, mille circiter passibus sepositus. Habet opportunitates agricolationi idoneas, et ubiores omnino, quam quae possint a colonorum paucitate, in rem suam verti. Gaudent pomariis quoque uberibus, et ad comites *Csáky*, familiamque *Pécsi* pertinet.

22.) *Alsó-Val*, eadem illa valle, situque positus. Agro est ubere, ad tuncius† laudem et istud retuleris, quod vineolas admittat, cultas ab inquilinis *Hungaris*. Horum industriae et pomaria tribuuntur, quae iis copiosa sunt et fructus eximii. Adscribitur familiis *Farkas* de *Szkáros*, *Mariássy*, et *Kullas*. [p. 60.]

23.) *Rás*, alii valleculae insedit, siticulosae eae, et secedenti in aquilonem. Territorio ampio est, quod fertiles agri frumentarii, vineae silvaeque commendant. Distat *Alsó-Val*, ad passus fere bis mille. Adiacet ei desertum, nomine *Rusztás-Rás*, quod *Raskóczii* †villa‡ rustica et frumentaria opportune insedit, dum vicus ipse in comitum *Csáky*, et nobilium *Pécsi* ditione censeatur.

24.) *Beje* recedit versus *Sajónem*, sedetque ad amnem *Thurócz*, loco aprico, et rure opimo. Vineae, quae isthic coluntur, utut iucundi sint obtutus, tenues sunt tamen. Colitur a nobilibus praecipue; rusticos certe admisit perpaucos. Tria vico insunt nobilium praetoria, sic satis educta commode. Adtinet ad familias *Rédei* et *Viczmándi*, conseditque in ea via regia, qua *Rosnavia*, *Rima-Szombatinum* itur. Ager ceteroquin vici amplius est, et ad *Sajonem* usque porrectus.

25.) *Tornalya*, ripam *Sajónis* orientalem commode satis occupavit, quem hic in plures alveos scissum, triplici firmoque ponte sublicio, magistratus provinciae, ex more solent sternere. Nomen accepit a *petra*, ad turris modum, superiore vici fine, adsurgente, quam *Fő-vár* adpellant incolae *Hungari*. Vicus ingens, et selectissimarum opportunitatum. Ager profecto, ultra, quam sperari potest, pulla est resolutaque gleba. Ubi hic desinit, silvae ineunt, sed quod mirere, vineis caret.

¹ corr. ex *acebat* ² corr. ex *illa*

- 26.) *Horka*, cis *Sajónem* sub querceto positus, reducitur ab amne passus circiter mille, agro commodo, pratis laxis et graminosis. Ergo ample colitur, estque *Pelschőczzo* ad milliaris quadrantem confinis. Fontem perenni salientem latice, extrema vici versus aquilonem ora habet, uberem salubremque, quo incolae *Hungari* ad potum utuntur, et culinam. Adscribitur familiae *Barna*, et successoribus *Francisci* quondam *Grinci*.
- 27.) *Tiba*, exilis viculus, *Tibaianae* familiae ortu et sede cognitus, vixque sex aediculis habitatus. Agro tamen est commodo, pratisque. Subsitus est silvis quercinis. Discedit a *Sajónem* ad geminum teli iactum; *Pelschőczino* autem in meridiem passibus circiter bis mille. Colitur, quantuluscunque vicus, ab *Hungaris*.
- 28.) *Kanó*, recedit ab amne in occiduum solem medio fere milliari, intra querceta glandifera, commode sepositus, neque tamen eget agro frumentario, sed laetaminis indigo. Reliquae vici opportunitates mediocres sunt. Est familiae *Szörény*, *Gőcze*, et *Horvát*.
- 29.) *Imola*, retracto in orientem trans *Sajónem* situ, ad unius fere milliari intervallum, inter querceta consedit. Agro est ubere et ad agricolandum unice idoneo. Familiarum est *Ragály*, *Barna*, *Osvart*, *Lenkey*, et *Molnár*.
- 30.) *Triss*, in vallis *Ragály* fauces¹ insedit, egregiarum, sive agrum frumentarium, sive prata, sive silvas species, commoditatum. Positus est retrusi, quippe qui valle arctatur. Trifariam ea finditur: quarum prima versus *Ragály* in meridiem; altera versus *Sajó* in occidentem; tertia in aquilonem *Pelschőczinum* vergit. Colonia *Hungarica* est, ad familias *Rédej*, *Komjáti*, et *Bácski* [†...†].² Caupona huias divitum est redditum, quia posita in via regia est, et, quae more suo, vinum promit generosum, viatoribus ideo acceptum.
- 31.) *Alsó-Szuha*, a priori in occidentem trans silvas, medio fere milliari sepositus. Obsidetur ergo quercetis in valle, ab aquilone, in meridiem, versus *Nyárad Borsodiensium* decurrente. Ager, qui ei obtigit, laudabilis est, prata foeniseiorum ditia: pauciorum tamen colonorum, qui *Hungari* sunt. Rivulo interluitur, tenui quidem eo, sed utili adaquandae pecudi. Operantur incolae, studioseque procurant porcorum saginam, apum foeturam: neque carent [p. 61.] pomariis. Partiuntur inter se vicum familiae *Szuhaj*, *Dabfy*, *Ablonczi*, *Hamvay*, *Darvas*, *Deme*, *Divény*, *Lőkös*, *Bat*, et *Bata*.
- 32.) *Náprág*, eidem valli infra *Alsó-Szuham* repositus, earundemque opportunitatum. Abundat enim agro frumentario, silvis et pratis; sed, quod siticulosiore est positione, quam prior, frequentes deprimat fontes, oportet, pecori adaquando. Pertinet ad familias *Hamvay*, *Ragály*, et *Lenkei*.
- 33.) *Putnok-falva*, infra *Náprág*, eadem valle, ad bis mille passus submotus: proinde commoditatis eiusdem cum priori. Colitur ab *Hungaris*. Adscribitur iuribus arcis *Putnok*, familiis item *Putnoky* et *Horváth*.
- 34.) *Baracza*, eximius vicus, situ in occidentem, ad unius milliaris intercedinem, trans *Sajónem* reducto. Sedet in valle *Bátkensi*, divite agro et ad eleviores positus suspenso. Rei apariae studiosos habet colonos, quodque quercetis obsideatur, porcorum etiam saginam, egregie procurantes. Vallis, quam insedit, trifariam finditur. Quarum prior in meridiem versus *Vanka*, in septentrionem altera, *Bátkam* versus, ac denique tertia in orientem versus *Fige* procurrit. Est *Lorántffyorum*.

¹ recte: *faucibus* ² sc. *pertinens*

35.) *Felső-Kalósa*. Vicus egregius, et cui nihil ad rusticandum commoditatis deest. Habet pomaria, apes alit cum cura, in primis vero porcos magno numero saginat. Quae omnia *Hungari* coloni procurant. Est siticulosa valle *Váensi* sepositus. Pertinet ad familias *Lorántffy* et *Hatóvány*. Istud, in horum aliquot vicorum importunitatibus, dolendum est, quod amnium interlabentium defectu, molis domesticis careant: unde ad profluentem *Sajónem*, frumentum ad molendum devehant, oportet. Quod, quanto sit rusticis operis impedimento, non est opus indicare.

36.) *Lőkös-háza*, insidet in valle *Batkensi*, estque sufficientissimarum, quae ad fructuose rusticandum requiruntur, commoditatum. Secedit a *Sajóne*, milliari in occidentem. Paret familiae *Uza*.

37.) *Harkács*, vicus exilis, modico agro frumentario, silvisque. Colitur ab *Hungaris*, qui fictilia, arte rustica, fingunt. Familiae *Vai*, *Lenkei* et *Perbes*.

38.) *Sánkfalva*, priori, in aquilonem, vicinissimus, ad amnem *Thurócz*, qui mola frumentaria instructus est. Incolae artem exercent figulinam, et sunt rei apariae perquam studiosi. Alunt oves quoque. Ager, nisi stercoretur laetus, effoetus est, prata commoda, silvae copiosae, quae ad *Sajónem* recedunt. Est familiae *Hus*.

39.) *Sór*, tenuis viculus, et, qui fere tantum a fabris ferrariis incolitur, qui porcorum saginam egregie neverunt procurare. Insidet eadem *Sankafalvensi* valle, situ in occidentem reducto, habitaturque octo plus minus aediculis, quibus tamen singulis sua sunt pomaria. Possidetur a familia cognomine *Soóry*.

40.) *Felső-Szuhá*, trans *Sajónem*, ad milliari in vallem *Szuhá* reiectus, et a priori in aquilonem fere bis mille passibus submotus. Vicus haud inops, heroque, qui *Szuháj* est, perquam commodus. Cetera silvis undequaque circumdatus.

41.) *Felső-Val*, trans *Sajónem* milliari in septentrionem secedens. Optimus vicus est. Nam, et agro laxo potitur, et silvis glandiferis, itemque uberibus pratis. Situ vero ita est amoeno, ut nihil supra. Vineae porro huiates multarum sunt laudum, cum ob positus commoditatem, tum ob vini praestantiam: procurrunt enim ab oriente versus occidentem, lateribus, meridiano soli obversis. Colli impositum est templum, et muro circumdatum, quod e longinquo prospectantibus, speciem refert castelli. Qui *Hungari* sunt, et diligentes qui-
[p. 62.]dem agricolae, sed, qui tamen nequeunt omnes agri opportunitates sibi tributarias facere, ad quam rem oppidana opus foret multitudine. Est familiarum *Vincze* et *Beke*.

42.) *Dik-Szók*, exiguus viculus, et haud longe ab *Felső-Val* seiunctus in occidentem. Familiae *Gotthárt* et *Lőkös*.

43.) *Mihály-Falva*, infra *Val*, tenuis itidem viculus, sed amplissimarum opportunitatum. Familiarum *Bodo* et *Forgon*.

44.) *Szádor-Falva*, vicus sane optimus, et pulcherrimo rure offusus. Secedit a priori in meridiem, toto milliari, eodemque intervallo a *Sajóne* in occidentem, *Hamvae* collimitaneus. Adscribitur familiis *Deme* et *Bata*.

45.) *Héth*, gentis *Hetei*, cui nomen dedisse, certum est.

46.) *Récske*, adsidet *Sajónis* orientali margini, mola quatuor operarum instructus, vicus modicus quidem, et in via regia positus, in confinio *Kővecsesi*, situ est aperto, et agro eximio. Pertinet ad familias *Hamvay*, et *Horváth* de *Szkáros*.

47.) *Lenkej*, retruso in vallem obscuram positu, quae tamen agros colonis praestat frumentarios foecundos. Laetatur ergo non tantum vario frumenti genere, sed pomariis

etiam. Ad incolarum occupationem rei apiariae curam referas, licet. Dedit ortus, familiae cognomini *Lenkei*.

48.) *Hubó*, iniquissimi, intra montes, situs, olim vineis favit, quae iam, incultae iacent. Ager per colles suspensus est, prata in valle porrecta. Colitur vicus a nobilibus potissimum, hinc nomen nactis *Hubai*. Vicus oppido inops, et a rebus, ad victimum necessariis, destitutus.

49.) *Szárnya*, *Sajóni* ab oriente adiacet, vicus alioquin modicus, et qui vix octo decemve aediculis colitur. Est familiae *Varanyai*, quam tumultu *Tököljano* per dicterium *Subajda*, adpellabant. Situs est plani, et agri foecundi, *Tornalyae* confinis. Secedit a via regia dextrorum.

50.) *Ottrokocs*, vicus eximius, a *Sajóne* medio in occidentem milliari seiunctus, et amniculo *Thurócz* adpositus. Colitur a nobilibus. Hinc prodiit celebris ille, non in *Hungaria* solum, sed apud exterios etiam *Franciscus Fóris Ottrokocsy*. Ager circum eximius, prata ampla, silvae sufficientes. Id doleas, quod valle resederit, si coelum sit pluvium, nimium quantum coenosa.

Et haec de *Comitatu Gömöriensi* habuimus scribere.

S. D. G.¹

FINIS COMITATUS GÖMÖRIENSIS.²

¹ in margine haec leguntur: „*Finitum. An. 1749. die 15. Martii*”, de quo vide praefationem ² *Finis Comitatus Gömöriensis* add. a nobis

**MATTHIAS BEL:
COMITATUS THORNENSIS**

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT

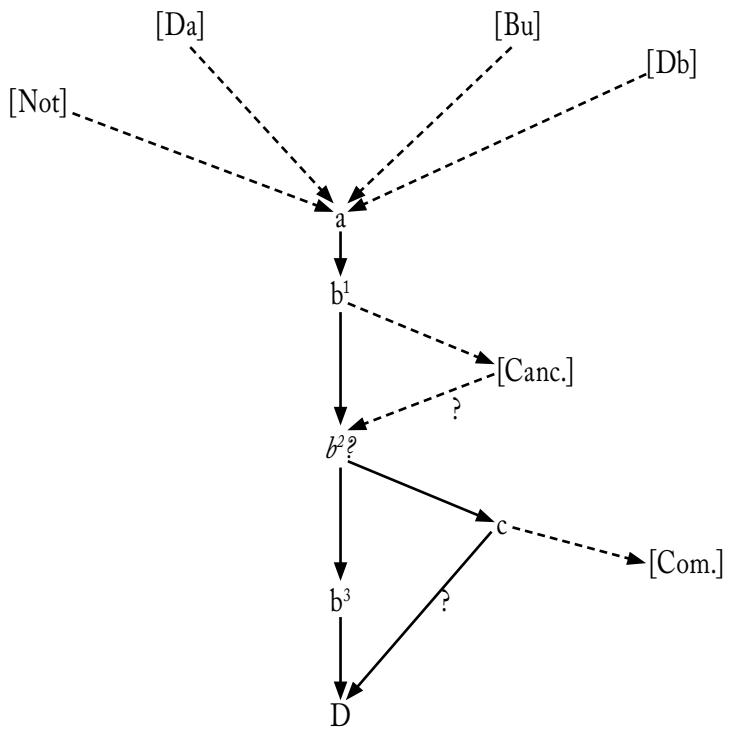
**ZOLTANUS GÓZSY
GREGORIUS TÓTH**

PRAEFATUS EST

GREGORIUS TÓTH

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Torna vármegye leírásának kéziratos hagyományában sajátos módon egyetlen korabeli példány sem maradt fenn magáról a szövegről, viszont három olyan kézirat is található a Bél-hagyatékban, amelyben Torna vármegyével kapcsolatos adatok találhatók, s amelyek egyértelműen Bél részére készültek. A pozsonyi tudós előzetes kérdőpontjai alapján készült Torna vármegyéről egy rövid, de elég jól adatolt jegyzet ([Da]), valamint egy különösen a falvak terén részletező, alapos leírás ([Db]). Készült emellett egy térkép is, amely azonban elveszett, csak a jelmagyarázata maradt ránk, fontos adatokkal ([Not]). Mindhárom kéziratot más kéz írta, de egyikük személyét sem ismerjük. A fentieken kívül ismeretes Buchholtz György nagypalugyai, majd későbbi iskolraigazgató 1719. évi levele, aki leírást és egy keresztmetszeti rajzot küldött Bélnek a Torna vármegyei szilicei barlangról ([Bu]).

Bél a fenti adatgyűjtések információt felhasználva, és saját kutatásaira alapozva az 1720-as évek végére elkészítette a leírás fogalmazványát (**a**), majd 1731–1732-ben letisztázva (**b¹**) elküldte a Kancelláriának. A Kancellária ([Canc]) vélhetőleg visszajuttatta neki a kéziratot, de nem tudjuk, hogy volt-e valami észrevétele, és hogy ezt Bél figyelembe vette-e (**b²**). 1736-ban Bél a Helytartótanácsra küldte el a szöveget – amelyet vélhetőleg újra letisztázott (**c**) –, hogy a hivatal továbbítsa a vármegyének ellenőrzés végett. A vármegye csak 1738-ban állított fel egy bizottságot a revízió elvégzésére, ám úgy tűnik, végül ez nem történt meg (ld. **c**). Így a leírás megjelentetésének ügye megakadt, s valószínűleg az elküldött példány sem került vissza Bélhez. Anonymus művének 1746. évi kiadása után Bél még elővette a leírást – a vármegyei példány (**c**) hiányában bizonyára a korábbi kéziratot, amelyet még a Kancelláriának küldött (**b**) –, hogy a Névtelen

Jegyző egy-két megjegyzésével kiegészítse a művet (**b³**). minden bizonnal ez a szöveg (**b**) volt az, amelyről Batthyány József kalocsai érsek másolatot készítetett az 1770-es években (**D**).

III. A kéziratok ismertetése

[Bu]

1: BÉL 1993. nr. 49.

2: Ifj. Buchholtz György levele Bél Mátyásnak.

3: Ismeretlen.¹

4: Terjedelmes levelében Buchholtz a többi között beszámol a Torna vármegyei szilicei barlangban tett felfedezőútjáról, s a barlang leírása mellett szövegesen közli a barlang keresztmetszeti rajzát is.²

5: Vélhetően maga ifj. Buchholtz György írta a levelet. Bél a barlangról készített, és jelmagyarázattal ellátott rajzot, vagyis annak másolatát átvette művébe, ahogy az az egyetlen ismert példányból kiderül.³

6: Nagypalugya, 1719. február 14.

[Da]

1: EFK Hist. I. ttt. f. 4.

2: *Descriptio Incliti Comitatus Tornensis.*

3: 1 f. [a Hist. I. ttt jelzetű kéziratba utólag behelyezve], 335×235 mm.

4: Adatok Torna vármegyéről.⁴

5: Ismeretlen kéz írása. A vármegye főispánjáról, Szirmay Tamásról és annak felmenőiről részletesen írt, de a falvakat többnyire csak felsorolásszerűen említi. Röviden ír a vármegye természeti viszonyairól is. Bél nagy valószínűséggel felhasználta az adatait.⁵

6: 1720 előtt készülhetett, ugyanis Szirmay Tamást nevezi meg Torna vármegye főispánjának,⁶ őt azonban az uralkodó 1720. augusztus 14-én Sáros vármegye főispánjává nevezett ki, helyére pedig Keglevich Józsefet nevezte ki a vármegye élére 1720. november 11-én.⁷

[Db]

1: EFK Hist. I. ttt.

2: *Descriptio Comitatus Thornensis.*

3: 12 ff. [ff. 1–3, 5–13], 335×235 mm.

4: Torna vármegye leírása, Bél Mátyás elvei alapján.⁸

1 Ld. Szelestei N. László jegyzetét. (BÉL 1993. 585. [nr. 49.])

2 Ld. BÉL 1993. nr. 49. (53. o.) A levére ld. DÉNES 1992; BOGÁR 2010. 108.

3 L. **D** p. 4a (a 4. és 5. oldal között.) A kiadásunkban ld. a 298. oldalon. (Még ld. uo. az i. jegyzetet.)

4 A szöveget Tóth Péter fordításában ld. BÉL 2002. 108. (II. függelék.) A kéziratra még ld. TÓTH 2002. 54.

5 Bél szinte bizonyosan innen vette át a Lenke falunál említett adatokat a két Lenkey Györgyről, akik mindenketten Szendrő kapitányai voltak, s mindenketten a törökök elleni harcban estek el; hasonlóképpen a Lenkey család címere ismertetésénél is ez a kézirat lehetett a forrása. Ld. [Da] f. 4r–v, illetve **D** pp. 80–81. (Kiadásunkban a 330. oldalon.)

6 „Supremus Comes eiusdem Comitatus Tornensis est actualiter Illustrissimus Dominus Comes Thomas Szirmay...” Ld. [Da] f. 4r.

7 A két kinevező okiratot ld. LIBRI REGII 33.138, 33.103.

8 A szöveget Tóth Péter fordításában ld. BÉL 2002. 96–107. (I. függelék.) A kéziratra még ld. TÓTH 2002. 54.

5: Ismeretlen kéz írása. A szerzőnek sikerült jól adatolt leírást készítenie a falváról, emellett a szilicei barlangról apjával készített jegyzeteket, az általa feltett kérdések szerint.⁹ Habár csábító lenne ezt feltételezni, valószínűleg nem id. és ifj. Buchholtz Györgyről van szó. Az, hogy ifjabb Buchholtz fent említett beszámolója ([Bu]), és az itt tárgyalt iratnak a barlangról szóló része nincs összhangban, még érthető lenne, hiszen két különböző személy – apa és fia – nézőpontjáról lenne szó: arra azonban nehéz választ adni, hogy Buchholtz miért kérne az apjától adatokat, amikor maga is megjárta a barlangot. Mindazonáltal ifj. Buchholtz szerzősége nem zárható ki teljesen.

Bél több helyen megjegyzéseket, kiegészítéseket fűzött a szöveghez, a kézirat végén pedig feljegyezte, mit kell még pótoni – így pl. a vármegye határainak leírását –, illetve egy hevenyészett vázlatot készített a majdani vármegyei rás-hoz, többsnyire címszavakban adva meg a fejezetek tartalmát; a vázlat az általános részben, a második (politikai) tagozat VI. fejezetében megszakad (f. 13v.).¹⁰ A falváról írt információkat később Bél nagymértékben felhasználta, amint arról az egyetlen fennmaradt példány tanúskodik (**D**). Kihagyta viszont a lakosok felekezeti hovatartozását, holott azt az adatgyűjtő minden falunál közölte e kéziratban.¹¹ Mint ismert, Bél Mátyást a kancellária kötelezte a felekezetekről szóló adatok elhagyására.¹²

6: A kézirat bizonyosan 1720 után, valamikor de még valamikor az 1720-as években készülhetett.¹³ Erre utal egyszerű szerkezete, amely Bél korai kérdőíveire utal.¹⁴

[Not]

1: EFK Hist. I. ttt. f. 14r.

2: Notandum.

3: 1 f. [f. 14r] 335×235 mm.

4: Jelmagyarázat Torna vármegye térképéhez.¹⁵

5: Nem ismert a kézirat készítője, és nincs meg a térkép sem, amelyhez készült. Valószínű azonban, hogy 1732. július 9-én kelt levelében Bél Mátyás erről a térképről tesz említést Torna vármegye kapcsán: elmondása szerint egy „barátja” készítette, de még „geometriai” szempontból pontosítani kell.¹⁶

A jelmagyarázat készítője egyébként néhány információt is közöl bizonyos Torna vármegyei folyókról, forrásokról, barlangokról, illetve hosszabb leírást ad a szádelői barlangról. Bél bizonyosan felhasználta az adatait.¹⁷

6: Vélhetően az 1720-as években készült a térkép, de még 1732 előtt (ld. az előző pontot).

9 „Antri [sc. Szilicensis] genuinam descriptionem, secundum sequentia puncta interrogatoria, Domino Genitori Nostro scriptotenus transmissa placuit modo sequenti apponere...” [Db] f. 11r.

10 Bél szöveg végi vázlatának fordítását Tóth Pétertől ld. BÉL 2002. 109.

11 Ld. például Zsarnokő leírását, ahol az ismeretlen adatközlő említi egyszért, hogy a falu egy dombon van, és a környező falvak közelége miatt földje kevés, másrészt pedig azt, hogy a faluban van római katolikus plébános és református pap is: „Possessio Zsarnokő ... in colle modice elevato sita, arctum nimium territorium ob vicinos adjacentes pagos habens... Ecclesia est mater, parochum Romano-Catholicum, et ministrum Helveticae Confessioni addictum intertenens.” Ld. [Da] f. 6v. Bél az elhelyezkedésre és a földterületre vonatkozó adatokat – ahogy a többi, falura vonatkozó információt – hűségesen átvette, de a felekezetekre vonatkozó adatot elhagyta. Ld. D p. 52. (Kiadásunkban: 317–318.)

12 Vö. WELLMANN 1979.

13 mindenéppen 1720 után keletkezett, mivel Keglevich Józsefet nevezi meg főispánnak (f. 1v), aki 1720-tól viselte e hivatalt (l. a [Da] kézirat ismertetésében a 6. pontot).

14 Bővebben ld. ezekre TÓTH 2007. I. 65–66.

15 Az első sor szövege: „Notandum. Delineatio huius Tornensis Comitatus facta est per plana [?].” Ld. [Not] f. 1r. A szöveget Tóth Péter fordításában ld. BÉL 2002. 110. (IV. függelék.) A kéziratra még ld. SZELESTEI N. 1984. nr. 245; TÓTH 2002. 54.

16 Torna vármegye leírásához ezt írja: „Mappa ab amico submissa accurrationem requirit geometricam.” Ld. TÓTH 2006. 77.

17 Az ismeretlen készítő azt írja, hogy a szádelői barlang réseiben megrozsásodott nyílhegyek vannak: „...reperiuntur in rupis [...] cuspides ferrei [...] sive tela infixa, sed jam fere rubigine consumpta...” Ld. [Not] f. 1r. Bél ezt így vette át: „Addit conjecturae fidem, quod sagittarum ferreas cuspides, rimis petrarum ab hoste pone os antri impactas, sed exesas rubigine hodieque extare aiunt.” Ld. D p. 4. (Kiadásunkban ld. a 296–297. oldalon.)

a**1:** -**2: [Comitatus Tornensis.]****3:** (A kézirat nem található)**4:** Torna vármegye leírása.

5: A Bél által készített, általunk **a**-val jelölt első fogalmazvány nincs a ma fellelhető Bél-kéziratok között. Elkészítése az 1720-as évek végén történt, ugyanis a leírás 1732-ben már a Kancellárián volt ellenőrzés végett (ld. **b**). Az első fogalmazvány minden bizonnal már tartalmazta a fenti négy kéziratban levő adatokat ([Bu], [Da], [Db], [Not]).

6: 1720-as évek vége.**b****1:** -**2: [Comitatus Tornensis.]****3:** (A kézirat nem található)**4:** Torna vármegye leírása.

5: Bél valamikor 1731–1732-ben elküldte a Kancelláriára Torna vármegye leírását. Az 1732. júl. 9-én kelt, és a Helytartótanácsnak szánt levél fogalmazványában ugyanis azt írja, hogy a szöveg éppen a Kancellárián van ellenőrzésen.¹⁸ Nem világos, hogy a Kancellária mikor küldte vissza a kéziratot, s írt-e hozzá megjegyzést. Némi zavart okoz Bél 1733. január 7-én kelt levele, amelyben a tudós jelezte a kormányszervnek, hogy megkapta Nógrád, Liptó, Temes, Közép-Szolnok és *Torna* cenzori ellenőrzését, amelyet a hivatal „az előző év novemberében állított össze”.¹⁹ Bél egyértelműen a Kancellária 1732. november 10-ei, Bélnek írt levelére utal, ám ebből az derül ki, hogy ebben az időpontban a Bél által említett négy vármegyeleírás (Nógrád, Liptó, Temes, Közép-Szolnok) mellett nem Torna, hanem *Turóc* vármegye leírását küldték vissza a levél mellékleteként.²⁰ Korábban tévesen úgy gondoltuk, hogy a levelet író kancelláriai hivatalnak rontotta el a nevet, s valójában Torna vármegyét kellett volna írnia *Turóc* helyett.²¹ Csakhogy a kancelláriai levélben *Turóc* leírása kapcsán egy olyan, *Appendix diplomatica* című, oklevélmásolatokat és nemzetiségtáblákat tartalmazó szövegről esik szó, amelyet Bél valóban készített a *Turóc* vármegyei családokról ugyanezzel a címmel (!), s bizonyíthatóan *Turóc* vármegye leírásának függelékeként akarta megjelentetni. Vagyis az történetet, hogy bár *Turóc* vármegye leírása már járt korábban a Kancelláriánál, az időközben ahhoz elkészült függeléket Bél szintén elküldte a hivatalnak, és a Kancellária ezt küldte vissza 1732. november 10-én.²²

Valószínű tehát, hogy valójában Bél volt az, aki elírta a vármegye nevét 1733. január 7-én keltezett levelében, tehát *Turóc* vármegye helyett Torna vármegyét írt. Ennek ellenére az is bizonyos, hogy Torna ismertetésének kézirata valamikor visszaérkezhetett a Kancelláriától (már amennyiben Bél valóban elküldte azt), mivel a hivatal általában visszaküldte a leírásokat, még akkor is, ha nem volt hozzáfűzni valójára a szövegezhez. Azt is elköpzelhetőnek tartjuk, hogy az egyetlen fennmaradt kéziratunk (**D**) – amely egy kései másolat – erről a Kancelláriának elküldött, majd onnan visszaérkezett példányról (**b**) készült. A kézirat címe ugyanis *Historia Comitatus Thornensis*,²³ márpédig a *Historia...* kezdetű címadás az 1720-as években volt jellemző Bélre, az 1730-as években ezt már elhagyta, helyette az egyszerű *Comitatus...* formát.

18 „...Tornensem: est sub censura Excelsae Cancellariae”. A levelet ld. TÓTH 2006. 77.

19 Bél levelét ld. BÉL 1993. nr. 473. (Ld. a 277. oldalon.)

20 A Kancellária Bélnek írt levelét ld. BÉL 1993. nr. 471.

21 Ld. TÓTH 2007. II. 254–255. (Ld. különösen a 8. jegyzetet a 254. oldalon.)

22 A kéziratra bővebben ld. TÓTH 2007. II. 40–41. Még ld. uo. 39–40.

23 Ld. **D** p. 1. (Kiadásunkban: 295.)

használta.²⁴ Így kevésbé jöhet szóba a későbbi, Helytartótanács részére 1736-ban küldött példány (**c**) – már csak azért sem, mert azt a vármegye valószínűleg vissza sem küldte (ld. **c**).

Következésképpen Bél ebbe a kéziratba írhatta bele azt a két jegyzetet, amelyekben Anonymus 1746-ban kiadott *Gesta Hungarorumára hivatkozik*²⁵ – a mű kiadásában, feltáráásában maga is tevékenyen részt vett.²⁶ Egyébként Bél számos más vármegye leírásába is beleírt utólag olyan megjegyzéseket, amelyek Anonymus munkájára utalnak.²⁷

6: A fentiek alapján valamikor 1731-ben, esetleg 1732 elején küldhette el Bél a letisztázott szöveget a Kancelláriának (**b¹**). Arra azonban nincs pontos adat, hogy a hivatal mikor küldte vissza. Az Anonymussal kapcsolatos jegyzeteket nyilvánvalón 1746 után írta (**b³**).

C

1: -

2: [Comitatus Tornensis.]

3: (A kézirat nem található)

4: Torna vármegye leírása.

5: Bél Mátyás 1736. január 27-én küldte el Torna vármegye leírását a Helytartótanácsnak, hogy az továbbítsa a vármegyének ellenőrzés végett.²⁸ A kéziratot a vármegye megkapta, de eleinte semmit nem tett az ügyben. A Helytartótanács 1738. január 24-én kelt sürgető levelére azonban – amelyet a hivatal Bél kérésére²⁹ írt – végül a vármegyei tisztkar is megmozdult. Az 1738. február 25-i közgyűlésen felolvasták a Helytartótanács levelét, s bizottság felállításáról határoztak, amelynek a feladata a kézirat átnézése és revíziója lett volna. A bizottság tagja volt az alispán, rajta kívül brezoviczai Horváth András tornai főesperes, emellett a jegyző, az adószedő, továbbá Nagy István szolgabíró, és az uradalmak tisztartói.³⁰ Nincs azonban nyoma annak, hogy a bizottság el is végezte volna munkáját.

6: A kézirat valamikor a Helytartótanácsra való elküldés előtt, azaz 1735-ben készülhetett el.

D

1: EFK Hist. I. sss.

2: Historia Comitatus Tornensis.

3: 91 pp. 360×235 mm.

4: Torna vármegye leírása.

24 Ld. TÓTH 2007. I. 78.

25 L. D pp. 23, 32. (Ld. kiadásunkban a 305. és 310. oldalon.)

26 Ld. erre TÓTH 2013. 597, 600–601.

27 Ld. erre TÓTH 2013. 600.

28 A levelet ld. BÉL 1993. nr. 574.

29 A levelet ld. uo. nr. 699.

30 A közgyűlés vonatkozó bejegyzése: „Dein et 4ti ordinis ejusdem Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii intimatoriis sub dato 24^a Ian. 1738. intuitu operis historici Matthiae Bél, quantocius revidendi, censurandi, et eidem Excelso Regio Locumtenentiali Consilio remittendi sonantibus, et publicatis, communi I. Universitatis voto eatenus deputantur Domini: ordinarius Vice-Comes, pro praeside Adm. R. D. V. Archi-Diaconus Thornensis Dominus Andreas Horváth de Brezovicza, ordinarius item, Iuratus Notarius, Dnus Generalis Perceptor, ordinarius processualis Iudlum Stephanus Nagy, et I. Dominiorum officiales, quibus, de subsistentia tempore celebrationis eiusdem deputationis in naturalibus disponet praelibatus Dominus Wice-Comes [?].” Ld. Kassai Állami Területi Levéltár (Szlovákia), Torna vármegye levéltára, közgyűlesi jegyzőkönyvek 1736–1739. (MNL OL Mikrofilmtár, 549. mf.) ff. 69v–70r.

5: „Érseki másolat”, vagyis Batthyány József kalocsai érsek által készítetett szöveg az 1770-es évek elejéről.³¹ Az egyetlen fennmaradt szöveg. A *Historia...* címadás miatt valószínű, hogy egy korai példányról készült – esetleg a Kancelláriát megjárt kéziratról (ld. erre a **b** kézirat ismertetését).

6: 1770-es évek eleje.

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Torna vármegye másolatban fennmaradt leírása szabályos felépítésű és szerkezetében teljesnek mondható. Az általános rész természetföldrajzi tagozata (kiadásunkban: 295–302.) nem kimagasló részletességű, de a szádloí és szilicei barlangról szóló rész, illetve az utóbbiról készített keresztmetszeti rajz különleges figyelmet érdemel. A politikai tagozat (kiadásunkban: 303–308.) több érdekes adattal szolgál. Így például a II. fejezetben Bél bírálja a tornai magyarok beszédét, amely szerinte műveletlen, s ennek bizonyítására idéz egy mondatot tőlük, amelyet aztán leír „helyesen” is.³² A III. fejezetben a szlávokat, vagyis a szlovákokat tehetősebbnek mondja a magyaroknál; emellett azt is megjegyzi, hogy ugyanők a földművelésben nem túl serények, ami szerinte a magyarokkal való együttélésnek köszönhető. Leírja továbbá a vármegye lakosainak szegényes ruházatát, és házépítési szokásait is. Külön fejezetben (IV.) tárgyalja a ruszinokat (*Russi*), akikről azt írja, hogy sokan közülük faeszközököt készítenek, vagy haramiának állnak – az utóbbi megjegyzés egy toposz Bénél, és számos egyéb helyen is felbukkan a *Notitiában*. Ezután egy tekintélyes listát közöl a vármegye nemes családjairól (V. fej.), és a főispánokról (VI. fej.). Érdekes még az uradalmakról szóló rövid fejezet (VIII.).

A különleges részben Bél járások szerint tárgyalja a vármegye településeit. Bevezetőjében megjegyzi, hogy bár a vármegye kicsi, két részre osztották: Alsó és Felső járásra, amelyeket a Bódva folyó választ el. A Felső járás (*Processus Superior*) Torna várával és városával kezdődik, amely négy fejezetet tesz ki (kiadásunkban: 309–318.). Ebből az első kettő a vár történetét írja le (különös tekintettel a török időkre), míg a harmadik fejezetben a vár urait, különösen pedig a várat akkor birtokló Keglevicheket tárgyalja, akiknek a családfáját is közli (311–312.). Az utolsó fejezet a várost, illetve a Keglevich- és Gyulai-kastélyt mutatja be. Ezután jön a járás 19 falvának ismertetése (kiadásunkban: 313–318.). A szokásos adatok, így a lakosok nemzetisége és a föld minősége mellett eme leírások gyakran azt is tartalmazzák, hogy az adott falu lakosai mivel keresik a kenyérüket. Így Kovácsvágás (Kováčová, SK) falunál Bél ismerteti a helyiek vasbányászatát, akik a kitermelt vasércet a dernői kohóba szállítják (314–315.).

Az Alsó járás (*Processus Inferior*) bemutatása elején Szádvár áll, melyet Bél nyolc fejezetben ismertet (319–329.). A leírás teljesen történeti jellegű: Bél számos forrást mozgósítva, a tőle megszokott historikusi igényességgel mutatja be a vár történetét, főként azt az időszakot, amikor Bebek György birtokolta a várat. Ezután következik a járás 21 falvának leírása (329–333.). Itt is több falu leírása figyelmet érdemel. Így például Bél Derenk falunál megemlíti, hogy magyar lakossága szinte kipusztult az 1710. évi pestis miatt, így lengyelek költöztek oda, akik nagy része azonban elvándorolt, míg az ott maradtak egy része rablásra adta a fejét (332.). Több falunál is igen részletező a földesurak ismertetése, így pl. Szin és Jósvafő esetében (332.). A művet úthálózati jegyzék zárja (333–334.).

Összességében elmondható, hogy Torna vármegye leírása tartalmas és jól megírt fejezete a *Notitiának*. Nem vitás továbbá, hogy leginkább a faluismertetések adják a szöveg igazi értékét. Az ezekben szereplő adatokat Bél főként ismeretlen adatközlőjének köszönhette (ld. [Db]).

31 Levéltárosi megjegyzés a kötetbe helyezett levélen: „Copia per Suam Eminentiam procurata.” L. D p. [i.] Az „érseki másolatokra” még ld. TÓTH 2007. I. 153.

32 „Sic dicere eos audias: »Aszmongyi az Aszszonyi, inkább a sárba tapogyi, hogy sem ide adgyi«, pro eo, quod politiores efferent: »azt mondja az Aszszony, inkább a sárba tapodja, hogy sem ide adja.«” L. D p. 21. (kiadásunkban: 304.) Bénak a Magyarországon beszélt nyelvkelkkel és nyelvjárásokkal kapcsolatos megfigyeléseire még ld. TÓTH 2009.

A kéziratunk (**D**) átírása nem okozott különösebb problémát, mivel jó minőségű, szép írásképű másolatból dolgozhat-tunk. Úgy tapasztaltuk továbbá, hogy a kései másoló gondosan járt el, mivel nem vettünk észre súlyos hibákat, elíráso-kat a szövegben. Az előforduló kisebb lapszusok és félreolvasások javításakor részben az említett adatgyűjtés volt a se-gítségünk ([Db]). Természetesen ilyenkor jeleztük a vonatkozó szövegkritikai jegyzetben, hogy felhasználtuk annak szövegét.

V. Összefoglaló adatok

Adatközlök: Buchholtz György ([Bu], [Db]?); ismeretlenek ([Da], [Db]?)

Ellenőrzés: kancelláriai (ld. **b**, megvalósulása kérdéses), helytartótanácsi-vármegyei (ld. **c**, nagy valószínűséggel nem valósult meg)

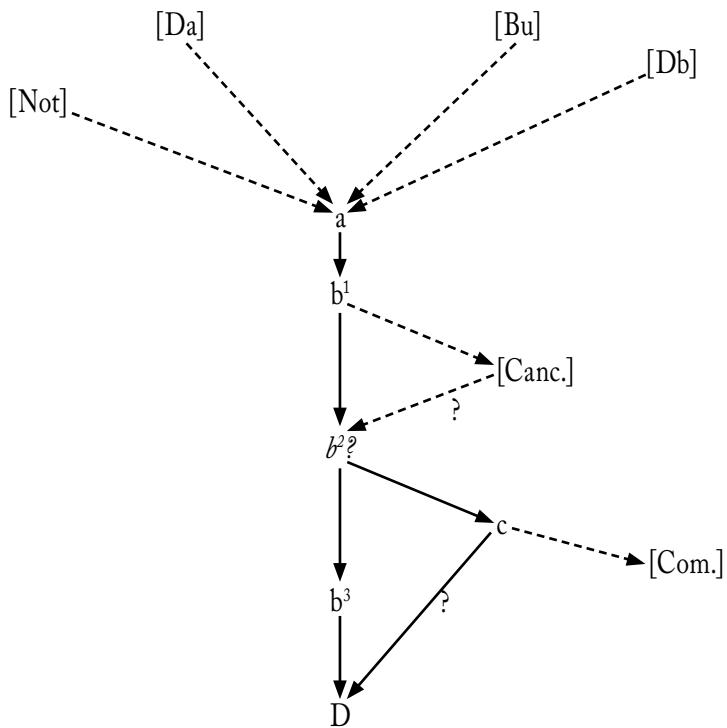
A szövegkiadás alapjául szolgáló kézirat: D

Fordítás: BÉL 2002.

Irodalom: TÓTH 2002.

INTRODUCTION

I. The manuscript stemma

II. The creation process of the county description

Peculiarly, among the handwritten descriptions of Torna County, there are no extant contemporary copies of the text itself, although there are three manuscripts in Bel's legacy that include data on Torna County and that were certainly produced for Bel. Based on preliminary questions formulated by the Pozsony-based scholar, a brief but well-documented record ([Da]) was compiled on Torna County, along with a thoroughgoing description ([Db]) that was particularly detailed with respect to the villages. A map was also produced, although this has been lost: only the legend has survived that contains important data ([Not]). The three manuscripts were written by different people, all of them unknown. Besides the above, we also know of a letter sent to Bel in 1719 by György Buchholtz, a school principal first in Nagypalugya (Veľká Paludza, Slovakia) and subsequently in Késmárk (Kežmarok, Slovakia), which contained a description and cross-sectional drawing of the Szilice (Silica) cave in Torna County ([Bu]).

Using information from the above data collections, as well as his own research, Bel had prepared a draft of the description (**a**) by the end of the 1720s, and in 1731–1732 he sent a clear copy (**b¹**) to the Chancellery. The Chancellery ([Canc]) probably returned the manuscript to him, although we do not know if they added any comments, or whether Bel took them into consideration (**b²**). In 1736, Bel sent the text – of which he probably made another fair copy (**c**) – to the Locotential Council to be forwarded by the office to the county for revision. The county appointed a committee to undertake the revision in as late as 1738, although apparently the revision did not take place in the end (see **c**). The publication of the description was thus stalled, and Bel probably did not receive back the copy that he had sent. After the

publication in 1746 of the work by *Anonymus*, the chronicler of King Béla III (1148–1196), Bel continued to work on the description – in the absence of the county's copy (**c**) this must have been the earlier manuscript, which he had already sent to the Chancellery (**b**) – supplementing the work with one or two of the observations made by *Anonymus* (**b³**) . It was certainly this text (**b**) that József Batthyány, archbishop of Kalocsa, had copied in the 1770s (**D**).

III. Presentation of the manuscripts

[Bu]

1: BÉL 1993. no. 49.

2: Letter from György Buchholtz Jr. to Matthias Bel.

3: Unknown.¹

4: In his lengthy letter, Buchholtz reports – among other things – on his exploration of the Silica cave in Torna County, and alongside the description of the cave he provides a cross-sectional drawing of the cave.²

5: The letter was apparently written by György Buchholtz Jr. Bel included the drawing of the cave, or the copy of it, and the accompanying legend in his work, as it appears from the only known copy.³

6: Nagypalugya (Veľká Paludza), 14 February 1719.

[Da]

1: EFK Hist. I. ttt. f. 4.

2: Descriptio Incliti Comitatus Tornensis.

3: 1 f. [subsequently inserted into the manuscript with the annotation "Hist. I ttt"], 335 x 235 mm.

4: Data on Torna County.⁴

5: Written in an unknown hand. Contains details about Tamás Szirmay, lord lieutenant of the county, and his predecessors, although most of the villages are mentioned merely in the form of a list. The geographical aspects of the county are briefly outlined. Bel very probably used these data.⁵

6: It must have been compiled before 1720, as it refers to Tamás Szirmay as lord lieutenant of Torna County;⁶ however, Szirmay was appointed lord lieutenant of Sáros County by the king on 14 August 1720, and József Keglevich took over from him as lord lieutenant of Torna county on 11 November 1720.⁷

[Db]

1: EFK Hist. I. ttt.

1 See note by N. László Szelestei. (BÉL 1993. 585. [no. 49.])

2 See BÉL 1993. no. 49 (p. 53). On the letter, see DÉNES 1992; BOGÁR 2010. 108.

3 See D p. 4a (between pages 4 and 5). See the drawing in our edition on p. 298. (See also *ibid.* note i.)

4 For the text, translated by Péter Tóth, see BÉL 2002. 108 (Annex II). For more on the manuscript, see Tóth 2002. 54.

5 It was almost certainly from here that Bel took the information mentioned in the description of the village of Lenke concerning the two individuals by the name of György Lenkey, both of whom were captains of Szendrő castle, and both of whom were killed in the battle against the Turks; this manuscript may likewise have been the source for the description of the Lenkey family coat of arms. See [Da] f. 4r–v, and D pp. 80–81 (in our edition on p. 330.).

6 "Supremus Comes eiusdem Comitatus Tornensis est actualiter Illustrissimus Dominus Comes Thomas Szirmay..." See [Da] f. 4r.

7 For the two deeds of appointment, see LIBRI REGII 33.138, 33.103.

2: Descriptio Comitatus Thornensis.

3: 12 ff. [ff. 1–3, 5–13], 335×235 mm.

4: Description of Torna County following the principles of Matthias Bel.⁸

5: Written in an unknown hand. The author managed to compile a well-documented description of the villages, along with notes made by his father on the Szilice cave on the basis of questions formulated by the author.⁹ The authors in question were probably not the younger and older György Buchholtz, however tempting it is to assume so. It would be possible to explain the differences between the above-mentioned report compiled by Buchholtz the younger ([Bu]) and the discussion of the cave contained in this document, as they reflect the viewpoints of two different people – father and son. However, it would be harder to explain why Buchholtz was requesting information from his father, since he had visited the cave himself. Nevertheless, we cannot rule out entirely that the document was written by Buchholtz the younger. Bel made comments and additions to the text in several places, and at the end of the manuscript noted what still needed to be added – such as, for example, a description of the county borders. He also added a rough outline of the future county description, mostly referring to the contents of the chapters in headwords. The outline ends abruptly at Chapter VI of the second (political) division of the general part (f. 13v).¹⁰ Bel later made use of much of the information written about the villages, as evidenced in the only surviving copy (D). However, he omitted the denominational affiliation of the village populations, even though the data collector mentioned it in the manuscript in the case of each village.¹¹ As we know, the Chancellery ordered Matthias Bel to leave out any data on denominations.¹²

6: The manuscript was certainly produced after 1720, although some time during the 1720s.¹³ This is suggested by its simple structure, which is reminiscent of Bel's early questionnaires.¹⁴

[Not]

1: EFK Hist. I. ttt. f. 14r.

2: Notandum.

3: 1 f. [f. 14r] 335×235 mm.

4: Legend belonging to the map of Torna County.¹⁵

5: The writer of the manuscript is not known, nor do we have the map for which the legend was made. However, it is probably this map to which Bel refers in his letter dated 9 July 1732 in connection with Torna County: he writes that a “friend of his” produced it, although it needs correcting from a “geometrical” point of view.¹⁶

8 For the text translated in Hungarian by Péter Tóth, see BÉL 2002. 96–107 (Annex I). On the manuscript, see also TÓTH 2002. 54.

9 “Antri [sc. Szilicensis] genuinam descriptionem, secundum sequentia puncta interrogatoria, Domino Genitori Nostro scriptotenus transmissa placuit modo sequenti apponere...” [Db] f. 11r.

10 For the Hungarian translation by Péter Tóth of the outline of Bel, see BÉL 2002. 109.

11 See, for example, the description of Zsarnókő, where the unknown data collector comments, on the one hand, that the village is situated on a hill, and that it has little land due to the proximity of the neighbouring villages; and, on the other hand, that there is both a Roman Catholic parish priest and a Reformed priest in the village: “Possessio Zsarnokő ... in colle modice elevato sita, arctum nimium territorium ob vicinos adjacentes pagos habens... Ecclesia est mater, parochum Romano-Catholicum, et ministrum Helvetiae Confessioni addictum intertenens.” See [Da] f. 6v. Bel faithfully took over the data on location and land area – as he did the other information connected to the village – although he omitted the data concerning denominations. See D p. 52 (in our edition: p. 317–318.).

12 Cf. WELLMANN 1979.

13 In any case it was written after 1720, since the lord lieutenant is named as József Keglevich (f. 1v), who held this office from 1720 (see point 6 in the presentation of manuscript [Da]).

14 For more on these, see TÓTH 2007. I. 65–66.

15 The text of the first line reads: “Notandum. Delineatio huius Tornensis Comitatus facta est per plana [?].” See [Not] f. 1r. For the text in Péter Tóth's Hungarian translation see BÉL 2002. 110 (Annex IV). On the document, see also SZELESTEI N. 1984. no. 245; TÓTH 2002. 54.

16 For the description of Torna County he writes: “Mappa ab amico submissa accurationem requirit geometricam.” See TÓTH 2006. 77.

The creator of the legend also provided information about certain rivers, springs and caves in Torna County, and provides a fairly lengthy description on the Szádelő cave. Bel certainly made use of these data.¹⁷

6: The map was probably produced in the 1720s, and certainly earlier than 1732 (see the previous point).

a

1: (Lost manuscript)

2: [Comitatus Tornensis.]

3: -

4: Description of Torna county.

5: The first draft of the manuscript prepared by Bel, denoted here as “a”, is not among the extant Bel manuscripts. We know that it was produced at the end of the 1720s, since the description was already with the Chancellery for revision in 1732 (see b). The first draft certainly included the data that appear in the four manuscripts above ([Bu], [Da], [Db], [Not]).

6: Late 1720s.

b

1: (Lost manuscript)

2: [Comitatus Tornensis.]

3: -

4: Description of Torna County.

5: In around 1731–1732, Bel sent the description of Torna County to the Chancellery. In a draft letter to the Locotential Council, dated 9 July 1732, he writes that the text was currently with Chancellery for revision.¹⁸ It is not clear when the Chancellery returned the manuscript, or whether they added any comments. Bel’s letter dated 7 January 1733, in which he notifies the Chancellery that he has received the censored revision of the descriptions of Nógrád, Liptó, Temes, Central Szolnok and *Torna* counties that the office “had compiled in November last year”, is the cause of some confusion.¹⁹ Bel is clearly referring to the letter sent to him by the Chancellery on 10 November 1732. However, according to this letter, besides the four county descriptions mentioned by Bel (Nógrád, Liptó, Temes and Central Szolnok), it was the description of *Turóc*, not Torna County that was returned to him enclosed with the letter.²⁰ Earlier, we mistakenly presumed that an error had been made by the chancellery official who wrote the letter when he referred to *Turóc* rather than Torna County.²¹ However, in connection with the description of *Turóc* County, the letter from the Chancellery refers to a text with the title *Appendix diplomatica*, which contains copies of charters and genealogies that Bel indeed produced for the families of *Turóc* County and that bears the same title (!) – and which he demonstrably intended to publish as an appendix to his description of *Turóc* County. It may be the case that, although the *description* of *Turóc* County had earlier been reviewed by the Chancellery, in the meantime Bel also sent the completed *appendix* to the Office, and this is what the Chancellery returned on 10 November 1732.²²

17 The unknown author writes that there are rusted arrowheads in the crevices of the Szádelő cave: “...reperiuntur in rupis [...] cuspides ferrei [...] sive tela infixa, sed jam fere rubigine consumpta...” See [Not] f. 1r. Bel takes this information over as follows: “Addit conjectuae fidem, quod sagittarum ferreas cuspides, rimis petrarum ab hoste pone os antri impactas, sed exesas rubigine hodieque extare aiunt.” See D p. 4 (in our edition see p. 296–297.).

18 “...Tornensem: est sub censura Excelsae Cancellariae”. See TÓTH 2006. 77.

19 For Bel’s letter see BÉL 1993. no. 473 (see p. 277).

20 For the letter written by the Chancellery to Bel see BÉL 1993. no. 471.

21 See TÓTH 2007. II. 254–255 (see in particular note 8 on p. 254).

22 For more detail on the manuscript, see TÓTH 2007. II. 40–41. See also ibid. 39–40.

Thus it was probably an error on Bel's part when he referred to Torna rather than Turóc County in his letter dated 7 January 1733. Nevertheless, it is also certain that at some point the manuscript of the description of Torna must have been returned by the Chancellery (if Bel did indeed send it), since the office generally returned the descriptions, even when no additions were made to the text. It is also possible that the only surviving manuscript (**D**) – a late copy – was made from this copy (**b**), which had been sent to the Chancellery and subsequently returned. The assumption is based on the fact that the title of the manuscript is *Historia Comitatus Thornensis*,²³ and Bel typically used titles beginning with *Historia...* in the 1720s, while in the 1730s he omitted this word, simply using *Comitatus....*²⁴ It is therefore less likely to be the later copy (**c**), which was sent to the Locotential Council in 1736 – especially since it was probably never returned by the county (see **c**).

As a consequence, Bel could have inserted into this manuscript the two notes that refer to the *Gesta Hungarorum* of Anonymus,²⁵ which was published in 1746, since he played an active role in the publication and development of the work.²⁶ Bel otherwise added later notes to a number of other county descriptions, in which he referred to the work of Anonymus.²⁷

6: Based on the above, Bel sent a fair copy of the text to the Chancellery (**b¹**) sometime in 1731 or early 1732. However, there is no accurate information as to when the office returned it to him. Obviously, he inserted the notes related to Anonymus sometime after 1746 (**b³**).

c

1: -

2: [Comitatus Tornensis.]

3: (Lost manuscript)

4: Description of Torna County.

5: Matthias Bel sent the description of Torna County to the Locotential Council on 27 January 1736, to be forwarded to the county for review.²⁸ The county received the manuscript, but initially did nothing with it. However, following a letter sent on 24 January 1738 at the request of Bel²⁹ – in which the Locotential Council pressed the county for a response – the county officials eventually reacted. The letter from the Locotential Council was read out at the general assembly held on 25 February 1738, and the decision was made to appoint a committee to review and revise the manuscript. The members of the committee included the deputy lieutenant, the archdeacon of Torna, András Horváth de Brezovicza, as well as the notary, the tax collector, the noble judge (*iudex nobilium*) István Nagy, and the bailiffs of the demesnes.³⁰ However, there is no evidence that the committee carried out the work.

6: The manuscript was completed sometime before it was sent to the Locotential Council, that is, in 1735.

23 See **D** p. 1 (in our edition: p. 295.).

24 See TÓTH 2007. I. 78.

25 See **D** pp. 23, 32 (see in our edition on pp. 305. and 310.).

26 On this, see TÓTH 2013. 597, 600–601.

27 On this, see TÓTH 2013. 600.

28 For the letter, see BÉL 1993. no. 574.

29 For Bel's letter, see *ibid.* no. 699.

30 The note concerning the general assembly: "Dein et 4ti ordinis ejusdem Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii intimatoriis sub dato
²⁴a Ian. 1738. intuitu operis historici Matthiae Bel, quantocius revidendi, censurandi, et eidem Excelso Regio Locumtenentiali Consilio remittendi sonantibus, et publicatis, communi I. Universitatis voto eatenus deputantur Domini: ordinarius Vice-Comes, pro praeside Adm. R. D. V. Archi-Diaconus Thornensis Dominus Andreas Horváth de Brezovicza, ordinarius item Iuratus Notarius, Dnus Generalis Perceptor, ordinarius processualis Iudlum Stephanus Nagy, et I. Dominiorum officiales, quibus, de subsistentia tempore celebrationis eiusdem deputationis in naturalibus disponet praelibatus Dominus Wice-Comes [!]. See the Regional State Archives of Kassa (Slovakia), the Torna County archives, minutes of the general assembly, 1736–1739. (MNL OL Microfilm Archive, 549. mf) ff. 69v–70r.

D

1: EFK Hist. I. sss.

2: Historia Comitatus Tornensis.

3: 91 pp. 360×235 mm.

4: Description of Torna County.

5: It is an “archiepiscopal copy” — that is, a copy commissioned by József Batthyány, archbishop of Kalocsa, in the early 1770s.³¹ It is the only extant text. Due to the inclusion of the word *Historia...* in the title, it was presumably made on the basis of an early copy – perhaps the manuscript that was sent to the Chancellery (see the description of manuscript **b**).

6: Early 1770s.

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

Surviving in the form of a copy, the description of Torna County is regular and complete in terms of its structure. In the general part, the passages on natural geography (pp. 295–302. in our edition) are not outstanding in terms of detail, although the parts on the Szádelő (Zádiel) and Szilice (Silica) caves, and the cross-sectional drawing of the latter, deserve particular attention. The political passages (pp. 303–308.) in our edition contain a lot of interesting data. In Chapter II, for example, Bel criticises the style of speaking used by the Hungarians in Torna, which he considers to be uneducated: to prove his point, he even quotes a typical phrase, which he follows with the “correct” version.³² In Chapter III, he states that the Slavs (that is, the Slovaks) are wealthier than the Hungarians, furthermore noting that they are not so diligent when it comes to land cultivation, which he attributes to their living alongside the Hungarians. He describes the poor clothing worn by the population of the county, as well as customs related to house building. In a separate chapter (IV) he discusses the Rusyns (*Russi*), stating that many of them make wooden tools, or become highwaymen – the latter remark is a commonplace in Bel’s work, appearing in many other places in the *Notitia*. He then provides a substantial list of the county’s noble families (Chapter V) and lord lieutenants (Chapter VI). The short chapter on the demesnes (Chapter VIII) is also of interest.

In the “special part”, Bel describes the county settlements by district. He notes in his introduction that, despite its small size, the county was divided into two parts: an Upper and Lower district, divided by the river Bódva. The description of the Upper District (*Processus Superior*) begins with the castle and town of Torna, which comprise four chapters (pp. 309–318. in our edition). The first two chapters contain the history of the castle (especially during the Turkish era), while the third chapter discusses the lords of the castle, especially the Keglevich family to which the castle belonged at the time, even including their family tree (311–312.). In the fourth chapter Bel demonstrates the city, along with the Keglevich and Gyulai palaces. This is followed by a description of the 19 villages in the district (pp. 313–318. in our edition). Besides the usual information, such as the ethnicity of the population and the quality of the land, these descriptions typically include how the inhabitants of the respective village make their living. In the description of the village of Kováčvágás (Kováčová, SK), Bel thus describes the local iron mining industry, and how the extracted iron ore was transported by the locals to the foundry in Dernő (314–315.).

31 Comment by the archivist on the page inserted in the volume: “Copia per Suam Eminentiam procurata.” See **D** p. [i.] On the “archiepiscopal copies” see TÓTH 2007. I. 153.

32 “Sic dicere eos audias: »Aszmongyi az Aszszonyi, inkább a sárba tapogyi, hogy sem ide adgyi«, pro eo, quod politiores efferent: »azt mondja az Aszszony, inkább a sárba tapodja, hogy sem ide adj« [the Woman says she’d rather tread it into the mud than hand it over] See **D** p. 21 (in our edition: p. 304.). On Bel’s observations concerning the languages and dialects spoken in Hungary, see TÓTH 2009.

The presentation of the Lower District (*Processus Inferior*) begins with Szádvár, which is described by Bel in eight chapters (319–329.). The description is entirely historical in character: drawing on many sources, Bel compiled the history of the castle with his usual historical thoroughness, especially the period during which the castle was owned by György Bebek. A description of the district's 21 villages then follows (329–333.). The descriptions of several of the villages deserve particular attention. In the description of the village of Derenk, for example, Bel mentions that its Hungarian population has almost disappeared as a result of the plague in 1710. Their place was taken by Poles, although most of them have since moved on, and some of those who remained had turned to robbery (332.). In relation to several of the villages, for example Szin and Jósvafő (332.), he goes into great detail about the landowners. The description ends with an inventory of the road network (333–334.).

Overall, the description of Torna County is an informative and well-written chapter of the *Notitia*. The descriptions of the villages are without doubt the most valuable parts of the text. Bel obtained most of the data included in the work from his unknown informant (see [Db]).

Transcribing the manuscript (D) caused no particular problems, since we were working with a good-quality, legible copy. The late copyist was obviously meticulous, as we found no serious errors in the text. Our corrections of the occasional minor mistakes and misreadings were partly based on the data collection ([Db]) referred to above. In such cases we of course indicated in the respective annotations that we had made use of the data collection text.

V. Summarised information

Data source: György Buchholtz ([Bu], [Db]?); unknown ([Da], [Db]?)

Revision: Chancellery (see b, doubtful), Locotential Council – County (see c, very probably did not take place)

Manuscript for publication: D

Translation: BÉL 2002. (Hungarian)

Literature: TÓTH 2002.

MATTHIAE BELII HISTORIA COMITATUS THORNENSIS PARS GENERALIS

MEMBRUM I.

PHYSICUM

De

Situ, natura, et opportunitatibus Comitatus Thornensis.

S Y N O P S I S.

Thornensis comitatus nomen: fines: atque intercedo.	§. I.	gio omnis scaturiginum dives: in his Szadelőiensis: Thornensis. §. V.
Habitus regionis montosus: montium horrida species: eorum aliqui cultum admittunt: valles et vicorum sedes.	§. II.	Amniculi provinciae: eorum corrivatio: Bodvae habitus: fluviolus alter in Scepusiensum finibus collectus. §. VI.
Montes Thornensium, Carpathi sunt propago: antrum Szádelőiense: vallis olim muro interclusa: qua id aetate factum?	§. III.	Ingenium aeris Thornensium: soli natura: viti quemadmodum sit hospitale: pomorum ratio. §. VII.
Specus Szelicensis admiranda naturae: aestate glaciem gignit: hieme tepet, fitque insectorum hospitium: antri herbida superficies.	§. IV.	Abundat pascuis regio: res Thornensium pecuaria. §. VIII.
Fons periodicus, antro illi vicinus: eius in manando vicissitudines: fontes salubres alii: Hidvég Ardoiensis: Szögligliensis: ¹ re-		Ferarum copiae: silvestres aves: venatio: piscatio. §. IX.
		Metalli praeter ferrum inops est regio: officinae vitriariae: materia medica. §. X.

§. I.

Thornensi comitatui castrum nominis eiusdem adpellationem impertivit. Regio, si quae² inter Hungariae comitatus, alia, haec profecto, exilis est. Qua solem orientem prospicit,

Thornensis
comitatus
nomen:

¹ corr. ex Szögligliensis sec. notam marginalem ² corr. ex qua

fines: provinciam contingit *Abba Ujvariensem*, a cuius finibus propagato, in utramque partem limite, dextro quidem latere ad septentrionem, sinistro ad meridiem, procurrit; dum perpetuis iugis, multarumque vallium interiectu aspera, terminis in obliquum orbem obeuntibus, definiatur. Itaque ab occidente *Gömöriensi*, *Scepusiensi* ab aquilone, ab austro *Borsodiensi* regione circumscribitur. Totus ambitus milliaria circiter decem haud excesserit: longior tamen est, quam latior. Nam a *Zsarnókö*, versus *Szilicze*, hoc est, ab *Aba-Ujvariensi*, ad *Gömöriensem* agrum, quatuor fere milliaria procurrit, cum contra trium latitudine inter *Borsodiensem* et *Scepusiensem* oras, qua maxime laxus est, cohubeatur.

§. II.

Habitus regionis montosus: Montes ei, et alti sunt, et frequentes, continenterque, ac quasi industria, in ordinem, hac atque illac, depositi. Nam non regionem [p. 3.] modo, quantacunque est, totam, veluti muro incingunt, sed etiam interna, iugis distinguunt, sinuoso tractu intercursantibus. Montium plerisque, horrida est species, radices glabrae, silvestres inde, saltuosique adscensus, praerupta cacumina, petras, et ardua cautium, ostentantia. Neque tamen desunt, qui cultum admittant, ii praesertim, quorum vertices planitie sunt rasa, patenteque. Hi enim, uti gramine, pascuis, et foenisecio laetantur, ita latera infime, hic frumentariis agris, vite alibi exculta habent. Silvarum, praeter caedui ligni copiam, praecipua laus, in glandium proventu sita est, qui hic, nisi vitio anni corrumpatur, innumerae porcorum multititudini ad saginam sufficit. Qua montium asperitates mitescunt, valles diffunduntur, rivis atque torrentibus irriguae: adeoque vicis, qua plurimum habent ad habitandum opportunitatis, insessae.

§. III.

Montes Thornensium, Carpathi sunt propago: Nomina, quibus montium singuli insigniuntur, difficile¹ est designare; cum vix dorsum iugumve reperias, cui non vernaculae quidpiam adpellationis haeserit. Universim, *Carpathi* sunt propagines, ex *Scepusio*, atque *Gömöriensi* regiuncta, serpentibus varie radicibus iu[p. 4.]gisque, usque huc protrusae. Iam sua, vicos fere singulis, montium sunt vocabula. Quae consectari, vix pretium fuerit operae.² In praecepitis censentur, qui sunt ad *Szádélő* et *Szilicze*, non quod mole, sed quod naturae prodigiis, reliquos antecellunt. In utroque enim specus sunt, singulari ingenio, et supra, quam describi possit, admirando. Ille, qui *Szádélő* vico, a septentrione oppositus est, qua parte in meridiem spectat, ab imis radicibus alte orgias plus minus centum, antrum adaperit vastum, et cavernosis contortum anfractibus. Olim tam grandi fuisse rictu, perhibent, ut quadrigis adiri potuerit, qui tamen post, saxis ex praecepito montis, defluentibus, sensim adobratus, aegre nunc singulos homines, et quasi per cuniculum transmittit. Sicuti vero subsita monti vallis porrigitur, ita antri cavum ad dimidium milliare procurrit, dum in apicum iterum evadat. Interius, varia testarum fragmenta, ossa animantium, atque alia istiusmodi humani cultus³ vestigia, adhuc notantur, quae indicio sunt, barbaricarum impressionum metu, suum heic perfugium accolas habuisse. Addit conjecturae fidem,

¹ corr. ex *dificile* ² corr. ex *opere* ³ corr. ex *vultus*

quod sagittarum ferreas cuspides, rimis¹ petrarum ab hoste, pone os antri, impactas, sed exesas rubigine hodieque extare aiunt. Supersunt praeterea muri rudera, quo² eadem vallis, olim ab antri aditu, usque in obiecti montis latus inter[p. 5.]cludebatur. <Quod³ novo iterum argumento est, priscis calamitosisque illis temporibus, multitudinem imbellem, isthic delituisse. Sunt, qui memorent, S. LADISLAUM hostes fugientem, cum hiatum antri, subditis equo calcaribus transiliisset, solearum vestigia saxo impressa isthic reliquisse, quae adhuc ibidem adpareant. Altius alii montanae huius munitionis aetatem reponunt, neque dubitant, ad *Romanos* eam referre, cum *Dacis*, et *Jazygibus*, de summa rerum dimicantes: quod si lapidum fide, docerent, in lucris poneremus, antiquitatis nobile adeo monimentum. Sed falluntur omnino, cum nusquam legas, in hac *Carpati* lustra, arma *Romanos* intulisse. Ego prorsus existimari, ad BELA IV. tempora, cum is, a *Tartaris* ad *Sajo* amnem caesus est, retrusi huius perfugii rudera referri oportere. Quod et infelix ea pugna, haud longe a *Thornensium* regione commissa fuit, neque ab hoste inaccessum quidquam, praeter lustra montium, et petrarum latebras, relictum fuit. Quid? Quod non vana sit suspicio, an non *Bohemorum*, post SIGISMUNDI tempora, usque ad MATTHIAE *Corvini* aetatem, late in his oris grassantium, montanae hae fuerint latebrae.

vallis olim mu-
ro interclusa:
qua id⁴ aetate
factum?

§. IV.

Est et in eo monte, qui inter *Szilicze*, et *Borsova* adsurgit, admirandae naturae specus. Gran[p. 6.]di is hiatu, quippe XVIII orgias alto, lato IX. versus aquilonem prospicit, quem rupes, et grandia saxa obsepiunt. Portenti^{a.)}⁵ⁱ simile est, quod rigente extus bruma, intus aer sit tepidus, frigidus contra, cum foris, aestus⁶ adurit omnia. Nimurum, simul diffugientibus nivibus, ver mire coquit [†...†],⁷ interior antri concameratio, qua meridiano soli opposita est, aquam exsudat limpidam,⁸ et passim destillantem, quae frigoris vi in glaciem concrescens, stirias efficit, ad ingentium doliorum modum crassas, inque ramos abeuntes, miris illusos speciebus. Quod aquae e stiriis, humi arenosae dedidit, id quoque opinione celerius congelat. Ergo non fornices modo, natura facti, sed fundus⁹ quoque antri, multa glacie convestitus¹⁰ est. Crederes e crystallo totam cavernam substructam eoque incrustatam¹¹ esse, ita circumquaque glacies resplendescit. Ingredientibus certe, inusitatus hic obtutus, eo est speciosior, quo antri intercapedo latius abit, deprimiturque profundius. Qua adiri potest, quinquaginta orgias profundum, sed et viginti laxum est. Quod ultra demergitur, ob hiatus praecipitum inexpertos habet recessus. Quin et ea regione, qua adiri potest, gressus sunt lubrici, fallente vestigium glacie. Itaque incisis gradis[p. 7.]bus, qui eo accedere volunt, opus habent. Aestivum istud

Specus
Szilicensis
admirandae
naturae:

^{a.)} Idem naturae prodigium, et in *Comitatu Zempliniensi* recurret, in cellario arci *Szalancziensi* subsito, ubi hieme tepent aequa omnia, rigescunt gelu, dum aestas incaluit.

¹ corr. ex rimit ² corr. ex quae ³ add. a nobis ⁴ malim is (sc. murus) ⁵ in nota a.) *cellario* corr. ex celario

⁶ corr. ex aestu ⁷ hic aliquid suspicor a copista esse omissum ⁸ corr. ex *lympidam* ⁹ corr. ex fundum

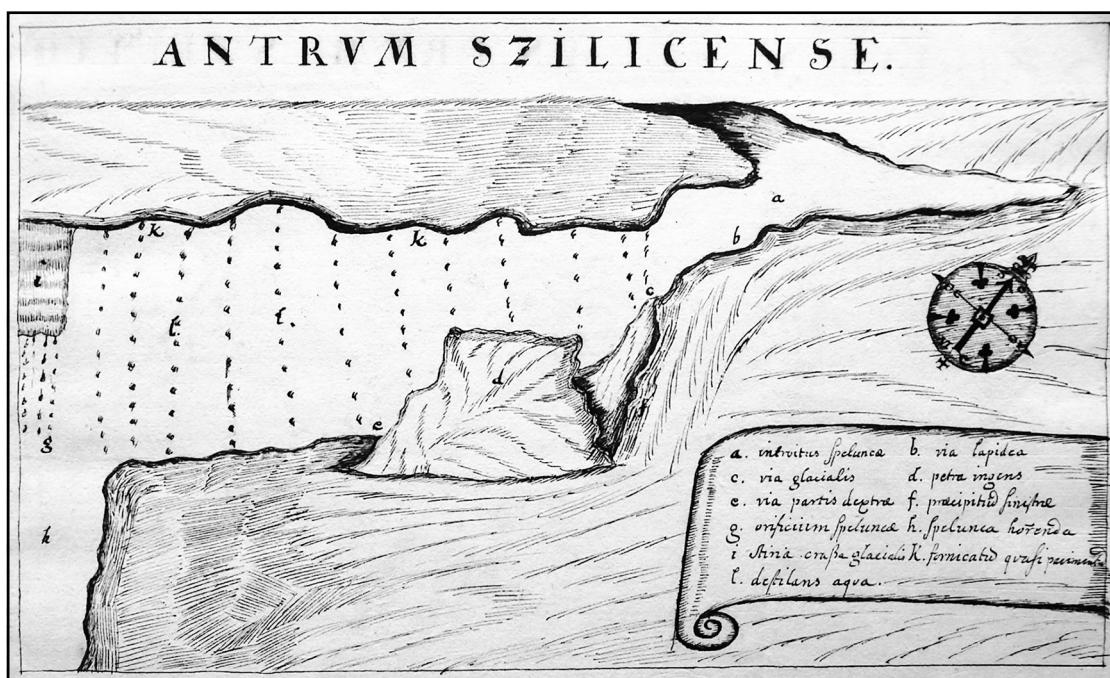
¹⁰ corr. ex *convestitum* ¹¹ corr. ex *incustatam*

ⁱ Quod ad notam a.) attinet, in *Notitia Comitatus Zempliniensis*, quam in tomo priori seriei nostrae edidimus, nusquam de eo „prodigo” legas. Vide BÉL 2018. 113–229.

specus ingenium est, augescens, cum solis ardore. Primo enim vere, hibernus ille tempor cessare, mox id ubi adolevit, intendi frigus occipit, tantis accessibus, ut quo magis aer incandescit; eo antrum frigeat exquisitus. At ubi aestas iniit, iamque fervet canicula, in glacialem brumam intus abeunt omnia. Opera profecto campestres, quae circum foeno, aut frugibus cogendis distinentur, quod rariores circumsunt fontes, ex antro glaciem promunt, eaque solis calore liquefacta, ad potum utuntur. Ferunt, vel sexcentas quadrigas, cum maxime calet, huiate glacie in hebdomadas singulas facile onerari posse. Quo autem specus deprimitur profundius, eo frigus intensius sentias, sicuti ex alto adscendentibus, post gradus singulos, aura se ingerit tepidior. Post, ubi aestas in auctumnum exiit, frigus quoque, pro mensium ingenio pedentim remittit, diffliuit^{que}¹ glacies, dum hieme praesente prorsus inarescat, fiatque insectorum, quae frigus ferre nequeunt, receptaculum. Nam praeter muscarum, culicum item agmina, et vespertilionum greges, lepores quoque et vulpes hospitatum huc concedunt, cum brumam extus tolerare nequeunt. Antri superficies, multo, ac pingui gramine herbescit, estque ideo pabulantibus armentis, quin et foenisecio, si pecus, quod fit, arceatur, opportuna. [p. 7]ⁱ

hieme
tepet, fitque
insectorum
hospitium:

antri herbida
superficies:

¹ -que add. a nobis

ⁱ In hoc loco visum est nobis apponere delineationem antri Szilicensis, quae a copista copiae D adumbrata est atque inter paginas 4. atque 5. manuscripto inserta. Quae autem delineatio ex omni fere parte congruit cum ea, quam Georgius Buchholtz iunior olim fecerat atque suae epistolae adnexam Matthiae Belio d. 14. Febr. 1719. miserat. Vide photographiam delineationis istius in BÉL 1993. nr. 49. (p. 53.); vide etiam demonstrationem istius epistolae sub signo [Bu] in praefatione nostra. Quae cum ita sint, in eo manuscripto (b), quo copista noster usus est, adumbrationem quandam antri istius impositam esse coniectari possit, quae certe ex ista Buchholtziana transcripta fuisset: quam copista noster sua arte imitando iterum delineavit. Interpretatio vero litterarum ut sequuntur: „a. introitus speluncae; b. via lapidea; c. via glacialis; d. petra ingens; e. via partis dextrae; f. praecipitū [partis] sinistre; g. orificium speluncae; h. spelunca horrenda; i. stiria crassa glacialis; k. fornicatum quasi pavimentum; l. destilans [! recte destillans] aqua.”

§. V.

Medio huic milliari fons exstat periodicus, mirifici et is ingenii. *Hungari*, *Ló-fej* dicunt, utrum a similitudine^{b.)} rei? Non habeo dicere. Statis ille temporibus, vel manat, vel prorsus exarescit. Istud octimestri, et ultra fieri, adversum est, dum mensibus aestivis, Iunio, Iulio, et Augusto, copiosus scatere incipiat. Sed ne id quidem perpetuo. Meridie nimirum ingenti murmure, et quasi e profundo gurgite aquas cieret, torrentem vomit, qui per subiecta vallium praeceps strepensque¹ labitur. Horae intervallo exuberatio ea perdurat, quod ubi praeteriit, resorbet iterum aquas, non ante manaturus, quam diluculum inierit. Tunc enim, eodem impetu, ingentem undarum vim egurgitat denuo, atque subito resorbet. Has illi vicissitudines subterranei venti, an occulti in imo vertices concilient, viderint alii; certe, qui aestuaria² maris, et horum naturam in subsidium vocent, non plane nihil dicunt. Praeter hunc fontem, oppido mirandum, salubres alios adnotemus. Eiusmodi est ad vicum *Hidvég-Ardó*, cuius aquas, medelam articulorum morbis adferre memorant. Itaque, frequentes huc e regiunctula adveniunt, qui aut ex pedibus, aut ex mani[p. 9.]bus laborant. Ex his robustiores frigida ablui accepimus, quod qui ob teneriorem corporis habitum nequeunt facere, igne concalefaciunt aquam, et in cados diffusam, medicationi egregio successu adhibent. Consimilis naturae fons quoque est *Szögligethensis*, qui medio in vico, ubertim scaturit. Nam et hunc chiragrae, et podagrae leniendae, magnopere esse utilem, adfirmant accolae, adhibentque lavationibus, ad eundem modum, sicuti nunc diximus. Alioquin *Thornensium* regiunctula omnis, scaturiginum perquam est dives, quod montosae positioni et confragosis vallibus tribui oportere, nemo non videt. Infra antrum *Szadelőiense*, et eiusdem rupis radicibus, per quam³ specus ille pertusus est, rivus perennis emanat ubere adeo, ut ad ipsum scaturiginis caput, versandae molae sufficiat; atque paullum inde procurrens, aliam iterum propellat. Quod aqua limpida est frigidaque, trutas alit exquisitissimi saporis. Suppar huic, ad *Thornam* oppidum salit scatebra, eo memorabilis, quod non modo primo statim incursu, frumentariam molam, gemino instructam lapide, perenniter verset, sed in piscinam simul collecta, alendis, ceu in vivario quodam, piscibus, salubres aquas suffundat. Eius est caeteroquin naturae, ut, cum per aestatem unda sit frigida, hieme insigniter tepeat, neque gelu, etiam sub rigidissima bruma concrescat. Proinde, cum rivo[p. 10.]rum molae aliae feriantur, hic nulla unquam operarum cessatio est. Stagna duo cum primis celebrantur. Alterum *Görgöiense*, laxum illud, et piscosum; alterum *Komjathense* est, agro *Nadasiensi*, voraci et periculoso gurgite obiacens, vulgo *Posnyag* dictum.

§. VI.

His, et pluribus aliis fontibus editi rivi, pulchre valles, et plana regionis pererrant, dum in *Bodvam*, validum flumen, omnes corriventur. Rivorum primus, ut hinc eos designare inchoemus, supra *Jablonczam* oritur, indeque collectis, circa *Kőrtvéles*, et *Almás*, tenuioribus rivulis, pergit orientem versus, auctusque iterum uno a *Görgő*, altero a *Szadelő*, et

^{b.)} *Ló-fej* Hungaris, *equinum caput* significat.

¹ corr. ex *streperetque* ² corr. ex *aestuaria* ³ *per quam* corr. ex *perquam*

Fons periodicus, antro illi vicinus: eius in manando vicissitudines:

fontes salubres alii: Hidvég-Ardoiensis:

Szögligethensis:

regio omnis scaturiginum dives: in his Szadelőiensis:

Thornenses.

Amniculi provinciae: eorum corriratio:

Udvarnok adlabente, acceptaque postea *Thornensi*, quam nunc meminimus, scaturigine, alveum, inter *Vendigi*, et *Thorna-Ujfalú* in meridiem flectit. Ubi rursus aliis, partim ab *Aj* vico, partim ex agro *Aba-Ujvariensi* collectis, hinc, atque illinc supra *Zsarnokö* amniculis, eidem illabitur. Ista rivorum accessione locupletatus, exundantiori iam alveo, †ripast, pone *Horváthi*, et *Hidvég-Ardo*, indeque, intra *Lenke*, et *Nádas* provolutus, finditur ultra *Komjathi*, et *Sz. András*, [p. 11.] factaque illic insula, ramo altero *Rákó* interfluit, dum, coeunte iterum alveo, sui similem amniculum, admittat in connubium. Adlabitur is, partim a *Szögligeth*, vocaturque *Hungaris Ménes*, partim a *Jósafő*, unde cum aquis, nomen quoque trahit, ut *Jósa* cognominetur, irrigatque agros *Petry*, et *Szin*, dum, uti diximus, infra *Rákó*, alteri illi suffusus, in *Bodvam* tandem incurrat. Ista corrivatione, tumidior facta *Bodva*, non ante regiunculam nostram deserit, quam rivo ab *Egerszög*, continua valle per agros *Teresztény*, et *Szölös-Ardó*, adlapso, locupletaretur. Tunc vero, in *Borsodiensem* regionem, aquarum dives exspatiatur.¹ Alioquin undas vehit² limpidas, et salubres ad potandum, nisi torrentum limo foedetur. Ex montanorum, quos nominavimus, amniculorum praecipi incumbitu, cum rapidus et ipse est, multo evadit vehementior. Itaque streperus labitur, rarius gelu, nisi ultra modum hiems sit rigida, concrescens. Pernicitati id non tantum, sed rivorum tepori, qui ei adfluunt, tribui accepimus. Quocirca³ aestate iuxta et hieme, agendis molis, idoneus est. Pisces alit potissimum saxatiles, et in his, qua est aquarum parcior, trutas magnitudinis, saporisque eximii, quas quidem cum intra alveum generat, tum illapsu rivorum, quasi peregre adlatos, hospitaliter accipit. Superest alter quoque [p. 12.] fluvius, in collimitio *Scepusiensis* editus fonte gemino, quorum alter supra *Barkam*, supra *Lacskam* alter effluit, coadunatoque, infra posteriorem hunc vicum alveo, fertur inde per subiectam vallem *Scepusiensium* montium limitaneus, cumque dextra quidem ripa, *Kovárosi*, sinistra *Derno*, et *Haskut*, subluisset, exit ad *Kraszna-Horkam*, in fines *Gömöriensium*, cancrorum imprimis, atque trutarum foecundus. Hi fuere *Thornensium*, seu rivi, seu fluvii, multarum sane opportunitatum futuri, nisi frequentius, crescentes, vicinum alveis terrenum, eluvionibus corrumperent.

§. VII.

Ingenium aeris Aeris ingenium, proclive nunc⁴ fuerit existimare. Salubre id, atque egregie contemperatum est. Nam neque solibus facile inardescit, crebra celsorum montium, atque profundarum interiectione vallium, aestus nimios intercipiente, neque, quod retruso est positu, admittit contagionis quidpiam, ventis, si quid lenti vaporis alicubi haeresceret, magno id impetu disiicientibus.⁵ Id quidem in incommodis regiunculae possis referre, [p. 13.] quod et nimiis propemodum, ac vehementioribus ventis perfletur, et hiemes pati cogatur, non rigidas modo, sed quandocunque etiam ultra modum longas. Solum, passim petrosum est, saltem inutilibus arenis, ac sabulo deforme, atque eapropter, eorum, quae seruntur, maligne admodum patiens. Quin et ubi proficiunt semina, non raro frigore aduruntur, neque satis feliciter maturescant in messem. His autem rebus fit, ut agricolatio, quam alibi, durior sit, et parcioris⁶ fructuus. Qua tamen benignior ager est,

¹ corr. ex *exspaciatur* ² corr. ex *velut* ³ corr. ex *quo citra* ⁴ malim *hinc* ⁵ corr. ex *disiencentibus* ⁶ corr. ex *partioris*

frumento laetatur omnis generis, eoque multo, quam quod campestri regione gignitur, nobiliore. Aspera cum sit regio, vitem tamen non¹ tolerat modo, sed passim benignius etiam foveat, maxime iis positibus, ubi montium obiectu, aquilones retunduntur, soles autem meridiani incumbunt, solito fervidiores. Hic certe, non maturescit modo vindemia, sed etiam vinum fundit nobile, et gustu, sicuti volunt aliqui, *Bazingensi* prope modum suppar. Ubi situs ratio alia est, facile noxam vitis accipit, aegriusque maturat fructum. Vinearum indolem, pomaria sequuntur. Si enim loco posita sunt idoneo, et alieno ab aeris iniuriis, exuberant omnis generis fructu. Malorum certe, et pirorum, insignem hic varietatem notaveris; prunorum autem, si annus favit, copiam pene immensam. Fit tamen saepius, ut, qua horti sunt apricio [p. 14.] situ, fructum in ipso flore, aut certe adolescentem, ac proximum ad maturitatem, decoquunt, pruina atque ventis frigidioribus, spem omnem praecerpentibus.

viti quemadmodum fit hospitale:

pomariorum ratio.

Abundat pascuis regio:

*res Thornen-
sium pecuaria.*

Vix ulla re magis, quam pabulo regiuncula nostra abundat. Nam prata quidem, non depresso modo, planisque locis, sed etiam per excelsa montium, rasoisque vertices habent. Sed nec silvae pascuorum sunt inopes, eae praesertim, quae rara quercu aut fago sunt consitae. Ergo haud deest, ubi divertant armenta gregesque. Cornigerum scilicet genus, figura, atque mole, montanum quodvis aliud, aemulatur, estque brevi ac depresso corpore, pedibus curtis, detortis inique cornubus, colore adhuc tristi et vario. Non deest tamen *Hungaricum* quoque seminium, cum ex vicinia adscitum, tum propagatum domi. Ovium attentior incolis cura est, invitante villicos regionis, ad procurandam eam rem, opportunitate. Saepe diximus, nullibi melius, quam in herbidis montibus ovium greges haberi. Qua commoditate non minus *Thornenses* gaudent, quam id apud *Zolienses*, et *Liptovienses* observavimus. Caseus tamen, qui provenit, asperior [p. 15.] heic multo est, et ad vitium proclivior: quod utrum lacti, an artificio caseario sit tribuendum? Nescio. Lanam certe rigidorem esse, constat, quod alii ventorum asperitati, qua adflantur greges, pabulo alii, nos ineptae illi tonsurae, qua vellus etiam optimum, nisi commode resectetur, ne molliuscula succrescat, corrupti facile potest. Itaque vix alias inde agrestibus proventus accedit, quam quod lacernas sibi texant, oppido rigidas, et alio quovis asperiores. Felicius porci, minoreque cura adolescent. Nam uti a scrophis² sunt editi, sequuntur reliquum gregem, perque silvas glandiferas inerrant,³ dum, nec advertente hero, adolescent, fiantque ad saginam idonei. Neque enim educandis porcis regio alia commodior. Silvae certe, nemora saltusque hic quercea, fagina⁴ alibi, glande exuberant. Ergo ad pastum nulla re alia, quam subulci ministerio, opus est, qui, cum grege silvas pervalet, eundemque noctu, inter septa compellat. Hinc demum sumunt incolae, et quod vendant, et quod in usus annuos domi mactent. Nam et hic lardum, non tantum in deliciis incolarum est, sed etiam in iis cibis, sine quibus vitam futuram credunt infelicem atque miseram.

¹ haec vocula ab ipso copista, aut posteriore manu est deleta; nos vero eam, cum e sententia eximi non posset, in textu reliquimus ² recte: *scrofis* ³ corr. *ex inerant* ⁴ corr. *ex sagina*

§. IX.

*Ferarum
copiae.*

Idonea porro, et alendis feris regio est, quippe, [p. 16.] silvosis montibus insessa. Sua hic capreis, quin et cervis sunt lustra; vulpium autem, et leporum, praecipua est foecunditas. Quin et frequentes taxos per depressa montium, noctu, suo more ululare audias. Rarius ursi deprehenduntur, neque nisi ex vicinia, huc devii. Luporum proventus foecundior est, tametsi rusticannis insidiis continuo adpetantur. In silvestri alitum genere, vix quidquam desideraveris. Quia enim, per vastos montes saltuosaque nemora, libere foetificant, invalescunt facile. Insunt autem attagines, perdices, et variae¹ turdorum species, sed quas aquilae, et milvi, extra modum non infestant solum, sed diminuunt etiam. Nidificant illi in petrarum inaccessis fissuris, unde agminatim ad praedam evolant, avide eam tota regione conquirentes. Quidquid eius sit, habent, quod et aucupes intercipiant, et deiiciant venatores: nunc potissimum, ubi adstricta legibus, venandi licentia, egregie velificat, ferarum multiplicationi. Piscationem fluvioli exhibent. In his cancros, gobios, fundulos, trutas, atque in *Bodva* alia quoque piscium genera, capi sueverunt. Piscandi ritus is est, qui tenuitati amniculorum, plane respondeat. Qua nempe rivi obliqua est excessio, cespite praestructo, in diversam partem aquam derivant. Tunc gurgites, qui sunt in exinanito alveolo residui, ingrediuntur, defusisque inde aquis, pisces manibus prensant.² Sed haec piscatio aestivis [p. 17.] tantum mensibus, atque rivis tenuioribus idonea est. Alias fiscellas atque retia adhibent.

§. X.

*Metalli praeter
ferrum inops
est regio:
officinae vitri-
ariae: materia
medica.*

Metalli nobilioris, inops est regio; suane sterilitate, cum tota petrosis montibus horreat; an incuria hominum, non est primum adfirmare. Ferro haud caret, praestanti eo, sed quod parcus liquari, proculque videas. Fuere olim et vitriariae officinae, quae iam neglectae iacent. Multum per montes vegetabilium †in regno†, <quae>³ ad materiam medicam pertinent, repereris. Nam ut arborum ea genera, quae sunt *Carpatho* familiaria (pinastro, et cedri illa specie excepta, quam *Limbaum* vocant) sileamus, quidquid illic fruticum, herbarum, florum, atque radicum notavimus, ne hic quidem desideraveris, si essent, quibus inquirendi studium cordi est. Adeo nullus in *Hungaria* nostra, angulus est, quin naturae muneribus abundet. De his hactenus. [p. 18.]

¹ corr. ex *varie* ² corr. ex *praensant* ³ add. a nobis

MEMBRUM II.

POLITICUM

De

Incolis, et Magistratibus Comitatus Thornensis.

S Y N O P S I S.

Olim Jazyges Metanastae regiunculam hanc colebant: postea Germani: Hunni: Avares: Hungari. §. I.

Variae Hungarorum clades: et supplementa: vitia sermonis hinc enata. §. II.

Slavi regionis itidem incolae: unde orti? gentis mores ab Hungarorum non plane alieni: quomodo utrique habitent. §. III.

Tertium incolarum genus Russi: eorum mores, atque laborum patientia. §. IV.

Virи provinciae illustres: prisci illi: hodierni nobiles: magnates: utrorumque pristina: et hodierna occupatio. §. V.

Supremi provinciae comites, ex Bebekii: Magotsiis: Keglevicsiis. §. VI.

Magistratus reliqui: comitiola: insignia: atque sigillum. §. VII.

Dominia. §. VIII.

[p. 19.]

§. I.

Pertinuit olim, haec, quam describimus, regiuncula, ad *Jazyges Metanastas*, colebaturque a *Sarmatico* illo genere, usque ad *Dacie* conversiones, quas bellis Romanis passa est. Postea †populi†, quemadmodum eos aut lubido peregrinandi trahebat, aut vicinorum extrudebant iniuriae, ex *Germanicis* quoque civitatibus, per *Scepusium* iam tum habitantibus, inquilinos accepisse, inde arguimus, quod supersint hodieque, tenues licet, earum coloniarum^{a.)} reliquiae. *Hunnis* immigrantibus totaque circum regione potitis, qui hic inerant, veteres incolas, eorum se dominationi permisisse, inde colligimus, quod bellissimum genus, nec quidquam inaccessum reliquit. Sed post rejectos *Hunnos*, quae regiunculae fata fuerint, vix hariolari possis. Istud vero est quam simillimum, recepisse animos, viresque, habitatores pristinos, latuisseque intra montium istos recessus, donec novus eos denuo turbo converreret. Nescio, etiamne *Avares*, *Hunnorum* consobrini, in hos angulos penetrarint, dum regionem omnem inundarent. Si ad gentis ingenium advertamus, quam poterat, latis[p. 20.]sime, sese diffundentis, facile id lectori persuaserimus. Quidquid eius sit, ne *Avaribus* quidem diuturna esse potuit dominatio, quippe, quod armis CAROLI M. trans *Danubium*, adtriti, ubi ubi habitabant, vicinorum postea iniuriis patuere, cogebanturque, sedes alibi quaerere. De *Hungaris*, quos *Arnulphus* exciverat, hic incolentibus, nihil superfuerit dubietatis, si ea, quae scriptorum *Hungaricorum*

*Olim Jazyges
Metanastae
regiunculam
hanc colebant:*

*postea
Germani:*

Hunni:

Avares:

Hungari.

^{a.)} Huc referimus nomina vicorum, et hic, ubi nulli amplius sunt *Germani*, hodieque residua.

fide adducti, in *Gömöriensi* provincia memoravimus,ⁱ ad *Thornensem* quoque agrum retulerimus.

§. II.

Variae Hungarorum clades:

et supplementa:

vitia sermonis huic enata.

Ac profecto ita existimamus, inde a retrusa aetate illa, haud isthic *Hungaros* incolas, defuisse: tametsi non una strage, *Tartaricis* illis grassationibus diminutos. Praecipua clade, post BELAM IV. ad amnem *Sajó* caesum, afflictos fuisse, immanissimi eius belli ratio, uti credamus, omnino suadet. Successere *Turcarum* impressiones, eo damnosiores, quo repetitae frequentius. Ergo, adterebantur in dies *Hungari*, ac nisi confugientium, intra montes, qui plana habitabant, popularium supplementis, aucti subinde fuissent, primum fuerat, genus omne deficere. Ista, at profecto tristi, incolarum accessione, quomodo cumque conservati fuere [p. 21.] apud *Thornenses Hungari*, perduraruntque ad nostram usque aetatem, haud inglorii. Factum tamen, ex his vicissitudinibus est, ut dialectus linguae Hungaricae multum sane, a cultiori ea defecerit. *Gömöriensi* vicinitati, sermonis corruptelam multi attribuunt, quod hi, qui sunt *Borsodiensibus* ad fines, oratione utantur multo elegantiori. Sed non est opus vicinos accusare, ubi domi adsunt causae, quibus hoc, quid quid est, in lingua vitii, adscribas. Tardo nimirum vulgus ingenio est, ac propemodum hebeti. Itaque, uti in rerum aliarum administratione, sic in dicendo, remissiores et inulti. Sic dicere eos audias: *Aszmongyi az aszszonyi, inkább a sárba tapogyi, hogy sem ide adgyi*: pro eo, quod politiores efferent: *Azt mondja az aszszony, inkább a sárba tapodja, hogy sem ide adja*. Sed haec sermonis rusticitas, agrestium fere est. Nam qui sunt meliore loco nati, vix quidquam, seu in sermone, seu in vitae cultu reliquo, aliis concedunt *Hungaris*.

§. III.

Slavi regionis itidem incolae: unde orti?

Gentis mores ab Hungarorum non plane alieni:

Slavorum quoque colonias habet regiuncula, easque, *Hungaricis* multo copiosiores. Coloniasne vero, an aborigines, quod alii volunt, dixeris, non est primum adfirmare. In eam [p. 22.] scilicet veniunt conjecturam, quod cum genti idioma¹ sit, a *Slavorum*, qui comitatus alias colunt, prorsus diversum, an non *Slavi* huiates *Jazygum Metanastarum*, propago sint dicendi:^{b.)}ⁱⁱ est enim ipsis sermo fere *Sarmaticus*, et nescio, quid insuavis, sibilans. Verum, tantis retro seculis, inter tot gentium demigrationes, bellorumque exitiales tempestates, potuisse, ex vetere illa gente, ad nostram usque aetatem, qualescumque reliquias perdurare, id sane difficile est ad credendum. Proclivius est dicere, *Slavorum*, *Bohemorum*, et *Russorum*, diversa genera, in eandem confusa nationem, linguam finxisse, sua se a popularibus dialecto secernentem. Mores certe genti, *Slavicis* asperiores sunt, tametsi non prorsus inhumani. Quin et in agrestibus operis, praeter *Slavorum* indolem, sunt remissi, et a saltatiunculis, quas inter praecipua vitae oblectamenta *Slavos* ponere,

^{b.)} [nota deest]

¹ corr. ex *idonea*

ⁱ Ea, quae Belius de *Hungaros* in *Notitia Com. Gömöriensis* commemoravit, etiam in hoc ipso tomo legi possunt. Vide in p. 227.

ⁱⁱ *Textus notae deest in manuscripto.*

alibi memoravimus, fere alieni. Quem tamen torporem, *Hungarorum* convictui possis acceptum ferre, quippe qui, suo ducti ingenio, vix aliud, quam quod necesse est, in rusticinis operis procurant. Certe, non habitu¹ tantum, sed et ritu eodem, in omni fere vitae genere, cum *Hungaris* utuntur. Paucis nimirum, neque nisi laetioribus ex panno caeruleo vestis est; lacernam plerique gerunt, ea colli parte, suspensam, qua iniuria aeris magis incumbit. [p. 23.] Qui armenta sequuntur,² villosis se pellibus amiciunt. Domos, *Hungari*, iuxta et *Slavi* contignant, ex commissis, per singulos angulos, trabibus; intus argilla obliniunt, ne aut ventus perflet, aut exhalet calor, quem succensis focus, furnisse, rigente bruma, intra haec vaporaria fovent. Nullus eis caminus, praeter fenestras, ad quarum regionem, dum fornax ignem penitus conceperit, fumus toto hypocausto incombatur, ac tum per fenestras, quas adtigit, exhalat.

quomodo
utrique
habitent.

§. IV.

Post utrosque *Hungaros*, et *Slavos*, *Russi* nominandi sunt, sive ii sint, quos aliquando in colonias S. LADISLAUS victor per *Hungariam* sparserat; sive ex septentrionali *Hungariae* collimitio, sponte huc commigrantes.^{c.)ⁱ}

Tertium
incolarum
genus Russi:

eorum mores,
atque laborum
patientia.

Certum est, multos ex vicinia, in vicorum, quos furor barbarorum evastaverat, supplementa, a possessoribus excitos fuisse. {†Lingua illis moresque gentis†}³ genus est, et inficetum, laboris tamen, [p. 24.] atque aerumnarum perquam patiens. Colunt rus aequae ac *Hungari*, atque id quidem, eo scrupulosius, quo situs passim nacti sunt iniquiores. Plerique materiarii sunt, qui per vastas silvas, necessarium rusticationi suppellectilem, fabricant, et cum vicinis *Hungaris*, tum per annua fora, hic atque illic venundant. Quo quidem quaestu, tametsi nihil lucentur eximium, tamen pro suae gentis indole, sic satis commode, *Hungaris* tamen et *Slavis* multo durius vitam transigunt. Hoc in agresti hominum genere, laudis meretur quidpiam, quod tolerans sit tributorum, operarumque herilium. Neque tamen desunt, qui ex silvestri vitae consuetudine, degenerent in latrocinia. Itaque, si quos in patibula ob maleficium agi necesse est, rarius hi ex *Hungaris*, ex *Slavis* frequenter, omnium autem saepissime, ex *Russis* esse deprehenduntur. Iam in dies magis magisque mitescunt, quasi qui mutato coelo soleque, iam et naturam mutare coepissent in melius.

§. V.

Vulgus agreste, hucusque vidimus: fas est, nobilium quoque familias, saltem earum nomina adtexuisse. Tametsi enim [p. 25.] exilis est *Thornensium* regio, tamen pluribus magnorum virorum nominibus, olim illustrabatur, estque hodie adhuc illustris. Veterum imagines, et praeclara de re publica *Hungariae* merita exhibere, difficile est, quia silent

Viri
provinciae
illustres:

c.) Cum *Hungaris* scilicet, per *Russiam* iter militare facientibus, commigrationis fecerunt societatem, atque passim tota regione ARPADO indulgente sedes posuerunt. Laudatus ANONYMUS, Loco cit. Cap. VIII. pag. 7. et seqq.

¹ corr. ex *habitus* ² corr. ex *sequuntur* ³ verba uncis inclusa erronea videntur, ac forsitan notis marginalibus ponenda

ⁱ Locum in nota c.) citatum vide in ANONYMUS 1746. pp. 7-10.

historiae. Neque tamen ignorantur, *Bebekiorum*, *Magocsiorum*, *Pethöiorum* clarissima nomina. Hodie ex nobilitatis ordine, hi potissimum, quos ex alphabethi ordine recitabimus, rerum potiuntur:

*hodierni
nobiles:*

<i>Agyagás.</i>	<i>Kozma.</i>
<i>Aszalos.</i>	<i>László.</i>
<i>Balogh.</i>	<i>Lippay.</i> [p. 26.]
<i>Bartha.</i>	<i>Lükő.</i>
<i>Bartók de Görgő.</i>	<i>Magyar.</i>
<i>Biró.</i>	<i>Magary.</i>
<i>Bodnár.</i>	<i>Marta.</i>
<i>Boros.</i>	<i>Mészáros,</i> alias <i>Besse.</i>
<i>Bujdosó.</i>	<i>Molnár.</i>
<i>Császár.</i>	<i>Mrázik,</i> alias <i>Rajczy.</i>
<i>Csehy.</i>	<i>Nagy de Thorna.</i>
<i>Cserghő.</i>	<i>Nagy.</i>
<i>Csombor.</i>	<i>Nagy-Valy.</i>
<i>Czibere.</i>	<i>Nagyiday.</i>
<i>Deák,</i> alias <i>Literati.</i>	<i>Nikhažy.</i>
<i>Dely.</i>	<i>Oláh.</i>
<i>Dia.</i>	<i>Olasz.</i>
<i>Farkas.</i>	<i>Orbán.</i>
<i>Fekete.</i>	<i>Pap.</i>
<i>Fejér,</i> alias <i>Pap.</i>	<i>Pogony.</i>
<i>Frona.</i>	<i>Radosztich.</i>
<i>Fügedi.</i>	<i>Soltész.</i>
<i>Füzy.</i>	<i>Soóry.</i>
<i>Görgey de Eadem.</i>	<i>Szakal.</i>
<i>Gyarmathy.</i>	<i>Szakal,</i> alias <i>Zajdó.</i>
<i>Hetke.</i>	<i>Szalay.</i>
<i>Horvath Bugarin de Brezovicza.</i>	<i>Szaloczy.</i>
<i>Jona.</i>	<i>Szegő.</i>
<i>Isó de Szín.</i>	<i>Szent-Miklósi.</i>
<i>Kapitány.</i>	<i>Vadas.</i>
<i>Kolbán.</i>	<i>Valkay.</i>
<i>Komjathi de Eadem.</i>	<i>Váradyi.</i>
<i>Kopté.</i>	<i>Varó.</i>
<i>Kováts.</i>	<i>Virág-Kerepesy.¹</i>
<i>Kovács,</i> alias <i>Szikszay.</i>	<i>Zeber.</i>
<i>Kovacs,</i> alias <i>Seliby.</i>	<i>Zsarnya.</i>

magnates:

Praeter nobiles istos viros, rerum hodie apud *Thornenses* potiuntur: princeps *Eszterházy* de *Galántha*, comes *Csáki* de *Kereszszegi*, *Gyulay* de *Maros-Németh*, *Keglevics* de *Buzin*,

¹ corr. ex *Virág-Kerepety*

Barones *Andrásy*, alii. Cum bellis *Turcicis*, atque *Agriensium* praecipue irruptionibus infestaretur regio, in armis nobiles viri aetatem omnem deterebant, nunc barbaros, ne fines suos contemerarent, per opportuna locorum arcentes, nunc factis eruptionibus, late grassantes per hosticum. Itaque, ii demum recte nobilitatem suam tutari existimabantur, qui *Turcarum* sanguine mucrones imbuebant, referebant demessa hostium capita, iuxta et vulnera, adversa fronte accepta. Iam barbaro tota exturbato regione, et arcibus, *Thorna*, atque *Szádvár*, disiectis, cessavere belli artes, habeturque hodie optimus, qui avito contentus¹ haerediolo, regi fidem, patriae amorem, aequitatem omnibus, probatam facit.

*utrorumque
pristica:*

*et hodierna
occupatio.*

§. VI.

Supremos regiunculae comites, olim ex *Bebekiorum* illustri gente, reges deligebant, apparetque passim in eorum titulis *Thornensis* istud *Comitatus* axioma. His, sive exstinctis, sive *Zapolitanas* partes obstinatius sequentibus, alias atque alias a FERDINANDO I. et MAXIMILIANO II. provinciae datos fuisse comites, certum est; quorum tamen nomina, et quibus quique annis rebus praefuerint, adhuc eruderare nequivimus. Illud certo constat, fuisse e *Magotsiis* alterutrum, qui ea dignitate fungeretur. In his *Casparus Magotshy* praesertim nominandus est, vir non minus opulentus, quam et manu fortis, et consilio promptus, ideoque MAXIMILIANO, RUDOLPHO, quin et MATTHIAE regibus carus, qui, quod in ditione sua arcem *Thornam* habuit, simul *supremi comitis* honore [p. 28.] ornatum voluerunt. Eo mortuo, utrum haeredes, quos testamento scripserat, et quorum nomina in arcis historia exhibebimus, eadem illa dignitate potiti fuerint, nemo nos hucusque docuit. Postea, cum *Nicolaus Keglevitsch*, ducta in uxorem *Barbara Morocz*, *Casparis Magocshy* ex *Dorothea* sorore nepte, in arcis possessionem venisset, genti sua, ad eandem hanc dignitatem, aditum praestruxit. Namque filius suus *Nicolaus IV.* post arcis, quae iuribus fisci nondum undiquaque fuerat expedita, impetratam a LEOPOLDO M. haereditatem, munus simul comitis supremi, regis indulgentissimi beneficio obtinuit. Eum filius *Adamus Keglevics*, atque hunc *Thomas Szirmay* exceptit. Cui *Sarosiensem* magistratum indepto, *Iosephus Keglevics*, *Adami* ex *Anna Maria Pethö* susceptus,² nova CAROLI VI. indulgentia successit: iamque res provinciae, cum laude moderatur. Feliciter!

*Provinciae
supremi
comites, ex
Bebekiis:*

Magotsiis:

Keglevicsius.

§. VII.

Reliqua comitatus administratio, eadem hic, quae alibi obtinet. Succenturiantur enim supremo comiti, *vice comes*, quaestor publicus, *syndicus*, et duo *iudices nobilium*, cum pluribus aliis, qui iuxta fide obstricti sunt, in commune consulere, quos ideo *iuratos* adses[

29.]sores, uti saepe diximus, moris est dicere. Sua hi comitiola *Thornae*, regionis metropoli, quoties id res postulat, concelebrant. Insigne comitatus falconem refert, expansis alis ingredientem: forte, ut nobilitatis, in propulsando hoste, et vigilantia, et fortitudo, significaretur. Nam, qui putant, a falconum, quos montes *Thornenses*, et frequentes edificant, et praestantes, insignis ductam esse occasionem, non satis mihi videtur, imaginum

*Magistratus
reliqui:*

*comitiola:
insignia:*

¹ corr. ex *contenti* ² sc. filius

istiusmodi naturam perspicere, quibus inest semper occultae¹ quidpiam, quam adumbrant, veritatis. Idem provinciae sigillum, quod, ubi opus est, cera viridi exprimitur.

§. VIII.

Dominia. Quantamcunque regiunculam, in duo dominia, priscorum regum munificentia, dispertivit. *Thornense* unum est, vicos, dum integrum esset, numerosioribus constans. Iam possessoribus adactis, dudum tenuius esse coepit, estque, sicuti infra fuse dicemus, in comitum *Josephi et Gabrielis Keglevics de Buzin* potestate. Dominium alterum *Szádváro* accensetur, iamque post extinctos *Bebekios*, cum frequenter mutasset heros, principi *Eszterházi*, haereditario iure adscriptum. Est et comiti[p. 30.]bus *Csáky de Keresztszeg*, *Gyulaiis de Maros-Némethi*, atque liberis baronibus *Andrásy de Csik-Szent-Király*, ut nobiles, quos singulis locis nominabimus, <nunc taceamus>² suus possessionum modus.

¹ corr. ex *oculta* ² *nunc taceamus* add. a nobis

PARS II. SPECIALIS

De

Processibus Comitatus Thornensis

Tametsi exilis est *Thornensis* hic *Comitatus*, quippe qui, ut supra meminimus, quatuor milliarium longitudine, latitudine trium protendatur, tamen in duas eum partes, nihil dubitaverunt dividere, penes quos, prima regionis fuit partitio, nominibus a situ inditis: alterum enim¹ *Superiorem*; *Inferiorem* alterum dixerunt. Utrumque *Bodva* amnis, mediam fere interlabens regionem, distinguit. Primum nunc operae fuerit, *Superiorem* prius, postea *Inferiorem* peragrare. [p. 31.]

MEMBRUM I.

De

Processu Superiore

Pars haec comitatus illa est, quae ultra *Bodvam*, ab oriente in aquilonem sinuatur, inque occidentem desinit. Non unus eam montium ordo vallibus, et modica, hinc atque illinc interiecta planicie exasperat. Habitatur XX. fere locis, quae iam more nostro describemus.

SECTIO I.

De

Arce et oppido Thorna

S Y N O P S I S.

Thornensis arcis vetustas: nomen ac forte origo etiam Slavica: eius situs: aedificii ratio: praesidiarii, et horum virtus. §. I.

A Turcis intemerata, semel iterumque seditionis deditur: eam Lesleus a Tökolianis recuperat: diruitur iussu LEOPOLDI. §. II.

Arcis dominatio, et heri: eorum successio: iam comitibus Keglevicsiis paret. §. III.

Oppidum Thornallja, eiusque opportunitates: atque facies:² castellum maius Kegleviciorum: minus Gyulaiorum: frequentatur oppidum provinciae comitiolis. §. IV.

¹ corr. ex eum ² atque facies add. a nobis sec. notas marginales

[p. 32.]

§. I.

Thornensis arcis vetustas: Arx *Thorna* nomen cum regione circumsita communicavit. Id vero arguere potest, quam sit vetustae originis. Enim vero, si ex ea adpellatus est comitatus, iam tunc, quando id fiebat, eodem isto vocabulo arcem cognitam fuisse oportuit: tametsi aetatem, qua condita sit, cogamur ignorare. Si, quod volunt aliqui, *Thorna* nomen sit turris, *Slavis* debebit exordia, qui turrim *thurna* adpellant. At quibus illis? *Metanastisne Jazygibus?* an aetate recentiore, huc delatis? illud vero difficile est statuere.^{a.)} Neque iam nostra multum interest; istud indicasse sufficerit, potuisse omnino a turri nomen deduci, cum montanas arces plerasque ad eum modum exaedificatas videas, ut turrim media fere area posuerint conditores, quae et perfugio esset, belli metu percussis, et ad speculandum hostem idonea. Huic demum, prout res et occasio ferebat, addebat, fere sine regula, cellaria, fornices, et conclavia, dum molem universam, muris incingerent, turribusque minutioribus aliis. Situs profecto arcis, utrique illi usui, perquam opportunus fuit. Nam et praerupti montis vertice consedit, fuitque difficilis adi[p. 33.]tus; et despectum per eam vallem, cui oppidum est inaedificatum, habuit, non quidem longe patentem, sed observando tamen hosti commodum. Dum florerer adhuc, praetorium ei inerat, veteris elegantiae, atque opportunitatis. Id moenia, turriti solidique operis circumdabant, ideoque ferendis obsidionibus suffectura idonea. Reliquum intus spatiū, substructi hinc atque illinc fornices, occultandis praesidiariis facti, stabula item et id genus latebrae, opplebat, ut explicandis quidem militum ordinibus modica superfuerit area. Miles, qui arcis tutandae imponebatur, dum *Agriam* atque *Filekinum*, Turca obtineret, laudem habuit, susceptarum frequenter, in hostilem agrum impressionum. Itaque et *Thornensia* moenia, praefixis *Turcarum* capitibus, quae ex frequenti velitatione praesidiarii referebant, ornata vidisses, ea potissimum tempestate, cum *Casparus Magocshy*, vir militaris, *Gyulaiensi* praefectura aliis relictā, isthic fortunarum sedem posuit.

§. II.

A Turcis intermerata, semel iterumque seditiosis deditur: Sed, cum a *Turca* intemeratam adservassent *Hungari*, tumultuantibus eam popularibus, semel atque iterum, metu, an novarum rerum cupidine tradiderunt. Evenit hoc cum *Zapolita*[p. 34.]nis temporibus, tum *Bocskaii*, *Rakoczii*, atque in primis aetate *Tökölii*. Inerant in arce praeter *Hungaros* praesidiarios, milites *Germani*, plus minus sedecim, quo audito,¹ adsunt anno MDCLXXVIII. mense Iulio seditiosi, factoque adsultu, in arcem irrumpunt, et concisis *Germanis*, suum illic praesidium collocant. De ista arcis iactura intelligendus est WAGNERUS,^{b.)ⁱ}

^{a.)} Ego *Slavos* eos crediderim fuisse, quos teste citato semel iterumque ANONYMO, sub iugum misit ARPADUS.

^{b.)} *Historia Leopoldi M. Lib. VIII. p. 556.*

¹ quo audito erronee iterum descriptum a nobis del. ² WAGNER 1719–1731. I. p. 556. *Ungari*

ⁱ Locum in nota b.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 556.

fuisse fortunam, secuta anno sequente expugnatio, condocet. De ea idem WAGNERUS:^{c.)ⁱ}

*Lesleus*² Tornam *tumultuaria oppugnatione adgressus*,³ non sine aliqua iactura discessit, ut Balassium, *in arcem suam Devinum, Turicum praesidium inducere molientem, praeverteret. Praevertit; Germano milite arcem firmavit.* Tornam *operibus ignibusque ad deditio-* *compulit.* Tametsi enim fossa valloque, adversus grassantium *Turcarum* incursus, incinctum fuisse oppidum constat; tamen ferendae obsidioni, impar semper habitum est. Postquam constitutis *Devinii* rebus, ad expugnandam, quam frustra paulo ante tentaverat, arcem *Lesleus* revertisset, tanto fervore oppugnationem suscepit, ut XXX horarum spatio, haud diutius, obsidionalis ille labor du[p. 35.]raverit. Praesidiarii deditio facta, CCLX cum impedimentis arce decedentes, quo ire luberet, dimissi sunt. Arx postea, quod infestandae, quam defensandae regioni visa est opportunior, quodque possessor eius, *Paullus Semsey*, partes *Tököl* mordicus tuebatur, disruptis iussu LEOPOLDI moenibus, turribusque detractis, in rudus abiit, neque nisi rimosas parietinas, tristes pristini floris reliquias, quidquam habet residui.

*eam Lesleus
a Tökolianis
recuperat.¹*

*diruitur iussu
Leopoldi.*

§. III.

Admensa arcis vicorum possessio, *Dominium Thorna-Vára*, dicitur. Heros priscis temporibus varios habuit: in his, propior ad aetatem nostram fuit, *Casparus Magotschy*. Meminit, emtae ab eo arcis ISTVANFFIUS.^{d.)ⁱⁱ Caspar, inquit, Magocsy,⁴ qui abdicata Gyulae⁵ *praefectura, in arce Thorna, nuper emta*⁶ *habitabat.* Simul cum fratre *Thoma*, in ius arcis venerat, nam communi eam aere peremerant. Sed *Thoma*, improle mortuo, cum et *Casparus* effoetum se cerneret, de testamento tempestive condendo, dispertierisque inter consanguineos, opibus, cogitationem suscepit. Ergo, *Nicolao Istvánfio* pro-palatino, *Balthasare de Battyán*, et [p. 36.] *Francisco de Nadasd*, Comitatus *Castriferrei* supremo comite, anno MDLXXXVI. III. Nonas Novembbris in testes adscitis, *Thornam* in *Casparem* et *Franciscum Magochios*, suos ex minore natu fratre *Andrea* nepotes, testamento transscribit: lege addita, ut si eos quoque improles humanis rebus eximi contingerent: soror eorum *Margaretha*, quam *Franciscus Kátay* in matrimonio habuit, cum his, qui ex ea nati essent, haereditatem arcis adirent, sin vero *Margareta* nullo post se relicto haerede mortem oppeteret, tum vero *Laurentius Moricz*, ex sorore sua *Dorothea* nepos, atque huius filii, in possessionem arcis venirent: quibus forte extinctis, *Blasii Moricz*, qui *Laurentii* frater, natu minor fuerat, et *Francisci Kátay* haeredes masculi pari iure *Thorna* potirentur; femellis, tunc demum ad arcis possessionem, relichto aditu, cum fratres sui omnes prorsus exspirassent. Invito haec, certe inscio regis fisco gerebantur, dum interim *Casparo* testatore, mortuo, *Casparus* alter, cum fratre *Francisco*, haereditatem capessunt. His postea, quae erat *Magocsiana* gentis infelicitas, sine haerede, fatis}

Arcis domina-
tio, et heri:

^{c.)} Ibidem p. 560.

^{d.)} Lib. XXI. p. 419, 21.

¹ nota marginalis add. a nobis sec. synopsis ² add. a Belio; cf. WAGNER 1719–1731. I. p. 560. ³ WAGNER 1719–1731. l. c. *aggressus*. ⁴ pro *Gaspar Magócsy* ISTVÁNFFY 1622. p. 419. *Gaspare Magocio* ⁵ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Giulae* ⁶ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *empta*

ⁱ *Locum in nota c.) citatum vide in WAGNER 1719–1731. I. p. 560.*

ⁱⁱ *Locum in nota d.) relatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 419.*

*iam comitibus
Keglevicsis
paret.*

concedentibus, in haereditatem hinc quidem *Joannes*, et *Franciscus Kátay, Margaretha*e, cuius meminimus, filii, illinc *Martinus Morocz, Blasii* filius, atque *Dorotheae* nepos venerunt. Cum denique nec *Kátaio* haeres ullus, neque *Martino* [p. 37.] *Mórocz*, masculus, sed duae admodum filiae, *Barbara* et *Anna* superessent, *Nicolaus Keglevicsius de Buzin*,^{e.)}¹ ducta in matrimonium *Barbara*, iure (quod *Casparis* testamento illo quomodocunque nitebatur) matrimonii opimam haereditatem su[p. 38.]am fecit: simul *Paullo Semsey*, cui *Anna* nupserat, in possessionis partem admisso. Iam ille arcem, et dominationis partem, in sua ditione habuit, filio cognomi*Nicolao*, materna haereditatis iure relicturus, cum fiscus, et *Semseiani, Nicolaum* iure incessunt. Ac profecto excidisset hac *Thornae* possessione, nisi *LEOPOLDUS M.* parentis de se bene merita fidemque remuneraturus, quid quid a fisco suo praetendi poterat, aere redimendum permisisset, haereditatemque in eum, dato diplomate, prorsus transcripsisset. Ita arx, cum omni, quae ad eam pertinuit, dominatione, anno MDCLXXVII. V. Idus Augusti, *Keglevicsio* cessit. Tunc *Nicolao*, non comitis tantum (barones enim hucusque fuerant), sed supremi etiam *Thornensis* comitis axioma, atque praeter vicos, qui sunt in *Abaujvariensi* provincia, vici huiates: *Aj, Ujfalu, Udvarnok, Barka, Lucska, Falucska, Rákó*; deserta item, quae iam incolis frequentantur: *Horváthy*, et *Kovácsy*, addita sunt. Ista de heris *Thornae*.

§. IV.

*Oppidum
Thornyallja,
eiusque oppor-
tunitates:*

Arci, oppidum, eiusdem nominis, a meridie substernitur, positu aperto, amoeno-[p. 39.]*que. Thornallja quoque ex situs ratione, adpellatur, eo quod arcis radices insedit. Adluitur amniculo perenni et ubere, quem vulgo, Thorna-Vize dicunt. Simul oppidum*

*e.) Iuvat Comitum Keglevics, quorum iam est *Thorna*, genealogiam, hic adtexuisse, ex monumentis fide dignissimis erutam, ut successionis, quae descripsimus, rationes patescant. Ita vero habet:*

Petrus Kegel

Stephanus A. 1358.

Simon I.

Simon II.

Petrus Banus

Simon III.

Conj. Magdalena Petö

Georgius, uxor Cath. Istvánfy

Nicolaus senior

Uxor Barbara Moricz, haeres Thornae

Nicolaus iunior

Primus possessore Thornae haereditarius

Uxor C. Eva Czobor

Adamus

Uxor C. Maria Petö

Josephus Gabriel

Suprem. Comes

Uxor Theresia L. B. de Thavonath

N. N.

Reliquas propagines, quae multae sunt, atque illustres, designare, alienum ab instituto nostro visum est.
1. *Josephus.* 2. *Joannes Nepomuc.* 3. *Sigismundus.*

¹ In nota e.) *Eva* corr. ex *Evae*; *Maria* corr. ex *Mariae*

praetervectus est, atque non nihil spatii emensus, *Boldvae* coadunatur. Utroque oppidi latere, agri diffunduntur frumentarii, aspectu quidem laeti, sed gleba inutili, sabulo infecta, ideoque triticum reformidante. Ferunt tamen siliginem, si laetificatione provocentur liberaliore, et alte †gestat¹ humo, ad sementem subigantur. Olim vineas quoque habuit, in proximo olivo depositas, sed quas, bellorum iniuriae desolaverunt. Nuper colli coeperunt novellata, spe eximia fructus melioris. Nam et vitis laeta pubescit, et quod seminia depacta sunt generosa, vindemias sibi promittit colonus, non uberes tantum, sed et probas. Incolae *Slavi* sunt, *Hungaris* commixti, iique vitam degentes agrestem. Facies oppidi pro regionis indole, quomodo cunque culta est, vico alterutro decurrens. Habet nundinarum iura, quae diebus *Purificationis B. V. Mariae, S. Iosephi, Inventionis S. Crucis, Egidii, Dominica post festum Galli diem*, atque *Catharinae*, vetere instituto con-celebrantur. Addit oppido permultum² decoris, templum cum vicino sacello, proximo colli inaedificatum. Adverso huic clivo³ castellum incubat,⁴ ob molem, quo se ab exilio-re alio, distinguit, ma[p. 40.]ius dictum. Pulchra id conclavibus, et reliqua ad habitandum opportunitate, instructum est, dignumque, quod ab hero colatur. Is comes *Josephus Keglevics de Buzin* est, quem supremi comitis dignitate eminere, supra meminimus. Ea parte, qua in meridiem despicit, hortum habet, sativis arboribus frequentem: atque profundius piscinam, amoena iuxta et utili aquarum adfluentia. De eius ingenio, supra monuimus, gelu id respuere. Itaque, qua emissaria habet, mola posita est, perennibus operis memorabilis. Reliquae circum commoditates, ad rem familiarem cum fructu procurandam pertinent. Huc geminam⁵ officinam, coquendae cerevisiae alteram, alteram de-stillando vino factitio commode substructam accensueris. Castellum minus, haeredium est comitum *Gyulay*, et mole tenuius, et eximia sui parte ruinis deformis. Habet tamen conclavia, hero, si huc accedat,⁶ accipiendo, facta non ineleganter. Neque silendum hic est, quod supra retulimus, frequentari oppidum, provinciae comitiis. Itaque, publici carceres, et suppliciorum genera alia, quibus in malefactores adverti suevit, *Thornae* sunt. Dominantur oppido, praeter comites *Keglevicsios, Josephum et Gabrielem Gyulay*, familiae item *Putnokiana, Nagyiana, Sztankoiana, et Trencséniana*. [p. 41.]

atque facies:

castellum mai-
orius Keglevicsi-
orum:minus
Gyulaiorum:frequentatur
oppidum
provinciolae
comitiis.

SECTIO II.

De

Vicus Processus Superioris

Paucos regionis haec portio, vicos numerat, eosque propemodum inique positos. Qualescunque fuerint, designasse eos, et nostra, et lectoris interest.

Vici Processus
Superioris

1.) *Aj*, vicus est in aquilonem a *Thorna*, intra fauces montis, in utramque partem alte re-tractus, loco sane petroso, et sterili. Rivus eum interfluit, passim ex⁷ adsitorum montium valleculis collectus: qui, uti venit, ita, limpidus et celer, decurrit in *Boldvam*. Agri vico sunt, plani quidem, sed *Thornensium* similes, nimirum impediti sabulo, atque sementi,

¹ forsitan *ingesta* ² corr. *ex per multum* ³ corr. *ex olivo* ⁴ corr. *ex incumbat* ⁵ corr. *ex gedvinam* ⁶ corr.
ex accedas ⁷ corr. *ex et sec. [Db]*

quam acceperunt, minus amici. Pascua, prataque ad pabulandum pecus, per excelsa montium pingui gramine virescunt, sed quae ob praeruptos situs, difficiles habent accessus. Qua decliviores sunt montes, iidemque tantro¹ oppositi, vineatici cultus vestigia, pullulantibus, hic, atque illic, vitium propaginibus ostentant. Quod tamen rusticationis [p. 42.] genus, hodierni incolae, reprobarunt. Colitur vicus ab *Hungaris*, *Slavis*, et *Ruthenis*, qui partim *Keglevicsiis*, partim *Görögiano*, *Bartokianis*, *Horváthiis*, *Zorgerianis*,² *Csehiis*, atque *Csemniczkiis* parent.

2.) *Falucska*, a priori in occidentem, eodem tractu, trans arduos montes recedit. Ex nomine, de exilitate colligas: viculum nempe significat tenuem, estque, uti profundi situs, ita aditus impediti. Undiquaque enim, circumstant iuga, positu tam erecto, ut vix solem apricum admittat, antequam ientare moris est. Itaque aestate non minus, quam hieme trahis, pro vehiculo³ utuntur incolae, sive caedua ligna devehant, sive agrorum fructum coacervent. Potest inde colligi, difficilem hic, minusque fructuosam esse agricolationem. Praeterquam enim, quod suspensus ager, operas extra modum fatiget, solum glareosum passim est, multaque arena deforme. Neque pascuis, et foenisecio, mitiores positus obtigere. Caprarum instar, per praerupta locorum, pecus cogiturn oberrare, si quid graminis concerpere velit. *Germani*, *Pungerhau*, *Rutheni*, qui retrusum hunc locum incolunt, *Hacsava* adpellant, iuribus *Keglevicsianis* obstricti.

3.) *Barka*, Germanis^{a.)} *Teütschenttau*, [p. 43.] in depressa valle, qui aquilonem prospicit, exaedificatus. Utrinque ardui montes impendent, iidemque ad opacitatem usque silvosi. Itaque agrum colit, cum ex loci ingenio asperum, tum saxis impeditum, qua refit, ut pane fere emitio victitent. Id ut praestare possint, quaesticuli quidpiam faciunt, dum coemtos per vicina locorum, arborum fructus, equis ad *Scepusios* deferunt, atque illic vicatim divendunt. Alii torno rem domi faciunt, orbes, patellas, et id genus supellectilem detornantes. Retrusum profunda convalle vicum, rivulus, ex montibus hinc atque illinc demissus, amoenum, suo intercursu, reddit. Incolae *Hungari* sunt: possessio *Keglevicsiorum*, nobilium item *Frona*, et *Bodnár*.

4.) *Lucska*, in eiusdem procursu vallis, infra *Barkam* repositus, agrique non minus, quam colonorum ingenio, eidem suppar. *Hungari* hi sunt, *Slavis* tamen permisti, iidemque comitibus *Keglevicsiis* parte potiori adscripti. Est et *Papiis*, *Bodnariisque*, sua possessionum portio. Rivus a septentrione suffusus, confluit cum *Barkensi*, posteaquam vicum interluisset. [p. 47.]

5.) *Kovácsy*, sive *Kovács-Vágás*, quomodo et *Germani* dicunt, *Schmids-Hau*, forte quod faber aliquando ferrarius,⁴ idemque *Germanus* natione, excisis in rem carbonarium silvis, vico dederit originem. Eadem illa, qua⁵ priores, valle, sed loco maligniore consedit, quippe montibus arduis utrinque arctato. Situs haec iniquitas, vix quidquam agri frumentarii, residuum fecit, quin et quod superest, montes inter et saxa, interiacet, acceptamque sementem reddit, quam pro coloni opera, parcus. Eadem loci difficultas, thuc[†] cogit

^{a.)} Ex *Germanicis* vicorum aliquot, quae hodieque nota sunt, nominibus, argumentum capimus, olim colonias eos habuisse *Germanicas*, quae excisis, qua maxime opportunum videbatur, silvis, sedes isthic posuerant. Indicat id, addita vocabulis terminatio, *Hau*, ab *Hauen*, quod findere, scindereque significat.

¹ forsitan *pago*, aut *vico* ² corr. ex *Zorgerianis* sec. **[Db]** ³ corr. ex *vibiculo* sec. **[Db]** ⁴ corr. ex *ferarius* ⁵ corr. ex *quae*

incolas, ut, cum nequeant agricolatione proficere, ferri mineram eruant, deportentque ad officinam, quae in *Dernő* est, fusoriam. Est haeredium baronis *Petri Andrassy de Csik-Szent-Király*. Interluitur rivulo, cui molam heri inaedificaverunt. Alit trutas ob aquarum limpiditudinem gustui sapidas. Hinc

6. *Dernő*, resedit eiusdem vallis arctissima regione: ob cuius angustias, agro est modico, eoque sterili. Natura certe, ita praecelsis, horridisque montibus, locum, ultiroque latere obvallavit, ut difficiles omnino accessus, prospectum autem, nisi per †vallis obliquat, habeat nullum. Placuit tamen heris, sedem, substructo e materia castello, hic ponere. Moles ea, loci ingenium refert, hoc est, non id quidem magnificum, sed idoneum tamen [p. 45.] herilibus hospitiis. Quia dominationis *Andrasiana* caput est, non raro huc divertere solent possessores. Quocirca eas instruxere opportunitates, quae et commoditatis multum et oblectamentorum habent plurimum. Proxime ad castellum, vastus se hortus diffundit, nullo non fructiferarum arborum genere, quod coelum, solumque huias patitur, consertum. Sepe is firma concluditur, ut vivarii simul praestet alatque cervos cicures, qui hic, quasi domesticae quaedam animantes, et tuto pascuntur, et inerrant ludibundi. E castelli regione, rivus manat, montanis scaturiginibus editus, hic vero ita collectus, ut rotandae molae frumentariae sufficiat. Pone, hortus alter est, diversarum itidem arborum seminio laetus. Huic piscina connectitur, triplici claustro discriminta, ut piscium genera secernerentur. Primum trutas habet, cum immissas ex rivis, tum vernaculae; alterum trutas iuxta cum carpionibus; tertium carpiones, luciosque. Quod hinc aqua diffluit,¹ cum molari eo rivo, uno recollectum alveolo, ad fusoriam officinam deducitur. Ferrum, quod hic liquatur, multae commendationis est, ex quo ideo eximii fiunt reditus. Atque his quidem opportunitatibus, arte instructis, mulcetur quodammodo nativa loci asperitas. Quorsum *Rosnaviae* quoque vicinitas, confert plurimum. Incolae enim, qui *Hungari* sunt, quid quid ru[p. 46.]sticanæ mercis habent, *Rosnaviam* deportant, subinde lucri quidpiam referentes.

7.) *Hárskút*, in meridiem a priori submotus. Insedit in vallis, quam hucusque transivimus, exitu, estque *Gömöriensibus* limitaneus, ad quos et amnem, tota retro valle, varie corrivatum, emittit. Territorio est angusto, et ob saxa effoeto. Necesse ergo, habent incolae, ut rem, quam agricolatione facere nequeunt, pomario quaestu compensent. Hos illi fructus aere, per vicos auctumno comparant, adservatosque aliquantis per inferunt in *Scepusiensem* regionem, venduntque cum quadam lucelli accessione. Dominatur vico, praeter L. B. *Petrum Andrásy*, *Kendii*, *Mariasy*, *Melcerii*, *Orbanii*, *Szent-Györgyio-Nagyii*.

8.) *Jabloncza*, milliari, trans celos montes ab *Hárskút*, ad orientem solem, in vallis, quae hic init, fauibus sepositus, sed spatiösioribus² iis, et opportunitatum maiorum. Nam vineas quidem habet frequentes, per eorum montium latera consitas, qui meridiano partim, partim orienti soli obiacent. Quin et pometis uberrimi fructus, circumsidetur, unde et *Slavicum* vici nomen, quod pomarium significat. Sed *Cereri*, quam seu *Baccho*, seu *Pomona*, ager [p. 47.] inimicior multo est. Itaque si nolit operas suas fraudari colonus, largum oportet laetamen agro adferat. Est in ditione principis *Eszterházy*, quippe dominio *Szádváriensi* accensa. Capiunt tamen vici partem aliquam, *Petesii* quoque, *Molnarii*, et *Magyarii*. Uni montium, cui *Sólyomkő* nomen, *Bohemicas* fuisse munitiones

¹ corr. ex *diffluit* ² corr. ex *spaciosioribus*

inaedificatas, LADISLAUS THUROCZY^{b.)i} coniectat. *Ad Jablonczam*, inquit, *pagum supra montem Sólyomkő, via dicit, Cseh-ut¹ appellata, latine, Iter Bohemicum. Cacumen montis quingentorum admodum hominum capax, multos lapidum ostentat cumulos. Arbitror stationem fuisse Bohemorum, tempore Giscae, Hungariae² incumbentium.* Nihil est, quod fidem derogemus coniecturae, cum extra dubietatem sit positum, latrocinantem illam colluvionem, montanis castellis diu se defensavisse. Cum Schvendius Szádvárum opugnaret, erecto e materia castello, excubias hic adversum arcem collocaverat. <Incolae sunt>³ *Hungari*, qui locum originis alioqui *Slavonicae* iam incolunt. Eadem hac valle, *Boldvae* sunt fontes, ubertim, per agrum *Jabloncensem* demanantes.

9.) *Körtvélyes*, aduerso vallis, de qua nunc diximus, latere, in montium radicibus [p. 48.] consedit. Inditum vico a pirorum proventu nomen. Nam et hic sunt pomaria, uberrimi, cum ita est anni ingenium, proventus. Vineis certe, quae declivia⁴ montium late convestiunt, nihil ad spectandum iucundius est. Inter has sacra aedicula, capellam dicunt, prominet, quam fonti *S. Annae*, qui hic perenniter scatet, dicatam,⁵ veterum pietas inaedificavit. Magna ad eum celebritate, votivae peregrinationes, annis singulis, dum eius divae memoria recolitur, institui videoas. Quod et hic colles dominantur, montesque, ager inde rigidus est, minusque colono respondens. Est possessio principis *Eszterházy*, prisco iure *Szádváriensi* dominio adscripta. Veniunt tamen, in dominationis partem, L. B. Petrus Andrásy, gens item *Lököiana*, *Deakiana*, *Sántiana*, *Nebestiana*, *Diána*. Rigatur amniculo, mola instructo frumentaria, coliturque ab *Hungaris*.

10.) *Almás*, et huic a pomariis nomen inditum est. Vocabulum enim *Hungaricum* pometum significat, quod idem et *Jablonczam* Slavis sonare diximus. Submovetur *Körtvélyesio*, medio in orientem milliari, occupatque, eiusdem vallis regionem amoenissimam. In primis cultu luxuriat vineatico, quem inquilini non solum, sed [p. 49.] adsciti etiam peregre heri, scrupulosius procurant: credo, ob vini praestantiam. Quin et ager frumentarius, amior hic segeti est, et prata, foenisecio. Rivos, quem supra meminimus, hac delabitur, a molendino insessus. Coloni *Hungari*, praeter principem *Eszterházym*, pluribus dominis parent. In his sunt familiae: *Horváth*, *Lippay*, *Kakas*, *Dia*, *Cziber*, *Bujdosó*, *Etsegí*, et P. P. Societatis Iesu *Rosnaviensis*. Infra hunc

11.) *Görgő* est, passibus circiter bis mille seiunctus, et elevatus, montium radicibus impositus, ideoque ventis extra modum infestus, qui non raro tanta vehementia saeviunt, ut credi possit, quod

Aeolus⁶ hic pансо ventorum carcere regnet.ⁱⁱ

Montium id obiectui tribuerim, qui repercuos ventorum impetus, in vicum adversa regione situm retundunt, turbinesque moliuntur, tectis et arboribus damnosos. Alioquin locus hilaris est, vineis hic, pratis alibi agrisque circumcessus. Accedit ad opportunitatem,

b.) *Hungariae in compendio datae*. Lib. I. pag. 178.

¹ TURÓCZI 1729. p. 178. *Cseh-út* ² TURÓCZI 1729. l. c. *Ungariae* ³ *incolae sunt* add. a nobis sec. [Db]
⁴ *quae declivia* corr. ex *qua decliva* ⁵ corr. ex *dicato* ⁶ corr. ex *Eolus*

ⁱ Locum in nota b.) citatum vide in TURÓCZI 1729. p. 178.

ⁱⁱ Cf. Verg. Aen. 1.141. „*Aeolus et clauso ventorum carcere regnet*”

uber amniculus, qui una admodum scaturigine saliens, tantum fundit aquarum, quod tribus versandis molis, eodem *Görgöiensium* terreno sufficiat, antequam *Boldvae* se insinuet. Quod tepidas vehit undas, haud facile glacie [p. 50.] concrescit, manatque perennis, magno molendinorum emolumento. In primis, herbis, radicibusque hortensibus, quae sunt culinae idoneae, laetatur *Görgöiensium* ager. Caules sane magnis incrementis proficiunt, ut habeant incolae, quod et domi condant, et venundent aliis. Facetiae sunt, quas LADISLAUS THUROCZY^{c.)}ⁱ ad vici mentionem, eleganti ioco adfricuit. *Haud*, inquit, *negligenda videtur*¹ villa *Görgöiensis*, non illepidarum emporium nugarum. *Incolas alit eius generis*, qui leporem aliquando in depopulatione caulium deprehensem captumque, solenni iudicio furti condemnarunt, et inflictis in terga plagis, liberum esse iusserunt, et² in mandatis eidem dantes: moneret ut socios, caverent deinceps sibi ab istiusmodi audaci facto, nisi male multari vellent. Scirent³ senatum hunc, inulta ferre non posse crimina, nec indulgenter, sed severa, in reos advertere.⁴ Haec ille. Et certum est, omnino hebetiori incolas, qui *Hungari* sunt omnes, ingenio esse, longumque foret, actus eorum, quos circumferunt dicaculi, recensere. At enim, rusticane tantum plebis, istud ingenium est. Nam loco nati nobiliore, indole sunt erecta, et ad curandas res gerendasque idonea. Ad laudem certe vici pertinet, quod genti *Görgey*, et natales dederit, et cognomen. Loci possessio inter plures dispertita est. Nam princeps quidem *Eszterházy*, partem eius insigni[

51.]orem, quod ab eius potestate residuum est, convictus nobilium *Cassoviensis*, familia *Barthokiano-Görgeiana*, *Farkasii*, *Agyagasii*, *Beczeii*, *Jobbagyii*, *Valkaii*, *Rajczii*, *Nagyidaii*, *Gyarmathii*, *Berekzsászii*, *Nemesii*, *Papii*, *Fekete*, et *Molnarii* obtinent.

12.) *Méheszke*,⁵ in eiusdem, quam *Görgő* insedit, vallis, sed adverso tamen latere, plano eo amoenoque situs. Incolas habet paucos, eosque *Hungaros*, agrum sabulo respersum. Adscribitur iuribus *Bernathiorum*, *Horvathiorum*, *Berekszasziorum*, *Basiorum*, *Jobbagyiorum*, *Beczeiorum*. Vicinus huic est:

13.) *Udvarnok*, Germanis *Die Höffen* dictus. Ager, qui ei obtigit, mitescentibus iugis planus quaquavorsum est, sed sabulo et glarea offusus, atque idcirco infoecundus, certe laetaminis indigus. Olim *Germanos*, *Hungaros* postea, nunc immixtos *Hungaris Slavos* alit. Est in plurium potestate. Nam et comites *Keglevicsii*, *Gyulaii*, atque L. B. *Georgius Andrásy*, et familiae *Görgeiano-Bartokiana*, *Rolianaque* partem possessionis capiunt.

14.) *Szádelő*, priori obiacet, petrae, cuius⁶ antrum supra descriptsimus, radicibus adpositus. Rure est angusto, et inutili, are[

52.]na deformi. Quin et vineae intra montes, quia meridiem spectant, sunt retrusae. Pertinet ad *Keglevicsios* comites, *Görgeios de Toporcz*, *Görgei-Bartokianos*, *Rollianos*, et *Tornallyios*.

15.) *Zsarnókő* sedet loco erecto, estque *Aba-Ujvariensi Provinciae* limitaneus. Rure circumfunditur, ob nimiam vicorum plurium vicinitatem, praeter modum arcto, et effoeto, habitaturque praecipue a nobilibus, quorum plures, quam vici fert exilitas, possessio- nis partem aliquam capiunt. In his sunt familiae: *Török*, *Faj*, *Csergő*, *Marta*, *Cseh*, *Pap*,

c.) [TURÓCZI 1729. pp. 178–179.]

¹ TURÓCZI 1729. p. 178. add. *isthic* ² TURÓCZI 1729. l. c. om. ³ TURÓCZI 1729. l. c. add. *quippe*

⁴ TURÓCZI 1729. p. 179. *animadvertere* ⁵ corr. ex *Ménészke* sec. [Db] ⁶ corr. ex *eius*

ⁱ Nec littera notae c.) in pagina infima invenitur, nec textus notae; quem autem more nostro supplevimus, additum nostro uncis inclusu.

Nikházy, Vadas, Nagy, Kolbány, Lucskay, Váró, Zsory, More, Bodnár, Aszalósy, Lévárt, Abráhámy, Komjáthy, Gyulay, atque *Usz*. Hinc

16.) *Thorna-Ujfalú*, modico in meridiem, versus *Boldvam* intervallo, seiungitur. Ager, quem habet, mediocris est, sive frumentum spectes, sive pascua, et foenisecia. Iura vici ad comites *Keglevicsios*, familias praeterea *Sölösianam*, *Csehianam*, *Faianam*, et *Nagyianam* pertinent.

17.) *Horváthy*, amni *Boldvae*, haud importuno loco adpositus. Evastata per *Turcas* *Tartarosque* regione, diu iacuit desertus, [p. 53.] dum superiore seculo, deducta *Russorum* colonia, *Kegleviciorum*, ad quos pertinet, cura, habitari denuo inciperet. Incingitur hinc querceto, agro illinc frumentario. Utriusque commoditas, exigua est, agresti tamen tenuique vitae generi, quod *Rutheni* ex more degunt, quomodocunque sufficit.

18.) *Vendégi*, occupat citeriorem *Boldvae* ripam, situ plano non minus, quam ad rusticandum facto. Nam, quod vicis superioribus deesse diximus, cumulatiora hic natura esse voluit: praeterquam, quod vineae tenuiores sint, fructus tamen non plane iniqui. Est in ditione principis *Eszterházy*; quin et ex nobilibus heros habet *Szentmiklosios*, *Füzios*, *Juranyios*, *Benyoios*.

19.) *Hidvég Arda*, ultimus huius processus vicus, trans *Boldvam* reiectus. Positu est plano, quem quidem ab oriente, adsurgens molliter clivus, nemora, et alvei *Boldvae*, ab occidente et septentrione concludunt. Ager, et sementi, et pascuis, atque cogendo foeno, sic satis sufficit. Sed nec vineas desideraveris, pro coeli solique natura, haud ignobiles. Medicatum fontem, qui medio vico scatet, supra laudavimus. Ius hic habent, princeps *Eszterházy*, convictus nobilium *Cassoviensis*, familiae item, *Pogo*[p. 54.]nyi, *Soltész*, *Balog*, *Kovács*, *Oláh*, et *Kozma*. Fuit hic *Processus Superior*.

MEMBRUM II.

De

Processu Inferiore

Ita vocant citeriorem *Boldvae* regionem, quae in occiduum solem retrusa, provinciae reliquum, silvoso non minus, quam montano situ absolvit. Arcem unicam habuit, vicos hodie numerat XXI. quorum situs atque ingenium iam explorabimus.

SECTIO I.

De

Arce Szádvár

SYNOPSIS.

Origo nominis Slavica: de arcis origine, vulgi narratiuncula. §. I.

Auctoris de iis iudicium: fabellae occasio: arcis positus arduus: idemque amoenus: commoditates reliquae: fuit Bebekiorum sedes. §. II.

An non Szádvárum, a Bohemis hic grassantibus, conditum: dubietas: [p. 55.] in primis, a Francisco, et Georgio Bebekiis communitur: eorum a FERDINANDO defectio: Francisci molitiones: et exitium. §. III.

Georgii Bebeki, ad FERDINANDUM redditus: infelix expeditio: caedes atque atrox captivitas: abducitur Constantinopolim: inde a Transsilvano liberatus, fidem ei addidit. §. IV.

Schwendii, ne quid hostile moliretur Bebekius, providentia: eius uxor Szádvarum inhabitat: Szendrőne Bebekianos eiicit Schwendius: Szadvarum obsidendum statuit: eius instituti initium: Bebeki uxor, obstinatio:

Georgii eius mariti artes: Schwendii vigilancia et responsa. §. V.

Arctior Szadvari obsidio: Bebeki, irriti, in immittendis auxiliis, conatus: uxoris obsessae virtus: oppugnationis ardor: et difficultas: ubi Schwendius, periculum vitae adit: quod ei incitamento est, ad prosequendum opus: murorum strages, ad deditiois consilia obsessos adigit: eius leges: Patoczia, ex arce demigrat: Bebeki, frustaneus, liberandae arcis conatus: reditus in Transilvaniam. §. VI.

Szádvári fortunam sequuntur castella reliqua: Bizari, in enarranda¹ obsidione, aberratio: Bebeki mors: eius bona fisco adscripta. §. VII.

Qui hinc² fuerint arcis possessores: fata sub Bocskao: Bethlenio: Rakoczio: deficit ad Tökölium: obsideturque a IOANNE Poloniae rege: sed irrito conatu: Polonorum caedes: arx moenibus nudatur. §. VIII.

§. I.

Nominis originem vestigantibus ite[p. 56.]rum *Slavicum* etymon se ingerit. *Szad* gentis lingua positum significat, atque locum arboribus consertum. Hinc *Oszada*, vicus est, pluribus colonis insessus. Ei vocabulo, *Hungari*, suum *vár*, addiderunt, ut *Slavicum Szád*, in *Szadvar* abiret, quod utraque dialecto, arcem notat, ardui positus. Atque ita omnino sita est. Nimirum montem insederat, rotundo exsurgente³ ambitu, quem petrae variae prominentes, praeruptique aditus, propemodum reddebant inaccessum, certe ex pugnatu difficilem. ISTVANFFIUS^{a)}ⁱ munitissimam arcem, editissimo monti impositam

*Origo nominis
Slavica:*

^{a.)} Lib. XXIV. p. 496. 37.

¹ corr. ex evertenda sec. notam marginalem ² corr. ex huic sec. notam marginalem ³ rotundo exsurgente corr. ex rotando exurgente

ⁱ Locum in nota a.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 496.

*de arcis
origine, vulgi
narratiuncula.*

vocat. Vulgo *Bebekiana* gentis, cum primum coepisset innotescere, opus fuisse confirmant: sive id ex vero, sive, quemadmodum adsolet, commentitia narratiuncula. Aiunt fuisse opilionem, cui a balatu capellarum, *Bebek*, vel, uti vetera diplomata habent, *Bubek* nomen haeserit. Hic, cum gregem, montes *Pelszöcziensium* pererrantem, ex more, sequitur, forte fortuna, in thesaurum incidit, propemodum infinitum. Petra eo loco, in quo tunc pabulabatur, fuerat, varie dehiscens. Eam, canis armentarius, quoties ista regione grex pascebat, quasi feram illic delitescentem praesentisceret, pertinacius¹ adlatabat. Incuriosus² eius rei opilio, subindeque huc cum armento redux, tum canem ad eandem petram [p. 57.] recursare, atque latrare illic audiret, quid eo loco portenti esset, visurus adcurrit, observatoque, quod a cane impetebatur, antro, in id se immittere tentat, cumque altius descendit, en in thesaurum incidit, partim pluribus cistis repositum, partim toto antro dispersum. Inopinata hac felicitate adtonitus, secum aliquantis per, quid ageret, deliberat; mox laxato causapae³ sinu, atque lumbotenus succincto, tantum auri ingerit, cui efferendo vix sufficeret. Ergo subito dives factus, gregem, quo pertinuit, repellit, silvestre vitae genus deserit, atque thesauro, qui restabat, etiam postea egesto, liberalius primum degere, adfectare deinde cultum exquisitiorem, denique nobilissimum quorumvis consuetudinem, quin et adfinitatem adpetere coepit. Nemo fuerat, qui pro temporum integritate, novi hominis, inopinatas opes, unde partae essent, rimaretur, cum ille, nomini posteritatique consulturus, non fundos modo pararet,⁴ sed arcis etiam complures e fundamentis exaedificaret.⁵ In his *Szádvárum* fuisse perhibent, praetoriis, moenibus, et omni ad defensandum robore instructum.

§. II.

*Autoris de iis
iudicium:
fabellae
occasio:*

Nihil moramus narratiunculam, quod vix montanum, tota *Hungaria* castellum [p. 58.] reperias, cui non fabellae quidpiam, primum ad fingendum vulgus, adfricuerit. Illud occasionem praestruisse reor inveteratae opinioni, quod pluribus retro seculis, vetusta gens *Bebekiorum*, his arcibus, atque circumsitae regioni, dominabatur. Neque enim fieri poterat, quin aut nova idoneis locis castella erigerent, aut operibus communirent, vetera in primis, quod et clientelis valebant, et opibus, erantque non raro summis in *Hungaria* magistratibus adhibiti. Arcis, quod diximus, positus arduus fuit, et inaccessus, ideoque, uti tutus ab hostili adsultu, ita prospectus, in montanam regionem, in primis iucundi. Montem scilicet, quem fastosa occupavit, humiliores alii, verum submoti longiuscule circumsident. Hi ergo, cum sub arcis fuerint obtutu, mirificam despicientibus oblectationem pariebant. Qui integrum adhuc habitarunt, id in tota ea mole damnavisse acceptimus, quod plus propemodum in praetorio materiae habuerit, quam solidi operis. Id quod, ferendis obsidionibus, ob incendiorum, quae innectis ignibus, facile concipi poterant, pericula, minus fuit opportunum. Sed muros, quibus ambiebatur, turresque, eo firmitiore opere substructas fuisse, rudera, quae exstant, loquuntur.⁶ Situs arduitatem inde existimes, quod quadrigis aegre adiri potuerit. Ergo, aut onerariis iumentis, aut exilio-ribus carris, commeatus inferri, [p. 59.] ligna autem instruendis focis necessaria, etiam

*arcis positus
arduis:*

*idemque
amoenus:*

*commoditates
reliquae:*

¹ corr. ex *pertinacius* ² malim *curiosus* ³ corr. ex *causape* ⁴ corr. ex *parare* ⁵ corr. ex *exaedificare* ⁶ corr. ex *loquuntur*

machinis in altum subduci oportuit. Nec tamen aquae deficiebant arcem, quod et in cisternas diligenter ex imbris cogebantur, et puteus adfuerit, labore excavatus improbo, vena ubere, quaeque multitidini suffectura credebatur. Tametsi autem, horrido monti arx incubabat, tamen non ei deerant tenuia quaedam viridaria. Pensiles hortos dixisses, eo, quod intra petrarum interordinia, angustis tramitibus conserebantur. Reliqua loci opportunitas, aeris potissimum salubritate constabat. Nunquam hic, sine ventis degenerabatur, pro anni ratione, nunc vehementioribus, nunc placidioribus iterum, quod quam fuerit utile aeri contemperando, non est opus monere. Atque hae quidem res invitarunt *Bebekios*, ut hic lubentissime agerent, quin opes quoque suas, tanquam ad *Pergama*, isthuc coacervarent.

fuit Bebekiorum sedes.

§. III.

Fallor? An non *Szádvárum Bohemorum*, quos *Elisabetha* in regnum immiserat, opus sit dicendum; quippe qui, montanam *Hungariam* propemodum omnem, castellis communis obtinebant. Vicinas profecto arces ab his latronibus insessas fuisse, *BONFINIUS*^{b.)i} [p. 60.] memoriae prodidit, sicuti ad *Gömörium* diximus. Ad praedas agendas, nihil hoc positu esse poterat accommodatius. Sed, quod arcis, toto bello *Bohemico*, et diuturno eo, et calamitoso, nullam reperio mentionem, timidius id ausim adfirmare. Istud negabit nemo, si iam tum exstitit moles, sicut remur exstitisse, robur ei a *Bohemis* fuisse additum: nam, quod opportunum adeo latrociniis, perfugium occuparint, is negaverit, qui gentis indolem, temporumque rationem ignorat. In primis tamen, a *Francisco Bebekio*, et huius filio *Georgio*, cum operibus communitam, tum belli adparatibus instructam, *ISTVANFIUS* memorat. Fuit enim, nescio, quo animi vitio, gens *Bebekiorum*, *FERDINANDI I.* et quae sequuta sunt, temporibus, adeo corrupta, ut novarum rerum studio subinde in transversum raperetur. Referemus, rem gestam in compendio, ut arcis fata, in quae praecipitata ab heris est, fiant luculentiora. Primus *Franciscus*, relictis *FERDINANDI* partibus, ad *ISABELLAM*, *Zapolyae* viduam defecerat, filio simul *Georgio*, in facinoris societatem adscito. Hic, cum a reduce ex *Polonia* regina, supremam *Transilvaniae* praefecturam, frustra implorat, ita ob repulsam percitus, dissimulato¹ itinere, *Budam* evadit, atque illinc, conciliato sibi purpurati favore, qui eum suo imperatori maiorem in modum commendaverat, *Constan*[p. 61.]*tinopolim* proficiscitur. Acceptus a *SOLIMANNO*, singulari benevolentia, et ad colloquium admissus, conceptissimis ab eo precibus, gubernandae^{c.)ii} cum imperio *Transilvaniae* munus, dum *JOANNES SIGISMUNDUS* adolesceret, rogitat. Annuit postulato tyrannus, sive, quod revera dignum eo munere *Franciscum* iudicaret, sive, quod creditu est proclivius, ut ex more nova seditionum semina iaceret. Ergo vexillo, tanquam futurae gubernationis insigni, accepto, cum ad capessendum eum magistratum properat, ab *ISABELLA* praevertitur. Ea enim, missis ad *Sultanum* nunciis,

An non Szádvárum, a Bohemis hic grassantibus, conditum: dubietas:

in primis, a Francisco, et Georgio Bebekiis communitur:

eorum a Ferdinando defectio:

Francisci molitiones:

^{b.)} Decade III. Lib. X. p. 529.

^{c.)} Vide *WOLFGANGI BETHLENII Histor.* Lib. IV. p. 204. ad Annum MDLVI.

¹ corr. ex *dissimulati*

ⁱ *Locum in nota b.) citatum vide in BONINI 1581. p. 529.*

ⁱⁱ *Locum operis Bethleniani in nota b.) citatum vide in BETHLEN 1684–1690. p. 204.*

Bebekum clam seditionis accusat: consiliis tamen, quae coquebat, dissimulatis, ad ineundum, quem impetrarit, magistratum, invitat, pietatem laudat, qua ductus, tanto se oneri subducere haud dubitarit. At ille, uti erat sagaci ingenio, insidias sibi tendi, animo praeципiens, maluit reginae, quibus potuit, artibus, reconciliari, quam ex nova dominatione vitae periculum adire. Verum, quantacunque adcuratione adhibita, caedem, alio demum illatam praetextu, declinare haud potuit. Prolixe rem eius aetatis^{d.)i} historiae commemo-
rant, quam ideo non recognoscimus. [p. 62.]

§. IV.

Georgii
Bebekii, ad
Ferdinandum
reditus:

infelix
expeditio:

caedes
atque atrox
captivitas:

Francisco indigna caede, quam *Melchior Balassa*, muneribus a¹ regina illectus, admini-
straverat, e medio sublato, *Georgius* filius FERDINANDO eo promptius reconciliatus est,
quod eius caussa MAXIMILIANUS, rex Bohemiae, patrem impensius deprecabatur. Ergo
in *Hungariam* redux, arces et latifundia recipit, regi fidem iure iurando, spondet, atque
mox utillem adversus *Turcas*, et *Transilvanos* operam navat. Tunc *Szádvárum* quoque, sive
id hucusque FERDINANDI, sive patris *Francisci* tenebatur praesidio, in potestatem rece-
pissee, existimandus est. Re hinc saepius feliciter adversus hostes gesta, cum impruden-
ti credulitate adductus, grande quoddam facinus, edere parat, se, et arcem, in fortunam
induit, longe omnium iniquissimam. Res fuit istiusmodi. *Husaimus* quidam, ab *Hasane*,
Fileki praefecto, ad *Bebekum*, ante annos aliquot profugus, christiana religione se ini-
tiari passus est, *Francisci* nomine ex sacro fonte accepto. Is, uti est fluxa transfugarum
fides, rursus ad *Turcarum* impietatem relabitur, ab *Hasane* ob id facinus *Szabatkae* praefectura donatus. Dum hic rebus praeest, scriptis clam ad *Bebekum* litteris, fa[p. 63.]cti
se vehementer poenitere, nunciat, si culpam remitteret, egregie se hoc, quidquid delicti
sit, pensaturum: fore enim, ut sua opera paucis post diebus, *Hansanem* intercipiat, suis
artibus, in insidias perducendum. Non ignaro *Hasane*, ista ab *Husaimo* gerebantur, ut
mirum fuerit, non modo non olfecisse dolos *Bebekum*, sed persuasisse etiam fortissimis
quibusque ducibus, ut in eandem secum perniciem ruerent. Nimirum, die praestituto, in
silvam *Balogo* arcis subsitam, se cum paucis *Hasanem* prolecturum spondet; adesset, cum
suis *Bebekus*, nullo negotio feroci alias viro potitus. Ergo in irritum reclamantibus,
qui rem omnem suspectam habuere, profectionem intempesta nocte suscipit, cumque ad
praestitum locum venisset, a *Turcis*, qui hic instructis in orbem agminibus adventantem
praestolabantur incinctus, posteaquam diu frustra reluctaretur, ab *Hasane*^{e.)ii} captus
est. Cladis socii plures, pauciores captivitatis fuere. *Casparus Magocsy*, *Georgius Rakóczy*,
Bebeki legatus, *Stephanus Bokry*, et *Georgius Hangony*, alter altero gravius sauciati, cum
ipso infaustae expeditionis auctore *Filekum* abducti sunt; magno postea auri, argenti-
que pondere, redimendi. Sed *Bebekus* [p. 64.] cum menses aliquot, *Filekini* detenus,

d.) ISTVANFFIUS, Libro eodem pag. 387. seq. Et BETHLENIUS loco cit. pag. 208. seq.

e.) Anno id MDLXII. die XX. Iunii evenisse apud BETHLENIUM legas, Lib. V. p. 220.

¹ add. a nobis

ⁱ *Locos operum eorum, quae in nota c.) citantur, vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 387–388; BETHLEN 1684–1690. pp. 208–209.*

ⁱⁱ *Locum operis Bethleniani in nota e.) adnotatum vide in BETHLEN 1684–1690. p. 220.*

redditis, quos habebat, magni nominis captivis libertatem sibi frustra mercaretur, ad ultimum *Constantinopolim* mittitur: uxore cum omni gaza, *Szádvári* relicta.ⁱ Biennium, in captivitate undiquaque durissima, exegit *Bebekus*, cum morae pertaesus, serio ad libertatem coepit adspirare. Ita *ISTVÁNFFIUS*:^{f)}ⁱⁱ *Diuturnae servitutis pertaesus, primo ad Maximiliani caesaris implorandam opem configerat, et si in proposito perstisset, haud dubie libertatem*^{g)}¹ⁱⁱⁱ *eius opera fuisse consecutus.*² Sed mox *Bebekus*,³ solita animi impulsus⁴ levitate, mutaverat animum, ac fusis ad Ioannem Sigismundum, quem a Solymanno⁵ diligi non ignorabat, assiduis precibus, lachrymisque⁶ evicit, ut pro se, apud Solymannum⁷ laboraret, summam ei fidem, obsequiumque pollicitus. Hac ergo *IOANNIS* deprecatione, in libertatem adseritus, et a tyranno, veste magnifica, armis equisque donatus, in *Transylvaniam* venit. Tum et *Transilvanus*, homine, utrum rebus suis utilis esset futurus, pertentato, [p. 65.] eundem universis copiis praeficit,⁸ atque, ut in Caesarem, eo validius armaret, *Baionia* et *Desnone* arcibus, munificentissime donat.

*abducitur
Constanti-
nopolim:*

*inde a
Transilvano
liberatus,
fidem ei
addicit.*

§. V.

Ad eum modum, levitate animi ductus, an coactus necessitate, *Georgius*, in *IOANNIS SIGISMUNDI* partes, caedis paternae immemor, iterum transiit. Suspecta ea defectio, *Schvendio* fuit, *Caesareanarum* copiarum duci, ne quid forte turbarum, mobilis animi homo, e *Transylvania* in *Hungariam* subito effunderet. *Cassoviae* tunc *Schvendius* agebat, ducibus reliquis, per hiberna hinc atque illinc dispersis. Tametsi vero, *Bebeki* uxor, *Sophia Patoczia*, acris femina, munitissimam arcem *Szádvárum* inhabitabat, neque hostile quidquam moliebatur; tamen <quia>⁹ metus erat, ne maritus suus, *Transilvanii* et *Turcarum* auxiliis adiutus, pacatam quomodocunque regionem, bello implicaret, anteverendum rebatur. Itaque, ducibus convocatis, et consiliorum expositis rationibus, rigente bruma, profectionem edicit. Ac primo quidem *Szendrönem*, ad *Boldvam* amnem sitam, ubi *Caesariani* adversus *Filekienses Turcas* excubabant, occupat, *Bebekianos* eiicit, *Germanosque* milites, qui praesidio essent, [p. 66.] imponit. Mox *Szádvárum* infestandum statuit, plane confisus, feminam, ad primum belli strepitum, sibi¹⁰ dedituram arcem.

*Schvendii, ne
quid hostile
moliretur
Bebekius,
providentia:*

*Szendrónē Be-
bekianos eiicit
Schvendius:
Szadvarum
obsidendum
statuit:*

f.) Libro XXIV. p. 496, 25.

g.) *BETHLENIUS* ad annum MDLXV. Lib. V. p. 223. *Solymannus* Georgium *Bebekum*, ad *Ioannis deprecationem, libertati restituit, quem Maximilianus, ut custodia solveretur, impetrare non potuit.*

¹ in nota g.) *Solymannus* add. a *Belio* (*BETHLEN* 1684–1690. p. 233. om.); pro *Bebekum* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *Bebecum*; pro *restituit* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *restituisset*; post *Maximilianus* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. add. *ab ipso Solymanno*; pro *potuit* *BETHLEN* 1684–1690. l. c. *potuisset* ² *ISTVÁNFFY* 1622. p. 496. *consequutus*; ibidem add. *quemadmodum ... impetraverat*; quae *Belius* ex industria omisso videtur

³ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Bebecus* ⁴ *animi impulsus* *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *impulsus animi* ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622.

l. c. *Sulimano* ⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *lachrimisque* ⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Sulimanum* ⁸ corr. ex *proficit*

⁹ add. a nobis ¹⁰ corr. ex *se*

ⁱ *Quae de capto Georgio Bebek hic Belius scribit, ex magna parte ab Istvánffio sumpsit. Cf. ISTVÁNFFY 1622. pp. 419–420.*

ⁱⁱ *Locum operis Istvánffii in nota f.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 496.*

ⁱⁱⁱ *In nota g.) verba ex opere Bethleniano citata vide in BETHLEN 1684–1690. p. 233. (erronee enim p. 223. in manuscripto notatur.)*

*eius instituti
initium:*

*Schvendii
vigilantia et
responsa.*

Quod tamen multo, quam *Schvendius* sperabat, aliter evenit. Nam illa quidem, virili animo id, quod defensandae arci necessarium erat, celeriter comparat, disponit per suggestus tormenta, praesidiariorum animos, ad rem fortiter gerendam, virili prorsus oratione accedit, tandem se suaque omnia, bono, quem sibi pollicebatur, eventui, permittit. Eo intellecto *Schvendius* communi ducum consilio, duo castella, e materia, diversis locis, accelerato opere excitari iubet, quibus delecta militum manus imponeretur, omni ope prohibitura, ne quid commeatus in arcem subvehi possit. Itaque castellum quidem alterum, ad *Jablonczam* vicum, alterum ad *Szögligeth*, coactis rusticorum operis, et adhibitis, qui moderarentur opus, celerius opinione, educit, milite firmat, atque obsessis undique itineribus, arcem, ne quid inferri possit, circumcludit. Eo haec pertinebant, ut aut feminam arce exturbaret, aut maritum a *IOANNIS* partibus abstraheret. Sed illa, ut obstinato animo esse cooperat, per celeres nuncios, quid secum ageretur, maritum edocet, postulat auxilia, se interea,¹ dum advenerint, arcem virili animo defensuram pollicetur. Et auxilia quidem, quod rigidissima hiems esset, *Bebekus* mittere nequivit. Proinde ad [p. 67.] artes sibi solitas conversus, *Colomannum Balay*, clarum equitem, ad *Schvendium Cassoviam* ablegat. *Summa mandatorum*, ut verbis utamur *ISTVÁNFFI*,^{h.)i} fuerat,² ut apud *Caesarem*, operam auctoritatemque suam *Schvendius*³ interponeret, qua in gratiam recipetur, ac ut quadraginta millia aureorum, quae *Transilvanus*⁴ Turcis⁵ purpuratis, pro eo redimendo, numerasse dicebatur, illi solverentur. *Szendrónis*⁶ munitio, eductis illinc Germanis, restitueretur. *Szakolcia*⁷ urbs, in *Moraviae finibus*⁸ sita ei tradiceretur, in qua coniugem cum liberis collocaret. Auditis amplissimis petitionibus *Schvendius*, quod cerneret, extrahendo tempori instructas esse, *Colomanno* respondit, se de iis conditionibus ne quidquam acteturum, nisi prius *Sigismundum Tordam*, proventuum regiorum curatorem, quem sublesta fide, in potestate sua detinuerat *Bebekus*, liberum dimitteret. Paruit aequissimae postulationi *Georgius*, ac ne *Caesarem* porro irritaret, et uxoris simul exasperaret fortunam, *Tordam* liberum dimisit absolutumque. Mox ex *Transsilvania*, ad arcem *Bajoniam* prope *Varadinum* accessit, unde rerum eventui tantisper attenderet. Atque hinc quidem novum iterum nuncium ad *Schvendium* mittit, *Ladislaum Lorandffum* cum mandatis: doceret eundem, se procul omni fraude, ad *Caesaris* fidem redire statuisse; petere itaque, ut castella, quae adversus *Szádvárum*⁹ [p. 68.] erecta essent, demoliretur,¹⁰ ac potestatem sibi per litteras¹¹ daret, veniendi *Cassoviam*, et¹² de conditionibus transigendi,¹³ aut si¹⁴ commodo *Schvendii*¹⁵ fieri posset, ut ambo colloquii causa *Tokainum*¹⁶ convenienter; se vel nunc eo iturum,¹⁷ nisi a *Ioanne*¹⁸ *Sigismundo*, vel invitatus, et affectam¹⁹ valetudinem excusans, ad purpuratum

^{h.)} Libro XXIV. p. 497, 16.

¹ se interea erronee iterum descriptum a nobis del. ² *ISTVÁNFFY* 1622. p. 497. erat ³ add. a Belio (*ISTVÁNFFY* 1622. l. c. om.) ⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Transsilvanus* ⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Turcicis* ⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Sendronis* ⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Sacolcia* ⁸ *Moraviae finibus* *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *finibus Moraviae* ⁹ *ISTVÁNFFY* 1622. p. 497. *Sadvaram* ¹⁰ sc. *Schvendius*; corr. ex *demolirentur* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹¹ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *literas* ¹² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *ac* ¹³ corr. ex *transigendis* sec. *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. ¹⁴ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. add. *id* ¹⁵ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Svendii* ¹⁶ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Tocaium* ¹⁷ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. add. *fuisse* ¹⁸ *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Iohan.* ¹⁹ et *affectam* *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *ac affectam*

ⁱ Verba *Istvánffii* hic citata vide in *ISTVÁNFFY* 1622. p. 497.

*Budensem, legatus mitteretur.*ⁱ Fraude hinc adversa, *Schvendius Lorandffio* respondet severius: nihil sibi cum homine rei esse posse, qui sit *Turcarum rationibus tam arcte implicatus*; desereret, si vir esset integer, hostium societatem, rediret in arcem *Baioniam*, seque ibi totum benigitati¹ Caesaris permitteret. Haec ubi ex *Schvendio* intellexit *Lorandffius*, *Budam*, ad *Bebekum* perscripsit, ipse autem *Szádvarum*, ad eius uxorem, concessit.

§. VI.

Dum *Bebekus* his artibus ludit, *Schvendius* quod prorsus videret, nihil bonae mentis *Georgio* superesse, *Szádvarum* arctiori cingendum obsidione statuit. Itaque *Cassovia* Idibus Ianuarii profectus, castra propius ad arcem promovet, et collecto ex hibernis validiore exercitu, obsidionales operas quam diligentissime exorditur. Vix haec procurare coeperat, cum nuncia[p. 69.]tur, *Bebekum Filekini* esse, habereque in promptu tercentarum peditum selectam manum, suis stipendiis, ex *Hungaris Turcisque* collectam, quam *Szádvariam* pararet immittere. Quo cognito, *Schvendius*, *Simonem Forgacium*, acerrium virum, ad explorandos conatus *Bebekii* dimittit. Quod is cum studiose exequitur, e praecursoribus tres forte equites intercipit, ex quibus intellectum est: *Bebekum*, cum peditibus, quos in arcem iniiciat, subsequi, dum coacto idoneo exercitu, obsidione eam liberet. Ergo, ne perrumpat *Georgius*, itinera omnia, difficilesque aditus, insidiari iubet *Schvendius*, quod ubi ex refugientibus equitibus, *Bebekus* didicisset, *Filekinum* re desperata fremebundus rediit. Uxor interim, quid extus gereretur, ignara, tormenta in obsidentium militares operas intorquet, atque destinatis ictibus, suggestus, et dispositas in iis machinas, haud sine militum strage demolitur. Tunc *Schvendius*, ut virilem feminae animum ad ditionis consilia permoveret, nunc voce, nunc litteris, uti saluti suae consuleret, tempestivius admoneret. Respondet illa, feminam se quidem esse, a belli artibus minus instructam, haud tamen degeneri adeo animo, ut sola verborum ferocia terreretur; stare sibi, inultam nolle obsideri; defensandae contra arci vitam, et si quid ea haberet carius, paratam fore impendere; agerent illi, quod exorsi essent, se fortunam, qualiscunque ea fuerit, experiri constituisse. Feroci hoc femi[p. 70.]nae responso, offensus *Schvendius*, vias obsidionales, propius ad arcem protrudit, educit aggeres, positisque suggestibus, tormentorum fulmina, ut celso illo nido, excuteret² imbelle genus, conundicat. Sed tanta maiorum, minorumque tormentorum vis, uti ISTVÁNFFIUS habet, ex arce in Caesareanos³ operi intentos emitte coepit, quorum ingentem, et exquisitam copiam tam Franciscus Bebekus⁴ pater, quam postea *Georgius filius*, eo solerter congesserant, ut corribus, terra cespiteque repletis, inter quos tormenta collocari solent, ac ipsis tormentis, incredibili eorum vi, disiectis, et destructis, nemini in iis persistendi facultas daretur.ⁱⁱ Accepta ea clade, novos robustioresque aggeres *Schvendius* extemplo⁵ instrui iussit, quibus educendis, cum *Rudolphus Saliceus*, rei tormentariae praefectus, et voce, et manu, inter agrestes operas, intentus est, ingenti glande ferrea ictus vulnus immane in coxendice accepit, ex quo

Arctior Szádvarii obsidio:

Bebeki irriti in immittendis auxiliis conatus:

uxoris ob sessae virtus:

oppugnationis ardor:

et difficultas:

ⁱ corr. ex *benignitate* ² corr. ex *exculteret* ³ ISTVÁNFFY 1622. p. 498. *Caesarianos* ⁴ ISTVÁNFFY 1622. 1. c. *Bebekus* ⁵ corr. ex *ex templo*

ⁱ *Verba hic citata haud absimiliter ab Istvánffio Belius mutuatus est. Vide ISTVÁNFFY 1622. p. 497.*

ⁱⁱ *Etiam haec ex opere Istvánffiano sunt citata; vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 498.*

postea, medicorum opera sanatus, perpetuo claudicavit. Sed hi quoque aggeres, cum iam egregie concrevissent, immisso pilarum imbre, extemplo¹ disiecti sunt. Non potuit non haec obsessae mulieris pertinacia stomachum *Schvendio* movisse. Proinde, ut operi urgendo, adasset proprius, tentorium huc transferri iubet, refectisque pertinaci unius noctis labore suggestibus, atque praetexta lorica validiore, ita in arcis moenia detonuit, ut passim rimas [p. 71.] agere occuperint. Neque segnius, qui in arce cum femina erant, rem gessere. Evibratis enim machinis, tertium, quartumque, opera obsidionalia disiiciunt, tormenta autem, contusis rotis, atque axibus, prorsus inutilia reddunt. Dolore, atque ira percitus *Schvendius*, cum a femina vinci, turpe duceret, adscitis in consilium *Forgacsio* et *Rubero*, reliquisque ducibus, novam molem roboribus praetextam erigit, geminat corbes, nec quidquam militaris, seu artis seu solertiae, reliquum facit. Atque ut gemina oppugnatione praesidiarios distineret, alium aggerem, prope ad arcis portam, magno suo, atque militum discrimine instituit. Cum enim, ut opus maturaretur, praesens ipse operas moderaretur, iamque fessus, ad petrae, qua tegeretur, crepidinem, porrecto modice capite, consedisset, maioris pilae destinato ictu petitus, perstrictusque ad eum modum est, ut vestem ei omnem, cum pellicea ex luporum exuvii chlamide, circa collum, et humerum momento auferret, illaeso tamen corpore. Praesentissimum hoc vitae periculum, calcar addidit strenuissimo duci, ut non ante cessaret muros arcis verberare, quam grandem lateque porrectam ruinam facerent. Quinque dies explosionibus consumpti, tantumque moeniorum, ex utroque suggestu, deiectum est, ut integri adsilientium ordines, nullo negotio per ruinas, irrumpere posse, crederentur. Visa moeniorum hac strage, [p. 72.] non mulieris tantum, sed et *Petri Saffaritzii*, qui pro *Bebeko*, legatus arcis praeerat, spiritus concidere. Itaque, cum servari posse arcem, desperarent, *Petro Ebeczko*, strenuo equiti id dant in mandatis, ut per moeniorum fenestram, de tradenda aequis conditionibus arce, ad hos, qui in aggeribus erant, proloqueretur. Re *Schvendio*, qui forte in castra diverterat, celeriter nunciata, admitti obsessos ad colloquium placuit. Nec mora, adfuit ex obsessis, *Paulus Petö*, qui *Forgacsium* in arcem invitaret, ut cum *Patoczia* ditionem pacisceretur. Sed eam conditionem *Schvendius*, ceu iniquam, et cum sua, tum *Forgacsii* dignitati indecoram, minusque tutam, severissime repudians, acriter interminatus, nisi eadem illa luce de tradendae arcis legibus conventum fuerit, usurum se occasione, quam sibi virtute suorum peperisset. Eo in arcem reduce, confestim *Lupus Veselenius*, veteranus *Bebeki* equitum ductor, in castra venit, qui rem, quam posset aequissimis conditionibus, expediret. Is ergo, elaborante in primis *Forgacsio*, qui mitius habendam feminam rebatur, haud difficulter, cum *Schvendio* transegit. Datae, acceptaeque leges, istiusmodi fuere: Sophia, cum omni, quam in arce habebat gaza impedimentisque, arce excederet, iis vehendis *Schvendius* quadrigas praestaret; tormenta, et quidquid bellici instrumenti super[p. 73.]erat, *Patoczia* Caesareanis optima fide traderet, ipsa Thornam atque hinc quoquo vellet, in columnis abiret. Simul *Veselenius*, tabulas ditionis ratas habuit, relictis apud *Schvendium* *Ladislao Lorandffy*, et *Paulo Darvasio*, obsidibus, in arcem illico redit, convasisque rebus omnibus XIV. Ianuarii, Sophiam arce educit, quam cum suis, *Casparus Magocsi*, et *Petrus Panca* ab omni defensa iniuria *Thornam* deduxerunt. Tempestiva haec arcis deditio, *Bebeki* conatus irritos fecit. Coacto enim ex suis, et *Turcarum* auxiliis,

*ubi Schvendii,
periculum
vitae adit:*

*quod ei inci-
tamento est, ad
prosequendum
opus:*

*murorum
strages, ad
deditio[n]is
consilia
obsessos adigit:*

*Patoczia ex
arce emigrat:*

¹ corr. ex *ex templo*

quantocunque exercitu, iam ad *Rimaszombathinum* venerat, ut *Schwendium*, si posset, in pugnam prolecturus, aut, si eo viribus foret inferior, tricenariam¹ cohortem, cuius supra meminimus, edito praelii simulacro, in arcem iniiceret, cum tristem accipit nuncium, arcem *Schwendio* herbam porrexisse, iamque uxorem *Bajoniam*, cum impedimentis, lentis itineribus proficiisci. Quocirca flexo, et ipse itinere, *Filekinum* primo, postea *Bajonium* concessit, ubi uxorem, a qua pluribus annis aberat, virtute eius collaudata blandissime recepit, mox in *Transilvaniam*, ad IOANNEM abiturus.¹

Bebeki
frustraneus
liberanda
arcis conatus:

reditus in
Transilvaniam.

§. VII.

Atque ista quidem arcis fortuna^{i.)ii)} anno [p. 74.] MDLXVI. fuit. Eam reliqua Bebeki castella sequuta sunt, quae omnia *Schwendius*, atque Szádvárum in primis, idoneis praesidiis communivit: hic enim *Forgacsius*, *Ruberius*, *Ramingerius*, cum suis equitum alis, peditumque cohortibus, fuere collocati, dum ineunte vere, proferenda porro erant castra. In errore est PETRUS BIZARUS,^{k.)iii)} cum expugnatae arcis historiam describit. *Schwendius*, inquit, *paulo valentior factus, et maioribus praesidiis communitus, arcem Szádváram,*² *nul-*
*lius rei idoneae*³ *egentem, quam militis, oppugnavit. Hic locus antea parebat Bebeko,*⁴ *qui*
*Caesarem infensissime oderat, eratque praecipuus auctor*⁵ *inimicitiae et dissidii, quod inter il-*
*lum et Transilvanum*⁶ *alebatur. Is, cum se obsessum videret, clam inde aufugit, brevique post,*
qui moenia tuebantur, sese atque oppidum illius fidei tradiderunt, ea conditione, ut salvis rebus,
*atque incolumes dimitterentur. Et ita occupata est pridie Nonas⁷ Ianuarii, atque ibi opima praeda inventa est. Praefecti uxorem cum omni supellectile, ac familia, *Schwendius libere ac tuto**

Szádvári
fortunam
sequuntur
castella
reliqua:

Bizari, in
enarranda
obsidione,
aberratio:

*exire permisit, ac bellica instrumenta sibi integra servavit. Piget aberrationes singulas, plures enim insunt brevi narratiacula, consectari: incurruunt in oculos nostra haec legentibus. Bebekus tandem, cum se IOANNI SIGISMUNDO penitus insinuasset, navataque ei, bello et [p. 75.] pace, insigni utilique opera, anno MDLXVIII. vivere desiit. De eius excessu ISTVANFFIUS.^{1.)iv)} *Haud dissimili sorte* (mortem *Gabrielis Perenii, et Christophori Ország* memoraverat) Georgium Bebekum, *illustri ortum familia, apud Ioannem Sigismundum,* *ad quem, ut diximus, e Solimanni*⁸ *carcere liberatus, relicta fortunarum suarum sede, quae sub*
*caesare erat, male sanis*⁹ *adductus consiliis, transfugerat, in Transilvania,*¹⁰ *fata sustulerunt,*
qui, quum nullos mares liberos reliquisset, arces eius et bona, pro quibus tantopere armis erat
*certatum, caesaris fisco cesserunt: quod ita vetustis Pannoniae legibus sanctum habetur. Atque**

Bebeki mors:

i.) ISTVÁNFIUS Lib. XXIV. initio, et BETHLENIUS Lib. V. p. 266.

k.) In *De bello Pannonicō*, pag. 515.

l.) Libro XXIV. pag. 512, 24.

¹ corr. ex *tricinariam* sec. ISTVÁNFFY 1622. p. 499. ² BIZARUS 1600. p. 515. *Zadvaram* ³ *rei idoneae* BIZARUS 1600. l. c. *idoneae rei* ⁴ BIZARUS 1600. l. c. *Bebeko* ⁵ BIZARUS 1600. l. c. *author* ⁶ BIZARUS 1600. l. c. *Transylvanum* ⁷ BIZARUS 1600. l. c. *g.* ⁸ ISTVÁNFFY 1622. p. 512. *Sulimani* ⁹ *male sanis* ISTVÁNFFY 1622. l. c. *malesanis* ¹⁰ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Transsilvania*

ⁱ *Haec omnia, quae de obsidione illa scripsit, ex Istvánffio Belius sumpserat, verbis istius non minime contractis, commutatis ornatisque. Cf. ISTVÁNFFY 1622. pp. 496–500.*

ⁱⁱ *Locos in nota i.) citatos vide in ISTVÁNFFY 1622. pp. 496–500; BETHLEN 1684–1690. p. 266.*

ⁱⁱⁱ *Locum in nota k.) citatum, quem etiam verbotenus Belius infra expromit, vide in BIZARUS 1600. p. 515.*

^{iv} *Locum Istvánffianum in nota l.) et hic in textu verbotenus citatum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 512.*

eius bona fisco adscripta. in his tribus viris, Peréniorum, Orszagiorum,¹ et Bebekorum,² ut *vetus*, ita *illustris familia*, et *progenies defecit*. E re omnino fuit, ista, ad res, cum arcis, tum *Bebekianae gentis illustrandas*, commemoravisse.

§. VIII.

Qui hinc fuerint arcis possessores:

fata sub Bocskaios:

Gente *Bebekiorum* extincta, mansit aliquandiu *Szádvárum*, in fisci regii potestate. Qui hinc secuti sunt possessores, multis postea iurgiis invicem dissidebant. Exstat in eam [p. 76.] rem, publica, ordinum regni sanctio, aevi sane posterioris, sed quae antegressis temporibus permultum lucis adfundit. Dabimus eam, ne quaerendo alibi lector fatigari necessum habeat. *Quandoquidem*, inquit,ⁱ *arx Szádvara*,³ *per dominum comitem Georgium Thurzo, alias regni palatinum, vigore publicae constitutionis, e manibus illustrissimi Principis Georgii Rakoczy, fratrumque eiusdem interessatorum ademta*,⁴ *magnifico condam*⁵ *Ladislao Pethe de Hethes fuisse assignata*. *Ad quam, quia idem Dominus Princeps, et frater eius, comes Ladislaus Rakoczy, bonum ius se habere perhibeant, ideo decernunt status et ordines regni, ut Illustrissimus Dominus Comes Palatinus, controversiam, quae ratione eiusdem arcis, inter praefatum Dominum Principem fratremque eiusdem Comitem Ladislaum Rakoczy*⁶ *ab una, ac haeredes et posteritates quondam Domini Pethe de Hethes, partibus ab altera intercederet, citatione tamen praehabita, in termino, post diaetam, vigore praesentis statuti praefigendo, convocatis consiliariis sua Maiestatis utriusque ordinis, ceterisque Tabulae Regiae iudicibus, quos ad manus habere poterit, ad requisitionem, et instantiam dicti Domini Principis, et fratris eiusdem interessati, iure extraordinario revideat, determinet, ac debitae etiam executioni demandet*. Ista tunc^{m.)}ⁱⁱ san[p. 77.]ciebantur; quomodo autem fuerint discussa, nos quidem in tanta actuum istiusmodi occultatione, iuxta cum ignarissimis scimus. Interim, dum haec fiunt, *Bocskaius*, dato per universam *Hungariam* tumultu, arcem sibi fecit obnoxiam. Proximo id, post defectionem *Cassoviae* accidit:⁷ obsessam enim cum aliquantis per tenuissent *Bocskaiani*,^{n.)}ⁱⁱⁱ partim fame, partim morborum malignitate extenuatos praesidiarios, arce deturbant; sed qua, vix mense alterutro potirentur. *Bocskaios* enim prope ad *Szendrönem*, insigni a *Basta* clade adfecto, reiectoque *Szerentsum*, quid quid ista regione montanorum castellorum ab hoste obtinebatur, ad fidem caesaris <cum>⁸ vi tum ditione redibat. De *Szádváro* *ORTELIUS*^{o.)}^{iv} *Calendis*, inquit, *Decembris, profligato*

^{m.)} Anno MDCXLVII. Articulo CX.

^{n.)} Ita *PARSCHITZIUS*, in MSCto. *ISTVÁNFIUS* tota ea seditione, nullam habet arcis mentionem.

^{o.)} Parte I. pag. 383. a.

¹ *Peréniorum, Orszagiorum ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Pereniorum Orsagiorum* ² *ISTVÁNFFY* 1622. l. c. *Bebekorum* ³ *CJH* 1696. III. p. 195. *Szádvára* ⁴ *CJH* 1696. l. c. *adempta* ⁵ *CJH* 1696. l. c. *quondam* ⁶ *CJH* 1696. III. p. 196. *Rákoczy* ⁷ corr. ex *accedit* ⁸ add. a nobis

ⁱ *Scilicet sanctio* (1647: CX.).

ⁱⁱ *Articulum a Belio in nota m.) citatum vide in CJH* 1696. III. pp. 195–196.

ⁱⁱⁱ *Opus illud Parschitii manuscriptum, cuius in nota n.) mentio fit, „Comitatus Regni Hungariae, Slavoniae et Transylvaniae incorporati...“ inscribitur; quod in 1718. a senatu Lipsiensi Belius coemerat. Locum, ubi de Szádvári obsidione Bocskiana in isthoc agitur, vide in PARSCHITIUS* 1702^a p. 278; *de opere ipso, et quid de eo Belius iudicaverit, vide TÓTH* 2007. I. pp. 36–37.

^{iv} *Locum in nota o.) citatum vide in ORTELIUS-MEYER* 1665. I. p. 383. *Monendum vero est lector, haud illa eadem verba, quae hic Belius promittit, in opere isto Ortocio-Meyeriano inveniri; Germanice enim haec sunt ibi*

iam ad Szendronem Bocskai, captaque arce, Basta Silesiacorum equitum alam, cui a vestis colore, nigrae nomen fuit, quadringentis viris censam, ad incingendum Szádvárum dimittit. Qui cum missis caduceatoribus, arcem dedi peterent, praesidiarii, ut se viros mentirentur, displosis, quae ingentia habebant, tormentis, eos impetivere. Itaque ad Bastam reduces, quid egissent, nunciant. Sed Bocskaiani, sive causeae, sive paucitati suorum diffisi, die postero, misso ad Bastam mi[p. 78.]litari signo, se fidei eius tradunt.ⁱ Haec eadem fata, Bethlenio, atque Rakoczio turbas centibus, fuisse, non sinit nos dubitare indeoles temporum. Ultimus, quem intra moenia Szádvárum receperat, Tökölius fuit. Atque haec quidem arcis defectio, eo exstitit memorabilior, quod IOANNEM III. Poloniae regem, in sui obsidionem armaverit. Redibat is cum validissima exercitus parte, a Strigoniensi pugna, quam post liberatam obsidione Viennam, Christianorum exercitus feliciter depugnaverat. Ut ergo, quasi ob iter, egregii quidpiam facinoris antecederet, quam intraret Poloniam, huc delatus, castra, ad Szögligethum, in patenti prato, cui Nagy-Rét^{p.)} nomen est, metatur, arcem susceptis semel iterumque incursibus, pertentat, quin obsidionales etiam aggeres educit. Eo viso Tököliani ex arce erumpunt, Polonorum excubias, operasque militares caedunt: quin et tormentis strenue rem gerunt. Octiduum iam abierat, cum rex, et auctumno, in hiemem prono, adactus, et frequenti Tökölianorum, qui montium fauces, atque itinera circumquaque insidebant, impressione, non sine suorum caede, lacesitus, vasa conclamari, profectionemque edici iubet. Non sunt ausi aperto marte, cum rege congregandi¹ Tököliani. Itaque proficiscentem, nunc a fronte, nunc a tergo, [p. 79.] nonnunquam per latera furtim carpunt, dum in aperta planaque loca rex eluctaretur. Qui obsidionem illam spectaverunt, tantum obrepticiis velitationibus, e Polonorum exercitu, presumdatum aiunt, quantum vix iusto praelio, fuisse desideratum. Tökölio deinde armis LEOPOLDI M. tota Hungaria electo, ne porro nidus esset seditionorum, moenibus nudatum est: ut iam non Szádvárum, sed eius admodum cadaver, et increscentibus dumis, silvescens. Haec de Szádváro habuimus dicere.

Bethlenio:
Rakoczio:
deficit ad
Tökölium:
obsideturque a
Ioanne Polo-
niae Rege:

sed irrito
conatu:

Polonorum
caedes:

arx moenibus
nudatur.

SECTIO II.

De
Vicis Processus Inferioris

PROOEMIUM²

Historia arcis Szádvár, qua potuimus diligentia, exprompta, vici supersunt, ad peragrandum, illis, quos Superiore Processu vidimus, nihilo fere, seu situ meliores, seu opu-

*Vici Processus
Inferioris:*

^{p.)} Pratum est, arcis Szádváriensis dominationi accensum.

¹ corr. ex concredi ² corr. ex Proemium

denotata, quae autem a Belio Latine „translata”, id est, multo abundantiore ornatio reque Latinitate donata sunt. Mos alioquin illi fuit, cum aliquo opere non Latine scripto usus esset, verba ab isto transsumpta in Latinum convertere; quod et alibi in Notitia observare possis.

ⁱ Germanice haec omnia sunt enarrata in opere illo, quo Belius hic usus est; vide notam priorem.

lentiores. Quid quid rei sit, singulos, quemadmodum nobis innotuerunt, designabimus. [p. 80.]

1.) *Becskeháza*, vicus ab *Hungaris* cultus. Positus est in edito colle, quem montes, et silvae circumcludunt. Itaque rure est clivoso, arcto, et ob frequentia saxa etiam sterili. Vinum tamen gignit haud aspernandum, ac si tempestivius bibatur, gustus non improbi. Paret comiti *Gyulay*, item *Madarász*, et *Fekete*, viris nobilibus.

2.) *Barakony*, eodem montium tractu, quadrante milliari hinc submotus in meridiem. Silvis undiquaque ambitur, nemoribusque querceis amoenitatis eximiae. Ager contra segmenti idoneus, quin et prata deficiunt. Cum res provinciae fuerunt integrae, ab *Hungaris* habitabatur. His temporum superiorum iniuria deturbatis, locum diu desertum, adducta *Ruthenorum* colonia, comes *Gyulay*, cuius haeredium est, nuper instauravit.

3.) *Lenke*, uliginosa valle resedit, ultra medii milliaris intervallum, a priori in aquilonem seiunctus. Ex situ vitio, et agri frumentarii, et pratorum angustia laborat. Dederat, *Lenkeiorum* genti nomen, dum floraret, militari laude insigni. In primis duo *Georgii* emicuere,* uterque arcis *Szendrőiensis* praefecti strenuissimi, sed quos Turcarum *Agriensium* grassationes, et medio sustule[p. 81.]runt. Cum enim ad reprimendas hostium impressiones, et statione, quam tenebant, forti animo cum suis, procurrissent, infelici velitatione perierte. Itaque gemina hac caede, *Lenkeiorum* nomen extinctum ista ora est. Castellum hic posuerant, pro regionis ingenio, sic satis commodum, in cuius aditu insignia, quae praeferebant, visuntur adhuc. Virum ea ostentant, dextra strictum acinacem, cui caput *Turicum* indutum est, sinistra spicarum fasciculum tenentem, quae quidem simulacra, belli pacisque studia, procul dubio significant, quae *Lenkeiana* gens, raro, inter *Martem*, et *Cererem* societatis exemplo consecdata est. Sed eius castelli flos, dudum coepit defluere, tametsi non desint, qui id nuptiarum iure, possideant. In his sunt familiae *Loszoncziana*, *Királyiana* de *Szathmár*, et *Feketeiana*.

4.) *Szent Andras*, priori a meridie ad finis, radicibus montis, cui *Esztramos* nomen, inaedificatus. Censemur in *Szádváriensi* dominatione, cui hic fructuosa est villicatio. Incolae *Slavi* sunt, ad rem rusticam adtenti.

5.) *Rákó*, a cancris nomen accepit, quorum amniculus *Potranyk*, cui adsedit, dives est. *Rák* enim *Hungari* cancrum di[p. 82.]cunt. Alioquin, non plane situ est iniquo, quippe ad pedem †cuius†¹ praecelsi montis *Esztramos* positus. Itaque glande luxuriat, commodeque porcorum greges, et alit et saginat. Fert quoque nasturtium, tota facile regione copiosissimum, nobilissimumque. Colonos ex *Hungaris*, *Slavis*, atque *Ruthenis*, mixtos habet, quorum aliqui materiarii sunt, et rotarum molitores. Est in ditione comitum *Keglevics*, et *Gyulay*, partem possessionis aliquam *Horvathiis*, et *Magyariis*, suo sibi iure vindicantibus.

6.) *Nádas*, sive vocabulo diminuto *Nádaska*, citeriore *Boldvae* amnis ripa, ad montium radices, exaedificatus, positu omnino laeto, neque non ad agricolandum commodo. Quocirca herus, comes *Franciscus Gyulay*, castellum <in>² erecta montis acclivitate coepit substruere, quod ubi consummatum fuerit, prospectu laetabitur, per universum fere vici agrum, ad *Boldvam* usque patente. Incolae *Hungari* sunt omnes, inter plures possessores

* Demessum utrique fuisse caput, *Agriamque* delatum, accepimus.

¹ forsitan eius, aut alicuius ² add. a nobis

dispertiti. Praeter *Gyulaium* enim, familiae¹ quoque *Pogonyi*, *Csombor*, *Virag Kerepesy*, atque *Estványi*, non plane nihil iuris in vicum habent. Discriminatur a *Komjáthy*, stagno illo *Pasnyag*, quod, quia arundine per margines silvescit, nomen peperit vico. *Nád* enim, arundo, et factum inde *nádas* [p. 83.] arundinetum est *Hungaris*.

7.) *Komjáthy*,^{*1} natale solum *Komjathiorum*. Et hic vicus citeriorem *Boldvae* ripam obtinet, cuius quidem agrum a *Nádasensi* palus, quam diximus, a *Szilasiensi* rivus, cui *Vecsen Pataka*, nomen est, disternat. Rus, quod ei admensum est, utroque *Boldvae* margine diffunditur. Sed vineae, quas per declivia montium latera olim habuit, inculta obsolevere. Inquilini *Hungari* sunt, iuribus accensi comitis *Gyulay*, atque familiae *Komjáthianae*, *Magyarianae*, *Horváthianae*, *Ternyeiana*, *Pongracziana*, *Papiana*, et *Kászonyiana*.

8.) *Szilas*, priori ab occidente adsitus: vicus sane, cum ex se, atque colonorum, qui *Hungari* sunt, frequentia, tum eam² ob rem insignis, quod *Szádváro* disiecto, caput est bonorum arcii ei accensorum. Itaque heic domestica iudicia, sedes dominales vocant, celebrare moris est, quin et suppliciis sonentes plectere. *Paulus Eszterházi* princeps, castellum aperto colli imposuit, ita factum, ut herum, si huc contingat accedere, ampliter, atque hilare accipe[p. 84.]re queat. Eo absente, *procuratori* dominationis, *provisorem* appellant nostri, hospitium praebet. Est hic villa herilis, cum cerevisaria coctura, atque rei familiaris adminiculis aliis. Haud pridem molam quoque, triplicis rotationis, *Boldvae* amni, instructam accepimus. Alioquin ipse vicus, montis *Szadvaro* obiacentis radices tenet. Agro circumquaque obsidetur, et sementi opportuno, et pabulis. Qua in occidentem exit, vitem alit, per montium acclivia³ depositam, quam hinc atque illinc, amoena sepe, querceta incingunt.

9.) *Szögligeth*, vallem insedit profundam, neque, nisi qua in meridiem sinuatur, apertam. Huic vernaculi nominis origo, quae *angulum* significat *nemorosum*. Nempe, montes altissimi, locum undiquaque obsident, silvosi illi, et retortis huc atque illuc iugis horridi. Vineae, quibus depressa montium vestiuntur, eximiae sunt iucunditatis, cum ob cultum diligentiores, tum ob pomaria, quae ad calcem, frequenti variaque arbore, habet consita. Quod intra montium gremium reposita sunt, neque facile frigidos admittunt aquilones, meridianio autem sole imprimis foventur, ubere fructu proficiunt. Accedunt ad loci amoenitatem, rivulorum passim scaturientium, placidi decursus, qui ubi in eundem alveolum coivere, amnem [p. 85.] *Ménes* efficiunt, leni susurro, nisi torrentibus intumescat, *Boldvae* illabentem. Quia vicinus *Szádváro* adsedit, semel atque iterum eius obsidionibus nobilitatus est. Nam et *Schwendius*, cum *Sophiam*, *Georgii Bebeki* coniugem obsedisset, erecto isthic, quod diximus, ligneo castello, excubias collocaverat, et *IOANNES III. Poloniae* rex, post liberatam ab obsidione *Viennam*, arce ad ditionem tentata, hic castra habuit. Ius in vicum habent, princeps *Eszterházy*, et familia *Görgeiano-Bartokiana*, atque *Rádosziticsiana*.

* A cognomine *Nitriensis* provinciae oppido discriminandum, de quo illic egimus. Vide operis Tom. IV. p. 401. Num. VI.

¹ corr. ex *familia* ² corr. ex *ea* ³ corr. ex *acclivia*

ⁱ Locum a Belio in nota * citatum vide in BÉL 1735–1742. IV. pp. 401–402.

10.) *Derenk*, altera valle, arci *Szádvár* subsitus, et circumquaque montibus, partim silvosis, partim petris inhorrescentibus offusus. Itaque agro est angustiore, quam qui colonos opportune alat. Antea ab *Hungaris* habitabatur, quos anni MDCCX. pestilentia pro memodum extinxit.¹ Inde lustri fere intervallo, incultus iacuit, donec a *Polonorum* colluvione, fame e suis sedibus extrusa, insideri denuo coepit. Neque tamen, peregrinum genus, sive ob inopiam, sive socordiam, convalescere potuit. Itaque rediere plerique, unde venerant: qui sunt residui, vitam degunt aerumnosam: quam ut lenirent, strenue cooperant latrocinar. Id vero, quia per magistratum provinciae severitatem, haud facere poterant impune, dilabi maluerunt, [p. 86.] quam solerti rusticatione vitam tolerare. Iam pauci supersunt, qui rus, ex situs malignitate asperum et effoetum, cum fructu collant. Adscribitur vicus *Szádvariensi* dominationi. Hinc

11.) *Szin*, dimidio milliari in meridiem dissidet, montium praecelsorum radicibus pone amniculum *Josva* ad cubans. Quantumcunque ruris habet, montani id, collinique positus est, quem valles intercurrunt, humani cultus fere impatientes. Vineis tamen laetatur egregii seminii. In ortum eae, atque meridiem prospiciunt, suntque ideo fructus haud iniqui. Quo desinunt vineae, pometa excurrunt, silvarum aemula, atque si annus congruat, uberrimi redditus. *Hungari* vicum colunt, in tot dispersi possessores, ut vel recensendis eorum nominibus, fatigere. Sunt autem, praeter *Fiscum Regium*, princeps *Eszterházy*, comes *Gyulay*, atque nobiles familiae, *Görgeiano-Bartokiana*, *Horváthiana*, †*Vacriana*†,² *Borsiana*, *Ratkoiana*, *Poganyana*, *Jonana*, *Csomboriania*, *Isoiana*, *Szalocziana*, *Varadiana*, *Olahiana*, *Fügediana*, *Botosiana*. Proxime abest

12.) *Petri*, eadem valle ad *Josvam* positus. Quod utroque latere montibus comprimitur, rus³ nactus est arctum, et infoe[p. 87.]cundum. Vineae tamen haud inique proficiunt, silvis quercinis, erecto situ vicinae. Colitur ab *Hungaris*, estque gentis *Barczaianae*, cum aliqua portione *Fisci Regii*.

13.) *Jósvafő*, quasi caput amniculi *Josva* dices; atque hac omnino valle prodit, medium postea vicum interlabens, et quia tepidas vehit aquas, quae gelu arcent, tribus molis in sessus: cancrorum item, et saxatilium piscium dives. Tristis vici positus est, quippe qui in vallis opacae atque impeditae saxis, silvosum angulum retruditur. De agri hinc amplitudine, et ingenio colligas. Arctus est extra modum, et saxis deformis, ut mirum sit, ab *Hungaris* incoli vicum. Possessores vici sunt *Fiscus Regius*, comes *Gyulay*, L. B. *Andrasy*, atque ex nobilibus *Horváthiana*, *Jankiana*, *Nebestiana*, *Szathmariana*, *Szepesiana*, *Deliana*, *Dancsiana*, *Mihalyikiana*, *Frenyoiana*, *Ratkoiana*, *Gyürkiana*, *Maxaiana*, *Bálpatakiana*, familiae. Huic

14.) *Szelicze*, in occidentem recedit, estque situ, inter silvas ac nemora, collino, ideo que cum effoeto solo, tum coelo aspero. Ob frigidum aerem, et validiores ventos, vicus muscis, et culicibus, tunc quoque inhos[p. 88.]pitalis⁴ est, cum maxime calet. Antri glacialis, *Lednicza* Slavis dicti, supra nobis fuit mentio. Pertinet ad plures, puta: principem *Eszterházy*, comitem *Gyulay*, L. B. *Andrásy*, familias praeterea nobiles: *Görgeiano-Bartokianam*, *Szirmaianam*, *Pothurnyanam*, *Szakalianam*, *Váradianam*, *Delianam*, *Valyianam*, et *Zajdoianam*.

¹ corr. ex extinxit ² forte *Vácziana*; cf. ms. [Db] 1ov. ³ corr. ex rure ⁴ corr. ex inhosinhospitalis

15.) *Borzova*, priori confinis, ea valle est, quae glaciali antro, ab oriente praetenditur. Silvis querceis, collibus item saxo deformibus, circumquaque ambitur. Idem ingenium et ager retinet, quem heic quoque *Hungari* colunt. Est in potestate principis *Eszterházy* et gentis *Pothurnyaianae*.

16.) *Perkupa*, reducitur in meridiem, clauditurque, perpetua montium, in orbem circum-euntium, sepe. Proinde terreno est exili, et modicae segetis capaci. Fert et vitem, sed fructus austeri. Inquilini *Hungari* sunt, heri autem, post principem *Eszterházy*, et comitem *Gyulay*, *Görgeiano-Bartokiana*, *Jankaina*, *Aszalaiana*, *Magyariana*, *Horváthiana*, *Radoszticsiana*, *Faiana*, *Vacziana*, *Lüköiana*, *Feketeiana*, *Molnáriana*, *Ragalyiana*, *Meszárosiana*, *Josiana* familiae.

17.) *Varbócz*, in colliculi¹ modice erecti [p. 89.] valle positus. Agro est modico, et macro, pratis propemodum nullis. Colunt vicum *Hungari*, qui et vineaticas operas curant. Dominantur ei *Fiscus Regius*, comes *Gyulay*, L. B. *Andrásy*, et cum his *Ragalyii*, *Mihalyik*, *Reteii*, *Radoszticsii*, *Aszalaii*, *Görgeiano-Bartokiani*, ac denique *Recskaiani*.

18.) *Kapolna*, priori prorsus limitaneus, ideoque pari ruris natura. Territorio certe ultra modum angusto est. Colit tamen vitem, non tam vinearum seu laxitate, seu fructu, quam amoeno obtutu insignem. Habitatur ab *Hungaris*, quantus quantus *Stephano Szirmay* obnoxius.

19.) *Szölös-Ardó*, extremae valli, ex qua rivus in *Boldvam* incurrit, inaedificatus. Nomen a vineis, quibus laetatur, accepit. Sed agro frumentario non admodum est laxo, apto tamen rusticationi. Est in potestate comitis *Sigismundi Csáky*, tavernicorum magistri. Incolae *Hungari* sunt omnes.

20.) *Teresztene*, vicus priori adfinis, eiusdem vallis procursu, sed angusto eo, repositus. Rus, quod ei obtigit, clivosum totum est, hinc non tam rei frumentariae, quam cultui vineatico idoneum. Habitatur ab [p. 90.] *Hungaris*, rerum suarum, pro loci ingenio, satagentibus. Potiuntur vico: *Török*, *Csemniczky*, *Biro*, et *David*.

21.) *Egerszög*, *Gömöriensium*, et *Borsodiensium* collimitio haerescens, ideoque hac provinciolae ora, extremus. Nescio, an non convitii quidpiam nomen habeat? Murium enim angulum antrumve significat, quod videtur cum situ quodammodo congruere. Agro certe est arcto admodum, neque tamen iniquo. Vineae pulchre proficiunt. In possessoribus numerantur: L. B. *Andrássii*, *Fajii*, *Ragalii*, *Hanvaii*, *Szörénnii*, *Darvasii*, *Vataii*, *Berekaszaszii*, *Bokorii*. Hactenus de *Thornensi Comitatu*.

TABULA ITINERARIA COMITATUS THORNENSIS

I. In *Comitatum Abaujvariensem*. *Thorna*, militari, neque incommodo itinere, sub montium radicibus, ad vicum *Abaujvariensem*, *Somogy*, hinc in oppidum *Szepsi*, atque inde per vicos *Maktáncz*, *Csécs*, *Buzinka*, *Cassoviam*..... mill. 4. [p. 91.]

¹ corr. ex *collicoli* sec. [Db]

- II. In *Comitatum Scepusiensem*. *Thorna*, ad oppidum *Stoss*, difficili per montes, ac fere equestri tantum itinere, nam quadrigis raro superatur mill. 1.
- III. In *Comitatum Gömöriensem*.
- 1.) *Thorna*, per *Udvarnok*, *Görgö*, *Almas* pone montes, itinere plano. Hinc excuso, petrosoque monte superato, *Hás-Kut*, vicum *Gömöriensem*, *Krasznahuorkam*, denique *Rosnaviam* mill. 4.
 - 2.) *Thorna*, per *Nádaskam*, itinere militari, *Szin*, atque hinc per arduos montes, via lapidibus infesta, ad *Gömöriensium Ag-Telek* situs montani, *Tornallyam* mill. 4.
- IV. In *Comitatum Borsodiensem*. *Thorna*, per *Vendégi*, *Hidvég* *Ardó*, *Lenke*, pone *Bodvam* amnem, superatis modicis ac silvosis montibus, *Martoni*, vicum *Borsodiensem*, *Szandrönem* mill. 2.

FINIS COMITATUS THORNENSIS.

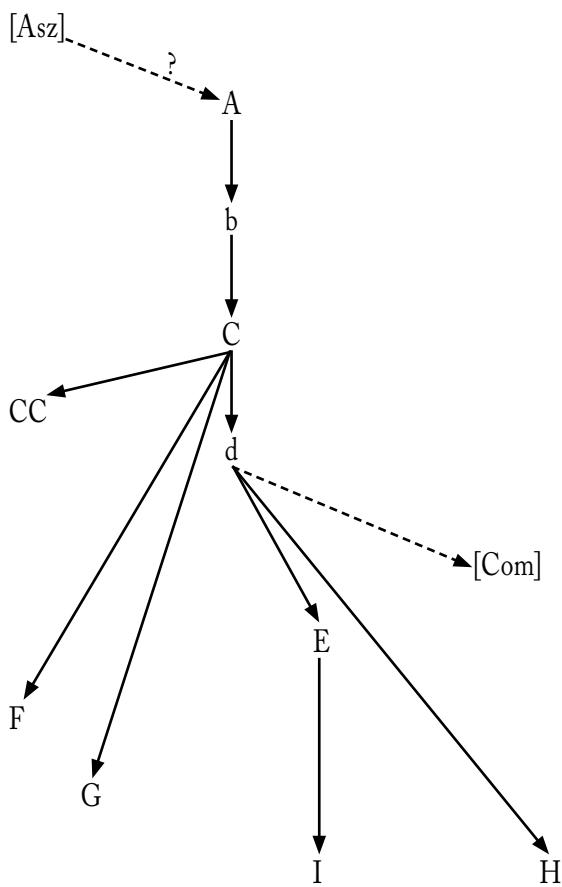
**MATTHIAS BEL:
COMITATUS BORSODIENSIS**

TEXTUM RECENSUERUNT
NOTISQUE INSTRUXERUNT
ATQUE PRAEFATIONEM CONCINNAVERUNT

**PETRUS TÓTH
GREGORIUS TÓTH**

BEVEZETÉS

I. A kéziratok családfája

II. A vármegyeleírás elkészítésének folyamata

Borsod vármegye leírásához segítséget nyújtott Bélnek Aszalay Ferenc borsodi helyettes alispán, aki elküldte neki Diósgyőr rajzát és leírását ([Asz]). Bél a szöveges leírást végül nagy valószínűsséggel nem használta fel, de a rajzról metszetet készítetett Mikoviny Sámuellel – feltehetően a nyomtatott vármegyeleírásban helyezte volna el, ha sikerült volna eljutnia addig. Matolai János, Bél fő munkatársa 1730-ban, ekkori adatgyűjtő útja során készítette el az első fogalmazványt Borsod vármegyről (A). Ezt később valószínűleg maga Matolai módosította (b), majd egy tisztázatot készített a szövegről (C). Ezt a szöveget elolvasta valaki (vélhetően egy Szirmay családtag, talán Szirmay Tamás?), s egy helyen megjegyzést írt a szövegbe (ld. C). Bél ezt a példányt letisztáztatta (d), majd 1736-ban elküldte a Helytartónácsnak vármegyei ellenőrzés céljából, ám a vármegyei tisztkar, mint annyi más vármegyeleírás esetében, itt is elodázta a feladat elvégzését, s valószínű, hogy soha nem is küldte vissza azt.

A vármegyének eljuttatott példány (d) elkallódott, de szerencsére három másolat is készült róla (E, H, I). A korábbi átirat (E) készítője ismeretlen; egy másik személy megjegyzéseket írt annak bekötött üres leveleire – a megjegyzések

tartalma alapján nem sokkal 1772 után. Valószínű, hogy e kézirat létrejötte a Helytartótanács 1781. évi rendeletével van kapcsolatban, amelyben a kormányszerv adatszolgáltatásra, illetve Bél vármegyeleírásainak kijavítására és kiegészítésére kötelezte a vármegyéket. Minthogy a borsodi tisztikarnak volt példánya Bél leírásából, feltételezésünk szerint lemásoltatta azt, majd Óváry László táblabíró kapta a feladatot, hogy véleményezze és javítsa a művet. Óváry ugyanis egy jegyzőkönyvi feljegyzés szerint 1782-ben beszámolt Bél munkájának „kijavításáról” a közgyűlésen (ld. még E). A másik másolat készítője a jeles historikus, Podhradczky József volt, aki vélhetőleg 1842-ben készített saját példányt – családfánkon: H – a vármegyei archívumban őrzött kéziratról. Problémás az Országos Levéltárban őrzött harmadik másolat (I), amely tartalmazza részben az E kézirat kesei megjegyzéseit, de a H kézirat egyes többleteit is, sőt, vélhetően az 1782. évi vármegyei revízió bővebb kiegészítéseit szintén bemásolta saját példányába a készítője – amelyek nincsenek benne az E kéziratban. Készítője talán Lukács Imre, akiről semmi közelebbet nem tudunk; a példányt érdekes módon szintén 1842-ben készítette, de legalábbis ekkor kezdte el (még ld. I).

Készültek olyan kesei kópiák is, amelyek a C példányt követték. Bencsik József, az esztergomi prímási levéltár és könyvtár őre 1820–1827 között készítette el a saját másolatát (F) erről a kéziratról. Gyurikovits György, a történelmi érdeklődésű jogász valamikor az 1830-as években készített egy újabb példányt (G) – szintén a Matolai-féle tisztázatról (C).

Valószínűnek tartjuk, hogy Borsod vármegye ismertetésének a tényleges szerzője az adatgyűjtő, Matolai János. Nem látjuk nyomát annak a kéziratokban, hogy Bél Mátyás belenyúlt volna a szövegbe – ennek írásos nyoma bizonyosan nincs a fennmaradt példányokban. De Bél közreműködésének hiányát jelzi a mű szövege is, mivel egyáltalán nem mutatja azt a választékosságot, amely Bél tollára jellemző, továbbá a történeti részek sincsenek kidolgozva benne – holott a pozsonyi tudós erre bizonyosan gondot fordított volna. A jelenség egyébként nem példa nélküli: több esetben is előfordult, hogy Bél nem formálta át a saját elképzelései szerint a Matolai által megírt vármegyeleírásokat. Ez történt Zemplén vármegye leírásánál is – amint arra korábban rámutattunk.¹ Ennek oka a legnagyobb valószínűséggel az időhiány, a feladat nagysága volt: számtalan elfoglaltsága miatt Bél egyszerűen nem tudott időt találni az átdolgozásra. Ha ez sikerült vona neki, bizonyosan nagymértékben átirta volna Matolai szövegét, ahogy ezt más esetekben rendszeresen megtette.²

III. A kéziratok bemutatása

[Asz]

1: EFK Rex. II. h. 27.

2: Aszalay Ferenc levele Bél Mátyásnak.

3: Közölve: BÉL 1993. nr. 72. (pp. 61–63.)

4: Aszalay Ferenc, II. Rákóczi Ferenc kancelláriájának hajdani titkára, később Borsod vármegye helyettes alispánja és országgyűlési követe³ 1719. november 14-én kelt levelében közölte Béllel (akit láthatóan igen tisztelt), hogy csatolva küldi neki Diósgyőr várának rajzát és rövid leírását, továbbá azt is ígéri, hogy Borsod vármegye térképét is rövidesen elkészíti és elküldi neki. A levélhez valóban csatolva van a diósgyőri vár rajza⁴ és leírása. Ami a térképet illeti, lehetséges,

1 BÉL 2018. 97–101, 104.

2 Erre a leglátványosabb példa Pozsony város és vármegye Bél általi saját kezű átfogalmazása. Vö. TÓTH 2007. II. 15–29. További példák: uo. I. köt. 78–79.

3 Személyére még ld. GYULAI 1991, GYULAI 2003, GYULAI 2004, GYULAI 2005, GYULAI 2008, GYULAI 2012, GYULAI 2017. Még ld. TÓTH 2007. I. 109.

4 A rajz fotóját ld. SZELESTEI N. 1984. VI. tábla. A rajzra még ld. GYULAI 1991, GYULAI 2017.

hogy azt is elkészítette Aszalay: legalábbis Bél a Helytartótanácsnak címzett, 1732. júl. 9-én kelt levelében azt írja, hogy Borsod vármegyéről egy barátja készített térképet, de az javításra szorul.⁵

5: Aszalay Ferenc kézírása. Gyulai Éva, Aszalay Ferenc életpályájának kutatója szerint Bél Mátyás felhasználta a le-véliben szereplő adatokat Borsod vármegye leírásában.⁶ Mi magunk úgy véljük, hogy Bél, jobban mondva a leírás ránk maradt példányainak szerzője, Matolai János (ld. A, b, C) nagy valószínűséggel nem használta fel őket. Ami Diósgyőr ismertetését illeti, a leírás példányainak vonatkozó részeiben (A pp. 233–235, C pp. 27–31.) csak általános egyezések vannak Aszalaynak a várról szóló ismeretőjével, emellett több eltérés is található az adatokban, így pl. a vár egykor birtokosainak felsorolása terén.⁷ Ugyancsak nem látjuk bizonyítottnak, hogy Bél Mátyás munkatársa Aszalay levelének ismeretében készített volna leírást a Szent György-forrásról. Az egyezések (a forrás évenkénti egyszeri „működése”, a fürdőlátogatók, a fürdéshez felmelegített víz) ismét csak túl általánosak, ugyanakkor az eltérések szembeötlőek, így például a forrás évenkénti feltörése és kiapadása kapcsán különböző időpontokat és időtartamot adnak meg.⁸ Matolai leírása a forrásról egyébként is sokkal bőségesebb – ami nem is csoda, hiszen személyesen járt a helyszínen.⁹ Egyébként sem valószínű, hogy Bél odaadta volna Matolainak a levelet, ahogy az is kérdéses, hogy ő maga dolgozott-e Borsod leírásának a szövegén (még ld. A, C). Ugyanakkor magunk sem kételkedünk abban, hogy Bél beemelte volna Aszalay adatait az ismertetésbe, ha érdemben tudott volna foglalkozni a szöveggel – ez azonban a jelek szerint nem történt meg.

Abban viszont egyetértünk Gyulai Évával, hogy Bél felhasználta, illetve fel akarta használni azt a rajzot, amelyet Aszalay küldött a diósgyőri várról.¹⁰ Fennmaradt ugyanis egy metszet, amelyet Mikoviny Sámuel (1697/1698–1750), a neves metsző és térképész, a *Notitia mappáinak* és egyéb illusztrációinak alkotója¹¹ készített el ugyancsak a diósgyőri várról – egyértelműen a borsodi alispán alkotása alapján. Világos tehát, hogy Bél volt az, aki Mikoviny rendelkezésére bocsátotta Aszalay rajzát, hogy készítsen róla metszetet.¹² Terve bizonyosan az volt, hogy Borsod vármegye leírásában, a kinyomtatott kötetben elhelyezze azt – hiszen más alkalommal is közölt hasonló metszetet, így Visegrád várának rajzát a III. kötetben.¹³

6: 1719. nov. 14.

A

1: EFK Hist. I. kkkk/7.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 41 pp. [pp. 219–258.] 340×210 mm.

4: Borsod vármegye leírása.

5: Matolai János saját kezű fogalmazványa.¹⁴ A szöveg még kidolgozatlan, néhol rendezetlen és hiányos; ám a falvak leírása már elég részletes. Általában szerepel bennük – a szokásos módon – az adott falu elhelyezkedése, lakosainak

5 „Mappam [sc. Comitatus Borsodiensis], aequa ab amico factam, emendari oportebit.” Ld. Bél Mátyás levelét a Helytartótanácsnak. Pozsony, 1732. júl. 9. In: TÓTH 2006. 73–79, itt: 77. A kérdésre még ld. GYULAI 2017. 169–170.

6 Ld. GYULAI 1991. 148–149; GYULAI 2017. 166–167.

7 A birtokosokra vonatkozó részt ld. kiadásunkban a 384. oldalon. Aszalay adatait a birtokosokról ld. BÉL 1993. 63.

8 Aszalay szerint az áprilisi holdhónap kezdetén (újholdkor?) tör fel a víz a forrásból, majd amikor a hold fogyni kezd, elapad; ezzel szemben a vármegyeleírásban az áll, hogy Szent György-nap előtt három-négy héttel buzog fel a forrás, majd utána ugyanennyi ideig apad. Aszalay szavait ld. GYULAI 1991. 146–147 (fordítással), illetve BÉL 1993. 62; a vármegyeleírás szövegét ld. kiadásunkban a 374. oldalon.

9 Matolai erre vonatkozó megjegyzését ld. a 16. jegyzetben.

10 A rajzot ld. SZELESTEI N. 1984. VI. tábla; BÉL 1993. 62; GYULAI 2017. 166.

11 Személyére és munkásságára legújabban ld. TÖRÖK 2011; CSIMA 2019.

12 Minderre ld. GYULAI 2017. 167–169. A metszet képét ld. uo. 168.

13 Ld. BÉL 1735–1742. III. (A 470. és 471. lapok közötti metszetek.)

14 Horvát István – mint rendesen – e kéziratot is Bél sajátkezű írásának tartja (HORVÁT 1812. f. 56v), ami tévedés: Matolai finomabb vezetésű, kisebb méretű betűitől világosan eltér Bél Mátyás vastagabb, robusztusabb duktusa. Persze a tévedést az okozza, hogy igen sok Matolai által írt kézirat van a Bél-hagyékban, így a kutatók egy része az ő írását (is) Bél munkájának tartja.

nemzetisége és felekezeti hovatartozása (!), a falu földesura és földjének minősége. A tapolcai fürdőről, annak Althann Mihály Frigyes váci püspök által emelt épületeiről Matolai rajzot is készített.¹⁵ Bél szorgalmas munkatársa személyesen járt a vármegyében, mivel az egyik megjegyzésében említi, hogy 1730 szeptemberében kereste fel a Szent György-forrást, illetve egy másik helyen meglemlíti, hogy a miskolci vármegyeházán még most is dolgoznak, illetve éppen most, azaz 1730 szeptemberében vakolják be.¹⁶ A két helyen is megadott időpont beleilllik az 1730. évi nagy adatgyűjtő körútjába.¹⁷

6: A leírás bizonyosan 1730 szeptembere után készült (ld. fent).

b**1:** -**2: Comitatus Borsodiensis.****3:** (A kézirat nem található)**4:** Borsod vármegye leírása.

5: A következő kézirat (**C**) sokkal rendezettebb formát mutat, mint az előbb tárgyalt Matolai-féle fogalmazvány (**A**), emellett új részek is találhatók benne az első kézirathoz képest. Így feltételeznünk kell egy köztes kézitatot, amelyen valaki a javításokat elvégezte, illetve amelyben a kiegészítéseket elhelyezte. Ezt a feltételezett kéziratot nevezük **b**-nek. Úgy vélik, a szöveget nem Bél javította, mert ő általában drasztikusan árta át Matolai szövegeit.¹⁸ Legfeljebb csak néhány stiláris javítást eszközölhetett, de még ebben sem lehetünk biztosak. Megjegyzendő, hogy a következő példány is Matolai duktusával készült, így valószínű, hogy e javításokat is ő hajtotta végre.

6: 1730–1735 között (még ld. **C**).**C****1:** EFK Hist. I. r (a).**2: Comitatus Borsodiensis.****3:** 82 pp. 335×260 mm.**4:** Borsod vármegye leírása.

5: Matolai János tisztázata, további sajátkezű javításokkal, kiegészítésekkel. A szöveg képe már szabályos formát mutat, ellentétben az **A** kézirattal (még ld. **A**, **b**), emellett a megfogalmazáson is sokat csiszolt a piszkozathoz képest. Ám a margós szövegeket egy másik, kései kéz pótolta utólagosan, s tartalomjegyzékek sincsenek. Emellett több másolói hiba, vagy másolás közbeni átfogalmazás található a szövegen.

A szövegen egy idegen kéz hosszabb megjegyzése olvasható Szirma falunál, ahol az illető a Szirmay családra is kiter, sőt, egy I. Lipót által Szirmay V. István részére kiállított oklevélre is hivatkozik.¹⁹ Bél feltehetően odaadta valakinek – valószínűleg egy Szirmaynak, talán Szirmay Tamásnak²⁰ – a kéziratot, aki viszont csupán itt fűzött észrevételt a szöveghöz.

15 A rajzot ld. **A** p. 22.

16 Matolai igazat ad azoknak, akik szerint a forrás időszakos vízkibocsátása a csapadéktól függ: „Placet hoc, nam ipsi vidimus, anno MDCCXXX. mense Septembri, uberi eum rivulo emanasse, idemque tota aestate factum narrarunt indigenae.” Ld. **A** p. 7. A vármegyeháza vakolásáról szóló rész: „Domuum publicarum praecipua est curia comitatensis. Ea enim aedificio solido, in unam alte contignatione[m] adtollitur, haudque inulta incrustatione hodienum [! hodiedum] mense Septembri an. 1730. paratur.” Uo. p. 15. A szövegrészket némileg átfogalmazva (vö. **C**) kiadásunkban ld. 375., 387.

17 Ld. TÓTH 2007. I. 82–83.

18 Ld. fentebb a bevezetésünk II. fejezetét.

19 Ld. **C** pp. 40–41. A vonatkozó részt és az oklevél azonosítását ld. kiadásunkban a 392. oldalon!

20 Szirmay Tamással (†1743) Bél kapcsolatban állott és levelezett. Ld. BÉL 1993. nr. 231, 287, 288, 339, 406, 410, 432, 433, 440, 451, 737, 824, 825.

6: A kéziratunk 1730 után keletkezett (ld. A), de 1736 előtt, amikor is Bél elküldte a Helytartótanácsra az iratot, vár-megyei ellenőrzés végett (ld. d).

CC

1: EFK Hist. I. r (a), pp. 17a–18a.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 2 pp. 335×260 mm.

4: Borsod vármegye leírásának töredéke.

5: Úgy tűnik, hogy Bél, vagy valaki más készít(tet)ett egy tisztázatot a fent tárgyalt C kéziratról. A mondott kéziratban (C) ugyanis van egy behelyezett levél a 16. és 17. oldalak között, amelyen a vármegyeleírás más kézzel írott – vélhetőleg teljes – másolatának egy töredéke látható, mégpedig a természetföldrajzi tagozat 8. (valójában 5.) fejezetének a vége és a 9. (valójában 6.) fejezet első fele.²¹ A másoló a duktusa alapján nem Bél írnoka volt. Maga a szöveg pontos mása a C vonatkozó részének. A levél verzóján, valamint a C kézirat 17. oldalán öt kis viaszfoltnak látható; vélhetőleg egykor össz-szeragaszották ezeket az oldalakat, de aztán szétszedték. Ennek a műveletnek az okát egyelőre nem tudjuk. (Egy ilyen eljárás akkor lenne logikus, ha az újonnan beragasztott levélen a szövegrész módosított változata szerepelne. Erről azonban nincs szó.)

6: 1730–1736.

d

1: -

2: Comitatus Borsodiensis.

3: (A kézirat nem található)

4: Borsod vármegye leírása.

5: Bél Mátyás 1736. augusztus 13-án küldte el a Helytartótanácsnak Borsod vármegye leírását – nyolc másikkal együtt –, hogy a kormányszerv továbbítsa azokat a vármegyéknek ellenőrzés és kiegészítés céljából.²² A Helytartótanács továbbította a vármegyéknek a kéziratokat. A kormányszerv levelét Borsod vármegye 1736. október 8-i közgyűlésén olvas-ták fel, és Deák Ferenc egri kanonokot, a sajóládi pálos konvent (meg nem nevezett) priorját, továbbá Máriássy Lászlót, Szathmáry Györgyöt és Szepessy Józsefet bízták meg a kézirat ellenőrzésével.²³ Ám a bizottság nem sietett a javítással – még 1738. február 25-én is azt írták a visszaküldést sürgető Helytartótanácsnak, hogy eddig a közügyek nagyon lefog-lálták őket, s jelenleg is elfoglaltak, de majd igyekezni fognak végrehajtani a revíziót.²⁴ A közgyűlesi jegyzőkönyvekben azonban nincs nyoma, hogy ezt a vármegye megtette volna. A vármegyei levéltárban két példányt őriztek Bél leírásából²⁵

²¹ „9. Hernadus emanat quidem ... 3. Inter thermas referimus etiam fon(tem S.)” (A zárójelben lévő rész már őrszóként szerepel.) Ld. C pp. 17a–18a. A szövegrész a kiadásunkban ld. 373–374.

²² Ld. BÉL 1993. nr. 628.

²³ „Publicatae demum sunt aliae ejusdem Excelsae Consilii Regii Litterae, opus Belianum solerter revidendum, desuperque reflexiones transmittendas postulantes. Pro cuius revisione, sub Praesidio Domini Ordinarii V. Comitis instituenda, Reverendissimus Dominus Franciscus Deak canonicus Agriensis, cum Admodum Reverendo Patre, Conventus PP. Paulinorum Sajo-Ladiensis Priore, Domini item Ladislaus Marjásy, Georgius Szathmáry, et Josephus Szepessy deputantur.” Ld. MNL BAZML IV 501/a 22. köt. Protocollum 1734–1741. p. 290.

²⁴ A levelet ld. MNL OL C 42. Miscellanea Fasc. 95. nr. 33. f. 31.

²⁵ „Borsod Comitatus Topographicae Historiae per Belium concinnatae duplex copia.” Ld. MNL BAZML Elenchus Actorum... Materia X. A jelzet, ahol a kéziratok voltak: Fasc. I. nr. 322.

– ebből az egyik bizonyosan a nekik 1736-ban elküldött példány volt –,²⁶ de ma már egyik sem található a helyén; ezt a levéltáros kollégák is megerősítették.

Szerencsére azonban készült két kései másolat is a vármegyei revízióra készített példányról: az **E** és **H** betűvel jelölt kézirataink mintája ugyanis ez az 1736. évi kézirat volt. Ennek egyértelmű bizonyítéka, hogy a mondott kései másolatok (**E**, **H**) elejére azok készítői bemásolták Bél felkérését a „revizor urakhoz” (*ad dominos revisores*), amelyben a hiányok pótlására, illetve gyors munkára kérte őket. Bél ugyanitt hivatkozik arra is, hogy művének III. kötete nemsokára kijön a nyomdából (a kötet végül 1737-ben jelent meg), s ezért azt szerette volna, hogy a vármegyeiek ne tartsák maguknál három hónapnál tovább a kéziratot, hanem küldjék vissza a javításaikkal, hogy mihamarabb lehessen továbbítani a kan-celláriára.²⁷ Szerzőnk hasonló felhívást helyezett el más, vármegyei ellenőrzésre küldött példányokban: sőt, Ugocsa vármegye leírásának egy példányába szó szerint ugyanezt a szöveget íratta bele, ami egyébként nem meglepő, mivel Borsod leírásával együtt küldte 1736. augusztus 13-án a Helytartótanácsnak.²⁸

A vármegyei revízióra küldött példány kései másolataiból (**E**, **H**) kiderül, hogy ez a példány egyértelműen a **C** tiszázata volt: már főszövegében tartalmazta – átfogalmazva – azt a megjegyzést, amelyet a **C** másolatba még csak kiegészítésként írt egy ismeretlen bejegyző a Szirmay családdal és Szirma településsel kapcsolatban.²⁹

6: Maga az eredeti kézirat (**d**) 1735–1736-ban, nem sokkal a Helytartótanácsnak való elküldés előtt keletkezhetett.

E

1: Arlói Szent Mihály-plébánia levéltára 9. doboz. Bél Mátyás: Borsod vármegye leírása 1733.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 182 pp. 355×225 mm.

4: Borsod vármegye leírása.

5: A kézirat kései másolata annak a példánynak, amelyet Bél Mátyás 1736. augusztus 13-án eljuttatott a vármegyei tisz-tikarnak ellenőrzés végett (ld. **d**). Ismeretlen kéz írása. A kéziratban minden levél között bekötött üres lapok vannak, amelyek egy részére egy másik kéz megjegyzésekkel írt.

Valószínűsíthető, hogy a másolat keletkezése azzal a Habsburg kormányzati tervvel van kapcsolatban, amely a korábban földrajztankönyvként funkcionáló – Bél Mátyás fia, Bél Károly András által összeállított – *Compendium Hungariae geographicum* kiadványára irányult, illetve országos adatgyűjtést követően új földrajztankönyv kiadását is megcélozta.³⁰ A Helytartótanács ebben az ügyben 1781. december 6-án rendeletet küldött ki a vármegyéknek. A kormányszerv arra szólította fel a vármegyei tiszttiselőket, hogy válaszoljanak bizonyos kérdésekre vármegyéjük járásaival, településeivel kapcsolatban. Amely vármegyék leírása annak idején a *Notitiában* nyomtatásban megjelent (Pozsony, Zólyom, Turóc, Liptó stb.), azok a vármegyék azt a feladatot kapták a kormányszervtől, hogy a megadott kérdések szerint javítsák a Bél-féle leírást; amelyeké nem jelent meg, de megtalálható volt náluk Bél Mátyás leírása vármegyéjükön, és arról már észrevételeket is készítettek, azoknak el kellett küldeni eme észrevételeket a Helytartótanácsnak.³¹

26 Ez onnan is tudható, hogy a Bél által küldött példányról készült egyik kései másolatban (**H**) ott áll a kézirat jelzete is, amely ugyanaz, mint amit az előbb említett vármegyei segédlet megad. Még ld. a 42. jegyzetet!

27 Ld. E p. 4. Kiadásunkban ld. a 363. oldalon, az 1. jegyzetben.

28 Ugocsa leírása elejére írt azonos szöveget ld. OSZK Kézirattár Fol. Lat. 308. f. IV; a szöveg közlését ld. TÓTH 2007. II. 334. Hasonló felhívást írt Bél Zala vármegye leírásába, két helyen is. Ld. BÉL 2012. 479, ii. jegyz., 498, i. jegyz. Mindegyik esetben a „domini revisores” megszólítással él.

29 Ld. E p. 90, 93; H ff. 213v–215r. Az eredeti bejegyzésre még ld. a 20. jegyzetet.

30 A végül kudarcba fulladt kísérletre részletesen ld. REISZ 2002; a *Compendium*ra ld. REISZ 2003.

31 Reisz T. Csaba azt a levelet ismertette, amelyet a Helytartótanács Sopron vármegyének írt. Ugyanakkor Reisz jelzi, hogy ilyen tartalmú levél ment minden vármegyének – legalábbis azoknak a vármegyéknek, amelyeknek leírása Béltől nem jelent meg nyomtatásban. Még ld. REISZ 2002. 307.

Kéziratunk több okból is ehhez az 1781. december 6-án kelt helytartótanácsi rendelethez köthető. Egyrészt a kéziratba írt megjegyzések közül több is 1760-as, sőt 1770-es évekbeli eseményekre utal, így a Fazola Henrik és társai által 1771–1772-ben üzembe helyezett ómassai vashámorra (és vaskohóra)³² – amelynek megépítése a bejegyzés készítője szerint „nemrég” (*non pridem*) történt.³³ Másrészt tudomásunk van arról, hogy 1782. október 10-én Óváry László táblabíró jelentést tett Borsod vármegye Bél által készített leírásának kijavításáról – sajnos azonban a jelentése nincs meg a levéltárban, csak annak tényét ismerjük a jegyzőkönyvből.³⁴ Mindezek miatt igen valószínűnek tartjuk, hogy az általunk E betűvel jelölt másolat Óváry László részére készült, és ő írhatta bele az említett – bizonyosan 1772 utáni – megjegyzéseket is. Óváry a megbízása végeztével vélhetőleg visszaadta ezt a kéziratot a megyének, s azt elhelyezhették a Bél által küldött eredeti mellett. Az 1780-as évek közepétől folyt levéltárrendezés így találhatott két példányt a munkából.³⁵

Az 1782. évi revízió anyaga azonban feltehetőleg nem csupán e kéziratból, illetve az említett (vélhetően Óváry által írt) megjegyzésekkel állott. Legalábbis erre mutat egy késői másolat (I), amely átiratban nagy mennyiségű kiegészítést, javítást tartalmaz Bél leírásához. E kiegészítések között az egyik arra mutat, hogy e pótások bizonyosan 1778 és 1784 között készültek (ld. I). Elképzelhető, hogy Óváryn kívül valaki más is dolgozott Bél művének kiegészítésén, de az is lehetséges, hogy maga Óváry egy külön dokumentumban (is) készített megjegyzéseket és pótásokat a szöveghez.

A kéziratban a második levélen szerepel vizeki Tallián Gergely neve (*Gregorii Tallián de Vizek m. p.*). Róla azt tudjuk, hogy 1829-ben Borsod vármegye alügyésze lett, s ezt a posztot 1835-ig töltötte be.³⁶ Vélhetően a tulajdonosa volt a kéziratnak. Szerepel ezenkívül még egy possessori bejegyzés az első levélen, amely szerint sánkfalvi Fodor Ferenc jutott hozzá a kézirathoz 1833. november 20-án (*poss. Franciscus Fodor de Sankfalva m. p. 1833. 20. 9-bris*). Személye szinte bizonyosan azonosítható azzal a sánkfalvi Fodor Ferencsel, aki 1813-ban született, és Borsod vármegyei szolgabíró volt, illetve az 1848–1849-es szabadságharcban honvéd főhadnagy, majd zászlóaljparancsnok.³⁷ Borsodi szolgabírói tisztsége arra is magyarázatul szolgálhat, hogyan kerülhetett hozzá vizeki Tallián Gergelytől a kézirat.

Kéziratunk később a szentsimoni római katolikus plébánia könyvtárában tűnt fel: itt találta meg Nagy Károly ózdi helytörténész és bevitte a megyei levéltárba, ahol xerox-másolatot készítettek róla. Amikor azonban a vármegyeleírás kiadására készültünk, már hiába kerestük az eredeti kéziratot: sem a szentsimoni plébánia könyvtárában, sem az azóta elhunyt Nagy Károly hagyatékában nem volt fellelhető. A fénymásolás után eltelt három évtizedben a xerox-másolatból is elveszett öt oldal.

Szerencsére azonban maga a kézirat nem pusztult el. Már a szöveg gondozásának vége felé jártunk, amikor Glück László kollégánktól megtudtuk: az egri Főegyházmegyei Levéltár vezetője, Horváth István talált egy kéziratot a Szentsimontól mintegy 10 kilométerre fekvő Arló plébániájának levéltárában, amely kézirat Bél Mátyás Borsod vármegyéről szóló leírását tartalmazza. Horváth István a kérésünkre fotómásolatot készített a kéziratról – önzetlen segítségeért nagyon hálásak vagyunk. A fotókat kézhez kapva kiderült számunkra, hogy valójában a „szentsimoni” példány, vagyis az itt tárgyalta kézirat került elő Arlon. (Hogy hogyan vándorolt át egyik plébániáról a másikra, nem tudjuk.) Így már nem volt akadálya annak, hogy teljes egészében ezt a kéziratot vegyük alapul a kiadásnál – hiszen ebben már nem voltak hiányzó oldalak, mint a xerox-másolatban.

6: Maga a kézirat – ha valóban a Helytartótanács rendelete nyomán keletkezett – 1781. december 6-a után készült, legvalószínűbben 1782 elején; a benne lévő, nagy valószínűsséggel Óváry Lászlótól származó bejegyzések pedig 1782-ben, de 1782. október 10-e (Óváry közgyűlési beszámolója) előtt.

32 Vö. PORKOLÁB 2003. 18–19, 35.

33 A megjegyzést ld. kiadásunkban a 372. oldalon.

34 MNL B-A-Z. m. Lt. IV. 501/b. Acta Politica, X. I. 321. Az itt lévő közgyűlési kivonat szövege: „Óváry Ladislai assessoris tabulae incliti comitatus hujus Borsodiensis in merito emendandae Historiae Belianaæ praestita relatio 1782. oct. 10.”

35 Ld. a 25. jegyzetet!

36 HAZAI'S KÜLFÖLDI TUDÓSÍTÁSOK 1829. 114; NAGY 1857–1865. XI. 25. (III. Gergely.)

37 Ld. BONA 1998. 410.

F

1: EFK Hist. I. r (b).

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 37 ff. 335×260 mm.

4: Borsod vármegye leírása.

5: Másolat a C példányról.³⁸ Duktusa alapján a másoló Bencsik Józseffel azonosítható, aki 1820 és 1827 között volt az esztergomi prímási levéltár és könyvtár őre.³⁹

6: 1820 és 1827 között. (Ld. az előző pontot.)

G

1: OSZK Fol. Lat. 3369.

2: Comitatus Borsodiensis.⁴⁰

3: 35 ff. 390×250 mm.

4: Borsod vármegye leírása.

5: Gyurikovits György másolata a C példányról.⁴¹

6: 1830-as évek.

H

1: MTAK Kézirattár Földl. 4r. 7sz. pp. 159–279.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 121 ff. 355×225 mm.

4: Borsod vármegye leírása.

5: Ismeretlen kéz írása. A kézirat – az előbb tárgyalt E példányhoz hasonlóan – a kési másolata annak a szövegnek, amelyet Bél Mátyás 1736. augusztus 13-án eljuttatott a vármegyei tisztkarnak ellenőrzés végett (ld. d). Ezt a másolat készítője egyértelművé teszi már a szöveg elején, mivel az előzéklapon jelzi, hogy másolatát arról az „eredetiről” készítette, amely a vármegyei levéltárban található, sőt, még azt is tudja, hogy Bél mikor postázta a Helytartótanácsnak a kéziratot (1736. aug. 13.). Emellett lejegyzi a kézirat jelzetét is, amely azonos azzal, mint amelyet a vármegyei segédlet tartalmaz.⁴² De a legfontosabb bizonyíték, hogy – amint említettük – eme kézirat készítője is közli Bél Mátyás fentebb már említett *Ad dominos revisores* kezdetű felhívását a szöveg elejéről.⁴³ Kijelenthető emellett, hogy bizonyosan nem az E

³⁸ Ennek egyértelmű bizonyítéka, hogy átmásolta a margószövegeket, amelyek egyedül a C példányban szerepelnek (illetve annak későbbi másolatában, amelyet Gyurikovits György készített. Ld. a G jelű kéziratot.)

³⁹ Életrajzi adatait ld. SZINNYEI 1891–1914. I. 809. Bizonyosan ő készített Komárom vármegye leírásáról másolatot, ahol a nevét is odaírta a kézirat elejére. Ld. erre kiadásunkat: BÉL 2016. 249–250. A Komárom vármegye leírását tartalmazó kézirat ductusa egyértelműen egyezik az itt tárgyalt másolatéval.

⁴⁰ Az előzéklapra írt cím: „Descriptio Comitatus Borsodiensis per Matthiam Belium adornata.”

⁴¹ Gyurikovits megjegyzése az előzéklap verzóján: „In Bibliotheca Primaliali prostat maculatorium Math. Belii in folio compactum pag. 82. quod sequentia signa praesefert [!]: »Beliana I. r Nr. 34.« item »X D 16.« in thecae exteriore et interiore parte; in margine autem primae paginae: »Notitiae ad Comitatum Borsod genuinae et fide dignae [!], sed stylo investiendae puro.«” Ld. G f. 1v. Mindez ráillik a C példányra, amelynek valóban ez a jelzete, s valóban a Gyurikovits által idézett szöveg áll az első levél rektójának jobb felső sarkában.

⁴² „Historia Comitatus Borsodiensis Anno 1736. die 13. Augusti. Ex originali I. Comitatus Borsodiensis, Politicorum Actorum Materiae X. Fasc. I. Frust. 322.” Ld. H f. 159r.

⁴³ Ld. H ff. 159v–160r. A felhívásra ld. fentebb a d kézirat ismertetését.

kéziratról másolta a szöveget, hanem közvetlenül az elveszett Bél-féle példányról (**D**), mivel sok esetben az általa készített másolat (**H**) őrizte meg a helyes szövegváltozatot, ahol az **E** írnoka hibázott.⁴⁴ Emellett a **H** kézirat nem tartalmazza az **E** kéziratban lévő, más kézzel (vélhetően Óváry László által) írt kései megjegyzésekét, viszont szerepelnek benne egyéb megjegyzések, amelyek az **E** kéziratban nincsenek meg.⁴⁵

A másolat készítője, vagy készítetteje a jeles történész, Podhradczky József (1795–1870) lehetett, mivel az ő adatgyűjtésében maradt fenn a másolat.⁴⁶ Ennek megfelel a kézirat keletkezése is, mivel maga az átírás – egy lapalji megjegyzés szerint – valamikor 1842-ben készülhetett, a végén található adat szerint pedig 1843. szeptember 3-án „vetették össze”, vélhetőleg ellenőrzés végett, az eredetivel. (Ld. a következő 6. pontot.) Podhradczky emellett Miskolc város levéltárának anyagából is másolt, illetve másoltatott iratokat, 1842-ben: ez az anyag ugyanbben a kéziratos kötetben található.⁴⁷

6: f. „268v: „Modo a pluribus incolitur Parasznya, quam Varbó, idest, Anno 1842.” (a másolat készítőjének megjegyzése a lap alján); f. 279v: „Collat. 3. Septembr. 1843.” A kéziratunk tehát vélhetőleg 1842-ben készült, és 1843-ban esetleg ellenőrizték.

I

1: MNL OL P 479 (Lukács család) B VII. 43.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 143 ff. 360×225 mm.

4: Borsod vármegye leírása, és a leírás részleges magyar fordítása.

5: Ismeretlen kéz írása. Az eredeti szöveg a levelek verzóján fut, a fordítás pedig a rektó oldalakon (de ez csak a szöveg első részén van így). Az eredeti szöveg mintája az **E** kézirat lehetett, mivel tartalmazza az abban található kései megjegyzésekét.⁴⁸ Valamilyen kapcsolat van emellett a jelen példány (**I**) és a Podhradczky-féle kézirat (**H**) között is, mivel a kéziratunk tartalmazza a Parasznyára és Varbóra vonatkozó, 1842. évet említő utalást.⁴⁹ Nem szerepel ugyanakkor benne a Varbó és Miskolc közötti távolságot érintő megjegyzés.⁵⁰

A kéziratban emellett külön behelyezett leveleken igen bőséges kiegészítések találhatók a Bél-féle szöveghez, legtöbbször a falvakhoz. Az ismeretlen szerző jelzi a Bél-féle leírás hiányait, vagy megadja a település Bél által adott számmát, a település nevét, és további információkat ír róla.⁵¹ Amint azt fentebb már jelezük, nem kizárt, hogy ezek a kiegészítések az 1782. évi revízióhoz kapcsolódnak (vö. **E**). A szöveg végén levő kiegészítések között ugyanis szerepelnek a főispánok is, és a kiegészítések összeállítója Andrassy Istvánt nevezi meg aktuális főispánként – aki 1778 és 1784 között töltötte be ezt a hivatalt.⁵² Ennek ismeretében adódik a következtetés, hogy a fentebb már taglalt – Óváry (és esetleg

44 Erre sok példa van. Ld. pl. kiadásunkban a 370, 372. és 374. oldalon.

45 Így például jegyzetben javítja Bél adatát, jelezve, hogy Varbó falu nem egy, hanem több mint két mérföldre van Miskolctól („plus quam duo”). Ld. **H** f. 162v.

46 A kéziratos kötet címe: „Nemes Borsodvármegyében levő helyek leírásaihoz járandó jegyzetek és egyéb nevezetességek Podraczky Józseftől”. MTA Kézirattár Földl. 4r. 7sz.

47 Ld. ugyanezen kéziratos kötet második iratát.

48 Ld. pl. **I** 38v. („Ipse expertus sum fagos vento radicibus dejectas 24. orgias superasse altitudine”). Vö. kiadásunkban a 365. oldalon 1. jegyzetet. Ezeket a megjegyzéseket feltehetőleg a a jelen kéziratban (**I**) is egy másik kéz írta.

49 Vö. **I** f. 126v. Még ld. **H**, 6. pont.

50 Ld. fentebb a 45. jegyzetet.

51 Ld. **I** f. 91r, f. 107r, 110r, f. 115r, f. 118r, f. 133r. A 115. levél rektóján: „Praeter possessiones per Belium notatas, dantur adhuc in hoc processu.” Példa a Bél-féle faluleírás kiegészítésére a 121. fólió rektóján: „31. Ruda Bánya. Fuisse hic aliquando magnificam basilicam, ac domum aliquam religiosam rudera extantia manifestant.”

52 „Anno 1778. 23. Octobr. Exc. D. Comes Stephanus Andrassy de Csik Sz. Kiraly et Krasznahorka Varallya S. C. R. et Apostolicae Maiestatis actualis intimus consiliarius; sub cuius regimine actu comitatus existit, vivat feliciter!” Ld. **I** f. 133r. Andrassy István főispáni hivatalának időtartamára (1778–1784) vö. FALLENBÜCHL 1994. 72.

mások) által végbevitt – átnézéséhez és kiegészítéséhez köthetőek a kéziratunkban olvasható jegyzetek, legalábbis azok egy része. Ezek azonban nem az eredeti feljegyzések, hanem a jelen kézirat készítője bizonyára megtalálta a revízió iratait, s bemásolta saját példányába.

A jelen másolat készítőjének személyét egy szöveg végi feljegyzés segíthet kideríteni. Ebben ugyanis szó esik a Szeleta-barlang 1842. május 15-i meglátogatásáról, s a részvevők között – akiket a feljegyzés felsorol – ott volt egy bizonyos Lukács Imre is.⁵³ Mivel a kézirat a Lukács család iratai között található, nem kizárt, hogy hozzá kötődik a kézirat (és a fordítás?) létrejötte. Mindez azonban további kutatást igényel, ahogy az is, hogy milyen kapcsolatban áll a jelen másolat – és készítője – a Podhradczky-féle kézirattal, s mi magyarázza azt a furcsa egybeesést, hogy minden két kézirat 1842-ben készült.

6: 143v: „Kezdettem írni 1842. Télhó [január – T. G.] 7-én estve.” Ugyanakkor a kéziratban vannak kései, 1845. és 1846. évi kiadványokra vonatkozó megjegyzések is.⁵⁴

IV. A vármegyeleírás rövid ismertetése és a szövegkiadás elvei

Borsod vármegye leírása szabályos formát mutat, s tartalmilag is figyelemre méltó. Szerzőjének nagy valószínűséggel Matolai Jánost tarthatjuk (ld. még **A**, **b**, **C**). Az általános rész természetföldrajzi tagozata (kiadásunkban: 363–378.) nemcsak a hegyek, hegységek, folyók s egyéb természeti tájak bőséges felsorolásával, illetve bemutatásával tűnik ki, hanem a “forrásokról”, valamint az ezeknél épített fürdőkről szóló 6. fejezettel is (373–375.). A szerző a Miskolc melletti tapolcai fürdőről hosszan értekezik, s részletes leírást ad a fürdő épületeiről is (mint említettük, az első fogalmazványban [A] vázlatos térképet is készített róla). Szintén hosszabban mutatja be a többi fürdőt: így a “Baiae Reginæ” néven emített „Királynék fürdőjét”, valamint a Szent György-forrást – ahol, mint említi, maga is járt (ld. 375.) –,⁵⁵ a szalonnai, kácsi fürdőket, valamint a csernelyi és tapolcsányi (dédestapolcsányi) “savanyúvizet”. A többi, szokásos tematikát (mezőgazdaság, vadászat stb.) tartalmazó fejezet közül kiemelkedik még a borokról szóló rész (376.).

Sokkal szerényebb a politikai tagozat (379–381.). Az első fejezetben a szerző a vármegye régi lakóiról ír, illetve a magyarokról, valamint a szlovákokról,⁵⁶ akik elmondása szerint főleg az erdős részeket lakták be, de a legtöbben elmagyarosodtak (379–380.). A 2. fejezetben azt írja, hogy a lakosok túlnyomórészt magyarok, akiknek nyelvjárása, beszédmódja tiszta, jóerkölcsűek és szorgalmasak. A közhelyeken túl szerencsére ír másat is: a földművelés mellett sokan kereskednek sóval, mézzel, marhával, borral (380.); ruházatuk tiszta és takaros, bár látott olyanokat, akik birkabőrt öltöztek magukra, és nyersbőr lábbelit vettek fel; de rögtön meg is védi őket, miszerint ezt csak mezei munkákhoz veszik fel (380.). Ruhájuk színéről is beszél: a férfiak kék és fehér, a nők piros színű ruhát viselnek, az utóbbiak fehér övekkel, szalaggal. Egyébként azt írja még a nőkről, hogy a kenyérsütésben versengenek leginkább egymással.⁵⁷ A fejezet végén azt is megjegyzi, hogy a magyarok túlnyomórészt helvét hitvallásúak, vagyis reformátusok (380.). Ír az itteni németekről is, akik elmondása szerint a török után települtek ide, s életmódjukban, így pl. a házépítésben a magyarokat utánozzák; de nehezen boldogulnak, mert látják, milyen alacsony ára van a terményeknek. Ezért sokan elszegényednek és vissza-települnek (381.). A szlovákok viszont egyre többen vannak a vármegyében – tudjuk meg a szövegből –, szinte nincs oly falu, vagy város, ahol ne lennének; ezért már a magyarok közt is sokan megtanulnak szlovákul, és gyerekeiket is megtanítják rá (381.). Ezen a ponton szerzőnk kissé ellentmondásba keveredik magával, hiszen az első fejezetben a szlovákok elmagyarosodásáról beszélt – de aztán helyrebillenti a dolgot, mert azt írja, hogy a szlovákok is megtanulnak magyarul,

53 I f. 139r.

54 I 38r.

55 Még ld. az **A**, **b** és **C** kéziratok ismertetését.

56 A szövegben *Slavi*, ez azonban a *Notitiában* szinte minden a szlovákokat jelenti.

57 „In panis et heic pistione certant invicem mulieres.” Ld. kiadásunkban a 380. oldalon.

és életmódjuk is igen hasonló a magyarokéhoz. Mint írja, vannak vegyesházasságok is, de inkább szlovák férfiak vesznek el magyar nőket.⁵⁸ A vármegye nemességről írt szakasz szegényes. Szerzőnk megnevezi az aktuális főispánt, Esterházy Ferenc grófot és az alispánt, Borsi Mihályt, valamint, hogy Miskolcon, a frissen felépített vármegyeházán vannak a közgyűlések, néha pedig Szendrőn, Szentpéteren vagy Ónodon (381.).

A különleges részben Bél a szokásos módon, járások szerint veszi sorra a megye településeit. A Miskolci járás ismertetésében (382–394.) elsőként Diósgyőrről ír, majd Miskolcról, kilenc fejezetben. mindenépp megemlíti itt a második, politikai szempontból kissé „merésznek” tűnő fejezetet, ahol Matolai arról ír, hogy a Kassát elfoglaló Rabutin, s különösen a császári katonaság elől a lakosság elmenekült, így amikor a várost a hadvezér üresen találta, dühében hajszát indított a barlangokban rejző lakkosok ellen (386.). Szerzőnk minden esetre hozzáteszi, hogy az 1706-ban itt tartózkodó Rákóczi és seregei is nagy terhet róttak a városra. A 3. fejezetben a templomokat, a negyedikben a középületeket mutatja be – elsősorban az ép akkoriban épült vármegyeháza feliratait (387–388.). Értékes a 6. fejezet is, ahol a lakkosok vallási megoszlásáról értekezik – mint írja, a lakkosok reformátusok, s vannak ugyan katolikusok is, de azok jövevények (!) –, valamint a városi tisztségeket sorolja fel (388.). A lakosság megélhetési lehetőségeiről szóló, igen tartalmas 7. fejezetben (388–389.) említi a „szűrszabókat”, akik más városokban lévő piacokon járván adják el portékákat, s egyéb, Miskolcon üzött foglalkozásokat; ír továbbá a városban tartott vásárokról, ahol igen sok mézt árulnak, s ezért a várost „Mézkomcs”-nak becézik (389.). Az utolsó fejezetben a bortermelésről szól, ahol egy miskolci közmondást is idéz: „aki meg töltött, igya meg” (390.). Ezt követi a Diósgyőr városról szóló rész (390.), majd a járás 33 falvának bemutatása (391–394.). Mint fentebb már említettük, a falvak leírása elég részletes, egy-egy településnél általában szerepel annak elhelyezkedése, lakkosainak nemzetisége és vallása, földesura és földjének minősége.

Az Ónodi járás (395–406.) bevezetővel indul, ahol szerzőnk a Csörsz-árokáról beszél hosszabban. Ezt követi Ónod várának egyetlen hosszú fejezetben megírt leírása, melyben a legérdekesebb rész az 1707. évi ónodi kuruc országgyűlés, és az ott megjelent turóci követek méltatlan meggyilkolásának az elbeszélése: szerzőnk ugyanis az eseményeket elég tárgyilagusan beszéli el.⁵⁹ Cserépvár leírása után a városok következnek, elsőként Keresztes (Mezőkeresztes), ahol szerzőnk természetesen hosszan elbeszéli az 1596-ban itt lezajlott ütközetet (399–401.), majd Kövesd (Mezőkövesd) bemutatása. Ezután a járás 30 falvát (és a 31. pontban néhány pusztát) mutatja be (402–406.), az előző járáshoz hasonló részletességgel, amelyek közül azonban kiemelkedik Daróc (Tibolddaróc), ahol Borsi Mihály alispán házárol ír bővebben (402–403.), illetve Felsőtárkány, ahol három halastóról esik szó (405–406.).

A Szendrői járás (406–411.) ugyancsak bevezetővel indul, majd a járás váraival és kastélyaival folytatódik (Szendrő vára, szendrői kastély, edelényi kastély, valamint Borsod vára). Külön tárgyalja itt Bél a mezővárosokat, elsőként Szendrő mezővárost, majd az eredetileg Abaúj vármegyéhez tartozó Aszalót, melyet elbeszélése szerint a borsodiak a török időkben megszereztek a szomszéd vármegyétől „Ung” (Onga) faluért cserébe, hogy ott tarthassák gyűléseiket (409.). Ezután következik a 35 falu leírása (409–411.), amely itt szegényesebb, mint az előző két járás esetében.

A Szentpéteri járás (412–418.) Dédesnek mint a járás egyetlen várának bemutatásával kezdődik, majd a szintén egyetlen mezővárossal, Szentpéterrel (Sajószentpéter) folytatódik, amely viszont inkább egy falu leírását idézi. A járás 47 falvának bemutatása (414–418.) viszont egyenletes, jó színvonalú. Érdekes pl. Domaháza bemutatása: itt ugyanis szerzőnk dicséri a katolikus magyar lakkosok szorgalmát, akik erdőirtással, hegyvidéki területek feltörésével igyekeznek több szántóföldre szert tenni (417.).

Borsod vármegye leírása, mint láthatunk, adatgazdag, helytörténeti szempontból értékes információkban bővelkedő alkotás. A *Notitia* egyéb részeinek városleírásai közül is kiemelkedik Miskolc város leírása, különösen a korabeli állapotokat bemutató fejezetek miatt. Szintén figyelemre méltó a természetföldrajzi tagozat, amely sokkal jobban van megírva,

58 „Miscent etiam connubia, Slavis Hungaras in primis ductantibus.” Ld. kiadásunkban a 381. oldalon.

59 Ez is arra utalhat, hogy Matolai a kézirat szerzője, s annak szövegébe Bél Mátyás nem nyúlt bele. Bél ugyanis minden esetben negatívan ír Rákóczi mozgalmáról. Ld. erre TÓTH 2010. 13–23.

mint számos más vármegyeleírásnál, illetve a falvak egyenletes minőségű ismertetése. Utóbbiaknál örvendetes, hogy a szöveg tartalmazza a vallási viszonyokat (ebből is látszik, hogy a kancelláriai ellenőrzésig nem jutott el a szöveg).

A vármegyeleírás szövegének gondozásakor az **E** szöveget választottuk alapszövegnek, minthogy ez a kézirat tartalmazza – a későbbi **H** és **I** másolattal egyezőleg – ismereteink szerint az *ultima manust*, tehát a vármegyének revízióra elküldött, Bél által még bizonyosan látott és jóváhagyott legkésőbbi változatot, illetve annak másolatát. Az **E** kézirat ugyanakkor sok helyen tartalmaz hibákat, elírásokat – ezért mindvégig gondosan összevetettük a Matolai-féle **C** tisztázattal, illetve a jó minőségű, általában pontosabb Podhradczky-féle **H** másolattal, s ahol az **E** szövege egyértelműen javításra szorult, ott az említett kéziratok (**C, H**) alapján korrigáltuk (e javításoknál minden jelöltük jegyzetben az eredeti hibás alakot). Ugyanakkor az **E** kézirat értékes többleteket tartalmaz – mint írtuk, vélhetően Óváry László táblabíró 1782-ben megjegyzésekkel fűzött a szöveghez. Ezeket a kései megjegyzéseket jegyzetben szintén közöltük a kiadásunkban. Az általunk alapszövegként használt másolatban (**E**) voltak olyan – sűrűn ismétlődő – helyesírási hibák, amelyeket hallgatólagosan, külön jelzés nélkül javítottunk (pl. *agrestis* – *agrestis*). Voltak emellett olyan helyesírási sajátosságok, amelyek ugyan önmagukban nem minősülnek hibának, mivel azonban eltérnek a Bél-féle gyakorlattól, ugyancsak jegyzet nélkül javítottuk őket a szerzőnk által használt alakra (pl. *inprimis* – *in primis*). Ezek a következők (előbb a kéziratban szereplő alak, majd az általunk használt alak):

agrestis – *agrestis*; *caussa* – *causa*; *inprimis* – *in primis*; *sylva* – *silva*.

V. Összefoglaló adatok

Adatközlők: Aszalay Ferenc ([Asz]; Bél csak az általa küldött tollrajzot hasznosította, de azt sem a vármegyeleírásban); Matolai János (a vármegyeleírás tényleges szerzője; **A, b?**, **C**); ismeretlen (valamely Szirmay családtag: Szirmay Tamás? ld. **C**).

Ellenőrzés: vármegyei (**d**; nem készült el)

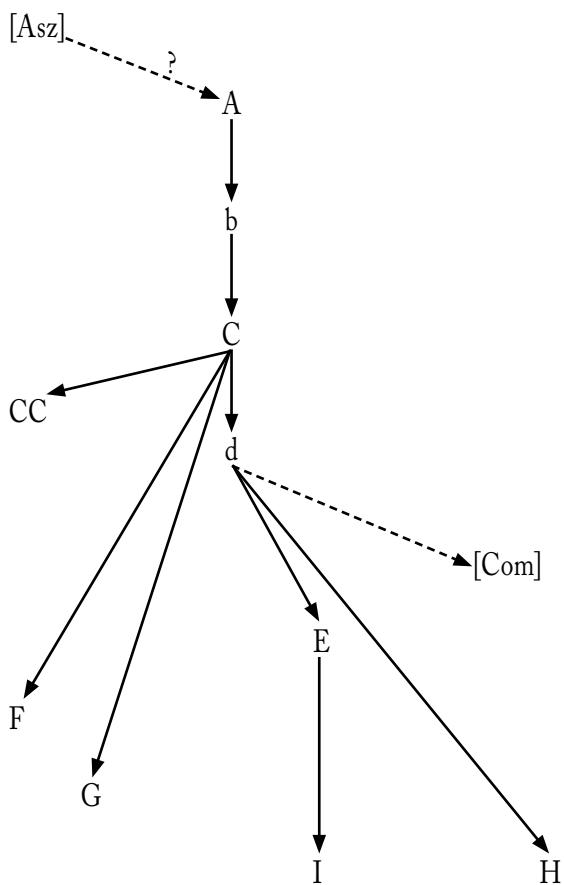
A szövegkiadás alapját képező kézirat: **E**; eme kézirat hibáinak javítására a **C** és **H** kéziratokat használtuk

Fordítás: BÉL 1985–1986 (Ózd környéki falvak és a dédesi vár); BÉL 2007. (Miskolc környéki fürdők)

Irodalom: –

INTRODUCTION

I. The manuscript stemma

II. The creation process of the county description

Bel received help in the writing of the description of Borsod County from Ferenc Aszalay, the acting deputy lieutenant of Borsod, who sent him a sketch and a description of Diósgyőr ([Asz]). It is very likely that Bel did not make use of the textual description in the end, although he commissioned Sámuel Mikoviny to make an engraving based on the sketch. He would doubtless have included this in the printed county description, if he had reached that stage. In 1730, in the course of a data collection tour, János Matolai, Bel's principal assistant, prepared the first draft of the Borsod County description (A). This was later amended, probably by Matolai himself (b), and a clarified copy of the text was made (C). This text was read by someone (possibly a member of the Szirmay family, perhaps Tamás Szirmay), who added a note to the text in one location (see C). Bel had this copy clarified (d), then, in 1736, he sent it to the Locotential Council to be reviewed by the county. However, as was the case with many of the other county descriptions, here too the county staff delayed undertaking the task and in all probability never returned the manuscript.

The copy that was sent to the county (**d**) is missing, although fortunately three copies of it were made (**E, H, I**). The identity of the person who made the earliest copy (**E**) is not known; someone else added notes on a blank page that was attached to it — not much later than 1772, based on the content of the comments. The creation of this manuscript was probably linked to the 1781 decree issued by the Locotential Council, in which the government body ordered the counties to provide data, as well as to correct and supplement Bel's county descriptions. As the Borsod County officials had a copy of Bel's description, we can assume that they had a copy of it made, after which the magistrate László Óváry was given the task of reviewing and correcting the work. According to a comment in the minutes, in 1782 Óváry did give an account of his "correction" of Bel's work at the general assembly (see **E** again). The second copy was made by the outstanding historian József Podhradczky, who probably made his own copy in 1842 — in our stemma: **H** — of the manuscript held in the county archives. The third copy (**I**), kept in the National Archives, is problematic: on the one hand, it contains the later comments that feature in manuscript **E**, although it also contains some of the additions found in manuscript **H**. In fact, the copyist probably also copied into his own manuscript the extensive additions made during the 1782 review by the county — which are not found in manuscript **E**. It may have been made by Imre Lukács, about whom we know no further details; interestingly, the copy was also made, or at least started, in 1842 (see **I**).

There are other later copies, which follow copy **C**. József Bencsik, who was custodian of the archepiscopal archives and library in Esztergom between 1820 and 1827, had his own copy (**F**) made from this manuscript. The jurist and keen historian György Gyurikovits made a new copy (**G**) some time during the 1830s — likewise from the clarified Matolai manuscript (**C**).

We consider it likely that the account of Borsod County was in fact written by the data collector János Matolai. We find no indication in these manuscripts that Matthias Bel had a hand in the text — there are certainly no such written traces in the extant copies. The absence of Bel's collaboration is also apparent in the text of the work itself, as the refinements that were characteristic of Bel's style are entirely lacking. Furthermore, the historical passages have not been elaborated — although Bel would certainly have taken pains to do this. This phenomenon is not without precedent: in several other cases, Bel did not rework according to his own concept the county description written by Matolai. This is true of the description of Zemplén County — as we illustrated earlier.¹ In all probability, this was due to a lack of time and to the enormity of the task: with his many commitments, Bel was simply unable to devote time to working on the text. If he had had time, he would certainly have significantly rewritten Matolai's text, as he regularly did on other occasions.²

III. Presentation of the manuscripts

[Asz]

1: EFK Rex. II. h. 27.

2: Letter from Ferenc Aszaly to Matthias Bel.

3: Published in: BÉL 1993, no. 72 (pp. 61–63)

4: Ferenc Aszalay, former secretary to the chancellery of Ferenc Rákóczi II and later acting deputy lieutenant of Borsod County and a representative in the National Assembly,³ wrote in his letter dated on 14th November 1719 to Bel (whom he clearly held in great esteem) that he was sending him a sketch and a brief description of Diósgyőr castle, at the same

1 BÉL 2018. 97–101, 104.

2 The most striking example of this is the reworking by Bel of the description of the city and county of Pozsony. See: TÓTH 2007. II. 15–29. For further examples, see: ibid. Vol. I. 78–79.

3 On Aszalay, see GYULAI 1991, GYULAI 2003, GYULAI 2004, GYULAI 2005, GYULAI 2008, GYULAI 2012, GYULAI 2017. See also: TÓTH 2007. I. 109.

time promising that he would soon prepare a map of Borsod County that he would likewise send. The sketch⁴ and description of Diósgyőr castle are indeed enclosed with the letter. With respect to the map, it is possible that Aszalay did indeed prepare one: in his letter to the Locotential Council, dated 9 July 1732, Bel in any case writes that a friend of his had produced a map of Borsod County, but that it needed to be revised.⁵

5: Manuscript of Ferenc Aszalay. According to Éva Gyulai, who has researched the career of Ferenc Aszalay, Matthias Bel made use of the data contained in the letter in his description of Borsod County.⁶ However, it is our contention that Bel, or rather the author of the extant copies of the description, János Matolai (see **A**, **b**, **C**), very probably did not make use of these data. In terms of the account of Diósgyőr, the respective passages in the copies of the county description (**A** pp. 233–235, **C** pp. 27–31) contain only general parallels with the account of the castle provided by Aszalay, while there are several discrepancies in the data — such as, for example, in the list of the previous owners of the castle.⁷ Furthermore, we find no proof that Matolai wrote the description of the Saint George spring in the knowledge of the letter of Aszalay. The parallels (the “functioning” of the spring just once a year, the bathers who visit it, the warming of the water for bathing) are once again simply too general, while the discrepancies are striking — such as, for example, the different times and durations that are given for the annual emergence and drying up of the spring.⁸ Otherwise, Matolai’s description of the spring is far more extensive — which is not surprising, since he visited the site in person.⁹ Nor is it likely that Bel would have given the letter to Matolai, as it is questionable whether he himself worked on the text of the Borsod County description (see **A**, **C**). At the same time, we have no doubt that Bel would have integrated Aszalay’s data into his description, if he had been able to work seriously on the text — something that apparently did not happen.

However, we agree with Éva Gyulai that Bel used, or intended to use, the drawing of Diósgyőr castle that was sent by Aszalay.¹⁰ Indeed, there is an extant engraving of Diósgyőr castle made by Sámuel Mikoviny (1697/1698 – 1750), the renowned engraver and map maker who produced the maps and other illustrations for the *Notitia*¹¹ — which is clearly based on the drawing by the deputy lieutenant of Borsod. It is therefore clear that it was Bel who made Aszalay’s sketch available to Mikoviny in order for an engraving to be made from it.¹² His intention was certainly to include the engraving in the printed version of the description of Borsod County — just as he used similar engravings on other occasions, such as the drawing of Visegrád castle in Volume III.¹³

6: 14 November 1719 (see above).

A

1: EFK Hist. I. kkkk/7.

2: **Comitatus Borsodiensis.**

3: 41 pp. [pp. 219–258] 340×210 mm.

4 For a photograph of the sketch, see: SZELESTEI N. 1984, Table VI. On the sketch, see also GYULAI 1991, GYULAI 2017.

5 “Mappam [sc. Comitatus Borsodiensis], aequa ab amico factam, emendari oportebit.” See the letter from Matthias Bel to the Locotential Council, Pozsony, 9 July 1732. In: TÓTH 2006. 73–79, here: 77. On this question, see also GYULAI 2017. 169–170.

6 See GYULAI 1991. 148–149; GYULAI 2017. 166–167.

7 For the section on the owners, see p. 384. in our edition. For Aszalay’s data on the owners, see BÉL 1993. 63.

8 According to Aszalay, at the beginning of the lunar month of April (at new moon?) water gushes from the spring, then, when the moon begins to wane, it dries up; by contrast, the county description states that three or four weeks before St. George’s day the spring bursts forth, then dries up again after three or four weeks. For Aszalay’s text see GYULAI 1991. 146–147 (with translation) and BÉL 1993. 62; for the text of the county description see p. 374. of our edition.

9 For Matolai’s comment on this, see note 16.

10 For the sketch, see SZELESTEI N. 1984. Table VI; BÉL 1993. 62; GYULAI 2017. 166.

11 For the latest information about him and his work, see TÖRÖK 2011; CSIMA 2019.

12 On this, see GYULAI 2017. 167–169. For a picture of the engraving, see ibid. 168.

13 See BÉL 1735–1742. III. (the engravings between pages 470 and 471).

4: Description of Borsod County.

5: János Matolai's draft in his own hand.¹⁴ The text has not been finished and is unstructured and incomplete in places, although the description of the villages is fairly detailed. As usual, these descriptions typically include the location of the respective village, the nationality and denominational allegiance (!) of the inhabitants, the landowner, and the quality of the soil. Matolai also made a drawing of the buildings that Mihály Frigyes Althann, bishop of Vác, had had constructed at the Tapolca baths.¹⁵ Bel's diligent assistant visited the county in person, since he reports in one of his notes that in September 1730 he made a visit to the Saint George spring, and elsewhere he mentions that work was still being carried out on the Miskolc County Hall, and that it was currently — that is, in September 1730 — being plastered.¹⁶ The dates given in these two places correspond to the extensive tour undertaken by Matolai in 1730.¹⁷

6: The description was certainly written after September 1730 (see above).

b

1: -

2: Comitatus Borsodiensis.

3: (Lost manuscript)

4: Description of Borsod County.

5: The next manuscript (C) is far better structured than Matolai's draft (A) that was discussed above, and also contains new passages compared to the first manuscript. We can thus assume that there must have been an intermediate manuscript, in which someone entered the corrections and added the supplementary information. We refer to this assumed manuscript as **b**.

We believe that it was not Bel who corrected the text, as he typically made drastic alterations to Matolai's texts.¹⁸ At most, he made a few stylistic corrections, although we cannot even be certain about that. Notably, the next copy was also made in Matolai's hand, thus it was probably Matolai who made these corrections.

6: between 1730 and 1735 (see C).

C

1: EFK Hist. I. r (a).

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 82 pp. 335×260 mm.

4: Description of Borsod County.

¹⁴ István Horvát – typically – believes this manuscript to have been written by Bel as well (HORVÁT 1812. f. 56v), which is incorrect: Matthias Bel's thicker, more solid handwriting is visibly different from Matolai's finer hand and smaller letters. The error is of course due to the fact that Bel's legacy includes a great number of manuscripts written by Matolai, thus some researchers tend to regard (also) his handwriting as being Bel's.

¹⁵ For the sketch, see A p. 22.

¹⁶ Matolai is in agreement with those who believe that the irregularity of the spring is due to the amount of precipitation: "Placet hoc, nam ipsi vidimus, anno MDCCXXX. mense Septembri, uberi eum rivulo emanasse, idemque tota aestate factum narrarunt indigenae." See A p. 7. The passage on the plastering of the county hall: "Domuum publicarum praecipua est curia comitatensis. Ea enim aedificio solido, in unam alte contignatione[m] adtollitur, haudque inculta incrustatione hodienum [! hodiedum] mense Septembri an. 1730. paratur." Ibid. p. 15. The textual passages have been slightly reworked (cf. C) in our edition: see pp. 375, 387.

¹⁷ See TÓTH 2007. I. 82–83.

¹⁸ See Chapter II in our introduction above.

5: János Matolai's clarified copy, with further corrections and additions in his own hand. In this copy the text has a more regular appearance than in manuscript A (see A, b), while the composition is also more polished than in the draft. However, the marginal texts were added at a later stage in another hand, and there is no table of contents. In addition, the text contains several copying errors, or amendments that were inserted during the copying.

At the description of the village of Szirma, a lengthy comment has been added to the text in an unknown hand, which touches on the Szirmay family and also refers to a charter issued to V. István Szirmay by Leopold I.¹⁹ Bel apparently gave the manuscript to someone — probably a member of the Szirmay family, perhaps Tamás Szirmay²⁰ — who, however, added observations to the text in this location only.

6: The manuscript was created after 1730 (see A), but before 1736, when Bel sent the document to the Locotential Council to be revised (see d).

CC

1: EFK Hist. I. r (a), pp. 17a–18a.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 2 pp. 335×260 mm

4: Fragment of the description of Borsod County.

5: Bel, or someone else, apparently requested or made a clarified copy of manuscript C, discussed above. A page has been inserted in the said manuscript (C), between pages 16 and 17, containing a fragment from — presumably a complete — copy of the county description written in another hand, namely the end of Chapter 8 (actually Chapter 5) and the first half of Chapter 9 (actually Chapter 6) of the geographical passages.²¹ Based on the handwriting, the copyist was not Bel's clerk. The text itself is an accurate copy of the respective parts of manuscript C. On the verso of the page, as on page 17 of manuscript C, there are five small spots of wax; presumably these pages were once stuck together, but later separated. For the moment, we do not know the reason for this. (The procedure would be logical if the newly inserted page contained an amended version of this part of the text. However, this is not the case.)

6: 1730–1736.

d

1: (Lost manuscript)

2: Comitatus Borsodiensis.

3: -

4: Description of Borsod County.

5: On 13 August 1736, Matthias Bel sent the description of Borsod County to the Locotential Council, together with eight others, for the government body to forward to the counties for review and supplementation.²² The Locotential Council forwarded the manuscripts to the counties. The letter from the government office was read out at the general assembly of Borsod County on 8 October 1736, and Ferenc Deák, prebend of Eger, the (unnamed) prior of the Sajólád Pauline Monastery, along with László Máriassy, György Szathmáry and József Szepessy, were entrusted with review-

19 See C, pp. 40–41. For the relevant passage and the identification of the charter, see p. 392. in our edition.

20 Bel was in contact with Tamás Szirmay (†1743), with whom he corresponded. See BÉL 1993. no. 231, 287, 288, 339, 406, 410, 432, 433, 440, 451, 737, 824, 825.

21 "9. Hernadus emanat quidem ... 3. Inter thermas referimus etiam fon(tem S.)" (The part in brackets is a "catchword", anticipating the first word on the following page.) See C pp. 17a–18a. For the passage in the text, see p. 373–374. in our edition.

22 See BÉL 1993. no. 628.

ing the manuscript.²³ However, the committee was in no hurry with the corrections — as late as 25 February 1738, in response to pressure from the Locotential Council, they wrote that they had been, and still were, extremely busy with public affairs, but that they would try to undertake the revision.²⁴ However, there is no trace in the minutes of the general assembly that the county actually managed this. There were two copies of Bel's description in the county archives²⁵ — one of them was certainly the copy that was sent to the county in 1736²⁶ — although neither manuscript is now to be found there, as confirmed by the archive staff.

Fortunately, however, two later copies were made of the manuscript that was created for the county's revision: the manuscripts that we have designated by the letters **E** and **H** were based on the 1736 manuscript. This is clearly proved by the fact that, at the beginning of the later copies in question (**E**, **H**), the copyists copied Bel's request to "the gentlemen undertaking the review" (*ad dominos revisores*), in which he asked them to add any missing information and to complete the work quickly. Here, Bel also refers to the fact that the third volume of his work is soon to be printed (the volume was eventually published in 1737), thus he would prefer the county staff not to hold onto the manuscript for longer than three months, but rather to send it back with their corrections, so that it could be forwarded to the Chancellery as soon as possible.²⁷ Bel added similar requests to other copies when sending them to the counties for review. In fact, one of the copies of the Ugocsa County description — unsurprisingly — contains exactly the same text, word for word, as that included with the description of Borsod County that was sent on 13 August 1736 to the Locotential Council.²⁸

It is quite clear from the later copies (**E**, **H**) of the manuscript sent to the county for review that this manuscript was the clarified version of **C**: now contained within the main text was — a reworking of — the comment concerning the Szirmay family and the settlement of Szirma that had been added to manuscript **C** merely in the form of supplementary information in an unknown hand.²⁹

6: The original manuscript (**d**) must have been created in 1735 or 1736, not long before it was sent to the Locotential Council (on 13 August 1736).

E

1: Box 9 in the archives of the Parish of Saint Michael, Arló. Matthias Bel: Description of Borsod County, 1733.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 182 pp. 355×225 mm.

4: Description of Borsod County.

5: A late copy of the manuscript that Matthias Bel sent to the county staff on 13 August 1736 for revision (see **d**). Written in an unknown hand. A blank page has been inserted after each page of the manuscript, on some of which comments have been written in another hand.

23 "Publicatae demum sunt aliae ejusdem Excelsae Consilii Regii Litterae, opus Belianum solerter revidendum, desuperque reflexiones transmittendas postulantes. Pro cuius revisione, sub Praesidio Domini Ordinarii V. Comitis instituenda, Reverendissimus Dominus Franciscus Deak canonicus Agriensis, cum Admodum Reverendo Patre, Conventus PP. Paulinorum Sajo-Ladiensis Priore, Domini item Ladislaus Marjásy, Georgius Szathmáry, et Josephus Szepessy deputantur." See BAZML IV 501/a, vol. 22. Protocollum 1734–1741. p. 290.

24 For the letter, see MNL OL C 42. Miscellanea Fasc. 95. no. 33. f. 31.

25 "Borsod Comitatus Topographicae Historiae per Belium concinnatae duplex copia." See BAZML Elenchus Actorum... Materia X. For the classification number indicating where the manuscripts were: Fasc. I. no. 322.

26 This is also confirmed by the fact that one of the later copies (**H**) made from the version sent by Bel, also contains a classification number that is the same as that found in the above-mentioned county archive. See also note 42.

27 See **E** p. 4. In our edition, see p. 363, note 1.

28 For the identical text that appears at the beginning of the description of Ugocsa county, see OSZK Kézirattár Fol. Lat. 308. f. iv; for the publication of the text, see TÓTH 2007. II. 334. Bel also added a similar appeal in two places in the description of Zala County. See BÉL 2012. 479, note ii; ibid. 498, note i. In each case, he addresses the "domini revisores".

29 See **E** p. 90, 93; **H** ff. 213v–215r. For the original comment, see also note 20.

It is likely that the copy was made in connection with the Habsburg government plan to revise the *Compendium Hungariae geographicum*, a work compiled by Matthias Bel's son, Károly András Bél, that had earlier been used as a geography text book, and, following the collection of national data, to publish a new geography text book.³⁰ The Locotential Council issued a decree on this matter to the counties on 6 December 1781. The government body requested the county staff to answer certain questions in connection with the municipalities and settlements in their respective county. To those counties, a description of which had been published in the *Notitia* (Pozsony, Zólyom, Turóc, Liptó etc.), the Locotential Council gave the task of correcting Bel's description in line with the given questions; while counties whose description had not yet been published, but that had in their possession Matthias Bel's description, and that had already made comments on it, were requested to sent those comments to the Locotential Council.³¹

Our manuscript can be linked to the 6 December 1781 decree for a number of reasons. On the one hand, many of the comments inserted into the manuscript refer to events that took place in the 1760s, and even the 1770s. There is, for example, a reference to the iron hammer forge (and smelter) in Ómassa, which was installed in the factory of Henrik Fazola and company in 1771–1772.³² According to the person who added the note, this had taken place "recently" (*non pridem*).³³ On the other hand, we know that on 10 October 1782, the magistrate László Óváry gave a report on the corrections made to the Borsod County description prepared by Bel — unfortunately, however, there is no trace of this report in the archives, and our only knowledge of it comes from the minutes.³⁴ Due to the above, we consider it highly likely that the copy we have designated with the latter E was made for László Óváry, and that he wrote into it the mentioned comments — certainly after 1772. Having completed his task, Óváry presumably gave the manuscript back to the county, and it was placed alongside the original that had been sent by Bel. That is the reason why two copies of the work were found, when the archives were reclassified (from the mid-1780s).³⁵

However, the 1782 material for revision probably comprised not only this manuscript and the discussed comments (presumably written by Óváry). This is at least suggested by a late copy (I), a transcript that contains large amounts of additional material and corrections to Bel's description. One of these additions reveals that the supplementary material was completed between 1778 and 1784 (see I). It is possible that someone other than Óváry also worked on supplementing Bel's text, although it may also be the case that Óváry himself made comments and additions to the text in a separate document (as well).

The second page in the document features the name of Gergely Tallián of Vizek (*Gregorii Tallián de Vizek m. p.*). We know that he became deputy prosecutor of Borsod County in 1829, a post he held until 1835.³⁶ He was probably the owner of the manuscript. Apart from this, the first page also features another reference to ownership, according to which Ferenc Fodor of Sánkfalva obtained the manuscript on 20 November 1833 (*poss. Franciscus Fodor de Sankfalva m. p. 1833. 20. 9-bris*). He is almost certainly the same Ferenc Fordor of Sánkfalva who was born in 1813, and who was the "noble judge" (*iudex nobilium*) of Borsod County, as well as first lieutenant in the War of Independence of 1848–1849 and subsequently battalion commander.³⁷ The fact that he was a noble judge in Borsod may explain how Gergely Tallián's manuscript came into his hands.

30 For details on the endeavour, which ultimately proved unsuccessful, see REISZ 2002; on the *Compendium*, see REISZ 2003.

31 Csaba Reisz T. publishes the letter written by the Locotential Council to Sopron County. At the same time, Reisz points out that a letter with similar content was sent to every county — or at least to those counties whose description by Bel had not yet been published. See also REISZ 2002. 307.

32 Cf. PORKOLÁB 2003. 18–19, 35.

33 For the comment, see p. 372. in our edition.

34 MNL BAZML IV. 501/b. Acta Politica, X. I. 321. The respective excerpt from the assembly minutes reads: "Óváry Ladislai assessoris tabulae inclyti comitatus hujus Borsodiensis in merito emendandae Historiae Belianaæ praestita relatio 1782. oct. 10."

35 See note 25.

36 HAZAI'S KÜLFÖLDI TUDÓSÍTÁSOK 1829. 114; NAGY 1857–1865. XI. 25. (III. Gergely.)

37 See BONA 1998. 410.

The manuscript later turned up in the library of the Roman Catholic parish in Szentsimon: it was discovered there by Károly Nagy, a local historian from Ózd, who took it to the county archives, where a photocopy of it was made. However, while we were preparing the county description for publication, we were unable to locate the original manuscript: it was neither in the Szentsimon parish library, nor in the legacy of Károly Nagy, who had subsequently passed away. In the three decades since the photocopy was made, five pages had also gone missing from the Xeroxed document.

Fortunately, however, the document itself had not been destroyed. We had nearly finished our revision of the text when we were told by our colleague, László Glück, that the director of the archdiocesan archives in Eger, István Horváth, had discovered a manuscript in the archives of the parish of Arló, which is around 10 kilometres from Szentsimon, containing Matthias Bel's description of Borsod County. At our request, István Horváth made a photocopy of the manuscript — we are extremely grateful for his generous help. Once we were in possession of the photocopy, we realised that the "Szentsimon" copy — that is, the manuscript discussed above — had indeed come to light in Arló. (We still do not know how it managed to get from one parish to the other.) Thus there was no longer anything to prevent us from taking this manuscript in its entirety as the starting point for our publication — since, unlike the Xeroxed copy, there were no missing pages in it.

6: If it really was created in response to the Locotential Council's decree, the document itself was completed after 6 December 1781, probably at the beginning of 1782, while the comments it contains, which were probably inserted by László Óváry, were added in 1782, but before 10 October 1782 (the date of Óváry's report to the general assembly).

F

1: EFK Hist. I. r (b).

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 37 ff. 335×260 mm

4: Description of Borsod County.

5: A copy of manuscript C.³⁸ Based on the handwriting, the copyist can be identified as József Bencsik, who was custodian of the archepiscopal archives and library in Esztergom between 1820 and 1827.³⁹

6: Between 1820 and 1827. (See the previous point.)

G

1: OSZK Fol. Lat. 3369.

2: Comitatus Borsodiensis.⁴⁰

3: 35 ff. 390×250 mm.

4: Description of Borsod County.

5: Copy of György Gyurikovits made from copy C.⁴¹

³⁸ The clear proof of this is that it copies over the marginal texts that appear exclusively in copy C (and in the later copy of it, made by György Gyurikovits. See manuscript G).

³⁹ For biographical data, see SZINNYEI 1891–1914. I. 809. He certainly made a copy of the description of Komárom County, to which he even added his name at the beginning of the manuscript. On this, see in our edition: BÉL 2016. 249–250. The handwriting in the manuscript that contains the description of Komárom County is clearly the same as the handwriting of the copy of it discussed here.

⁴⁰ The title that appears on the first page is: "Descriptio Comitatus Borsodiensis per Matthiam Belium adornata."

⁴¹ Comment by Gyurikovits on the verso of the first page: "In Bibliotheca Primatiali prostat maculatorium Math. Belii in folio compactum pag. 82. quod sequentia signa praesefert [!]: »Beliana I. r Nr. 34.« item »X D 16.« in thecae exteriore et interiore parte; in margine autem primae paginae: »Notitiae ad Comitatum Borsod genuinae et fidedignae [!], sed stylo investiendae puro.«" See G f. 1v. This apparently fits with copy C, in which this classification number, and the text quoted by Gyurikovits, do indeed appear in the upper right-hand corner of

6: 1830s.

H

1: MTAK Kézirattár, Földl. 4r. 7sz. pp. 159–279.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 121 ff. 355×225 mm.

4: Description of Borsod County.

5: Written in an unknown hand. The manuscript — like copy E discussed above — is a later copy of the text that Matthias Bel sent to the county officials for revision on 13 August 1736 (see d). The copyist of this document makes it quite clear at the beginning of the text, by adding a note to the front page, that he has made the copy from the “original” that can be found in the county archives. In fact, he is even aware of the date on which Bel sent the manuscript to the Locotential Council (13 August 1736). In addition, he even notes the document classification number, which is identical to that contained in the county archive.⁴² However, the most important proof is that — as mentioned above — the copyist of this manuscript also quotes Matthias Bel’s above-mentioned appeal, beginning “*Ad dominos revisores*” from the beginning of the text.⁴³ It can also be asserted that he certainly copied the text not from manuscript E, but directly from Bel’s lost copy (d), since in many cases the copy that he produced (H) retains the correct versions of the text where the copyist of E introduced errors.⁴⁴ Furthermore, manuscript H does not contain the later comments that appear in manuscript E, written in another hand (probably by László Óváry), although it does contain other comments that are not present in manuscript E.⁴⁵

The person who copied this manuscript, or who had it copied, may have been the outstanding historian József Podhradczky (1795–1870), since the copy has survived in his collection.⁴⁶ This also corresponds to the creation date of the manuscript, since — according to a footnote — the transcription itself was made sometime in 1842, while, according to data found at the end of the manuscript, it was “compared” to the original, presumably for the purposes of revision, on 3 September 1843. (See point 6 below.) Besides, Podhradczky also copied, or had copies made of, documents from the Miskolc city archives in 1842: this material can be found in the same volume of manuscripts.⁴⁷

6: f. 268v: “Modo a pluribus incolitur Parasnya, quam Varbó, idest, Anno 1842.” (comment by the copyist at the foot of the page); f. 279v: “Collat. 3. Septembr. 1843.” The manuscript was thus presumably made in 1842, and perhaps revised in 1843.

I

1: MNL OL P 479 (Lukács family) B VII. 43.

2: Comitatus Borsodiensis.

3: 143 ff. 360×225 mm.

the recto of the first page.

42 “Historia Comitatus Borsodiensis Anno 1736. die 13. Augusti. Ex originali I. Comitatus Borsodiensis, Politicorum Actorum Materiae X. Fasc. I. Frust. 322.” See H f. 159r.

43 See H ff. 159v–160r. For the appeal, see above the presentation of the manuscript d.

44 There are many examples of this. See, for example, on pages 370, 372, and 374, in our edition.

45 Thus, for example, he corrects Bel’s data in a note in which he points out that the village of Varbó lies not one, but more than two miles from Miskolc (“plus quam duo”). See H f. 162v.

46 The title of the manuscript volume is: “Nemes Borsodvármegyében levő helyek leírásaikhoz járandó jegyzetek és egyéb nevezetességek Podraczky Józseftől”. MTA Manuscript Collection Földl. 4r. 7sz.

47 See the second document in the same manuscript volume.

4: Description of Borsod County, and partial Hungarian translation of the description.

5: Written in an unknown hand. The original text is written on the verso, and the translation on the recto (but only in the first part of the text). The basis for the original text may be manuscript E, since it contains the later comments that appear in that document.⁴⁸ Furthermore, there is also some connection between the present copy (I) and the Podhradczky manuscript (H), since the former contains the reference to Parasnya and Varbó that mentions the year 1842.⁴⁹ At the same time, it does not contain the comment relating to the distance between Varbó and Miskolc.⁵⁰

Moreover, extensive information supplementing Bel's text can be found on separate sheets of paper inserted in the manuscript, mostly among the village descriptions. The unknown author points out where Bel's description is lacking, or provides the settlement number allocated by Bel, and the name of the settlement, and writes further information about it.⁵¹ As suggested above, it cannot be ruled out that this supplementary information is related to the revision undertaken in 1782 (cf. E). The additions at the end of the text include the lord lieutenants, and the person compiling the additions names the current lord lieutenant as István Andrásy — who held this office between 1778 and 1784.⁵² Based on this, it can be concluded that the revision and supplementation discussed above — undertaken by Óváry (and perhaps others) — can be connected with the comments that are found in the present manuscript, or at least some of them. However, these are not the original notes: the person who created the present document certainly found the reviewer's comments and copied them into his own manuscript.

A note that appears at the end of the text can help to identify the person who made the present copy. The note concerns a visit made to the Szeleta cave on 15 May 1842, the participants of which are listed in the note and include, among others, a certain Imre Lukács.⁵³ Since the manuscript was found among the documents of the Lukács family, it cannot be ruled out that the creation of the document (and the translation?) are connected to him. However, this would require further research, as would the question of the connection between the present copy — and its copyist — and the Podhradczky manuscript, as well as the explanation of the strange coincidence that both manuscripts were created in 1842.

6: 143v: "I began to write on the evening of 7 of the Winter month [January – G. T.] 1842." At the same time, the document also contains later notes related to the 1845 and 1846 publications.⁵⁴

IV. Brief review of the county description and the principles of the text edition

The description of Borsod County follows a regular structure, and is also remarkable in terms of content. We can be fairly certain that it was written by János Matolai (see A, b, C). The geographical section of the general part (in our edition: 363–378.) stands out because of the extensive list and presentation of the hills, ranges, rivers and other landscape features, and also because of Chapter 6, which discusses the "springs" and the baths that have been built in their vicinity

48 See, for example, I 38v. ("Ipse expertus sum fagos vento radicibus dejectas 24. orgias superasse altitudine"). Cf. in our edition note 1 on p. 365. In the present manuscript (I), too, these comments were probably written by somebody else.

49 Cf. I f. 126v. See also H, point 6.

50 See note 45 above.

51 See I f. 91r, f. 107r, 110r, f. 115r, f. 118r, f. 133r. On the recto of page 115: "Praeter possessiones per Belium notatas, dantur adhuc in hoc processu." An example of supplementations of a village description by Bel on the recto of folio 121: "31. Ruda Bánia. Fuisse hic aliquando magnificam basilicam, ac domum aliquam religiosam rudera exstantia manifestant."

52 "Anno 1778. 23. Octobr. Exc. D. Comes Stephanus Andrassy de Csik Sz. Kiraly et Krasznahorka Varallya S. C. R. et Apostolicae Maiestatis actualis intimus consiliarius; sub cuius regimine actu comitatus existit, vivat feliciter!" See I f. 133r. On István Andrásy's tenure as lord lieutenant (1778–1784) cf. FALLENBÜCHL 1994. 72.

53 I f. 139r.

54 I 38r.

(373–375.). The author discourses at length about the Tapolca baths near Miskolc, and provides a detailed description of the bathhouse buildings (as mentioned above, in the first draft [A] he even made a schematic map of them). He likewise provides a lengthy description of other baths, including the “Queens’ Baths”, which he refers to as the “Baiae Reginae”, as well as the Saint George spring — which he visited in person, as he mentions in the text (see 375.)⁵⁵ — the Szalonna and Kács baths, and the “sour water springs” of Csernely and Tapolcsány (Dédestapolcsány). Of particular note among the other chapters dealing with typical themes (agriculture, hunting etc.) is the section on wines (376.).

The political passages are far more modest (379–381.). In the first chapter, the author writes about the old inhabitants of the county, or rather about the Hungarians, as well as the Slovaks,⁵⁶ who, he claims, had settled mainly in the forested areas, although most of them had become Hungarianised (379–380.). In Chapter 2, he writes that the vast majority of inhabitants are Hungarians, whose speech and dialect are clear, and who are of sound morals and hard working. Fortunately, his comments go beyond mere commonplaces: as he writes, alongside agricultural activities, many of them trade in salt, honey, beef and wine (380.); they are clean and neat in attire, although he did see some people who dressed in sheepskin and wore rawhide shoes. However, he immediately defends them by stating that such clothes are worn only for work in the fields (380.). He even mentions the colour of their clothing: the men wear blue and white, and the women wear red, with white sashes and ribbons. Otherwise, he describes the women competing with one another in terms of bread-making skills.⁵⁷ At the end of the chapter, he also mentions that the vast majority of Hungarians are of the Helvetic confession — that is, they belonged to the Reformed Church (380.). He also writes about the local Germans, claiming that they settled here after the Turks, and that their lifestyle, including the style of their buildings, copies that of the Hungarians; however, they find it hard to make a living, as they can see what a low price their produce fetches. This is why many of them are reduced to poverty and move back again (381.). By contrast, there are more and more Slovaks in the county — as we learn from the text, there are almost no villages or towns without Slovak inhabitants; this explains why even many of the Hungarians learn to speak Slovak and teach the language to their children (381.). On this particular point, the author somewhat contradicts himself, since in the first chapter he talked about the Slovaks becoming Magyarised — although he then sets things straight by writing that the Slovaks also learn the Hungarian language, and their lifestyle is very similar to that of the Hungarians. He writes that there are even mixed marriages, although it is typically the Slovak men who marry Hungarian women.⁵⁸ The passage on the county nobility is rather meagre. The author provides the name of the current lord lieutenant, Count Ferenc Esterházy, and that of the deputy lieutenant, Mihály Borsi; he also writes that the general assemblies are held in the newly built county hall in Miskolc, although they sometimes take place in Szendrő, Szentpéter or Ónod (381.).

In the “special part”, Bel, as usual, lists the county settlements by municipality. In his description of the municipality of Miskolc (382–394.), he writes first about Diósgyőr, and then about Miskolc in nine chapters. Particularly worthy of mention here is the second chapter, which appears slightly “risqué” from a political point of view, in which Matolai writes that when the imperial general Rabutin occupied Kassa, the inhabitants fled from him, and in particular from the imperial troops, thus when the general found the town to be empty, he furiously pursued the inhabitants who were hiding in the caves (386.). In any case, the author adds that when Rákóczi and his troops were stationed here in 1706, it meant a huge burden on the town. Chapter 3 is devoted to a description of the churches, and Chapter 4 to public buildings — primarily the newly built county hall (387–388.). Chapter 6 is also of note, in which he describes the distribution of the population according to denomination — he explains that the inhabitants belong to the Reformed Church, although there are also some Catholics, but they are newcomers (!). He also lists the city officials (388.). In the lengthy seventh chapter (388–389.), in which he describes the ways in which the inhabitants make their living, he mentions

⁵⁵ See also above the presentations of manuscripts A, b and C.

⁵⁶ *Slavi* in the text, although in the *Notitia* it almost always refers to the Slovaks.

⁵⁷ “In panis et heic pistione certant invicem mulieres.” See p. 380. in our edition.

⁵⁸ “Miscent etiam connubia, Slavis Hungaras in primis ductantibus.” See p. 381. in our edition.

those who make coats from rough woollen cloth, who sell their goods at markets held in other towns, along with other occupations practised in Miskolc; he also writes about the fairs held in the city, where, because of the large quantities of honey on sale, Miskolc has been given the nickname “Mézkarcs”, since “mész” means “honey” in Hungarian (389.). In the final chapter, he talks about wine production, quoting a local Miskolc saying: “aki meg töltött, igya meg” (“If you pour it, drink it”) (390.). A passage describing the town of Diósgyőr then follows (390.), after which comes the presentation of the 33 villages in the municipality (391–394.). As already mentioned above, the village descriptions are very detailed: in the case of each settlement, the description typically includes the location, the nationality and denomination of the inhabitants, the landowner, and the quality of the soil.

The section about the municipality of Ónod (395–406.) starts with an introduction, in which the author talks at length about the Csörsz dykes. This is followed by a description of the castle of Ónod in a single, long chapter, the most interesting part of which is the discussion of the Kuruc national assembly held in Ónod in 1707, and the disgraceful murder of the deputies of Turóc county that took place there: the author nevertheless recounts the events quite objectively.⁵⁹ The description of Cserépvár is followed by an introduction to the towns, beginning with Keresztes (Mezőkeresztes), where the author naturally discusses at length the battle that took place there in 1596 (399–401.), and followed by Kövesd (Mezőkövesd). He then describes the 30 villages of the municipality (and, under item 31, several of the abandoned villages) (402–406.), going into a similar amount of detail as he did in the case of the first municipality. Especially the description of Daróc (Tibolddaróc) is outstanding, where he writes extensively about the home of the deputy lieutenant Mihály Borsi (402–403.), and Felsőtárkány, where he describes the three fishing lakes (405–406.).

The description of the municipality of Szendrő (406–411.) likewise begins with an introduction, which is followed by the castles and manor houses of the municipality (the castle of Szendrő, the manor house of Szendrő, the manor house of Edelény and the castle of Borsod). The author discusses the market towns individually here, starting with the market town of Szendrő, then Aszaló, which originally belonged to Abaúj County and which, according to him, was acquired by Borsod from the neighbouring county during the Turkish era in exchange for the village of “Ung” (Onga), so that their assemblies could be held there (409.). The description of the 35 villages then follows (409–411.), which is more modest here than in the case of the two previous municipalities.

The description of the municipality of Szentpéter (412–418.) begins with Dédes, as the municipality’s only castle, then continues with Szentpéter (Sajószentpéter), as the only market town, although the description rather resembles that of a village. The discussion of the 47 villages in the municipality (414–418.) is nevertheless of a uniformly high standard. Of particular interest is the description of Domaháza, for example: here the author commends the Hungarian Catholic inhabitants for their industriousness, as they have attempted to acquire more arable land by deforestation and by cultivating hill slopes (417.).

As we have seen, the description of Borsod County is rich in detail and contains extensive information that is particularly valuable in terms of local history. The description of Miskolc stands out from among the city descriptions found in other parts of the *Notitia*, in particular because of the chapters focusing on its contemporary features. The geographical passages are also worthy of attention, as they are far better written than in many of the other county descriptions, along with the uniform high quality of the village descriptions. In the latter, it is particularly pleasing that the text refers to denominational affiliations (which is another indication that the text was not subject to review by the Chancellery).

When editing the text of the county description, we selected text **E** as the basic text, since this manuscript — corresponding to the later copies **H** and **I** — contains, to the best of our knowledge, the *ultima manus* — that is, it is the latest

⁵⁹ This may be another indication that Matolai was the author of the manuscript, and that Matthias Bel did not touch his text. After all, Bel always writes extremely negatively about the Rákóczi movement. On this, see TÓTH 2010. 13–23.

version, certainly seen and approved by Bel, that was sent to the county for revision, or a copy of it. Nevertheless, manuscript **E** contains mistakes and copying errors in many places — for this reason, we meticulously compared it throughout with the clarified Matolai manuscript **C**, and with the good-quality Podhradczky copy **H**, which is generally more accurate, and in those places where the text of **E** unequivocally required correction, we amended it on the basis of the mentioned manuscripts (**C, H**) (where such corrections were made, we indicated the original erroneous form in each case). At the same time, manuscript **E** contains valuable additions — as we mentioned, the magistrate László Óváry presumably attached his comments to the text in 1782. We have included these later comments likewise in the form of notes in our edition.

In manuscript **E**, which we used as the basic text, there were many — often frequently repeated — spelling errors, which were tacitly corrected with no specific indication (e.g. *agrestis* – *agrestis*). In addition, there were some peculiarities in the spelling that were not, in themselves, erroneous, but, since they differ from Bel's typical usage, we also corrected them, without the addition of a note, to the author's preferred form (e.g. *inprimis* – *in primis*). These include the following (first the manuscript variant, then the form that we used):

agrestis – *agrestis*; *caussa* – *causa*; *inprimis* – *in primis*; *sylva* – *silva*.

V. Summarised information

Data source: Ferenc Aszalay ([**Asz**]; Bel made use only of the pen and ink sketch that he sent, but this is not in the county description); János Matolai (the actual author of the county description; **A, b?**, **C**); unknown (a member of the Szirmay family: Tamás Szirmay? see **C**).

Revision: county (**d**; not undertaken)

Manuscript for publication: **E**; manuscripts **C** and **H** were used to correct errors in this manuscript

Translation: BÉL 1985–1986 (Villages in the environs of **Ózd** and Dédes castle); BÉL 2007 (Baths in the vicinity of Miskolc)

Literature: -

[p. 5.]¹

MATTHIAE BELII²

COMITATUS BORSODIENSIS,

PARS

GENERALIS.

MEMBRUM I.

PHYSICUM.

S Y N O P S I S.³

*Nomen unde comitatui Borsodiensi: Statio
munita Hungarorum ducis Eursi: Eius situs
orientatio: Extensio, et fines. §. I.*

Opportunitates. §. II.

*Silvae, et montes praecipui: Erdő Hátság:
Száraz völgy: Osztra: Nyárjuh: Szentlélek:
Szelete lyuk: alterum Kecske lyuk: Szent
István erőse: Bélkő: Eged: exaltatio crucis:
Várhegy. §. III.*

Colles. §. IV.
Campi. §. V.
*Fluvii praecipui: Tibiscus: Agrius: Rivuli
complures. §. VI.*

*Fontes: Balneum Tapolcza, ad dispellendas febres, et causandum appetitum⁴ nimium
commodum: Alia scaturigo, cuius aqua oculorum dolores tollit: In priori adamas re-
pertus: Serpentum intolerabilis multitudo:*

¹ Ante folium, ubi titulus est, inserta sunt duo alia [pp. 1–4.], quorum priore, in eius recto legitur titulus per aliquem datus: „*Brevis notitia situs et fertilitatis soli incliti comitatus Borsodiensis, quae complectitur et nomina oppidorum titulato comitatu adiacentium, quae quando, quales vicissitudines subierant in diversis cladiis conflictibus, haec compendiose continet. Auctore Mathia Bél anno 1733.*” Leguntur etiam: „*M. s. originale repertur in archivo incliti comitatus Borsod*” et „*poss. Franciscus Fodor de Sankfalva m. p. 1833. 20. 9-bris.*” [p. 1.] In recto folii alterius [p. 3.] legitur nomen alias possessoris: „*Gregorii Tallián de Vizek m. p.*” – In verso eiusdem [p. 4.] legitur admonitio Belii ad revisores comitatenses, verosimiliter de copia ad Comitatum missa (**d**) a copista transsumpta: „*Ad dominos revisores. Quandoquidem labor hic, lineis tantum primis constat, et collectis hic inde notitiis, quas auctor in ordinem rededit, et ex historia atque aliis scriptoribus illustravit, facile inde colligitur, revisione, emendatione et locupletatione totum eius laborem indigere, adeoque sicubi aberratum a vero est, non tam indignationem meretur, quam benevolam rectificationem: maxime, cum propositum sibi toto animo habeat auctor, laedere neminem, prodesse omnibus. Quia praeterea in inprimendo [l] opere diligenter pergunt operae typographicae, iam tomus III. proditus proxime est; maiorem in modum rogantur Domini Revisores, ne laborem hunc ultra trimestre detineant, eo, quod post factam revisionem emendanda emendari, addenda addi, posteaque sic adornatam historiam, ad benignam Excelsae Cancellariae censuram mitti oportebit.*” De hac admonitione vide praefationem nostram (**d, E, H**). ² *Matthiae Belii* add. a nobis ³ synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae in ms. C reperiuntur ⁴ corr. ex appetitum

<i>Baiae Reginae: Fons S. Georgii inter thermas refertur: Therma Szalonniensis: nomen pagi sustinet, quo refertur: neglecta: Thermae Kacsientes multum proficuae: Fontes sacri: fons acidus: alter fons potui hominum utilis, animalia enecat: Aquarum reliquarum numerus infinitus.</i> §. VII.	<i>Vinum a diversitate regionis variat. ... §. X.</i>
<i>Aeris salubritas.</i> §. VIII.	<i>Fructus hortenses. §. XI.</i>
<i>Soli fertilitas.</i> §. IX.	<i>Pecorum magna diversitas. §. XII.</i>
	<i>Venatus interdictus: ferarum genera exuberant.</i> §. XIII.
	<i>Piscium omnis generis copia.</i> §. XIV.
	<i>Montes adamantis et rubiniferi: Fodina cuprea in Rudabanya.</i> §. XV.

§. I.

*Nomen unde
Comitatus
Borsodiensis:
Statio munita
Hungarorum
ducis Eursi:
Eius situs
orientatio:
Extensio, et
fines.*

Comitatui Borsodiensi nomen indidit castrum Borsod, munita olim statio ducis Hungarorum Eursi, cuius vestigia ostendit adhuc tumulus quidam penes oppidum eius nominis, duobus fere milliaribus supra Miskolzinum, ad amnem Boldvam. Hungaris Borsod vármegye.¹ Ab oriente incingitur partibus Comitatuum Abaujvariensis, Zempleniensis et Szabolcsensis; ab occidente Hevesensi et Gömeriensi; et denique a septentrione, partim Tornensi, partim vero iterum Abaujvariensi. His finibus quasi inclusus extenditur longe milliaria Hungarica plus minus octo, si a vico S. Iacobi usque ad Valk aestimes. Longitudine milliarum nunc quinque, nunc plurium, pauciorumque complectens, prouti montes et campestris planities modo coarctat regionem, modo expandit.

§. II.

*Oppor-
tunitates.*

*Silvae et mon-
tes praecipui:*

Constat campis spatiosis, terreisque, et fertilibus collibus, silvis item et montibus, varia rupium et aquarum copia conspicuis. Qua in occidentem vergit, et septentrionem, in asperos montes exsurgit, [p. 6.] in colles primum declinat versus ortum et deinde prorsus in campos deprimitur. Montes alti, uti ab arce Agriensi incipiunt, ita continuis iugis, sepis instar inter se connexis, iisdemque aliis super alios altioribus, primo versus Miskolzinum, in orientem procurrunt, inde vero flexi in septentrionem porriguntur ad

¹ Post hoc verbum in ms. E signum „a.” tamquam littera notae esset, invenitur; notaque ipsa in folio priore [p. 4.] manu aliena denotata ita se habet: a.) Secundum Belae regis notarium: Castrum Borsod in regno Hungariae primum fuisse videtur, quod Hungari tempore adventus Arpadi in regnum causa custodiae regni construxerunt. Occupato enim Munkacso e castro Hung postquam castra metati fuissent iuxta fluvium Tacta usque ad montem Zerenche, hoc in loco dux Arpad et omnes sui primores cum omni familia sua labore postposito factis tuguriis requie locum sibi elegerunt, et eousque ibi permanerunt, donec omnia loca sibi vicina subiugaverunt, scilicet usque ad fluvium Souyon, quem hodie dicimus Sayo. – Audiamus capitulum 18-um. Quae quod minime cum stylo Beliano congruant, nec in mss. aliis C et H inveniantur, haud a Belio orta esse videntur; immo has adnotationes, quae hic atque inferius in insertis foliis reperiuntur, a Ladislao Óváry tabulae assessore annis 1781–1782 sua manu conscriptas esse suspicamus; de quo vide praefationem nostram (E). Auctor harum adnotationum diversa signa, plerumque vero signum „a.” textui Beliano inseruit, ad eam scilicet partem, cui observationem suam adiungere voluit, verbis ultimis partis istius in initio notae suaem saepe repetitis. Signa, quibus ille usus erat, in textu ipso non imposuimus; notas vero has nostras criticas, quae annotationes istas continent, iis locis, ubi ipse designasset, textui inseruimus.

Diós győrum usque et *Varbo*,¹ et tum rursus scissi in diversa culmina, obliquo anfractu revertuntur ad montes *Apatfalvenses*. Ex ea parte, qua septentrioni obversi sunt, alunt fagos, copia et proceritate opacissimas, quamobrem et *Bikkes*² vocantur ab accolis; reliqui sunt vestiti queru, atque cerro, uberis saginae, dum tempestas coeli permiserit. Itaque hos *Tölgyes* nominant agricolae. Speciatim autem in his ea iugorum series, quae a *Miskolczino* init, appellatur

1.) *Erdő Hátság*, ea propter, quod humilioribus †aliis†, silvosisque fastigiis interstinguitur. Ultra sunt

Erdő Hátság:

2.) *Száraz Völgyenses* silvae, in quibus complures montes innotuerunt, nominibus: *Rakaczai*, *Szalonnai*, *Martonyi*, *Meszesi*, *Szendi*, reliqui, sed his multo celebriores sunt, qui *Miskolczino* prospiciuntur in occasum, a fronte montium *Bikkes*.

Száraz völgy:

3.) *Osztra* mons in reliquis alte eminens et acuto vertice. Inde et nomen accepit, quia in cuspidem quasi aculeatur, assurgitque supra vicum, quem vocant *Varbó*, uno fere milliari a *Miskolczino*, inter vasta montium fastigia. Et quamvis sic attolitur: totus tamen silvestris est, ideoque apris, cervis, lyncibus,^{3,4} aliasque feris foecundus. Occurrit et viperae genus, in similitudinem lacertae, sed maiori specie, et versicolor, ex nigro flavum, salamandram nominant.^{a)} Eam [p. 9.]⁵ si summa montis petere observarint, coelum pluvium, si ima, serenum fore ariolantur. Caeterum affirmabant accolae, viri nobiles et probatae fidei, se vidisse lapides olim parentibus suis a subulcis plenis calathis adlatos, e quorum uno alterove triceni plus minus rubinorum calculi excussi sint. Ultra hunc montem est

Osztra:

4.) Mons *Nyárjuh* inter pagos *Visnyó* et *Málinka*. Is utrique loco eminent ad aquilonem, alto vertice, inferne silvestris, sed superne apertus totus et petrosus, priori multo horridior. In hoc paria observaveris, tametsi sit parte sui maxima inaccessus.

Nyárjuh:

5.) Adfinis his, et si non asperitate, saltem⁶ altitudine quodammodo similis est mons, in quo claustrum cuiusdam adparet rudus, quod nominatur *Szentlélek*,⁷ nempe: *Coenobium Spiritus Sancti*. Idem PP. olim Paulinorum fuisse tradit fama; adfirmat PÁZMÁNUS,^{b)}i quum diserte vicarii de *Diós-győr S. Spiritus* in Comitatu hoc nostro *Borsodiensi* commiscatur,⁸ aiatque fundatum anno millesimo trecentesimo duodecimo, cui fuerit subordinatus prior de *Dédes* itidem *S. Spiritus*. In huius montis latere visuntur antra ex ea parte, qua in meridiem spectat. Unum subit montis verticem, orificio stat amplio, specu recta, licet diversimode cavata. Centum plus minus passuum longitudine, latitudine circiter se-decim se expandit, opportunoque est populis migrantibus suffugio. Bellicis maxime

Szentlélek:

Szelete lyuk:

a.) Hungari vocant *Eskarap*.

b.) In *Appendice Synodi Strigoniensis* p. 122.

¹ corr. ex *Varbor* sec. A ² Ad hunc locum in p. 7. haec manu aliena adiuncta sunt: Θ *Ipse expertus sum fagos vento radicibus deiectas 24. orgias superasse altitudine*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ³ Ad hunc locum in p. 7. haec manu aliena adiuncta sunt: a.) „*Lyncibus*” / *Apri et lynces iam non apparent, bene vero damae, luppi, vulpis* [recte: *vulpes*], *martes et atagines* [recte: *atagenes*], *iunipereae etc. aves*. [?] De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁴ corr. ex *lincibus* a nobis ⁵ pp. 7. et 8. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notas nostras 2., 3. et 7. in hac pagina ⁶ corr. ex *saltim* sec. C ⁷ Ad hunc locum in p. 8. haec manu aliena adiuncta sunt: # „*nominatur Szentlélek*”: / *In radicibus huius montis situata est officinae ferrariae fusoria non multis abhinc annis erecta*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁸ recte: *meminit*

¹ *Locum operis Petri Pázmány in nota b.) citatum vide in PÁZMÁNY 1629. p. 122.*

alterum
Kecske lyuk:

Szent István
erőse:

Bélkő:

temporibus fugitivos saepe exceptit hospitio. Sunt, qui et ultimo bello *Rakocziano* illo, sese *Miskolczino* et vicinis ex coloniis abdiderant, sed quos praefectus militiae caesareae *Rabbutinus* huc adlatus nescio a quo proditos exturbaverat. Hoc autem antrum vocant accolae *Szelete Lyuk*. Alterum, idemque maius, est paullo [p. 10.] inferius, orificio grandi, vastisque penetratibus,¹ amplitudine longa, passus plus minus ducentos, lata †incerto†,² scilicet quae ovium gregem sat copiosum excipiat. Ab his etiam, quod nonnunquam per tempestates impellit, audit vulgo *Kecske Lyuk*. Est et penes *Diós Győr* antrum, quod e regione arcis montem eminentem subit. Id cellarum fuisse, credunt multi, neque ipsi diffitemur, si orificium spectes. Instructum enim id esse, vestigia operis clare arguunt, sed tametsi initia adservando olim vino servierint, pergit tamen specus ulterius, quam ut explorari huic potuerit. Nam quo longius subintres, eo longius procedunt, et hiant antra, ducuntque ad ignotas rimas, cuniculorum specie. Sed redeamus ad montes.

6.) *Szent István erőse* est etiam ea, qua priores, regione. Is autem *Latinis* significat *mumentum S. Stephani*, incerta fama, sed non sine rei fundamento. Est enim sublimis petra, undique praerupta rupe, et abscissis cautibus. In summo habet spatium, quod tueri possit, nec admittere, si vis ingruat. Ipsa tamen latera silvescunt fago, crebrosque occultant cervos, damas item, atque lynces.³ Sub hoc monte oritur *Szinyva*, de quo infra.

7.) *Bélkő* sequitur ordine, natura tamen omnibus antecellit. Distat is a monte *Nyárjuh* duobus fere milliaribus in occidentem, eminetque contra pagum *Apátfalva* quadrantis horae dissidio. Totum autem interstitium erecta quadam et amoena planicie absolvitur. Sed in radicibus montis, ad occasum visitur templum sumptuosae olim structurae. Nam non tantum ample et laxe, sed etiam quadrato saxo instructum, et polite incrustatum, atque more veterum diversis ornatum sanctimonii, reliquiae arguunt. Nam etsi iam [p. 13.]⁴ annis abhinc⁵ plus quam centenis desolatum sit, mansit tamen fabrica tota in formam, ut erat, crucis erecta, retinuitque structurae formam, cum praeclera memoria antiquae non artis modo, sed pietatis. Si historiae credamus, a *Cumanis* Christianam religionem amplexis excitatam eam esse, necesse est. Scribitur^{c.)}ⁱ enim *Abbatia trium fontium de Beel Cumanorum*, et a Dei Genetrice in coelos assumpta, *Abbatia trium fontium de Beel B. Mariae Virginis Assumptae*. Nam uti honori huius dicata fuit: ita fontium etiam trium de *Beel* nomen retinuit; quippe totidem fontes eructasse olim ibidem, haud procul a basilica, e radicibus montis, fama est. Nunc duos tantum reperimus, tertio nescio qua scatebrae derivatione exsiccati. Vulgus piaculo maleficii cuiuspiam obstructum credit. Quid quid eius rei sit, fontes reliqui neque distant longe a se invicem, et tamen aquam eructant tantopere, ut fontes et rivos simul esse credas. Ubi autem iuncti sunt, fluvius enatus est, uber satis et argutus, qui per declivia loci iucundo susurro decurrit in valliculam pago subiectam, deinde *Agriam* versus properaturus. Caeterum effluvies fontium est salubris et gustus boni, opportunaque olim abbatiae, quam Cisterciensium ordo, coenobio fontibus ipsis et basilicae interstructo, venerabatur. Fundatam autem eandem anno millesimo ducentesimo et trigesimo secundo, adfirmat ipse pater purpuratus PETRUS

c.) Confer PAZMANUM in *Appendice Synodi Strigoniensis*, p. 104.

¹ corr. ex *penetratibus* sec. **C** ² sic etiam in **C**; forsitan *incertos* ³ corr. ex *linces* a nobis ⁴ pp. 11–12. vacuae sunt ⁵ corr. ex *ab hinc* sec. **C**

ⁱ *Locum operis Petri Pázmány in nota c.) allatum vide in PÁZMÁNY 1629. p. 104.*

PAZMANUS.^{d.)} Sed coenobio diruto nihil restat, nisi rudera, et basilica, superioribus annis sumptu ecclesiae restaurata et obiecta. Nam ad diem 15. Augusti magnus e regione tota coit populus, et quasi castris circa aedes positis, diu noctuque vota Virgini adsumptae magno fervore redduntur. Vidimus ipsi millia circiter quatuor basilicam incingentia, totam noctem [p. 14.] psalmis et hymnis, disciplinisque corporis consumpsisse. Atque ea temporis occasione montem quoque, qui ab his rebus *Belkö* Hungaris vocatur, conscendimus. Iter horae unius itinere per anfractus duxit ad cacumen. Nam recta vetabant adscendere alti deiectus, et sublimis acclivitas. Forma montis oblonga est, obvertiturque frontem in occasum, vertice capitis instar altius paullum edito, quam reliqua, quae humilius depressa pergunt continuo dorso in orientem. In summo altitudinis cacumine sunt nuda cuncta et aperta, petrosa quidem, sed quae patiuntur tegi cespite quodam terreo et graminis tolerante. Ibidem muri rudera conspeximus, quem fundamenta eremi D. *Gerardi* dicebant, qui credebant, divum isthunc antistitem olim et heic mansio- nem delegisse. Quid quid eius rei sit, visitur illic adhucdum tuguriolum, quod eremita erexit, habitavitque annis aliquot, donec aquam potuit supportare. Qui tamen iam per aetatem hoc derelicto, aliud sibi posuit inferius, prope fontem. Alioqui, quod mons tan- ti viri fama et sanctitate increbuit, sacellum quoque eidem imponitur, ut det peregrinis occasionem, praesertim qui votorum causa infernam aedem frequentant, subinde et huc¹ exspatiandi. Et revera locus est laetus et hilaris, longique prospectus, quippe qui totam ostendit regionem, quae montibus et iugis *Matrae* tenentur.

8.) Mons *Eged* est e regione prioris, duorum milliarium intervallo versus ortum, plane penes *Agriam*, quippe cui modicis collibus intermissis supereminet, et non tantum in intima civitatis despiciuit, sed eam etiam ornat. Rotundus est, inferne vitifer versus austrum, reliqua silvestris, calvus supra, et [p. 17.]² undiquaque conspicuus. In summo vertice habet sacellum, et ultra erenum, quibus intercedit pulchra in summitate planities, et in planicie †latus†³ aquae vivae et perennis. Huc etiam coitur votorum causa quotan- nis ad 14. Septembris. Praesertim *Agriensibus* ea est *Crucem Sublatam* recolendi religio: ut non graventur pedites cacumen montis concendere, totaque cum familia laetabundi vota ibidem suspicere et reddere. Proximus ab hoc, immo contiguus est

Eged:

exaltatio
crucis:

Várhegy.

9.) *Várhegy*, mons cuspidatus et priori altior, totus silvestris et praeceps. In cacumine ha- bet rudera arcis, procul dubio more maiorum exstructae, cuius tamen fama nulla est; sed quod mons alte eminent, pulchra totam late patentem⁴ camporum planitiem ad *Tibiscum* usque, et ultra ictu oculi ostendit.

§. III.⁵

Montibus his subiacent colles, silvaeque⁶ non altae magis, quam vastae, et procerarum arborum. Eae, uti apud *Agriam* incipiunt, ita vicis *Novaj*, *Bogács*, *Tard*, *Darócz*, *Sály*,

Colles.

d.) L. c.

¹ corr. ex *hac sec. C* ² pp. 15–16. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notas nostras 3. et 5. in p. 368. ³ ita et in *C*; forsitan *lacus* ⁴ *late patentem* corr. ex *late patentem* sec. *C* ⁵ corr. ex §. VI.; Belius enim in ms. *C* paragraphis I–III. et IV–V. in singulas paragraphos contractis a paragrapho VI. numeros paragraphorum corrigere omisit ⁶ corr. ex *silvae quae sec. C*

Harsány intra meridiem et orientem terminantur, et postea *Görömbely*¹ et *Miskolczinum* productae, pergunt ultra fluvium *Sajó* atque *Boldvam*,² perpetuaque vallum intervenientium diversitate, positioneque nunc silvestri, nunc vinifera, nunc agraria variantur. Qua silvescunt, gignunt glandes et uberem saepe saginam. Quare tota regio, quae apricis campis tenetur, huc porcorum greges pellitat, saginae causa.³

§. IV.⁴

Campi.

Campi distinguunt provinciam, ex ea parte, qua *Hernadus*, *Hejő* et *Sajó*,⁵ ipsa quoque *Agria*, cum reliquis rivulis in *Tibiscum* confluunt, et facile [p. 18.] tertiam partem comitatus aprica sed uida⁶ partim planicie intercipiunt. Ea enim regio silvis caret, sed abundat cannis et arundine. In hac campi praecipue memorabiles sunt, qui paullo infra *Miskolczinum*, circa locum *Szirma*, *Hejőni* et *Sajóni*⁷ rivis intercluduntur. Hi superioribus annis, quum aestiva anni pars iusto magis incenderetur, nescio, qua occasione ignem indepti, diu intime alebant, solaque relictam terreni superficie, quae sub hac erant, alte palmos plus minus decem, stipulae ad instar cremabantur. Ea res non hominibus modo, sed iumentis exitiabilis fuit, nam praeter superna loca vestigium subinde fallentia, humus combusta intus, ingredientes boves, et equos fatigabant, qui vero ultra perrexerant,⁸ velut in foveas delati hauriebantur, et quum a rusticis levarentur, trahebant magis adiuvantes, quam sequebantur. Non deerant, qui penitus ustulati perierunt. Alter campus nominatur *Ienkemező*, qui circa oppidum *Onod* eleganti et vasta planicie porrigitur, frequentia exhibet foenisecia. Tertia campi gloria debetur orae *Keresztesiensi* et *Kövesdiensi*, quippe quae amoenitate et fertilitate cedit nulli alii.

§. V.⁹

*Fluvii
praecipui:
Tibiscus:*

1.) Fluviorum et heic praecipuus est *Tibiscus*. Eo enim rescinditur regio nostra a *Provincia Szabolciensi*. Incipit autem stringere terras nostras in confluente *Sajónis*, ubi more suo flexuosus, vario sinu hinc atque inde formato, primo rigat vicum¹⁰ *Pakonya*, deinde *Eszlár*, tum recipit rivum *Hejönem*, atque mox ad *Tarján* vicum sinuatur. Ultra sunt lacunae *Igricenses*, quas [p. 21.]¹¹ haud parum auget *Tibiscus*, dum excedit alveum. Demissioribus enim heic ripis alte superfunditur, et quamvis ad se redeat, relinquit tamen post se lacunas rarissime exsiccantes. Ita *Keszi* viculum tantum non emergit saepe, maximamque partem praedii *Százd* inundat et vitiat. Et quamquam¹² post vicum *Aroktó*

¹ corr. ex *Görömböly* sec. C ² corr. ex *Boldvám* sec. C ³ Ad hunc locum in p. 16. haec manu aliena adiuncta sunt: a.) Olim certe ubertate glandium quibusvis sylvis concertare poterant, verum (quo fato?) iam inde a 25. et quod exiverit annis steriles adeo fuere, ut vix sexto, 7-mo, 8-vo anno dominos terrae ditarint redditibus. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁴ corr. ex §. VII. de quo vide notam nostram 5 in p. 367. ⁵ Ad hunc locum in p. 16. haec manu aliena adiuncta sunt: + „Cincia”:/ *Hungaris Csincsa*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁶ corr. ex *vivida* sec. C ⁷ *Hejőni* et *Sajóni* rectius *Hejőne* et *Sajóne* ⁸ corr. ex *porexerant* sec. C, ubi vero *perexerant* ⁹ corr. ex §. VIII. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ¹⁰ Ad hunc locum in p. 19. aliena manu adiunctum est *Szedérkény*; quod vocabulum auctor notae istius post verbum „vicum” textui inserere voluit. De his adnotationibus vide notam nostram 1 in p. 364. ¹¹ pp. 19–20. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notas 10. in p. 368. et 2. in p. 369. ¹² corr. ex *quam quam* sec. C

sicciori ripa excipit, tamen illic etiam ambiguo suo sinu haud parum terrificat accolas. Adeo enim mirus ei ex ea parte flexus est, ut accedenti *Arokto* trans amnem appareat, quum tamen ex ista parte prostet, sed incurvo sinu inhaerens, non aliter, quam ambitu adiri potest. Inde pari flexu incurvus versus *Csege*, ubi etiam traicitur, redit iterum et devexum solum nactus rigat deserta, praesertim *Pel*, neque vico *Dorogma* parcit, dum ibidem pariter stagnet, et accedentem *Cinciam*, *Csincse* vocant, retro actus meris lacunis immergit. Progressus post ulterius ad *Bábonam* nihil clementius agit, sed heic quoque passim restagnans viculo *Valk* advolvitur, atque mox divisus undis, formatoque minori quasi *Tibisco*, cum fluvio *Agria*¹ comitatum nostrum concludit.

2.) *Agrius* fluvius uber, et mugilum cancrorumque fertilis, disterminat *Borsodiensem Comitatum a Hevesiensi*. Ibidem et fusius describitur, ortum tamen dicit ex nostro, quum supra *Tárkány* e silvis et montibus *Bikkes* decidit; tametsi et ex *Hevesiensi* rivum accedentem ad *Felnémeti* accipiat.^{e.)}² Inferius ad civitatem sui nominis accedens, eandem in partes scindit, et unam quidem *Hevesiensi*, alteram³ nostro partitur. Hinc et lis de *Agria* sic dirempta est, ut pars eius orientalis, fluvio hoc dispertita, maneat *Borsodiensi*, quoad iura, tametsi censum [p. 22.] conferat *Hevesiensi*. Civitate sui nominis derelicta *Agrius* noster subit colles, et vicum *Borsodiensem*, *Kiss Tállya*, molamque ibidem urget *Mariasii*, vici domini et praelati.⁴ Ultra est aviarium antistitis *Agriensis*, phasiani generis frequens, quod in duos ramos scissus ubertim irrigat, avibusque famulatur. Ibidem ex parte nostra est praedium *Andornak*⁵ et illico *Maklár* parte altera, quem etiam vicum divisus in quatuor ramos intercipit, molamque insignem antistitis vici domini cum fructu agit in gyrum. Inde abit ad *Füzes Abony*, *Hevesiensem*, effususque in nostram partem haud modice irrigat agros *Szihalom* et *Szemere*, quae ibidem remotius paullo a rivo nidulantur. Post iterum dividitur, missisque nonnullis rivis in partem nostram, in altera vicum *Tárkány* inferiorem interfluit, molisque domini antistitis nempe inservit. Atque

Agrius:

e.) Hic tamen etiam venit ab *Apatfalva*, et *Belkone* monte nostrae regionis.

¹ sic! inferius *Agrius* ² Ad notam hanc e.) in p. 20. haec manu aliena adiuncta sunt: e.) *Augent rivuli etiam Mónosbeliensis, Szentmártoniensis, etc. Observandum inter Apátfalva et arcem Szarvaskő dari praedium Mónosbél, ubi 3 fonticuli e latere occidentali montis adiacentis visuntur, qui in modicam planitiem evoluti coeunt, unumque alveolum efficientes quidquid humore attingunt, lapidescere faciunt; delabitur dein hic rivulus ex eminentia una petra, cui subfuerat tibia vetusta, cuius partem lapsui aquae obversam incrustatam vidi. Visuntur isthic rudera et muri antiqui cuiuspiam sacelli in clivo monticuli tribus fontibus obversi, iam arboribus obsiti. Rivulus hic circiter mille ducentos passus conficiens ingerit se in fluvium Agriam, impellens tres molas, unam PP. servorum Beatae Virginis Mariae Agriensium, alteram familiae D. Okolicsányi, Szecsko, Balog, 3-am D. baronis Vetsei cum cointeressatis: aqua haec etsi limpida satis videatur, tamen nec pisces, nec cancros, nec insecta fert; adeoque est oculite [!] arenosa, ut ipsae molarum rotae per molitores saepe ab tineruptatione [incrustatione] (velut hyeme a glacie) repurgari cum sudore debeant, secus lapidescerent. Agros habet exiguos et steriles, prata pauca, cum fere totum praedium in sylvas horrescat: iacet ad pedem montium in retrusa vallicula. Est ibi capellula per P[P]. servitas posita, braxa item et aliquot domunculae circulatorum, oeconomorum, servitorum, ipsi quoque patres sua habent cubilia, domini etiam Okolicsányi et supradicti. Damas et atagines [recte: atagenes] nutrit, pisciculos et cancros ex agris fluvio adiacente [!] captat. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ³ corr. ex alterum ⁴ In margine aliena manu possessor istius molae posterior adnotatus est: *Episcopi Noviensis Stephani Bartha*. Qui scilicet anno 1764. episcopus Noviensis creatus est. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁵ Ad hunc locum in p. 23. haec manu aliena adiuncta sunt: + *Iam impopulatus est Andornak per D. D. Motsáry*, *vineta consita non temnenda qualitatis, rubeo vino gratificantur*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364.*

heic in primis cancris et scatet¹ mugilibus. Incidit ibidem fluviolus, qui a vico *Pazmárd* descendit. Eo autem adactior *Agrius*, restagnat solo molliori, versus *Lővő* et *Iván* vicos, accipitque rivulos a *Kövesd* et *Novaj* descendentes, iam fere palustris et lacunosus, quia retortus ibidem mox a *Tibisco*, cui miscetur.

*rivuli
complures.*

3.) Postquam ita comitatus rivo *Agrio* reclusus est, occurunt ea regione, qua versus *Miskolcz* procedit, rivuli alii plures, qui ex montibus et collina illa positione, in campestrem oram decidunt, sed quoniam evanidis fontibus, et maximam partem ex imbre colliguntur, neque nisi anni parte pluvia alveum tenent, et postea exarescunt, torrentes dicere malim, quam rivulos. Huc referri poterint ii, quorum unus supra *Noszvaj*, ex radicibus montis *Eged* elicitus, descendit ad *Szomolya* et *Novaj*, ibidemque [p. 25.]² saepe concavis valliculis cohibitus restagnascit, et impedit itinera, alter vero pergit a *Sercz* versus *Bogács* atque *Kövesd*, quod etiam medium, dum abundat, interfluit,³ tertius denique a *Tard* devolvitur, et ubi praedium *Babyl* et viculum *Püspöki* interfluxit, rigat agros *S. Stephani*. Hi enim omnes⁴ nonnisi tempestatisbus tenentur, et quando manant, infra *Kövesdum* et *S. Stephani* vicum confluentes, *Agriae* se miscent supra *Négyes*, vicum ibidem positum.

4.) Neque multo melior est rivus *Csincse*.^{f.)}ⁱ Is enim paribus ortus torrentibus, triplici manat, dum non exarescit, alveolo. Unum demittit mons *Tölgyes* ex terreno vici *Kiss-Győr*, qui postea infra *Geszt* lapsus accipit rivulum a *Sály* demanantem, et ubi *Abrány* viculum humectaverat, iterum offendit rivulum a *Cserép* et *Darócz* huc delapsum, eique⁵ iunctus demanat ad oppidum vulgo *Keresztes*, quod etiam praeterfluit; alter vero accedit ab *Harsány* vico, penes *Vatham*,^{g.)}⁶ⁱⁱ tertius ab *Aranyos* deducitur, pergitque primo ad *Emőd*, et ubi hunc ab occidente praeteriit, nactus deinde solum molle, stagnat hinc illic, non secus ac alii duo, ideoque nonnisi cum difficultate saepe traiciuntur. Coeunt autem infra *Nagy Mihály*, lacunosis alveis, et ubi late praedium *Fejéregyháza* humectaverant, subeunt⁷ lacunas et *Tibiscum* inter *Dorogma* et *Bábona*.^{h.)}ⁱⁱⁱ⁸ Aestate sicca ita exarescunt saepe, ut nil nisi alveolorum remaneant vestigia; sed ubi abundaverint, serviunt molis plus quam sedecim, producuntque⁹ pascua et ubera foenisecia.

f.) ISTVANFIUS *Cinciam* vocat.

g.) Recte ergo ISTVANFIUS: *Amniculus Cincia*, inquit, *e montibus supra Vatham vicum positis in eam planitiem delapsus, nullisque ripis coercitus, repit potius, quam fluit*. Libr. XXX. f. 428.

h.) Pessime ergo ISTVANFFIUS, quum dicit *Cinciam* in *Sajónem* supra *S. Petri* oppidum ferri, difficili transitu. Illic enim *Boldva* incidit in *Sajónem*.

¹ et scatet rectius scatet et ² pp. 23–24. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notas nostras 5. in p. 369. atque 3. et 8. in p. 370. ³ Ad hunc locum in p. 24. haec manu aliena adiuncta sunt: + *appellaturque Horvize, alio vocabulo Kánya folyása*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁴ corr. ex montes sec. **C** ⁵ corr. ex iique sec. **C** ⁶ in nota g.) pro *Vatham* ISTVÁNFFY 1724. p. 428. *Vatam*; pro *planitiem* ISTVÁNFFY 1724. *planiciem* ⁷ corr. ex subeant sec. **C** et **H** ⁸ Ad notam hanc h.) in p. 24. haec manu aliena adiuncta sunt: h.) neque hoc recte: nam *Boldva* in *Sajonem* incidit ½ milliari infra *Szent Péter*, passibus circiter 400. supra vicum *Etsegħ*, apud *S. Péter* autem in fine opidi [recte: oppidi] versus septentrionem rivulus *Nyögő* ex parte occidentali illabitur in *Sajonem*, ex adversa vero parte, qua *Mucsony* iacet, illabitur rivulus *Szuha pataka*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁹ corr. ex producuuntque sec. **C** et **H**

ⁱ Locum hunc in opere Istvánffiano vide in ISTVÁNFFY 1724. p. 428.; hac enim editione, ut ex nota sequenti g.), ubi numerus paginalis proditur, appareat, *Belius*, aut rectius *Matolai usus est*.

ⁱⁱ Locum operis Istvánffii in nota g.) citatum vide ibidem, hoc est, in ISTVÁNFFY 1724. p. 428.

ⁱⁱⁱ Locum Istvánffianum, qui in hac nota citatur, vide ibidem, id est, in ISTVÁNFFY 1724. p. 428.

5.) *Hejő* non torrentis, sed fluvii utilis nomen meruit. Egreditur is a baiis *Tapolczensibus* fonte gemino, quorum unus est calidus, frigidus alter. [p. 26.] Calidus e baiis emanat, sive ex petra baiarum, tam copiosa effluvie, ut molae possit sufficere; alter nempe frigidus se-iungitur passibus plus minus centum a calido, corrivaturque sub ipsis baiis post passus fere XII. Inde fit, quod thermae subinde refrigerantur. Atque heic incipit *Hejő* nominari. Fluit autem a baiis in orientem inter vineas, amoena valle, et ubi hanc superaverat, devolvitur ad vicum *Csaba*, ibique restagnat ob terreni demissiora, per quae etiam trahitur magis, quam fluit, dum versus *Tibiscum* fertur. Sed infra *Csabam* auget eum rivulus a vico *Görömböly* missus. Itaque iam gravior, dum ad *Szirma* et *Kiss-Tokaj* seu *Békás*¹ ducitur, spargit aquas solo depresso, et in vastas diffunditur uligines. Inde est, quod *Szirma* et *Békás*² immersa sunt arundinibus, parumque adspiciant soli aridi. Atque ita retardatus *Hejő* noster difficulter educit rivum, dum in *Mály* praedium³ et vicum *Ládháza* non tam manat, quam serpit late diffusus. Deinde prorsus disperit, gurgitibus terrae subductus, totoque unius tractu milliaris nil nisi uliginem et vestigia humoris habet, dum iterum in agro *Bába*, loco, quem ideo Örvényes vocant, iusto alveo erumpat, et veluti fatigatus pinguo meatu procedit, humectatque agros *Paraszta*⁴ et *Nemes Bikk* vicolorum, quorum hic ei sinistrae, dextrae ille ripae assidet, indeque in *Tibiscum* fertur.⁵ Totus eius lapsus tribus milliaribus absolvitur. Et quamvis partem optimam agrorum humore intercipit, servit tamen molis maxime. Nam nec unquam deficit, nec ullo rigore brumae impeditur. Molarum igitur quinque maximo est emolumento. Pisces alit, sed maxime laetatur cancris. Limpidus est, donec per vallem haud procul a fontibus labitur; ultra *Csabam* tamen cum solo, quod pertransit, [p. 29.]⁶ mutat indolem, redditurque lutulentus et obsitus arundine, in qua non mustelae tantum, sed lutrae⁷ quoque, cervi item, et damae latent.⁸

6.) *Szinyva* fluvius priori ubertate aquarum suppar, sed gelidior, puriorque, et trutarum, fundulorumque et cancrorum foecunditate reliquis omnibus nobilior.⁹ Scatet is e latere montis, quem *S. Stephani munimentum* adpellavimus. Indeque pulchro susurro, per vallem subiectam manat, sed ubi tria fere stadia in longitudinem fluxit, terram subit, totidemque stadia conditus labitur; rursusque velut ex alio fonte conceptus editur, et novum alveum intendit, tum in praecipitem petram devolutus, veluti torrens, et ipsius praecipiti, per quod cadit, asperitate violentior, ingenti cum strepitu delabitur. Imaginare lapsum

¹ Post hoc verbum in margine vocabulum *Tokaj* aliena manu textui insertum. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ² Post hoc verbum in margine iterum vocabulum *Tokaj* aliena manu insertum. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ³ Ad hunc locum haec manu aliena in margine addita sunt: *Mályi iam possessio seu vicus est*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁴ Ad hunc locum in p. 27. haec manu aliena adjuncta sunt: *Parasztabik actu etiam praedium est et ab olim fuit familiae Tibold*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁵ Ad hunc locum in p. 27. haec manu aliena adjuncta sunt: *Siccioribus tamen annis usque Tybiscum non pertingit; ast in praedio Kürth simpliciter evanescit*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁶ pp. 27–28. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notas nostras 4, 5, 7, 8, 9. in p. 371. et 2. in p. 372. ⁷ Ad hunc locum in p. 28. haec manu aliena adjuncta sunt: *Adde: fibri seu castores, nec non mustellae albae, Germanis Hermelin*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁸ Ad hunc locum in p. 28. haec manu aliena adjuncta sunt: *Iam a tempore maioris impopulationis harum partium cervi plane non, sed nec damae latent*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁹ Ad hunc locum in p. 28. haec manu aliena adjuncta sunt: *Capiuntur et lampertae, licet raro, mugiles tamen saepe*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364.

aliquem aquarum praecipiti tecto domus altissimae defluentium; et qualem abscissa rupes et ardua possit effingere. Subiecta saxi durities in profundam scrobem¹ cavatur, lacumque format aquae in se decidentis, emanatisque ulterius.² Vallis et illic occurrit, in quam rivus ex eodem lacu manat. Postea rursus cum alto rivulo, *Garadnam* vocant, iungitur, maiorique iam ubertate et vi aquarum impulsus, inter montes molam impellit asseritiam. Est autem molae structura in sinu montis declivi, prope vallem *Diós Győriensem*, itaque idem rivulus eo delatus, latius iam exspatiatur, crebrisque lapillis insusurrans, nitidissimus ad arcem *Diós Győriensem* usque deducitur; ibidemque non potum modo oppidanis, sed et dominio trutas copiosas, eximiique exhibit incrementi. Sed quam primum arculam et oppidum praeterfluxit, illico undis baialibus, quae ab arce eadem manant, intermisus, frigus nativum, cum trutarum foecunditate amittit, inservit tamen ibidem molis, partim frumentariis, partim tudibus³ cannabeis, partim [p. 30.] vero fullonicis. Ultra duo itinera velut dispensatis aquis aperit, tenetque cursum versus orientem, pulchre collibus intermissa planicie, dum *Miskolzinum* attingat. Illabitur autem *Miskolzinum* ab occidente, et quum medium interluisset, exit orientali eius latere. Media fere parte oppidi eleganter in piscinam colligitur, molisque servit compluribus. Sed pro his beneficiis, sordes recipit, fitque ex nitido foedus. Quapropter egressus ex oppido iam turbidus et sui prorsus dissimilis in patentiores campos diffunditur, tandemque in *Sajonem* cadit, infra vicum *Felső Zsólcza*.⁴ Cursus eius complectitur milliare unum, cum dimidio.

7.) *Sajó* partem fere tertiam comitatus interfluit. Accedit autem a *Putnok*, ex *Gömöriensi* tractu, supra vicum nostrum *Velezd*, ibidemque haurit rivulum,⁴ qui extremam comitatus nostri vallem pererrans, inservit pagis *Nádasd*, *Jordánháza*, *Arlo*, *Csépán*, *Ozd*, *Várkony*, *Czenter* atque *Sajó Németi*; inde intra *Velezd* et *Galgócz* interfluens, accipit rursus alterum rivulum, limpidum sane, et trutarum divitem, quem pagus *Visnyó* ex montibus *Szikvasensibus*, haud procul ab *Apátfalva* accipit, datoque ei nomine *Visnyai-patak*, flexuosis vallibus per pagos *Málinka*, *Dédes*, *Bánfalva*, *Bánhorváth*, *Barcza* et *Vadna* illuc demittit. Itaque semper auctior *Sajó* noster, interluit primo *Kaza* et *Barczika* viculos, deinde a dextris rigans vicos *Kazincz* et *Berente*, citato cursu ad oppidum *S. Petri* properat, et antequam *Ecsogh* attingit,⁵ fluvio *Bóldva* augetur. Sed ad *Ecseg* in geminum fissus alveum format insulam crebris lacunis, et lucis interceptam, cuius dexter ramus *Előér* nominatur, stringitque post *Kereszturum* agros *Kelecsény* et *Bessenyő*, alter vero ramus retinens [p. 33.]⁶ nomen *Sajonis*, subluit *Vámos*, *Pálfalva* et *Arnoth* vicos, deinde rursus coniunctus ramo priori, rigat *Zsolczam Superiorem*, ibidemque ponte instructo traicitur. Tum rursus *Szinyvam*

¹ corr. ex scorbum sec. **C** et **H** ² Ad hunc locum in p. 28. haec manu aliena adiuncta sunt: *Heic loci per fabrum serrarium Agriensem cognomine Fassola et complures socios non pridem malleatura ferri erecta est. Ferrum praestantissimum confit. Domus commoda pro officialibus et aliis operariis erectae sunt. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364.* ³ id est *tuditibus* ⁴ Post hoc verbum in margine hoc vocabulum aliena manu insertum: *Hangony*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁵ corr. ex *attigit* ⁶ pp. 31–32. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notas 3. et 4. in p. 373.

ⁱ *Quae hic de amne Sajó leguntur, ea Samuel Benkő (1743–1825) in opus suum „Topographia oppidi Miskoltz historico-medica” inscriptum ex magna parte exscripsit, fonte suo, unde ista mutuatus eset, haud memorato. Vide BENKÓ 1818. pp. 32–34. Quomodo manuscriptum huius Notitiae Com. Borsodiensis nactus sit, non constat; fieri vero potest, ut sive ms. postea perduto d, aut ms. E usus sit, cum utrumque in archivio Comitatensi illo tempore asservabatur.*

recipit et sinistro latere vicos *Zsolcza inferiorem*, et *Lád* claustrum PP. Paulinorum, dextro arcem et oppidum *Onod* humectat. Infra *Onodum* penes *Köröm* incidit in eum *Hernád*, quo multo iam tumidior titubat per patentes campos, et ex nostra parte *Nagy Csécs*, *Szeged*, *Örös*, ex *Zempleniensi*¹ *Kiss Csécs*² atque *Kesznyéten* adluit, ibidemque supra *Szederkény Tibisco* infunditur. Alit pisces omnis generis, sed praecipue hoc tractu scatet luciis, carpionibus, barbis, alburnis, et id genus aliis, qui sapore longe antecellunt *Tibiscanos*. Neque cancros reformidat, quin copia proficiant, et incremento. Stringit autem hanc regionem milliarium plus minus quinque spatio. Caeterum uti *Agria*, *Csincse*, *Szinyva*, et reliqui, ita hic etiam ab occidente dirigit subinde cursum in orientem, sed ad meridiem cadit in *Tibiscum*. Contra a septentrione in meridiem manant *Bóldva* et *Hernadus*.

8.) *Bóldva* venit ex finibus orae *Tornensis*, insinuatque se nostris supra *Szalonna*, et ubi hunc vicum subluit, confunditur cum *Rakacza* rivulo, a pago eius nominis, iuxta *Meszes* et *Martoni* vicos demisso. Inde *Szendrő* alluit, rigatque post eadem ripa vicos *Lád*, *Besenyő*,³ *Szirák*, atque *Borsod*. Tum et hic divisis undis ambit castellum nobile *Edelenum*,⁴ et iterum parte altera vicum *Boldva*, infra quem *Sajoni* commiscetur. Gaudet et hic cancris maiusculis, pisciumque genere diversissimo, neque parum prodest molis et pascuis. Optima enim foenisecia circa eum colliguntur. [p. 34.]

9.) *Hernadus* emanat quidem parte sui maxima in *Abbauj* et comitatibus superis, sed tamen et accedit nostro, quem versus *Lád* adlabitur, et suo etiam arbitrio *Sajoni* in dirimendo comitatu nostro a *Zempleniensi* suffragatur. Non tamen inservit nostris suo alveo, nisi a *Bócs* usque ad *Körem*. Nam ibi iam cum *Sajone* coniungitur. Piscosus est et boni usus.

§. VI.⁵ ⁶

Fluviis addimus fontes et puteos, bibi et lavari salubres. In his conspeximus unum, a tergo montis *Miskolciensis* milliari dimidio in occasum, in praediolo, quod a fonte vocant *Tapolcza*. Nullum enim est dubium, quin thermas olim habuerit, aedificio instructas, quibus tamen postea⁸ temporum iniquitate desolatis, diu vili lacu balneum habebatur, serviebatque accolis ad abluendum. Ibidem et viguit anno decimo et septimo post millesimum et ducentesimum abbatia ordinis S. Benedicti, cuius templum adhucdum restat in ruinis. Moderabatur huic abbatiae *comes* ab *Althán*, episcopus *Vaciensis*, qui perspecta balnei utilitate, anno vigesimo tertio post millesimum et septingentesimum mandavit, ut loco fontis instruerentur commoda lavacris aedificia. Erat antea lacus unus, in quem

Fontes:
*balneum Tapolcza, ad dispellendas febres, et causandum appetitum*⁷ *nimum commodum:*

¹ Post hoc verbum in margine vocabulum *Girincs* aliena manu insertum. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ² post hoc verbum in ms. verba *Nagy Bikk* seu *Nagy Bükk* sunt, quae autem postea deleta, utrum a copista an a correctore, non liquet ³ Ad hunc locum in p. 32. haec manu aliena adiuncta sunt: *Loco Lád Besenyő ponendum Szendrő Lád*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁴ Ad hunc locum in p. 32. haec manu aliena adiuncta sunt: *Huc refer et Szirák*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁵ corr. ex §. IX. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ⁶ Ad numerum paragraphi in p. 35. haec manu aliena adiuncta sunt: §. IX. *Quaecunque in hocce §-pho de mineralibus comitatus Borsodiensis aquis dicuntur, uberius ea ex industrioso labore elucubravit D. Samuel Domby m. d. et comitatus huius physicus ord. in relatione de mineralibus incliti comitatus Borsodiensis aquis ad Exc. Cons. Regium Locumtenentiale factae; eorum igitur lectori inviandum censerem, ne moles huius operis augeatur. Vide opus Samuels Domby in nota memoratum in bibliographia (DOMBY 1766.). De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ⁷ corr. ex *appetitum* ⁸ corr. ex *post ea sec. C**

aqua tepida ex obiecta rupe manabat, sed eam hic episcopus, in tres lacus dividi, totidemque cellulis opportune instrui iussit, ut quilibet pro statu suo et dignitate, sive solus, sive cum suis distincto baptizterio lavare et frui quiret. Praeterea adstruxit et diversorum, sex distinctum cubiculis, quibus et porticum quandam seu ambulacrum adiecit pro hospitum, qui adessent, commodo. Totum opus innititur columnibus, et quod alte [p. 37.]¹ eminet, longe circum ostendit oras hospitantibus. Inferne autem educit effluviem ex balneo in proximum rivulum. Ipsa vero balnei aqua erumpit ex rupe cava, largumque effert rivulum, qui deinde baptisteriis exceptus tepet potius, quam calet, quia venis frigidis proxime scalentis fontis gelidissimi miscetur. Alioquin colore est nitido, nitreο autem odore, et vi, quae cutem adstringat, dispellat febres, et adpetitum causetur. Est ei vicina quaedam scaturigo, cuius aqua proposit oculis. Caeterum in calidis adamantes quoque sunt reperti. Sed †quum indoles sit thermarum†: regio earum etsi omni ex parte pulchra, et amoenis collibus viniferis, silvisque incincta habeatur, colubraria tamen est, tantosque gignit serpentes, ut nequeas ducere gressum, quin unus alterve serpens metuatur. Fama est, pagum olim uno hoc impedimento desertum esse. Nusquam enim tutis esse licuit, quin infantibus in cunis, in pistrinis mulieribus serpentes insinuarentur.

2.) Baiae *Tapolczenses* subsequuntur *Baiae Reginae* sub arcula *Diósgyőriensi*, tametsi fama et dignitate illis longe fuerint anteponenda. Erant enim sumptu regio in reginarum, quae illic degebant, usum atque voluptatem excitatae et instructae. Et quamvis una cum arce varias temporum iniurias subiere, dirutaque sunt saepius, tamen iterum restauratae, manserunt diu, donec prorsus destruerentur. Restant adhuc rudera, et quadrata lapidum strages, qua solum subductum erat, baptizterii. Erat autem baptizterium forma quadrata, laxitate exigua, ipsi illi adstructum petrae, ex qua thermarum aqua erumpit. Effunditur enim veluti ex canali. Nam petra inferne scissa, cavernam intus esse debere ostendit, ex qua vis aquarum tanta evomitur. Tepida est eadem, coloris nitidi, et sapore nitreο, sed non patitur lavacra gra[p. 38.]cilorum,² nisi igni calefiat, et temperatur. Alioqui fortiores lavant saepius, praecipue per aestatem, sine ullo impedimento. Effluvies, quae emittitur, emanat rivo tam uberi, ut molae pellendae possit sufficere. Quare infra arculam, ubi pervenit, crepidinibus coercetur, formatque piscinam, amplam satis, sed molis, quam piscibus³ utiliore.

3.) Inter thermas referimus etiam fontem *S. Georgii*, qui passibus circiter LX. superius iisdem scatet e radicibus montis, arculae vicini in occidentem. Scrobiculus⁴ est ambitu passuum plus minus X. altitudine bipedali. Huius mira natura: semel in anno, revolutione veris, statis auctibus trium, quatuorve⁵ hebdomadarum ante diem *S. Georgii*, ac totidem postea diminutionibus crescit, decrescit. Cernitur id palam, dum ad illud tempus multi quotannis lavandi caussa confluunt illo accolae. Iuxta lavant, positis in plano †vannis†, aqua igni calefacta, iuxta recubant et vescuntur, atque etiam ex ipso fonte (nam est medicatus) bibunt; interim ille certis dimensisque temporibus decrescit et subtrahitur, totoque anni recursu, usque ad consuetas vices manet siccus et aridus. Sunt qui nivibus adscribant id prodigium, quae quum montes oppleverint, suscitent postea fontem liquefactae, contra quum emanserint, morentur et strangulent. Aiunt enim, qui

¹ pp. 35–36. vacuae sunt, exceptis adnotationibus posteriore manu insertis, de quibus vide notam nostram 6. in p. 373. ² corr. ex *gragraciliorum* ³ corr. ex *piscinis* sec. **C** ⁴ corr. ex *scrobiculis* sec. **C** et **H** ⁵ corr. ex *quatuorque* sec. **C** et **H**

observarunt, eum non anno quovis scatere, sed tantum modo ubi vel pluvius annus, vel nivea hyems praecessit. Placet hoc: nam ipsi observavimus. Anno tricesimo post millesimum et septingentesimum, mense Septembri ubertim eundem emanavisse, idemque tota aestate factum narrarunt accolae. Erat autem annus madidus, et plus, quam¹ alias, coelo pluvio. Color aquae erat nitidus, [p. 41.]² incertus sapor, vis, qua paullum lavantibus per omnia corporis membra sanguinis pruritus elicitur. Crediderim, latentibus venis certam minerae esse mensuram, quae humorem, dum illac fertur, imbuit et efficit medicatum. Infra eum, viginti plus minus passus, vidimus alium fontem, parem priori, sed minutiorum paullo, inter dumeta a sinistris. In hoc piscis indicis magnitudine innatabat: quem ubi protensa manu voluimus prehendere, prius evanuit, quam vel digito potuit saltem attingi. Id rimantibus nobis apparuit meatus in fundo fontis saxeo: quo subductum piscem credidimus. Atque haec res innuebat cavernam in intimis esse debere, undis scatentem eiusmodi; quae ubi accendentibus liquoribus niveis, vel pluviis intumuerat, elicit fontem, et iterum retrahit, postquam suo libramento redditus est.

4.) Thermae Szalonnienses nomen pagi sustinent, quo referuntur. Spectant autem ad ditionem Csákianam, sed negliguntur. Alioqui scatent et hae fonte uberi et medicato, sed quod nullo cultu pollut, diffunduntur in lacunam, solis agrestibus aptum ad lavandum, qui etiam frequentes illo concurrunt vere novo.

5.) Thermae Kacienses occurunt ad pagum Kács supra Darócz ditionis Michaelis Borsii, qui visa earum salubritate, quum a multis incommodo frequentarentur, lacu easdem instructo cohibuit. Itaque iam opportunius habentur. Solidant nervos, et membra debilitata, abigunt febres, et pruritum promovent. Quocirca placent vicinis, et quod multi coeunt votorum causa ad claustrum pago vicinum, haud paucos retinent post divina. Sunt et fontes sacri, qui festivitate S. Sanctae Trinitatis frequentantur.

6.) Praeter thermas habetur et fons acidus aquae ex nitrea alumineae, saporis grati, et quae ranas [p. 42.] enecat, neque ullum patitur insectorum. Scatet autem e radicibus montis Bikkes penes vicum Csernej, quare huius incolis pro diurno potu est, nam ubertim prosilit, impletque puteum altum, lacu instructum, quamvis semper hauriatur, et emanet.

7.) Ad Tapolcsány viculum visitur fons, qui enecat animantia et reptilia, potui tamen hominum utilis est, pellitque vermes infantum. Praetereo³ fontes reliquos. Infinitus enim aquarum, quae oram hanc rigant, numerus est: immensaque fontium salubrium multitudo. Sed tot aquae, cum non possint non esse bono comitatui; non tamen inerrant sine damno; praesertim dum imbris intumescent, excedunt ripas, totamque, qua plana est, provinciam inundant; neque ita sibi redundunt, quin relinquunt post se lacunas, et paludes late campis, pascuis et foeniseciis, praesertim, quae concavae positionis sunt, immorantur, et omnia proluunt, vitiantque. Tacemus lacunas, quae perpetua stagnatione, partem haud parvam campi intercipiunt.

Therma Szalonniensis: nomen pagi sustinet, quo refertur: neglecta:

Thermae Kacienses multum proficiae:

*fontes sacri:
fons acidus:*

*alter fons potui hominum utilis, animalia enecat:
aquarum reliquarum numerus infinitus.*

Ex his iam facile est ad collendum, quae orae salus, quae aura et qui aer? Circa montes temperatior aeris constitutio incolarum valetudinem non conservat modo, sed promovet.

Aeris salubritas.

¹ plus quam corr. ex plusquam sec. C et H ² pp. 39–40. vacuae sunt ³ corr. ex praeterea sec. C ⁴ corr. ex §. X. de quo vide notam nostram 5. in p. 367.

§. VII.⁴

Taetrior est eadem, in regione campestri, tametsi haud nocua indigenis, quippe modo eius adsuetis. Firmis sunt cuncti lateribus, forma vivida, statura mediocri, forti tamen, et arma haud reformidante.¹

§. VIII.²

Soli fertilitas. Magnam haec regiuncula fertilitatis habet gloriam, et negari quidem nequit, interesse passim agros, omnium fere seminum, tritici imprimis feraces. Sed vero, id de illa parte dixerim, quae planicie tenetur, et crebros humores a *Tibisco* et reliquis rivis accipit. Illa solo resoluto, atque pullo, nec stercore indiget, et una tantum alterave conversione semen tem fovet et suscitat, exhibetque optimas messes. Sunt tamen, qui tertio sulco meliores fore reputant. Et revera, quo magis ager subigitur, eo fit fertilior. Sed ea, quae optima sunt, diluvii viti [p. 45.] antur.³ Hinc atque inde occurunt etiam saltus, et valliculae foecundis agris distinctae,⁴ sed quae montibus seruntur, fortia aratra poscunt, et nisi ter convertantur, iuventurque⁵ laetamine, ferunt nihil. Avenae maximam partem incumbitur, et ubi solum permittit, siligini. Panicum iam undiquaque invaluit, seriturque crebris iugeras, non modo in montibus, sed etiam campis et planicie, segeti huius generis olim ignota.

§. IX.⁶

Vinum a diversitate regionis variat.

Vinum etiam diversitate regionis variat, quemadmodum ab *Agria* quo propius accedunt colles *Miskolzinum*, eo meliori vitis effluunt fructu: ita rursus, quae a *Miskolzino* abeunt in occasum, et inumbrantur montibus, sensim vilescent, et aliis super alia vilioribus descendunt, dum in vappam desinant. Alioqui, quae optima, *Tokajiensibus* accedunt, non tantum generositate fructus, sed etiam gratia. Disseretur alias de *Miskolziensi* vino.ⁱ Id profecto primas meruit hac in ora. Alterum ab hoc est, quod ditione dignitur *Diós-Győriensi*. Post haec poni poterunt, quae collibus *Harsány*, *Geszt* et *Darócz* effluunt. Nobilia enim sunt et grati gustus. Collibus autem ponuntur vites, non planicie, solo plurimum tophoso, resoluto atque pingui. Eodem loco et cellae sunt, in petram cavatae, seu argillam.

§. X.⁷

Fructus hortenses.

Si qua regione alia, hac silvescent horti pomiferi. Non modo pagis a tergo, sed etiam vineis in margine arbusta sunt, varioque genere fructus luxuriant. Non minus pyris, quam malorum delectus est, utrorumque copia et incrementum. Pruna infinitis hortis exuberant. Nucum tanta copia est, ut et *Diós Győr* ab ipsis nominetur. Peponibus non indulgetur, nisi in ora campestri. Neque adeo colunt herbam nicotinam. [p. 46.]

¹ corr. ex *reformidant*; **CH** *reformidans* ² corr. ex §. XI. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ³ corr. ex *vitivitiantur*; pp. 43–44. vacuae sunt ⁴ corr. ex *intermissae* sec. **C**, ubi verbum *intermissae* eadem manu deletum ac pro eo *distinctae* scriptum ⁵ corr. ex *inunganturque* sec. **C**, ubi verbum *inunganturque* eadem manu deletum ac pro eo *iuventurque* scriptum ⁶ corr. ex §. XII. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ⁷ corr. ex §. XIII. de quo vide notam nostram 5. in p. 367.

ⁱ Sub verbo „alias” non hoc opus intelligendum est, sed dissertatione a Iohanne Matolai de vino *Miskolziensi* scripta, de cuius autographo et copia manuscripta vide TÓTH 2007. I. 50, 52.

§. XI.¹

Pecorum magna diversitas est. In campis superbunt veluti speciosa albedine, et proceritate boves et vaccae. Contra in montibus magis fusco colore, et forma sunt statura humili. Neque equorum montanorum species comparari poterit cum campestribus. Idem et de pecude, ovibusque dixerim, tametsi plures videas generis, ut vocant, *Hungarici*. Porcis autem heic praecipua sagina, montium enim fageorum et querceorum amplitudo, licet non quolibet anno fructifcent, adferunt tamen semper tantum, quantum porcis viciniae sufficiat. Et sterili quidem anno porci vagantur in silvis, dum abundant glandibus, non tantum greges provinciolae, sed etiam aliarum recipiunt et impinguant. Interdum plus quam sedecim millia porcorum compulsa sunt ad saginam, qui decimis postea, vel cruxigeris septendenis singuli redimuntur.

*Pecorum
magna
diversitas.*

§. XII.²

Venatus qua vetitur, exuberat omni genere ferarum, quae *Hungariae* propriae sunt. Cervos et damas, lyncesque⁴ et apros iam in silvis et montibus ostendimus. Occurrunt autem et campis, praecipue, qua cannis et arundinibus obsiti sunt, sed plures sunt tamen in silvis. Ubi autem cervi, ibi sunt attagines, ubi damae, ibi etiam perdices, ubi equi, ibi etiam otides: haec namque mutuo quasi amore invicem devincta uno semper loco sunt, tametsi diversa via, et disparate modo vivendi. Ita enim OPPIANUS:^{i.) i}

*Venatus
interdictus:
ferarum gene-
ra exuberant.³*

οῖος μὲν πόθος ἐστὶν ἀριζήλοις⁵ ἐλάφοισιν
ἀτταγέων.⁶ ὄσσος δὲ τανυκραίροις ἐπὶ⁷ δόρκοις
περδίκων.⁸ πῶς δ' αὖτε θοοῖς χαίρουσιν ἐφ' ἵπποις
ώτιδες,⁹ αἰσι τέθηλεν ἀεὶ¹⁰ λασιώτατον οὐδας:
πέρδικες θοῦροι δὲ¹¹ πυρώδεες, αἰολόδειροι,¹² [p. 49.]¹³
δόρκοισιν φιλίην παρὰ τέμπεσιν¹⁴ ἐσπείσαντο,
ἡθαλέοι¹⁵ τε πέλονσι καὶ ἀλλήλοισιν ὅμανλοι.¹⁶

i.) *De Venat.* Lib. II. p. 58. et 62.

¹ corr. ex §. XIV. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ² corr. ex §. XV. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ³ corr. ex *exuberat* a nobis ⁴ corr. ex *lynchesque* a nobis ⁵ corr. ex *ἀριζήλοις* [!] sec. OPPIANUS 1597. p. 63. et C ⁶ corr. ex *ἀτταγέων* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C ⁷ corr. ex *ἐπὶ* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. ⁸ corr. ex *περδίκων* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C ⁹ corr. ex *ώτιδες* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. ¹⁰ corr. ex *ἀεὶ* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C ¹¹ corr. ex *δε* [!] sec. OPPIANUS 1597. p. 59. ¹² corr. ex *αἰολόδειροι* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C ¹³ pp. 47–48. vacuae sunt ¹⁴ corr. ex *τέριπεσιν* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C ¹⁵ corr. ex *ἡθαλέοι* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C ¹⁶ corr. ex *ὅμανλοι* [!] sec. OPPIANUS 1597. l. c. et C

ⁱ *Locum Oppiani, ut ex nota i.) appetat, ex editione anni 1597. citat Belius (aut rectius Matolaius). Cf. OPPIANUS 1597. pp. 58., 62. In his vero paginis loci translationis Latinae reperiuntur; et primum quidem lineae 404–407. libri II. citantur („qualis quidem ... hirsuta auris”, vide l. c. p. 62.), et postea lineae pp. 317–320. („perdices vero ... seorsum pascuntur”, vide l. c. p. 58.) Quod ad Graeca attinet, quae hic sequuntur, vide lineas easdem ibid. pp. 63, 59. Matolaius vero in fine lineam 320. transscribere omisit („εὐνάς ... νέμονται”, vide OPPIANUS 1597. p. 59.)*

Quae *Latine* sic efferuntur:ⁱ

*Qualis quidem amor est insignibus cervis
Attagenum? Quantus item¹ erga cornutas damas
Perdicum? Quomodo autem rursus² velocibus gaudent equis
Otides, quibus floret semper maxime hirsuta auris.
Perdices vero pugnaces, igneae collo versicolores
Cum damis amicitiam in silvis sanxerunt,
Familiaresque sunt, et sibi mutuo contubernales,
Cubiliaque vicina habent, neque seorsum pascuntur.*

Quidquid huius rei sit, vidimus tamen ipsi perdices via, qua processimus, pullorum instar cursare. Otidum vero, et leporum nusquam maior copia. Sed nec desunt rapaces lupi, qui agrestium damnis inhiant, et non ex campis, sed stabulis, harisque pullos, vitulos, porcos, nisi observentur, eripiunt. Istos subsequuntur vulpes, lynces,³ et feles silvestres. Meletes vero, gurguliones, cricetos, et id genus mures praetereo. Horum annis superioribus⁴ tanta fuit in hoc comitatu multitudo, ut merito inter poenas Divinae Nemesis, multi inter praenuncia maiorum calamitatum retulerint. Totos agros et integra horrea, ipsosque adeo syros⁵ depopulabantur et cicadarum specie cursitabant.

§. XIII.⁶

Piscium omnis generis copia. Tot fluviis, et tot lacunis, quis dubitet de locuplete *Borsodiensium* piscatione? Iam supra adnotavimus, quibus quod flumen piscibus scateat. Omnia sunt omnium⁷ piscium amica generibus. Trutas complures vehunt circa montes rivuli. Lucii et carpiones, mugiles item et alburni, percae, reliqui quolibet in fluvio capiuntur, [p. 50.] sed sapore praecllunt cunctis in *Sajone*. Sturionibus iam heic abundat *Tibiscus*. Husonum quoque uber est infra *Aroktō* piscatura. Siluri autem seu barbones nusquam maiori intercipi poterunt incremento. Modus piscandi nihil habet peculiare. Retibus et verriculis,⁸ nassisque utuntur *Borsodienses*. Sed quo maior piscium copia, eo minus pretium.

§. XIV.⁹

Montes rubiniferi: Montes ferunt lapides pretiosos. De rubinis dictum est. Adamantes aquis etiam *Diós-Győriensibus* subluuntur. Caeterum, si montibus accederet opera, dubium non est, quin auri, et argenti venae usque incognitae atque latentes eruerentur. Alioqui provinciae foditum cuprum in *Rudabanya*, haud sine foenore.

¹ OPPIANUS 1597. p. 62. add. (*est*) ² OPPIANUS 1597. l. c. *rursum* ³ corr. ex *linces* a nobis ⁴ In ms. C eadem manu (manu scilicet Matolaii) in margine: *an. 1730.* ⁵ rectius *siros* ⁶ corr. ex §. XVI. de quo vide notam nostram 5. in p. 367. ⁷ corr. ex *omnia* sec. C ⁸ corr. ex *verricis* ⁹ corr. ex §. XVII. de quo vide notam nostram 5. in p. 367.

ⁱ Cf. OPPIANUS 1597. pp. 62., 58. Vide etiam notam nostram priorem.

PARTIS GENERALIS

MEMBRUM II.

POLITICUM

DE

*Incolis et Magistratibus
huius comitatus*

S Y N O P S I S.¹

<i>Primi comitatus incolae diversi: cum ingressu Tartarorum dissipati.</i>	<i>§. I.</i>	<i>Germanorum nuper deductorum Hungaros imitatio.</i>	<i>§. III.</i>
<i>Hodierni incolae Hungari: vitae sustentatio: vestitus.</i>	<i>§. II.</i>	<i>Sclavi augmentur.</i>	<i>§. IV.</i>

Familiae praecipuae. §. V.

Supremus comes. §. VI.

§. I.

*Iazygibus et Metanastis miscebantur heic etiam Getae et Daci, quippe trans Tibiscum vi-
cini. Istos exceperunt Vandali et Sarmatae. Tum Scythaes, duce Attila impresserunt, qui
Vandalis, Sarmatisque in foedus acceptis, dubio procul heic etiam nonnihil ex populo suo
reliquerunt. Post hos accesserunt Sclavi, et Avares, mox alii. Crebris enim incolarum
mutationibus regio tum fuerat obnoxia. Ad extremum venerunt [p. 53.]² vicissim Hunni,
quorum unus e septem ducibus, Eurs nomen erat, partes has sibi delegit, occupataque in
primis hac regione, castrum Szendrő excitavit, conseditque in eo, Hunnis, quibus placu-
it, oram incolere iussis. Itaque brevi tempore comitatus incolis frequentissimis increbuit.
Campi in primis copiosos indepti colonos sunt, qui postea primorum regum auspicio,
quum in quiete degerent, amplificati, tam frequentes pagos posuerunt, ut mirum sit, qua
ratione vixerint, tam minutis territoriis coacti. Sed †quam primum†³ Tartari partes istas
inundaverant, regio haec etiam abiit in vastitatem. Campestrium certe omnes, sive igni,
ferroque deleti sunt, sive fuga dissipati; neque montes potuerunt esse praesidio, nisi locis
plane inaccessis. Proinde stabat rursum desolata regio, paullatimque incolas recuper-
avit, gente Hungarica paene profligata. Illis etiam, qui consederant, subinde migrandum
erat, Tartaris et Cumanis grassantibus. Diu enim Tartarorum ista vastatio revolvebatur,
dum disperiret. Tandem uti alias, heic etiam sensim paullatimque restaurabantur colo-
niae. Hungaris aliis accesserunt alii, et pro modo leviter convalescebant, adiutique soli
benignitate in dies adaugebantur. Puri erant Hungari campis, horum tamen gratia Slavi*

*Primi
comitatus
incolae diversi:*

*cum ingressu
Tartarorum
dissipati.*

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae in ms. C reperiuntur ² pp. 51–52. vacuae sunt ³ quam primum: recte quum primum

etiam in silvis lingua eorum instructi, in *Hungaros* sunt mutati. Multi enim montes incolunt, quales occupare nunquam *Hungaris* fuit animus. Sed quemadmodum hoc aevo *Slavi*, qui sunt, paullatim dediscunt sua, fiuntque in posteris meri *Hungari*: ita olim etiam complures ex *Sclavis* gentem *Hungaricam* induerunt.

§. II.

*Hodierni
incolae
Hungari:*

*vitae
sustentatio:
vestitus.*

Hodierni comitatus incolae partem maximam tuentur [p. 54.] gente *Hungarica*.¹ Non disquiremus, ad veteresne *Hungaros*, seu *Hunnos*, cum duce *Eurs* huc deductos posteritate et sanguine sint referendi. Eorum enim posteros *Tartaricis* bellis dispersos, et partim deletos,² partim translatos alias, ex iis, quae diximus, facile est ad colligendum. Sed neque prorsus negaverimus, quin ex iis etiam, qui dispersi sunt, redierint, vel ipsimet, vel ipsorum posteri. Nihil enim mortalibus convenit magis, quam ea, quae audiverunt a patribus suis possessa, cum desiderio velle repetere. Multi tamen venerant sequioribus temporibus, partim ex iis, qui trans *Tibiscum*, partim vero, qui circa *Danubium* incolebant. Praesertim bellorum civilium et exterorum occasione, viri fortes ex arbitrio et regum indulgentia sedes mox heic, mox alibi delegerunt. Neque desint, quorum maiores *Slavica* origine³ degenerarunt in *Hungaros*. Lingua tamen, si usquam, heic obtinet pura, tersa et copiosa. Refert enim accommodam aetati suae antiquitatem. Polite namque enunciat verba antiqua, utiturque non minus splendore, quam demissione narrandi. Plurimi indigenarum praevehunt cum impetu et flumine quodam sermonem, quod tamen haud displicet, si modo non praecipitetur. Sed et ipsa incolarum habet aliquam modestiam, cum acritate coniunctam. Eam comitatur veri et honesti studium. Itaque cum summa animi contentione enituntur⁴ *Borsodienses*, ut quae iusta, quae virtuosa, quaeve laudabilia, ipsorum quoque in moribus possint commendari. Rei rusticae student omnes, sed quod ea proficere nequeunt, quaestu vario adiuvant vitae cum honestate⁵ ducendae rationes. Nam alii sale, et melle, bobus alii, et re pecuaria, alii vino mercantur. Itaque honestius paullulum agunt, quam qui merae indormi[p. 57.]unt⁶ agriculturae. Vestis certe pluribus munida, non splendida quidem, sed quae refugiat turpem et agrestem absurditatem. Alioqui non diffitemur, vidisse nos, qui pellibus quoque ovillis obtegerentur, induerentque pedes crudis peronibus, sed nonnisi inter operas, et quum pastionibus invigilarent. Caeterum sexui femineo et heic sua gratia, suaque est teneritudo. Et quum viris caerulea atque alba, feminis placet vestis rubea, candidis tamen vittarum, quas apponunt, vinculis. In panis et heic pistione certant invicem mulieres. Quae pulcherrimum pinsere <potest>,⁷ ea laudem maximam mereri se arbitratur. Itaque de reliquis rei familiaris negotiis multum haud solicitantur, si modo pistrinae adipiscantur gloriam. Et quia virginis quoque unius huius scientiae laude nubiles creduntur, tenerimae quaeque in primis rei huic deditae, illud maritandi decus apud omnes magno certamine adfectant. Adolescentes contra et iuvenes peritia rei rusticae et quaestus student excellere; neque ad arma inepti sunt, dum tempus poscat. Partem vero maximam adhaerent confessioni *Helveticae*.

¹ gente *Hungarica* malim gentem *Hungaricam* ² corr. ex *delectos* sec. **C** ³ corr. ex *orrigine* sec. ms. **C** ⁴ corr. ex *enituntur* sec. **C** ⁵ *vitae cum honestate* corr. ex *cum honestae* sec. **C** et **H** ⁶ pp. 55–56. vacuae sunt ⁷ add. a nobis

§. III.

Intersunt passim *Hungaris* et *Germani*, pauci tamen, et quos non nisi aetatis huius migratione in unum alterumve locum impressit. Ii tamen etiam difficultate ignotae regionis imitantur *Hungaros* in modo vitae instituendo. Nam non domos modo more *Hungarorum* instruunt, sed etiam induunt vestem, aegre tamen convalescunt, quod vident fructus terrae parvo pretio mutari. Multi ad incitas redacti fere, remigrarunt.

Germanorum
nuper deducto-
rum Hungaros
imitatio.

§. IV.

Sclavorum gens, uti alias, hoc etiam comitatu in dies magis augetur. Complures vicos iam insederunt, qui [p. 58.] adhuc steterunt desolati. Caeterum nullus fere pagus est, oppidum nullum, quibus non immixti *Sclavi* reperiantur. Eorum ergo societate *Hungari*, qui nihil olim oris *Sclavici* sciverunt, hodie iam expedite multi loquuntur. Multi quoque ob eam causam liberos etiam curant in sermone eo institui. Sed et *Sclavi* omnes contendunt, *Hungarice*¹ ut sciant loqui. Praesertim qui mixti cum *Hungaris* degunt, affinitate pro *Hungaris* reputantur. Sed neque differunt multum, quum et rei rusticae pari studio incumbant, et tota re familiari, vestituque *Hungaros* imitentur. Miscent etiam connubia, *Sclavis* Hungaras imprimis ductantibus.

Sclavi
augentur.

§. V.

Plebi huius comitatus sunt et intermixti multi, qui libertate nobili et privilegiis gaudent regiis, quapropter² etsi nonnulli tenuiori sunt sorte, ob generis tamen et iuris nobilitatem a populo distinguuntur. Erant ex his olim complures, qui et laude bellica, et opibus praecellebant, in posteris tamen eviluerunt. Inter optimates regni suas partes heic habebant *Rakoczii*, *Csakii*, *Prinii*, †*Vesinii*,³ reliqui. Post hos viris ex nobilibus reperiuntur adhuc *Aszali*, *Borsi*, *Bik*, *Dőri*, *Fay*, *Bekényi*, *Nagy*, *Pécsi*, *Szathmári*, *Szemerei*, *Szepesy*, *Szent-Péteri*, *Mocsári*, alii.

Familiae
praecipuae.

§. VI.

Summus provinciae magistratus est penes supremum comitem c. *Franciscum Eszterházy* iuniorem, *Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis consiliarium*, etc. Cuius vices gerit nunc *Michael Borsy*. His adstipulantur, uti alias, quaestor unus, iudices quatuor, ut reliquos praeteream, qui *Miskolczini*, in curia nuper terse exstructa coeunt ad concilia publica, interdum vero in *Szendrő*, *Szentpeterini*, aut in *Onod*. [p. 61.]⁴

Supremus
comes.

¹ corr. ex *Hungarica* sec. C ² corr. ex *qua propter* sec. C ³ sic; et in C erronee *Vesenii*; auctor forte scribere voluit *Veselenii* ⁴ pp. 59–60. vacuae sunt

PARTIS SPECIALIS

MEMBRUM I.

SECTIO I.

DE

Situ atque natura

Processus Miskolciensis.

*Divisio
provinciae:*
situs et natura:
incolae.

Tota haec provinciola dividitur in *Processus* quatuor, *Miskolciensem*, *Onodiensem*, *Szentröviensem* et *Szent-Peteriensem*. *Processus Miskolciensis* accipit nomen a *Miskolcz*, quod eam totam regionem complectitur, quae <a>¹ fluviorum *Szinyvae* et *Hejő* confluxu decurrit, quamvis ad *Tibiscum* usque porrigatur. Eo tractu *Miskolzinum* est velut metropolis, quare etiam ab eo nuncupatur. Planus est parte sui maxima, et lacunis uvidus, silvestris tamen, atque collinus ex ea parte, qua accedit montibus. Itaque solo pollet fertili, sed multis lacunis uliginoso. Incolae eius sunt *Hungari*, paucis *Sclavis*, confessionis Augustanae.

SECTIO II.

DE

Arcibus atque oppidis huius

Processus speciatim.

S Y N O P S I S.²

I. <i>De arce Diós-Győriensi. Arcis positus: Nomen accipit unde? Sedes olim hic reginarum: inscriptiones ianuarum: reliqui arcis ornatus lectu dignissimi.</i>	II. <i>De oppido Miskolcz. Situs oppidi Miskolcz. §. I.</i>
<i>Origo non scitur. §. II.</i>	<i>Opportuna eius positio. §. III.</i>
<i>Curia provincialis et eius inscriptio. .. §. IV.</i>	

Praecipua aedificia. §. V.

Linguarum usus et magistratus. §. VI.

Vivendi modus: et vestis eorum. §. VII.

Grandines mirae magnitudinis, quinque ad Ferdinandum missi. §. VIII.

III. *De oppido Diós-Győriensi. Oppidi Diósgyőr situs: terra arbili exigua, sed aqua salubri gaudet.*

I.

DE

Arce Diós-Győriensi.

- Arcis positus:* Ruinae sunt arcis olim regiae, horae unius itinere sup[p. 62]ra³ *Miskolzinum* intra occidentem et septentrionem, amoena valle, et pomorum, vini, nucumque ferace. Inde et

¹ add. a nobis ² synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae in ms. C reperiuntur ³ corr. ex susupra

nomen accepit: *Dios* enim nucum significat fertilitatem, *Györ* autem, quum a *Georgio* derivetur, procul dubio a fonte, qui prope arcem et oppidum ab occidente, quotannis circa festivitatem *D. Georgii* martyris, certis dimensisque temporum intervallis, nunc subtrahitur, nunc effluit, illud habet nominis. Erat olim sedes reginarum, in primis¹ *Mariae*, *LUDOVICI II.* coniugis, quemadmodum inscriptio ianuarum in conclavibus arcis ex ea parte, qua in occidentem spectat, luculenter innuit. In unius enim ianuae fronte leguntur haec, vermiculato informata operi:ⁱ

*nomen accipit
unde?*

*sedes olim hic
reginarum:*

*inscriptiones
ianuarum:*

MARIA DEI GRACIA HUNGARIE² ET
BOHEMIE, C. REGINA 1526.

In altera, versus turrim occidentalem:

MARIA FŐ GOZO³ GENADE RUNIGIN⁴
ZW VRAI. GRN.⁵ UND PEHEM. E. 1525.

Aedificio superbiebat splendido, praeclari artificii, forma quadrangula, opere erecto, et solido. In medio ei erat praetorium formae quadratae, quatuor turribus in totidem angulis eminentibus, contignationum duarum. Quae ubi finiebantur, in summitate circumdatae erant porticibus seu pergulis, non modo circa praetorii summa cacumina, sed etiam turriculae, quae eminebant, circumambulari potuerint laeto prospectu. In latere occidentali reginae erant cubicula: in meridionali sacellum infra et⁶ supra duplicatum⁷ pro utraque contignatione, pavimento uno perrupto, ideo, ut superne sacrificantis vox et sonus inferne quoque exaudiri potuerit. [p. 65.]⁸ Id unicum latus nunc restat, cum sacello eodem, et sex cubiculis: reliqua arcis latera diruta iam sunt, neque tenent aliud, quam nutantes parietinas, et veteris nobilitatis indices. Totum praetorii opus ambitu passus centum et viginti complectebatur. Idem circuibat murus vasti operis, lapide quadrato, multisque partim cubiculis, partim armariisⁱⁱ accommodus.⁹ Quorum ultima inserunt hodie vino asservando. Circa arcem cavernae sunt alte depressae, et aquis plenae, quas proximae baiae et fons *Divi Georgii* offuderunt. Paucis, ut OLAHUS:ⁱⁱⁱ *arx*, inquit, *Hungariae*¹⁰ reginae cum oppido eius nominis ei¹¹ subiacente magis amoena, quam munita,¹² rerum copia merito memorabilis.¹³ Heic¹⁴ cantus philomelarum, et aliarum avicularum in ramis vicinarum arborum concinentium, verno tempore aures illorum,¹⁵ qui in ipsis cubiculis

*reliqui arcis
ornatus lectu
dignissimi.*

¹ corr. ex *imprimis* ² WENZEL 1873. p. 22. *HVNNGARIE ETC.* ³ recte: *Gots*; cf. WENZEL 1873. l. c. ⁴ recte: *Kunigin*; WENZEL 1873. l. c. *KVNIGIN* ⁵ *VRAI. GRN.* WENZEL 1873. l. c. *VNGARN* ⁶ corr. ex *ut sec.* C ⁷ corr. ex *duplicatum sec.* C ⁸ pp. 63–64. *vacuae sunt* ⁹ corr. ex *accomodus sec.* C ¹⁰ OLAHUS 1735. p. 21. om. ¹¹ corr. ex & sec. C ¹² OLAHUS 1735. l. c. add. *occurrit. Meridionalis iste Cassoviae, situs est, amoenitate, et omnium* ¹³ OLAHUS 1735. l. c. add. *haec exstructa est in latere montis ab oriente et meridie silvis cincti* ¹⁴ OLAHUS 1735. l. c. om. ¹⁵ *aures illorum* OLAHUS 1735. pp. 21–22. *eorum aures*

ⁱ *Hae inscriptiones, quae sequuntur, a Gustavo Wenczel in sua de arce Diósgyőr dissertatiuncula publicatae sunt.*
Vide WENZEL 1873. p. 22.

ⁱⁱ *Armamentarium scribi debuisse; cum „armarium” idem fere denotat, ac scrinium, sive arca.*

ⁱⁱⁱ *Haec de opere Nicolai Olahi „Hungaria” inscripto Belius, aut Matolaius citat, quod ipse Belius edidit; vide OLAHUS 1735. p. 21. Vide etiam TÓTH 2019.*

arcis agunt, mirum in modum oblectant. Infra arcem fluit ex monte¹ rivus, trutis, et aliis piscibus delicatiōribus scatens. Dolendum oppido, arcem tam amoenam et celebrem, posterum negligentia corruisse. Saltem obtegenda erat, ut exemplo esset posteris, quam scite maiores aedificarent. Et erat omnino regni optimatibus curae et cordi, ut arx restauraretur, quemadmodum publicis id legibus decretum fuit:^{a.)}² tamen nihilominus sensim paulatimque corruit, restauratione ea neglecta. Temporibus Turcicis erat Christianis praesidio contra Turcas Agrienses. Possidebatur autem post alios a Stephano Török ab Enyeng, deinde a Sigismundo Balassa, tum a Gabriele Perenyi, a quo ad coronae bona [p. 66.] reciderat, tametsi post iterum concessa sit Hallero, reliquis; iterum tamen coronae restituta, nunc regio fisco inservit. Pulchra ei bona sunt, montes ampli, et glandiferi, viniferi item colles, fructus nobilis et generosi, pascua et prata laeta, aquae trutarum et cancrorum fertiles, molisque idoneae, oppida et pagi populosi, et foecundae agricolationis. Situm et formam arcis huius, qua erat olim, vero speciosius describit poeta Cassoviensis l. c.ⁱ

*Est locus, amplexu cingit quem plurima circum
Myrtus, ubi miscet gratia verna iocos.
Passim prata virent, redolent violaria passim,
Per sata iucundo murmure lympha³ fugit,
Irrigui praeciosa⁴ ferunt colocassia campi;
Plurima florifera purpura vernat humo.⁵
Undique solis equi⁶ ludunt miracula floris,
Phoebe, tuae sacro foedere iuncta faci.
Hinc pallent violae, cudent ubi sparsa ligustra,
Soricius⁷ dulci flagrat⁸ odore crocus.
Inde solet felix, placidos mittente susurros⁹
Flamine, Pomonae gaudia ferre nemus.
Hic ubi tantarum risus, et gratia rerum
Illaqueant animos, intuitumque tenent,
Consurgit valido sublimis in aggere moles,¹⁰
Moles finitimus deliciosa locis.
Quis decus illius, vel quis miracula narret?
Quo mea cumque¹¹ fero lumina, fulgor adest,
Aequet huic nemo celsas Carthaginis arces
Nemo vel opponat grande Neronis opus.
Assiriae nemo formosa¹² palatia gentis
Obtrudat, vel quae Cratis¹³ et Albis habet. [p. 69.]¹⁴*

a.) Ad annum 1638. art. 12. Conf. an. 1618. art. 53.

¹ ex monte OLAHUS 1735. l. c. om. ² littera notae corr. ex k.) sec. C ³ corr. ex *limpha* sec. C ⁴ TURÓCZI 1719. p. [A8]r *pretiosa* ⁵ TURÓCZI 1719. p. [A8]r add. *Ungve... rotis.* ⁶ *solis equi* TURÓCZI 1719. p. [A8] v *solisequi* ⁷ TURÓCZI 1719. l. c. *Sorycius* ⁸ corr. ex *flagrat* sec. C ⁹ TURÓCZI 1719. l. c. *susuros* ¹⁰ corr. ex *molas* sec. C et TURÓCZI 1719. l. c. ¹¹ TURÓCZI 1719. l. c. *cunque* ¹² TURÓCZI 1719. l. c. *famosa* ¹³ TURÓCZI 1719. l. c. *Crathis* ¹⁴ pp. 67–68. vacuae sunt

ⁱ Hic poeta anonymus est Ladislaus Turóczki SJ. Partem hic citatam vide in TURÓCZI 1719. pp. [A8]r–[A9r].

*Non fert illa parem, non est aequabilis¹ ulli;
 Haec una est superum fabrica pulchra minor.
 Arte sua, pretioque caret pars nulla nitoris,
 Hoc illove nitet regia forma loco,
 Inclyta marmoreis incumbunt tecta columnis,
 Vermiculata foris atria comit ebur.
 Isthamiaco fulget paries ditissimus aere,
 Fulget Apellea ianua picta manu,
 Tota palatinum moles sinuatur in orbem,
 Hinc oculis illinc plurima cella patet,
 At quali constructa manu? Myrmecide dignus
 Quisque suo dignus, quisque Briaxe labor.
 Luxus oronthaeus² per amoena palatia sparsus
 Libandas grati praebet odoris opes.
 Pendula de muris Tyriis aulaea smaragdis,
 Qualiter aestiva sidera³ nocte, rubent.
 Artifici sese profert curvamine fornix
 Dat pretium fulcris forma, laborque suis.
 Debuit heic⁴ studium celebris sudare⁵ Zeuxis,
 Debuit Andracidae Prothogenisque⁶ manus.
 Gemmea nam pictas referunt laquearia formas,
 Ut prope pollentes sensibus esse putas.
 Hic aurum cerno, Scythicos ibi cerno beryllos
 Hic iterum rubrum quae mare dona parit.
 Rara peregrinis radiant asarota lapillis,
 Excolit inflexum conchea bacca tholum,
 Pulcher inaurato paries operitur amictu,
 Tensa iacent toto pulchra⁷ tapeta solo
 Omnia fumosis pendent penetralia Ceris
 Visitur et fumo turgida Cera suo
 Dente stat e niveo limen, pretiosa supellex
 Ad se cumprimis cor oculosque rapit.
 Sunt mea⁸ (quid numero?) mera⁹ sunt miracula, tantus
 Perstringit fulgor lumina, cesso. Vale. [p. 70.]*

¹ corr. ex aqua bilis sec. C ² corr. ex oronchaeus sec. C ³ TURÓCZI 1719. p. [A9]r sydera ⁴ TURÓCZI 1719. l. c. hic ⁵ corr. ex sudore sec. C ⁶ TURÓCZI 1719. l. c. Prothogenisque ⁷ TURÓCZI 1719. l. c. fulva ⁸ TURÓCZI 1719. l. c. mera ⁹ corr. ex mea sec. TURÓCZI 1719. l. c. et C

II.

DE

Oppido Miskolcz

§. I.

*Situs oppidi
Miskolcz.*

Latinis in curia Hungariae nominatur Miskolzinum. Subiacet colli vinifero in orientem, ita tamen, ut maxima sui parte in planitiem porrigatur, nonnulla tamen per acclivia collis, cui subiacet, appendat, eiusdemque latus totum orientale, positis uno alterove ordinibus, qua fieri potest, obvestiat. Ex ea parte, qua in septentrimonem vergit, habet collem alium, eundemque viniferum, cuius cum fronte finitur. Itaque convallem opplet, duobus intermissam collibus viniferis, quorum uno velut umbone a notis, altero ab aquilonibus protegitur. Reliqua patent partim euro versus campos, partim zephyro in vallem, quae inter eosdem colles, utrinque longe porrectos, et amoene sibi invicem obiectos, ultra *Diós Győrum* pergit. Per eandem autem vallem, celerem illi¹ et streperum, trutramque foecunditate nobilem rivum *Szinyvam* advenire, mediumque oppidum interfluere, adferreque molis ministeria, supra diximus.

§. II.

*Origo non
scitur.*

Originem oppidi investigare non datur. Saepius enim eversum temporibus bellicis, famam ortus cum incolis perdidit. Credimus tamen, a primis iam *Hungaris* excitatum, et deinde, postquam bellis *Turcicis*, *Cumanicis* et *Tartaricis* subinde deletum fuit, iterum insessum, et denuo in motibus civilibus nunc desolatum, nunc restauratum esse. Ita enim motus civiles habebant, ut mox disiicerent plebem meticulosam, nunc cohiberunt pro censu. Ultimo illo *Rakocziano* tumultu semel atque iterum diffugit. [p. 73.]² Praesertim, quum *Rabutinus Cassoviam* obsideret, popellus totius orae dilapsus est. Aditu enim et reditu caesarei militis territa plebs, in fuga salutem reposuit, et quo quis potuit, eo se recepit. Par consilium et *Miskolzinum* init, maximamque sui partem in proximos montium saltus, et cavernas abdidit. Itaque ingressus in oppidum *Rabutinus*, quum vacuum incolis consiperet, in tantam iram exarsit, ut in refugium eorundem penitus inquireret, et ubi antro abditos investigavit, expelleret. Erat eo casu oppidum in extremas calamitates adductum. Multi rebus omnibus spoliati aegre vitam reportarunt. Crebris autem *Hungarorum* transitibus tantum non succubuit plebecula. Ipse *Franciscus Rakoczius*, ex induciis *Tyrnaviensibus* redux, anno sexto post millesimum et septingentesimum heic substitit, suisque confoederatis, quid ibidem anno superiore actum sit, publice praelegi sivit. Ea vero occasione expensas tantas *Miskolzinum* habuit, ut ferre vix potuerit. Paruit coronae regni, donec ab eadem semet liberavit. Consequutum autem est hanc libertatem indulgentia gloriosissimi regis *LEOPOLDI*, ad annum tertium post millesimum et septingentesimum. Ex eo tempore sibi relictum, suoque gaudens privilegio, recolligeret iterum vires, nisi temporum iniuriis lacesseretur.

¹ malim *illuc* ² pp. 71–72. vacuae sunt

§. III.

Caeterum vasta oppidi positio est, compluribusque vicis, et plateis disperita. In medio habet forum, in platea oppidi laxissima, quae iuxta decursum rivi producitur. Ibidem et potioribus domiciliis distinguitur, quae aliqua modica praestant specie: reliqua sunt humilia, levi constructa opere, atque stramine tecto, tametsi et his intermisceantur domus nobiliores. Compluribus enim viris liberis et nobilibus, liberae sunt [p. 74.] curiae et domicilia, quae ideo a reliquis forma distinguuntur etiam nobiliore. Templum clivo insidet, inservitque Confessioni Helveticae, et quod alte eminent, visitur longe, totumque oppidum albicante candore suo ostendit, et exornat. Ea serie¹ ad ortum est in fine oppidi templum aliud, Catholicum, aeque procul conspicuum, praesertim, quod temporibus his, sumptu *Vaciensis* praesulsi, maiori et splendidiori aedificio adsurgit; sed id non iam ad oppidum, sed pagum refertur, oppido coniunctum, quod *Mintszentii* nomine demonstrabimus. Alioqui in oppido, qua² planum est, adsurgit nunc etiam templum alterum Catholicum, curantibus PP. Minoritis, cum coenobio, cuius erigendi liberam facultatem indepi sunt anno vicesimo nono post millesimum et septingentesimum.

*OppORTUNA
EIUS POSITIO.*

§. IV.

Publicarum domuum praecipua est curia provincialis. Ea enim aedificio solido, in unam alte contignationem adsurgit, neque agresti, et sordida incrustatione hodienum mense Septembri anno 1730. continuatur. In fronte eius supra aditum visuntur:

*CURIA
PROVINCIALIS ET
EIUS INSCRIPTIO.*

PONDERO CAVSARVM VIRES, IVSTOSQVE CORONO
IVRIS PATRONOS CVNCTOS QVOQVE DAMNO FAVORES.³ⁱ

A tergo supra exitum:

ARMIGER ECCE FORIS VIGILAT, DUM PONDERAT ALTER
ORNAT UTERQUE REGIT CONIUNCTIS VIRIBUS AEDEM:
HIS PROCUL INVIDIA PULSA, CONCORDIA CRESCET,
CONCORDES ANIMI DICENT CONCORDIA IURA.

In latere domus orientali:

NON AMOR ATQUE⁴ PRECES, ODIUM: NEC DONA, TIMORES, [p. 77.]⁵
RESPECTUSQUE MOVENT: REDDO CUIQUE SUUM.

¹ corr. ex *seria sec.* C ² corr. ex *quo sec.* C ³ corr. ex *favores sec.* C ⁴ *non amor atque corr. ex nona moratque* (ita, erronee scribitur etiam in C) ⁵ pp. 75–76. vacuae sunt

ⁱ *Versus uterque chronosticum est, sed ii separatim intelligendi; summa eorum in utroque casu est 1727.*

In latere versus septentrionem:

IUSTITIA, QUAM CARA COMES PRUDENTIA IURIS,
IURE, ET IUSTITIA FLOREAT HAECCE DOMUS.

Contra hancce curiam ex altera¹ parte plateae est curia oppidana, necessitati magis, quam luxui accommodata,² sine tamen squalore agresti. Reliqua sunt xenodochium, et domus pro hospitio militum praestantiorum.

§. V.

*Praecipua
aedificia.*

Inter curias nobiles praecipuo nomine veniunt, quae antistiti *Vaciensi*, *Borsio* item, et *Döryo*,³ *Szepesio*, *Mocsario*, *Bikio*, *Aszalaio*, et si qui⁴ sunt alii, inserviunt: reliqua oppidi aedificia levi, uti dictum est, structura, et expensis parabilibus eriguntur.

§. VI.

*Linguarum
usus et
magistratus.*

Potiores incolae sunt *Hungari*, Helveticae Confessionis, cuius etiam libero laetantur exercitio. His accedunt etiam Catholici, non modo ex *Slavis* et *Germanis*, sed etiam *Hungaris*, advenis tamen omnibus. Magistratus oppidi est penes unum iudicem et senatores duodecim, qui simul in curia de rebus disponunt oppidanis. Adest eis etiam notarius unus, unus item quaestor, seu inspector vinorum publicorum; unus porro inspector fori, villicus unus, cui subest curia, et satrapae sex, qui ex ore iudicis et totius senatus pendent.

§. VII.⁵

*Vivendi
modus.*

Omnis hi, et oppidani reliqui vivunt vini et agri cultu, mercationeque rerum, quae ad victum et amictum requiruntur. Licet enim complures opificiis dent operam: non tamen sufficient, nisi nundinarum, quae alibi fiunt, frequentatione iuventur. In primis sartores [p. 78.] illi centonum, et vestitus rustici, *szűr-szabók*, quas domi lacernas parant, devehunt in oppida et civitates nundinarum tempore, ibidemque venditione earum quaerunt foenus operae; quod et factitant sutores,⁴ cothurnarii, alii. His intersunt etiam, qui quaestu rei pecuariae, vestiariaeque, et cibariae quaerunt rem angustam domi sublevare. Ad hos referimus illos, qui salis, mellis, adipis, succidiarum, pomorum, panis, aromatum, et quae sunt huius generis, quaestu vivunt. Panis autem praecipua, qui heic pinsitur, gloria est, nam et sapore excellit et specie. Pulchre tamen adsurgit bolo, dum comprimitur, et eleganter albescit. Domi eis etiam aliqua modica commercia sunt tum quotidie, tum praecipue in nundinis hebdomadalibus, et annuis. Has ad dies *D. Lucae*, *Samuelis*, et *Iulianae*, illas Mercurii et Saturni, haud modico confluxu vicinorum instituunt. In nundinis annuis, diebus uno alterove ante earum terminum compelluntur

¹ corr. ex *altero* sec. ms. **C** ² corr. ex *accomodata* a nobis ³ corr. ex *Doryo* ⁴ corr. ex *quae* sec. **C** ⁵ corr. ex §. VI. sec. ms. **C** ⁴ corr. ex *sutures* sec. **C**

pecora, boves in primis et equi tanta copia, ut armenta videas, finem tamen, et numerum eorundem haud videas. Mireris tamen, misceri equos, qui arguto, et sublimi supra cervicem capite, membris magnis, et teretibus, longo corpore, pectore, et tergo lato, compactis bene et musculosis femoribus, longis et prolixis pedum tibiis, ungulis rotundis, hinc et illic superbiant, rapiantque sui desiderio mercatores. Neque minus stupeas, procera¹ boum iumenta, vastis corporibus, membris crassis et obesis, tornatisque cornibus, et colore albido, delectum ambiguum, et dubium facere. In summa: difficile est iudicatu, oculosne, an animos, eo in pecorum pulcherrimorum confluxu pascas. Ipsae autem rerum aliarum venalium, quae sequuntur, nundinae, etsi rarissimis mercibus non superbiunt, exponunt tamen res diversas in copia, quae victui et amictui hominum ex agro viventium in[p. 81.]serviant.² Mellis imprimis infinita heic fieri solet mercatio. Inde est, quod oppidum hoc Mézkólcz, quasi *clavis mellea*, aut quae *mel* referat, nominatur. Et quoniam tali modo tanta nostris *Miskolciensibus* cum exteris intercedunt commercia, fieri aliter nequit, quam ut ab aliis humaniter habiti, ipsi etiam condiscant peregrinos omni prosequi humanitate. Magna proinde omnium in omnes exteros et advenas⁴ comitas, magna laudis, quae ex hospitalitate venit, ambitio. Quemlibet prolixa mente excipiunt, neque exhibent modo hospitia, sed etiam omnia, nihil antiquius existimantes, quam si gratuito possint suffragari, nam honore malunt, quam aere, omnia, quae ipsis sunt, cum exteris permutare. Victor eis neque tenuis admodum, neque profusus, sed mediocri quapiam circumscriptus necessitate. Veste omnes induuntur *Hungarica*, coloris caerulei;⁵ eundem et feminae adamarunt; quibus heic forma elegans, magnus lepor, et praecipua castitatis, quod ad externam attinet disciplinam, industria. Connubiis puellarum properant, ut mos *Hungarorum* est. Neque negligunt iuuentam bonis litteris. Ornat oppidum praecipuo quodam decore nobile illud, quod in eo est, contubernium. Complures enim, et genere, et virtutibus nobiles oppidum inhabitant, neque obest aliud ad honores, et alia munera praestantiora, quam religio. Eam tamen, quam delegerunt, tenent ita, ut omnem fortunae accessionem migrare malint, quam fidem.

*et vestis
eorum.*

§. VIII.

Sed quoniam de vivendi modo diximus, is, tametsi adiuvatur artibus mercatibusque,⁶ tamen nullus oppidanorum non etiam vini culturae incumbit; quin potius unusquisque in eo est, ut aliquam modicam acquirere queat possessionem. Disserimus alibi de vino, et eius cultione *Miskolciensi*.ⁱ Generosum et nobile illud est, multumque gratia gustus accedit *Tokaiensi*. Et quamvis prius [p. 82.] acescit, non tamen postrema eius mercatio est, quando recte maturuit. Itaque, ut fit nonnihil, ex quo nummum unum, alterumve indipisci possint incolae, amant vineas coluntque, quamvis saepe longa annorum serie sterilecant, et adferant nil nisi potum, qui mensae diurnae inserviat. Caeterum id etiam, quod gignitur, perpetuis obnoxium est tempestatibus, et nunc grandine, nunc

¹ corr. ex *pecora* sec. C ² corr. ex *ininserviant* a nobis ³ pp. 79–80. vacuae sunt ⁴ *peregrinos ... advenas* om. EH (forsitan etiam in d erronee omissa erant, unde istae copiae transcriptae sunt); add. sec. C ⁵ corr. ex *coerulei* sec. C ⁶ corr. ex *mercatibus* sec. C

ⁱ *Vide notam nostram i. in p. 376.*

*Grandines
mirae
magnitudinis
quinq[ue] ad
Ferdinandum
missi.*

interit carbunculo. Ad annum sexagesimum post millesimum et quingentesimum commemorat ISTVANFFIUS, *cecidisse¹ etiam ad Miskolcium² oppidum quinque praegrandes, instar humani capitis lapides, luteo et ferrugineo colore, gravi pondere, sulphureoque odore, quum clarum coelum³ subito fulgure et tonitribus, terribilique aeris commotione repente conturbatum fuisse, iis mox punto temporis quiescentibus, quorum unum in arce, dum florisset, Diós-Győriana adservabatur,⁴ caeteros Sigismundus Balassius ad Ferdinandum misit.* Quae verba historicus ea narrat occasione, qua anni in vineas percensem inclem tam, quum emergentes e vitibus gemmas et pampinos, frigidiores ad nonas Maias anni superioris pruinae praeter solitum exussissent.^{a.)ⁱ Alioqui vini huiatis vilitas seducit sui cultores ad abusum. Nempe, quod vendere nequeunt, ebibunt ipsi. Inde proverbio locus: *Miskolczi törvény, a ki meg töltett, igya meg; qui infudit, ipse ebat.*}

III. DE *Oppido Diós-Győriensi.*

*Oppidi
Diósgyőr situs:*

Oppidum *Diós-Győriense* subiacet arci eius nominis ad passus plus minus centum, in ortum et septentrionem, copiosa, sed humili aedicularum serie, incolis *Hungaris*, Confessionis Helveticae, migrationis [p. 83.]⁵ liberae; nam complures inter ipsos sunt liberi, et nobiles, quamvis egeni. Olim civitatem fuisse aiunt muro cinctam, cuius rudera ipsi adhuc⁶ vidimus, uti etiam parietinas templi olim magnifici, laxi, et ampli, sed desolati. Alioqui non deerat modus †arcem et oppidum oblectandi†.⁷ A meridie subiacebat eis hortus †meraseus†,⁸ et piscina elegans, ab occidente hortus floridus, rivulo thermarum, quae haud procul aberant, irriguus. Inde rursum hortus vivarii, ex parte occidentali,⁹ et pulchre acclives montes, collesque viniferi in orientem. Nunc omnia obsoleta, et neglecta sunt, solaeque prostant vineae suo cursu. Caeterum multum auxerunt oppidum migrationes nuperae *Germanorum*. Nam qua *Szinyva* rivulo interluitur oppidum, superiorem eius partem, meris pomorum, prunorumque silvescentem arboribus, insederunt *Sueci*, *Francones*, *Virczburgii*,¹⁰ aliique, <qui>¹¹ compluribus aediculis positis, oppidum auxerunt multum, brevi, nisi interturbentur, si non restauratur, saltem insessuri uberiorum. Hi autem, quos *Germanos* dico, religioni adhaerent Catholicae, sacris *Miskolczensibus* adstricti. Trans montem, qui *Diós-Győrio* supereminet in occidentem, est etiam *vitraria*,¹² in profunda valle, cui adsunt crebrae aediculae, incolis *Sclavis*, et *Germanis*, vitae miserae et difficilis, quia destituta agricultura. Nulla enim terra est arabilis, nisi quam arboribus extirpatis, humana industria emundaverit. Alioquin aqua suppetit salubris, atque uber, vitri etiam urendi non deficit materia.

a.) ISTVANFF. libr. XX. f. 394.

¹ ISTVÁNFFY 1622. p. 394. *cecidere* ² ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Miscocium* ³ ISTVÁNFFY 1622. l. c. *caelo* ⁴ dum floruisse... adservabatur ISTVÁNFFY 1622. l. c. *Diosgioriana*, hodieque asservatur ⁵ pp. 83–84. vacuae sunt ⁶ corr. ex ad hoc sec. C ⁷ sic et in C ⁸ forsan *ceraseus* ⁹ corr. ex *occidentalis* a nobis ¹⁰ sic et in C ¹¹ add. a nobis ¹² sc. *officina*

ⁱ *Locum operis Istvánffii in nota a.) assertum vide in ISTVÁNFFY 1622. p. 394. Hic scilicet non editio anni 1724., sed editio princeps anno 1622. prodita citatur.*

SECTIO III.¹

DE

Pagis, et vicis huius processus

- 1.) *Felső-Győr* est pagus nomini sui conformis, quia [p. 86.] exilis, pauculis inhabitatoribus quamvis *Hungaris*. Visitur is eadem valle, et ripa rivi *Szinyvae*, paullo supra *Diós-Gyoriam*, quare et *Felső Győr*, quasi *Superior Győr* vocatur. Suberat olim arci *Diós-Györrei*, sed postea indulgentia possessorum PP. Paullinis *Laddensibus* oblata fuit, occurruntque adhuc claustrī rudera in montibus, a quo vicarium de *Diós Győr* Spiritus Sancti denominatum, supra diximus.ⁱ
- 2.) *Bábony*, seu *Babon*, priori vix populosior, trans montem in altera valle versus septentrionem. Aegre enim triginta colonos numeravit, sed et terreno exiguo est, et quamvis undique vite, et collibus viniferis circumfunditur, pauculum tamen, quod possidet, est, brevissimeque oppido *S. Petri* ab aquilone, brevius a *Keresztur* pago in orientem distinatur. Caeteroqui ditionis est *Diós-Gyōriensis*.
- 3.) *Ecseg* pagus mediocris coloniae, infra confluentem fluviorum *Boldvae* et *Sajonis*, haud procul a priori in orientem. Ager ei pinguis est, sed angustus, et viniculture expers. Quapropter² in agro alieno vinicolatur. Sed et ea, quae suppetunt, fluviorum obnoxia sunt diluviis. Ipse pagus incolitur ab *Hungaris Confessionis Helveticae*, possideturque a compluribus multifariam.
- 4.) *Keresztur*, in eadem *Sajonis* ripa, milliari tamen uno inferius inter *Ecseg*, et *Kelecsény*, incolis, et religione priori suppar, neque agro steriliore, quamvis aequa arcto, et exiguo. Silvae ei nullae sunt, pascua etiam parca, ditionis comitis *Szirmai*.
- 5.) *Kelecsény*, eiusdem ditionis colonia *Sclavica*, Confessionis Augustanae, cuius caussa pastor ei, et liberum permittitur pietatis exercitium. Sed uti vicus exilis, ita neque ager maior est, quam qui paucis sufficiat, idemque planus et apertus, omni benignitate terrae alias silvescentis destituitur.
- 6.) *Bessenyő*. Subest eidem comiti *Szirmaio*, coloniola [p. 89.]³ *Sclavica*, religione et copia colonorum priori haud absimilis, eidemque eodem tractu, penes ramum *Sajonis* maiorem prorsus vicina. Agellus ei fertilis, sed angustus est, et pariter facultate lignandi carrens.
- 7.) *Felső Zsólcza*, paullo infra *Bessenyő* trans *Sajonem*, in via regia *Miskolciensi*, adeoque in traiectu fluvii, vicus ex *Hungaris*, et *Sclavis* mixtus, loco hilari, fertili frugum, et pascuorum foecundo, sed amniculi exundationibus obnoxio. Paret *Andreae Dóry*, cui amoena ibidem, et locuples villicatio est.
- 8.) *Alsó Zsólcza*, quasi *inferior Zsólcza*, quia paullo inferius eidem insidet ripae, et pari fertilitate, bonitateque laetatur, plures tamen alit incolas, Hungaros eosdem *Sclavis* mixtos, possessore *Abrahamo Vay*.
- 9.) *Lad*, in eadem ripa, inferius, haud procul ab⁴ *Hernado*. Huic enim et *Sajoni* territorium intercludit, crebrasque propterea eluviones perpetitur. Ipse vicus alioquin exilis est,

¹ corr. ex IV. ² corr. ex *qua propter* sec. C ³ pp. 87–88. vacuae sunt ⁴ add. sec. Cⁱ *Vide in hac nostra editione in p. 365.*

sed fama clarus. Amplexititur claustrum fratrum *Paulli* primi Eremitae religione celebre, quos liberalitas olim fratrum *Petri*, et *Gregorii Czudari de Olnod*, seu *Onod*¹ induxerat ad annum octogesimum septimum post millesimum, et trecentesimum.

10.) *Görömbely*. Est a tergo oppidi *Miskolcz*, inter viniferos et silvestres colles, ad meridiem, amoena valle, qua singularis rivulus in rivum *Hejő* deproperat, spectatque ad ditionem Abbatiae *Tapolcensis* et paret nunc episcopo *Vaciensi*. Incolunt eum *Sclavi*, et *Rutheni*, vinicultra nobili et generosa. Adiacent ei et silvae, foecundaque pascua, sed ager parcus et exilis.

11.) *Csaba*, supra *Görömbely*, prope *Mind-Szent*, et *Miskolzinum*, pagellus exilis, visitur in via regia, quam rivus *Hejő*, in medio pago restagnans, mirifice vitiatur. [p. 90.] Enimvero, circa stagnum, quod ibidem rivo cohibito intumescit, adstant nonnullae aediculae, incolis *Hungarisi*, *Sclavis*, et *Germanis*, quippe qui non diu confluxerunt. Locus quidem est uvidus, et luculentus, sed utilis hederae, quia palam, et in via regia. Itaque quot domunculae, totidem fere in eo cauponae sunt, quia a diversis viris nobilibus possidentur.

12.) *Mind-Szent*, pagus abbatiae *Tapolcensis*, una tantum interiecta rima distinctus ab oppido *Miskolcensi*, ad orientem. Itaque nisi a gnaris difficuler dignoscitur. Sed idem adparet cum oppido, tametsi reapse diversus sit. Est ei sacerdos Catholicus, est et templum nuper admodum adauctum, uti supra dictum est.ⁱ

13.) *Szirma*. Natale solum familiae celeberrimae *Szirmai*, recedit cum rivo *Hejő* in orientem a *Csaba*, et quia convexo solo, et molli est, moratur rivum, et mirifice humescit. Itaque exilis ei modulus agriculturae, idemque nonnisi anno sicciore suppetit, neque alias permittit foenisecia. Totam enim eius oram nil nisi arundo tegit et eluvies. Ipse etiam viculus immergitur saepe cannis, et arundini. Olim forte fuit maior, sed hodie aegre decem consistit aediculis. Hinc habet praedicatum familia *Szirmay*. Conterminum oppido *Miskolcz*, ita circumvallata lacubus, ut hosti impervia foret, unde ex circumiacentibus locis, incolae illuc se aliquando reciparent, et tōccassione adventat. *Scytha*s credibile est occasionem praebuisse figendae coloniae, opportunitas loci, ut viris castra sequentibus, domesticis et liberis eo tutior manendi esset securitas. Olim maior cum fuisset, temporibusque pacatioribus pluribus gaudebat agris, sed Turca *Agriam* tenente, hominibusque propriis corporibus magis, quam bonis conservandis intentis,² fluvius *Hejő* [p. 93.]³ variis de causis libere fluere impeditus, potiorem agrorum partem arundinaream et perpetuum stagnum effecit, querulantibusque incolis agros intra lacus habitos, quo sicuti et in pagum exundationes nunquam aut rarissime penetrant, certos incolas cogebatur comes *Stephanus Szirmay* ad praedium proximum *Bessenyő* translocare, imperato super eo privilegio a LEOPOLDO imperatore, ut possessio illa *Szirma Bessenyő* adpellaretur, praedicatumque familiae daret *Szirma Bessenyő*.ⁱⁱ⁴

¹ in ms. C in margine haec addita sunt: *conf. Annal. Eremit. tom. I. lib. II. p. 174. [...]?* (cf. EGGERER 1663. p. 174, ubi de coenobio Paulinorum Ladensi agitur.) ² corr. ex *intertentis* sec. C ³ pp. 91–92. vacuae sunt ⁴ verba *hinc habet ... Szirma Bessenyő* aliena manu in ms. C in margine ac in pagina posterius imposita denotata sunt; in ms. vero E, *quod sequimur*, iam textui ipsi sunt inserta

ⁱ *Vide in hac nostra editione in p. 387.*

ⁱⁱ *Diploma Leopoldi, de quo hic agitur, d. 5. Oct. 1694. promulgatum est; vide LIBRI REGII 23.174.*

- 14.) *Békás*, seu *Kis Tokaj* priori vicinus et coloniae solique qualitate fere suppar. Noviter enim et hicce insessus est, colonis vix duodenis,¹ loco pariter palustri et arundinoso. Eam ob rem et nomen ei obtigit a ranarum copia. Alioqui dispergitur in complures areas et portiones, quarum †alii alibi, alii ibidem inhabitant.^{†2}
- 15.) *Ládháza*, paullo maior, exilis tamen et ipse, paullo inferius in eadem *Hejónis* ripa, fluvii enim palustris incommodo amittit agri partem optimam, merisque et hic uliginibus fovetur. Nam et parva spatia seminibus conserit, et arundine iumenta, focumque nutrit. Incolitur autem ab *Hungaris*, Sclavis permistis, subestque oppido *Miskolciensi*.
- 16.) *Hejő Keresztur*. Distinguitur eo nomine a *Kereszturo*, quod *Sajoni* adiacet, estque hoc in ripa *Hejónis*, uno milliari infra *Csaba*. Terrenum et huic exiguum est, agri pari, foenisevia uvida, silvae nullae, incolae pauci, Hungari permixti *Sclavis*, ditionis PP. Paulinorum *Ladensium*.
- 17.) *Szalonta*. In eadem ripa inferius ferme ad iactum tormenti, pagus *Hungaris* insessus, possessore *Andrea Dóry*, et nonnullis aliis. In aperto et hic est, extra silvas, ideoque aliorum cogitur recurrere lignandi causa. Sed est ei tamen ager, est et campus [p. 94.] pascuis idoneus, quamvis neque hic spatirosus.
- 18.) *Papi* priori vicinus in eadem ripa, dissitus tamen horae unius itinere inferius, multo etiam *Szalonta* exilior, quamvis *Hungaricus*. Agri ei et pascua sufficiunt, sed desunt silvae. Ipsi etiam possessores complures sunt et diversi.
- 19.) *Bába*, in altera parte *Hejónis*, paullo inferius a priori. Colonia magnitudinis mediocris, *Hungarica* eadem, et *Helveticae Confessionis*. Praeter agros, et pascua, prataque est ei silva etiam parva, sed glandifera, vineae nullae. Pago autem temperat familia *Bikk*, et *Bai*.
- 20.) *Nemes Bikk*. Infra priorem, ad iactum sclopi manuarii, vicus populosus *Hungaricus*, Confessionis itidem *Helveticae*. †Cuius et possessoribus, *Andreae* nempe *Szent-Peteri*, et nonnullis aliis dominatur.^{†3} Silvis caret, sed laetatur agris, pratis, et pascuis pro modulo.
- 21.) *Eszlar* sesqui horae spatio⁴ a priori in meridiem, supra *Hejonis* confluentem in ripa *Tibisci*, vicus exilis, incolis *Hungaris* religionis eiusdem, cuius priores. Sunt tamen admixti *Sclavi*. Agris abundat et pratis trans *Tibiscum*, sed vitiatur crebris diluviis. Silvarum vicem praestat luci, et dumeta salicum, hac in parte paene⁵ silvescentium. Possessores vici sunt *Platii* et *Szepesii*.
- 22.) *Kürt* praediolum est sacerdotum *Agriensium* in ripa *Hejónis* sinistra.
- 23.) *Tarján*, infra *Hejónis* confluentem, vicus populosus *Hungaricus*, insidet sinu *Tibisci*, loco agricolationi idoneo. Nam etsi pars haud exigua uligo est, et rami aquarum ex *Tibisco* emanantium arundinum silva obsiti, tamen adsunt spatia agris apta, prataque foeni feracia, et uberrima pascua. Lignorum defectum supplet arundo, quae et focus ministeria, et praestat tectis. Diversi tamen et heic [p. 97.]⁶ sunt, qui pagum in partes trahunt.
- 24.) *Keszí* vicinus priori, in eadem *Tibisci* ripa, sinu tamen alio. Is meris lacunis dirimitur a *Tarjano*, gaudet tamen pari agrorum, pratorumque copia, et fertilitate, salicibusque iuvatur in defectu lignationis. Possessorum eiusdem par et heic diversitas est.
- 25.) *Aroktó*, descendit eadem ripa, a priori milliari modico, tenetque sinum *Tibisci* ita recurvum, ut descendantibus trans flumen adpareat, neque adiri possit, nisi facto reditu

¹ corr. ex *duodinis* a nobis ² sic et in C ³ sic et in C ⁴ corr. ex *spacio* sec. C ⁵ corr. ex *poene* sec. C ⁶ pp. 95–96. vacuae sunt

cum *Tibisco*. Ager est pinguis, et ferax seminum omnis generis, neque prata deficiunt, sed maximam eorum partem premit aqua et arundo, lignorum et ipsa inopiam compensatura. Ipse vicus subest V. Capitulo *Agriensi*, habitaturque ab *Hungaris Helveticae Confessionis*. Dicitur autem *Aroktő* ab aggere et fossa, quam Hungari *Tserszárka* vocant. In finibus enim aggeris et fossae huius positum est *Aroktő*.

26.) *Nagy Csécs*, pagus nomini suo difformis, quia exilis, infra oppidum *Onod* in ripa *Sajonis*, quadrante fere milliaris infra *Onod*. Olim forte maior erat, eaque re a minori *Csécs*, vulgo *Kis Csécs*, qui trans *Sajonem* est, in *Comitatu Zempleniensi*, distinguebatur. Sed multum defecit belli temporibus, hodieque a paucissimis tenetur. Erat olim *Nicolai Garai* palatini haereditum, a quibus post transiit in *Andream Dóry*, paretque eidem et *Faio*, agricolatione¹ tamen exili. Agri quidem arabiles suppetunt, sed desunt prata et silvae, earum inopiam luci quodammodo supplent et salices. Incolae loci sunt *Hungari*, *Sclavis* mixti.

27.) *Szeged*. Dimidio milliaris² inferius, in eadem *Hejónis* ripa, vicus populosus, incolis mixtis. Nam intersunt *Hungaris Sclavi*, atque *Russi*. Praeterea terrenum pingue, et omnium seminum ferax. Praeter [p. 98.] agros fertiles, sunt prata et silvae. In summa, vicus hac ora optimus, ditionis *Michaelis Borsy* vicecomitis.

28.) *Őres*, paullo inferius ad iactum sclopi manuarii, in eadem *Hejónis* ripa. Pagus iterum exilis, incolis paucis, agro modico, parcis foeniseciis, silvis nullis. Possidetur a *Iohanne Szöllősi*.³

29.) *Szederkény*, colonia mediocris *Hungarica*, in confluente *Sajonis* et *Tibisci*. Dissidet ab *Őres* propius, quam dimidio milliari. Ager ei pinguis est, sed diluviis obnoxius. Eodem vitio et prata saepe proluuntur: sed adest arundo copiosa, palusque ampla, et frequentis punctionis. Parebat olim *Rakoczio*, nunc *Paullo Otlik*.

30.) *Palkonya*, distat a priori milliari dimidio in meridiem, eadem *Tibisci* ripa, vicinus *Eszlaro* ad milliaris quadrantem *Hungarici*, vicus mediocris coloniae, sed agrorum pratorumque dives, multis tamen obnoxius diluviis. Inservit V. Capitulo *Agriensi*.

31.) *Igricze* visitur citra rivum *Hejő*, uno quadrante milliaris a priori, in late patenti campo, lacunis tamen et paludibus uido. Eam ob rem neque agri ferunt semina, pascuaque vitiantur. Silva ei aderat, sed eius maximam partem exinanivit, ob crebram lignandi necessitatem. Constat enim ex compluribus curiolis nobilibus, quibus et subest.

32.) *Csath* una tantum interiacente palude dirimitur a priori. Est autem inter *Aroktő* et *Igricze* aequali interstitio, in planicie remota, a *Tibisco* uno fere milliari. Refertur inter oppida, estque frequenti colonia *Hungarica*, Helveticae Confessionis omnibus, terrae melioris beneficiis praedita. Nam et agri pingues sunt et fertiles, nec prata deficiunt: vitis quo[p. 101.]que⁴ sua est aestimatio, neque plane desideratur lignandi modus et facultas.

33.) Pertinent huc⁵ praedia, ad *Hejónem* infra *Csaba*, *Nyék*, et *Mályi*, quae in via regia per montis radices pergunt; intra *Hejő* et *Sajónem* praedia *Rákos*, *Talbos*, *Petri*, et ad *Tibiscum* praedium *Százd* intra *Aroktő*, et *Keszi*.

¹ corr. ex *agricolationi* sec. **C** ² corr. ex *millario* sec. **C** ³ corr. ex *Szöllősiō* sec. **C**, ubi vero *Szöllösio* ⁴ corr. ex *quoquoque* a nobis ⁵ pp. 99–100. vacuae sunt ⁶ corr. ex *haec* sec. **C**

MEMBRUM II.

SECTIO I.

DE

*Situ atque Natura
Onodiensis Processus*

Nominatur ab *Onodia*, arcula et oppido, quae *Processui Miskolciensi* fere inclusa, sed tamen huic addita sunt, ut nominis sui fama tractum hunc nobiliorem efficerent. Complectitur autem hic processus ea omnia, quae montium radicibus, et aperta inter has atque *Tibiscum* planicie, milliarium duorum latitudine continentur, et a *Hejőne* ad *Agriam* usque fluvium, milliarium circiter quatuor longitudine procurrunt. Pulchra est ora, solo pullo, pingui, et resoluto, foecundis pratis, pascuis profusis, sed passim palustribus et lacunosis. Sicciora quidem sunt in montium radicibus, sed asperiori solo, et maioris operae. Ter enim subverti debet, dum sementem accipiat. Nusquam tamen poscit laetamen; et tamen in primis tritico verno laetatur: reformidat contra legumina, vel saltim fert viliter.¹ Par ingenium est etiam terrae planae; nam neque haec stercore, sed ternis versionibus debet subigi, tametsi sit resolutior pinguiorque. Atque hoc imprimis tractu armenta etiam vaga nutriuntur. Heic boves cornigeros, heic [p. 102.] et equos spadices, caesiosque, et pernices videas. Hac et secat totam processus longitudinem vetus ille et famosissimus agger, quem *Cserszárka* vulgus adpellat. Scilicet fabula veteri fama² increbuit, *Csersz* quandam regem seu ducem *Pannionorum* matrimonio se dare cupientem a virgine, quam ambiebat, non prius, ut nuberet, impetrare potuisse, quam ut depresso canali *Tibiscum* cum *Danubio* coniungeret; ideoque eius amore deperditum illico operi manus admovisse, coactisque agrestibus, fossam a *Tibisco* alte per hanc regionem pressam in *Hevesiensem* agrum eduxisse, sed quum iam et illum paene³ superasset, oppressum vi agrestium, quos adigebat, et imperfectum, neque sua, neque suae sponsae conata perfecisse, sed ibidem inhumatum finem canali et vitae imposuisse. Quidquid huius rei sit, fossa quidem, quem *Cserszárka* nominant, visitur adhuc, et, uti a *Tibisco* coepit penes *Aroktó*, ita pergit continue primo inter *Csáth* et praedium *Fejéregyháza* in occidentem, deinde eodem tractu inclinat in praedium vulgo *Geley*, tum ad viam regiam, quae *Budam* dicit, pertingit, atque cum eadem una proficiscitur usque ad oppidum *Keresztesum*, ultra reflectit in meridiem, eademque serie ducitur versus *Szent István*: post iterum incurvatur versus *Szemere* in occidentem, et ubi traiecit rivum *Agriam*, pergit in eandem plagam continue per *Comitatum Hevesiensem*, ibidemque abrumpitur, nondum perductus ad pagum, quem *Csany* vocant, uti et sepulchrum⁴ ducis, quem *Csers* diximus, erecto quodam tumulo, in fine fossae monstratur. Sed an haec fossa, *Tibisci* cum *Danubio* coniungendi gratia depressa sit, dubitamus. Primum enim fossae cursus vergit ad montes versus *Hatvan*, qua ducere velle flumen nihil esset stultius; deinde agger non utrinque, ut aquae ductus requiret, sed in [p. 105.]⁵ uno tantum latere egestus fossae supereminet;

¹ corr. ex *utiliter* sec. C ² corr. ex *famae* sec. C ³ corr. ex *poene* sec. C ⁴ corr. ex *sepulcrum* sec. C ⁵ pp. 103–104. vacuae sunt

tum nec latitudo eius tam ampla fuit, ut credi possit, eadem tam vastum flumen perduci ad *Danubium* potuisse. Itaque credere malim, sepius tantum militaris¹ seu aggeris esse rudera, quo veteribus placuit hanc, quam tenebant, planitiem genti cuiusdam montes incolenti et excursiones facienti paecludere. Et quoniam *Cursi* cuiusdam celebris olim *Scythurum* ducis *EVAGRIUS* meminit,^{a.)i} facile est ad coniectandum, nomen ducis errore linguae in *Csers* mutatum, usque huc famam in vulgo obtinere. Ipsa autem rudera hiant, ubi incipiunt apud *Tibiscum*, caverna alta et ampla, deinde tamen sensim quasi adobrata, in modicam rimam exeunt, et nunc plane solo aequantur, nunc rursum hiant, aggere eorum pariter mox eminente, mox disiecto.² Haec de *Cursi* aggere. Nunc ad processum: hic, uti solo amoeno est, et fertili, ita crebris etiam coloniis insidetur.

SECTIO II.

De *Arcibus huius Processus*

S Y N O P S I S.³

I. Onodia. <i>Arcis</i> Onod <i>situs: origo:</i> Sasvares, Agrienses <i>ad certamen evocat: heri: motus civiles</i> heros variant: <i>facies</i> <i>hodie arcis.</i>	II. Cerepia. <i>Arx</i> Cserepia, <i>posito quo?</i> Quae ratio conditae arcis: <i>hodierni heri.</i>
---	---

I. Onodia

Arcis Onod *situs:*

origo:

Onod Hungarum, historici vocant *Onodiam*.^{b.)ii} Erat olim arx quadrangula, structurae solidae, sed non ampliae in sinu *Sajonis*, loco paullulum demisso, et aquis in fossas circumducendis idoneo. Auctor libri, qui *Topographia Hungariae* inscribitur, adfirmat^{c.)iii} hanc arcem cum Putnok *tumultuario opere a Christianis erectam*,⁴ *ut*⁵ *adversus Turcas Agriam* *in*[p. 106.]*sidentes*⁶ *civitates montanas tuerentur*. At quamvis *Putnoki* arcis aequa obscura sunt primordia, tamen valde dubitamus, *Onodiam* temporibus primum *Turcicis* exstructam esse, quum multo prius condita sit *Onodia*, quam a *Turcis Agria* occu-

a.) Libr. XIV. *Hist. Eccles.*

b.) Conf. ISTVANFFYUS.

c.) P. 144.

¹ corr. ex *militaribus* sec. **C** ² corr. ex *disiectos* sec. **C** ³ synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae in ms. **C** reperiuntur ⁴ *erectam* BONBARDI 1718. p. 144. *olim ad Sayam fluv. erectis* ⁵ corr. ex et sec. **CF** et BONBARDI 1718. l. c. ⁶ corr. ex *ininsidentes* a nobis

ⁱ *Locum in nota a.) memoratum vide in EVAGRIUS SCHOLASTICUS* 1673. pp. 433–434. *Admonendus vero est lector, erronee locum operis Evagrii a Matolaio in ms. C adnotatum (quod et copista ms. E assumpsit); non enim in libro XIV. de isto duce Scythurum nomine „Curs“ mentio fit (cum nonnisi libros sex opus istud continet), immo in capite XIV. libri V.*

ⁱⁱ *Locum Istvánffianum, qui hic refertur, vide ISTVÁNFFY* 1724. p. 35.

ⁱⁱⁱ *Locum operis Bonbardi in nota c.) citatum vide in BONBARDI* 1718. p. 144.

paretur. Anno enim iam septimo post millesimum et quingentesimum traditam *Ioanni Tarciano Onodiam*, scribit ipse ISTVANFFYUS.^{d.)ⁱ}

Quum Raduloni (*Transalpinae Valachiae principi*) *oppidum* (*Aldiodum in Transilvania*) *propinquius commodiusque esset, rex (ULADISLAUS) Joannem Tarcianum partim praesenti pecunia pro eo numerata, partim tradi-
ta ei arce Onodia contentum reddidit.* Sed ad ea tempora, ne fama quidem Turcorum *Agriae* audita fuit. Postquam vero has in partes etiam non incursions tantum, sed sae-
vitiam barbara gens promoverat, negari omnino nequit, quin ad reprimendam eorum vim, conservandasque has partes *Onodia* etiam non plane nil contulerit, fueritque praeter alia praesidio. Obsttit enim furor barbarico, quoties huc irruit praedabundus, interdum et profligavit. Id, quum saepe factum sit, tum in primis anno post millesimum et quin-
gentesimum octogesimo secundo. Ea enim tempestate contra *Sasvarem, Solnoci* prae-
fectum vicos arcis proximos adgredientem, tanto auxilio fuit, ut compluribus amissis aegre solus elaberetur. Venerat autem *Sasvares*, exigendi tributi causa, quod vici *Diós-Győrio* et *Onodiae* interiacentes, antea *Turcarum* vectigales, solvere intermisserant. Itaque, cum neque dum extorquere quidpiam posset, depraedatis iisdem et incensis, *Onodienses* et *Agrienses* ad certamen invitavit. Id ubi *Ruberus*¹ intellexit, ipse ex morbo decumbens, litteris da-
tis *Michaelem Serinium*, suum *Cassoviae* legatum, *Albertumque Reibicum*, cata[p. 109.]-
phractorum²³ *Teutonum* praefectum, aliosque, ut insequerentur hostem, hortatus est. Paruit *Rubero Serinius*, delectisque velitibus *Hungaricis*, quanta potuit velocitate hosti imminuit. Itaque is vix recesserat onustus praeda, iam hic adfuit tot iniuriarum vindex. Sed quum numero et viribus inferior adgredi eundem cunctaretur, *Onodiani*⁴ cum *Diós-Győriis*, et *Stephani Bathori* turma, eidem se adiungentes, eo audacius hostem insequuntur. Occurrerunt et *Agrienses*, quibus visis barbari, quum a fronte, et⁵ tergo inclusos se conspi-
cerent, in media via consistunt, atque primos impetus Christianorum retundunt quidem, sed mox discussi in fugam effunduntur. Insistunt nostri, et usque ad flumen *Tibisci* tergis fugientium inhaerentes, quos attingere possunt, trucidant. Mille quinquaginta numerat ISTVANFFYUS,^{e.)} qui partim caesi, partim capti ex *Turcis* remanserant, ipso *Sasvare* aegre in agazonis lacerna, ne dignosceretur, in tutum evadente. Eodem anno sive renovatam, sive auctam *Onodiam*, numerus MDLXII. fenestrae praetorii interne insculptus, cum no-
mine *Gabrielis Pereny* luculenter innuit. *Pereniis* enim pars maxima regionis huius pare-
bat. Atque tum omnino *Onodia* inter arces reliquas non postrema fama clarebat. Mansit etiam Christianis, cum *Agria*, et arculae reliquae *Agriae* vicinae *Turcis* succumberent, to-
taque illa aetate, qua barbari *Hungariam* presserant, in manibus Christianorum perdu-
rans, partes has adversus *Turcas*, et eorum crudeles grassationes tuebatur. Motibus autem civilibus paruit illi, qui praevaluit. Et quoniam primum ac aliquis turbas excitavit, illico omnes orae huius incolae in partes illius concesserant, idcirco et *Onodia* [p. 110.] nunc serviebat *Bocskai*, nunc *Bethlenio*, nunc *Rákocziis*. Horum etiam aliquem, eadem in pri-
mis bene meritum laudat poeta, quum scribat in fronte ianuae praetorii exterioris:

Sasvares,
Agrienses
ad certamen
evocat:

heri:

motus civiles
heros variant:

^{d.)} Libr. IV. f. 35.

^{e.)} Libr. XXV. f. 341. Confer libr. XXVI. f. 356. ad annum 1588.

¹ corr. e *Ruberi* sec. C ² corr. ex *catacataphractorum* a nobis ³ pp. 107–108. vacuae sunt ⁴ corr. ex *Onodiam* sec. C ⁵ corr. ex *a sec. C*

ⁱ *Locum historiarum Istvánffii in nota d.) allatum vide in Istvánffy 1724. p. 35.*

TE DOMUS HAEC PRINCEPS SOSPITE TUTA MANET.

*facies hodie
arcis.*

Caeteroquin iam ante motus ultimos in ruinas abiit: nihilque iam retinet nisi famam, et muros structurae exterioris. Nam quemadmodum forma quadrata erecta fuit, ita prostant omnia quatuor moeniorum latera, interne iam dirutis cunctis, quae haud vulgari aedificio instructa habebant. Conclavia, si ex ruinis murorum coniicias, saltem cellae vinariae, et reliqua infernorum opera, quae adhuc hiant, †luculentest¹ satis arguunt, aedificium fuisse principe dignum. Sed neque ea, quae circumstant, sua carent gloria. Eminentem enim arcem humiles, sed amoeni campi, undique late circumfusi veluti venerantur, et adspectui eiusdem remotas oras, cum hilaritate quadam subiiciunt. A septentrione venit *Sajo*, idemque arcem allambens non magis munit, quam ornat; reliqua partim oppido, partim fertilibus agris hilarantur. Eius rei gratia, et quod tutum se fore existimabat *Rakoczius*, indictis anno MDCCVII. comitiis, confoederatos *Hungaros* huc convocavit, positisque infra arcem, ultra *Sajonem* fluvium, penes pagum *Köröm* castris,² rerum iam nutantium subminiculis consilia pettiit. Illi vero, uti erant diversis homines ingeniis, ita alii aliis instituti, malos successus imputabant, et nisi severa in proditores animadversione agatur, nunquam felicem eventum sortituros se clamabant. Incidit inter alios suspicio in *N.ⁱ Okolicsanum*, et *Rakovskium*, conventus³ *Thurocziensis* ablegatos, qui tametsi [p. 113.]⁴ operose se exculpabant, nihil tamen profecerunt, quin tota eisdem turba obstreperet. In primis *Bercsinus* proditoria⁵ eisdem litterarum commercia, ingenti cum vociferatione exprobrabat, et quum illi modestissime negarent, hic identidem indignabundus se in ipsos invehebat. Ad extremum eo processit, ut gladium in miseros stringeret, factoque in unum ictu utrumque suo exemplo conficiendum ostenderet. Sequebantur reliqui. Nam

*Cuncti simul ore fremebant
Pannonii,ⁱⁱ reddique viris, promissa iubebant.ⁱⁱⁱ
Involat ergo viris quivis, qui pectore bruto
Fert sonitus, erratque aures, et tempora circum
Crebra manus, duro crepitant sub vulnere malae.^{iv}*

Unus eorum foede diffissus,⁶ et dilaniatus, nullo membro corporis non conquassato, alter tamen integrior, sub manibus tot lanionum exspiravit. Utriusque tamen cadaver more bestiarum ex⁷ tentorio eiectum spectaculo habebatur, dum partim a canibus⁸ discerperetur, partim nescio a quibus furtim inhumaretur. Atque iste fuit finis, non duumvirum tantummodo, sed totius confoederati concursus. Nam amplius non coiverunt. Nec *Onodiae Rakoczi* accessit †magis dominaturus†.

¹ malim *luculenter* ² hic vocula et a nobis del. sec. **C** ³ sic in **D** et etiam in **C**; malimus vero *comitatus* ⁴ pp. 111–112. vacuae sunt ⁵ corr. ex *proditora* sec. **CH** ⁶ corr. ex *diffisus* sec. **C** ⁷ corr. ex et a nobis ⁸ corr. ex a *cunibus* sec. **CH**

ⁱ Certe, *Christophorus Okolicsányi ille fuit.*

ⁱⁱ *cuncti ... Pannonii* – cf. *Verg. Aen. I.* 559–560.

ⁱⁱⁱ *reddique ... iubebant* – *haec etiam ab Aeneide assumpta, quae vero haud a Vergilio orta, sed posterius ab aliquo lineae I. 560. imperfectae addita („...reddique viro promissa iubebant”).*

^{iv} *fert sonitus... vulnere malae* – cf. *Verg. Aen. V.* 434–435.

II. *Cerepia*

Arcula est in clivo montis, quem *Földesum* diximus. *Hungari* nominant *Cserep*, quasi *arcem testaceam*. Quemadmodum autem plures arculae diversis montium *Matrae* colliculis impositae olim sunt, ad evitandas gentium incursiones, ita *Cerepia* quoque non aliam ob rem condita est, quam ut esset domini et subiectorum [p. 114.] in casu motus bellici suffugium. Alioqui adspectum praebet hilarem, eratque non plane nulli contra Turcas praesidio. Sed postquam eis *Agria* succubuit, haec ut vicina (distat enim duobus milliaribus in orientem) tolerare ipsorum vim non potuit, quin una cum *Siroko* et *Sárvaskone* a praefecto derelicta, portas hosti aperiret. Sic enim ISTVANFFYUS: *Capta*, inquit,^{f.)} *Agria*, *vicinas etiam arces diffugientibus praesidiariis Turcae nullo negotio occuparunt: quum Michael Bessianianus¹ Cerepiam, Ioannes² Gallus Sarvaskonem,³ ac Benedictus Kataius,⁴ et Ioannes⁵ Helmetius Sirocum, metu perterriti, vacuas deseruissent.* Ex eo autem tempore, neque Turcis habitabatur, neque defendebatur a nostris, sed parebat, qui primus venit, obversabatur, qui primum expulsus est. Hodie subest, una cum pago eius nominis, haeredibus comitis *Luiller*, praefecti olim *Agriensis*.

*Arx Cserepia:
posito quo?*

*quae ratio
conditae arcis:*

hodierni heri.

SECTIO III.

DE

Oppidis huius processus

S Y N O P S I S.⁶

I. Keresztesum. *Oppidi situs et incolae: fata eius et gestus⁷ cum Turcis: ingens strages, nostrorumque interitus.*

II. Kövesdia. *Religio.*

*Oppidi situs et
incolae:*

I. Keresztesum

Exteri vocant *Krestesum*, sed *Keresztes* Hungaris significat *Cruciatum*. Nominatur alias *Mező Keresztes*, pertinetque ad ditionem *Diós Győriensem*. Oppidum est populosum, incolis *Hungaris*, Confessionis Helveticae, ditionis autem regiae, in regia etiam via, qua *Pestinum* ex his partibus, et *Budam* itur. Distat autem *Miskolczino* milliaribus plus minus quatuor in meridiem, loco plano, et campestri, agris laetis, sed haud exigua parte uliginosis, et palustribus. *Cincia* enim [p. 117.]⁸ rivulus, non oppidum modo, sed totum eius terrenum humectat, dum vehitur. Exarescit enim non raro ob multum aestum. Sed

^{f.)} Libr. XXX. f. 429. an. 1596.

¹ ISTVÁNFFY 1724. p. 428. *Bessianianus* ² ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Joannes* ³ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Sarvasconem* ⁴ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Cotaius* ⁵ ISTVÁNFFY 1724. l. c. *Joannes* ⁶ Synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae in ms. C inveniuntur ⁷ sic! ⁸ pp. 115–116. vacuae sunt

ⁱ *Locum operis Istvánffii in nota f.) citatum vide in Istvánffy 1724. p. 428.*

*fata eius et
gestus² cum
Turcis:*

quando manat, nullis ripis coercitus, ut recte scribit historicus:^{g)}¹ⁱ repit potius, quam fluit. Difficilis transitu, quamquam vadosus, ob profundam coeni voraginem. Quamvis ergo *Kereszteso* non parum adportat detrimenti, tamen anno post millesimum et quingentesimum nonagesimo sexto, mense Octobri, quo *Agria* erepta est, Christianis tantum profuit, ut eius adminiculo *Turcam* prostrare, et illatum *Agriæ* damnum insigni victoria ex barbaro reportata vindicare quodammodo potuerint. Nam ubi *Agriam* occupavit *Mehemetes*, in id intendebat sedulo, ut Christianorum arma, qua fieri posset, celeritate dissiparet. Itaque ante omnia misso eunicho *Giaffere*, cum XXX. millibus barbarorum castra nostra, quae ad d. XXI. Octobris prope *Miskolzinum* locata erant, ex inopinato iubet adgredi, et prostertere. Id ubi praescivit MAXIMILIANUS, non modo *Schwarczenburgium*, ut castra plaustris,³ vigiliisque probe communiret, commonet,⁴ sed etiam *Roszwurmum* excubiarum, et *Peczium* contuberniorum praefectos illico die altero, qui erat XXII. Octobris, cum DC. equitibus, ut de loco castris idoneo prospicerent, eademque illic praestolarentur, praemittit. Interea adpropinquat *Giafferes*, quem ubi praemissi nostri conspexerunt, remissis nonnullis equitibus, qui plures suorum adducerent, ipsi interim barbarum in transitu obsistentes remorabantur. Sed non diu luctandum erat, dum adessent copiae. Hungari enim *Palffyo*, *Schwarczenburgio* Germani, et *Transilvani* *Kiralyio* ducibus, opinione celerius advolarunt. *Turcae* nostros decepturi, fugam simulant, et in Ianiceros suos, quos post se occultaverant, all[^{p.} 118.]licere⁵ cupiunt, sed nostri hoc animadvertisentes, loco non cedunt, quin potius ad omnia *Turcarum* tormenta, quae illi post in hos iacobant, intrepidi vim vi repellunt, et tormentis *Turcicis*, Christiana sex obiiciunt, continuaque explosione *Turcas* transitu rivi prohibent, et repellunt. Interea accurrunt plures *Germani*, et *Hungari*, cum nonnullis *Vallonum* turmis, quibus recreati nostri, eo alacrius agunt, iactisque in hostem tormentis, alias prosternunt paene, alias removent, compluribusque locum eripiunt, ac superata lacuna, totam eius aciem disiiciunt, et fugae mandant. Qui eos inseguunt sunt, duo fere millaria caedendo, ac prosternendo processerunt, sequuturi ulterius, nisi intempesta nocte retracti, victoriae, quam sperabant, abrumpere debuissent summam perfectionem. Sed neque sic frustrati sunt gloria. Ceciderunt enim ex hoste circiter mille et quadringenti, iidemque parte plus minus quarta equites praetoriani, quum ex nostris non plus, quam quindenni caesi, et totidem saucii numerarentur. In his autem praecipuus *Ditmarus Kinsbergius*, equitum sclopetariorum magister, perniciosum vulnus accepit. Caeterum praeter alia, quae ex *Turcis* nostrorum praedae cesserunt, erant machinae tormentorum quadraginta et tres. His accesserunt mox plures, quum die sequenti *Galgam*, *Mehemeti*, cum sex millibus *Turcarum*, et *Tartarorum*⁶ praecurrentem, nostri magna eorum caede repellent, et tormentorum machinas sex adimerent. Ipse etiam *Mehemetes*, qui plus quam cum CL. millibus, utriusque ordinis militum sequebatur, instructaque acie, et densatis hastatorum agminibus, ipsaque ea machinarum, camelorum, mulorum, et aliorum

g.) ISTVANFFIUS, l. c.

¹ huius notae solum signum a copista manuscripti E transsumptum, nota ipsa omissa; quae sec. C a nobis suppleta ² sic! ³ corr. ex *palustris* sec. C ⁴ corr. ex *commovet* sec. C ⁵ corr. ex *alalicere* a nobis ⁶ corr. e *Turcarum* sec. C

ⁱ Locum operis Istvánffiani in nota g.) memoratum vide in ISTVÁNFFY 1724. p. 428.

impedimentorum infinita multitudine, invicti exercitus robur et speciem nostris praebebat, quum ad [p. 121.]¹ hunc traiectum lacunosum pervenisset, ibidem vi Christianorum repulsus, amissis quatuor machinis tormentariis, ac tribus plus minus millibus suorum caesis, turpiter profugere, sociosque deserere debuit. Et quamvis altera vice, die altero *D. Demetrio* sacro, recollecta acie, militibusque instructis periclitari fortunam, et acceptum damnum resarcire voluit, iamque praeterita nocte ingentem Turcarum multitudinem transposuit, expansaque acie in modum crescentis lunae metum nostris incutere studuit: tamen nihil profecit, quin repressus iterum, ab agmine primo nostrorum plurimos in transitu amitteret, caeterisque exemplo priorum consternatis, et ideo partim caesis, partim vulneratis, ipse rursus in turpi fuga quaerere salutem cogeretur. Indepti hac victoria nostri sunt, praeter alia, tormentarias machinas XLIII: ipse autem *MAXIMILIANUS* victoriae inauditam gloriam, quam tamen non pauci morte redemerunt. Occiderunt enim² ex nostris sex millia equitum, et totidem peditum, inter quos *Ernestus* et *Augustus*, Holsatiae duces, *Venceslaus Poppelius*, et *Ioannes Pretipsky* Bohemi, *Suevi* item, et *Vindelici*, *Eitelechius Reisachus* et *Pletenburgus*,³ *Conradus* ab *Ulm*, *Marquardus* a *Freyberg*, Hungari porro *Vidffy*, et *Bori*, *Sebastianus Forgács*, *Stephanus Zelemery*, *Petrus Pálffy*, *Iohannes Teleghi*, *Nicolaus Halhalmi*,⁴ *Stephanus Eszterházy*, ac *Nicolaus Strittei*. Periit et ex Germanis *Gabelmannus*, qui res⁵ in *Hungaria* adversus *Hungaros* gestas litterarum monumentis consignavit, ut reliquos taceam. Ex hostium autem numero tribus istis proeliis XX. millia promptissimorum occubuisse, fama est. Haec de clade barbarorum. Ut autem ad oppidum redeamus: [p. 122.] hoc nundinis etiam gaudet, easque ad *Michaelis*, *Natalium* item *Salvatoris*, et SS. *Triadis* dies celebrat, paucissimo tamen concursu, et qui vix virginis polturas saepe importat. Praeterea, quod in via regia est, infinitis transitibus infestatur adeo, ut nonnunquam in desolationem pervenerit. Nunc, etsi frequentibus *Hungaris* incolitur, pressis tamen iisdem, et egenis parte maxima, quamvis iidem sint liberi, et sanguine nobiles, obstricti tamen ad taxam regiam impositionalem. Silvae et pascuae iis paucula sunt, ideoque ex *Püspeki*, deserto episcopi *Agriensis* redimunt pro censu annuo.

*ingens strages,
nostrorumque
interitus.*

II. Kövesdia

Hungaris vocatur *Kövesd*, et quoniam plures loci eius nominis habentur in *Hungaria*, hoc a situ *Mező Kövesd* appellaverunt. Situm enim est iisdem campis patentibus, quibus *Keresztesum*, milliari plus quam dimidio <in occidentem>,⁶ circa rivum, qui a *Bogács* defluit. Itaque huic etiam agri sunt pingues, fertiles, et segetibus omnis generis idonei. Neque pascua deficiunt, quin tota *Diós-Győriensi* ditione nusquam boves melius nutriti queant, et pasci. Itaque hoc uno loco, et armenta, equitiaeque, et reliqua villicatio dominii praecipua cura tenentur. Heic et horrea, et villae, heic et stabula habentur. Sed quod dominio est, oppidanis nequit imputari. Parvum enim modulum agriculturae admittit oeconomia dominii. Alioqui oppidani sunt *Hungari*, religionis Catholicae, cuius caussa et sacerdos eis est, et templum formosissimum. [p. 125.]⁷

Religio.

¹ pp. 119–120. vacuae sunt ² add. sec. **CH** ³ corr. ex *Pletenburgus* sec. **C** et *Istvánffy* 1724. p. 432. ⁴ ita et in **C**; recte *Halhalmi*; cf. *Istvánffy* 1724. p. 432. ⁵ corr. ex *in res a nobis* sec. **C** ⁶ *in occidentem* add. a nobis ⁷ pp. 123–124. vacuae sunt

SECTIO IV.

DE

Pagis, et vicis huius processus

- 1.) *Emőd.* Distat milliaribus duobus Germanis *Miskolczio* in meridiem, prope *Szalontam*, vicus copiosus *Hungaricus Helveticae Confessionis*, possessoribus *Czikingio*, *Paullo Otlik* et *Gabriele Fay*. Agri ei suppetunt, neque desunt pascua pro colonorum aliqua modica portione, sed silvis caret.
- 2.) *Aranyas.* Est intra praedium *Malyi* et *Harsány*, loco depresso, acclivibus ex omni parte collibus, et luxuriante silva, quae et pascua impedit, et segetes, parva enim occasio est terram semine conserendi. Ideo pro decimis hinc et illinc domesticas sublevant miserias. *Hungari* sunt *Slavis* permisti, Seminarii *Agriensis*.
- 3.) *Harsány*, eiusdem Seminarii *Telekessiensis* pagus, recedit ab *Aranyas* in occidentem, insidetque amoena valli, inter silvas collinae positionis. Incolae ei copiosi sunt, Helveticae Confessionis, sed sacerdotio subiecti catholico. Agris et pascuis non laetantur, sed gaudent tamen vineis ex ea parte, qua in septentrionem respiciunt, ideoque vitis austro semper subiecta coquitur bene, sed mediocrem fructum effundit, quia solo temperatur.
- 4.) *Kis Győr*, est inter montes, a tergo oppidi *Miskolciensis* uno millari in occidentem, occupatque declive latus, incolis *Hungaris*, terreno tamen silvestri, et sterili, aërisque et volucrum iniuriis exposito. Vino equidem abundat, sed mediocri, respicitque ab oriente *Aranyas*, a meridie *Harsány* et *Geszt*, ab occasu *Zsércz*, [p. 126.] et a septentrione *Diós Győr*, ad cuius et pertinet ditionem.
- 5.) *Geszt*. Prope *Harsány* in occidentem, occupat amoenam vallem, sub monticulo dominibus supereminenti, sed exili terrenulo, agris parcis, paribus et pascuis, neque adeo multis incolis *Hungaris*, *Sclavis* permistis, ditionis *Michaelis Borsy*, et *Iohannis Szepessy*.
- 6.) *Vata*, infra *Harsány*, ad iactum tormenti, in eadem valle, quapropter¹ et rivulo, qui ex *Harsány* et *Geszt* demanat, adluitur. Incolis multis non superbit, sed mera est *Miskolciensium* villicatio, agris, et pascuis bonis, sed nullis silvis, nullis etiam vineis. Paret inter alios *Andreae Dóry*, *Szepessiis*, *Nagy*, *Bik*, reliquis.
- 7.) *Sály* ultra *Geszt*, trans collinam quandam silvulam, in fertili vallicula, multis arboribus pomiferis, multisque silvis umbrosa. Eadem res et agriculturam cogit in angustias. Ob silvarum luxuriem nequeunt fieri agri, et si qui sunt, nisi magna industria et expensis excolantur, sterilescunt. Itaque defectu soli arabilis, incolae etiam pauci considerunt, *Hungari* tamen *Sclavis* permisti, ditionis *Iohannis Szepessy*.
- 8.) *Darócz*. Vicinus priori, trans unum collem, quarta parte milliaris. Iacet enim depressa valle, collibus undique acclivibus et arduis, quos rivulus argute satis et ubertim interfluit. Itaque rivulo adstant aediculae incolarum, paucae eae, et liberae, dum voluerint, migrationis. Helveticae partem maiorem adhaerent confessioni, sed permiscentur etiam Catholicis, qui aedibus *Borsianis* sacrificant. Est enim ibidem *Michaeli Borsio*, loci domino, domicilium elegans, in acclivitate quadam collis versus orientem et meridiem obversi, et petrosi. [p. 129.]² Itaque ima aedium cavata sunt saxo friabili, exhibentque in pura petra

¹ corr. ex *qua propter* sec. C ² pp. 127-128. vacuae sunt

tum cellas vinarias, tum cubicula et mansiones, ipsamque culinam cum camino eadem petra in summum excavato. Quae omnia eo magis placuerunt, quo minus humoris, petrae alias familiaris exhibebant. Sicca enim erant omnia, nec minus tersa, quam quae muro arido incrustantur. Pari saxo et superiora domus, quae imis in altum contignantur, subruta sunt, sed tantum ex ea parte, quae a tergo est, nam frons muro innititur, praebetque domus altioris speciem. Eam tamen collis ille, cui adstructam et cavatam diximus, altitudine superat ita, ut etiam protegat ab Borea, obvertatque potius Euro mitiori, salubriorique, sed et prospectum largitur non modo in subiectum vicum, sed etiam ultra vallem, in qua est, in longas silvas. Caeterum eadem domus declivitate adsunt ei utrinque horti, solo petroso, sed fragili, et ferace. Par totius terreni quoque qualitas est. Collina sunt omnia, et glareosa, ferunt tamen segetes pro necessitate pauperculorum, non luxu, viti favent, praecipue colle illo, cui substructam domum *Borsianam* meminimus. Eius enim fructus potum cum vino quovis generoso compararis. Sed praeter *Borsii*, est et B. *Matinio* sua pars.

9.) *Kács*. Vicinus priori in septentrionem, ad iactum fere tormenti ad eundem rivulum, pagus exilis, quinis, vel senis colonis insessus, ditionis eiusdem *Borsii*, qui etiam aedem sacram sua cura excitatam Sanctissimae Triadi consecravit; et quoniam fontem ibidem salutarem frequentari a rusticis intellexit, eundem lacu lavacris multo commodiore cohibuit. Caeterum uti pagus exiguus, ita est etiam ager, et universa agricolatio exilis, et misera. Meris enim silvis obumbratur. [p. 130.]

10.) *Cserep*. Supra *Kács*, versus occidentem, in latere vicini montis, qui *Agriae* iam accedit, milliaribus duobus infra *Agriam*. Arcem eius iam descriptsimus, sed ipse pagus arcis subiectus est, haud copiosa colonia, quia terreno vilescit, et agros pro segetibus, hinc et illinc per acclivia collium et silvarum colligit. Paris modi et pascua sunt, sed tamen non caret vite fructus albuli. Paret autem una cum arce *Luilleri* haeredibus.

11.) *Tard*. Recedit paullum a montanis, in terras collinas, occupatque apertam vallem, collibus utrinque in orientem et occidentem acclivibus, inter quos per ipsum pagum defluit torrens, a septentrione devolutus, manatque in *Cinciam*. Itaque et heic collina agri cultio est, foenumque et pascua per intermissas collibus planities colligit. Incolitur ab *Hungar*, *Sclavis* et *Germanis* mixtis, ditionis eiusdem *Luilleri*, qui et vitem iam posuerit superioribus annis.

12.) *Bogács*. Trans occidentalem collem, milliari dimidio a priori, in eadem serie radicum montis, qua *Agriam* versus cedunt. Pagus praeceps acclivi colli subiacet, itidem penes rivulum, qui ex his radicibus ad oppidum *Kövesd* demanat. Par autem et coloniae, et agri modus, quia pari inter colles disparitate terreni nidulatur.

13.) *Zsér*. Quarta parte milliaris a priori in occidentem, iterum in altera valle, colle pari interiecto, tenet *Hungaros* antistitis *Agriensis*. Vini bonitate certat cum *Agriensi*, sed viliori est agro, prataque, et pascua nonnisi in montibus, per spatia inter silvas aperta quaerit.

14.) *Noszvaj*. Paullo superius versus *Agriam* semihorii itinere, trans alium collem, in valle. Collina enim heic omnia sunt, et crebris convallibus interstincta, aperta tamen, et viti amica, sed adversa tritico. Itaque magno labore¹ siliginem tantum inserunt, et avenam, non tamen excluso hordeo. Alioqui et heic Hungari agricolantur, [p. 133.]² ditionis [...].³

¹ vocabulum *labore* additum est sec. C ² pp. 131–132. vacuae sunt ³ nomen possessoris deest, sed nec in ms. C a Matolaio proditur

- 15.) *Szomolya*, in eadem valle inferius quarta parte milliaris, vicus populosus *Hungaricus*, religionis Catholicae. Par et huic terrenum est, maior tamen oeconomia, ditionis [...].¹
- 16.) *Novaj*, infra *Szomolya*, pariter in valle, collibus undique terreis, et frumenti feracibus circumsepta. Silvis caret, sed agro est, ac priores, meliori, acclivi tamen, sed paucis, pratisque paucis. Incolunt vicum *Hungari*, *Slavis* mixti, subiectique sunt *Agriensi* Praepositurae S. M. V.
- 17.) *Kiss Tállya* est priori ex opposito trans collem occidentalem, in clivo vallis *Agriensis*, semihorii itinere, qua suffluit *Agria*. Olim fuit pars civitatis, quam vallem vocabant *Agriensem*, paruitque antistiti eiusdem loci. Id non tantum propinquitas, sed rudera quoque ostendunt. Nam uti a civitate usque huc aedificia, et cellae constabant vinariae, ita harum multae adhuc conspiciuntur eo spatio, quod pago et civitati intercedit. Ipse pagus etiam, quippe exilis et pauper, cellis illis antiquis habet incolas, ceteros in ruderibus exstructis qualibuscumque aediculis. Caret enim agro et pratis, quibus exaedificare quiret coloniam. Sed quia separatus est a civitate, transiit etiam in ditionem praepositi B. M. V. *Agriensis*, indulgente episcopo, qui ab eodem praeposito pro loco hoc accepit *Somlyós*, pagum vicinum *Gyöngyöss*. Est autem heic praeposito villicationis modus, hor-tusque penes *Agriam*.
- 18.) *Andornak* praedium vicinum ea serie, in quo praeter agros nihil, nisi mola visitur in *Agria*.
- 19.) *Ostoros*. Exigua coloniola, in valle inter *Kiss Tállya* et *Novaj*, agris macris, sed melioribus vineis, Seminarii *Agriensis*.
- 20.) *Szibalom* dimidio milliari inferius in late patenti campo prope flumen *Agriam*, contra *Kövesd* oppidum. Vicus est par[p. 134.]vus,² sed *Hungaris* incolis, religionis Catholicae, cuius et templo laetatur, parva tamen etiam agricultura. Pars enim agri potior, praesertim pratum, diluviis *Agriae* vitiatur, et tantum non perpetua premitur uligine; silvae praeterea nullae, nullave arundo. Dominatur ei V. Capitulum *Agriense*.
- 21.) *Szemere*, paullo inferius, in eadem planicie, situ pari, neque meliori agro propter aquas. Itaque pascuis magis, quam prodest agriculturae. Quapropter nec incolis obruitur, sed modica *Hungarorum* colonia, inservit *Blasio Mocsario*.
- 22.) *Lővő*, accedit iam proprius ad *Agriam*, ripamque ipsius tenet, pari, ut prior, colonia *Hungarica*, sed agris est et pascuis melioribus, ditionis *Andreae Dóry*.
- 23.) *Szent István* est intra *Lővő* et *Keresztesum*, aequali fere interstitio penes rivulum *Tardiensem*, in eadem planicie, agris, et pascuis nil melioribus, quam qui sunt oppidi *Keresztesi*. Subest autem V. Capitulo *Agriensi*.
- 24.) *Valk* est infra priorem ad *Tibiscum*, loco uido, et crebris diluviis obnoxio. Nam quod flumini adsidet, inundatur saepe eodem intumescente, perditque non raro omnes segetes; alioqui ager solo pollet pingui, et fertili. {Piscium ferax; abbatem de *Tapolcza* dominum veneratur.}³
- 25.) *Bábona*, paullo superius in eadem ripa *Tibisci*, ad *Cinciae* confluentem. Omnibus soli beneficiis pariter, ut *Valk*, nunc privatur, nunc perfruitur. Alioqui subiecta {½} V. Capitulo *Agriensi*, {alia ½ pars ad dominium *Cserép* spectat.}⁴

¹ nomen possessoris etiam hic desideratur, sed nec in ms. C a Matolaio adnotatur ² corr. ex *parparvus* a nobis ³ *piscium* ... *veneratur* deest in C et H, et etiam in E posterius insertum est ⁴ quae uncis {} sunt inclusa, haud secus posterius manuscripto E inserta sunt, desuntque in mss. C et H

26.) *Dorogma*, in eadem fluminis ripa, quarta parte milliaris superius, priore tamen nihil melior, nam neque colonis illum superat, et pariter vitiatur diluviis. Paret autem post *Michaelem Borsium, Maitinio, Szepessio, Nagyio*.

27.) *Nagy Mihály* recedit ab his in septentrionem mil[p. 137.]liari¹ uno *Hungarico*, rigaturque *Cinciae* ramo *Darocziensi*, pagus frequens, et populosus, incolis *Hungaris*, Confessionis Helveticae, sed terreno arcto et exili, bono alias, et frumenti foenique ferace, quippe irriguo. Eius defectum praediorum, quae adiacent, supplent conductione, parentque iis omnibus, quibus *Dorogma*.

28.) *Nyárád*, in eodem rivulo, milliari dimidio supra *Keresztesum*. Quapropter iam solo insidet erectiori, neque tot obnoxio paludibus, ideoque fertili, et foecundo. Incolae eius sunt *Hungari* mixti, Helvetica Confessione, Catholici; Seminarii *Agriensis*.

29.) *Abrány*. Supra *Nyárád*, in eiusdem rivuli ramo, qui a pago *Sály* descendit, distatque ad iactum tormenti ab eodem in septentrionem. Terrenum eius sensim iam erigitur versus colles, ipso² tamen vici situ propter aquas convxiore, demissioreque. Duo autem viciuli eius nominis ibidem sunt, unus inferior, quem describimus, vocaturque *Alsó Abrány*, alter superior, Hungarice *Felső Abrány*, qui tamen vix decem colonos numerat, possidenteque a diversis viris nobilibus, contra ille inferior servit V. Capitulo *Agriensi*.

30.) *Felső Tárkány* est in primordiis vallis et fluvii *Agriensis*, supra civitatem eius nominis circiter unius milliaris interstitio, ideoque *Superior Tárkany* Hungaris nominatur, quia datur aliis infra eandem civitatem, milliaribus plus minus duobus, qui vocatur *Alsó Tárkány*, seu *inferior Tárkány*, idemque, quod dextram fluvii ripam occupat, accedit *Provinciae Hevessiensi*. Nostrum autem superiorem interfluit etiam fluvius idem, non totus, sed uno tantum rivulo, a *valle auxilli* decurrente, quum alioqui alterum etiam a *Sarvasköne* adlapsum ad pagum *Felnemeth* [p. 138.] accipiat, ibidemque primum *Agriae* nomen indeptus, nostram regiunculam a *Hevesiensi* distinguat. Atque id est, quod vicum nostrum in primordiis vallis et fluvii *Agriensis* esse diximus. Nam neque rivus flumen totum *Agriensem*, sed tantum eiusdem primordia adlapsu suo constituit, et vallis ipsa parvo sane intervallo supra vicum incipit. In huius autem principio visitur piscina, non praetereundae laudis. Nam uti rivus ex silvis, per viam alte depressam, non latiore meatu, quam quem alveo expletat, in vallem nostram incurrit, ita statim initio sui ingressus, crebris scrobibus exceptus, piscinam format tergemini ordinis. Primo est trutarum quasi seminarium, in angiportu, per quem rivulus erumpit. Atque illic in opaco, et sub umbris aqua media aestate riget adeo, ut enecet alienigenam sobolem, nisi vegetior sit, et observetur. Altero autem ordine aluntur trutae maiores. Nam quae illic succreverunt, hoc transponuntur, tantumque heic capiunt incrementum, ut ternis evadant libris graviores. Harum piscina, passus plus minus viginti remotior est a priori, adparetque extra illum angiportum et in aprico. Complectitur autem ambitu orgias plus minus octodecim, et quod longior eadem est, quam latior, asseribus quadranguli forma inclusa tres in lacus, parietibus interiectis dividitur, quorum singuli diversa trutarum forma et copia referti scatent. Accipiunt autem aquas canalibus singulis ex eodem seminario. Infra ipsos orgiarum plus minus duarum interstitio, est piscina tertia, prioribus utrisque maior, profundiorque. Nam quae ex istis promanant aquae, caverna longa orgias L. lata X.

¹ corr. ex *milmillari* a nobis; pp. 135–136. vacuae sunt ² corr ex *ipse* sec. C

excipiuntur, et quod patent aestui, non tam trutis, quam aliis [p. 141.]¹ piscium generibus, ut cyprinis, ut lupis, ut salmonibus² praebent lacunas. Tolerant et navigia, haud parvae capacitatis. Itaque, dum a publicis muneribus requiescens praesul *Agriensis*, otium³ sibi sumit aliquando, huc se recipit interdum, insidensque navi laxae cum amicis, fluitat inter trutarum cupedias sub umbraculo, et laborem otio, otium labore iucundissimo variat. Ripae salice, et perpetua populo vestiuntur, quas unda perspicua velut mersas, viridi ostentat imagine. Circa piscinas vallis utrinque habet agros, et pascua, usque ad pagum, reliqua eius latera assurgunt in montes, et silvas, venationis frequentis. Caeterum supra hanc vallem aperitur vallis alia, modico inter utramque monticulo, per cuius depressa rivum effluere diximus, eminente. Hanc a templo et coenobio ordinis Carthusiani, quo florebat, adpellant *vallem auxiliij*. Sed eorum ruinae vix dispiciuntur prae dumetis, quibus iam obseptae sunt, et obsoletae. Pulchra⁴ tamen circum prata, agellique fertiles in valle sunt, reliqua et heic in montes venatibus opportunos adtolluntur. Ipse pagus populosus quidem non est, sed neque vilis, et ob solitudinem amoenus. Incolitur vero ab *Hungaris Catholicis*, quibus et sacerdos, et templum est, iucundaque villicatio.

31.) Huc pertinent praedia et desolata vicorum olim rudera, nempe *Feiregyháza*,⁵ *Montai*, *Filai*, *Farmos*, etc. {*Leányfalva*, *Várallya*, *Mohi*.}⁶ [p. 142.]

MEMBRUM III.

SECTIO I.

DE

Situ atque Natura Processus Szendrőviensis

Hic a *Sendrőne* nomen accepit, praecipuo tractus sui oppido. Alioqui eam partem in se continet, quae ab oppido *Miskolcio* in septentrionem vergit, et circa fluvium *Boldvam* diffunditur, definiturque terminis *Comitatum Gömöriensis*, *Tornensis*, et *Abaujvariensis*. Longior non est, quam latior, utroque modo, illinc a *S. Iacobo* usque ad *Arnoth*, heic a *Lak* usque ad *Nyárad*, milliarium trium spatio expanditur. Neque montes multi eum exasperant, sed variant tamen colles. Totus enim collinus est, crebris vallibus inter erecta depressis, quae propterea cultionem etiam agri molestiorem reddunt, atque magis sumptuosam. Nam et ternam postulat arationem, et nisi laetamine imbuatur, sterilescit. Avena imprimis laetatur, duriusque fert hordeum et siliginem, durissime triticum. Ex ea parte, qua silvis inumbratus est, iuvat incolas sagina et glandibus, quamvis neque hae quotannis, et quovis loco dignuntur.

¹ pp. 139–140. vacuae sunt ² hic supra lineam primam ab aliquo (a copista?) denotatum: *NB. Salmones sunt [?] tantum in comitatu hoc* ³ corr. ex *ocium* a nobis ⁴ corr. ex *pulcra* sec. **C** ⁵ in ms. **C** *Felegyhaza*, quod in **E** corr. in *Feiregyhaza* ⁶ Haec, quae inter uncos {} posita sunt, haud absimiliter posterius textui addita

SECTIO II.

DE

*Arcibus atque Castellis*S Y N O P S I S.¹

I. *De arce Szendrōiensi*: *Arcis Szendro distantia Miskolczino: olim herus quis, et indeole qualis contra Turcas? Herus hodiernus.*

II. *De castello Szenderöiensi*. *Descriptio castelli Szendero.*

III. *De castello Edelino. Situs: conditor: amoenus prospectus: munitur fluvio Boldva.*

IV. *De castro Borsod.*

I. *De arce Szendrōiensi*

Arx *Senderō*, Hungaris *Szendrō* haud ignobile olim ad *Bold*[p. 145.]² *vam*² Christianorum contra barbaros praesidium, distabat a *Miskolczio* milliaribus circiter quatuor in septentrionem, habebatque non modo praeclarum praetorium, sed etiam vallis solidis, altisque cavernis praemuniebatur. Moenia namque vallata, forti³ circuibant opere, praetorio inerant turres, ceu speculae, et nobilia conclavia. Dominabatur olim post alios *Georgio Bebeco*, viro sua aetate claro, et florenti, multarumque arcium circa *Cassoviam* possessori. Is vero, quum a *Solimanno*, ardentiissimis praecibus *JOHANNIS SIGISMUNDI Transilvani*, anno sexagesimo, et quinto post millesimum, et sexcentesimum⁴ liberaretur, gratum ei se praestiturus, contempto caesare, summum copiarum *Transilvanicarum* imperium amplexus est, iunctisque sibi *Turcis* et *Tartaris*, continua itineribus has in partes, ditionem suam repetiturus properavit. Id ubi *Svendius* intellexit, adventum *Bebeci* anteverendum esse ratus, quamvis uxor eius *Sophia Patocia*⁵ caesaris partes tueri videbatur, tamen huic parum fidens *Senderonem*, quum ipsa in aliam arcem munitissimam *Sardvariam* profecta esset, immissis militibus, qui in subiecto oppido stipendiis caesaris alebantur, liberumque videbant in eam adgressum, occupavit, electisque foeminae custodibus, militem caesareum imposuit.^{a.)i} Ex eo post tempore, quum a *Turcis* ora haec infestaretur, parem cum *Onodia Diós-Győrō*, *Putnok* et reliquis vicinis praesidiolis contra eundem navaverat operam. Sed neque minus restitit *Bocskajo*, *Bethlenio*, *Rakoczio*, aliis, quin in eorum partes aequre concederet. *Bocskajo* eripuit eam *Basta*,^{b.)ii} alii aliis, dum a *Francisco Rákóczi* novissimorum motuum occasione penitus dirueretur. Subest hodie C. *Sigismundo Csaky*. [p. 146.]

Arcis Szendro distantia Miskolczino:

olim herus quis, et indeole qualis contra Turcas?

herus hodiernus.

^{a.)} Conf. *ISTVANFFY* libr. XXII. f. 284.

^{b.)} Ibid. lib. XXXIV. fol. 503. ad an. 1605.

¹ synopsis add. a nobis sec. notas marginales, quae in ms. C reperias ² corr. ex *Bold**Boldvam* a nobis; pp. 143–144. vacuae sunt ³ corr. ex *forte* sec. C ⁴ ita et in C; recte: *quingentesimum* ⁵ corr. ex *Batoria* sec. C

ⁱ *Vide locum, qui in nota a.) citatur, in ISTVÁNFFY 1724. p. 284.*

ⁱⁱ *Locum Istvánffianum in nota b.) relatum vide in ISTVÁNFFY 1724. p. 503.*

II. *De castello Szenderőiensi*

*Descriptio
castelli
Szenderő.*

Postquam arx diruta est, id maxime dabant operam possessores, ut quum illius reparatio sumptuosa videretur, castellum parabilius leviori opera et expensis fieret. Itaque excrevit opus aedificio non minus ampio, quam pro utilitate dominii. Sed et habet mansiones nobiles, atque tersas, diverticuloque comitis idoneas.

III. *De castello Edelino*

*Situs:
conditor:*

Edelinum est elegans, et tota hac regione castellum princeps, in rivo *Boldva*, penes pagum eius nominis, duobus milliaribus infra *Szenderőnem*. Condidit hoc comes de *Luiller*, *Agriensis* praesidii olim praefectus. Qui, uti magnifica erat indolis, et splendoris cupidus, ita uno hoc opere, totius suaे voluptatis imaginem fere expressit. Altius quidem non attollitur, quam in unam fabricae contignationem, sed quod amoeno loco est, adparet longe, pulchramque structurae formam, cum quadam superba altitudine ostentat. Sed nec caret modulo superbiendi. Nam non tantum quadrata sua structura, sed etiam habitaculis omnibus illis, quae¹ his oris praestantissima videntur, antecellit. Splendori accedit munimentum, quod addit fluvius *Boldva*. Huius enim brachiis circumfusum, velut in insula prostat, et qualicunque ambitu undarum communitur.

*amoenus
prospectus:
munitur fluvio
Boldva.*

IV. *De castro Borsod*

Vestigia tantum sunt castri olim ad oppidum *Borsodiense* excitati. Fama est, *Eursum*, Hunnorum septimum ducem, quum in has partes venisset, locum hunc pro sede [p. 149.]² sibi delegisse, castrumque excitavisse. Id tamen post dirutum nihil retinuit magis, quam antiqui operis vestigia.

SECTIO III.

DE *Oppidis huius processus*

S Y N O P S I S.³

I. *Oppidum Szendero: colonia Hungarorum: crebris bellis eviluit: terrae beneficium amplius desideratur: Franciscanis domicilium excitavit Veselenyi.*

II. *Oppidum Aszaló olim Provinciae Abaujvariensi paruit: fertilis terra: imperat ei V. Capitulum Varadiense.*

¹ corr. ex *qui a nobis* ² pp. 147–148. vacuae sunt ³ synopsis add. a nobis sec. notas marginales in ms.
C repertas

I. Oppidum Senderő

Colonia est *Hungarica*, penes desolatam arcem eius nominis. Olim nobilior erat, copiosiorque, sed crebris bellorum praedis eviluit. Saepe enim ne vestigium relictum est coloniae, dilapsis cunctis. Hodierni incolae advenae sunt, maioribus ipsorum primum post tumultus et *Turcas* vastationes huc deductis. Ager eis non copiosus, sed pinguis est, nisi exundante *Boldva* vitietur. Lignandi modus petitur non nisi ex dumetis. Neque vini nimia gloria est. Ex ea parte, qua *Boldva* manat, penes insulam, prostat mansio, seu domicilium PP. Franciscanorum, quod *Franciscus Vesselényi*, regni *Hungariae* prorex, ad annum 1666. excitavit.

*Oppidum Szen-
dero: colonia
Hungarorum:
crebris bellis
eviluit: terrae
beneficium am-
plius desidera-
tur: Francisca-
nis domicilium
excitavit¹
Veselenyi.*

II. Oppidum Aszaló

Est elegans et populosa colonia, penes rivum *Bársonyosum*, in gremio *Provinciae Abaujvariensi*, ad quam olim etiam pertinebat, sed quod *Turcorum* aetate *Agria* paullo fuisse remotior, et propterea conventibus *Borsodiensis Provinciolae* celebrandis tutior, non magno negotio impetraverunt *Borsodienses*, ut haec cum *Unga* vico olim *Borsodiensi* permutaretur, atque is in *Abauj* referretur, haec vero maneret nostris. Ob eam rem adhuc huic provinciae adnumeratur. Locus oppido hilaris, soloque [p. 150.] arabili, et vineis locuples. Praeterquam, quod vineae a septentrione ei obveniunt, respiciuntque semper in meridiem: etiam amoena planities non modico oppidanis est ornamento, proluitur tamen saepius ob crebras *Barosonyosii* eluviones. Imperat autem oppido V. Capitulum *Varadiense*.

*Oppidum
Aszaló olim
Provinciae
Abaujvariensi
paruit:*

fertilis terra:

*imperat ei V.
Capitulum
Varadiense.*

SECTIO IV.

DE

Pagis, et vicis huius processus

- 1.) *Arnoth*. Nova *Sclavorum* colonia, confessionis Augustanae, in ripa rami *Sajonis*, quem *Előér* nominant, prope vicum *Felső Zsolcza*. Terrenum ei arctum est, prata nulla, modique agri arables. Ditionis comitis N. *Szirmai*.
- 2.) *Pálfalva*. Vicinus priori superius in eadem *Sajonis* ripa, ditionis eiusdem, pari terrae arabilis et pratorum conditione. Incolitur a *Ruthenis*.
- 3.) *Vámos* eiusdem pagus comitis, paullo remotius, quam ab *Arnotho Pálfalva*. Colonia *Hungarica*, agro erecto et fertili, laetisque pascuis, quibus intersunt et silvae.
- 4.) *Boldva*, ad fluvium sui nominis, milliari uno *Germanico* a priori in septentrionem, loco erecto, silvis exiguis, agris, et pascuis paucis, Hungaris autem² et *Helveticae Confessionis* incolis. Possidetur partim a *Iohanne Szepessio*, partim a *Szathmario*, reliquis.
- 5.) *Szirák* distat a priori una quarta in occidentem, eadem fluvii ripa, vicus mediocris, *Hungaricus*, *Helveticae Confessionis*, ditionis vero episcopi *Agriensis*. Agrorum et heic par conditio, interstinguitur dumetis.

¹ corr. ex *excitat* a nobis ² corr. ex *aut* a nobis

6.) *Finke* paullo superius, quarta parte milliaris in occidentem; una, alterave aedicula villicationis *Gabrielis Usz* et aliorum. Nam agris non caret melioribus, lucique adsunt, pro pascuis, atque foeniseciis. [p. 153.]¹

7.) *Edelin* vicinus priori, in altera ripa *Boldvae*, penes castellum eius nominis. Non adeo copiosis constat incolis, iisdemque Confessionis Helveticae, quibus sunt agri meliusculi, ditionis comitis de *Luiller*. *Edelinum* nobilitavit clades *Bocskaii*,² quam ei *Basta* inflixit. Excubaverat hic cum exercitu caesareo, haud procul *Senderovia*, et ubi intellexerat *Bocskaium* sibi velle occurrere, ipse ultro occasionem dimicandi ei datus ad *Edelinum* promovit. *Concurrere*, inquit historicus,<sup>c.)³i *duo exercitus, ad Edelinum pagum, penes flu-*
*men Boldvam, quod ex alpibus Murano proximis ortum, deinde Senderōnem⁴ praeterlapsum,*⁵ *Sajoni⁶ miscetur. Et primum impetum magna vi hostes sustinuerunt, ac diu proelium⁷ protraxerunt, donec advesperascerent, quo tempore obscuritas noctis proelium⁸ diremit. Mane facto,*
cum crassiores nebulae coelum, diemque obtexissent, Basta hostes nec opinato adortus, in foedam⁹ fugam coniecit, primique omnium milites Magociani¹⁰ sublatis vexillis terga verterunt;
deinde Bocskaius,¹¹ et Homonnianus, cum praetorianis versus Szerencenum¹² profugerunt.
*Janiceri et alii Turcae, qui numero fere DC. erant, quum diu apud tormenta fortiter dimicassent, neque ea a caesareanis auferri paterentur, ad unum omnes caesi fuere, tormentis octo currulibus eorum potestati relictis. Cecidere in hac pugna praeter Turcas perduellum circiter M et D. Ex Bastae militibus pauci desiderati, duo tamen ex praecipuis occubuerunt. Atque tali proelio *Edelinum*, quum ante obscurum esset, in clarissimam famae lucem perlatum est.*</sup>

8.) *Borsod*, olim forte oppidum, nunc pagus exilis, ad eundem fluvium *Boldvam*, ad iactum tormenti supra pagum *Edelinum*, ex altera parte fluvii in septentrionem. Supra vicum adparent illa vestigia, uti dictum est, castri antiqui *Hunniaci*, a quo tota provincia nomen accepit. Possidetur a compluribus. [p. 154.]

9.) *Lád-Bessenyő*, paullo superius in eadem ripa, una quarta milliaris a priori, qui eo

etiam vilior est, *Hungaris* Confessionis Helveticae, pascuis, et agris parcis, possidetur a

Francisco Usz.

10.) *Szalona* uno iactu tormenti superior a priori in eadem ripa, beneficiis agri, et pascuum silvestrium quidem pollet, sed non grandibus. Vitis quoque parva usura. Ibidem scatet fons salutaris, de quo supra.

11.) *Ziliz* recedit a *Boldva* vico eadem valle in septentrionem una quarta milliaris, pari, ut priores, solo, macriori tamen paullulum; possessoribus *Paulo Kiss* et aliis.

12.) *Nyomár* in eadem valle superius, colonia atque terreni qualitate priori suppar, forte etiam vilior, possessoris *Adami Szathmári*.

13.) *Hangács*, eadem in valle ad iactum sclopi, ditionis eiusdem, agris paullo melioribus, silvis densis, et glandiferis. Aquis caret, sed indipiscitur torrentes coelo pluvio.

^{c.)} lib. XXXIV. f. 502.

¹ pp. 151–152. vacuae sunt ² corr. ex *Bokskaii* sec. **C** ³ copista manuscripti **E** solum signum notae transcripsit, nota ipsa temere omissa; quam sec. **C** supplevimus ⁴ ISTVÁNFFYUS 1724. p. 502. *Sendronem* ⁵ corr. ex *praeter lapsus* sec. **C** et ISTVÁNFFY 1724. l. c. ⁶ ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *Sajoni* ⁷ ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *praelium* ⁸ ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *praelium* ⁹ ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *faedam* ¹⁰ ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *Magociani* ¹¹ ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *Boscajus* ¹² ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *Serencenium*

ⁱ *Locum operis Istvánffii in nota c.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1724. p. 502.*

- 14.) *Damak*, trans alium collem et silvam, in vallicula alia, dimidio milliari a priori. Sunt et huic silvulae, sed agri exiles, macrique, et arida pascua. Imperat huic *Szathmári* et alii.
- 15.) *Hegymegh*, in eadem valle versus aquilonem, vicus exilis *Hungaricus*, Helveticae Confessionis, quare et omnia ei exilia sunt et angusta.
- 16.) *Lak*, trans colliculum in eadem valle, exiguis agris et pratis, quibus varii moderantur possessores.
- 17.) *Szakács*, vicinus priori in eadem vallicula, solique similitudine suppar.
- 18.) *Irota*, distat dimidio milliari a priori, in eadem etiam valle, incolis *Hungaris*, atque *Sclavis*, possessoris *Mesko*.
- 19.) *Abod*. In tertia vallicula in occidentem. Incolae sunt pariter *Sclavi*, *Hungaris* mixti, terrenum arctum, macrum, et sterile, quamvis quaedam aliquantulum sint meliora. Comitis *Sigismundi Csaky*. [p. 157.]¹
- 20.) *Balajth*, in altera iterum valle, versus *Borsod*, itidem miser, et exilis pagellus. Variorum.
- 21.) *Rakacza* e regione *Irotae*, trans colliculum ad septentrionem, milliari dimidio ab eadem *Irota*. Inhabitatur² a *Sclavis*. *Szemereiorum*, aliorumque.
- 22.) *Viszló*, vicinus priori ad iactum tormenti, pagus exiguus, *Sclavis* non pridem compactus agricolis, religionis Lutheranae, cuius caussa et pastor eisdem permittitur, ditio-*nis Keglevicsiae*.
- 23.) *Debrete*, propius versus septentrionem, coloniola *Hungarica*, reformata, ditionis eiusdem *Keglevicsiae*.
- 24.) *Szent Jakab*, ad iactum tormenti a *Debréte*, trans alium colliculum, pagus huius pro-vinciae finitimus, sed exilis, omnibusque pratis, et agris exilibus et modicis. Eiusdem c. *Keglevicsii*.
- 25.) *Rakacza Szent*, distat ad iactum tormenti a *Rakacza* in occidentem, parvum et huic terrenum, et angusti agri sunt, foeniseciaque arcta. Nomen mutuat a rivo sui nominis, quae penes *Szalonnam* intrat in *Bóldvam*, possidetur a haeredibus *Szetsei*,³ {etc.}⁴
- 26.) *Meszes*, vicinus priori in occidentem versus *Szenderőnem*, in vallicula, penes rivum *Rakacza*, terrenum et huic arctum et modicum est, possessoribus compluribus.
- 27.) *Martoni* distat quarta milliaris a priori, vicus *Meszeso*⁵ per omnia agri, et pascuorum, silvarumque beneficia suppar. Huic etiam complures imperant possessores.
- 28.) *Disznos-Horváth*, e regione viculi *Kaza*, inter silvas, incolitur ab *Hungaris*, angusta sorte ob defectum terrae arabilis.
- 29.) *Nyárád*, eiusdem vallis viculus, priore nil melior, possessoribus diversis.
- 30.) *Kelecsény* per omnia similis, in eodem rivulo, qui in *Sajonem* demanat.
- 31.) *Ruda-Bánya* recedit abhinc⁶ in orientem, tenetque montes, [p. 158.] colonis mixtis ex *Hungaro Sclavis*, et *Germanis*. Laetatur hic fodina cupri, ditionis comitis a *Guadani*.
- 32.) *Szubogy*, exilis et hic in omnibus, sed silvis meliusculis, *Iohannis Szepessii* et aliorum.
- 33.) *Koza* est penes fluvium *Sajonem*, pagus mediocris, incolis *Hungaris*. Praeter aliquam modicam agrorum possessionem, gaudent etiam vineis; possessoribus diversis.
- 34.) *Galgocz*, sub ripa *Sajonis*, pagus exiguus.
- 35.) *Dobicsány*, sub eadem ripa, priori suppar.

¹ pp. 155–156. vacuae sunt ² corr. ex *in habitatur sec. C* ³ corr. ex *Szicsei sec. CH* ⁴ haec uncis {} in-clusa nomini in ms. *E* reperiuntur, posterius quippe textui inserta ⁵ corr. ex *Meszeto sec. C* ⁶ corr. ex *ab hinc a nobis*

MEMBRUM IV.

SECTIO I.

DE

Situ atque Natura Processus Szent-peteriensis

Szent-peteriensis Processus incipit ab oppido *Sancti-petri*, quod *Hungari* vocant *Szent-Péter*, pergitque primo penes *Sajonem*, et deinde revertitur versus occidentem, dum plane in meridiem reflectat. Montosus est, et arduis iugis horridus. Inter haec tamen interclusae visuntur valles complures quidem, sed duae praecipuae, quarum una incipit ad oppidum *Sancti Petri*, pergitque usque ad *Varbonem*, inde oblique vertitur in meridiem, et procedit usque ad pagum *Apátfalva*, inter puros montes fageos; altera vallis orditur ad *Uppony*, sinuaturque primo in occidentem, usque ad *Omány*, et deinde rursus reddit in meridiem usque ad pagum *Szent Márton*, ut reliquas valles taceam. Longus hic processus est, millaria circiter V. latus tria. Omnia heic aspera, et arcta sunt, duro solo, et non nisi per nonnulla spatia arabili. Itaque triticum aegre tolerant, [p. 161.]¹ faventque magis avenae, et hordeo. Vini passim sua et heic cultio est, sed raro maturo fructu. Vici, licet densiores sunt, sed miseri, et sorte pressa.

SECTIO II.

DE

*Arcibus huius Processus
speciatim de Dedessa.*

Arcis positus: *Dédés* ore *Hungaro*, insidebat iugo montis, penes pagum sui nominis, ditionis olim *Perenyianae*. Praeerat ei anno post millesimum et quingentesimum sexagesimo et sexto *Ladislaus Cavassius*, *Perenyiarum* copiarum summus dux, illi admodum charus, vir militaris, et opulentus. Interea accedit *Hasanes* cum ingenti barbarorum exercitu, arcemque nostram tormentis statim verberare et quatere incipit. Sed antequam eandem potestati suae assereret, *Cavassius* tum forte in gravem et perniciosum morbum incidens, magno militum et *Perenyii* dolore exspiravit. Eo extincto milites, qua quis poterat occasione, ex arce dilabuntur, paucis remanentibus, qui dedecoris et honesti memores, in arce tuenda omnem experiri fortunam voluerunt. Id ubi *Hasanes* intellexit, illico aggressus arcem premere et quatere coepit. Illi capite actionum suarum destituti, *Stephanum Bori*,² virum clari nominis, quem paullo ante a *Turcis*, quos carpere pabulantes cupiebat, magna vi repulsum ad se in arcem receperant, unanimi suffragio in ducem suum diligunt. Non debeat hic petitis, †quin³ necessitate coactus, quum neque iam egredi sine periculo, neque

¹ pp. 159–160. vacuae sunt ² ad hunc locum in margine manu aliena partim Hungarice haec addita sunt:
Barius de Bánfalva (nem pedig Bori) ³ forsitan *quippe*

recusare semet posse intelligeret. Sed *Turcae*, quum quindecim dierum intervallo frustra arcem oppugnarent, nunc promissis, nunc minis nostros ad ditionem arcis inducere conabantur. At Stephanus, sunt verba ISTVANFFII,^{a.)¹i paucitati suorum diffusus, [p. 162.] collato cum suis consilio, quod iam et moenia² ruinam impendentem minarentur, et retinendae diutius arcis maior in dies³ desperatio crescere videretur, excogitato dolo, pulveris sulphurei aliquot cados, in aedificiis et turribus, quae in media arce erant, in quibus commeatus, et res necessariae reconditae erant, cumulatim dispersit; funiculo ardente, nota ratione ita injecto, ut ad praestitum diei crepusculi tempus, quo hostes in arcem irrupturos putabat, pulvis igne concepto inflammaretur. Itaque ipse composita fraude, una cum sociis ad primae noctis tenebras, summo silentio arce egressus, deceptis hostibus per notos tramites et semitas in tutum evasit. Turcae vero die altero, ex silentio id animadvertisentes arcem condescendunt, et occupant, et dum nihil periculi metuentes, varia domicilia praedae caussa irruunt, pulvis in eum, quem diximus, modum accensus, repantino, et terribili crepitum, domos, turrimque ipsam, et *Turcarum* circiter quadringentos ictu oculi opprimit et dissipat. *Hasanes* re ea motus, indignabundusque etiam arcis partem, quae detrimentum nullum acceperat, illico dirui et solo aequari iussit. Ipse autem *Perenius* dolore ex amissa arce et dissipata concepto, *Stephano* diem indixit, convocatisque compluribus, in iura contra eundem inquisivit. Sed *Stephanus*, qui tumultuarie solummodo praefectum se arci diceret, suffragiis iudicium absolutus est. Is ergo finis fuerat *Dedessae* arcis, a quo tempore nunquam reparata est, sed silvis offusa magis.}

*fata arcis
extrema:*

*deque ea
Istvanffii
memoria:*

*penitus
desolata, et
silvis obfusa.*

SECTIO III.

DE

Oppidis huius Processus.

Oppidum Sancti Petri.

Szent-Peter vocant *Hungari*. Oppidum populosum [p. 165.]⁴ in ripa *Sajonis*, milliari uno supra *Miskolcium*, in amoena regione, frumenti, et vini ferace. Vinum certe modus unus est, quo vitam sustentant pauperculi. Nam etsi agelli sua praestent, si colantur, tamen non tanto cum foenore, ut ex eo sustentationi⁵ vitae, sine defectu rei familiaris, possit sufficere. Multi ad quaestum recurrent pecuarium, alii vero modo alio mercantes sublevant rem domesticam, unde poterunt. *Hungari* sunt Confessionis Helveticae, cuius caussa libero gaudent religionis, quam colunt, exercitio. Superiori saeculo pertinebat oppidum hoc ad ditionem *Bebeci*, deinde ad *Rakoczios* translatum est, hodie paret comiti *Szirmaio*.

*Situs oppidi S.
Petri amoenus
et ferax:*

*quaestus
incolarum et
sublevamina:*

*hodiernus
herus.*

a.) Lib. XXIV. f. 309.

¹ textus notae a.) in ms. E deest; add. sec. C ²ISTVÁNFFYUS 1724. p. 309. *maenia* ³in dies ISTVÁNFFYUS 1724. l. c. *indies* ⁴ pp. 163–164. vacuae sunt ⁵corr. ex *sustentatione* sec. C

ⁱ *Locum operis Istvánffii in nota a.) citatum vide in ISTVÁNFFY 1724. p. 309.*

SECTIO IV.

DE

Pagis, et vicis huius Processus.

- 1.) *Kápolna*, pagus exilis, vicinus oppido *Sancti Petri* in occidentem, in rivulo, qui a *Malinka* decurrit. Ager ei arctus est, mediocris feracitatis, vineae tamen meliores sunt, et fructu vendibili, ditionis *Diós-Győriensis*.
- 2.) *Lászlófalva*, in eodem rivulo, prope *Kapolnam* in meridiem, eodem multo exilior, quippe qui vix pluribus quam novem constat familiaris, agro itidem angusto, et parvi usus. Dominabatur ei olim familia *Belenyiana*, ex hac in *Renotianam* transiverat, post ad *Bodianam*; denique in *Szirmaium*, cui nunc paret, religione ut vocant, reformata.
- 3.) *Ragyistyán*,¹ pagus ditionis *Diós Győriensis*, priori multo melior, sed vicinus ad eundem rivulum, agris in duas partes divisus;² adsunt etiam vineae, estque ei vicinus ab ortu *Bábony*, et *Laszlófalva*, a meridie silvae [p. 166.] dominii, et ab occidente *Kondo*, et *Parasznya*.
- 4.) *Parasznya*, eius dominii pagus, in eadem valle, pari incolarum, agri et pascuorum qualitate.
- 5.) *Varbo*, distat a *Parasznya* una quarta milliaris in septentrionem, inter colles terreos, et silvestres. Dura ei agricultura, et montosus labor est; alioqui incolae copiosiores sunt, quam in *Parasznya*, sed egeni, et iumentis destituti, subsunt tamen pariter ditioni *Diós Győriensi*.
- 6.) *Alacska*. Natale solum familiae *Alacskaianae*, sed ea post emortua, transiit in alios. Hodie paret *Andreae Szent-Peteri*, agris non ditescit, sed tolerat sortem vitis cultione, quae heic omnino proficit, gigniturque vinum nobile.
- 7.) *Kondo*, est inter *Varbonem*, et *Kapolnam*, pagus priore vix melior, nam et ager arctus est, et vitis par, ut illic, cura. Serviebat olim *Tiboltiis*, deinde *Baratnakiis*, nunc rediit ad successores *Tiboltiorum* de genere *Eurs*.
- 8.) *Tardona*, diversis subest dominis, agris macris, et sterilibus, sed silvis bonis, glandiferis, et utilibus. Earum enim fructu plurimum sustentatur. Sed et vino studet, parvo usu.
- 9.) *Malinka*, distat ad iactum tormenti a priori versus occidentem et septentrionem, pagus exilis familiae *Basó*, vineis caret, sed agros colit meliuscule, silvis paene³ adfluit. Rivulo exiguo irrigatur.
- 10.) *Dedes*, seu *Dedessa*, subest arci desolatae eius nominis in septentrionem, quarta parte milliaris a priori. Terreno est exiguo et angusto, silvestrique et sterili, sed silvarum vivit benignitate. Post *Perenyios* dominabantur eidem *Olaii*, hodie *Francisci Dóry* successores.
- 11.) *Tapólcsán*, vicinus *Dedessae* ad iactum tormenti in septentrionem, gaudet silvis paribus, ut *Dedes*, sed agris et pascuis est exiguis. Ostendit fontem lethiferum, quippe animantibus reptilibus exitiosum. [p. 169.]⁴ Olim parebat familiae sui nominis, nunc autem *Szent-Miklosiis*.
- 12.) *Visnyó* melior priore, dissidet in occidentem quarta parte milliaris, incolitur autem, ut prior, ab *Hungaris Helveticae Confessionis*, quibus et templum habetur. Terrenum

¹ in margine manu aliena nomina pagi variantia addita sunt: *Raditytyány vel Radistán vel Ragyistyány*. De his adnotationibus vide notam nostram 1. in p. 364. ² corr. ex *divisus* sec. C ³ corr. ex *poene* sec. C

⁴ pp. 167–168. vacuae sunt

late non extendunt, sed neque carent humo agriculturae idoneo, quamvis pars potior terrae montibus horrescat, atque silvis. His tamen inerrant rivi aqua salubri, et trutis foecunda. In primis rivus pagi proprius scatet trutarum copia, et servit molis haud exiguo fructu. Ipse pagus spectabat olim in arcem *Dedessam*, possidebaturque post *Perenyios*, †ad familiam *Iaszianam* et *Káthaianam*¹,² hodie vero refertur ad *Szepesios*.

13.) *Szilvás*, quasi *prunis* obsitus, distat a *Visnyone* milliari dimidio in occidentem, ultimus hac valle, qua rivus *Visnyensis* demanat. Solo suppari, sed minori, incolisque paucioribus. Olim serviebat familiae *Kátai*, ex hac in *Keglevicsios* pertransiit, quamvis hodie pareat *Michaeli Borsio*. Incolae pari, ut in priori, natione et religione.

14.) *Apatfalva*, est in valle alia, variis iugis distincta a *Silváso*, tenetque fines provinciae ex ea parte, qua *Hevesensi* coniungitur, et subiacet monti *Bélcóni*, vulgo *Békó*, inter occidentem et septentrionem, quadrantis horae interstitio, penes rivum ex *Abbatia de Béel* trium fontium decurrentem, positione declivi, incolis copiosis, *Hungaris* omnibus, religionis Catholicae. Imperat ei Seminarium *Agriense*.

15.)² *Szent-Márton*, recedit in septentrionem semihorio ab *Apatfalva*, agro pariter hiulco, et durae agriculturae, ideoque a paucis incolitur, Catholicis tamen; ditionis *Onodiorum*.

16.) *Balaton*, vicinus priori semihorio, eadem montosa regione, sed paullo inclinatus in occidentem. Incolae et huic Catholici sunt, suo sacerdote praediti, tenentque terras [p. 170.] aquis salubribus irriguas, sed ad alia steriles, et nusquam hoc tractu magis cultioni indoneas. Subest autem ditioni variorum, *Szent-Peteriorum*, *Fodoriorum*, et si qui sunt alii.

17.) *Tsernei*, seu *Csernei*, pagus multo melior. Nam et ager fertilior est, et pascua exhibet. Silvae autem adstant querceae, laxo spatio et frequenti glandium feracitate. Accedit fons acidus, qui salubris et grati gustus, omnibus incolis pro potu est quotidiano. Nunc subiaceat litibus, tametsi a *Platianis*, et *Barczianis* possideatur. Incolis est *Hungaris* Catholicis.

18.) *Darócz*, diversus ab illo, quem in processu dedimus *Onodiensi*. Hic enim occupat montes, ponitque coloniam solo hiulco, arcto, et sterili, haud procul a vico *Csernej* in septentrionem. Nihil enim ei est nisi silvae, et modica agricolatio, dominatur autem eidem familia *Bárdosia*.

19.) *Omány*, natalis olim pagellus familiae eius nominis, cui et parebat olim, sed vix tribus cohaeret aediculis, quum terreno destituatur. Silvis quidem haud caret, sed neque harum laetatur utilitate. Hinc et illinc agros deligit arabiles, sed vitis, quam colit, raro fructu maturo perficitur. Religione est Catholicica.

20.) *Csókva*, V. Capituli *Agriensis* possessio, Catholicia et prioris filia, quippe ei vicina ita, ut nisi distinctas scias, existimes esse unam et eandem. Itaque uno etiam iudice uterque suarum rerum moderantur negotiis.

21.) *Sáta* vicinus priori, sed paullo remotior, quippe qui cum *Csernej* magis sacra habet communia, sed non praecellit terreno, paret autem *Vaiis*.

22.) *Nekésen*, haud procul a priori inter betulinas silvas, agro sabuloso et sterili, incolis Helveticae Confessionis, suo gaudentibus religionis exercitio, qui cum vino careant, betularum substituunt vindemiam, succoque huius [p. 173.]³ materiae utuntur ad diurnum potum.

¹ sic et in C; scilicet scribendum esset (*a*) *familia Iasziana et Káthaiana*, sive *per familiam Iaszianam et Káthaianam* ² corr. ex 16.; ita et numeros pagorum sequentes corrigendos duximus; quod iam ad singulos haud adnotavimus ³ pp. 171–172. vacuae sunt

- 23.) *Bota* transit a *Nekesen* in alteram vallem, haud tamen grandi monte interiecto in septentrionem, sed neque incolis pollet copiosioribus, neque agrum habet multo meliorum, paret autem Seminario *Agriensi*.
- 24.) *Upony*, in eadem valle, priori vicinus in septentrionem, ideoque par eidem vico agris, silvis et vineis.
- 25.) *Bánfalva*, occurrit alia valle, sed haud magno interstitio. Terrenum non grande, neque multum ferox, sed necessitati tamen utique suffragatur. Incolitur autem a Reformatis, ditionis *Vaianae*.
- 26.) *Bánhorvath*, vicinus priori, eadem valle, Seminarii *Agriensis*. Parvum et huic terrenum est, sed vini cultura bona, et vindemiae praestantis, quod rarius accidit inter montes. Incolae sunt Confessionis Helveticae, cum libero eius exercitio.
- 27.) *Bárcza*, vicina priori in septentrionem. Incolarum pari religione, sed agris paucis, quamvis vitem colere possit meliuscule, et pari, ut in *Bánhorváth*, vini gratia. Possidetur ab *Andrea Sz. Peteri*.
- 28.) *Berente*. Natalis locus familiae olim *Berentei*, hodie subest *Szepessiis*, incolis tamen haud copiosis, agroque pro coloniae portione satis laxo, et fertili, si cum industria excolatur. Distat autem milliari dimidio a priori.
- 29.) *Kazincz*, distat quarta parte milliaris a priori in occasum, intra *Sajonem*, et fluviali *Visnyensis* confluentem, itaque terreno pollet vini frumentique ferace, sed nimis arcto, et minore, quam pro incolarum copia. Populosus enim vicus est, religionis Reformatae. Possidebatur olim a *Rakocziis*, nunc vero dividitur in partes *Andreae Dóry*, *Danielis Vas*, et *Andreae Szent Peteri*.
- 30.) *Barczika*, in eadem ripa *Sajonis* intra *Kazinczum*, et *Ivankam*, pagellus exiguus, vix tribus [p. 174.] cohaerens aediculis. Ager enim obnoxius est crebris diluviis, tanta aquarum pernicie, ut templum saepe offundant. Possidetur a *Ladislao Barczikai*, Confessionis Helveticae.
- 31.) *Ivánka*, priori suppar religione, colonia, et terreno, olim suberat *Rakocziis*, nunc autem spectat in aerarium regium.
- 32.) *Vadna* distat a priori ad iactum tormenti in occidentem, penes rivulum *Visnyensem*, paris religionis, parique agro, neque silvis pascuisque maioribus, vini cultione tamen generosa, et nobili.
- 33.) *Velezd*, recedit magis in septentrionem, assidetque illic *Sajoni*, amoena inter fluvium et montes planicie, religione pari, sed agris, pratis et silvis collibusque viniferis sufficientibus, non tamen tutis a diluviis crebris *Sajonis*. Imperant ei *Dórii*, quem olim suberset *Rakocziis*.
- 34.) *Mecse* paullo superius in eadem *Sajonis* ripa, sed diverso montium sinu, valleque heic fluvio adaperta. Silvae ei copiosae sunt, sed agricultura parva, vineae exiles, et incolae Catholici, ditionis Seminarii *Agriensis*.
- 35.) *Királd* inter montes priori vicinus, exilis tamen, et supra duas aut tres aediculas copiosius vix insessus, religionis Catholicae, ditionisque eiusdem seminarii. Vici parvi exilia sunt omnia, atque parva.

36.) *Sajó Nemethi*, ascendit¹ a priore versus *Sajonem*, a quo et nomen accipit, vico² tamen pari est religione, plusculis autem colonis, agrisque. Silvarum nihil ei aliud est, nisi quod fluvio alitur, salices, et alni, quibus etiam perfruitur, ob aliquismodi lignandi inopiam. Dimidiam eius partem incolunt liberti, et nobiles exiliores, reliqua parent *Békényiis*, reliquis.

37.) *Czenter*, seu *Tzenter* inclinat in occidentem [p. 177.]³ uno quadrante horae remotius, ad eundem rivulum, sed exiguis pagellus, vix quinque numerat familiolas liberorum hominum, vulgo nobilium, itaque parvo terreno est, sed opportuno, ob nimiam agrorum et pascuorum propinquitatem.

38.) *Várkóny* eodem tractu, et ad eundem rivulum. Vicus V. Capituli *Agriensis*, incolis Catholicis, et Hungarum, agro et silvis fertilibus et copiosis, neque desunt pascua, et exiguae vineae.

39.) *Ozd*. Vicinus priori eadem valle, et rivulo, sed multo minor, quia vix insessus quatuor familiolis. Agro est vili, sed meliusculis silvis, paret partim *Vaiis*, partim *Platiis*.

40.) *Bolyk*, recedit ab *Ozd* quarta parte milliaris, eadem valle, tenetque acclives radices montis ad planitem amoenam, et agriculturae meliori his montibus idoneam. Neque vinum gignitur, quod contemnas. Imperant ei *Bolykii*. Incolis Hungarum, et Catholicis.

41.) *Csepán*, seu *Tsépán*, revertitur in meridiem eadem valle, pagus itidem *Hungarus*, et Catholicus, sed exilis, et egenus ob terreni exilitatem et inopiam.⁴

42.) *Arlo*, priori vicinus, inter meridiem et occasum, maior tamen, Catholicusque, agris et terreno pro loci portione, possidetur ab⁵ *Alexandro B. Vétsei*.

43.) *Iordánháza*, penes *Arlo*, eidem coloniae et terreni qualitate multum haud dissimilis, sed liber totus, et meritis virorum nobilium curiolis inhabitatus.

44.) *Nádasd*, haud procul a fontibus rivuli, hac valle decurrentis, ideoque *Hevesiensi* comitatui conterminus, exilis tamen et iste, agris asperis, et sterilibus, silvis tamen glandiferis, et optimo lignandi modo. Incolae autem Catholici sunt, ditionis *Stephani* [p. 178.] *Ovary*, *Stephani Szent Miklosy*, et *Platiorum*.

45.) *Disznósd*, dirimitur a priori in septentrionem, milliaris unius exigui intervallo, sed loco profundo, et undique montibus circumsepto. Itaque neque agri arabiles, neque alias modis est opportune agricolandi. Imperant ei *Bolykiana* familia, religione incolarum Catholicarum.

46.) *Domaháza*, recedit uno ingenti milliari in septentrionem, multoque profundiorem vallem occupat. Undique enim alta montium acclivitas a pago in summum surgit, et profundo suo praecipitio⁶ in horrorem agit deorsum adspicientes. Incolitur tamen ab *Hungaris* Catholicis, et ita industriis, ut cum quibusvis aliis nationibus certare possint de laude sedulitatis. Defectu enim territorii arabilis, per ardua montium formant agros, extirpatisque crassissimis querubus, serunt frumentum per saltus et silvarum intervalla. Vitem non ponunt, raro pepones, quamvis nec hos quidem ora haec maturat,⁷ nisi ubi solis aestus est fervidior. Incolae eius liberi sunt, et, ut vocant, armalistae, quamvis et *Johannes Rétei* aliique nonnihil in partes suas trahant.

¹ corr. ex *adscendit* sec. C ² malim *vicus* ³ pp. 175–176. vacuae sunt ⁴ in margine aliena manu insertum: *adde: sterilitatem* ⁵ corr. ex et sec. C ⁶ corr. ex *praecipitio* sec. C ⁷ corr. ex *maturant* sec. C

47.) *Sikator*, priori vicinus in septentrionem, sed pari asperitate, milliari uno longo¹ disiunctus, iniectusque valli profunda, et terreno horrido. Neque segnioribus excolitur Hungarum, Catholicis et his, ditionis *Francisci Ötves*.

FINIS COMITATUS BORSODIENSIS.²

¹ corr. ex *longa* a nobis; cf. superius *uno ingenti milliari*, aut *milliaris unius exigui* ² *Finis... Borsodiensis* add. sec. **C**, ubi vero nonnisi *finis* ponitur; *Comitatus Borsodiensis* add. a nobis, sicut et aliis Notitiis, si desiderabatur, in fine hanc formulam addidimus, morem ipsius Belii sequentes.

BIBLIOGRÁFIA & BIBLIOGRAPHY

1. A Bél által (is) idézett munkák

1. Works cited (also) by Bél

- ANONYMUS 1746: Anonymus (P. d. Magister): *Anonymi Belae regis notarii Historia Hungarica de septem primis ducibus Hungariae. Quam ad usum, et utilitatem publicam, ex codice m. s. membranaceo Bibliothecae Augustae Vindobonensis, clementissimo indultu nunc primum accuratissime exscrispsit Iohannes Georgius Schwandtnerus...* In: SCHWANDTNER 1746–1748. I. 1–38. (Lib. Lit. nr. 14.)
- BÉL 1718: Belius, Matthias: *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio.* Lipsiae, 1718. (Lib. Lit. nr. 39.)
- BÉL 1723: Belius, Matthias: *Hungariae antiquae et novae Prodromus, cum specimine, quomodo in singulis operis partibus elaborandis, versari constituerit,* Auctor Matthias Belius Pannonicus. Norimbergae, 1723.
- BÉL 1735–1742: Bel, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico-geographica.* I–IV. Viennae, 1735–1742. (Lib. Lit. nr. 1–4.)
- BÉL 1735–1746: Belius, Matthias: *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella, monumentorum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium.* I–II. Posonii, 1735 (–1746.) (Lib. Lit. nr. 90.)
- BENCÉDI SZÉKELY 1559: Szekel Estvan [Bencédi Székely István]: *Chronica ez vilagnac jeles dolgairol.* Craccoba, 1559.
- BETHLEN 1684–1690: Bethlen Farkas (Wolfgang): *Historiarum Pannonicco-Dacicarum Libri X. a clade Mohazensi 1526. usque ad finem seculi.* [Keresd, 1684–1690.]
- BIZARUS 1600: [Bizarus, Petrus:] *Pannonicum bellum sub Maximiliano II. Rom. et Solymanno Turcarum imperatoribus gestum.* In: BONGARS 1600. 467–520.
- BOCATIUS 1599: Bocatius, Johannes: *Hungaridos Libri Poematum V. Bartphae,* 1599. (Lib. Lit. nr. 407.)
- BONBARDI 1718: [Bonbardi, Michael:] *Topographia Magni Regni Hungariae, sive Nobilissimae eius ditionis, quam modo Hungariam dicimus, cum annexis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae, Serviae, et Bulgariae, etc. Regnis; tum etiam Transylvaniae, Valachiae, Moldaviae, provinciis.* Viennae Austriae, 1718.
- BONFINI 1581: Bonfinius, Antonius: *Rerum Ungaricarum Decades quatuor cum dimidia.* His accessere Ioan. Sambuci aliquot appendices, et alia: una cum prisorum regum Ungariae decretis, seu constitutionibus, quarum narrationes Bonfinii obiter meminere: et quae pagina 16 indicat. Omnia nunc denuo recognita, emendata, et aucta per Ioan. Sambucum... Francofurti, 1581. (Lib. Lit. nr. 29.)
- BONGARS 1600: [Bongars, Jacques:] *Rerum Hungaricarum scriptores variii. Historici, geographici.* Ex veteribus plerique, sed iam fugientibus editionibus revocati: quidam nunc primum editi. Francofurti, 1600. (Lib. Lit. nr. 28.)
- CARION–MELANCHTHON–PEUCER 1572: Carion, Iohannes–Melanchthon, Philippus–Peucer, Caspar: *Chronicon Carionis expositum et auctum multis et veteribus et recentibus historiis...* Witebergae, 1572. (Lib. Lit. nr. 26.)
- CELLARIUS 1701: Cellarius, Christophorus: *Notitia orbis antiqui, sive geographia plenior, ab ortu rerumpublicarum ad Constantinorum tempora orbis terrarum faciem declarans.* (Tomus I.) Lipsiae, 1701.
- CJH 1696: Corpus Juris Hungarici, seu decretum generale, Inlyti Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum, in tres tomos distinctum: nunc denuo recusum, omnibusque novellis, articulis, quae in prioribus editionibus deerant, adiectum. I–III. Tyrnaviae, 1696. (Lib. Lit. nr. 85.)
- EDICTALIS CASSATIO 1620: *Sacratissimae Caesareae, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regiae Majestatis, edictalis cassatio, iniquae, praetensae, et ipso iure nullae electionis,* Gabrielis Bethlen, in regno Hungariae. [...] Viennae Austriae, 1620. (Lib. Lit. nr. 202.)
- EGGERER 1663: [Eggerer, Andreas:] *Fragmen panis corvi proto-eremitici, seu reliquiae annualium eremi-coenobiticorum, Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Pauli primi eremitarum...* Viennae Austriae, 1663. (Lib. Lit. nr. 40.)
- ERICH 1654: Erich, Samuel: *Exodus Hamelensis: Das ist, Der Hämischen Kinder Außgang: Oder Philolog- und Historischer Bericht...* Hannover, 1654.
- EVAGRIUS SCHOLASTICUS 1673: Evagrius Scholasticus: *Ecclesiasticae Historiae libri sex,* Henrico Valesio interprete. In: Henricus Valesius (ed.): *Theodoriti Episcopi Cyri et Evagrii Scholastici historia ecclesiastica.* Item excerpta ex historiis Philostorgii et Theodori Lectoris. Parisiis, 1673. 251–464.

- FERDINANDUS 1644. [Ferdinandus III.:] *Copia Literarum imperialium, quibus Sacr. Caes. Majest. ... causas suscepti contra Transylvaniae principem belli aperit...* [S. l.] 1644.
- FERRARIUS 1637: Ferrarius, Sigismundus: *De rebus Hungaricae Provinciae ordinis Praedicatorum partibus quatuor et octo libris distributi commentarii.* Viennae Austriae, 1637.
- FRÖLICH 1644: Frölich, David: *Hemerologium historicum in computum ecclesiasticum, sive calendarium perpetuum redactum stylo tam novo, quam veteri, nec non coelo ac solo Pannonicō accomodatum, principaliter autem pro privatis cuiusvis necessitatibus, nec non publicis casibus... die competenti inscribendis, destinatum.* In Bartpha [!], 1644. (Lib. Lit. nr. 175.)
- ISTVÁNFFY 1622: Isthvanfius, Nicolaus: *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV.* Coloniae Agrippinae, 1622. (Lib. Lit. nr. 36.)
- ISTVÁNFFY 1724: Isthvanffius, Nicolaus: *Regni Hungarici Historia, post obitum gloriosissimi Mathiae Corvini regis XXXIV. quo apostolicum hoc regnum Turcarum potissimum armis barbare invasum, libris XXXIV. rerum in Pannonia, Dalmatia, Transylvania, Moldavia, Bosnia, Illyrico, caeterisque confiniis integrum ultra saeculum, ab anno 1490. gestarum locupletissimis exacte descripta a Nicolao Isthvanffio... accedit... auctarium... per... Joannem Jacobum Ketteler...* Coloniae Agrippinae, 1724.
- KHEVENHÜLLER 1721–1726: Khevenhüller, Franz Christoph: *Annales Ferdinandei oder Wahrhaftte Beschreibung Kaysers Ferdinandi des Andern... I–XIV.* Leipzig, 1721–1726.
- KIRCHMAIER 1671: Kirchmaier, Theodor: *Historia Hamelensis; sive dissertatio de inauspicato liberorum Hamelensium egressu...* Wittenbergae, 1671.
- Lib. Lit.: Vide bibliographiam II.!
- LIEBHARD 1671: Liebhard, Ludwig: *Exercitatio historica de fabuloso liberorum Hamelensium egressu...* Baruthi, 1671.
- NOVELLAE 1698: Novellae seu articuli universorum statuum, et ordinum Inclyti Regni Hungariae, ac partium eidem annexarum, in generalibus eorundem conventibus, ab Anno MDCVIII. usque ad An. MDCLXXXVII. inclusive editi. Adjunctis ad initium Articulis Pacificationis Viennensis, et Tractatu Szitva-Torokiensi. Tyrnaviae, 1698.
- OLAHUS 1735: Olahus, Nicolaus: *Hungaria, sive de originibus gentis, regionis situ, divisione, habitu, atque opportunitatibus liber singularis, nunc primum in lucem editus.* In: BÉL 1735–1746. I. 1–41.
- OPPIANUS 1597: Oppianus: *De venatione lib. IV. De piscatu lib. V. Cum interpretatione Latina, commentariis et indice rerum in utroque opere memorabilium locupletissimo confectis cum studio et opera Conradi Rittershusii...* Lugduni Batavorum, 1597.
- ORTELIUS 1611: Ortelius, Abraham: *Thesaurus geographicus recognitus et auctus: in quo omnium totius terrae regionum, montium, promontiorum... item oceanii, marium... nomina et appellations veteres... obiter multi in hoc opere auctorum veterum loci corrupti, falsi... emendantur, arguuntur, enodantur et conciliantur.* Hanoviae, 1611.
- ORTELIUS–MEYER 1665: Ortelius, Hieronymus–Meyer, Martinus: *Ortelius redivivus et continuatus oder Der ungarischen Kriegs-Empörungen historische Beschreibung [...].* I–II. Franckfurt am Mayn, 1665.
- PARSCHITIUS 1702^a: Parschitus, Christophorus: *Comitatus Regni Hungariae, Slavoniae et Transylvaniae incorporati, in quibus eorum ortus, termini, urbes... intra privatos exulantium parietes Vittebergae elaborati, Anno [1702.]* (Kézirat.) EFK Hist. II. a.
- PARSCHITIUS 1702^b: Parschitus, Christophorus: *Tabella Hungariae ducum et regum christianorum, in qua eorum ortus et occasus, regnorum accessiones et avulsiones, provinciarum incrementa et decrementa, bella domestica et extranea, cum varia vicissitudine temporum, brevi penicillo delineantur...* Wittenbergae, [1702.] (Lib. Lit. nr. 375.)
- PÁZMÁNY 1629: Pazmany, Petrus: *Acta et decreta Synodi Dioecesanae Strigoniensis, authoritate ... Petri Pazmany Archiepiscopi Strigoniensis celebratae Tyrnaviae Anno Domini MDCXXIX. die IV. Octobris et sequentibus... Posonii,* 1629.
- PISTORIUS 1600: Pistorius Niddanus, Ioannes: *Regum Hungariae ex optimis scriptoribus explicata genealogia.* In: BONGARS 1600. 548–564.
- PTOLEMAEUS 1597: Ptolemaeus Pelusiensis: *Geographiae universae tum veteris tum novae absolutissimum opus, duobus voluminibus distinctum ... in secundo volumine insunt Cl. Ptolemaei antiquae orbis tabulae XXVII... auctore ... Ion. Ant. Magino... In celeberrima Agrippinensium Colonia...* 1597.
- RÉVAY 1659: Rewa, Petrus de [Révay Péter]: *De monarchia et sacra corona Regni Hungariae centuriae septem... Quas emendas et auctas publicabat Comes Franciscus de Nadasd... Quibus accessit seorsim catalogus palatinorum et iudicum eiusdem regni, opera et studio Gasparis Longelini... Francofurti,* 1659. (Lib. Lit. nr. 32.)
- RITUS 1550: Ritus explorandae veritatis, quo Hungarica natio in dirimendis controversiis ante annos trecentos et quadraginta usa est... Colosvarii, 1550.

- ROSENTHAL 1649: Rosenthal, Malachias: *Actio Sacri ordinis Cisterciensis in ea monasteria avita, quae ab aliis sine legitima concessione sunt occupata...* Viennae Austriae, 1649. (Lib. Lit. nr. 179.)
- SCHOOCK 1662: Schoockius, Martinus: *Fabula Hamelensis, sive disquisitio historica...* Groningae, 1662.
- SZAMOSKÖZY 1593: Zamosius, Stephanus (Szamosközy István): *Analecta lapidum vetustorum, et nonnullarum in Dacia antiquitatum.* Patavii, 1593. (Lib. Lit. nr. 574.)
- Székely, Stephanus: vide BENCÉDI SZÉKELY 1559.
- SZENTIVÁNYI 1697: Szentivany, Martinus: *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea. Decadis secundae pars tertia.* Tyrnaviae, 1697. (Lib. Lit. nr. 222.)
- THURÓCZY 1600: Thwrocz, M. Ioh. de (Thuróczy János): *Chronica Hungarorum.* In: BONGARS 1600. 1–198.
- TIMON 1702: [Timon, Samuel:] *Celebriorum Hungariae Urbium et Oppidorum Topographia. Pars secunda Pannoniam novam complexa.* Tyrnaviae, [1702.] (Lib. Lit. nr. 336.)
- TIMON 1736: Timon, Samuel: *Epitome chronologica rerum Hungaricarum a nativitate Divi Stephani primi regis apostolici iam prius usque ad Annum MDLXXVI. typis edita, nunc denuo accurate revisa, in multis correcta, aucta, et usque ad Annum MDCCXXXVI. producta.* Cassoviae, 1736. (Lib. Lit. nr. 34.)
- TÖPPELT 1667: Töppelt, Laurentius: *Origines et occasus Transsylvaniae...* Lugduni, 1667. (Lib. Lit. nr. 573.)
- TRÖSTER 1666: Tröster, Johann: *Das alt- und neu-teutsche Dacia...* Nürnberg, 1666.
- TUBERO 1603: Tubero, Ludovicus: *Commentariorum de rebus, quae temporibus eius in illa Europae parte, quam Pannonii et Turcae eorumque finitimi incolunt, gestae sunt, libri XI.* Francofurti, 1603.
- TURÓCZI 1719: [Turóczi László:] *Effigies Inclitorum Superioris Hungariae Comitatuum.* Cassoviae, 1719.
- TURÓCZI 1729: [Turóczi László:] *Ungaria suis cum regibus compendio data.* Tyrnaviae, 1729. (Lib. Lit. nr. 33.)
- WAGNER 1719–1731: Wagner, Franciscus: *Historia Leopoldi Magni Caesaris Augusti. I-II. Augustae Vindelicorum, 1719–1731.* (Lib. Lit. nr. 42–43.)
- WERNHER 1551: Wernherus, Georgius: *De admirandis Hungariae aquis hypomnemation...* Viennae Austriae, 1551. (Lib. Lit. nr. 226.)
- WÖRGER 1670: Wörgerus, Franciscus: *Historia Hamelensis contra Martinum Schoockium defensa...* Hamburgi, [1670:]
- ZEILLER-STÜBEL 1690: Zeiller, Martin-Stübel, Andreas: *Hungaria, oder Neu-Vollständige Beschreibung des ganzen Königreichs Ungarn...* Frankfurt, 1690.

2. Források és szakirodalom (kivéve a Bél által is idézett műveket)¹

2. Sources and litterature (except the works cited also by Bél)²

- ÁMTF I.: Györfy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.* I. Abaújvár, Arad, Árva, Bács, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Beszterce, Bihar, Bodrog, Borsod, Brassó, Csanád és Csongrád megye. Budapest, 1987.
- Anjou-Oklt.: Anjou-kori oklevélköt – Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XLVI. Szerk. Almási Tibor–Blazovich László–Géczi Lajos–Kőfalvi Tamás–Kristó Gyula–Makk Ferenc–Piti Ferenc–Sebők Ferenc–Tóth Ildikó. Budapest–Szeged, 1990–2017.
- BÉL 1984: Bél Mátyás: *Magyarország népének élete 1730 táján.* Vál., s. a. r., bev. Wellmann Imre. Ford. Wellmann Imre, Püspöki Nagy Péter. Budapest, 1984. (Történetírók Tára)
- BÉL 1985–1986: Bél Mátyás: *Descriptio comitatus Borsodiensis.* Részlet Bél Mátyás megyeleírásából az Ózd környéki falvakról és a dédesi várról. Közli és bev. Nagy Károly. Ford. Tóth Péter. In: *Lakóhelyünk, Ózd.* 1985. 9. köt. 87–95; 1986. 10. köt. 84–89.
- BÉL 1992: Bél Mátyás: *Gömör vármegye leírása (1749).* Ford. Tóth Péter. Debrecen 1992. (Gömör néprajza XXXV.)
- BÉL 1993: Bél Mátyás levelezése. Kiad. Szelestei N. László. Budapest, 1993. (Commercia litteraria eruditorum Hungariae – Magyarországi tudósok levelezése III.)

1 Ld. még a Bél által (is) használt könyveket az előző bibliográfiában!

2 See also the works cited (also) by Bél in the previous bibliography!

- BÉL 2002: Bél Mátyás: Torna vármegye leírása. Ford. Tóth Péter. In: Torna vármegye és társadalma 18–19. századi források tükrében. Szerk. Rémiás Tibor. Bódvaszilas–Miskolc, 2002. 51–110.
- BÉL 2007: Bél Mátyás a miskolci fürdőkről. Ford. Tóth Péter. In: Miskolci Kalendárium 2006. Miskolc, 2007. 186–188.
- BÉL 2016: Bel, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico geographica ... Comitatuum in editorum tomus tertius, in quo continentur ... Comitatus Iaurinensis, Comaromiensis et Strigoniensis. Edendo operi praefuit et praefatus est Gregorius Tóth; textum recensuerunt notisque instruxerunt Bernadett Benei, Rudolphus Jarmalov, Gregorius Tóth.* Budapestini, 2016.
- BÉL 2017: Bel, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico geographica ... Comitatuum in editorum tomus quartus, in quo continentur ... Comitatus Alba Regalis, Tolnensis, Simigiensis et Baranyiensis. Edendo operi praefuit et praefatus est Gregorius Tóth; textum recensuerunt notisque instruxerunt Gregorius Tóth, Bernadett Benei, Zoltanus Gőzsy, Rudolphus Jarmalov.* Budapestini, 2017.
- BÉL 2018: Bel, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico geographica ... Comitatuum in editorum tomus quintus, in quo continentur... Comitatus Sarosiensis, Zempliniensis, Ungváriensis et Bereghiensis. Edendo operi praefuit et praefatus est Gregorius Tóth; textum recensuerunt notisque instruxerunt Gregorius Tóth, Bernadett Benei, Zoltanus Gőzsy, Rudolphus Jarmalov.* Budapest, 2018.
- BENKŐ 1818: Benkő, Samuel: *Topographia oppidi Miskoltz historico-medica ... denuo edita cura Josephi Szathmáry ... Miskolczini,* 1818.
- BOCATIUS 1990–1992: Ioannes BOCATIUS: *Opera quae exstant omnia. Poetica (1–2.), Prosaica (3.).* Edidit Franciscus Csonka. Budapest, 1990–1992. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisquae Aevorum, Series Nova XII/1–3.)
- BODÓ 1751: Bodó, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa...* Posonii, 1751.
- BOGÁR 2010: Bogár Judit: Egy készmárki polihisztor élete és munkái – feljegyzéseinek tükrében. Ifj. Buchholtz György naplója (1709–1737). Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Régi magyarországi irodalom műhely. Piliscsaba, 2010.
- BONA 1998: Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. köt. A–Gy. Budapest, 1998.
- BONFINI 1936–1976: Bonfinis, Antonius de: *Rerum Ungaricarum decades.* Tom. I–III; Tom. IV, Pars I; Tom. IV, Pars II. (Appendix, Fontes, Index). Edd. (I–IV/1:) Iosephus Fógel, Béla Iványi et Ladislaus Juhász, (IV/2:) Margarita Kulcsár et Petrus Kulcsár. Lipsiae–Budapestini, 1936–1976. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisquae Aevorum [BSMRAE]: Saeculum XV. – BSMRAE: Series nova, I.)
- BOROVSZKY 1896: Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. (...)* I. kötet: Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Budapest, 1896.
- C. TÓTH–HORVÁTH–NEUMANN–PÁLOSFAVLVI 2016: C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája, 1458–1526.* I. Főpapok és bárók. Budapest, 2016. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.)
- CATALOGUS 1783: Catalogus praestantissimorum librorum nec non rarissimorum manuscriptorum Bibliothecae Kollariana. [S. l.], 1783.
- CSIMA 2019: Csima Péter: Mikoviny Sámuel, az építész és tájalakító. Budapest, 2019.
- CSONTOSI 1885: Csontosi János: A bécsi császári udvari levéltár hazai vonatkozású kéziratai. Magyar Könyvszemle 10. (1885) 182–231.
- DÉNES 1992: Dénes György: Bél Mátyás és ifj. Buchholtz György a Szilicei-jégbarlangról és annak térképről. Karszt és Barlang 1992. 1–2 sz. 43–52.
- DOBAI SZÉKELY–KOLLER 2016: Dobai Székely Sámuel és Koller József levelezése. S. a. r., bev., jegyz. Hencz Enikő. Piliscsaba, 2016. (Pázmány Irodalmi Műhely – Források 9.)
- DOMBY 1766: Domby de Galfalva, Samuel: *Relatio de mineralibus incliti Comitatus Borsodiensis aquis...* Vindobonae, 1766.
- EKF: Az első katonai felmérés. A magyar királyság teljes területe 965 nagyfelbontású színes térképszelvényen. Közrem.: Jankó Annamária–Orross András. DVD ROM. Budapest, 2004. Internetes elérés: <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hungary/>
- ENGEL 1996: Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457.* I–II. Budapest, 1996. (História Könyvtár – Kronológiák, adattárák 5.)
- ENGEL 2001: Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457 – Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Budapest, 2001.
- EOE VIII: Szilágyi Sándor (szerk.): Erdélyi Országgyűlési Emlékek. VIII. kötet. 1621–1629. Budapest, 1882.

- FALLENBÜCHL 1988: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főmáltóságai. Budapest, 1988.
- FALLENBÜCHL 1994: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főispánjai – Die Obergespanne Ungarns. 1526–1848. Budapest, 1994.
- FALLENBÜCHL 2002: Fallenbüchl Zoltán: Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár. Budapest, 2002. (Nemzeti Téka)
- FEJÉR 1829: Fejér, Georgius: Codex diplomaticus regni Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tom. IV. Vol. II. Budae, 1829.
- FEJÉR 1843: Fejér, Georgius: Codex diplomaticus regni Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tom. X. Vol. VII. Budae, 1843.
- FORGON 2001: Mihályfalusi Forgon Mihály: Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Második, javított kiadás. Szerk. Kövesdi Károly. Somorja, 2001.
- FUXHOFFER 1803: Fuxhoffer, Damianus: Monasteriologia regni Hungariae, in qua libris V synoptice, originario-diplomatico describuntur omnia singulorum religiosorum ordinum monasteria... I-II. Weszprimii, 1803.
- GYULAI 1991: Gyulai Éva: A diósgyőri vár és környékének ábrázolása 1719-ből Bél Mátyás kéziratos hagyatékában (Aszalay Ferenc – Adatok a nemesi értelmiség művelődéstörténetéhez). A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXVIII–XXIX. Miskolc, 1991. 139–150.
- GYULAI 2003: Gyulai Éva: Egy borsodi nemes Rákóczi oldalán – Aszalay Ferenc (1674–1729) udvari szekretárius életútja. In: A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa: Tanulmányok a szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára. I–II. Szerk. Tamás Edit. Sárospatak, 2003. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei 46.) II. 7–79.
- GYULAI 2004: Gyulai Éva: Aszalay Ferenc a kuruc állam kancelláriáján. In: A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyékből: 1703–1704. Összeáll. Bánkuti Imre, szerk. Dobrossy István. Miskolc, 2004. 39–62.
- GYULAI 2005: Gyulai Éva: Aszalay Ferenc, Rákóczi udvari szekretáriusa lengyelországi bujdosása: 1711. február–szeptember. In: Povstanie Františka Rákocziho 1703–1711 (v novšom približení) – Rákóczi-szabadságharc 1703–1711 (újabb megközelítésben). Ed. Peter Kónya. Prešov, 2005. (Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis) 256–265.
- GYULAI 2008: Gyulai Éva: Aszalay Ferenc, Rákóczi egykorú szekretáriusa végrendelete és hagyatéki leltára (Miskolc 1728–1729). A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XLVII. Miskolc, 2008. 367–399.
- GYULAI 2012: Gyulai Éva: Család – vármegye – egyház: Aszalay Ferenc karrierje és életstratégiaja a Rákóczi-szabadságharc után. Századok 146. (2012) 937–960.
- GYULAI 2017: Gyulai Éva: Mikoviny Sámuel rézmetszete a diósgyőri várról Aszalay Ferenc rajza alapján (1730 k.). In: Lelkiség és irodalom: Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére. Szerk.: Bajáki Rita et al. Budapest, 2017. (Pázmány Irodalmi Műhely – Lelkiségtörténeti tanulmányok 17.) 165–171.
- HAJDÚ-MOHAROS 2000: Hajdú-Moharos József: Magyar településtárt. Budapest, 2000.
- HAZAI 'S KÜLFÖLDI TUDÓSÍTÁSOK 1829: Nemzeti újság, melly hazai 's külföldi tudósításokból a' magyar nemzetnek köz jovára készítetett. 1829. második félesztendő. Pesten, 1829.
- HECKENAST–MÉSZÁROS 2005: Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r., kieg., bev. Mészáros Kálmán. Budapest, 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárák 8.)
- HENCZ 2016: Hencz Enikő: Mit ajánlhatott Dobai Székely Sámuel Klímo György pécsi püspöknek? Dobai Székely Sámuel könyvtárának kínálata. In: „Új könyvtár virul itt, tele rendbe rakott tudománnyal. Fontos, hogy minden nyitva találsz odabent.” Tudomány és kutatás a 240 éves Klímo könyvtárban. A 2014. október 16–17-én rendezett jubileumi tudományos konferencia tanulmányai. Szerk. Dezső Krisztina – Molnár Dávid – Schmelczer-Pohánka Éva. Pécs, 2016. (A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 13.) 267–276.
- HENCZ 2017: Hencz Enikő: Dobai Székely Sámuel és Wagner Károly levelezése. In: Tavaszi szél – Spring Wind. II. kötet. Szerk. Keresztes Gábor. Budapest, 2017. 41–46.
- HORVÁT 1812: Horvát István: Bél Mátyás kéziratairól jegyzések. Öszve írta a' Pozsonyban lévő Primatiális Bibliotheka Gyűjteményéből az 1811/2-ed évi ország gyűlése alatt Horvát István Titoknak. 1812. Februarius kezdetén. (Kézirat.) OSZK Kézirattár Quart. Hung. 491.
- ILLIK 2007: Illik Péter: Debreceni értelmiségek levelei Dobai Székely Sámuelhez. Piliscsaba, 2007. (Pázmány Irodalmi Műhely – Források 5.)
- KARÁCSONYI 1995: Karácsonyi János: A magyar nemzetiségek a XIV. század közepéig. Budapest, 1995.²
- KATONA 1779–1817: Katona, Stephanus: Historia Critica Regum Hungariae... I–XLII. Pestini (et alibi) 1779–1817.
- KEMPELEN 1911–1932: Kempelen Béla: Magyar nemes családok. I–XI. Budapest, 1911–1932.

- KOLLÁR 2000: Kollár Ádám Ferenc levelezése. S. a. r., bev., jegyz. Soós István. Budapest, 2000. (Commercia litteraria eruditorum Hungariae – Magyarországi tudósok levelezése IV.)
- KOMLÓSSY 2010: Komlóssy Gyöngyi: Bél Mátyás: De versionibus Bibliorum Hungaricis. In: Lymbus. Magyarság-tudományi Forrásközlemények. Felelős szerk.: Kerekes Dóra. Budapest, 2010. 115–140.
- KUBINYI 1824: Kubinyi, Petrus: Genealogia familiae de Felső Kubin. Editio altera auctior et emendatior. Pesthini, 1824.
- LELKES 1998: Lelkes György: Magyar helységnév-azonosító szótár. 2. bőv. és jav. kiad. Baja, 1998.
- LIB. Lit.: Libri litterarii varii generis, quae in bibliotheca Matthiae Belii continentur. (Kézirat /manuscript.) Ústredná Knižnica Slovenskej Akadémie Vied, Lyceálna knižnica, Fragn. XXV/b. Közölve /Published: TÓTH 2006. 85–126.
- LIBRI REGII: Libri Regii 1527–1918. – Királyi Könyvek 1527–1918. Készítették: Vissi Zsuzsanna–Trostovszky Gabriella–Németh István–Tuza Csilla–Csavlek Judit–Magyari Gabriella–Németh György. DVD-ROM. Budapest, 2006. Internetes elérés: <https://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/>
- LIPSZKY 1806: Lipszky, Johannes de: Mappa generalis Regni Hungariae partiumque adnexarum Croatiae, Slavoniae et Confiniorum Militarium, Magni item Principatus Transylvaniae, geometricis partium dimensionibus, recentissimisque astronomicis observationibus superstructa... Pesthini, 1806.
- LIPSZKY 1808: Lipszky de Szedlicsna, Joannes: Repertorium locorum objectorumque in XII. tabulis mappae regnum Hungariae, Slavoniae, Croatiae, et Confiniorum Militarium, Magni item Principatus Transylvaniae occurrentium, quas aeri incisas vulgavit Joannes Lipszky de Szedlicsna ... ab eodem auctore elaboratum. Buda, 1808.
- LIPSZKY 2005: Lipszky János: A Magyar Királyság és társországai térképe és névtára (1804–1810). DVD-ROM. Kiad. Plihál Katalin, Reisz T. Csaba. Budapest, 2005.
- MAMÚL: Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. Főszerk. Kőszeghy Péter. Szerk. Tamás Zsuzsanna. I–XIV. Budapest, 2003–2014.
- MKL: Magyar Katolikus Lexikon. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. I–XVI. Budapest, 1993–2014. Internetes elérés: <http://lexikon.katolikus.hu/>
- MTH *Abaúj és Torna*: Magyarország történeti helységnévtára. Abaúj és Torna megyék (1773–1808). Összeáll. és szerk.: Barsi János. Budapest–Miskolc, 2004.
- MTH *Borsod*: Magyarország történeti helységnévtára. Borsod megye (1773–1808). Szerk.: Barsi János. Budapest–Miskolc, 1991.
- MTK: Magyarország történeti kronológiája. A kezdetektől 1970-ig. Négy kötetben. Főszerk. Benda Kálmán. I–IV. Budapest, 1983.
- MTSH *Borsod–Abaúj–Zemplén*: Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 9. Borsod–Abaúj–Zemplén megye. Szerk. Turkovics Barnabás. Budapest, 1996.
- MTT IV: Magyar Történelmi Tár. IV. kötet. Pesten, 1857.
- NAGY 1857–1865: Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. I–XII. Pest, 1857–1865.
- PAJKOSSY 1979: Pajkossy Gábor: Magyar Országos Levéltár. Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok: Repertórium. Budapest, 1979. (Levéltári leltárak 77.)
- PÁLFFY 2010: Pálffy Géza: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2010. (História könyvtár: Monográfiák 27.)
- PORKOLÁB 2003: Porkoláb László: Források Diósgyőr–Vasgyár történetéhez 1770–1919. Miskolc, 2003. (Tanulmányok Diósgyőr történetéhez 12.)
- Reg. Arp.: Szentpétery Imre (I–II/1.)–Borsa Iván (II/2–4.): Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico diplomatica. I–II/1–4. Budapest, 1923–1943. (I–II/1.), 1961–1987. (II/2–4.)
- REISZ 2002: Reisz T. Csaba: Hegedűs János: Sopron vármegye új leírása (Adalék Bél Mátyás földrajzi munkája kijavítási kísérletéhez). Soproni Szemle 54. (2002) 4. sz. 300–318.
- REISZ 2003: Reisz T. Csaba: Magyarország rövid földrajza. A Compendium Hungariae geographicum ismertetése. Fons 10. (2003) 2. sz. 291–318.
- SZELESTEI N. 1984: Szelestei N. László: Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa. Budapest, 1984.
- SZELESTEI N. 2010: Szelestei N. László: Severini, Ján. In: MAMUL X. 300–301.
- SZILÁGYI 1885: Szilágyi Sándor (szerk.): A linzi béke okirattára. Budapest, 1885.
- SZINNYEI 1891–1914: Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. I–XVI. Budapest, 1891–1914.
- SZŐKE 2016: Szőke Kornélia: Dobai Székely Sámuel és az altdorfi egyetem. In: A felvilágosodás előzményei Erdélyben és Magyarországon (1650–1750). Szerk.: Balázs Mihály, Bartók István. Szeged, 2016. 109–117.
- TMAA: A történelmi Magyarország atlasza és adattára. 1914. Szerk. Zentai László–Kósa Pál. Pécs, 2005.
- TÓTH 2002: Tóth Péter: Előszó. In: BÉL 2002. 53–54.

- TÓTH 2006: Tóth Gergely: Bél Mátyás kéziratai a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában (katalógus). – Catalogus manuscriptorum Matthiae Bél, quae in bibliotheca Lycei Evangelici Posoniensis asservantur. Budapest, 2006. (Nemzeti Téka) Internetes elérés: <http://mek.niif.hu/05200/05265/05265.pdf>
- TÓTH 2007: Tóth Gergely: Bél Mátyás „Notitia Hungariae novae...” c. művének keletkezéstörténete és kéziratainak ismertetése. I-II. Doktori disszertáció. ELTE BTK, A Történeti Intézet Könyvtára. Budapest, 2007. Internetes elérés: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/tothgergely/diss.pdf>
- TÓTH 2009: Tóth Gergely: „Qua dialecto loquantur?” A Magyarországon beszélt nyelvek és nyelvjárások feltérképezésének kísérlete Bél Mátyás *Notitiájában*. In: Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet. Budapest, 2008. április 17–18. Szerk. Korompay Klára (et al.). Budapest, 2009. (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 229.) 163–185.
- TÓTH 2010: Tóth Gergely: Felekezetiség és történelmi emlékezet. A Rákóczi-szabadságharc a 18. századi honi történetírásban. Történelmi Szemle 52. (2010) 13–36.
- TÓTH 2011: Tóth Gergely: Tomka Szászky János. In: MAMŰL XII. 79–82.
- TÓTH 2013: Tóth Gergely: A magyar történetírás kritikája és megújításának programja az 1740-es évekből. Bél Mátyás és a Scriptores rerum Hungaricarum. Történelmi Szemle 55. (2013) 593–617.
- TÓTH 2019: Tóth, Gergely: The First Edition of Nicolaus Olahus' Hungaria in Matthias Bel's Adparatus (1735). In: Nicolaus Olahus 450: Proceedings of the International Conference on the 450th Anniversary of Nicolaus Olahus' Death – Nicolaus Olahus 450: Tagungsband der internationalen Konferenz zum 450. Todestag von Nicolaus Olahus. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien 17). Wien, 2019. 123–142.
- TÖRÖK 2011: Török Enikő: Mikoviny Sámuel. (Elektronikus kiadás.) Budapest, 2011. Internetes elérés: <http://mek.oszk.hu/09500/09518/09518.pdf>
- ÚMÉL: Új magyar életrajzi lexikon. I–VI. Főszerk. Markó László. Budapest, 2001–2007.
- WELLMANN 1979: Wellmann Imre: Bél Mátyás (1684–1749). Történelmi Szemle 22. (1979) 381–391.
- WENZEL 1873: Wenzel Gusztáv: Diósgyőr egykori történelmi jelentősége. Pest, 1872. (Értekezések a Történeti Tudományok köréből 2. 1872–1873.)
- ZSOLDOS 2011: Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Budapest, 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)

MUTATÓK & INDEXES

Helynévmutató

Index of Geographical Names

A történelmi Magyarország települései esetében arra törekedtünk, hogy a települések nevét abban a formában adjuk meg főalakként, amely Bél korában használatos volt, s ehhez egy széles körben elfogadott és teljességre törekvő forrást használunk referenciaként. Ezért a Lipszky János (1766–1826) által készített nagyszabású térképet, a *Mappa generalis* (LIPSZKY 1806), illetve az ahhoz összeállított településjegyzéket, a *Repertoriumot* (LIPSZKY 1808) tekintettük a fő hivatkozási alapnak, s az abban megadott első nevet választottuk főalaknak, mivel ez az adattár a legteljesebb és legmegbízhatóbb a korabeliek közül, és a benne szereplő névalakok legtöbbször megfelelnek a Bél által megadott alakoknak. De ezenkívül figyelembe vettünk más korabeli településjegyzékeket is, így pl. a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) történeti helységnévtár-sorozatának, illetve történeti statisztikai helységnévtár-sorozatának vonatkozó köteteit (MTH *Abaúj és Torna*, MTH *Borsod*, MTSH *Borsod-Abaúj-Zemplén*), amelyek számos 1773–1808 közötti forrás adatait tartalmazzák. A földrajzi nevek azonosításánál nagy segítségünkre volt Lipszky János fent említett térképe (LIPSZKY 1806), illetve annak a már szintén említett *Repertoriuummal* összekötött, georeferált változata (LIPSZKY 2005), továbbá az 1763–1784 közötti ún. első katonai felmérés térképe (ld. EKF). A településnevek későbbi változásainak nyomon követésére többek között Hajdú-Moharos József és Lelkes György településtárait használtuk (HAJDÚ-MOHAROS 2000, LELKES 1998).

A főalakot tehát legnagyobb részt Lipszky *Repertoriumából* vettük, de mai helyesírással közöltük (cz helyett c, szóvégi o helyett ó, kötőjeles közlés helyett egybeírás, tehát pl. „Csehi [Balaton-]” helyett Balatoncsehi). *A fő névalak mögött feltüntetett a többi névváltozatot is*, elsőként a mai hivatalos nevét (ha az különbözik a főalakétől), és az ország autójelzését, amelynek területén jelenleg található, majd a többi változatot, így a Bél által a szövegben használt névalakokat, elcsatolt településnél pedig a dualizmus kori helynévreform utáni magyar névalakot. Ezeket a névváltozatokat külön is feltüntettük a mutatóban, *amennyiben első négy betűjük nem egyezik a főalakéval*. Külöldi helynevek esetén a magyar névalakot vettük főalaknak (pl. Bécs), ha van ilyen, a többi névalakot utalóként vettük fel. A fő névalakot félkövérrel szedtük, illetve félkövérrel szedtük az(oka)t az oldalszámo(ka)t is, ahol Bél *külön fejezetben* mutatja be az adott földrajzi helyet. A nemesi előnevekben, uralkodói titulatúrában, egyházi és világi tisztségekben lévő helyneveket nem mutatóztuk. Felvettük azonban a mutatóba a hegyek, folyók stb. neveit. A → jel azt jelenti, hogy a település később egy másik településbe olvadt bele. A puszták (*praedium*) közül néhány ma már külterületi névként sem maradt fent; ilyenkor a *prope* („közel valamihez”) szóval jelöltük, hogy mely településhez esik közel a helye (pl. „*Bakonyzentegyház* [*praed.*; *prope* Sárszentmihály, H; Bakony Szent Egyház]”). A cirill betűs helyneveket külön listában közöltük a mutató után. A helynévmutatóhoz használt további irodalom a fentebb említetteken kívül: ÁMTF I, BÉL 1985–1986, BÉL 1992, BÉL 2002, TMAA. Rövidítések: *a.* = *arx*; *ant.* = *antrum*; *col.* = *collis*; *coll. vin.* = *collis vinifer* (*seu clivus vinifer*, *aut vinea*); *fl.* = *fluvius*; *i.* = *insula*; *l.* = *lacus*; *m.* = *mons*; *o.* = *oppidum*; *p.* = *pagus*; *poss.* = *possessio*; *praed.* = *praedium*; *r.* = *rivus*; *reg.* = *regio*; *rud.* = *rudera*; *s.* = *silva*; *v.* = *vide*; *v. e.* = *vide etiam*.

Regarding the names of the settlements of historical Hungary we intended to use as a main entry the form that was also used in the time of Bél and we also wanted to use a widely acknowledged and thorough source as reference. Therefore we considered the *Mappa generalis* (LIPSZKY 1806), a wide-scale map prepared by János Lipszky (1766–1826), alongside with its register of settlements the *Repertorium* (LIPSZKY 1808) as the basis of reference, thus choosing the *firstly mentioned name* of a settlement therein for the main entry, since this database is the fullest, and the most trustworthy of its contemporaries and the form of names used therein usually correspond with the forms given by Bél. Besides that we considered other contemporary registers of settlements, thus the relating volumes of historical gazetteer series of the

Hungarian Central Statistical Office (KSH), that contain data from several sources between 1773–1808 (MTH *Abaúj és Torna*, MTH *Borsod*, MTSH *Borsod-Abaúj-Zemplén*). For the identification of the geographical names we found extremely useful the above mentioned map of János Lipszky (LIPSZKY 1806) and its georeferred version linked with the also mentioned *Repertorium* (LIPSZKY 2005), further to that the so-called first military survey's map of 1763–1784 (see EKF). For the monitoring of the posterior changes of the settlements' names we used amongst others the gazetteer of József Hajdú-Moharos (HAJDÚ-MOHAROS 2000) and that of György Lelkes (LELKES 1998).

We took therefore the *main entry* mostly from *Repertorium* of Lipszky but we published it with the current orthograph (c instead of cz, terminal letter ó instead of o, one word instead of using hyphens, e.g. Balatoncsehi instead of „Csehi [Balaton-]”). *After the main entry we enumarated the other variants of names as well*, firstly its current official name (when it differs from the main entry) and the vehicle registration code of the country where it is actually situated, afterwards the other name versions including the ones used by Bél in the text, furthermore the Hungarian form introduced by the community names' reform in the period of the Dualism (from the 1880's). These variants of names were indicated also separately in the index *as long as their first four letters were not identical with the main entry's*. In the case of foreign toponyms we took the Hungarian form (if exists) as the main entry (e.g. Bécs) and indexed the other forms. The main entry is typeset in bold as well as the page numbers where Bél presents a given geographical place in a separate chapter. We did not index the toponyms occurring in the prenames of nobilities, or in royal, ecclesiastical and secular titles. Nevertheless we took into the index the names of mountains and rivers etc. The sign → indicates that the settlement merged into another later on. As for the abandoned villages (Hungarian *puszta*, Latin *praedium*), some of their names disappeared and cannot be found even amongst geographical names. In these cases we used the word *prope* („near to”) to indicate the settlement to which its past place was near (e.g. „*Bakonyzentegyház* [*praed.*; *prope* Sárszentmihály, H; Bakony Szent Egyház]”). Place names written in Cyrillic are listed separately after the index. Further literature used for the geographical index apart from the already mentioned: ÁMTF I, BÉL 1985–1986, BÉL 1992, BÉL 2002, TMAA. Abbreviations: *a.* = *arx*; *ant.*=*antrum*; *col.* = *collis*; *coll. vin.* = *collis vinifer* (*seu clivus vinifer, aut vinea*); *fl.* = *fluvius*; *i.* = *insula*; *l.* = *lacus*; *m.* = *mons*; *o.* = *oppidum*; *p.* = *pagus*; *poss.*=*possessio*; *praed.* = *praedium*; *r.* = *rivus*; *reg.* = *regio*; *rud.* = *rudera*; *s.* = *silva*; *v.* = *vide*; *v. e.* = *vide etiam*.

Aba (<i>praed.</i> ; →Boldogkőváralja, H; Abas) 195	vármegye/County
Aba Ujvár, Aba Ujváriensis <i>v.</i> Újvár	Aba-Vár <i>v.</i> Újvár
Abafalva (Abovce, SK) 272	Abba Ujvariensis Provincia <i>v.</i> Abaúj vármegye/County
Abas <i>v.</i> Aba	Abdua <i>v.</i> Adda
Abaszéplak <i>v.</i> Széplak <i>v. e.</i> Kassa, Hosszúzser, Rövidszer, Széplakapáti	Abod (H) 411
Abaúj vármegye/County (Comitatus/Provincia/Provincia Aba-Ujvariensis/Aba-Uyvariensis/Abaujvariensis/Abaujvár/Abaujváriensis/Abba Ujvariensis, Ujváriensis) 9, 11, 15–199 , 296, 300, 312, 317, 333, 347, 360, 364, 406, 408, 409	Abovce <i>v.</i> Abafalva
Abaújpalpár <i>v.</i> Alpár	Ábrány (Bükkábrány, H; Abrány, Alsó Abrány, Felső Abrány) 370, 405
Abaújdevecser <i>v.</i> Devecser <i>v. e.</i> Encs	Abrány <i>v.</i> Ábrány
Abaújharaszti <i>v.</i> Haraszti	Adda (<i>r.</i> ; I; Abdua) 83
Abaújkér <i>v.</i> Alsókér; Felsőkér; Tuzsa	Adorján (<i>a.</i> ; <i>prope</i> Sálard, RO; Adorianus) 87
Abaújlak <i>v.</i> Újlak	Agtelek (H; Ag-Telek, Aktelek, Aktörek) 225, 271 , 334
Abaújnádasd <i>v.</i> Nádasd 1.	Agteleki-barlang/caves (<i>ant.</i> ; SK, H; antrum Aktörek) 207, 215, 221, 225
Abaújrákos <i>v.</i> Rákos 1.	Ágostonlak <i>v.</i> Zavadka
Abaújszakaly <i>v.</i> Szakáll	Agria, Agriensis <i>v.</i> Eger
Abaújszántó <i>v.</i> Szántó	Agria, Agrius <i>v.</i> Eger-patak
Abaújszina <i>v.</i> Szina	Ag-Telek <i>v.</i> Aggtelek
Abaújszolnok <i>v.</i> Szolnok 2.	Agyagos (<i>coll.</i> ; <i>prope</i> Hernádpetri, H; Agyagas) 173
Abaujvár, Abaújvár <i>v.</i> Újvár	Áj (Háj, SK; Aj) 171, 300, 312, 313–314
Aba-Ujvár, Aba-Uj-vár <i>v.</i> Újvár	Áj feje (<i>m.</i> ; <i>prope</i> Jasov, SK; Ayfey) 154
Abaujvár/Abaujváriensis/Abaujvariensis Comitatus <i>v.</i>	Aj <i>v.</i> Áj
Abaúj vármegye/County	Ájfalucska <i>v.</i> Falucska
Aba-Ujvarinensis/Aba-Uyvariensis Comitatus <i>v.</i> Abaúj	Ajnácskő (Hajnačka, SK; Hainács-Kőiensis, Hainács-Kő, Hajnács-Kőiensis, Hajnács-Kőjensis, Hajnáts-Kőiensis, Hajnáts-Kőjensis) 264, 265
	Aktelek <i>v.</i> Agtelek

- Aktörek *v.* Aggtelek, Aggleteki-barlang/caves
- Alacska** (H) **414**
- Alba Graeca *v.* Belgrád
- Alba Iulia *v.* Gyulafehérvár
- Alba, Alba Regalis, Alba Regia, Alba-Regalis, Albaregalensis, Albensis *v.* Székesfehérvár
- Aldiodum *v.* Algyógy
- Algyógy** (Geoagiu, RO; Aldiodum) **397**
- Almág** (Gemerský Jablonec, SK) **264**
- Almás** (Jablonov nad Torňou, SK; Almas, Szádalmás) **299, 316, 334**
- Almas *v.* Almás
- Alnovia *v.* Jolsva
- Alnoviensis amnis *v.* Jolsva-patak
- Alpár** (Abaújalpár, H) **197**
- Alsó Abrány *v.* Ábrány
- Alsó járás/municipality** (*processus in Comitatu Thornensi*; Lower District, Processus Inferior) **284, 293, 309, 318–333**
- Alsó járás/municipality** (*processus in Comitatu Crasnensi*; RO; Processus Inferior) **152**
- Also Sajo *v.* Alsósajó
- Alsóbajom *v.* Bajon
- Alsóbalog** (→Veľký Blh, SK; Alsó-Balog, Vámosbalog) **207, 215, 259**
- Alsóbárcsa** (→Košice, SK; Alsó Bartz, Alsó-Bartza, Barca, Barcza) **50, 128**
- Alsóbátka** (→Bátka, SK; Alsó-Bátka) **265, 274**
- Alsócéce** (→Hernádcéce, H; Alsó-Czecze, Czéczensis) **195, 197**
- Alsócsáj** (Nižný Čaj, SK; Also-Csaj, Alsó-Csaj) **49, 148**
- Also-Csaj *v.* Alsócsáj
- Alsófalu** (Polina, SK; Alsó-Falu) **258**
- Alsófüged** (→Encs, H; Alsó-Füged) **199**
- Alsógagy** (H; Alsó-Gagy, Gagy) **178, 179**
- Alsógecse** (→Geča, SK; Alsó-Getse, Hernádgécse, Jeche) **50, 128, 155**
- Alsóhangony** (→Hangony, H; Alsó-Hangon) **263, 372**
- Alsóhomorosd** (*praed.*; →Homrogd, H; Alsó-Homorosd) **198**
- Alsóhutka** (Nižná Hutka, SK; Alsó-Hutka) **145**
- Alsókálosa** (→Kaloša, SK; Alsó-Kalósa, Nižná Kaloša, Kálosa) **273**
- Alsókázmárk** (→Kázsmárk, H; Alsó-Kázsmárk, Kázmárkensis) **198**
- Alsókéked** (→Kéked, H; Alsó-Kéked) **149**
- Alsókemej** (*praed.*; *inter* Hernádnemeti et Felsőzsolca, H; Kemei inferior) **198**
- Alsókemence** (Nižná Kamenica, SK; Alsó-Kemencze) **146**
- Alsókér** (→Abaújkér, H; Alsó-Kér) **196–197**
- Alsókubin** (Dolný Kubín, SK) **13, 20, 34**
- Alsólánc** (Nižný Lánec, SK; Alsó-Lántz) **127**
- Alsómecenzéf** (Medzev, SK; Also-Meczenzéff, Alsó Meczenzéffensis, Alsó-Meczenzéff, Alsó-Meczenzéf-fensis, Alsó-Metzenzéff, Alsó-Metzenzéffensis, Meczenzéf, Meczenzéff, Meczenzéffum inferius, Metzen-saifensis, Metzensetiensis, Metzenzéf inferior /inferius) **29, 44, 48, 158, 161, 163–165, 166, 170, 228**
- Also-Meczenzéff *v.* Alsómecenzéf
- Alsóméra** (→Méra, H; Alsó-Méra) **195–196**
- Alsómislye** (Nižná Myšl'á, SK; Also-Mislye, Mislye Inferior, Mislya, Mislyensis) **29, 44, 49, 139, 144, 145**
- Alsómislyei Prépostság/provostship** (*coen.*; Mislei pré-postság, Praepositura Mislyensis) **29, 44, 120, 139, 144**
- Alsónovaj** (→Novajidrány, H; Alsó-Novaj) **173–174**
- Alsóolcsvár** (→Košické Ol'sany, SK; Alsó Oltsvár, Kassolcsvár, Nižný Olčvar, Otsvár) **49, 148**
- Alsópapi *v.* Papi 1.
- Alsóregmec** (H; Redmecz inferior) **142**
- Alsósajó** (Nižná Slaná, SK; Also Sajo, Alsó-Sajó) **207, 208, 215, 216, 226, 240**
- Alsó-Szászország** (D; Saxonia Inferior) **55**
- Alsószend** (→Szalaszend, H; Alsó-Szend) **174**
- Alsószuhá** (H; Alsó-Szuha) **274**
- Alsótárkány** (Mezótárkány, H; Alsó Tárkány, Tárkány Inferior) **405**
- Alsótőkés** (Nižný Klátov, SK; Alsó-Tökés) **125**
- Alsóvadász** (H; Alsó-Vadász, *v. e.* Jánosd) **185, 186, 198**
- Alsóvály** (Valice, SK; Alsó-Val, Val) **273, 275**
- Alsózsolca** (H; Alsó Zsólca, Zsolca/Zsólca Inferior) **373, 391**
- Amadévár** (*a.*; H; Amadea, Omodea) **30, 44, 51, 189, 194**
- Ambrusháza** (*praed.*; *inter* Tomor et Lak, H; Ambrus-Háza) **177**
- Andornak** (→Andornaktálya, H) **369, 404**
- Andornaktálya *v.* Andornak; Kistálya
- Andrási *v.* Pacsa
- Annafalva *v.* Hankova
- Apaté *v.* Széplakapáti
- Apatfala *v.* Ápatfalva
- Apátfalva** (Bélapátfalva, H; Apatfalva) **366, 369, 372, 412, 415**
- Apatfalvenses montes *v.* Bélapátfalvai-hegyek
- Apáti** (Gagyapáti, H; Gagy-Apáti, Gagy-Apátiensis) **178**
- Apáty *v.* Széplakapáti; *v. e.* Széplak
- Arad vármegye/County** **26, 41**
- Aranyidka** (Zlatá Idka, SK; Aranyida, Aranyitka) **126, 161, 170**
- Aranyidkai-hegyek** (*m.*; SK; montes Aranynitkenses) **48, 50**
- Aranyos** (*p.*; Bükkaranyos, H; Aranyas) **370, 402**
- Aranyos-patak 1.** (*n.*; *prope* Jasov, SK; Aranas) **154**
- Aranyos-patak 2.** (*n.*; H; Aranyos) **188, 197**
- Arany-völgy** (*val.*; *prope* Vyšný Medzev, SK; Goldseiten, Zlatná Dolina) **166**

- Ardó *v.* Hídvégardó
 Ardud *v.* Erdőd
Arka (H; Arkaiensis) **195**
Arló (H; Arlo) 10, 12, 342, 343, 354, 356, 372, **417**
 Arlo *v.* Arló
Arnót (H; Arnoth) 372, 406, **409**
 Arnoth *v.* Arnót
Ároktsó (H; Aroktsó) 368, 369, 378, **393–394**, 395; *v. e.*
 Pejpuszta
 Ároktsó *v.* Ároktsó
Árva vármegye/County (Arvensis) 112
 Arvensis *v.* Árva vármegye/County
Aszaló (H) 347, 360, 408, **409**
 Austria, Austriacus *v.* Ausztria
Ausztria (A; Austria, Austriacus) 70, 233, 239
 Ayfey *v.* Áj feje
Bába 1. (*val.*; *prope* Hernádvécse, H) 173
Bába 2. (Hejőbába, H; Babyl) 370, 371, **393**
Babaluska (Babinec, SK; Babalúška, Babarét) **259**
 Babinec *v.* Babaluska
 Babon *v.* Bábony
 Bábona *v.* Tiszabábolna
Bábon (Sajóbábon, H; Babon) **391**, 414
 Babyl *v.* Bába 2.
 Bačkovík *v.* Bátyok
Bács-Bodrog vármegye/County (Comitatus Báts-Bodrog) 27, **41**
 Baia Mare *v.* Nagybánya
 Baiae Reginae *v.* Várfürdő
Bajon (*a.*; Boian, RO; Alsóbajom, Bajonia, Bajonium) 323–325, 327
Baksa (→Kokšov-Bakša, SK; Koksóbaksa) 49, **128**
Bakta (→Baktakék, H; Tanya-Bákta) **179**
 Baktakék *v.* Bakta, Kék
Balajt (H; Balath) **411**
Balaton (*p.*; H) **415**
Balog uradalom/estate (SK; dynastia Baloghiensis, ditio Baloghiensis/Baloghiensis) 207, 216, 227, **232**, 255, 257, 258, 265, 266
 Balog, Balogiensis *v.* Alsóbalog; Felsőbalog
 Balogd *v.* Bologd
 Balogér *v.* Ratkózdichava
Balogfalva (Blhovce, SK; Balog-falva, Balogfala) **264**
 Balogiványi *v.* Iványi
 Balogpádár *v.* Pádár 2.
Balog-patak (*r.*; SK) **221**, **223**, 224, 263
 Balogrussó *v.* Hrussó, *v. e.* Sztrizs
 Balogtamási *v.* Tamási
Balogvár (*a.*; *prope* Vel'ký Blh, SK; arx Balog/Balogh, Vámosbalog) 232, 265, 266, 268, 322
Balog-völgy (*val.*; SK; Balog völgye, Balogh-Völgy, vallis Balog/Balogiensis) 223, 224, 259, 260
Balowo (*pagus situs incerti*; *prope* Španie Pole, SK) **259**
 260 *v. e.* Gömörispánmező
Bánfalva (→Bánhorváti, H) 372, **416**
Bánhorvát (→Bánhorváti, H; Bánhorvath, Bánhorváth) 372, **416**
 Bánhorváti *v. e.* Bánfalva; Bánhorvát
 Banská Bystrica *v.* Besztercebánya
 Banská Štiavnica *v.* Selmečbánya
Banské (*m.*; *prope* Poproč, SK; Banyske) 169
 Bansky Les *v.* Bánva-erdő
Bánya-erdő (*s.*; *prope* Slanec, SK; Bánva Erdeje, Bansky Les) **132**
Bányaoldal (*m.*; *prope* Rožnava, SK; Bánva-Oldal) 235, 238
 Banyske *v.* Banské
Baraca (Barca, SK; Baracza) **274**
Baradla (*r.*) 50, 134–136
Baradna (→Hnušt'a, SK; Brádno, Nyustya) **259**
Barakony (Tornabarakony, H) **330**
 Baráttelke *v.* Mnisány *v. e.* Koprás
 Barca 1. *v.* Baraca
 Barca 2., Barcza *v.* Alsóbárca, Felsőbárca *v. e.* Kassa
 Barcainense castellum *v.* Felsőbárca
Barciháza (*p.*; *hodie praed.*; *inter* Dulovo et Žip, SK; Barciháza) **266**
Barcika (→Kazincbarcika, H; Barczika) 372, **416**
 Barcza *v.* Nagybarca
 Bárcza *v.* Nagybarca
 Bardejov *v.* Bártfa
 Bareuthensis *v.* Bayreuth
Barka (Bôrka, SK; Barkensis, Teütschentau) 300, 312, **314**
 Barosonyosium *v.* Bársonyos-patak
Bars vármegye/County 27, **41**
 Barsonosium *v.* Bársonyos-patak
Bársonyos-patak (*r.*; H; Barosonyosium, Barsonosium, Bársonyos, Bársonyosum) 49, 180, 198, 199, 409
Bártfa (Bardejov, SK; Bartfa, Bartfensis, Barthfa, Barthpha, Bartphá) 55, 62, 63, 104, 107
 Bartfa, Bartfensis, Barthfa, Bartphá, Bartphá *v.* Bártfa
 Bárta *v.* Felsőbárca 2.
 Barziháza *v.* Barciháza
Baska (Baška, SK) **126**
 Baška *v.* Baska
Baskó (H; Baskaiensis, Basko) **195**
 Báthorensis vallis, Báthori-Völgy *v.* Bátor-patak-völgye
 Bátka *v. e.* Alsóbátka; Felsőbátka
Bátkai-völgy (*val.*; *prope* Bátka, SK; vallis Batkensis/Bátkensis) 274, 275
 Batkensis vallis *v.* Bátkai-völgy
Bátor-patak-völgye (H; Báthori-Völgy, vallis Báthoriensis) 176, 177
 Bátorum *v.* Gagybátor
 Batsa *v.* Pacsa

- Báts-Bodrog Comitatus *v.* Bács-Bodrog vármegye/
County
- Bátyok** (Bačkovík, SK; Batyók) 49, **146**
- Batyók *v.* Bátyok
- Bayreuth** (D; Bareuthensis) 55
- Bazin** (Pezinok, SK; Bazingensis) 301
- Bechie *v.* Törökbecse
- Beczkid *v.* Beszkéd
- Bécs** (A; Vienna, Viennensis) 19, 22, 23, 26, 28, 33, 36,
38, 40, 41, 43, 59, 60, 72, 87, 88, 90, 93, 94, 97, 100,
107, 109, 112, 117, 118, 130, 329, 331
- Becskeháza** (H) **330**
- Bécsújhely** (Wiener Neustadt, A; Neapolis Austriae) 130
- Behynce *v.* Beje
- Beje** (→Tornal'a, SK; Behynce, Tornalja) **273**
- Békás[-Tokaj?], Békás[-Tokaj?] *v.* Kistokaj
- Békes *v.* Békés vármegye/County
- Békés vármegye/County** (Békés) 27, 41
- Béla 1.** (Košiská Belá, SK; Bela, Kassabéla) 29, 43, **125**;
v. e. Hámor
- Béla 2.** (*r.*; SK; Bela) 125
- Bela *v.* Béla 1.; Béla 2.
- Bélai-hegyek** (*m.*; SK; montes Belayenses) **48**
- Bélapátfalva *v.* Apátfalva
- Bélapátfalvai-hegyek** (*m.*; H; montes Apatfalvenses) 365
- Belayenses montes *v.* Bélai-hegyek
- Belco *v.* Bélkő
- Belgrád** (Beograd, SRB; Alba Graeca, Taurinum,
Taurinium) 192
- Belín *v.* Bellény
- Belina *v.* Béna
- Belko, Belkő *v.* Bélkő
- Bélkő** (*m.*; H; Belco, Belko, Belkő) 363, **366–367**, 369,
415
- Bellény** (Belín, SK) **266**
- Belsőbőcs** (→Bőcs, H; Belső-Bölcs, Belső-Bőlcse; Bölt) 19, 20, 30, 33, 34, 45, 48, 49, **198**, 373
- Belža *v.* Bölkse *v. e.* Kápolnabölkse, Sándorbölkse, Szigetbölkse
- Béna** (Belina, SK; Bena, Déna) 140, **266**
- Bena *v.* Béna
- Beniakovce *v.* Benyék
- Benyék** (Beniakovce, SK) 48, 49, **147**
- Beograd *v.* Belgrád
- Bérc** (*m.*; *prope* Szemere, H; Bércz) 172
- Berdárka (Brdárka, SK) **248**
- Berecske (Perecse, H; Pereche) 155, **175**
- Bereg** (*silva prope* Novajidrány, H) 173
- Bereg vármegye/County** (Beregh) 93
- Beregálja** (*praed.*; *prope* Selyeb, H; Beregalja-dűlő, Bereg-allja) 178
- Berekmaj** (*coll.*; *prope* Hernádvécse, H; Berekmaj) 173
- Berencs 1.** (*p.*; *hodie praed. inter* Rakaca et Gagybátor, H) **177**
- Berencs 2.** (→Rásonysápberencs, H) **198**
- Berente** (H) 372, **416**
- Beret** (H; Bereth) **179**
- Beretke** (Bretka, SK) 223, 224, **270**
- Berke** (*val.*; *prope* Hernádvécse, H) 173
- Bernátfalva** (Bernátovce →Valaliky, SK; Bernádfalva;
Kassamindszent) 50, **128**
- Bernseiffn** (*coll.*; *prope* Vyšný Medzev, SK; Bernsaiffen,
Bernseiffen) 166
- Bersete, Berszeti *v.* Berzéte
- Berzéte** (Brzotín, SK; Bersete, Berszeti, Berzete,
Berzeten) 223, 234, **242**
- Berzétekörös *v.* Kőrös
- Berzevice** (Brezovica, SK; Berzevicziensis) 49
- Besprimium *v.* Veszprém
- Bessenyő *v.* Ládbesenyő, Szirmabesenyő
- Beszkéd** (*m.*; SK; Beczkid) 189
- Beszter** (→Sady nad Torysou, SK; Byster, Izdobabeszter)
145
- Besztercebánya** (Banská Bystrica, SK; Neosoliensis,
Neosolum) 27, 42, 92, 117, 187
- Bethlér *v.* Betlér
- Betlér** (Betliar, SK; Bethlér) 208, 216, **241**
- Bidovce *v.* Bód
- Bik *v.* Bükk 2.
- Bikkess *v.* Bükk 1.
- Biks zug** (*pagus desertus, hodie in territorio pagi* Vyšné
Valice, SK; Dik-Szők) **275**
- Bišta *v.* Biste
- Biste** (Bišta, SK; Bistye) **142**
- Bistye *v.* Biste
- Blažice *v.* Bologd
- Blhovce *v.* Balogfalva
- Bočiar *v.* Bocsárd
- Bocsárd** (Bočiar, SK; Botsárd) **128**
- Bodoka** (*praed.*; *inter* Debrad' et Medzev, SK) 165
- Bódokő *v.* Boldogkő
- Bodokő/Bodokő arx *v.* Boldogkő
- Bodókőiensis *v.* Boldogkő
- Bodoló, Bodoló maius *v.* Nagybodoló
- Bodoló, Bodoló minus *v.* Kisbodoló
- Bodrog** (*A.*; SK, H; Bodrogh) 50, 119, 188
- Bodrogköz** (*reg.*; H; Bodrogh-Köz) 134
- Bodulov *v.* Kisbodolló, Nagybodolló
- Bódva** (*r.*; SK, H; Bodva, Boldva, Boldvá, Bóldva, Buldva)
47, **50**, 126, 154, 158, 160–163, 165, 166, 168, 170–172,
284, 292, 295, 299, **300**, 302, 309, 313, 316–318, 323,
330, 331, 333, 334, 364, 368, 370, 372, 373, 391, 406–
411
- Bodva *v.* Bódva
- Bódvalenke *v.* Lenke 2.
- Bódvarákó *v.* Rákó
- Bódvaszilas *v.* Szilas

- Bódvavendégi *v.* Vendégi 2.
 Boemia *v.* Csehország
Bogács (H) 367, 370, 401, **403**
Bogdány (→Bohdanovce, SK; Bogdany, Garbócbogdány) 49, **148**
 Bohdanovce *v.* Bogdány *v. e.* Garbócbogdány, Garbóc
 Bohemia, Bohemicus *v.* Csehország
 Bohúňovo *v.* Lekenye
 Boian *v.* Bajon
 Bóldogkő, Bóldokőiensis *v.* Boldogkő
Boldogkő (*a.*; H; arx Bodokö /Bodokő /Boldokő /Boldókő /Bódokő, Bodókőiensis, Boldogkő, Bóldogkő, Bóldokőiensis, Kövárum) 30, 44, 45, 48, 52, 79, 189, **193–194**, 195–197
Boldogkőújfalu (H; Boldokő-Ujfalu) **195**
Boldogkőváralja (H; Bóldokő-Váralja) **195** *v. e.* Aba
 Bóldokő-Váralja *v.* Boldogkőváralja
Boldva (*p.*; H) 373, **409**, 410
 Boldva *v.* Bódfa
 Boldva, Boldvá *v.* Bódfa
 Bolgomca *v.* Polomka
Bologd (Blažice, SK; Balogd) 49, **144**
Bolyok (→Ózd, H; Bolyk) **417**
 Bórká *v.* Barka
 Bormanum *v.* Gormanum
Bornanó-patak (*r.*; *prope* Jasov, SK; Borna potoka, Bornanoupotoka) 154
Borosznok (→Rybnič, SK; Újvásár) **258**
Borsfalva (*praed.*; →Csobád, H; Bosfalva) 199
Borsod 1. (*p.*; →Edelény, H) 373, **410**, 411
Borsod 2 (*a.*; →Edelény, H; arx/castrum Borsod) 347, 360, 407, **408**
Borsod vármegye/County (Borsodiensis, Comitatus / Provincia Borsodiensis /Borsódiensis) 9–12, 26, 41, 48, 110, 162, 175, 177, 179, 198, 222–224, 260, 274, 296, 300, 304, 333, 334, **335–418**
Borsod-Abaúj-Zemplén megye/County 13
 Borsodbóta *v.* Botta
 Borsodgeszts *v.* Geszt
 Borsodivánka *v.* Ivánka
 Borsodnádasd *v.* Nádasd 2.
 Borsodszentgyörgy *v.* Disznósd
 Borsodszirák *v.* Szírák
 Borsova *v.* Borzova
Borzova (Silická Brezová, SK; Borsova, Szádvárborsa) 297, **333**
 Bosfalva *v.* Borsfalva
 Bosna, Bosnensis, Bosnia *v.* Bosznia
 Bossona, Bossoniensis *v.* Bosznia
Bosznia (BIH, Bosna, Bosnensis, Bosnia, Bossona, Bossoniensis) 185, 193
 Boszva *v.* Bózsva-patak
 Bota *v.* Botta
 Botsárd *v.* Bocsárd
Botta (Borsodbóta, H; Bota) **416**
 Bozita *v.* Buzita
 Bózsva *v.* Kisbózsva; Nagybózsva
Bózsva-patak (*r.*; H; Boszva) 47, **50**, 142
Bőcs (H) 373 *v. e.* Belsőbőcs, Külsőbőcs
Bód (Bidovce, SK; Böd, Magyarbőd) 49, **146**, 147
 Böd *v.* Bód
 Bölt *v.* Belsőbőcs
 Bölkzse *v. e.* Kápolnabölse, Sándorbölse, Szigetbölse
 Brádno *v.* Baradna
Brandenburg (D; Brandenburgicus, Brandenburgiensis) 59, 94, 96, 97
 Brašov *v.* Brassó
Brassó (Brašov, RO; Brassoianus, Coronensis) 88, 98
 Bratislava *v.* Pozsony
Braunschweig (D; Brunsvicensis, Brunsviga) 55, 95
 Brdárka *v.* Berdárka
 Breszno-Bányensis *v.* Breznóbánya
 Bretka *v.* Beretke
 Brezina *v.* Kolbása
Breznóbánya (Brezno, SK; Breszno-Bányensis, Briznen-sis) 225, 253
 Brezovica *v.* Berzevice
 Briznensis *v.* Breznóbánya
Brno (CZ; Bruna) 102
 Bruna *v.* Brno
 Brunsvinces, Brunsviga *v.* Braunschweig
 Brzotín *v.* Berzéte
Buchrab (*m.*; *prope* Medzev, SK) 165
 Buchwaldt *v.* Bükk-erdő
Buda (→Budapest, H; Budensis) 13, 67, 69, 71, 105, 109, 117, 181, 182, 185, 321, 325, 395, 399
 Budapest *v. e.* Buda, Pest, Rákosmező
 Budensis *v.* Buda
 Budikovany *v.* Bogyikfalva
 Budyik falva *v.* Bogyikfalva
Bogyikfalva (Budikovany, SK; Budyik falva) **259**
Bukóc (Bukovec, SK; Bukótz, Idabukóc) **126**
 Bukovec *v.* Bukóc
 Bukový les *v.* Bükk-erdő
 Buldva *v.* Bódfa
Bulgária (BG; Bulgaria) **152**
Búzafalva (→Valaliky, SK; Buzafalva, Buzice, Kassa-mindszent) 50, 62, **128**
 Buzafalva *v.* Búzafalva
 Buzice *v.* Búzafalva
Buzinka (→Šaca, SK) 50, **126**, 170, 333 *v. e.* Saca 2.
Buzita (Buzica, SK; Bozita) **172**
Büd (Hernádbűd, H) **197**
Bükk 1. (*m.*; H; Bikkes, Bükk-hegység) 365, 369, 375
Bükk 2. (*coll.*; *prope* Hernádpetri, H; Bik) 173
 Bükkábrány *v.* Ábrány

- Bükkaranyos *v.* Aranyos
Bükk-erdő (*coll.; prope* Vyšný Medzev, SK; Bukový les, Buchwaldt) 166
 Bükkzentmárton *v.* Szentmárton 2.
 Bükkzsérc *v.* Zsérc
 Búttes *v.* Büttös
Büttös (H; Büttes, Búttes) 175, 178
 Byster *v.* Izdobabeszter
 Čachtice *v.* Csejte
 Čakanovce *v.* Csákány
Cakó (Cakov, SK; Czákó) 265
 Cakov *v.* Cakó
 Calloum *v.* Nagykálló
 Cállóvia *v.* Nagykálló
 Calvaria mons *v.* Kálvária-hegy
 Čamovce *v.* Csoma
 Čaňa *v.* Csány 1.
Cannae (*municipium Romanum desertum*, I) 124
Capua (I) 187
 Carnovia *v.* Krnov
 Carpathi, Carpathi montes, Carpathus *v.* Kárpátok
 Carponensis *v.* Korpona
 Carthago *v.* Karthágó
 Casa Falva *v.* Kassa
 Caschau *v.* Kassa
 Casoviensis *v.* Kassa
 Cassa, Cassa falva, Cassovia, Cassoviana, Cassoviensis *v.* Kassa
 Cassoviensis Processus *v.* Kassai járás
 Cassovienses montes *v.* Kassai-hegyek
 Castriferrei Comitatus *v.* Vas vármegye/County
 Čečejoyce *v.* Csécs
Cekeháza (→Abaújszántó, H; Csekeháza) 195, 197
Centebáza (*p.; hodie praed.* →Rakytník, SK; Czenteháza, Rakottyás) 266
Center (→Ózd, H; Czenter, Tzenter) 372, 417
 Central Szolnok County *v.* Közép-Szolnok vármegye/County
 Cerepia arx *v.* Cserépvár
 Cestice *v.* Szeszta
 Chanava *v.* Hamva
 Chorváty *v.* Horváti 3.
 Chrámec *v.* Harmac
 Chrastné *v.* Haraszti
 Chvalová *v.* Felfalu
 Chym *v.* Hím *v. e.* Perény-Hím
 Chyžné *v.* Hizsnyó
 Cibiniensis, Cibinium *v.* Kisszeben
 Čierna Lehota *v.* Feketelohota
Cikóháza (*p.; hodie praed.; prope* Janice, SK; Czikóháza) 266
 Cincia *v.* Csincse-patak
 Čiž *v.* Csíz
 Claudiopolis *v.* Kolozsvár
 Cluj-Napoca *v.* Kolozsvár
 Coloniensis *v.* Köln
 Čoltovo *v.* Csoltó
Comporháza (*p.; hodie praed.* →Ivanice, SK; Czomporháza; Balogiványi) 266
 Constantinopolis, Constantinopolitanus *v.* Konstantinápoly
 Coronensis *v.* Brassó
 Cracovia *v.* Krakkó
 Crasnensis, Crasnenis Comitatus *v.* Kraszna vármegye/County
 Crasznahorka *v.* Krasznahorka
 Cremnitzium, Cremnitziensis *v.* Körmöcbánya
 Čremošná *v.* Csermosnya-patak
 Crosna *v.* Krosno
 Čučma *v.* Csucsom
 Czákó *v.* Cakó
 Czéczensis *v.* Alsócéce; Felsócéce
 Czenteháza *v.* Centeháza
 Czenter *v.* Center
 Czerna-Woda *v.* Vág
 Czikóháza *v.* Cikóháza
 Czomporháza *v.* Comporháza
Csaba (→Miskolc, H) 371, 392, 393, 394 *v. e.* Csoma
Csákány (Čakanovce, SK; Csakány, Ósvacsákány) 146
 Csakány *v.* Csákány
Csanád vármegye/County 27, 41
Csány 1. (Čaňa, SK; Csany, Hernádcsány) 49, 50, 128
Csány 2. (H; Csany) 395
 Csany *v.* Csány 1, 2.
Csát (Mezőcsát, H; Csath, Csáth) 394, 395
 Csath *v.* Csát
Csécs (Čečejoyce, SK; Tséts) 127, 170, 333
 Csécs minor *v.* Kiscsécs
Csege (Tiszacsege, H) 369
Csehország (CZ; Bohemia, Bohemicus) 65, 66, 152, 156, 157, 236, 315, 316, 321, 322, 383
Csejte (Čachtice, SK; Csejtensis) 131
 Csekeháza *v.* Cekeháza
Csenyéte (H; Csenete, Csenéte) 175, 178, 179
 Csepán *v.* Csépány
Csépány (→Ózd, H; Csepán, Csépán, Tsépán) 372, 417
Csereháti járás/municipality (Processus Cserehatensis / Cserehátiensis/Cserhát, Cserehát, Cserehátsia) 17–20, 29, 31–35, 44, 51, 52, 58, 151–179
Cserépfalu (H; Cserep, Cserép) 370, 403
Cserépvár (*a.; H;* arx Cerepia/Cserepia, Cserep, dominium Cserép) 347, 360, 396, 399, 404
Csermely-patak (*r.; Csermel*) 28, 43, 61, 116, 119
Csermosnya-patak (*r.; Čremošná, SK; Cseremosna, Cseremosnya, Derne víz, Tsere mosna, Tseremosno*) 221, 223, 233, 234, 236, 238, 241, 242
 Cserna Lehota *v.* Feketelohota
Csernél-ér (*r.; SK; Csernel, Csernelka*) 235

- Csernely** (H; Csernei, Csernej, Tsernei) 346, 359, 375, **415**
- Csetnek** (Štítník, SK; Csetnekiensis, Csetnekinum, Csetnekium, Tsötnekiensis, Tsótnek, Tsótnekinum) 205–208, 213–216, 222, 224, 228, 234, 242, **243–244**, 245–250
- Csetneki kerület/district** (Districtus Csetnekiensis) 208, 216, **243–249**
- Csetneki-hegyek** (*m.*; SK; montes Tsótnekienses) 225
- Csetneki-völgy** (*val.*; SK; Tsótnekensis/Tsótnekiensis vallis) 207, 215, 223, 225, 228
- Csetnek-patak** (*r.*; SK; amniculus Csetnekiensis, Csótnek, Tsótneciensis, Tsótnek vize) 208, 217, 221, 223, **224**, 247, 249
- Csetnek-Tapolcza *v.* Kuntapolca
- Csincse-patak** (*r.*; H; Cincia, Csincsa) 368, 369, **370**, 373, 399, 403–405
- Csiss *v.* Csíz
- Csissnó *v.* Hizsnyó
- Csíz** (Čiž, SK; Csiss) **265**
- Csobád** (H) **199** *v. e.* Borsfalva
- Csokva** (→Csokvaomány, H; Csókva) **415**
- Csókva *v.* Csokva
- Csokvaomány *v. e.* Csokva; Omány
- Csokvaomány *v.* Omány
- Csoltó** (Čoltovo, SK; Csolto, Csoltoiensis, Csoltojensis) **270**, 271
- Csoma** (Čamovce, SK; Csaba, Csomatelke) **264**
- Csontosfalva** (→Valaliky, SK; Kassamindszent, Košťany) 50, **128**
- Csőreg *v.* Sőreg
- Csőtnek *v.* Csetnek-patak
- Csuczom, Csuczomiensis *v.* Csucsom
- Csuczomensis rivus *v.* Csucsom-patak
- Csucsom** (Čučma, SK; Csuczom, Csuczomiensis) 235, 239, **241**
- Csucesom-patak** (*r.*; SK; rivis Csuczomensis) 233, 235
- Dacia** (RO) 55, 61, 303
- Dalmácia** (HR; Dalmatia) 152, 153, 156, 157, 227
- Damak** (H) **411**
- Danube, Danubius *v.* Duna
- Dargó-hegy** (*m.*; SK; mons Dargo /Dargó, Dargó) 145, 146
- Darnya** (Drňá, SK) **264**
- Daróc 1.** (Tibolddaróc, H; Darocziensis, Darócz) 347, 360, 367, 370, 375, 376, **402–403**, 405
- Daróc 2.** (Lénárddaróc, H; Darócz) **415**
- Darocziensis *v.* Daróc 1.
- Debrecen** (H; Debrecinum, Debreczinum, Debretzinum) 19, 33, 81, 207, 215, 228
- Debrecze** (*coll.; prope* Hernádvécse, H; Debreczke) 173
- Debréte** (H; Debrete) **411**
- Debród** (Debrad', SK; Debragh, Debregy, Döbród, Döbrödiensis, Döbrödensis) 154, 155, 168, **170**, 171
- Dédes 1.** (*p.*; →Dédestapolcsány, H; Dedes, Dedessa) 365, 372, **414**
- Dédes 2.** (*a.*; →Dédestapolcsány, H; arx Dedessa/Dédes, Dedes) 268, 347, 348, 360, 361, **412–413**, 415
- Dedes, Dedessa arx *v.* Dédes 2.
- Dedes, Dedessa *v.* Dédes 1.
- Dédestapolcsány *v. e.* Dédes 1.; Dédes 2.; Tapolcsány
- Déna *v.* Béna
- Dénes *v.* Uhorna
- Derencsény** (Drienčany, SK; Derecseny, Derecsény, *v. e.* Pápcos) **259**
- Derenk** (→Szöliget, H) 284, 293, **331**
- Derek** (Držkovce, SK; Deressk) **258**
- Derflf *v.* Falu-dűlő
- Derna víz *v.* Csermosnya-patak
- Dernő** (Drnava, SK; Derno, Dernö) 284, 292, 300, **315**
- Desno *v.* Deszna
- Deső** (*coll.; prope* Garadna, H; Desö) 173
- Desö *v.* Deső
- Deszna** (*a.*; Dezna, RO; Desno, Dézna) 323
- Detek** (H; Detekiensis) **179** *v. e.* Tengerfalva
- Deutschkreutz *v.* Németkeresztúr
- Devecser** (→Encs, H; Abaújdevecser) 174, **179**
- Dévény** (*a.*; →Bratislava, SK; Devin, Devinium) 311
- Devin, Devinium *v.* Dévény
- Deszna *v.* Deszna
- Dézna *v.* Deszna
- Die Höffen *v.* Udvarnok
- Diglész *v.* Miglész
- Dik-Szők *v.* Bikszeg
- Diosgorianus arx *v.* Diósgyőr
- Diósgyőr 1.** (*o.*; →Miskolc, H; Diós Győrum, Diós-győr, Diós-Gyor, Diós Győr, Diós-Győrium, oppidum Diós-Győriense, ditio Diós Győriensis) 347, 360, 365, 366, 372, 376, 378, 382, 386, **390**, 391, 397, 399, 401, 402, 407, 414
- Diósgyőr 2.** (*a.*; →Miskolc, H; arx Diosgioriana/Diós-Győrr/Diós-Győriana/Diós-Győriensis) 337–339, 347, 349–351, 359, 372, 374, **382–385**, 390, 391
- Disznósd** (Borsodszentgyörgy, H) **417**
- Disznóshorvát** (Izsófalva, H; Disznos-Horváth, Foratum, Horbatum, Horváthum) 176?, 268?, **411**
- Dobicsány** (Dubicsány, H) **411**
- Dobóca** (Dubovec, SK; Dobóczka) **265**
- Dobrapatak** (Potok, SK; Dobrá-Patak) **259**
- Dobschima *v.* Dobsina
- Dobsina** (Dobsiná, SK; Dobschima, Dobscha, Dobsinensis, Dobsnya, Dopchinensis, Dopschima, Dopschina, Dopsinensis, Topschau) 207, 208, 215–217, 222, 225, 228, 243, **245–246**, 270
- Dobsiná *v.* Dobsina
- Dobsinai-hegyek** (*m.*; SK; montes Dopsinenses) 223
- Dolina Čmel *v.* Humel-völgy
- Dolný Kubín *v.* Alsókubin
- Domaháza** (H) 347, 360, **417**

- Dopchinensis *v.* Dobsina
 Dopschima, Dopschina, Dopsisnensis *v.* Dobsina
 Dopsisnenses montes *v.* Dobsinai-hegyek
Dorogma (*Tisztadorogma*, H) 369, 370, **405**
Dorosbalyuka (*m.; prope* Drienovec, SK) 171
 Döbrőd, Döbrödiensis, Döbrődensis *v.* Debrőd
 Dražice *v.* Perjése
 Drienčany *v.* Derencsény
 Drienovec *v.* Somodi
Drinápoly (*Edirne*, TR; Hadrianopolis) 108
 Drňá *v.* Darnya
 Drnava *v.* Dernő
 Držkovce *v.* Deresk
 Dubicsány *v.* Dobicsány
 Dubovec *v.* Dobóca
Dúlháza (*Dulovo*, SK; Dulyháza) **266**
 Dulovo *v.* Dúlháza
 Dulyháza *v.* Dúlháza
Duna (*f.; Danube*, *Danubius*) 61, 66, 67, 72, 85, 138, 192, 207, 215, 223, 225, 227, 303, 380, 395, 396
Dunántúl (*reg.; H; Transdanubianus*) 69, 112
 Ďurd'osič *v.* Györgyi
 Ďurkov *v.* Györke
 Dvorníky-Včeláre *v.* Měhészudvarnok, *v. e.* Měhészke; Udvarnok
 Ecclesia B. Iohannis Baptistae *v.* Jászói prépostság/provostship
Ecsed (*Nagyecsed*, H; *Etschedum*) 92, 130
Ecseg (*Sajóecseg*, H; *Ecsegh*, *Etsegh*) 370, 372, **391**
Edelény 1. (*p.; H; Edelin*, *Edelinum*) **410** *v. e.* Borsod 1.; Borsod 2.; Finke
Edelény 2. (*cast.; H; castellum* *Edelenum/Edelin*) 347, 360, 373, 407, **408**, 410
 Edirne *v.* Drinápoly
 Eged mons *v.* Nagy-Eged hegység
Eger (H; *Agria*, *Agriensis*) 10, 12, 72, 82, 109, 111, 115, 120, 167, 170, 185, 190, 310, 330, 341, 343, 353, 356, 366, 367, 376, 392, 396, 397, 399, 400, 403, 405, 409 *v. e.* Felnémet
 Egerlövő *v.* Lövő
Eger-patak (*r.; H; Agria*, *Agrius*) 368–370, 373, 395, 403–405
 Égerszög (H; *Egerszög*) 300, **333**
 Egerszög *v.* Égerszög
Egyházasbást (*Nová Bašta*, SK; *Egy-házas-bást*) **266**
 Egy-házas-bást *v.* Egyházasbást
Előér-patak (*r.; H*) 372, 409
 Elthvan *v.* Olsvány
 Eltsch *v.* Jolsva
Emőd (H) 370, **402**
Encs (H) **199** *v. e.* Alsófüged, Devecser, Felsőfüged, Középsőfüged
 Enitzkense castellum *v.* Enyicke 1.
 Enitzkensis ditio /dominatio *v.* Enyicke 1.
Enyicke 1. (*cast.; Haniska*, SK; *castellum* Enitzkense, ditio /dominatio Enitzkensis, Enyitzkensis) 123, **124**, 128
Enyicke 2. (*p.; Haniska*, SK; *Enyitzke*) 29, 44, **128**
Eperjes (*Prešov*, SK; *Eperies*, *Eperiesiensis*, *Eperiesum*, *Eperiesinum*, *Fragopolis*) 55, 58, 59, 62, 63, 68, 70, 71, 73, 74, 85, 86, 100, 101, 104, 107, 108, 109, 136, 204, 209, 212, 217, 256
 Ephippiatus *v.* Nyerges-hegy
 Epiphiatus *v.* Nyerges-hegy
Erdély (RO; *Erdélység*, *Transilvania*, *Transsilvania*, *Transylvania*) 28, 43, 55, 59, 60, 62, 63, 75, 76, 81–83, 85–91, 93, 94, 96–99, 101, 103, 114, 124, 138, 141, 184, 193, 196, 207, 209, 215, 218, 225, 227, 261, 319, 321, 323, 324, 327, 328, 397
Erdőbénye (H; *Erdő-Bénye*) 195
Erdőd (*Ardud*, RO; *Erdödum*) 81
 Erdödum *v.* Erdőd
Erdőhát (*s.; H; Erdő Hátság*, *Erdő-Hátság*) 363, **365**
 Erdő-Horváth, Erdőhorváti *v.* Horváti 1.
Eresztény (*m.; prope* Szemere, H) 172
Eszék (*Ojisek*, HR; *Eszekum*) 90
 Eszekum *v.* Eszék
 Eszkáros *v.* Szkáros 1.
Eszlárt (*Oszlár*, H; *Eszlar*) 368, **393**, 394
Eszterény (*Ostrany*, SK; *Esztrény*) **259**
 Eszterézs *v.* Sztrizs
Esztergom (H; *Strigoniensis*, *Strigonium*) 10, 12, 13, 26, 40, 107, 140, 144, 194, 203, 223, 233, 239, 329, 338, 344, 350, 356, 365, 366
Esztergom vármegye/County (*Comitatus Strigoniensis*) 223
Esztramos-hegy (*m.; prope* Bódvarákó, H; *mons Esztramos*) 330
 Etschedum *v.* Ecsed
 Etsegh *v.* Ecseg
Európa (*Europa*) 60, 96, 188
 Europa *v.* Európa
Fahrnhebn (*coll.; prope* Vyšný Medzev, SK) 166
Fáj (H; *Faj*, *Fajensis*) **174–175**, 179
 Faj, *Fajensis v. Fáj*
Falucska (*Hačava*, SK; *Ájfalucska*, *Hacsava*, *Pungerhau*) 312, **314**
Falu-dűlő (*m.; prope* Medzev, SK; *Derffl*, *Obecné*) 165
Fancsal (H) **179**
 Fayti *v.* Tajti
Fehéregyháza (*praed.; prope* Mezőnagymihály, H; *Feireghaza*, *Feiregháza*, *Fejéregyháza*, *Felegyhaza*) 370, 395, 406
 Feireghaza, Feiregháza *v.* Fehéregyháza
 Fejéregyháza *v.* Fehéregyháza
Fekete-erdő (*s.; prope* Jasov, SK; *Feketey Erdő*) 154

- Fekete-hegy** (*m.*; SK; Fekete Hegy, mons †Diger†, mons Niger, Schvertzen berg, Schwartzenberg, Svartzen berg, Tsorna hora) 207, 215, 221, **222**, 245
- Feketelohota** (Čierna Lehota, SK; Cserna Lehota, Fekete Lehota, Szabados, Tserna Lehota) 224, **248**
- Feketepatak** (Kobeliarovo, SK; Fekete-Patak, Kisfekete-patak) **248**
- Feled** (Jesenské, SK; Feredum, Teled) 264, **265**
- Felegyhaza *v.* Fehéregyháza
- Felfalu** (Chvalová, SK; Felfalu, Felsőfalu) **258**
- Felfalu *v.* Felfalu
- Felnémet** (→Eger, H; Felnemeth, Felnemeti) 369, 405
- Felőkemej** (*praed.*; *inter* Hernádnémeti et Felsőzsolca, H; Kemei superior) 198
- Felső Abrány *v.* Ábrány
- Felső járás/municipality** (Processus Superior, Upper District) 284, 292, **309–318**, 329
- Felsőbalog** (→Vel'ký Blh, SK; Balog, Balogiensis, Felső-Balog; Vámosbalog) 207, 215, 228, **260**
- Felsőbárca 1.** (*cast.*; →Barca →Košice, SK; castellum Barcensis) 123, **125**
- Felsőbárca 2.** (*p.* → Barca →Košice, SK; Barcza, Bártza, Felső Bartza) **128**
- Felsőbátka** (→Bátka, SK; Felső-Bátka) **266**, 274
- Felsőcéce** (→Hernádcéce, H; Czéczensis, Felső-Czécze) **195**, **197**
- Felsőcsaj** (Vyšný Čaj, SK; Felső-Csaj, Felső-Csaj) 49, **148**
- Felsődobsza** (H; Felső Dobcsa, Felső-Dobsza) 49, **197**
- Felsőfalu *v.* Felfalu
- Felsőfüged** (→Encs, H; Felső Füged) **199**
- Felsőgagy** (H; Felső-Gagy, Gagy) **178**, 179
- Felsőgecse 1.** (*cast.*; →Geča, SK; castellum Gecse, Getseiensis, Getse) 123, **125**
- Felsőgecse 2.** (*p.*; →Geča, SK; Felső Getse, Felső-Getse, Hernádgecse, Jeche) 50, **128**, 155
- Felsőgolop** (→Golop, H; Felső-Golop) **197**
- Felsőgyőr** (→Miskolc, H; Felső Győr, Felső-Győr, Győr Superior) **391**
- Felsőhangony** (→Hangony, H; Felső-Hangony) **263**, 372
- Felsőhomorosd** (*praed.*; →Homrogd, H; Felső-Homorosd) 198
- Felsőhutka** (Vyšná Hutka, SK; Felső Hutka, Hutka) 49, **148**
- Felsőkálosa** (→Kaloša, SK; Felső-Kalósa, Kálosa, Vyšná Kaloša) **275**
- Felsőkázsmárk** (→Kázsmárk, H; Felső-Kázsmárk, Felső-Kázsmarkensis, Kázsmárkiensis, Kászmarkum) **198**
- Felsőkéked** (→Kéked, H; Felső-Kéked) **149**
- Felsőkelecsény *v.* Kelecsény 4.
- Felsőkemence** (Vyšná Kamenica, SK; Felső-Kemencze) **146**
- Felsőkér** (→Abaújkér, H; Felső-Kér) 30, 45, **196**
- Felsőlánc** (→Perín-Chym, SK; Felső-Lántz, Perény-Hím, Višný Lánec) **127**
- Felső-Magyarország** (Hungaria Superior, Ungaria Superior, Upper Hungary) 28, 42, 59, 61, 65, 74–76, 80–85, 87–89, 91, 92, 98, 103–105, 107, 109, 112, 114, 116, 120, 133, 161, 181, 235
- Felsőmecenzéf** (Vyšný Medzev, SK; Felső-Meczenzéff, Felső-Metzenzéff, Felső-Metzenzéffiensis, Ober Metzensaiff) 29, 44, 161, **165–166**
- Felsőméra** (→Méra, H; Felső-Méra, Felső-Méra) 19, 33, **174**, **198**
- Felsőmislye** (Višná Myšľá, SK; Felső-Mislye, Mislya Superior, Mislyensis) 29, 44, 49, **144**
- Felsőnovaj** (→Novajidrány, H; Felső-Novaj) **173**
- Felsónyárád** (H; Nyárad, Nyárád) 274, 406, **411**
- Felsőolcsvár** (→Košické Ol'sany, SK; Felső-Olcsvár, Kassaolcsvár, Otsvár, Vyšný Olčvar) 49, **145**
- Felsőrás *v.* Rás 2.
- Felsőregmec** (H; Felső-Redmecz) **150** *v. e.* Mátyásháza
- Felsőraj** (Vyšná Slatina, SK; Felső Raj, Felső-Sajó, Ober-Saltz, Wissna-Slana) 208, 217, 223, 228, 240, **247**
- Felsősebes** (Vyšná Šebastová, SK; Sebes) 133
- Felső-Szászország** (D; Saxonia Superior) 63
- Felsőszend** (→Szalaszend, H; Felső-Szend) **174**
- Felsőszuha** (Szuhař, H; Felső-Szuha, Szuha) 270, **275**
- Felsótárkány** (H; Felső Tárkány, Tárkany Superior, Tárkány) 347, 360, 369, **405–406**
- Felsőtökés** (Vyšný Klátov, SK; Felső-Tökés) **125**
- Felsővadász** (H; Felső-Vadász, Felső-Vadász, Vadászum, Vadazum, Vadászium) 29, 44, 176, **177**, 178, 268
- Felsővály** (Vyšné Valice, SK; Felső-Val, Val *v. e.* Bikszeg) **275**
- Felsőzsolca** (H; Felső Zsolcza, Felső Zsölcsza, Zsolcza Superior) 372, **391**, 409
- Fenyő-hegy** (*m.*; *prope* Medzev, SK; Fichtenhübel, Fichtenhübl, Jedl'ovec) 165
- Feredum *v.* Feled
- Fezériensis mons *v.* Füzéri-hegyek
- Fichtenhübl, Fichtenhübel *v.* Fenyő-hegy
- Figa *v.* Füge
- Fige *v.* Füge
- Fil'akovo *v.* Fülek
- Filecum, Filekiensis, Filekinum, Filekum *v.* Fülek
- Filkeháza** (H) **142**
- Fillér** (→Ratkovské Bystré, SK) **258**
- Finca *v.* Finke
- Finke** (→Edelény 1., H; Finca, Finka) 176?, 268?, **410**
- Fony** (H; Fonyiensis) 190, **195**
- Foroatum *v.* Disznóhorvát
- Forró** (H) **179**, **199**
- Földes** (*m.*; *prope* Cserépvár, H; Földes) 399
- Földes *v.* Földes
- Földvár** (*a.*; *prope* Méra et Szalaszend, H; Föld-vár) 174
- Fő-vár *v.* Tornalja
- Fözér Processus *v.* Füzéri járás/municipality

- Fözeriensis Processus *v.* Füzéri járás/municipality
Fragopolis *v.* Eperjes
Franciaország (Gallia) 99
Fúlkércecs (H; Fúló-Kércs) 29, 44, **174** *v. e.* Szebenye 2.
Füge (Figa, SK; Fige, Gömörfüge) 209, 218, **273**, 274
Fülek (*a.*; Fil'akovo, SK; Filecum, Filekiensis, Filekinum, Filekum) 77, 100, 102, 167, 182–186, 190, 191, 222, 262, 264, 265, 310, 322, 323, 325, 327
Füzér /Fűzériensis arx *v.* Füzér 1.
Füzér 1. (*a.*; H; arx Füzer /Füzeriensis /Füzér /Füzériensis) 29, 44, 48, **129–131**, 137, 138, 142, 145, 149, 150
Füzér 2. (*p.*; H) **142**
Füzer arx *v.* Füzér 1.
Füzéri járás/municipality (Processus /Regiuncula Füzériensis /Fűzériensis) 18, 21, 26, 29, 32, 35, 40, 44, 48, 49, 52, 58, **129–150**
Füzériensis Processus *v.* Füzéri járás/municipality
Füzéri-erdők (*s.*; silvae Füzérienses) 143
Füzéri-hegyek (*m.*; montes Fezérienses /Füzérienses) 50, 149, 150
Füzérkajata *v.* Kajata
Füzérkomlós *v.* Komlós
Füzérnádaska *v.* Nádaska 1.
Füzérradvány *v.* Radvány 1.
Füzesabony (H; Füzes Abony) 369
Gacsalk (Gočaltovo, SK; Gacsalka) **249**
Gadna (H; Gadnensis) **176–177**
Gagibatorum *v.* Gagybátor
Gagy *v.* Alsógagy; Felsőgagy
Gagyapáti, Gagy-Apáti, Gagy-Apátiensis *v.* Apáti
Gagybátor (H; Bátorum, Gagibatorum, Gagy-Báthor, Gagy-Báthoriensis, Gagy-Báthorum) **176**, 177, 268
Gagyvendégi *v.* Vendégi 1.
Gál falu *v. e.* Nagypalugya
Galgocz, Galgócz *v.* Sajógalgócz
Galicia *v.* Halics
Gallia *v.* Franciaország
Gálya (*val.; prope* Hernádvécse, H; Gállya) 173
Gálya-bérc (*coll.; prope* Hernádvécse, H; Gállya-Bércze) 173
Gállya *v.* Gálya
Gállya-Bércze *v.* Gálya-bérc
Garadna (H; Garadnensis) **173**, 175
Garadna-patak (*r.*; H; Garadna) 372
Garam (*r.*; Hran, SK; Granua, Granus) 62, 221, **223**, 247, 252
Garamfő *v.* Telgárt
Garamszécs *v.* Polomka
Garbóc (→Bohdanovce, SK; Garbócbogdány, Garbócz) **145**
Garbócbogdány *v.* Bohdanovce *v. e.* Bogdány, Garbóc
Gassa *v.* Kassa
Gaza *v.* Kassa
Gazopolis *v.* Kassa
Geča *v.* Alsógecse, Felsőgecse
Gecel (Kocel'ovce, SK; Geczel, Gecelfalva, Geczelovo) **248**
Geczel, Geczelovo *v.* Gecel
Gecse *v.* Felsőgecse 1.
Gelej (H; Geley) 395
Gemer *v.* Sajógömör
Gemerček *v.* Kisgomöri
Gemerská Horka *v.* Horka
Gemerská Panica *v.* Gömörpanyit
Gemerská Poloma *v.* Veszverés *v. e.* Kisverész; Nagyverész
Gemerské Michalovce *v.* Mihályfalva
Gemerské Teplice *v.* Jolsvatapolca
Gemerský Jablonec *v.* Almágyn
Gemerský Milhost' *v.* Miglész
Gencs (Honce, SK; Kisgencs) **249**
Geoagiu *v.* Algyógy
Gerlice (Hrlica, SK; Gerlicze) **259**
Germania *v.* Németország
Gestelia, Gestrelia *v.* Gesztely
Geszt (Borsodgeszt, H) 370, 376, **402**
Gesztely (H; Gestelia, Gestrelia) 176, 268
Gesztes (Hostišovce, SK; Gesztess) **259**
Gesztete (Hostice, SK; Gesztéte) **264**
Getse, Getseiensis castellum *v.* Felsőgecse 1.
Gice (Hucín, SK; Gicze) 209, 217, **257–258**
Gicze *v.* Gice
Gilných *v.* Gölnic
Girincs (H) 373
Giula *v.* Gyula
Głogów (PL; Glogaviensis, Glogovia) 66, 68
Gočaltovo *v.* Gacsalk
Gočovo *v.* Gócs
Gócs (Gočovo, SK; Goócsensis, Goóts) **240**
Golcha alpes *v.* Golcsa-havasok
Golcsa-havasok (*m.*; *prope* Jasov, SK; alpes Golcha) 154
Goldseiten *v.* Arany-völgy
Golop *v.* Felsőgolop
Gonciúm *v.* Gönc
Gonkásalja (*val.; prope* Hernádpetri, H) 173
Goócsensis *v.* Gócs
Goóts *v.* Gócs
Gormanum (*oppidum antiquum Quadorum in ripa fluvii Grani*; Bormanus) 61
Gortvakisfalud (Gortva, SK; Kis-falut) **266**
Gozd-erdő (*s.; prope* Jasov, SK) 154
Gölnic (*r.*; Hlinec, SK; Gilných, Gölnitz) 49, 154
Gömer *v.* Sajógömör
Gömeriensis *v.* Gömör vármegye/County
Gömörvármegye/County (Comitatus/Provincia Gömeriensis/ Gömöriensis/ Gömőriensis) 9, 11, 162, 177, **201–276**, 296, 300, 304, 315, 323, 334, 364, 372, 406

- Gőmőr, Gőmőrinum, Gőmőriensis *v.* Sajgóömör
 Gőmőr, Gőmőrium *v.* Sajgóömör
 Gőmörfalva *v.* Harkács; Sánkfalva
 Gőmörfüge *v.* Füge
 Gőmörhegyvég *v.* Poprocs
 Gőmörhorka *v.* Horka
 Gőmőriensis Comitatus /Provincia *v.* Gömör vármegye/
 County
 Gőmörispánmező *v.* Ispánmező
 Gőmörliget *v.* Gemerský Sad *v. e.* Mikolcsány; Nasztraj
 Gőmörlipóc *v.* Lipóc
 Gőmőrmihályfalva *v.* Mihályfalva
 Gőmörnánás *v.* Nasztraj
 Gőmőr-Panit *v.* Gömörpanyit
Gőmörpanyit (Gemerská Panica, SK; Gömő-Panit) **271**
 Gőmörpéterfala *v.* Péterfalva
 Gőmörrákós *v.* Rákos 2.
 Gőmörrépás *v.* Répás
 Gőmörsid *v.* Sid
 Gőmörszőlős *v.* Poszoba
 Gőmöry *v.* Kisgoméri
Gönc (H; Goncium, Gönciensis, Göncz, Göncziensis,
 Gönczium, Göntz, Göntziensis, Göntzium, Gönczium,
 Göntz) 19, 29, 33, 44, 49, 52, 56, 141, 149, 180, **188–**
189, 194
Göncruszka (H; Göncz-Ruszka) **196**
 Göntz, Göntziensis, Göntzium *v.* Gönc
 Göncz, Gönczium *v.* Gönc
 Göntz *v.* Gönc
Gönyű (Gyňov, SK; Gönyü, Hernádgönyű) **128**
Görög (Hrhov, SK; Görgö, Görgöiensis, Tornagörgő)
 299, **316–317**, 334
Görögország (GR; Graecia) **76**
Görömböl (→Miskolc, H; Görömbely) 368, 371, **392**
 Graecia *v.* Görögország
 Granua, Granus *v.* Garam
Grendl (*coll.*; *prope* Vyšný Medzev, SK) 166
Gropn (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Gröningen (D; Gröningensium) 55
Guszona (Husiná, SK; Guszana, Guszuna) **264**
Gyanda (*praed.*; *prope* Tomor, H) **178**
Gyermek-erdő (*coll.*; *prope* Hernádpetri, H; Gyermek-
 Erdő) 173
 Gyňov *v.* Gönyű
Gyöngyös (H) **404**
 Gyöngyössolymos *v.* Solymos
 Gyór Superior *v.* Felsőgyőr
Györgyi (Ďurd'osík, SK; Györgi) **147**
Györke (Durkov, SK; Gyürke) 49, 133, **146–147**
Gyula (*a.*; H; Giula, Gyulaiensis) 310, 311
Gyulafehérvár (Alba Iulia, RO) 97, 102
 Gyürke *v.* Györke
Haberkasten (*m.; prope* Medzev, SK) 165
 Hačava *v.* Falucska
 Hacsava *v.* Falucska
Hadad (Hodod, RO; Hadadum) 78
 Adrianopolis *v.* Drinápoly
Hagenova dolina (*m.; prope* Medzev, SK; Hogenberg)
 165
Haidt (*m.; prope* Medzev, SK) 165
 Hainács-Köiensis, Hainács-Kő *v.* Ajnácskő
Haj (*m.; prope* Poproč, SK; Háj) 169
 Háj *v.* Haj, Áj
 Hajnačka *v.* Ajnácskő
 Hajnács-Köiensis, Hajnács-Kőjensis, Hajnáts-Kőiensis,
 Hajnáts-Kőjensis *v.* Ajnácskő
Halics (UA; Galicia, Halicia) 154
Halmaj (H; Halmai) 49, **199**
Halomszer (*praed.*; *prope* Selyeb, H; Halomszer, Halom-
 szer-dűlő) 178
Hameln (D; Hamelensis, Hamelensium) 55
Hámor (→Košická Belá, SK; Kassahámor, Kassabéla,
 Košické Hámre) **125**
 Hámfalva *v.* Rozlozsnya
Hamva (Chanava, SK; Hanva) 209, 218, **273**, 275
Hangács (H) **410**
 Hangony *v. e.* Alsóhangony; Felsőhangony
Hangony-patak (*r.*; H) 372
 Haniska *v.* Enyicke 1.; Enyicke 2.
Hankova (Hanková, SK; Hankowa, Annafalva) **248**
Hannover (D; Hanoveranus) 55
 Hanoveranus *v.* Hannover
 Hanva *v.* Hamva
Haraszti (Chrastné, SK; Abaújharszti) **147**
Harbók (*m.; prope* Poproč, SK; Harb) 169, 170
Harkács (→Gemerská Ves, SK; Herkáts, Hrkáč, Gö-
 mörfalva) 270, **275**
Harmac (Chrámec, SK; Harmatz, Harmatziensis) **263**
Háromhegy (*coll.*; *prope* Peder, SK; Három-Hegy) 172
Harsány (H) 368, 370, 376, **402**
Hárskút (Lipovník, SK; Haskut, Hás-Kút) 300, **315**, 334
 Haskut *v.* Hárskút
 Hás-Kút *v.* Hárskút
Hatkóc (Hodkovce, SK; Hatkócz) **126**
Hatvan (H) 72, 395
Havasalföld (RO; Transalpina Valachia) 397
Heeske (*coll.*; *prope* Hernádpetri, H) 173
 Hegyallja-Baksa *v.* Szentistvánbaksa
Hegyes-hegy (*m.; prope* Jasov, SK; Hygyshyg) 154
Hegymeg (H; Hegymegh) **411**
 Heicze *v.* Hejce
Hejce (H; Heicze) **196**
 Hejo *v.* Hejő
Hejő (*r.*; H; Hejo, Hejő) 368, **371**, 382, 392–395
 Hejő *v.* Hejő
 Hejőbába *v.* Bába 2.

- Hejókeresztúr** (H; Hejő Keresztur) **393**
Hejőkürt *v.* Tiszakürt
Hejőpapi *v.* Papi 2.
Hejőszalonta *v.* Szalonta
Hel'pa *v.* Helpa
Helcmanóc (Helcmanovce, SK; Helmanócz, Nagykunc-falva) **166**
Helmanócz *v.* Helcmanóc
Helpa (Hel'pa, SK) **253**
Henckó (Henckovce, SK; Henczko) **240**
Herkáts *v.* Harkács
Herl'any *v.* Ránkfüréd *v. e.* Zsir
Hernád (*f.*; Hernadus, Hernat, Hernádus, Hernáth, Die Kundert) **47, 49, 50, 52, 56, 72, 104, 115, 121, 122, 127–129, 138, 139, 145, 148, 149, 173, 179, 195–199, 341, 353, 368, 373, 391**
Hernádbűd *v.* Büd
Hernádcéce *v.* Alsócéce; Felsőcéce
Hernádcsány *v.* Csány 1.
Hernádgecse *v.* Alsógecse, Felsőgecse
Hernádgönyű *v.* Gönyű
Hernádkérçs (H; Hernad-Kérçs, Hernád-Kérçs Hernáth-Kerts) **49, 197** *v. e.* Prépost
Hernádnémeti (H; Hernath-Nemethi) **49**
Hernádpetri *v.* Petri 1.
Hernádszentandrás *v.* Szentandrás 1.
Hernádzurdok *v.* Szurdokbénye
Hernádvécse *v.* Vécse *v. e.* Szőled
Hernádzsadány *v.* Zsadány
Hertnek (Hertník, SK) **133**
Hét (H; Héth) **275**
Hetény (*p.*; *hodie praed.*; *inter Jasov et Moldava nad Bodvou*, SK; Hetényensis) **161, 168, 169, 170**
Heves vármegye/County (Comitatus Hevesiensis, Hevesiensis, Provinciola Hevessiensis) **364, 369, 395, 405, 415, 417**
Hidasnémeti (H; Hidas-Némethy, Nemethiensis) **49, 127**
Hídvég (Sajóhídvég, H; Hidvég) **49**
Hídvgardó (H; Hidvég Ardo, Hidvég-Ardo, Hidvég-Ardó) **299, 300, 318, 334**
Hidvégardói-forrás (*fons; prope* Hídvgardó, H; *fons Hidvég Ardoiensis*) **295, 299**
Hildesheim (D; Hildesheimensis) **55**
Hilló *v.* Hilyó 1.; Hilyó 2.
Hillóienses /Hillyaienses montes *v.* Hilyói-hegyek
Hilloiensis /Hillóiensis castellum /ditio *v.* Hilyó 1.
Hilyó 1. (*cast.*; Hýlov, SK; castellum /ditio Hillóiensis / Hillóiensis, Hilló) **123, 124, 125, 126**
Hilyó 2. (*p.*; Hýlov, SK; Hilló) **125**
Hilyói-hegyek (*m.*; SK; montes Hillóienses /Hillyaienses) **48, 50**
Hím (→Perín-Chym, SK; Him, Chym, Perény-Hím) **127**
Him *v.* Hím
Hinterverboth (*m.; prope* Medzev, SK) **165**
Hispanicus *v.* Spanyolország
Hizsnyó (Chyžné, SK; Csissnó) **254**
Hnilec *v.* Gôlnic
Hnúšt'a *v.* Baradna; Polom
Hodejov *v.* Várgede 1.; Várgede 2.
Hodejovec *v.* Kerekgede
Hodkovce *v.* Hatkóc
Hodod *v.* Hadad
Hogenberg *v.* Hagenova dolina
Holica (*m.; prope* Poproč, SK; Holicza) **161, 169, 170**
Holtlehota (Revúcka Lehota, SK; Lehota, Umrlá-Lehota, Lehelhalvala) **254**
Homrogd *v.* Pocsaj; Alsóhomorosd; Felsőhomorosd
Honce *v.* Gencs
Hont vármegye/County (Comitatus Hontensis, Nagy Hontensis) **27, 42, 225**
Hontensis [Comitatus] *v.* Hont vármegye *v. e.* Kishonti kerület/district (!)
Horbatum *v.* Disznóshorvát
Horka (Gemerská Horka, SK; Gömörhorka) **274**
Hór-patak (*r.*; H; Horvize) **370**
Horváthum *v.* Disznóshorvát
Horváti 1. (Erdőhorváti, H; Erdő-Horváth, Horváthiensis) **52, 195**
Horváti 2. (*praed.; prope* Kupa, H; Horváthy) **178**
Horváti 3. (Chorváty, SK; Horváthi, Horváthy, Tornahorváti) **300, 312, 318**
Horvize *v.* Hór-patak
Host'ovce *v.* Vendégi 2.
Hostice *v.* Gesztete
Hostišovce *v.* Gesztes
Hosszúszer (*paras vici* Széplak, Krásna nad Hornádom, SK; Hoszszu-szer, Hoszsú-szer, Széplak-Hoszsú-szer) **145, 148**
Hoszsú-Rét *v.* Krasznahorka-Hosszúréte; Murányhosszúréte
Hosszúréte *v.* Murányhosszúréte
Hoszszu-Rét, Hoszsú-Rét *v.* Murányhosszúréte
Hoszszu-Rétensis, Hoszu rét *v.* Krasznahorka-Hosszúréte
Hoszszu-szer, Hoszsú-szer *v.* Hosszúszer *v. e.* Széplak
Höltzel (*m.; prope* Medzev, SK) **165**
Hradecum *v.* Liptóújvár
Hran *v.* Garam
Hrašovík *v.* Rás 1.
Hrhov *v.* Görgő
Hrkáč *v.* Harkács
Hrlica *v.* Gerlice
Hrušov *v.* Körtvélyes
Hrušovo *v.* Hrušov
Hrušsó (Hrušovo, SK; Hrušsdo, Balogrussó) **259** *v. e.* Sztrizs

Hubó (Hubovo, SK) **276**

Hubovo *v.* Hubó

Hucín *v.* Gice

Humel-völgy (*val.; prope* Vyšný Medzev, SK; Humul, Dolina Čmel) **166**

Humul *v.* Humel-völgy

Hung *v.* Ungvár

Hungaria Superior *v.* Felső-Magyarország

Hungaria, Hungary *v.* Magyarország

Hunnia, Hunnivaria *v.* Magyarország

Husiná *v.* Guszona

Huszt (Xyct, UA) **85**

Hutka *v.* Felsőhutka

Hygyshyg *v.* Hegyes-hegy

Hýlov *v.* Hilyó 1.; Hilyó 2.

Iánokiensis *v.* Jánok

Iász *v.* Jáz

Iaszó-Mindszent *v.* Jászómindszent

Iaszó-Mindszent, Iászó Mindszent, Iászó-Mindszent *v.* Jászómindszent

Iászovia, Iászó *v.* Jászó 1.

Iászovienses montes *v.* Jászói-hegyek/hills

Iászoviensis Praepositura *v.* Jászói prépostság/provostship

Iászoviensis, Iászovia, Iászó, Iászóiensis, Iászóvia, Iászóviensis *v.* Jászó 2.

Iaszow *v.* Jászói prépostság/provostship

Iaz *v.* Jáz

Iázow *v.* Jászó 2.

Ida (*r.*; SK; Rieka) **50**, **124**, **154**, **170–172** *v. e.* Kanyapta

Idabukóc *v.* Bukóc

Idrány (→Novajídrány, H) **173**

Iekelfalva *v.* Jekelfalva

Ienkemező *v.* Jenke

Igrici (H; Igricze) **394**

Igrici-tó (*olim lacus*, H; lacuna Igricensis) **368**

Imola (H) **274**

Ináncs (H; Inancensis, Inánts) **49**, **199**

Inancensis *v.* Ináncs

India (IND) **28**, **42**

Inferior Processus *v.* Alsó járás/municipality

Iólész *v.* Jólész

Iordánháza *v.* Jardanháza

Iosvai víz *v.* Jolsva-patak

Irota (H) **411**

Ispánmező (Španie Pole, SK; Ispány-Mező, Gömörispán-mező) **259**

Istanbul *v.* Konstantinápoly

Italia *v.* Olaszország

Ivanice *v.* Iványi

Ivánka (Borsodivánka, H; Ivanka, Iván) **370**, **416**

Ivanka *v.* Ivánka

Iványi (Ivanice, SK; Ivány, Balogiványi) **265** *v. e.* Czomporháza

Izdobabeszter *v.* Beszter

Izra-hegy (*m.*; SK; mons Izra) **28**, **42**, **47**, **50**

Izrai-tavak (*l.*; SK; lacus Izrenses, Jezera, Jezero) **28**, **42**, **50**, **135**, **136**

Izrenses lacus *v.* Izrai-tavak/lakes

Izsófalva *v.* Disznóshorvát

Jablonca (Silická Jablonica, SK; Jabloncza, Jablonicensis) **299**, **315–316**, **324**

Jablonov nad Torňou *v.* Almás

Jaklovce *v.* Jekelfalva

Janice *v.* Jéne

Janík *v.* Jánok

Jánok (Janík, SK; Iánokiensis, Jánokiensis) **172**, **175**

Jánosd (*praed.*; →Alsóvadász, H) **198**

Jánosi (Rimavské Janovce, SK; Janosi) **221**, **223**, **265**

Janosi *v.* Jánosi

Jardanháza (Járdánháza, H; Iordánháza, Jordánháza) **372**, **417**

Járdánháza *v.* Jardanháza

Jasov *v.* Jászó 1.; Jászó 2.

Jász *v.* Jáz

Jászberény (H) **152**

Jászó 1. (*a.*; Jasov, SK; Iászovia, Iászó, Jászou, Jaszoviensis, Jazov, Jászov, Jászovv, Jászow) **29**, **44**, **151–159**, **169** *v. e.* Pisendorf, Várhegy 1.

Jászó 2. (*o.*; Jasov, SK; Iászoviensis, Iászó, Iászóiensis, Iászóviensis, Iászovia, Iázow, Jászo, Jaszovia, Jászovia, Jászoviensis, Jászoviensis) **29**, **44**, **48**, **51**, **115**, **126**, **158**, **159–163**, **169–172**

Jászói prépostság/provostship (*coen.*; Iaszow, Jászou, Jaszovv, Jászow, Jázov, Jázow, Jászow, Conventus / Praepositura Iászoviensis /Jaszoviensis /Jászoviensis, Ecclesia /Praepostitura B./S. Iohannis Baptistae) **29**, **44**, **153–155**, **157–160**, **167**, **170**, **173**, **175**, **178**, **197**

Jászói-hegyek/hills (*m.*; SK; montes Iászovienses / Jászovienses) **48**, **50**, **166**

Jászómindszent (Poproč, SK; Iaszó-Mindszent, Iászó Mindszent, Iászo-Mindszent, Iászó-Mindszent, Mindszentensis) **161**, **169**

Jászóújfalu (Nováčany, SK; Jászó-Ujfalu) **126**

Jaszovia *v.* Jászó 2.

Jaszoviensis Praepositura *v.* Jászói prépostság/provostship

Jaszoviensis *v.* Jászó 1., Jászó 2.

Jáz (Iaz, RO; Iász, Jász, Krasznajáz) **152**

Jazov *v.* Jászó 1.

Jázov, Jázow *v.* Jászói prépostság/provostship

Jazow *v.* Jászói prépostság/provostship

Jászow v. Jászói prépostság/provostship

Jeche *v.* Alsógecse; Felsőgecse

Jedl'ovec *v.* Fenyő-hegy

Jekelfalva (Jaklovce, SK; Iekelfalva) **148**

Jelšava, Jelssava *v.* Jolsva

Jéne (Janice, SK; Jene) **266**

- Jene *v.* Jéne
Jenke (*praed.; prope* Ónod, H; Ienkemező) 368
 Jesenské *v.* Feled
 Jestice *v.* Jeszte
Jeszte (Jestice, SK) 266
 Jezera, Jezero *v.* Izrai-tavak/lakes
Jólész (Jovice, SK; Iólész) 236, 242
Jolsva (*o.*; Jelšava, SK; Alnovia, Eltsch, Jelssava, Josva, Jolvensis, Jolsyva, Jólsva, Jólvensis, Jósava) 207, 208, 215, 217, 224, 228, 243, 250, 251–252, 253–256
 Jólsva, Jólvensis *v.* Jolsva
Jolsva-patak (*r.*; SK; amnis Alnoviensis/Josfensis/Josvensis/Jólvensis/Jósvensis, Iosvai víz, Josvai viz/víz) 221, 223, 224, 254, 257, 258, 270
Jolsvatapolca (Gemerské Teplice, SK; Jolsva-Tapolcza) 254 *v. e.* Miglész
 Jolvensis amnis *v.* Jolsfa-patak
 Jordánháza *v.* Jardanháza
 Jósa *v.* Jósava-patak
 Jósafő *v.* Jósavafő
 Josfensis amnis *v.* Jolsva-patak
 Jósava *v.* Jolsva
 Josva *v.* Jolsva; Jósava-patak
Jósavafő (H; Jósafő) 284, 293, 300, 332
 Josvai víz/víz *v.* Jolsva-patak
Jósava-patak (*r.*; H; Josva, Jósa) 300, 332
 Josvensis amnis *v.* Jolsva-patak
 Jóvensis amnis *v.* Jolsva-patak
 Jovice *v.* Jólész
Kács (H) 375, 403
Kácsi fürdő/bath (*therma; prope* Kács, H; *therma Kacsiensis*) 346, 359, 364, 375
 Kacsiensis therma *v.* Kácsi fürdő/bath
Kadlubec (*m.; prope* Poproč, SK; Kadlubecz) 169
Kajata (Füzérkajata, H) 142
 Kakasalja *v.* Murányzdichava
 Kálosa *v.* Alsókálosa; Felsőkálosa
Kalsa (Kalša, SK) 150
 Kalša *v.* Kalsa
Kálvária-hegy (*m.; prope* Rožnava, SK; mons Calvaria) 234
Kamené Iárky (*locus positus incerti; prope* Rudník, SK) 170
Kamene Szadlo (*locus positus incerti; prope* Rudník, SK) 170
 Kamenica *v.* Tarkő
 Kamenyani, Kameňany *v.* Kövi
Kánó (H; Kanó) 274
 Kanó *v.* Kánó
Kány (H) 175
Kánya-patak (*r.*; H; Kánya folyása) 370
Kanyapta (*r.*; SK) 47, 50, 124, 126, 127, 170 *v. e.* Ida
Kanyapta-melléke (*pal.*; SK; Kanyapta-Mellyéke) 50
Kápolna 1. (Tornakápolna, H; Kapolna) 333
Kápolna 2. (Sajókápolna, H; Kapolna, Kápólna) 414
 Kapolna *v.* Kápolna 1, 2.
 Kápolna *v.* Kápolna 2.
Kápolnabölse (Belža, SK; Kápolnás-Bőse, Bölse) 128
Karácsond (*p.; bodie praed.; inter* Rakaca et Gagybátor, H; Karácsondiensis) 176, 177
Kárpátok (*m.*; Capathi, Carpathus, montes Carpathi) 49, 55, 161, 198, 295, 296, 297, 302
Karthágó (*urbs antiqua fuit; prope* Túnis, TN; Carthago) 384
 Kása *v.* Kassa
 Kasafalvensis *v.* Kassa
 Kásmárk *v.* Késmárk
Kassa (Košice, SK; Casa Falva, Caschau, Casoviensium, Cassa, Cassa falva, Cassovia, Cassoviana, Cassoviensis, Gassa, Gaza, Gazopolis, Kasafalvensis, Kása, Quadsau) 9, 11, 17–23, 28, 30–34, 36, 37, 43, 45, 49, 50, 54, 55, 56, 58–122, 123–128, 137, 138, 139, 143, 145, 146, 150, 160, 163, 172–174, 176, 181, 184, 187–190, 192, 196, 197, 199, 209, 217, 256, 283, 291, 317, 318, 323, 324, 325, 328, 333, 347, 359, 383, 384, 386, 397, 407 *v. e.* Abaszéplak, Alsóbárca, Bárca, Felsőbárca, Kassaujfalu, Lebénye, Miszlóka, Póly, Saca 1.; Saca 2.
 Kassabéla *v.* Béla 1. *v. e.* Hámor
 Kassahámor *v.* Hámor *v. e.* Béla 1.
Kassai járás/municipality (Processus Cassoviensis) 17, 19, 20, 28, 29, 31, 33, 34, 43, 58–129
Kassai-hegyek (*m.*; SK; montes Cassovienses) 48, 150
Kassamindszent (Valaliky, SK; Mindszent) 50, 128 *v. e.* Bernátfalva, Búzafalva, Csontosfalva
 Kassaolcsvár *v.* Košické Ol'sany *v. e.* Alsóolcsvár; Felsőolcsvár
Kassaújfalu (→Košice, SK; Kassa-Ujfalu, Košická Nová Ves) 150
 Kászmarck *v.* Késmárk
 Kászmarkum *v.* Felsőkázsmárk
Kaza (Sajókaza, H; Koza) 182, 372, 411
Kazinc (→Kazincbarcika, H; Kazincz) 372, 416
 Kazincbarcika *v.* Barcika; Kazinc
 Kázmér *v.* Kiskázmér; Nagykázmér
 Kázsmárk, Kázsmárkiensis *v.* Alsókázsmárk; Felsőkázsmárk
Keceri-hegyek (*m.*; montes Keczerianae) 49
 Kechnec *v.* Kenyhec
 Keczerianae montes *v.* Keceri-hegyek
Kecske-lyuk (*ant.; prope* Miskolc, H; Kecske lyuk, Kecske Lyuk) 363, 366
Kegyetlen-oldal (*praed.; prope* Selyeb, H; Kegyetlen oldal) 178
Kegyetlen-völgy (*val.; prope* Abaújdevecser, H; vallis Kegyetlen) 179
Kék (→Baktakék, H; Kety, Kéty) 178, 179
 Kéked *v. e.* Alsókéked; Felsőkéked
Kelecsény 1. (Kelecsenyborda, Košický Klečenov, SK; Kelecsen) 146

- Kelecsény 2.** (*p.; hodie praed.; inter Pamlény et Szászfa*, H) 175–176, 177
- Kelecsény 3.** (→Szirmabesenyő, H) 372, 391
- Kelecsény 4.** (Felcsőkelecsény, H) 411
- Kelemér** (H) 224, 271
- Kelphem *v.* Kölpeny
- Kenyhec** (Kechnec, SK; Kenyhétz) 127
- Kércsi-völgy** (*val.; prope Szemere, H; Kércsy-Völgy*) 172
- Kerekgede** (Hodejovec, SK; Kere-Gede) 264
- Kerékhegy** (*coll. vin.; prope Szemere, H*) 172
- Keresztes, Keresztesiensis, Keresztesum *v.* Mezőkeresztes
- Keresztespüspöki** (→Mezőkeresztes, H; Püspei, Püs-pöki) 370, 401
- Keresztéte** (H) 175, 176
- Keresztúr *v.* Németkeresztúr *v. e.* Sopronkeresztúr
- Keresztur *v.* Sajókeresztúr
- Késmárk** (Kežmarok, SK; Kásmárk, Käszmarck) 51, 65, 279, 287
- Késnyéten *v.* Kesznyéten
- Kesovce *v.* Sajókeszi
- Keszi *v.* Sajókeszi, Tiszakeszi
- Kesznyéten** (H; Késnyéten) 49, 373
- Kety *v.* Kék
- Kéty *v.* Kék
- Kežmarok *v.* Késmárk
- Kiéte** (Kyjatice, SK; Kiete) 259
- Kiete *v.* Kiéte
- Kinés *v.* Nagykinyis
- Királd** (H) 416
- Király-hegy** (*m.; Král'ova hol'a, SK; Király-Hegye, Kra-lova hola, Kralowa-Hora, mons Regius*) 222, 223, 247
- Királyhegyalja *v.* Sumjárc
- Királyi** (→Tornal'a, SK; Király, Királyiensis, Tornalja) 271–272
- Királynék fürdője *v.* Várfürdő
- Királynép** (Král'ovce, SK; Királynépe) 49, 147
- Király-patak** (*r.; SK; Király-Pataka*) 161
- Kis Csécs *v.* Kiscsécs
- Kis Győr *v.* Kisgyőr
- Kis Ida *v.* Kisida
- Kis Tokaj *v.* Kistokaj
- Kisbaksa** (→Kokšov-Bakša, SK; Baksa) 128
- Kisbodolló** (→Moldava nad Bodvou, SK; Bodoló, Bodoló minus, Kis-Bodoloiensis, Kis-Bodoló, Bodolló, Budolov, Szepsi) 50, 168, 170–171, 172
- Kis-Bodoloiensis, Kis-Bodoló *v.* Kisbodolló
- Kis-Boszva *v.* Kisbózsava
- Kisbózsava** (→Bózsava, H; Kis-Boszva) 150
- Kiscsécs** (H; Csécs minor, Kis Csécs, Kiss Csécs) 373, 394
- Kisfalu** (→Vilmány, H; Kis-Falu) 30, 45, 196
- Kis-Falu *v.* Kisfalu
- Kis-falut *v.* Gortvakisfalud
- Kisfeketepatak *v.* Feketepatak
- Kisgens *v.* Gencs
- Kisgomörí** (Gemerček, SK; Gőmőry) 264
- Kisgyőr** (H; Kis Győr, Kiss-Győr) 370, 402
- Kis-Hont Processus, Kis-Hontensis Comitatus *v.* Kis-honti kerület/district
- Kishonti kerület/district** (SK; Comitatus Kishontensis/ Kis-Hontensis, Hontensis, Kishontensis, Processus Kis-Hont) 221, 222, 231, 253, 260
- Kisida** (Malá Ida, SK; Kis Ida) 50, 126
- Kiskázmér** (→Kazimír, SK; Kis-Kazmér, Malý Kazimír, Kázmér) 150
- Kis-Kazmér *v.* Kiskázmér
- Kis-Kinyés *v.* Kiskinyis
- Kiskinyis** (Kiskinisz, H; Kis-Kinyés) 199
- Kiskovácsvágás *v.* Kovácsvágás 2.
- Kispéder** (→Peder, SK; Kis-Péder, Péder, Péder minor) 50, 171–172
- Kis-Péder *v.* Kispéder
- Kisperlász *v.* Perlac
- Kisrőce** (→Revúca, SK; Kis-Röcze, Revúcká, Nagyrőce) 254
- Kis-Röcze *v.* Kisrőce
- Kiss Csécs *v.* Kiscsécs
- Kiss Tállya *v.* Kistálya
- Kiss-Győr *v.* Kisgyőr
- Kissikátor *v.* Sikátor
- Kiss-Tokaj *v.* Kistokaj
- Kis-Szalánc *v.* Kisszalánc
- Kis-Szlabos *v.* Kisszlabos
- Kistálya** (→Andornaktálya, H; Kiss Tállya) 369, 404
- Kistelek** (*coll. prope Hernádpetri, H; Kis-Telek*) 173
- Kistokaj** (H; Békás[-Tokaj?], Békás[-Tokaj?], Kiss-Tokaj, Tokaj 2.) 371, 393
- Kisverész** (→Gemerská Poloma, SK; Kis-Verész, Nisnia-Poloma, Veszverés) 241
- Kisvisnyó *v.* Visnyó 1.
- Kisszlabos** (Slavoška, SK; Kis-Szlabos, Kisszabos, Kis-szlavos, Maly-Szlabossowecz) 248
- Kisszalánc** (Slančík, SK; Kis-Szalánc) 29, 44, 134–144
- Kisszzeben** (Sabinov, SK; Cibiniensis, Cibinium, Szeben) 55, 62, 63, 68, 71, 76, 82, 104
- Kláštor pod Znievom *v.* Turóci Prépostság
- Klein Pibring** (*m.; prope Medzev, SK*) 165
- Kobeliarovo *v.* Feketepatak
- Kobulya Hvora, Kobulya-Hvora *v.* Kobylia hora
- Kobylia hora** (*m.; prope Poproč, SK; Kobulya Hvora, Kobulya-Hvora*) 169, 170
- Kocel'ovce *v.* Gecel
- Koháryháza *v.* Pohorella
- Koisó *v.* Kojsó
- Kojsó** (Kojšov, SK; Koisó) 161, 166
- Kojšov *v.* Kojsó

- Koksóbaksa** (Kokšov-Bakša, SK; Kokso-Baksa, Koksó-Baksa) 50, **128** *v. e.* Baksa
- Kolbása** (Brezina, SK; Kolbásziensis) 51
- Kollath** (*m.*; *prope* Medzev, SK) 165
- Kolozsvár** (Cluj-Napoca, RO; Claudiopolis) 88
- Komaróc** (Komárovce, SK; Komarótz) **127**
- Komárom vármegye/County** 344, 356
- Komárovce *v.* Komaróc
- Komjáti** (H; Komjathi, Komjathensis, Komjáthy) 299, 300, **331**
- Komlós** (Füzérkomlós, H) **142**
- Komlóska** (H; Komolóska) **195**
- Komolóska *v.* Komlóska
- Kondó** (H; Kondo) **414**
- Konstantinápoly** (Istanbul, TR) 78, 319, 321, 323
- Kopárhegy *v.* Krokova
- Koprás** (→Magnezitovce, SK; Kopráss, Korpaš; Barát-telke) **254**
- Korlát** (H; Korláth) **196**
- Korpona** (Krupina, SK; Carponensis) 59, 87
- Košice *v.* Kassa
- Košická Nová Ves *v.* Kassaujfalu *v. e.* Kassa
- Košická Polianka *v.* Lengyelfalva
- Košické Hámre *v.* Hámor
- Košické Ol'sany *v.* Kassaolcsvár
- Košický Klečenov *v.* Kelecsény 1.
- Košinská Belá *v.* Béla 1.
- Košťany *v.* Csontosfalva
- Kovácová *v.* Kovácsvágás 2.
- Kovácsvágás 1.** (H; Vágás) **150**
- Kovácsvágás 2.** (Kováčová, SK; Kovács-Vágás, Kovácsy, Kovárosi [!], Schmids-Hau, Kiskovácsvágás) 284, 292, 300, 312, **314–315**
- Koza *v.* Kaza
- Kozma** (Kuzmice, SK; Kozmafalvensis) 51
- Kőhegy *v.* Lukovistye
- Köln** (D; Coloniensis) 95
- Kölpény** (*cast.*; *Kýznuh*, Kulpin, SRB; Kelpem) 193
- Körem *v.* Köröm
- Körmöcbánya** (Kremnica, SK; Cremnitzium, Cremnitziensis) 65, 238
- Köröm** (H; Körem) 373, 398
- Kőrös** (Kružná, SK; Kőrös, Kőrősiensis, Kűres, Berzétekőrös) 207, 215, 226, **242**, 249
- Kőrös, Kőrősiensis *v.* Kőrös
- Kőrtvéles *v.* Kőrtvélyes
- Kőrtvélyes** (Hrušov, SK; Körtvélyesum, Kőrtvéles) 299, **316**
- Kővár vármegye/County** (Kővár districtus) 20, 27, 34, 41
- Kövecses** (Štrkovec, SK; Kövecses) **272**, 275
- Kővecses *v.* Kövecses
- Kővesd, Kővesdia, Kővesdiensis, Kővesdum *v.* Mezőkövesd
- Kövi** (Kameňany, SK; Kamenyani, Kővi, Kőviensis, Kővinium) 209, 217, 255, **256–257**, 258
- Kővi, Kőviensis, Kővinium *v.* Kövi
- Középpromolya** (*praed.*; *prope* Selyeb, H; Kőzép-Romollja, Kőzéppromolya-dűlő) 178
- Középsőfüged** (→Encs, H; Kőzép Füged) **199**
- Középsőlánc** (→Perín-Chym, SK; Kőzép-Lántz) **127**
- Közép-Szolnok vármegye/County** (Central Szolnok, Mediocris Szolnok) 20, 27, 34, 41, 282, 290
- Közerdő** (*s.*; *prope* Slanec, SK; Kőz-Erdő) 137
- Kőz-Erdő *v.* Közerdő
- Krakkó** (Kraków, PL; Cracovia) 55
- Krakowá *v.* Krokova
- Král' *v.* Szentkirály
- Král'ovce *v.* Királynép
- Kralova hola, Král'ova hol'a, Kralowa-Hora *v.* Király-hegy
- Krásna nad Hornádom *v.* Széplak
- Kásna Hôrka (Hrad) *v.* Krasznahorka
- Krásnohorská Dlhá Lúka *v.* Krasznahorka-Hosszúré
- Krásnohorské Podhradie *v.* Krasznahorkaváralja
- Kraszna vármegye/County** (Comitatus Crasnenensis) 20, 26, 34, 41, 152
- Krasznahorka** (*a.*; Kásna Hôrka, SK; Krasznahorka, Kraszna horka, Kraszna huorka, Kraszna Huorca, Krasznahorkensis, Krasznahuorka, Krasznyahorka, Kraszna-Horka) 76, 222, 223, 234, 235, 238, 300, 334
- Krasznahorka-Hosszúré** (Krásnohorská Dlhá Lúka, SK; Hoszsu-Rétensis, Hoszsú-Rét, Hoszu rét, Várhosszúré) 223, **241**, 242
- Krasznahorkai uradalom/estate** (dynastia Krasznahorkensis/Krasznahortensis) 207, 216, 227, **232**, 240, 241
- Krasznahorkaváralja** (Krásnohorské Podhradie, SK; Krasznahorka Varallya, Krasznahorka-Várallya) **241**, 345, 358
- Krasznajáz *v.* Jáz
- Krasznokvajda *v.* Vajda
- Kremnica *v.* Kőrmöcbánya
- Krestesum *v.* Mezőkeresztes
- Kriška *v.* Kriska-hegy
- Kriska-hegy** (*m.*; Kriška, SK; Kriska) 161
- Krnov** (CZ; Carnovia) 94
- Krokova** (Krokava, SK; Krakowá, Kopárhegy) **259**
- Krosno** (Krosno Odrzańskie, PL; Crosna) 94
- Krupina *v.* Korpona
- Kružná *v.* Kőrös
- Kulpin *v.* Kölpény
- Kundert *v.* Hernád
- Kunova Teplica *v.* Kuntapolca
- Kuntapolca** (Kunova Teplica, SK; Csetnek-Tapolcza) **249**
- Kupa** (H; Kupainensis) **178**
- Kupakércs** (*praed.*; *prope* Kércs, H; Kupa-Kércs) **178**
- Kurva-Bőse *v.* Szigetbölse
- Kussafalva *v.* Tuzsa

- Kuzmice *v.* Kozma
Külsőbőcs (→Bőcs, H; Külső-Bölcsensis, Külső-Bőcse-nsis, Külső-Bőlcensis) 30, 45, 198, 373
Kűres *v.* Kőrös
Kürt, Kürth *v.* Tiszakürt
Kyjatice *v.* Kiéte
Lacska *v.* Lucska
Lád *v.* Sajólád; Szendrőlád
Lad, Laddensis *v.* Sajólád
Ládbesenyő (H; Bessenyő, Lád Besenyő, Lád-Bessenyő) 373, **410**
Lád-Bessenyő *v.* Ládbesenyő
Ladensis *v.* Sajólád
Ládháza (→Nyékládháza, H) 371, **393**
Lak (H) 406, **411**
Lamgrund (*m.*; *prope* Medzev, SK) 165
Lászlófalva (Sajólászlófalva, H; Lászlófalva) **414**
Lebenye (→Košice, SK; Lubina) 49, **129**, **145**
Lednicza *v.* Szilice barlang
Lehelfalva *v.* Holtlehota
Lehenye *v.* Lekenye
Lehotensis *v.* Holtlehota
Leipzig *v.* Lipcse
Lekenye (Bohúňovo, SK; Lehenye) 225, **270**
Lénárddaróc *v.* Daróc 2.
Lénártfalva (Lenartovce, SK; Lenar falva, Lenhártfalva, Sajólénártfalva) 223, **272**
Lenartovce *v.* Lénártfalva
Lengyelország (PL; Polonia, Polonus) 60, 64, 66, 69–71, 76, 92, 94, 97, 107, 112, 119, 171, 187, 189, 236, 319, 321, 329, 331
Lenhártfalva *v.* Lénártfalva
Lenke 1. (Lenka, SK; Lenkej, Sajólenke) **275–276**
Lenke 2. (Bódvalenke, H) 280, 288, 300, **330**, 334
Leutschau, Leutschovia *v.* Lőcse
Léva (*a.*; Levice, SK; Leva) 141
Leva *v.* Léva
Levice *v.* Léva
Levkuška *v.* Lőkősháza
Levoča *v.* Lőcse
Licava *v.* Likava
Lice (Licince, SK; Licze, Lycensis) 251, **258**
Licince *v.* Lice
Licze *v.* Lice
Liget (*s.*; *prope* Novajidrány, H) 173
Ligét *v.* Liget
Likava (*a.*; Likavka, SK; Licava) 72
Lipcse (Leipzig, D; Lipsiensis) 328
Lipóc (Lipovec, SK; Lipócz, Gömörlipóc) **259**
Lipovník *v.* Hárskút
Lipsiensis *v.* Lipcse
Liptó vármegye/County (Comitatus/Provincia Liptoviensis) 20, 34, 110, 222, 231, 240, 247, 282, 290, 301, 342, 355
Liptóújvár (Liptovský Hrádok, SK; Hradecum) 72
Lithuania *v.* Litvánia
Litka (H) **175**
Litvánia (LT; Lithuania) 64
Ló-fej *v.* Lófej-forrás
Lófej-forrás (*fons; prope* Aggtelek, H; Ló-fej) 299
Lower District *v.* Alsó járás/municipality
Lőcse (Levoča, SK; Leutschau, Leutschovia, Lötse) 55, 62, 63, 71, 100, 107, 194, 209, 217, 225
Lőkősháza (Levkuška, SK; Lőkősháza, Lőkös) **275**
Lőkősháza *v.* Lőkősháza
Lötse *v.* Lőcse
Lővő (Egerlövő, H; Lővő) 369, **404**
Lővő *v.* Lövő
Lubecensis *v.* Lübeck
Lubény *v.* Lubenik
Lubenik (Lubeník, SK; Lubény) **254**
Lubina *v.* Lebenye
Lúčka *v.* Lucska
Lucska (Lúčka, SK; Lacska) 300, 312, **314**
Lugdunum *v.* Lyon
Lukovistye (Lukovišťia, SK; Kőhegy) **259**
Lübeck (D; Lubecensis) 55
Lycensis *v.* Lice
Lyon (F; Lugdunum) 55
Lyuba (*p.*; *hodie praed.*; *prope* Litka, H; Lyubá) **175**
Magnezitovce *v.* Mnisány
Magos (*m.*; *inter* Drienovec et Hačava, SK) 171
Magyarbél (Vel'ký Biel, SK; Magyarbélum) 133
Magyarbőd *v.* Bőd
Magyarország (Hungaria, Hungary, Hunnia, Hunnivaria, Pannónia, Ungaria) 11, 13, 17, 19, 28, 31, 33, 36, 43, 47, 49, 51, 52, 55, 56, 61–64, 66, 67, 69, 71, 75, 76, 81, 83, 87, 89–99, 102, 103, 105–107, 109, 113, 114, 116–119, 121–123, 130, 137, 138, 152, 153, 156–158, 164, 167, 170, 171, 181, 188–190, 193, 227, 229, 232, 236, 237, 258, 261, 276, 284, 292, 295, 302, 305, 316, 320–323, 327, 328, 329, 342, 355, 364, 377, 383, 386, 396, 397, 401, 409
Majom (→Rimavská Sobota, SK; Mojín, Rimaszombat) **264**
Majorság-földe (*praed.*; *prope* Selyeb, H) 178
Maklár (H) **369**
Makranc (Mokrance SK; Makránczensis, Makrántz, Maktáncz) **126**, 168, 333
Maktáncz *v.* Makranc
Malá Ida *v.* Kisida
Málé (Serényfalva, H; Male, Málé) 228, **272**
Male *v.* Málá; Málé
Malinka *v.* Mályinka
Málinka *v.* Mályinka
Malomszer (*coll. prope* Hernádpetri, H) 173

- Malý Kazimír *v.* Kiskázmér
 Maly-Szlabossowecz *v.* Kisszlabos
Mályi (*praed.*; H; Mályi, Mály) 371, 394, 402
 Mályi *v.* Mályi
Mályinka (H; Malinka, Málinka) 365, 372, **414**
Máramaros vármegye/County (Marmaros) 20, 21, 26, 34, 35, 41
Marca (Märkischer Kreis, D) 94
Marcinfalva (→Abaújszántó, H; Marcinfaluszianus, Marcinfalva) **195**
 Märkischer Kreis *v.* Marca
Márkuska (Markuška, SK; Markuska, Markusowetz) **248**
 Markuska, Markusowetz, Markuška *v.* Márkuska
 Marmaros *v.* Máramaros vármegye/County
Martonfalva (Martinová, SK; Mártony-Falva, Nemes-martonfala) **266**
 Martonháza *v.* Ochtina
 Mártony-Falva *v.* Martonfalva
Martonyi (H; Martoni) 334, 373, **411**
Martonyi-hegy (*m.*; H; mons Martonyi) 365
 Marum *v.* Morva
Mátra (*m.*; H; Matra) 367, 399
 Matra *v.* Mátra
Mátyásháza (→Felsőregmec, H) **142**, 150
 Mecenzéf *v.* Alsómecenzéf
Mecenzéfi-hegyek (*m.*; montes Metzenseitienses) **48**
 Meczenzéff, Meczenzéffum inferius *v.* Alsómecenzéf
 Mecse *v.* Mercse
 Mediocris Szolnok *v.* Közép-Szolnok vármegye
 Medzev *v.* Alsómecenzéf
Méheszke (→Dvorníky-Včeláre, SK; Méheszke, Ménészke, Méhészudvarnok, Včeláre) **317**
 Méhészudvarnok *v.* Udvarnok
Méhi (Včelince, SK; Méhy) **272**
Méhlyuk (*p.; hodie praed.; prope* Jasov, SK; Myhluk) 154
 Méhy *v.* Méhi
Meissen (D; Misnia) 55
Meleghegy (Teplý Vrch, SK; Meleg-hegy) **260**
 Meliata *v.* Melléte
Melléte (Meliata, SK; Mellék) **258**
Ménes-patak (*r.*; H; amnis Ménes) 300, 331
 Ménészke *v.* Méheszke
 Méra *v.* Alsóméra; Felsőméra
Mercse (Sajómercse, H; Mecse) **416**
 Mertzberg *v.* Merzen-hegy
Merzen-hegy (*m.; prope* Medzev, SK; Merzenov kopec, Mertzberg) 165
Meszes (H; Meszet) 373, **411**
Meszesi-hegy (*m.*; H; mons Meszesi) 365
 Metzensaifensium, Metzensetiensis, Metzenzéff inferior/inferius *v.* Alsómecenzéf
 Metzensetienses montes *v.* Mecenzéfi-hegyek
 Mézkölcz *v.* Miskolc
 Mezőcsát *v.* Csát
Mezőkeresztes (H; Keresztes, Keresztesiensis, Keresztesum, Krestesum, Mező Keresztes) 347, 360, 368, 370, 395, **399–401**, 404, 405 *v. e.* Keresztespüspöki
Mezőkövesd (H; Kövesd, Kövesdia, Kövesdiensis, Kövesdum, Mező Kövesd) 347, 360, 368, 370, 399, **401**, 403, 404
 Mezőnagymihály *v.* Nagymihály
Mezőnyárád (H; Nyárád) **405**
 Mezőszemere *v.* Szemere 2.
 Mezőtárkány *v.* Alsótárkány
Migléc (Milhost', SK; Miglétz) **127**
Miglész (→Gemerské Teplice, SK; Diglész, Miglészpan-taka, Gemerský Milhost') 208, 217, **254**
Mihályfalva (Gemerské Michalovce, SK; Mihály-Falva, Gömörmihályfalva) **275**
Mikoháza (H; Mikoháza) 50, **142**, 150
 Mikoháza *v.* Mikoháza
Mikolcsány (→Gemerský Sad, SK; Mikolčany, Gömör-liget) **257**
 Milhost' *v.* Migléc
Mindszent (→Miskolc, H; Mind-Szent, Mintszent) 387, **392**
 Mindszent *v.* Kassamindszent
 Mindszentensis *v.* Jászómindszent
 Minszent *v.* Mindszent
 Miscocium *v.* Miskolc
Miskolc (*o.*; H; Mézkölcz, Miscocium, Miskolczinum, Miskolciuum, Miskoltz, Miskoltziensis, Miskólcz) 9–13, 52, 251, 340, 345–348, 352, 357–361, 364–366, 368, 370, 372, 373, 376, 381, 382, **386–390**, 391–393, 399, 400, 402, 406, 407, 413 *v. e.* Csaba, Diósgyőr, Diósgyőr, Felsőgyőr, Görömböly, Mindszent, Ómassa, Szirma
Miskolci járás/Municipality (Processus Miskolciensis) 347, 359, **382–394**, 395
Miskolctapolcai apátság (*rud.*; H; Abbatia Tapolcensis) 392
 Misle Inferior, Mislya *v.* Alsómislye
 Mislei prépostság, Mislyensis Praepositura *v.* Alsómislyei prépostság
Misleki-hegyek (montes Mislekienses) 50
 Mislya Superior *v.* Felsőmislye
 Mislyensis *v.* Alsómislye; Felsőmislye
 Misnia *v.* Meissen
Miszla-patak (*r.*; SK; Miszla) 47, **50**, 125, 126
Miszlóka (→Košice, SK; Myslava) 29, 43, 50, **126**
Mnisány (Magnezitovce, SK; Srenysány, Baráttelke) **254** *v. e.* Koprás
 Mníšek nad Hnilcom *v.* Remete
Mochngrund (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Mogyorós (*coll. prope* Hernádvécse, H) 173

- Mogyoróska** (H; Sándorfalva) **194**
- Mohács** (H; Mohaciensis, Mohacsium, Mohácsianus, Mohácsensis, Mohácsum) 59, 71, 171, 177, 233, 239
- Mohacsensis, Mohacsium *v.* Mohács
- Mojín** *v.* Majom
- Mokra-Luka, Mokrá Lúka *v.* Vizesrét
- Mokrance *v.* Makranc
- Moldava nad Bodvou *v.* Szepsi
- Moldva** (*reg.*; Moldova, RO; Moldavia) **88**
- Monajkreddi** (*pagus desperditus; prope* Monaj, H; mendose Monchykreddy) **155**
- Monchykreddy *v.* Monaj
- Mongatschinum, Mongatsini *v.* Munkács **191**
- Monkachum, Monkáchum *v.* Munkács **193**
- Mónosbél** (H; Mónosbeliensis) **369**
- Morava *v.* Morva
- Moravia *v.* Morvaország
- Morva** (*f.*; Morava, CZ, SK, A; Marum) **62**
- Morvaország** (*reg.*; CZ; Moravia) **102, 112, 324**
- Múcsony** (H; Mucsony) **370**
- Mucsony *v.* Múcsony
- Munkács** (Мукачево, UA; Munkacsium, Munkacziensis, Munkatsium, Munkácsinum) **99, 109, 191, 364**
- Muran, Muraň, Murany *v.* Murány vára, Muráyalja
- Muranensis vallis *v.* Murányi-völgy
- Muranienses montes, Muranske hori, Muranyi-hegyek *v.* Murányi-hegyek
- Murány** (*a.*; Muránsky hrad, SK; arx Murányensis, Muran, Murany, Murány, Murányum) **207, 208, 210, 215, 217, 218, 222, 224, 228, 250, 251–254, 410**
- Murany, Murany víze *v.* Murány-patak
- Muráyalja** (Muráň, SK; Murány-Allya, Pod-Murány) **208, 217, 253**
- Murányhosszúré特** (Muránska Dlha Lúka, SK; Hosszúré特, Hoszszu-Rét, Hoszsú-Rét) **208, 217, 253–254**
- Murányi kerület/district** (Districtus Murányensis) **208, 217, 250–254**
- Murányi uradalom/estate** (SK; dynastia Muranyiensis) **207, 216, 227, 232**
- Muranyiensis dynastia *v.* Murányi uradalom/estate
- Murányi-hegyek** (*m.*; SK; alpes Murán, montes Muranienses/Murány, Muranyi-hegyek, Muranske hori) **207, 215, 221, 222, 410**
- Murányi-völgy** (*val.*; SK; vallis Muranensis/Murányensis) **223, 250**
- Muráylehota** (Muránska Lehota, SK; Murany-Lehota, Muránszabadi) **253**
- Murany-Lehota *v.* Muráylehota
- Murány-patak** (*r.*; SK; Murany, Murany víze, Murányensis) **224, 250, 251, 253, 254**
- Murányzdichava** (Muránska Zdýchava, SK; Zálcsava, Kakasalja) **254**
- Mühlberg** (*m.; prope* Medzev, SK) **165**
- Myhluk *v.* Méhlyuk
- Mysia** (TR) **192**
- Myslava *v.* Miszlóka *v. e.* Kassa
- Nadabula** (Nadabula, SK; Nadabulya, Sajóháza) **239, 241**
- Nádasd 1.** (Trstené pri Hornáde, SK; Abaújnádasd) **149**
- Nádasd 2.** (Borsodnádasd, H) **372, 417**
- Nadasiensis *v.* Nádaska 2.
- Nádaska 1.** (Trst'any, SK; Füzérnádaska) **49, 147**
- Nádaska 2.** (Tornanádaska, H; Nadasiensis, Nádas, Nádasiensis) **299, 300, 330–331, 334**
- Nagy Hontensis *v.* Hont vármegye/County
- Nagybánya** (Baia Mare, RO; Nagy Bánya, Nagy-Bánya, Rivulinum) **62, 63, 79**
- Nagybarca** (H; Barcza, Bárcza) **372, 416**
- Nagybodolló** (→Moldava nad Bodvou, SK; Bodoló, Bodoló maius, Nagy-Bodoló, Bodolló, Budolov, Szepsi) **50, 126, 168, 171**
- Nagybózsva** (→Bózsva, H; Nagy-Boszva) **150**
- Nagybükk** (*pagus aut praedium situs incerti, forsan prope* Kiscsécs, H; Nagy Bikk, Nagy Bükk) **373**
- Nagycsécs** (H; Nagy Csécs) **373, 394**
- Nagyeccsed *v.* Ecsed
- Nagy-Eged hegyn** (*m.*; H; mons Eged) **363, 367, 370**
- Nagyida 1.** (*a.*; Vel'ká Ida, SK; Nagy-Ida) **28, 43, 73, 123–124**
- Nagyida 2.** (*o.*; Vel'ká Ida, SK; Nagy-Ida) **28, 43, 50, 73, 76, 123–124, 170**
- Nagykálló** (H; Calloum, Cállóvia) **99, 108**
- Nagykázmér** (→Kazimír, SK; Nagy-Kázmér, Kázmér, Vel'ký Kazimír) **150**
- Nagykinyis** (Nagykinizs, H; Kinés, Nagy-Kinyés) **49, 197**
- Nagykötél** (*praed.; prope* Selyeb, H; Nagy-Kötelek, Nagykötél-dűlő) **178**
- Nagykuncfalva *v.* Helcmanóc
- Nagymihály** (Mezőnagymihály, H; Nagy Mihály) **370, 405**
- Nagypalugya** (→Galovany, SK; Vel'ká Paludza, Gálfalu) **279, 280, 287, 288**
- Nagypéder** (→Peder, SK; Nagy-Péder, Péder maior, Péder) **50, 171**
- Nagrér特** (*pratum prope* Szögliget, H; Nagy-Rét) **329**
- Nagyróce** (Revúca, SK; Nagy-Rócz, Rewucze) **208, 217, 250–251, 253, 254 *v. e.* Kisrőce**
- Nagyszalánc 1.** (*a.*; Slanec, SK; arx Szaláncz /Szalánczia /Saláncziensis, Szalancziana, Szalancziensis, Szalanczium) **21, 29, 35, 44, 50, 110, 131–137, 138, 142–150, 189, 297**
- Nagyszalánc 2.** (*p.*; Slanec, SK; Nagy-Szaláncz, Szalankienses, Várallja) **51, 142, 144**
- Nagyszlabos** (Slavošovce, SK; Nagy-Szlaboss, Welke-Szlabossovocze, Nagyszabos) **248**
- Nagyszombat** (Trnava, SK; Tynavia, Tyrnaviensis) **60, 63, 67, 90, 101, 102, 117, 119, 163, 203, 205, 211, 213, 386**

- Nagytárkány** (Vel'ké Trakanym, SK; Tarkánum) 77
Nagyvárad (Oradea, RO; Varadinum, Varadiensis, Várad) 79, 90, 99, 101, 102, 108, 109, 120, 140, 324
Nagyverész (→Gemerská Poloma, SK; Nagy-Verész, Visnia Poloma, Veszverés) 240, 241
Nagyvisnyó *v.* Visnyó 2.
Nakef *v.* Oláhpatak
Nandrás (Nandraž, SK) 258
Naprágy (Neporadza, SK; Náprágy) 274
Náprágy *v.* Naprágy
Nasztraj (→Gemerský Sad, SK; Nasztray, Gömörnánás, Gömörliget, Novácany) 257
Neapolis Austriae *v.* Bécsújhely
Négyes (H) 370
Nekéseny, Nekézseny *v.* Nekezsény
Nekezsény (Nekézseny, H; Nekesen, Nekéseny) 415, 416
Nemesbikk (H; Nemes Bikk) 371, 393
Nemesmartonfala *v.* Martonfalva
Nemesradnót *v.* Radnót
Nemethiensis *v.* Hidasnémeti
Németkeresztúr (Deutschkreutz, A; Keresztúr, Sopron-kereszűr) 130
Németország (D; Germania) 54, 80
Neograd, Neogradiensis, Neogradiensis Comitatus /regiuncula *v.* Nógrád vármegye/County
Neogradum *v.* Nógrád
Neosolum, Neosoliensis *v.* Besztercebánya
Neporadza *v.* Naprágy
Nesta *v.* Nyesta
Netzbuhogn (*coll. prope* Vyšný Medzev, SK) 166
Niclasburgensis *v.* Nikolsburg
Niger mons *v.* Fekete-hegy
Nihatatelke (*poss., prope* Debrad', SK; Nyhatateluke) 154
Nikolsburg (Mikolov, CZ; Niclasburgensis) 28, 43, 59, 93, 97
Nisnia-Poloma *v.* Kisverész
Nitriensis Comitatus *v.* Nyitra vármegye/County
Nižná Hutka *v.* Alsóhutka
Nižná Kamenica *v.* Alsókemence
Nižná Myšľá *v.* Alsómislye; Alsómislyei prépostság/provostship
Nižná Slaná *v.* Alsósajó
Niznanó (*r.; SK; Nyznanoupotoka, Vyzuans potoka*) 154
Nižný Čaj *v.* Alsócsáj
Nižný Láneč *v.* Alsólánc *v. e.* Perény-Hím
Nižný Olčvar *v.* Alsóolcsvár
Nógrád (*a.; H; Neogradum*) 72
Nógrád vármegye/County (Comitatus /Regiuncula Neogradiensis, Neograd, Neogradiensis) 26, 41, 151, 191, 222, 231, 264, 266, 282, 290
Norinbergensis *v.* Nürnberg
Noszvaj (H) 370, 403
Nová Bašta *v.* Egyházasbást
Nováčany *v.* Jászóújfalu
Novácany *v.* Nasztraj
Novaj (H) 367, 370, 404
Novajidrány *v.* Alsónovaj, Felsőnovaj, Idrány
Novi Beče *v.* Törökbecse
Nový Salaš *v.* Újszállás
Nürnberg (D; Norinbergensis) 94
Nyakazó (*silva prope* Novajidrány, H) 173
Nyárad *v.* Felsőnyárád
Nyárás *v.* Mezőnyárád
Nyárjuh (*m.; H*) 363, 365, 366
Nyék (*praed.*; →Nyékládháza, H) 394
Nyékládháza *v. e.* Ládháza; Nyék
Nyerges-hegy (*m.; prope* Rožnava, SK; Ephippiatus, Epiphiatus, Nyerges) 234, 238
Nyesta (Nyésta, H; Nesta) 155, 178
Nyésta *v.* Nyesta
Nyhatateluke *v.* Nihotatelke
Nyilasok (*coll.; prope* Hernádpetri, H) 173
Nyíri (H; Nyiri) 142
Nyiri *v.* Nyíri
Nyitra vármegye/County (Comitatus /Provincia Nitriensis) 131, 331
Nyomár (H) 410
Nyögő-patak (*r.; H; Nyögő*) 370
Nyusta *v. e.* Baradna; Polom
Nyznanoupotoka *v.* Niznanó
O Falu *v.* Ófalu
Obecné *v.* Falu-dűlő
Ober Metzensaiff *v.* Felsőmecenzéf
Ober-Saltz *v.* Felsősaój
Oberschaid (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Oberscheiben (*coll.; prope* Vyšný Medzev, SK) 166
Ochsenberg *v.* Pozsáló-hegy
Ochtina (Ochtiná, SK; Ochtinensis, Martonháza) 208, 217, 243, 249
Ocsenperg *v.* Pozsáló-hegy
Odehyogen (*coll.; prope* Vyšný Medzev, SK) 166
Ófalu (Opiná, SK; O Falu, Sárosófalu) 49
Ojisek *v.* Eszék
Oláhpatak (Vlachovo, SK; Nakef, Oláh-Patak, Pláh-Patakiensis, Wlachova) 208, 216, 240
Olaszország (I; Italia) 61, 83
Olomouc (CZ; Olomuczium) 101
Olsanicza *v.* Ósva-patak
Olšovany *v.* Ósva
Olsva *v.* Ósva; Ósva-patak
Olsvány (*pagus deperditus; prope* Jasovce, SK; Elthvan) 155
Omány (→Csokvaomány, H) 412, 415
Ómassa (→Miskolc, H) 343, 355
Omodea *v.* Amadé-vár
Ondrejkova doliny (*m.; prope* Poproč, SK; Ondregowa) 169

- Onga** (H; Ung) 49, **198**, 347, 360, 409
- Ónod 1.** (o.; H; Onodia, Onodinum, Onodiensis) 98, 103, 111, 198, 347, 359, 368, 373, 381, 394, 395, 397, 398, **415**
- Ónod 2.** (a.; H; Onod, Onodia) 347, 360, 395, **396–398**, 407
- Ónodi járás/municipality** (Processus Onodiensis) 347, 360, 382, **395–406**
- Opiná** v. Ófalu
- Opoly** (Opole, PL; Oppolia) 94
- Oppolia** v. Opoly
- Oradea** v. Nagyvárad
- Oroszország** (Russia) 227, 305
- Osgyán** v. Osgyán
- Osdgyánum** v. Osgyán
- Osdyanensis** v. Osgyán
- Osgyán** (Ožd'an, SK; Osdgyánum, Osdyanensis, Ostyán) 85, 264
- Ostoros** (H) **404**
- Ostrany** v. Eszterény
- Ostyán** v. Osgyán
- Ósva** (p.; Olšovany, SK; Olsva) 49, **144**
- Osvacsákány** v. Csákány
- Ósva-patak** (r.; SK; Olsanicza, Olsva) 47, **49**, 139, 143–149, 160, 169
- Oszlár** v. Eszlár
- Osztra** (m.; H) **363, 365**
- Otoszká** v. Poloszka
- Otrokocs** (Otročok, SK; Ottrokocs) 209, 218, **276**
- Otsvár** v. Alsóolcsvár, Felsőolcsvár v.e. Kassaolcsvár
- Ottrokocs** v. Otrkocs
- Óvár** (*rud. arcis; prope* Košice, SK; Ovar) 138
- Ovar** v. Óvár
- Ózd** (H; Ozd) 343, 348, 356, 361, 372, **417** v. e. Bolyok, Center, Csépány, Szentsimon, Uraj, Várkony
- Ozd** v. Ózd
- Ožďany** v. Osgyán
- Öding** (m.; *prope* Medzev, SK) 165
- Őres** v. Sajóörös
- Órhagy** (m.; *prope* Medzev, SK; *hodie* Stražny kopec; Wachhübl, Wachhübel) 165
- Őrös** v. Sajóörös
- Órvényfej** (*praed.; prope* Selyeb, H; Órvényfej) 178
- Órvényfej** v. Órvényfej
- Pača** v. Pacsa
- Pacsa** (Pača, SK; Batsa, Patsa, Pácsa, Pátса, András) 207, 215, 223, 228, **241**
- Pácsa** v. Pacsa, Pacsai-patak
- Pacsai-patak** (r.; SK; amnis Pácsa) 241
- Pádár 1.** (*praed.; prope* Haniska, SK; Padar) 29, 44, 128
- Pádár 2.** (Padarovce, SK; Padár, Balogpádár) **259**
- Padar** v. Pádár 1.
- Padár** v. Pádár 2.
- Padarovce** v. Pádár 2.
- Pakonya** v. Tiszapalkonya
- Pálfalva 1.** (Pavlovce, SK; Pál-falva, Rimapálfalva) **265**
- Pálfalva 2.** v. Sajópálfalva
- Pál-falva** v. Pálfalva 1.
- Pálháza** (H) **142**
- Palkonya** v. Tiszapalkonya
- Paltserswinckel** (*coll.; prope* Vyšný Medzev, SK) 166
- Pamlény** (H; Pamlényensis) **175**, 176–178
- Pannonia** v. Magyarország
- Paňovce** v. Pány 1, 2.
- Pány 1.** (*cast.; prope* Paňovce, SK; castellum Pányensis) **123, 125**
- Pány 2.** (p.; Paňovce, SK; Pányensis) **126**, 168, 170
- Pányok** (H) **149**
- Papča** v. Pápcos
- Papi 1.** (p., *postea praed.; prope* Fáj, H; Alsópapi) **179**
- Papi 2.** (Hejőpapi, H) **393**
- Pápcos** (→Drienčany, SK; Papocs, Papča; Derencsény) **260**
- Papocs** v. Pápcos
- Parasznya** (H) 345, 357, 358, **414**
- Parasztbikk** (*pagus desertus; prope* Nemesbikk, H; Paraszt, Parasztbik) 371
- Páskaháza** (Pašková, SK; Páska-Háza) **249**
- Pašková** v. Páskaháza
- Pasnyag-rét** (l.; *prope* Komjáti, H; Pasnyag, Posnyag) 299, 331
- Patakiensis**, Patakinus v. Sárospatak
- Patissus** v. Tisza
- Patsa** v. Pacsa
- Pátsa** v. Pacsa
- Pavlovce** v. Pálfalva 1.
- Pazmánd** v. Pázmánd-puszta
- Pázmánd** (p., *postea praed.; prope* Demjén, H; Pazmánd, Pázmándi-erdő) 370
- Péder**, Péder maior v. Nagypéder
- Péder**, Péder minor v. Kispéder
- Pejpuszta** (*praed.; →*Árokto, H; Pél) 369
- Pél** v. Pejpuszta
- Pelsőc** (Plešivec, SK; Pelschőcz, Pelschőczinum, Pelschőtz, Pelschőtzium, Pelsotz, Pelsőtz, Pólsőtzium) 208, 216, 223–225, 227, 243, **246–247**, 249, 274
- Pelsőci-hegy** (m.; SK; mons Pelschőtziensis /Pelsőcz / Pelsőtziensis /Pelszőcziensis /Pölsötziensis /Pölsőtziensis /Pölsőtziensis) 207, 215, 221, **222**, 223, 225, 242, 320
- Pere** (H;) **197** v. e. Tövispere
- Pereche**, Perecse v. Berecske
- Perény** (→Perín-Chym, SK; Perény-Hím, Perín) **127**
- Pergamum** (*arx Troiae; TR*; Pergama) 321
- Perín**, Perín-Chym v. Perény
- Perjése** (Dražice, SK; Perjecse) **260**

- Perkupa** (H) 333
Perlac (Prihradzany, SK; Perlatz, Kisperlász) 254
Pest (→Budapest, H; Pestanus, Pestinum) 66, 67, 185, 399
Pest-Pilis-Soltvármegye/County (Provincia Pesthiensis) 151
Péterfalva (Petrovce, SK; Gömörpéterfala) 266
Pétermány (Petrovo, SK; Péterman, Pétermanensis) 245, 248
Petőszinye (Svinica, SK; Pető-Szinye) 146
Pető-Szinye *v.* Petőszinye
Petri 1. (Hernádpetri, H) 29, 44, 172–173
Petri 2. (Szinpetri, H; Petry) 300, 332
Petri 3. (*praed.; inter rivulos* Hejő et Sajó, H) 394
Petrovany *v.* Szentpéter 2.
Petrovce *v.* Péterfalva
Petrovo *v.* Pétermány
Pezinok *v.* Bazin
Pibring (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Pisendorf (→Jasov, SK; Pizendorff, Stawanecz, Tilalmas) 158, 169
Pisoniensis *v.* Pozsony, Pozsony vármegye/County
Pisonium *v.* Pozsony
Pizendorff *v.* Pisendorf
Plešivec *v.* Pelsőc
Ploské *v.* Poloszka
Pochey *v.* Pocsaj
Pochym *v.* Pocsim
Pocsaj (*poss., prope* Homrogd, H; Pochej) 155
Pocsim (*poss., prope* Kupa, H; Pochym) 155
Pod-Murány *v.* Murányalja
Pohorella (Pohorelá, SK; Pohoreláh, Koháryháza) 253
Pol'ov *v.* Póly *v. e.* Kassa
Polgomca *v.* Polomka
Polina *v.* Alsófalu
Polom (→Hnúšt'a, SK; Volom; Nyustya) 259
Polomka (Polomka, SK; Bolgomca, Polgomca, Polyanka, Garamszécs) 221, 223, 225, 253
Polonia, Polonus *v.* Lengyelország
Poloszka (Ploské, SK; Otoszká!, Poloszkó) 259
Póly (→Košice, SK; Pol'ov) 126
Polyanka *v.* Lengyelfalva; Polomka
Pomeránia (D, PL; Pomerania) 94
Poprád (Poprad, SK; Popradum) 247
Poproč *v.* Jászómindszent
Poprocs (Poproč, SK; Poprócz, Gömörhegyvég) 259
Poroszország (PL; Prussia) 94
Posalo/Posaló mons *v.* Pozsáló-hegy
Posáló-hegy, Posáló mons *v.* Pozsáló-hegy
Posnyag *v.* Pasnyag-rét
Posoniensis, Posonium *v.* Pozsony
Possoba *v.* Poszoba
Posszoba (Gömörszólós, H; Possoba) 224, 271
Potok *v.* Dobrapatak
Potranyk (*r.; in Com. Tornensi*, H) 330
Pozsáló-hegy (*m.; SK; mons Posalo/Posaló/Posárló, Ochsenberg, Ocßenberg, Posáló-hegy, Taurus, Volovetz, Wolovetz*) 207, 215, 221, 222, 234, 235, 241
Pozsony (Bratislava, SK; Pisoniensis, Pisonium, Posoniensis, Posonium) 9, 13, 20, 21, 26, 27, 34, 35, 40, 42, 54, 64, 67, 86, 92, 93, 101, 102, 109, 117, 119, 120, 130, 203–205, 211, 213, 279, 287, 338, 339, 350
Pozsony vármegye/County (Pisoniensis) 54, 97, 99, 133, 338, 342, 350, 351, 355
Pölsotziensis/Pölsötzienis mons *v.* Pelsőci-hegy
Pölsőtzienis mons *v.* Pelsőci-hegy
Pölsőtzium *v.* Pelsőc
Praepositura B. Iohannis Baptista /Iászóviensis /Iászoviensis /Jászoviensis *v.* Jászói prépostság
Prépost (→Hernádkérce, H; Prépostensis terrenus) 197
Prešov *v.* Eperjes
Prihradzany *v.* Perlac
Prussia *v.* Poroszország
Pungerhau *v.* Hacsava
Pusztafalu (H; Puszta falu) 137, 143
Pusztaradvány *v.* Radvány 2.
Puszta-szóló (*coll. vin.; prope* Buzica SK; Puszta-Szólló) 172
Putnok (*a.; H; Putnokum*) 209, 210, 218, 267–268, 274, 396, 407
Putnok (*o.; H; Putnocom, Putnokiensis, Putnokinum, Putnokum*) 183, 209, 218, 221, 223, 228, 267, 268–269, 272, 273, 372
Putnokfalva (*pagus situs incerti; prope* Neporadza, SK; Putnok-falva) 274
Putnoki járás/municipality (Processus Putnokiensis) 209, 218, 233, 267–276
Püspei, Püspöki *v.* Keresztespüspöki
Quadsau *v.* Kassa
Queens' Bath *v.* Várfürdő
Rácország (SRB; Rascia) 192, 193
Radistyán (H; Radistán, Raditytyán, Radvistyán, Ragyistyány) 411
Radnót (Radnovce, SK; Ratnód, Nemesradnót) 266
Radostyán *v.* Radistyán
Radova *v.* Rédova
Radvány 1. (Füzérradvány, H) 142
Radvány 2. (Pusztaradvány, H) 173
Ragal *v.* Ragály
Ragály (H; Ragal, Regály) 224, 271, 274
Ragályi-völgy (*val.; H; Regalyi völgy*) 227, 274
Radvistyán *v.* Radistyán
Ragyistyán *v.* Radistyán
Rakaca (H; Rakacza) 411
Rakaca-hegy (*m.; H; mons Rakaczai*) 365
Rakaca-patak (*r.; H; Rakacza*) 373, 411

- Rakacaszend** (H; Rakacza Szent) **411**
Rákó (Bódvarákó, H) 300, 312, **330**
Rákos 1. (Rákoš, SK; Abaújrákos) **143**
Rákos 2. (Rákoš, SK; Gömörrákos) **258**
Rákos 3. (*praed.; prope* Nyékládháza, H) **394**
 Rákoš *v.* Rákos 1, 2.
Rákos-hegy (*m.; prope* Rožnava, SK; mons Rákos) **234**, **238**
 Rakosiensis campus *v.* Rákosmező
Rákosmező (→Budapest, H; campus Rákos/Rákoss. Rakosiensis) **59**, **87**, **185**
Rakottýás (Rakytník, SK) **266** *v. e.* Centeháza
 Rakovnica *v.* Rekenyeújfalu
 Rakytník *v.* Rakottýás
Ránk (Rankovce, SK; Rank) **146**
 Rank, Rankovce *v.* Ránk
 Ránkfüred *v.* Zsir
Rás 1. (Hrašovík, SK) **49**, **145**
Rás 2. (Rašice, SK; Rusztás-Rás, Felsőrás) **273**
 Rascia *v.* Rácország
 Rašice *v.* Rás 2.
Rásony (→Rásony-sápberencs, H) **198**
 Rásony-sápberencs *v.* Berencs 2.; Rásony; Sáp
Ratibor (CZ; Ratiboria) **94**
 Ratisbona, Ratispona *v.* Regensburg
Ratkó (*o.*; Ratková, SK; Ratkoviá, Ratkoviensis, Ratkowa) **209**, **217**, **255–256**, **257** *v. e.* Répás
Ratkói járás/municipality (Processus Ratkoviensis) **209**, **217**, **233**, **255–260**
Ratkólehota (Ratkovská Lehota, SK; Ratkó-Lehota, Ratkószabadi) **259**
 Ratkovské Bystré *v.* Fillér
Ratkószuha (Ratkovská Suchá, SK; Szuhá) **259**
Ratkózdichava (→Rovné, SK; Zdichawa, Ratkovska Zdichava, Balogér; Rónapatak) **259**
 Ratnód *v.* Radnót
Ravensburg (D) **94**
Ravenstein (D) **94**
Recske (Riečka, SK; Récske, Sajórecske) **275**
 Récske *v.* Recske
 Redmecz inferior *v.* Alsóregmec
Rédova (Rejdová, SK; Radova, Redowa, Rédownensium, Sajjöréde) **223**, **248**, **249**
 Redowa *v.* Réđova
 Regály *v.* Ragály
 Regaly völgy *v.* Ragályi-völgy
Regéc (*a*; H; arx Regeci /Regécz /Régécz, Regeczum, Regetz, Regéczensis, Regécziensis, Regéczum) **30**, **44**, **45**, **48**, **88**, **173**, **188**, **189–193**, **194–196**, **222**
Regécke (Regéc, H; Regéczke) **195**
 Régécz arx *v.* Regéc
 Régel *v.* Rigel
Regensburg (D; Ratisbona, Ratispona) **80**
Regete (→Ruskov, SK; Regeteruszka) **143**
Regeteruszka (Ruskov, SK; Regete Ruszka, Regéte-Ruszka) **49**, **143**, **146** *v. e.* Regete
 Regéte-Ruszka *v.* Regeteruszka
 Regius mons *v.* Király-hegy
Rein (*m.; prope* Medzev, SK) **165**
 Rejdová *v.* Réđova
Rekenyeújfalu (Rakovnica, SK; Rekenye, Uj-Falu, Újfalu) **208**, **217**, **249**
Remete (Mníšek nad Hnilcom, SK; Szepesremete) **162**
Rentnhübel (*m.; prope* Medzev, SK) **165**
Répás (→Ratková, SK; Gömörrépás; Ratkó) **258**
 Rešica *v.* Reste
 Resstér *v.* Restér
Reste (Rešica, SK; Restensis) **172**
Restér (Roštár, SK; Resstér, Rosstár) **248**
 Revúca *v.* Nagyrőce
 Revúcka Lehota *v.* Holtlehota
 Revúcká *v.* Kisrőce
 Rewucze *v.* Nagyrőce
 Rhegészum, Rhegezum *v.* Regéc
 Riečka *v.* Recske
 Rieka *v.* Ida
Rigel (*coll.; prope* Vyšný Medzev, SK; Régel) **166**
Rima (*r.*; Rimava, SK) **221**, **223**, **253**, **260**, **261**, **263–265**
Rimabánya (Rimavská Baňa, SK) **204**, **213**
 Rimapálfalva *v.* Pálfalva 1.
 Rimasimonyi *v.* Simonyi
Rimaszécs (Rimavská Seč, SK; Rima Szécs, Rima-Szécs, Rima-Széts) **209**, **217**, **260**, **261**, **265**
Rimaszombat (Rimavská Sobota, SK; Rima-Szombat, Rima-Szombatinum, Rimaszombathinum, Rimaszombatinum) **221**, **223**, **259**, **261**, **265**, **272**, **273**, **327** *v. e.* Majom, Szabatka
 Rimavské Janovce *v.* Jánosi
 Rivulinum *v.* Nagybánya
 Roch-Falva, Rochovce *v.* Rókfalva
 Rodnuk *v.* Rudnok
Rókfalva (Rochovce, SK; Roch-Falva, Rozsfalva) **248**
Rónapatak (Rovné, SK; Róna-Patak) **259** *v. e.* Ratkózdichava
Ronyva (*r.*; SK, H) **47**, **50**, **51**, **132**, **134–136**, **142**, **150**
Ropocó-völgy (*val.; prope* Hernádpetri, H) **173**
 Rosenberg *v.* Rózsahegy
 Rosnaviensis Districtus/Processus *v.* Rozsnyói járás/municipality
 Rosno-Bánya, Rosno-Bányensis, Rosnó-Bánya *v.* Rozsnyóbánya
 Rosnyo-Bánya fodina *v.* Rozsnyóbánya
 Rosstár *v.* Restér
 Roštár *v.* Restér
 Rosz-Lószna *v.* Rozlozsnya
 Rovné *v.* Rónapatak
Rovnice (*m.; prope* Poproč, SK; Rownica) **169**

- Rownica *v.* Rovnice
Rozgony (Rozhanovce, SK; Rozgonyiensis) 49, **147**, 148, 149
Rozlozsnya (Rozložna, SK; Rosz-Lószna, Hámossfalva) **249**
Rožnava *v.* Rozsnyóbánya
Rožňavské Bystré *v.* Sebespatak
Roznobánya *v.* Rozsnyóbánya
Rózsahegy (Ružomberok, ŠK; Rosenberg) 96
Rozsfalva *v.* Rókfalva
Rozsnyóbánya (Rožnava, SK; Rosnavia, Rosnaviensis, Rosno-Bánya, Rosno-Bányensis, Rosnó-Bánya, Rosnyo-Bánya fodina, Roznobánya, Rozsnyó) 205–210, 213–219, 221, 222, 223, 225, 228, 229, **233–239**, 240–243, 245, 246, 248, 249, 251, 255, 269, 273, 315, 316, 334
Rozsnyói járás/municipality (Districtus/Processus Rosnaviensis) 207, 216, 222, **233–242**
Rozsnyórudna *v.* Rudna
Rövidszer (*pars pagi* Széplak, Krásna nad Hornádom, SK; Rövid-Szer, Széplak-Rövidszer) **145**, **148**
Rudabánya (H; Ruda Bánya, Rudabanya, Ruda-Bánya) 345, 358, 364, 378, **411**
Rudna (Rudná, SK; Rozsnyórudna) **242**
Rudnok (Rudník, SK; Rodnuk, Rudnokesis) 155, 161, 168, **169–170**
Rugia *v.* Rügen
Rumince *v.* Runya
Runya (Rumince, SK) **223**, **273**
Ruskov *v.* Regeteruszka
Russia *v.* Oroszország
Rusztás-Rás *v.* Rás 2.
Ružomberok *v.* Rózsahegy
Rügen (D; Rugia) 94
Rybnič *v.* Újvásár
S. Georgii fons *v.* Szent György-forrás
S. Gothardianus *v.* Szentgotthárd
S. Iacob *v.* Szentjakab
S. Petri oppidum *v.* Szentpéter 1.
S. Petri *v.* Szentpéter 2.
S. Stephani munimentum *v.* Szent István-erőse
S. Stephanum *v.* Szentistván
Sáap *v.* Sáp
Sabinov *v.* Kisszeben
Saca 1. (*cast.*; → Košice, SK; castellum Satzaiensis, Satza, Šaca) **123**, **125**
Saca 2. (*ρ.*; Šaca → Košice, SK; Satza) **50**, **126** *v. e.* Buzinka
Šaca *v.* Saca 1. Saca 2. *v. e.* Kassa
Sacolcia *v.* Szakolca
Sadvaria *v.* Szádvár
Sady nad Torysou *v.* Beszter
Sáfrány-kert (*hortus; prope* Rožnava, SK; Sáfránykert) 234
Sago *v.* Sugó-hegy
Saint Georg spring *v.* Szent György-forrás
Saio *v.* Sajó
Sajó (*r.*; SK, H; Saio, Sajó, Sayo, Souyon) 49, 182, 183, 186, 221, **223**, 224, 227, 234, 240–242, 246–248, 263, 267–276, 297, 304, 364, 368, 370, **372–373**, 378, 391, 393, 394, 396, 398, 409–413, 416, 417
Sajo *v.* Sajó
Sajóbábony *v.* Bábonys
Sajóecseg *v.* Ecseg
Sajógalgó (H; Galgocz, Galgócz) **372**, **411**
Sajógömör (Gemer, SK; Gömer, Gömör, Gömörium, Gömör, Gömöriensis, Gömörinum, Sajo-Gömör, Sajó-Gömör) 205, 209, 213, 218, 221, 223, 229, **269–270**, 271, 321
Sajo-Gömör *v.* Sajógömör
Sajóháza *v.* Nadabula
Sajóhídveg *v.* Hídvég
Sajókápolna *v.* Kápolna 2.
Sajókaza *v.* Kaza
Sajókeresztúr (H; Keresztur) **372**, **391**, 393
Sajókeszi (Kesovce, SK; Keszi) **271**
Sajólád (H; Lad, Laddensis, Ladensis, Lád, Sajo-Ladiensis) **341**, 353, 373, **391–392**, 393
Sajo-Ladiensis *v.* Sajólád
Sajólászlófalva *v.* Lászlófalva
Sajólénártfalva *v.* Lénártfalva
Sajólenke *v.* Lenke 1.
Sajómercse *v.* Mercse
Sajónémeti (H; Sajó Németi, Sajó Nemethi) **372**, **417**
Sajóörös (H; Örös, Őres) **373**, **394**
Sajópálfalva (Sajópálfa, H; Pálfa) **372**, **409**
Sajópüspöki (H; Sajó Püspeki, Sajó-Püspeki) **239**, **263**
Sajórecske *v.* Recske
Sajóréde *v.* Rédova
Sajószárnya *v.* Sztárnja
Sajószentkirály *v.* Szentkirály
Sajószentpéter *v.* Szentpéter 1.
Sajószöged (H; Szeged) **373**, **394**
Sajótiba *v.* Tiba
Sajívámos (H; Vámos) **372**, **409**
Sajóvelezd *v.* Velezd
Sály (H) **367**, **370**, **402**, **405**
Samjátz *v.* Sumjárc
Sancti Petri/Sancti-petri oppidum *v.* Szentpéter 1.
Sándorbölse (Belža, SK; Sándor-Bőse, Bölse) **128**
Sándorfalva *v.* Mogyoróska
San-Gothardianus *v.* Szentgotthárd
Sankafalvensis vallis *v.* Sánkfalvai-völgy
Sánkfalva (→ Gemerská Ves, SK; Šankovce, Gömörfalva) **275**
Sánkfalvai-völgy (*val.*; SK; vallis Sankafalvensis) **275**
Šankovce *v.* Sánkfalva
Sáp (→ Rásonysáberencs, H; Sáap) **198**
Sardvaria *v.* Szádvár

- Šarišský hrad *v.* Sáros
 Sarke *v.* Serke
Sáros (*a.*; Šarišský hrad, SK; Sárosia, Sárosium, Sárosum) 68, 71, 74, 100, 101
Sáros vármegye/County (Comitatus Sárosiensis, Provincia Sárósiensis, Sarosienses, Sárosienses, Sárósienses) 27, 41, 48, 49, 76, 132, 143, 147, 280, 288, 307
 Sarosienses *v.* Sáros vármegye/County
 Sárósiensis, Sárósiensis Provincia *v.* Sáros vármegye/County
 Sárosófalu *v.* Ófalu
Sárospatak (H; Patakiensis, Patakinus, Saros-Patak, Sáros-Patakum) 98, 101, 126, 127, 141, 191, 193
 Saros-Patak *v.* Sárospatak
Sárvár (*praed.*; →Novajidrány, H; Sárvára) 173
 Sarvasco, Sarvasko, Sarvaskö *v.* Szarvaskő
 Sárvasko *v.* Szarvaskő
 Sásza *v.* Szásza
Sáta (H) 415
Sátoraljaújhely (H; Sátoralljae Ujhely, Ujhelyiensis, Ujhelyinum, Ujhély) 50, 150, 187
 Satu Mare *v.* Szatmárnémeti
 Satza *v.* Saca 1.; Saca 2.
 Satzaiensis castellum *v.* Saca 1.
 Savum *v.* Száva
 Saxonia Inferior *v.* Alsó-Szászország
 Saxonia Superior *v.* Felső-Szászország
 Sayo *v.* Sajó
 Scepus, Scepusiacus, Scepusiensis Comitatus/Provincia, Scepusiensis, Scepusii *v.* Szepes vármegye
 Scepusiensis arx *v.* Szepesvár
 Scepusium *v.* Szepes vármegye; Szepesvár
 Scerepin *v.* Szerep
Schaffhausen (CH; Schaphusiensis) 19, 33, 62
Scheibenbübel (*coll.*; *prope* Vyšný Medzev, SK) 166
 Schemnitzum *v.* Selmečbánya
 Schmids-Hau *v.* Kovácsvágás 2.
Schoberstam (*mons*; *prope* Medzev, SK) 165
 Schütt *v.* Sid
 Schvertzen berg *v.* Fekete-hegy
 Schwartzenberg *v.* Fekete-hegy
 Schwedler *v.* Svedlér
 Scythia *v.* Szkítia
 Šebastovce *v.* Zsebes
 Sebes *v.* Felsősebes
Sebespatak (Rožňavské Bystré, SK; Szebes-Patak) 249
 Sedinum *v.* Szczecin
Selmečbánya (Banská Štiavnica, SK; Schemnitzum, Selmeč) 26, 205, 238
Selyeb (H; Sellyéb, Sellyébensis) 178
 Sellyéb, Sellyébensis *v.* Selyeb
 Sempronium *v.* Sopron
 Šemša *v.* Semse
Semse (Šemša, SK) 126
 Seňa *v.* Szina
 Sendero *v.* Szendrő 1.
 Senderovia, Senderő, Sendro *v.* Szendrő 1., Szendrő 2.
 Sendrő *v.* Szendrő 1.
 Sendrő *v.* Szendrő 2.
 Sercz *v.* Zsérc
 Serencenium *v.* Szerencs
 Serényfalva *v.* Málé
Serke (Širkovce, SK; Sarke) 209, 218, 260, 263–264
Serkei járás/municipality (Processus Serkiensis) 209, 217, 233, 260–267
 Servia *v.* Szerbia
 Setsinensis *v.* Szécsény
Sid (Šid, SK; Schütt, Gömörsid) 264
 Šid *v.* Sid
Sikátor (Kissikátor, H; Sikator) 418
 Sikator *v.* Sikátor
 Silesia, Silesiacus *v.* Szilézia
 Silica *v.* Szilice, Szilicei barlang
 Silice *v.* Szilicei barlang
 Silická Brezová *v.* Borzova
 Silická Jablonica *v.* Jablonca
 Šimonovce *v.* Simonyi
Simonyi (Šimonovce, SK; Rimasimonyi) 263
 Siph *v.* Zsip
 Širia *v.* Világosvár
 Sirk *v.* Szirk
 Širkovce *v.* Serke
Sirok (*a.*; H; Siroc) 399
Sisek (*coll.*; *prope* Hernádpetri, H) 173
 Šivetice *v.* Süvete
 Sixo, Sixoviensis *v.* Sziksó
 Skalica *v.* Szakolca
 Skároš *v.* Szkáros 1.
 Skerešovo *v.* Szkáros 2.
 Slančík *v.* Kisszalánc
 Slanec *v.* Nagyszalánc 1., Nagyszalánc 2.
 Slanské Nové Mesto *v.* Újváros
 Slavec *v.* Szalóc
 Slavonia *v.* Szlavónia
 Slavoška *v.* Kisszabos
 Slavošovce *v.* Nagyszabolos
 Slivník *v.* Szilvásújfalu
 Slizké *v.* Szilistye
 Slovinky *v.* Szalánk
 Smolník *v.* Szomolnok
 Sokol'any *v.* Szakáll
 Soliensis, Soliensis Comitatus *v.* Zólyom vármegye/County
 Solivar *v.* Sóvár
 Solnocom *v.* Szolnok 1.
Solymos (Gyöngyössolymos, H; Somlyós) 404

- Sólyomkő 1.** (*m.; prope* Silická Jablonica, SK) 315, 316
Sólyomkő 2. (*a.; prope* Silická Jablonica, SK) 315–316
Somlyós *v.* Solymos
Somodi (Drienovec, SK; Somodiensis, Somodinum, Somogy) 20, 35, 162, 168, 170, **171**, 172, 333
Somodi Bódvafő (*fons; prope* Drienovec, SK; Sumugy Buldvafeu) 154
Sopron (H; Sempronium) 93
Sopron vármegye/County 342, 355
Sopronkeresztúr *v.* Németkeresztúr
Sór *v.* Zsór
Sóskút (*praed.; prope* Nižný Žipov, SK; Sós-Kút) 132
Sós-Kút *v.* Sóskút
Souyon *v.* Sajó
Sóvár (Solivar, SK; Sovarinum, Tótsóvár) 86
Sovarium *v.* Sóvár
Sóreg (Šurice, SK; Csóreg) **264**
Španie Pole *v.* Ispánmező
Spanyolország (E; Hispanicus) 83, 96
Speyer (D; Spira) 59, 81
Spira *v.* Speyer
Spišský hrad *v.* Szepesvár
Srenysány *v.* Mnisány
Stari Slankamen *v.* Szalánkemén
Starňa *v.* Sztárnya
Stawenecz *v.* Tilalmas 1.
Steinbruch (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Štítnik *v.* Csetnek
Štós *v.* Stósz
Stoss *v.* Stósz
Stósz (*o.;* Štós, SK; Stoss, Stózziensis) 162, 165, 334
Stražny kopec *v.* Órhégy
Striežovce *v.* Sztrizs
Strigoniensis Comitatus *v.* Esztergom vármegye/County
Strigoniensis, Strigonium *v.* Esztergom
Štrkovec *v.* Kövecses
Suecia *v.* Svédország
Suevia *v.* Svábföld
Šugo *v.* Sugó-hegy
Sugó-hegy (*m.; prope* Medzev, SK; Sago, Šugo) 165
Sumjárc (Šumiac, SK; Samjátz, Sumjátz, Királyhegyalja) **252**, **253**
Sumugy Buldvafeu *v.* Somodi Bódvafő
Superior Processus *v.* Felső járás/municipality
Šurice *v.* Sóreg
Susa (→Ózd, H) 102
Sútor *v.* Szútor
Sűrű-bérc (*coll.; prope* Hernádvécse, H; Sűrű-Bércz) 173
Sűrű-oldal (*coll.; prope* Hernádpetri, H) 173
Süvete (Šivetice, SK; Sűvete) **254**
Sűvete *v.* Süvete
Svábföld (D; Suevia) 97
Svájc (CH; Switzerland) 19, 33
Svartzen berg *v.* Fekete-hegy
Svedlér (Švedlár, SK; Schwedler, Szedleriensis) 162, 234
Svédország (S; Suecia) 99
Svinica *v.* Petőszinye
Switzerland *v.* Svájc
Sz. András *v.* Szentandrás 2.
Szabados *v.* Feketelohota
Szabatka (*praed.;* →Rimavská Sobota, SK; Szabadka-puszta, Rimaszombat) 322
Szabolcs vármegye/County (Provincia Szabolcsensis, Szabolts, Szabolts) 20, 27, 34, 41, 93, 364, 368
Szabó-útja (*val.; prope* Hernádpetri, H) 173
Szádalmás *v.* Almás
Szádélő (Zádiel, SK; Szadelőiensis, Szádélő) 296, 299, **317**
Szádelői barlang (*ant.;* SK; antrum Szádelőiensis) 9, 11, 281, 284, 290, 292, 295, **296–297**, 299
Szadelőiensis fons *v.* Szádelői-forrás
Szádelői-forrás (*fons; prope* Zádiel, SK; fons Szedlőiensis) **295**, **299**
Szádor-Falva *v.* Zádorfalva
Szádvár (*a.;* H; Sadvaria, Sardvaria, Szadvar, Szadvár; Szádvar, Szádváriensis, Zadvar, arx Zárdiensis) 79, 222, 239, 284, 293, 307, 308, 315, 316, **319–329**, 330–332, 407
Szadvar, Szadvar *v.* Szádvár
Szádvárborsa *v.* Borzova
Szakácsi (H) **411**
Szakáll (Sokol'any, SK; Szakály, Abaújszakály) **128**
Szakolca (Skalica, SK; Sacolcia, Szakolcia) 324
Szala (→Szalaszend, H) **174**
Szalánci-hegység (*m.; prope* Slanec, SK; montes Szaláncienses) 131, 135, 145, 146, 149, 150
Szaláncújváros *v.* Újváros
Szalancziana, Szalancziensis, Szalanczium, Szalánc / Szalánczia /Szaláncziensis arx *v.* Nagyszalánc 1.
Szalankienses *v.* Nagyszalánc 2.
Szalánkemén (*cast.;* Стари Сланкамен [Stari Slankamen], SRB; Zalonkemen, Zalánkemén) 193
Szalaszend *v. e.* Alsószend, Felsőszend, Szala
Szalóc (Slavec, SK; Szalócz) **242**
Szalonna (H; Szalona) **373**, **410**, **411**
Szalonnai fürdő/bath (*therma; prope* Szalonna, H; therma Szalonniensis) 346, 359, 364, **375**
Szalonnás-bérc (*m.;* H; mons Szalonnai) 365
Szalonta (Hejőszalonta, H) **393**, 402
Szántó (*o.;* Abaújszántó, Szantoiensis, Szántó, Szántoviensis, Szántóiensis) 29, 44, 52, 56, 180, **187–188**, 193, 195, 197
Szántó *v. e.* Cekeháza, Marcinfalva
Szaraszvölgyensis *v.* Száraz-völgy
Száraz-völgy (*s.;* H; Szaraszvölgyensis, Száraz völgy, Száraz Völgyensis) 51, 363, **365**
Szárnya *v.* Sztárnya

- Szarvaskő** (*a*; H; arx Szarvaskő, Sarvasco, Sarvasko, Sarvaskö, Sárvasko) 369, 399, 405
- Szásza** (Sása, SK) 258
- Szászfa** (H; Százfaiensis) 176
- Szatmárnémeti** (Satu Mare, RO; Szathmariensis, Szathmarinum, Szathmarum, Zattmarinum) 61, 78, 81, 105, 112, 113
- Szatmár vármegye/County** (Szathmar) 26, 41
- Száva** (*f*; SLO, HR, BIH, SRB; Savum) 192
- Szavár *v.* Zabar
- Szávotka *v.* Zavadka
- Százd** (*praed.; prope* Tiszakeszi, H) 368, 394
- Százfaiensis *v.* Szászfa
- Szczecin** (PL; Sedinum) 94
- Szeben *v.* Kisszeben
- Szebenye 1.** (*coll.; prope* Garadna, H) 173
- Szebenye 2.** (→Fúlkércs, H) 174
- Szebes-Patak *v.* Sebespatak
- Szécsény** (H; Setsinensis, Szétseniensis) 183, 185
- Szécskeresztúr** (Zemplínska Teplica, SK; Széts-Keresztúr) 132
- Szederkény** (Tiszaújváros, H; Szedérkény, Tiszaszederkény) 368, 373, 394
- Szedlec** (*praed.; →*Rešica, SK; Szedlecz) 172
- Szedleriensis *v.* Svedlér
- Szeged *v.* Sajószöged
- Szekeres *v.* Szepsi
- Székesfehérvár** (H; Alba, Alba Regalis, Alba Regia, Alba-Regalis, Albaregalensis) 10, 12, 56, 58, 66–69, 158, 192
- Szelestet *v.* Szelistye
- Szeleta-barlang** (*ant.; prope* Lillafüred, H.; Szelete Lyuk) 346, 358, 363, 365–366
- Szelicze *v.* Szilice
- Szeliczensis specus *v.* Szilicei barlang
- Szemere 1.** (H) 172
- Szemere 2.** (Mezőszemere, H) 369, 395, 404
- Szendi-hegy** (*m*; H; mons Szendi) 365
- Szindrő 1.** (*a*; H; Sendero, Senderő, Sendro, Szendro, Sendrő, arx/castrum Szindrő /Szendrőiensis, Szendrőiensis, Szendrővia, Szentdrő) 60, 79, 85, 87, 100–103, 170, 184, 222, 230, 280, 288, 319, 323, 324, 328–330, 347, 360, 379, 407
- Szindrő 2.** (*o*; H; Senderovia, Senderő, Sendro, Sendrő, Szendero, Szenderő, Szendrovia, Szendrőiensis, Zendoriensis) 239, 257, 258, 334, 347, 359, 360, 373, 381, 406, 408, 409, 410, 411
- Szindrő 3.** (*cast*; H; castellum Szendero /Szenderőiensis /Szenderő /Szenderőiensis) 347, 360, 407, 408
- Szindrői járás/municipality** (Processus Szendrőviensis) 347, 360, 382, 406–411
- Szindrólád** (H; Lád, Szindrő Lád) 373
- Szent György-forrás** (*fons; prope* Diósgyőr, H; fons S. Georgii, Saint Georg spring) 339, 340, 346, 351, 352, 359, 364, 374–375
- Szent István-erőse** (*m; prope* Miskolc, H; Szent István erőse, munimentum S. Stephani) 363, 366, 371
- Szentandrás 1.** (Hernádszentandrás, H; Szent-András) 199
- Szentandrás 2.** (Tornaszentandrás, H; Sz. András, Szent Andras) 300, 330
- Szentdrő *v.* Szendrő 1.
- Szentgotthárd** (H; S. Gothardianus, San-Gothardianus) 106
- Szentistván** (H; S. Stephanum, Szent István) 370, 395, 404
- Szentistvánbaksa** (H; Baksa, Hegyallja-Baksa, Szent-István) 49, 197
- Szentistvánd** (*praed.; prope* Szászfa, H; Szent-Istvány) 177
- Szentjakab** (Tornaszentjakab, H; S. Iacob, Szent Jakab) 364, 406, 411
- Szentkirály** (Král', SK; Szent Király, Sajószentkirály) 272
- Szentlélek-hegy** (*m*; H; Szentlélek) 363, 365
- Szentmárton 1.** (Tiszaszentmárton, H; Szent Márton) 133
- Szentmárton 2.** (Bükkszentmárton, H; Szent Márton, Szent-Márton, Szentmártoniensis) 369, 412, 415
- Szentpéter 1.** (Sajószentpéter, H; S. Petri/Sancti Petri/ Sancti-petri oppidum, Szent Péter, Szent-Peter, Szent-Péter, Szentpeterinum) 347, 359, 360, 370, 372, 381, 391, 412, 413
- Szentpéter 2.** (Petrovany, SK; S. Petri, Tarca-szentpéter) 86
- Szentpéteri járás/Municipality** (Processus Szent-peteriensis/Szent-Peteriensis) 347, 360, 382, 412–418
- Szentsimon** (→Ózd, H; Szent-Simon, Szent-Simonien-sis) 9, 10, 12, 263, 343, 356
- Szepes vármegye/County** (Comitatus /Provincia Scapusiensis, Scapus, Scapusiacus, Scapusiensis, Scapusium, Szepes, Szepesség) 28, 21, 29, 32, 36, 44, 49, 54, 80, 114, 125, 148, 154, 161, 162, 166, 208, 216, 222, 225, 228, 236, 239, 241, 247, 248, 295, 296, 300, 303, 315, 334
- Szepesremete *v.* Remete
- Szepesvár** (*a*; Spišský hrad, SK; arx Scepusiensis, Scepu-sium) 72, 84, 85, 107, 112
- Széplak** (→Krásná nad Hornádom →Košice, SK; Abaszéplak, Krásna nad Hornádom, Zeploc) 29, 44, 49, 140, 144, 145, 148 *v. e.* Hosszúszer, Rövidszer, Széplakapáti
- Széplakapáti** (→Krásná nad Hornádom →Košice, SK; Apaté, Apáty, Széplak-Apáte, /Apáti /Apáty) 145, 148
- Széplak-Hosszúszer *v.* Hosszúszer
- Széplak-Rövidszer *v.* Rövidszer
- Szepsi** (Moldava nad Bodvou, SK; Szekeres, Szepsiensis, Szépsi, Szépsiensis, Szépsy, Szép-Psy, *v. e.* Bodolló, Kisbodolló, Nagybodolló) 29, 44, 50, 56, 154, 166–168, 170, 171, 333

- Szépsiensis, Szépsy, Szép-Psy *v. Szepsi*
Szerbia (SRB; Servia) 152, 153
Szerencs (H; Serencenium, Szerencenum, Szerents, Szerentsum) 59, 78, 79, 87, 328, 410
Szerep (H; Scerepin) 140
Szerencsi-hegy (*m.*; H; mons Zerenche) 364
Szeszta (Cestice, SK) 126
Szétseniensis *v. Szécsény*
Széts-Keresztúr *v. Szécskeresztúr*
Sziget (*praed.*; *prope* Szikszo, H) 180
Szigetbölse (Belža, SK; Kurva-Bőse, Bölse) 128
Szihalom (H) 369, 404
Szikszó (H; Sixo, Sixoviensis, Szikszo, Szikszoviensia, Szikszoviensis, Szikszovia, Szikszóvia, Szikszoviensia) 29, 44, 49, 52, 77, 82, 172, 173, 176, 178, 179, 180–187, 198
Szikszói járás/municipality (Processus Sziksó /Szikszo /Szikszoiensis /Szikszoviensis, Regiuncula Szikszoviensis) 18, 20, 26, 29, 32, 34, 40, 44, 47, 52, 58, 179–199
Szilas (Bódvaszilas, H; Szilasiensis) 331
Szilézia (PL, CZ, D; Silesia, Silesiacus) 66, 75, 76, 94, 109, 112, 328
Szilice (Silica, SK; Szelicze, Szilicze) 296, 297, 332
Szilicei barlang (*ant.*; *prope* Silica, SK; Lednicza, antrum Szilicensis, specus Szeliczensis) 9, 11, 279–281, 284, 287, 289, 292, 295, 297–298, 332
Szilistye (Slizké, SK; Sziliske, Szeleste) 259
Szilvás (→Szilvásvárad, H; Szilvasiensis) 372, 415
Szilvásújfalu (Slivník, SK; Szilvás ujfalú, Szilvás-Ujfalú, Szilvás-Újfalú, Ujfalusiensis) 132, 135, 150
Szin (H) 284, 293, 300, 332, 334
Szina (Seňa, SK; Zina, Abaújszina) 72, 127
Szinpetri *v. Petri* 2.
Szinva-patak (*r.*; H; Szinyva) 366, 371–372, 373, 382, 386, 390, 391
Szirák (Borsodszirák, H) 373, 409
Szirk (Sirk, SK) 258
Szirma (→Miskolc, H) 340, 342, 353, 354, 368, 371, 392
Szirmabesenyő (H; Bessenyő, Szirma Bessenyő *v. e.* Kelecsény 3.) 372, 391, 392
Szkáros 1. (Skároš, SK; Szkaros, Eszkáros) 149
Szkáros 2. (Skerešovo, SK) 209, 217, 258
Szkítia (Scythia) 63
Szlavónia (HR; Slavonia) 328
Szolnok 1. (H; Solnocom, Zolnok) 209, 217, 258, 397
Szolnok 2. (Abaújszolnok, H; Szolnok) 178
Szolnok *v. Szolnok* 2.
Szomolnok (Smolník, SK; Szomolnokiensis, Szomolnokinum) 162, 234, 241
Szomolnokfő (*r.*; SK; Zumulnukfeu) 154
Szomolya (H) 370, 404
Szögliget (H; Szögligeth, Szögligethum) 300, 324, 329, 331 *v. e.* Derenk
Szögliglieti-forrás (*fons; prope* Szögliget, H.; fons Szögligethensis/Szögligethiensis) 295, 299
Szőled (→Hernádvécse, H; Szöled, Szölediensis) 173
Szőled, Szölediensis *v. Szöled*
Szólómál (*coll.*; *prope* Rožnava, SK) 234, 235
Szólósardó (H; Szölös-Ardó, Szólós-Ardó) 300, 333
Szólös-Ardó *v. Szólósardó*
Sztárnya (Starňa, SK; Szárnya, Sajószárnya) 276
Sztrizs (→Hrušovo, SK; Sztriss, Eszterézs, Striežovce; Balogrussó) 259
Szubodgy, Szubogy *v. Zubogy*
Szuha *v. Felsőszuha; Ratkószuha*
Szuha-patak (*r.*; H; Szuha pataka) 370
Szuha-völgy (*val.*; SK, H; Szuha vallis/völgy) 227, 275
Szuhoda (*coll.*; *prope* Hernádpetri, H) 173
Szuhogy (H) 411
Szurdokbénye (Hernádszurdok, H; Szurdok) 127
Szútor (Sútor, SK) 265
Tachty *v. Tajti*
Tacta *v. Takta*
Tajti (Tachty, SK; Fayti) 264
Takta (*r.*; H; Tacta) 364
Talbos (*praed.*; *prope* Nyékládháza, H) 394
Tállya (*a.*; H; Thaalia, Thályya) 193, 197
Tamási (Tomášovce, SK; Tamásy, Balogtamási) 265
Tanordok (*praed.*; *prope* Selyeb, H; Tanordok, Tanordok-dűlő) 178
Tanya-Bákta *v. Bakta*
Tapolca (*val.*; SK; Tapolcza) 158, 161
Tapolcai fürdő (*ant. et balneum in* Miskolctapolca, H; *balneum* Tapolcza/Tapolcensis) 340, 346, 352, 359, 363, 371, 373–374
Tapolcensis Abbatia *v. Miskolctapolci apátság/abbey*
Tapólcán *v. Tapolcsány*
Tapolcsány (→Dédestapolcsány, H; Tapólcán) 346, 359, 375, 414
Tarca (*r.*; SK; Tarcia, Tarca, Tartza) 47, 49, 56, 70, 121, 139, 145, 147–149
Tarcai-völgy (*val.*; SK; vallis Tarciiana) 148
Tarcaszentpéter *v. Szentpéter* 2.
Tarcavajkóc *v. Vajkóc*
Tarco *v. Tarkő*
Tard (H; Tardiensis) 367, 370, 403, 404
Tardona (H) 404
Tarheszra (*vallis prope* Szemere, H) 172
Tarjan, Tarján *v. Tiszatarján*
Tarkánum *v. Nagytárkány*
Tárkány Inferior *v. Alsótárkány*
Tárkány *v. Felsőtarckány*
Tarkő (*a.*; Kamenica, SK; Tarco) 138
Tarpeia (*a.*; *arx antiqua in monte Tarpeio sive Capitolino in Roma, I; Arx Tarpeia*) 83
Tartza *v. Tarca*

- Tasnád** (Tăşnad, RO; Tasnadum) 81
Tăşnad *v.* Tasnád
Taurinum, Taurinium *v.* Belgrád
Taurus *v.* Pozsáló-hegy
Taxovia, Taxoviensis *v.* Tiszolc
Teled *v.* Feled
Telek (*val.; prope* Szemere, H) 172
Telgárt (Telgárt, SK; Telgard, Tergar, Tergard, Tergardensis, Tergart, Tiergard, Garamfő) 208, 217, 223, 225, 252, 253
Telkibánya (H; Telkibanyensis, Telki-Banya, Telki-Bánya, Telki-Bányensis, Telquibania) 29, 48, 50, 140–141, 149, 150, 189
Telkibányai-hegyek (*m. montes* Telkibanyenses) 48
Telquibania *v.* Telkibánya
Temes vármegye/County 27, 41
Temesvár (Timișoara, RO; Temesvariensis, Temesvarium, Temesvárinum) 114, 166, 239
Tengerfalva (→Detek, H) 179
Teply Vrch *v.* Meleghegy
Tereblye *v.* Trebelja-patak
Teresztenye (H; Teresztere, Teresztény) 300, 333
Tergar, Tergard, Tergardensis, Tergart *v.* Telgárt
Teutschentau *v.* Barka
Thalia *v.* Tállya
Thállya *v.* Tállya
Thermopülai-szoros (*sedes inclyti proelii, hodie in Graecia, GR; Thermopylae*) 124
Thorna *v.* Torna 1.; Torna 2.
Thorna Vára *v.* Torna 1.
Thornallja, Thornensis, Thornyallja *v.* Torna 2.
Thorna-Ujfalu *v.* Újfalu 2.
Thorna-Vize *v.* Torna vize
Thornenses montes *v.* Tornai-hegyek
Thornensis Comitatus/Regiuncula, Thornensis, Thornen-sium *v.* Torna vármegye/County
Thornensis fons *v.* Tornai-forrás
Thurina *v.* Turina
Thuringia *v.* Türingia
Thurocz *v.* Turóc vármegye/County
Thurócz *v.* Túróc-patak
Thurocziensis [Comitatus] *v.* Turóc vármegye/County
Thurocziensis conventus *v.* Turóci Prépostság
Thúrótz *v.* Túróc-patak
Tiba (Tiba, SK; Sajótiba) 274
Tibiscus *v.* Tisza
Tibolddaróc *v.* Daróc 1.
Tiergard *v.* Telgárt
Tilalmas 1. (*s.; prope* Pisendorf [→Jasov], SK; Stawenecz) 169
Tilalmas 2. (*s.; prope* Garadna, H) 173
Timișoara *v.* Temesvár
Tisovec *v.* Tiszolc
Tisza (*f.; H; Tibiscus, Tybiscus, Patissus*) 49, 74, 77, 84, 89, 90, 93, 98, 101, 111, 188, 256, 363, 367, 368–369, 370, 371, 373, 376, 378, 382, 393–397, 404
Tiszababolna (H; Bábona) 369, 370, 404
Tiszacsege *v.* Csege
Tiszadorogma *v.* Dorogma
Tiszakeszi (H; Keszi) 368, 393, 394
Tiszakürt (Hejökürt, H; Kürt, Kürth) 371, 393
Tiszapalkonya (H; Pakonya, Palkonya) 368, 394
Tiszaszederkény *v.* Szederkény
Tiszaszentmárton *v.* Szentmárton 1.
Tiszatarján (H; Tarjan, Tarján) 368, 393
Tiszaújváros *v.* Szederkény
Tiszavalk *v.* Valk
Tiszolc (Tisovec, SK; Taxovia, Taxoviensis, Tiszszolc) 223, 253
Titelsberg (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Tocai, Tocaium *v.* Tokaj 1.
Tochajum *v.* Tokaj 1.
Tokaj 1. (H; Tocai, Tocaium, Tochajum, Tokaiensia, Tokaiensis, Tokainum, Tokaium, Tokajiensis, Tokayensis, Tokayum) 52, 69, 72, 74, 76, 78, 79, 101, 108, 126, 181, 187, 188, 190, 193, 195, 207, 210, 215, 219, 229, 324, 376, 389
Tokaj 2. *v.* Kistokaj
Tolcsva (H; Tolcsvensis, Töltsvensis) 48, 195
Tomášovce *v.* Tamási
Tomor (H) 177–178
Topschau *v.* Dobsina
Tormensis *v.* Torna vármegye/County
Torna 1. (*a.; Turňa nad Bodvou, SK; arx Thorna /Tornensis, Thorna Vára*) 134, 222, 284, 292, 307, 309–312, 326
Torna 2. (*o.; Turňa nad Bodvou, SK; Thorna, Thornallja, Thornensis, Thorneyallja, Tornallya, Turna*) 153, 171, 284, 292, 299, 309, 310, 312–313, 333, 334
Torna vármegye/County (Comitatus /Regiuncula Thornensis /Tornensis, Thorneysis, Tormensis, Tornensis) 9, 11, 27, 41, 48, 50, 139, 161, 162, 165, 167, 171, 175, 222, 223, 277–334, 364, 373, 406
Torna vize (*r.; prope* Turňa nad Bodvou, SK; Thorna-Vize) 312
Tornabarakony *v.* Barakony
Tornagörög *v.* Görgő
Tornahorváti *v.* Horváti 3.
Tornai-forrás (*fons; prope* Turňa nad Bodvou SK; fons Thornensis) 295, 299
Tornai-hegyek (*m.; SK; montes Thornenses*) 295, 296, 307
Tornakápolna *v.* Kápolna 1.
Tornalja (Tornal'a, SK; Fő-vár, Tornalya, Tornallya) 272, 276, 334 *v. e.* Beje, Királyi
Tornanádaska *v.* Nádaska 2.

- Tornaszentandrás *v.* Szentandrás 2.
 Tornaszentjakab *v.* Szentjakab
 Tornaújfalu *v.* Újfalu 2.
Tornyosnémeti (H; Tornyos-Némethy) 127
 Tótsóvár *v.* Sóvár
Tőketerebes (*a.*; Trebišov, SK; arx Terebesia, Terebes, Terebez) 29, 44, 56, 130, 145
Tölgyes-hegy (*m.*; H) 365, 370
 Töltvensis *v.* Tolcsva
Törökbecse (*cast.*; Нови Бечеј, Novi Bečeј, SRB; Bechie) 193
 Tövés-Pere *v.* Tövispere
Tövispere (*praed.*; →Pere, H; Tövés-Pere) 197
 Transalpina Valachia *v.* Havasalföld
 Transdanubianus *v.* Dunántúl
 Transilvania, Transsilvania, Transylvania *v.* Erdély
Trebelja-patak (*r.*; Tereblye) 135, 150
 Trebišov *v.* Tőketerebes
Trencsén (*a.*; Trenčín, SK; Trenchinium, Trentsinensis) 60, 72, 111
Trencsén vármegye/County (Comitatus Trentsiniensis) 228
 Trisch, Triss *v.* Trizs
Trizs (H; Trisch, Triss) 224, 274
 Trnava *v.* Nagyszombat
 Trst'any *v.* Nádaska
 Trstené pri Hornáde *v.* Nádasd 1.
 Tsépán *v.* Csépány
 Tsere mosna, Tseremosno *v.* Csermosnya-patak
 Tserna Lehota *v.* Feketelehota
 Tsernei *v.* Csernely
 Tséts *v.* Csécs
 Tsorna hora *v.* Fekete-hegy
 Tsőtneciensis, Tsőtnek, Tsőtnek vize *v.* Csetnek-patak
 Tsőtnek, Tsőtnekinum *v.* Csetnek
 Tsőtnekensis/Tsőtnekiensis vallis *v.* Csetneki-völgy
 Tsőtnekienes montes *v.* Csetneki-hegyek
 Tsőtnekiensis *v.* Csetnek
 Tuhrina *v.* Turina
 Turčok *v.* Turcsok
Turcsok (Turčok, SK) 258
Turina (Tuhrina, SK; Thurina) 49
 Turňa nad Bodvou *v.* Torna 1., Torna 2.
 Turna *v.* Torna 2.
 Turnianska Nová Ves *v.* Újfalu 2.
Turóc vármegye/County (Thurocz, Thurocziensis) 26, 41, 75, 159, 282, 290, 291, 342, 347, 355, 360, 398
Túróc-patak (*r.*; SK; Thurócz, Thúrótz, Turotz) 221, 223, 273, 275, 276
Turóci Prépostság (*coen.*; Kláštor pod Znievom, SK; Thurocziensis conventus, Znióváralja) 159
 Turotz *v.* Túróc-patak
 Tussa *v.* Tuzsa
Tuzsa (*praed.*; →Abaújkér, H; Kussafalva, Tussa, Tuzsa-puszta) 197
Türingia (D; Thuringia) 55
 Tzenter *v.* Center
 Tybiscus *v.* Tisza
 Tyrnavia, Tyrnaviensis *v.* Nagyszombat
Udvarnok (→Dvorníky-Včeláre, SK; Die Höffen, Zádielske Dvorníky; Méhészudvarnok) 300, 312, 317, 334
Ugocsa vármegye/County (Ugocha, Ugotsa) 26, 41, 93, 342, 354
 Ugotsa *v.* Ugocsa vármegye/County
Uhorna (Úhorná, SK; Dénes) 207, 215, 228, 241
 Úhorná *v.* Uhorna
 Uivarium *v.* Újvár
 Újfalu 1. (*praed.*; →Onga, H; Ujfalu, Ongaújfalu) 180
 Újfalu 2. (Turnianska Nová Ves, SK; Thorna-Ujfalu, Ujfalu, Tornaújfalu) 300, 312, 318
Uj-Falu *v.* Rekenyeújfalu
Újfalu *v.* Rekenyeújfalu
Újfalu *v.* Újfalu 1.; Újfalu 2.
 Ujfalusensis *v.* Szilvásújfalu
 Ujhely *v.* Sátoraljaújhely
 Ujhelyiensis, Ujhelyinum, Ujhely *v.* Sátoraljaújhely
Ujlak (Abaújlak, H; Ujlak) 29, 44, 176, 177
 Ujlak *v.* Újlak
Újszállás (Nový Salaš, SK; Ujszállás) 135, 137, 143, 150
 Ujszállás *v.* Újszállás
Újvár (*a.*; Abaújvár, H; Aba-Ujvár, Aba-Uj-vár, Abaujvár, Uivarium, Ujvar, Ujvarium, Ujvár) 29, 47, 107, 108, 137–138
 Ujvar, Ujvarium, Ujvár *v.* Újvár
Ujváriensis *v.* Abaúj vármegye/County
Újváros (Slanské Nové Mesto, SK; Ujváros, Szaláncújváros) 50, 135, 143, 144
 Ujváros *v.* Újváros
 Ujvár-Sár *v.* Újvásár
Újvásár (Rybnič, SK; Ujvár-Sár) 259
 Umrlá-Lehota *v.* Holtlehota
 Ung *v.* Onga
Ung vármegye/County (Ungvár [Comitatus]) 23, 27, 38, 41
 Ungaria Superior *v.* Felső-Magyarország
 Ungaria *v.* Magyarország
 Unghvarinum *v.* Ungvár
Ungvár (*o.*; Ужгород, UA; Hung, Unghvarinum, Ungvariensis, Ungvarinum) 120, 134, 191, 364
Unterscheiben (*coll.*; *prope* Vyšný Medzev, SK) 166
Unterscheid (*m.*; *prope* Medzev, SK; Unterschaid) 165
 Upony *v.* Uppony
 Upper District *v.* Felső járás/municipality
 Upper Hungary *v.* Felső-Magyarország
Uppony (H; Upony) 412, 416
Uraj (→Ózd, H; Uray) 266

- Uray *v.* Uraj
Urbanecz (*m.; prope* Poproč, SK) 169
Uscenum (*oppidum antiquum Iazygorum; hodie* Vác, H) 61
 Uza-panit *v.* Uzapanyit
Uzapanyit (Uzovská Panica, SK; Uza-panit) 209, 217, **260**
 Uzovská Panica *v.* Uzapanyit
Vác (H; Vaciensis, Vacziensis) 61, 72, 74, 182, 183, 185 *v.*
e. Uscenum
 Vacia, Vaciensis *v.* Vác
 Vacziensis *v.* Vác
 Vadászum, Vadazum, Vadászium *v.* Felsővadász
Vadna (H) 372, **416**
Vág (*r.; SK; Czerna-Woda, Vagum*) 102, 247
 Vágás *v.* Kovácságás 1.
 Vagum *v.* Vág
Vajda (Krasznokvajda, H; Vajdensis) 175, **176**, 178
Vajkóc (Vajkovce, SK; Vajkócz, Tarcavajkóc) 49, **147**
 Val *v.* Alsóvály
 Valaliky *v.* Kassamindszent
 Válensis vallis *v.* Vályi-völgy
 Valice *v.* Alsóvály
Valk (Tiszavalk, H) 364, 369, **404**
Vályi-völgy (*val.; SK; vallis* Válensis) 275
 Vámos *v.* Sajóvámos
 Vámosbalog *v.* Alsóbalog; Balogvár; Felsőbalog
 Várad *v.* Nagyvárad
 Varadinum, Varadiensis *v.* Nagyvárad
 Várallja *v.* Nagyszalánc 2.
 Várallya víz *v.* Varga-patak
Varannó (Vranov nad Topľou, SK; Varanoviensis) 146
 Varbede *v.* Várgede 2.
Varbó (H; Varbo) 345, 357, 358, 365, 412, **414**
Varbóc (H; Varbócz) **333**
Várfürdő (*balneum prope* Diósgyőr, H; Baia Regina, Királynék fürdője, Queens' Bath) 346, 359, 364, **374**
Varga-patak (*r.; SK; Varga patak, Várallya víz*) 234, 242
 Vár-geda, Vár-gede *v.* Várgede 2.
Várgede 1. (*a.; Hodejov, SK; arx* Várgede) 209, 218, 260, **261–262**
Várgede 2. (*ρ.; Hodejov, SK; Varbede, Vár-geda, Vár-gede*) 207, 209, 215, 218, 226, **264**, 265
Várhegy 1. (→Jasov, SK) 158, 160, 162
Várhegy 2. (*m.; prope* Miskolc, H) 363, **367**
 Várhosszúrét *v.* Krasznahorka-Hosszúré特
Várkony (→Ózd, H; Várkóny) 372, **417**
Várna (Varna, BG; Varnensis) 66
 Varna, Varnensis *v.* Várna
Vas vármegye/County (Comitatus Castriferrei) 266, 311
 Vata *v.* Vatta
 Vatha *v.* Vatta
Vatta (H; Vata, Vatha) 370, **402**
 Vceláre *v.* Méhészke
 Vcelince *v.* Méhi
 Vécse (Hernádvécse, H; *v. e.* Szőled) **173**
Vecsem-patak (*r.; H; Vecsen Pataka*) 331
Végles (*a.; Viglaš, SK; Viglesum, Viglessum*) 141
Végtelke (Vidová, SK; Vitelke) **242**
 Vel'ká Ida *v.* Nagyida 1., Nagyida 2.
 Vel'ká Paluzda *v.* Nagypalugya
 Vel'ké Trakany *v.* Nagytárkány
 Vel'ký Biel *v.* Magyarbél
 Vel'ký Blh *v.* Alsóbalog; Felsőbalog
 Vel'ký Kazimír *v.* Nagykázmér
Velezdz (Sajóvelezd, H) 372, **416**
Velkenye (Vlkyňa, SK; Welkene, Welkenensis) **263**
Vendégi 1. (Gagyvendégi, H) **176**, 178
Vendégi 2. (Host'ovce, SK; Vendegi, Bódvavendégi) 300, **318**, 334
Vernár (Vernár, SK; Vernál, Vernálum) **253**
Veszprém (H; Besprimium, Veszprémium) 182
 Veszverés *v.* Kisverés; Nagyverés
 Vetusolum *v.* Zólyom
 Vidová *v.* Végtelke
Viehweg (*m.; prope* Medzev, SK) 165
 Vienna, Viennensis *v.* Bécs
 Viglaš, Viglesum, Viglessum *v.* Végles
Világosvár (*a.; Siria, RO; Vilagosvarum, Világos*) 193
Vilmány (H) 30, 45, **196** *v. e.* Kisfalu
Vily (Vilyvitány, H; Villy) **142**
 Virczburg *v.* Würzburg
Visegrád (*a.; H*) 339, 351
 Višná Myšl'á *v.* Felsőmislye
 Visnia Poloma *v.* Nagyverész
 Višňové *v.* Visnyó 1.
 Višný Lánec *v.* Felsőlánc *v. e.* Perény-Hím
Visnyai-patak (*r.; H; fluviolus* Visnyensis) 372, 415, 416
Visnyó 1. (Višňové, SK; Wisnó) **258**
Visnyó 2. (Nagyvisnyó, H; Visnyensis, Visnyo) 365, 372, **414–415**
 Visoly *v.* Vizsoly
Viszló (H) **411**
 Vitelke *v.* Végtelke
 Vitteberga *v.* Wittenberg
Vizesré特 (Mokrá Lúka, SK; Mokra-Luka, Vizes-Rét) **254**
Vizsoly (H; Visoly) **196**
 Vlachovo *v.* Oláhpatak
 Vlkyňa *v.* Velkenye
Voigtländ (D, CZ; Voigtlandia) 55
 Volom *v.* Polom
 Volovetz *v.* Pozsáló-hegy
 Vranov nad Topľou *v.* Varannó
Vrch (*m.; prope* Poproč, SK; Werchny Laz, Werchny-Laz) 169
 Vyšná Hutka *v.* Felsőhutka
 Vyšná Kamenica *v.* Felsőkemence
 Vyšná Šebastová *v.* Felsősebes

- Vyšná Slaná *v.* Felsőslaná
 Vyšné Valice *v.* Felsővály
 Vyšný Čaj *v.* Felsőcsaj
 Vyšný Medzev *v.* Felsőmecenzéf
 Vyšný Olčvar *v.* Felsőolcsvár
 Vyzuans potoka (!) *v.* Niznanó
 Wachhübl, Wachhübel *v.* Őrhegy
 Welkene, Welkenensis *v.* Velkenye
 Welke-Szlabossovocze *v.* Nagyszlabos
 Werchny Laz, Werchny-Laz *v.* Vrch
 Wiener Neustadt *v.* Bécsújhely
Winckelbrech (*m.; prope* Medzev, SK) 165
 Wisnó *v.* Visnyó 1.
 Wissna Slana *v.* Felsőslaná
Wittenberg (D; Vitteberga) 55
 Wlachova *v.* Oláhpatak
 Wolovetz *v.* Pozsáló-hegy
Württemberg (D; Würtenbergensis) 108
Würzburg (D; Virczburg) 390
Zabar (H; Szavár) **266**
Zábava (*val.; prope* Jasov, SK; Zábawa) 161, 169
 Zádiel *v.* Szádelői barlang
 Zádielske Dvorníky *v.* Udvarnok
Zádorfalva (H; Szádor-Falva) **275**
Zádorháza (Zádor, SK) **266**
 Zadvar *v.* Szádvár
Zala vármegye/County 342, 354
 Zalánkemén *v.* Szalánkemén
 Zálcava *v.* Muránydzichava
 Zalonkemen *v.* Szalánkemén
 Zaránd *v.* Záränd vármegye
Zaránd vármegye/County 27, 41
 Zárdiensis arx *v.* Szádvár
 Zarnóköiensis *v.* Zsarnó
 Žarnov *v.* Zsarnó
 Zattmarinum *v.* Szatmárnémeti
Zavadka (Závadka nad Hronom, SK; Szávotka, Ágostonlak) 223, **252**
 Žavadka nad Hronom *v.* Zavadka
 Ždaňa *v.* Zsadány
 Zdichawa *v.* Ratkózdichava
Zdoba (Zdoba, SK) **49, 145**
 Zebes *v.* Zsebes
 Zekeres *v.* Szekeres *v. e.* Szepsi
Zemplén vármegye/County (Comitatus Zempleniensis /Zempliniensis, Comitatus /Provincia Zemplinensis) 26, 29, 30, 41, 44, 45, 48–51, 132, 134, 135, 145, 146, 150, 179, 187, 188, 193, 195, 198, 297, 338, 350, 364, 373, 394
 Zemplínska Teplica *v.* Szécskeresztúr
 Zendrő *v.* Szendrő 1.
 Zendrőgensis (!) *v.* Szendrő 2.
 Zeploc *v.* Széplak
 Zerenche mons *v.* Szerencsi-hegy
 Žiar *v.* Zsór
 Žiliz *v.* Zsilic
 Zina *v.* Szina
 Žip *v.* Zsip
 Žirovce *v.* Zsir
 Zlatá Idka *v.* Aranyidka
 Zlatná Dolina *v.* Arany-völgy
Zlatník (*val.; prope* Rudník, SK) 170
 Znióváralja *v.* Turóci Prépostság
 Zoliensis [Comitatus] *v.* Zólyom vármegye/County
 Zolium *v.* Zólyom
 Zolnok *v.* Szolnok 1.
Zólyom (Zvolen, SK; Vetusolum, Zolium) 92, 141
Zólyom vármegye/County (Comitatus Soliensis/Zoliensis, Soliensis, Zoliensis) 10, 12, 222, 223, 247, 252, 253, 301, 342, 355
Zubogy (H; Szubody, Szubogy, Zubody) 224, **271**
 Zumulnukfeu *v.* Szomolnokfő
 Zvolen *v.* Zólyom
Zwischen den Gräben (*m.; prope* Medzev, SK) 165
Zsadány (Ždaňa, SK; Hernádzsadány) **149**
Zsarnó (Žarnov, SK; Zarnóköiensis, Zsarnókö, Zsarnókö) 171, 281, 289, 296, 300, **317–318**
Zsebes (Šebastovce, SK; Zebeš) **128**
Zsér (Bükkszér, H; Sercz, Zsér) 370, 402, **403**
Zsilic (H; Ziliz) **410**
Zsip (Žip, SK; Siph) **265**
Zsir (→Herl'any, SK; Žirovce; Ránkfüred) **146**
 Zsolcza/Zsólcsa Inferior *v.* Alsózsolca
Zsór (Žiar, SK; Sór) **275**
Zsujta (H) **149**
- Cirill betűs helynevek / Place names written in Cyrillic
- Кулпин *v.* Kölpeny
 Мукачево *v.* Munkács
 Нови Бечеј *v.* Törökbecse
 Стари Сланкамен *v.* Szalánkemén
 Ужгород *v.* Ungvár
 Хуст *v.* Huszt

Személynévmutató

Index of Personal Names

A mutatóba nem vettük fel Bél Mátyás nevét. A mitológiai, illetve fiktív személyeket *-al jelöltük.

Értelmező kiegészítéssel láttuk el az egyelemű tételeket, illetve az azonos nevű személyeket. Az antik szerzők, egyháziaták és a mitológiai személyek nem kaptak ilyen kiegészítést.

A mutatóba felvett tételek nyelvileg követik a mutatózott szöveget. Ahol egy Bél által töredékesen vagy nem megfelelő formában említett nevet magunk értelmeztünk, ott az általunk pótolt névváltozatot, illetve névelemet az illető „nemzetiségenek” (a szakirodalomban elfogadott származásának, anyanyelvénak, születése/tevékenysége helyszínének) megfelelő nyelvi alakban vettük fel (pl.: **Spankau, Paris von**, [Spankovius]), kivéve az uralkodókat, akiket minden a latin, illetve latinizált névalakjukkal szerepeltetünk (pl. **Svatoplugus**, dux Moraviae [Svatopluk; *Suatopolugus*; *Suatoplucus*, *Suatoplugus*]).

A zárójelben közölt alternatív alakok közül kurziváltuk azokat, melyek a szövegben találhatóak, s álló betűvel szedtük azokat, melyek saját kiegészítéseink. Az alternatív (illetve azonosítás esetén eredeti) névalakok közül !-el jelöltük azokat, melyek a főalakhöz képest teljesen eltörzultak, vagy ahoz képest hibásak. Az alternatív alakokat önálló utalóként is felvettük, ha azok már az első négy betűn belül eltérnek a főalaktól. Kurzív betűvel szerepelnek azok a nevek, amelyeket nem sikerült azonosítanunk.

A középkori és koraiukori latin szerzőket meghagytuk latinizált névalakjukban, ha a szövegben csak így szerepelnek. Esetükben azonban utalót helyeztünk el az eredeti nevükönél (ha az ismert, és már az első négy betűben eltér a latinizált alaktól, pl.: „*Spießheimer v. Cuspinianus*”).

A nevek azonosításához használt főbb szakirodalom: BOROVSKY 1896, C. TÓTH–HORVÁTH–NEUMANN–PÁLOS–FALVI 2016, ENGEL 1996, ENGEL 2001, FALLENBÜCHL 1988, FALLENBÜCHL 1994, FALLENBÜCHL 2002, FORGON 2001, HECKENAST–MÉSZÁROS 2005, KARÁCSONYI 1995, KEMPELEN 1911–1932, MAMŰL, MKL, MTK, NAGY 1857–1868, PÁLFFY 2010, SZINNYEI 1891–1914, ZSOLDOS 2011. Rövidítések: *archiep.* = archiepiscopus; *cap.* = capitaneus; *cap. gen.* = capitaneus generalis; *com.* = comes, comites, comitatus; *com. supr.* = comes supremus; *ep.* = episcopus; *fam.* = familia; *mag.* = magister; *S.* = Sanctus; *vicecap.* = vicecapitaneus; *v.* = vide; *v. e.* = vide etiam.

Mátyás Bél's name is not indicated. The mythological and fictitious persons were signed with *.

The names consisting of one element and also the persons having the same name were provided with explanatory notes. The ancient authors, the Fathers and the mythological persons were not given such notes.

The names in the index follow the text, as far as the language is concerned. If a name mentioned by Bél in a fragmented or inappropriate way is explained or completed by us, then the name or the part of the name added by us is given in the language corresponding to the „nationality” of the person (i. e. his or her origin, native language, or the place of his or her birth or activity as referred to in the literature) – e. g. **Spankau, Paris von**, [Spankovius] –, except the monarchs' names always presented in their Latin or latinised form (e. g. **Svatoplugus**, dux Moraviae [Svatopluk; *Suatopolugus*, *Suatoplucus*, *Suatoplugus*]).

Variants given in brackets are in Italics if they occur in the text, and in normal type if they were added by ourselves. The variants (or the originals, if we identified the name) which are completely corrupted or incorrect comparing the main entry, were signed with !. The variants of names were also indicated separately on their own in the index if their first four letters were not identical with the main entry's. The names we could not identify are also in Italics.

The names of the Authors of the Middle Ages and Early Modern Age were left in latinised form as long as they can be read in the text only in this form. Besides we indicated their original name in the index as well if it was known and its first four letters were not identical with the main entry's. E. g. „*Spießheimer v. Cuspinianus*”.

The most important reference works used for identifying the names: BOROVSKY 1896, C. TÓTH–HORVÁTH–NEUMANN–PÁLOS–FALVI 2016, ENGEL 1996, ENGEL 2001, FALLENBÜCHL 1988, FALLENBÜCHL 1994, FALLENBÜCHL 2002, FORGON 2001, HECKENAST–MÉSZÁROS 2005, KARÁCSONYI 1995, KEMPELEN 1911–1932, MAMŰL, MKL, MTK,

NAGY 1857–1868, PÁLFFY 2010, SZINNYEI 1891–1914, ZSOLDOS 2011. Abbreviations: *archiep.* = archiepiscopus; *cap.* = capitaneus; *cap. gen.* = capitaneus generalis; *com.* = comes, comites, comitatus; *com. supr.* = comes supremus; *ep.* = episcopus; *fam.* = familia; *mag.* = magister; *pal.* = palatinus; *S.* = Sanctus; *vicecap.* = vicecapitaneus; *v.* = vide; *v. e.* = vide etiam.

- Aba**, palatinus (Aba Amádé) *v.* Amadeus de genere Aba
Aba 1., rex Hungariae (Aba Sámuel) 47, 137, 138
Aba 2. gens (erronee *Amadei*, *Omodei*, *Ormodei*) 189, 194
v. e. Amadeus de genere Aba
Aba 3., dux Hungariae (forsan pro Chaba) 47
Abaffy (*Abafy*) fam. 272
Bernhardus (abafalvi, *Abafy de Abafalva*) 230
Demetrius (abafalvi, *Abafy de Abafalva*) 230
 Abafy *v.* Abaffy fam. et Apafi, Michael I.
Abáts fam. 258
Ablonczy (*Ablonczi*) fam. 274
Abonyi (*Abonianii*) fam. 197
 Abraam *v.* Abrahamus, de genere Aba
Abrahamus, de genere Aba (*Abraam*) 154
 Ábrahámy (*Abrahámy*) fam. 318
 Abstemius *v.* Bornemissa, Gregorius
Aegidius, pristaldus de villa Osa 140
Aeneas* 316, 398
 Affabilis (Wilhelmus) *v.* Wilhelmus, Archidux Austriae
Agyagos (*Agyagás*, *Agyagasi*) fam. 306, 317
Alacsckay (*Alacskaiana*) fam. 414
Alacsckay, Paullus (*Paullus de Alacska*) 230
Alaga, dux Turcicus Filekiensis 183
Alaghy, Casparus 193
Alaghy, Iohannes (*Alagy*) 89
 Alagy *v.* Alaghy, Iohannes
Alas (*Alcs?*) fam. 57
Albeni, Henricus (*Henricus ep. Quinque-ecclesiensis*) 156
Albertus, dux Poloniae, frater Wladislai II. 58, 65, 67–71
Albertus, praepositus conventus Jászóviensis 153, 154
Albertus, rex Hungariae (*Austriacus*) 54, 64, 67
Alcs fam. 57
Ales (*Alcs? Alexy?*) fam. 175 *v. e.* Zorger
Alexander (*Magnus*), rex Macedonum 161
 Alibegus, Alleibegus *v.* Hassanes praefectus equitum et spahiorum
Almus, dux Hungarorum 227
 Althán *v.* Althann, Michael Fridericus
Althann, Michael Fridericus/Mihály Frigyes (*Althán*) 340, 352, 373
Amadeus, de genere Aba, palatinus (*Aba palatinus*, *Amadeus*, *Omodaeus*, *Omodeus*, *Aba Amádé*, *Paullus Omodaeus!*, *Leonhardus!*) 56, 64, 138, 189
 Andorjásy fam. *v.* Andrásy fam.
Andrássy fam. (csíkszentkirályi és krasznahorkai, *Andorjásy*, *Andrasii*, *Andrassiana*, *Andrasy*, *Andrási*, *Andrássii*, *Andrásy*, *Andrásy de Csik-Szent-Király*) 196, 228, 229, 240–242, 260, 307, 308, 315, 332, 333
Andreas 173
Georgius (*Andrásy*) 317
Iosephus (*Andrási*) 240
Petrus/Péter (csíkszentkirályi, *Andraschy*, *Andrassy de Csik-Szent-Király*, *Andrásy*, *Andrásy de Szent Király*) 199, 204, 212, 315, 316
Stephanus/István (csíkszentkirályi és krasznahorkai, *Andrassy de Csik Sz. Kiraly et Krasznahorka Varallya*) 345, 358
Andreas II., rex Hungariae (*Hierosolymitanus*, *Hierosolymitanus*) 63, 140, 160, 162, 169
Andreas III., rex Hungariae 63
Andreas, possessor terrae in Com. Abaúj 155
Anonymous, notarius Belae III. regis (Névtelen Jegyző) 207, 209, 210, 215, 218, 227, 279, 280, 283, 288, 291, 305, 310, 364
Apafi, Michael I. (*Abafy*) 272
Apollo, (*Phoebus*)* 135, 137, 384
Arnulphus, imperator Romanorum, Germaniae rex 303
Arpadus, dux Hungarorum 227, 305, 310, 364
Aspremont (*Aspermontius*, *comites ab Aspermont*) fam. 197, 198
Aszalay (*Aszalaiana*, *Aszalaii*, *Aszalaius*, *Aszali*) fam. 333, 381, 388
Aszalay, Franciscus/Ferenc (*Aszalaius*) 110, 337–339, 348–351, 361
Aszalós (*Aszalos*, *Aszalósy*) fam. 306, 318
Attila, rex Hunnorum 379
Augustus, dux Holsatiae 401
 Austriacus *v.* Albertus, rex Hungariae; Maximilianus I., imperator Sacri Romani Imperii
 Avantagnio *v.* Avendaño, Felipe Areizaga
Avendaño, Felipe Areizaga (*Avantagnio*) 96
 Bacsckay *v.* Bocskai, Stephanus
Bácski fam. 274
 Bai *v.* Bay fam.
 Baiazes *v.* Bajazetes
Baja fam. 57, 178
Bajazetes, Pestanae classis praefectus (*Bajazetes*) 185
Bakay fam. 251
Bakics, Petrus (*Bakits*) 74
Bakó (*Bako*) fam. 57
Bakó, Daniel 150
Bakos (*Bakosii*) fam. 258, 265
Bakos, Gabriel (*Bakosch*) 102
Baksay (*Baksianus*) fam. 197
Balai, Colomannus (*Balay*) 324
Balajthy (*Balajty*) fam. 266

Balasdiacus, Balásdiakus *v.* Balázsdeák, Stephanus
Balassa, Emericus (*Balassius*) 311
Balassa, Melchior (*Balassius*) 75, 77, 138, 322
Balassa, Paullus / Pál (*Balascha Paulus*) 206, 214, 229
Balassa, Sigismundus 384, 390
Balassa, Susanna 120
Balay *v.* Balai, Colomannus
Balázsdeák, Stephanus (*Balasdiacus, Balásdiakus*) 185, 186
Balog *fam. in Com. Borsod* 369
Balogh (*Balog*) *fam. in Com. Torna* 306, 318
Bálpatakiana *v.* Balpataky fam.
Balpataky (*Bálpatakiana*) *fam.* 332
Balthasar de Battyán *v.* Batthyány, Balthasar
Bánffy, Balthasar 74
Bánrévey, Iohannes (*Iohannes de Beneréve*) 230
Bánrévey, Nicolaus (*Nicolaus de Benerébe, Nicolaus de Beneréve*) 229
Baratnaky (*Baratnakii*) *fam.* 414
Barbianus *v.* Belgiojoso
Barczaiana *v.* Bárczay fam.
Barczaius, Bárczai, Bárczaius *v.* Bárczay, Iohannes
Bárczay (*Barczaiana*) *fam.* 332
– *Iohannes* (*Barczaius, Bárczai, Bárczaius*) 196, 197
Barczikay, Ladislaus (*Barczikai*) 416
Barczius, Bárczius *v.* Bárczy, Iohannes
Bárczy (*Bárczii*) *fam.* 148
– *Iohannes* (*Barczius, Bárczius*) 185, 186
Bárdos (*Bárdosia*) *fam.* 415
Barius de Bánfalva *v.* Bárius, Stephanus
Bárius, Stephanus (*bánfalvi, Barius de Bánfalva, Bori!*) 401, 412, 413
Barkóczy (*Barkoczy*) *fam.* 56, 147
– **Franciscus senior** (*Barkotzius, Barkócius*) 110, 111
Barlogh *fam.* 57
– **Stephanus** 150
Barna *fam.* 274
Barna, Franciscus (*Varma [!]*) 230
Barócz *fam.* 258
Barrok, nobilis in Jolsva 251
Bartha *fam.* 306
– **Stephanus** 369
Bartók (górgói, Bartokiana, *Bartók de Görgő, Gorgeiano-Bartokiana, Görgeiano-Bartokiana, Görgei-Bartokiana*) *fam.* 306, 314, 317, 331–333
Basó (*Basoii*) *fam.* 317, 414
Basta, Georgius 59, 83, 85, 86, 328, 329, 407, 410
Básthy (*Bástii*) *fam.* 266
Bat *v.* Battik fam.
Bata *v.* Batta fam.
Báthory (*Bathorius, Báthoriana, Báthorii, Báthoreus*) *fam.* 129, 130, 176, 178
– **Andreas** (*Báthorius*) 79

– **Elisabetha** (*Bathori Eörsébeth, Báthori Eörsébeth, Nádasdy Ferenczné*) 130
– **Gabriel** (*Bathorius, Báthori, Báthorius*) 89, 90
– **Nicolaus** 74, 142
– **Sigismundus** (*Báthori*) 82, 83
– **Sophia** (*Bathori, Bathorea, vidua Rakócziana*) 103, 119
– **Stephanus 1.**, iudex curiae (*Stephanus de Báthor*) 156
– **Stephanus 2.** princeps Transylvaniae (*Bathoreus, Bathori, Báthory*) 78, 81, 130, 397
Batoria *v.* Patócsy, Sophia
Batta (*Bata*) *fam.* 274, 275
Battania *v.* Batthyány, Barbara
Batthyány, Balthasar (*Balthasar de Battyán*) 311
Batthyány, Barbara (*Battania, Battyan, Battyania, Battyány*) 131, 133
Batthyány József 26, 27, 41, 206, 215, 280, 284, 288, 292
Battik (*Bat*) *fam.* 274
Battyani, Battyania, Battyán *v.* Batthyány, Barbara
Bay (*Bai*) *fam.* 393
Bebek,* opilio, progenitor familiae Bebek (*Bubek*) 207, 215, 222, 223, 320
Bebek (*Bebecus, Bebekiana, Bebekii, Bebekius, Bebekus, Bubeckius*) *fam.* 76, 207, 215, 229, 303, 306–308, 319–321, 323, 328, 413
– **Franciscus** (*Bebecus, Bebekius, Bebekus*) 74, 76, 79, 319, 321, 322, 325
– **Georgius/György** (*Bebecus, Bebekius, Bebekus iunior*) 76, 78, 182, 284, 293, 319, 321–327, 331, 407
Becze (*Beczeii, Beczeius*) *fam.* 317
Béczy (*Beczy*) *fam.* 57
– **Martinus** (*Beczy*) 199
Béja, Iohannes, pater Thomae Béja vicecomitis (*de Béja*) 229
Béja, Thomas, vicecomes Com. Gömöriensis (*de Béja*) 229
Beke *fam.* 275
Bekenii, Bekeny *v.* Bekényi fam.
Bekényi (*Bekenii, Bekeny, Bekényii*) *fam.* 57, 196, 381, 417
Bekölczey, Simon (*Simon de Bekőltze*) 230
Béky, (*Beky*) *fam.* 57
– **Stephanus** (*Beky*) 199
Bél Károly András 27, 42, 342, 355
Bela III., rex Hungariae 288, 364
Bela IV., rex Hungariae 140, 151–158, 160, 162, 167, 175, 297, 304
Belenyiana *v.* Bellény fam.
Belgiojoso, Giacomo Barbiano (*Barbianus, Belgiosa*) 28, 43, 59, 83–85
Beliana vidua *v.* Hermann, Susanna (vidua Matthiae Belii)
Bellény (*Belenyiana, Bellényii*) *fam.* 266, 414
Bena, vir de villa Scerepin 140
Bencédi Székely, Stephanus/István (*Szekelius, Szekely*, *Székely Stephanus*) 53, 55, 58, 62, 63
Bence, armiger Emerici Telekessy (*Benedictus*) 183
Benczur József 27, 42

- Bencsik József** 338, 344, 350, 356
Benerébe, Beneréve *v.* Bánréve
Benei Bernadett 4, 10, 12, 15
Beniczky, Ladislaus (*Beniczkus*) 111
Benkovich, Augustinus 120
Benkő, Samuel 372
Benyó (*Benyoi*) fam. 318
Benyoii *v.* Benyó fam.
Bercsényi, Nicolaus/ Miklós (*Bercsenius*, *Bercsinius Bercsenius*) 28, 43, 60, 110, 111, 398
Beregszászy (*Berekzsaszi*, *Berekszászi*) fam. 317, 333
Berén *v.* Perényi
Berencsi (*Berencsiana*) fam. 198
Berentey (*Berentei*) fam. 416
Berky fam. 197
Bernáth (*Bernath*, *Bernathii*) fam. 57, 317
– **Iohannes** (*Bernáthius*) 150
Bernathiiana vidua *v.* Keresztes, Sophia
Berthóty (*Bertothei*) fam. 132
– **Franciscus** (*Berthothius*, *Berthotius*, *Berthotyus*, *Berthótyus*) 60, 111
Bertsinius *v.* Bercsényi, Nicolaus
Berzevicszky, Georgius (*Georgius ep. Nitriensis*) 156
Besse *v.* Mészáros (Mészáros alias Besse)
Bessenyei, Michael (*Bessenianus*, *Bessinianus*) 399
Beszterczei fam. 57
– **Samuel** 150
– **Stephanus** 150
Bethlen, Gabriel (*Bethlenius*, *Béthlen*) 28, 30, 43, 45, 59, 60, 90–100, 102, 106, 120, 124, 319, 329, 397, 407
Bethlen, Stephanus 97
Bethlen, Stephanus iunior 97, 98
Bethlen, Wolfgangus (*Bethlenius*) 72–75, 79, 81–83, 321–323, 327
Bezza, Iosephus (*Iosephus ep. Bosnensis*) 156
Bik (*Bikius*, *Bikk*) fam. 381, 388, 393, 402
Bikius, Bikk *v.* Bik fam.
Biró (*Biro*, *Biró*) fam. 306, 333
Bizarus, Petrus 319, 327
Blandrata, Georgius (*Blandratta*) 75
Bocatius, Iohannes (*Bocadius*) 61, 80, 82, 84, 87, 114, 188
Bochkayus *v.* Bocskai, Stephanus
Bocskai, Nicolaus (*Botskai*, *Botskay*) 81, 89; *v. e.* Bocskai, Stephanus
Bocskai, Stephanus/István (*Bacska*, *Bochkayus*, *Bocskaius*, *Boksaius*, *Boscaius*, *Botskaius*, *Botskayus*, *Nicolaus* (!) *Botskay*) 28, 30, 43, 45, 59, 82, 84–88, 133, 310, 319, 328, 329, 397, 407, 410
Bódi (*Bodiana*) fam. 414
Bodnár (*Bodnarii*) fam. 306, 314, 318
Bodó, (bodófalvi, *Bodo*) fam. 275
– **Matthias/Mátyás** (bodófalvi, *Bodo*) 203, 205, 210, 211, 213, 214, 219
Bodó, Franciscus (györgyi, *Bodo*) 72
Bodza fam. 266
Bogár Judit 280, 288
Bogáthy, Emericus (*Bogáthi*) 83
Bokor (*Bokorii*) fam. 333
Bokry, Stephanus 322
Bokskaius *v.* Bocskai, Stephanus
Bolyky (*Bolykiana*) fam. 266, 417
Bona Gábor 343, 355
Bonbardi, Michael 17, 19, 30, 31, 33, 44, 62, 63, 119, 138, 188, 190, 396
Bonfinius, Antonius 58, 61, 65, 68–71, 154, 192, 193, 321
Bónis (*Bonis*) fam. 57
– **Andreas** (*Bonis*) 149
– **Franciscus** (*Bonis*) 149
– **Georgius** (*Bonis*) 149
– **Michael** (*Bonis*) 149
– **Stephanus** (*Bonis*) 149
Borbély, Adamus 176
Bori *v.* Bárius, Stephanus
Bornemissza (*Bornemisziana*) fam. 61
Bornemissza, Gregorius (*Abstemius*) 80
Bornemissza, Iohannes (*Ioannes Bornemisza*) 116
Bornemissza, Stephanus (minaji, *Bornemisza*, gener *Szent Miklósii*) 266
Boros fam. 306
Borsi, Borsius *v.* Borsy fam. et Borsy, Michael
Borsiana *v.* Borsy fam.
Borsy (*Borsi*, *Borsiana*, *Borsius*) fam. 332, 381, 388, 402, 403
– **Michael/Mihály** (*Borsi*, *Borsius*) 347, 359, 360, 375, 381, 394, 402, 403, 405, 415
Boscarius *v.* Bocskai, Stephanus
Bosnensium/Bossoniensium rex *v.* Tomasevics, Stephanus
Botka fam. 57
– **Georgius** 150
Botos (*Botosiana*) fam. 332
Botskai, Botskay *v.* Bocskai, Nicolaus
Botskaius, Botskayus *v.* Bocskai, Stephanus
Bőr (*Bör*) fam. 57, 178
Brandenburgi Katalin, Brandenburgica *v.* Catharina, marchionissa Brandenburgica, princeps Transylvaniae
Brandenburgus, Brandenburgicus *v.* Georgius Guilielmus, marchio Brandenburgensis
Brankovics, Georgius I. (Đurad Branković) 192, 193
Brankovics, Georgius II. filius Georgii Brankovics 1. 193
Brankovics, Iohannes (*Ioannes*) 193
Brankovics, Lazarus II. (Branković) 193
Brankovics, Lopus 193
Brankovics, Paullus (*Brankowitsch*) 146
Brankovics, Stephanus VII., Georgii Brankovics filius 193
Brutus, Iohannes Michael 81

- Bubeckius *v.* Bebek fam.
 Bubek *v.* Bebek, opilio progenitor familae Bebek
 Buchaimius/Buchaimus *v.* Pucheim
Buchholtz György, id./older 281, 289
Buchholtz, Georgius/György, ifj./Junior/Jr. 279, 280, 281, 285, 287–289, 293, 298
Bujdosó fam. 306, 316
Burma (Burnat?) *fam.* 258
Buzinkay, Michael (*Buzinkayus*) 126
Caithbegus, praefectus Filekiensis 184
Callimachus, Philippus (*Calimachus*) 66
 Capellus *v.* Copellus
Caprara, Aeneas Silvius 60, 104, 109, 192
 Caralibegus, Caralus *v.* Kara Ali, begus Albensis
Carion, Iohannes (*Cario*) 63
 Caroli *v.* Károlyi, Casparus
Carolus I., rex Hungariae (*Carolus Robertus*) 56, 58, 63, 64, 117, 162, 233, 239
Carolus III., rex Hungariae, **VI.**, imperator Sacri Romani Imperii 148, 307
Carolus Magnus, imperator Francorum 54, 58, 61–63, 303
 Carolus Robertus *v.* Carolus I.
Casimirus IV., rex Poloniae 69
Castaldo, Giovanni Battista 75
Catharina, marchionissa Brandenburgica, princeps Transylvaniae (Brandenburgi Katalin, *Brandenburgica*) 28, 43, 59, 60, 94–96
 Cavassius *v.* Kávásy, Ladislaus
 Ceceius, Leonardus *v.* Czéczey, Leonhardus
 Cecius *v.* Czéczey, Leonhardus
Cellarius, Christophorus 61
 Chaak, Ladislaus de *v.* Csáky, Ladislaus
 Chaquius *v.* Csáky, Paullus
Cicero, Marcus Tullius 187
Cirkinus, equitum Turcorum Vaciensium ductor 183
 Clemens ep. Iauriensis *v.* Molnári, Clemens
Cobb, Friedrich Wolfgang (*Kopp, Koppius*) 60, 103, 104, 133, 147
 Cocianus *v.* Katzianer, Hans
 Coharius *v.* Koháry, Stephanus
Colomannus, dux Hungariae, frater Belae IV. regis 151–155, 157, 160
 Colonitschius /Colonicius, Carolus *v.* Kollonitsch, Carolus comes de Luiller *v.* L'Huillier, Franz Johann comites ab Aspermont *v.* Aspremont fam.
Conradus ab Ulm, obiit in pugna ad Mezőkeresztes 401
Copellus, signifer (*Capellus*) 86
Corcates, praefectus Turcicus Filekiensis 186
 Corchula, Ioannes *v.* Curzolai, Iohannes
Corvin, Iohannes (*Corvinus*) 67
 Corvinus *v.* Matthias I., rex Hungariae
 Cotaius *v.* Kátay, Benedictus
 Cruciger, Iohannes *v.* Keresztes János
Cruspicius, Iohannes, eques Polonus 71
 Cumanus *v.* Ladislaus IV., rex Hungariae
Curzolai, Iohannes (*Ioannes Corchula, Iohannes de Corchula*) 156
Curzolai, Vitus (*Vitus ep. Corhaviensis*) 156
 Cygel, abbas de Zeploc *v.* Csegel, abbas de Széplak
Czampor, Georgius (czamporházi, *Czampor de Czamporháza*) 230
Czéczey (*Czécziana*) *fam.* 197
–Leonhardus (*Leonardus Ceceius, Cecius, Czéczei, Czéczicus, Czéczy, Czétseius, Czétsius, Czétsyus, Kékedi, Kékeius, Szétsius, Széty, Szétsyus*) 72, 73, 75, 197
Czékus (*Czekuss*) *fam.* 249
Czelder, Urbanus 112
 Czétseius, Czétsius, Czétsyus *v.* Czéczey, Leonhardus
Czibere (*Cziber*) *fam.* 306, 316
 Czikingius *v.* Sickingen fam.
Czikó (*Czikóii, Czikójii*) *fam.* 266
Czobor *fam.* 123, 124
–Emericus 124
–Eva 312
–Michael 1. vicecomes Gömöriensis (czoborszentmihályi, *Michael de Czobra Szent Mihály*) 230
–Michael 2. poeta, consiliarius Stephani Bocskai 89
Czudar, Gregorius (ónodi; *Czudar de Olnod, seu Onod*) 392
Czudar, Petrus (ónodi; *Czudar de Olnod, seu Onod*) 392
Czungenberg, Franz Leopold Freiherr von (*Csonkenbergiana*) 131
 Csáki de Kereszszegi, Csákii *v.* Csáky (keresztszeghi) fam.
 Csakii, Csakyus *v.* Csáky (keresztszeghi) fam.
Csáky (keresztszeghi, *Csakii, Csakyus, Csáki de Kereszszegi, Csákk, Csáky de Kereszszeg, Csákyus*) *fam.* 56, 123, 124, 127, 187, 189, 242, 258, 263, 273, 306, 308, 375, 381
–Barbara 133
–Georgius (keresztszeghi, *Csáky de Kereszszeg*) 82
–Ladislaus (*Ladislaus de Chaak*) 156
–Paulllus (*Chaquius, Csakyus*) 75
–Sigismundus/Zsigmond (keresztszeghi, *Csáky, Csákius, Csáky de Kereszszeg, Csákyus*) 22, 23, 37, 56, 133, 198, 333, 407, 411
–Stephanus/István (*Csakyus*) 22, 23, 37, 110, 111
Császár *fam.* 242, 306
Csatárius, miles Emerici Thököly (*Csatarius, Csatárius*) 131, 133, 136
Csató *fam.* 57, 179, 273
–Demetrius (fügei, *Csato de Fige*) 230
–Sigismundus 179
Cséby (marczinfalvi, *Cseby, Marczinfalusiana*) *fam.* 57, 195
–Andreas (*Cseby*) 196
Csécsi, Iohannes (*Tsetsius*) 127

- Csegel**, abbas de Széplak (*Cygel abbas de Zeploc*) 140
Csehy (*Cseb, Csehiana, Csehii*) fam. 306, 314, 317, 318
Csemiczky (*Csemiczkii, Csemniczki?*) fam. 57, 172, 314?, 333? v. e. Csemniczky fam.
- **Alexander senior** (*Csemitzky*) 170, 175
- **Alexander** 170
Csemniczky (*Csemniczki?*) fam. 314, 333 v. e. Csemiczkky fam.
Csergheő (*Cserghő, Csergő*) fam. 306, 317
Csers, dux 395, 396
Csetneky (*Csetnekiana*) fam. 243, 244
Csicsery (*Csicseny*) fam. 265
Csima Péter 339, 351
Csombor (*Csomboriania*) fam. 306, 331, 332
Csonkenbergiana v. Czungenberg, Franz Leopold Freiherr von
Csontosi János 26, 27, 40, 42
Csőrény v. Serényi, Wolfgangus Andreas
Dabfy v. Dapsy fam.
Daczó (*Daczo*) fam. 57
- **Paullus** 150
Dajka fam. 57
- **Franciscus** 150
Dancs (*Danciana, Dantsii*) fam. 271, 272, 332
- **Georgius** (kövecszi, *Dauch de Kővetses*) 229
Dapsy (*Dabfy, Debsii*) fam. 269, 274
Darvas (hanvai, *Darvas de Hamba, Darvasii*) fam. 258, 273, 274, 333
- **Paulus** (*Paulus Darvasius*) 326
Dauch de Kővetses v. Dancs, Georgius (kövecszi)
Dávid fam. (*David*) 333
David v. Dávid fam. et Dávid, Iohannes
Dávid, Iohannes (*David*) 149
Deák (*Deak, alias Literati, Deakiana, Deakii*) fam. 306, 316
- **Francicus/Ferenc** (*Deak*) 341, 353, 354
Debsii v. Dapsy fam.
Dely (*Deliana*) fam. 306, 332
Deme fam. 274, 275
Dénés György 280, 288
Derencsényi (*Derentsiana*) fam. 258
- **Emericus** (*Emericus de Deremező, Eméricus de Derenchen*) 230
Déri, Blasius 4
Dersffy, Stephanus (*Dersffyus*) 77, 78
Desöffius, Desöfgy, Dessöfgy, Dessöfgy de Csernek v. Dessewffy
Dessewffy, Eméricus (cserneki, *Desöffius, Desöfgy, Dessöfgy, Dessöfgy de Csernek*) 131, 142, 147
Dessewffy, Franciscus (cserneki, *Dessöffius, Dessöfgyus de Csernek*) 197
Dessewffy, Ludovicus (cserneki, *Dessöffius, Dessöfgyus de Csernek*) 197
Dessewffy, Thomas (*N. Dessooffyus*) 133
Désy fam. 57
- **Iohannes** 149
Dia (*Diána*) fam. 306, 316
Dienes fam. 57
Dienes, Stephanus 196
Divényi (*Divény, Divini*) fam. 57, 258, 274
- **Andreas** (*Divény*) 146, 147
- **Barbara** 146
Dobai Székely, Samuel/Sámuel (*Székely de Doba*) 203, 204, 206, 207, 210–212, 214, 215, 219, 230
Dobay fam. 57, 126
Dobó, Stephanus (*Dobo*) 141, 189
Dobossy (*Dobosii*) fam. 235, 258
Dobse Wladislaus v. Wladislaus II., rex Hungariae
Dóczy, Andreas (*Doczi, Doczius, Dóczki, Dóczius*) 90, 91
Doman fam. 57
Domby, Samuel 373
Domján, Stephanus (*Domian*) 149
Domokos, Georgius 4
Dorogffy (*Dorokffii*) fam. 265
Doryus v. Dóry fam.
Dósa, Thomas (*Dosa*) 230
Dóry (*Doryus, Dóry, Döryus, Dóri, Dórii*) fam. 57, 381, 388, 416
- **Andreas** (*Dörius, Dóry*) 172, 175, 199, 391, 393, 394, 402, 404, 416
- **Franciscus** 414
Draskóczy (*Trascoii*) fam. 256
Drugeth (*Homonnai, Homonnayus*) fam. 99, 146
- **Franciscus** (*Homonnai, Drugeth de Homonna*) 145
- **Georgius** (*Homonnai, Drugethus, Drugetus, Homonnius, Homonnayus*) 89, 90, 92, 145
- **Iohannes** (*Homonnai, Drugeth de Homona*) 56
- **Philippus** (*Homonnai, Drugeth de Homona*) 56
- **Valentinus** (*Homonnai, Homonaius, Homonnaius, Homonnay*) 85, 88, 89, 410
- **Wilhelmus** (*Homonnai, Drugeth de Homona*) 56
Duglassus, miles Georgii Rákóczi I. 102
Dúlffy (*Dulffy*) fam. 57
- **Georgius** 179
Ebeczky, Petrus (*Ebeczkius*) 326
Ebergényi, Ladislaus (*Ebergenius*) 61, 112, 113
Ecsegi (*Etsegij*) fam. 316
Eggerer, Andreas 392
Ehrich v. Erich, Samuel
Eleonora Magdalena Theresia (*Eleonora Augusta*), regina Hungariae, uxor Leopoldi I. regis 120
Elisabetha S., filia Andreae II. regis (*divina*) 121, 169
Elisabetha, regina Hungariae, uxor Caroli I. regis 117
Elisabetha, regina Hungariae, Alberti regis vidua, mater Ladislai postumi 54, 64, 65, 117, 321
Emericus, rex Hungariae 62–64

- Erdődy, Gabriel Antonius** (*Erdödy*) 61, 115
- Erich, Samuel** (*Ehrich*) 55
- Ernestus archiep. Coloniensis *v.* Ernst von Bayern
- Ernestus**, dux Holsatiae 401
- Erneyii *v.* Ernyey fam.
- Ernst von Bayern** (*Ernestus archiep. Coloniensis*) 83
- Ernuszt Zsigmond** (csáktornyai; *Sigismundus ep. Quinque ecclesiensis*) 71
- Ernyey** (*Erneyii*) fam. 196
- Esterházy** (*Eszterházi*, *Eszterházy*, *Eszterházy de Galánta*, *Eszterházyus*) fam. 147, 306, 308, 315–318, 331–333
- **Antonius** (*Eszterházius*) 110
- **Daniel** (*Eszterházyus*, *Eszterházyus*) 61, 113
- **Emericus/Imre** (*Eszterházy*) 203, 208, 210, 211, 216, 218, 219, 239
- **Franciscus/Ferenc iunior** (*Eszterházy*) 347, 359, 381
- **Nicolaus** (galántai, *Eszterhasius*, *Eszterhazius*, *Eszterházyus*, *Eszterházius*, *Eszterházy*, *Eszterházy de Galantha*, *Eszterházyus*) 98, 100, 101, 193
- **Paulus** (*Eszterhasi*, *Eszterhazius*, *Eszterhazyus*, *Eszterházius*, *Eszterházyus*, *Paulus Eszterhazi*,) 60, 103, 107, 111, 133, 147, 331
- **Stephanus** (*Eszterházy*) 401
- Estván** (*Estványi*) fam. 331
- Eszterhasi, Eszterhasius, Eszterhazius, Eszterházius, Eszterházy (de Galántha), Eszterhazyus, Eszterházyus *v.* Esterházy
- Etsegí *v.* Ecsegí fam.
- Eurs, Eurus *v.* Örs, dux Hungarorum
- Evagrius Scholasticus** 396
- Fai, Faiana, Faius, Fajus *v.* Fáy fam.
- Faj *v.* Fáy fam.
- Fajgel, Petrus** (*Feigel*) 107
- Fallenbüchl Zoltán** 204, 206, 212, 214, 345, 358
- Fancsaly** (*Fancsali*) fam. 57, 179
- Farkas 1.** (*Farkasii*) fam. *in Com. Thornensi* 306, 317
- Farkas 2.** (szkárosi, *Farkas de Szkáros*, *Szkárosi Farkas*) fam. 258, 266, 273
- Farkas, Valentinus** (*Valentinus Varadensis praesul*) 68
- Fassola *v.* Fazola Henrik
- Fáy (*Fai*, *Faiana*, *Faius*, *Faj*, *Fajus*, *Fay*) fam. 57, 127, 174, 179, 257, 258, 264, 269, 317, 318, 333, 381, 394
- **Franciscus** (*Fay*) 198
- **Gabriel** (*Faj*, *Fay*) 19, 33, 198, 402
- **Michael/Mihály** (*Fay*) 19, 33, 198
- Fazola Henrik** (*Fassola*) 343, 355, 372
- Feigel *v.* Fajgel, Petrus
- Fejér 1.** fam. 57
- Fejér 2.** (*Fejér alias Pap [!]*) fam. 306 *v. e.* Pap 2. fam.
- Fejér, Georgius** 152–155, 159
- Fejér, Stephanus** 149
- Fekete** (*Feketeiana*) fam. 306, 317, 330, 333
- Feledy, Eustachius** 73
- Felfalvi, Ladislaus** (*Ladislaus de Felfalu*) 230
- Fels, Leonardus** (*Leonhardus Felsius*) 59, 74
- Fenassy, Georgius** (*Fenesy Fenesius*) 115, 120
- Ferdinandus I.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 22, 36, 47, 56, 59, 71–78, 123, 130, 138, 183, 189, 307, 319, 321, 322, 382, 390
- Ferdinandus II.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (II. Ferdinand) 28, 43, 59, 60, 90, 91, 92–94, 98, 99
- Ferdinandus III.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 100, 120, 139, 159
- Ferhates**, praefectus Turcicus arcis Fülek 185
- Ferrarius, Sigismundus** 118, 119
- Feth Giráj**, dux Tartarorum (*Galga*) 400
- Figedy** (*Fügedi*, *Fügediana*) fam. 306, 332
- Fodor** (*Fodorii*) fam. 415
- Fodor, Franciscus/ Ferenc** (sánkfalvi, *Franciscus Fodor de Sankfalva*) 343, 355, 363
- Forgách** (*Forgáchii*) fam. 132
- **Adamus** 133
- **Dorothea** (*Guadagnia*) 110
- **Nicolaus** (*Nicholaus Forgáchius*) 60, 99, 100
- **Sebastianus** (*Forgács*) 401
- **Sigismundus 1.** (ghymesi, *Forgach de Ghymes*, *Forgachius*, *Forgáchius*) palatinus 88, 89, 99, 132
- **Sigismundus 2.** (III.) supremus comes Com. Borsodensis 133
- **Simon 1.** (*Forgacius*, *Forgachius*, *Forgacius*, *Forgáchius*) pincernarum regalium magister 76, 138, 181–183, 325–327
- **Simon 2.** (*Forgáchius*) generalis Francisci Rákóczi II. 109, 133
- Forgon** fam. 275
- Franciscus II. *v.* Rákóczi, Franciscus II.
- Frangepán, Iohannes** (*de Frangepan*) 156
- Frangepán, Stephanus** (*de Frangepan*) 156
- Fratáj de Fráta *v.* Frátay, Iohannes (magyarfráta)
- Frátay, Iohannes** (magyarfráta, *Fratáj de Fráta*) 82
- Frenyó** (*Frengo [!]*, *Frenyoiana*) fam. 257, 332
- Fridericus**, cardinalis, frater Wladislai II. regis 71
- Frona** fam. 306, 314
- Frölich, David** (*Frölichius*) 184
- Furár** fam. 57
- **Paullus** 143, 144
- Fuxhoffer, Damian** 157, 158
- Fügedi, Fügediana *v.* Figedy fam.
- Füzy** (*Füzii*) fam. 306, 318
- Gabelmann, Nicolaus** (*Gabelmannus*) 401
- Gadnai** (*Gadnay*) fam. 176
- Galambos, Franciscus** (*Galambosius*) 111
- Galearus, Iohannes**, miles Wladislai I. (*Galearus*) 65
- Galga *v.* Feth Giráj
- Gallik, Iohannes** (*Ioannes/Joannes Gallus*) 399
- Garai, Desiderius** (*Desevu/Desew de Gara*) 156

- Garai, Ladislaus** (*de Gara*) 156
Garai, Nicolaus 394
Gatalóci, Matthias (*Matthias de Gathaloucz*) 156
Georgias v. Gorgias, Andreas
Georgius archiep. Strigoniensis v. Pálóczi, Georgius
Georgius ep. Nitriensis v. Berzeviczy, Georgius
Georgius Fridericus, dux Würtenbergensis 108
Georgius Guilielmus, marchio Brandenburgensis (*Brandenburgus, Brandenburgicus*) 94, 97
Georgius II. v. Rákóczi, Georgius I., II.
Geratovius, miles Germanus 181, 182
Gerardus S., ep. Chanadiensis (*divinus*) 367
Gerhard, Georgius (*Gerhardus*) 111
Geysa II., rex Hungariae (*Geyza*) 63
Giafferes, eunuchus 400
Giczey (*Giczei*) fam. 57, 258
– **Gabriel** 150
Girincsy (*Girintsy*) fam. 57
– **Franciscus** (*Grincsi*) 274
– **Stephanus** (*Girincsi*) 197
Giscra v. Jiskra, Ján
Glaczinger (*Glatzinger*) fam. 57
– **Michael** (Glatzinger) 125
Glück László 10, 12, 343, 356
Gonzaga, Ferdinandus 83
Görgeiano-Bartokiana, Görgeiano-Bartokiana, Görgei-
Bartokiana v. Bartók (görgői) fam.
Gorgias, Andreas (*Georgias*) 98
Gothard (*Gotthárt*) fam. 275
Gotthárt v. Gothard fam.
Gőcze fam. 274
Görgey (görgői és toporci, *Görgey de Eadem, Görgeii de Toporcz, Görgoiana*) fam. 306, 314, 317
Gőtki, Michael de, vicecomes Gömöriensis 230
Götz, Iohann (Götzius, Gőtzius) 101, 102
Gőzsy Zoltán/Zoltanus 4, 10, 12, 277
Gricsi v. Girincsy, Franciscus
Grodeckz, Melchior 120
Guadagnia v. Forgách, Dorothea
Guadani v. Gvadányi fam.
Gvadányi (*Guadani*) fam. 411
Gyarmathy (*Gyarmathii*) fam. 306, 317
Györi v. Győry, Petrus
Győry, Petrus (*Györi*) 112
Gyulai Éva 338, 339, 350, 351
Gyulaii de Maros-Némethi, Gyulaius v. Gyulay (maros-
németi) fam.
Gyulay (marosnémeti, *Gyulaii de Maros-Némethi, Gyulaius, Gyulay de Maros-Németh*) fam. 306, 308, 309, 313,
317, 318, 330–333
– **Franciscus** 330
– **Gabriel** 313
– **Iosephus** (*Josephus*) 313
- Gyurikovits György** 18, 20, 26, 27, 32, 34, 40–42, 338,
344, 350, 356
Gyürky (*Gyürkiana*) fam. 332
– **Paullus** (*Gyürkius*) 111
Halhalmi v. Hathalmy, Nicolaus
Haller, Georgius (*Hallerus*) 384
Hambayii v. Hamvay (hamvai) fam.
Hamvay (hamvai, *Hambayii, Hamviana, Hamvay de eadem, Hanvanii*) fam. 196, 198, 258, 266, 273–275, 333
Hangony, Georgius 322
Hansanes v. Hassanes, praefectus arcis Fülek
Hanvanii v. Hamvay (hamvai) fam.
Hardegg, Ferdinand (*Hardeck*) 82
Hartyány (*Hartany*) fam. 57
– **Andreas** (*Hartyáni*) 142
Hasanes v. Hassanes praefectus equitum et spahiorum,
Hassanes basa Temesvariensis, Hassanes praefectus
arcis Fülek
Hassanes 1. (*Alibegus, Allaibegus, Hasanes*) praefectus
equitum et spahiorum anno 1577. 184
Hassanes 2., basa Temesvariensis (*Hasanes*) 412, 413
Hassanes 3., praefectus arcis Fülek (*Hassanes, Hasanes*)
322
Hathalmy, Nicolaus (*Halhalmi*) 401
Hatvany (*Hatvány*) fam. 260, 275
Haubicius v. Haugwitz
Haugwitz, Jan (*Nicolaus [!] Haubicius*), 70, 71
Hétréhva, Hedrewar, Laurentius de v. Hédervári, Laurentius
Hédervári, Laurentius (*Laurentius de Hétréhva, Hedrewar*) 156
Hedvigis, ducissa Tessinensis (*Hedvig*) 171
Hedvigis, filia regis Ludovici I., regina Poloniae (*Hedvig*)
58, 64
Hegyi fam. 57
Hegyi, Franciscus 148, 196, 197
Hegymeghy Borbála (*Meskoiana vidua*) 177, 196
Helmeczy, Iohannes (*Ioannes/Joannes Helmetius*) 399
Hench de Sankfalva v. Hős, Ladislaus (sánkfalvai)
Hencz Enikő 204, 212
Henricus ep. Quinque-ecclesiensis v. Albeni, Henricus
Hensch de Sakfalva v. Hős, Thomas (sánkfalvai)
Herczeg, Stephanus (*Hertzeg, Hertzek*) 89
Hericz fam. 57
– **Martinus** (*Heritz*) 142
Heritz v. Hericz, Martinus
Hermann, Susanna, vidua Matthiae Belii (*Beliana vidua*)
26, 40
Herodes, rex Iudeae 88
Hertzeg, Hertzek v. Herczeg, Stephanus
Hetei v. Hethey fam.
Hethey (*Hetei*) fam. 275
Héthy (*Hethi*) fam. 266

- Hetke** (Herke?) fam. 306
- Hideg, Iohannes** 4
- Hierosolymitanus, Hierosolymitanus *v.* Andreas II., rex Hungariae
- Homonaius, Homonai Deugeth, Homonaius, Homonay, Homonayus *v.* Drugeth (Homonai)
- Horvát István** 22, 37, 339, 352
- Horváth 1.** (brezoviczai és bugarini, *Horvath Bugarin de Brezovicza, Horvathii, Horváthii*) fam. 306, 314, 316, 317, 330–333
- **Andreas/András** (brezoviczai, *Horváth de Brezovicza*) 283, 291
- Horváth 2.** (szkárosi, *Horvát, Horváth, Horváth de Szkáros*) fam. 274, 275
- Horváth 3.** (*Horváthus*) fam. 57, 127, 142, 176
- Horváth de Palocsa/ Palócz *v.* Pálóczi Horváth fam.
- Horváth, Georgius** (gaji, *Horváth de Gay*) 230
- Horváth István** 10, 12, 343, 356
- Horváth-Kissevich** (*Horváth-Kissevitsii*) fam. 149
- Horváth-Sztranszikovitsch, Horváth-Sztratsikovitschius, fam. *v.* Sztranszikovics Horvát fam.
- Horváthy** fam. 312
- Hős** (*Hus [!]*) fam. 275
- **Ladislaus** (sánkfalusi, *Hench de Sankfalva*) 230
- **Thomas** (sánkfalusi, *Hensch de Sakfalva*) 229
- Hubay** (*Hubai*) fam. 276
- Hus fam. *v.* Hős fam.
- Husaimus**, miles Turcicus 322
- Hyacinthus S.**, Dominicanus monachus 119
- Iacobus ep. Sirmensis *v.* Szalánkeméni Mikola, Iacobus Iakabfálvi, Iakabfálvii *v.* Jakabfalvy fam.
- Ianka, Iankaiana, Iánka *v.* Janka, Petrus Iánokii, Iánoky, Iánoky *v.* Jánoky fam. Iasziana *v.* Jászi fam.
- Ibrányi** (*Ibranyiana*) fam. 197
- Illésházy, Stephanus** (*Illyesházy, Illyésházius, Illyésházyus*) 87, 89
- Ilik Péter** 204, 212
- Illyesházy, Illyésházius, Illyésházyus *v.* Illésházy, Stephanus Ioanelli de Telvana *v.* Ioanelli, Juditha (telvanai) Ioannes / Joannes Sigismundus *v.* Iohannes Sigismundus
- Iohannes III.**, rex Poloniae 107, 319, 329, 331
- Iohannes Sigismundus**, princeps Transilvaniae (*Zápolytanus, Ioannes/Joannes Sigismundus*) 59, 76, 77, 79–81, 321, 323, 324, 327, 407
- Iosephus I.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 111
- Iosephus ep. Bosnensis *v.* Bezza, Iosephus
- Isaacus**, filius Abrahami de genere Aba (*Isaak, filius Abram*) 154
- Isabella**, regina Hungariae, Iohannis regis uxor 48, 59, 75, 76, 123, 130, 321
- Isó** (szini, *Iso de Szin, Isoiana*) fam. 306, 332
- Ispány, Stephanus** 142
- Istvánffy, Catharina** (*Istvánfy*) 312
- Istvánffy, Nicolaus** (*Istvanffius, Istvanffyus, Istvanfius, Istvánffius, Istvánffyus, Istvánfius*) 28, 43, 48, 49, 52, 69–84, 86–89, 114, 123, 130, 138, 141, 145, 171, 176, 177, 181–184, 186, 189, 190, 311, 319, 321–325, 327, 328, 370, 390, 396, 397, 399–401, 407, 410, 413
- Julius Caesar, Caius** 29, 44
- Jábreczky** (*Jabreczky, Jábretzky*) fam. 57, 124
- **Adamus** (*Jábreczky*) 146
- Jacabfálvii *v.* Jakabfalvy, Georgius Jagellonus *v.* Wladislaus II., rex Poloniae, dux Lithuaniae
- Jakabfalvy** (*Iakabfálvii, Jakabfalvay*) fam. 57, 176
- **Georgius** (*Iakabfalvi, Jacabfalvii, Jakabfalvi*) 175, 176, 197, 198
- Jákóffy** (*Jákoffj*) fam. 266
- Jaksich, Demetrius** (*Jaxith*) 58, 68
- Janka** (*Jankaiana, Jankiana*) fam. 332, 333
- **Petrus** (*Ianka, Iankaina, Iánka*) 176–178, 198
- **Stephanus** 198
- Jánoky** (*Iánokii, Iánoky, Iánokyi*) fam. 172, 175, 176, 178
- **Sigismundus** (*Jánokyus*) 111
- Jánosi, Nicolaus** (*Nicolaus de Jánosi*) 230
- Jánosi, Paullus** 265
- Jarmalov Rezső/Rudolphus** 4, 10, 12, 15, 201
- Jászi** (*Iasziana*) fam. 415
- Jaxith *v.* Jaksich, Demetrius
- Jellus, Iohannes Leonhardus** (*Johann Leonhard ab Jell*) 85
- Jenei *v.* Jeney fam.
- Jenei, Georgius** (*Georgius de Jene*) 230
- Jeney**, (*Jenei*) fam. 266
- Jiskra, Ján** (*Giscra*) 58, 64–66, 316
- Joanelli, Iuditha** (telvanai, *Ioanelli de Telvana*) 144
- Joannes Sigismundus *v.* Iohannes Sigismundus
- Jobbág** (*Jobbagyi*) fam. 317
- Jóna** (*Jona, Jonana*) fam. 306, 332
- Joób** (fancsalí, *Joob de Fancsal*) fam. 57, 98
- Joots** fam. 266
- Jósa** (*Josiana, Jósaiana*) fam. 197, 333
- **Stephanus** 198
- Jurányi** (*Juranyii*) fam. 318
- Kakas** fam. 316
- Kalamatzay, Kalamantzayi *v.* Kálmánczay fam.
- Kalas** (*Kullas*) fam. 273
- Kálmánczay** (*Kalamantzay, Kalamantzayi*) fam. 126
- **Stephanus** (*Kálmanczaius*) 111
- Kandó** fam. 57
- **Sigismundus** 198
- Kapiana *v.* Kapy fam.
- Kapitány** (*Kapitany*) fam. 306
- Kapronczay, Georgius** (*Kapronczy*) 84
- Kapy** (*Kapiana*) fam. 57, 198

- **Franciscus** 146
- Kara Ali**, begus Albensis (*Caralibegus, Caralus*) 185
- Kardos, Stephanus** 199
- Karolius, Karolyus *v.* Károlyi, Alexander
- Karoly de Nagy Károly *v.* Károlyi, Ladislaus (nagykárolyi)
- Károlyi, Alexander** (*Karolius, Karolyus*) 111, 112
- Károlyi, Casparus/Gáspár** (*Caroli*) 30, 44, 188
- Károlyi, Ladislaus** (nagykárolyi, *Karoly de Nagy Károly*) 131
- Karunts, Sebastianus de *v.* Koruthi, Sebastianus
- Kászonyi** (*Kászonyiana*) fam. 331
- Kátay** (*Kátai, Kátaiana, Kátaii, Káthaiana*) fam. 139, 312, 415
- **Benedictus** (*Cotaius, Kataius*) 399
- **Franciscus** 311, 312
- **Iohannes** 85, 312
- **Michael** (*Katayus, Kátayus*) 85, 88
- Katona, Stephanus** 102
- Katzianer, Hans** (*Cocianus*) 72
- Kávásy, Ladislaus** (*Cavassius*) 412
- Kazinczy** fam. 57
- Kazinczy, Daniel** 142, 150
- Keczer** (*Ketzeriana*) fam. 142
- **Alexander** (*Ketzerus*) 111, 120
- **Andreas** (*Ketzer*) 147
- **Georgius** (*Ketzer*) 131
- Kecskeméthy** (*Ketskemethy*) fam. 57
- **Michael** (*Ketskeméthy*) 149
- Kegel *v.* Keglevich, Petrus
- Keglevich** fam. (buzini, *Keglevicsius, Keglevics de Buzin, Keglevitsch, Keglevitschii*) 56, 196, 199, 284, 292, 303, 306, 307, 309, 312–314, 317, 318, 330, 411, 415
- **Adamus** (*Keglevics*) 307, 312
- **Gabriel** (buzini, *Keglevics de Buzin*) 308
- **Georgius** (*Keglevics*) 312
- **Iohannes Nepomucenus** (*Keglevics*) 312
- **Iosephus/József 1.**, supr. com. Thornensis (buzini, *Keglevics de Buzin*) 280, 281, 288, 289, 307, 308, 312, 313
- **Iosephus 2.** 312
- **Nicolaus 1., senior [II.]** cap. Ónodiensis, supr. com. Thornensis (buzini, *Keglevics, Keglevicsius de Buzin, Keglevicsius, Keglevitsch*) 307, 312
- **Nicolaus 2., iunior [III.]** supr. com Thornensis (*iunior, Keglevics, Nicolaus IV*) 307, 312
- **Petrus 1.** progenitor familiae Keglevich (*Kegel*) 312
- **Petrus 2.** banus Croatiae (*Keglevics*) 312
- **Sigismundus** (*Keglevics*) 312
- **Simon 1.** (*Keglevics*) 312
- **Simon 2.** (*Keglevics*) 312
- **Simon 3.** (*Keglevics*) 312
- **Stephanus** (*Keglevics*) 312
- Kékedy** (*Kékediana*) fam. 149
- **Blasius** 149
- **Catharina** 149
- **Iohannes (Kékedi)** 72
- Kelcz** (*Kelczy*) fam. 57
- **Sigismundus** 147
- Kemény** fam. 266
- Kende, Gabriel** 103
- Kendi, Kendii *v.* Kendy fam.
- Kendy** fam. (*Kendii*) 196, 315
- **Iohannes (Kendi, Quequedius)** 73, 74
- **Ladislaus** (*Kéndyu, Quequedius*) 73
- Kerepessy fam. *v.* Virág-Kerepesy fam.
- Keresztes János** (*Iohannes/ Ioannes Cruciger*) 183
- Keresztes, Sophia**, vidua Iohannis Keresztes (*Bernathiana vidua*) 144, 150
- Ketskemethy *v.* Kecskeméthy fam.
- Ketskeméthy *v.* Kecskeméthy, Michael
- Ketzer, Ketzeriana, Ketzerus *v.* Keczer
- Khevenhüller, Franz Christoph** (*Khevenhillerus*) 28, 43, 91, 94, 96, 98
- Kinizsi** (*Kinesianii*) fam. 199
- Kinsbergius, Ditmarus**, equitum sclopetariorum magister 400
- Király** (szatmári, *Kiraly, Kiralyii, Kiralyiana de Szathmár, Kiralyii de Szathmár*) 57, 172, 177, 178, 330, 400
- Király, Paullus** 199
- Kirchmaier, Theodorus** (*Kirchmeyerus*) 55
- Kisdy, Benedictus** (*Kisdius*) 115, 120, 128, 139, 196
- Kisfaludy** (*Kis-Faludius*) fam. 266
- Kiss, Paullus** (*Paulus Kiss*) 410
- Kohány** fam. 57, 127
- Koháry, Andreas Iosephus** 259
- Koháry, Stephanus/István** (*Coharius, Kohári, Kohárius*) 30, 45, 189–191, 259
- Kolbányi** (*Kolbán, Kolbány*) fam. 306, 318
- Kollár Ádám Ferenc** 26, 27, 40–42
- Koller József** 204, 212
- Kollonitsch, Carolus** (*Carolus Colonicius/ Colonitschius*) 86
- Komáromy** fam. 57
- **Stephanus** 149
- Komjáthy** (komjáti, *Komiáthy, Komjathi de Eadem, Komjathii, Komjáthiana, Komjáti*) fam. 57, 274, 306, 318, 331
- **Adamus** (*Komjaty*) 150
- Komlóssy Gyöngyi** 29, 44
- Kompolthi, Iohannes** (nánai, *Ioannes Kompolth de Nana*) 156
- Kompolthi, Paullus** (nánai, *Paulus Kompolth de Nana*) 156
- Kopp, Koppius *v.* Cobb, Friedrich Wolfgang
- Kopre** (*Kopte [!]*) fam. 306
- Kopte *v.* Kopre
- Korchula, Iohannes de *v.* Curzolai, Iohannes
- Korláth, Georgius** (*Korlát*) 197
- Kormos** (gyandai, *Kormos de Gyanda*) fam. 57, 128, 178
- Kornis** (góncruszkai, *Kornis de Ruszka*) fam. 196

- **Iohannes** 74
- **Sigismundus** 97
- Koruthi, Sebastianus** (*Sebastianus de Karunts*) 230
- Kovách** (selyebi, *Kovacs alias Seliby*) fam. 306
- Kovács 1.** fam. in *Com. Abauj* 57
- Kovács 2.** fam. in *Com. Abauj* 178
- Kovács 3.** (*Kovács alias Sziksza*) fam. in *Com. Thornensi* 306
- Kovacs alias Seliby v. Kovách (selyebi) fam.
- Kovács, Gabriel** 196
- Kovacsóczy, Stephanus** (körtvefájai, *Kovacsoczy, Kovacsóczy de Körtvélyfája, Kovascóczy de Körtvélyfaja*) 94, 98, 99
- Kovácsy** fam. 312
- Kovascóczy de Körtvélyfaja v. Kovacsóczy, Stephanus (körtvefájai)
- Kováts** (*Kovats*) fam. in *Com. Thornensi* 306, 318
- Kozma** fam. 57, 306, 318
- Kubinyi** fam. (*Kubinii*) 209, 218, 260–262, 264
- ? (*Kubinius, Kubinyius*) in duello a Turca occisus 209, 218, 262
- **Emericus/Imre** (*Kubiny*) 209, 218, 264
- **Petrus/Péter** (felsőkubinyi és demjénfalvi, *Kubinyi de Felső-Kubin, et Demjénfalva*) 25, 39, 40
- Kullas v. Kalas fam.
- Kun, Georgius** 172, 175
- Kuntz Jakab** 22, 23, 36, 38
- Kupay** (*Kupai*) fam. 57, 178
- Kusza** fam. 266
- L'Huillier** (*de Luiller, Luiller, Luillerus*) fam. 399, 403, 410
- **Franz Johann** (*comes de Luiller*) 408
- La Fond**, „mathematicus” sive *ingenarius Gallus in exercitu F. Rákóczi II. (La Frondius)* 111
- Labsánszky, Iohannes** (*Iahannes Labsanszkyus*) 111
- Ladislaus I.**, rex Hungariae (*Sanctus*) 120, 170, 297, 305
- Ladislaus IV.**, rex Hungariae (*Cumanus*) 63, 162
- Ladislaus V.**, rex Hungariae (*Posthumus*) 117
- Lamb**, protribunus in Cassovia (*Lambius*) 105, 106
- Lánczy** (*Láncziana, Lántzii, Lántzy*) fam. 57, 127, 128, 149
- **Stephanus** 195
- Lanius, Lánus v. Lányi fam.
- Lántzii, Lántzy v. Lánczy fam.
- Lányi** (*Lanius, Lánus*) fam. 208, 216, 245, 270
- **Iohannes/János** (*Ioannes Lany*) 207, 215, 222
- **Paullus/Pál** (*Paulus Lany*) 207, 215, 222
- László** fam. 306
- Lászlóffy** (*Lászlóffi*) fam. 57, 172
- Laurentius dux v. Újlaki, Laurentius
- Lásay, Stephanus** (*Lazaius*) 182
- Lazaius v. Lásay
- Lehner, Johann Franz** (*Lehnerus*) 111
- Lendvay, Stephanus** 172
- Lenkey** (*Lenkei, Lenkeiana*) fam. 274–276, 280, 288, 330
- **Georgius/György senior** 280, 288, 330
- **Georgius/György iunior** 280, 288, 330
- Leonhardus v. Amadeus de genere Aba
- Leopoldus I.**, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii (I. Lipót, Leopold I., *Leopoldus Magnus*) 18, 21, 22, 32, 36, 106, 107, 115, 120, 121, 191, 259, 307, 309–312, 329, 340, 353, 386, 392
- Leopoldus Magnus v. Leopoldus I., rex Hungariae
- Lépes, Georgius** 156
- Leslie, Jacob** (*Leslaeus, Lesleus*) 104, 309, 311
- Lévárt** fam. 318
- Librek** fam. 249
- Liebhard, Ludovicus** (*Liebhart*) 55
- Liechtenstein** fam. 234
- Lippai, Blasius** (*Lippaius, Lippay*) 59, 84–86
- Lippay** fam. 306, 316
- Literati v. Deák fam.
- Lobkowitz** (*Lobkovitsch, Lobkowitsch, Lobkowitzius*) fam. 56, 124, 128
- Loboczky, Matej** (*Matthaeus Loboccius*) 75
- Lónyay, Gregorius** (*Lónaius, Lónayus*) 72, 73, 75
- Lónyay, Sigismundus** (*Lonyay*) 101
- Lórántffy** (*Lorántffii, Lorántffy, Lorántffyi, Lorántfyi*) fam. 258, 266, 274, 275
- **Ladislaus** (*Lorandffium, Lorandffy*) 324–326
- Losonczy** (*Loschoncius, Loszoncziana*) fam. 272, 330
- Losonczy, Anna** 132
- Lókös** (*Lóköiana, Lókös*) fam. 274, 275, 316
- Lucanus, Marcus Annaeus** 29, 44, 177
- Lucskay** fam. 318
- Ludovicus I.**, rex Hungariae 63, 64, 117,
- Ludovicus II.**, rex Hungariae 71, 170, 177, 233, 239, 383
- Luiller, Luillerus, de Luiller v. L'Huillier fam.
- Lukács** fam. 346, 357, 358
- Lukács Imre** 338, 346, 350, 358
- Lükő** (*Lükö, Lüköiana*) fam. 306, 333
- Macedóniai, Petrus** (*Macedonius*) 76–78
- Machometus IV.**, imperator Ottomanicus (*Mahometus*) 106
- Madarász** fam. 330
- Magnus v. Alexander, rex Macedonum et Leopoldus I.
- Magnus, Paullus v. Nagy, Paullus
- Mágochy** (*Magocsiana, Magotsii, Magocsii*) fam. 303, 306, 307, 311
- **Andreas** (*Magochius*) 311
- **Casparus** (*Gaspar Magocius, Magocshy, Magocsi, Magocsy, Magotshy, Magotschy, Gaspar Magócsy*) 307, 310–312, 322, 326
- **Dorothea** 307, 311, 312
- **Franciscus** (*Magochius, Magocius, Magocsius, Magocsy*) 88, 311, 410
- **Margaretha** (*Margareta Magochi*) 311, 312
- **Thomas** (*Thoma Magocsy*) 311

- Magyar** fam. 306
Magyar, Blasius (*Magyarus*) 67
Magyary (*Magyariana, Magyarii*) fam. 306, 315, 330, 331, 333
 Mahometus v. Machometus IV., imperator Ottomanicus
 Maitinii v. Majthényi fam.
Majthényi (*Maitini*) fam. 405
Maksa (*Maxiana*) fam. 332
Málius, Iohannes, praefectus cohortis (Málvis?) 77
Mansfeld, Carolus (*Mansfeldius*) 85, 97
Marczali, Emericus (*Marczaly*) 156
Marczali, Nicolaus (*Nicolaus de Marczali, Marczaly*) 156
 Marczinfalusiana fam. v. Cséby fam.
Maria, regina Hungariae, filia Ludovici I. regis 64
Maria, uxor Ludovici II. regis, regina Hungariae 383
Maria Christierna, ducissa Austriae, uxor Sigismundi Báthory 83
Maria Theresia, regina Hungariae 229
Máriássy (*Mariasii, Mariassii, Mariasy, Mariássi, Mariás-sius, Mariássy*) fam. 57, 175, 242, 245, 266, 273, 315, 369
 – **Gabriel** (márkusfalvi, *Mariassy de Markusfalva*) 146
 – **Ladislaus/László** (*Mariássy, Marjásy*) 198, 341, 353, 354
 – **Stephanus** (*Mariássy*) 147, 199
 – **Wolfgangus** (*Mariássius, Mariássy*) 196
 Marjásy v. Máriássy, Ladislaus
Márkosfalvi, Martinus (*Markoffalvas*) 99
Freyberg, Marquardus a, occidit in pugna ad Mezőkeresztes 401
Mártha (*Marta*) fam. 306, 317
Matócsy, Georgius 174
Matolai, Iohannes/János 9, 11, 337–340, 346–353, 358–361, 370, 376–378, 383, 396, 403, 404
Matthaeus, de genere Csák, palatinus (*Matthaeus Trenti-nensis*) 64
Matthias I., rex Hungariae (*Corvinus*) 54, 65, 66, 68, 117, 236, 297
Matthias II., rex Hungariae; imperator Sacri Romani Imperii 59, 89, 307
 Maxaiana v. Maksa fam.
Maximilianus, I., imperator Sacri Romani Imperiae (*Austriacus*) 66, 67, 69
Maximilianus (Miksa), rex Hungariae, **II.**, imperator Sacri Romani Imperii 22, 36, 56, 78, 81, 114, 140, 141, 145, 183, 239, 307, 322, 323
Maximilianus, archidux Austriae, frater Matthiae II. regis 82, 83, 400, 401
Mayer (*Mayerii*) fam. 235
Mazáry (*Mazsáry*) fam. 57
 – **Christophorus** (*Mazsáry*) 197
Mechmetes, III., imperator Ottomanicus (*Mehemetes*) 400
Mechmetes, Budensis purpuratus (*Mehemetes*) 85
Mechmetes, ianitserorum tribunus (*Mehemetes*) 185
Medea* 191–192
Mednyánszky (*Mednyánszkyus*) fam. 129
 – **Paullus** (*Mednyanszkyus*) 144
Medveczky fam. 57
 – **Iohannes** (*Medveczkyus*) 148
Megyeri fam. 57
 – **Gregorius** 197
 Mehemedes, Mehmed, Mehmetes v. Mechmetes
Melanchthon, Philipp 63
Melczer (*Melcerius, Melczérius*) fam. 57, 149, 315
 – **Georgius** (*Melcerius, Meltzer*) 147, 149, 197
 – **Iohannes senior** 149
 – **Iohannes iunior** 149
Melith, Franciscus 142
Melith, Georgius 120
Meltzer v. Melczer, Georgius
Merse, Christophorus (szinyei, *Szineius de Merse*) 112
Meskó (*Mesko, Meskoiana*) fam. 56, 148, 177, 411
 – **Iacobus** (*Jacobus Mesko*) 124, 148, 196
 Meskoiana vidua v. Hegymeghy Borbála
Mészáros 1. (*Meszárosiana*) fam. 333
Mészáros 2. (*Mészáros alias Besse*) fam. 306
Meyer, Martinus (*Meyerius*) 91, 98, 184, 328
 Micacius v. Migazzi, Nicolaus
Migazzi, Nicolaus (*Micacius*) 84
Mihalik (*Mihalyikiana, Mihalyik*) fam. 332, 333
Mikó, Franciscus (hidvégi, *Miko de Hidvege*) 94, 98
Mikoviny fam. 57
Mikoviny Sámuel 337, 339, 349, 351
 Miksa v. Maximilianus, rex Hungariae
Miller Jakab Ferdinand 26, 27, 41, 42
Mocsáry (*Mocsarii, Mocsári, Motsáry*) fam. 57, 369, 381, 388
Mocsáry, Blasius (*Mocsarius*) 198, 404
Mollerus, Daniel Guilielmus 53–55
Molnár 1. (*Molnarii, Molnáriana, Molnárii*) fam. in *Com. Thornensi* 306, 315, 317, 333
Molnár 2., fam. in *Com. Gömöriensi* 274
Molnári, Clemens (*Clemens ep. Iauriensis*) 156
 Monachius v. Monoky, Michael
 Monachus (Georgius) v. Utisinović, Georgius
 Monaky v. Monoky, Elisabetha
Monoky (*Monoki*) fam. 265, 266
 – **Elisabetha** (*Monaky*) 198
 – **Michael** (*Monachius*) 268
Montecuccoli, Raimondo, Graf von (*Montecuculius*) 103
Móré (*More*) fam. 318
Móricz (zádorházi, *Morótz*) fam. 266
 – **Anna** (*Mórocz*) 312
 – **Barbara** (*Moricz, Morocz, Mórocz*) 307, 312
 – **Blasius** (*Moricz, Morocz*) 311, 312
 – **Laurentius** (*Moricz*) 311
 – **Martinus** (*Moricz, Morocz, Mórocz*) 312
 Morocz, Mórocz, Morótz v. Móricz
 Motsáry v. Mocsáry fam.

- Mrazik** (alias Rajcsy; *Mrázik, alias Rajczy*) fam. 306, 317? v. e. Rajcsy fam.
- Mustapha**, praefectus Turcicus Szécsényiensis 183, 185
- Nádasdy** (*Nadasdyus, Nadasdiana, Nádasdius*) fam. 129, 130, 131, 142
- **Franciscus 1.**, supr. cap., supr. com. Com. Castriferrei (*Franciscus de Nadasd, Nadasdy*) 130, 311
- **Franciscus 2.**, iudex curiae, locumtenens regius (*Nadasdyus*) 131
- Nagy 1.** (*Nagy de Thorna, Nagyiana*) fam. 306, 313, 318
- Nagy 2.** (*Nagyius*) fam. in Com. Borsodiensi 381, 402, 405
- Nagy 3.** (vályi, *Nagy-Valy*) fam. 306
- Nagy 4.** fam. in Com. Abaújiensi 57
- Nagy, Albertus** 85, 86
- Nagy, Andreas** 89, 90
- Nagy, Gabriel** 149, 196
- Nagy, Iosephus** 195
- Nagy Iván** 343, 355
- Nagy Károly** 343, 356
- Nagy, Paullus** (finkei, *Paullus Magnus, Nagy de Finke*) 170
- Nagy, Stephanus/István** 283, 291
- Nagyiday** (*Nagyidaii*) fam. 306, 317
- Nagy-Szentgyörgyi** (*Szent-Györgyio-Nagyii*) fam. 315
- Nátkay** (*Nátkaius*) fam. 266
- Nébest** (*Nebest, Nebestiana*) fam. 57, 316, 332
- **Georgius** 147
- Némási, Iacobus de**, pater *Iohannis vicecomitis* 229
- Némási, Iohannes de**, vicecomes Gömöriensis 229
- Nemes** fam. 317
- Nemesis*** 105, 378
- Némethy** (*Nemethy*) fam. 57
- Némethy, Blasius** (*Nemethius*) 59, 84, 85
- Némethy, Franciscus** (zéthényi, *Nemethius, Némethius*) 76, 78
- Némethy, Stephanus** 149
- Nero** (Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus), imperator Romanus 28, 43, 384
- Névtelen Jegyző v. *Anonymus*
- Niarius v. Nyáry, Paullus
- Nicolaus**, palatinus, comes Abaujvariensis 140
- Niczky, Ludovicus** 149, 197
- Nikházy** (*Nikhazy, Nikházii*) fam. 57, 128, 175, 306, 318
- **Georgius** (*Nikházius, Nyikházy*) 112, 146, 148, 196
- Noe**, possessor terrae in Com. Abaúj (?) 155
- Nyáry, Franciscus** (*Nyary*) 74
- Nyáry, Paullus** (*Niarius, Nyarius, Nyárius*) 88
- Nyiklázy v. Nikházy
- Okolicsányi** (*Okolitsány*) fam. 57, 369
- **Christophorus** (*Okolicsanius N.*) 398
- **Iohannes** (*Okolicsány, Okolitsánius, Okolitsány*) 146, 147
- Olachiana v. Oláh 2.
- Oláh 1.** (*Oláhy [!]*) fam. in Com. Abaúj 57
- Oláh 2.** (*Olachiana*) fam. in Com. Thornensi 306, 318, 332
- Oláh 3.** (*Olaius [!]*) fam. in Com. Borsodiensi 414
- Oláh, Nicolaus** (*Olahus*) 383
- Oláh, Georgius** (*Oláhy [!]*) 198
- Olasz** fam. 57, 306
- **Franciscus** 146
- **Iosephus** 125
- **Ladislaus** 125
- Olcsváry** (*Oltsváry*) fam. 57
- Oltsváry v. Olcsváry fam.
- Omodei v. Aba gens
- Omodaeus, Omodeus v. Amadeus de genere Aba
- Oppianus**, poeta Graecus 377, 378
- Orbán** (*Orbanii*) fam. 306, 315
- Orczy, Stephanus** 196
- Orlay** fam. 265
- Orlé, Nicolaus** (*Orley*) 84
- Ormodei v. Aba gens
- Orosz** fam. 57
- Orosz, Paullus** (csicséri, *Orosz de Csicser*) 142, 150, 177
- Orsagii v. Ország fam.
- Ország** (*Orsagii, Orszagii*) fam. 328
- **Christophorus** (*Ország*) 327
- Ortelius, Abrahamus** 61
- Ortelius, Hieronymus** 91, 98, 184, 328
- Osváth** (*Osvart*) fam. 274
- Osztrosith, Nicolaus** (*Osztrositsch*) 74
- Otlik v. Ottlik, Paullus
- Otrokoci Fóris, Franciscus/ Ferenc** (*Ottrokocsy*) 209, 218, 276
- Ottlik, Georgius** (*Ottlikius*) 112
- Ottlik, Paullus** (*Otlik*) 394, 402
- Otto**, rex Hungariae 56
- Ottrokocsy v. Otrokoci Fóris, Franciscus
- Óváry, Ladislaus/ László** 338, 343, 345, 348, 350, 355–358, 361, 364
- Óváry, Stephanus** (*Ovary*) 417
- Örmény** fam. 57
- **Andreas** 149
- Örs**, dux Hungarorum (*Eurs, Eurus*) 408
- Ötvös 1.** (*Ötves*) fam. 57
- Ötvös 2.** (alias Ráczkövy; *Ötves-Ráczköii*) fam. 172 v. e. Ráczkövy fam.
- Ötvös, Franciscus** (*Ötves*) 418
- Paciottus v. Paczóth, Andreas
- Paczóth, Andreas** (*Paciottus*) 185
- Pajkossy Gábor** 27, 42
- Paláthy** (*Palásty*) fam. 57
- **Franciscus/ Ferenc** (*Palastyi, Palásti, Palástius*) 23, 30, 38, 45, 112, 142, 147, 148
- Pálfalvay, Gabriel** (*Pálfalvaj*) 142
- Pálffy, Iohannes** (*Pálffyus*) 106, 112
- Pálffy, Nicolaus** (*Pálffyus*) 400
- Pálffy, Petrus** (*Pálffy*) 401

- Pálffy, Thomas** (*Pálffyus*) 120
Pallaucz, Mattheus de v. Pálóczi, Mattheus
Pálóczi, Georgius (*Georgius archiep. Strigoniensis*) 156
Pálóczi, Mattheus (*Mattheus de Pallaucz, Mathaeus de Paloucz*) 156
Pálóczi, Sigismundus (*Palocsaius*) 144
Pálóczi Horváth (*Horváth de Palocsa*) fam. 194
– **Gabriel** (*Horváth de Palocza*) 194
– **Georgius** (*Horváth de Palócz*) 198
– **Sigismundus** (*Horváth de Palocsa*) 133
Palocsaius v. Pálóczi, Sigismundus
Paloucz, Matheus de v. Pálóczi, Mattheus
Pamlényi (*Pamleny, Pamlény*) fam. 57, 176, 178
Panca v. Panka, Petrus
Panka, Petrus (*Panca*) 326
Pap 1. (*Papii*) fam. 314, 317, 331
Pap 2. (*Fejér alias Pap [!]*) 306 v. e. Fejér 2. fam.
Parschitius, Christophorus (*Parschitzius*) 98, 103, 105, 107, 328
Patay (*Patayus*) fam. 57, 127
– **Samuel** (*Pataj*) 142, 173, 197
Patócsy, Franciscus (*Patocius*) 75
Patócsy, Sophia (*Batoria!, Patocia, Patoczia*) 79, 319, 323, 326, 331, 407
Paullus Omodaeus v. Amadeus de genere Aba
Pázmány, Petrus (*Pazmanus, Pázmannus*) 365–367
Péchy (*Pécsi*) fam. 273, 381
– **Iohannes** (*Pécsy*) 197
– **Ladislaus** (*Pétsi*) 89
– **Sigismundus** (*Pétsi*) 89
– **Simon** (*Peczius, Pétsi*) 84, 91
Pécsi v. Péchy fam.
Pécsy v. Péchy, Iohannes
Peczius v. Pezzen, Johann Baptist
Pédery fam. 172
Peitingerus v. Pettinger, Friedrich
Pekry, Ludovicus 74
Perbes fam. 275
Peren, Pereniana, Perenii, Pereny, Perenyi, Perenius v. Perényi
Perényi (*Pereniana, Perenii, Perenyiana, Perenyii, Perenius, Perénias, Perény, Perényius, Prény, Priniana, Prinyii*) fam. 56, 76, 119, 124, 127, 129, 130, 149, 170, 187, 328, 381, 397, 412, 414, 415
– **Carolus** (*Perény*) 198
– **Elisabetha** 145
– **Emericus (III.)**, palatinus (*Emericus de Perenis, Peren, Perenius*) 56, 130
– **Franciscus (I.)**, filius Stephani V. (*Perenius, Perényus, Perény, Prinius*) 76, 123
– **Gabriel (II.)**, iudex curiae regiae (*Perenius, Pereny, Perenyi, Perenius, Perenyus, Perény, Perénys*) 56, 76, 130, 142, 145, 327, 384, 397, 412, 413
– **Iohannes (III.)** (*Ioannes de Berén/ do Peren, Perényus*) 65, 156
– **Michael (II.)**, filius Stephani V. (*Perény*) 123
– **Petrus (V.)**, conservator Sacrae Coronae, vaivoda Transilvaniae (*Perenius, Perény*) 56, 74, 130
– **Stephanus (III.)** (*Stephanus de Berén/ do Peren*) 156
Peteö, Peteö v. Pethő
Petesii v. Pethes fam.
Pethe, Ladislaus (hetesi, *Pethe de Hethes*) 328
Petheö de Gerse v. Pethő, Michael (gersei)
Pethes (*Petesii*) fam. 315
Pethes, Andreas (*Pethesius*) 110
Pethő (gersei; com.; Peteö, Peteö, Pethöii, Petö) fam. 56, 124, 125, 258, 306
– **Anna Maria** (*Pethö*) 307
– **Georgius** (*Peteö*) 185
– **Iohannes (III.)**, consiliarius regius, generalis (*Peteö, Petö*) 59, 77, 78, 180–182
– **Magdalena** (*Pethö*) 312
– **Maria** (*Pethö*) 312
– **Michael** (gersei, *Petheö de Gerse*) 146
– **Paullus** (*Petö*) 326
Petneházy, David (*Petneházius, Petneházyus*) 60, 108, 109, 189, 192
Petö, Petö v. Pethő fam.
Petróczy, Stephanus (*Petroczi, Petroczius, Petroczy*) 103, 111
Petrovics, Petrus (*Petrovitus*) 75
Pétsi v. Péchy
Pettinger, Friedrich (*Peitingerus, Pettingerus*) 86
Peucer, Casparus 63
Pezzen, Johann Baptist (*Peczius*) 84, 400
Phoebus v. Apollo
Pistorius Nadanus, Iohannes 154
Platthy (*Platiana, Platii*) fam. 270, 393, 415, 417
Pletenurgus, occidit in pugna ad Mezőkeresztes (*Pletenburgus*) 401
Podhradczky József (*Podraczky*) 338, 345, 346, 348, 350, 357, 358, 361
Podraczky v. Podhradczky József
Pogonyi (*Pogony, Pogonyi, Pogonyiana*) fam. 306, 318, 331, 332
Polonus (Wladislaus) v. Wladislaus I., rex Hungariae; Wladislaus I., rex Poloniae; Wladislaus II., rex Hungariae
Pongrácz (*Pongracziana, Pongraczii*) fam. 331
Pongrácz, Iohannes (nagymihályi, *Pongrácz de Nagymihály*) 142
Pongrácz, Paullus (szentmiklósi, *Pongrácz, Pongrácz de Szent Miklós*) 196–198
Pongrácz, Stephanus (szentmiklósi, *Pongrátz*) 120
Poppel, Venceslaus (*Poppelius*) 401
Porkoláb László 343, 355

- Posony** fam. 57
 – **Stephanus** (*Posonyi*) 149
Posthumus (*Ladislaus*) v. *Ladislaus V.*, rex Hungariae
Pothurnyaiana v. *Pottornay* fam.
Potoczky, Christophorus/Kristóf 18, 21, 22, 30, 32, 36, 45
Pottornay (*Pothurnyaiana*) fam. 332, 333
Praepostuarius, *Praepostvári*, *Praepostvárius* v. *Prépost-váry*
Prény v. *Perényi* fam.
Prépostváry, Valentinus (*Praepostuarius Praepostvári, Praepostvárius*) 184
Pretípsky, Ioannes, Bohemus, occubuit ad Mezőkeresztes 401
Priniana, *Prinius*, *Prinyii* v. *Perényi* fam.
Proszek fam. 57
Ptolemaeus, Claudius (*Ptolomaeus*) 58, 61
Puchheim, Christoph (*Buchaimus, Buchaimius*) 60, 100–102
Puchheim, Georg (*Emericus Georgius Buchaimius*) 86
Puchheim, Wolfgang (*Buchaimus*) 76, 77
Puky fam. 57
– **Andreas** 196
Putnoky (*Putnokiana, Putnokius*) fam. 179, 199, 269, 274, 313
– **Michael** (*putnoki, Putnoky, de eadem Putnok*) 230
Püspöky (*Püspökii*) fam. 57, 128
– **Stephanus** 149
– **Thomas** 197
Quadt, Matthias (*Matthias a Quád*) 94
Quequedius v. *Kendy, Iohannes et Kendy, Ladislaus*
Rabutin de Bussy, Jean-Louise (*Rabbutinus, Rabutinus*) 60, 110, 111, 347, 359, 366, 386
Racocius v. *Rákóczi, Sigismundus*
Ráczkövy (*Ratzkövi*) fam. 57 v. e. Ötvös (alias Ráczkövy) fam.
Radecius v. *Radéczy, Stephanus*
Radéczy, Stephanus (*Radecius, Radesius*) 118
Radesius v. *Radéczy, Stephanus*
Radics, Andreas (*Radicisius*) 111
Radostics (*Radosztich, Radoszticsiana, Rádoszticsiana*) fam. 306, 331, 333
Rádoszticsiana v. *Radostics* fam.
Radulonus IV., Transalpinae Valachiae princeps 397
Ragályi (*Ragalii, Ragalyiana, Ragály, Ragályii*) fam. 271, 274, 333
Raibicz, Albertus (*Reibicius*) 397
Rajcsy (*Rajczii*) 306?, 317 v. e. Mrazik (alias Rajcsy) fam.
Rákóczi (*Rakoczi, Rakoczius, Rakóczi, Rakóczius, Rákoczius, Rákóczi*) fam. 29, 44, 141, 177, 196, 198, 208, 216, 245, 381, 394, 397, 413, 416
– **Franciscus I.**, princeps electus Transilvaniae (*Franciscus I. Rakoczi, Franciscus I. Rakóczius, Rákóczius*) 103, 119, 131, 190
– **Franciscus II.**, princeps Transilvaniae (*Franciscus II. Rakoczi, Rakoczius, Rakóczi, Rakóczius, Franciscus Rakóczy II., Rákoczius, Rákóczius*) 28, 30, 43, 45, 51, 60, 61, 106, 109, 110–112, 119, 121, 139, 172, 177, 193, 196, 209, 218, 264, 338, 347, 350, 359, 360, 366, 386, 398, 407
– **Georgius (I.)**, miles Georgii Bebek (*Rakoczius, Rakóczius, Rakóczy*) 182, 322
– **Georgius (II.)**, **I.**, princeps Transilvaniae (*Georgius II. Rakoczi, Rakoczius, Rakoczy, Rakóczius, Rakóczius senior, Rakóczy, Rakótzius, Rákoczius, Rákóczius*) 60, 92, 98–102, 184, 193, 310, 319, 328, 329, 407
– **Georgius (III.)**, **II.**, princeps Transilvaniae (*Rakoczius, Rakóczius*) 102, 119
– **Ladislaus** (*Rakoczy, Rákoczy*) 328
– **Sigismundus**, princeps Transilvaniae (*Racocius, Rakoczius, Rakóczius, Rákóczius*) 87, 184–186
Rakoczia, *Rakozia*, v. *Zrínyi, Helena*
Rakócziana/Rákócziana vidua v. *Báthory, Sophia; Zrínyi, Helena*
Rakovszky, Georgius (*Rakovskius, Rakowszky*) 75, 398
Ramadanus, praefectus Turcicus 182
Raminger, Jacob von (*Ramingerius*) 327
Rátkay (*Ratkayi*) fam. 256
Ratkó (*Ratkoiana*) fam. 332
Ratzkövi v. *Ráczkövi* fam.
Recsky (*Recskiana*) fam. 333?
Rédei, *Rédej*, *Redey* v. *Rhédey* fam.
Reibicius v. *Raibicz, Albertus*
Reinsberger, Iosephus 112
Reisachus, Eitelechius, occidit in pugna ad Mezőkeresztes 401
Reisz T. Csaba 342, 355
Renotiana (*Renotiana*) fam. 414
Rétey (*Reteii*) fam. 333
– **Iohannes** (*Rétei*) 417
Révay, Petrus (*Petrus de Réva*) 64
Reviczky (*revisnyei, Reviczky de Revisnye, Revitzkii, Revitzkyus*) fam. 57, 131, 136
– **Iohannes Franciscus/János Ferenc** (*revisnyei, J. F. Reviczky, Reviczky de Revisnye, Reviczkyus, Revitzky de Revisnye, Revitzkyus*) 18, 21, 29, 30, 32, 35, 44, 45, 133, 136, 142–144
Rhédey (*Rédei, Rédej*) fam. 273, 274
– **Franciscus** (*Redey*) 91
Rholl (*Roliana, Rolliana*) fam. 317
Roliana, *Rolliana* v. *Rholl* fam.
Rosenthal, Malachias 171
Roszwurmius v. *Russwurm, Hermann Christoph von*
Rozgonyi (*Rozgonyensis, Rozgonyius*) fam. 147
– **Georgius** (*Georgius de Rozgon*) 156
– **Iohannes** (*Iohannes de Rozgon*) 156
– **Petrus** (*Petrus de Rozgon*) 156
– **Simon** (*Rozgon*) 156

- Stephanus** (*Stephanus de Rozgon*) 156
Ruber, Iohannes (*Ruberus*) 80, 184, 326, 327, 397
Rudolphus, rex Hungariae, II., imperator Sacri Romani Imperii 59, 82, 89, 118, 307
Russwurm, Hermann Christoph von (*Roszwurmius*) 400
Rustanes, praefectus Budae (*Rustan*) 181
Sáfárics *v.* Sapharics, Petrus
Saffaritzius, Petrus *v.* Sapharics, Petrus
Saicilicius, Mattheus *v.* Seutczlich, Matthias
Sajgó (*Sajghó*) fam. 57
Sajgó, Iohannes (*Sajghó*) 144
Salis, Rudolph von (*Saliceus*) 325
Sándor (hamvai, *Sándor de Hamba*, *Sándor de Hamva*) fam. 258, 273
Sándor, Sophia 120
Sánta Sára 10, 12
Sántaiana (gens) *v.* Szántay fam.
Sapharics, Petrus (Sáfárics; *Saffaritzius*, Petrus) 326
Saponara, Philipp Sanseverino 107
Saul, possessor terrae in Com. Abaúj (?) 155
Scepusiensis *v.* Szapolyai, Stephanus
Schoock, Martinus (*Schokius*) 55
Schultz, Iohannes (*Schultzius*) 107
Schvarczenburgius *v.* Schwarzenberg, Adolphus
Schvendius *v.* Schwendi, Lazarus
Schwarzenberg, Adam von (*Schwartzenburgius*) 96
Schwarzenberg, Adolph von (*Schvarczenburgius*, *Schwarzenburgius*) 400
Schwendi, Lazarus (*Schvendius*, *Schwendius*, *Suendius*, *Svendius*, *Swendius*) 59, 79–81, 114, 316, 319, 323–327, 331, 407
Secius *v.* Széchy, Georgius
Segney, Iohannes (*Ioannes de Segniensis*) 156
Selimus II., imperator Ottomanicus (*Selymus*) 80
Semsey (*Semseiana*, *Semseii*) fam. 57, 125, 126, 196, 312
– **Ladislaus** 196
– **Nicolaus** 312
– **Paullus** 311 *v. e.* Semsey, Sigismundus!
– **Sigimundus** (erronee *Paullus* [!]) 312
Seneca, Lucius Annaeus 191, 192
Sennyei (*Sennyeii*) fam. 125
– **Emericus** (*Sennyei*) 196
– **Nicolaus** (*Sennyeius*) 85, 86
– **Stephanus (I.)**, ep. Vacziensis, canc. (*Sennyei de Kis-Sennye*, *Sennyeius*) 94, 95
– **Stephanus (III.)**, cancellarius Francisci Rákóczi II. (*Senneius*) 110
Seredy, Casparus (*Seredius*, *Seredy*, *Seredyus*) 59, 72, 73, 75, 123
Seremlegus, Seremleyus *v.* Szeremley fam.
Serényi, Carolus (*Serény*) 178
Serényi, Michael (*Serenyus*, *Serény*, *Serényius*, *Serinius*) 82, 185, 186, 397
Serényi, Wolffgangus Andreas/Farkas András (*Csörény* (!), *Sereny*, *Sörény*, *Sörényius*, *Wolffgangus Sörenyi*) 204, 206, 209, 212, 214, 218, 229, 267–269, 272
Serinius *v.* Serényi, Michael
Seutczlich, Matthias (*Mattheus Saicilicius*) 76
Severini, Iohannes/János (*Severinyus*) 205, 213
Sibrik, Franciscus 136
Sickingen (*Czikingius*) fam. 56, 402
Sickingen, Iohannes Philippus Damianus Freiherr von 198
Siculus *v.* Székely, Antonius et Székely, Moyses
Sigér, Iohannes (szentlászlói, *Sigér de Szent László*) 82
Sigismundus, rex Hungariae, imperator Sacri Romani Imperii 29, 44, 56, 132, 151–153, 157, 192, 297
Sigismundus I., rex Poloniae, frater Wladislai II. regis 71
Sigismundus ep. Quinqueecclesiensis *v.* Ernuszt Zsigmond (*Csáktornyai*)
Sinanus, legatus Budensis 182
Sirmai *v.* Szirmay, Andreas
Smaragdus, praep. Albensis Ecclesiae (*Smaragdius*) 155
Sód, Benedictus de *v.* Sóry, Benedictus
Soldos (runyai, *Soldos de Runya*, *Sóldos de Runya*) fam. 258, 273
– **Lazarus** (runyai, erronee *Lazarus de Tornalya* [!]) 230
– **Vincentius** (runyai, *Zoldos de Runya*) 230
Solimannus *v.* Solymannus I., imperator Ottomanicus
Soltész (*Soltész*) fam. 306, 318
Solymannus I., imperator Ottomanicus (*Solimannus*, *Sulimanus*) 72, 81, 321, 323, 327, 407
Somody fam. 57
– **Petrus** 197, 199
Somogyi, Stephanus 101
Sontag, Sontagii *v.* Szontágh fam.
Soóry *v.* Sóry fam.
Soós (*Soos*, *Soósiana*) fam. 57, 147
– **Ladislaus** 147
– **Stephanus** (sóvári, *Soos*, *Soosius*, *Soós de Soovár*, *Soósius*) 111, 142, 144, 149
Soosiana/Soósiana vidua *v.* Váradyi, Anna
Sóry (*Soóry*) fam. 275, 306 *v. e.* Zsóry fam.
Sóry, Benedictus (*Benedictus de Sód*) 230?
Sólösiana *v.* Szöllőssy fam.
Sórenyi, Sörény, Sörényius *v.* Serényi, Wolfgangus Andreas
Stahrenbergius *v.* Starhemberg, Guido von
Stanislaus, praep. ecclesiae Jászóiensis (*praep. Ecclesiae B. Iohannis Baptistae de Jázow*, *Stanizlaus*) 153, 155, 157
Starhemberg, Guido von (*Stahrenbergius*) 112
Stephanus I., rex Hungariae (*Sanctus*) 138, 177, 272
Stephanus V., rex Hungariae 63, 64
Stritsei, Nicolaus 401
Stübel, Andreas (*Stübelius*) 106
Suendius *v.* Schwendi, Lazarus

- Suhai, Suhay *v.* Szuhay, Matthias
 Suhajda *v.* Varnay
 Sulimanus *v.* Solymannus I., imperator Ottomanicus
Sustrik fam. 57
 – **Emericus** 147
Süeg, Albertus 82
 Svendius *v.* Schwendi, Lazarus
 Swendius *v.* Schwendi, Lazarus
 Sz. Mártoni *v.* Szentmártonyi, Michael
 Sz. Miklosii *v.* Szentmiklóssy (primóczi) fam.
 Sz. Peteri *v.* Szentpétery, Andreas
Szakál 1. (*Szakal, Szakaliana*) fam. 306, 332
Szakál 2. (*alias Zajdó*) fam. 306
Szakmáry (*Szakmárit*) fam. 196
 – **Franciscus** (*Szakmári*) 199
Szalai Katalin 10, 12
 Szalaius *v.* Szalay, Franciscus et Szalay, Iohannes
Szalánkeméni Mikola, Iacobus (*Iacobus ep. Sirmiensis*) 156
 Szalatnocius *v.* Zalatnaky, Georgius
Szalay fam. 306
 – **Franciscus** (*Szalaius*) 182
 – **Iohannes** (*Szalaius*) 182
Szalóczy, (*Szalocziana, Szaloczy*) fam. 306, 332
Szamoskózy, Stephanus (*Zamosius*) 61
Szántay (*Sántaina*) fam. 316
Szapolyai, Barbara 171
Szapolyai, Iohannes, rex Hungariae (*Iohannes de Zápolya, Zapolius, Zápolya, Zápolya*) 59, 71–75, 123, 130, 171, 181, 197, 307, 310, 321
Szapolyai, Stephanus (*Scepusiensis, Zápoly, Zápolya*) 58, 66, 69–71
Szathmáry (*Szathmariana, Szathmári, Szatmarii*) fam. 332, 381, 409, 411
 – **Adamus** (*Szathmári*) 410
 – **Georgius/György** 341, 353, 354
Széchy (*Széczy*) fam. 258
 – **Georgius** (*Secius, Szetsius, Szétsi*) 88, 91
 – **Petrus** (*Szétsius*) 185
Szecsey (*Szetsei, Szicsei*) fam. 411
Szecskó (*Szecske*) fam. 369
Szegedy fam. 57
Szegedy, Paullus 149
Szeghő (*Szegő*) fam. 306
 Szekelius, Székely *v.* Bencédi Székely, Stephanus
Székely, Antonius (*Siculus*) 181, 182
Székely, Moyses (*Moses Siculus*) 83
 Székely, Székely *v.* Bencédi Székely, Stephanus
 Székely de Doba *v.* Dobai Székely, Samuel
Szelepcsenyi, Georgius (*Szeleptsenius*) 194
Szelestei N. László 26, 27, 40–42, 205, 213, 280, 281, 288, 289, 338, 339, 351
Szemere (*Szemerei, Szeméreius, Szemereii*) fam. 57, 172–174, 179, 381, 411
 – **Michael** 179
 – **Nicolaus** (*Nicolaus de Szemere*) 175, 178, 198
 – **Paullus** 172
 – **Sigismundus** 179
 Szent-Györgyio-Nagyii *v.* Nagy-Szentgyörgyi fam.
Szentimrey (*Szent Imrei*) fam. 57, 179
Szentiványi (*Szentivanyana, Szentivány*) fam. 126, 127
 – **Iosephus** (*Szent-Ivány, Szent Ivány*) 133, 146
 – **Ladislaus** (*Szent-Ivány, Szent Ivány*) 133, 142
 – **Martinus** (*Szentivanius, Szentivánius, Szentivány*) 93, 105
Szentmártonyi (*Szent Mártonyi*) fam. 57
 – **Michael** (*Sz. Mártonyi*) 149
Szentmiklóssy (primóczi, *Szent Miklosius de Primocz, Szent-Miklosi, Szentmiklosii, Sz. Miklosii*) fam. 260, 272, 306, 318, 414
 – **Stephanus** (*Szent Miklosy*) 266, 417
Szentpétery fam. (*Szent-Peterius, Szent-Péteri*) 381, 415
 – **Andreas** (*Sz. Peteri, Szent-Peteri, Szent Peteri, Szent-Péteri*) 187, 393, 414, 416
 Szentshen, Christophorus de *v.* Zemercesényi, Christophorus
Szennyesy, Matthias (*Sennyesius*) 182, 183
Szepessy fam. (*Szepesi, Szepesiana, Szepesii, Szepessius, Szepesy*) 57, 174, 332, 381, 388, 393, 402, 405, 415, 416
 – **Iohannes** (*Szepessius*) 402, 409, 411
 – **Iosephus/József** 341, 353, 354
 – **Paullus** (*Szepesi*) 103
Szeremley (*Seremlegus, Seremleyus, Szeremley, Szeremleyus*) fam. 247
 Szetsei *v.* Szecsey fam.
 Szetsius, Szétsi *v.* Széchy
 Szétsius, Szétsy, Szétsyus *v.* Czéczey, Leonhardus (!)
 Szicsei *v.* Szecsey fam.
Szilágyi Sándor 102
 Szineius de Merse *v.* Merse, Christophorus (szinyei)
Szinnyei, József 205, 213, 344, 356
Szirmay fam. (*Szirmai, Szirmaii, Szirmaiana*) 57, 332, 337, 340, 342, 348, 349, 353, 354, 361, 391, 392, 409, 413, 414
 – **Andreas** (*Sirmai*) 105
 – **Stephanus/ István (V.)** (*Szirmay V. István, Szirmai, Szirmaius*) 127, 133, 177?, 199, 333?, 340, 353, 392
 – **Thomas/Tamás** 280, 288, 307, 337, 340, 348, 349, 353, 361
 – **Szkárosi** (*Szkáros*) fam. 273
 – **Thomas** (*Thomas de Szkaros*) 230
 Szkárosi Farkas *v.* Farkas (szkárosi) fam.
Szolcsí, Petrus (pathóczki, *Petrus Zolcsy de Patrocz*) 230
Szontágh (*Sontag, Sontagii*) fam. 207, 208, 215, 216, 222, 245
Szóke Kornélia 204, 212
Szóke, Michael 112
Szőllőssy (*Sölösiana*) fam. 318

- Szöllőssy, Iohannes** (*Szölösius, Szöllösius, Szöllösius*) 394
Szölösius v. Szöllőssy, Iohannes
Szörényi (*Szörénius, Szörény*) fam. 274, 333
Sztankó (*Sztankoiana*) fam. 313
Sztáray (*Szstaray*) fam. 56
 – **Emericus** (nagymihályi, *Szstaray de Nagy-Mihály*) 142
Sztransikovics (*Sztratsikovitsch*) fam. 57 v. e. Sztransikovics Horvát
Sztransikovics Horvát (*Horváth-Sztransikovitsch, Horváth-Sztratsikovitschius*) fam. 175, 176 v. e. Sztransikovics
Szuhay (*Szuhaii, Szuhaj, Szuháj*) fam. 196, 274, 275
Szuhay, Matthias (*Subai, Subay*) 103
Talafusz, Iohannes (*Telephus*) 65
Tallián, Gregorius/Gergely (vizeki) (*Tallián de Vizek*) 343, 355, 363
Talloucz, Mathko de v. Thallóczy, Matko
Tar fam. 266
 Tar de Kisfalud v. Thar, Casparus (kisfaludi)
Tárczay, Georgus (*Tarcianus, Tarczianus*) 76, 138
Tárczay, Ioannes (*Tarcianus*) 397
Targy de Szuba, Ladislaus, vicecomes Gömöriensis 230
Tárkány, Georgius (*Tarkany*) 48
Tarnóczy, Andreas (*Tarnocius, Tarnóczius*) 76
Tavonat, Theresia (*Theresia de Thavonath*) 312
Teicovicius, miles Germanus 181, 182
Telegdi, Iohannes 401
Telekessy, Emericus (*Telekesius, Telekessius, Telequessius*) 59, 77, 78, 180–183
Telekessy, Stephanus (*Telekesy, Telekesius*) 110, 115
Teleki, Iuditha (széki, *Teleky de Szék*) 142
 Telephus v. Talafusz, Iohannes
 Telequessius v. Telekessy, Emericus
Temesy, Michael 268
Ternyey (*Ternyei, Ternyeiana*) fam. 57, 331
Ternyey, Stephanus (*Terney, Ternyei*) 197, 199
Thallóczy, Matko (*Thallóczy Matkó, Mathko de Talloucz, Matko de Thalloucz*) 156
Thar, Casparus (kisfaludi, *Tar de Kisfalud*) 230
 Thavonath, Theresia de v. Tavonat, Theresia
Thor (*Thór*) fam. 266
 Thornalya v. Tornallyay, Franciscus
 Thorstensohnius v. Torstensson, Lennart
 Thökhölus v. Thököly, Emericus
Thököly, Emericus/Imre (*Thökhölus, Tökelius, Tököli, Tökölus, Tököl, Tököly, Tökölius*) 30, 45, 60, 61, 104–109, 120, 121, 189–192, 276, 309–311, 319, 329
 Thuroczius v. Thuróczy, Iohannes; Turóczki, Ladislaus
 Thuróczy, Thuróczy v. Turóczki, Ladislaus
Thuróczy, Iohannes (*Thuroczius*) 192
Thurzó, Alexius (*Thurzo*) 189
Thurzó, Georgius (*Thurzo*) 88, 89, 328
 Tibaiana v. Tibay fam.
Tibay (*Tibaiana*) fam. 274
Tibold (*Tiboltii*) fam. 414
Tibold, progenitor familiae Tibold (*Tiboltius de genere Eurs*) 414
Tieffenbach, Wolfgang von (*Tieffenbachius*) 82
Timon, Samuel 63, 72, 117, 119, 120, 140
Tolnay (*Tolnai*) fam. 57
 – **Samuel** 197
Tomasevics, Stephanus (*Tomašević, Bosnensium/Bosoniensium rex*) 193
Tomka Szászky János 20, 26, 34, 40, 205, 213
Tomori (*Tomoraea, Tomoraeana*) fam. 177, 178
Tomori, Paullus (*Tomoraeus*) 177
 Toppeltinus v. Töppelt
Tordai, Sigismundus (*Torda*) 324
Tornallyay (*Tornallyii*) fam. 317
 – **Franciscus** (*Thornalya, Franciscus de Thornalya*) 230
 – **Iohannes** (*Iohannes de Tornalya*) 230
Torstensson, Lennart (*Thorstensohnius*) 102
Tóth Gergely/Gregorius 4, 10, 12, 15, 20, 21, 28, 34, 35, 201, 203, 204, 206, 209, 211, 212, 214, 215, 218, 239, 277, 280–285, 289–293, 328, 335, 338–340, 342, 347, 350–352, 354, 360, 383
Tóth Péter/Petrus 4, 10, 12, 280, 281, 288, 289, 335
 Tökelius, Tököli, Tökölius, Tökölius, Tökölus, Tököly v. Thököly, Emericus
Töppelt, Laurentius (*Toppeltinus*) 55, 63
Török (szendrői, *Törökius*) fam. 265, 317, 333
Török Enikő 339, 351
Török, Stephanus 1. (enyigi, *Török ab Enyeng*) 384
Török, Stephanus 2. (telekesi, *Törökius*) 111
Törös, Iohannes 102
 Trascoi v. Draskóczy fam.
Trautson (*Trautsohn, Trautsonius*) fam. 56, 141, 173
 – **Iohannes Leopoldus Donatus** 193
Trencsényi (*Trencséniana*) fam. 313
Tröster, Iohannes (*Trösterus*) 61, 62
 Tsetsius v. Csécsi, Iohannes
Tubero, Ludovicus 66–70
Turóczki, Ladislaus (*Thuroczius, Thuroczy, Thuróczy, Turoczy, Turóczius, Turóczy*) 58, 63, 105, 117, 119, 121–123, 138, 140, 188, 190, 194, 316, 384, 385
Udvarhelyi (*Udvarhelyii*) fam. 57, 175
 – **Elisabetha** (*Udvarhely*) 172
 Újlaki, Laurentius (*Laurentius dux*) 71
 Uladislaus v. Wladislaus I., rex Poloniae
Ungnád, Christophorus (*Ungnadius*) 132
 Usa v. Uza fam.
Usz fam. 318
 – **Franciscus** 410
 – **Gabriel** 410
 – **Valentinus** 80, 81
Utisinović, Georgius (Fráter György, *Georgius Monachus*) 74, 75, 163

- Uza** (*Usa*) fam. 266, 275
Vacriana v. Vácz fam.
Vácz (*Vacriana, Vacziana, Vácziana*) fam. 332, 333
Vadas fam. 306, 318
Vahl (*Váhl*) fam. 57
– **Franciscus** 198
Vai, Vaiana, Vaii, Vajus v. Vay fam.
Valentinus Varadiensis praesul v. Farkas, Valentinus
Valkay (*Valkai*) fam. 306, 317
Vályi (*Valyana*) fam. 332
Várady (*Varadiana, Varady, Varádyana, Váradiana, Váradius*) fam. 57, 127, 149, 168, 306, 332
– **Anna** (*Soosiana/Soósiana vidua, Varady*) 142, 144, 149
– **Michael** 149
– **Paullus** 147, 148
– **Rosalia** 147
Varanyai v. Varnay
Varjú, Georgius (varjúfalvi, *Georgius de Varjufalva*) 230
Varma v. Barna, Franciscus
Varnay (*Varanyai; per dicterium Subajda*) fam. 276
Varó, Váró v. Varró fam.
Varró (*Varó, Váró*) fam. 306, 318
Vass, Daniel (*Vas*) 416
Vatai v. Wathay fam.
Vay (*Vai, Vaiana, Vaii*) fam. 275, 415–417
– **Abrahamus** (*Vayus*) 391
– **Adamus/Ádám** (*Vajus*) 111, 209, 218, 263
– **Ladislaus** 196, 197
Vécsey (*Vecsey, Vetsei, Vécséii, Vécséi (!)*) fam. 56, 173, 265, 369
– **Alexander** (*Vétsei*) 417
Velicsán, praefectus arcis Fülek (Velicsán bég, *Veliganus*) 77, 181–184
Vendéghy, Andreas (*Vendégi*) 176
Veresegyházi Tamás 19, 33
Vergilius (Publius Vergilius Maro) 187, 244, 316, 398
Vernherus v. Wernher, Georgius
Veseléczi, Veselenius, Veselenyi, Veselényi, Vesenni, Vesinii, Vesselenius, Vesselényi v. Wesselényi fam.
Vetsei, Vétsei v. Vécsey fam.
Viard, Peter Joseph de (*Viardus*) 113
Viczmány (*Viczmándi*) fam. 273
Vidffy (*Vidffi*) fam. 401
Vincze fam. 275
Virág-Kerepesy (*Virág-Kerepety*) fam. 306, 331
Vitárius (*Vitarius*) fam. 56, 57, 178
– **Ladislaus** (*Vitarius*) 178
Vitus ep. Corbaviensis v. Curzolai, Vitus
- Vulcanus*** 164
Wagner, Franciscus (*Wagnerus*) 103, 104–109, 113, 120, 121, 191, 192, 310, 311
Wathay (*Vataii*) fam. 333
Wellmann Imre 281, 289
Wenceslaus, rex Hungariae 56
Wenczel, Gustavus (*Wenzel*) 383
Wernher, Georgius (*Vernherus, Wernherus*) 75, 80
Wesselényi (*Veselenii, Vesenii, Vesinii*) fam. 381
– **Franciscus**, palatinus (*Veselenyi, Veseléczi (!), Veselényi, Vesselenius, Vesselényi*) 102, 103, 258, 408, 409
– **Lupus** (*Veselenius*) 326
Wilhelmus, archidux Austriae (*Wilhelmus Affabilis*) 64
Wladislaus, I., rex Poloniae (Lokietek, *Uladislaus, Polonus*) 189
Wladislaus, I., rex Hungariae (*Polonus*) 58, 65, 117, 132
Wladislaus II., rex Poloniae, dux Lithuaniae (*Jagellonus*) 64
Wladislaus II., rex Hungariae et Bohemiae (*Dobse, Polonus, Uladislaus*) 58, 66–69, 71, 167, 397
Wörger, Franciscus (*Wörgerus*) 55
Wurmius v. Würben
Würben, Georg Stephan, Graf von (*Wurmius*) 104
Zai, Zaius v. Zay, Franciscus
Zaj v. Zay, Franciscus
Zajdó (*Zajdoiana*) fam. 332 v. e. Szakál 2. fam.
Zalatnaky, Georgius (*Szalatnocius*) 84
Zamosi v. Szamosközy, Stephanus
Zapolius, Zápoly, Zapolya, Zápolya v. Szapolyai
Zápolytanus v. Johannes Sigismundus
Závodszyk, Georgius (*Závodsky*) 89
Zay, Franciscus (*Zai, Zaius, Zaj*) 59, 78, 81, 82
Zeber fam. 306
Zeiller, Martin 106
Zeleméry, Stephanus (*Zelemery*) 401
Zemercsényi, Christophorus (*Christophorus de Szentshen*) 230
Zolcsy de Patrocz, Petrus v. Szolcsi, Petrus
Zoldos de Runya v. Soldos, Vincentius (runyai)
Zoltán, Michael 197, 198, 199
Zorger (*Zorgeiana, Zorgeriana*) fam. 56, 57, 175, 314 v. e. Ales
Zrínyi, Helena (*Rakoczia, Rakozia, Rakócziana vidua, Zrinia, Zrinyi, Zryny*) 105, 106, 119, 190
Zryny v. Zrínyi, Helena
Zsarnay (*Zsarna*) fam. 306
Zsóry (*Zsory*) fam. 318 v. e. Sóry fam.

Terjedelem:
30 (A/4) ív, Caslon betűtípussal

Tördelés:
Domokos György

Kiadó:
Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

Felelős kiadó:
Fodor Pál, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont főigazgatója

Nyomda:
Séd Kft. Szekszárd
www.sednyomda.hu
Felelős vezető: Dránovits Anna